ดรรชนีธรรม

ฉบับมงคลสูตร
(รวมเล่ม)

เรียบเรียงโดย
พระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโล และคณะ

นิทานพจน์

ปฐมธรรมวิหาริกสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้อยู่ในธรรม

ครั้งนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่าผู้อยู่ในธรรมๆ ดังนี้ ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้อยู่ในธรรม ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ ภิกษุในธรรมวินัยย่อมเรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัพภูตธรรม เวทัลละ เธอย่อมปล่อยให้วันคืนล่วงไป ละการหลีกออกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายในเพราะการเรียนธรรมนั้น ภิกษุนี้เรียกว่า เป็นผู้มากด้วยการเรียน ไม่ชื่อว่า เป็นผู้อยู่ในธรรม

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมแสดงธรรมตามที่ได้สดับมาแล้ว ตามที่ได้เรียนมาแล้วแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เธอย่อมปล่อยให้วันคืนล่วงไป ละการหลีกออกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการแสดงธรรมนั้น ภิกษุนี้เรียกว่า เป็นผู้มากด้วยการแสดงธรรม ไม่ชื่อว่าเป็นผู้อยู่ในธรรม

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมกระทำการสาธยายธรรมตามที่ได้สดับมาแล้ว ตามที่ได้เรียนมาแล้วโดยพิสดาร เธอย่อมปล่อยให้วันคืนล่วงไป ละการหลีกออกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการสาธยายธรรมนั้น ภิกษุนี้เรียกว่า เป็นผู้มากด้วยการสาธยายธรรม ไม่ชื่อว่าเป็นผู้อยู่ในธรรม

อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมตรึกตาม ตรองตาม เพ่งตามด้วยใจ ซึ่งธรรมที่ได้สดับมาแล้ว ตามที่ได้เรียนมาแล้ว เธอย่อมปล่อยให้วันคืนล่วงไป ละการหลีกออกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการตรึกตามธรรมนั้น ภิกษุนี้เรียกว่า เป็นผู้มากด้วยการตรึกธรรม ไม่ชื่อว่าเป็นผู้อยู่ในธรรม

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนธรรมคือ สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัพภูตธรรม เวทัลละ เธอย่อมไม่ปล่อยให้วันคืนล่วงไป ไม่ละการหลีกออกเร้นอยู่ ตามประกอบความสงบใจภายในเพราะการเล่าเรียนธรรมนั้น ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้อยู่ในธรรมอย่างนี้แล

ดูก่อนภิกษุ เราแสดงภิกษุผู้มากด้วยการเล่าเรียน ภิกษุผู้มากด้วยการแสดงธรรม ภิกษุผู้มากด้วยการตรึกธรรม ภิกษุผู้อยู่ในธรรม ด้วยประการฉะนี้

ดูก่อนภิกษุ กิจใดอันศาสดาผู้หวังประโยชน์ เกื้อกูลอนุเคราะห์ อาศัยความเอ็นดู พึงกระทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้นเราได้ทำแก่เธอทั้งหลายแล้ว ดูก่อนภิกษุ นั่นโคนต้นไม้ นั่นเรือนว่าง เธอจงเพ่งฌาน อย่าประมาท อย่าเป็นผู้มีความเดือดร้อนในภายหลัง นี้เป็นอนุสาสนีของเราเพื่อเธอทั้งหลาย

พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต
มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๒๖
เล่มที่ ๓๖ หน้า ๑๖๘

คำนิยม

ดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร

เมื่อได้เปิดอ่านหนังสือ “ดรรชนีธรรม” ที่เรียบเรียงโดยพระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโล ทำให้เกิดความรู้สึกหลาย ๆ อย่างเป็นต้นว่า

๑. หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือที่ดีมีคุณค่า ควรแก่การจะมีไว้เป็นคู่มือในการเผยแผ่หรือศึกษาธรรม แม้จะไม่ครอบคลุมเนื้อหาธรรมในพระไตรปิฎกทั้งหมดเพราะมุ่งเฉพาะที่เกี่ยวกับมงคลเท่านั้น แต่ก็มีเนื้อหารายละเอียดไม่น้อย และสามารถทำให้เข้าใจได้ไม่ยาก พร้อมทั้งบอกหลักฐานอ้างอิงไว้ด้วย ซึ่งเหมาะสำหรับไปสืบค้นรายละเอียดต่อไป จึงเป็นเหมือนผู้ชี้บอกขุมทรัพย์ คือ ธรรมของพระพุทธเจ้า สมกับชื่อหนังสือว่า “ดรรชนีธรรม” จริงๆ

๒. มีความชื่นชมในผู้เรียบเรียงและคณะที่ประกอบด้วยแนวคิดสร้างสรรค์ และมีวิริยะอุตสาหะสืบค้นต้นตอรายละเอียด นำออกมาเรียงร้อยเป็นเรื่องราวให้รู้เรื่องได้แบบย่อๆ พอจับประเด็นในเรื่องนั้นๆ ได้ แสดงว่าได้ใช้เวลาไปไม่น้อยกว่าจะได้มา และแสดงถึงภูมิปัญญาในการเฟ้นหา ในการหยิบออกมา และในการอธิบายใหม่ให้เข้าใจง่ายซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ไม่ง่ายเลย จึงได้ชื่นชมและขอชมเชยไว้ ณ ที่นี้

๓. หนังสือประเภทนี้ยังมีน้อยมากในแวดวงพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ทั้งๆ ที่มีการเรียนการสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนามานานแล้ว จึงเห็นว่า แม้จะเป็นหนังสือน้องใหม่แต่ก็เป็นเพชรเม็ดงามในแวดวงหนังสือพุทธศาสนา และจะเป็นที่จุดประกายให้ผู้รู้มีฉันทะใคร่จะทำรังสรรค์หนังสือใหม่ๆ ขึ้นมาได้ส่วนหนึ่ง ทั้งเชื่อแน่ว่า หนังสือเล่มนี้จะติดอยู่ในความรู้สึก และเป็นที่ต้องการของผู้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาแน่นอน

ด้วยเหตุดังนี้ จึงขอแสดงความชื่นชมยินดีต่อพระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโล และคณะไว้ ณ ที่นี้ หวังว่าหนังสือนี้คงจะอำนวยประโยชน์ตามที่ผู้เรียบเรียงปรารถนาทุกประการ

พระธรรมกิตติวงศ์
(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต)
วัดราชโอรสาราม จอมทอง กรุงเทพฯ
๓๐ กรกฎาคม ๒๕๔๓

คำนิยม

ดรรชนีธรรม ฉบับธรรมะในวันสำคัญประจำปี

ได้เห็นและอ่านต้นฉบับหนังสือ “ดรรชนีธรรม” ฉบับธรรมะในวันสำคัญประจำปี ที่ พระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโล และคณะได้ช่วยกันรวบรวมไว้ก็เกิดความรู้สึกชื่นชมยินดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะคณะผู้รวบรวมมีความตั้งใจที่จะผลิตหนังสือในแนวใหม่มาป้อนตลาดสมองและปัญญาของผู้คนทั่วไปอย่างต่อเนื่อง แสดงถึงความตั้งใจจริงในการที่จะเผยแผ่พุทธธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ผู้ที่สนใจใฝ่รู้ได้รู้จัก เข้าใจ และเข้าถึงพระพุทธศาสนาด้วยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากหนังสือรูปแบบต่างๆ

อีกประการหนึ่งหนังสือเล่มนี้มุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ผู้สอนธรรมและผู้แสดงธรรมสำหรับเป็นคู่มือให้หยิบฉวยเนื้อหาออกไปสอนไปแสดงให้ตรงกับงานนั้นๆ เป็นการอำนวยความสะดวก ไม่ต้องคิดและสืบไปค้นให้เสียเวลาเป็นการประหยัดเวลาได้ไม่น้อย นับเป็นอุปการะในการเผยแผ่ศาสนาอีกส่วนหนึ่ง

หนังสือนี้เกิดขึ้นจากความคิดที่จะเติมส่วนที่ขาดพร่องในการนำเสนอธรรมะรูปแบบใหม่ๆ สำหรับคนรุ่นใหม่ด้วยวิริยะอุตสาหะในการสืบค้น หยิบยก แยกแยะ แล้วจับวางเป็นหมวดหมู่ให้ค้นคว้าไปใช้โดยสะดวก เป็นเรื่องที่น่ายินดีที่มีหนังสือธรรมะที่ดีเป็นน้องใหม่ออกมาสู่บรรณโลก จึงขอชื่นชมและอนุโมทนามา ณ ที่นี้ หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจไม่น้อยเหมือนหนังสือเล่มอื่นของคณะผู้รวบรวมคณะนี้

พระธรรมกิตติวงศ์
(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต)
วัดราชโอรสาราม จอมทอง กรุงเทพฯ
๒๖ พฤษภาคม ๒๕๔๕

คำนิยม

ดรรชนีธรรม ฉบับผลของบุญและบาป

หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับผลของบุญและบาปเล่มนี้ เป็นผลงานที่ดีอีกเล่มหนึ่งของ พระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโล ที่ประกอบด้วยวิริยะอุตสาหะตั้งใจรวบรวมเรียบเรียงจากพระไตรปิฎกและหนังสือธรรมะอื่นๆ อีกมาก ด้วยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ เพื่อเผยแผ่พระพุทธธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ผู้ที่สนใจใฝ่รู้ได้รู้จัก เข้าใจ และเข้าถึงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาด้วยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง โดยเฉพาะในเรื่องบาปบุญคุณโทษ เมื่ออ่านดูเนื้อหาสาระแล้วเห็นว่า น่าสนใจและน่าอ่านไม่น้อย เพราะมีการแยกแยะรายละเอียดตลอดถึงหัวข้อย่อยเพื่อจับประเด็นได้ง่ายสำหรับผู้ใฝ่ใจใคร่รู้หลักธรรม และติดตามอ่าน ติดตามศึกษาตามกำลังของตน

เรื่องผลของบุญและบาปซึ่งเรียกรวมๆ ว่า กฎแห่งกรรมนี้เป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่ประกอบด้วยเหตุและผล ทั้งบางเรื่องก็สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ในยุคปัจจุบันไม่ต้องรอถึงภพหน้า ชาติหน้า หนังสือนี้ให้ความรู้เรื่องบุญและบาป ผลของบุญและบาป ตลอดถึงคุณและโทษของบุญและบาปไว้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้งตรงตามหลักพระพุทธศานา

จึงขอชื่นชมยินดีและอนุโมทนาไว้ ณ ที่นี้ หวังว่าหนังสือนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจไม่น้อยไปกว่าดรรชนีธรรมเล่มก่อนๆ ของผู้เขียน

พระธรรมกิตติวงศ์
(ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต)
วัดราชโอรสาราม จอมทอง กรุงเทพฯ
๕ กรกฎาคม ๒๕๔๖

คำนำ

หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตรได้จัดพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๓ โดยหวังว่าจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้ที่สนใจจะศึกษาพระไตรปิฎกแต่ไม่ทราบจะเริ่มต้นศึกษาที่เล่มใดก่อนสามารถค้นหาธรรมะได้สะดวกรวดเร็ว โดยจัดเรียงเนื้อหาตามมงคล ๓๘ ประการ

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้จัดพิมพ์หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับธรรมะในวันสำคัญประจำปีมีสาระสำคัญประกอบด้วยความเป็นมาและธรรมะในวันสำคัญประจำปี เพื่อสามารถค้นหานำไปใช้วาระวันสำคัญประจำปีในสังคมไทยได้สะดวกรวดเร็ว

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้จัดพิมพ์หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับผลของบุญและบาปโดยรวบรวมผลของบุญจากการประกอบเหตุตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ และผลของบาปจากการประกอบเหตุตามหลักอกุศลกรรมบถ ๑๐ ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นตัวอย่างประกอบเรื่องกฎแห่งกรรมตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลังจากที่ได้จัดพิมพ์หนังสือดรรชนีธรรมทั้ง ๓ ฉบับดังกล่าว ออกเผยแพร่ปรากฏว่าได้รับความนิยมจากพระภิกษุและสาธุชนที่สนใจ จนหนังสือที่จัดพิมพ์ไว้ได้หมดลงตามลำดับ คณะผู้จัดทำเห็นว่าควรจะรวมเนื้อหาธรรมะทั้ง ๓ ฉบับไว้ในฉบับเดียวเพื่อความสะดวกต่อการค้นคว้าจึงได้จัดทำหนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร (รวมเล่ม) นี้ขึ้น โดยใช้ดรรชนีธรรมฉบับมงคลสูตรเป็นแม่บท จัดเนื้อหาของฉบับผลของบุญ (บุญกิริยาวัตถุ ๑๐) อยู่ในมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน จัดเนื้อหาของฉบับผลของบาป (อกุศลกรรมบถ ๑๐) อยู่ในมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาปและจัดเนื้อหาของฉบับธรรมะในวันสำคัญประจำปีอยู่ในมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล

นอกจากนั้นยังเพิ่มสารบัญชาดก คือรวมเรื่องชาดกที่มีอยู่ในหนังสือมาจัดทำสารบัญ โดยเรียงตามพระชาติที่พระโพธิสัตว์ถือกำเนิด เพียงแต่จำได้ว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอะไรก็สามารถค้นหาได้ทันที

หวังว่าหนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร (รวมเล่ม)นี้ จะอำนวยประโยชน์แก่ท่านผู้รักการศึกษาและผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทุกท่าน

ขอขอบคุณและอนุโมทนาบุญต่อทุกท่านที่มีส่วนสนับสนุนในการจัดทำหนังสือเล่มนี้จนสำเร็จลุล่วงมาได้ คุณความดีที่เกิดขึ้นจากหนังสือเล่มนี้ ขอน้อมเป็นเครื่องสักการบูชาพระคุณบิดา มารดา บุพการี คุณครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ทุกท่านที่เป็นกัลยาณมิตรประคับประคองมาให้ได้บำเพ็ญความดีและคุณประโยชน์จนถึงทุกวันนี้

(พระไพบูลย์ ธมมฺวิปุโล)
วัดพระธรรมกาย ปทุมธานี
๑ ธันวาคม ๒๕๔๙

คำชี้แจง

การใช้ดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร (รวมเล่ม)

๑. หลักและวิธีการรวบรวม

การเรียบเรียงดรรชนีธรรมฉบับรวมเล่มนี้ ได้รวบรวมเนื้อหาจากหนังสือดรรชนีธรรมฉบับมงคลสูตร ฉบับผลของบุญและบาป และฉบับธรรมะในวันสำคัญประจำปีมาเรียบเรียงตามหลักมงคลสูตร

๒. สารบัญ

สารบัญเป็นส่วนช่วยค้นหาแบ่งเป็น ๔ ส่วนคือ

๒.๑ สารบัญมงคลสูตร จัดเรียงตามมงคล ๓๘ ประการ หากต้องการหัวข้อธรรมะหรือพระสูตรที่มีสาระตรงกับมงคลใด ก็ค้นหาที่มงคลนั้น เช่น ต้องการเรื่องพ่อแม่ ก็ค้นหามงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา เป็นต้น

๒.๒ สารบัญหมวดธรรม จัดเรียงตามจำนวนหัวข้อธรรมเป็นชุดๆ เช่น คนโกรธ ๓ จำพวก ค้นหาที่หมวด ๓ เป็นต้น

๒.๓ สารบัญค้นคำ รวบรวมหัวข้อธรรมะและบุคคลสำคัญ มาจัดเรียงตามลำดับตัวอักษร เช่น “องคุลีมาลสูตร” ค้นหาที่อักษร “อ” เป็นต้น

๒.๔ สารบัญชาดก จัดเรียงชาดกตามพระชาติที่พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเรียงลำดับจากเทวดา มนุษย์ และสัตว์ เช่น ถ้าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ให้ค้นหาที่หมวดมนุษย์ เป็นต้น

๓. เนื้อหาในดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร (รวมเล่ม)

ในส่วนที่เป็นธรรมะได้จากการสรุปสาระสำคัญจากพระไตรปิฎกฉบับต่าง ๆ หนังสือมิลินทปัญหา ฉบับพร้อมอรรถกถา ฎีกา ชำระโดยพระธรรมมหาวีรานุวัตร (ปุ้ย แสงฉาย) ดังนั้นเมื่อพบคำว่า “พระศาสดาตรัสว่า” ขอให้ทราบว่า เป็นการย่อสาระสำคัญ ดังนั้นหากต้องการนำไปเผยแพร่ ควรศึกษาเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกโดยตรงตามที่ได้อ้างอิงไว้

ส่วนความเป็นมาของวันสำคัญประจำปี รวบรวมจาก บทความ หนังสือ แหล่งข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์และอินเตอร์เน็ต

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเวลาจัดทำมีจำกัดอาจมีความผิดพลาดบกพร่อง ผู้จัดทำขอน้อมรับความคิดเห็นและข้อชี้แนะไว้ได้ด้วยความเคารพ เพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงต่อไป มิได้มีเจตนาจะบิดเบือนพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสรณะอันสูงสุดแต่ประการใด

๔. อักษรย่อ

มก. หมายถึง พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๒๕

มจ. ๑๒/๓๔๔ หมายถึง พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๘ เล่มที่ ๑๒ หน้า ๓๔๔

ปส. หมายถึง พระไตรปิฎก มหาวิตถารนัย ๕,๐๐๐ กัณฑ์ พร้อมทั้งบาลี อรรถกถา ฎีกา และธัมมัตถาธิบาย โดย ปุ้ย แสงฉาย อนงคาราม

มิลิน. ๖๗ หมายถึงมิลินทปัญหา ฉบับพร้อมด้วยอรรถกถา ฎีกา ชำระโดยพระธรรมมหาวีรานุวัตร (ปุ้ย แสงฉาย) หน้า ๖๗

วิสุทธิ. หมายถึง หนังสือวิสุทธิมรรค

สังคห. หมายถึง อภิธรรมมัตถสังคหะ

ที.อ. หมายถึง ทีฆนิกาย อัฏฐกถา (สุมังคลวิลาสินี)

๕. อักษรย่อชื่อคัมภีร์และตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกฉบับต่างๆ

ในกรณีที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในรายละเอียดของแต่ละหัวข้อธรรม ในพระไตรปิฎกฉบับอื่น ๆ ที่มิได้อ้างอิงไว้ สามารถเทียบเคียงหัวข้อธรรมได้จากอักษรย่อชื่อคัมภีร์ และตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกฉบับต่าง ๆ ที่จัดไว้ให้ไว้ในภาคผนวก

สารบัญทั่วไป

นิทานพจน์..... (๔)
คำนิยม..... (๕)
คำนำ..... (๘)
คำชี้แจง การใช้ดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร (รวมเล่ม)..... (๙)
สารบัญทั่วไป..... (๑๑)
สารบัญมงคลสูตร..... ๒
สารบัญหมวดธรรม..... ๒๒
สารบัญค้นคำ..... ๓๒
สารบัญชาดก..... ๔๔
มงคล ๓๘ ประการ..... ๕๗
ภาคผนวก
ตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกฉบับต่างๆ ๙๗๘
บรรณานุกรม..... ๙๘๓
วิธีฝึกสมาธิเบื้องต้น..... ๙๘๔
รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์..... ๙๘๙
คำขอบคุณ..... ๙๙๘
คณะผู้จัดทำ..... ๙๙๙
ประวัติผู้เรียบเรียง..... ๑๐๐๐
ผลงานที่ผ่านมา..... ๑๐๐๒

สารบัญมงคลสูตร
สารบัญหมวดธรรม
สารบัญคันคำ
สารบัญชาดก

มงคลชีวิต ๓๘ ประการ

มงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล (อเสวนา จ พาลานำ)

มงคลที่ ๒ คบบัณฑิต (ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา)

มงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา (ปูชา จ ปูชนียานำ)

มงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม (ปฏิรูปเทสวาโส จ)

มงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน (ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา)

มงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ (อตฺตสมฺมาปณิธิ จ)

มงคลที่ ๗ เป็นพหูสูต (พาหุสจฺจญฺจ)

มงคลที่ ๘ มีศิลปะ (สิปฺปญฺจ)

มงคลที่ ๙ มีวินัย (วินโย จ สุสิกฺขิโต)

มงคลที่ ๑๐ มีวาจาสุภาษิต (สุภาสิตา จ ยา วาจา)

มงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา (มาตาปิตุอุปฏฺฐานำ)

มงคลที่ ๑๒ เลี้ยงดูบุตร (ปุตฺตสงฺคโห)

มงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) (ทารสฺส สงฺคโห)

มงคลที่ ๑๔ ทำงานไม่คั่งค้าง (อนากุลา จ กมฺมนฺตา)

มงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน (ทานญฺจ)

มงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม (ธมฺมจริยา จ)

มงคลที่ ๑๗ สงเคราะห์ญาติ (ญาตกานญฺจ สงฺคโห)

มงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ (อนวชฺชานิ กมฺมานิ)

มงคลที่ ๑๙ งดเว้นจากบาป (อารตี วิรตี ปาปา)

มงคลที่ ๒๐ สำรวมจากการดื่มน้ำเมา (มชฺชปานา จ สญฺญโม)

มงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม (อปฺปมาโท จ ธมฺเมสุ)

มงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ (คารโว จ)

มงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน (นิวาโต จ)

มงคลที่ ๒๔ มีความสันโดษ (สนฺตุฏฺฐี จ)

มงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู (กตญฺญุตา)

มงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล (กาเลน ธมฺมสฺสวนำ)

มงคลที่ ๒๗ มีความอดทน (ขนฺตี จ)

มงคลที่ ๒๘ ความเป็นคนว่าง่าย (โสวจสฺสตา)

มงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ (สมณานญฺจ ทสฺสนำ)

มงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล (กาเลน ธมฺมสากจฺฉา)

มงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ (ตโป จ)

มงคลที่ ๓๒ ประพฤติพรหมจรรย์ (พฺรหฺมจริยญฺจ)

มงคลที่ ๓๓ เห็นอริยสัจ (อริยสจฺจานทสฺสนำ)

มงคลที่ ๓๔ ทำพระนิพพานให้แจ้ง (นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ)

มงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม (ผุฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตำ ยสฺส น กมฺปติ)

มงคลที่ ๓๖ จิตไม่โศก (อโสกำ)

มงคลที่ ๓๗ จิตปราศจากธุลี (วิรชำ)

มงคลที่ ๓๘ จิตเกษม (เขมำ)

สารบัญมงคลสูตร

มงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล (อเสวนา จ พาลานำ)

๑. ไม่คบคนพาล ๕๗
๒. ข้อควรระวังในการรับคนเข้าหมู่คณะ ๖๐
๓. ลักษณะของคนพาล ๖๒
๔. วิธีสังเกตคนพาล ๖๘
๕. ความแตกต่างระหว่างบัณฑิตกับคนพาล ๗๐
๖. สัตว์คบค้าสมาคมกันโดยธาตุ ๗๒
๗. คนที่ควรคบและไม่ควรคบ ๗๔
๘. โทษของการคบคนพาล ๗๘
๙. การแก้ไขคนพาล ๘๖
๑๐. เรื่องพระเทวทัต ๘๗

มงคลที่ ๒ คบบัณฑิต (ปณฺฑิตานญฺจ เสวนา)

๑. ความสำคัญของกัลยาณมิตร ๙๕
๒. คุณสมบัติของบัณฑิต ๙๗
๓. วิธีสังเกตมิตร ๑๐๒
๔. อานิสงส์ของการเป็นบัณฑิต ๑๐๔
๕. อานิสงส์ของการคบบัณฑิต ๑๐๕
๖. อานิสงส์ของการทำหน้าที่กัลยาณมิตร ๑๑๑

มงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา (ปูชา จ ปูชนียานำ)

๑. คุณของพระรัตนตรัย ๑๑๕
๒. พุทธประวัติ ๑๑๗

๒.๑ เหตุการณ์สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับการประสูติ ๑๑๗
๒.๒ เหตุการณ์สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับการตรัสรู้ ๑๒๑
๒.๓ เหตุการณ์สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับการปรินิพพาน ๑๒๖
๒.๔ ความยิ่งใหญ่ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๒๙
๒.๕ การสรรเสริญและนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๓๔
๒.๖ คำถาม คำตอบเกี่ยวกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๓๗
๒.๗ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเคารพพระสัทธรรม ๑๓๘
๒.๘ อานิสงส์ของการบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๓๙
๒.๙ อานิสงส์การบูชาพระเจดีย์ ต้นมหาโพธิ์ ๑๔๕
๓. พระสงฆ์เป็นบุคคลที่ควรบูชา ๑๔๘
๔. สิ่งที่ควรบูชาและไม่ควรบูชา ๑๕๔
๕. ประเภทของบุคคลในโลก ๑๕๗
๖. หลักการบูชา ๑๖๑
๗. โทษของการบูชาสิ่งที่ไม่ควรบูชา ๑๖๓
๘. อานิสงส์ของการบูชาบุคคลที่ควรบูชา ๑๖๕

มงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม (ปฏิรูปเทสวาโส จ)

๑. สถานที่เป็นที่สบาย ๑๖๗
๒. สถานที่ไม่เป็นที่สบาย ๑๗๐
๓. อาหารเป็นที่สบาย ๑๗๒
๔. อาหารไม่เป็นที่สบาย ๑๗๖
๕. บุคคลเป็นที่สบาย ๑๘๑
๖. บุคคลไม่เป็นที่สบาย ๑๘๒
๗. ธรรมะเป็นที่สบาย ๑๘๒
๘. ธรรมะไม่เป็นที่สบาย ๑๘๔
๙. บททั่วไป ๑๘๔

มงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน (ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา)

๑. คุณสมบัติของบุญ ๑๘๗
๒. เหตุให้ประสพบุญ ๑๘๘
๓. บุญจากการให้ทาน ๑๙๐
๔. บุญจากการรักษาศีล ๑๙๐
๕. บุญจากการเจริญสมาธิภาวนา ๑๙๑
๕.๑ ประเภทของผู้เจริญสมาธิภาวนา ๑๙๑
๕.๒ อุปสรรคในการเจริญสมาธิภาวนา ๑๙๑
๕.๓ ความเพียรในการเจริญสมาธิภาวนา ๑๙๒
๕.๔ ตัวอย่างของผู้เจริญสมาธิภาวนาจนบรรลุผล ๑๙๙
๕.๕ อานิสงส์ของการเจริญสมาธิภาวนา ๒๐๑
๕.๖ อานิสงส์ของการเจริญเมตตาภาวนา ๒๐๒
๕.๗ คุณวิเศษจากการเจริญสมาธิภาวนา ๒๐๕
๖. บุญจากการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน ๒๐๙
๗. บุญจากการขวนขวายในกิจที่ชอบ ๒๐๙
๗.๑ บุญจากการทำความสะอาดและจัดเสนาสนะ ๒๐๙
๗.๒ บุญจากการอุปัฏฐาก ๒๑๕
๗.๓ บุญจากการบริการด้านคมนาคม ๒๑๘
๘. บุญจากการให้ส่วนบุญ ๒๒๐
๙. บุญจากการอนุโมทนาบุญ ๒๒๔
๑๐. บุญจากการฟังธรรม ๒๒๗
๑๑. บุญจากการแสดงธรรม ๒๒๗
๑๒. บุญจากการปรับความเห็นให้ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ ๑๐) ๒๒๗
๑๓. ตัวอย่างผลของบุญ ๒๒๗
๑๓.๑ เหตุที่ทำให้ได้รูปสมบัติ ๒๒๗
๑๓.๒ เหตุที่ทำให้ได้ทรัพย์สมบัติ ๒๒๙
๑๓.๓ เหตุที่ทำให้ได้คุณสมบัติ ๒๒๙
๑๓.๔ เหตุที่ทำให้ได้รูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ และคุณสมบัติ ๒๓๐

มงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ (อตฺตสมฺมาปณิธิ จ)

๑. ประเภทของบุคคลกับการตั้งตนชอบ ๒๓๖
๒. ความหวัง ความปรารถนา ความประสงค์ ๒๓๘
๓. โลกียทรัพย์ ๒๔๐
๔. อริยทรัพย์ ๒๔๑
๕. ความจน ๒๔๒
๖. ความศรัทธา ๒๔๓
๗. ประโยชน์ชาตินี้ ๒๔๗
๘. ประโยชน์ชาติหน้า ๒๕๐
๙. ประโยชน์อย่างยิ่ง ๒๕๔
๑๐. การตั้งตนไม่ชอบ ๒๕๖
๑๐.๑ การแสวงหาทรัพย์ ๒๕๖
๑๐.๒ การบวช ๒๕๗
๑๐.๓ การอธิษฐานผิด ๒๕๙
๑๐.๔ ความเข้าใจผิด ๒๖๐

มงคลที่ ๗ เป็นพหูสูต (พาหุสจฺจญฺจ)

๑. ประเภทของนักศึกษา ๒๖๓
๒. เหตุให้เกิดปัญญา ๒๖๔
๓. ลักษณะของปัญญา ๒๖๙
๔. คนมีปัญญาชั่ว ๒๖๙

มงคลที่ ๘ มีศิลปะ (สิปฺปญฺจ)

๑. ศิลปะทางกาย ๒๗๓
๒. ศิลปะทางวาจา ๒๗๕
๓. โยนิโสมนสิการ ๒๗๘
๔. ศิลปะกับคนพาล ๒๘๐

มงคลที่ ๙ มีวินัย (วินโย จ สุสิกฺขิโต)

๑. ความหมายและขอบเขตของศีล ๒๘๒
๒. ความสำคัญของศีล ๒๘๖
๓. ตัวอย่างและอานิสงส์ของการรักษาศีล ๒๘๗
๔. อุโบสถศีล ๒๙๔
๕. ตัวอย่างและอานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีล ๒๙๕
๖. ตัวอย่างและโทษของการผิดศีล ๒๙๙
๗. ปาติโมกข์ ๓๐๐
๘. วินัยธร ๓๐๔

มงคลที่ ๑๐ มีวาจาสุภาษิต (สุภาสิตา จ ยา วาจา)

๑. หลักเกณฑ์การพูด ๓๐๗
๒. เรื่องที่ควรและไม่ควรพูด ๓๐๙
๓. ประเภทและคุณสมบัติของผู้พูด ๓๑๐
๔. ตัวอย่างวาจาสุภาษิตและอานิสงส์ ๓๑๑
๕. ตัวอย่างและอานิสงส์ของสัจจะ ๓๑๖

มงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา (มาตาปิตุอุปฏฺฐานํ)

๑. พระคุณของบิดามารดา ๓๒๒
๒. ตัวอย่างและอานิสงส์ของผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา ๓๒๔
๓. ตัวอย่างและโทษของผู้อกตัญญูต่อบิดามารดา ๓๒๗
๔. ความปรารถนาของบิดามารดา ๓๒๘
๕. ตัวอย่างการตอบแทนคุณบิดามารดาที่สูงสุด ๓๒๙

มงคลที่ ๑๒ เลี้ยงดูบุตร (ปุตฺตสงฺคโห)

๑. ประเภทของบุตร ๓๓๓
๒. การเลือกเกิด ๓๓๓
๓. การก้าวลงสู่ครรภ์และการอยู่ในครรภ์ ๓๓๔
๔. การสอนเด็ก ๓๓๕
๕. การอนุเคราะห์บุตร ๓๓๗
๖. ตัวอย่างอภิชาตบุตร ๓๓๘

มงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) (ทารสฺส สงฺคโห)

๑. ประเภทของภรรยา (สามี) ๓๔๑
๒. คุณสมบัติของภรรยา (สามี) และตัวอย่างการสงเคราะห์สามี (ภรรยา) ๓๔๒
๓. ข้อปฏิบัติของภรรยา (สามี) ๓๔๖
๔. ตัวอย่างภรรยา (สามี) ที่ชั่ว ๓๔๙

มงคลที่ ๑๔ ทำงานไม่คั่งค้าง (อนากุลา จ กมฺมนฺตา)

๑. เหตุและตัวอย่างของการทำงานไม่คั่งค้าง ๓๕๓
๒. เหตุที่ทำให้งานไม่สำเร็จ ๓๕๖

มงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน (ทานญฺจ)

๑. สาเหตุของการให้ทาน ๓๖๑
๒. ประเภทของทาน ๓๖๓
๓. กาลทาน ๓๖๕
๔. สังฆทาน ๓๖๗
๕. อภัยทาน ๓๖๘

๖. ทานที่มีผลมาก ๓๗๑
๖.๑ องค์ประกอบที่ทำให้ทานมีผลมาก ๓๗๑
๖.๒ ตัวอย่างของผู้ให้ทานที่มีผลมาก ๓๗๖
๗. อานิสงส์ของการทำทาน ๓๘๗
๘. ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายปัจจัย ๔ ๓๙๔
๘.๑ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายอาหารและน้ำ ๓๙๔
๘.๒ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายเครื่องนุ่งห่ม ๓๙๗
๘.๓ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายที่อยู่อาศัย ๓๙๙
๘.๔ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายยารักษาโรค ๔๐๑
๘.๕ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายเครื่องอุปโภค ๔๐๓
๙. ความตระหนี่ ๔๐๙
๙.๑ ประเภทของความตระหนี่ ๔๐๙
๙.๒ ตัวอย่างและโทษของความตระหนี่ ๔๑๑
๙.๓ ตัวอย่างการแก้ไขคนตระหนี่ ๔๑๖

มงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม (ธมฺมจริยา จ)

๑. กุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถ ๔๑๙
๒. สัมมาทิฐิ ๔๒๔
๒.๑ เหตุเกิดสัมมาทิฐิ ๔๒๔
๒.๒ ความสำคัญของสัมมาทิฐิ ๔๒๔
๓. การปรับความเห็นให้ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ ๑๐) ๔๒๕
๓.๑ ทานที่ให้แล้วมีผล ๔๒๕
๓.๒ ยัญที่บูชาแล้วมีผล ๔๒๖
๓.๓ การสังเวยที่บวงสรวงแล้วมีผล ๔๒๖
๓.๔ วิบากของกรรมที่ทำดี ทำชั่วแล้วมีผล ๔๒๗
๓.๕ โลกนี้มี ๔๓๕
๓.๖ โลกหน้ามี ๔๓๗
๓.๗ มารดามี ๔๔๒

๓.๘ บิดามี ๔๔๓
๓.๙ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมี ๔๔๔
๓.๑๐ สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินไปชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้ โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง เพราะรู้ยิ่งด้วยตนเองในโลกมีอยู่ ๔๔๘
๔. อคติ ๔๔๘
๕. หลักเกณฑ์ความดี ๔๕๑
๖. กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ ๔๕๔
๗. อานิสงส์ของการประพฤติธรรม ๔๕๙

มงคลที่ ๑๗ สงเคราะห์ญาติ (ญาตกานญฺจ สงฺคโห)

๑. ลักษณะของผู้สงเคราะห์ตนเองและผู้อื่น ๔๖๓
๒. ลักษณะของผู้สงเคราะห์ตนเอง แต่ไม่สงเคราะห์ผู้อื่น ๔๖๔
๓. ลักษณะของผู้สงเคราะห์ผู้อื่น แต่ไม่สงเคราะห์ตนเอง ๔๖๕
๔. ตัวอย่างการสงเคราะห์ในทางโลก ๔๖๗
๕. ตัวอย่างการสงเคราะห์ของพระอริยบุคคล ๔๖๙
๖. ตัวอย่างการสงเคราะห์ญาติในทางธรรม ๔๗๒
๗. โทษของการไม่สงเคราะห์ ๔๗๕
๘. วิธีการสงเคราะห์ ๔๗๖
๙. อานิสงส์ของการสงเคราะห์ ๔๗๙

มงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ (อนวชฺชานิ กมฺมานิ)

๑. อาชีพทหารและนักรบ ๔๘๑
๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกสงคราม ๔๘๑
๑.๒ ประเภทของนักรบกับภิกษุ ๔๘๒
๑.๓ ลักษณะของนักรบที่ดีกับภิกษุ ๔๘๓
๑.๔ ข้อควรระวังประจำอาชีพ ๔๘๔
๑.๕ ทหารกับการออกบวช ๔๘๕

๑.๖ พระโพธิสัตว์กับการต่อสู้ ๔๘๕

๒. อาชีพแพทย์ พยาบาล ๔๘๗

๒.๑ โรคภัยไข้เจ็บ ๔๘๗

๒.๒ คนไข้ ๔๘๘

๒.๓ เหตุที่ทำให้อายุสั้นและอายุยืน ๔๙๐

๒.๔ คุณธรรมและอานิสงส์ของผู้ทำหน้าที่แพทย์ พยาบาล ๔๙๑

๒.๕ ธรรมะสำหรับผู้ป่วย ๔๙๒

๒.๖ ตัวอย่างวิบากกรรมของแพทย์ พยาบาล ๔๙๔

๓. อาชีพพ่อค้า ๔๙๔

๓.๑ ลักษณะของพ่อค้าที่ดี ๔๙๔

๓.๒ กำไรและขาดทุน ๔๙๖

๓.๓ ตัวอย่างพ่อค้าคุณธรรม ๔๙๖

๓.๔ วิบากกรรมของพ่อค้าโกง ๔๙๖

๓.๕ มิจฉาอาชีวะ ๔๙๗

๔. อาชีพเกษตรกร ชาวนา ๔๙๘

๔.๑ การทำนากับกิจของภิกษุ ๔๙๘

๔.๒ การทำนากับการให้ทาน ๔๙๙

๔.๓ ธรรมะที่เกี่ยวเนื่องกับการทำนา ๕๐๑

๕. อาชีพผู้ใช้แรงงาน ๕๐๓

๕.๑ การเกิดขึ้นของชนชั้นต่างๆ ๕๐๓

๕.๒ แนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นต่างๆ ๕๐๔

๕.๓ เหตุที่ทำให้เกิดในตระกูลต่ำ ๕๐๕

๕.๔ เหตุที่ทำให้เกิดในตระกูลสูง ๕๐๗

๕.๕ ตัวอย่างผู้ใช้แรงงานที่สำเร็จประโยชน์ในโลกนี้ ๕๐๙

๕.๖ ตัวอย่างผู้ใช้แรงงานที่มีศรัทธา ๕๐๙

๖. ผู้สมานสามัคคี ๕๑๐

๖.๑ มูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท ๕๑๐

๖.๒ การวางตัวของพุทธบริษัทเมื่อสงฆ์แตกกัน ๕๑๔

๖.๓ การสมานสามัคคี และระงับการทะเลาะวิวาท ๕๑๖
๖.๔ โทษของการทะเลาะวิวาท และโทษของผู้ทำลายสงฆ์ ผู้พร้อมเพรียง ๕๒๐
๖.๕ อานิสงส์ของผู้สมานสงฆ์ผู้แตกกัน ๕๒๑

มงคลที่ ๑๙ งดเว้นจากบาป (อารตี วิรตี ปาปา)

๑. เหตุให้ประสบบาป ๕๒๓
๒. การล้างบาป ความสะอาด ความบริสุทธิ์ ๕๒๗
๓. บาปย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่ทำบาป ๕๒๙
๔. หิริ โอตตัปปะ (ความละอายและเกรงกลัวบาป) ๕๓๑
๕. โทษของการทำบาป ๕๓๔
๖. บาปจากการฆ่า รังแก เบียดเบียน ล่วงเกิน ๕๓๕
๖.๑ องค์แห่งปาณาติบาต ๕๓๕
๖.๒ ตัวอย่างและโทษของการฆ่า ๕๓๕
๖.๓ ตัวอย่างและโทษของการรังแก เบียดเบียน ล่วงเกิน ๕๔๕
๗. บาปจากการลักขโมย โกง ๕๕๐
๗.๑ องค์แห่งอทินนาทาน ๕๕๐
๗.๒ ตัวอย่างและโทษของการขโมย โกง ๕๕๐
๘. บาปจากการประพฤติผิดในกาม ๕๕๒
๘.๑ องค์แห่งกาเมสุมิจฉาจาร ๕๕๒
๘.๒ ตัวอย่างและโทษของการประพฤติผิดในกาม ๕๕๒
๙. บาปจากการพูดเท็จ ๕๕๖
๙.๑ องค์แห่งมุสาวาท ๕๕๖
๙.๒ ตัวอย่างและโทษของการพูดเท็จ ๕๕๖
๑๐. บาปจากการพูดคำหยาบ ๕๖๑
๑๐.๑ ประเภทของคำด่า ๕๖๑
๑๐.๒ องค์แห่งผรุสวาจา ๕๖๑
๑๐.๓ ตัวอย่างและโทษของการพูดคำหยาบ ๕๖๑

๑๑. บาปจากการพูดส่อเสียด ๕๖๗
๑๑.๑ ที่มาของคำส่อเสียด ๕๖๗
๑๑.๒ องค์แห่งปิสุณาวาจา ๕๖๗
๑๑.๓ ตัวอย่างและโทษของการพูดส่อเสียด ๕๖๘
๑๒. บาปจากการพูดเพ้อเจ้อ ๕๗๑
๑๒.๑ องค์แห่งสัมผัปปลาปะ ๕๗๑
๑๒.๒ ตัวอย่างและโทษของการพูดเพ้อเจ้อ ๕๗๑
๑๓. บาปจากการมีความคิดโลภ ๕๗๗
๑๓.๑ องค์แห่งอภิชฌา ๕๗๗
๑๓.๒ ตัวอย่างและโทษของความโลภ ๕๗๗
๑๔. บาปจากการมีจิตพยาบาท ๕๘๓
๑๔.๑ องค์แห่งพยาบาท ๕๘๓
๑๔.๒ ประเภทของคนโกรธ ๕๘๓
๑๔.๓ เหตุให้เกิดโทสะ ความพยาบาท ๕๘๓
๑๔.๔ ตัวอย่างและโทษของความโกรธ ความพยาบาท ๕๘๕
๑๕. บาปจากการมีความเห็นผิด ๕๙๐
๑๕.๑ ประเภทของความเห็นผิด ๕๙๐
๑๕.๒ ตัวอย่างการโต้ตอบผู้มีความเห็นผิด ๕๙๑
๑๕.๓ ตัวอย่างและโทษของผู้มีความเห็นผิด ๕๙๕
๑๕.๔ ความเห็นเกี่ยวกับการกินเนื้อสัตว์ ๕๙๗
๑๖. ตัวอย่างผลของบาป ๕๙๘
๑๖.๑ เหตุที่ทำให้รูปวิบัติ ๕๙๘
๑๖.๒ เหตุที่ทำให้ทรัพย์วิบัติ ๖๐๑
๑๖.๓ เหตุที่ทำให้คุณวิบัติ ๖๐๑

มงคลที่ ๒๐ สำรวมจากการดื่มน้ำเมา (มชฺชปานา จ สญฺญโม)

๑. วินัยเกี่ยวกับสุรา ๖๐๓
๒. โทษของสุรา ๖๐๔

มงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม (อปฺปมาโท จ ธมฺเมสุ)

๑. ความสำคัญและอานิสงส์ของความไม่ประมาท ๖๐๙
๒. ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ๖๑๑
๓. ไม่ประมาทในเวลา ๖๑๓
๔. ไม่ประมาทในวัย (ความแก่) ๖๑๕
๕. ไม่ประมาทในความไม่มีโรค (ความเจ็บ) ๖๒๐
๖. ไม่ประมาทในชีวิต (ความตาย) ๖๒๑
๗. การเจริญมรณสติ ๖๓๐
๘. โทษของความประมาท ๖๓๓
๙. สติ ๖๓๔

มงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ (คารโว จ)

๑. ความเคารพในพระพุทธเจ้า ๖๓๙
๒. ความเคารพในพระธรรม ๖๔๐
๓. ความเคารพในพระสงฆ์ ๖๔๒
๔. ความเคารพในการปฏิสันถาร ๖๔๓
๕. ความเคารพในการศึกษา ๖๔๖
๖. ความเคารพในความไม่ประมาท ๖๔๖
๗. ความเคารพในสมาธิ ๖๔๖
๘. หลักการแสดงความเคารพ ๖๔๖
๙. อานิสงส์ของการมีความเคารพ ๖๔๘
๑๐. โทษของการจับผิด เพ่งโทษ ๖๕๑

มงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน (นิวาโต จ)

๑. ประเภทของความถือตัว ๖๕๓
๒. เหตุให้เกิดความถือตัว และตัวอย่าง ๖๕๕

๓. ตัวอย่างและโทษของการถือตัว การดูถูก ๖๕๙
๔. ตัวอย่างและโทษของการมักอวด โอ้อวด ๖๖๑
๕. ตัวอย่างและโทษของการไม่รู้จักประมาณตน ๖๖๒
๖. เหตุแห่งการถ่อมตนและตัวอย่างของผู้ถ่อมตน ๖๖๖
๗. การพิจารณาข้อบกพร่องของตนเอง ๖๖๗
๘. การแก้ไขผู้มีความถือตัว ๖๖๘
๙. การขอขมา ๖๗๒

มงคลที่ ๒๔ มีความสันโดษ (สนฺตุฏฺฐี จ)

๑. ความหมายและลักษณะของความสันโดษ ๖๗๕
๒. ตัวอย่างของผู้มีความสันโดษ ผู้มีความมักน้อย ๖๗๘
๓. อานิสงส์ของการมีความสันโดษ ๖๘๑
๔. โทษของความไม่สันโดษ ๖๘๒

มงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู (กตญฺญุตา)

๑. หลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญู ๖๘๓
๒. ตัวอย่างและอานิสงส์ของความเป็นคนกตัญญู ๖๘๕
๓. ตัวอย่างและโทษของความเป็นคนอกตัญญู ๖๙๐

มงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล (กาเลน ธมฺมสฺสวนํ)

๑. ประเภทของผู้ฟังธรรม ๖๙๗
๒. ธรรมที่ควรฟังและหลักในการตัดสินธรรมวินัย ๗๐๐
๓. ผู้ฟังธรรมที่ดีและเลว ๗๐๓
๔. วิธีการฟังธรรม ๗๐๕
๕. การฟังธรรมกับอายุของพระศาสนา ๗๐๗
๖. ตัวอย่างและอานิสงส์ของการฟังธรรม ๗๐๘

มงคลที่ ๒๗ มีความอดทน (ขนฺตี จ)

๑. โทษของความไม่อดทน และคุณของความอดทน ๗๑๕
๒. ทำอย่างไรจึงจะอดทน ๗๑๗
๓. ตัวอย่างความอดทนเมื่อถูกผู้ด้อยกว่าล่วงเกิน ๗๑๘
๔. ตัวอย่างความอดทนเมื่อถูกล่วงเกินด้วยกาย ๗๑๙
๕. ตัวอย่างความอดทนเมื่อถูกล่วงเกินด้วยวาจา ๗๒๓
๖. ตัวอย่างความอดทนต่อหมู่คณะ ๗๒๗
๗. ตัวอย่างความอดทนเมื่อผู้เป็นที่รักถูกล่วงเกิน ๗๒๗

มงคลที่ ๒๘ ความเป็นคนว่าง่าย (โสวจสฺสตา)

๑. ผู้ตักเตือนและผู้ถูกเตือน ๗๓๑
๒. ตัวอย่างและอานิสงส์ของความเป็นผู้ว่าง่าย ๗๓๓
๓. ตัวอย่างของผู้ว่าง่ายเทียม ๗๓๓
๔. ตัวอย่างและโทษของความเป็นผู้ว่ายาก ๗๓๔

มงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ (สมณานญฺจ ทสฺสนำ)

๑. ประเภทของสมณะ ๗๔๑
๒. ลักษณะของสมณะและของภิกษุ ๗๔๔
๓. คุณสมบัติของภิกษุ ๗๔๖
๔. ความปรารถนาและความหวังของภิกษุ ๗๕๐
๕. สมณสัญญา ๗๕๒
๖. ภิกษุกับการตักเตือนและสอนตัวเอง ๗๕๔
๗. ภิกษุกับการศึกษาและการปฏิบัติ ๗๕๖
๘. ปริยัติที่ไม่ปฏิบัติ ๗๕๙
๙. ภิกษุผู้เป็นเถระ ๗๖๑
๑๐. ภิกษุกับปัจจัย ๔ ๗๖๔

๑๑. ภิกษุกับการเข้าไปสู่ตระกูล ๗๖๙
๑๒. ภิกษุกับความงาม ๗๗๒
๑๓. ภิกษุกับการยกย่องและสรรเสริญ ๗๗๓
๑๔. ภิกษุผู้ที่เป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก ๗๗๔
๑๕. ภิกษุที่ควรและไม่ควรเคารพสักการะ ๗๗๕
๑๖. ภิกษุกับความเสื่อมและความเจริญ ๗๗๖
๑๗. ภิกษุกับหมู่สงฆ์ ๗๘๒
๑๘. ภิกษุบวชใหม่ ๗๘๓
๑๙. เจ้าอาวาส ๗๘๔
๒๐. อานิสงส์ของการเห็นสมณะ ๗๘๖

มงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล (กาเลน ธมฺมสากจฺฉา)

๑. ประเภทของผู้แสดงธรรม ๗๘๙
๒. คุณธรรมของผู้แสดงธรรม ๗๙๐
๓. ผู้แสดงธรรมที่ไม่เจริญสมาธิภาวนา ๗๙๓
๔. หลักและวิธีการแสดงธรรม ๗๙๓
๕. การถาม ๗๙๘
๖. หลักและศิลปะในการตอบคำถาม ๗๙๘
๗. อานิสงส์ของการสนทนาธรรม ๘๐๑
๘. ธรรมะในวันสำคัญประจำปี ๘๐๒
๘.๑ วันขึ้นปีใหม่ (๑ มกราคม) ๘๐๒
๘.๑.๑ การเปลี่ยนแปลงวันขึ้นปีใหม่ของประเทศไทย ๘๐๒
๘.๑.๒ ประเพณีในวันขึ้นปีใหม่ ๘๐๓
๘.๒ วันเด็กแห่งชาติ (วันเสาร์ที่ ๒ ของเดือนมกราคม) ๘๐๔
๘.๒.๑ ความเป็นมาของวันเด็กแห่งชาติ ๘๐๔
๘.๒.๒ ธรรมะในวันเด็กแห่งชาติ ๘๐๔
๘.๓ วันครู (๑๖ มกราคม) ๘๐๕
๘.๓.๑ ความเป็นมาของการจัดงานวันครู ๘๐๕
๘.๓.๒ คุณสมบัติของครู ๘๐๕

๘.๓.๓ ครูกับการฝึกตัว ๘๐๖
๘.๓.๔ หน้าที่ของครูและศิษย์ ๘๐๖
๘.๓.๕ ธรรมะในวันครู ๘๐๗
๘.๔ วันกองทัพไทย (๑๘ มกราคม) ๘๐๗
๘.๔.๑ ความเป็นมาของวันกองทัพไทย ๘๐๗
๘.๔.๒ ธรรมะในวันกองทัพไทย ๘๐๘
๘.๕ วันตรุษจีน (มกราคม - กุมภาพันธ์) ๘๐๘
๘.๕.๑ ประเพณีเทศกาลตรุษจีน ๘๐๘
๘.๕.๒ การไหว้บรรพบุรุษ ๘๑๐
๘.๕.๓ การไหว้วันตรุษจีน ๘๑๐
๘.๕.๔ ความเป็นมาของยันต์ ๘๑๐
๘.๕.๕ ผู้เป็นใหญ่บนสวรรค์ ๘๑๑
๘.๖ วันมาฆบูชา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓) ๘๑๒
๘.๖.๑ ธรรมะในวันมาฆบูชา ๘๑๒
๘.๖.๒ อานิสงส์ของการจุดประทีปถวายเป็นพุทธบูชา ๘๑๓
๘.๗ วันสงกรานต์ (๑๓ เมษายน) ๘๑๗
๘.๗.๑ ความหมายของสงกรานต์ ๘๑๗
๘.๗.๒ ความเป็นมาของวันสงกรานต์ ๘๑๘
๘.๗.๓ วันสงกรานต์ ๘๒๐
๘.๗.๔ ประเพณีเทศกาลสงกรานต์ ๘๒๐
๘.๘ วันครอบครัว (๑๔ เมษายน) ๘๒๒
๘.๘.๑ ความหมาย ๘๒๒
๘.๘.๒ ความเป็นมาของวันครอบครัว ๘๒๒
๘.๘.๓ ธรรมะในวันครอบครัว ๘๒๓
๘.๙ วันคุ้มครองโลก (๒๒ เมษายน) ๘๒๓
๘.๙.๑ ความเป็นมาของวันคุ้มครองโลก ๘๒๓
๘.๙.๒ ธรรมะในวันคุ้มครองโลก ๘๒๔
๘.๑๐ วันแรงงานแห่งชาติ (๑ พฤษภาคม) ๘๒๔
๘.๑๐.๑ ความเป็นมาของการจัดงานวันแรงงานแห่งชาติ ๘๒๔
๘.๑๐.๒ ธรรมะในวันแรงงานแห่งชาติ ๘๒๔

๘.๑๑ วันฉัตรมงคล (๕ พฤษภาคม) ๘๒๕

๘.๑๑.๑ ความเป็นมาของวันฉัตรมงคล ๘๒๕

๘.๑๑.๒ ธรรมะในวันฉัตรมงคล ๘๒๕

๘.๑๒ วันพืชมงคล (พฤษภาคม) ๘๒๕

๘.๑๒.๑ ความเป็นมาของพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ๘๒๕

๘.๑๒.๒ ธรรมะในวันพืชมงคล ๘๒๖

๘.๑๓ วันวิสาขบูชา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖) ๘๒๗

๘.๑๓.๑ ความเป็นมาที่สหประชาชาติกำหนดให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากล ๘๒๗

๘.๑๓.๒ ธรรมะในวันวิสาขบูชา ๘๒๘

๘.๑๔ วันอาสาฬหบูชา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘) ๘๒๘

๘.๑๔.๑ ความสำคัญของวันอาสาฬหบูชา ๘๒๘

๘.๑๔.๒ ธรรมะในวันอาสาฬหบูชา ๘๒๘

๘.๑๕ วันเข้าพรรษา (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘) ๘๒๙

๘.๑๖ วันสมาธิโลก (๖ สิงหาคม) ๘๓๐

๘.๑๖.๑ ความเป็นมาของวันสมาธิโลก ๘๓๐

๘.๑๖.๒ ธรรมะในวันสมาธิโลก ๘๓๒

๘.๑๗ วันแม่แห่งชาติ (๑๒ สิงหาคม) ๘๓๒

๘.๑๗.๑ ความเป็นมาของพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา
สมเด็จพระนางเจ้าฯพระบรมราชินีนาถ ๘๓๒

๘.๑๗.๒ ความเป็นมาของวันแม่แห่งชาติ ๘๓๓

๘.๑๗.๓ ธรรมะในวันแม่แห่งชาติ ๘๓๓

๘.๑๘ วันมหาปวารณา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) ๘๓๓

๘.๑๙ วันออกพรรษา (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑) ๘๓๔

๘.๒๐ วันทอดกฐิน (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) ๘๓๕

๘.๒๑ วันลอยกระทง (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) ๘๓๗

๘.๒๑.๑ ความเป็นมาของประเพณีลอยกระทง ๘๓๗

๘.๒๑.๒ ตำนานการลอยกระทงบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๘๓๗

๘.๒๒ วันพ่อแห่งชาติ (๕ ธันวาคม) ๘๓๘

๘.๒๒.๑ ความเป็นมาของพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๓๘

๘.๒๒.๒ ความเป็นมาของวันพ่อแห่งชาติ ๘๓๙
๘.๒๒.๓ ธรรมะในวันพ่อแห่งชาติ ๘๓๙

มงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ (ตโป จ)

๑. การสำรวมอินทรีย์และอานิสงส์ ๘๔๑
๒. โทษของการไม่สำรวมอินทรีย์ ๘๔๔
๒.๑ ตัวอย่างและโทษของการไม่สำรวมระวังตา ๘๔๔
๒.๒ ตัวอย่างและโทษของการไม่สำรวมระวังหู ๘๔๖
๒.๓ ตัวอย่างและโทษของการไม่สำรวมระวังจมูก ๘๔๗
๒.๔ ตัวอย่างและโทษของการไม่สำรวมระวังลิ้น ๘๔๘
๒.๕ ตัวอย่างและโทษของการไม่สำรวมระวังความคิด ๘๔๘
๓. คุณของธุดงค์ ๘๔๙

มงคลที่ ๓๒ ประพฤติพรหมจรรย์ (พฺรหฺมจริยญฺจ)

๑. ประเภทของผู้ผูกพันกับกาม ๘๕๕
๒. ภิกษุกับมาตุคาม ๘๕๕
๓. เครื่องผูก เครื่องจองจำ ๘๖๑
๔. เหตุเกิดราคะ ๘๖๒
๕. เหตุของการลาสิกขา ๘๖๓
๖. โทษของกาม ๘๖๖
๗. โทษของการครองเรือน ๘๗๓
๘. โทษของหญิง ๘๗๖
๙. การละกามราคะ ๘๘๘
๑๐. กายคตาสติ ๘๙๐
๑๑. เหตุของการออกบวช ๘๙๔
๑๒. เป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์ ๘๙๙
๑๓. เหตุให้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้นาน ๙๐๒

มงคลที่ ๓๓ เห็นอริยสัจ (อริยสจฺจานทสฺสนำ)

๑. สังสารวัฏ ๙๐๗
๒. ความทุกข์ ๙๐๙
๓. เหตุแห่งทุกข์ ๙๑๑
๔. ความดับทุกข์ ๙๑๓
๕. วิธีปฏิบัติให้พ้นทุกข์ ๙๑๕
๖. เห็นอริยสัจ ๙๑๖
๗. อานิสงส์ของการเห็นอริยสัจ ๙๑๗

มงคลที่ ๓๔ ทำพระนิพพานให้แจ้ง (นิพฺพานสจฺฉิกิริยา จ)

๑. พระนิพพาน ๙๑๙
๒. ปฏิปทาเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง ๙๒๐

มงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม (ผุฏฺฐสฺส โลกธมฺเมหิ จิตฺตำ ยสฺส น กมฺปติ)

๑. โลกธรรม ๘ ๙๒๓
๒. ผู้ไม่ติดโลกธรรม ๙๒๓
๓. ลาภ ๙๒๖
๓.๑ ได้ลาภ ๙๒๖
๓.๒ โทษของลาภ ๙๒๗
๔. เสื่อมลาภ ๙๓๐
๕. ยศ ๙๓๑
๖. สรรเสริญ ๙๓๒
๗. นินทา ๙๓๓
๘. ความสุข ๙๓๕
๙. ความทุกข์ ๙๓๕

มงคลที่ ๓๖ จิตไม่โศก (อโสกำ)

๑. เหตุแห่งความเศร้าโศก ๙๓๗
๒. การกำจัดความโศก ๙๔๒
๓. เหตุให้เกิดความรัก ๙๔๙
๔. รักตนยิ่งกว่ารักคนอื่น ๙๕๑

มงคลที่ ๓๗ จิตปราศจากธุลี (วิรชำ)

๑. ประเภทของธุลี (กิเลส) ๙๕๓
๒. อานิสงส์ของความไม่โกรธ ๙๕๖
๓. ตัวอย่างของผู้ไม่โกรธ ๙๕๘
๔. การบรรเทา ระงับความโกรธ ความอาฆาต ๙๕๘
๕. เหตุให้เกิดความริษยา ๙๖๑
๖. ตัวอย่างและโทษของความริษยา ๙๖๓
๗. ตัวอย่างการแก้ไขความริษยา ๙๖๔
๘. วิธีการกำจัดธุลี (กิเลส) ๙๖๔

มงคลที่ ๓๘ จิตเกษม (เขมำ)

๑. ภัย ความกลัว และวิธีระงับ ๙๖๙
๒. อาการของผู้มีจิตเกษม ๙๗๑
๓. คุณวิเศษของผู้มีจิตเกษม ๙๗๓

สารบัญหมวดธรรม

หมวด ๒

	หน้า/ข้อ
กาม ๒ ประการ	๘๘๙/๙.๔
การตาย ๒ ประการ	๖๒๗/๖.๑๕
การบูชามี ๒ ประเภท	๑๖๒/๖.๕
การสงเคราะห์ ๒ ประการ	๔๗๖/๘.๑
การแสดงธรรมของพระตถาคต ๒ ประการ	๗๙๗/๔.๑๒
กิจที่ภิกษุควรทำ ๒ ประการ	๗๔๕/๒.๖
คนพาล ๒ จำพวก	๗๐/๕.๓
คนพาลและบัณฑิต ๒ จำพวก	๗๑/๕.๔
ความสุข ๒ ประการ	๖๘๑/๓.๒
ความหวัง ๒ ประการ ละได้ยาก	๒๓๘/๒.๑
คำด่า ๒ อย่าง	๕๖๑/๑๐.๑
ชรา ๒ อย่าง	๖๑๖/๔.๔
ทักขิไณยบุคคล ๒ จำพวก	๓๗๔/๖.๑.๗
ที่มาของคำส่อเสียด ๒ อย่าง	๕๖๗/๑๑.๑
ธรรมคุ้มครองโลก ๒ ประการ	๕๓๑/๔.๔
ธรรมที่เป็นเหตุให้ตรัสรู้ สัพพัญญุตญาณ ๒ ประการ	๑๙๘/๕.๓.๑๗
ธรรมมีอุปการะมาก ๒ ประการ	๖๓๔/๙.๑
บุคคล ๒ จำพวก ที่กระทำการตอบแทนไม่ได้ง่าย	๓๒๑/๑.๑
บุคคลกล่าวตู่และไม่กล่าวตู่ตถาคต ๒ จำพวก	๗๙๔/๔.๕
บุคคลหาได้ยาก ๒ จำพวก	๖๘๓/๑.๔
ปฏิสันถาร ๒ ประการ	๖๔๓/๔.๑
ปัจจัยทำให้เกิดโทสะ ๒ ประการ	๕๘๕/๑๔.๓.๔
ปัจจัยให้เกิดมิจฉาทิฐิ ๒ ประการ	๔๒๔/๒.๑.๒
ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ ประการ	๔๒๔/๒.๑.๑
ปัจจัยเกิดขึ้นแห่งราคะ ๒ ประการ	๘๖๒/๔.๑
โรค ๒ อย่าง	๔๘๗/๒.๑.๑
สรณคมน์ ๒ ประเภท	๑๕๔/๔.๑
เหตุของการให้ทานไม่ได้ ๒ ประการ	๔๑๖/๙.๓.๑
เหตุแห่งการถามของพระศาสดา ๒ ประการ	๗๙๘/๕.๓
องค์แห่งพยาบาท ๒ ประการ	๕๘๓/๑๔.๑
องค์แห่งสัมผัปปลาปะ ๒ ประการ	๕๗๑/๑๒.๑
องค์แห่งอภิชฌา ๒ ประการ	๕๗๗/๑๓.๑
อสัตบุรุษและสัตบุรุษ ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ	๑๖๑/๖.๒
อันตราย ๒ ประการ	๙๖๙/๑.๒

หมวด ๓

	หน้า/ข้อ
การก้าวลงสู่ครรภ์มีปัจจัย ๓ ประการ	๓๓๔/๓.๒
การแสดงธรรมเปรียบด้วยนา ๓ ชนิด	๕๐๑/๔.๓.๒
การไหว้ ๓ ประการ	๖๔๘/๘.๓
การอุทิศส่วนกุศลสำเร็จด้วยเหตุ ๓ ประการ	๒๒๒/๘.๘
กิจเบื้องต้นของชาวนาและภิกษุ ๓ ประการ	๔๙๘/๔.๑.๑
คน ๓ จำพวก (ตาดีและตาบอด)	๒๓๕/๑.๑
คนโกรธ ๓ จำพวก	๕๘๓/๑๔.๒.๑
คนไข้ ๓ จำพวก	๔๘๘/๒.๒.๑, ๖๙๗/๑.๑
คนพาลมีลักษณะ ๓ ประการ	๖๒/๓.๑
ความโกลาหล ๓ ประการ	๑๑๗/๒.๑.๑
ความถือตัว ๓ ประการ	๖๕๓/๑.๑
ความเป็นผู้ฉลาด ๓ ประการ	๒๖๙/๓.๒
ความสันโดษ ๓ ประการ	๖๗๕/๑.๑
คุณสมบัติของพ่อค้ากับภิกษุ ๓ ประการ	๔๙๕/๓.๑.๒
เจดีย์ ๓ ประการ	๑๕๔/๔.๓
เถระ ๓ จำพวก	๗๖๒/๙.๕
เทวทูต ๓ จำพวก	๖๑๓/๒.๘
ธรรม ๓ ประการ ของคนพาลและบัณฑิต	๗๐/๕.๒

บริษัท ๓ จำพวก (ฝึกได้ยาก ฝึกได้ง่าย) ๖๙๘/๑.๔
บัณฑิตเสวยสุขในปัจจุบัน ๓ ประการ ๑๐๔/๔.๒
บุคคลที่ควรคบและไม่ควรคบ ๓ จำพวก ๗๔/๗.๒
บุคคลที่ภิกษุควรไหว้ ๓ จำพวก ๖๔๒/๓.๒
บุคคลที่ควรและไม่ควรสนทนา ๓ จำพวก ๗๔/๗.๓
บุคคลในโลกเปรียบกับนา ๓ ชนิด ๖๙๗/๑.๒
บุคคลมีจิต ๓ ประเภท ๑๖๐/๕.๑๑
บุคคลหาได้ยาก ๓ จำพวก ๖๘๓/๑.๒
บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ ๑๘๘/๒.๑
บุตร ๓ จำพวก ๓๓๓/๑.๑
ปริยัติ ๓ ประกร ๒๖๓/๑.๒
ปัญญา ๓ ๒๖๙/๓.๑
ปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง ๒๐๖/๕.๗.๒
ผู้พูด ๓ จำพวก ๓๑๐/๓.๑
ผู้มีปัญญา ๓ จำพวก ๖๙๘/๑.๓
ผู้มีอุปการะมาก ๓ จำพวก ๖๘๓/๑.๓
ภพ ๓ ๔๔๑/๓.๖.๒.๒
ภิกษุจำพรรษาแล้วปวารณา
ด้วยเหตุ ๓ ประการ ๘๓๓/๘.๑๘.๑
ภิกษุที่เปรียบกับผ้าเปลือกไม้ ๓ ชนิด ๗๔๑/๑.๒
ภิกษุผู้เกื้อกูลตนเอง
แต่ไม่เกื้อกูลผู้อื่น ๓ ประการ ๔๖๔/๒.๒
ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ
ย่อมมากด้วยความสุขโสมนัสอยู่ในปัจจุบัน ๗๕๑/๔.๓
มลทินภายใน ๓ ประการ ๙๕๓/๑.๒
ไม้สีไฟเทียบกับสมณพราหมณ์ ๓ จำพวก ๘๕๕/๑.๑
ลักษณะของผู้มีศรัทธา ๓ ประการ ๒๔๓/๖.๑
วิชชา ๓ ๒๐๕/๕.๗.๑
วิตก ๓ อย่าง ๔๒๒/๑.๑๐
วิธีปฏิบัติในสตรี ๓ ประการ ๘๕๘/๒.๖
ศาสดา ๓ จำพวก ที่ควรทักท้วงได้ ๗๘๙/๑.๓
สถานที่ ๓ แห่งที่กษัตริย์และ
ภิกษุพึงระลึกถึงตลอดชีวิต ๑๖๗/๑.๑
สมณสัญญา ๓ ประการ ๗๕๓/๕.๕
สาเหตุของทุกข์ ๓ ประการ ๙๑๓/๓.๗
สิ่งที่เสพไม่รู้อิ่ม ๓ อย่าง ๖๗๗/๑.๔
สุขุมาลชาติและความเมา ๓ ประการ ๑๒๓/๒.๒.๕
เหตุปัจจัยที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์
ได้นาน ๓ ประการ ๙๐๒/๑๓.๑
เหตุให้ประสพบุญมาก ๓ ประการ ๒๔๖/๖.๑๐
เหตุให้เกิดการเจรจาธรรม ๓ ประการ ๘๐๑/๗.๒
องค์ ๓ ของม้าต้นและภิกษุ ๗๔๗/๓.๒
องค์ ๓ ของมิตรแท้ ๑๐๒/๓.๔
องค์ ๓ ของโจรและภิกษุอลัชชี ๖๕/๓.๗
องค์แห่งผรุสวาจา ๓ ประการ ๕๖๑/๑๐.๒
อาการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม ๓ ประการ ๗๙๕/๔.๘
อานิสงส์ของการสนทนาธรรม ๓ ประการ ๘๐๑/๗.๒
อานิสงส์ของการถวายรองเท้า ๓ ประการ ๔๐๖/๘.๕.๕
อานิสงส์ของการถวายภาชนะ
สำหรับใส่ของบริโภค ๓ ประการ ๔๐๗/๘.๕.๒
อุโบสถ ๓ อย่าง ๒๙๔/๔.๒

หมวด ๔ หน้า/ข้อ

กรรม ๔ ประการ ๔๒๘/๓.๔.๒.๒
การก้าวลงสู่ครรภ์ของสัตว์ ๔ ประการ ๓๓๕/๓.๓
การติและการชมของบุคคล ๔ จำพวก ๑๖๒/๖.๔
การนอบน้อม ๔ อย่าง ๖๖๖/๖.๑
การให้ผลของกรรมของบุคคล ๔ จำพวก ๔๓๐/๓.๔.๔.๒
การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา ๔ จำพวก ๓๔๑/๑.๒
กำเนิด ๔ ๓๓๔/๓.๑
กำลัง ๔ อย่าง ทำให้ไม่กลัวภัย ๙๖๙/๑.๔
ของ ๔ อย่าง ไม่ควรดูหมิ่น ๖๗๑/๘.๑๒
คนโกรธเปรียบด้วยอสรพิษ ๔ จำพวก ๕๘๓/๑๔.๒.๒
คนไม่ดี ๔ จำพวก ๖๙/๔.๕

ความถือตัว ๔ ๖๕๓/๑.๒
ความปรารถนาสมประสงค์เมื่อมีของ ๔ อย่าง ๘๓๘/๘.๔
ความเพียร ๔ ประการ ๑๙๔/๕.๓.๔
ความลำเอียง ๔ ประการ ๔๔๘/๔.๑
เครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการ ๗๗๖/๑๖.๑
ฆราวาสธรรม ๔ ประการ ๒๕๓/๘.๘
จักร ๔ ๑๘๔/๙.๑
ถูปารหบุคคล ๔ ๑๕๕/๔.๔
เถรกรณธรรม ๔ ประการ ๔๕๔/๖.๒
ท่อธารบุญกุศล ๔ ประการ ๓๗๓/๖.๑.๔
โทษของนา ๔ อย่าง ๕๐๓/๔.๓.๕
ธรรม ๔ ประการ เป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ๙๗๐/๑.๕
ธรรม ๔ ประการ ของอสัตบุรุษและสัตบุรุษ ๗๕/๗.๕
ธรรม ๔ ประการ ของคนพาลและบัณฑิต ๗๐/๕.๑
ธรรม ๔ ประการ เป็นไปเพื่อประโยชน์
เพื่อความสุขในภายหน้า ๒๕๒/๘.๕
ธรรมกถึก ๔ จำพวก ๗๘๙/๑.๑
ธรรมชาติ ๔ ประการ ย่อมเกิดขึ้นแก่ปุถุชน ๙๕๐/๓.๕
ธรรม ๔ ประการ นำไปเกิดในนรกและสวรรค์ ๑๖๑/๖.๑
ธรรมที่ไม่มีใครรับประกันได้ ๔ ประการ ๖๑๑/๒.๑
ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเบาใจ ๔ ประการ
ของผู้ป่วย ๔๙๒/๒.๕.๑
ธรรมเป็นที่ปรารถนาหาได้ยาก ๔ ประการ ๒๓๙/๒.๔
ธรรมเป็นเหตุให้สิ้นอาสวะ ๔ ประการ ๙๒๑/๒.๔
ธรรมสมาทาน ๔ ประการ ๗๕๕/๖.๔
นักพูด ๔ จำพวก ๗๘๙/๑.๒
บุคคล ๔ จำพวก (ติและชมคน) ๑๖๒/๖.๔
บุคคล ๔ จำพวก ที่ได้ตรัสรู้ธรรม ๗๐๐/๑.๙
บุคคล ๔ จำพวก เปรียบด้วยหม้อ ๑๕๘/๕.๒
บุคคล ๔ จำพวก ย่อมเจริญและ
ไม่เจริญในพระธรรมวินัย ๑๕๗/๕.๑
บุคคลทำหมู่ให้งาม ๔ จำพวก ๗๗๒/๑๒.๒
บุคคลที่กลัวและไม่กลัวตาย ๔ จำพวก ๔๘๙/๒.๒.๔
บุคคลเปรียบด้วยมะม่วง ๔ จำพวก ๑๕๙/๕.๖
บุคคลเปรียบด้วยวลาหกเมฆ ๔ ประเภท ๑๕๙/๕.๕
บุคคลเปรียบด้วยหนู ๔ จำพวก ๑๕๙/๕.๗
บุคคลผู้ปฏิบัติประโยชน์ ๔ จำพวก ๑๖๑/๖.๑
บุคคลผู้ประพฤติผิดในสถาน ๔ เป็นคนพาล ๗๒/๕.๖
บุคคลผู้มีสุตะ ๔ จำพวก ๒๖๓/๑.๑
บุตร ๔ จำพวก ๓๓๓/๑.๒
ปฏิปทา ๔ ๑๙๑/๕.๑
ปฏิสัมภิทา ๔ ๒๐๙/๕.๗.๑๐
ประโยชน์ของสมาธิภาวนา ๔ ประการ ๒๐๒/๕.๕.๓
ปัญหาพยากรณ์ ๔ ๘๐๑/๖.๔
ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ
เป็นพระโสดาบัน ๒๕๕/๙.๔
ฝูงเนื้อ ๔ ฝูง
เทียบกับสมณพราหมณ์ ๔ ประเภท ๗๔๓/๑.๖
พระองค์ไม่ทรงมองเห็นว่าจะมีใครสามารถ
ทักท้วงพระองค์ได้โดยชอบธรรมในฐานะ ๔ ๑๓๑/๒.๔.๘
ภัย ๔ ประการ เป็นเหตุให้
ละทุจริตแล้วเจริญสุจริต ๕๓๑/๔.๓
ภัย ๔ อย่าง ของภิกษุ ๘๖๔/๕.๕
ภิกษุทำลายสงฆ์เพราะประโยชน์ ๔ ประการ ๕๑๓/๖.๑.๙
ภิกษุผู้เกื้อกูลตนเองแต่ไม่เกื้อกูลผู้อื่น ๔ ประการ ๔๖๔/๒.๑
ภิกษุผู้เกื้อกูลผู้อื่นแต่ไม่เกื้อกูลตนเอง ๔ ประการ ๔๖๕/๓.๑
มหาประเทศ ๔ ๗๐๑/๒.๓
มาตุคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ
ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อชัยชนะในโลกนี้ ๒๕๔/๘.๑๐
ม้าอาชาไนยและบุรุษอาชาไนย ๔ ประเภท ๖๒๓/๖.๕
มุสาวาท มีองค์ ๔ ๒๘๓/๑.๒ (๔)
มิตรแท้ มิตรเทียม ๔ ประการ ๗๗/๗.๘
โยคะ ๔ ๙๗๐/๑.๕
โรคของบรรพชิต ๔ ประการ ๔๘๗/๒.๑.๑

ลาภสักการะย่อมเกิดแก่ภิกษุ
ผู้ประกอบด้วยองค์ ๔ ๙๒๙/๓.๒.๘
สมณะ ๔ จำพวก ๗๔๑/๑.๑
สังคหวัตถุ ๔ ประการ ๓๔๘/๓.๖
สังเวชนียสถาน ๔ ๑๕๔/๔.๒
สันนิบาตในวันมาฆบูชาประกอบด้วยองค์ ๔ ๘๑๒/๘.๖.๑.๑
สาเหตุการตาย ๔ ประการ ๖๒๘/๖.๑๗
สาเหตุที่ทำให้เทพบุตร
เคลื่อนจากเทวโลก ๔ ประการ ๖๒๗/๖.๑๖
สิ่งที่พระศาสดาไม่ต้องรักษา ๔ ประการ ๖๔๐/๑.๔
สุข ๔ ประการ ของคฤหัสถ์ ๒๔๙/๗.๔
สุราและเมรัยมีองค์ ๔ ๖๐๔/๑.๓
หิริเกิดขึ้นด้วยเหตุ ๔ ประการ ๕๓๑/๔.๒
เหตุที่ทำให้เกิดอคติ ๔ ๔๔๙/๔.๒
เหตุแห่งความเลื่อมใสของบุคคล ๔ จำพวก ๒๔๔/๖.๔
เหตุแห่งความเสื่อมและความเจริญ ๔ ประการ ๗๒/๕.๘
เหตุให้ตระกูลตั้งอยู่ได้ไม่นาน ๔ ประการ ๒๔๘/๗.๓
เหตุให้เกิดความลำเอียงเพราะกลัว ๔ ประการ ๔๕๐/๔.๒.๔
เหตุให้เกิดความลำเอียงเพราะชัง ๔ ประการ ๔๔๙/๔.๒.๒
เหตุให้เกิดความลำเอียงเพราะรัก ๔ ประการ ๔๔๙/๔.๒.๑
เหตุให้เกิดความลำเอียงเพราะหลง ๔ ประการ ๔๔๙/๔.๒.๓
เหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๔ ประการ ๓๐๓/๗.๘
องค์ ๔ ของนักรบและภิกษุ ๔๘๓/๑.๓.๒
องค์แห่งกาเมสุมิจฉาจารมี ๔ ประการ ๕๕๒/๘.๑
องค์แห่งปิสุณาวาจา ๔ ประการ ๕๖๗/๑๑.๒
องค์แห่งมุสาวาท ๔ ประการ ๕๕๖/๙.๑
อปัสเสนะ ๔ ๙๖๕/๘.๒
อพรหมจรรย์ มีองค์ ๔ ๒๘๓/๑.๒ (๓)
อริยวงศ์ ๔ ประการ
(แบบแผนในการปฏิบัติของบรรพชิต) ๗๖๔/๑๐.๑
อสรพิษ ๔ จำพวก ๘๔๓/๑.๙
อสัทธรรม ๔ ประการ ๗๘๐/๑๖.๑๔
อันตรายของภิกษุใหม่ ๔ ประการ ๗๘๓/๑๘.๒
อานิสงส์การฟังธรรมโดยเคารพ ๔ ประการ ๗๐๘/๖.๒
อาหาร ๔ อย่าง
เพื่อความดำรงอยู่ของสัตว์โลก ๑๗๒/๓.๑
อิทธิบาท ๔ ๓๕๕/๑.๗

หมวด ๕ หน้า/ข้อ

กรรมที่ไม่น่าเลื่อมใสมีโทษ ๕ อย่าง ๕๓๕/๕.๕
การค้าขายที่อุบาสก
ไม่ควรประกอบ ๕ ประการ ๒๕๗/๑๐.๑.๓
การทำความเคารพในบุคคล ๕ จำพวก ๖๖๘/๘.๑
การประสบบุญโดยฐานะ ๕ ประการ ๓๓๓/๒.๑
การถาม ๕ อย่าง ๗๙๘/๕.๒
กาลทาน ๕ ประการ ๓๖๕/๓.๑
กำลังของพระราชา ๕ ประการ ๔๕๗/๖.๑๐
แก้ว ๕ ประการ ที่หาได้ยาก ๑๕๗/๔.๘
คติ ๕ ๓๓๔/๓.๑
คนเลว ๕ จำพวก ๖๒/๓.๒
ความคาดหวังของพ่อแม่ ๕ ประการ ๓๒๘/๔.๑
ความตระหนี่ ๕ ประการ ๔๐๙/๙.๑.๑
ความถือตัว ๕ ประการ ๖๕๓/๑.๓
คุณธรรมสำหรับภิกษุผู้อาพาธ
ที่ยังปรารถนาสิ้นอาสวกิเลส ๕ ประการ ๔๘๙/๒.๒.๓
คุณและโทษของการนอนหลับมีสติ
และไม่มีสติ ๕ ประการ ๖๓๕/๙.๕
คุณและโทษของการหุงต้ม ๕ ประการ ๑๗๓/๓.๓
คุณและโทษของโภคทรัพย์ ๕ ประการ ๒๔๐/๓.๑
คุณสมบัติของผู้ควรสนทนา ๕ ประการ ๘๐๕/๘.๓.๒
คุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นเนื้อนาบุญ ๕ ประการ ๑๕๐/๓.๖
ฐานะ ๕ ประการ ที่ใครๆ ไม่พึงได้ ๖๑๑/๒.๓
ฐานะติเตียนและสรรเสริญของภิกษุ
และภิกษุณี ๕ ประการ ๗๗๓/๑๓.๓

ฐานะที่ควรพิจารณาเนืองๆ ๕ ประการ ๖๑๒/๒.๕
ถ้อยคำไม่ดีสำหรับบุคคล ๕ จำพวก ๖๙๘/๑.๕
ทรัพย์ ๕ ประการ ๒๔๒/๔.๓
ทานของสัตบุรุษ ๕ ประการ ๓๘๗/๗.๑
ทานของอสัตบุรุษและสัตบุรุษ ๕ ประการ ๓๖๓/๒.๒
ทุกข์ของสมณะ ๕ ประการ ๗๖๖/๑๐.๖
ทุจริต ๓ มีโทษ ๕ ประการ ๔๒๑/๑.๗
เทวดาผู้ให้และผู้ไม่ให้
มีความพิเศษต่างกัน ๕ ประการ ๓๘๙/๗.๖
โทษของการคลุกคลีในสกุล
เกินเวลา ๕ ประการ ๗๗๑/๑๑.๗
โทษของการบริภาษ ๕ ประการ ๕๖๖/๑๐.๓.๑๐
โทษของการเลื่อมใสในตัวบุคคล ๕ ประการ ๒๔๕/๖๕
โทษของป่าช้าและคนเหมือนป่าช้า ๕ ประการ ๖๕/๓.๘
โทษของอขันติและคุณของขันติ ๕ ประการ ๗๑๕/๑.๑
โทษแห่งการทะเลาะวิวาท ๕ ประการ ๕๒๐/๖.๔.๑
โทษแห่งศีลวิบัติ ๕ ประการ ๒๙๙/๖.๑
ธรรม ๕ ประการ เป็นเหตุให้พระเถระน่าเคารพ
และไม่น่าเคารพ ๗๖๒/๙.๕-๙.๙
ธรรม ๕ ประการ
เป็นเหตุให้พระศาสดาเป็นที่เคารพ ๖๘๐/๒.๘
ธรรม ๕ ประการ อันบุคคลเจริญแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อสิ้นอาสวะ ๑๘๑/๕.๑
ธรรมของเจ้าอาวาส ๕ ประการ ๗๘๔/๑๙.๑, ๑๙.๒
ธรรมของภิกษุใหม่ ๕ ประการ ๗๘๓/๑๘.๑
ธรรมของภิกษุไข้ที่พยาบาลยาก
และง่าย ๕ ประการ ๔๘๘/๒.๒.๒
ธรรมของภิกษุผู้ควร
และไม่ควรพยาบาล ๕ ประการ ๔๙๑/๒.๔.๑
ธรรมของอุบาสกดีและอุบาสกชั่ว ๕ ประการ ๑๐๐/๒.๙
ธรรมเป็นเหตุให้อายุสั้น
และอายุยืน ๕ ประการ ๔๙๐/๒.๓.๒
ธรรมที่น่าปรารถนา
และหาได้ยากในโลก ๕ ประการ ๑๙๒/๕.๒.๓
ธรรมระงับความอาฆาต ๕ ประการ ๙๖๐/๔.๔, ๔.๕
นักรบและภิกษุ ๕ จำพวก ๔๘๒/๑.๒.๑, ๑.๒.๒
นิวรณ์ ๕ ๙๕๔/๑.๔
นายและกรรมกรพึงอนุเคราะห์กัน
และกันด้วยสถาน ๕ ๔๗๘/๘.๒
บ่วงแห่งมาร ๕ ประการ ๘๖๓/๕.๑
บุคคลผู้พูดด้วยปัญญา มีอานิสงส์ ๕ ประการ ๓๑๒/๔.๒
บุพพนิมิต ๕ ประการ ของเทวดาผู้จะจุติ ๖๒๙/๖.๒๒
บุรุษมีองค์ ๕ เป็นที่ชอบใจ
และไม่ชอบใจของสตรี ๘๕๙/๒.๑๐
ปัญจมหาวิโลกน ๑๑๗/๒.๑.๑
ปาณาติบาต มีองค์ ๕ ๒๘๓/๑.๒ (๑)
ผลแห่งทาน ๕ ประการ ๓๘๘/๗.๒
ผู้ประกอบด้วยองค์ ๕
พึงสิ้นอาสวะในเวลาไม่นาน ๙๒๐/๒.๒, ๒.๓
ผู้ให้โภชนะชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการ
แก่ปฏิคาหก ๓๘๘/๗.๔
ภรรยาย่อมอนุเคราะห์สามี
ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ ๔๗๗/๘.๒
ภัยในอนาคต ๕ ประการ ๖๑๒/๒.๗
ภัยในอนาคต ๕ ประการ ของภิกษุผู้อยู่ป่า ๑๙๕/๕.๓.๘
ภิกษุเข้าไปสู่สกุลมีโทษ ๕ ประการ ๗๗๐/๑๑.๖
ภิกษุคลุกคลีอยู่ในหมู่คณะ
เกินเวลามีโทษ ๕ ประการ ๗๗๑/๑๑.๗
ภิกษุบวชเมื่อแก่ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ๗๔๘/๓.๖
ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ
เป็นผู้เกื้อกูลตนเองและผู้อื่น ๔๖๔/๑.๓
ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ
ไม่ควรอยู่ผู้เดียว ๑๘๓/๗.๒
ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ และได้เสนาสนะ

อันประกอบด้วยองค์ ๕ พึงลิ้นอาสวะ ๑๗๐/๑.๗
ภิกษุเป็นที่น่ารังเกียจด้วยธรรม ๕ ประการ ๘๕๘/๒.๕
ภิกษุผู้โจทผู้อื่น พึงพิจารณาธรรม ๕ ประการ ๗๓๑/๑.๒
ภิกษุผู้ถือฉันเฉพาะในบาตร ๕ จำพวก ๘๕๑/๓.๔
มหาสุบิน ๕ ประการ
ปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้ ๑๒๓/๒.๒.๗
มาตุคามมีองค์ ๕ เป็นที่ชอบใจ
และไม่ชอบใจของบุรุษ ๘๕๘/๒.๙
มิตรย่อมอนุเคราะห์มิตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ ๔๗๗/๘.๒
รัตนะที่หาได้ยากยิ่ง ๕ ประการ ๑๑๕/๑.๒
ราคะเกิด ๕ ทาง ๘๖๓/๔.๓
ศาสดา ๕ จำพวก ๗๔๓/๑.๕
ลักษณะของผู้เป็นพหูสูต ๕ ประการ ๒๖๘/๒.๑๒
วาจาสุภาษิต ๕ ประการ ๓๐๙/๑.๔
สตรีเปรียบเหมือนของ ๕ อย่าง ๘๘๐/๘.๑๐
สมณพรามหณ์ อันบุคคลพึงบำรุง
ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ ๔๗๗/๘.๒
สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ ๙๕๕/๑.๗
สังโยชน์เบื้องสูง ๕ ประการ ๙๕๖/๑.๗
สัตว์ย่อมบริสุทธิ์ด้วยธรรม ๕ ประการ ๕๒๘/๒.๔
หน้าที่ของครูและศิษย์ ๕ ประการ ๔๗๗/๘.๒
หน้าที่ของนายจ้างและลูกจ้าง ๕ ประการ ๓๕๔/๑.๖
หน้าที่ของบิดามารดาและบุตร ๔๗๖/๘.๒
หน้าที่ของสามีและภรรยา ๕ ประการ ๓๔๗/๓.๔
หลักการใช้โภคทรัพย์
ให้เป็นประโยชน์ ๕ ประการ ๒๔๙/๗.๕
ห้วงบุญห้วงกุศล ๕ ประการ ๓๗๓/๖.๑.๕
ห้ามบวชให้กุลบุตรผู้เป็นโรค ๕ ชนิด ๖๐/๒.๓
เหตุถามปัญหา ๕ ประการ ๗๙๘/๕.๑
เหตุเสื่อมและเหตุไม่เสื่อม
แห่งศาสนา ๕ ประการ ๖๔๙/๙.๓
องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร ๕ ประการ ๑๙๓/๕.๓.๒
องค์คุณแห่งธรรมกถึก ๕ ประการ ๗๙๕/๔.๗
องค์แห่งปาณาติบาต ๕ ประการ ๕๓๕/๖.๑
องค์แห่งภิกษุผู้ประสงค์จะรับอธิกรณ์
ประกอบด้วยองค์ ๕ ๕๑๙/๖.๓.๑๐
องค์แห่งภิกษุผู้มีอุปการะมาก ๕ ประการ ๕๑๙/๖.๓.๑๑
องค์แห่งภิกษุเมื่อพูดในสงฆ์ ๕ ประการ ๗๙๒/๒.๗
องค์แห่งวาจาสุภาษิต ๕ ประการ ๓๐๙/๑.๔
องค์แห่งอทินนาทาน ๕ ประการ ๕๕๐/๗.๑
อานิสงส์การให้ทาน ๕ ประการ ๓๘๘/๗.๓
อานิสงส์การเดินจงกรม ๕ ประการ ๒๐๑/๕.๕.๒
อานิสงส์การแสดงธรรม ๕ ประการ ๘๐๑/๗.๑
อานิสงส์ของข้าวยาคู ๕ ประการ ๑๗๓/๓.๒
อานิสงส์ของศรัทธา ๕ ประการ ๒๔๕/๖.๖
อานิสงส์การถวายเข็ม ๕ ประการ ๔๐๕/๘.๕.๒
อานิสงส์การถวายผ้าเช็ดน้ำ ๕ ประการ ๔๐๗/๘.๕.๒
อานิสงส์การถวายมีดตัดเล็บ ๕ ประการ ๔๐๖/๘.๕.๒
อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ ประการ ๗๐๘/๖.๑, ๖.๒
อุปมานิวรณ์ ๕ ๙๕๔/๑.๕

หมวด ๖

หน้า/ข้อ
ข้อปฏิบัติสำหรับระงับอธิกรณ์ ๖ ประการ ๕๑๙/๖.๓.๙
ความฉิบหายย่อมมีแก่ผู้เสพกาม ๖ อย่าง ๓๕๘/๒.๗.๒
ความประสงค์ของคน ๖ จำพวก ๒๓๘/๒.๓
ทิศ ๖ ๔๗๖/๘.๒
โทษของการเที่ยวกลางคืน ๖ ประการ ๓๕๖/๒.๑
โทษของการเที่ยวดูมหรสพ ๖ ประการ ๓๕๖/๒.๔
โทษของการเล่นการพนัน ๖ ประการ ๓๕๗/๒.๕
โทษของการเสพน้ำเมา ๖ ประการ ๖๐๔/๒.๑
โทษของความเกียจคร้าน ๖ ประการ ๓๕๙/๒.๗.๖
ธรรม ๖ ประการ
เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมของภิกษุ ๖๔๘/๙.๑
ธรรมสำหรับละถีนมิทธะ ๖ ประการ ๙๖๖/๘.๕

ธรรมสำหรับละวิจิกิจฉา ๖ ประการ ๙๖๖/๘.๗
ธรรมสำหรับละอุทธัจจกุกกุจจะ ๖ ประการ ๙๖๖/๘.๖
บุคคล ๖ จำพวก ๙๓/๑๐.๑๕
เบ็ด ๖ ชนิด ๘๔๑/๑.๒
ผู้ฟังธรรมแล้วควรเข้าถึง
และไม่เข้าถึงธรรม ๖ จำพวก ๖๙๙/๑.๗
ผู้มีธรรม ๖ ประการ ชื่อว่าอยู่ใกล้นิพพาน ๖๕๐/๙.๗
ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ
เป็นผู้เกื้อกูลทั้งตนเองและผู้อื่น ๔๖๓/๑.๒
ภิกษุไม่ละธรรม ๖ ประการ
ย่อมไม่ควรบรรลุอรหัตผล ๖๕๕/๑.๔
มูลเหตุแห่งการวิวาท ๖ ประการ ๕๑๐/๖.๑.๑
สมัยที่ควรเข้าไปพบภิกษุ
ผู้เจริญภาวนา ๖ ประการ ๑๘๒/๕.๕
สิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ ๖ ประการ ๓๕๘/๒.๗.๒
หลักเกณฑ์การรับอธิกรณ์ ๖ ประการ ๕๑๙/๖.๓.๑๐
เหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไปแห่งกุศลธรรม
และอกุศลธรรม ๖ ประการ ๙๒๒/๒.๘
เหตุที่พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้ง
และไม่แจ่มแจ้ง ๖ ประการ ๗๐๕/๔.๑
องค์แห่งทักษิณาทาน ๖ ประการ ๓๗๔/๖.๑.๙
องค์แห่งม้าอาชาไนย ๖ ประการ ๗๔๘/๓.๔
อนุสติ ๖ ๖๓๔/๙.๒
อบายมุข ๖ ประการ ๓๕๖/๒.๑
อปริหานิยธรรม ๖ ๖๔๘/๙.๑
อภิญญา ๖ ๒๐๖/๕.๗.๔
อสังวรและสังวรเปรียบด้วยคนจับสัตว์ ๖ ชนิด ๘๔๒/๑.๓

หมวด ๗

คุณสมบัติของมิตรที่ควรคบ ๗ ประการ ๑๐๒/๓.๒
คุณสมบัติของสัปบุรุษ ๗ ประการ ๙๗/๒.๑
ชื่อว่าเป็นภิกษุเพราะทำลายธรรม ๗ ประการ ๗๔๕/๒.๔
ตายในเวลาที่ไม่ควรตาย ๗ จำพวก ๖๒๗/๖.๕
ทักษิณาในสงฆ์มี ๗ ประการ ๓๖๔/๒.๓
ธรรม ๗ ประการ
เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมของภิกษุ ๗๗๙/๑๖.๑๐
ธรรม ๗ ประการ
อันบุคคลผู้เป็นศัตรูทำแก่กัน ๕๘๖/๑๔.๔.๒
ธรรมที่ควรเสพและไม่ควรเสพ ๗ ประการ ๔๑๙/๑.๑
ธรรมที่ทำให้อุบาสกเสื่อมและเจริญ ๗ ประการ ๙๘/๒.๓
ผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ เป็นวินัยธร ๓๐๔/๘.๑
พละ ๗ ของผู้มีศรัทธา ๒๔๔/๖.๓
โพชฌงค์ ๗ ๙๗๓/๓.๓
ภรรยา ๗ จำพวก ๓๔๑/๑.๑
ภิกษุ ๗ จำพวก
เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ๗๗๖/๑๕.๒
ภิกษุเป็นที่รักที่ชอบใจ
ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ๗๗๕/๑๔.๒
รัตนะ ๗ อย่าง ๔๖๐/๗.๒
วัตตบท ๗ ข้อปฏิบัติให้เป็นท้าวสักกะ ๓๒๔/๒.๒
สหชาติ ๗ ประการ ๑๒๑/๒.๑.๖
สัทธรรม ๗ ประการ ๗๕๖/๗.๓
องค์คุณของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ๑๐๐/๒.๘
อริยทรัพย์ ๗ ประการ ๒๔๑/๔.๒
อุปมาโทษของกาม ๗ อย่าง ๘๖๖/๖.๑

หมวด ๘

คนโกงเทียบกับม้าโกง ๘ จำพวก ๖๓/๓.๓
คนที่ไม่ควรปรึกษา ๘ จำพวก ๖๗/๓.๑๒
คนบ้าในโลก ๘ จำพวก ๖๗/๓.๑๓
ความแตกต่างกันของพระพุทธเจ้า
๘ ประการ ๑๓๒/๒.๔.๑๐
ความพร้อมและไม่พร้อม
ในการปรารภความเพียร ๘ อย่าง ๑๙๓/๕.๓.๓

ความอัศจรรย์ในธรรมวินัย ๘ ประการ
เทียบกับมหาสมุทร ๓๐๒/๗.๕
คุณสมบัติของบุคคลที่ควรเป็นทูต ๘ ประการ ๙๙/๒.๕
คุณสมบัติของภิกษุ
ผู้กล่าวสอนภิกษุณี ๘ ประการ ๗๙๐/๒.๓
คุณสมบัติของอุบาสก ๘ ประการ ๔๖๓/๑.๑
ชายย่อมผูกหญิงด้วยอาการ ๘ อย่าง ๘๕๗/๒.๓
ทานของสัตบุรุษมีลักษณะ ๘ ประการ ๓๗๕/๖.๑.๑๑
ท้าวสักกะกล่าวพรรณนา
พระคุณของพระศาสดา ๘ ประการ ๑๓๖/๒.๕.๕
โทษของบรรณศาลา ๘ ประการ ๘๔๙/๓.๑
ธรรม ๘ ประการ ของภรรยา ๓๔๒/๒.๑
ธรรม ๘ ประการ ของภรรยาผู้เข้าถึงเทวโลก ๓๔๓/๒.๔
ธรรม ๘ ประการ ทำให้ภิกษุเป็นที่รัก
และไม่เป็นที่รัก ๗๗๔/๑๔.๑
ธรรม ๘ ประการ นำสุขมาให้ในโลกทั้งสอง ๒๔๙/๗.๖
ธรรม ๘ ประการ เป็นเหตุให้สงฆ์อยู่ผาสุก ๗๘๓/๑๗.๖
ธรรม ๘ ประการ
ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมของพระเสขะ ๗๘๐/๑๖.๑๕
ธรรมสโมธาน ๘ ๑๒๑/๒.๒.๒
นาเปรียบกับสมณพราหมณ์มีองค์ ๘
เป็นนาบุญของโลก ๓๗๒/๖.๑.๒
นางวิสาขาทูลขอพร ๘ ประการ ๓๖๖/๓.๓
บุญกุศลที่หลั่งไหลไม่ขาดสายเกิดจาก
เหตุ ๘ ประการ ๑๙๐/๒.๕
ปฏิสารณียกรรม ๖๖/๓.๑๐
ผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ๘ จำพวก ๑๕๑/๓.๑๑
พระศาสดาประทานพร ๘ ประการ
แก่พระอานนท์ ๗๑/๕.๕
ภิกษุผู้ที่สงฆ์ลงตัสสปาปิยสิกากรรม
ต้องประพฤติชอบในธรรม ๘ ประการ ๘๖/๙.๑
ภิกษุปรารถนาลาภ ๘ จำพวก ๙๒๖/๓.๑.๒
มรรคมีองค์ ๘ ๓๗๒/๖.๑.๒
ม้ากระจอกกับคนกระจอก ๘ จำพวก ๖๓/๓.๓
โลกธรรม ๘ ประการ ๙๒๓/๑.๑
วัตถุแห่งความเกียจคร้าน ๘ ประการ ๓๕๗/๒.๗.๑
สงฆ์พึงคว่ำบาตรอุบาสกผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ๖๕/๓.๙
สงฆ์ลงโทษภิกษุให้ไปขอขมาคฤหัสถ์
ผู้ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ๖๖/๓.๑๐
สถานที่ ๘ แห่ง ที่ไม่ควรปรึกษาหารือกัน ๑๗๑/๒.๒
สัตว์ทั้งหลายตายด้วยเหตุ ๘ ประการ ๔๘๗/๒.๑.๒
สาเหตุของการให้ทาน ๘ ประการ ๓๖๑/๑.๑
สิ่งอัศจรรย์ ๘ ประการ ของมหาสมุทร ๓๐๑/๗.๔
หญิงย่อมผูกชายไว้ด้วยอาการ ๘ อย่าง ๘๕๗/๒.๓
ห้วงบุญกุศลที่นำสุขมาให้ ๘ ประการ ๑๙๐/๒.๕
เหตุตรัสบุคคลกถา ๘ ประการ ๗๙๗/๔.๑๑
เหตุปัจจัย ๘ ประการ
ของการฟังธรรมแจ่มแจ้งและไม่แจ่มแจ้ง ๒๖๕/๒.๖
เหตุและปัจจัย ๘ ประการ ที่ทำให้เกิดปัญญา ๒๖๔/๒.๑
เหตุแห่งความเพียร ๘ ประการ ๓๕๓/๑.๑
เหตุให้เจริญความรู้ ๘ ประการ ๒๖๔/๒.๒
องค์แห่งม้าอาชาไนยกับภิกษุ ๘ ประการ ๗๔๗/๓.๓
อนริยโวหาร ๘ ประการ
(ลักษณะของคำพูดเท็จ) ๕๕๖/๙.๒.๑
อสัทธรรม ๘ ประการ เข้าครอบงำพระเทวทัต ๙๒/๑๐.๑๑
อานิสงส์ของการถวายผ้า ๘ ประการ ๔๐๔/๘.๕.๒
อานิสงส์การถวายร่ม ๘ ประการ ๔๐๔/๘.๕.๒
อุบายแก้ความง่วงนอน ๘ ประการ ๑๙๙/๕.๔.๓
อุบาสกพึงประกาศความไม่เลื่อมใสแก่ภิกษุ
ผู้ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ๖๖/๓.๑๑
อุปมาพระธรรมวินัยกับมหาสมุทร ๘ ประการ ๓๐๒/๗.๕

หมวด ๙ หน้า/ข้อ

ข้อปฏิบัติ ๙ ประการ ของผู้มีวิชชาและจรณะ ๗๔๙/๓.๗

คนที่ปิดความลับไม่ได้ ๙ จำพวก ๕๗๕/๑๒.๒.๑๒
ธรรมที่ตัณหาเป็นมูล ๙ ประการ ๙๑๑/๓.๒
บุคคล ๙ จำพวก ผู้เป็นนาบุญของโลก ๓๗๑/๖.๑.๑
เหตุกำจัดความอาฆาต ๙ อย่าง ๙๕๘/๔.๑
เหตุแห่งความอาฆาต ๙ ประการ ๕๘๓/๑๔.๓.๑
องค์แห่งการต้อนรับภิกษุสงฆ์ ๙ ประการ ๖๔๕/๔.๒.๔
อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๙ ๒๙๕/๕.๑

หมวด ๑๐

หน้า/ข้อ
กำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ ๑๓๐/๒.๔.๔
คุณ ๑๐ ประการ ของการอยู่โคนไม้ ๘๔๙/๓.๑
คุณแห่งอุบาสก ๑๐ ประการ ๙๘/๒.๔
ฐานะที่ควรสรรเสริญ ๑๐ ประการ ๓๐๙/๒.๑
ธรรม ๑๐ ประการ
ที่ทำให้ภิกษุเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๕๑๗/๖.๓.๓
ธรรม ๑๐ ประการ
ที่ทำให้ภิกษุไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๕๑๑/๖.๑.๔
ธรรม ๑๐ ประการ ที่เป็นเหตุให้ไม่วิวาทกัน ๕๑๗/๖.๓.๔
ธรรมที่ควรพิจารณาเนืองๆ ๑๐ ประการ ๗๕๓/๕.๔
ธรรมที่ตั้งอยู่ในสรีระ ๑๐ ประการ ๗๕๔/๖.๓
ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑๐ ประการ ๑๔๙/๓.๕
ธรรมเป็นที่อยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการ ๙๖๕/๘.๔
ธรรมอันกระทำที่พึ่ง ๑๐ ประการ ๒๕๕/๙.๖
บารมี ๑๐ ประการ ๑๒๒/๒.๒.๓
บุคคลไม่ควรไหว้ ๑๐ จำพวก ๖๔๒/๓.๒
บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ๑๘๙/๒.๒
ผู้ครองเรือน ๑๐ จำพวก ๒๓๕/๑.๒
ผู้ควรแก่ธุดงคคุณ ๑๐ ประการ ๘๕๑/๓.๕
พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงนอบน้อม
ต่อพระศาสดาด้วยเหตุ ๑๐ ประการ ๑๓๕/๒.๕.๓
พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท และปาติโมกข์
เพราะอาศัยประโยชน์ ๑๐ ประการ ๓๐๐/๗.๒
พูดเสียดแทงให้เจ็บใจด้วยอาการ ๑๐ อย่าง ๕๖๑/๑๐.๓.๑
ภิกษุกล่าวโทษพระอรหันต์
ถึงความพินาศ ๑๐ ประการ ๕๖๔/๑๐.๓.๖
ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ
เป็นผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใส ๒๔๗/๖.๑๒
ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ
ย่อมอยู่สำราญ ๗๖๑/๙.๑
ภิกษุสำเร็จความหวัง ๑๐ ประการ
เพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ๒๘๖/๒.๒
มิให้เชื่อโดยอาการ ๑๐ ประการ ๒๖๘/๒.๑๐
มูลเหตุแห่งการวิวาท ๑๐ ประการ ๕๑๒/๖.๑.๗
ราชธรรม ๑๐ ประการ ๔๕๖/๖.๕
วัตถุ ๑๐ ประการ ที่ทำให้พระศาสนาวิบัติ ๑๘๔/๘.๒
วัตถุ ๑๐ ประการ ที่ทำให้สงฆ์พร้อมเพรียงกัน ๕๑๖/๖.๓.๒
สังโยชน์ ๑๐ ๙๕๕/๑.๗
ห้ามฉันเนื้อ ๑๐ ประเภท ๕๙๘/๑๕.๔.๕
เหตุ ๑๐ ประการ
ที่ทำให้ทักขิณาทานของชาวบ้านมีผลมาก ๑๕๒/๓.๑๒
เหตุ ๑๐ ประการ ที่ทำให้สงฆ์แตกกัน ๕๑๑/๖.๑.๕
เหตุแห่งการหยุดสวดปาติโมกข์ ๑๐ ประการ ๓๐๑/๗.๓
เหตุแห่งความอาฆาต ๑๐ ประการ ๕๘๔/๑๔.๓.๒
องค์แห่งอกุศลกรรมบถ ๑๐ ๕๒๖/๑.๗
อาการ ๑๐ อย่าง ที่พูดเสียดแทงให้เจ็บใจ ๕๖๑/๑๐.๓.๑
อานิสงส์ของการถวายบาตร ๑๐ ประการ ๔๐๔/๘.๕.๒
อานิสงส์ของการถวายเภสัช ๑๐ ประการ ๔๐๔/๘.๕.๒
โอวาท ๑๐ ประการ ของธนัญชัยเศรษฐี
ให้แก่นางวิสาขาก่อนแต่งงาน ๓๔๖/๓.๑

หมวดเกิน ๑๐

หน้า/ข้อ
ธรรมเป็นเหตุให้เกิด
วิริยสัมโพชฌงค์ ๑๑ ประการ ๑๙๗/๕.๓.๑๔
ลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา ๑๑ ประการ ๒๔๓/๖.๒

องค์เป็นเหตุไม่เจริญและเจริญ ๑๑ ประการ ๗๔๖/๓.๑
อานิสงส์ของการเจริญเมตตา ๑๑ ประการ ๒๐๒/๕.๖.๑
อุปกิเลส ๑๑ ประการ ๑๙๑/๕.๒.๒
ธรรมมีอุปการะมากแก่การบรรลุ
สัจจธรรม ๑๒ ประการ ๒๖๖/๒.๗
เหตุแห่งความถือตัว ๑๒ ประการ ๖๕๕/๒.๑
ธุดงค์ ๑๓ ๒๘๑/๑.๑
ทักษิณาปุคคลิกทานมี ๑๔ อย่าง ๓๖๔/๒.๓
ธรรมที่ต้องละ ๑๔ ประการ ๙๕๓/๑.๑
คำตรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดี
เพราะประกอบด้วยเหตุ ๑๖ ประการ ๑๓๔/๒.๔.๑๒
ธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย
และว่ายาก ๑๖ ประการ ๗๓๒/๑.๗
ธรรมเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต ๑๖ ประการ ๙๕๕/๑.๖
ลักษณะ ๑๖ ประการ
ของผู้เป็นมิตรและไม่ใช่มิตร ๗๖/๗.๗
สิ่งที่ไม่รู้จักอิ่ม ๑๖ อย่าง ๕๗๘/๑๓.๒.๒
สติเกิดขึ้นด้วยอาการ ๑๗ ๖๓๗/๙.๙
ธรรมวาทีภิกษุ ๑๘ ประการ ๕๑๔/๖.๒.๑
เสนาสนะที่ควรงดเว้น ๑๘ ประเภท
เมื่อจะไปบำเพ็ญกรรมฐาน ๑๗๑/๒.๓
เหตุแห่งความโกรธ
และคามไม่แช่มชื่น ๑๙ ประการ ๙๖๑/๕.๑
อานิสงส์การกวาดลานโพธิ์ ๒๐ ประการ ๒๐๙/๗.๑.๑
ผู้ประกอบด้วยธรรม ๒๐, ๓๐, ๔๐, ประการ
ไปสู่อบายหรือสุคติ ๔๒๐/๑.๔
คุณของอาจารย์ ๒๕ ประการ ๑๕๖/๔.๗
สิกขาและอาชีพของภิกษุ ๒๖ ประการ ๗๖๕/๑๐.๔
คุณของผู้บำเพ็ญธุดงค์ ๓๐ ประการ ๘๕๓/๓.๖
ธรรมดาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๓๐ ประการ ๑๓๒/๒.๔.๑๐
การพิจารณาอาการ ๓๒ ละราคะ ๒๓๑/๑๓.๔.๓
มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ๑๑๙/๒.๑.๓
ทิฐิ ๖๒ ประการ ๕๙๐/๑๕.๑.๑

สารบัญค้นคำ

หมวด ก

หน้า/ข้อ

กฐินขันธกะ
ความเป็นมาของการถวายผ้ากฐิน ๘๓๕/๘.๒๐.๒
กาถูกไฟไหม้ในอากาศ
วิบากกรรมที่เคยเป็นชาวนาจุดไฟเผาโค ๕๔๒/๖.๒.๒๒
กามโภคีสูตร ผู้ครองเรือน ๑๐ จำพวก ๒๓๕/๑.๒
กายคตาสติ ๘๙๐/๑๐
การขอขมา ๖๗๒/๙
การถาม ๗๙๘/๕
การระลึกชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
และพระสาวก ๒๐๗/๕.๗.๖
การสังเวยที่บวงสรวงแล้วมีผล ๔๒๖/๓.๓
การสำรวมอินทรีย์และอานิสงส์ ๘๔๑/๑
กุกกุโรวาทสูตร วิบากกรรมของ
ผู้ประพฤติวัตรอย่างสุนัขและโค ๕๙๕/๑๕.๓.๑
กุมาริกากินไข่ไก่ พระบรมศาสดาระงับเวร
ของนางยักษิณีและนางกุลธิดา ๕๘๘/๑๔.๔.๘
กุลสูตร เหตุให้ตระกูลตั้งอยู่ได้ไม่นาน ๒๔๘/๗.๓
กุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถ ๔๑๙/๑
กูฏทันตสูตร ๖๕๘/๒.๑๑
เกสกัมพลสูตร วาทะของมักขลิ
เปรียบเหมือนไชดักมนุษย์ ๕๙๖/๑๕.๓.๔
เกสีสูตร นายเกสีผู้ฝึกม้า ๗๙๖/๔.๑๐
โกสิยเศรษฐี ผู้ตระหนี่หวงขนมเบื้อง
ไปทอดบนปราสาทชั้น ๗ ๔๑๗/๙.๓.๓

หมวด ข

หน้า/ข้อ

เขตตสูตร อาชีพเกษตรกร ชาวนา ๔๙๘/๔.๑.๑

หมวด ค

หน้า/ข้อ

คณกโมคคัลลานสูตร
การศึกษาและการปฏิบัติไปตามลำดับ ๗๕๘/๗.๘
คนเฝ้าประตูชาวทมิฬ ๔๓๒/๓.๔.๔.๑๐.๔
คยาสูตร การตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๑๙๙/๕.๔.๑
ครหทินน์ เลิกนับถือนิครนถ์
หันมานับถือพระรัตนตรัย ๑๐๖/๕.๖
ความตระหนี่ ๔๐๙/๙
ความทุกข์ ๙๐๙/๒
ความน้อยใจและการแก้ไข ๙๑๐/๒.๔
ความริษยา ๙๖๑/๕
คิลานสูตร คนไข้
และผู้เปรียบด้วยคนไข้ ๓ จำพวก ๖๙๗/๑.๑
เครื่องผูก เครื่องจองจำ ๘๖๑/๓
โคณเปตวัตถุ เกี่ยวหญ้าอ่อนให้โคตายกิน ๙๔๘/๒.๑๕
โคนันทิวิสาล โทษของการพูดคำหยาบ ๕๖๓/๑๐.๓.๔

หมวด ฆ

หน้า/ข้อ

ฆฏิการะ ทำให้โซติปาละเลื่อมใสใน
พระบรมศาสดาจนออกบวช ๑๐๙/๕.๑๕

หมวด จ

หน้า/ข้อ

จังกมสูตร การจงกรมของภิกษุหลายรูป ๗๓/๖.๔

จันทูปมสูตร
เปรียบภิกษุทำตัวเป็นดุจพระจันทร์ ๗๗๐/๑๑.๕
จุนทสูตร พระกระยาหารมื้อสุดท้าย
มีอานิสงส์มาก ๓๗๘/๖.๒.๕
จูฬกัมมวิภังคสูตร
เหตุที่ทำให้อายุยืนมีโรคน้อย ๒๓๐/๑๓.๔.๑
จูฬธนุคคหบัณฑิต สามีต่อสู้กับโจร
ภรรยาส่งอาวุธให้โจรฆ่าตาย ๘๘๐/๘.๙
จูฬราหุโลวาทสูตร
พระบรมศาสดาสอนสามเณรราหุล ๓๓๖/๔.๒
จูฬวสาโรปมสูตร อุปมาผู้ต้องการแก่นไม้ ๘๙๙/๑๒.๒
จูฬสัจจกสูตร
สัจจกนิครนถ์ชอบโต้เถียงยกตนว่าฉลาด ๕๙๓/๑๕.๒.๔
จูฬเสฏฐีเปรต
พระเจ้าอชาตศัตรูอุทิศส่วนกุศลให้เปรต ๒๒๓/๘.๑๑
เจ้าวัฑฒลิจฉวี ใส่ร้ายพระทัพพมัลลบุตร
จึงถูกสงฆ์คว่ำบาตร ๘๖/๙.๒
เจ้าอาวาส ๗๘๔/๑๙

หมวด ฉ

ฉันโนวาทสูตร พระฉันนะนำศัสตรามาฆ่าตัว ๖๒๐/๕.๑

หมวด ช

ชฎิลเศรษฐี อานิสงส์ที่ได้ทำหม้อดอกไม้ทองคำ
บรรจุในพระเจดีย์ ๓๘๓/๖.๒.๑๔
ชราสูตร ความแก่ ๖๑๕/๔.๑
ชัมพุกาชีวก วิบากกรรมเคยเป็นภิกษุ
กล่าวร้ายพระขีณาสพ ๕๖๖/๑๐.๓.๑๑
ช้างนาฬาคิรี ทำร้ายพระบรมศาสดา ๕๔๗/๖.๓.๗
ชีวกสูตร หมอชีวกโกมารภัจจ์
เนื้อที่ไม่ควรบริโภค ๕๙๗/๑๕.๔.๑

หมวด ต

ตายนสูตร หลักเกณฑ์ความดี ๔๕๑/๕
ติตถิยสูตร ความแตกต่างแห่งอกุศลมูล ๓ ๕๘๕/๑๔.๓.๕
ติรัจฉานกถา ๗๙๗/๔.๑๓
ติรัจฉานกถาสูตร การพูดติรัจฉานกถา ๕๗๒/๑๒.๒.๔
เต่าตาบอด อุปมาความยากในการกลับมาเกิด
เป็นมนุษย์ของคนพาล ๘๕/๘.๑๙

หมวด ถ

ถีนมิทธะ ความเกียจคร้าน ๙๖๖/๘.๕

หมวด ท

ทักษิณาวิภังคสูตร ทักษิณาปุคคลิก
และทักษิณาในสงฆ์ ๓๖๔/๒.๓
ทัสสนานุตตริยะ การเห็นอันประเสริฐ ๗๘๗/๒๐.๖
ทีฆชาณุสูตร ประโยชน์ในชาตินี้ ๒๔๐/๓.๒
ทีฆาวุกุมาร เวรไม่ระงับด้วยการจองเวร ๓๖๘/๕.๑
ทุติยโกกาลิกสูตร
โทษของการด่าพระอัครสาวก ๕๖๒/๑๐.๓.๓

หมวด ธ

ธชัคคสูตร
อานุภาพแห่งการระลึกถึงพระรัตนตรัย ๑๑๖/๑.๔
ธนัญชานิสูตร พราหมณ์อ้างครอบครัว
แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม ๒๕๖/๑๐.๑.๑
ธนัญชานีสูตร ผลของการฆ่าความโกรธ ๙๕๗/๒.๕
ธรรมกถิกสูตร คุณธรรมของธรรมกถึก ๗๙๐/๒.๑

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
พระบรมศาสดาทรงแสดงปฐมเทศนา ๘๒๘/๘.๑๔.๒.๒
ธัมมัญญูสูตร คุณสมบัติของสัปบุรุษ ๗ ประการ ๙๗/๒.๑
ธุดงค์ ๘๔๙/๓

หมวด น

หน้า/ข้อ
นกฮูก มีจิตเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๔๑/๒.๘.๕
นันทกสูตร อานิสงส์ของการแสดงธรรม ๘๐๑/๗.๑
นันทโคปาลกะ โทษของจิตที่ตั้งไว้ผิด ๒๖๐/๑๐.๔.๑
นาคราชชื่อเอรกปัตตะ จับใบตะไคร้น้ำจนขาด
แล้วไม่ได้ปลงอาบัติ ๔๓๔/๓.๔.๔.๑๑.๓
นาคราชชื่อเอรกปัตตะ
เรื่องของภิกษุผู้ไม่แสดงอาบัติแม้เล็กน้อย ๒๙๙/๖.๓
นางกาลียักษิณี ๒๕๙/๑๐.๓.๓
นางกิสาโคตมี สามารถจับถ่านให้เป็นทองได้ ๙๑๗/๗.๓
นางจิญจมาณวิกา
โทษของการใส่ร้ายพระบรมศาสดา ๕๕๘/๙.๒.๕
นางจูฬสุภัททา กลับใจพ่อตาให้เป็นสัมมาทิฐิ ๔๗๔/๖.๘
นางจูฬสุภัททา
อนุเคราะห์พ่อสามีให้เป็นสัมมาทิฐิ ๑๐๕/๕.๓
นางปติปูชิกา
เทพบุตรปรารภความประมาทของชาวโลก ๖๒๔/๖.๘
นางปริพาชิกาชื่อสุนทรี
โทษของการใส่ร้ายพระบรมศาสดา ๕๕๘/๙.๒.๖
นางมัลลิกา ไม่เสียใจเมื่อสามีและบุตรถูกฆ่า ๙๒๕/๒.๓
นางมัลลิกา
วิบากกรรมที่เคยตัดศีรษะแม่แพะ ๕๔๐/๖.๒.๑๗
นางรัชชุมาลา นางทาสีโกนผม
ถูกนายเอาเชือกมัดศีรษะ ๙๑๐/๒.๔.๓
นางลูกสุกร ราคตัณหาให้โทษมาก ๙๑๒/๓.๓
นางวิสาขา จัดการรับเสด็จพระราชา
เศรษฐีและบริการได้ประทับใจ ๖๔๔/๔.๒.๑
นางวิสาขา หญิงถวายจีวร
ย่อมได้เครื่องประดับมหาลดาปสาธน์ ๓๙๗/๘.๒.๒
นางวิสาขาทูลขอพร ๘ ประการ
ความเป็นมาของการถวายผ้าอาบน้ำฝน ๓๖๖/๓.๓
นางสิริมา
พระบรมศาสดาให้เอาศพออกประมูล ๘๙๓/๑๐.๙
นางสุปปิยาอุบาสิกา
ถวายเนื้อขาแก่ภิกษุอาพาธ ๓๘๗/๖.๒.๒๔
นางสุมนาเทวี ธิดาของอนาถบิณฑิกเศรษฐี
บรรลุสกทาคามิผล ๓๓๙/๖.๔
นางอุตตราอุบาสิกา ถูกนางสิริมา
ตักเนยใสร้อนราดรดบนศีรษะ ๒๐๔/๕.๖.๖
นายโฆสกะ เกิดเป็นสุนัข
ได้ป้องกันภัยให้พระปัจเจกพุทธเจ้า ๒๑๗/๗.๒.๖
นายโฆสกะ วิบากกรรมที่ทิ้งลูกให้ตาย
ระหว่างเดินทาง ๕๓๗/๖.๒.๘
นายจุนทสูกริก วิบากกรรมของการฆ่าสุกร ๕๔๒/๖.๒.๒๐
นายพรานกุกกุฏมิตร ๕๓๐/๓.๓
นายพรานสุนัขชื่อโกกะ
โทษของการให้สุนัขล่าเนื้อไล่กัดพระเถระ ๕๔๑/๖.๒.๑๙
นายสุมนมาลาการ
บูชาพระบรมศาสดาด้วยดอกมะลิ ๑๓๙/๒.๘.๑
นายสุมนมาลาการ
ภรรยาทอดทิ้งเพราะกลัวภัย ๓๔๙/๔.๑
นิครนถนาฏบุตรถึงแก่กรรม ๘๔/๘.๑๖

หมวด บ

บัณฑิตสามเณร
พระบรมศาสดาประทานบาตรแก่มหาทุคตะ ๒๕๐/๘.๑
บุตรเศรษฐีชื่อเขมกะ ๒๕๙/๑๐.๓.๑
บุตรเศรษฐีมีทรัพย์มาก
คบนักเลงสุราจนต้องเป็นขอทาน ๖๐๕/๒.๓
บุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง ๑๐๖/๕.๔
บุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง ๗๑๓/๖.๑๑
ใบประดู่ลายบนต้น
สิ่งที่ตรัสรู้มีมากดุจใบประดู่ลายบนต้น ๑๒๖/๒.๒.๑๓

หมวด ป

ปเจตนสูตร ความคดของไม้กับคน ๔๒๒/๑.๙
ปฐมธรรมวิหาริกสูตร บุคคลผู้อยู่ในธรรม ๑๙๔/๕.๓.๖
ปฐมปาปณิกสูตร อาชีพพ่อค้า ๔๙๔/๓.๑.๑
ปฐมสังคามวัตถุสูตร อาชีพทหารและนักรบ ๔๘๑/๑.๑.๑
ปริยัติที่ไม่ปฏิบัติ ๗๕๙/๘.๑
ปลาชื่อกปิละ วิบากกรรมของภิกษุ
ผู้มัวเมาในปริยัติยกตนข่มภิกษุทั้งหลาย ๕๖๓/๑๐.๓.๕
ปโลภสูตร เหตุที่ทำให้มนุษย์
มีจำนวนน้อยลง ๘๓๒/๘.๑๖.๒.๑
ปัจเจกพุทธปทาน
เหตุให้สำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๓๑/๒.๔.๙
ปาฏิกาชีวก อุบาสิกามีจิตฟุ้งซ่านไม่ฟังธรรม ๖๖๘/๗.๓
ปาติโมกข์ ความเป็นมาของการสวดปาติโมกข์ ๓๐๐/๗.๑
ป่ามาตังคะ มาตังคะเกิดในวรรณะจัณฑาล
ทรมานนางทิฏฐมังคลิกา ๖๗๐/๘.๙
ปายาสิราชัญญสูตร
คำถามตอบเรื่องนรกสวรรค์ ๔๓๗/๓.๖.๒.๑
ปาสราสิสูตร การแสวงหาที่ไม่ประเสริฐ
และการแสวงหาที่ประเสริฐ ๑๒๓/๒.๒.๖
ปาสราสิสูตร กิจที่ภิกษุควรำ ๒ ประการ ๗๔๕/๒.๖
ปุณณิยสูตร เหตุปัจจัยที่การฟังธรรมแจ่มแจ้ง
และไม่แจ่มแจ้ง ๒๖๕/๒.๖
ปุณณิยสูตร เหตุปัจจัยที่การฟังธรรมแจ่มแจ้ง
และไม่แจ่มแจ้ง ๗๐๕/๔.๒
เปมสูตร เหตุเกิดแห่งความรักและความชัง ๕๘๔/๑๔.๓.๓
เปสการธีตาวัตถุ ธิดานายช่างหูก
เจริญมรณสติอยู่ ๓ ปี ได้บรรลุโสดาปัตติผล ๖๓๑/๗.๓

หมวด ฝ

ฝุ่นติดปลายเล็บ
สัตว์ที่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์มีน้อย ๒๕๑/๘.๒

หมวด พ

พรหมชาลสูตร ทิฐิ ๖๒ ประการ ๕๙๐/๑๕.๑.๑
พรหมชาลสูตร ศีลเบื้องต้น
ศีลเบื้องกลาง ศีลเบื้องสูง ๒๘๔/๑.๔
พระกุณฑลเกสีเถรี ได้โจรเป็นสามี
แต่โจรกลับคิดฆ่าเอาสมบัติ ๓๔๙/๔.๒
พระกุมารกัสสปะ อนุเคราะห์มารดา ๓๓๐/๕.๓
พระโกณฑธานเถระ
วิบากกรรมที่ทำให้มีรูปสตรีติดตาม ๕๖๘/๑๑.๓.๑
พระขทิรวนิยเรวตเถระ น้องชายคนเล็ก
ของพระสารีบุตรหนีการครองเรือนออกบวช ๖๑๖/๔.๒
พระขานุโกณฑัญญะ
โจรเอาของทับขณะเข้าฌาน ๗๒๐/๔.๕
พระโคธิกเถระ มารหาปฏิสนธิวิญญาณไม่พบ ๙๒๐/๑.๓

พระจักขุบาลเถระ ยอมเสียดวงตา
แต่ไม่ยอมละความเพียร ๑๙๗/๕.๓.๑๓
พระจิตตหัตถเถระ บวชแล้วสึก ๆ ถึง ๖ ครั้ง
ครั้งที่ ๗ สลดใจ ๘๙๕/๑๑.๕
พระจูฬปันถกเถระ บวชแล้วเป็นคนเขลา ๙๑๐/๒.๔.๒
พระจูฬปันถกเถระ เมื่อออกบวชก็เป็นคนเขลา ๖๕๙/๓.๖
พระเจ้ากัฏฐวาหนะ
ทราบข่าวการอุบัติขึ้นของพระรัตนตรัย ๔๗๒/๖.๔
พระเจ้าปเสนทิโกศล
หาอุบายในการรู้ประมาณในอาหาร ๑๗๕/๓.๘
พระเจ้าปุกกุสาติ ตัดสินพระทัยออกผนวช ๑๑๕/๑.๑
พระเจ้าวิฑูฑภะ ฆ่าเจ้าศากยะ
ด้วยความพยาบาท ๖๖๐/๓.๗
พระเจ้าวิฑูฑภะ ฆ่าพวกศากยะ ๕๓๖/๖.๒.๓
พระเจ้าวิฑูฑภะ ปลงพระชนม์เจ้าศากยะ ๔๖๙/๕.๑
พระเจ้าสุปปพุทธะถูกแผ่นดินสูบ โทษของการ
ขวางทางบิณฑบาตของพระพุทธเจ้า ๕๔๗/๖.๓.๘
พระเจ้าอชาตศัตรู คบหาพระเทวทัต
จึงทำปิตุฆาต ๘๓/๘.๑๕
พระเจ้าอโศก เอ็นดูสามเณรนิโครธ ๙๕๐/๓.๔
พระเจ้าอโศกมหาราช
ถวายนิตยภัตแก่นิโครธสามเณร ๗๘๖/๒๐.๔
พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงทดลอง
พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ๒๐๖/๕.๗.๕
พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงสงสัยใน
พระโมคคลีบุตรติสสเถระ ๙๗๔/๓.๕
พระเจ้าอโศกมหาราช
ให้พระราชโอรสและพระราชธิดาบวช ๓๒๓/๑.๗
พระฉันนเถระ ถือตัวว่าติดตาม
พระบรมศาสดาตั้งแต่ออกบวช ๖๗๐/๘.๖
พระโชติกเถระ
อานิสงส์ถวายแก้วมณีแด่พระพุทธเจ้า ๓๘๑/๖.๒.๑๒
พระติสสเถระ ไปเกิดเป็นเล็น
เพราะความมีเยื่อใยในจีวร ๔๓๓/๓.๔.๔.๑๑.๑
พระติสสเถระ ผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว ๓๖๙/๕.๒
พระติสสเถระ พระเจ้าลุงของพระบรมศาสดา ๗๓๘/๔.๑๖
พระติสสเถระ ภิกษุผู้สละอวัยวะ
เพื่อทำความเพียร ๒๐๐/๕.๔.๘
พระติสสะ ได้ขึ้นครองราชย์ ๗ วัน
พร้อมมรณภัย ๖๒๕/๖.๑๐
พระติสสะเถรี ผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว ๖๗๔/๙.๖
พระทัพพมัลลบุตร
ผู้จัดเสนาสนะและภัตตาหารแด่สงฆ์ ๔๗๐/๕.๔
พระทัพพมัลลบุตร
วิบากกรรมที่เคยกล่าวตู่พระขีณาสพ ๕๕๙/๙.๒.๘
พระเทวทัต ๘๗/๑๐
พระเทวทัต กลิ้งหินปองร้ายพระบรมศาสดา ๕๔๑/๖.๒.๑๘
พระธรรมทินนเถระ
ตักเตือนศิษย์ให้แสวงหาตนเอง ๖๖๙/๘.๔
พระธัมมสัญญกเถระ ผลแห่งการฟังธรรม ๗๐๙/๖.๕
พระนังคลกูฏเถระ
เคยเป็นคนเข็ญใจออกบวชแล้วสอนตนเอง ๗๕๔/๖.๑
พระนังคลกูฏเถระ ๕๐๙/๕.๖.๓
พระนันทเถระ เคยเกิดเป็นเต่า
พาพระบรมศาสดาข้ามแม่น้ำ ๑๔๑/๒.๘.๓
พระนันทเถระ ออกบวชแล้วปฏิบัติธรรม
เพราะปรารถนานางอัปสร ๙๐๒/๑๒.๑๐

พระนาคเสนและพระเจ้ามิลินท์
อานิสงส์ของการกวาดและทิ้งหยากเยื่อ ๒๑๒/๗.๑.๔
พระนางขุชชุตตรา เกิดเป็นทาสี
เพราะเคยให้สามเณรรับใช้ตน ๕๔๘/๖.๓.๑๐
พระนางเขมาเถรี เห็นนิมิตหญิงรูปงาม
แก่ เจ็บ ตาย จึงสลดใจ ๖๒๙/๖.๒๐
พระนางมัลลิกาเทวี ระลึกถึงกรรมชั่ว
ตอนสิ้นใจไปเกิดในอบาย ๔๓๓/๓.๔.๔.๑๑.๒
พระนางมาคันทิยา จ้างนักเลงตามด่า
พระบรมศาสดา ๗๒๓/๕.๑
พระนางรูปนันทาเถรี เห็นนิมิตหญิงรูปงาม
แก่ เจ็บ ตาย จึงสลดใจ ๖๒๙/๖.๒๑
พระนางโรหิณี วิบากกรรมที่เคยโปรยหมามุ่ย
แกล้งหญิงนักฟ้อน ๕๔๖/๖.๓.๔
พระนางสามาวดีกับบริวาร วิบากกรรมที่เคย
สุมไฟประทุษร้ายพระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๔๒/๖.๒.๒๑
พระนางสุปปวาสา ทุกข์ของหญิงตั้งครรภ์นาน ๙๐๙/๒.๒
พระนางสุเมธา ไม่ยอมเข้าพิธีวิวาหะ ๘๙๒/๑๐.๖
พระนางสุเมธา อุปมาที่ทำให้สลดใจ
ในวัฏสงสาร ๙๐๔/๑๓.๖
พระบรมศาสดา เสด็จโปรดพุทธบิดา ๓๓๑/๕.๖
พระบรมศาสดา เสด็จโปรดพุทธมารดา
บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ๓๓๐/๕.๕
พระปฏาจาราเถรี บุตร ๒ คน สามี
พ่อแม่และพี่ชายตายในเวลาใกล้กัน ๖๒๖/๖.๑๒
พระปฏาจาราเถรี ผู้เป็นยอดภิกษุณี
ผู้ทรงพระวินัย ๓๐๕/๘.๔
พระปธานิกติสสเถระ สอนให้ทำความเพียร
แต่ตัวเองไปนอน ๔๖๖/๓.๔
พระปัญจทีปกเถระ
ผลแห่งการถวายประทีป ๘๑๕/๘.๖.๒.๔
พระปิณฑปาติกเถระ
ถูกงูพิษกัดแต่ฟังธรรมจนจบ ๗๐๙/๖.๓
พระปิณฑปาติยติสสเถระ รู้คุณอุบาสก
ที่เอาค่าตัวลูกสาวมาแลกอาหารถวาย ๒๐๐/๕.๔.๕
พระปิณโฑลภารทวาชเถระ
เหาะไปปลดบาตรไม้แก่นจันทร์ ๗๖๘/๑๐.๑๕
พระปิณโฑลภารทวาชะ
ผู้เป็นเลิศของภิกษุด้านบันลือสีหนาท ๑๔๓/๒.๘.๑๐
พระปิลินทวัจฉเถระ
อานิสงส์ของการถวายไทยธรรม ๔๐๔/๘.๕.๒
พระปิลินทวัจฉเถระ อาพาธเป็นโรคลม ๖๐๓/๑.๒
พระปิลินทวัจฉะ เหาะไปช่วยเด็ก ๔๗๐/๕.๓
พระปุณณเถระ
ขอไปอยู่จำพรรษาในปรันตชนบท ๗๑๗/๒.๑
พระปุณณมันตานีบุตร
ผู้เป็นเลิศของภิกษุด้านธรรมกถึก ๑๔๔/๒.๘.๑๑
พระปูติคัตตติสสเถระ
วิบากกรรมที่เคยเป็นนายพราน ๔๗๑/๕.๗
พระโปฐิลเถระ พระใบลานเปล่า ๗๖๐/๘.๓
พระพากุลเถระ
ผู้เป็นเลิศของภิกษุด้านมีโรคน้อย ๔๐๑/๘.๔.๑
พระโพธิสัมมัชกเถระ
ผลแห่งการกวาดลานโพธิ์ ๒๐๙/๗.๑.๑
พระภัททกาปิลานีเถรี
วิบากกรรมที่ทำให้ร่างกายมีกลิ่นน่ารังเกียจ ๕๔๘/๖.๓.๙
พระภัททิยะ อุทานว่า สุขหนอๆ ๙๗๑/๒.๑

พระภัททิยากาฬโคธาบุตร
ผู้เป็นเลิศของภิกษุผู้มีตระกูลสูง ๕๐๘/๕.๔.๖
พระมหากัจจายนะ ท้าวสักกะถูกติหนิว่าลำเอียง ๗๒๕/๕.๙
พระมหากัปปินเถระ เปล่งคำว่า สุขจริงหนอๆ ๙๗๒/๒.๒
พระมหากัปปินเถระ สละราชสมบัติออกบวช ๑๑๗/๑.๕
พระมหากัสสปเถระ ถูกตำหนิว่าติดลาภ ๗๒๕/๕.๘
พระมหากัสสปเถระ ผู้เป็นเลิศด้านทรงธุดงค์ ๑๔๕/๒.๙.๑
พระมหากัสสปเถระ ผู้เป็นเลิศด้านธุดงค์ ๘๕๔/๓.๘
พระมหากัสสปะ ผู้ไม่ข้องในตระกูล
และปัจจัยทั้งหลาย ๙๒๕/๒.๒
พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี
ผู้เป็นเลิศของภิกษุณีด้านรัตตัญญู ๔๐๐/๘.๓.๓
พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี
ภิกษุณีผู้เป็นเลิศด้านรัตตัญญู ๑๔๓/๒.๘.๙
พระมหามิตตเถระ
ฉันบิณฑบาตประณีตจากผู้ยากจน ๑๙๘/๕.๓.๑๕
พระมหาโมคคัลลานเถระ
เคยประทุษร้ายบิดามารดา ๓๒๗/๓.๒
พระมังคลสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผลแห่งการถวายชีวิตเป็นประทีป ๘๑๓/๘.๖.๒.๑
พระมาลกติสสะ
นายพรานเปิดดูน้ำในตุ่มแต่ไม่เห็นน้ำ ๕๓๒/๔.๗
พระมาลุงกยบุตร
ทูลขอให้ทรงตอบปัญหาโลกเที่ยง ๒๕๘/๑๐.๒.๒
พระเมฆิยเถระ
ละทิ้งบาตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๗๑๘/๓.๑
พระโมคคลีบุตรติสสเถระ ติสสมหาพรหม
ถือปฏิสนธิในเรือนของโมคคลีพราหมณ์ ๖๔๔/๔.๒.๓
พระโมฆราชเถระ
วิบากกรรมที่ทำให้เป็นโรคเรื้อน ๖๐๐/๑๖.๑.๕
พระยโสธราเถรี
ขอขมาพระบรมศาสดาก่อนปรินิพพาน ๖๗๓/๙.๔
พระยโสธราเถรี บุพจริยาของพระยโสธราเถรี ๓๔๔/๒.๖
พระยาปายาสิและอุตตรมาณพ
อานิสงส์ของการทำทานด้วยความเคารพ ๓๗๙/๖.๒.๘
พระรัฏฐปาลเถระ ผู้ออกบวชด้วยศรัทธา ๒๔๖/๖.๘
พระรัฐบาลกล่าวธัมมุเทส ๔ กับพระเจ้าโกรัพยะ ๘๖๖/๖.๓
พระราธเถระ พระสารีบุตรผู้รู้คุณข้าวทัพพีเดียว
ของพราหมณ์ ๖๘๕/๒.๒
พระราหุลเถระ เคยไปเกิดเป็นนาคราช
เพราะตั้งความปรารถนาไว้ผิด ๒๕๙/๑๐.๓.๒
พระลกุณฏกภัททิยเถระ ถูกล้อเล่น
เพราะเคยล้อเล่นชนทั้งหลาย ๕๔๙/๖.๓.๑๔
พระลกุณฏกภัททิยเถระ วิบากกรรม
ที่ทำให้ตัวเตี้ย ๕๙๙/๑๖.๑.๓
พระลกุณฏกภัททิยะ ถูกล้อว่าร่างเล็ก ๗๒๖/๕.๑๐
พระโลสกติสสเถระ
โทษของความตระหนี่สกุล ตระหนี่ลาภ ๔๑๕/๙.๒.๑๓
พระโลหุทายีเถระ
โอ้อวดจะแสดงธรรม แต่แสดงธรรมไม่ได้ ๖๖๑/๔.๒
พระวนวาสีติสสเถระ
ทารกถวายผ้ากัมพลตั้งแต่วันแรกเกิด ๒๕๑/๘.๓
พระวนวาสีติสสเถระ
เห็นมหาสมุทรแล้วนึกถึงน้ำตาที่เกิดจากทุกข์ ๙๐๙/๒.๓
พระวักกลิเถระ ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา ๒๔๕/๖.๗
พระสังคามชิ ไม่ยินดีต่อบุตร ภรรยาเก่า ๙๔๒/๒.๓

พระสัปปทาสเถระ
วิบากของความโลภในบริขาร ๕๘๐/๑๓.๒.๘
พระสัปปทาสเถระ
เอาใบมีดจ่อคอเจริญวิปัสสนา ๑๙๒/๕.๓.๑
พระสัมมัชชนเถระ
พระเถระกวาดวัดตลอดทั้งวัน ๖๑๕/๓.๔
พระสาคตะ
ต้นบัญญัติเป็นปาจิตตีย์เพราะดื่มสุรา ๖๐๓/๑.๑
พระสารีบุตร กลับไปโปรดมารดาก่อนปรินิพพาน ๓๒๙/๕.๑
พระสารีบุตร ถูกพราหมณ์ทุบหลังขณะบิณฑบาต ๗๑๙/๔.๓
พระสารีบุตร ถูกยักษ์ทุบศีรษะ ๗๑๙/๔.๒
พระสารีบุตรเถระ
ทำความเคารพพระอัสสชิในเวลานอน ๖๘๕/๒.๑
พระสารีบุตร บุพจริยาของพระสารีบุตรเถระ ๑๔๐/๒.๘.๒
พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะบรรพชา ๑๑๐/๕.๑๗
พระสีวลีเถระ ผู้เลิศในทางมีลาภ ๓๘๑/๖.๒.๑๑
พระสีวลีเถระ ยกกองทัพไปล้อมเมือง ๕๔๕/๖.๓.๑
พระสุนีตเถระ วิบากกรรมที่เคยกล่าวติเตียน
พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๖/๕.๓.๓
พระสุปปิยเถระ
วิบากกรรมของการยกตนข่มผู้อื่น ๕๐๖/๕.๓.๒
พระเสยยสกัตเถระ ทำปฐมสังฆาทิเสส ๗๘/๘.๒
พระโสณกุฏิกัณณะ
มารดาพระโสณะฟังธรรมโดยไม่ห่วงสมบัติ ๗๑๔/๖.๑๔
พระโสณโกฬิวิสะ
มีขนงอกขึ้นสีแดงเต็มฝ่าเท้า ๒๒๘/๑๓.๑.๓
พระโสไรยเถระ พระมหากัจจายนเถระ
อดโทษแก่โสไรยบุตรที่คิดล่วงเกิน ๓๗๑/๕.๖
พระองคุลิมาลเถระ อานิสงส์การก่อไฟ
ถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า ๒๑๕/๗.๒.๒
พระอชิตเถระ ผลแห่งการถวายดวงประทีป ๘๑๔/๘.๖.๒.๒
พระอนุรุทธเถระ
อานิสงส์ของการถวายประทีป ๑๔๕/๒.๙.๓
พระอังคุลิมาลเถระ
อ้างสัจจะช่วยหญิงมีครรภ์ให้คลอดโดยง่าย ๓๒๐/๕.๑๐
พระอัญญาโกณฑัญญะ
บรรลุธรรมเป็นปฐมสาวก ๓๖๕/๓.๒
พระอัฑฒกาสีเถรี
โทษของการด่าภิกษุณีผู้เป็นพระอรหันต์ ๕๖๒/๑๐.๓.๒
พระอัมพปาลีเถรี
เกิดความสังเวชในความชราจึงออกบวช ๖๑๗/๔.๕
พระอานนท์ จัดการกับผ้าสาฎก ๑,๐๐๐ ผืน ๖๘๐/๒.๙
พระอิสิทาสีเถรี
โทษของการเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น ๕๕๒/๘.๒.๓
พระอุคคเสน มีอาชีพเป็นนักฟ้อน
เพราะเคยล้อเลียน ๕๗๔/๑๒.๒.๙
พระอุชฌาณสัญญีเถระ ชอบเพ่งโทษ
ย่อมเป็นผู้ไกลจากความสิ้นอาสวะ ๖๕๒/๑๐.๔
พระอุตตรเถระ วิบากกรรมที่เคย
เอาหลาวไม้เสียบแมลงวัน ๕๔๔/๖.๒.๒๕
พระอุบลวรรณาเถรี นันทมาณพข่มขืน ๕๕๒/๘.๒.๑
พระอุบาลี ขอไปอยู่ป่า ๑๘๒/๗.๑
พระอุบาลีเถระ ผู้เป็นเลิศทางด้านทรงพระวินัย ๓๐๔/๘.๒
พระอุปวาณเถระ
อานิสงส์ของการทำธงบูชาพระเจดีย์ ๑๔๕/๒.๙.๒
พระเอกุทานเถระ ผู้ฟังธรรมแล้ว
เห็นธรรมเป็นผู้ทรงธรรม ๗๐๔/๓.๔

พราหมณ์ชื่อจุเหกสาฎก
ถวายผ้าสาฎกแล้วกล่าวว่า “ชิตัง เม” ๓๘๔/๖.๒.๑๗
พลสูตร ธรรมทานเป็นเลิศของการ
ประพฤติประโยชน์ ๘๐๒/๗.๔
พาหิยทารุจีริยะ ๙๑๙/๑.๑
โพธิราชกุมาร ผู้ไม่ควรศึกษาศิลปศาสตร์ ๒๗๐/๔.๕
โพธิราชกุมาร
วิบากกรรมที่เคยฆ่าลูกนกเป็นอาหาร ๕๓๗/๖.๒.๖

หมวด ภ

หน้า/ข้อ
ภัย ความกลัว และวิธีระงับ ๙๖๙/๑
ภารทวาชสูตร
เหตุปัจจัยที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ ๙๐๒/๑๓.๑
ภิกษุชาวโกสัมพี ๕๑๓/๖.๑.๘
ภิกษุณีจัณฑกาลี
ห้ามภิกษุณีที่ถูกยกออกจากหมู่ให้เข้าหมู่ ๖๑/๒.๔
ภิกษุณีถุลลนันทา
ประพฤติตามภิกษุที่สงฆ์ขับออกจากหมู่ ๗๘/๘.๑
ภิกษุณีถุลลนันทา
พระพุทธบัญญัติบวชหญิงที่เป็นโจร ๖๐/๒.๒
ภิกษุไร้ไตรสิกขา เปรียบเหมือนลาในฝูงโค ๗๗๗/๑๖.๔
โภคสูตร คุณและโทษของโภคทรัพย์ ๒๔๐/๓.๑

หมวด ม

หน้า/ข้อ
มฆมาณพกับสหาย ๓๓ คน ๒๑๔/๗.๑.๙
มฆวัตถุ ท้าวสักกะตอนเป็นมฆมาณพถูกใส่ร้าย ๗๒๖/๕.๑๑
มหากาล วิบากกรรมที่เคยประทุษร้าย
บุรุษเพื่อเอาภรรยา ๕๓๗/๖.๒.๗
มหาโคสิงคสาลสูตร ป่างามสำหรับภิกษุเช่นไร ๑๘๑/๕.๔
มหาปเทสสูตร มหาประเทศ ๔ ๗๐๒/๒.๖
มหาปรินิพพานสูตร
พระบรมศาสดาทรงปลงอายุสังขาร ๑๒๖/๒.๓.๑
มหาปรินิพพานสูตร
พระปัจฉิมวาจาว่าด้วยความไม่ประมาท ๖๐๙/๑.๑
มหาสุทัสสนสูตร
พระเจ้าจักรพรรดิมหาสุทัสสนะผู้มีอานุภาพ ๕๐๘/๕.๔.๗
มัฏฐกุณฑลี ๑๔๑/๒.๘.๖
มัฏฐกุณฑลี เทพบุตรลงมาอนุเคราะห์บิดา ๓๒๙/๕.๒
มัณฑูกเทวบุตร
กบฟังธรรมตายแล้วไปเกิดเป็นเทพบุตร ๗๑๓/๖.๑๐
มัลลิกาสูตร เหตุที่ทำให้สตรีรูปทราม ๕๙๘/๑๖.๑.๑
ม้ากัณฐกะ
อานิสงส์ของการพาพระโพธิสัตว์ออกบวช ๒๑๘/๗.๓.๑
มาตาสูตร,นันทมาตาสูตร
นันทมารดาอุทิศส่วนกุศลให้ท้าวเวสสวัณ ๒๒๒/๘.๕
มาตุปุตติกสูตร การลาสิกขา
บ่วงแห่งมาร ๕ ประการ ๘๖๓/๕/๕.๑
มาตุสูตร สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้ว
ไม่เคยเป็นมารดาหาได้ยาก ๙๐๘/๑.๕
เมฆิยสูตร พระเมฆิยะอกุศลวิตก
และธรรมสำหรับแก้ ๗๓๕/๔.๕
เมณฑกเศรษฐี อานิสงส์การถวายภัตมื้อสุดท้าย
แด่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๓๘๒/๖.๒.๑๓
เมถุนสูตร ความขาดทะลุ
ด่างและพร้อยแห่งพรหมจรรย์ ๘๖๐/๒.๑๖
แม่บ้านชื่อเวเทหิกา
จากคนสงบเสงี่ยมกลายเป็นคนดุร้าย ๗๓๔/๓.๓

โมคคัลลานสูตร
อุบายแก้ความง่วงนอน ๘ ประการ ๑๙๙/๕.๔.๓

หมวด ย หน้า/ข้อ

ยัญที่บูชาแล้วมีผล ๔๒๖/๓.๒

หมวด ร หน้า/ข้อ

ระยะเวลาการบำเพ็ญบารมี
ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๒๑/๒.๒.๑
ระยะเวลาการสร้างบารมี
ของพระปัจเจกพุทธเจ้า พระอัครสาวก ๑๔๘/๓.๑
รัตนสูตร พระอานนท์กล่าวพระปริตร ๑๑๖/๑.๓
ราชภัฏบวช ห้ามบวชให้ทหารหนีทัพ ๖๑/๒.๕
ราหุลกุมาร พระบรมศาสดาทรงให้อริยทรัพย์
แทนราชสมบัติ ๓๓๘/๕.๖
โรคสูตร อาชีพแพทย์ พยาบาล ๔๘๗/๒.๑.๑

หมวด ล หน้า/ข้อ

ลักขณสูตร มิจฉาอาชีวะ ๔๙๗/๓.๕.๑
ลักขณสูตร เหตุที่ทำให้ได้รูปสมบัติ
ทรัพย์สมบัติ และคุณสมบัติ ๒๓๑/๑๓.๔.๓
โลกนี้มี ๔๓๕/๓.๕
โลกหน้ามี ๔๓๗/๓.๖

หมวด ว หน้า/ข้อ

วณิชชสูตร การค้าขาย ๓๑๙/๕.๙
วัตถูปมสูตร จิตผ่องใสสุคติเป็นอันหวัง ๒๕๒/๘.๗
วันกองทัพไทย (๑๘ มกราคม) ๘๐๗/๘.๔
วันขึ้นปีใหม่ (๑ มกราคม) ๘๐๒/๘.๑
วันเข้าพรรษา (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘) ๘๒๙/๘.๑๕
วันครอบครัว (๑๔ เมษายน) ๘๒๒/๘.๘
วันครู (๑๖ มกราคม) ๘๐๕/๘.๓
วันคุ้มครองโลก (๒๒ เมษายน) ๘๒๓/๘.๙
วันฉัตรมงคล (๕ พฤษภาคม) ๘๒๕/๘.๑๑
วันเด็กแห่งชาติ
(วันเสาร์ที่ ๒ ของเดือนมกราคม) ๘๐๔/๘.๒
วันตรุษจีน (มกราคม - กุมภาพันธ์) ๘๐๘/๘.๕
วันทอดกฐิน (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑
ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) ๘๓๕/๘.๒๐
วันพ่อแห่งชาติ ๕ ธันวาคม ๘๓๘/๘.๒๒
วันพืชมงคล (พฤษภาคม) ๘๒๕/๘.๑๒
วันมหาปวารณา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) ๘๓๓/๘.๑๘
วันมาฆบูชา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓) ๘๑๒/๘.๖
วันแม่แห่งชาติ (๑๒ สิงหาคม) ๘๓๒/๘.๑๗
วันแรงงานแห่งชาติ (๑ พฤษภาคม) ๘๒๔/๘.๑๐
วันลอยกระทง (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) ๘๓๗/๘.๒๑
วันวิสาขบูชา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖) ๘๒๗/๘.๑๓
วันสงกรานต์ ๘๑๗/๘.๗
วันสมาธิโลก (๖ สิงหาคม) ๘๓๐/๘.๑๖
วันออกพรรษา (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑) ๘๓๔/๘.๑๙
วันอาสาฬหบูชา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘) ๘๒๘/๘.๑๔
วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย ๙๖๖/๘.๗
วิฑูฑภวัตถุ เจ้าศากยะถือตัวเอาลูกนางทาสี
ให้เป็นมเหสีพระเจ้าปเสนทิโกศล ๖๕๗/๒.๖
วิธาสูตร ความถือตัว ๖๕๓/๑.๑
เวรัญชราพราหมณ์
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ไหว้ใคร ๑๓๘/๒.๗.๑

เวรัญชสูตร พระบรมศาสดาตรัสตอบ
ข้อกล่าวหาของพราหมณ์ ๗๙๙/๖.๒

หมวด ส

สจิตตสูตร การพิจารณาข้อบกพร่อง
ของตนเอง ๖๖๗/๗.๑
สติ ๖๓๔/๙
สมณสัญญา ๗๕๒/๕
สรณียสูตร สถานที่ที่กษัตริย์
และภิกษุพึงระลึกตลอดชีวิต ๑๖๗/๑.๑
สหัมบดีพรหม อาราธนาให้แสดงธรรม ๑๒๕/๒.๒.๑๒
สังกิจจสามเณร ยอมมอบตัวให้โจร ๔๖๙/๕.๒
สังครวสูตร การล้างบาป ๕๒๗/๒.๑
สังฆเภทสูตร เหตุที่ทำให้สงฆ์แตกกัน ๕๑๑/๖.๑.๕
สังสารวัฏ ๙๐๗/๑
สัจจะอธิมุตตกะสามเณร
โจรเลื่อมใสในสัจจะของสามเณร ๓๑๖/๕.๑
สัตตาหกรณียะ ทายกสร้างวิหารถวาย ๘๒๙/๘.๑๕.๓
สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมี ๔๔๔/๓.๙
สัทธิวิหาริกของพระมหากัสสปเถระ ๖๙๒/๓.๗
สันตติมหาอำมาตย์ อานิสงส์ของการ
ชักชวนมหาชนให้บำเพ็ญกุศล ๑๑๑/๖.๑
สัปปุริสสูตร การมักอวด โอ้อวด ๖๖๑/๔.๑
สัพพาสวสังวรสูตร อาสวะที่พึงละได้ ๙๖๔/๘.๑
สัมพลหุสสูตร วิบากแห่งทุจริต ๒๙๙/๖.๒
สัมมาทิฐิ ๔๒๔/๒
สามัญญผลสูตร ความเห็นผิดของครูทั้งหก ๖๔/๓.๖
สามัญญผลสูตร ผลของความเป็นสมณะ ๒๐๗/๕.๗.๗
สามีแห่งธิดาของกุฏุมพี
บุพกรรมของภิกษุมีกลิ่นปากหอม ๒๒๕/๙.๔
สิงคาลกสูตร การสงเคราะห์ทิศทั้ง ๖ ๔๗๖/๘.๒
สีหเสนาบดี เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ๗๙๘/๖.๑
สีหะเสนาบดี แสดงตนเป็นอุบาสก ๔๗๒/๖.๒
สุขสามเณร เห็นคนไขน้ำ
ช่างศร ช่างไม้แล้วสอนตนเอง ๗๕๔/๖.๒
สุนีธะและวัสสการะมหาอำมาตย์
เทวดาย่อมรักษาผู้ที่อุทิศบุญไปให้ ๑๘๓/๗.๓
สุปปพุทธกุฏฐิ บุคคลผู้มีอริยทรัพย์ ๗ ๑๑๗/๑.๖
สุปปพุทธกุฏฐิ วิบากกรรมที่ทำให้
เป็นโรคเรื้อน ๕๔๙/๖.๓.๑๒
สุภัททปริพาชก ลักขิสาวกองค์สุดท้าย ๑๒๗/๒.๓.๒
สุภัททวุฑฒบรรพชิต
กล่าวจาบจ้วงพระบรมศาสดา ๖๘/๔.๒
สุเมธกถา พุทธพยากรณ์สุเมธโพธิสัตว์ ๑๒๒/๒.๒.๓
สูกรชาดก การไม่รู้จักประมาณตน ๖๖๒/๕.๑
เสฏฐิปุตตเปรต เปรต ๔ ตน
ร้อง “ทุ สะ นะ โส” ๕๕๕/๘.๒.๑๒
เสนาสนสูตร ผู้ประกอบด้วยองค์ ๕
พึงสิ้นอาสวะในเวลาไม่นาน ๑๘๑/๕.๑

หมวด ห

หญิงขี้หึงจับสาวใช้ตัดหู ตัดจมูก ขังไว้ในห้อง ๔๕๓/๕.๖
หญิงฆ่าผัว ผัวไปเกิดเป็นงู เป็นสุนัข
เป็นโคก็ยังถูกฆ่า ๘๖๗/๖.๕
หญิงชาวบ้านกาหุมพระ
เลือกฟังธรรมก่อนชีวิตของลูก ๗๐๙/๖.๔

หมอชีวก แพทย์ผู้เลิศ ๔๐๒/๘.๔.๓
หิริโอตตัปปะ (ความละอายและเกรงกลัวบาป) ๕๓๑/๔

หมวด อ

หน้า/ข้อ

อคติ ๔๔๘/๔
อตุลอุบาสก ไม่ถูกใจผู้แสดงธรรม ๗๐๕/๓.๕
อนาถบิณฑิกเศรษฐกิจ จ้างบุตรไปฟังธรรม ๓๒๓/๑.๖
อนาถบิณฑิกเศรษฐี
เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าครั้งแรก ๔๗๓/๖.๕
อนาถบิณฑิกเศรษฐี
เศรษฐียากจนลงก็ไม่ยอมเลิกทำทาน ๓๙๔/๘.๑.๒
อนาถบิณฑิโกวาทสูตร
อนาถบิณฑิกเศรษฐีป่วยหนัก ๔๙๓/๒.๕.๔
อนิตถิคันธกุมาร เศร้าโศกเพราะคู่หมั้น
ตายในระหว่างเดินทางมา ๙๔๐/๑.๑๐
อปัณณกสูตร หลักการสอนคนไม่มีศาสนา ๕๙๔/๑๕.๒.๕
อภัยราชกุมาร เศร้าโศกเพราะการตาย
ของหญิงนักฟ้อน ๙๔๐/๑.๘
อภัยราชกุมารสูตร องค์ประกอบ
ในการตรัสของพระบรมศาสดา ๓๐๗/๑.๑
อรกานุสาสนีสูตร
อรกศาสดาอุปมาชีวิตเป็นของน้อย ๔๓๖/๓.๕.๒.๓
อรกานุสาสนีสูตร
อรกศาสดาอุปมาชีวิตเป็นของน้อย ๖๒๒/๖.๔
อวิทูเรนิทานกถา เหตุการณ์ในวันตรัสรู้ ๑๒๔/๒.๒.๘
อสทิสทาน มหาทานมีเพียงครั้งเดียว
ในพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ๓๙๔/๘.๑.๓
อสุรสูตร กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ ๔๕๔/๖
อสุรินทกพราหมณ์ ด่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๗๒๔/๕.๕
อักโกสกภารทวาชพราหมณ์
พระบรมศาสดาไม่รับคำด่าของพราหมณ์ ๗๒๓/๕.๔
อัคคัญญสูตร การเกิดขึ้นของวรรณะทั้งสี่ ๕๐๓/๕.๑.๑
อัคคัญญสูตร กำเนิดโลกและมนุษยชาติ ๔๔๕/๓.๙.๒.๓
อังกุรเทพบุตร
อานิสงส์ของการถวายทานถูกเนื้อนาบุญ ๓๘๐/๖.๒.๙
อันตรายิกธรรมกถา
ห้ามบวชให้กุลบุตรผู้เป็นโรค ๕ ชนิด ๖๐/๒.๓
อันธสูตร คนตาบอด คนตาเดียว คนสองตา ๒๓๕/๑.๑
อานนทเศรษฐี
ตระหนี่ตายแล้วไปเกิดเป็นลูกขอทาน ๔๑๑/๙.๒.๒
อายุวัฒนกุมาร
การกราบไหว้ผู้มีคุณทำให้อายุยืน ๑๖๕/๘.๒
อาฬวกสูตร อาฬวกยักษ์ทูลถามปัญหา ๒๕๓/๘.๙
อุเจลกัสสปสูตร การรับคนนอกศาสนาเข้ามาบวช ๖๑/๒.๖
อุตตรสูตร ความตาย ๖๒๑/๖.๑
อุทธัจจกุกกุจจะ ความไม่สงบแห่งใจ ๙๖๖/๘.๖
อุทัยสูตร การให้ทานบ่อยๆ ของทานบดี ๓๙๒/๗.๑๗
อุปกาชีวก ๘๙๕๑๑.๓๐
อุรคเปตวัตถุ การเจริญมรณสติ ๖๓๐/๗.๑

สารบัญชาดก

๑. หมวดกายทิพย์

๑.๑ ท้าวสักกเทวราช (พระอินทร์)

พิลารุโกสิยชาดก ท้าวสักกะ	จำแลงเพศเป็นพราหมณ์มาทรมานบุตรรุ่นที่หกจนหมดความตระหนี่	๔๑๖/๙.๓.๑
อุทยชาดก ท้าวสักกะ	จุติเป็นพระเจ้าอุทัยภัทร ถูกพระบิดาบังคับให้แต่งงาน	๖๑๘/๔.๘
กัจจานิชาดก ท้าวสักกเทวราช	บันดาลให้ลูกสะใภ้ระลึกถึงคุณของมารดาสามี	๓๒๕/๒.๕
กุมภชาดก ท้าวสักกะ	ประทานโอวาทแก่พระเจ้าสัพพมิตรให้เห็นโทษของสุรา	๖๐๔/๒.๒
กามนีตชาดก ท้าวสักกะ	แปลงเป็นมาณพไปเตือนสติพระราชาเรื่องตัณหาพาบุคคลสู่นรก	๕๘๐/๑๓.๒.๗
โสมทัตตชาดก ท้าวสักกะ	โปรดดาบสผู้เศร้าโศกถึงลูกช้างที่เลี้ยงไว้ตาย	๙๔๔/๒.๗
มิคโปตกชาดก ท้าวสักกะ	โปรดดาบสผู้เศร้าโศกถึงลูกเนื้อที่เลี้ยงไว้ตาย	๙๔๖/๒.๑๑
ขุรปุตตชาดก ท้าวสักกเทวราช	พระมเหสีรบเร้าขอมนต์ที่ได้จากนาคราช	๘๘๐/๘.๑๑
ภัทรฆฏเภทกชาดก ท้าวสักกะ	ให้หม้อสารพัดนึกแก่บุตร แต่บุตรทำแตกจึงกลายเป็นขอทานอีก	๔๗๑/๕.๖

๑.๒ เทวดา

จตุมัฏฐชาดก รุกขเทวดา	กำลังสนทนาอยู่กับหงส์ พอสุนัขจิ้งจอกมาหงส์ก็บินหนีไป	๖๖๓/๕.๓
ปุจิมันทชาดก รุกขเทวดา	ขับไล่โจรให้พ้นจากต้นสะเดา	๕๙/๑.๗
กุสนาฬิชาดก เทวดาที่กอหญ้าคา	ช่วยเทวดาผู้เป็นมิตรให้พ้นจากการตัดของช่างไม้	๔๖๘/๔.๖
ภัณฑุติณฑุกชาดก รุกขเทวดา	ช่วยพระราชาให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท	๔๕๗/๖.๘
สีลานิสังสชาดก เทวดาประจำสมุทร	ช่วยมาณพผู้มีศีลให้พ้นภัยจากเรือแตกกลางทะเล	๒๒๖/๙.๗
ตัจฉสูกรชาดก รุกขเทวดา	ชื่นชมหมู่สุกรที่พร้อมเพรียงกันฆ่าเสือโคร่ง	๔๘๖/๑.๖.๕
มัฏฐกุณฑลิชาดก รุกขเทวดา	ทำอุบายให้บิดาคลายโศกที่บุตรตาย	๙๔๕/๒.๘
กุณฑกปูวชาดก รุกขเทวดา	แนะนำมหาทุคตะให้ได้ตำแหน่งเศรษฐี	๒๒๑/๘.๔
รุกขธัมมชาดก เทวดาบัณฑิต	แนะเหล่าเทวดาให้จับจองต้นไม้ที่ล้อมรอบวิมานของท่านเพื่อให้รอดจากพายุพัดโค่น	๔๖๘/๔.๕
รุกขธัมมชาดก รุกขเทวดา	เป็นบัณฑิตแนะนำเทวดาให้จับจองวิมานที่มีต้นไม้ล้อมรอบ	๔๖๘/๔.๕
โกฏสิมพลิชาดก รุกขเทวดา	ระแวงภัยต่อเมล็ดผลไม้ที่นกถ่ายรดลำต้นไว้	๖๑๐/๑.๖
ทุพพลกัฏฐชาดก รุกขเทวดา	สอนช้างให้หายจากอาการตื่นกลัว	๒๓๗/๒.๔
ผันทนชาดก รุกขเทวดา	หมีที่ผูกโกรธแนะให้ช่างไม้มาตัดต้นไม้ที่สิงสถิต	๕๘๙/๑๔.๔.๑๐
พยัคฆชาดก รุกขเทวดา	ห้ามเพื่อนไม่ให้ไล่ราชสีห์และเสือออกจากป่า	๔๗๕/๗.๑

ทัพพปุปผชาดก รุกขเทวดา	เห็นนาค ๒ ตัวทะเลาะกันเพราะตกลงแบ่งปลากันไม่ได้	๕๗๗/๑๓.๒.๑
ปูติมังสชาดก รุกขเทวดา	เห็นเหตุการณ์ ที่นางสุนัขจิ้งจอกล่อนางแพะมาหาสุนัขจิ้งจอกที่แกล้งนอนตาย	๘๔๕/๒.๑.๓
ชัมพุขาทกชาดก รุกขเทวดา	เห็นเหตุการณ์ที่กาและสุนัขจิ้งจอกแกล้งโกหกยกยอกันเอง	๙๓๒/๖.๓
กามวิลาปชาดก เทวดา	เห็นเหตุการณ์ที่โจรครำ่ครวญถึงภรรยาใกล้ตาย	๘๗๒/๖.๑๙
คูถปาณกชาดก เทวดา	เห็นเหตุการณ์ที่หนอนเมาสุราท้าช้างทำสงคราม	๖๐๖/๒.๘
กัณหินชาดก เทวดา	เห็นเหตุการณ์เนื้อป่าหลงนางเนื้อ ตามมาแตนมนุษย์จึงถูกยิงตาย	๘๖๙/๖.๑๒

๒. หมวดมนุษย์

๒.๑ ดาบส

สมุคคชาดก ดาบส	กล่าวสอนยักษ์ให้คลายความทุกข์จากมาตุคาม	๘๘๑/๘.๑๓
อกิตติชาดก อกิตติดาบส	ขอพรท้าวสักกะเพื่อปรารถนานิพพาน	๖๓/๓.๔
มัณฑัพยชาดก ทีปายนะดาบส	ช่วยบุตรของสหายให้พ้นจากมรณภัยด้วยการกล่าวคำสัตย์	๓๑๗/๕.๓
สัจจังกิรชาดก ดาบส	ช่วยพระราชกุมาร งู นก หนู ขึ้นจากแม่น้ำ	๖๙๑/๓.๓
กิงฉันทชาดก ดาบส	ได้อาหารที่ชอบใจคือมะม่วงจึงสำเร็จฌาน	๑๗๓/๓.๔
ติตติรชาดก ดาบส	ตอบคำถามของนกกระทาเรื่องบาปที่ตนถูกบังคับให้เป็นนกต่อ	๕๒๙/๓.๒
จิตตสัมภูตชาดก จิตตดาบส	ถวายโอวาทแก่พระราชาเรื่องผลแห่งความทุจริตจนเสด็จออกบวช	๘๙๗/๑๑.๑๐
อุปสิงฆบุปผชาดก ดาบส	ถูกเทพธิดากล่าวให้สลดใจขณะดมกลิ่นดอกบัว	๕๓๓/๔.๙
กัณหาชาดก ดาบส	ท้าวสักกะลงมาทดสอบกำลังใจเกิดความเลื่อมใสจึงให้ขอพร	๗๕๑/๔.๖
มณีกัณฐชาดก ดาบส	บอกอุบายให้ดาบสน้องชายขอแก้วมณีพญานาค	๒๗๘/๓.๒
อลัมพุสาชาดก ดาบส	แม่เนื้อเคี้ยวกินหญ้าที่เจือด้วยน้ำเชื้อบริเวณที่ปัสสาวะเกิดจิตปฏิพัทธ์จนตั้งครรภ์	๘๗๙/๘.๗
ขันติวาทิชาดก ดาบส	ไม่โกรธต่อพระเจ้ากลาปุที่ทรมานเพื่ออยากรู้จักขันติ	๗๒๑/๔.๑๑
อุรคชาดก ดาบส	ระงับการผูกเวรของนาคกับครุฑด้วยการให้เจริญเมตตา	๒๐๓/๕.๖.๒
หลิททราคชาดก ดาบสผู้บิดา	สอนดาบสผู้เป็นบุตรที่จะไปอยู่อย่างมนุษย์ถึงลักษณะของผู้ควรคบ	๙๙/๒.๖
จุลลนารถกัสสปชาดก ดาบส	สอนดาบสลูกชายให้เห็นโทษที่ถูกมาตุคามมาชวนไปอยู่บ้าน	๘๖๕/๕.๘
หลิททราคชาดก ดาบสผู้บิดา	สอนลูกชายที่ถูกสตรีมาทำลายศีล	๘๘๕/๘.๒๓
อุทัญจนีชาดก ดาบส	หญิงมาลวงบุตรผู้เป็นดาบสไปเป็นสามี	๘๘๓/๘.๑๘
เวฬุกชาดก ดาบส	ห้ามดาบสบริวารไม่ให้เลี้ยงงูพิษ	๗๓๗/๔.๑๔
สังกัปปราคชาดก ดาบส	เหาะไปบิณฑบาตในเมืองเห็นมเหสีจึงเกิดกามกิเลสทำให้ฌานเสื่อม	๘๔๔/๒.๑.๒

อรัญญชาดก ดาบส	ให้โอวาทแก่บุตรผู้จะออกจากป่าไปอยู่บ้านเรื่องการคบคน	๙๐๙/๑๓.๗
เอกปัณณชาดก ดาบส	ให้โอวาทแก่พระโอรสของพระราชาเรื่อง คนมักโกรธกับใบของหน่อสะเดา	๕๘๗/๑๔.๔.๗

๒.๒ ฤาษี

วัจฉนขชาดก ฤาษี	กล่าวโทษของฆราวาสแก่เศรษฐีผู้มาชวนให้สึก	๘๗๓/๗.๑
อินทสมานโคตตชาดก ฤาษี	ติเตียนฤาษีผู้ไว้ใจลูกช้าง	๗๓๘/๔.๑๕
ภิกขาปรัมปรชาดก ฤาษี	ถวายภัตที่ได้รับมาอีกต่อหนึ่งแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า	๓๗๖/๖.๒.๑
กัจฉปชาดก ฤาษี	ถูกลิงโลเลแกล้ง แต่ก็อดทนและช่วยเหลือลิงให้พ้นภัย	๗๒๑/๔.๑๒
โลมกัสสปชาดก ฤาษี (โลมกัสสปะ)	ท้าวสักกะยุยงพระราชาเพื่อส่งพระธิดามาทำให้ฌานเสื่อม	๘๖๘/๖.๗
กัณหาชาดก ฤาษี	ท้าวสักกะลงมาทดสอบว่าตัวดำ แต่ไม่โกรธ	๗๕๑/๔.๖
อัฏฐิเสนชาดก ฤาษี	เป็นผู้มักน้อยสันโดษ แม้พระราชาจะทรงปวารณาด้วยราชสมบัติ	๖๘๐/๒.๖
ภิสชาดก ฤาษี	พาน้องชายและน้องสาวไปบวช	๘๗๐/๖.๑๖
จุลลโพธิชาดก ฤาษี	ไม่โกรธที่พระราชามีจิตปฏิพัทธ์ในนางปริพาชิกา	๘๗๖/๗.๖
ปัญจุโปสถิกชาดก ฤาษี	สมาทานอุโบสถ กับสัตว์ต่างๆ	๒๙๔/๔.๑
อัพพชาดก ฤาษี	สรรเสริญฤาษีผู้ให้ทานแก่สัตว์ในฤดูแล้ง	๓๘๕/๖.๒.๑๙
นกุลชาดก ฤาษี	สอนงูกับพังพอนให้เป็นมิตรกัน	๒๗๖/๒.๒
นฬินิกาชาดก ฤาษี	สอนบุตรที่หลงสตรีให้มีสติจนกลับได้ฌาน	๘๗๐/๖.๑๕
อสิตาภูชาดก ฤาษี	สอนพระเทวีให้ได้อภิญญา ละทิ้งพระกุมารผู้มักมากในกาม	๓๕๑/๔.๖
สัมพุลาชาดก ฤาษี	สอนพระราชโอรสให้เห็นคุณของพระอัครมเหสี	๓๔๕/๒.๘
อุปสาฬหาชาดก ฤาษี	สอนพราหมณ์สองพ่อลูกเรื่องสถานที่ที่ไม่เคยมีคนตายไม่มีในโลก	๖๒๔/๖.๙
ติตติรชาดก ฤาษี	สอนเรื่องฤาษีปากร้ายและนกกระทาตายเพราะปาก	๕๖๕/๑๐.๓.๘
ขันธปริตตชาดก ฤาษี	สอนศิษย์ให้เจริญเมตตาภาวนาให้งูและสัตว์มีพิษทั้งหลาย	๒๐๓/๕.๖.๔
อนนุโสจิยชาดก ฤาษี	แสดงธรรมสอนชาวเมืองไม่ให้เศร้าโศกเมื่อเห็นปริพาชิกาตาย	๙๔๗/๒.๑๒
พันธนาคารชาดก ฤาษี	หนีภรรยาที่ตั้งครรภ์ออกบวช	๘๙๘/๑๑.๑๒
จุลลโพธิชาดก ฤาษี	ห้ามความโกรธของพระราชาต่อนางปริพพาชิกา	๕๙๒/๑๔.๔.๙
ทีปิชาดก ฤาษี	เห็นแม่แพะพูดจาอ่อนหวานกับเสือแต่ถูกจับกิน	๗๙/๘.๔
มุทุลักขณชาดก ฤาษี	เหาะมาสู่วังเห็นพระเทวีจึงเสื่อมจากฌาน	๘๔๖/๒.๑.๕
อินทรียชาดก ฤาษี	ให้โอวาทฤาษีลูกศิษย์ยังฌานที่เสื่อมไปให้กลับคืน	๑๗๘/๔.๖
อัฏฐานชาดก ฤาษี	ออกบวชเพราะเห็นโทษของมาตุคาม	๘๘๑/๘.๑๒

๒.๓ พราหมณ์

วรุณชาดก พราหมณ์(อาจารย์)	กล่าวติเตียนมาณพผู้เกียจคร้าน	๓๕๗/๒.๗.๔

อุรคชาดก พราหมณ์	กล่าวเปรียบความตายเหมือนงูลอกคราบ	๖๓๑/๗.๒
ทุพภิยมักกฏชาดก พราหมณ์	ติเตียนวานรชั่วที่ถ่ายอุจจาระลงบนหัว	๗๐๗/๓.๑๑
เวทัพพชาดก พราหมณ์ (ศิษย์)	เตือนอาจารย์ไม่ให้ใช้มนต์ในเวลาไม่ควร	๗๓๖/๔.๙
สันถวชาดก พราหมณ์	บวชเป็นฤาษีเพราะไม่เห็นคุณของการคบคนชั่ว	๑๖๔/๗.๒
นังคุฏฐชาดก พราหมณ์	บวชเป็นฤาษีเพราะไม่เห็นประโยชน์จากการบูชาไฟ	๑๖๔/๗.๓
สุวรรณกักกฏชาดก พราหมณ์	ปูได้ช่วยชีวิตให้รอดจากการถูกงูกัด	๖๘๘/๒.๑๔
กัสสปมันทิยชาดก พราหมณ์	สอนบิดาไม่ให้ถือโกรธเด็กที่ทำผิด	๓๓๘/๖.๑
ขันธปริตตชาดก พราหมณ์	สอนศิษย์ให้เจริญเมตตาธรรมเพื่อป้องกันสัตว์ร้าย	๒๐๓/๕.๖.๔
มิตตามิตตชาดก พราหมณ์	สอนหมู่ฤาษีถึงอาการของศัตรู เมื่อเกิดเหตุช้างฆ่าดาบส	๗๗/๗.๙

๒.๔ กษัตริย์

ปลายิชาดก พระราชา	ความยิ่งใหญ่ของประตูที่สร้างไว้ช่วยให้พ้นจากการรุกราน	๑๖๙/๑.๓
อาทิตตชาดก พระเจ้าเภรุวมหาราช	จัดพิธีเลือกหาทักขิไณยบุคคล จนวันที่ ๗ พระปัจเจกก็มารับบิณฑบาต	๓๗๗/๖.๒.๒
วาตมิคชาดก พระราชา	ใช้น้ำผึ้งล่อจับเนื้อตัวที่ติดในรสอาหาร	๑๗๘/๔.๗
นิโครธชาดก พระเจ้านิโครธราช	ได้เป็นพระราชาเพราะกินเนื้อไก่มงคลตรงกล้าม	๘๙/๑๐.๕
คังคมาลชาดก พระเจ้าอุทัยราช	ได้เป็นราชาเพราะอานิสงส์รักษาศีล ๘ ครึ่งวัน	๒๙๖/๕.๕
คังคมาลชาดก พระเจ้าอุทัยราช	ได้มาเป็นเป็นพระราชาเพราะบุญจากการรักษาอุโบสถศีล ครึ่งวัน	๘๙๖/๑๑.๘
ทรีมุขชาดก พระราชา	ได้สหายที่เป็นพระปัจเจกมาแสดงธรรมให้หายเมาในยศ	๘๖๗/๖.๖
มุทุปาณิชาดก พระราชา	ตรัสโทษของสตรีเมื่อผิดหวังจากพระราชธิดา	๘๗๘/๘.๔
มหาอัสสาโรหชาดก พระราชา	ทรงตอบแทนคุณชาวบ้านที่ช่วยอุปการะตอนพ่ายทัพ	๖๘๗/๒.๑๐
เวสสันดรชาดก พระเวสสันดร	ทรงบำเพ็ญทานบารมี	๓๘๕/๖.๒.๒๐
สันธิเภทชาดก พระราชา	ทรงเห็นสุนัขจิ้งจอกทำให้ราชสีห์แตกคอจากแม่โค	๕๗๐/๑๑.๓.๖
ขันติวรรณชาดก พระราชา	ทรงอดโทษแก่อำมาตย์ที่ล่วงเกินนางสนม	๗๒๗/๗.๑
ปานียชาดก พระราชา	ทำบาปแล้วรังเกียจบาปที่ทำ	๘๗๓/๖.๒๓
อุมมาทันตีชาดก พระเจ้าสีวิราช	ปฏิพัทธ์ในนางอุมาทันตีภรรยาของเสนาบดี	๕๕๓/๘.๒.๗
ราโชวาทชาดก พระราชา	เป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่าจึงได้รับการหลีกทางให้ขณะเดินทาง	๔๕๒/๕.๓
กากาติชาดก พระราชา	พญาครุฑลักพระเทวีไป แต่พระนางไปมีชู้อีกจึงนำมาส่งคืน	๘๘๖/๘.๒๗
โสณกชาดก พระอรินทม	พระปัจเจกพุทธเจ้าแสดงธรรมให้ละความยินดีในกาม จนเสด็จออกบวช	๘๙๘/๑๑.๑๓
สุมังคลชาดก พระราชา	ไม่ตัดสินลงอาญาขณะกริ้วแต่รอให้ใจผ่องใสก่อน	๔๕๖/๖.๖
มันธาตุราชชาดก พระเจ้ามันตธาตุมหาราช	ไม่มีความอิ่มในกามแม้ได้ไปเสวยทิพยสมบัติ	๘๖๙/๖.๑๑

อัณฑภูตชาดก พระราชา	เล่นสกากับปุโรหิตที่คิดว่าตนสามารถรักษาหญิงที่นำมาเลี้ยงไว้ได้	๓๕๐/๔.๔
ทรีมุขชาดก พระราชา	เสด็จออกบวชตามการชักชวนของพระทรีมุขปัจเจกพุทธเจ้า	๖๗/๓.๑๓
ธังกชาดก พระเจ้าฆฏราช	แสดงเหตุแห่งความไม่เศร้าโศกของพระเจ้าโกศล	๙๔๗/๒.๑๓
ภัลลาติยชาดก พระเจ้าภัลลาติยะ	เห็นกินนร ๒ ตัว คุยกันเรื่องความพลัดพรากเกิดความสลดจึงกลับไปบำเพ็ญทาน	๓๔๗/๓.๓
มฆเทวชาดก พระราชา	เห็นพระเกศาหงอกจึงเสด็จออกผนวช	๖๑๗/๔.๖
จุลลสุตโสมชาดก	พระเจ้าสุตโสมเห็นพระเกศาหงอกจึงเสด็จออกผนวช	๘๗๕/๗.๕
สีวิราชชาดก พระเจ้าสีวิราช	ให้พระเนตรแก่พราหมณ์ตาบอดแต่ได้คืนด้วยความสัตย์	๓๑๗/๕.๔
วิกัณณกชาดก พระราชา	ให้เอาชนักแทงจระเข้ที่แอบเข้ามากินปลาและเต่าที่เลี้ยงไว้	๕๗๙/๑๓.๒.๕
คันธารชาดก พระเจ้าคันธาระ	ออกบวชเป็นฤาษีแล้วกล่าวเตือนสติเพื่อนดาบสที่นำเกลืออันเหลือจากวันก่อนมาให้	๖๘๐/๒.๗
สัมพุลาชาดก พระราชา	ออกบวชเป็นฤาษีสอนพระโอรสให้เห็นคุณของพระอัครมเหสี	๓๔๕/๒.๘

๒.๕ โอรสกษัตริย์

มหาปโลภนชาดก อนิตถิคันธกุมาร	ตรัสสอนฤาษีเสื่อมจากฤทธิ์เพราะเห็นนางกุมารี	๘๗๘/๘.๖
หัตถิปาลชาดก หัตถิปาลกุมาร	ติเตียนโทษแห่งสมบัติแล้วพามหาชนออกบวช	๘๗๔/๗.๓
โกสัมพิยชาดก ทีฆาวุกุมาร	ถวายชีวิตแก่พระเจ้าพรหมทัตที่ประหารพระราชบิดา	๕๘/๑.๔
ปรันตปชาดก พระโอรสของพระเจ้าพรหมทัต	ถูกพระบิดาประสงฆ์จะฆ่าโดยให้ออกไปรบ	๘๘/๑๐.๔
มหาปทุมชาดก พระราชบุตร	ถูกมเหสีใหม่ใส่ร้ายที่ไม่ยอมเสพอสัทธรรมด้วย	๘๘๒/๘.๑๕
ทสรถชาดก รามบัณฑิต	ปลอบพระอนุชามิให้เศร้าโศกถึงพระราชบิดาผู้สิ้นพระชนม์	๙๔๖/๒.๑๐
อลีนจิตตชาดก อลีนจิตราชกุมาร	เป็นขวัญกำลังใจให้ช้างอาชาไนยออกรบได้สำเร็จ	๑๐๘/๕.๑๓
จุลลปทุมชาดก ปทุมราชกุมาร	พระราชทานภัยให้แก่มเหสีที่นอกใจ	๗๒๙/๗.๔
กัฏฐหาริชาดก พระโอรส	พระราชาต้องรับเป็นบุตรเพราะอำนาจสัจจะ	๓๑๘/๕.๕
มหาปิงคลชาดก พระโอรสของพระเจ้ามหาปิงคละ	มีพระบิดาที่ชอบเอาเปรียบชาวเมือง	๘๙/๑๐.๖
ชัยทิสชาดก พระโอรสของพระเจ้าชัยทิส	ยักษ์ไม่กินเพราะเลื่อมใสในความกตัญญูต่อพระบิดา	๓๒๔/๒.๓
ชุณหชาดก ชุณหกุมาร	รักษาสัญญาที่ให้แก่พราหมณ์	๗๑/๕.๕
จุลลปโลภนชาดก อนัตถิคันธกุมาร	สอนดาบสให้เห็นโทษภัยของหญิง	๘๗๗/๘.๓
ยุธัญชัยชาดก ยุธัญชัยกุมาร	ออกบวชเพราะเห็นความเสื่อมไปของหยาดน้ำค้าง	๘๙๗/๑๑.๙
อโยฆรชาดก พระราชโอรส	ออกบวชแล้วแสดงธรรมจนทำให้พระราชบิดาพระราชมารดาและชาวเมืองพากันออกบวช	๘๗๕/๗.๔

มหาธัมมปาลชาดก ธรรมปาลกุมาร	อาจารย์นำกระดูกแพะไปหลอกพราหมณ์บิดาว่าตายแล้ว แต่ท่านไม่เชื่อ	๔๕๙/๗.๑

๒.๖ ปุโรหิต

ตักการิยชาดก ตักการิยปุโรหิต	ช่วยให้พราหมณ์ปุโรหิตรอดจากการถูกทำพลีกรรม	๓๑๒/๔.๓
สุสีมชาดก ปุโรหิต	ได้เป็นกษัตริย์เพราะพระมารดาของกษัตริย์มาชอบจนประชวร	๖๑๗/๔.๗
พันธนโมกขชาดก ปุโรหิต	ปฏิเสธการขอประพฤติอสัทธรรมของมเหสีจึงถูกใส่ร้าย	๘๘๗/๘.๒๙
สัพพทาฐิชาดก ปุโรหิต	สุนัขจิ้งจอกขโมยมนต์ที่สาธยายไปทำให้เหล่าสัตว์อยู่ใต้อำนาจ	๖๖๓/๕.๔
สัยหชาดก ปุโรหิต	แสดงโทษของฆราวาส สรรเสริญอานิสงส์ของบรรพชา	๘๗๔/๗.๒

๒.๗ อำมาตย์

กพายมุฏฐิชาดก อำมาตย์บัณฑิต	กราบทูลเตือนพระราชาว่าไม่ควรโลภ	๕๘๐/๑๓.๒.๖
สาลิตตกชาดก อำมาตย์	กราบทูลพระราชาเรื่องศิลปะย่อมทำให้สำเร็จประโยชน์	๒๗๕/๑.๖
วาโลทกชาดก อำมาตย์บัณฑิต	ไขปัญหาของพระราชาเรื่องการดื่มน้ำผลจันทร์จากกากและผล	๑๗๙/๔.๘
กัจฉปชาดก อำมาตย์บัณฑิต	ใช้อุบายเตือนพระราชาเรื่องการพูด	๕๗๑/๑๒.๒.๒
ปุฏภัตตชาดก อำมาตย์	ใช้อุบายทำให้พระโอรสเห็นคุณของพระเทวีจึงพระราชทานอิสริยยศให้	๓๔๘/๓.๕
มหาสารชาดก อำมาตย์	ใช้อุบายนำเครื่องประดับของพระราชาที่ถูกลิงขโมยมาคืนได้	๑๑๐/๕.๑๘
คชกุมภชาดก อำมาตย์บัณฑิต	ใช้อุบายสอนพระราชาผู้เกียจคร้าน	๓๕๘/๒.๗.๔
ปาทัญชลิชาดก อำมาตย์บัณฑิต	ได้รับการอภิเษกขึ้นครองราชสมบัติแทนพระโอรสผู้เหลวไหล	๖๖๔/๕.๖
กุกกุชาดก อำมาตย์	ถวายโอวาทพระราชาผู้ลุอำนาจอคติ	๔๕๐/๔.๓
สุหนุชาดก อำมาตย์	ถวายโอวาทพระราชาผู้โลภจัด ที่ใช้เล่ห์ทำม้าให้ราคาตก	๗๓/๖.๕
พรหาฉัตตชาดก อำมาตย์บัณฑิต	ถวายโอวาทพระราชาไม่ให้เศร้าโศกถึงทรัพย์	๙๓๐/๔.๒
โกกาลิกชาดก อำมาตย์บัณฑิต	ถวายโอวาทให้พระราชาทรงสำรวม	๕๗๓/๑๒.๒.๗
ปัพพตูปัตถรชาดก อำมาตย์	ทูลขอให้พระราชายกโทษให้อำมาตย์ที่ลักลอบรักกับนางสนม	๗๒๘/๗.๒
ทธิวาหนชาดก อำมาตย์	ทูลพระราชาว่าสะเดาทำให้มะม่วงมีรสขม	๘๑/๘.๑๐
มิตตามิตชาดก อำมาตย์	แสดงลักษณะ ๑๖ ประการ ของผู้ไม่ใช่มิตร	๗๖/๗.๗
คิริทัตตชาดก อำมาตย์	หาอุบายทำให้ม้าหายจากขากะเผลก	๘๒/๘.๑๑

๒.๘ ทิศาปาโมกข์

อสาตมันตชาดก อาจารย์	ใช้อุบายสอนศิษย์โดยให้ไปดูแลมารดาเพื่อสอนให้เห็นโทษของหญิง	๘๗๗/๘.๒
นามสิทธิชาดก อาจารย์	พูดเตือนสติแก่ศิษย์ผู้มาขอตั้งชื่อให้ใหม่	๙๓๔/๗.๗
มูลปริยายชาดก อาจารย์	สอนศิษย์ผู้กระด้างดูหมิ่นกาลย่อมกินสัตว์ทั้งปวง	๖๑๔/๓.๒
ทุรานชาดก อาจารย์	สอนศิษย์ให้รู้จักธรรมดาของหญิง	๘๘๓/๘.๑๗

อนภิรติชาดก อาจารย์	สอนศิษย์ให้รู้จักเพิกเฉยในภรรยาที่ทุศีล	๗๒๘/๗.๓
ติลมุฏฐิชาดก อาจารย์	ให้โอวาทพระราชาผู้เคยถูกอาจารย์เฆี่ยนลงโทษ	๗๙๒/๒.๘

๒.๙ บัณฑิต

มโหสถชาดก มโหสถบัณฑิต	แก้ไขปัญหาเรื่องความลับ	๕๗๕/๑๒.๒.๑๑
เสนกชาดก เสนกบัณฑิต	ช่วยพราหมณ์ให้รอดพ้นจากการถูกงูกัด	๒๗๙/๓.๓
ฆตบัณฑิตชาดก ฆตบัณฑิต	ใช้อุบายเพื่อให้พระราชาคลายโศกถึงการสวรรคตของพระโอรส	๙๔๕/๒.๙
กามชาดก มาณพบัณฑิต	ถวายโอวาทพระราชาเพื่อบรรเทาตัณหาอยากได้ ราชสมบัติ ๓ นคร	๘๖๘/๖.๘
ตักกชาดก ตักกบัณฑิต	ถูกอดีตภรรยาลวงไปให้โจรสามีฆ่า	๓๕๐/๔.๓
นันทชาดก กุฏุมพีบัณฑิต	บอกอุบายให้ลูกชายเพื่อนขุดทรัพย์ที่ทาสเก่ารู้ที่ฝังจนได้ทรัพย์	๒๗๘/๓.๑
ภีมเสนชาดก จูฬธนุคคบัณฑิต	มีร่างกายเตี้ยค่อม ถูกดูหมิ่นจึงแสดงกิตติคุณของตน	๒๗๓/๑.๒
ทสพราหมชาดก วิธุรบัณฑิต	เลือกปฏิคาหกถวายแด่พระราชา	๓๗๗/๖.๒.๓
สุปปารกชาดก สุปปารกบัณฑิต	ศึกษาวิชาต้นหน แม้ตาบอดยังเลี้ยงตัวได้	๒๗๓/๑.๑

๒.๑๐ เศรษฐี

มังสชาดก บุตรเศรษฐี	ขอเนื้อนายพรานได้มากกว่าเพื่อน	๓๑๑/๔.๑
อกตัญญุชาดก เศรษฐี	ช่วยเพื่อนแต่เพื่อนไม่ตอบแทนคุณ	๖๙๑/๓.๔
อัตถัสสทวารชาดก เศรษฐี	ตอบคำถามที่ลูกถามถึงทางมาแห่งประโยชน์ ๖ ประการ	๓๓๖/๔.๓
มัยหกสกุณชาดก เศรษฐี	ทำทานแล้วเสียดายภายหลัง	๔๑๑/๙.๒.๓
จุลลกเศรษฐีชาดก จุลกเศรษฐี	แนะคนใช้ให้นำหนูตายไปสร้างตัว	๒๕๐/๗.๗
ขทิรังคารชาดก เศรษฐี	ฝ่าหลุมเพลิงใส่บาตรพระปัจเจกพุทธเจ้า	๓๙๕/๘.๑.๔
ปทุมชาดก บุตรเศรษฐี	พาเพื่อนที่ชอบยกยอไปขอดอกบัว	๓๑๔/๔.๖
มตโรทนชาดก ตระกูลเศรษฐี	แม้พี่ชายตายก็ไม่เศร้าโศกเหมือนคนอื่น จึงถูกตำหนิ	๖๓๒/๗.๗
วีณาถูณชาดก เศรษฐี	สอนธิดารักคนหลังค่อมเพราะเหมือนโคมีโหนกที่หลัง	๖๙/๔.๗
อัฏฐานชาดก บุตรเศรษฐี	หญิงโสเภณีให้ลากตัวออกจากเรือนของนางเพราะไม่จ่ายทรัพย์	๘๘๑/๘.๑๒
โรหิณีชาดก เศรษฐี	ให้โอวาทเมื่อทาสีเอาสากตีแมลงวันที่กัดแม่	๗๙/๘.๖
อสัมปทานชาดก สังขเศรษฐี	อุปถัมภ์เพื่อนผู้ไม่รู้จักคุณ	๗๐๗/๓.๘
วิสสาสโภชนชาดก เศรษฐี	เอายาพิษทาตัวนางเนื้อของตนที่ราชสีห์มาหลงรักเพื่อฆ่า	๑๗๗/๔.๕

๒.๑๑ กุฏุมพี

สาลกชาดก กุฏุมพี	เห็นเหตุการณ์ลิงหนีหมองูเพราะถูกตี	๘๑/๘.๙

๒.๑๒ พ่อค้า

กิมปักกชาดก นายกองเกวียน	ช่วยบริวารที่กินผลไม้พิษให้รอดตาย	๘๔๔/๒.๑.๑

เสรีววาณิชชาดก พ่อค้าบัณฑิต	ต้นเหตุที่พระเทวทัตผูกอาฆาตพระบรมศาสดา	๘๗/๑๐.๑
ผลชาดก พ่อค้าเกวียน	ล่วงรู้ผลไม้พิษได้โดยการสังเกต	๑๘๐/๔.๑๐
คุมพิยชาดก พ่อค้าเกวียน	ห้ามบริวารไม่ให้กินของที่ไม่เคยกินจึงรอดจากการถูกยักษ์จับกิน	๑๘๐/๔.๑๑
ชรูทปานชาดก หัวหน้าพ่อค้าเกวียน	ห้ามพ่อค้าขุดบ่อน้ำ พ่อค้าไม่เชื่อถูกพระยานาคใช้ลมจมูกเป่าจนตาย	๗๓๖/๔.๘
มกสชาดก พ่อค้าบัณฑิต	เห็นบุตรเอาขวานฟันยุงบนศีรษะของบิดาตนเอง	๗๙/๘.๕
วัณณุปถชาดก หัวหน้าพ่อค้าเกวียน	ให้คนใช้ทุบแผ่นหินจนพบทางน้ำกลางทะเลทราย	๓๕๓/๑.๒

๒.๑๓ คฤหบดี

คหปติชาดก คฤหบดี	ลงโทษผู้ใหญ่บ้านผู้เป็นชู้กับภรรยาของตน	๘๘๔/๘.๒๑

๒.๑๔ นักศิลป์

กัจฉปชาดก ช่างปั้นหม้อ	ขุดดินแต่บังเอิญจอบถูกเต่าตัวที่ติดที่อยู่ตาย	๑๗๐/๒.๑
เภริวาทชาดก บิดา(ตระกูลตีกลอง)	โจรแย่งเอาทรัพย์ไปเพราะบุตรดื้อ ไม่ตีกลองตามคำสอน	๗๓๙/๔.๒๐
สุจิชาดกชาดก หัวหน้าช่างเหล็ก	ใช้ปัญญาทำกลักเข็ม ๗ ชั้น จนกระทั่งชนะใจหัวหน้าช่างเหล็ก	๒๗๔/๑.๕
คุตติลชาดก คุตลิตคนธรรพ์	สอนมนต์ให้ศิษย์แต่ศิษย์คิดตีตนเสมอ	๗๐๖/๓.๖
อุจจิฏฐภัตตชาดก บุตรคนฟ้อน	เห็นเหตุการณ์ ที่นางพราหมณีให้ชายชู้ไปซ่อนในยุ้งข้าว จึงบอกแก่สามีนาง	๘๘๔/๘.๒๒

๒.๑๕ หมองู

วิสวันตชาดก หมอรักษาพิษ	เรียกงูมาให้ดูดพิษออกแต่งูปฏิเสธยอมเลื้อยเข้าไปในกองไฟแทน	๓๑๗/๕.๒

๒.๑๖ นายหัตถาจารย์

สังคามาวจรชาดก นายหัตถาจารย์	พูดปลุกใจช้างให้ฮึกเหิมจนสามารถทำลายประตูเมืองได้	๒๗๕/๒.๑
สังคามารวจรชาดก คนฝึกช้าง	สอนช้างไม่ให้เกรงกลัวต่อมรณภัยจากศัสตรา	๕๓๔/๔.๑๐
อุปาหนชาดก นายหัตถาจารย์	สอนศิษย์ ภายหลังศิษย์คิดล้างครู	๖๙๓/๓.๙

๒.๑๗ นักเลง/โจร

ลิตตชาดก นักเลงสกา	สั่งสอนนักเลงสกาโกงโดยให้กินลูกสกาอาบยาพิษ	๑๗๖/๔.๑

๒.๑๘ จัณฑาล

ฉวชาดก บุตรคนจัณฑาล	ทูลเตือนพระราชาให้เคารพในธรรม	๖๔๑/๒.๓
อัมพชาดก คนจัณฑาล	เป็นบัณฑิตสอนมนต์แก่มาณพ ภายหลังถูกลบหลู่	๗๐๕/๓.๕
สตธรรมชาดก บุตรคนจัณฑาล	มีพราหมณ์แอบมากินอาหารเดนของตน แต่พราหมณ์นั้นกระวนกระวายใจตายเพราะมีทิฐิ	๖๖๐/๓.๙

๒.๑๙ บุตร

สุชาตชาดก บุตรกุฎุมพี	ช่วยให้บิดาคลายความเศร้าโศกจากการจากไปของปู่	๙๔๔/๒.๖
ภัคคชาดก บุตร	ให้โอวาทยักษ์งดเว้นปาณาติบาต รักษาศีล ๕	๗๗๑/๑๑.๘

๒.๒๐ มาณพ

ฆฏิการสูตร โชติปาลมาณพ	ถูกเพื่อนดึงผมไปฟังธรรม ฟังแล้วเลื่อมใสออกบวช	๑๐๙/๕.๑๕
พันธนาคารชาดก	บุรุษผู้ละบุตรและภรรยาออกบวช	๘๖๑/๓.๔

๓. หมวดสัตว์

๓.๑ ครุฑ

ปัณฑรกชาดก พญาครุฑ	ขอให้ชีเปลือยถามอุบายพญานาคที่ทำให้ครุฑจับไม่ได้	๕๗๔/๑๒.๒.๘

๓.๒ นาค

สีลวนาคชาดก สีลวนาคราช	ช่วยพาพรานหลงป่ามาส่ง แต่หลังจากนั้นพรานกลับประทุษร้าย	๖๙๐/๓.๑
ทัททรชาดก พญานาค	ถูกบิดาสั่งให้ออกไปอยู่นอกภพพญานาคบนพื้นที่เปื้อนคูถกับน้องชายผู้มักโกรธ	๖๗๒/๘.๑๔
จัมเปยยชาดก จัมเปยยนาคราช	รักษาอุโบสถศีลเพื่อกลับมาเป็นมนุษย์	๒๙๗/๕.๗
สังขปาลชาดก สังขปาลนาคราช	อยากกลับมาเป็นมนุษย์อีกจึงบำเพ็ญอุโบสถศีล	๒๙๗/๕.๘

๓.๓ ราชสีห์

ทุททุภายชาดก ราชสีห์	ช่วยชีวิตเหล่าสัตว์ที่แตกตื่นเพราะเชื่อกระต่ายตื่นตูม	๗๓๓/๓.๒
สิคาลชาดก ราชสีห์โพธิสัตว์	ใช้ปัญญาพิจารณาก่อนแล้ว จึงหาวิธีจัดการกับสุนัขจิ้งจอกที่มาชอบน้องสาว	๓๖๐/๒.๗.๘
คุณชาดก ราชสีห์	พาสุนัขจิ้งจอกที่ช่วยตนให้พ้นจากเปือกตมไปอยู่กับครอบครัว	๑๐๐/๒.๗
สูกรชาดก ราชสีห์	ยอมหนีสุกรเพราะเกลียดคูถที่ติดตัว	๔๘๕/๑.๖.๓
มหาอุกกุสชาดก ราชสีห์	รวมพลังกับพญานกออกและเต่า ช่วยครอบครัวเหยี่ยวให้พ้นภัย	๑๐๗/๕.๑๐
ชัมพุกชาดก ราชสีห์	ห้ามไม่ให้สุนัขจิ้งจอกผู้มีมานะเอาอย่างในการหาอาหาร	๖๖๕/๕.๘

๓.๔ ช้าง

มาตุโปสกชาดก พญาช้าง	ถูกจับมาเป็นช้างเมือง	๓๒๕/๒.๔
ฉัททันตชาดก พญาฉัททันต์	ถูกนายพรานยิง แต่พอจับตัวได้ก็ยกโทษให้	๗๒๒/๔.๑๓
กาสาวชาดก พญาช้าง	ให้อภัยแก่พรานผู้ปลอมตัวนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสร์มาแอบฆ่าบริวาร	๗๖๘/๑๐.๑๐

๓.๕ กระบือ

มหิสชาดก พระยากระบือ	ถือขันติอดทนต่อการล่วงเกินของวานร	๗๒๒/๔.๑๔

๓.๖ โค

มุณิกชาดก โค	สั่งสอนน้องไม่ให้อิจฉาสุกร	๙๖๔/๗.๑

๓.๗ สิงห์โต

มโนชชาดก พ่อสิงห์โต	สอนลูกไม่ให้คบสุนัขจิ้งจอก	๗๘/๘.๓

๓.๘ ม้า

โภชาชานียชาดก ม้าโภชาชานีย	ออกรบแม้บาดเจ็บก็ยอมสละชีวิต	๓๕๔/๑.๕

๓.๙ เนื้อ

นันทิยมิคราชชาดก พญาเนื้อ	ทำให้พระราชากลับใจไม่ทำร้ายหมู่สัตว์ด้วยอำนาจเมตตาจิต	๓๒๕/๒.๖
นิโครธมิคชาดก พญาเนื้อ	ยอมสละชีวิตแทนนางเนื้อที่มีครรภ์แก่	๓๘๖/๖.๒.๒๒

๓.๑๐ กวาง

รุรุมิคชาดก พญากวางทอง	ช่วยบุตรเศรษฐีให้พ้นจากความตาย แต่กลับถูกประทุษร้าย	๗๐๗/๓.๑๐
กุรุงคมิคชาดก กวาง	ติดบ่วงนายพราน แต่นกและเต่ามาช่วยให้รอด	๔๖๗/๔.๒

๓.๑๑ วานร/กระบี่

กปิชาดก กระบี่โพธิสัตว์	ช่วยบริวารให้รอดจากการอาฆาตของปุโรหิต	๔๕๕/๖.๔
มหากปิชาดก พญาวานร	ช่วยพราหมณ์ที่พลัดตกเหวแต่พรานกลับใช้หินทุบหวังได้เป็นอาหาร	๖๙๐/๓.๒
ตโยธรรมชาดก ลิงจ่าฝูง	ถูกบิดาที่เป็นจ่าฝูงคิดฆ่า	๙๖๓/๖.๑
มหากปิชาดก พญากระบี่	ทอดตัวเป็นสะพานให้บริวารหนีจากมรณภัย	๔๕๕/๖.๕
จุลลนินทิยชาดก วานร	ยอมแลกชีวิตตนปกป้องแม่จากการยิงของนายพราน	๙๐/๑๐.๘
กาฬพาหุชาดก วานรราธ	สั่งสอนน้องไม่ให้ดื้นรนเวลาเสื่อมลาภ	๙๓๐/๔.๑

๓.๑๒ สุนัข

สิคาลชาดก สุนัขจิ้งจอก	เข้าไปอยู่ในท้องช้างเพราะความโลภ	๘๔๘/๒.๕.๑
กุกกุรชาดก สุนัขโพธิสัตว์	พิสูจน์ให้พระราชาทราบได้ว่าสุนัขในวังเป็นผู้กัดกินหนังราชรถ	๔๖๘/๔.๔

๓.๑๓ เหี้ย

โคธชาดก พญาเหี้ย	สอนบุตรไม่ให้คบกิ้งก่า	๘๐/๘.๗

๓.๑๔ หนู

มุสิกชาดก พญาหนู	ฆ่าสุนัขจิ้งจอกเจ้าเลห์ ที่แกล้งประพฤติธรรมบังหน้า แต่แอบกินหนูบริวารทุกวัน	๗๗๘/๑๖.๘
มูสิกชาดก พญาหนู	พาพวกหนูรุมกัดกินสุนัขจิ้งจอกจนตาย	๘๓/๘.๑๓

๓.๑๕ พญานก

สกุณชาดก นก	บอกนกเหล่าอื่นให้หนีไปจากที่นั้นเพราะเห็นกิ่งไม้เสียดสีกัน ก็รู้ว่าจะเกิดไฟไหม้	๑๐๗/๕.๙
ฆตาสนชาดก พญานก	พาหมู่นกให้รอดพ้นจากไฟของพญานาค	๑๗๒/๒.๔
ธัมมัทธชชาดก พญานก	ร่วมกับนกทั้งหลายรุมจิกกาที่แอบกินไข่นก	๘๓/๘.๑๔

๓.๑๖ หงส์

นัจจชาดก พญาหงส์	ปฏิเสธธิดาที่เลือกนกยูงผู้มีความหยิ่งจองหองเป็นเนื้อคู่	๙๓๑/๔.๓
มหาหังสชาดก พญาหงส์ทอง	แสดงทศพิธราชธรรมแก่พระราชา	๔๘๐/๖.๑๑
สุวรรณหังสชาดก หงส์ทอง	อดีตภรรยาเกิดความโลภจึงถูกจับถอนขน	๓๕๐/๔.๕

๓.๑๗ ไก่

กุกกุฏชาดก ไก่จ่าฝูง	รอดพ้นจากเหยี่ยว	๕๙/๑.๖

๓.๑๘ นกยูง

มหาโมรชาดก พญานกยูง	ได้ยินเสียงนางนกยูงจึงเข้าไปติดบ่วงที่นายพรานดักไว้	๘๔๖/๒.๒.๑
โมรชาดก พญานกยูง	ถูกจับเพราะได้ยินเสียงนางนกยูง	๑๔๒/๒.๘.๗

๓.๑๙ นกแร้ง

คิชฌชาดก พญาแร้ง	ตอบแทนคุณเศรษฐีที่ช่วยให้รอดจากพายุฝน	๖๘๘/๒.๑๓
คิชฌชาดก พญาแร้ง	รอดพ้นจากนายพรานด้วยอำนาจความกตัญญูต่อบิดามารดา	๓๒๖/๒.๗
คิชฌชาดก พญานกแร้ง	สอนบุตรไม่ให้บินสูงเกินไป แต่บุตรไม่เชื่อ	๗๓๗/๔.๑๑

๓.๒๐ นกพิราบ

กโปตกชาดก นกพิราบ	เตือนกาไม่ให้ขโมยเนื้อ แต่ไม่เชื่อ จึงถูกจับถอนขน	๘๐/๘.๘
โลลชาดก นกพิราบ	ห้ามกาไม่ให้ขโมยเนื้อกิน	๘๒/๘.๑๒

๓.๒๑ กา

วีรกชาดก นกกาน้ำ	เตือนกาบกไม่ให้เอาอย่างในการหาอาหาร แต่กาไม่เชื่อ	๖๖๕/๕.๗

๓.๒๒ นกคุ่ม

วัฏฏกชาดก ลูกนกคุ่ม	รอดพ้นจากไฟป่าด้วยอำนาจความสัจจะของตน	๓๑๘/๕.๖

๓.๒๓ นกแขกเต้า

สาลิเกทารชาดก พญานกแขกเต้า	ความกตัญญูต่อบิดามารดาทำให้พราหมณ์แบ่งไร่ข้าวสาลีให้กิน	๓๒๖/๒.๘
ราธชาดก นกโปฏฐปาทะ(นกแขกเต้า)	ช่วยดูแลภรรยาของพราหมณ์	๗๐๓/๒.๑๕
สัตติคุมพชาดก นกแขกเต้า	ถูกลมพายุพัดไปตกอยู่ในหมู่ฤาษีจึงมีนิสัยเป็นบัณฑิต	๑๐๙/๕.๑๔
จุลลสุวกราชชาดก พญานกแขกเต้า	แม้ผลมะเดื่อที่ตนอาศัยหมดลงก็ไม่ยอมหนีเพราะรักษาไมตรี	๖๗๙/๒.๔
มหาสุวราชชาดก นกแขกเต้า	ไม่ละทิ้งต้นมะเดื่อที่แห้งตายแม้ลำบากด้วยอาหาร	๑๖๗/๑.๒
สุกชาดก พญานกแขกเต้า	สอนลูกให้รู้ประมาณในการกิน ลูกไม่เชื่อจึงง่วงหลับตกน้ำตาย	๑๗๖/๔.๒

๓.๒๔ นกจักรพราก

จักกวากชาดก นกจักรพราก	ขนมีสีสวยเพราะบริโภคโดยไม่เบียดเบียนใคร	๗๖๗/๑๐.๘

๓.๒๕ นกหัวขวาน

ชวสกุณชาดก นกหัวขวาน	ติเตียนราชสีห์ผู้ไม่รู้คุณที่เคยทำให้	๗๐๘/๓.๑๒
กันทคลกชาดก นกหัวขวาน	ห้ามนกกัลทคลกะไม่ให้เอาอย่างในการหาอาหาร	๖๖๔/๕.๕

๓.๒๖ นกกระทา

ทัททรชาดก นกกระทาบัณฑิต	ติเตียนมาณพผู้อกตัญญู	๗๐๘/๓.๑๓

๓.๒๗ นกกระจาบ

วัฏฏกชาดก นกกระจาบ	กินมากแต่ไม่อ้วน	๑๗๙/๔.๙
สัมโมทมานชาดก นกกระจาบ	สอนหมู่นกกระจาบให้พร้อมเพรียงกันจึงพ้นภัยจากตาข่าย	๕๒๒/๖.๖.๓

๓.๒๘ นกขมิ้น

กุฏิทูสกชาดก นกขมิ้น	ติเตียนวานรที่ไม่คิดทำที่อยู่	๘๕/๘.๑๘

๓.๒๙ นกมูลไถ

สกุณัคฆิชาดก นกมูลไถ	ออกหากินนอกถิ่นจึงถูกเหยี่ยวโฉบ แต่รอดมาได้	๑๖๙/๑.๔

๓.๓๐ ปลา

มัจฉชาดก พญาปลา	ตั้งความสัตย์ให้ฝนตกช่วยปลาทั้งหลาย	๓๑๙/๕.๗

มงคลที่ ๑
ไม่คบคนพาล

๑. ไม่คบคนพาล

๑.๑ สหัสสสูตร, ภรุราชชาดก

พวกเดียรถีย์สร้างวัดใกล้กับวัดพระเชตวัน

พวกเดียรถีย์เข้าใจว่า พระบรมศาสดาเจริญด้วยลาภและยศเพราะได้สถานที่ดี หากพวกตนสร้างวัดให้ใกล้กับวัดพระเชตวันมหาวิหาร ก็จะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยลาภและยศเช่นกัน พวกเดียรถีย์จึงพาอุปัฏฐากไปถวายสินบนแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล

พระองค์ทรงรับสินบน และอนุญาตตามที่พวกเดียรถีย์ทูลขอ

พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า พวกเดียรถีย์จะทำให้หมู่ภิกษุอยู่ไม่เป็นสุข ให้ไปทูลพระราชาให้ขับพวกเดียรถีย์ออกไป

พระอานนท์ไปรอเฝ้า แต่พระราชามิได้เสด็จออกมา พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงส่งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะไปขอเฝ้า

พระราชาก็ไม่ทรงให้พระเถระทั้งสองเข้าเฝ้า

วันต่อมา พระบรมศาสดาพร้อมหมู่ภิกษุได้เสด็จไป พระราชาทรงต้อนรับและถวายภัตตาหาร พระบรมศาสดาเสวยภัตตาหารแล้ว จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีต พระราชาองค์หนึ่งเห็นแก่สินบน ทำให้ดาบสทั้งหลายแตกกัน เป็นเหตุให้พระราชา และแว่นแคว้นจมลงในมหาสมุทร เมื่อพระราชาทรงตรองตามแล้ว จึงยกเลิกไม่ให้พวกเดียรถีย์ไปสร้างวัดใกล้กับพระเชตวันมหาวิหาร

สัง.ม. ราชการามวรรค มก. ๓๑/๓๐๗, ปส. ๓๑/๒๙๗
ขุ.ชา. พีรณัตถัมภวรรค มก. ๕๗/๓๓๑, มจ. ๒๗/๙๘, ปส. ๖๕/๕๑๖

๑.๒ จักขุบาลเถรคาถา

แม้ตาบอดก็ไม่ยินดีเดินทางกับคนชั่ว

พระจักขุบาลบำเพ็ญเพียรจนตาบอดทั้ง ๒ ข้าง และได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ต่อมา เมื่อน้องของท่านทราบข่าว จึงให้หลานบวชเป็นสามเณร เพื่อไปพาพระจักขุบาลกลับมา ระหว่างทาง สามเณรได้ทำศีลวิบัติเพราะหญิงคนหนึ่ง

เมื่อพระจักขุบาลทราบ จึงไม่ยินดีที่จะร่วมเดินทางด้วย แม้จะต้องนอนตายอยู่ในที่นั้นก็ตาม ท่านได้กล่าวคาถาว่า เรามีนัยน์ตาพิการ ตาบอดเดินทางไกลทุรกันดาร ถึงจะต้องนอนเกลือกกลิ้งอยู่บนพื้นดิน ก็จะไม่ร่วมทางไปกับคนชั่วช้า

ขุ.เถร. เอกนิบาต มก. ๕๐/๔๔๒, มจ. ๒๖/๓๓๘, ปส. ๖๒/๒๖๙

๑.๓ สัมพหุลภิกษุ

หากบุคคลไม่ได้สหายผู้มีปัญญา ก็พึงเที่ยวไปผู้เดียว

พระบรมศาสดาทรงหลีกเร้นในป่าชื่อ ปาลิไลยกะ เพราะเหตุที่พระภิกษุในเมืองโกสัมพีทะเลาะวิวาทกันในที่นั้น มีช้างชื่อปาลิไลยกะคอยอุปัฏฐากอยู่ตลอดพรรษา

พุทธบริษัทประสงค์จะฟังธรรมจากพระบรมศาสดา จึงเข้าไปหาพระอานนท์ วิงวอนให้พระอานนท์ทราบความปรารถนาของพวกตน

เมื่อออกพรรษาแล้ว พระอานนท์ได้นำภิกษุ ๕๐๐ รูป เดินทางไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา พระองค์ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

ถ้าบุคคลมีสหายผู้มีปัญญาเป็นนักปราชญ์ พึงเที่ยวไปกับสหายนั้น หากว่าบุคคลไม่ได้สหายดังที่กล่าวมา ก็พึงเที่ยวไปแต่เพียงผู้เดียว

ขุ.ธ. นาควรรค มก. ๔๓/๒๕๔, มจ. ๒๕/๑๓๕, ปส. ๔๘/๖๘

๑.๔ โกสัมพิยชาดก

อยู่คนเดียวดีกว่าอยู่ร่วมกับคนพาล

ที่โฆษิตาราม เกิดการทะเลาะกันในหมู่ภิกษุ ทำให้ภิกษุแตกออกเป็น ๒ ฝ่าย พระบรมศาสดาทรงทราบจึงเสด็จไปยังสำนักของภิกษุทั้งหลาย แล้วทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระเจ้าพรหมทัตชิงราชสมบัติจากพระเจ้าทีฆีติโกศล ประหารพระเจ้าทีฆีติโกศลและพระมเหสี

ต่อมาภายหลัง ทีฆาวุกุมารเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าทีฆีติโกศลกลับเข้ามาในเมือง ทำอุบายจนได้รับใช้ใกล้ชิดพระเจ้าพรหมทัต หวังจะชิงราชสมบัติคืน ได้โอกาสประหารพระเจ้าพรหมทัตแต่ทรงกลับพระทัยถวายชีวิตแด่พระเจ้าพรหมทัต ทำให้กษัตริย์ทั้งสองมีความสามัคคีกัน

พระบรมศาสดาทรงกล่าวสอนภิกษุทั้งหลายว่า พระราชาทั้งสองพระองค์มีอาวุธยังสามัคคีกันได้ ทำไมพวกเธอจะสามัคคีกันไม่ได้ แต่ก็ไม่เป็นผล

พระบรมศาสดาจึงเสด็จหลีกไปสู่ป่าปาลิไลยกะ

พวกอุบาสกชาวเมืองโกสัมพีจึงปรึกษากันลงทัณฑกรรม ไม่กราบไหว้ ไม่ถวายบิณฑบาตแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายจึงพากันไปกราบทูลขอขมาโทษต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ทีฆาวุกุมารในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคตในครั้งนี้

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๖๑๔, มจ. ๒๗/๓๐๒, ปส. ๖๗/๘๐

๑.๕ ภิกษุคบภิกษุผู้เป็นฝ่ายผิดรูปใดรูปหนึ่ง

ภิกษุรูปหนึ่งไปอาศัยอยู่กับภิกษุฝ่ายพระเทวทัต ได้รับลาภสักการะอยู่สองสามวัน แล้วจึงกลับมาสู่ที่อยู่ของตน

พระบรมศาสดาทรงทราบความ จึงตรัสถามและทรงตักเตือนว่า แม้เธอจะไม่ชอบลัทธิของพระเทวทัตก็จริง แต่เธอไปร่วมอยู่ก็เหมือนชอบใจ ทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดได้ เธอควรเป็นผู้ที่ยินดีในลาภของตน ไม่ควรปรารถนาลาภของผู้อื่น

ขุ.ธ. ภิกขุวรรค มก. ๔๓/๓๖๐, ปส. ๕๒/๑๙๐

๑.๖ กุกกุฏชาดก

ควรเว้นบุคคลผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัตที่พยายามปลงพระชนม์พระองค์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นไก่ ณ ป่าไผ่แห่งหนึ่ง มีไก่หลายร้อยเป็นบริวาร มีเหยี่ยวตัวหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น มันใช้อุบายจับไก่กินทีละตัวจนหมด เหลือไก่โพธิสัตว์อยู่ตัวเดียว ซึ่งเป็นไก่ที่ไม่ประมาท เที่ยวหาอาหารตามเวลา แล้วเข้าไปอยู่ในเชิงไผ่ เหยี่ยวไม่อาจจับได้ จึงคิดหาอุบายล่อลวงจับกิน โดยการเข้ามาตีสนิทคุ้นเคย แต่ก็ไม่สำเร็จ ถูกไก่โพธิสัตว์ขับไล่ไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เหยี่ยวในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ ไก่จ่าฝูงในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคตในครั้งนี้

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๘๙๓, มจ. ๒๗/๓๔๐, ปส. ๖๗/๑๕๓

๑.๗ ปุจิมันทชาดก

บัณฑิตพึงรังเกียจสิ่งที่ควรรังเกียจ

พระบรมศาสดาทรงปรารภเหตุที่พระโมคคัลลานะขับไล่โจรที่ขโมยของมาพักที่บริเวณกุฏิของท่าน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นรุกขเทวดา อยู่ที่ต้นสะเดาในป่าช้า

วันหนึ่ง มีโจรผู้หนึ่งทำการโจรกรรมแล้วเข้าไปในป่าช้า เก็บห่อของไว้ที่โคนต้นสะเดาแล้วนอนหลับไป

รุกขเทวดาเห็นว่า ถ้าโจรถูกจับได้ที่นี่ ราชบุรุษคงจะตัดกิ่งไม้สะเดาทำหลาวเสียบโจร ความเสียหายจะเกิดแก่วิมานตน จึงไล่โจรไปแล้วกล่าวคาถาว่า บัณฑิตพึงรังเกียจสิ่งที่ควรรังเกียจ พึงป้องกันภัยที่ยังมาไม่ถึง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า รุกขเทวดา ณ ต้นสะเดาในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคตในครั้งนี้

ขุ.ชา. ปุจิมันทวรรค มก. ๕๘/๔๔๔, มจ. ๒๗/๑๖๕, ปส. ๖๖/๑๙๖

๒. ข้อควรระวังในการรับคนเข้าหมู่คณะ

๒.๑ ภิกษุณีหลายรูป

พระพุทธบัญญัติบวชสตรีที่คุณสมบัติไม่ครบ

ณ พระเชตวันมหาวิหาร ภิกษุณีให้การอุปสมบทแก่สามเณรีผู้มีอายุครบ ๒๐ ปีแล้ว และศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการ ตลอด ๒ ปีแล้ว แต่ยังไม่ได้รับการสมมติจากสงฆ์

พระบรมศาสดาทรงบัญญัติให้สามเณรีนั้นเข้าไปขอการสมมติต่อสงฆ์ ๓ ครั้ง แล้วให้สงฆ์สวดประกาศรับรองด้วยกรรมวาจาตามแบบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุณีใด ยังสตรีผู้เป็นกุมารีมีอายุครบ ๒๐ ปี ผู้ได้ศึกษาสิกขาในธรรม ๖ ประการ ตลอด ๒ ปีแล้ว อันสงฆ์ยังมิได้สมมติให้บวช เป็นปาจิตตีย์

วิ.ภิกขุนี. กุมารีภูตวรรค มก. ๕/๔๒๓, มจ. ๓/๓๒๙, ปส. ๔/๔๒๖

๒.๒ ชายาเจ้าลิจฉวีกับภิกษุณีถุลลนันทา

พระพุทธบัญญัติบวชหญิงที่เป็นโจร

คราวหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดพระเชตวันมหาวิหาร ชายาของเจ้าลิจฉวีแห่งเมืองเวสาลีประพฤตินอกใจ สามีเตือนก็ไม่ฟัง สามีจึงขออนุญาตเจ้าลิจฉวีจะฆ่านางเสีย

นางจึงหนีไปกรุงสาวัตถีพร้อมด้วยห่อของมีค่า ไปขอบวชในสำนักเดียรถีย์แต่เขาไม่รับ ไปขอบวชในสำนักภิกษุณีก็ไม่มีใครรับ นางจึงไปหาถุลลนันทาภิกษุณี และได้รับการบวชสมประสงค์

เจ้าลิจฉวีผู้สามีตามไปจนพบนาง แล้วเข้าไปขออนุญาตต่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเพื่อจะจัดการ แต่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบว่า เธอบวชเป็นภิกษุณีแล้ว ไม่ควรจะไปแตะต้อง

เจ้าลิจฉวีติเตียนว่า ภิกษุณีไม่น่าจะให้หญิงโจรบวช

พระบรมศาสดาทรงทราบเรื่อง ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุณีใดรู้อยู่ว่าหญิงเป็นโจร มีโทษ ต้องถูกประหาร ไม่บอกแก่พระราชา หมู่คณะ สมาคม หรือกลุ่มชนให้ทราบ รับให้บวช เว้นแต่บวชมาแล้ว ภิกษุณีแม้นี้ต้องธรรม คือ สังฆาทิเสส

วิ.ภิกขุนี. สัตตรสกัณฑ์ มก. ๕/๔๙, มจ. ๓/๓๐, ปส. ๔/๒๖๗

๒.๓ อันตรายิกธรรมกถา

ห้ามบวชให้กุลบุตรผู้เป็นโรค ๕ ชนิด

ในแคว้นมคธเกิดโรคระบาดขึ้น ๕ ชนิด คือ

๑. โรคเรื้อน
๒. โรคฝี
๓. โรคกลาก
๔. โรคมองคร่อ (โรคหลอดลมโป่งพอง)
๕. โรคลมบ้าหมู

ประชาชนที่ป่วยไปขอให้หมอชีวกโกมารภัจรักษา แต่หมอมีงานที่ต้องรักษาพระเจ้าพิมพิสาร พระสนมและภิกษุอาพาธ ไม่มีเวลารักษาประชาชน คนเหล่านั้นจึงออกบวช ได้รับการรักษาจนหายแล้ว จึงสึกออกมา

หมอชีวกทราบในภายหลัง กราบทูลต่อพระบรมศาสดาว่า ขอภิกษุทั้งหลายไม่พึงยังกุลบุตรผู้เป็นโรคทั้ง ๕ ชนิดนี้ให้บวช

วิ.ม. มหาขันธกะ มก. ๖/๒๓๙, มจ. ๔/๑๔๒, ปส. ๕/๑๗๖

๒.๔ ภิกษุณีจัณฑกาลี

พระพุทธบัญญัติห้ามภิกษุณีที่ถูกยกออกจากหมู่ให้เข้าหมู่

ภิกษุณีจัณฑกาลีเป็นผู้ก่อการทะเลาะ ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ เมื่อสงฆ์จะลงโทษ ภิกษุณีถุลลนันทาก็คัดค้าน ต่อมา ภิกษุณีถุลลนันทาเดินทางไปหมู่บ้าน ภิกษุณีสงฆ์จึงลงอุกเขปนียกรรมภิกษุณีจัณฑกาลี

ครั้นภิกษุณีถุลลนันทากลับมา ทราบความจากภิกษุณีจัณฑกาลี จึงสั่งให้ประชุมภิกษุณีสงฆ์ทันที แล้วเรียกภิกษุณีจัณฑกาลีกลับเข้าหมู่

ต่อมา พระบรมศาสดาทรงทราบความนั้น จึงทรงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุณีใดเรียกภิกษุณีที่สงฆ์พร้อมเพรียงกันลงอุกเขปนียกรรมโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตถุศาสน์ ให้กลับเข้าหมู่โดยไม่บอกการกสงฆ์ ทั้งไม่รับรู้ฉันทะของคณะ แม้ภิกษุณีนี้ต้องธรรม คือ สังฆาทิเสส

วิ.ภิกขุนี. สัตตรสกัณฑ์ มก. ๕/๖๘, มจ. ๓/๔๑, ปส. ๔/๒๗๓

๒.๕ ราชภัฏบวช

ห้ามบวชให้ทหารหนีทัพ

พระบรมศาสดาทรงปรารภเหตุที่ทหารของพระเจ้าพิมพิสารออกบวช โดยที่ยังไม่ได้รับอนุญาต

พระเจ้าพิมพิสารทรงเกรงว่า กษัตริย์ผู้ไม่มีศรัทธาจะลงโทษพระอุปัชฌาย์ และพระอนุสาวนาจารย์ จึงขอภิกษุทั้งหลายไม่บวชให้ราชภัฏที่ยังไม่ได้รับอนุญาต

ต่อมา พระบรมศาสดาทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามบวชราชภัฏ ห้ามบวชโจรที่ขึ้นชื่อโด่งดัง ห้ามบวชโจรหนีเรือนจำ ห้ามบวชโจรผู้ถูกออกหมายจับ ห้ามบวชบุรุษผู้ถูกเฆี่ยนตีด้วยหวาย ห้ามบวชบุรุษผู้ถูกลงอาญาสักหมายโทษ ห้ามบวชคนมีหนี้ ห้ามบวชทาส เป็นต้น

วิ.ม. มหาขันธกะ มก. ๖/๒๔๔, มจ. ๔/๑๔๕, ปส. ๕/๑๗๙

๒.๖ อุเจลกัสสปสูตร

การรับคนนอกศาสนาเข้ามาบวช

อเจลกัสสปะทูลถามปัญหากับพระบรมศาสดาเรื่องความทุกข์ว่า เกิดจากอะไร

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ความทุกข์เกิดเพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย และความดับทุกข์แห่งกองทุกข์นี้ก็เพราะอวิชชาดับ ภายหลังการแสดงพระธรรมเทศนา อเจลกัสสปะได้ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ และขอบรรพชาอุปสมบท

พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ใดเคยเป็นอัญเดียรถีย์ หวังบรรพชาอุปสมบท ผู้นั้นต้องอยู่ปริวาสก่อน ๔ เดือน เมื่อภิกษุทั้งหลายเต็มใจ จึงให้บรรพชาอุปสมบท

สัง.นิ. อาหารวรรค มก. ๒๖/๗๘, มจ. ๑๖/๒๖, ปส. ๒๕/๕๒

๒.๗ มหาสีหนาทสูตร

การรับคนนอกศาสนาเข้ามาบวช

การรับชีเปลือยหรือเดียรถีย์เข้ามาบวช จะต้องอยู่ปริวาสก่อน ๔ เดือน และเมื่อภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้วจึงให้บวช

ที.สี. มก. ๑๒/๑๓๔, มจ. ๙/๑๗๓, ปส. ๑๒/๒๓๔

๒.๘ มหาขันธกะ ติตถิยปริวาส

ข้อปฏิบัติของคนต่างศาสนาเพื่อให้สงฆ์ยินดีให้อุปสมบท

กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญเดียรถีย์ เป็นผู้ปฏิบัติให้สงฆ์ยินดีควรให้อุปสมบท คือ มีความประพฤติดี ขยันไม่เกียจคร้าน สนใจในการศึกษา มีความพอใจเมื่อมีคนกล่าวสรรเสริญพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

วิ.ม. มหาขันธกะ มก. ๖/๒๒๙, มจ. ๔/๑๓๗, ปส. ๕/๑๗๓

๓. ลักษณะของคนพาล

๓.๑ พาลบัณฑิตสูตร

ลักษณะของคนพาล ๓ ประการ

๑. มักมีความคิดชั่ว
๒. มักพูดคำชั่ว
๓. มักทำชั่ว

ม.อุ. สุญญตวรรค มก. ๒๓/๑๔๗, มจ. ๑๔/๒๙๐, ปส. ๒๑/๕

๓.๒ ทัตวาอวชานาติสูตร, อวชานาติสูตร

คนเลว ๕ จำพวก

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคล ๕ จำพวก มีอยู่ในโลก คือ

๑. บุคคลให้แล้วย่อมดูหมิ่น
๒. บุคคลย่อมดูหมิ่นเพราะอยู่ร่วมกัน
๓. บุคคลเป็นผู้เชื่อง่าย
๔. บุคคลเป็นผู้โลเล
๕. บุคคลเขลาหลงงมงาย

อัง.ปัญจก. ติกัณฑกีวรรค มก. ๓๖/๒๙๙, มจ. ๒๒/๒๓๓, ปส. ๔๐/๑๓๑

๓.๓ อัสสขฬุงกสูตร

ม้ากระจอกกับคนกระจอก ๘ จำพวก

พระบรมศาสดาทรงแสดงม้ากระจอก ๘ จำพวก และโทษของม้ากระจอก ๘ ประการ เปรียบเทียบกับภิกษุกระจอก และโทษของภิกษุกระจอก ๘ ประการ โดยเปรียบเทียบข้อต่อข้อ ดังนี้

ม้ากระจอกและโทษของม้ากระจอก

๑. ม้าที่พอนายสารถีแทงด้วยประตักสั่งว่า “เดินไป” ก็ถอยหลัง ดันรถให้ถอยหลัง

๒. ม้าที่พอนายสารถีแทงด้วยประตักสั่งว่า “เดินไป” ก็กระโดดข้างหลังดัดทูบให้หัก

๓. ม้าที่พอนายสารถีแทงด้วยประตักสั่งว่า “เดินไป” ก็ยกขาขึ้นตะกุยงอนรถ ถีบงอนรถ

๔. ม้าที่พอนายสารถีแทงด้วยประตักสั่งว่า “เดินไป” ก็เดินออกนอกทางนำรถไปผิดทาง

๕. ม้าที่พอนายสารถีแทงด้วยประตักสั่งว่า “เดินไป” ก็เชิดกายส่วนหน้าเผ่นขึ้นไป

๖. ม้าที่พอนายสารถีแทงด้วยประตักสั่งว่า “เดินไป” ก็ไม่คำนึงถึงประตักกัดบังเหียน

๗. ม้าที่พอนายสารถีแทงด้วยประตักสั่งว่า “เดินไป” ก็ไม่ก้าวไป ไม่ถอยกลับ ยืนที่ออยู่เหมือนเสาเขื่อน

๘. ม้าที่พอนายสารถีแทงด้วยประตักสั่งว่า “เดินไป” ก็คุกเท้าหน้าและเท้าหลังลงหมอบทับเท้าทั้งสี่อยู่ตรงนั้นนั่นเอง

ภิกษุกระจอกและโทษของภิกษุกระจอก

๑. ภิกษุรูปที่ถูกพวกภิกษุโจทด้วยอาบัติ ก็อำพรางอาบัติไว้

๒. ภิกษุรูปที่ถูกพวกภิกษุโจทด้วยอาบัติ ก็โต้ตอบภิกษุผู้เป็นโจทก์

๓. ภิกษุรูปที่ถูกพวกภิกษุโจทด้วยอาบัติ ก็กลับยกอาบัติขึ้นปรับภิกษุผู้เป็นโจทก์

๔. ภิกษุรูปที่ถูกพวกภิกษุโจทด้วยอาบัติ ก็พูดกลบเกลื่อน พูดนอกเรื่อง แสดงอาการโกรธ ขัดเคืองและไม่พอใจ

๕. ภิกษุรูปที่ถูกพวกภิกษุโจทด้วยอาบัติ ก็กลับแกว่งแขนในท่ามกลางสงฆ์

๖. ภิกษุรูปที่ถูกพวกภิกษุโจทด้วยอาบัติ ก็ไม่เอื้อเฟื้อสงฆ์ ไม่เอื้อเฟื้อภิกษุผู้เป็นโจทก์ ทั้งที่มีอาบัติติดตัวก็หลีกไปตามความประสงค์

๗. ภิกษุรูปที่ถูกพวกภิกษุโจทด้วยอาบัติ ก็กล่าวว่า “ผมไม่ต้องอาบัติเลย” เธอใช้ความนิ่ง ทำให้สงฆ์ลำบาก

๘. ภิกษุรูปที่ถูกพวกภิกษุโจทด้วยอาบัติ ก็กล่าวว่า “ทำไมพวกท่านจึงพยายามกล่าวหาผมนัก เอาละผมจักบอกลาสิกขา”

อัง.อัฏฐก. มหาวรรค มก. ๓๗/๓๘๗, มจ. ๒๓/๒๓๗, ปส. ๔๒/๒๓๐

๓.๔ อกิตติชาดก

ขอพรท้าวสักกะอย่าได้พบคนพาล

อุบาสกผู้หนึ่ง ถวายมหาทานแด่พระสงฆ์ มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอด ๗ วัน เมื่อพระพุทธองค์ทรงกระทำอนุโมทนาแล้ว จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งนั้น บุตรของพราหมณ์ที่มีทรัพย์มากชื่อ อกิตติ เมื่อพ่อแม่ตายลง เกิดความเบื่อหน่ายในสมบัติ จึงออกบวชและบำเพ็ญเพียร ยังฌานและอภิญญาให้บังเกิดแล้ว เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย

ท้าวสักกะทรงคิดจะทดลองใจ จึงแปลงเป็นยาจกมาขอทาน

อกิตติดาบสได้ให้ทานถึง ๓ วัน ในส่วนที่เป็นอาหารของตนทั้งหมด

ท้าวสักกะจึงทรงแสดงตัวและประทานพร

ดาบสจึงขอให้ตนอย่าพบคนพาล เพราะคนพาลมีปัญญาทราม ย่อมแนะนำชักชวนในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ แนะนำความชั่วเป็นความดี พูดดีก็โกรธ เป็นผู้ไม่รู้วินัย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ท้าวสักกะในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอนุรุทธะ ส่วนอกิตติดาบส ในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคตในครั้งนี้

ขุ.ชา. เตรสนิบาต มก. ๖๐/๒๘๐, มจ. ๒๗/๔๐๙, ปส. ๖๗/๒๙๘

๓.๕ ปฐมปาปธัมมสูตร

คนชั่วยิ่งกว่าคนชั่ว

บุคคลในโลกนี้ เป็นผู้ทำปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มีอภิชฌา มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิด นี้เรียกว่า คนชั่ว แต่บุคคลผู้ทำกรรมดังที่กล่าวมาด้วยตนเอง แล้วชักชวนให้ผู้อื่นทำตามด้วย เรียกว่า คนชั่วยิ่งกว่าคนชั่ว

อัง.จตุกก. สัปปุริสวรรค มก. ๓๕/๕๕๘, มจ. ๒๑/๓๒๗, ปส. ๓๘/๒๐๖

๓.๖ สามัญญผลสูตร

ความเห็นผิดของครูทั้งหก

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงทำปิตุฆาตเพราะฟังคำของพระเทวทัต จึงเกิดความสงสัยในผู้ที่ออกบวช จึงถามปัญหาเรื่อง ผลของการบวชกับครูทั้งหก ซึ่งนอกจากจะตอบไม่ตรงคำถามแล้ว ยังเป็นมิจฉาทิฐิอีกด้วย

ลัทธิทั้งหก คือ

๑. ลัทธิของครูปูรณะ กัสสปะ จัดอยู่ในประเภทอกิริยวาทะ คือเห็นว่าทำไม่เป็นอันทำ (การกระทำไม่มีผล คือ ทำบุญไม่ได้บุญ ทำบาปไม่ได้บาป)

๒. ลัทธิของครูมักขลิ โคศาล จัดอยู่ในประเภทนัตถิกวาทะ คือเห็นว่าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย (ความ บริสุทธิ์ความเศร้าหมอง ไม่มีเหตุปัจจัยคือบริสุทธิ์เองหลังจากเวียนว่ายตายเกิดจนถึงที่สุดแล้ว เรียกว่า สังสารสุทธิ)

๓. ลัทธิของครูอชิตะเกสกัมพล จัดอยู่ในประเภทอุจเฉทวาทะ คือ เห็นว่าขาดสูญ (ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล)

๔. ลัทธิของครูปกุธะ กัจจายนะ จัดอยู่ในประเภทนัตถิกวาทะ

๕. ลัทธิของครูนิครนถ์ นาฏบุตร จัดอยู่ในประเภทอัตตกิลมถานุโยค คือ การทรมานตนเพื่อเผากิเลส และอยู่ในประเภทสัสสตวาทะ คือเห็นว่าชีวะเที่ยง

๖. ลัทธิของครูสัญชัย เวลัฏฐบุตร จัดอยู่ในประเภทอมราวิกเขปวาทะ คือมีวาทะหลบเลี่ยง ไม่ตายตัว

หลังจากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพิสูจน์ให้พระเจ้าอชาตศัตรูเห็นประจักษ์ว่า การบวชในพระพุทธศาสนามีผลดีอย่างไร โดยทรงจำแนกเป็นข้อๆ และทรงซักถามให้พระเจ้าอชาตศัตรูตรัสตอบเป็นบางข้อ ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูเข้าใจแจ่มแจ้ง ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง

ที.สี. มก. ๑๑/๒๘๘, มจ. ๙/๔๘, ปส. ๑๑/๑๑๕

๓.๗ มหาโจรสูตร

องค์ของโจรและของภิกษุอลัชชี

มหาโจรได้องค์ ๓ นี้ จึงตัดช่องย่องเบา ปล้นสะดมและตีชิง เมื่อเทียบกับภิกษุชั่วประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

๑. อาศัยที่ขรุขระ หมายถึง ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต

๒. อาศัยป่าชัฏ หมายถึง เป็นผู้มีความเห็นผิดประกอบด้วยอันตคาหิกทิฐิ

๓. ได้พึ่งพิงผู้มีอำนาจ หมายถึง อาศัยผู้มีอำนาจกลบเกลื่อนความชั่วของตน

ทั้งหมดนี้ได้ชื่อว่า เป็นภิกษุผู้ประกอบด้วยโทษ ผู้รู้ติเตียน และได้ประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

อัง.ติก. จูฬวรรค มก. ๓๔/๒๑๐, มจ. ๒๐/๒๑๑, ปส. ๓๖/๑๓๗

๓.๘ สีวถิกาสูตร

โทษของป่าช้าและคนเหมือนป่าช้า

พระบรมศาสดาตรัสแสดงโทษของป่าช้าเทียบกับบุคคล ๕ ประการ

๑. บุคคลประกอบกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ไม่สะอาด เปรียบเหมือนป่าช้าไม่สะอาด

๒. กิตติศัพท์ชั่วของผู้ประกอบกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อันไม่สะอาดย่อมฟุ้งไป เปรียบเหมือนป่าช้ามีกลิ่นเหม็น

๓. เพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีศีลเป็นที่รัก ย่อมเว้นไกลผู้ไม่สะอาด เขามีภัยเฉพาะหน้า เปรียบเหมือนป่าช้ามีภัยเฉพาะหน้า

๔. ผู้ไม่สะอาด ย่อมอยู่ร่วมกับบุคคลเสมอกัน เป็นที่อยู่ของสิ่งร้ายๆ เปรียบเหมือนป่าช้าเป็นที่อยู่ของมนุษย์ร้าย

๕. เพื่อนพรหมจรรย์ ผู้มีศีลเป็นที่รัก เห็นผู้ไม่สะอาด ย่อมรำพันทุกข์ว่า โอ เป็นทุกข์ของพวกเราที่อยู่ร่วมกับบุคคลเช่นนี้ เขาเป็นที่รำพันทุกข์ เปรียบเหมือนป่าช้าเป็นที่รำพันทุกข์ของชนหมู่มาก

อัง.ปัญจก. ทุจริตวรรค มก. ๓๖/๕๐๐, มจ. ๒๒/๓๘๙, ปส. ๔๐/๒๕๘

๓.๙ ปัตตสูตร

สงฆ์พึงคว่ำบาตรแก่อุบาสก

สงฆ์พึงคว่ำบาตรแก่อุบาสกผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ

๑. พยายามเพื่อความเสื่อมลาภแก่ภิกษุทั้งหลาย

๒. พยายามเพื่อความฉิบหายแก่ภิกษุทั้งหลาย
๓. พยายามเพื่อความอยู่ไม่ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย
๔. บริภาษภิกษุทั้งหลาย
๕. ยุยงภิกษุทั้งหลายให้แตกจากภิกษุทั้งหลาย
๖. ติเตียนพระพุทธเจ้า
๗. ติเตียนพระธรรม
๘. ติเตียนพระสงฆ์

สงฆ์พึงหงายบาตรแก่อุบาสก ผู้ประกอบด้วยสิ่งอันตรงกันข้ามกับองค์ทั้ง ๘ ประการ

อัง.อัฏฐก. สติวรรค มก. ๓๗/๖๘๕, มจ. ๒๓/๔๑๕, ปส. ๔๓/๑๔๗

๓.๑๐ ปฏิสารณียสูตร

สงฆ์ลงโทษภิกษุให้ไปขอขมาคฤหัสถ์

สงฆ์พึงกระทำปฏิสารณียกรรม (คือ การที่สงฆ์ลงโทษให้ภิกษุไปขอขมาคฤหัสถ์) แก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ คือ

๑. พยายามเพื่อความเสื่อมลาภแก่คฤหัสถ์
๒. พยายามเพื่อความฉิบหายแก่คฤหัสถ์
๓. ด่าบริภาษคฤหัสถ์ทั้งหลาย
๔. ยุยงคฤหัสถ์ทั้งหลายให้แตกกัน
๕. ติเตียนพระพุทธเจ้า
๖. ติเตียนพระธรรม
๗. ติเตียนพระสงฆ์
๘. รับคำที่ชอบธรรมของคฤหัสถ์แต่ไม่ทำตาม

สงฆ์ไม่พึงกระทำปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมอันตรงกันข้ามกับที่กล่าวมา

อัง.อัฏฐก. สติวรรค มก. ๓๗/๖๘๙, มจ. ๒๓/๔๑๘, ปส. ๔๓/๑๔๗

๓.๑๑ อัปปสาทสูตร

อุบาสกพึงคว่ำขันแก่ภิกษุ

อุบาสกพึงประกาศความไม่เลื่อมใสแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ คือ

๑. พยามยามเพื่อความเสื่อมลาภแก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย
๒. พยายามเพื่อความฉิบหายแก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย
๓. ด่าบริภาษคฤหัสถ์ทั้งหลาย
๔. ยุยงคฤหัสถ์ทั้งหลายให้แตกจากกัน
๕. ติเตียนพระพุทธเจ้า

๖. ติเตียนพระธรรม

๗. ติเตียนพระสงฆ์

๘. อุบาสกทั้งหลายเห็นภิกษุนั้นในที่อโคจร

สงฆ์พึงประกาศความเลื่อมใสแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมที่ตรงข้ามกับที่กล่าวมา

อัง.อัฏฐก. สติวรรค มก. ๓๗/๖๘๗, มจ. ๒๓/๔๑๖, ปส. ๔๓/๑๔๗

๓.๑๒ คนที่ไม่ควรปรึกษา ๘ จำพวก

๑. คนราคจริต

๒. คนโทสจริต

๓. คนโมหจริต

๔. คนมานจริต

๕. คนโลภ

๖. คนขี้เกียจ

๗. คนเห็นแก่ตัว

๘. คนโง่มุทะลุ

มิลิน. ๑๕๐

๓.๑๓ ทรีมุขชาดก

คนบ้าในโลก ๘ จำพวก

พระบรมศาสดาทรงปรารภการออกบวชของพระองค์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อ พระโพธิสัตว์เกิดเป็นราชกุมาร มีพระสหายชื่อทรีมุขเป็นบุตรปุโรหิต ทั้งสองไปศึกษาศิลปะต่างเมืองจนจบ พากันเที่ยวไปจนเหนื่อย แล้วหลับไปในพระราชอุทยาน

ในวันนั้นเป็นวันที่เจ็ดของการสวรรคตของพระราชาในเมืองนั้น เพราะในเมืองนั้นไม่มีรัชทายาท บุษยราชรถวิ่งมาถึง พระโพธิสัตว์จึงได้ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าพรหมทัต ส่วนทรีมุขเห็นใบไม้เหลืองในราชอุทยาน ตั้งความเพียรจนบรรลุปัจเจกโพธิญาณ

ต่อมา พระทรีมุขปัจเจกพุทธเจ้าได้มาแสดงโทษของกามให้แก่พระเจ้าพรหมทัตว่า คนบ้าในโลกนี้มี ๘ จำพวก คือ

๑. บ้ากาม มัวเมาในกาม

๒. บ้าโกรธผู้อื่น

๓. บ้าความเห็น ตกอยู่ใต้อำนาจความเข้าใจผิด

๔. บ้าความหลง ตกอยู่ในอำนาจความไม่รู้

๕. บ้ายักษ์ ตกอยู่ในอำนาจยักษ์

๖. บ้าดีเดือด ตกอยู่ในอำนาจของดี

๗. บ้าสุรา ตกอยู่ในอำนาจสุรา

๘. บ้าเพราะความสูญเสีย ตกอยู่ใต้อำนาจความโศกเศร้า
เมื่อแสดงโทษในกามทั้งหลายแล้ว จึงชวนพระเจ้าพรหมทัตออกบวช
พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคตในครั้งนี้

ขุ.ชา. อาวาริยวรรค มก. ๕๙/๒๕, มจ. ๒๗/๒๓๐, ปส. ๖๖/๓๖๓

๔. วิธีสังเกตคนพาล

๔.๑ มหาสีหนาทสูตร

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระสารีบุตรในเรื่องพุทธคุณ เวสารัชชญาณ ๔ กำเนิด ๔ การบำเพ็ญทุกรกิริยา วาทะและทิฐิของพราหมณ์บางพวก ปรารภเหตุที่สุนักขัตตลิจฉวีบุตร กล่าวกับหมู่ชนในเมืองเวสาลีว่า ธรรมอันยิ่งของพระบรมศาสดาไม่มี พระธรรมเทศนาที่นำมาแสดงได้มาจากความนึกคิดไตร่ตรองเอง

ม.มู. สีหนาทวรรค มก. ๑๘/๓๗, มจ. ๑๒/๑๔๑, ปส. ๑๗/๓๕๐

๔.๒ สุภัททวุฑฒบรรพชิต

กล่าวจาบจ้วงพระบรมศาสดา เมื่อพระองค์เสด็จปรินิพพาน

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานล่วงได้ ๗ วัน พระมหากัสสปะพร้อมด้วยภิกษุผู้เป็นบริวาร ประมาณ ๕๐๐ รูป เดินทางจากเมืองปาวามุ่งหน้าสู่กุสินารา ขณะที่นั่งพักอยู่ใต้ร่มไม้ต้นหนึ่งเห็นอาชีวก (นักบวชลัทธิหนึ่ง) เดินมามือถือดอกมณฑารพ พระมหากัสสปะถามถึงพระบรมศาสดา

อาชีวกตอบว่า พระบรมศาสดาปรินิพพานได้ ๗ วันแล้ว ภิกษุทั้งหลายได้ฟังข่าวนี้แล้ว บางพวกก็เศร้าโศกคร่ำครวญถึงพระบรมศาสดา บางพวกก็ปลงธรรมสังเวช

ในจำนวนภิกษุเหล่านั้น มีรูปหนึ่งชื่อสุภัททะ ผู้บวชเมื่อแก่นั่งอยู่กับภิกษุทั้งหลาย กล่าวขึ้นว่าจะเศร้าโศกเสียใจไปทำไมกัน พระพุทธเจ้าปรินิพพานเสียก็ดีแล้ว เมื่อท่านมีชีวิตอยู่ท่านก็เบียดเบียนพวกเราด้วยการคอยห้ามปรามนานาประการ บัดนี้เราเป็นอิสระแล้ว ปรารถนาจะทำสิ่งใดก็ทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาจะทำสิ่งใดก็ไม่ต้องทำสิ่งนั้น

ที.ม. มก. ๑๓/๓๒๙, มจ. ๑๐/๑๗๔, ปส. ๑๓/๔๑๙

๔.๓ พาลนักษัตร

สมัยหนึ่ง พวกคนพาลได้รวมตัวกันกล่าวคำของอสัตบุรุษตลอด ๗ วัน ในวันที่แปด อริยสาวกจึงได้ถวายทานแด่ภิกษุสงฆ์มีพระบรมศาสดาทรงเป็นประมุข และกราบทูลเรื่องให้ทรงทราบ

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า พวกชนพาลผู้มีปัญญาทรามย่อมประกอบเนืองๆ ซึ่งความประมาท ส่วนผู้มีปัญญาย่อมรักษาความไม่ประมาทไว้ เหมือนรักษาทรัพย์อันประเสริฐ ท่านทั้งหลายอย่าตามประกอบความประมาท อย่าตามประกอบด้วยความยินดีในกาม เพราะผู้ไม่ประมาทแล้วเพ่งพินิจอยู่ ย่อมบรรลุสุขอันไพบูลย์

ขุ.ธ. อัปปมาทวรรค มก. ๔๐/๓๔๕, มจ. ๒๕/๓๒

๔.๔ ทรีมุขชาดก

เนื้อความเหมือนข้อ ๓.๑๓ หน้า ๖๗

๔.๕ ภูริปัญหาชาดก

คนไม่ดี ๔ จำพวก

๑. คฤหัสถ์ผู้บริโภคกามคุณเป็นคนเกียจคร้าน

๒. บรรพชิตผู้ไม่สำรวมระวัง

๓. พระราชาไม่ทรงพิจารณาเสียก่อนแล้วประกอบราชกิจ

๔. บัณฑิตมักโกรธ

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๙๓๙, มจ. ๒๗/๓๕๑, ปส. ๖๗/๑๖๑

๔.๖ ชฏิลสูตร

ไม่ควรวางใจเพราะเห็นครู่เดียว

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ครั้งเมื่อเห็นพวกชฎิล นิครนถ์ อเจลกะ ฯลฯ จึงทรงแสดงความเคารพ ด้วยเข้าใจว่าเป็นพระอรหันต์

พระบรมศาสดาตรัสว่า พระองค์เป็นคฤหัสถ์ครองเรือน ยากที่จะรู้ว่าคนพวกนี้เป็นพระอรหันต์ ทรงแสดงธรรมต่อว่า ศีลพึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน ความสะอาดรู้ได้ด้วยการเจรจา กำลังรู้ได้คราวมีอันตราย ปัญญารู้ได้ด้วยการสนทนา

พระราชาทูลว่า นักบวชเหล่านั้นเป็นคนของข้าพระองค์ เป็นบุรุษสอดแนม เป็นสายลับ

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า ไม่ควรไว้วางใจเพราะผิวพรรณและรูปร่าง ไม่ควรไว้วางใจ เพราะการเห็นกันชั่วครู่เดียว เพราะว่านักบวชผู้ไม่สำรวมทั้งหลาย ย่อมเที่ยวไปในโลกนี้ด้วยบริขารของเหล่านักบวชผู้สำรวมดีแล้ว คนทั้งหลายไม่บริสุทธิ์ภายใน งามแต่ภายนอก

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๕๒, มจ. ๑๕/๑๔๑, ปส. ๒๔/๓๓

๔.๗ วีณาถูณชาดก

รักคนผิด

พระบรมศาสดาทรงปรารภกุมาริกาผู้หนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นเศรษฐี จะขอธิดาของเศรษฐีตระกูลอื่นให้บุตรของตน ธิดาเศรษฐี ผู้นั้นเคยเห็นโคอุสุภราชได้รับของสักการะในบ้านตน เกิดความเข้าใจผิด คิดว่าโคเป็นใหญ่ในหมู่โคย่อมมีโหนกที่หลัง แม้มนุษย์ผู้เป็นใหญ่ก็คงมีโหนกเช่นกัน เมื่อเห็นชายค่อมผู้หนึ่ง จึงคิดว่าเป็นบุรุษอุสุภราช จึงติดตามชายค่อมนั้นไป

เศรษฐีโพธิสัตว์ได้กล่าวกับธิดาว่า เรื่องนี้เจ้าคิดไปเองคนเดียว บุรุษเตี้ยค่อมผู้โง่เขลานี้จะนำทางเจ้าไปไม่ได้แน่ เจ้าไม่สมควรจะไปกับบุรุษเตี้ยค่อมผู้นี้เลย

ธิดาเศรษฐีกล่าวตอบว่า ดิฉันเข้าใจว่า บุรุษค่อมเป็นผู้องอาจ จึงรักใคร่บุรุษค่อมผู้นี้
เศรษฐีโพธิสัตว์จึงรับธิดาขึ้นรถกลับบ้านของตน
พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เศรษฐีโพธิสัตว์ในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคตในครั้งนี้

ขุ.ชา. อุปาหนวรรค มก. ๕๗/๔๓๖, มจ. ๒๗/๑๐๙, ปส. ๖๕/๕๕๗

๕. ความแตกต่างระหว่างบัณฑิตกับคนพาล

๕.๑ ปฐมขตสูตร

ธรรม ๔ ประการของคนพาลและบัณฑิต

บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการเป็นคนพาล คือ
๑. ไม่ใคร่ครวญ ไม่สอบสวนแล้วชมคนที่ควรติ
๒. ไม่ใคร่ครวญ ไม่สอบสวนแล้วติคนที่ควรชม
๓. ปลูกความเลื่อมใสในฐานะอันไม่ควรเลื่อมใส
๔. แสดงความไม่เลื่อมใสในฐานะอันควรเลื่อมใส
ส่วนบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมที่ตรงกันข้ามกับที่กล่าวมา จัดว่าเป็นบัณฑิต

อัง.จตุกก. ภัณฑคามวรรค มก. ๓๕/๖, มจ. ๒๑/๔, ปส. ๓๗/๙

๕.๒ อโยนิโสสูตร

ธรรมที่บ่งบอกว่าเป็นพาลหรือบัณฑิต

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๓ ประการเป็นคนพาล คือ
๑. ตั้งปัญหาโดยไม่แยบคาย
๒. แก้ปัญหาโดยไม่แยบคาย
๓. คนอื่นแก้ไขปัญหาโดยแยบคายด้วยถ้อยคำอันสละสลวยมีเหตุผลแล้ว ไม่อนุโมทนา
ส่วนบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมที่ตรงข้ามกับ ๒ จำพวกที่กล่าวมา จัดว่าเป็นบัณฑิต

อัง.ติก. พาลวรรค มก. ๓๔/๑๑, มจ. ๒๐/๑๔๓, ปส. ๓๖/๗

๕.๓ อัจจยสูตร

คนพาลและบัณฑิต

คนพาล ๒ จำพวก คือ
๑. คนที่ไม่เห็นโทษโดยความเป็นโทษ
๒. คนที่ไม่ยอมรับตามความเป็นจริง เมื่อผู้อื่นแสดงโทษ
ส่วนบัณฑิต คือ ผู้ที่มีลักษณะตรงข้ามกับที่กล่าวมา

สัง.ส. มก. ๒๕/๕๒๓, มจ. ๑๕/๓๙๔, ปส. ๒๔/๓๓๐

๕.๔ ประเภทของคนพาลเปรียบเทียบกับบัณฑิต

คนพาล ๒ จำพวก ๑. คนที่นำเอาภาระที่ยังมาไม่ถึงไป
๒. คนที่ไม่นำเอาภาระที่มาถึงไป

บัณฑิต ๒ จำพวก ๑. คนที่นำภาระที่มาถึงไป
๒. คนที่ไม่นำเอาภาระที่ยังไม่มาถึงไป

คนพาล ๒ จำพวก ๑. คนที่เข้าใจว่าควรในของที่ไม่ควร
๒. คนที่เข้าใจว่าไม่ควรในของที่ควร

บัณฑิต ๒ จำพวก ๑. คนที่เข้าใจว่าไม่ควรในของที่ไม่ควร
๒. คนที่เข้าใจว่าควรในของที่ควร

คนพาล ๒ จำพวก ๑. คนที่เข้าใจว่าเป็นอาบัติในข้อที่ไม่เป็นอาบัติ
๒. คนที่เข้าใจว่าไม่เป็นอาบัติในข้อที่เป็นอาบัติ

บัณฑิต ๒ จำพวก ๑. คนที่เข้าใจว่าไม่เป็นอาบัติในข้อที่ไม่เป็นอาบัติ
๒. คนที่เข้าใจว่าเป็นอาบัติในข้อที่เป็นอาบัติ

คนพาล ๒ จำพวก ๑. คนที่เข้าใจว่าเป็นธรรมในข้อที่ไม่เป็นธรรม
๒. คนที่เข้าใจว่าไม่เป็นธรรมในข้อที่เป็นธรรม

บัณฑิต ๒ จำพวก ๑. คนที่เข้าใจว่าไม่เป็นธรรมในข้อที่ไม่เป็นธรรม
๒. คนที่เข้าใจว่าเป็นธรรมในข้อที่เป็นธรรม

คนพาล ๒ จำพวก ๑. คนที่เข้าใจว่าเป็นวินัยในข้อที่ไม่เป็นวินัย
๒. คนที่เข้าใจว่าไม่เป็นวินัยในข้อที่เป็นวินัย

บัณฑิต ๒ จำพวก ๑. คนที่เข้าใจว่าไม่เป็นวินัยในข้อที่ไม่เป็นวินัย
๒. คนที่เข้าใจว่าเป็นวินัยในข้อที่เป็นวินัย

อัง.ทุก. พาลวรรค มก. ๓๓/๔๕๐, มจ. ๒๐/๑๐๙, ปส. ๓๕/๒๖๖

๕.๕ ชุณหชาดก

การคบบัณฑิตและคบคนพาล

เมื่อพระบรมศาสดาประทานพร ๘ ประการ แก่พระอานนท์แล้วทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นราชโอรสชื่อ ชุณหกุมาร ได้ให้สัญญากับพราหมณ์ผู้หนึ่งว่า เมื่อตนได้ครองราชย์แล้ว จะชดใช้ค่าภัตตาหารที่ตนทำเสียหายให้

เมื่อชุณหกุมารได้ครองราชย์แล้ว จึงมอบทรัพย์เป็นอันมาก ให้แก่พราหมณ์แล้วตรัสว่า คนพาลย่อมทำคุณที่เขาทำไว้ในอดีตให้เสื่อมสูญ คุณที่ทำให้กับคนพาลถึงมากมายก็ย่อมเสื่อมหมด เพราะคนพาลเป็นผู้อกตัญญู

ส่วนบัณฑิตนั้นมีลักษณะตรงข้ามกับที่กล่าวมา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคตในครั้งนี้

ขุ.ชา. เอกาทสนิบาต มก. ๖๐/๑๑, มจ. ๒๗/๓๕๖, ปส. ๖๗/๑๘๓

๕.๖ ทุติยขตสูตร

พาลและบัณฑิต

บุคคลผู้ประพฤติผิดในสถาน ๔ เป็นคนพาล ได้แก่ ประพฤติผิดในมารดา ในบิดา ในพระตถาคต และในสาวกของพระตถาคต

ส่วนบัณฑิตเป็นผู้ประพฤติชอบในสถาน ๔ ดังกล่าว

อัง.จตุกก. ภัณฑคามวรรค มก. ๓๕/๘, มจ. ๒๑/๕, ปส. ๓๗/๑๑

๕.๗ สิกขาปทสูตร, สัตตกัมมสูตร, ทสกัมมสูตร, ทสมัคคสูตร

บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่มีศีล ๕ ประพฤติอกุศลกรรมบถ ๑๐ ไม่ประพฤติมรรคมีองค์ ๘ เรียกบุคคลนี้ว่า อสัตบุรุษ ถ้าชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติตามตนด้วย เรียกบุคคลนี้ว่า อสัตบุรุษยิ่งกว่าอสัตบุรุษ

บุคคลบางคนในโลกนี้รักษาศีล ๕ ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ เรียกบุคคลนี้ว่า สัตบุรุษ ถ้าชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติตามตนด้วย เรียกบุคคลนี้ว่า สัตบุรุษยิ่งกว่าสัตบุรุษ

อัง.จตุกก. สัปปุริสวรรค มก. ๓๕/๕๕๐, มจ. ๒๑/๓๒๐, ปส. ๓๘/๒๐๖

๕.๘ ฐานสูตร

เหตุแห่งความเสื่อมและความเจริญ ๔ ประการ

๑. เหตุเพื่อทำสิ่งที่ไม่พอใจ	เหตุนั้นทำแล้วเป็นไปเพื่อความฉิบหาย
๒. เหตุเพื่อทำสิ่งที่ไม่พอใจ	เหตุนั้นทำแล้วเป็นไปเพื่อประโยชน์
๓. เหตุเพื่อทำสิ่งที่พอใจ	เหตุนั้นทำแล้วเป็นไปเพื่อความฉิบหาย
๔. เหตุเพื่อทำสิ่งที่พอใจ	เหตุนั้นทำแล้วเป็นไปเพื่อประโยชน์

อัง.จตุกก. เกสีวรรค มก. ๓๕/๓๑๐, มจ. ๒๑/๑๗๗, ปส. ๓๘/๕๐

๖. สัตว์คบค้าสมาคมกันโดยธาตุ

๖.๑ หีนาธิมุตติสูตร

สัตว์มีอัธยาศัยเลวและอัธยาศัยดี

สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้า ย่อมสมาคมกันโดยธาตุ คือ สัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยเลวย่อมคบค้า ย่อมสมาคมกับสัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยเลว ส่วนสัตว์ที่มีอัธยาศัยดีย่อมคบค้า ย่อมสมาคมกับสัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยดี

สัง.นิ. ธาตุสังยุต มก. ๒๖/๔๔๐, มจ. ๑๖/๑๘๖, ปส. ๒๕/๒๖๔

๖.๒ ปฐมอัสสัทธมูลกสูตร

สัตว์คบค้าสมาคมกันโดยธาตุเดียวกัน

สัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ มีสุตะน้อย เกียจคร้าน มีสติหลงลืม มีปัญญาทราม

ย่อมคบค้าสมาคมกับสัตว์จำพวกเดียวกัน

สัง.นิ. ธาตุสังยุต มก. ๒๖/๔๕๑, มจ. ๑๖/๑๙๓, ปส. ๒๕/๒๗๒

๖.๓ สตาปารัทธสูตร, สคาถาสูตร

สัตว์คบค้าสมาคมกันโดยธาตุ

ไม่ว่าจะเป็นอดีต อนาคต หรือปัจจุบัน สัตว์จำพวกที่มีอัธยาศัยเลว ย่อมคบค้าสมาคมกับสัตว์ที่มีอัธยาศัยเลว เหมือนมูตรกับมูตรย่อมเข้ากันได้ ตรงข้ามกับสัตว์ที่มีอัธยาศัยดี

สัง.นิ. ธาตุสังยุต มก. ๒๖/๔๔๘, มจ. ๑๖/๑๘๙, ปส. ๒๕/๒๗๐

๖.๔ จังกมสูตร

การจงกรมของภิกษุหลายรูป

พระสารีบุตรผู้มีปัญญามาก พระมหาโคคัลลานะผู้มีฤทธิ์มาก พระมหากัสสปะผู้เป็นเลิศทางธุดงค์ พระอนุรุทธผู้เป็นเลิศทางทิพยจักษุ พระปุณณมันตานีบุตรเป็นเลิศด้านธรรมกถึก พระอุบาลีเป็นเลิศด้านทรงพระวินัย พระอานนท์เป็นพหูสูต ต่างองค์ก็ต่างเดินจงกรมกับภิกษุที่มีคุณวิเศษเหมือนกัน แม้พระเทวทัตก็อยู่กับพวกภิกษุผู้มีความปรารถนาลามกเหมือนกัน สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้าสมาคมโดยธาตุเดียวกัน

สัง.นิ. ธาตุสังยุต มก. ๒๖/๔๔๐, มจ. ๑๖/๑๘๗, ปส. ๒๕/๒๖๕

๖.๕ สุหนุชาดก

ภิกษุร้ายย่อมสามัคคีกับภิกษุร้าย

ภิกษุดุร้าย ๒ รูป พบกันแล้วแทนที่จะทะเลาะกัน แต่กลับสามัคคีชื่นชมกัน พระบรมศาสดาทรงทราบจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ได้เป็นอำมาตย์ผู้ถวายอรรถ ถวายธรรมแด่พระราชา พระราชามีปกติโลภในพระราชทรัพย์ พระองค์มีม้าโกงตัวหนึ่งชื่อ โสณะ

คราวหนึ่ง พ่อค้านำม้ามาขายให้พระราชา พระราชาตรัสสั่งให้ปล่อยม้าโสณะเข้าไปในฝูง ม้าโสณะเข้าไปกัดม้าเหล่านั้นจนเป็นแผล ทำให้ราคาม้าตก พวกพ่อค้าม้าทั้งหลายต่างก็ไม่พอใจ จึงเล่าความนั้นแด่พระโพธิสัตว์เพื่อทราบ

พระโพธิสัตว์จึงถามถึงม้าดุร้ายในเมืองของพ่อค้า และแนะนำให้นำม้าดุร้ายนั้นมาในครั้งต่อไป พ่อค้านำม้ามาขายอีก และนำม้าดุร้ายชื่อสุหนุมาด้วย

พระราชาทราบว่า พ่อค้านำม้ามาขาย จึงตรัสสั่งให้ปล่อยม้าโสณะเข้าไป

ม้าโสณะประจัญหน้ากับม้าสุหนุ ต่างก็เลียร่างกายกันด้วยความชื่นชม

พระราชาจึงตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า ม้าโกง ๒ ตัวนี้ ดุร้ายหยาบคายรังแกม้าอื่น แต่กลับเลียร่างกายของกันและกันด้วยความชื่นชม

พระโพธิสัตว์ทูลว่า ม้าเหล่านี้มีธาตุเสมอกัน ความชั่วย่อมสมกับความชั่ว ความไม่ดีย่อมสมกับความไม่ดี แล้วจึงถวายโอวาทแด่พระราชาว่า ธรรมดาพระราชาไม่ควรโลภจัด ไม่ควรทำสมบัติของผู้อื่นให้เสียหาย

พ่อค้าต่างร่าเริงที่ได้ราคาม้าตามที่เป็นจริง แม้พระราชาก็ทรงตั้งอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ม้า ๒ ตัวนั้น ได้เป็นภิกษุโหดร้าย ๒ รูป ในครั้งนี้ อามาตย์ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๕๔, มจ. ๒๗/๖๖, ปส. ๖๕/๓๙๔

๗. คนที่ควรคบและไม่ควรคบ

๗.๑ สมถสูตร

สิ่งที่ควรเสพและไม่ควรเสพ

ภิกษุพึงทำความสงบจิตภายใน ควรทำความเห็นแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ภิกษุควรตั้งอยู่ในกุศลธรรมแล้วทำความเพียร เพื่อความสิ้นไปแห่งกิเลสอาสวะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรายอมกล่าวแม้ซึ่งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ บ้าน นิคม ชนบท ประเทศ และบุคคลโดย ๒ ส่วน คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี

เมื่อเราเสพจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ บ้าน นิคม ชนบท ประเทศ และบุคคลแล้ว อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญขึ้น สิ่งนั้นควรเสพ

เมื่อเราเสพจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ บ้าน นิคม ชนบท ประเทศ และบุคคลแล้ว อกุศลธรรมเจริญขึ้น แต่กุศลธรรมเสื่อมไป สิ่งนั้นไม่ควรเสพ

อัง.ทสก. สจิตตวรรค มก. ๓๘/๑๗๖, มจ. ๒๔/๑๑๖, ปส. ๔๔/๑๖๒

๗.๒ ชิคุจฉิตัพพสูตร

บุคคลที่ควรคบและไม่ควรคบ ๓ จำพวก

๑. บุคคลที่ควรรังเกียจ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ คือ เป็นผู้ทุศีล มีความประพฤติน่ารังเกียจ มีธรรมอันลามก มีการกระทำไม่สะอาด มีการงานอันปกปิด ไม่ใช่สมณะแต่ปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ เป็นคนเน่าใน

๒. บุคคลที่ควรเฉยๆ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ คือ เป็นคนมักโกรธ ถูกตำหนิเพียงเล็กน้อย ก็ขัดเคือง

๓. บุคคลที่ควรคบควรเข้าใกล้ คือ เป็นผู้มีศีลมีธรรมอันงาม

อัง.ติก. ปุคคลวรรค มก. ๓๔/๘๗, มจ. ๒๐/๑๗๕, ปส. ๓๖/๔๗

๗.๓ เสวิตัพพสูตร

ผู้ควรคบและไม่ควรคบ ๓ จำพวก

๑. บุคคลที่ไม่ควรเสพ ไม่ควรคบ ไม่ควรเข้าใกล้ คือ เป็นผู้ด้อยกว่าตนโดยศีล สมาธิ และ ปัญญา

๒. บุคคลที่ควรเสพ ควรคบ ควรเข้าใกล้ คือ เป็นผู้เสมอตนโดยศีล สมาธิ ปัญญา

๓. บุคคลที่ควรสักการะเคารพ แล้วจึงเข้าไปใกล้ คือ เป็นผู้เหนือกว่าตนโดยศีล สมาธิ ปัญญา

อัง.ติก. ปุคคลวรรค มก. ๓๔/๘๔, มจ. ๒๐/๑๓๔, ปส. ๓๖/๔๔

๗.๔ มิตตสูตร

ธรรมของภิกษุผู้ควรคบและไม่ควรคบ

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ไม่ควรคบเป็นมิตร ได้แก่ ภิกษุ

๑. ย่อมใช้ให้ทำการงาน

๒. ย่อมก่ออธิกรณ์

๓. ย่อมเป็นผู้โกรธตอบต่อภิกษุผู้เป็นประธาน

๔. ย่อมจาริกไปในสถานที่ไม่สมควรตลอดกาลนาน

๕. เป็นผู้ไม่สามารถเพื่อยังให้ภิกษุเห็นแจ้งโดยสมควร

ส่วนภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรมที่ควรคบเป็นมิตรมีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. ติกัณฑกีวรรค มก. ๓๖/๓๑๑, มจ. ๒๒/๒๔๒, ปส. ๔๐/๑๔๖

๗.๕ สัปปุริสสูตร

ธรรม ๔ ประการของอสัตบุรุษและสัตบุรุษ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ อสัตบุรุษในโลกนี้

๑. เรื่องใดเป็นข้อเสียหายของผู้อื่น แม้ไม่มีใครถามก็เปิดเผยเรื่องนั้น

๒. เรื่องใดเป็นเกียรติคุณของผู้อื่น แม้มีใครถามก็ไม่เปิดเผย

๓. เรื่องใดเป็นข้อเสียหายของตน แม้มีใครถามก็ไม่เปิดเผย

๔. เรื่องใดเป็นเกียรติคุณของตน แม้ไม่มีใครถามก็เปิดเผยเรื่องนั้น

ส่วนธรรม ๔ ประการของสัตบุรุษมีเนื้อความตรงกันข้าม

อัง.จตุกก. อปัณณกวรรค มก. ๓๕/๒๒๘, มจ. ๒๑/๑๑๘, ปส. ๓๘/๒

๗.๖ จูฬปุณณมสูตร

อสัตบุรุษและสัตบุรุษ

อสัตบุรุษย่อมเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของอสัตบุรุษ คือ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ มีสุตะน้อย เกียจคร้าน มีสติหลงลืม มีปัญญาทราม

อสัตบุรุษย่อมเป็นผู้ภักดีต่ออสัตบุรุษ คือ มีสมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยธรรมของอสัตบุรุษเป็นมิตร

อสัตตบุรุษย่อมมีความคิดอย่างอสัตบุรุษ

อสัตบุรุษย่อมมีความรู้อย่างอสัตบุรุษ คือ ย่อมรู้เพื่อความเบียดเบียนตนเองบ้าง เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นบ้าง

อสัตบุรุษย่อมมีถ้อยคำอย่างอสัตบุรุษ คือ มักพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ

อสัตบุรุษย่อมมีการงานอย่างอสัตบุรุษ คือ มักเป็นผู้ทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม

อสัตบุรุษย่อมมีความเห็นอย่างอสัตบุรุษ คือ เป็นผู้มีมิจฉาทิฐิ

อสัตบุรุษย่อมให้ทานอย่างอสัตบุรุษ คือ ให้ทานโดยไม่เคารพ ไม่ให้ทานด้วยมือของตน ไม่อ่อนน้อมในการให้ทาน ให้ทานอย่างเสียมิได้ มีความเห็นว่าการให้ทานนั้นไร้ผล

ส่วนสัตบุรุษมีลักษณะตรงข้ามกับที่กล่าวมา

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๒/๑๘๕, มจ. ๑๔/๑๐๔, ปส. ๒๑/๑๒๔

๗.๗ มิตตามิตตชาดก

ลักษณะของผู้เป็นมิตรและมิใช่มิตร

มีอำมาตย์ผู้ประพฤติดีท่านหนึ่ง ถูกใส่ร้ายจากอำมาตย์ที่เหลือ พระเจ้าปเสนทิโกศล พิจารณาแล้วไม่เห็นโทษแต่ก็ไม่แน่ใจ จึงไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาเพื่อทูลถาม

พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงอดีตนิทาน โดยเหตุทำนองเดียวกัน ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์สอนธรรม ได้ทูลพระราชาว่า ลักษณะ ๑๖ ประการ ของผู้ไม่ใช่มิตร คือ

๑. ไม่ยิ้มแย้มแจ่มใส
๒. ไม่ร่าเริง ต้อนรับเพื่อน
๓. ไม่ดูแลเพื่อน
๔. กล่าวคำย้อนเพื่อน
๕. คบหาศัตรูของเพื่อน
๖. ไม่คบหามิตรของเพื่อน
๗. ห้ามผู้ที่กล่าวสรรเสริญเพื่อน
๘. สรรเสริญผู้ที่ด่าเพื่อน
๙. ไม่บอกความลับแก่เพื่อน
๑๐. ไม่ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน
๑๑. ไม่สรรเสริญการงานของเพื่อน
๑๒. ไม่สรรเสริญปัญญาของเพื่อน
๑๓. ยินดีในความฉิบหายของเพื่อน
๑๔. ไม่ยินดีในความเจริญของเพื่อน
๑๕. ได้อาหารดีก็ไม่นึกถึงเพื่อน
๑๖. ไม่ยินดีอนุเคราะห์เพื่อน

ส่วนผู้ที่เป็นมิตรมีลักษณะตรงกันข้ามกับ ๑๖ ประการนี้

ขุ.ชา. ทวาทสนิบาต มก. ๖๐/๒๐๓, มจ. ๒๗/๓๙๓, ปส. ๖๗/๒๖๙

๗.๘ สิงคาลกสูตร

มิตรเทียมและมิตรแท้

ลักษณะของมิตรเทียมมีดังนี้

๑. คนปอกลอก เป็นผู้ที่คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว เสียให้น้อยคิดเอาให้ได้มาก ไม่รับทำกิจของเพื่อนยามมีภัย คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ตน

๒. คนดีแต่พูด เป็นผู้ที่เก็บเรื่องที่ล่วงไปแล้วมาพูด อ้างของที่ยังมาไม่ถึงมาพูด สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์ไม่ได้ ออกปากพึ่งไม่ได้

๓. คนหัวประจบ เป็นผู้ที่ทำชั่วก็คล้อยตาม ทำดีก็คล้อยตาม ต่อหน้าสรรเสริญ ลับหลังนินทา

๔. คนชักชวนในทางฉิบหาย เป็นผู้ที่ชักชวนให้ดื่มน้ำเมา ให้เที่ยวกลางคืน ให้เที่ยวดูมหรสพ ให้เล่นการพนัน

ลักษณะของมิตรแท้มีดังนี้

๑. มิตรมีอุปการะ เป็นผู้ที่รักษาเพื่อนผู้ประมาทแล้ว รักษาสมบัติของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว เมื่อมีภัยเป็นที่พึ่งได้ ให้ทรัพย์เกินกว่าที่เอ่ยปากขอ

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ เป็นผู้ที่บอกความลับแก่เพื่อน ปิดความลับของเพื่อน ไม่ละทิ้งยามมีภัย แม้ชีวิตก็สละให้เพื่อนได้

๓. มิตรแนะประโยชน์ เป็นผู้ที่ห้ามเพื่อนจากความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง บอกทางสวรรค์ให้

๔. มิตรมีความรักใคร่ เป็นผู้ไม่ยินดีในความเสื่อมของเพื่อน ยินดีในความเจริญของเพื่อน ห้ามคนที่กล่าวโทษเพื่อน สรรเสริญคนที่สรรเสริญเพื่อน

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๔, มจ. ๑๑/๒๐๗, ปส. ๑๕/๓๑๘

๗.๙ มิตตามิตตชาดก

อาการของผู้เป็นมิตรและมิใช่มิตร

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้ถือวิสาสะ นำเอาผ้าของพระอุปัชฌาย์ไปทำเป็นถุงใส่รองเท้า แล้วทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ทรงอภิญญาและสมาบัติ เป็นครูประจำคณะ มีดาบสตนหนึ่งไม่เชื่อคำพระโพธิสัตว์ได้เลี้ยงลูกช้างกำพร้า เมื่อช้างเติบใหญ่ได้ฆ่าดาบสนั้น หมู่ฤาษีจึงถามพระโพธิสัตว์ว่า ความเป็นมิตรหรือความเป็นศัตรูจะรู้ได้อย่างไร

พระโพธิสัตว์ตอบว่า ศัตรูเห็นแล้วไม่ยิ้มแย้ม ไม่แสดงความยินดีตอบ ไม่ยอมสบตา อาการเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในศัตรู

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ดาบสผู้เลี้ยงช้างในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้ถือวิสาสะในครั้งนี้ ช้างได้เป็นพระอุปัชฌายะ ส่วนครูประจำคณะ คือ เราตถาคต

ขุ.ชา. รุหกวรรค มก. ๕๗/๒๕๘, มจ. ๒๗/๘๙, ปส. ๖๕/๔๘๔

๘. โทษของการคบคนพาล

๘.๑ ภิกษุณีถุลลนันทา

ประพฤติตามภิกษุที่สงฆ์ขับออกจากหมู่

ครั้งหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร ภิกษุณีถุลลนันทาประพฤติตามภิกษุอริฏฐะ ผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่านกแร้ง ที่ถูกสงฆ์พร้อมกันยกเสียแล้ว (ดูสิกขาบทที่ ๘ แห่งสัปปาณกวรรค ปาจิตตียกัณฑ์ แห่งวินัยของพระภิกษุ) จนถูกตำหนิในหมู่ของภิกษุณีสงฆ์

พระบรมศาสดาทรงทราบแล้ว ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุณีใด พึงประพฤติตามภิกษุผู้ถูกสงฆ์พร้อมเพรียงกันยกแล้ว ตามธรรม ตามวินัย ตามสัตถุศาสน์ ผู้ไม่เอื้อเฟื้อ ไม่ทำคืนอาบัติ ภิกษุณีนั้นถูกภิกษุณีทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนมิให้ทำเช่นนั้น ภิกษุณีนั้นแม้จะถูกเขาตักเตือนแล้ว ยังประพฤติอยู่อย่างนั้น ภิกษุณีทั้งหลายพึงสวดสมนุภาส ๓ จบ เพื่อให้สละพฤติกรรมนั้นเสีย ถ้ายังไม่สละเป็นปาราชิก ชื่ออุกขิตตานุวัตติกา หาสังวาสมิได้

วิ.ภิกขุนี. ปาราชิกกัณฑ์ มก. ๕/๒๒, มจ. ๓/๑๔, ปส. ๔/๒๕๕

๘.๒ พระเสยยสกัตเถระ

พระเสยยสกัตเถระเป็นสัทธิวิหาริกของพระโลหุทายีเถระ บอกความกระสันของตนแก่พระโลหุทายี ท่านกลับชักชวนให้ทำปฐมสังฆาทิเสส

พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงติเตียนโดยประการต่างๆ ทรงบัญญัติสิกขาบทแล้วตรัสว่า ถ้าบุรุษพึงทำบาปไซร้ ไม่ควรทำบาปนั้นบ่อยๆ ไม่ควรทำความพอใจในบาปนั้น เพราะการสั่งสมบาป เป็นเหตุให้เกิดทุกข์

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๙, มจ. ๒๕/๖๗, ปส. ๕๐/๑๕๓

๘.๓ มโนชชาดก

คบคนชั่วไม่ได้ความสุขที่ยั่งยืน

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่งคบพวกผิด จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีต พระโพธิสัตว์เป็นสิงห์โตตัวผู้ อยู่กับสิงห์โตตัวเมีย มีลูกสิงห์โตชื่อ มโนชะ

วันหนึ่งสิงห์โตมโนชะเห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง มันหนีไม่ทันจึงหมอบลง บอกว่าจะขอปรนนิบัติ สิงห์โตมโนชะจึงรับมันไว้ สิงห์โตโพธิสัตว์เห็นแล้ว จึงห้ามลูก แต่ไม่อาจจะห้ามได้

อยู่มาวันหนึ่ง สุนัขจิ้งจอกอยากกินเนื้อม้า จึงชักชวนสิงห์โตมโนชะไปฆ่าม้าของพระราชามากิน สิงห์โตโพธิสัตว์เห็นดังนั้นก็ห้ามลูกว่าม้าเป็นสัตว์สำหรับใช้สอยของหลวง สิงห์โตที่กินเนื้อม้าอายุยืนเป็นไม่มี

มโนชะไม่ทำตามคำพ่อยังได้ฆ่าม้าของพระราชาอีก จึงถูกนายขมังธนูยิงจนตาย

ส่วนสุนัขจิ้งจอกรู้ว่า นายถูกยิงจึงหลีกหนีไป มโนชะจึงต้องตายเพราะคบสุนัขจิ้งจอกเลว

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มโนชะในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้คบพวกผิดในครั้งนี้ แม่สิงห์โตได้มาเป็นมารดาพระราหุล ส่วนพ่อสิงห์โต คือ เราตถาคต

ขุ.ธ. กุกกุวรรค มก. ๕๙/๒๑๖, มจ. ๒๗/๒๕๖, ปส. ๖๖/๔๓๖

๘.๔ ทีปิชาดก

คนร้ายไม่ต้องการเหตุผล

สมัยหนึ่งพระมหาโมคคัลลานะอยู่ที่เสนาสนะใกล้ซอกเขา เห็นแม่แพะตัวหนึ่งไปเล่นไกลจากฝูง มีเสือเหลืองยืนขวางซอกเขาอยู่ แม่แพะยกเขาของตนหวังจะวิ่งเข้าชน เสือเหลืองหลบหวังจะจับแม่แพะ แต่จับไม่ทัน แม่แพะกระโจนเข้าที่รกชัฏ แล้วหนีเข้ากลุ่มแพะไปได้

พระมหาโมคคัลลานะเห็นสัตว์ทั้งสอง จึงไปกราบทูลพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสว่า เสือเหลืองไม่อาจจับแม่แพะได้ในบัดนี้ แต่ในกาลก่อนนั้น เสือเหลืองได้ฆ่าแม่แพะสำเร็จ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลมีโภคะมาก ครั้นเจริญวัยแล้วออกบวชเป็นฤาษี ทำฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้น อยู่ที่บรรณศาลาใกล้ซอกเขา

วันหนึ่งฤาษีเห็นเสือเหลืองยืนขวางทางแม่แพะ แม่แพะคิดว่าจะพูดด้วยวาจาอ่อนหวาน จะทำให้เสือเหลืองใจอ่อน แต่เสือเหลืองกลับจับแม่แพะกินเป็นอาหาร

พระบรมศาสดาตรัสว่า แม่แพะในครั้งนั้น มาเป็นแม่แพะในครั้งนี้ ฤาษีได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กัจจานิวรรค มก. ๕๙/๕๙๖, มจ. ๒๗/๒๙๙, ปส. ๖๗/๗๕

๘.๕ มกสชาดก

บุตรเอาขวานฟันยุงบนศีรษะของพ่อ

ชาวบ้านที่เป็นพาล ได้นำอาวุธไปหมายจะฆ่ายุง แต่กลับทำร้ายกันเอง พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีต พ่อถูกยุงกัดและได้สั่งให้ลูกฆ่ายุง ลูกจับเอาขวานฟันยุงบนศีรษะของพ่อถึงแก่ความตาย พ่อค้าบัณฑิตที่เห็นเหตุการณ์กล่าวว่า มีศัตรูผู้ประกอบด้วยปัญญา ยังดีกว่ามีมิตรที่ไม่มีปัญญา เหมือนบุตรของช่างไม้ผู้โง่เขลา คิดว่าจะฆ่ายุง ได้ฟันศีรษะของบิดาแตก ๒ เสี่ยงฉะนั้น

ขุ.ชา. อัตถกามวรรค มก. ๕๖/๒๖, มจ. ๒๗/๑๙, ปส. ๖๕/๑๐๗

๘.๖ โรหิณีชาดก

ธิดาเอาสากตีแมลงวันที่กัดมารดาตาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภทาสีของอนาถบิณฑิกเศรษฐีคนหนึ่งชื่อว่า โรหิณี นางเอาสากตีแมลงวันที่รุมกัดแม่ จนแม่ตายคาที่ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลเศรษฐี มีทาสีคนหนึ่งชื่อ โรหิณี นางได้เอาสากตีแมลงวันที่รุมกัดแม่จนแม่ตาย จึงร้องไห้คร่ำครวญ

พระโพธิสัตว์ได้ฟังเรื่อง จึงกล่าวคาถาว่า ศัตรูเป็นคนมีปัญญาดีกว่าคนผู้อนุเคราะห์แต่เป็นคนโง่ไม่ประเสริฐเลย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นางโรหิณีในครั้งนั้น ได้มาเป็นนางโรหิณีในครั้งนี้ เศรษฐีในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อัตถกามวรรค มก. ๕๖/๓๐, มจ. ๒๗/๑๙, ปส. ๖๕/๑๐๘

๘.๗ โคธชาดก

คบคนชั่ว ไม่มีความสุข

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้คบหาพวกผิดรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในกำเนิดเหี้ย โตใหญ่แล้ว มีเหี้ยหลายร้อยเป็นบริวาร บุตรของพระโพธิสัตว์ชื่อ โคธปิลลิกะ ต่อมาโคธปิลลิกะคบหาสนิทสนมกับกิ้งก่า

พญาเหี้ยทราบ จึงเรียกบุตรมาอบรมไม่ให้สนิทสนมกับกิ้งก่า เพราะเป็นสัตว์กำเนิดต่ำ ถ้ายังคบหาจะนำความพินาศมาสู่พวกเหี้ย

แต่โคธปิลลิกะก็ยังคงสนิทสนมอยู่กับกิ้งก่า พระโพธิสัตว์จึงเตรียมทางหนี ด้วยการทำปล่องลมไว้ข้างหนึ่ง

โคธปิลลิกะหยอกเล่น โถมทับกิ้งก่าเป็นประจำ เมื่อตัวใหญ่ขึ้น ก็ยังโถมทับกิ้งก่านำความลำบากให้แก่กิ้งก่าเป็นอันมาก

ครั้นต่อมาวันหนึ่งในฤดูแล้ง ฝูงแมลงเม่าบินออกจากจอมปลวก ฝูงเหี้ยออกมากินแมลงเม่า

พรานเหี้ยผู้หนึ่งไปป่ากับฝูงสุนัข กิ้งก่าเห็นนายพรานจึงพาเขาไปที่โพรงเหี้ย แนะให้นายพรานจัดสุนัขล้อมรอบ แล้วจุดไฟสุมให้ควันเข้าไปในโพรง

พวกเหี้ยพากันสำลักควัน วิ่งออกมาถูกนายพรานตี บ้างก็ถูกสุนัขกัดตายเป็นอันมาก

พระโพธิสัตว์ เมื่อจะหนีไปทางช่องลม ได้กล่าวคาถาว่า ผู้คบคนชั่ว ย่อมไม่ได้ความสุข เขาย่อมทำตนให้ถึงความพินาศ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า โคธปิลลิกะในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้คบหาพวกผิดในครั้งนี้ พญาเหี้ยได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กกัณฏกวรรค มก. ๕๖/๕๖๑, มจ. ๒๗/๕๘, ปส. ๖๕/๓๔๙

๘.๘ กโปตกชาดก

นกพิราบต้องย้ายรังเพราะคบกา

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุโลเลรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นนกพิราบ พ่อครัวของเศรษฐีแขวนกระเช้าให้นกมาอยู่อาศัย เพราะเป็นผู้ใคร่บุญกุศล

นกพิราบโพธิสัตว์เข้าไปอาศัยอยู่ในกระเช้า เช้าออกไปหากิน เย็นก็กลับมานอน

ต่อมา กาตัวหนึ่งได้กลิ่นอาหารในครัวของพ่อครัว จึงเข้ามาอาศัยนกพิราบอยู่ พ่อครัวเห็น จึงทำกระเช้าให้กาอยู่

กาชวนนกพิราบโพธิสัตว์กินเนื้อในครัว แต่นกพิราบโพธิสัตว์กล่าวห้ามกา แล้วบินออกไปหากิน กาบินเข้าไปขโมยเนื้อในครัวกิน และทำภาชนะให้มีเสียงดัง

พ่อครัวได้ยินจึงจับกาถอนขน เอาขิงสดโขลกกับเกลือ คลุกเนยทาจนทั่วตัว เหวี่ยงกาลงในกระเช้า

นกพิราบโพธิสัตว์กลับมา จึงกล่าวสอนกาว่า เจ้าไม่เชื่อฟังคำของเรา อาศัยความโลภ จึงต้องประสบทุกข์ แล้วบินหนีไปอยู่ที่อื่น ส่วนกาก็สิ้นชีวิตอยู่ในกระเช้า

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กาในครั้งนั้นมาเป็นภิกษุโลเลในครั้งนี้ นกพิราบได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อัตถกามวรรค มก. ๕๖/๑๖, มจ. ๒๗/๑๘, ปส. ๖๕/๑๐๓

๘.๙ สาลกชาดก

สามเณรได้รับความลำบากเพราะพระมหาเถระรูปหนึ่ง จึงลาสิกขาไป พระมหาเถระได้เกลี้ยกล่อมให้เด็กน้อยบวชอีก เมื่อเด็กบวชแล้วก็เป็นเช่นเดิมอีก เป็นเช่นนี้อยู่หลายครั้งจนเด็กไม่ยอมบวชอีก พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลกุฏุมพี เจริญวัยแล้ว เลี้ยงชีพด้วยการขายข้าวเปลือก

หมองูคนหนึ่งเลี้ยงลิงเอาไว้แสดงการละเล่น เมื่อมีโฆษณาแสดงมหรสพ หมองูจึงฝากลิงไว้กับพระโพธิสัตว์เพื่อไปชมมหรสพ พอครบ ๗ วัน ก็กลับมารับลิง

ลิงได้ยินเสียงเจ้าของจึงรีบหนี แต่ถูกหมองูตีหลังและจับไปผูกกับต้นไม้ไว้ในสวน

หมองูหลับไป ลิงจึงแก้เชือกปีนขึ้นต้นไม้

หมองูแลดูลิงแล้วแสร้งพูดด้วยถ้อยคำไพเราะ แต่ลิงไม่ยอมลง กลับกระโดดหนีเข้าป่าไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปว่า หมองูในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระมหาเถระ ลิงในครั้งนั้น ได้มาเป็นสามเณรในครั้งนี้ ส่วนกุฏุมพี ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. สิคาลวรรค มก. ๕๗/๕๑๘, มจ. ๒๗/๑๑๘, ปส. ๖๕/๕๙๑

๘.๑๐ ทธิวาหนชาดก

ปลูกต้นสะเดาใกล้ต้นมะม่วง ทำให้มะม่วงมีรสขม

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุคบพวกผิด จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าทธิวาหนะ พระองค์มีมะม่วงรสโอชาในพระราชอุทยาน ทรงส่งมะม่วงไปถวายพระราชาแคว้นอื่นๆ โดยใช้เงี่ยงกระเบนแทงหน่อทิ้งออกเสียแล้วส่งไป กันไม่ให้นำไปปลูกต่อ ทำให้เมล็ดมะม่วงที่พระราชาเสวยแล้วปลูกไม่ขึ้น

ต่อมา พระราชาต่างเมืองใช้คนเฝ้าสวนให้มารับใช้พระเจ้าทธิวาหนะ ด้วยมุ่งหวังจะทำให้มะม่วงมีรสขม เมื่อเข้ามาได้แล้วก็ปลูกต้นสะเดาที่มีรสขมติดกับต้นมะม่วง

ต่อมา มะม่วงนั้นมีรสขม อำมาตย์จึงทูลพระราชาว่า มะม่วงนี้มีต้นสะเดาล้อมอยู่ มีกิ่งและรากประสานกัน มะม่วงจึงมีรสขมไปด้วย

พระราชาทรงสดับคำของพระโพธิสัตว์ รับสั่งให้ตัดต้นสะเดา ขนดินที่ทำให้มะม่วงเสียรสไปทิ้ง ใส่แต่ดินมีรสดี มะม่วงจึงมีรสหวานตามเดิม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า อำมาตย์บัณฑิตในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อสทิสวรรค มก. ๕๗/๒๐๐, มจ. ๒๗/๘๒, ปส. ๖๕/๔๕๔

๘.๑๑ คิริทัตตชาดก

ทำอุบายให้ม้าหายจากขากะเผลก โดยเปลี่ยนคนเลี้ยงม้า

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุคบพวกผิดรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นอำมาตย์ของพระราชาพระนามว่า สามะ พระราชามีม้ามงคลชื่อปัณฑวะ คนเลี้ยงม้าชื่อ คิริทัต เป็นคนขาพิการ ทำให้ม้าเลียนแบบความพิการนั้น เดินเหมือนม้าพิการ

อำมาตย์โพธิสัตว์จึงหาวิธีทำให้ม้ากลับมาเดินได้ดีเหมือนเดิม โดยให้บุรุษผู้มีองคาพยพสมบูรณ์ และมีมารยาทอันงามเลี้ยงม้าแทน ทำให้ม้าเดินได้ดีเหมือนเดิม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปว่า ม้าในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้คบพวกผิดในครั้งนี้ อำมาตย์บัณฑิตได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อสทิสวรรค มก. ๕๗/๑๙๒, มจ. ๒๗/๘๑, ปส. ๖๕/๔๕๑

๘.๑๒ โลลชาดก

โทษของความโลเล

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุโลเลรูปหนึ่ง ในโรงธรรมสภา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นนกพิราบ อาศัยอยู่ในกระเช้าที่โรงครัวบ้านเศรษฐี

พ่อครัวจัดตั้งกระเช้าสำหรับเป็นรังนกไว้ เพราะเป็นผู้ใคร่บุญกุศล

กาโลเลตัวหนึ่งบินผ่านมาทางโรงครัว เห็นปลาและเนื้อก็ถูกความอยากเข้าครอบงำ จึงมาขออาศัยอยู่กับนกพิราบ

พ่อครัวเห็นกาจึงตั้งกระเช้าไว้ให้กา

กาติดตามพระโพธิสัตว์ไปหากิน ๔-๕ วัน ครั้นวันหนึ่งก็หาอุบายไม่ตามนกพิราบออกไปหากินแล้วเข้าไปขโมยเนื้อและปลาของพ่อครัว บินลงไปจับอยู่บนจาน

พ่อครัวได้ยินเสียง จึงเข้าไปจับกาถอนขนจนหมดทั้งตัว เหลือหงอนไว้บนหัว แล้วบดขิงกับพริกทาตัวกา โยนทิ้งลงไปในกระเช้า

พระโพธิสัตว์กลับมา เห็นกานอนจึงกล่าวว่า ธรรมดามนุษย์ทั้งหลายเป็นผู้มีบุญมาก สัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายไม่มีบุญ เพราะฉะนั้นเครื่องบริโภคของมนุษย์ นกผู้เป็นสัตว์ดิรัจฉานจึงไม่ควรบริโภค

พระโพธิสัตว์ไม่อาจอยู่ในที่นี้ได้จึงไปที่อื่น ส่วนกานอนถอนใจตายอยู่ในที่นั้นเอง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปว่า กาโลเลในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุโลเลในครั้งนี้ นกพิราบได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อุทปานทูสกวรรค มก. ๕๘/๑๗๙, มจ. ๒๗/๑๓๖, ปส. ๖๖/๗๔

๘.๑๓ มูสิกชาดก, อัคคิกชาดก

ความประพฤติของผู้หลอกลวง

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้หลอกลวง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาหนู มีร่างกายใหญ่ดังลูกสุกร มีหนูหลายร้อยเป็นบริวาร

ครั้งนั้น มีสุนัขจิ้งจอกคิดจะลวงกินหนู จึงยืนดูดวงอาทิตย์ขาเดียว

พวกหนูคิดว่าสุนัขนี้คงมีศีล คิดจะทำการบำรุง แต่ถูกสุนัขจิ้งจอกจับเอาหนูตัวสุดท้ายของฝูงกินทุกวัน จนหนูบางตา

พญาหนูสงสัยจึงติดตามฝูงหนูเป็นตัวสุดท้าย สุนัขจิ้งจอกหวังจะมาดักกิน แต่ถูกพญาหนูกระโดดกัดคอ พวกหนูกลับมารุมกัดกินสุนัขจิ้งจอกจนตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้หลอกลวงในครั้งนี้ พญาหนูได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กุสนาฬิวรรค มก. ๕๖/๕๐๑, มจ. ๒๗/๕๓, ปส. ๖๕/๓๑๘

๘.๑๔ ธัมมัทธชชาดก

พูดอย่างหนึ่งทำอย่างหนึ่ง

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุโกหกรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานก มีฝูงนกห้อมล้อม อาศัยอยู่เกาะกลางสมุทร พ่อค้ากลุ่มหนึ่งเดินทางโดยเรือ เรือแตก จึงว่ายเข้าหาเกาะตามที่กาบอกทิศ กาเห็นนกฝูงใหญ่คิดจะหลอกกินไข่และลูกอ่อน จึงยืนขาเดียว

นกทั้งหลายเชื่อว่า กามีศีล จึงขอให้กาช่วยดูแลไข่และลูกอ่อน กากินไข่และลูกอ่อนจนเต็มท้อง แล้วแกล้งยืนขาเดียว นกทั้งหลายกลับมาจากหากินก็ไม่สงสัยกา

พญานกแกล้งไปหากินแต่กลับมาซ่อนตัวดูกา เมื่อทราบว่า กาหลอกกินลูก จึงร่วมกับนกทั้งหลายรุมจิกตีกาจนถึงความตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปว่า กาบอกทิศในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุโกหกในครั้งนี้ พญานกได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อาวาริยวรรค มก. ๕๙/๙๗, มจ. ๒๗/๒๓๙, ปส. ๖๖/๓๙๐

๘.๑๕ สามัญญผลสูตร

พระเจ้าอชาตศัตรูคบหาพระเทวทัตจึงทำปิตุฆาต

พระเจ้าอชาตศัตรูเกิดความศรัทธาเลื่อมใส เข้าไปบำรุงพระเทวทัต ถูกพระเทวทัตยุยงให้ฆ่าพระเจ้าพิมพิสาร ภายหลังสำนึกผิด มาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา เพื่อขอขมาตามคำแนะนำของหมอชีวก ได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดา ทรงเกิดความเลื่อมใสแล้วเสด็จกลับ ได้ทำสักการะใหญ่แด่พระรัตนตรัย

พระบรมศาสดาตรัสว่า หากพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ทำอนันตริยกรรม จะได้บรรลุธรรม

ที.สี. มก. ๑๑/๒๘๘, มจ. ๙/๔๘, ปส. ๑๑/๑๑๕

๘.๑๖ ปาสาทิกสูตร

การแตกสามัคคีของพวกนิครนถ์หลังจากนิครนถนาฏบุตรถึงแก่กรรม

พระจุนทะ สมณุทเทส (น้องชายของพระสารีบุตร) จำพรรษาอยู่ในกรุงปาวา ได้ทราบ การดับขันธ์ของนิครนถนาฏบุตรและการแตกสามัคคีของพวกนิครนถ์ หลังจากนิครนถนาฏบุตรดับขันธ์ได้ไม่นานนัก พระจุนทะจึงออกเดินทางมาหาพระอานนท์ที่หมู่บ้านสามคามของชาวศากยะในแคว้นสักกะ ได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้ท่านพระอานนท์ฟัง

พระเถระเห็นว่า เรื่องนี้จะเป็นเหตุให้พระผู้มีพระภาคตรัสเทศนาธรรม ที่สำคัญได้เรื่องหนึ่ง จึงชวนพระจุนทะเข้าเฝ้า ณ ปราสาทในอัมพวันของพวกเวธัญญาศากยะ กราบทูลตามที่พระจุนทะเล่าให้ฟังว่า เมื่อไม่นานมานี้นิครนถนาฏบุตรได้ดับขันธ์ที่กรุงปาวา เพราะการดับขันธ์ของนิครนถนาฏบุตรนั้น ทำให้พวกนิครนถ์จึงแตกแยกกันเป็น ๒ ฝ่าย ต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกันจนถึงขั้นจะฆ่าฟันกัน แม้พวกสาวกนิครนถนาฏบุตรที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาว ก็เกิดความเบื่อหน่ายคลายความรัก รู้สึกท้อถอยในพวกนิครนถ์ ทั้งนี้ เพราะธรรมวินัยที่นิครนถนาฏบุตรกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ผู้มิใช่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ เป็นธรรมวินัยที่ไม่มีที่พึงพำนัก เพราะที่พึ่งพำนักถูกทำลายเสียแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ในธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดีก็เป็นเช่นนี้แหละ แล้วทรงแสดงเปรียบเทียบเรื่ององค์ประกอบของศาสนา ๓ ประการ คือ

๑. ศาสดา

๒. หลักธรรม

๓. สาวก

เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ศาสนาได้รับการสรรเสริญ หรือถูกตำหนิติเตียน ด้วยเหตุผลต่อไปนี้

๑. ถ้าศาสดาไม่ดี (ไม่ใช่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า) หลักธรรมไม่ดี แต่สาวกดี คือ ไม่ยอมปฏิบัติตามหลักธรรมนั้น ศาสดาและหลักธรรมจะถูกตำหนิติเตียน ส่วนสาวกได้รับการสรรเสริญ

๒. ถ้าศาสดาไม่ดี หลักธรรมไม่ดี และสาวกก็ไม่ดี คือ ยอมปฏิบัติตามหลักธรรมนั้น ทั้งศาสดา หลักธรรม และสาวกจะถูกตำหนิติเตียน ผู้ปฏิบัติตามคำชักชวนไม่ได้บุญ

๓. ถ้าพระศาสดาดี (เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) หลักธรรมดี แต่สาวกไม่ดี คือ ไม่ปฏิบัติตามศาสดาและหลักธรรมนั้นได้รับการสรรเสริญ สาวกถูกตำหนิติเตียน ส่วนผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมได้บุญ

๔. ถ้าศาสดาดี หลักธรรมดี และสาวกดี คือ ปฏิบัติตาม ทั้งศาสดา หลักธรรม และสาวกได้รับการสรรเสริญ ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมได้บุญ

๕. ถ้าศาสดาดี หลักธรรมดี และสาวกเข้าใจอรรถแห่งหลักธรรมนั้นอย่างแจ่มแจ้ง เมื่อศาสดาดับขันธ์ไป สาวกไม่ได้รับความเดือดร้อนในภายหลัง

ที.ปา. มก. ๑๕/๒๕๙, มจ. ๑๑/๑๒๕, ปส. ๑๕/๑๙๓

๘.๑๗ มิตตสูตร

คุณและโทษของการมีมิตร

โทษของการมีมิตรชั่ว คือ ไม่สามารถปฏิบัติอภิสมาจาริกวัตรให้สมบูรณ์ได้ ส่งผลให้ไม่สามารถบำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์ได้ ส่งผลให้ไม่สามารถบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ได้ ส่งผลให้ไม่สามารถ ละกามราคะ รูปราคะหรืออรูปราคะได้ ซึ่งตรงข้ามกับการมีมิตรดี

อัง.ฉักก. เทวตาวรรค มก. ๓๖/๗๘๕, มจ. ๒๒/๕๘๖, ปส. ๔๑/๒๓๐

๘.๑๘ กุฏิทูสกชาดก

นกขมิ้นติเตียนวานรที่ไม่มีสติปัญญาคิดทำที่อยู่

ภิกษุอุปัฏฐากของพระมหากัสสปเถระโกรธพระเถระ เพราะได้รับโอวาทแล้วไม่พอใจ จึงทำลายภาชนะและเผาบรรณศาลาของพระเถระ เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นนกขมิ้น ทำรังกันฝน เมื่อฝนตกก็ไม่รั่วรด ครั้งนั้นลิงตัวหนึ่ง ถูกความหนาวบีบคั้น เมื่อฝนตกในฤดูฝน นั่งกัดฟันอยู่ในที่ไม่ไกล

นกโพธิสัตว์เห็นลิงลำบากอยู่ จึงกล่าวให้ลิงสร้างกระท่อมไว้ป้องกันความหนาวและลม ลิงคิดว่านกด่าตน จึงเข้าไปทำลายรังของนกโพธิสัตว์ นกโพธิสัตว์บินหนีไปอยู่ที่อื่น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปว่า ลิงในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้เผากุฏิในครั้งนี้ นกขมิ้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กุฏิทูสกวรรค มก. ๕๘/๕๒๒, มจ. ๒๗/๑๗๓, ปส. ๖๖/๒๒๕

๘.๑๙ พาลบัณฑิตสูตร

อุปมาความยากในการกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ของคนพาลกับเต่าตาบอด

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษโยนทุ่นมีบ่วงตาเดียว ไปในมหาสมุทร ทุ่นนั้นถูกลมตะวันออกพัดไปทางทิศตะวันตก ถูกลมตะวันตกพัดไปทางทิศตะวันออก ถูกลมเหนือพัดไปทางทิศใต้ ถูกลมใต้พัดไปทางทิศเหนือ มีเต่าตาบอดอยู่ในมหาสมุทรนั้น ล่วงไปร้อยปีจึงจะผุดขึ้นครั้งหนึ่ง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เต่าตาบอดตัวนั้นจะพึงเอาคอสวมเข้าที่ทุ่นมีบ่วงตาเดียวโน้นได้บ้างไหมหนอ

ภิกษุเหล่านั้นทูลว่า ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลยพระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าจะเป็นไปได้บ้างในบางครั้งบางคราว ก็โดยล่วงระยะกาลนานแน่นอน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เต่าตาบอดตัวนั้นจะพึงเอาคอสวมเข้าที่ทุ่นมีบ่วงตาเดียวโน้นได้ ยังจะเร็วกว่า เรากล่าวว่าคนพาลผู้ไปสู่วินิบาตคราวหนึ่งแล้วจะพึงได้เป็นมนุษย์อีก ยังยากกว่านั้น นั่นเพราะเหตุไร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะในตัวพาล ไม่มีการประพฤติธรรม ไม่มีการประพฤติชอบ ไม่มีการทำกุศล ไม่มีการทำบุญ มีแต่การกินกันเอง การเบียดเบียนคนอ่อนแอ

ม.อุ. สุญญตวรรค มก. ๒๓/๑๕๕, มจ. ๑๔/๒๙๗, ปส. ๒๒/๑๘

๘.๒๐ ดูมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา

ข้อ ๓. ตัวอย่างและโทษของคนอกตัญญูต่อบิดามารดา หน้า ๓๒๗

๘.๒๑ ดูมงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี)

ข้อ ๔ ตัวอย่างภรรยา (สามี) ชั่ว หน้า ๓๔๙

๘.๒๒ ดูมงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู

ข้อ ๓ ตัวอย่างและโทษของความเป็นคนอกตัญญู หน้า ๖๙๐

๙. การแก้ไขคนพาล

๙.๑ วัตตสูตร, สัมมาวัตตนสูตร

กรรมที่สงฆ์กระทำต่อภิกษุผู้เลวทราม

ภิกษุผู้ที่สงฆ์ลงตัสสปาปิยสิกากรรม (กรรมที่สงฆ์กระทำต่อภิกษุผู้เลวทราม) ต้องประพฤติชอบในธรรม ๘ ประการ คือ

๑. ไม่พึงให้อุปสมบท
๒. ไม่พึงให้นิสัย
๓. ไม่พึงให้สามเณรรับใช้
๔. ไม่พึงยินดีในการสมมติตนเป็นผู้ให้โอวาทภิกษุณี
๕. แม้ได้รับสมมติแล้วก็ไม่พึงให้โอวาทภิกษุณี
๖. ไม่พึงยินดีในการได้รับสมมติจากสงฆ์ใดๆ
๗. ไม่พึงนิยมในตำแหน่งหัวหน้าตำแหน่งใดๆ
๘. ไม่พึงให้ประพฤติวุฏฐานวิธีเพราะตำแหน่งเดิมนั้น

อัง.อัฏฐก. สติวรรค มก. ๓๗/๖๙๑, มจ. ๒๓/๔๑๙, ปส. ๔๓/๑๔๘

๙.๒ เจ้าวัฑฒลิจฉวีใส่ร้ายพระทัพพมัลลบุตรจึงถูกสงฆ์คว่ำบาตร

พระเมตติยะและพระภุมมชกะเป็นเพื่อนของเจ้าวัฑฒลิจฉวี ได้ให้เจ้าวัฑฒลิจฉวีโจทพระทัพพมัลลบุตรว่า ได้ประทุษร้ายภรรยาของตน

พระบรมศาสดาทรงเรียกประชุมสงฆ์ และตรัสถามพระทัพพมัลลบุตร เมื่อทรงทราบความจริงจึงทรงให้คว่ำบาตรแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี ภายหลังเจ้าวัฑฒลิจฉวีสำนึกผิด จึงไปกราบทูลขอขมาต่อพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงยกโทษ และทรงให้หงายบาตรแก่เจ้าวัฑฒลิจฉวี

วิ.จ. ขุททกวัตถุขันธกะ มก. ๙/๓๘, มจ. ๗/๔๔, ปส. ๗/๑๗๔

๑๐. เรื่องพระเทวทัต

๑๐.๑ เสรีววาณิชชาดก

ต้นเหตุที่พระเทวทัตผูกอาฆาตพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้ละความเพียร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพ่อค้าบัณฑิต ไปค้าขายกับพ่อค้าพาล พ่อค้าพาลเมื่อเข้าไปสู่บ้านหนึ่ง เจ้าของบ้านนำถาดเก่ามาแลกของโดยไม่รู้ว่าเป็นถาดทองคำ เมื่อพ่อค้าทราบเกิดความโลภอยากได้โดยที่ตนไม่ต้องเสียสินค้าเลย จึงทำเป็นไม่สนใจแล้วจากไป

พ่อค้าบัณฑิตได้เข้าสู่บ้านนี้เช่นกัน และเมื่อรู้ว่าเป็นถาดทองได้บอกความจริงแก่เจ้าของ และแลกถาดทองคำด้วยสินค้าของตนทั้งหมด

เมื่อพ่อค้าพาลเวียนกลับมาทราบเรื่อง เกิดความแค้นอย่างมาก จึงได้ติดตามไป แต่พ่อค้าบัณฑิตออกเรือไปแล้ว พ่อค้าพาลจึงผูกอาฆาตพ่อค้าบัณฑิต นี่เป็นการผูกอาฆาตของพระเทวทัตครั้งแรก

ขุ.ชา. อปัณณกวรรค มก. ๕๕/๑๗๘, มจ. ๒๗/๒, ปส. ๖๕/๘

๑๐.๒ พระเทวทัตนุ่งผ้าอันไม่สมควรแก่ตน

สมัยหนึ่ง พระอัครสาวกทั้งสองพาบริวารออกจากพระเชตวันมหาวิหาร ไปสู่กรุงราชคฤห์ ชาวเมืองได้จัดเตรียมถวายทานเป็นอันมาก

กุฎุมพีท่านหนึ่งให้ผ้ากาสาวะมีค่าแสนหนึ่ง แก่อุบาสกผู้ทำหน้าที่บอกบุญ แล้วสั่งว่า ถ้าของทำบุญไม่พอ ให้ขายผ้าผืนนี้ นำทรัพย์มาจัดทานให้บริบูรณ์ ถ้าของทำทานครบถ้วนแล้ว ให้ถวายผ้ากาสาวะนี้ แด่ภิกษุที่ท่านปรารถนา

ในขณะนั้น ทานวัตถุครบบริบูรณ์ อุบาสกจึงปรึกษากับชนทั้งหลายว่า จะถวายผ้าแก่ภิกษุรูปใด ชนเป็นจำนวนมากบอกให้ถวายผ้าแก่พระเทวทัต เขาจึงได้ถวายผ้านั้นแก่พระเทวทัต

พระเทวทัตตัด เย็บ ย้อม นุ่งห่มผ้านั้นเที่ยวไป มนุษย์ทั้งหลายเห็นท่านแล้ว พากันพูดว่า ผ้านี้ไม่คู่ควรแก่พระเทวทัต

ภิกษุรูปหนึ่งออกจากกรุงราชคฤห์ไปสู่กรุงสาวัตถี ถวายบังคมพระบรมศาสดาแล้ว กราบทูลเรื่องทั้งหมดให้ทรงทราบ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัตนุ่งห่มผ้าไม่สมควรแก่ตน แล้วจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พรานช้างผู้หนึ่ง ล้มช้างนำงา หนัง เนื้อมาขายเลี้ยงชีวิต

ครั้งนั้น ช้างทั้งหลายนับ ๑,๐๐๐ เชือก หากินในป่า เมื่อพบพระปัจเจกพุทธเจ้าก็แสดงอาการเคารพด้วยการหมอบลง

วันหนึ่ง นายพรานเห็นกิริยานั้น จึงไปตักขโมยผ้ากาสาวะของพระปัจเจกพุทธเจ้า ขณะที่ท่านลงไปสรงน้ำในสระ

นายพรานนำผ้ากาสาวะคลุมโปงอยู่ริมทาง เมื่อช้างผ่านมา ต่างแสดงความเคารพ พอถึงช้างตัวสุดท้าย นายพรานก็เอาหอกพุ่งใส่ช้างให้ตาย แล้วตัดชิ้นส่วนต่างๆ นำไปขาย

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นหัวหน้าโขลงช้าง สังเกตเห็นจำนวนช้างค่อยๆ ลดลง นึกสงสัยบุรุษผู้นั่งคลุมผ้ากาสาวะ เพื่อจะจับบุรุษนั้น จึงเดินตามหลังทิ้งท้าย บุรุษนั้นเอาหอกพุ่ง แต่พญาช้าง ระวังอยู่ จึงถอยหลบ แล้วเข้าไปจับนายพราน หวังจะฆ่าให้ตาย แต่เห็นผ้ากาสาวะ จึงกล่าวสอนนายพรานช้างแล้วปล่อยไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปว่า นายพรานช้างในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ หัวหน้าโขลงช้างได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๑๐๘, มจ. ๒๕/๒๖, ปส. ๔๘/๘๐

๑๐.๓ การสนทนาเรื่องลามกของพระเทวทัต

ภิกษุทั้งหลายสนทนาถึงความที่พระเทวทัตเป็นผู้ทุศีล มีธรรมอันลามก ก่อบาปมากมายถึงขั้นจะฆ่าพระบรมศาสดา เพราะตัณหาเกิดขึ้นแล้วด้วยเหตุ คือ ความเป็นผู้ทุศีล

เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบจึงตรัสว่า แม้ในอดีตพระเทวทัตก็พยายามจะฆ่าพระองค์เหมือนกัน จึงทรงนำชาดกทั้งหมดมาตรัสเล่า แล้วตรัสว่า ผู้ทุศีลนั้นย่อมถูกหักรานให้ตกไปในอบายทั้งหลายมีนรก เป็นต้น

ขุ.ชา. อัตตวรรค มก. ๔๒/๒๑๓, มจ. ๒๕/๘๓, ปส. ๕๐/๓๐๙

๑๐.๔ ปรันตปชาดก

ลางบอกความชั่วและภัยที่จะมาถึง

ภิกษุสนทนาถึงความพยายามที่จะฆ่าพระบรมศาสดาของพระเทวทัต เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นโอรสของพระเจ้าพรหมทัต พระบิดามีความประสงค์ที่จะฆ่าพระโอรสอยู่ในใจ

ครั้งหนึ่ง มีข้าศึกยกทัพมา พระบิดาจึงทรงให้พระโอรสออกไปรบ แต่พระโอรสทราบจากแม่สุนัขจิ้งจอกว่า ถ้าออกไปรบครั้งนี้ จะต้องตาย จึงกราบทูลต่อพระบิดา แต่พระบิดาไม่ทรงรับฟัง

พระโอรสจึงนำทัพและพลเมืองทั้งหมดออกนอกเมืองด้านที่ไม่มีข้าศึก ทำให้เมืองว่างเปล่า

พระบิดาทรงกลัวว่าตนคงจะไม่รอดชีวิต จึงพาพระเทวี ปุโรหิตและคนรับใช้หนี

ต่อมา พระบิดาก็ถูกคนรับใช้ปลงพระชนม์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาผู้เป็นพระบิดาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ พระราชโอรส ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. คันธารวรรค มก. ๕๙/๔๔๐, มจ. ๒๗/๒๘๒, ปส. ๖๗/๒๐

๑๐.๕ นิโครธชาดก

การหลีกเลี่ยงคนอกตัญญู

ภิกษุสนทนาถึงความอกตัญญูของพระเทวทัตที่มีต่อพระบรมศาสดา เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีเพื่อนรักกันอยู่ ๓ คน คือ นิโครธ สาขะ และโปติกะ

ต่อมา โปติกะได้ฆ่าไก่ตัวหนึ่ง ไก่ตัวนี้ถ้าใครได้กินกล้ามแล้วจะได้เป็นพระราชา กินเนื้อกลางๆ แล้วจะได้เป็นเสนาบดี กินเนื้อติดกระดูกจะได้เป็นขุนคลัง

โปติกะจึงมอบกล้ามให้แก่นิโครธ มอบเนื้อกลางๆ แก่สาขะ และตนกินเนื้อติดกระดูก ไม่นานนิโครธได้เป็นพระราชาและรู้คุณของโปติกะ แต่สาขะไม่รู้คุณของโปติกะ เพราะเหตุที่โปติกะไม่ยอมมอบกล้ามเนื้อไก่ให้ตนกิน

โปติกะจึงสอนบริวารให้คบแต่พระราชานิโครธ และแม้จะตายในสำนักพระราชายังดีกว่า ประเสริฐกว่ามีชีวิตอยู่ในสำนักของสาขะ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สาขะเสนาบดีในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัต โปติกะขุนคลัง ได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนพระเจ้านิโครธราช ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๘๕๑, มจ. ๒๗/๓๓๔, ปส. ๖๗/๑๓๙

๑๐.๖ มหาปิงคลชาดก

พระเจ้าปิงคละผู้ร้ายกาจ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัตถูกแผ่นดินสูบ มหาชนต่างร่ำเริงยินดี จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่ามหาปิงคละ เสวยราชสมบัติโดยอธรรม รีดนาทาเร้นมหาชน เป็นผู้กักขฬะหยาบช้า ไม่เป็นที่รักของพวกสตรี บุตรธิดา อำมาตย์ พราหมณ์และคหบดี เปรียบเหมือนธุลีเข้าตา

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระราชโอรส เมื่อพระเจ้ามหาปิงคละเสด็จสวรรคต ชาวเมืองก็อภิเษกพระโพธิสัตว์ขึ้นครองราชย์ พระองค์ปกครองแผ่นดินโดยธรรม ชาวเมืองต่างร่ำเริงยินดี

นายประตูคนหนึ่งยืนสะอื้นร้องไห้อยู่ พระโพธิสัตว์จึงตรัสถามเหตุที่ร้องไห้

นายประตูจึงกราบทูลว่า พระมหาปิงคละเสด็จลงหรือขึ้นปราสาทจะเขกศีรษะเที่ยวละ ๘ ครั้ง พระราชาสวรรคตจะไปเขกศีรษะของนายนิริยบาล และพญายมเหมือนเขกศีรษะข้าพระองค์ ข้าพระองค์เกรงว่าพวกนายนิริยบาลจะปล่อยตัวพระมหาปิงคละกลับมา พระองค์ก็จะมาเขกศีรษะข้าพระองค์อีก ข้าพระองค์จึงร้องไห้

พระโพธิสัตว์ตรัสปลอบนายประตู

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระมหาปิงคละในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ พระราชโอรสได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อุปาหนวรรค มก. ๕๗/๔๖๘, มจ. ๒๗/๑๑๓, ปส. ๖๕/๕๗๑

๑๐.๗ วินีลกชาดก

หงส์ ๒ ตัว

เมื่อครั้งที่พระอัครสาวกไปนำภิกษุผู้บวชใหม่ที่หลงเชื่อคำของพระเทวทัต กลับจากสำนักพระเทวทัต พระเทวทัตได้นอนแสดงท่าอย่างพระบรมศาสดา เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระราชา ครั้งนั้น มีพญาหงส์ตัวหนึ่งมีลูกกับนางกาชื่อ วินีลกะ และมีลูกกับนางหงส์อีก ๒ ตัว พญาหงส์บินไปเยี่ยมวินีลกะบ่อยๆ เมื่อลูกทั้งสองทราบเรื่อง จึงไปพานกวินีลกะมา โดยที่ลูกหงส์ทั้งสองคาบไม้ ให้นกวินีลกะเกาะอยู่บนไม้

ในระหว่างที่บินได้เห็นพระราชาประทับนั่งบนราชรถเทียมด้วยม้าสินธพ นกวินีลกะก็ตีตนเสมอว่าเหมือนพระราชา กล่าวว่า เราไม่ต่างอะไรกับพระราชา เรานั่งไปในรถอันเทียมด้วยหงส์ ลูกหงส์ ทั้งสองได้ฟังก็โกรธพานกวินีลกะมาหาพญาหงส์

พญาหงส์ทราบความแล้วให้ลูกหงส์ทั้งสองพากลับไปส่งคืนถิ่นเดิม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นกวินีลกะในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ ลูกหงส์ทั้งสองได้มาเป็นพระอัครสาวก พ่อหงส์ได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนพระราชาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๗๑, มจ. ๒๗/๖๘, ปส. ๖๕/๓๙๘

๑๐.๘ จุลลนินทิยชาดก

ผลของกรรมดีและกรรมชั่ว

พระบรมศาสดาทรงปรารภเหตุที่พระเทวทัตเป็นผู้หยาบช้า ไร้ความกรุณาในพระบรมศาสดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นวานรมีน้องตัวหนึ่ง เลี้ยงดูแม่ที่แก่ชรา มีพรานป่าหยาบช้าคนหนึ่ง ยิงวานรสองพี่น้อง ที่ยอมแลกชีวิตตนปกป้องแม่ให้รอด แต่พรานป่ากลับยิงตายหมดทั้ง ๓ ตัว

พอกลับมาบ้านเกิดไฟไหม้ ภรรยาและลูกของนายพรานอีก ๒ คน ตายหมด ตนเองเสียใจร่ำไห้ และถูกแผ่นดินสูบสู่อเวจีมหานรก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พรานป่าในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัต วานรน้องได้มาเป็นพระอานนท์ แม่วานรได้มาเป็นพระนางมหาปชาบดีโคตมี ส่วนวานรพี่คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กาสาววรรค มก. ๕๗/๓๘๙, มจ. ๒๗/๑๐๓, ปส. ๖๕/๕๓๖

๑๐.๙ กุกกุฏชาดก

พ้นศัตรูเพราะรู้เท่าทัน

เนื้อความเหมือนข้อ ๑.๖ หน้า ๕๙

๑๐.๑๐ เรื่องพระเทวทัตตั้งแต่ออกบวชจนถึงถูกธรณีสูบ

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ คือ ภัททิยราชา อนุรุทธะ อานนท์ ภคุ กิมพิละ และเทวทัต รวมคนที่เจ็ด คือ อุบาลีภูษามาลา ออกบวชไปสู่สำนักของพระบรมศาสดา ขอให้พระพุทธองค์ทรงบวชอุบาลีให้ก่อน พวกตนจะได้แสดงความเคารพอุบาลี ความถือตัวจะได้หมดไป

ภายหลังบวชแล้วพระภัททิยะได้เป็นพระอรหันต์ พระอนุรุทธะได้เป็นผู้เลิศทางทิพยจักษุ บรรลุพระอรหันต์ พระอานนท์ได้บรรลุโสดาปัตติผล พระภคุและพระกิมพิละก็ได้บรรลุพระอรหันต์ ส่วนพระเทวทัตได้บรรลุฤทธิ์ปุถุชน

ลาภสักการะเป็นอันมากเกิดแก่พระบรมศาสดา มหาชนพากันเข้าไปถวายปัจจัย ๔ แด่พระบรมศาสดาและพระสาวก แต่ไม่มีใครถามหาพระเทวทัตเลย

พระเทวทัตอาศัยขัตติยบรรพชิต ปรารถนาลาภสักการะ จึงเนรมิตเพศเป็นกุมารน้อย พันอสรพิษที่มือและเท้า เข้าไปหาพระกุมารอชาตศัตรู ทำให้พระราชกุมารเกิดความเลื่อมใส

เมื่อพระเทวทัตได้ลาภสักการะจากพระเจ้าอชาตศัตรู ก็เข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลขอรับภาระในการบริหารสงฆ์แทนพระพุทธองค์

พระบรมศาสดาทรงตำหนิ

พระเทวทัตจึงผูกอาฆาตในพระบรมศาสดา

พระเทวทัตกลับมายุยงพระกุมารอชาตศัตรู จนกระทำปิตุฆาตพระเจ้าพิมพิสารสำเร็จ

พระเจ้าอชาตศัตรูขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ได้ให้นายขมังธนูมาดักยิงพระบรมศาสดา แต่นายขมังธนูได้ฟังธรรมจนบรรลุโสดาปัตติผล

พระเทวทัตจึงขึ้นไปบนเขาคิชฌกูฏ กลิ้งหินด้วยจงใจจะปลงพระชนม์พระบรมศาสดา แต่เศษหินแตกยังห้อพระโลหิตแก่พระบรมศาสดา

จากนั้นพระเทวทัตให้นายควาญช้างมอมสุราช้างนาฬาคิรี ให้ไปทำร้ายพระบรมศาสดา แต่พระบรมศาสดาทรงทรมานช้างให้หายเมามดพยศ

มหาชนต่างทราบถึงกรรมของพระเทวทัต คลายความเลื่อมใส พระราชาจึงมิได้อุปัฏฐากพระเทวทัต

ต่อมา พระเทวทัตเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลขอวัตถุ ๕ คือ

๑. ขอให้ภิกษุอยู่ป่าตลอดชีวิต

๒. ขอให้ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต

๓. ขอให้ภิกษุทรงผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต

๔. ขอให้ภิกษุอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต

๕. ขอให้ภิกษุอย่าฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต

มีภิกษุบวชใหม่ ๕๐๐ รูป ได้ฟังพระเทวทัตแล้วก็ตามไป

ต่อมา พระเทวทัตได้กล่าวกับพระอานนท์ว่า จะทำอุโบสถ ทำสังฆกรรม เว้นจากพระบรมศาสดาและเว้นจากภิกษุสงฆ์

พระบรมศาสดาทรงทราบความที่พระเทวทัตนำภิกษุบวชใหม่ ๕๐๐ รูป ไป จึงส่งพระอัครสาวกทั้งสองไปนำภิกษุเหล่านั้นกลับมา

พระเทวทัตถูกพระโกกาลิกะประทุษร้าย จนโลหิตพลุ่งออกจากปาก

พระเทวทัตสำนึกผิดจึงให้บริวารแบกเตียงที่ตนเองนอนมาเฝ้าเพื่อขอขมาพระบรมศาสดา

เมื่อถึงริมฝั่งสระโบกขรณีใกล้พระเชตวันมหาวิหาร บริวารได้วางเตียงลง พอพระเทวทัตนั่งวางเท้าที่พื้นก็จมลงในแผ่นดินจนถึงคอ ในเวลาที่กระดูกคางจดพื้น ได้กล่าวขอพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง ด้วยกระดูกคางและลมหายใจ

พระเทวทัตมรณภาพแล้วเกิดในอเวจีมหานรก

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๑๘๑, มจ. ๒๕/๒๙, ปส. ๔๘/๒๐๕

๑๐.๑๑ เทวทัตตสูตร

อสัทธรรม ๘ ประการ เข้าครอบงำพระเทวทัต

พระบรมศาสดาทรงปรารภว่า พระเทวทัตมีจิตอันประกอบด้วยอสัทธรรม ๘ ประการ คือ

๑. ลาภ
๒. ความเสื่อมลาภ
๓. ยศ
๔. ความเสื่อมยศ
๕. สักการะ
๖. ความเสื่อมสักการะ
๗. ความปรารถนาลามก
๘. ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว

ครอบงำย่ำยี ต้องไปเกิดในอบายอยู่ชั่วกัลป์

อัง.อัฏฐก. เมตตาวรรค มก. ๓๗/๓๑๔, มจ. ๒๓/๒๐๗, ปส. ๔๒/๑๙๖

๑๐.๑๒ เทวทัตตสูตร

ความพินาศของพระเทวทัต

พระบรมศาสดาตรัสถึงความพินาศของพระเทวทัต เพราะลาภสักการะ และสรรเสริญ เกิดขึ้นแก่พระเทวทัต เพื่อทำลายล้างตนเหมือนผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย ขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่ ขุยอ้อฆ่าต้นอ้อ ลูกม้าอัสดรฆ่าแม่ม้าอัสดร ฉันใด สักการะก็ทำลายล้างคนชั่วเสีย ฉันนั้น

อัง.จตุกก. ปัตตกัมมวรรค มก. ๓๕/๒๑๘, มจ. ๒๑/๑๑๒, ปส. ๓๗/๒๔๑

๑๐.๑๓ พระเทวทัตกระเสือกกระสนเพื่อทำลายสงฆ์

พระอานนท์ทูลเรื่องที่พระเทวทัตกล่าวว่า จะทำอุโบสถและสังฆกรรมแยกจากพระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสงฆ์

พระบรมศาสดาทรงเปล่งอุทานว่า ความดี คนดีทำง่าย คนชั่วทำยาก ความชั่ว คนชั่วทำง่าย อริยบุคคลทำยาก และตรัสพระคาถาว่า กรรมอันไม่ดีและไม่เป็นประโยชน์แก่ตน คนทำง่าย กรรมใดที่ เป็นประโยชน์แก่ตนและดี กรรมนั้นทำยากอย่างยิ่ง

ขุ.ธ. อัตตวรรค มก. ๔๒/๒๑๖, มจ. ๒๕/๘๓, ปส. ๕๑/๑

๑๐.๑๔ พระเทวทัต

กระทำอนันตริยกรรม

หลังจากพระเทวทัตได้บวชและสำเร็จฤทธิ์ขั้นปุถุชน ได้ไปยุยงให้อชาตศัตรูราชกุมารฆ่าพระบิดาเพื่อชิงราชสมบัติ ส่วนตนเองจะปลงพระชนม์พระบรมศาสดา โดยใช้นายธนูบ้าง ปล่อยช้างนาฬาคีบ้างแต่ไม่สำเร็จ

มีอยู่ครั้งหนึ่ง พระเทวทัตกลิ้งหินลงมาหมายจะให้ทับพระบรมศาสดา แต่หินเกิดแตกออก สะเก็ดชิ้นหนึ่งกระเด็นมาถูกพระบาทพระบรมศาสดาทำให้เกิดพระโลหิตห้อขึ้น นี้เป็นอนันตริยกรรมข้อที่ ๑

ต่อมา ได้ทำสงฆ์ให้แตกแยก โดยชักชวนให้ภิกษุสงฆ์ประพฤติตามวัตถุ ๕ ประการ ได้แก่

๑. อยู่ป่าเป็นวัตรตลอดชีวิต

๒. เที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต

๓. ถือผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต

๔. อยู่โคนไม้ตลอดชีวิต

๕. ไม่ฉันเนื้อสัตว์ตลอดชีวิต

แต่พระบรมศาสดาไม่ทรงอนุญาต พระเทวทัตจึงนำภิกษุสงฆ์ผู้บวชใหม่มีอินทรีย์อ่อนแยกไปทำสังฆกรรม นี้เป็นอนันตริยกรรมข้อที่ ๒

วิ.มู. สังฆเภทขันธกะ มก. ๙/๓๐๑, มจ. ๗/๑๙๗

๑๐.๑๕ อุทกสูตร, ปุริสินทริยญาณสูตร

บุคคล ๖ จำพวก

พระบรมศาสดาทรงพยากรณ์การไปเกิดในอบายของพระเทวทัตแก่พระอานนท์ โดยกล่าวถึงบุคคล ๖ จำพวก

๑. ผู้เคยมีกุศลธรรม ต่อมา กุศลธรรมของบุคคลนี้หายไป อกุศลธรรมปรากฏขึ้น แต่กุศลมูลที่ยังตัดไม่ขาดมีอยู่ กุศลอย่างอื่นของเขาจึงปรากฏทำให้เป็นผู้ไม่เสื่อมต่อไป

๒. ผู้เคยมีอกุศลธรรม ต่อมา อกุศลธรรมของบุคคลนี้หายไป กุศลธรรมปรากฏขึ้น แต่อกุศลมูลที่ยังตัดไม่ขาดมีอยู่ อกุศลอย่างอื่นของเขาจึงปรากฏ ทำให้เป็นผู้เสื่อมต่อไป

๓. ผู้ไม่มีธรรมขาว มีแต่อกุศลธรรมฝ่ายดำอย่างเดียว เมื่อตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

๔. ผู้เคยมีกุศลธรรม ต่อมา กุศลธรรมของบุคคลนี้หายไป อกุศลธรรมปรากฏขึ้น แต่กุศลมูลที่ยังตัดไม่ขาดมีอยู่ กุศลมูลนั้นก็ถึงความถอนขึ้น ทำให้เป็นผู้เสื่อมต่อไป

๕. ผู้เคยมีอกุศลธรรม ต่อมา อกุศลธรรมของบุคคลนี้หายไป กุศลธรรมปรากฏขึ้น แต่อกุศลมูลที่ยังตัดไม่ขาดมีอยู่ อกุศลมูลนั้นก็ถึงความถอนขึ้น ทำให้เป็นผู้ไม่เสื่อมต่อไป

๖. อกุศลธรรมของบุคคลนี้ไม่มี เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมที่ไม่มีโทษ เป็นธรรมฝ่ายขาวอย่างเดียว จะปรินิพพานในปัจจุบัน

อัง.ฉักก. มหาวรรค มก. ๓๖/๗๕๖, มจ. ๒๒/๕๖๔, ปส. ๔๑/๑๙๙

๑๐.๑๖ ถามเรื่องโปรดให้พระเทวทัตบรรพชา

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีพระมหากรุณา และเป็นพระสัพพัญญู รู้ว่า ถ้าบวชให้พระเทวทัต พระเทวทัตจะทำสังฆเภท จักไปตกนรกตลอดกัป ทำไมจึงบวชให้พระเทวทัต

พระนาคเสนทูลตอบว่า ถ้าพระเทวทัตไม่ได้บวชจะกระทำกรรมหนัก ตกนรกเป็นแสนกัปหาที่สุดไม่ได้ แต่ถ้าได้บวชแม้ทำสังฆเภท ก็จะตกนรกเช่นกัน แต่หาที่สุดได้ คือ ๑ กัป เท่านั้น พระพุทธองค์จึงทรงไปรดให้พระเทวทัตบรรพชา

มิลิน. ๑๖๘

มงคลที่ ๒
คบบัณฑิต

๑. ความสำคัญของกัลยาณมิตร

๑.๑ ปฐมกัลยาณมิตตสูตร

กัลยาณมิตรมีอุปการะมากแก่อริยมรรค

พระบรมศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ธรรมอันเป็นเอก มีอุปการะมาก เพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘

ธรรมอันเป็นเอก คือ กัลยาณมิตร

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก

สัง.ม. เอกธรรมเปยยาล มก. ๓๐/๘๓, มจ. ๑๙/๔๘, ปส. ๓๐/๑๔๔

๑.๒ ปฐมกัลยาณมิตตสูตร

กัลยาณมิตรเป็นนิมิตแห่งอริยมรรค

พระบรมศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะขึ้น ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิตฉันใด กัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเมื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉันนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก

สัง.ม. สุริยเปยยาล มก. ๓๐/๗๔, มจ. ๑๙/๔๓, ปส. ๓๐/๑๔๔

๑.๓ สัจจวิภังคสูตร

อุปมาการทำหน้าที่กัลยาณมิตรของพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตร

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พวกเธอจงคบสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด ทั้ง ๒ องค์นี้ เป็นบัณฑิต เป็นภิกษุผู้อนุเคราะห์ผู้ร่วมประพฤติพรหมจรรย์ สารีบุตรเปรียบเหมือนผู้ให้กำเนิด โมคคัลลานะเปรียบเหมือนผู้บำรุงเลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๓๘๑, มจ. ๑๔/๔๑๖, ปส. ๒๒/๑๘๕

๑.๔ ปฐมกัลยาณมิตตสูตร

กัลยาณมิตรเป็นเหตุให้เกิดอริยมรรค

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เรายังไม่เล็งเห็นธรรมอันอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเป็น เหตุให้อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เหมือนความเป็นผู้มีมิตรดี

สัง.ม. มก. ๓๐/๙๑, มจ. ๑๙/๕๓, ปส. ๓๐/๑๔๔

๑.๕ สัมพหุลภิกษุ

ภิกษุ ๕๐๐ รูป เข้าเฝ้าพระบรมศาสดาขณะทรงหลีกเร้น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๑.๓ หน้า ๕๘

๑.๖ วนปัตถสูตร

เหตุเข้าไปอาศัยคนใดคนหนึ่ง

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าไปอาศัยบุคคลใดอยู่แล้วทำให้จิตตั้งมั่น อาสวะสิ้นไปและบรรลุธรรม หากปัจจัย ๔ เกิดขึ้นโดยยากก็ควรคิดว่า ไม่ได้ออกจากเรือนมาบวชด้วยเหตุปัจจัย ๔ ภิกษุนั้นพึงเข้าไปอาศัยคนใดคนหนึ่งอยู่ โดยหวังความเจริญในธรรม ก็ควรอยู่กับบุคคลนั้นจนตลอดชีวิต ไม่ควรหลีกไปแม้จะถูกขับไล่ก็ตาม

ม.มู. สีหนาทวรรค มก. ๑๘/๑๙๑, มจ. ๑๒/๒๐๔, ปส. ๑๘/๓๘

๑.๗ ทุติยอัปปมาทสูตร

กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ครั้งหนึ่ง พระอานนท์ได้กราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีจิตน้อมไปในคนที่ดีเป็นคุณกึ่งหนึ่งแห่งพรหมจรรย์

พระองค์ตรัสว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดีมีจิตน้อมไปในคนที่ดี เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๘๒, มจ. ๑๕/๑๕๒, ปส. ๒๔/๕๖

๒. คุณสมบัติของบัณฑิต

๒.๑ ธัมมัญญูสูตร

คุณสมบัติของสัปบุรุษ ๗ ประการ

ธรรมที่ทำให้ภิกษุเป็นเนื้อนาบุญของโลก ๗ ประการ คือ

๑. ธัมมัญญู รู้จักธรรม

๒. อัตถัญญู รู้จักอรรถ

๓. อัตตัญญู รู้จักตน
๔. มัตตัญญู รู้จักประมาณ
๕. กาลัญญู รู้จักกาล
๖. ปริสัญญู รู้จักบริษัท
๗. ปุคคลปโรปรัญญู รู้จักบุคคล

อัง.สัตตก. มหาวรรค มก. ๓๗/๒๓๖, มจ. ๒๓/๑๔๓, ปส. ๔๒/๑๕๐

๒.๒มหานามสูตร

คุณสมบัติของอุบาสก

พระเจ้ามหานามศากยราชทูลถามพระบรมศาสดาว่า ด้วยเหตุเพียงใดบุคคลจึงชื่อว่า อุบาสก

พระองค์ตรัสตอบว่า บุคคลผู้ถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ศรัทธา จาคะ ปัญญา

สัง.ม. ปุญญาภิสันทวรรค มก. ๓๑/๓๖๔, มจ. ๑๙/๕๕๓, ปส. ๓๒/๔๘

๒.๓ หานิสูตร, ปราภวสูตร

ธรรมที่ทำให้อุบาสกเสื่อมและเจริญ ๗ ประการ

ธรรมที่ทำให้อุบาสกเจริญ คือ
๑. ไม่ขาดการเยี่ยมเยียนภิกษุ
๒. ไม่ละเลยการฟังธรรม
๓. ศึกษาในอธิศีล
๔. มีความเลื่อมใสในภิกษุเถระและภิกษุใหม่
๕. ไม่คอยเพ่งโทษเวลาฟังธรรม
๖. ไม่แสวงหาเขตบุญภายนอกพระพุทธศาสนา
๗. กระทำการสักการะก่อนในเขตบุญในศาสนานี้

ส่วนธรรมที่ทำให้อุบาสกเสื่อม มีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.สัตตก. วัชชีวรรค มก. ๓๗/๘๐, มจ. ๒๓/๔๗, ปส. ๔๒/๔๙

๒.๔ คุณแห่งอุบาสก ๑๐ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์กับพระภิกษุสงฆ์
๒. รักษากาย วาจาดี
๓. ถือธรรมเป็นใหญ่
๔. ยินดีในการแจกทาน
๕. พยายามเพื่อให้รู้คำสอนของพระพุทธเจ้า

๖. เป็นผู้มีความเห็นถูก
๗. เป็นคนเชื่อกรรม
๘. ไม่นับถือผู้อื่นว่าดีกว่าพระพุทธเจ้า
๙. ยินดีในความพร้อมเพรียง
๑๐. ไม่ลวงโลก

มิลิน. ๑๕๔

๒.๕ ทูตสูตร, ทูเตยยสูตร

คุณสมบัติของบุคคลที่ควรเป็นทูต ๘ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสว่า ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ควรทำหน้าที่ทูตได้ ธรรม ๘ ประการ คือ

๑. รู้จักฟัง
๒. สามารถพูดให้ผู้อื่นฟังได้
๓. ใฝ่ศึกษา
๔. ทรงจำได้ดี
๕. เป็นผู้รู้ได้ เข้าใจชัด
๖. สามารถพูดให้ผู้อื่นเข้าใจได้
๗. ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์
๘. ไม่ก่อความทะเลาะวิวาท

อัง.อัฏฐก. มหาวรรค มก. ๓๗/๓๙๕, มจ. ๒๓/๒๔๒, ปส. ๔๒/๒๔๔

๒.๖ หลิททราคชาดก

ลักษณะของผู้ที่ควรคบ

พระบรมศาสดาทรงปรารภการประเล้าประโลมของนางถูลกุมารี จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นดาบสผู้เป็นบิดา ดาบสหนุ่มผู้เป็นบุตรจะไปอยู่อย่างมนุษย์ เพราะถูกนางกุมารีทำลายศีลและชักชวน

ดาบสหนุ่มจึงถามพ่อว่า ไปแล้วควรทำอย่างไร

พ่อจึงสอนลักษณะของผู้ที่ควรคบว่า ผู้ใดอดทนต่อความคุ้นเคย อดทนต่อคำพูดของเจ้าได้ ผู้ใดไม่มีกรรมชั่วด้วยกาย วาจา ใจ จงดำรงตนเหมือนบุตร ที่เกิดแต่อกผู้นั้น จงคบผู้นั้น อย่าคบบุรุษที่มีจิตกลับกลอก จงเว้นให้ห่างไกล เจ้าอย่าคบคนพาล เพราะการสมาคมกับคนพาลเป็นทุกข์

ดาบสหนุ่มคิดว่า มีแต่พ่อเท่านั้นที่ควรคบ จึงอยู่ในสำนักเรียนบริกรรมในกสิณ ไม่นานก็ได้อภิญญาและสมาบัติ เป็นผู้มีพรหมโลกเป็นที่ไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ดาบสหนุ่มในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้กระสันในบัดนี้ นางกุมารีได้มาเป็นนางถูลกุมารี ส่วนพระดาบสผู้เป็นบิดา คือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๓๑๐, มจ. ๒๗/๓๑๓, ปส. ๖๗/๑๐๖

๒.๗ คุณชาดก

มิตรธรรม

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระอานนทเถระได้ผ้าสาฎก ๑,๐๐๐ ผืน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นราชสีห์อยู่ในถ้ำ วันหนึ่งวิ่งออกจับเนื้อแต่ตกจมลงในเปือกตม ไม่สามารถขึ้นได้ ยืนปักเท้าทั้งสี่ อดอาหารอยู่ ๗ วัน

สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งมาพบ และได้รับคำขอร้องจากราชสีห์ จึงช่วยราชสีห์ให้พ้นจากตม ราชสีห์พาครอบครัวสุนัขจิ้งจอกไปอยู่ด้วยกับครอบครัวตน ราชสีห์กับสุนัขจิ้งจอกก็ช่วยกันหาอาหารมาเลี้ยงดู

ต่อมา นางราชสีห์และนางสุนัขจิ้งจอกมีลูก นางราชสีห์เกิดระแวงว่า ราชสีห์นอกใจตน ไปเชยชมนางสุนัขจิ้งจอก ความทราบถึงสุนัขจิ้งจอกและราชสีห์ ราชสีห์จึงให้โอวาทนางราชสีห์ ให้ขอขมานางสุนัขจิ้งจอก ต่อมาต่างอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนราชสีห์ ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๔๔, มจ. ๒๗/๖๕, ปส. ๖๕/๓๙๑

๒.๘ ทุติยสขาสูตร

องค์คุณของกัลยาณมิตร

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ควรคบเป็นมิตร ได้แก่

๑. เป็นที่รักใคร่พอใจ
๒. เป็นที่เคารพ
๓. เป็นผู้ควรสรรเสริญ
๔. เป็นผู้ฉลาดพูด
๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ
๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้ง
๗. เป็นผู้ไม่ชักนำในทางไม่ดี

อัง.สัตตก. เทวตาวรรค มก. ๓๗/๙๓, มจ. ๒๓/๕๗, ปส. ๔๒/๕๖

๒.๙ จัณฑาลสูตร

ธรรมของอุบาสกดี และอุบาสกชั่ว

อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นอุบาสกผู้เลวทราม คือ

๑. ไม่มีศรัทธา
๒. ทุศีล
๓. ถือมงคลตื่นข่าว

๔. แสวงหาเขตบุญภายนอกศาสนานี้

๕. สนับสนุนศาสนาอื่น

อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นอุบาสกแก้ว คือ

๑. มีศรัทธา

๒. มีศีล

๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว

๔. ไม่แสวงบุญภายนอกศาสนา

๕. ทำการสนับสนุนศาสนานี้

อัง.ปัญจก. อุปาสกวรรค มก. ๓๖/๓๗๓, มจ. ๒๒/๒๙๒, ปส. ๔๐/๒๑๒

๒.๑๐ จูฬปุณณมสูตร

อสัตบุรุษและสัตบุรุษ

อสัตบุรุษเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของอสัตบุรุษ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ มีสุตะน้อย เกียจคร้าน ปัญญาทราม มีความเห็นผิด

สัตบุรุษเป็นผู้ประกอบด้วยธรรมของสัตบุรุษ คือ มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตัปปะ มีความเพียร มีสติตั้งมั่น มีปัญญา มีความเห็นถูก

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๒/๑๘๕, มจ. ๑๔/๑๐๔, ปส. ๒๑/๑๒๔

๒.๑๑ พหุธาตุกสูตร

เหตุที่เรียกว่าบัณฑิต

พระอานนท์ทูลถามพระบรมศาสดาว่า ด้วยเหตุมีเท่าไรหนอ จึงควรเรียกว่า ภิกษุเป็นบัณฑิต มีปัญญาพิจารณา

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เพราะภิกษุเป็นผู้ฉลาดในธาตุ ในอายตนะ ในปฏิจจสมุปบาท ในฐานะและอฐานะ

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๒/๒๙๐, มจ. ๑๔/๑๖๐, ปส. ๒๑/๑๖๐

๒.๑๒ ดูมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา

ข้อ ๒ ตัวอย่างและอานิสงส์ของผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา หน้า ๓๒๔

๒.๑๓ ดูมงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู

ข้อ ๒ ตัวอย่างและอานิสงส์ของความเป็นคนกตัญญู หน้า ๖๘๕

๒.๑๔ ดูมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ หน้า ๗๔๑

๓. วิธีสังเกตมิตร

๓.๑ มหาขันธกะ

ข้อปฏิบัติของคนต่างศาสนาเพื่อให้สงฆ์ยินดีให้อุปสมบท

กุลบุตรผู้เคยเป็นอัญเดียรถีย์เป็นผู้ปฏิบัติให้สงฆ์ยินดีควรให้อุปสมบท คือ มีความประพฤติดี ขยันไม่เกียจคร้าน สนใจในการศึกษา มีความพอใจเมื่อมีคนกล่าวสรรเสริญพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

วิ.ม. มหาขันธกะ มก. ๖/๒๒๙, มจ. ๔/๑๔๐, ปส. ๕/๑๗๕

๓.๒ ปฐมสขาสูตร, ปฐมมิตตสูตร

คุณสมบัติของมิตรที่ควรคบ ๗ ประการ คือ

๑. ให้ของที่ให้ได้ยาก
๒. รับทำกิจที่ทำได้ยาก
๓. อดทนถ้อยคำที่อดทนได้ยาก
๔. บอกความลับของตนแก่เพื่อน
๕. ปิดความลับของเพื่อน
๖. ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ
๗. เมื่อเพื่อนสิ้นโภคสมบัติก็ไม่ดูหมิ่น

อัง.สัตตก. เทวตาวรรค มก. ๓๗/๙๑, มจ. ๒๓/๕๖, ปส. ๔๒/๕๓

๓.๓ มิตตามิตตชาดก

ลักษณะของผู้เป็นมิตร และผู้มิใช่มิตร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๗.๗ หน้า ๗๖

๓.๔ มิตตสูตร

องค์ ๓ ของมิตรแท้ คือ

๑. ให้สิ่งที่ให้ได้ยาก
๒. ทำสิ่งที่ทำได้ยาก
๓. ทนสิ่งที่ทนได้ยาก

อัง.ติก. โยธาชีววรรค มก. ๓๔/๕๗๔, มจ. ๒๐/๓๘๕, ปส. ๓๖/๓๗๘

๓.๕ ปัจฉาสมณสูตร

ธรรมของผู้ควรและไม่ควรติดตาม

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ไม่ควรให้เป็นผู้ติดตาม คือ

๑. เป็นผู้เดินใกล้หรือห่างเกินไป

๒. ไม่รับบาตรที่ควรรับ

๓. ไม่ห้ามเมื่อพูดใกล้อาบัติ

๔. พูดสอดขึ้นเมื่อกำลังพูดอยู่

๕. เป็นผู้มีปัญญาทราม

ส่วนภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ มีลักษณะตรงกันข้ามควรให้เป็นผู้ติดตาม

อัง.ปัญจก. อันธกวินทวรรค มก. ๓๖/๒๕๑, มจ. ๒๒/๑๙๐, ปส. ๔๐/๓๖

๓.๖ กาฬกัณณิชาดก

มิตรแท้

พระบรมศาสดาทรงปรารภมิตรของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ตรัสพระธรรมเทศนาว่า มิตรคนหนึ่งเป็นเพื่อนเล่นของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีมาตั้งแต่เด็ก เรียนในสำนักเดียวกันชื่อ กาฬกัณณี เป็นผู้ตกยาก ท่านเศรษฐีให้อุปการะแก่เขา แม้จะถูกทักท้วงห้ามปรามจากคนทั้งหลายว่า กาฬกัณณีมีฐานะไม่คู่ควรที่จะเป็นเพื่อนท่าน แต่ท่านเศรษฐีมิได้ถือถ้อยคำเหล่านั้น

ต่อมา ท่านเศรษฐีต้องเดินทางไปเก็บส่วยต่างเมือง พวกโจรวางแผนเข้าปล้นบ้าน เมื่อกาฬกัณณีทราบว่าโจรมา จึงปลุกทุกคนในบ้านให้เล่นเครื่องดนตรี เสมือนมีงานมหรสพในบ้าน พวกโจรจึงทิ้งอาวุธแล้วหนีไป

รุ่งเช้า คนทั้งหลายเห็นอาวุธจึงสลดใจพูดกันว่า ถ้าวันนี้ไม่มีคนตรวจเรือนผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้อย่างกาฬกัณณี พวกโจรคงปล้นเอาทรัพย์ไปหมดแน่

เมื่อท่านเศรษฐีกลับมาทราบความจึงกล่าวว่า ถ้าเราไล่มิตรออกไปเพราะเชื่อถ้อยคำของพวกท่าน วันนี้ทรัพย์ของเราจะไม่มีเหลือ ธรรมดาชื่อนั้นไม่สำคัญ แต่จิตที่คิดเกื้อกูลนั้นสำคัญกว่า

เศรษฐีไปกราบทูลเล่าเรื่องแด่พระบรมศาสดา พระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า ซึ่งเหตุการณ์ในอดีตเหมือนปัจจุบัน

ขุ.ชา. อปายิมหวรรค มก. ๕๖/๒๘๓, มจ. ๒๗/๓๔, ปส. ๖๕/๒๑๑

๓.๗สิงคาลกสูตร

คุณสมบัติของมิตรแท้ ๔ จำพวก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาลข้อ ๗.๘ หน้า ๗๗

๓.๘ บัณฑิตสูตร

ธรรมของสัตบุรุษที่บัณฑิตบัญญัติไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ทาน

๒. บรรพชา

๓. การบำรุงบิดามารดา

อัง.ติก. จูฬวรรค มก. ๓๔/๒๐๐, มจ. ๒๐/๒๐๗, ปส. ๓๖/๑๓๒

๓.๙ ดูมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต

ข้อ ๔ ตัวอย่างวาจาสุภาษิตและอานิสงส์ หน้า ๓๑๑

๔. อานิสงส์ของการเป็นบัณฑิต

๔.๑ สีหสูตร, สีหเสนาปติสูตร

อานิสงส์ของผู้มีศรัทธาเป็นทานบดี

พระบรมศาสดาตรัสตอบสีหเสนาบดีถึงอานิสงส์ของคนมีศรัทธาเป็นทานบดีว่ามีอานิสงส์ ดังนี้

๑. พระอรหันต์ย่อมเข้าไปอนุเคราะห์คนมีศรัทธา เป็นทานบดีก่อน

๒. พระอรหันต์ย่อมเข้าไปหาคนมีศรัทธา เป็นทานบดีก่อน

๓. พระอรหันต์ย่อมเข้าไปรับทานจากคนมีศรัทธา เป็นทานบดีก่อน

๔. พระอรหันต์ย่อมแสดงธรรมแก่คนมีศรัทธา เป็นทานบดีก่อน

๕. กิตติศัพท์อันงามของทานบดีย่อมขจรไป

๖. ทานบดีเข้าไปสู่บริษัท ย่อมเป็นผู้แกล้วกล้า ไม่เก้อเขิน

๗. เมื่อตายไป ทานบดีย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

อัง.สัตตก. อัพยากตวรรค มก. ๓๗/๑๗๓, มจ. ๒๓/๑๐๙, ปส. ๔๒/๑๐๙

๔.๒ พาลบัณฑิตสูตร

บัณฑิตเสวยสุขในปัจจุบัน ๓ ประการ

๑. เมื่ออยู่ที่ใดย่อมได้รับถ้อยคำที่เหมาะสม

๒. ย่อมไม่ได้รับโทษทัณฑ์

๓. เมื่อละโลกนี้ไปแล้วจะไปสู่สุคติโลกสวรรค์

เนื่องจากประกอบเหตุไว้ดี เปรียบเหมือนพระเจ้าจักรพรรดิ ประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการ และทรงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยฤทธิ์ ๔ ประการ คือ

๑. มีพระรูปงาม

๒. มีพระชนมายุยืน

๓. มีพระโรคาพาธน้อย

๔. ทรงเป็นที่รักของมหาชนทั้งหลาย

ม.อุ. สุญญตวรรค มก. ๒๓/๑๕๗, มจ. ๑๔/๒๙๐, ปส. ๒๒/๘

๕. อานิสงส์ของการคบบัณฑิต

๕.๑ สาลสูตร, มหาสาลปุตตสูตร

ความเจริญ ๕ ประการ

ความเจริญ ๕ ประการ เกิดจากการประพฤติตามกุลบุตรผู้สมบูรณ์ด้วยศีล คือ

๑. ย่อมเจริญด้วยศรัทธา

๒. ย่อมเจริญด้วยศีล

๓. ย่อมเจริญด้วยสุตะ

๔. ย่อมเจริญด้วยจาคะ

๕. ย่อมเจริญด้วยปัญญา

อัง.ปัญจก. สุมนวรรค มก. ๓๖/๙๐, มจ. ๒๒/๖๒, ปส. ๓๙/๑๑๖

๕.๒ สารีปุตตสูตร

ความเป็นผู้มีมิตรดี

พระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดากราบทูลว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น

พระบรมศาสดาตรัสว่า ถูกแล้วภิกษุ ผู้มีมิตรดีพึงหวังข้อนี้ได้ว่าจักเจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘

สัง.ม. มก. ๓๐/๙, มจ. ๑๙/๔, ปส. ๓๐/๑๗

๕.๓ นางจูฬสุภัททา

อนุเคราะห์พ่อสามีให้เป็นสัมมาทิฐิ

พระบรมศาสดาทรงปรารภธิดาของอนาถบิณฑิกเศรษฐีชื่อ จูฬสุภัททาว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐียกนางให้กับบุตรของอุคคเศรษฐี แต่อุคคเศรษฐีเป็นมิจฉาทิฐิ

ในวันมงคลต่างๆ เศรษฐีให้นางมาไหว้ชีเปลือย แต่นางไม่ไหว้เพราะละอาย เศรษฐีจึงขับไล่ แต่กุฎุมพีไม่เห็นโทษของนาง เศรษฐีจึงยินยอม

เศรษฐีต้องการเห็นสมณะของนาง นางจึงนิมนต์พระบรมศาสดาพร้อมภิกษุขีณาสพ ๕๐๐ องค์ มาฉันในวันรุ่งขึ้น เศรษฐีเลื่อมใสถวายมหาทาน ๗ วัน พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรม สัตว์แปดหมื่นสี่พันพร้อมท่านเศรษฐีได้บรรลุธรรม

ขุ.ธ. ปกิณณกวรรค มก. ๔๓/๑๘๒, มจ. ๒๕/๑๒๗, ปส. ๕๒/๕๓

๕.๔ บุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง

ในอดีต นายตัมพทาฐิกะเป็นโจร เมื่อถูกราชบุรุษจับได้ ถูกให้รับหน้าที่เป็นเพชฌฆาตอยู่ถึง ๕๕ ปี เมื่อแก่แล้วกำลังถดถอย จึงเลิกอาชีพนี้

พระสารีบุตรออกจากสมาบัติ ได้ไปโปรดโดยรับภัตตาหารแล้วอนุโมทนา แต่เขามีจิตฟุ้งซ่าน ระลึกถึงกรรมที่เป็นเพชฌฆาต

พระสารีบุตรจึงออกอุบายให้เขาตั้งใจฟังธรรม เขาฟังธรรมจนบรรลุโสดาปัตติผล ทำกาละแล้วเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๑๘, มจ. ๒๕/๖๑, ปส. ๕๐/๕๐

๕.๕ ภิกษุชาวเมืองปาฐา

ภิกษุชาวเมืองปาฐา ๓๐ รูป ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วไม่นานก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรม ถึงความอัศจรรย์ที่ภิกษุเหล่านี้รู้แจ้งธรรมโดยเร็วพลัน

พระบรมศาสดาทรงสดับกถานั้นแล้ว ตรัสว่าแม้ในกาลก่อน ภิกษุเหล่านี้เป็นนักเลง เป็นสหายกัน ๓๐ คน ฟังธรรมเทศนาก็รู้แจ้งธรรมได้ฉับพลัน ได้สมาทานศีล ๕ เพราะอุปนิสัยนั้น แล้วตรัสพระคาถาว่า วิญญูชนเข้าไปนั่งใกล้บัณฑิตแม้ครู่เดียว เขาย่อมรู้แจ้งธรรมได้ฉับพลัน เหมือนลิ้นรู้รสแกงฉะนั้น

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๑๙๒, มจ. ๒๕/๔๗, ปส. ๔๙/๑๘๔

๕.๖ ครหทินน์เลิกนับถือนิครนถ์หันมานับถือพระรัตนตรัย

ครหทินน์เป็นสาวกของนิครนถ์ได้กล่าวกับสิริคุตต์ ซึ่งเป็นอุบาสกว่า ขึ้นชื่อว่า สิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายของเรา ไม่รู้ไม่มี สิริคุตต์จึงได้นิมนต์นิครนถ์เหล่านั้นมาฉัน แล้วทำให้นิครนถ์เหล่านั้นตกหลุมคูถ

ต่อมา ครหทินน์ได้นิมนต์พระบรมศาสดาพร้อมทั้งภิกษุ ๕๐๐ รูป โดยเตรียมหลุมถ่านเพลิงไว้

พระบรมศาสดาทรงเห็นแล้วว่า ถ้ารับนิมนต์ไปจักมีผู้บรรลุธรรมแปดหมื่นสี่พัน พร้อมทั้งสิริคุตต์ และครหทินน์ก็จักบรรลุโสดาปัตติผล เมื่อพระองค์เสด็จไป ครหทินน์เตรียมหลุมถ่านเพลิงเอาไว้ พระพุทธองค์ทรงย่างพระบาทลงเหนือหลุมถ่านเพลิง ดอกบัวได้ผุดขึ้นมารองรับพระบาทเหนือหลุมถ่านเพลิงนั้น พระองค์ทรงแสดงธรรมจนครหทินน์ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๑๓๕, มจ. ๒๕/๔๕, ปส. ๔๙/๑๔๙

๕.๗ สิวสูตร

การสมาคมกับสัตบุรุษ

สิวเทวบุตรกราบทูลถามพระบรมศาสดาว่า บุคคลควรสมาคมกับสัตบุรุษเท่านั้น บุคคลรู้ทั่วถึงพระสัทธรรมของพวกสัตบุรุษแล้วย่อมเป็นผู้ประเสริฐ ไม่ตกต่ำ ย่อมได้ปัญญา ไม่โศกเศร้า ย่อมดำรงอยู่ได้ยั่งยืน

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า บุคคลรู้ทั่วถึงธรรมของสัตบุรุษแล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

สัง.ส. เทวปุตตสังยุต มก. ๒๔/๓๖๕, มจ. ๑๕/๑๐๙, ปส. ๒๓/๒๖๒

๕.๘ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

อุบาสิกาอนุเคราะห์พระภิกษุโดยถวายภัตตาหารจนบรรลุอรหัตผล

ภิกษุ ๖๐ รูป ประสงค์จะหาที่สำหรับอยู่จำพรรษา อุบาสิกาคนหนึ่ง ถวายวิหารแล้วปวารณาถวายภัตตาหารตลอด ๓ เดือน

ต่อมา อุบาสิกาได้ฟังธรรมจากภิกษุว่าด้วยอาการ ๓๒ แล้วได้บรรลุอนาคามิผลพร้อมปฏิสัมภิทา ๔ และอภิญญา เมื่อตรวจดูด้วยทิพยจักษุทราบว่า อาหารของภิกษุสงฆ์ยังไม่เป็นที่สบาย จึงถวายภัตตาหารอันประณีตมีรสอร่อย เพื่อประสงค์ให้ภิกษุบรรลุธรรม ไม่นานภิกษุทั้งหลายก็ได้บรรลุอรหัตผล

ขุ.ธ. จิตตวรรค มก. ๔๐/๓๙๔, ปส. ๔๙/๒๓

๕.๙ สกุณชาดก

ที่พึงให้โทษ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้ไม่รู้จักหาที่สัปปายะในการปฏิบัติธรรม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นนกอาศัยต้นไม้ใหญ่ วันหนึ่ง เห็นกิ่งไม้เสียดสีกันรู้ว่าจะเกิดไฟไหม้ จึงบอกกับบรรดานกที่อาศัยต้นไม้นั้นให้หนีไป นกบางส่วนเชื่อฟังนกโพธิสัตว์จึงหนีไป นกที่เหลือไม่เป็นบัณฑิตไม่เชื่อ จึงถูกไฟคลอกตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นกทั้งหลายที่เชื่อฟังตามนกโพธิสัตว์ในครั้งนั้น ได้มาเป็นพุทธบริษัทในครั้งนี้ ส่วนนกผู้เป็นบัณฑิตได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กุลาวกวรรค มก. ๕๕/๓๔๖, มจ. ๒๗/๑๕, ปส. ๖๕/๘๔

๕.๑๐ มหาอุกกุสชาดก

สัตว์ ๔ สหาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภบุตรอุบาสกคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี ส่งสหายไปขอกุลธิดา กุลธิดาขอให้บุตรอุบาสกผูกมิตรและสหายก่อน บุตรอุบาสกจึงทำไมตรีผูกมิตรตั้งแต่คนเฝ้าประตู ไปถึงพระราชา รวมทั้งพระบรมศาสดาและพระอสีติมหาสาวกทั้ง ๘๐ องค์

พระราชาพระราชทานเรือนหลังใหญ่แก่เขา เขาทูลอาราธนาพระบรมศาสดาและพระสาวกมาฉันภัตตาหาร เวลาเสร็จภัตกิจแล้ว พระบรมศาสดาตรัสอนุโมทนา ทั้งสามีภรรยาได้บรรลุโสดาปัตติผล

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในเรื่องนี้ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ชาวปัจจันตชนบทล่าเนื้อได้มากในที่ใด ก็จะพากันตั้งชุมชนในที่นั้นแล้วพากันล่าเนื้อในป่านำมาเลี้ยงครอบครัว

ในครั้งนั้น มีสระอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน ด้านขวาของสระมีเหยี่ยวตัวหนึ่ง ด้านหลังมีนางเหยี่ยวด้านตะวันออกมีพญานกออกอาศัยอยู่ ในสระมีเต่าอาศัยอยู่ พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นราชสีห์อาศัยอยู่ด้านเหนือของสระ

ครั้งนั้นเหยี่ยวขอนางเหยี่ยวให้มาเป็นภรรยา นางเหยี่ยวขอให้เหยี่ยวผูกมิตรกับสัตว์ทั้งหลายก่อน เหยี่ยวจึงได้ผูกมิตรกับสัตว์ทั้งหลายที่อยู่รอบสระแล้วอยู่ร่วมกับนางเหยี่ยว จนมีลูก ๒ ตัว

ขณะลูกเหยี่ยวทั้งสองยังไม่มีขน ชาวชนบทพากันหาสัตว์ในป่าแต่หาไม่ได้ จนมาถึงต้นไม้ใกล้สระ ลงไปหาสัตว์ในน้ำถูกยุงรุมกัดจึงสุมไฟไล่ยุง ควันไฟรมลูกเหยี่ยว

ลูกเหยี่ยวพากันร้อง ชาวชนบทจะจับนกกิน

นางนกเหยี่ยวจึงให้เหยี่ยวไปตามพญานกออก เต่า และราชสีห์มาช่วย ทำให้พ้นภัยจากชาวชนบท

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พ่อแม่เหยี่ยวในครั้งนั้น ได้มาเป็นสามีภรรยา เต่าได้มาเป็นพระมหาโมคคัลลานะ พญานกออกได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนราชสีห์ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปกิณณกนิบาต มก. ๖๐/๓๗๓, มจ. ๒๗/๔๒๙, ปส. ๖๗/๓๓๗

๕.๑๑ คิริทัตตชาดก

ทำอุบายให้ม้าหายจากขากะเผลก โดยเปลี่ยนคนเลี้ยงม้า

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๘.๑๑ หน้า ๘๒

๕.๑๒ กาฬกัณณิชาดก

มิตรแท้

เนื้อความเหมือนข้อ ๓.๖ หน้า ๑๐๓

๕.๑๓ อลีนจิตตชาดก

กัลยาณมิตร

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้คลายความเพียรรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล กลุ่มช่างไม้ได้ช่วยชีวิตช้างเชือกหนึ่งไว้ ช้างจึงยกลูกของตนให้ช่วยงานเป็นการตอบแทน ลูกช้างนั้นเป็นช้างอาชาไนย ตั้งใจช่วยงานช่างไม้เป็นอย่างดี

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชามาพบช้าง ทรงถูกพระทัยทรงอยากได้ช้างอาชาไนยนี้ แต่ช้างไม่ยอมไป รอจนกว่า พระราชาจะมอบสมบัติอย่างมากมายให้ช่างไม้ ภรรยาและเด็กๆ เสียก่อน

เมื่อช้างไปอยู่ด้วย สมบัติในชมพูทวีปทั้งหมดก็ตกอยู่กับพระราชา พระองค์จึงดูแลช้างเป็นอย่างดีในฐานะพระสหายและยกสมบัติให้ครองกึ่งหนึ่ง

ครั้นเมื่อพระโพธิสัตว์จุติมาเกิดในพระครรภ์ของพระมเหสี พระราชาก็สวรรคตลง แต่ไม่มีใครบอกพญาช้าง เพราะกลัวพญาช้างเสียใจอกแตกตาย

ในเวลานั้น พระเจ้ากรุงโกศลยกทัพมาตีเมือง ทหารต่างก็หมดกำลังใจที่จะสู้ รอจนพระโอรสประสูติทรงพระนามว่า อลีนจิตราชกุมาร แปลว่า ผู้บันดาลให้จิตท้อแท้ของมหาชนมีขวัญดีขึ้น จึงได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้พญาช้างรู้เพื่อช่วยพระโอรส

พญาช้างจึงออกรบจนได้ชัยชนะ จากนั้นมา พระโอรสก็ครองราชสมบัติโดยธรรมจนสิ้นพระชนม์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พญาช้างในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้คลายความเพียรในครั้งนี้ อลีนจิตราชกุมารมาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๓๔, มจ. ๒๗/๖๔, ปส. ๖๕/๓๘๗

๕.๑๔ สัตติคุมพชาดก

พี่น้องยังต่างใจ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัต จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นลูกพญานกแขกเต้า อยู่ร่วมกับนกแขกเต้าอีกตัวหนึ่งเป็นพี่น้องกัน

วันหนึ่ง มีลมพายุพัดเอานกแขกเต้าโพธิสัตว์ไปตกในหมู่พวกฤาษีชื่อ ปุปผกะ ส่วนอีกตัวหนึ่ง ไปตกในหมู่พวกโจรชื่อ สัตติคุมพะ

เมื่อพระราชาเสด็จประพาสป่า ได้ยินเสียงนกที่อยู่กับพวกโจรพูดว่า จงฆ่าพระราชาให้ตายแล้วนำสมบัติไป พระราชาจึงเสด็จหนีไป ได้พบนกแขกเต้าโพธิสัตว์ผู้อาศัยอยู่กับฤาษี ได้รับการปฏิสันถารจากนกแขกเต้าโพธิสัตว์เป็นอย่างดี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นกแขกเต้าที่อยู่กับพวกโจรในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัต โจรทั้งหลายได้มาเป็นบริวารของพระเทวทัต พระราชาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ นกแขกเต้าที่อยู่กับพวกฤาษีได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. วีสตินิบาต มก. ๖๑/๑๒๗, มจ. ๒๗/๔๙๗, ปส. ๖๗/๔๓๗

๕.๑๕ ฆฏิการสูตร

ฆฏิการะทำให้โชติปาละเลื่อมใสในพระบรมศาสดาจนออกบวช

พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล ทรงแย้มพระโอษฐ์ ณ สถานที่แห่งหนึ่ง ท่านพระอานนท์ได้ทูลถามถึงสาเหตุ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ณ สถานที่นี้ มีนิคมชื่อเวคฬิงคะ เป็นนิคมมั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ มีประชากรมาก มีพลเมืองหนาแน่น พระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะทรงอาศัยอยู่ที่ตรงนี้ เคยเป็นอารามและเป็นที่ประทับนั่งแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ในเวคฬิงคนิคม มีช่างหม้อชื่อ ฆฏิการะผู้เป็นอัครอุปัฏฐากของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มีโชติปาลมาณพเป็นสหายที่รักของช่างหม้อฆฏิการะ

ช่างหม้อฆฏิการะชักชวนโชติปาลมาณพเข้าไปเฝ้าพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่โชติปาลมาณพปฏิเสธว่า การเห็นพระสมณโล้นนั้นจะมีประโยชน์อะไร

ต่อมา ขณะอาบน้ำอยู่ใกล้อารามของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ช่างหม้อฆฏิการะชักชวนโชติปาลมาณพพร้อมทั้งดึงชายพก (เข็มขัด) มาณพก็ปฏิเสธอีก

ฆฏิการะจึงจับที่ผม โชติปาลมาณพฉุกคิดว่า ช่างหม้อผู้สหายมีชาติต่ำ แต่กลับบังอาจจับผมของตน คงจะมีเรื่องอัศจรรย์ จึงตกลงไปเฝ้าพระกัสสปพุทธเจ้า ได้ฟังธรรมแล้วจึงออกบวช

ครั้งหนึ่ง พระกัสสปพุทธเจ้า ประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี พระเจ้ากาสี ทรงพระนามว่า กิกี ได้เสด็จเข้าไปเฝ้าและกราบทูลให้ทรงจำพรรษาที่กรุงพาราณสี แต่พระองค์ไม่ทรงรับนิมนต์ โดยตรัสว่าทรงรับนิมนต์จากช่างหม้อฆฏิการะแล้ว และตรัสสรรเสริญคุณของช่างหม้อ

พระเจ้ากาสีตรัสว่า เป็นลาภของช่างหม้อฆฏิการะที่พระพุทธเจ้าทรงคุ้นเคยอย่างยิ่ง และทรงส่งของไปพระราชทานแก่ช่างหม้อ แต่ช่างหม้อไม่รับ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า โชติปาลมาณพก็คือ พระองค์นั่นเอง

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๑, มจ. ๑๓/๓๓๗, ปส. ๑๙/๓๕๑

๕.๑๖ ความมีมิตรดีเป็นเหตุให้กุศลธรรมเกิดขึ้น

ธรรมที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี

อัง.เอกก. กัลยาณมิตตตาทิวรรค มก. ๓๒/๑๔๒, มจ. ๒๐/๑๓, ปส. ๓๐/๑๔๔

๕.๑๗ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะบรรพชา

อุปติสสปริพาชกได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิ จนได้ดวงตาเห็นธรรม จึงกลับไปชักชวนโกลิตปริพาชก เมื่อถ่ายทอดธรรมะให้ฟังแล้วได้ดวงตาเห็นธรรม แล้วทั้งสองจึงพากันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลขอบรรพชา และได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

วิ.ม. มหาขันธกะ มก. ๖/๑๒๒, มจ. ๔/๗๒, ปส. ๕/๑๒๕

๕.๑๘ มหาสารชาดก

ลักษณะของผู้เหมาะสมกับเหตุการณ์

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระอานนท์ ซึ่งสามารถใช้อุบายทำให้พระราชาได้แก้วมณีที่ถูกขโมยกลับคืนมาได้ โดยไม่ทำให้มหาชนได้รับความลำบาก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต วันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปสู่พระราชอุทยานกับบริวาร ทรงมีพระประสงค์จะเสด็จลงสระโบกขรณีจึงรับสั่งให้พวกสตรีเปลื้องอาภรณ์ นำเครื่องประดับใส่ในผ้าห่มวางบนหลังหีบ มอบให้นางทาสีเฝ้า แต่นางทาสีหลับไปในขณะที่เฝ้าอยู่

นางลิงตัวหนึ่งแอบลงมาเอาเครื่องประดับขึ้นไปซ่อนไว้บนต้นไม้ขณะที่นางทาสีหลับ

นางทาสีตื่นขึ้นมาไม่เห็นจึงกลัว แสร้งตะโกนว่ามีคนมาขโมยเครื่องประดับ

พวกราชบุรุษได้ยินจึงวิ่งค้นหา

ขณะนั้นชาวบ้านคนหนึ่งผ่านมา ได้ยินพวกราชบุรุษจึงวิ่งหนี ราชบุรุษเห็นเข้าจึงวิ่งไล่จับมาได้ ชาวบ้านนั้นเกรงว่า ถ้าบอกว่าไม่ได้เอาไปจะถูกประทุษร้าย จึงบอกว่าเอาเครื่องประดับไป

พวกราชบุรุษจึงพาไปเข้าเฝ้าพระราชา

พระราชาทรงสอบสวน

ชาวบ้านซัดทอดว่า ให้เครื่องประดับไปกับเศรษฐี เศรษฐีซัดทอดว่า ให้เครื่องประดับแก่ปุโรหิต ปุโรหิตซัดทอดว่า ให้เครื่องประดับแก่คนธรรพ์ คนธรรพ์ซัดทอดว่าให้เครื่องประดับแก่นางทาสี แต่นางทาสีทูลปฏิเสธว่ามิได้รับ

พระโพธิสัตว์ทราบเรื่องจึงคิดว่า ในอุทยานมีลิงมาก ลิงคงจะเอาไป จึงทำเครื่องประดับที่ทำด้วยยางไม้ให้พวกลิงใส่

พวกลิงใส่เครื่องประดับยางไม้อวดกัน นางลิงที่ขโมยเครื่องประดับทนไม่ไหว จึงเอาเครื่องประดับที่ซ่อนไว้มาใส่อวด

พวกที่เฝ้าดูจึงเอาเครื่องประดับนั้นมาจากนางลิง มามอบให้พระโพธิสัตว์ถวายแด่พระราชา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนอำมาตย์ในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ลิตตวรรค มก. ๕๖/๓๒๕, มจ. ๒๗/๓๘, ปส. ๖๕/๒๓๒

๕.๑๙ ดูมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม

ข้อ ๖ กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ หน้า ๔๕๔

๕.๒๐ ดูมงคลที่ ๑๗ สงเคราะห์ญาติ

ข้อ ๖ ตัวอย่างการสงเคราะห์ญาติในทางธรรม หน้า ๔๗๒

๖. อานิสงส์ของการทำหน้าที่กัลยาณมิตร

๖.๑ สันตติมหาอำมาตย์

อานิสงส์ของการชักชวนมหาชนให้บำเพ็ญกุศล

ครั้งหนึ่ง สันตติมหาอำมาตย์ออกไปปราบปรามจราจลในชนบทจนเกิดความสงบแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพอพระทัย ประทานราชสมบัติให้ ๗ วัน และประทานหญิงผู้ฉลาดในการฟ้อนและขับร้องนางหนึ่งให้แก่เขา

เขาเมาตลอด ๗ วัน ในวันที่เจ็ดได้ขี่ช้างไปสู่ท่าน้ำ เห็นพระบรมศาสดากำลังเสด็จเข้าไปบิณฑบาต จึงผงกศีรษะถวายบังคมบนคอช้าง

สันตติมหาอำมาตย์อาบน้ำแล้วไปสู่อุทยาน นั่งดื่มสุรา

ฝ่ายหญิงนั้นฟ้อนและขับร้องเพลง แต่กินอาหารน้อยมาตลอด ๗ วัน เพื่อแสดงความอ้อนแอ้น ก็เกิดอาการลมตีขึ้นภายในท้องจนสิ้นใจตาย

สันตติมหาอำมาตย์เศร้าโศก ไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรม เมื่อจบพระธรรมเทศนา สันตติมหาอำมาตย์บรรลุพระอรหัต เห็นว่าตนจะปรินิพพานในวันนี้จึงทูลลาพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงให้สันตติมหาอำมาตย์บอกกรรมของตน

สันตติมหาอำมาตย์เหาะขึ้นไปสู่อากาศ นั่งบนบัลลังก์สูง ๗ ชั่วลำตาล ทูลเล่าบุพกรรมว่า ในกัปที่ ๙๑ แต่กัปนี้ ท่านเกิดในสมัยของพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำหน้าที่ป่าวร้อง ชักชวนมหาชนทำทาน รักษาอุโบสถศีล ฟังธรรม ประกาศคุณของพระรัตนตรัยตลอดอายุขัยของท่าน

สันตติมหาอำมาตย์ประกาศบุพกรรมของตนแล้ว เข้าเตโชธาตุ ปรินิพพาน

ขุ.ธ. ทัณฑวรรค มก. ๔๒/๑๑๓, ปส. ๕๐/๒๔๓

๖.๒ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการชักชวนมหาชนให้ประพฤติธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้หวังประโยชน์ หวังความเกื้อกูล หวังความผาสุก หวังความเกษมจากโยคะแก่คนหมู่มาก ด้วยมนสิการว่า ทำไฉน ชนเหล่านี้พึงเจริญด้วยศรัทธา เจริญด้วยศีล เจริญด้วยสุตะ เจริญด้วยพุทธิ เจริญด้วยจาคะ เจริญด้วยธรรม เจริญด้วยปัญญา เจริญด้วยทรัพย์และธัญชาติ เจริญด้วยนาและสวน เจริญด้วยสัตว์ ๒ เท้า และสัตว์ ๔ เท้า เจริญด้วยบุตรและภรรยา เจริญด้วยทาสกรรมกรและคนรับใช้ เจริญด้วยญาติ เจริญด้วยมิตร เจริญด้วยพวกพ้อง เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๓ ประการคือ

มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์

มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน

มีลำพระศอกลมเท่ากันตลอด

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๓ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงมีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา ได้แก่ ไม่เสื่อมจากทรัพย์และธัญชาติ ไม่เสื่อมจากนาและสวน ไม่เสื่อมจากสัตว์ ๒ เท้าและสัตว์ ๔ เท้า ไม่เสื่อมจากบุตรและภรรยา ไม่เสื่อมจากทาสกรรมกรและคนรับใช้ ไม่เสื่อมจากญาติ ไม่เสื่อมจากมิตร ไม่เสื่อมจากพวกพ้อง ไม่เสื่อมจากสมบัติทุกอย่าง เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะมีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา ได้แก่ ไม่เสื่อมจากศรัทธา ไม่เสื่อมจากศีล ไม่เสื่อมจากสุตะ ไม่เสื่อมจากจาคะ ไม่เสื่อมจากปัญญา ไม่เสื่อมจากสมบัติทุกอย่าง เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๖,๓๒, มจ. ๑๑/๑๘๒, ปส. ๑๕/๒๗๓

๖.๓ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการดูคนเป็น ใช้คนเป็น

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เมื่อตรวจดูมหาชนที่ควรสงเคราะห์ ย่อมรู้จักชนที่เท่าเทียมกัน รู้จักตนเอง รู้จักฐานะของบุคคล รู้จักความแตกต่างของบุคคล หยั่งทราบว่าบุคคลนี้ควรกับสิ่งนี้ บุคคลนี้ควรกับสิ่งนี้ แล้วทำให้เหมาะกับความแตกต่างในฐานะนั้นๆ ในกาลก่อนเพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม

พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ

มีพระวรกายเป็นปริมณฑลดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร

เมื่อประทับยืนไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระชานุด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงินมาก มีอุปกรณ์น่าปลื้มใจมาก มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก มีพระคลังเต็มบริบูรณ์ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก พระองค์จะทรงมีทรัพย์เหล่านี้ คือ สัทธาธนะ (ทรัพย์คือศรัทธา) สีลธนะ (ทรัพย์คือศีล) หิริธนะ (ทรัพย์คือหิริ) โอตตัปปธนะ (ทรัพย์คือโอตตัปปะ) สุตธนะ (ทรัพย์คือสุตะ) จาคธนะ (ทรัพย์คือจาคะ) ปัญญาธนะ (ทรัพย์คือปัญญา) เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๔, มจ. ๑๑/๑๘๐, ปส. ๑๕/๒๔๔

๖.๔ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการเป็นผู้นำในการประพฤติกุศลธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้นำของคนหมู่มากในกุศลธรรม เป็นประมุขของคนหมู่มากในกายสุจริต ในวจีสุจริต ในมโนสุจริต ในการจำแนกทาน ในการสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดา ในความเกื้อกูลบิดา ในความเกื้อกูลสมณะ ในความเกื้อกูลพราหมณ์ ในความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และในกุศลธรรมอันยิ่งอื่นๆอีก เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้น แล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ

มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อเป็นพระราชาจะเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ พราหมณ์ คหบดี ชาวนิคม ชาวชนบท โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกองราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมาร ดำเนินตาม เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ ดำเนินตาม เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๓๒, มจ. ๑๑/๑๘๗, ปส. ๑๕/๒๗๐

มงคลที่ ๓
บูชาบุคคลที่ควรบูชา

๑. คุณของพระรัตนตรัย

๑.๑ อรรถกถาธาตุวิภังคสูตร

พุทธรัตนะประเสริฐที่สุดในโลกและเทวโลก

พระเจ้าพิมพิสารเสวยราชสมบัติในนครราชคฤห์ พระเจ้าปุกกุสาติเสวยราชสมบัติในนครตักสิลา พ่อค้าของทั้งสองเมืองต่างเอาสินค้ามาแลกเปลี่ยน และนำบรรณาการจากพระราชาทั้ง ๒ เมืองมาถวายแก่กัน เมื่อกาลล่วงไป พระราชาทั้งสองต่างเป็นมิตรกันแน่นแฟ้น แม้ไม่เคยเห็นกัน

ต่อมา พระเจ้าพิมพิสารทรงลิขิตคุณของพระรัตนตรัยลงในพระราชสาสน์แผ่นทองคำ ส่งไปถวายพระเจ้าปุกกุสาติ

พระเจ้าปุกกุสาติทรงชื่นชมคุณของพระรัตนตรัยแล้วตัดสินพระทัยออกผนวช เสด็จมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาทรงฟังธรรมแล้วบรรลุพระอนาคามี แสวงหาบาตรและจีวรเพื่อต้องการอุปสมบท แต่ถูกโคแม่ลูกอ่อนขวิดตาย ทำกาละแล้วไปเกิดในพรหมโลก พอเกิดแล้วก็ได้บรรลุอรหัตผล

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๓๓๔, ปส. ๒๒/๑๕๕

๑.๒ ปิงคิยานีสูตร

รัตนะที่หาได้ยากยิ่ง ๕ ประการ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่กูฏาคารศาลา ป่ามหาวันใกล้เมืองเวสาลี สมัยนั้น เจ้าลิจฉวีประมาณ ๕๐๐ บางพวกมีวรรณะเขียว มีผ้าเขียว มีเครื่องประดับเขียว บางพวกมีวรรณะแดง มีผ้าแดง มีเครื่องประดับแดงได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า

ครั้งนั้น ปิงคิยานีพราหมณ์ลุกขึ้นจากที่นั่ง ห่มผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้าและกล่าวสรรเสริญต่อพระพักตร์

เจ้าลิจฉวีได้ให้ผ้าอุตราสงค์ ๕๐๐ ผืน แก่ปิงคิยานีพราหมณ์ พราหมณ์ได้ถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสแก่เจ้าลิจฉวีว่า ความปรากฏขึ้นแห่งรัตนะ ๕ หาได้ยากในโลก คือ

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. บุคคลผู้แสดงธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว

๓. บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัยของพระตถาคตอันผู้อื่นแสดงแล้ว

๔. บุคคลผู้รู้แจ้งธรรมวินัยแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
๕. กตัญญูกตเวทีบุคคล

อัง.ปัญจก. พราหมณวรรค มก. ๓๖/๔๒๘, มจ. ๒๒/๓๓๓, ปส. ๔๐/๑๓๖

๑.๓ รัตนสูตร

รัตนะอันประณีต

คราวหนึ่ง เกิดภัย ๓ อย่าง ในกรุงเวสาลี คือ ทุพภิกขภัย ภัยจากอมนุษย์และโรคภัยเบียดเบียน ชาวเมืองเข้าเฝ้าพระราชา กราบทูลภัยทั้ง ๓ ให้ทรงทราบ

พระราชาทรงประชุมเจ้าลิจฉวี ตรัสว่าให้พิจารณาตรวจสอบพระองค์ว่า ไม่ตั้งอยู่ในธรรมข้อใด เมื่อตรวจก็ไม่เห็นโทษของพระองค์

เจ้าลิจฉวีบางพวกกล่าวถึงอานุภาพของพระบรมศาสดา จึงตกลงจะไปทูลอาราธนาพระบรมศาสดาให้เสด็จมายังเมืองเวสาลี โดยครั้งแรกไปทูลขอพระเจ้าพิมพิสาร พระราชาไม่ทรงรับรอง พวกเจ้าลิจฉวีจึงเข้าไปทูลอาราธนาพระบรมศาสดา พระบรมศาสดาเสด็จมายังเมืองเวสาลี พร้อมกับพระสาวก ๕๐๐ รูป

พระราชาจัดเรือส่งพระบรมศาสดา โดยส่งเสด็จลงน้ำถึงพระศอ กราบทูลว่า จะรอรับเสด็จที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา จนกว่าพระองค์จะเสด็จกลับ พวกเทวดาเบื้องบนจรดพญานาคที่อยู่ใต้แม่น้ำคงคาพากันบูชา

พวกเจ้าลิจฉวีรับเสด็จลงไปในน้ำถึงพระศอ มหาเมฆตั้งขึ้น

พอพระบรมศาสดาทรงยกพระบาทประทับลงริมฝั่งแม่น้ำคงคา ฝนโบกขรพรรษก็ตกลง ชนเหล่าใดต้องการให้เปียกก็เปียก ชนเหล่าใดไม่ต้องการให้เปียกก็ไม่เปียก น้ำพัดเอาซากศพลงสู่แม่น้ำคงคา

พวกเจ้าลิจฉวีทูลอาราธนาพระบรมศาสดาเสด็จสู่กรุงเวสาลี พระองค์ประทับยืนที่ประตูพระนคร ตรัสเรียกพระอานนท์เรียนรัตนสูตร

พระอานนท์นำบาตรของพระบรมศาสดาตักน้ำมา กล่าวพระปริตร เดินประพรมไปทั่วพระนคร พอพระเถระกล่าวพระปริตร พวกอมนุษย์พากันหนีออกจากเมือง โรคก็สงบลง

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๒๑๕, มจ. ๒๕/๙, ปส. ๔๗/๓๑๘

๑.๔ ธชัคคสูตร

อานุภาพแห่งการระลึกถึงพระรัตนตรัย

พระบรมศาสดาตรัสถึงเรื่องการรบระหว่างเทวดากับอสูร ซึ่งท้าวสักกะให้เหล่าเทวดาดูยอดธงของตน ในเวลากลัว ความกลัวก็จะหายไป แต่ในบางครั้ง เทวดาก็ไม่หายหวาดกลัว เพราะเทวราชทั้งหมดนี้ยังเป็นผู้มีกิเลส มีความกลัวอยู่

พระบรมศาสดาตรัสต่อไปว่า ถ้าภิกษุทั้งหลายเกิดความกลัวขึ้นให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ความกลัวที่มีจะหายไป เพราะพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ปราศจากกิเลสและความกลัว

สัง.ส. สักกสังยุต มก. ๒๕/๔๖๓, มจ. ๑๕/๓๕๙, ปส. ๒๔/๓๐๒

๑.๕ พระมหากัปปินเถระ

พระราชามหากัปปินะสละราชสมบัติออกบวช

ในอดีตกาล ท่านพระมหากัปปินะเกิดเป็นนายช่างหูก ท่านและภรรยาได้ถวายทานแด่พระปัจเจกพุทธเจ้าประมาณ ๑,๐๐๐ องค์ ด้วยอานิสงส์นี้ทำให้ท่านได้ไปเกิดในภพดาวดึงส์

ต่อมา ในสมัยพุทธกาล ได้เกิดเป็นพระราชาทรงพระนามว่า พระเจ้ามหากัปปินะ ภรรยาได้เกิดในราชตระกูลมีพระนามว่า อโนชา เมื่อเจริญวัยก็ไปสู่พระราชมณเฑียรของพระเจ้ามหากัปปินะ ได้เป็นพระเทวีด้วยอานุภาพแห่งบุญที่ทำร่วมกัน ด้วยประการฉะนี้

พระราชาทรงให้ทหารและม้ารับใช้บริโภคอาหารแต่เช้าตรู่ ทรงส่งออกไปด้วยพระดำรัสว่า พวกท่านจงเที่ยวไปสัก ๒ หรือ ๓ โยชน์ หากทราบว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์อุบัติแล้ว จงนำข่าวที่ทำให้เกิดสุขมาบอกแก่เรา

ต่อมา พระราชาทรงทราบข่าวการบังเกิดขึ้นของพระรัตนตรัยจากพ่อค้า ทรงเกิดปีติโสมนัสจึงเสด็จออกผนวช

ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๑/๒๙๙, มจ. ๒๕/๕๒, ปส. ๔๙/๒๖๘

๑.๖ สุปปพุทธกุฏฐิ

บุคคลผู้มีอริยทรัพย์ ๗

สุปปพุทธะได้ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนได้บรรลุเป็นโสดาบันบุคคล

ท้าวสักกะคิดจะทดลองสุปปพุทธะผู้เป็นโสดาบันบุคคล จึงกล่าวว่า เราจะให้ทรัพย์แก่ท่าน ขอเพียงให้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าไม่ใช่พระพุทธเจ้า พระธรรมไม่ใช่พระธรรม พระสงฆ์ไม่ใช่พระสงฆ์

สุปปพุทธะจึงกล่าวกลับไปว่า เราไม่ใช่คนเข็ญใจ ไม่ใช่คนขัดสน เราเป็นผู้มีทรัพย์มาก ทรัพย์นั้นคือ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ และปัญญา ซึ่งบัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า บุคคลนั้นเป็นคนไม่ขัดสน และชีวิตของบุคคลนั้นไม่ว่างเปล่า

ขุ.อุ. โสณเถรวรรค มก. ๔๔/๔๙๑, มจ. ๒๕/๒๕๕, ปส. ๕๓/๓๙๔
ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๑๙๔, มจ. ๒๕/๔๓, ปส. ๔๙/๑๘๕

๒. พุทธประวัติ

๒.๑ เหตุการณ์สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับการประสูติ

๒.๑.๑ อวิทูเรนิทานกถา

พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระพุทธมารดา

ความโกลาหลมี ๓ ประการ คือ โกลาหลเรื่องกัป เรื่องพระพุทธเจ้า และเรื่องพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อเทวดาทั้งหลายทราบว่า พระพุทธเจ้าจะทรงบังเกิดขึ้น ก็จะมาทูลอ้อนวอนพระโพธิสัตว์ให้เสด็จมาตรัสรู้

พระโพธิสัตว์จะตรวจดูปัญจมหาวิโลกนะ คือ สิ่งที่ต้องเลือกใหญ่ๆ ๕ ประการ คือ

๑. กาล

๒. ทวีป

๓. ประเทศ

๔. ตระกูล

๕. พระพุทธมารดา

พระโพธิสัตว์ตรวจดูปัญจมหาวิโลกนะแล้วจึงจุติสู่พระครรภ์พระราชมารดา ในกาลนั้น พระราชมารดาทรงอธิษฐานอุโบสถ เสด็จก้าวลงสู่ความหลับ ได้ทรงพระสุบินว่า ท้าวมหาราชทั้งสี่ ยกพระนางไปสู่ป่าหิมพานต์ พานางไปสู่สระอโนดาต ให้สรงสนาน ชำระมลทินของมนุษย์ออกแล้ว ทรงนุ่งผ้าทิพย์ ทรงบรรทมที่วิมานทองที่อยู่ในภูเขาเงิน ช้างตัวประเสริฐสีขาว เอางวงจับดอกปทุมสีขาว เข้าไปกระทำประทักษิณพระที่ไสยาสน์ของพระราชมารดา ๓ ครั้ง แล้วเข้าสู่พระครรภ์ทางพระปรัศว์ (สีข้าง) เบื้องขวา

พระเทวีทรงตื่นจากบรรทมแล้วกราบทูลเล่าพระสุบินแด่พระราชา พระราชาทรงรับสั่งเชิญพราหมณ์ชั้นหัวหน้า ๖๔ คน เข้าเฝ้าแล้วทำนายพระสุบิน

พราหมณ์ทั้งหลายทำนายพระสุบินว่า พระครรภ์เป็นบุรุษ พระราชโอรสนั้นหากครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าเสด็จออกผนวชจักได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๑๐๑, ปส. ๘๐/๖๘

๒.๑.๒ อัจฉริยัพภูตธัมมสูตร, มหาปทานสูตร

พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระราชมารดา

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระอานนท์ถึงการเสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระราชมารดาว่า พระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะ จุติจากหมู่เทวดาชั้นดุสิตแล้วลงสู่พระครรภ์ของพระราชมารดา

ในกาลที่พระโพธิสัตว์จุติ แสงสว่างอันโอฬารหาประมาณมิได้ ย่อมปรากฏในโลก พร้อมทั้งเทวดา มาร พรหม แม้ในโลกันตนรก

ในกาลนั้น เทพบุตรทั้งสี่ จะถวายอารักขาในทิศทั้งสี่ ด้วยคิดว่า ใครๆ อย่าได้เบียดเบียนพระโพธิสัตว์

เมื่อเสด็จสู่พระครรภ์ของพระราชมารดาแล้ว พระราชมารดาจะเป็นผู้มีศีลโดยปกติ ไม่มีความยินดีในบุรุษ พระราชมารดาจะไม่ถูกบุรุษใดๆ ที่มีความกำหนัดล่วงเกิน พระราชมารดาเป็นผู้พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรออยู่ ไม่มีพระโรคาพาธใดๆ ทรงมีความสุข ไม่ทรงลำบากพระวรกาย

พระราชมารดาทรงเห็นพระโพธิสัตว์ประทับอยู่ในพระอุทร ทรงครองพระครรภ์ ๑๐ เดือนเต็ม แล้วจึงประสูติ

พระราชมารดาจะประทับยืนท่าเดียว แล้วประสูติพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระราชมารดา เหล่าเทวดารับก่อน แล้วตามด้วยมนุษย์ พระโพธิสัตว์ยังไม่ทันถึงแผ่นดิน เทวบุตรทั้งสี่ก็มารับ แล้ววางลงตรงพระพักตร์พระราชมารดา

พระโพธิสัตว์ย่อมประสูติอย่างบริสุทธิ์แท้ คือ ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ เสมหะ เลือด ด้วยของไม่สะอาดใดๆ ธารน้ำเย็นและธารน้ำอุ่นย่อมปรากฏจากอากาศ เป็นเครื่องทำการสรงสนาน แด่พระโพธิสัตว์และพระราชมารดา

พระโพธิสัตว์ประสูติแล้วประทับยืนเหนือแผ่นดิน บ่ายพระพักตร์สู่ทิศอุดร เสด็จดำเนินโดยย่างพระบาท ๗ ก้าว ทรงเปล่งวาจาอย่างผู้องอาจว่า

เราเป็นผู้เลิศในโลก เราเป็นผู้เจริญที่สุดในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก ชาตินี้เป็นชาติที่สุด บัดนี้ความเกิดใหม่ย่อมไม่มี

เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติ แสงสว่างอย่างโอฬารหาประมาณมิได้ ย่อมปรากฏในโลกพร้อมทั้งเทวดา มาร พรหม แม้ในโลกันตนรก

เมื่อประสูติได้ ๗ วัน พระราชมารดาเสด็จสวรรคต เข้าถึงหมู่เทวดาชั้นดุสิต

ม.อุ. สุญญตวรรค มก. ๒๓/๔๐, มจ. ๑๔/๒๓๙, ปส. ๒๑/๓๓๒
ที.ม. มก. ๑๓/๑๒, มจ. ๑๐/๑๑, ปส. ๑๓/๖

๒.๑.๓ ลักขณสูตร

เรื่องมหาปุริสพยากรณ์

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหารของอนาถปิณฑิกคฤหบดี ตรัสแสดงมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ทำให้มหาบุรุษมีคติเป็น ๒ คือ ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หากออกบวชจะได้บรรลุเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ คือ

๑. ฝ่าพระบาทราบเสมอกัน

๒. พื้นฝ่าพระบาททั้งสองของมหาบุรุษ มีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ซี่ มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง

๓. ส้นพระบาทยื่นยาวออกไป

๔. พระองคุลียาว

๕. พระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม

๖. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคุลีจรดกันเป็นรูปตาข่าย

๗. ข้อพระบาทสูง

๘. พระชงฆ์เรียวดุจแข้งเนื้อทราย

๙. เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระชานุด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้

๑๐. พระคุยหฐานเร้นอยู่ในฝัก

๑๑. มีพระฉวีสีทอง คือ คล้ายทองคำ

๑๒. พระฉวีละเอียด จนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้

๑๓. พระโลมชาติเดี่ยว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว

๑๔. พระโลมชาติปลายงอนขึ้น คือ พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดังกุณฑลสีครามเข้มดังดอกอัญชัน

๑๕. พระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม

๑๖. พระมังสะในที่ ๗ แห่ง เต็มบริบูรณ์ ได้แก่ ที่หลังพระหัตถ์ทั้งสอง หลังพระบาททั้งสอง ที่จะงอยบ่าทั้งสอง และที่ลำพระศอ

๑๗. พระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์

๑๘. ร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน

๑๙. พระวรกายเป็นปริมณฑลดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วา ของพระองค์ ๑ วา ของพระองค์เท่ากับส่วนสูงแห่งพระวรกาย

๒๐. ลำพระศอกลมเท่ากันตลอด

๒๑. เส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี

๒๒. พระหนุดุจคางราชสีห์

๒๓. พระทนต์ ๔๐ ซี่

๒๔. พระทนต์เรียบเสมอกัน

๒๕. พระทนต์ไม่ห่างกัน

๒๖. พระเขี้ยวแก้วขาวงาม

๒๗. พระชิวหาใหญ่ยาว

๒๘. พระสุรเสียงดุจเสียงพรหม

๒๙. ดวงพระเนตรดำสนิท

๓๐. ดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด

๓๑. พระอุณาโลมระหว่างพระขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น

๓๒. พระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

ทรงแสดงว่าลักษณะมหาบุรุษทั้ง ๓๒ ประการ ที่เกิดขึ้นเพราะทรงกระทำกุศลกรรมต่างๆ ไว้ในอดีต

ที.ปา. มก. ๑๖/๑, มจ. ๑๑/๑๖๓, ปส. ๑๕/๒๔๔

๒.๑.๔ อัมพัฏฐสูตร

พระบรมศาสดาทรงแสดงลักษณะมหาบุรุษที่ซ่อนไว้ให้พราหมณ์เห็น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงฤทธิ์ให้พราหมณ์เห็นลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการ ที่ซ่อนอยู่ คือ พระคุยหฐานตั้งอยู่ในฝัก และพระชิวหาใหญ่ยาว

ทำให้พราหมณ์เห็นลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ บริบูรณ์ไม่บกพร่อง

ที.สี. มก. ๑๑/๕๑๘, มจ. ๙/๑๐๖, ปส. ๑๑/๓๓๒

๒.๑.๕ ถามลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ของพระพุทธมารดาและพระพุทธบิดา

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ธรรมดาบุตรย่อมคล้ายมารดาบิดา พระพุทธมารดา และพระพุทธบิดา ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ หรือไม่

พระนาคเสนทูลตอบว่า ไม่ ดอกปทุมเกิดจากโคลนและน้ำ สี กลิ่น รส ของดอกปทุมไม่เหมือนกับโคลนและน้ำ

มิลิน. ๑๑๖

๒.๑.๖ กาฬุทายีเถรคาถา

สหชาติ ๗ ประการ

สหชาติ ๗ ประการ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในวันที่พระโพธิสัตว์ประสูติ คือ

๑. ต้นโพธิพฤกษ์
๒. พระราชมารดาของพระราหุล
๓. ขุมทรัพย์ทั้ง ๔ ขุม
๔. พระอานนท์เถระ
๕. ม้ากัณฐกะ
๖. ฉันนอำมาตย์
๗. กาฬุทายีอำมาตย์

ขุ.เถร. ทสกนิบาต มก. ๗๐/๑๑๓, ปส. ๘๐/๗๘

๒.๑.๗ อัปปายุกาสูตร

อายุของพระมารดาของพระโพธิสัตว์

พระอานนท์ทูลพระบรมศาสดาว่า พระราชมารดาของพระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระชนมายุน้อยเหลือเกิน พระบรมศาสดาตรัสว่า พระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๗ วัน พระราชมารดาพระโพธิสัตว์ก็ทำกาละ เข้าถึงเทพชั้นดุสิต

ขุ.อุ. โสณเถรวรรค มก. ๔๔/๔๘๕, มจ. ๒๕/๒๕๔, ปส. ๕๓/๓๘๔

๒.๒ เหตุการณ์สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับการตรัสรู้

๒.๒.๑ ระยะเวลาการบำเพ็ญบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นปัญญาธิกะบำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นสัทธาธิกะบำเพ็ญบารมี ๘ อสงไขยแสนกัป
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นวิริยาธิกะบำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขยแสนกัป

ขุ.อป. ปัจเจกพุทธาปทาน มก. ๗๐/๒๖๕

๒.๒.๒ ธรรมสโมธาน ๘ ประการ ของผู้ปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า

๑. ความเป็นมนุษย์
๒. ความถึงพร้อมด้วยเพศ (เป็นบุรุษเพศ)
๓. ความถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหัต
๔. การได้พบพระพุทธเจ้า

๕. การได้บรรพชา
๖. ความถึงพร้อมด้วยคุณวิเศษ มีการได้ฌานสมาบัติ เป็นต้น
๗. การกระทำอันยิ่ง (ได้เคยบำเพ็ญมหาบริจาค ๕ คือ ทรัพย์ อวัยวะ ชีวิต บุตร ภริยา)
๘. ความเป็นผู้มีฉันทะแรงกล้าในพระโพธิญาณ

ขุ.อป. ปัจเจกพุทธาปทาน มก. ๗๐/๒๖๗, ปส. ๘๐/๒๑

๒.๒.๓ สุเมธกถา

พุทธพยากรณ์สุเมธโพธิสัตว์

ย้อนไปในอดีต ๔ อสงไขยแสนกัป ในอมรวดีนคร พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ชื่อ สุเมธ เมื่อบิดามารดาตาย ผู้จัดการผลประโยชน์เปิดห้องเก็บสมบัติที่สะสมมาตลอดเจ็ดชั่วตระกูลให้สุเมธดู

สุเมธคิดว่า บิดาและปู่สะสมทรัพย์ไว้ แต่ไม่สามารถนำทรัพย์ติดตัวไปได้ สุเมธคิดจะนำทรัพย์ติดตัวไป จึงกราบทูลพระราชา ประกาศทั่วพระนครให้ทานแก่มหาชน แล้วบวชเป็นดาบส บำเพ็ญเพียรอยู่ไม่นานก็บรรลุอภิญญา ๕ สมาบัติ ๘

ในกาลนั้น พระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น เสด็จมายังรัมมนคร ชาวเมืองต่างจัดเตรียมถนนหนทางเพื่อรับเสด็จ สุเมธดาบสเหาะมาเห็นชาวเมืองจึงลงมาสอบถาม เมื่อได้ยินคำว่าพุทโธ เกิดความยินดี ขอพื้นที่จัดเตรียมหนทางด้วย

ระหว่างเตรียมหนทางนั้น พระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาถึง สุเมธดาบสลาดผ้าเปลือกไม้และหนังเสือบนเปือกตมแล้วนอนคว่ำหน้า ด้วยความปรารถนาว่า ขอให้พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายจงเหยียบท่านก้าวเดินไป อย่าเหยียบโคลนตม เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ท่าน

พระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับยืนอยู่ที่เบื้องศีรษะของสุเมธดาบส ทรงทราบความปรารถนา จึงทรงส่งอนาคตังสญาณ ใคร่ครวญแล้วทรงทราบว่า ล่วงไป ๔ อสงไขยกับแสนกัป ดาบสนี้จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าพระนามว่า โคดม เพื่ออนุเคราะห์สุเมธดาบส ให้บารมีเต็มบริบูรณ์ จึงเสด็จเหยียบสุเมธดาบสข้ามไป แล้วทรงพยากรณ์สุเมธดาบสท่ามกลางมหาชนนั้น

สุเมธดาบสได้รับพุทธพยากรณ์แล้ว จึงตรวจเลือกเฟ้นธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธเจ้าได้พบบารมี ๑๐ คือ

๑. ทานบารมี
๒. ศีลบารมี
๓. เนกขัมมบารมี
๔. ปัญญาบารมี
๕. วิริยบารมี
๖. ขันติบารมี
๗. สัจจบารมี
๘. อธิษฐานบารมี
๙. เมตตาบารมี
๑๐. อุเบกขาบารมี

ในกาลนั้น สุเมธดาบสสมาทานธรรม ๑๐ ประการ แล้วเข้าไปสู่ป่าใหญ่ เพื่อบำเพ็ญธรรมเหล่านั้นให้บริบูรณ์

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๑๔, ปส. ๘๐/๔, ขุ.ชา. อปัณณกวรรค มก. ๕๕/๔

๒.๒.๔ พรรณนาวงศ์ของพระโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ ๒๕

พระโพธิสัตว์ทรงทำอธิการในสำนักของพระพุทธเจ้า ๒๔ พระองค์ และเสด็จอุบัติใน ๔ อสงไขยกับแสนกัป นับถอยหลังแต่กัปนี้ไปเรียกว่า พุทธวงศ์

ขุ.พุทธ. มก. ๗๓/๖๙๐, มจ. ๓๓/๗๑๘

๒.๒.๕ สุขุมาลสูตร

สุขุมาลชาติและความเมา ๓ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสว่า เราเป็นสุขุมาล พระบิดาโปรดให้สร้างสระโบกขรณี หาผ้านุ่งที่ประณีต มีปราสาท ๓ หลัง ในแต่ละฤดู แต่ก็ยังคิดว่า ปุถุชนมีความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นธรรมดา คิดว่า ตนเองก็มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย จึงไม่เมาในความเป็นหนุ่ม ไม่เมาในความไม่มีโรค ไม่เมาในชีวิต จึงเสด็จออกบวชไม่ถอยหลังกลับ

อัง.ติก. เทวทูตวรรค มก. ๓๔/๑๖๙, มจ. ๒๐/๑๙๘, ปส. ๓๖/๑๐๙

๒.๒.๖ ปาสราสิสูตร

การแสวงหาที่ไม่ประเสริฐและการแสวงหาที่ประเสริฐ

พระบรมศาสดาตรัสว่า การแสวงหามี ๒ ประการ คือ การแสวงหาที่ไม่ประเสริฐ และการแสวงหาที่ประเสริฐ การแสวงหาที่ไม่ประเสริฐ คือ ตัวเองมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศก สังกิเลส เครื่องทำใจให้เศร้าหมองแล้วก็ยังแสวงหา สิ่งที่มีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความโศก สังกิเลสอยู่อีก ทราบความชัดในโทษแล้วจึงแสวงหาทางหลุดพ้น โดยการออกบวชซึ่งเป็นการแสวงหาที่ประเสริฐ

พระองค์เสด็จไปหาอาฬารดาบสและอุทกดาบส แล้วหลีกออกเร้น ทำความเพียรจนตรัสรู้ธรรม

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๔๑๐, มจ. ๑๒/๒๙๖, ปส. ๑๘/๑๔๙

๒.๒.๗ สุปินสูตร

มหาสุบิน ๕ ประการ ปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้

ในคืนก่อนวันตรัสรู้ พระโพธิสัตว์ทรงพระสุบิน (ฝัน) ว่า

๑. แผ่นดินเป็นที่นอนใหญ่ของตถาคต เป็นนิมิตว่า ตถาคตได้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ ที่ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า

๒. หญ้าคาได้ขึ้นจากนาภี (สะดือ) ของตถาคต จรดท้องฟ้าตั้งอยู่เป็นนิมิตว่า ตถาคตได้ตรัสรู้อริยมรรคมีองค์ ๘ แล้วประกาศด้วยดี ตลอดมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย

๓. หมู่หนอนมีสีขาว ศีรษะสีดำ ไต่ขึ้นเท้าของตถาคต ปกปิดถึงชานุมณฑล (เข่า) เป็นนิมิตว่า คฤหัสถ์ผู้นุ่งห่มผ้าขาวจำนวนมากได้ถึงตถาคต เป็นสรณะตลอดชีวิต

๔. นก ๔ เหล่า มีสีต่างๆ บินมาจากทิศทั้งสี่ ตกลงมาแทบเท้าของตถาคต แล้วกลายเป็นสีขาวทุกตัว เป็นนิมิตว่า วรรณะทั้งสี่ออกบวชแล้วทำให้แจ้งวิมุตติอันยอดเยี่ยม

๕. ตถาคตทรงดำเนินไปบนภูเขาคูถลูกใหญ่ แต่ไม่แปดเปื้อน เป็นนิมิตว่า คถาคตได้ปัจจัย ๔ แล้วไม่ลุ่มหลง ไม่พัวพัน มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเปลื้องตนออกบริโภค

เมื่อพระโพธิสัตว์ใคร่ครวญแล้ว จึงทรงกระทำสันนิษฐานว่า วันนี้พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อัง.ปัญจก. พราหมณวรรค มก. ๓๖/๔๓๑, มจ. ๒๒/๓๓๕, ปส. ๔๐/๒๔๙

๒.๒.๘ อวิทูเรนิทานกถา

เหตุการณ์ในวันตรัสรู้

ในคืนก่อนวันตรัสรู้ธรรม พระโพธิสัตว์ทรงเห็นมหาสุบิน ๕ ประการ เมื่อใคร่ครวญแล้วจึงทรงกระทำสันนิษฐานว่า วันนี้จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เช้าวันรุ่งขึ้น นางสุชาดานำข้าวปายาสใส่ถาดทองคำมาถวายพระโพธิสัตว์ นางคิดว่าพระโพธิสัตว์เป็นรุกขเทวดา

พระโพธิสัตว์เสวยภัตแล้ว ทรงถือถาดอธิษฐานที่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ถาดนั้นลอยทวนกระแสน้ำไป ๘๐ ศอก จนที่กลางแม่น้ำไปถึงภพของพญากาหนาคราช กระทบถาดของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์

คนหาบหญ้าชื่อ โสตถิยะ หาบหญ้าสวนทางมา รู้อาการของพระมหาบุรุษจึงถวายหญ้า ๘ กำมือ

พระโพธิสัตว์ทรงถือหญ้าเสด็จไปยังโพธิบัลลังก์ ทรงเลือกทางทิศตะวันออก ประทับนั่งแล้วอธิษฐานว่า แม้เนื้อและเลือดในสรีระจะแห้งเหือดหายไปหมดสิ้น เหลือแต่หนัง เอ็น และกระดูกก็ตามที หากเรายังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ จะไม่ทำลายบัลลังก์นี้

พลมาร เสนามาร และเทวบุตรมาร ยกทัพมาปรารถนาจะทำลายบัลลังก์ของพระโพธิสัตว์ เทวดาทั้งหลายต่างหนีไปหมด พระโพธิสัตว์ระลึกถึงบารมี ๑๐ ทัศ ที่ทรงบำเพ็ญมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน

เทวบุตรมารใช้ฤทธิ์ทำลายพระโพธิสัตว์ด้วยห่าน้ำฝน ห่าฝนหิน ห่าฝนเครื่องประหาร ห่าฝนถ่านเพลิง ห่าฝนเถ้า ห่าฝนทราย ห่าฝนเปือกตม ห่าฝนคือความมืด เมื่อไม่สำเร็จก็อ้างว่า บัลลังก์ที่พระโพธิสัตว์นั่งเป็นของตน

พระโพธิสัตว์ชี้ไปที่มหาปฐพี มหาปฐพีบันลือขึ้นเป็นสักขีพยานขับไล่พลมาร เสนามาร ให้ถอยทัพไปในปฐมยาม พระโพธิสัตว์ทรงเข้าถึงบุพเพนิวาสานุสติญาณตามลำดับ และได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในเวลาอรุณขึ้น

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๑๓๙, ปส. ๘๐/๑๐๔

๒.๒.๙ สันติเกนิทานกถา

เหตุการณ์เมื่อตรัสรู้ใหม่ๆ

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว ทรงมีพระดำริว่า สาเหตุที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีถึง ๔ อสงไขยแสนมหากัป มีการตัดศีรษะ การควักนัยน์ตา การเชือดพระหทัย การบริจาคบุตรและภรรยา ก็เพราะบัลลังก์ชัยนี้

เมื่อพระองค์ประทับนั่งแล้ว จึงทรงกระทำซึ่งพระดำริให้เต็มบริบูรณ์ก่อนแล้วจึงทรงลุกไป ดังนั้น พระองค์จึงทรงประทับนั่งเข้าสมาบัติ ทรงเสวยวิมุตติสุขบนบัลลังก์ชัยนั้นตลอดสัปดาห์

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๑๕๒, ปส. ๘๐/๑๑๖

๒.๒.๑๐ เหตุการณ์เมื่อตรัสรู้ใหม่ๆ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ ณ ควงไม้ศรีมหาโพธิ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงประทับนั่งเพียงบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุขตลอด ๗ วัน ณ ที่แห่งหนึ่ง ทรงพิจารณาปฏิจจสมุปบาททั้งที่เป็นอนุโลมและปฏิโลม และยังทรงเปล่งพุทธอุทานถึง ๓ ครั้ง

วิ.ม. มหาขันธกะ มก. ๖/๑, มจ. ๔/๑, ปส. ๕/๑

๒.๒.๑๑ ทุติยสุริยปมสูตร

พระตถาคตอุบัติ ความสว่างย่อมปรากฏ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อพระจันทร์และพระอาทิตย์ยังไม่เกิดขึ้นในโลก เวลานั้นจะมีแต่ความมืดมิด ไม่ปรากฏว่า เวลาไหนเป็นกลางคืนหรือกลางวัน วัน เดือน ปี ก็ไม่ปรากฏ แต่เมื่อใด พระจันทร์และพระอาทิตย์เกิดขึ้นในโลก เมื่อนั้นการปรากฏแห่งแสงสว่างแจ่มจ้าอย่างมาก ย่อมมีกลางคืน กลางวัน เดือนหนึ่ง กึ่งเดือน ฤดู และปีก็ปรากฏ ฉันใด

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่อุบัติขึ้นในโลก เวลานั้นก็มีแต่ความมืดมิด เมื่อใดพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ในโลก เมื่อนั้นความสว่างย่อมปรากฏ ดังนั้นการบอก การบัญญัติ การจำแนก การกระทำให้ง่ายซึ่งอริยสัจ ๔ ก็ย่อมมี ฉันนั้น

สัง.ม. สีสปาปัณณวรรค มก. ๓๑/๔๕๗, มจ. ๑๙/๖๑๘, ปส. ๓๑/๓๕

๒.๒.๑๒ อายาจนสูตร, พรหมายาจนสูตร

พรหมอาราธนาให้แสดงธรรม

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้แล้ว ทรงดำริว่า ธรรมของพระองค์นั้นลึกซึ้ง รู้เห็นได้ยาก ไม่ทรงน้อมพระหฤทัยไปเพื่อทรงแสดงธรรม

ครั้งนั้น สหัมบดีพรหมทราบความดำริของพระพุทธองค์ จึงอันตรธานจากพรหมโลกมาปรากฏอยู่เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลว่า ขอให้พระองค์ทรงแสดงธรรมเถิด สัตว์ทั้งหลายผู้มีกิเลสดุจธุลีในดวงตาน้อยมีอยู่ ถ้ามิได้สดับย่อมเสื่อมจากธรรม

พระพุทธองค์ทรงสอดส่องดูโลกด้วยพระพุทธจักษุได้เห็นสัตว์ทั้งหลาย บางพวกมีอินทรีย์กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน ทรงเปรียบบุคคลเหมือนบัว ๔ เหล่า ครั้นทรงเห็นแล้ว จึงตรัสตอบสหัมบดีพรหม ประสงค์ที่จะแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์

สหัมบดีพรหมจึงถวายอภิวาทพระพุทธองค์ ทำประทักษิณแล้วอันตรธานไป

สัง.ส. พรหมสังยุต ปฐมวรรค มก. ๒๕/๑๑๑, มจ. ๑๕/๒๒๙, ปส. ๒๔/๑๕๙

๒.๒.๑๓ สีสปาสูตร

สิ่งที่ตรัสรู้มีมากเหมือนใบประดู่ลายบนต้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ สีสปาวัน กรุงโกสัมพี ครั้งนั้น พระองค์ทรงถือใบประดู่ลายสองสามใบด้วยฝ่าพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุว่า ใบประดู่ลายสองสามใบที่พระองค์ทรงถือกับใบที่อยู่บนต้น ที่ไหนมีมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า บนต้นมีมากกว่า

พระพุทธองค์จึงตรัสรับรองว่า สิ่งที่พระองค์ทรงรู้แล้ว มิได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายมีอยู่มาก สาเหตุที่พระองค์มิได้ตรัสก็เพราะว่า สิ่งนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ มิใช่พรหมจรรย์เบื้องต้น พระองค์ประสงค์ให้ภิกษุทั้งหลายทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงในสิ่งที่พระองค์ทรงสั่งสอนแล้ว

สัง.ม. สีสปาปัณณวรรค มก. ๓๑/๔๔๙, มจ. ๑๙/๖๑๓

๒.๓ เหตุการณ์สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับการปรินิพพาน

๒.๓.๑ มหาปรินิพพานสูตร

พระบรมศาสดาทรงปลงอายุสังขาร

พระบรมศาสดาเสด็จพักผ่อนกลางวัน ณ ปาวาลเจดีย์ ทรงแสดงนิมิตโอภาสแก่พระอานนท์ว่า ผู้ใดเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ จะมีอายุยืนได้ถึงกัป แต่พระอานนท์มิได้ทูลอาราธนา

เมื่อพระอานนท์ลุกออกไป มารจึงได้มาอาราธนาให้นิพพาน พระองค์ทรงมีสติสัมปชัญญะ ปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์ว่า อีก ๓ เดือน จะเสด็จปรินิพพาน เกิดเหตุอัศจรรย์แผ่นดินไหว

เมื่อพระอานนท์ทราบ จึงกราบทูลอาราธนาให้ทรงพระชนม์ชีพต่ออีก แต่พระบรมศาสดาตรัสว่า มิใช่กาล เพราะได้ทรงแสดงนิมิตต่อพระอานนท์แล้วถึง ๑๖ ครั้ง

ครั้นเสด็จสู่กรุงปาวา ตรัสให้นำสุกรมัททวะของนายจุนทะที่นำมาถวายแด่พระองค์ เมื่อฉันแล้ว ตรัสสั่งให้นำไปฝังเสีย

ต่อมา พระพุทธองค์ทรงประชวรลงพระโลหิต เสด็จต่อไปยังกรุงกุสินารา ข้ามแม่น้ำกกุธา เสด็จเลียบฝั่งแม่น้ำหิรัญญวดี ตรัสแสดงสังเวชนียสถาน ๔ แก่พระอานนท์ว่า สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยระลึกว่า

๑. พระตถาคตประสูติในที่นี้

๒. พระตถาคตทรงตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้

๓. พระตถาคตทรงยังธรรมจักรอันยิ่งยวดให้เป็นไปแล้วในที่นี้

๔. พระตถาคตเสด็จปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในที่นี้

ดูก่อนอานนท์ ชนเหล่าใดเพียงจาริกไปยังพระเจดีย์ มีจิตเลื่อมใส เมื่อตายจะเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ พระบรมศาสดาตรัสถึงบุคคลผู้ควรแก่การสร้างสถูปไว้บูชา ๔ จำพวก คือ

๑. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า

๓. พระอรหันตสาวก

๔. พระเจ้าจักรพรรดิ

เมื่อชนเป็นอันมากยังจิตให้เลื่อมใสว่า นี่เป็นพระสถูปของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก หรือพระเจ้าจักรพรรดิ ชนเหล่านั้นเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เช่นกัน ครั้นแล้วตรัสสั่งความแก่พระอานนท์ ดังต่อไปนี้

๑. ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว จักเป็นพระบรมศาสดาของท่านทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไป

๒. เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว ภิกษุทั้งหลายไม่พึงเรียกกันด้วยคำว่า อาวุโส เช่น ที่เรียกกันอยู่ในบัดนี้ พึงเรียกภิกษุอ่อนกว่าโดยชื่อ โดยโคตรหรือด้วยคำว่า อาวุโส (ผู้มีอายุ) พึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า ภันเต (ท่านผู้เจริญ) หรืออายัสมา (ท่านผู้มีอายุ)

๓. เมื่อเราล่วงไปแล้ว เมื่อสงฆ์ปรารถนาก็จงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียได้

๔. เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะ คือ ปล่อยให้ทำอะไรตามใจ ไม่พึงว่ากล่าวตักเตือน

ทรงประทานโอกาสให้ภิกษุทั้งหลาย ได้ทูลถามถึงความสงสัยในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรค และข้อปฏิบัติ ปรากฏว่าไม่มีภิกษุรูปใดถาม พระบรมศาสดาจึงได้ประทานปัจฉิมโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด แล้วจึงเสด็จปรินิพพาน

พวกมัลลกษัตริย์จัดถวายพระเพลิง โทณพราหมณ์ทำหน้าที่ในการจัดแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่กษัตริย์แคว้นต่างๆ นำไปสร้างสถูป และทำการฉลองในนครของตน

ที.ม. มก. ๑๓/๒๗๙, มจ. ๑๐/๑๑๓, ปส. ๑๓/๓๔๙

๒.๓.๒ ประวัติสุภัททปริพาชก สักขิสาวกองค์สุดท้าย

สุภัททปริพาชกอยู่ในเมืองกุสินารา ทราบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจักปรินิพพาน สุภัททปริชาพาชกดำริว่า ธรรมอันเป็นที่สงสัยมีอยู่ เราเลื่อมใสพระสมณโคดม พระองค์ย่อมสามารถที่จะแสดงธรรมแก่เรา จึงเข้าไปหาพระอานนท์เพื่อขอเฝ้าพระพุทธองค์

พระอานนท์กล่าวห้ามถึง ๓ ครั้ง

พระบรมศาสดาทรงสดับคำเจรจาของพระอานนท์กับสุภัททปริพาชก จึงตรัสกับพระอานนท์ให้สุภัททะเข้าเฝ้าได้

สุภัททปริพาชกทูลถามพระบรมศาสดาเกี่ยวกับเรื่องคณาจารย์ผู้มีชื่อเสียง

พระบรมศาสดาทรงระงับคำถาม แล้วตรัสแสดงพระธรรมเทศนา จนสุภัททปริพาชกเลื่อมใสขอพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ขอบรรพชาอุปสมบท

พระบรมศาสดาตรัสว่า ผู้ที่เคยเป็นอัญญเดียรถีย์ต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือน เมื่อล่วง ๔ เดือนแล้ว ภิกษุทั้งหลายยินดีจึงให้บรรพชาอุปสมบท

สุภัททปริพาชกขออยู่ปริวาส ๔ ปี ล่วง ๔ ปีแล้ว ภิกษุทั้งหลายมีจิตยินดี จึงให้บรรพชาอุปสมบท

พระบรมศาสดาจึงตรัสให้พระอานนท์บวชให้กับสุภัททปริพาชก เมื่อบวชแล้วท่านหลีกออกทำความเพียรไม่นานก็บรรลุอรหัตผล นับเป็นสาวกองค์สุดท้ายที่ทันเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เหตุที่สุภัททปริพาชกยินดีฟังธรรมในวันสุดท้ายก่อนพระพุทธองค์จะปรินิพพาน เพราะสั่งสมอุปนิสัยชอบทำทานในภายหลัง มีเรื่องเล่าว่า

ในกาลแห่งพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า พี่น้อง ๒ คน เป็นกุฎุมพี คนพี่ถวายทานข้าวกล้าอันเลิศปีละ ๙ ครั้ง คือ

๑. ฤดูหว่านข้าว
๒. ข้าวตั้งท้อง
๓. ข้าวเม่า
๔. เกี่ยวข้าว
๕. ข้าวขะเน็ด
๖. ข้าวมัดเป็นฟ่อน
๗. ข้าวในลาน
๘. นวดข้าว
๙. ขนข้าวเข้าฉางยุ้ง

พี่ชายเกิดมาเป็นพระอัญญาโกณฑัญญเถระ ได้เป็นปฐมสาวก เพราะถวายทานอันเลิศในข้าวกล้าปีละ ๙ ครั้ง

ส่วนน้องทำนาเสร็จแล้วจึงถวายทาน ได้มาเกิดเป็นสุภัททปริพาชก ยินดีในการฟังธรรมในกาลที่พระบรมศาสดาจะปรินิพพาน เพราะยินดีถวายทานในภายหลังจากทำนาเสร็จแล้ว

ที.ม. มก. ๑๓/๓๑๗, มจ. ๑๐/๑๖๐, ปส. ๑๓/๔๐๔

๒.๓.๓ ปรินิพพานสูตร

พระบรมศาสดาเสด็จปรินิพพาน

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่สาลวัน ณ เมืองกุสินารา ทรงประทานปัจฉิมโอวาทแก่ภิกษุแล้วจึงทรงเข้าสมาบัติ ๙ คือ รูปฌาณ ๔ อรูปฌาณ ๔ และสัญญาเวทยิตนิโรธ แล้วเสด็จปรินิพพาน

ท้าวสหัมบดีพรหมได้กล่าวธรรมมีใจความว่า สัตว์ทุกหมู่เหล่าจักทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก พระตถาคตเจ้าผู้หาบุคคลเปรียบไม่ได้ในโลก ถึงแล้วซึ่งกำลังพระญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นนี้ ยังปรินิพพานให้เกิดขึ้นแล้ว

สัง.ส. พรหมสังยุต ทุติยวรรค มก. ๒๕/๑๘๙, มจ. ๑๐/๑๖๗, ปส. ๒๔/๒๐๔

๒.๓.๔ กาลกิริยาของบุคคล ๒ จำพวก

การทำกาลกิริยาของบุคคล ๒ จำพวก คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิย่อมกระทำความเดือดร้อนแก่ชนเป็นอันมาก

อัง.ทุก. ปุคคลวรรค มก. ๓๓/๔๒๑, ปส. ๓๕/๒๕๐

๒.๔ ความยิ่งใหญ่ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒.๔.๑ จูฬนิกาสูตร

พระสุรเสียงดังไปทั่วแสนโกฏิจักรวาล

พระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าและทูลถามว่า พระองค์สามารถตรัสให้โลกธาตุได้ยินพระสุรเสียงเท่าไร

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า จะให้โลกธาตุแสนโกฏิจักรวาล หรือจำนงเท่าไรก็ได้

อัง.ติก. อานันทวรรค มก. ๓๔/๔๓๑, มจ. ๒๐/๓๐๕, ปส. ๓๖/๒๖๘

๒.๔.๒ บุคคล ๒ จำพวก เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุข

พระบรมศาสดาตรัสว่า บุคคล ๒ จำพวก เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์เกื้อกูลของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระเจ้าจักรพรรดิ

ความเกิดขึ้นแห่งพระเจ้าจักรพรรดิ สัตว์โลกย่อมได้สมบัติ ๒ (มนุษยสมบัติและทิพยสมบัติ) ส่วนการเกิดขึ้นแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมได้สมบัติทั้งสาม (ได้นิพพานสมบัติเพิ่ม)

อัง.ทุก. ปุคคลวรรค มก. ๓๓/๔๑๙, ปส. ๓๕/๒๕๐

๒.๔.๓ ขัตติยสูตร

ผู้ประเสริฐสุด

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประเสริฐสุดกว่าสัตว์ ๒ เท้าทั้งหลาย สัตว์อาชาไนยประเสริฐสุดกว่าสัตว์ ๔ เท้าทั้งหลาย ภรรยาที่ปรนนิบัติดีประเสริฐสุดกว่าภรรยาทั้งหลาย บุตรใดเป็นผู้เชื่อฟัง บุตรนั้นประเสริฐสุดกว่าบุตรทั้งหลาย

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๘๓, มจ. ๑๕/๑๓, ปส. ๒๓/๕๙

๒.๔.๔ สีหสูตร

กำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ

๑. ทรงรู้ชัดซึ่งฐานะ และอฐานะตามเป็นจริง
๒. รู้วิบากกรรมตามเป็นจริง
๓. รู้ปฏิปทาเครื่องถึงประโยชน์ทั้งปวงตามเป็นจริง
๔. รู้ชัดซึ่งโลกธาตุตามเป็นจริง
๕. รู้ว่าสัตว์ต่างๆ มีอัธยาศัยต่างกันตามเป็นจริง
๖. รู้ความหย่อนและยิ่งแห่งสัตว์ตามเป็นจริง
๗. รู้ถึงความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้วตามเป็นจริง
๘. ระลึกชาติได้
๙. มีทิพยจักษุ
๑๐. ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

อัง.ทสก. มหาวรรค มก. ๓๘/๕๖, มจ. ๒๔/๔๓, ปส. ๔๔/๕๓

๒.๔.๕ เกวัฏฏสูตร

ปาฏิหาริย์ ๓

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้แจงปาฏิหาริย์ที่ทรงทำให้แจ้งด้วยความรู้ยิ่งด้วยพระองค์เอง คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ อนุสาสนีปาฏิหาริย์ การแสดงธรรมเนืองๆ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ไม่มีโทษ ตั้งอยู่ได้นาน เพราะตั้งอยู่ได้นาน จึงนำสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้

ส่วนอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์นั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า ยังมีโทษไม่ยั่งยืนอยู่นาน เพราะไม่ยังยืนอยู่นาน จึงไม่นำสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้

ที.สี. มก. ๑๒/๒๒๙, มจ. ๙/๒๑๔, ปส. ๑๒/๓๓๙

๒.๔.๖ มหาปทานสูตร

ประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๗ พระองค์

พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุเป็นอันมาก โดยภิกษุปรารถนาจะฟังธรรมกถาเกี่ยวกับบุพเพนิวาส จึงทรงนำเรื่องประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๗ พระองค์ คือ ย้อนไป ๙๑ กัป มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี อุบัติขึ้นในโลก

ย้อนไป ๓๑ กัป มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า สิขี เวสสภู อุบัติขึ้นในโลก

ในภัทรกัปนี้มีพระกกุสันธะ โกนาคมนะ กัสสปะ และพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก

ที.ม. มก. ๑๓/๑, มจ. ๑๐/๑, ปส. ๑๓/๑

๒.๔.๗ ปาสาทิกสูตร

เหตุที่เรียกว่าตถาคตเพราะพูดอย่างใดทำอย่างนั้น

เหตุที่เรียกว่า ตถาคต ตัวอย่างเช่น ตถาคตพูดอย่างใดทำอย่างนั้น ทำอย่างไรพูดอย่างนั้น หากว่าสิ่งที่เป็นอดีต เป็นปัจจุบัน เป็นอนาคต เป็นของจริง เป็นของแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตย่อมเป็นผู้รู้กาลในสิ่งนั้น เพื่อพยากรณ์ปัญหานั้นๆ หากสิ่งนั้นไม่เป็นจริง ไม่เป็นของแท้ ไม่ประกอบประโยชน์ ตถาคตย่อมไม่พยากรณ์ แม้สิ่งนั้นด้วยเหตุดังนี้แล

ตถาคตเป็นกาลวาที เป็นสัจวาที เป็นภูตวาที เป็นอัตถวาที เป็นธรรมวาที เป็นวินัยวาทีในธรรมทั้งหลาย ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน เพราะฉะนั้นชาวโลกจึงเรียกว่า ตถาคต ด้วยประการฉะนี้

ที.ปา. มก. ๑๕/๒๘๑, มจ. ๑๑/๑๔๗, ปส. ๑๕/๒๒๕

๒.๔.๘ มหาสีหนาทสูตร

กำลังของพระตถาคต

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงกำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ (ดู ๒.๔.๔) และเวสารัชชญาณ คือ พระญาณอันเป็นเหตุให้ทรงแกล้วกล้าไม่ครั่นคร้าม พระองค์ไม่ทรงมองเห็นว่า จะมีใครสามารถทักท้วงพระองค์ได้ โดยชอบธรรมในฐานะ ๔ คือ

๑. สัมมาสัมพุทธปฏิญญา พระองค์ทรงให้ปฏิญญาว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ (ไม่มีใครทักท้วงได้ว่าพระองค์ยังไม่รู้)

๒. ขีณาสวปฏิญญา พระองค์ทรงให้ปฏิญญาว่าเป็นขีณาสพ (ไม่มีใครทักท้วงได้ว่าพระองค์ยังไม่สิ้นอาสวะ)

๓. อันตรายิกธรรมวาทะ พระองค์ทรงแสดงธรรมที่เป็นอันตราย (ธรรมที่ควรเจริญไม่มีใครทักท้วงได้ว่า ธรรมเหล่านั้นไม่อาจก่ออันตรายแก่ผู้ล้องเสพได้จริง)

๔. นิยยานิกธรรมเทศนา พระองค์ทรงแสดงธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ (ธรรมที่ควรเจริญไม่มีใครทักท้วงได้ว่า ธรรมเหล่านั้นไม่อาจทำผู้ทำตามให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบได้จริง)

ม.มู. สีหนาทวรรค มก. ๑๘/๔๐, มจ. ๑๒/๑๔๔

๒.๔.๙ ปัจเจกพุทธปทาน

เหตุให้สำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ ถึงเหตุให้สำเร็จเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ท่านสร้างบุญญาธิการไว้ในสมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นทั้งหมดเป็นนักปราชญ์ มีปัญญากล้าแข็งดี ท่านปรารถนาพระนิพพาน มีจิตผ่องใส มีใจใสสะอาด ละกิเลสเครื่องเนิ่นช้าทั้งหลาย คือ ราคะ โทสะ โมหะ ได้ชนะความดิ้นรน คือ ชนะทิฐิ ๖๒

พระปัจเจกพุทธเจ้านั้นชื่อว่า ผู้เดียว เพราะดำเนินสู่ทางเป็นที่ไปสำหรับคนเดียว คือ มีสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ท่านเรียกว่า เอกายนมรรค ทางเป็นที่ไปสำหรับคนผู้เดียว

ความปรารถนาของพระปัจเจกพุทธเจ้าใช้เวลา ๒ อสงไขยแสนกัป โดยมีคุณสมบัติ ๕ ประการ คือ

๑. ได้ความเป็นมนุษย์

๒. ความถึงพร้อมด้วยเพศ (บุรุษเพศ)

๓. การได้เห็นท่านผู้ปราศจากอาสวะ

๔. การกระทำอันยิ่ง

๕. ความเป็นผู้มีฉันทะ

ขุ.อป. มก. ๗๐/๒๓๗, มจ. ๓๒/๑๓, ปส. ๘๐/๑๕๘

๒.๔.๑๐ ความแตกต่างและธรรมดาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒๕ พระองค์ มีความแตกต่างกัน ๘ ประการ

๑. พระชนมายุ

๒. ความสูง

๓. ตระกูล

๔. ระยะเวลาการทำความเพียร

๕. พระรัศมี

๖. พระยานที่ใช้เสด็จออกอภิเนษกรมณ์

๗. ไม้ตรัสรู้

๘. รัตนบัลลังก์ที่ตรัสรู้

ธรรมดาทั่วไปของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีเหมือนกัน ๓๐ ประการ คือ

๑. พระโพธิสัตว์ผู้มีภพสุดท้าย มีสัมปชัญญะรู้ตัว ลงสู่พระครรภ์ของพระชนนี

๒. พระโพธิสัตว์นั่งขัดสมาธิในพระครรภ์ของพระชนนี บ่ายพระพักตร์ออกไปภายนอก

๓. พระชนนีของพระโพธิสัตว์ทรงประทับยืนขณะมีพระประสูติกาล

๔. พระโพธิสัตว์ออกจากพระครรภ์พระชนนีในป่าเท่านั้น

๕. พระโพธิสัตว์ทรงประทับพระบาทลงบนแผ่นทอง บ่ายพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ย่างพระบาท ๗ ก้าว เสด็จไปทรงตรวจทิศทั้ง ๔ แล้วบรรลือสีหนาท

๖. เมื่อพระราชโอรสประสูติ พระโพธิสัตว์ก็ทรงเห็นนิมิต ๔ แล้วออกมหาภิเนษกรมณ์

๗. พระโพธิสัตว์ทรงถือผ้าธงชัยแห่งพระอรหันต์ ทรงผนวช ทรงบำเพ็ญเพียรกำหนดอย่างน้อยที่สุด ๗ วัน

๘. เสวยข้าวมธุปายาสในวันที่ทรงบรรลุพระสัมโพธิญาณ

๙. ประทับนั่งเหนือสันถัตหญ้าบรรลุพระสัพพัญญุตาญาณ

๑๐. ทรงบริกรรมอานาปานัสสติกัมมัฏฐาน
๑๑. ทรงกำจัดกองกำลังของมาร
๑๒. ทรงได้คุณมีอสาธารณญาณ ตั้งแต่วิชชา ๓ เป็นต้นไปเป็นอาทิ ณ โพธิบัลลังก์นั่นเอง
๑๓. ทรงยับยั้งใกล้โพธิพฤกษ์ ๗ สัปดาห์
๑๔. ท้าวมหาพรหมทูลอาราธนาเพื่อให้แสดงธรรม
๑๕. ทรงประกาศพระธรรมจักร ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
๑๖. ในวันมาฆปูรณมี ทรงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงในที่ประชุมสาวก ประกอบด้วยองค์ ๔
๑๗. ประทับอยู่ประจำ ณ พระเชตวันมหาวิหาร
๑๘. ทรงทำยมกปาฏิหาริย์ใกล้ประตูกรุงสาวัตถี
๑๙. ทรงแสดงพระอภิธรรม ณ ภพดาวดึงส์
๒๐. เสด็จลงจากเทวโลกใกล้ประตูสังกัสสนคร
๒๑. ทรงเข้าผลสมาบัติต่อเนื่องกัน
๒๒. ทรงตรวจดูเวไนยชน ๒ วาระ
๒๓. เมื่อเรื่องเกิดขึ้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบท
๒๔. เมื่อเหตุต้นเรื่องเกิดขึ้น จึงตรัสชาดก
๒๕. ตรัสพุทธวงศ์ในสมาคมพระประยูรญาติ
๒๖. ทรงทำปฏิสันถารกับภิกษุอาคันตุกะ
๒๗. พวกภิกษุจำพรรษาแล้วได้รับนิมนต์ ถ้าไม่ทูลบอกลาก่อน ไปไม่ได้
๒๘. ทรงทำกิจก่อนและหลังเสวย ยามต้น ยามกลาง และยามสุดท้ายทุกวัน
๒๙. เสวยรสมังสะในวันปรินิพพาน
๓๐. ทรงเข้าสมาบัติยี่สิบสี่แสนโกฏิสมาบัติแล้วจึงปรินิพพาน

ขุ.พุทธ. มก. ๗๓/๗๔๑, ปส. ๘๔/๒๔๑

๒.๔.๑๑ อรรถกถา อุรควรรค สุตตนิบาต

สิ่งที่พระบรมศาสดาไม่ต้องรักษา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า สิ่งที่ตถาคตไม่ต้องรักษามี ๔ ประการ คือ

๑. ความประพฤติทางกาย
๒. ความประพฤติทางวาจา
๓. ความประพฤติทางใจ
๔. อาชีวะบริสุทธิ์

ขุ.สุ. อุรควรรค มก. ๔๖/๗๖

๒.๔.๑๒ คำตรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดีเพราะประกอบด้วยเหตุ ๑๖ ประการ คือ

๑. ให้เกิดศรัทธา
๒. ให้เกิดปัญญา
๓. พร้อมด้วยอรรถ
๔. พร้อมด้วยพยัญชนะ
๕. มีบทง่าย
๖. มีบทลึกซึ้ง
๗. สบายหู
๘. จับใจ
๙. ไม่ยกตน
๑๐. ไม่ข่มท่าน
๑๑. เยือกเย็นด้วยกรุณา
๑๒. ผ่องแผ้วด้วยปัญญา
๑๓. เป็นคลองธรรมน่ารื่นรมย์
๑๔. น่าขบคิด
๑๕. ฟังได้ง่าย
๑๖. ทำตามแล้วได้ประโยชน์

ที.สี. มก. ๑๑/๔๘๐

๒.๕ การสรรเสริญและนอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒.๕.๑ นาคสูตร

เหตุที่มนุษย์และเทวดากล่าวสรรเสริญพระบรมศาสดา

พระกาฬุทายีได้ยินมหาชนกล่าวชมช้างที่มีรูปร่างใหญ่สมบูรณ์ว่า เป็นสัตว์ประเสริฐ

พระบรมศาสดาตรัสว่า บุคคลใดไม่ทำชั่วด้วยกาย วาจา ใจ ในโลกนี้ ทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก เราเรียกว่า บุคคลนั้นเป็นผู้ประเสริฐ

ความที่พระองค์เป็นผู้เปรียบด้วยช้าง เพราะพระองค์ไม่ทรงทำชั่ว ทรงมีโสรัจจะ และอวิหิงสาเป็นเท้าหน้าทั้งสอง ตบะและพรหมจรรย์เป็นเท้าหลัง มีศรัทธาเป็นงวง มีอุเบกขาเป็นงา มีสติเป็นคอ มีปัญญาเป็นเศียร มีการสอดส่องธรรมเป็นปลายงวง มีธรรมเครื่องเผากิเลสเป็นท้อง มีวิเวกเป็นหาง พระองค์ตัดเครื่องผูกพันทั้งปวง เสด็จไปทางใดๆ ก็ไม่ห่วงใย

อัง.ฉักก. ธรรมิกวรรค มก. ๓๖/๖๔๔, มจ. ๒๒/๔๙๘, ปส. ๔๑/๑๐๘

๒.๕.๒ สัมปสาทนียสูตร

พระสารีบุตรกล่าวสรรเสริญพระบรมศาสดา

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของปาวาริกเศรษฐี เมืองนาลันทา พระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาถวายอภิวาทแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างนี้ว่า ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน ไม่มีสมณะหรือพราหมณ์อื่น ที่จะมีความรู้ยิ่งไปกว่าพระผู้มีพระภาคเจ้า ในทางพระสัมโพธิญาณ ผู้ใดมีปัญญามากและมีญาณแข็งกล้า ผู้นั้นย่อมเชื่อพุทธคุณอย่างมาก

ที.ปา. มก. ๑๕/๑๘๗, มจ. ๑๑/๑๐๓, ปส. ๑๕/๑๒๕

๒.๕.๓ ทุติยโกศลสูตร

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงนอบน้อมพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสถามพระเจ้าปเสนทิโกศลที่นอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เห็นอำนาจประโยชน์อะไร

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า ทรงนอบน้อมต่อพระองค์ด้วยเหตุ ๑๐ ประการ คือ

๑. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก ทรงยังชนหมู่มากให้ดำรงอยู่ใน อริยญาณธรรม

๒. พระองค์ทรงเป็นผู้มีศีลอันประเสริฐ มีศีลอันเจริญ มีศีลเป็นกุศล ทรงประกอบแล้วด้วยกุศล

๓. พระองค์ทรงถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือเสนาสนะอันสงัดตามแนวป่าตลอดกาลนาน

๔. พระองค์ทรงสันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและเภสัชบริขารอันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ตามมีตามได้

๕. พระองค์ทรงเป็นผู้ควรทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีเนื้อนาบุญอื่นยิ่งกว่า

๖. พระองค์ทรงเป็นผู้ได้ตามความปรารถนาในการเที่ยวไปแห่งจิต

๗. พระองค์ทรงเป็นผู้ได้ตามปรารถนาในเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

๘. พระองค์ทรงระลึกชาติได้

๙. พระองค์ทรงมีทิพยจักษุ

๑๐.พระองค์ทรงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะกิเลสมิได้

อัง.ทสก. มหาวรรค มก. ๓๘/๑๑๖, มจ. ๒๔/๗๖, ปส. ๔๔/๘๘

๒.๕.๔ พาหิติยสูตร

พระอานนท์ตอบปัญหาและกล่าวสรรเสริญพระบรมศาสดา

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามพระอานนท์ว่า ข้าแต่ท่านอานนท์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นพึงทรงประพฤติกายสมาจาร ที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้งพึงติเตียนบ้างหรือหนอ

พระอานนท์ถวายพระพรว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นไม่พึงทรงประพฤติกายสมาจาร วจีสมาจาร และมโนสมาจาร (การเบียดเบียนตัวเองบ้าง เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นบ้าง) ที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้รู้แจ้งพึงติเตียนเลย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงละอกุศลธรรมได้ทุกอย่าง และทรงประกอบด้วยกุศลธรรม

ม.ม ราชวรรค มก. ๒๑/๑๘๒, มจ. ๑๓/๔๔๒, ปส. ๒๐/๘๑

๒.๕.๕ มหาโควินทสูตร

ท้าวสักกะกล่าวพรรณนาพระคุณของพระบรมศาสดา ๘ ประการ

๑. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปฏิบัติเพื่อความเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก

๒. พระธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้วเป็นธรรมที่พึงเห็นเอง น้อมมาในตน ผู้รู้พึงทราบเฉพาะตน

๓. พระองค์ทรงบัญญัติไว้อย่างดีว่า นี้เป็นกุศล นี้เป็นอกุศล

๔. พระองค์ทรงบัญญัติข้อปฏิบัติที่ให้ถึงพระนิพพานแก่สาวกทั้งหลาย

๕. พระองค์ทรงได้พระผู้ยังต้องศึกษาอีก และพระผู้สิ้นอาสวะแล้ว เป็นพระสหายแต่ไม่ทรงติดในท่านเหล่านั้น

๖. พระองค์ทรงได้ลาภสำเร็จอย่างยิ่ง ชื่อเสียงสำเร็จอย่างยิ่ง ทรงปราศจากความมัวเมา

๗. พระองค์ทรงมีปกติตรัสอย่างไรก็ทรงทำอย่างนั้น ทรงมีปกติทำอย่างไรก็ตรัสอย่างนั้น

๘. พระองค์ทรงข้ามความสงสัยได้แล้ว

ที.ม. มก. ๑๔/๓, มจ. ๑๐/๒๒๙, ปส. ๑๔/๘๒

๒.๕.๖ ธรรมเจติยสูตร

พระเจ้าปเสนทิโกศล แสดงความเคารพพระบรมศาสดา

พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ทรงซบพระเศียรลง ทรงจุมพิตและนวดพระยุคลบาท ทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ทรงกระทำเช่นนี้ด้วยความเลื่อมใสในธรรม ๘ ประการ คือ

๑. เห็นภิกษุทั้งหลายประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์ตลอดชีวิต

๒. เห็นภิกษุทั้งหลายสมัครสมานชื่นชมกันไม่วิวาทกัน

๓. เห็นภิกษุทั้งหลายมีอินทรีย์อิ่มเอิบร่าเริง มีใจชื่นบาน มีความขวนขวายน้อย

๔. เห็นพระพุทธองค์ทรงฝึกบริษัทและสาวก โดยไม่ต้องใช้อาชญาศาสตรา

๕. เห็นกษัตริย์ผู้มีปัญญายอมตนเข้าเป็นสาวก

๖. เห็นพราหมณ์คฤหบดีบัณฑิตออกบวช ทำให้แจ้งที่สุดแห่งพรหมจรรย์

๗. ช่างไม้ ๒ คน ที่หม่อมฉันเลี้ยงไว้ เมื่อยกกองทัพไปพักนอกเมือง ทราบว่าพระองค์ประทับ ณ ทิศใด ก็หันศีรษะไปทางนั้น นอนเหยียดเท้ามาทางหม่อมฉัน

๘. พระพุทธองค์เป็นกษัตริย์มีพระชนมายุ ๘๐ ปี หม่อมฉันก็เป็นกษัตริย์มีอายุ ๘๐ ปี

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๑๙๕, มจ. ๑๓/๔๕๒, ปส. ๒๐/๙๗

๒.๕.๗ ดูมงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ

ข้อ ๑ ความเคารพในพระพุทธเจ้า หน้า ๖๓๙

๒.๖ คำถาม คำตอบเกี่ยวกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒.๖.๑ ถามเรื่องการรู้ความยิ่งใหญ่ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า รู้เรื่องความยิ่งใหญ่ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า รู้ได้อย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า รู้ได้เพราะพระอรหันต์ผู้เข้าถึงพระนิพพานมีอยู่ ดังคำกล่าวที่ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นได้ชื่อว่า เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะธรรมเป็นของที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

มิลิน. ๑๐๙

๒.๖.๒ ถามเรื่องความมีและไม่มีแห่งพระพุทธเจ้า

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ไม่เคยเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วเชื่อได้อย่างไรว่า มีจริง

พระนาคเสนตอบโดยอุปมาอุปไมยว่า เหมือนสะดือทะเล ไม่ได้เห็นแต่รู้ว่ามี พระสัมมาสัมพุทธจ้าก็เช่นกัน ไม่เคยเห็นแต่รู้ว่ามี

มิลิน. ๑๐๘

๒.๖.๓ ถามถึงที่อยู่ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่นิพพานแล้ว

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรินิพพานแล้ว ชี้ได้ไหมว่าอยู่ที่ไหน

พระนาคเสนทูลตอบว่า เปลวไฟที่ดับแล้ว ไม่อาจชี้ได้ว่าอยู่ที่ไหน ฉันใด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปรินิพพานแล้วก็ไม่อาจชี้ได้ ฉันนั้น อาจชี้ได้เพียงพระธรรมกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น

มิลิน. ๑๑๓

๒.๖.๔ ถามถึงอุปสัมปทา อนุปสัมปทา

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ใครบวชให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระนาคเสนทูลตอบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุปสมบทเองใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์

มิลิน. ๑๑๘

๒.๖.๕ ถามถึงสิ่งที่ทำได้ยากของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงกระทำสิ่งที่ทำได้ยากได้แก่อะไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ทรงแสดงธรรมอันไม่มีรูปร่างที่มีอยู่ในจิต เช่น เวทนา สัญญา เจตนา ฯลฯ

มิลิน. ๑๔๐

๒.๖.๖ ถามถึงลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ของพระพุทธมารดาและพระพุทธบิดา

เนื้อความเหมือนข้อ ๒.๑.๕ หน้า ๑๒๐

๒.๖.๗ ถามถึงการบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า พวกเดียรถีย์กล่าวว่า ถ้าพระพุทธเจ้ายังทรงยินดีต่อการบูชา ก็ยังไม่เชื่อว่า ปรินิพพาน ยังเกี่ยวข้องกับโลก ถ้าพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ไม่เกี่ยวข้องกับโลก หลุดพ้นไปจากภพทั้งปวงแล้ว การบูชาพระพุทธเจ้าก็ไม่เกิดประโยชน์

พระนาคเสนทูลตอบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงยินดีด้วยสักการะ เหมือนไฟกองใหญ่ไม่ยินดีด้วยเชื้อ เหมือนแผ่นดินใหญ่ไม่ยินดีต่อพืชทั้งปวงที่อาศัยแผ่นดินเจริญงอกงาม พืชที่เจริญงอกงามโดยอาศัยแผ่นดิน เหมือนการบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ดับขันธปรินิพพานแล้วก็ยังมีผล

มิลิน. ๑๕๖

๒.๖.๘ ถามเรื่องโปรดให้พระเทวทัตบรรพชา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๑๐.๑.๖ หน้า ๙๔

๒.๗ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเคารพพระสัทธรรม

๒.๗.๑ เวรัญชพราหมณ์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ไหว้ใคร

คราวหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ใต้ร่มไม้สะเดาในบริเวณเมืองเวรัญชรา พร้อมด้วยพระสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ รูป ต่อมา พราหมณ์ผู้เป็นใหญ่ในเมืองนั้นชื่อ เวรัญชะ ได้ยินชาวเมืองเล่าลือถึงคุณงามความดีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงตัดสินใจไปเฝ้าพระองค์

เวรัญชพราหมณ์ได้กราบทูลถามความสงสัยต่อพระบรมศาสดาว่า ที่มีคนพูดกันว่า พระบรมศาสดาไม่ลุกขึ้นยืนรับไม่ไหว้ ไม่เชื้อเชิญพราหมณ์ผู้สูงอายุให้นั่งจริงหรือไม่

พระบรมศาสดาทรงยอมรับว่า จริง เพราะว่า ไม่มีใครในโลกที่พระองค์ควรจะไหว้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบพระองค์เหมือนลูกไก่ตัวแรก ที่ใช้จะงอยปากและปลายเล็บกะเทาะเปลือกไข่ออกมาได้ก่อนตัวอื่นๆ จึงควรได้รับเกียรติให้เป็นพี่

ทรงเล่าต่อไปว่า ขณะที่คนส่วนมากยังถูกเปลือกไข่ คือ อวิชชาหุ้มห่อไว้ พระองค์ได้ทำลายอวิชชาจนได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม

การตรัสรู้ของพระองค์เริ่มด้วยมีสติตั้งมั่น กายสงบ จิตตั้งมั่นมีอารมณ์เป็นหนึ่ง แล้วบรรลุถึงฌานที่ ๑ ฌานที่ ๒ ฌานที่ ๓ และฌานที่ ๔ ตามลำดับ ต่อจากนั้น ก็ทรงได้ญาณที่ทำให้พระองค์สามารถระลึกชาติก่อนของพระองค์ได้นับแสนนับล้านชาติ ในยามที่ ๒ ทรงเห็นการตายการเกิดของสัตว์ทั้งหลาย เกิดดีบ้างเลวบ้างตามกรรมของตน ในยามที่ ๓ ทรงรู้แจ้งทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และทางดับทุกข์ ทรงรู้จักกิเลสหมักหมม

ในจิต คือ กามาสวะ (กิเลสหมักหมมในกาม) ภวาสวะ (กิเลสหมักหมมในภพ) และอวิชชาสวะ (กิเลสหมักหมม คือ ความมืดบอดแห่งจิต) ทรงรู้เหตุให้เกิดอาสวะ ความดับอาสวะ และทางปฏิบัติเพื่อดับอาสวะ จนจิตหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อได้ฟังคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เวรัญชพราหมณ์ก็เกิดความเลื่อมใส ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ แล้วทูลอาราธนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมทั้งพระสงฆ์ให้อยู่จำพรรษาที่เมืองเวรัญชรา

วิ.มหา. มก. ๑/๒, มจ. ๑/๒, ปส. ๑/๙

๒.๗.๒ ปฐมอุรุเวลสูตร

พระพุทธเจ้าทั้งปวงทรงเคารพพระสัทธรรม

ในสมัยที่พระบรมศาสดาตรัสรู้ใหม่ๆ ได้ตรวจดูว่า ไม่มีใครถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ ยิ่งกว่าพระองค์ในภพทั้ง ๓ นี้ จึงทรงเคารพธรรมที่ได้ตรัสรู้

ครั้งนั้น สหัมบดีพรหมจึงมาทูลวิงวอนให้โปรดมหาชน ให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ ความเคารพในพระสัทธรรมนี้ เป็นธรรมดาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย

อัง.จตุกก. อุรุเวลวรรค มก. ๓๕/๕๓, มจ. ๒๑/๓๓, ปส. ๓๗/๖๕

๒.๗.๓ จักกวัตติสูตร

ธรรมเป็นพระราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ

ภิกษุทูลถามพระบรมศาสดาว่า ใครเป็นพระราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ธรรมเป็นพระราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิทรงเคารพสักการะธรรม แม้พระองค์เองก็เคารพสักการะพระสัทธรรม

อัง.ติก. รถการวรรค มก. ๓๔/๓๕, มจ. ๒๐/๑๕๔, ปส. ๓๖/๑๙

๒.๘ อานิสงส์ของการบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒.๘.๑ นายสุมนมาลาการ

นายสุมนมาลาการบูชาพระบรมศาสดาด้วยดอกมะลิ

นายมาลาการได้บำรุงพระเจ้าพิมพิสารด้วยดอกมะลิ ๘ ทะนาน แต่เช้าตรู่ทุกวัน

วันหนึ่ง เขาได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า มีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่แวดล้อมเสด็จเข้าสู่พระนคร เพื่อบิณฑบาตด้วยพระพุทธานุภาพ ด้วยพระพุทธลีลาอันยิ่งใหญ่ ยังให้เขามีจิตเลื่อมใส เขาคิดว่า ดอกไม้เหล่านี้สำหรับบำรุงพระราชาเป็นประจำ เมื่อไม่ทรงได้ดอกไม้เหล่านี้จะพึงฆ่าเราก็ยอม เพราะการพระราชทานทรัพย์นั้นสักว่าเลี้ยงชีพในอัตภาพนี้ ส่วนการบูชาพระบรมศาสดา เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่เราในโกฏิกัปเป็นอเนกทีเดียว จึงยอมสละชีวิตของตนแก่พระตถาคต เป็นผู้ร่าเริงบันเทิงแล้ว มีจิตเบิกบานแช่มชื่นบูชาพระบรมศาสดาด้วยดอกมะลินั้น

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระอานนท์ว่า อานนท์เธออย่าได้กำหนดว่า กรรมมีประมาณเล็กน้อย อันนายมาลาการนี้กระทำแล้ว นี้เป็นการสละชีวิตกระทำการบูชาเรา แล้วยังจิตให้เลื่อมใสในเราด้วยการอย่างนี้ จะไม่ไปสู่สุคติตลอดแสนกัป ภายหลังเขาจะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า สุมนะ

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๒๐๔, มจ. ๒๕/๔๘, ปส. ๔๙/๑๙๒

๒.๘.๒ สารีปุตตเถราปทาน

บุพจริยาของพระสารีบุตรเถระ

ในอดีตกาล ในที่สุดหนึ่งอสงไขยยิ่งด้วยแสนกัป พระสารีบุตรบังเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล มีชื่อว่า สรทมาณพ พระโมคคัลลานะบังเกิดในตระกูลคหบดีมหาศาล มีชื่อว่า สิริวัฑฒนกุฏุมพี คนทั้งสองเป็นสหายกัน

วันหนึ่ง สรทมาณพคิดว่า ชื่อว่าความตายของสัตว์เหล่านี้เป็นสิ่งที่แน่นอน เราควรถือการบวชอย่างหนึ่ง แสวงหาทางหลุดพ้น ได้ไปชวนสหาย แต่สหายไม่อาจบวชได้ ท่านเปิดคลังรัตนะให้มหาทานแก่คนกำพร้า แล้วไปยังเชิงเขาบวชเป็นฤาษี มีบุตรของพราหมณ์ประมาณ ๗๔,๐๐๐ คน บวชตาม ท่านทำอภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ ให้บังเกิด แม้ชฎิลทั้งหลายที่ตามมาก็ทำอภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ ให้เกิดขึ้น

สมัยนั้น พระอโนมทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก วันหนึ่ง ทรงมีพระประสงค์จะสงเคราะห์สรทดาบสได้เสด็จไปทางอากาศ ทรงดำริว่า จงรู้ว่าเราเป็นพระพุทธเจ้า เมื่อสรทดาบสเห็นพระบรมศาสดาได้ถวายไทยธรรมซึ่งมีผลาผลใส่ลงในบาตรของพระบรมศาสดาด้วยตนเอง

เมื่อพระบรมศาสดาทำกิจด้วยโภชนะเสร็จแล้ว ทรงเข้านิโรธสมาบัติด้วยพระประสงค์ว่า ผลใหญ่จงมีแก่ดาบสเหล่านั้น

พระดาบสได้ยืนกั้นฉัตรดอกไม้แด่พระบรมศาสดาตลอด ๗ วัน พอล่วง ๗ วัน พระบรมศาสดาทรงออกจากนิโรธสมาบัติ

ลำดับนั้น พระบรมศาสดาทรงตั้งอยู่ในพุทธวิสัยแล้ว ทรงเริ่มพระธรรมเทศนา ในเวลาจบเทศนา ชฎิลเจ็ดหมื่นสี่พันยกเว้นสรทดาบสได้บรรลุพระอรหันต์ ส่วนสรทดาบสมีปริวิตกในเวลาแสดงธรรมว่า โอหนอ แม้เราก็พึงเป็นพระสาวกของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง ในอนาคตเหมือนพระนิสภเถระซึ่งเป็นพระอัครสาวก แล้วมีจิตส่งไปที่อื่น จึงไม่อาจทำให้รู้แจ้งมรรคผล ถวายบังคมพระบรมศาสดาบอกถึงความปรารถนาเช่นนี้

พระบรมศาสดาทรงเห็นว่า จะสำเร็จโดยหาอันตรายมิได้ จึงทรงพยากรณ์ว่า ล่วงไปหนึ่งอสงไขยยิ่งด้วยแสนกัป แต่กัปนี้ไป อัครสาวกของพระโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าจักมีนามว่า สารีบุตร

สรทดาบสไปยังสำนักของสิริวัฑฒนกุฏุมพีผู้สหาย แล้วกล่าวให้ท่านสิริวัฑฒนะปรารถนาตำแหน่งทุติยสาวกของพระโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า สิริวัฑฒนะจึงถวายมหาทานตลอด ๗ วัน และได้รับพยากรณ์จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า จะสมดังความปรารถนา กระทำกุศลกรรมตลอดชั่วอายุแล้วบังเกิดในกามาวจรเทวโลก ส่วนสรทดาบสเจริญพรหมวิหาร ๔ แล้วบังเกิดในพรหมโลก

ขุ.อป. เถราปทาน มก. ๗๐/๔๒๖, มจ. ๓๒/๒๖, ปส. ๘๐/๒๒๙, ปส. ๖๓/๒๐, ปส.๖๓/๘๔

๒.๘.๓ พระนันทเถระ

เคยเกิดเป็นเต่าพาพระบรมศาสดาข้ามแม่น้ำ

ภพในอดีตของพระนันทะ ได้บำเพ็ญมหาทานแด่พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วปรารถนาความเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุด้านคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายในอนาคต ตั้งแต่นั้นมาก็ท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์ มาเกิดเป็นเต่าใหญ่ในสมัยของพระอัตถทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า

วันหนึ่ง พระบรมศาสดาประทับยืนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเพื่อจะข้าม เต่านั้นมีความประสงค์จะพาพระบรมศาสดาให้ข้ามด้วยตนเอง จึงหมอบลงแทบบาทมูล

พระบรมศาสดาทรงตรวจดูอัธยาศัยของเต่านั้นแล้ว เสด็จประทับบนหลัง มันร่าเริงยินดีแล้วว่ายตัดกระแสน้ำไปโดยเร็ว ด้วยบุญกรรมจึงท่องเที่ยวอยู่แต่สุคติภพ จนภพชาติสุดท้ายบังเกิดในพระครรภ์ของพระนางมหาปชาบดีโคตมี และได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ขุ.เถร. เอกกนิบาต มก. ๕๑/๘๒, มจ. ๒๖/๓๕๖, ปส. ๖๓/๖

๒.๘.๔ พระกัปปฏกุรเถระ

บูชาพระบรมศาสดาด้วยดอกการะเกด

ภพในอดีตของพระกัปปฏกุระ ท่านมีจิตเลื่อมใสในพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำการบูชาด้วยดอกการะเกด ได้กล่าวว่า ด้วยบุญนี้ท่านไม่รู้จักทุคติ นี้เป็นผลแห่งพุทธบูชา ท่านเผากิเลสทั้งหลาย คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านได้กระทำสำเร็จแล้ว

ขุ.เถร. ทุกนิบาต มก. ๕๑/๑๘๔, มจ. ๒๖/๓๖๗, ปส. ๖๓/๓๖

๒.๘.๕ นกฮูกตัวหนึ่งมีจิตเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระบรมศาสดาทรงอาศัยอยู่ ณ เวทิสสกบรรพต ครั้งนั้น นกฮูกตัวหนึ่งบินตามส่ง และคอยต้อนรับพระบรมศาสดา เมื่อเสด็จออกและกลับจากบิณฑบาตครึ่งทาง

ในวันหนึ่ง นกฮูกบินลงจากภูเขามาไหว้พระบรมศาสดา และพระภิกษุสงฆ์ที่นั่งแวดล้อมในเวลาเย็น

พระบรมศาสดาตรัสกับพระอานนท์ว่า นกฮูกนี้ยังจิตให้เลื่อมใสในเราและพระภิกษุสงฆ์ จะท่องเที่ยวในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายตลอดแสนกัป ในที่สุดจะได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า โสมนัส

ม.มู. สีหนาทวรรค มก. ๑๘/๓๓, ปส. ๑๗/๓๔๙

๒.๘.๖ มัฏฐกุณฑลี

มัฏฐกุณฑลีเป็นบุตรของพราหมณ์ ผู้เป็นเศรษฐีขี้เหนียว พราหมณ์คิดจะให้ของขวัญบุตรก็ไม่จ้างช่างทอง เพราะเสียดายค่าจ้าง จึงเอาแผ่นทองมาตีให้เป็นแผ่นบางๆ ทำตุ้มหูให้บุตร

ต่อมา มัฏฐกุณฑลีป่วย พราหมณ์กลัวเสียค่ารักษา จึงไปหาหมอถามถึงวิธีปรุงยามารักษาเอง จนบุตรมีอาการหนัก เพื่อนบ้านมาเยี่ยมก็กลัวจะเห็นสมบัติในเรือนตน จึงนำบุตรมานอนที่ชานบ้าน

พระบรมศาสดาเสด็จมาโปรดมัฏฐกุณฑลี ขณะที่มัฏฐกุณฑลีนอนหันหน้าเข้าฝาเรือน ทรงเปล่งพระรัศมีไปกระทบฝาเรือน มัฏฐกุณฑลีแปลกใจหันหน้าออกมาจะยกมือไหว้แต่ก็ยกไม่ไหวเพราะหมดแรง จึงทำจิตของตนให้เลื่อมใส

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จไปลับตา มัฏฐกุณฑลีตาย แล้วไปบังเกิดในเทวโลก ภายหลัง จึงลงมาโปรดบิดามารดาให้เลื่อมใสในพระบรมศาสดา จนบรรลุโสดาปัตติผลทั้งสองคน

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๓๙, มจ. ๒๕/๒๔, ปส. ๔๘/๓๖,
ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๙๐๓, มจ. ๒๗/๓๔๑, ปส. ๖๗/๑๕๕
ขุ.วิ. สุนิกขิตวรรค มก. ๔๘/๖๒๘, มจ. ๒๖/๑๕๑, ปส. ๖๐/๓๑๑

๒.๘.๗ โมรชาดก

พญานกยูงทองทรงมั่นอยู่ในพระปริตร

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้มีความกระสัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานกยูงทองได้เจริญพระปริตร ครั้งนั้น พระนางเขมาเทวีฝันเห็นนกยูงทองแสดงธรรม ทรงนำมาเล่าให้พระราชาฟัง

พระราชาทรงมีพระราชดำรัสให้จับนกยูงทอง แต่ไม่มีใครจับได้ พระราชาทรงกริ้วมาก ให้จารึกในแผ่นทองว่าใครได้กินเนื้อนกยูงจะไม่แก่ไม่ตาย

กาลต่อมา เมื่อพระราชาเสด็จสวรรคตไป ๖ ชั่วพระองค์ มีพราหมณ์คนหนึ่งฝึกให้นกยูงขัน เมื่อพญานกยูงได้ยินเสียงนางนกยูงขัน ก็ไม่อาจเจริญพระปริตร จึงถูกจับได้

นกยูงถามพระราชาว่า คนทั้งหลายกินเนื้อข้าพเจ้าจะไม่แก่ไม่ตายก็ช่างเถิด แต่ข้าพเจ้าจักตาย ในเมื่อข้าพเจ้าตายแล้วเหตุใดผู้กินเนื้อข้าพเจ้าจึงไม่ตายเล่า

พระราชากล่าวว่าเพราะเจ้ามีตัวเป็นสีทอง

นกยูงกล่าวว่า สีทองนั้น เกิดจากในอดีตชาติ ข้าพเจ้าเกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิรักษาศีล ๕ แม้ชนทั้งหลายทั่วจักรวาลก็ให้รักษาศีล ที่มาเกิดเป็นนกยูงเพราะผลแห่งอกุศลกรรมอื่น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ ส่วนพญานกยูงทองคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัพพวรรค มก. ๕๗/๖๐, ปส. ๖๕/๓๙๖

๒.๘.๘ บุพจริยาของพระมหาโมคคัลลานะเถระ

พระอโนมทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสพยากรณ์แก่นาคราชชื่อ วรุณ ที่ได้ถวายพระกระยาหารแด่พระองค์ว่า ผู้ใดได้บูชาพระสงฆ์ และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นนายกของโลกด้วยจิตเลื่อมใส ผู้นั้นจักไปสู่เทวโลก จักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิมีโภคทรัพย์นับไม่ถ้วน เสวยราชสมบัติในแผ่นดิน ภพสุดท้าย จักได้เป็นพระอรหันต์ผู้มีฤทธิ์มาก

ขุ.อป. เถราปทาน มก. ๗๐/๔๘๔, ปส. ๘๐/๒๖๗

๒.๘.๙ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

ภิกษุณีผู้เป็นเลิศด้านรัตตัญญู

พระเถรีรูปนี้เกิดในเรือนผู้มีสกุล ได้ฟังธรรมจากพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นพระบรมศาสดาทรงสถาปนาภิกษุณีรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศของภิกษุณีผู้รัตตัญญู จึงทำกุศลอย่างยิ่งยวดขึ้นไป แล้วปรารถนาตำแหน่งนั้น จนตลอดชีวิต เที่ยวเวียนว่ายอยู่ในเทวดาและมนุษย์ตลอดแสนกัป

ต่อมา นางได้เกิดเป็นหัวหน้าทาสีห้าร้อยในโลกซึ่งกำลังว่างจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นางได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ๕ องค์ จึงชวนหญิงรับใช้ ๕๐๐ คน ช่วยกันสร้างกุฏิ ๕ หลัง พร้อมด้วยบริเวณมีที่จงกรม เตียง ตั่ง น้ำฉัน น้ำใช้ และภาชนะไว้เสร็จ นิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้าอยู่จำพรรษาตลอดไตรมาส หญิงทั้งหมดทำกุศลจนตลอดชีวิตแล้วไปเกิดในเทวโลก

ในภพสุดท้ายมาเกิดเป็นพระนางมหาปชาบดีโคตมี เมื่อบรรลุธรรมแล้ว ครั้งจะปรินิพพาน ภิกษุณี ๕๐๐ องค์ ที่ตามมาด้วย ก็ปรินิพพานพร้อมกับนาง

ขุ.เถรี. ฉักกนิบาต มก. ๕๔/๒๓๗, มจ. ๒๖/๕๘๐, ปส. ๖๔/๑๑๘

๒.๘.๑๐ พระปิณโฑลภารทวาชะ

ผู้เป็นเลิศของภิกษุด้านบันลือสีหนาท

ในสมัยของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปิณโฑลภารทวาชะบังเกิดเป็นพญาสีหะ พระบรมศาสดาทรงตรวจดูโลกเห็นความถึงพร้อมแห่งเหตุ จึงเสด็จไปยังถ้ำที่อยู่ของสีหะ ประทับนั่งขัดสมาธิในอากาศ เข้านิโรธสมาบัติ

เมื่อพญาสีหะมาถึงหน้าประตูถ้ำ เห็นพระทศพลประทับนั่งอยู่ก็คิดว่า ไม่มีสัตว์อื่นที่ชื่อว่า สามารถจะมานั่งบนที่อยู่ของเรา บุรุษนี้มีรัศมีแผ่โดยรอบ จักเป็นยอดของปูชนียบุคคล เราควรทำการสักการะ จึงนำดอกไม้ต่างๆ มาลาดเป็นอาสนะตั้งแต่พื้นจนถึงที่นั่งขัดสมาธิ ยืนนมัสการพระตถาคตในที่ตรงพระพักตร์ตลอดคืน

รุ่งขึ้นวันใหม่ ก็นำดอกไม้เก่าออก นำดอกไม้ใหม่มาลาดอาสนะ ทำตลอด ๗ วัน มีปีติอย่างยิ่ง

เมื่อพระบรมศาสดาทรงออกจากนิโรธสมาบัติและทรงเห็นว่า เหตุเท่านี้จักพอเป็นอุปนิสัยแก่เธอต่อไป ได้เหาะกลับไปพระวิหาร

ฝ่ายพญาสีหะเป็นทุกข์ เพราะพลัดพรากพระบรมศาสดา กระทำกาละแล้วเวียนว่ายในเทวดาและมนุษย์

ในภพสุดท้ายนี้ มาเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล ในกรุงราชคฤห์มีชื่อว่า ภารทวาชะ เมื่อได้ฟังธรรมเกิดศรัทธาแล้วบวชบำเพ็ญวิปัสสนาบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ภายหลังเที่ยวบันลือสีหนาทว่า ท่านผู้ใดมีความสงสัยในมรรค หรือผล ขอท่านจงถามเราเถิด และได้เหาะไปเอาบาตรไม้แก่นจันทร์ ทำให้พระบรมศาสดาทรงตำหนิและบัญญัติสิกขาบทว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ควรแสดงอุตริมนุสธรรมอันเป็นอิทธิปาฏิหาริย์แก่คฤหัสถ์ทั้งหลาย ผู้ใดขืนแสดงต้องอาบัติทุกกฏ และได้กล่าวสรรเสริญท่านว่า เป็นผู้เจริญแล้ว ทำให้มากแล้วซึ่งอินทรีย์ ๓ ภพชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์จบแล้ว และทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่งเป็นยอดของเหล่าภิกษุผู้บันลือสีหนาท

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๓๒๒, มจ. ๒๐/๒๖, ปส. ๓๓/๒๗๒

๒.๘.๑๑ พระปุณณมันตานีบุตร

ผู้เป็นเลิศของภิกษุด้านธรรมกถึก

ก่อนที่พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงอุบัติขึ้น ท่านปุณณะบังเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล เรียนไตรเพท เมื่อพิจารณาแล้วไม่เห็นโมกขธรรมเครื่องพ้นทุกข์ จึงออกบวชเป็นฤาษี ทำพรหมวิหารให้บังเกิด เป็นผู้มีฌานไม่เสื่อม พร้อมกับมาณพ ๕๐๐ คน และชฎิล ๑๘,๐๐๐ เป็นบริวารบวชและบำเพ็ญจนได้อภิญญา ๕ สมาบัติ ๘ ทุกรูป

เมื่อพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าบรรลุปรมาภิสัมโพธิญาณ ทรงประกาศพระธรรมจักรอันประเสริฐ วันหนึ่ง ทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ทรงเห็นนิสัยแห่งพระอรหัตผลของกลุ่มดาบส และความปรารถนาของโคตมดาบสที่ปรารถนาเป็นยอดของเหล่าภิกษุผู้เป็นธรรมกถึก ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคตกาล

พระทศพลประทับยืนที่ประตูบรรณศาลาของโคตมดาบส ดาบสนั้น แม้ไม่ทราบว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติแล้ว เห็นพระทศพลมาแต่ไกลก็ทราบได้ว่า บุรุษผู้ปรากฏนี้น่าจะเป็นผู้พ้นโลกแล้ว จึงถวายอภิวาทพระทศพล แม้เป็นการพบครั้งแรก ก็ให้ประทับนั่งในที่สูงกว่า

ดาบสบริวารนำผลไม้มา ได้เลือกผลที่ประณีต บรรจงวางไว้ในบาตรพระบรมศาสดา และนำดอกไม้มาปูลาดเป็นอาสนะถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ โดยมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุข

ในวันที่ ๗ พระบรมศาสดาทรงออกจากนิโรธสมาบัติ ทรงเห็นดาบสทั้งหลายยืนล้อมอยู่ จึงตรัสเรียกพระสาวกผู้บรรลุเอตทัคคะ ในความเป็นพระธรรมกถึก ให้กระทำอนุโมทนา

เมื่อจบเทศนาของภิกษุนั้นแล้ว พระบรมศาสดาทรงเปล่งพระสุรเสียงดุจเสียงพรหมแสดงธรรมด้วยพระองค์เอง เมื่อจบพระธรรมเทศนา ชฎิลทั้งหมดก็บรรลุอรหัตผล ส่วนโคตมดาบสนั้นไม่อาจแทงตลอดโดยอัตภาพนั้น แต่ได้รับคำพยากรณ์ว่า ในที่สุดแห่งแสนกัปในอนาคตกาล พระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าจักทรงอุบัติขึ้น ท่านจักเป็นยอดแห่งภิกษุผู้เป็นธรรมกถึก

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๓๒๖, มจ. ๒๐/๒๖, ปส. ๓๔/๑

๒.๘.๑๒ ปฐมสรกานิสูตร

ผู้ถึงสรณคมน์ไม่ไปสู่วินิบาต

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระเจ้ามหานามศากยราช ถึงบุคคลผู้ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใส ในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ แต่เขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ และมีศรัทธา มีความรักในพระตถาคต ย่อมไม่ตกไปสู่นรก สัตว์ดิรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ และวินิบาต

สัง.ม. สรกานิวรรค มก. ๓๑/๓๓๔, มจ. ๑๙/๕๒๙, ปส. ๓๑/๓๓๔

๒.๘.๑๓ ถามถึงการบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เนื้อความเหมือนข้อ ๒.๖.๗ หน้า ๑๓๘

๒.๙ อานิสงส์ของการบูชาพระเจดีย์ ต้นมหาโพธิ์

๒.๙.๑ บุพจริยาของพระมหากัสสปเถระ

ผู้เป็นเลิศด้านทรงธุดงค์

พระเถระทำบุญญาธิการไว้ในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ สั่งสมบุญเป็นอันมาก ในกาลแห่งพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เห็นพระบรมศาสดาทรงตั้งพระสาวกนามว่า มหานิสภเถระ ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะผู้ทรงธุดงค์ และกล่าวสอนเรื่องธุดงค์ จึงมีจิตปรารถนาตำแหน่งนั้น ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอนาคตกาล ได้ตั้งใจทำทาน สมาทานและรักษาศีลตลอดชั่วอายุ สร้างพระเจดีย์บูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยจิตที่เลื่อมใส สร้างบุญกุศลในภพชาติอื่นๆ เป็นอันมาก และบำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ พระองค์

ในภพชาติสุดท้าย เกิดในสกุลพราหมณ์สละทรัพย์ ๘๐ โกฏิ แล้วออกบวช บรรลุคุณวิเศษคือปฏิสัมภิทาญาณ ๔ วิโมกข์ ๘ อภิญญา ๖ ทำให้แจ้งในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระบรมศาสดาทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ผู้ทรงธุดงค์และกล่าวสอนเรื่องธุดงค์

ขุ.อป. เถราปทาน มก. ๗๐/๕๑๒, มจ. ๓๒/๖๒, ปส. ๘๐/๒๘๔

๒.๙.๒ บุพจริยาของพระอุปวาณเถระ

อานิสงส์ของการทำธงบูชาพระเจดีย์

ในกาลของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอุปวาณเถระบังเกิดในตระกูลคนยากจน เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จปรินิพพานแล้ว ได้สักการะบูชาด้วยผ้าขาวผูกกับไม้ไผ่เป็นธงทำการประทักษิณเจดีย์ ๓ รอบ เมื่อตายแล้วเวียนว่ายตายเกิดในเทวโลกและมนุษยโลก

ในสมัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันท่านบวชแล้วได้บรรลุอภิญญา ๖

สมัยนั้น พระบรมศาสดาทรงอาพาธด้วยโรคลม จึงไปหาพราหมณ์ผู้สหาย เมื่อพราหมณ์ถวายยาแล้ว พระบรมศาสดาทรงอนุโมทนา พระอุปวาณะได้ระลึกถึงบุพกรรมของตน เกิดความโสมนัส จึงได้เล่าเรื่องราวในอดีตไว้

ขุ.อป. สุภูติวรรค มก. ๗๑/๙๐

๒.๙.๓ ประวัติของพระอนุรุทธเถระ

อานิสงส์ของการถวายประทีป

ในกาลของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า กุลบุตรนั้น เห็นพระบรมศาสดาทรงสถาปนาภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านทิพยจักษุ จึงตั้งความปรารถนา แล้วถวายมหาทานแด่ภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขเป็นเวลา ๗ วัน เมื่อได้รับคำพยากรณ์แล้วก็กระทำกรรมดีไม่ขาดเลย

ต่อมา พระบรมศาสดาปรินิพพาน เมื่อสร้างเจดีย์ทองประมาณ ๗ โยชน์ สำเร็จแล้ว จึงเข้าไปหาภิกษุสงฆ์ ถามว่า อะไรเป็นบุพกรรมของทิพยจักษุ

ภิกษุสงฆ์บอกว่า ควรให้ประทีป เขาจึงทำต้นประทีปพันต้น และสร้างให้ย่อมๆ กว่านั้นอีกหลายพันดวง เขาทำกัลยาณกรรมอย่างนี้ตลอดชีวิต ท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์ ล่วงไปแสนกัป ในกาลแห่งพระกัสสป

สัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เมื่อสร้างเจดีย์ประมาณ ๑ โยชน์ สำเร็จแล้ว ให้สร้างภาชนะสำริดเป็นอันมาก จุดประทีปล้อมรอบพระเจดีย์ และให้สร้างภาชนะสำริดใหญ่กว่าเขาทั้งหมด มีไส้ตะเกียง ๑,๐๐๐ ดวงรอบๆ ขอบปากภาชนะสำริดนั้น ให้จุดไฟ เทินภาชนะสำริด เดินเวียนพระเจดีย์ประมาณ ๑ โยชน์ ตลอดคืนยันรุ่ง

จากภพชาตินั้น มาเกิดในสมัยพระพุทธเจ้ายังไม่อุบัติขึ้น เป็นลูกคนเข็ญใจ เป็นคนหาบหญ้า อาศัยสุมนเศรษฐีอยู่ สุมนเศรษฐีนั้นได้ให้มหาทานที่ประตูบ้านแก่คนกำพร้า คนเดินทางยาจกทุกวันๆ

วันหนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้าออกจากนิโรธสมาบัติ พิจารณาว่าจะอนุเคราะห์ใคร เห็นชายยากจนคนนี้ จึงเหาะมาแล้วทำความอนุเคราะห์แก่เขา ชายยากจนถวายภัตลงในบาตรของพระปัจเจกพุทธเจ้า แล้วขอความปรารถนาให้พ้นจากความเป็นอยู่อย่างลำบาก เห็นปานนี้ เทวดาที่สิงอยู่ที่แตรของสุมนเศรษฐีกล่าวว่า น่าอัศจรรย์ทานนี้ตั้งไว้ดีแล้วในพระปัจเจกพุทธเจ้า ได้ให้สาธุการถึง ๓ ครั้ง

แม้เศรษฐีก็อัศจรรย์ ที่ตนเองให้ทานตลอดเวลาก็ไม่อาจทำให้เทวดาให้สาธุการ แต่ชายยากจนนี้มาอาศัยอยู่ ถวายบิณฑบาตครั้งเดียวเท่านั้น ยังทำให้เทวดาสาธุการได้ เพราะได้บุคคลผู้เป็นปฏิคาหกที่สมควร

เศรษฐีคิดว่าควรให้ทรัพย์แก่ชายคนนี้ เพื่อทำบิณฑบาตนั้นให้เป็นของเรา แม้เศรษฐีให้ทรัพย์ก็ไม่ยอมให้บิณฑบาต เศรษฐีกล่าวว่า ขอให้ส่วนแห่งบุญแก่ฉันเถอะ

ชายเข็ญใจจึงขอไปถามพระปัจเจกพุทธเจ้าก่อน

พระปัจเจกพุทธเจ้าได้กล่าวอุปมาให้ฟังว่า ในบ้านตำบลนี้มี ๑๐๐ ตระกูล เราจุดประทีปไว้ในเรือนเท่านั้น หากคนในตระกูลเอาน้ำมันเติมให้ไส้ตะเกียงชุ่มแล้วต่อไฟถือไป แสงประทีปดวงเดิมยังมีอยู่หรือหาไม่

ชายเข็ญใจตอบว่า แสงประทีปก็สว่างขึ้นไปอีก

พระปัจเจกพุทธเจ้าตรัสว่า ข้อนี้ก็ฉันนั้น ดูก่อนบัณฑิต ข้าวแม้ทัพพีหนึ่งจงยกไว้ เมื่อท่านให้ส่วนบุญแก่คนเหล่าอื่นในบิณฑบาตของตน ๑,๐๐๐ คน ๑๐๐,๐๐๐ คน ก็ตาม ให้แก่คนเท่าใด บุญก็เพิ่มขึ้นแก่ตนมีประมาณเท่านั้น

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๓๐๔, มจ. ๒๐/๒๕, ปส. ๓๓/๒๔๗
ขุ.เถร. วีสตินิบาต มก. ๕๓/๑๕๕, มจ. ๒๖/๔๘๖, ปส. ๖๓/๒๖๙
ขุ.อป. เถราปทาน มก. ๗๐/๕๔๖, มจ. ๓๒/๖๕, ปส. ๘๑/๑๓

๒.๙.๔ เสสวดีวิมาน

อานิสงส์ของการสร้างพระเจดีย์

ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า นางเสสวดีได้ถวายเครื่องประดับทองคำสร้างเจดีย์ ครั้นมาเกิดในสมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน อายุได้ ๑๒ ปี เดินไปตลาด เห็นพ่อค้ากุฎุมพีนำทรัพย์ซึ่งเป็นอิฐมาขายตามตลาด จึงถามตามที่นางเห็นว่า ทำไมเอาแก้วมากองไว้ที่ตลาดอย่างนี้

พ่อค้าจึงได้พาไปที่คลัง ด้วยอำนาจของบุญ ทำให้อิฐเปลี่ยนมาเป็นทรัพย์อีกครั้ง จึงได้ชื่อว่า เสสวดี

เมื่อพระสารีบุตรปรินิพพาน นางสร้างเจดีย์สูงร้อยศอกด้วยกฤษณาและไม้จันทน์ เมื่อตายแล้วไปเกิดเป็นเทพธิดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ขุ.วิ. ปาริฉัตตกวรรค มก. ๔๘/๒๙๘, ปส. ๖๐/๑๕๓

๒.๙.๕ พระยสเถระ

อานิสงส์ของการบูชาต้นมหาโพธิ์

ท่านเกิดเป็นพญานาคในกาลของพระสุเมธสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ถวายไตรจีวรอันมีค่ามาก และสมณบริขารทุกอย่าง ได้ท่องเที่ยวอยู่ในมนุษย์และเทวดา

ในกาลของพระสิทธัตถสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้บูชาบริเวณต้นมหาโพธิ์ด้วยรัตนะ ๗

ในกาลของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้บวชในพระศาสนาบำเพ็ญสมณธรรม

ในกาลของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน บวชแล้วได้บรรลุอรหัตผล

ขุ.เถร. เอกกนิบาต มก. ๕๐/๕๒๖, มจ. ๒๖/๓๔๕, ปส. ๖๒/๒๙๙

๒.๙.๖ พระสิริมาเถระ

อานิสงส์ของการบูชาพระเจดีย์

ในสมัยที่พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสิริมาเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์เรียนจบไตรเพทเป็นผู้ชำนาญในบทพระเวท เข้าใจในมหาปุริสลักขณศาสตร์อย่างไม่บกพร่อง ละกามทั้งหลายแล้วบวชเป็นพระดาบส เพราะความเป็นผู้มีอัธยาศัยน้อมไปในเนกขัมมะ มีบริวาร ๘๔,๐๐๐ คน ระลึกถึงพระพุทธคุณ เพราะความเป็นผู้มีอธิการอันกระทำไว้แล้วในพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ และเพราะมีแนวทางอันแน่นอน ท่านก่อพระเจดีย์อุทิศถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต เป็นผู้มีความยินดีในการบูชาและสักการะ

ดาบสทั้งหลายเห็นดังนั้น จึงถามว่า การบูชาสักการะนี้ ท่านกระทำเจาะจงใคร เขานำมนต์สำหรับดูลักษณะมาแจกแจงลักษณะของมหาบุรุษเท่าที่มีมาในพระคัมภีร์แก่ดาบสเหล่านั้นแล้วตั้งอยู่ในกำลังญาณของตน ประกาศคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดาบสเหล่านั้นฟังแล้วเป็นผู้มีใจเลื่อมใส จากวันนั้น ก็พากันบูชาพระสถูปมุ่งเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่

เขาท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์ ในพุทธุปบาทกาลนี้ เกิดในตระกูลคฤหบดี เห็นพุทธานุภาพแล้วมีจิตศรัทธาออกบวช กระทำสมถะและวิปัสสนา เป็นผู้มีอภิญญา ๖ ในกาลไม่นาน

ขุ.เถร. เอกกนิบาต มก. ๕๑/๘๙, มจ. ๒๖/๓๕๖, ปส. ๖๓/๗

๒.๙.๗ ปีตวิมาน

อานิสงส์ของการบูชาพระเจดีย์ด้วยดอกบวบขม

ท้าวสักกะตรัสถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า วิมานสวยงามนี้ได้มาเพราะสั่งสมบุญอะไร

เทพธิดาเล่าให้ฟังว่า ครั้งยังเป็นมนุษย์ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้วทำการฉลอง นางคิดจะบูชาพระเจดีย์ จึงเก็บดอกบวบขม ๔ ดอก เดินมุ่งไปยังพระเจดีย์ มิได้ระวัง ถูกโคแม่ลูกอ่อนวิ่งสวนทางมาขวิดตาย นางสิ้นชีวิตขณะที่จิตเลื่อมใสในระหว่างเดินทางไปบูชาพระเจดีย์ จึงได้มาบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ขุ.วิ. มัญชิฏฐกวรรค มก. ๔๘/๓๘๒, มจ. ๒๖/๙๑, ปส. ๖๐/๑๙๓

๒.๙.๘ บุพกรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อานิสงส์ของการดูแลพระเจดีย์

ภพในอดีตพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเคยเกิดเป็นสังขพราหมณ์ บูชาเจดีย์ของพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยประการต่างๆ คือ ได้ถอนหญ้าในลานพระเจดีย์ ชนทั้งหลายจึงทำหนทาง ๘ โยชน์ ให้ปราศจากตอและหนาม ทำให้สะอาด มีพื้นที่สม่ำเสมอ

ท่านนำทรายเกลี่ยไปในลานพระเจดีย์ ชนทั้งหลายก็นำทรายเกลี่ยโดยรอบในทางทั้ง ๘ โยชน์

ท่านบูชาพระเจดีย์ด้วยดอกไม้ป่า ชนทั้งหลายจึงนำดอกไม้มาบูชา

ท่านประพรมพื้นที่ในลานพระเจดีย์ ผลกรรมนั้นฝนโบกขรพรรษจึงตก

ท่านยกธงแผ่นผ้าขึ้นและผูกฉัตรไว้บนพระเจดีย์ ด้วยผลกรรมนั้นจักรวาลทั้งสิ้นจึงเป็นดั่งว่า มีมหรสพเป็นอันเดียวกันด้วยธงชัย ธงแผ่นผ้า และฉัตรซ้อนๆ กันตลอดถึงอกนิฏฐภพ ทำให้เกิดพุทธานุภาพยิ่งใหญ่ในปัจจุบันชาติ

ขุ.ธ. ปกิณณกวรรค มก. ๔๓/๑๕๔, ปส. ๕๒/๓๐

๓. พระสงฆ์เป็นบุคคลที่ควรบูชา

๓.๑ ระยะเวลาการสร้างบารมี

พระปัจเจกพุทธเจ้า ใช้ระยะเวลาสร้างบารมี ๒ อสงไขยแสนกัป

พระอัครสาวก ใช้ระยะเวลาสร้างบารมี ๑ อสงไขยแสนกัป

พระอสีติมหาสาวก ใช้ระยะเวลาสร้างบารมี ๑ แสนกัป

พระพุทธบิดา พระพุทธมารดา ใช้ระยะเวลาสร้างบารมี ๑ แสนกัป

พระพุทธอุปัฏฐาก ใช้ระยะเวลาสร้างบารมี ๑ แสนกัป

ขุ.อป. ปัจเจกพุทธาปทาน มก. ๗๐/๒๗๑

๓.๒ ถามเรื่องถวายผ้าของพระนางปชาบดีโคตมี

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า พระบรมศาสดาทรงไม่รับการถวายผ้าจากพระนางปชาบดีโคตมี เพราะเหตุใด

พระนาคเสนทูลตอบว่า พระบรมศาสดาทรงไม่รับ แต่ทรงให้พระนางถวายแก่พระสงฆ์ เพราะพระบรมศาสดาจะทรงยกย่องคุณของพระสงฆ์ให้ปรากฏ เหมือนบิดาเมื่อยังมีชีวิต ย่อมยกย่องคุณของบุตรในที่เฝ้าพระราชาท่ามกลางหมู่อำมาตย์และเสนาบดี

มิลิน. ๑๔๔

๓.๓ ประวัติอสีติมหาสาวก

ประวัติของพระอัครสาวก อสีติมหาสาวก เอตทัคคะในด้านต่างๆ ทั้งที่เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เริ่มตั้งแต่การตั้งความปรารถนา การบำเพ็ญบารมี การได้รับพุทธพยากรณ์ และการได้รับสถาปนาในตำแหน่งเอตทัคคะ

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๒๔๑, มจ. ๒๐/๒๕, ปส. ๓๓/๑๘๖

๓.๔ ปังกธาสูตร

ผู้สรรเสริญและไม่สรรเสริญ

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศลถึงตำบลปังกธา ภิกษุกัสสปโคตรเป็นเจ้าอาวาสในตำบลนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอนภิกษุทั้งหลายให้เห็นแจ้ง สมาทานอาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมมิกถา ประกอบด้วยสิกขาบท

ขณะสอนอยู่ภิกษุกัสสปโคตรเกิดความไม่พอใจ เมื่อพระทศพลเสด็จไปแล้วก็เกิดความร้อนใจว่า เราได้คิดชั่ว (ฐานนึกล่วงเกิน) เสียแล้ว ปรารถนาไปเฝ้าเพื่อสารภาพโทษ

เมื่อได้พบพระบรมศาสดา พระองค์ตรัสว่า จริงละกัสสปะ ความผิดได้เกิดแก่ท่านแล้ว เพราะความเขลาไม่ฉลาด ซึ่งเมื่อเราสอนอยู่ ท่านเกิดความไม่พอใจว่า สมณะนี้เคร่งเกินไป เมื่อเห็นผิดแล้วทำคืนตามวิธีที่ชอบถึงความสังวรต่อไป นี้เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยะ และถ้าภิกษุใดเป็นผู้ไม่ใคร่ศึกษา ไม่กล่าวคุณแห่งการบำเพ็ญสิกขา ไม่ชักชวนภิกษุอื่นๆ ที่ไม่ใคร่ศึกษาให้ศึกษา ไม่ยกย่องภิกษุอื่นๆ ที่ใคร่ศึกษาโดยที่จริงตามเวลาอันควร เราไม่สรรเสริญภิกษุนั้น แต่ถ้าภิกษุเป็นผู้ใคร่ศึกษา กล่าวคุณแห่งการบำเพ็ญสิกขา ฯลฯ ด้วยเหตุที่ว่า ภิกษุอื่นๆ รู้ว่าพระบรมศาสดาสรรเสริญเธอ ก็จะพึงคบเธอ ภิกษุเหล่าใดคบเธอภิกษุเหล่านั้น ก็จะพึงได้เยี่ยงอย่างของเธอ ซึ่งเป็นทางเกิดประโยชน์เกิดสุขแก่ภิกษุผู้คบตลอดกาลนาน เราจึงสรรเสริญภิกษุเช่นนี้

อัง.ติก. สมณวรรค มก. ๓๔/๔๖๙, มจ. ๒๐/๓๒๐, ปส. ๓๖/๒๙๖

๓.๕ โคปกโมคคัลลานสูตร

เหตุที่ไม่มีใครถึงธรรมเท่าเทียมพระบรมศาสดา

พราหมณ์โคปกโมคคัลลานะได้ถามพระอานนท์ว่า มีภิกษุใดบ้างที่เท่าเทียมพระบรมศาสดา

พระอานนท์ตอบว่า ไม่มี พราหมณ์ถามอีกว่ามีภิกษุใด ซึ่งที่พระคุณเจ้าเคารพสักการะนับถือบ้างไหม

พระอานนท์ตอบว่า มีอยู่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ๑๐ ประการ หากภิกษุใดมีธรรมดังนี้ ย่อมเป็นที่เคารพสักการะนับถือ

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยปาฏิโมกขสังวร
๒. เป็นพหูสูต
๓. เป็นผู้สันโดษ
๔. เป็นผู้ได้ฌาน ๔
๕. ย่อมแสดงฤทธิ์ได้เป็นอเนกประการ
๖. ย่อมฟังเสียงทั้งสองด้วยทิพโสตธาตุอันบริสุทธิ์
๗. ย่อมกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่นได้ด้วยใจ
๘. ย่อมระลึกชาติได้
๙. มีทิพยจักษุอันบริสุทธิ์
๑๐. ย่อมเข้าถึงเจโตวิมุตติอันหาอาสวะมิได้

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๒/๑๕๘, มจ. ๑๔/๘๖, ปส. ๒๑/๑๑๐

๓.๖ สีลสูตร

คุณสมบัติของสงฆ์ผู้เป็นนาบุญ

พระบรมศาสดาตรัสว่า คุณสมบัติของสงฆ์ผู้เป็นเนื้อนาบุญ ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ

๑. ถึงพร้อมด้วยศีล
๒. ถึงพร้อมด้วยสมาธิ
๓. ถึงพร้อมด้วยปัญญา
๔. ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ
๕. ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสะ

อัง.ปัญจก. มหาวรรค มก. ๓๖/๒๔๕, มจ. ๒๒/๑๘๕, ปส. ๔๐/๒๘

๓.๗ ปฐมอาหุเนยยสูตร

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นนาบุญ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นเนื้อนาบุญมี ๖ ประการ คือ

๑. เห็นรูปด้วยจักษุแล้วไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ
๒. ฟังเสียงด้วยหู ฯลฯ มีสติสัมปชัญญะ
๓. ดมกลิ่นด้วยจมูก ฯลฯ มีสติสัมปชัญญะ
๔. ลิ้มรสด้วยลิ้น ฯลฯ มีสติสัมปชัญญะ
๕. สัมผัสด้วยกาย ฯลฯ มีสติสัมปชัญญะ
๖. รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ฯลฯ มีสติสัมปชัญญะ

อัง.ฉักก. อุโปสถวรรค มก. ๓๖/๕๑๖, มจ. ๒๒/๔๑๑, ปส. ๔๑/๒

๓.๘ ทุติยอาหุเนยยสูตร

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นนาบุญ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นเนื้อนาบุญมี ๖ ประการ คือ

๑. อิทธิวิธี
๒. ทิพพโสต
๓. เจโตปริยญาณ
๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ
๕. จุตูปปาตญาณ
๖. อาสวักขยญาณ

อัง.ฉักก. อุโปสถวรรค มก. ๓๖/๕๑๘, มจ. ๒๒/๔๑๒, ปส. ๔๑/๖

๓.๙ อินทริยสูตร

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นนาบุญ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นเนื้อนาบุญมี ๖ ประการ คือ

๑. อินทรีย์คือ ศรัทธา
๒. อินทรีย์คือ วิริยะ
๓. อินทรีย์คือ สติ
๔. อินทรีย์คือ สมาธิ
๕. อินทรีย์คือ ปัญญา
๖. กระทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

อัง.ฉักก. อุโปสถวรรค มก. ๓๖/๕๒๑, มจ. ๒๒/๔๑๕, ปส. ๔๑/๑๒

๓.๑๐ พลสูตร

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นนาบุญ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นเนื้อนาบุญมี ๖ ประการ คือ

๑. ศรัทธา
๒. วิริยะ
๓. สติ
๔. สมาธิ
๕. ปัญญา
๖. กระทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

อัง.ฉักก. อุโปสถวรรค มก. ๓๖/๕๒๑, มจ. ๒๒/๔๑๕, ปส. ๔๑/๑๓

๓.๑๑ ปฐมอัฏฐปุคคลสูตร

ผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ๘ จำพวก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๘ จำพวกนี้ เป็นผู้ควรของคำนับ เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า

๑. พระโสดาบัน
๒. ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้ง ซึ่งโสดาปัตติผล
๓. พระสกทาคามี
๔. ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้ง ซึ่งสกทาคามิผล
๕. พระอนาคามี
๖. ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้ง ซึ่งอนาคามิผล
๗. พระอรหันต์
๘. ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้ง ซึ่งอรหัตผล

บุคคลผู้ปฏิบัติ ๔ จำพวก ผู้ตั้งอยู่ในผล ๔ จำพวกนี้ เป็นสงฆ์ผู้ปฏิบัติตรง มีปัญญา มีศีลและจิตมั่นคง ย่อมกระทำบุญของมนุษย์ผู้เพ่งบุญบูชาอยู่ให้มีผลมาก ทานที่ให้ในสงฆ์ย่อมมีผลมาก

อัง.อัฏฐก. สันธานวรรค มก. ๓๗/๕๓๔, มจ. ๒๓/๓๕๓, ปส. ๔๓/๘๖

๓.๑๒ ถามเรื่องสมณะทุศีล คฤหัสถ์ทุศีล

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า สมณะทุศีล กับคฤหัสถ์ทุศีล ต่างกันอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า คุณธรรม ๑๐ ประการ ของสมณะทุศีล ทำให้ดียิ่งกว่าคฤหัสถ์ทุศีล และทำให้ทักขิณาทานของชาวบ้าน มีผลมากได้ด้วยเหตุอีก ๑๐ ประการ

คุณธรรม ๑๐ ประการนั้น คือ

๑. ความเคารพในพระพุทธเจ้า

๒. ความเคารพในพระธรรม

๓. ความเคารพในพระสงฆ์

๔. ความเคารพในเพื่อนพรหมจรรย์

๕. ความพยายามเล่าเรียน

๖. ความมากไปด้วยการฟัง

๗. ความเคารพต่อที่ประชุม

๘. ความเป็นผู้มุ่งต่อความเพียร

๙. ยังรักษาไว้ซึ่งเพศภิกษุ

๑๐. รู้จักปกปิดความชั่วของตัวไว้ด้วยความละอาย เหมือนกับหญิงที่มีสามี ลอบ ลักทำความชั่ว ด้วยกลัวผู้อื่นจะรู้เห็นฉะนั้น

เหตุ ๑๐ ประการ ที่ทำให้ทักขิณาทานของชาวบ้านมีผลมากนั้น คือ

๑. ความทรงไว้ซึ่งเกราะ คือ กาสาวพัสตร์อันบุคคลไม่ควรฆ่า

๒. ความทรงไว้ซึ่งเพศภิกษุ

๓. ความเข้าถึงซึ่งการกระทำกิจวัตรของสงฆ์

๔. ความนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง

๕. ความอบรมนิสัย ในทางความเพียร

๖. ความแสวงหาซึ่งชินสาสนธรรม

๗. การแสดงซึ่งธรรมอันประเสริฐ

๘. การถือพระธรรมเป็นเกราะ เป็นคติ เป็นที่พึ่งในเบื้องหน้า

๙. มีความเห็นตรงแน่วแน่ว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้เลิศ

๑๐. การถือมั่นซึ่งอุโบสถ

ขอถวายพระพร สมณะทุศีล ถึงมีศีลวิบัติแล้วก็ยังทำทักขิณาทานของทายกให้บริสุทธิ์ได้ เปรียบเหมือนน้ำ แม้ขุ่นย่อมชำระล้างซึ่งโคลน เลน ฝุ่นละออง เหงื่อไคลให้หายไปได้

เปรียบเหมือนน้ำร้อนถึงจะร้อนก็ยังดับไฟกองใหญ่ได้

เปรียบเหมือนโภชนะแม้ปราศจากรสย่อมกำจัดความหิวได้ ฉะนั้น

มิลิน. ๓๒๕

๓.๑๓ ถามเรื่องสัมมาปฏิบัติของคฤหัสถ์และบรรพชิต

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า พระบรมศาสดาตรัสว่าคฤหัสถ์และบรรพชิตปฏิบัติชอบก็บรรลุธรรมได้เหมือนกัน

ถ้าคฤหัสถ์ครองเรือนเกลือกกลั้วด้วยบุตรภรรยา บรรลุธรรมได้เหมือนบรรพชิต ผู้ยึดมั่นสิกขาบทประพฤติธุดงค์คุณ ๑๓ แล้ว คฤหัสถ์และบรรพชิต ก็ไม่เห็นจะแปลกอะไรกัน

การบรรพชาอดทนยาก ก็ไม่เห็นมีประโยชน์อันใด สู้เป็นคฤหัสถ์ไม่ได้ ประโยชน์อะไรที่จะทำตัวให้ลำบาก เพราะผู้ทำให้ตัวเป็นสุขก็ได้สุขเหมือนกัน

พระนาคเสนทูลตอบว่า พระบรมศาสดาตรัสว่า คฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม เมื่อปฏิบัติชอบแล้ว ก็ได้บรรลุธรรมทั้งนั้น ข้อนี้ทรงมุ่งการปฏิบัติชอบเป็นใหญ่ เพราะถึงเป็นบรรพชิตถ้าไม่ปฏิบัติชอบ ก็ห่างไกลจากคุณวิเศษ ไม่ต้องพูดถึงคฤหัสถ์ ถึงจะเป็นคฤหัสถ์ก็ตาม ถ้าปฏิบัติชอบ ก็บรรลุธรรมได้เหมือนกับบรรพชิต ก็แต่ว่า บรรพชิตเป็นใหญ่แห่งสามัญผล เพราะการบรรพชาเป็นของมีคุณมาก มีคุณเป็นอเนก มีคุณหาประมาณมิได้ ไม่อาจประมาณคุณของบรรพชาได้ เหมือนกับแก้วมณีโชติของพระเจ้าจักรพรรดิ ที่ไม่มีใครอาจตีราคาได้ ฉะนั้น

อีกอย่างหนึ่งก็เหมือนกับลูกคลื่นในมหาสมุทร ซึ่งไม่มีใครประมาณได้ สิ่งที่ควรทำทุกสิ่ง บรรพชิตย่อมทำสำเร็จได้เร็วไม่ชักช้า คือ บรรพชิตผู้มักน้อย ผู้สันโดษ ผู้เงียบสงัด ผู้ไม่คลุกคลี ผู้มีความเพียรแรงกล้า ผู้ไม่มีห่วงใย ผู้มีศีลบริบูรณ์ ผู้มีอาจาระขัดเกลาแล้วฉลาดในการปฏิบัติธุดงค์ ย่อมสำเร็จคุณวิเศษได้เร็ว เหมือนกับลูกศรที่ไม่มีข้อมีปม ที่เหลาเกลี้ยงเกลาดี ที่ตรงดี เวลายิงไปย่อมไปได้รวดเร็ว ฉันนั้น

สิ่งที่ควรทั้งสิ้น บรรพชิตทำให้สำเร็จได้เร็วกว่าคฤหัสถ์

มิลิน. ๓๑๓

๓.๑๔ ดูมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน

ข้อ ๔ สังฆทาน หน้า ๓๖๗

ข้อ ๖ ทานที่มีผลมาก หน้า ๓๗๑

๓.๑๕ ดูมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ หน้า ๗๔๑

๔. สิ่งที่ควรบูชาและไม่ควรบูชา

๔.๑ สรณคมน์ ๒ ประเภท

๑. โลกุตตรสรณคมน์ มีนิพพานเป็นอารมณ์ ย่อมสำเร็จด้วยตัดขาดอุปกิเลส

๒. โลกิยสรณคมน์ ว่าโดยอารมณ์ มีพระพุทธคุณเป็นอารมณ์

โลกิยสรณคมน์มี ๔ ประเภท คือ

๑. โดยมอบกายถวายชีวิต

๒. โดยมีพระรัตนตรัยเป็นเบื้องหน้า

๓. โดยมอบตัวเป็นศิษย์

๔. โดยความนอบน้อม

ที.สี. มก. ๑๑/๔๘๔

๔.๒ สังเวชนียสถาน ๔

พระบรมศาสดาตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง เหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยระลึกว่า

๑. พระตถาคตประสูติในที่นี้

๒. พระตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้

๓. พระตถาคตทรงยังธรรมจักรอันยิ่งยวดให้เป็นไปแล้วในที่นี้

๔. พระตถาคตเสด็จปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในที่นี้

ดูก่อนอานนท์ ชนเหล่าใดเที่ยวจาริกไปยังพระเจดีย์ มีจิตเลื่อมใส เมื่อตายจักเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์

ที.ม. มก. ๑๓/๓๐๘, มจ. ๑๐/๑๕๐, ปส. ๑๓/๓๙๐

๔.๓ กาลิงคชาดก

การบูชามหาโพธิ์ของพระอานนท์

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จไปในชนบท ชาวกรุงสาวัตถีต่างถือดอกไม้ของหอม ไปวางไว้ที่ประตูพระคันธกุฎี ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงไปหาพระอานนท์ ขอให้กราบทูลพระบรมศาสดาเพื่อหาที่ที่ควรบูชา

พระอานนท์กราบทูลความนั้น

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เจดีย์มี ๓ ประเภท คือ

๑. ธาตุเจดีย์

๒. บริโภคเจดีย์

๓. อุทเทสิกเจดีย์

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้บูชาต้นมหาโพธิ์ ไม่ว่าพระองค์จะยังทรงพระชนม์อยู่หรือปรินิพพานแล้ว เป็นเจดีย์ได้เหมือนกัน

พระมหาโมคคัลลานะเหาะไปนำเมล็ดโพธิ์จากต้นมหาโพธิ์

พระอานนท์ตั้งอ่างทองใบใหญ่

พระราชาทรงให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีปลูกที่หน้าประตูวัดพระเชตวันมหาวิหาร ต้นโพธิ์สูง ๕๐ ศอก โตขึ้นในขณะนั้น

พระอานนท์กราบทูลให้พระบรมศาสดาทรงใช้สอยโคนต้นโพธิ์

พระบรมศาสดาทรงเข้าสมาบัติตลอดราตรีหนึ่ง

พระราชาทรงให้ทำการฉลองต้นโพธิ์

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในเรื่องที่พระอานนท์เป็นผู้จัดการให้ต้นโพธิ์เป็นสถานที่บูชา

พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า ในอดีตพระอานนท์ก็เคยเป็นผู้กระทำการบูชาต้นโพธิ์แล้วเหมือนกัน

ขุ.ชา. เตรสนิบาต มก. ๖๐/๒๖๗, มจ. ๒๗/๔๐๗, ปส. ๖๗/๒๘๙

๔.๔ ถูปารหบุคคล ๔

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระอานนท์ถึงถูปารหบุคคล ๔ คือ

๑. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า

๓. สาวกของพระตถาคต

๔. พระเจ้าจักรพรรดิ

เมื่อชนเป็นอันมากยังจิตให้เลื่อมใสว่านี้ เป็นสถูปของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวกก็เช่นกัน เมื่อชนทั้งหลายเห็นสถูปเจดีย์แล้วทำจิตให้เลื่อมใส ย่อมเข้าสู่สุคติ หรือในพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อชนทั้งหลายมาเห็นสถูปของพระธรรมราชา ชนเหล่านั้นยังจิตให้เลื่อมใส เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เช่นกัน

ที.ม. มก. ๑๓/๓๑๐, มจ. ๑๐/๑๕๓, ปส. ๑๓/๓๙๑

๔.๕ ปิงคิยานีสูตร

รัตนะที่หาได้ยากยิ่ง ๕ ประการ

เนื้อความเหมือนข้อ ๑.๒ หน้า ๑๑๕

๔.๖ สุนทริกสูตร

การบูชาไฟ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง เห็นสุนทริกภารทวาชพราหมณ์ กำลังจะนำข้าวปายาสอันเลิศไปเผาไหม้ ด้วยตั้งใจจะให้มหาพรหมบริโภค ซึ่งถือว่าทำสิ่งที่ไร้ผล พระองค์ทรงดำริจะให้มรรค ๔ ผล ๔ แก่พราหมณ์ จึงเสด็จไปประทับรออยู่ที่ฝั่งแม่น้ำ

เมื่อพราหมณ์เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงเดินเข้าไปหาเพื่อถามถึงชาติ

พระองค์ตรัสตอบว่า ท่านอย่าถามถึงชาติ แต่จงถามถึงความประพฤติเถิด ไฟย่อมเกิดจากไม้ บุคคลแม้เกิดในตระกูลต่ำ เป็นมุนีมีความเพียรเป็นผู้รู้ทั่วถึงเหตุ ห้ามโทษเสียด้วยหิริ ฝึกตนแล้วด้วยสัจจะ ประกอบด้วยการปราบปราม ถึงที่สุดแห่งเวท มีพรหมจรรย์อันอยู่จบแล้ว ผู้ใดน้อมเข้าไปแล้วบูชาพราหมณ์ผู้นั้น ผู้นั้นชื่อว่าย่อมบูชาพระทักขิไณยบุคคล

พราหมณ์ฟังพระดำรัสแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงคิดจะถวายข้าวปายาสแด่พระองค์

พระบรมศาสดาทรงให้ทิ้งลงน้ำ และด้วยอานุภาพของพระทศพลนี้เอง ทำให้ข้าวที่เทลงน้ำมีเสียงดังและเดือดเป็นควันขึ้นมา และเพื่อจะทำลายการยึดถือมิจฉาทิฐิของพราหมณ์ พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่พราหมณ์

ต่อมา พราหมณ์ได้ออกบวช บรรลุเป็นพระอรหันต์ชื่อ พระภารทวาชะ

สัง.ส. พราหมณสังยุต มก. ๒๕/๒๒๑, มจ. ๑๕/๒๗๕, ปส. ๒๔/๒๑๙

๔.๗ คุณของอาจารย์ ๒๕ ประการ

๑. ดูแลศิษย์เนืองๆ
๒. รู้จักคนที่ควรคบและไม่ควรคบ
๓. รู้ว่าศิษย์ประมาทหรือไม่ประมาท
๔. รู้เวลาที่ศิษย์เข้านอน
๕. รู้เวลาที่ศิษย์เจ็บไข้
๖. รู้ว่าศิษย์ได้อาหาร หรือยังไม่ได้
๗. รู้คุณวิเศษต่างๆ
๘. รู้จักแจงแบ่งอาหารให้ศิษย์
๙. รู้จักปลอบศิษย์ไม่ให้กลัว
๑๐. สอนให้ศิษย์ประพฤติตามเยี่ยงอย่างคนดี
๑๑. ต้องรู้จักอุปจาระแห่งบ้าน
๑๒. ต้องรู้จักอุปจาระแห่งวิหาร
๑๓. ไม่เล่นตัวตลกคะนองกับศิษย์
๑๔. รู้จักอดโทษศิษย์
๑๕. ตั้งใจทำดีต่อศิษย์
๑๖. ประพฤติให้เป็นระเบียบต่อศิษย์
๑๗. ไม่ปิดบังศิษย์
๑๘. สอนความรู้ให้ศิษย์โดยลิ้นเชิง
๑๙. คิดอยากให้ศิษย์รู้ศิลปะ
๒๐. คิดแต่ทางที่จะให้ศิษย์เจริญ
๒๑. คิดอยากให้ศิษย์ชอบเล่าเรียน

๒๒. มีจิตเมตตาต่อศิษย์
๒๓. ไม่ทิ้งศิษย์ในเวลามีอันตราย
๒๔. ไม่ประมาทกิริยาต่อศิษย์
๒๕. ประคองศิษย์ผู้พลั้งพลาด

มิลิน. ๑๕๒

๔.๘ สารันทสูตร

ความปรากฏแห่งแก้วที่หาได้ยาก ๕ ประการ

พวกเจ้าลิจฉวีสนทนากันว่าการปรากฏแห่งแก้ว ๕ ประการ เป็นของหาได้ยากในโลก คือ

๑. ช้างแก้ว
๒. ม้าแก้ว
๓. แก้วมณี
๔. นางแก้ว
๕. คฤหบดีแก้ว

จากนั้นพวกเจ้าลิจฉวีได้พากันไปเฝ้าพระบรมศาสดา พระองค์ตรัสว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้มุ่งกาม จึงสนทนาปรารภเรื่องเฉพาะกาม แล้วตรัสการปรากฏของแก้ว ๕ ประการ ที่หาได้ยาก คือ

๑. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. ผู้แสดงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
๓. ผู้รู้แจ้งธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
๔. ผู้รู้แจ้งธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ซึ่งผู้อื่นแสดงให้ฟังแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
๕. กตัญญูกตเวทีบุคคล

อัง.ปัญจก. เกสีวรรค มก. ๓๖/๓๐๕, มจ. ๒๒/๒๓๗, ปส. ๔๐/๑๓๖

๕. ประเภทของบุคคลในโลก

๕.๑ ฉวาลาตสูตร

บุคคล ๔ จำพวก

๑. ไม่ปฏิบัติเพื่อตนเองและผู้อื่น
๒. ปฏิบัติเพื่อผู้อื่น แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อตนเอง
๓. ปฏิบัติเพื่อตน แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อผู้อื่น
๔. ปฏิบัติเพื่อตนเองและผู้อื่น

ในบุคคลทั้ง ๔ จำพวก จำพวกที่ ๔ คือ ผู้ปฏิบัติทั้งเพื่อประโยชน์ตน และเพื่อประโยชน์ผู้อื่นเป็นเลิศ เป็นผู้ประเสริฐสุด เป็นประธาน เป็นผู้อุดม เป็นผู้สูงสุด

อัง.จตุกก. อสุรวรรค มก. ๓๕/๒๖๙, มจ. ๒๑/๑๔๔, ปส. ๓๘/๒๖

๕.๒ กุมภสูตร

บุคคล ๔ จำพวก เปรียบด้วยหม้อ

๑. บุคคลดุจหม้อเปล่าปิด คือ บุคคลผู้วางตนได้เป็นที่น่าเลื่อมใส แต่บุคคลนั้นไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

๒. บุคคลดุจหม้อเต็มเปิด คือ บุคคลผู้วางตนไม่เป็นที่น่าเลื่อมใส แต่บุคคลนั้นรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

๓. บุคคลดุจหม้อเปล่าเปิด คือ บุคคลผู้วางตนไม่เป็นที่น่าเลื่อมใส ทั้งไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

๔. บุคคลดุจหม้อเต็มปิด คือ บุคคลผู้วางตนเป็นที่น่าเลื่อมใส ทั้งรู้ตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

อัง.จตุกก. วลาหกวรรค มก. ๓๕/๒๘๔, มจ. ๒๑/๑๕๗, ปส. ๓๘/๓๘

๕.๓ ตโมตมสูตร, ตมสูตร

บุคคลในโลก ๔ จำพวก

๑. บุคคลมืดมาแล้วมืดไป บางคนเกิดในตระกูลต่ำแล้ว ยังประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อจะตายย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ นรก

๒. บุคคลมืดมาแล้วสว่างไป บางคนเกิดในตระกูลต่ำ แต่ประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อจะตายย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๓. บุคคลสว่างมาแล้วมืดไป บางคนเกิดในตระกูลสูง แต่ประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อจะตายย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ นรก

๔. บุคคลสว่างมาแล้วสว่างไป บุคคลบางคนเกิดในตระกูลสูง ประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อจะตายย่อมเข้าสุคติโลกสวรรค์

อัง.จตุกก. มจลวรรค มก. ๓๕/๒๔๖, มจ. ๒๑/๑๒๙, ปส. ๓๘/๑๗

๕.๔ โอณโตณตสูตร, โอณตสูตร

บุคคลในโลก ๔ จำพวก

๑. บุคคลต่ำมาแล้วต่ำไป
๒. บุคคลต่ำมาแล้วสูงไป
๓. บุคคลสูงมาแล้วต่ำไป
๔. บุคคลสูงมาแล้วสูงไป

อัง.จตุกก. มจลวรรค มก. ๓๕/๒๕๐, มจ. ๒๑/๑๓๑, ปส. ๓๘/๒๑

๕.๕ ปฐมวลาหกสูตร

บุคคลเปรียบด้วยวลาหกเมฆใน ๔ ประเภท

๑. บุคคลเปรียบวลาหกคำรามแต่ไม่ตก คือ บางคนชอบพูด แต่ไม่ทำ
๒. บุคคลเปรียบวลาหกตกแล้วไม่คำราม คือ บางคนชอบทำ แต่ไม่ชอบพูด
๓. บุคคลเปรียบวลาหกไม่คำรามไม่ตก คือ บางคนไม่พูด และไม่ทำ
๔. บุคคลเปรียบวลาหกทั้งคำรามทั้งตก คือ บางคนชอบพูด และชอบทำ

อัง.จตุกก. วลาหกวรรค มก. ๓๕/๒๘๐, มจ. ๒๑/๑๕๔, ปส. ๓๘/๓๗

๕.๖ อัมพสูตร

บุคคลเปรียบด้วยมะม่วง ๔ จำพวก

๑. บุคคลเป็นดุจมะม่วงดิบผิวสุก คือ บางคนวางตัวน่าเลื่อมใส แต่เขาไม่รู้อริยสัจ ๔
๒. บุคคลเป็นดุจมะม่วงสุกผิวดิบ คือ บางคนวางตัวไม่น่าเลื่อมใส แต่เขารู้อริยสัจ ๔
๓. บุคคลเป็นดุจมะม่วงดิบผิวดิบ คือ บางคนวางตัวไม่น่าเลื่อมใส และเขาไม่รู้อริยสัจ ๔
๔. บุคคลเป็นดุจมะม่วงสุกผิวสุก คือ บางคนวางตัวน่าเลื่อมใส และเขารู้อริยสัจ ๔

อัง.จตุกก. วลาหกวรรค มก. ๓๕/๒๘๘, มจ. ๒๑/๑๖๐, ปส. ๓๘/๔๐

๕.๗ มูสิกาสูตร

บุคคลเปรียบด้วยหนู ๔ จำพวก

๑. บุคคลดุจหนูขุดรูแต่ไม่อยู่ คือ บางคนเล่าเรียนธรรม แต่เขาไม่รู้อริยสัจ ๔
๒. บุคคลดุจหนูอยู่แต่ไม่ขุดรู คือ บางคนไม่เล่าเรียนธรรม แต่เขารู้อริยสัจ ๔
๓. บุคคลดุจหนูไม่ขุดรูและไม่อยู่ คือ บางคนไม่เล่าเรียน และเขาไม่รู้อริยสัจ ๔
๔. บุคคลดุจหนูทั้งขุดรูทั้งอยู่ด้วย คือ บางคนทั้งเล่าเรียนธรรม และทั้งรู้อริยสัจ ๔

อัง.จตุกก. วลาหกวรรค มก. ๓๕/๒๙๐, มจ. ๒๑/๑๖๒, ปส. ๓๘/๔๑

๕.๘ ปฏิภาณสูตร

บุคคล ๔ จำพวก

๑. ฉลาดผูก ไม่ฉลาดแก้
๒. ฉลาดแก้ ไม่ฉลาดผูก
๓. ฉลาดทั้งผูกทั้งแก้
๔. ไม่ฉลาดทั้งผูกทั้งแก้

อัง.จตุกก. ปุคคลวรรค มก. ๓๕/๓๔๙, มจ. ๒๑/๒๐๑, ปส. ๓๘/๘๐

๕.๙ อุคฆฏิตัญญุสูตร

การตรัสรู้ของบุคคล ๔ จำพวก

๑. อุคฆฏิตัญญูบุคคล คือ บุคคลตรัสรู้ธรรม ขณะที่ท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง

๒. วิปจิตัญญูบุคคล คือ บุคคลตรัสรู้ธรรม ต่อเมื่อท่านแจกแจงความโดยพิศดาร

๓. เนยยบุคคล คือ บุคคลตรัสรู้ธรรมตามลำดับขั้นตอน ต้องเรียน ต้องสอบถาม ต้องใส่ใจโดยแยบคาย ต้องคบหาอยู่ใกล้กัลยาณมิตร

๔. ปทปรมบุคคล คือ บุคคลฟังมากก็ดี พูดมากก็ดี ทรงจำมากก็ดี สอนมากก็ดี ยังไม่ตรัสรู้ธรรมในชาตินั้น

อัง.จตุกก. ปุคคลวรรค มก. ๓๕/๓๕๐, มจ. ๒๑/๒๐๒, ปส. ๓๘/๘๐

๕.๑๐ อุฏฐานผลสูตร

บุคคล ๔ จำพวก

๑. บุคคลจำพวกหนึ่ง ดำรงชีพอยู่ด้วยความขยันหมั่นเพียร แต่ไม่ได้ดำรงชีพอยู่ด้วยผลแห่งกรรม หมายถึง บุคคลผู้ทำงานเลี้ยงชีพตลอดทั้งวัน ไม่ได้อาศัยผลของบุญ

๒. บุคคลจำพวกหนึ่ง ดำรงชีพอยู่ด้วยผลแห่งกรรม แต่ไม่ได้ดำรงชีพอยู่ด้วยความขยันหมั่นเพียร หมายถึง พวกเทวดา

๓. บุคคลจำพวกหนึ่ง ดำรงชีพอยู่ด้วยความขยันหมั่นเพียร และด้วยผลแห่งกรรม หมายถึง ชนชั้นปกครอง เช่น พระราชา เป็นต้น

๔. บุคคลจำพวกหนึ่ง ไม่ดำรงชีพด้วยผลแห่งความขยันหมั่นเพียร และไม่ดำรงชีพด้วยผลแห่งกรรม หมายถึง พวกสัตว์นรก

อัง.จตุกก. ปุคคลวรรค มก. ๓๕/๓๕๑, มจ. ๒๑/๒๐๓, ปส. ๓๘/๘๑

๕.๑๑ วชิรูปมสูตร

บุคคลที่มีจิตเหมือนแผลเก่า ฟ้าแลบ เพชร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงบุคคล ๓ ประเภท ในโลกนี้ คือ

๑. บุคคลผู้มีจิตเหมือนแผล คือ คนมักโกรธ ถูกเขาว่าเพียงเล็กน้อยก็โกรธ

๒. บุคคลผู้มีจิตเหมือนฟ้าแลบ คือ คนที่รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

๓. บุคคลผู้มีจิตเหมือนเพชร คือ คนที่ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ สิ้นอาสวะ รู้ยิ่งด้วยตนเอง

อัง.ติก. ปุคคลวรรค มก. ๓๔/๘๑, มจ. ๒๐/๑๗๓, ปส. ๓๖/๔๒

๖. หลักการบูชา

๖.๑ อวัณณารหสูตร, วัณณสูตร

ผู้กล่าวสรรเสริญผู้ควรติเตียน และผู้กล่าวติเตียนผู้ควรสรรเสริญ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมอุบัติในนรก คือ

๑. บุคคลผู้ไม่ใคร่ครวญ ไม่สอบสวน ชมคนที่ควรติ

๒. บุคคลผู้ไม่ใคร่ครวญ ไม่สอบสวน ติคนที่ควรชม

๓. ปลูกความเลื่อมใสในฐานะอันไม่ควรเลื่อมใส

๔. แสดงความไม่เลื่อมใสในฐานะอันควรเลื่อมใส

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมอุบัติในสวรรค์ คือ

๑. บุคคลผู้ใคร่ครวญ สอบสวนแล้ว ติคนที่ควรติ

๒. บุคคลผู้ใคร่ครวญ สอบสวนแล้ว ชมคนที่ควรชม

๓. แสดงความไม่เลื่อมใสในฐานะอันไม่ควรเลื่อมใส

๔. ปลูกความเลื่อมใสในฐานะอันควรเลื่อมใส

อัง.จตุกก. มจลวรรค มก. ๓๕/๒๔๔, มจ. ๒๑/๑๒๗, ปส. ๓๘/๑๗

๖.๒ อสัตบุรุษและสัตบุรุษ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อสัตบุรุษผู้เขลาไม่เฉียบแหลม ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ คือ

๑. ไม่พิจารณาไม่ไตร่ตรอง พูดสรรเสริญคนที่ควรติเตียน

๒. ไม่พิจารณาไม่ไตร่ตรอง พูดติเตียนคนที่ควรสรรเสริญ

ธรรมทั้ง ๒ ข้อนี้ ย่อมทำให้ตนถูกทำลาย ถูกผู้รู้ติเตียน ประสบบาปเป็นอันมาก

ส่วนสัตบุรุษผู้ฉลาดเฉียบแหลม ประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ คือ

๑. พิจารณาไตร่ตรองแล้วพูดติเตียนคนที่ควรติเตียน

๒. พิจารณาไตร่ตรองแล้วพูดสรรเสริญคนที่ควรสรรเสริญ

ธรรมทั้ง ๒ นี้ย่อมทำให้ตนไม่ถูกกำจัด ไม่มีโทษ ไม่ถูกผู้รู้ติเตียน ประสบบุญเป็นอันมาก

อัง.ทุก. อายาจนวรรค มก. ๓๓/๔๖๗, มจ. ๒๐/๑๑๗, ปส. ๓๕/๒๗๖

๖.๓ อุชชยสูตร

อุชชยพราหมณ์ทูลถามปัญหา

พราหมณ์ชื่ออุชชยะ ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระโคดมผู้เจริญสรรเสริญยัญบ้างหรือไม่

พระบรมศาสดาตรัสว่า มหายัญทั้งหลายที่มีการจะต้องเป็นธุระริเริ่มมาก มหายัญเหล่านั้นไม่มีผลมาก ในยัญใดมีแพะ โค และสัตว์ต่างชนิดถูกปลิดชีพ ท่านผู้ดำเนินตามทางพระอรหันต์ ไม่ข้องแวะยัญนี้ พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญการกระทำที่สัตว์ทั้งหลายไม่ถูกฆ่า

อัง.จตุกก. จักกวรรค มก. ๓๕/๑๔๙, มจ. ๒๑/๖๔, ปส. ๓๗/๑๕๙

๖.๔ โปตลิยสูตร

การติและการชมของบุคคล ๔ จำพวก

พระบรมศาสดาตรัสถามโปตลิยะถึงบุคคล ๔ จำพวกว่า ท่านชอบใจบุคคลแบบใดว่าประณีตกว่า

๑. บุคคลจำพวกกล่าวติคนที่ติตามเรื่องจริงตามกาลอันควร แต่ไม่ชมคนที่ควรชม

๒. บุคคลจำพวกกล่าวชมคนที่ควรชมตามเรื่องจริง แต่ไม่กล่าวติคนที่ควรติ

๓. บุคคลจำพวกไม่กล่าวติคนที่ควรติ ทั้งไม่กล่าวชมคนที่ควรชม

๔. บุคคลจำพวกกล่าวติคนที่ควรติบ้าง กล่าวชมคนที่ควรชมบ้าง

โปตลิยะกราบทูลว่า บุคคลจำพวกที่ ๓ นี้ชอบใจข้าพระองค์ว่าดีกว่า สูงกว่าเพราะเหตุว่าอุเบกขา (ความวางเฉย) นั่นเป็นการดี

พระบรมศาสดาตรัสว่า บุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้ บุคคลที่กล่าวติคนที่ควรติบ้าง กล่าวชมคนที่ควรชมบ้าง ตามเรื่องที่จริงที่แท้ตามกาลอันควรนี้ชอบใจเราว่า ดีกว่าประณีตกว่า เพราะเหตุว่าความเป็นผู้รู้จักกาลในสถานนั้นๆ เป็นการดี

อัง.จตุกก. อสุรวรรค มก. ๓๕/๒๓๗, มจ. ๒๑/๑๕๐, ปส. ๓๘/๓๔

๖.๕ การบูชา ๒

การบูชา ๒ คือ ธรรมบูชา และอามิสบูชา พระพุทธองค์ตรัสว่า ธรรมบูชาเป็นเลิศสุด

อัง.ทุก. สันถารวรรค มก. ๓๓/๔๘๔, มจ. ๒๐/๑๒๔, ปส. ๕๘/๑๖

๖.๖ รูปสูตร

บุคคลเลื่อมใส ๔ จำพวก

๑. เลื่อมใสในรูป

๒. เลื่อมใสในเสียง

๓. เลื่อมใสในความเศร้าหมอง

๔. เลื่อมใสในธรรม

บุคคลเหล่าใดถือรูปเป็นประมาณก็ดี บุคคลเหล่าใดคล้อยไปตามเสียงกึกก้องก็ดี บุคคลเหล่านั้นตกอยู่ในอำนาจความพอใจรักใคร่แล้ว ย่อมไม่รู้จักชนนั้น

คนโง่ย่อมไม่รู้ (คุณธรรม) ภายใน ทั้งไม่เห็น (ข้อปฏิบัติ) ภายนอก (ของชนผู้นั้น) ถูกรูปและเสียงปิดบัง (ปัญญา) เสียจนรอบ คนโง่นั้นจึงถูกเสียงกึกก้องพัดพาไปได้

บุคคลใดไม่รู้คุณภายใน แต่เห็นข้อปฏิบัติภายนอก เห็นแต่ผล (คือลาภสักการะที่คนอื่นกระทำแก่ผู้นั้น) ในภายนอก แม้บุคคลนั้น ก็ยังจะถูกเสียงกึกก้องพัดพาไปได้

บุคคลใดทั้งรู้คุณภายใน ทั้งเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอก ไม่มีอะไรเป็นเครื่องปิดบัง บุคคลนั้นย่อมไม่ถูกเสียงกึกก้องพัดพาไป

อัง.จตุตก. ปัตตกัมมวรรค มก. ๓๕/๒๑๐, มจ. ๒๑/๑๐๘

๖.๗ ทุติยอัคคิสูตร

พราหมณ์ทูลถามพระบรมศาสดาเรื่องการฆ่าสัตว์บูชายัญ

พราหมณ์ผู้หนึ่งเตรียมสัตว์ไว้อย่างละ ๕๐๐ เพื่อบูชายัญ เข้าไปทูลถามพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า บุคคลก่อไฟปักหลักบูชายัญ ย่อมเงื้อมศัสตรา ๓ ชนิดอันเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก คือ

๑. ศัสตราทางใจ คือ เมื่อคิดจะบูชายัญก็ต้องคิดว่า ต้องฆ่าโคเท่านี้ ฆ่าแพะเท่านี้ ฆ่าแกะเท่านี้ คิดว่าจะทำอกุศล แสวงหาทุคติเป็นการเงื้อมศัสตราทางใจ

๒. ศัสตราทางวาจา คือ สั่งฆ่าโค สั่งฆ่าแพะ สั่งฆ่าแกะ เป็นการเงื้อมศัสตราทางวาจา

๓. ศัสตราทางกาย คือ ลงมือฆ่าโค ฆ่าแพะ ฆ่าแกะ เป็นการเงื้อมศัสตราทางกาย

พระบรมศาสดาตรัสให้ละเว้นไฟ ๓ กอง คือ ราคะ โทสะ โมหะ และควรสักการะเคารพนับถือบูชาบริหารให้เป็นสุขซึ่งไฟ ๓ กอง คือ

๑. ไฟคืออาหุไนยบุคคล คือ บิดา มารดา

๒. ไฟคือคฤหบดี คือ บุตร ภรรยา ทาสหรือคนใช้

๓. ไฟคือทักขิไณยบุคคล คือ สมณพราหมณ์ที่งดจากความมัวเมา ตั้งอยู่ในขันติ โสรัจจะ ฝึกฝนใจให้สงบ

อัง.สัตตก. มหายัญญวรรค มก. ๓๗/๑๑๓, มจ. ๒๓/๗๐, ปส. ๔๒/๖๘

๗. โทษของการบูชาสิ่งที่ไม่ควรบูชา

๗.๑ จัมมสาฏกชาดก

อย่าไว้ใจสัตว์หน้าขน

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภปริพาชกชื่อ จัมมสาฏกะว่า

วันหนึ่ง ปริพาชกออกจากอารามไปถึงที่พวกแพะชนกัน เห็นแพะตัวหนึ่งย่อตัวก็ไม่หลีกหนีด้วยเข้าใจว่า มันทำความเคารพตน และคิดว่า แพะตัวนี้รู้จักคุณของตน จึงยืนประนมมือแต้อยู่ กล่าวว่าแพะตัวนี้เป็นสัตว์มีท่าทางดี เป็นที่เจริญใจ และมีศีลน่ารักใคร่เคารพยำเกรง พราหมณ์ผู้สมบูรณ์ด้วยชาติจัดว่า เป็นแพะประเสริฐมียศศักดิ์

แพะวิ่งมาโดยเร็ว ชนปริพาชกนั้นที่ขาอ่อนทำให้ล้มลงได้รับทุกขเวทนา

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันในโรงธรรมสภาว่า อาวุโสทั้งหลาย จัมมสาฏกปริพาชก กระทำการยกย่องอลัตบุรุษ จึงถึงความพินาศ

ขุ.ชา. กุฏิทูสกวรรค มก. ๕๘/๕๔๕, มจ. ๒๗/๑๗๕, ปส. ๖๖/๒๓๒

๗.๒ สันถวชาดก

ความสนิทสนมกับคนชั่ว

พระบรมศาสดาทรงปรารภการบูชาไฟ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ วันหนึ่งคิดว่า จักถวายข้าวปายาสแก่มหาพรหม ตั้งใจว่าเราจะบูชาไฟให้พระเพลิงเป็นผู้ดื่มข้าวปายาสผสมด้วยเนยใสก่อน แต่ไฟได้ลุกไหม้เผาบรรณศาลา ท่านจึงนึกว่าเราไม่ควรทำความสนิทสนมกับคนชั่ว บัดนี้บรรณศาลาของเรา ซึ่งทำแสนยากถูกไฟเผาเสียแล้ว จึงกล่าวคาถาว่าสิ่งอื่นที่จะชั่วช้ายิ่งขึ้นไปกว่าความสนิทสนมเป็นไม่มี ความสนิทสนมกับบุรุษเลวทรามเป็นความชั่วช้า เพราะไฟนี้เราให้อิ่มหนำแล้วด้วยสัปปิและข้าวปายาส ยังไหม้บรรณศาลาที่เราทำได้ยากให้พินาศ

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ได้คิดว่า เราไม่ต้องการด้วยสิ่งที่ทำลายมิตร จึงเอาน้ำดับไฟนั้นเสียแล้วเข้าสู่ภายในป่าหิมพานต์ พบแม่เนื้อตัวหนึ่งชื่อ สามา เลียปากราชสีห์ เสือโคร่ง และเสือเหลือง จึงดำริว่า ไม่มีความประเสริฐอื่นนอกจากความสนิทสนมกับสัตบุรุษ นอกจากความสนิทสนมกับสัตบุรุษ แล้วกล่าวคาถาว่า สิ่งอื่นที่จะประเสริฐยิ่งไปกว่าความสนิทสนมเป็นไม่มี ความสนิทสนมกับสัตบุรุษเป็นความประเสริฐ แม้เนื้อสามาเลียปากราชสีห์ เสือโคร่งและเสือเหลืองได้ ก็เพราะความรักใคร่สนิทสนมกัน

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์จึงเข้าไปภายในป่าหิมพานต์ บรรพชาเป็นฤาษี ยังอภิญญาและสมาบัติให้เกิด ครั้นสิ้นชีพก็เข้าถึงพรหมโลก

ขุ.ชา. สันถวรรค มก. ๕๗/๘๑, มจ. ๒๗/๖๙, ปส. ๖๕/๔๐๒

๗.๓ นังคุฏฐชาดก

การบูชาไฟ

พระบรมศาสดาตรัสถึงกุศลหรือความเจริญ ไม่อาจอาศัยตบะที่ผิด เช่น นอนบนหนาม ย่างด้วยไฟ ๕ กองนี้ได้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อเจริญวัย ได้ถือไฟเข้าป่าสร้างอาศรม บำเรอไฟเพื่อจะได้เป็นที่โปรดปรานของท้าวมหาพรหม

วันหนึ่ง ได้รับของถวาย คือ โค จึงจูงไปอาศรม คิดว่า เราจักให้พระอัคคีผู้มีโชคฉันเนื้อโค

ครั้งนั้น พราหมณ์โพธิสัตว์คิดว่า ที่นี่ไม่มีเกลือ พระอัคคีผู้มีโชคจักไม่สามารถฉันเนื้อที่ไม่เค็มได้ จึงไปหาเกลือจากบ้าน และผูกโคในที่ตรงนั้นเอง เมื่อกลับมาทราบว่า พรานหลายคนฆ่าโคเหลือเพียงหนัง จึงคิดได้ว่าพระอัคคีผู้มีโชคนี้ แม้แต่ของๆ ตนยังไม่อาจรักษาได้ จักรักษาเราได้ที่ไหนเล่า การบำเรอไฟนี้น่าจะเป็นสิ่งไร้ประโยชน์ ความเจริญด้วยการบูชาไฟนี้คงไม่มีแน่ พราหมณ์จึงหมดความพอใจในการบำเรอไฟ นำน้ำมาดับไฟ บวชเป็น ฤาษี ทำอภิญญาและสมาบัติให้บังเกิด

ขุ.ชา. กกัณฐวรรค มก. ๕๖/๕๗๔, มจ. ๒๗/๕๙, ปส. ๖๕/๓๕๖

๗.๔ อรรถกถาปาสาทิกสูตร

นิคัณฐนาฏบุตร ถึงแก่กรรม

นิคัณฐนาฏบุตรเป็นผู้ประกาศว่า ตนเป็นศาสดาเดียวในโลก เมื่อได้ยินพุทธคุณที่อุบาลีคฤหบดี ผู้รู้แจ้งแทงตลอดสัจธรรม จึงสำรอกโลหิตออกมาร้อนๆ ก่อนถึงแก่กรรมก็คิดได้ว่า ลัทธิของเราเป็นลัทธิที่ไม่นำคนออกจากกองทุกข์ เราฉิบหายไปช่างเถิด แต่อย่าให้ชนที่เหลือได้ไปเต็มในอบายด้วยเลย หากเราจะบอกว่า คำสอนของเราเป็นคำสอนที่ไม่นำออกจากทุกข์ ชนทั้งหลายจะไม่เชื่อ ถ้าอย่างนั้นเราไม่ควรให้ชนทั้งหลายถือแบบเดียวกัน เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว เราควรทำให้เขาเหล่านั้นวิวาทกัน พระบรมศาสดาจักตรัสธรรมกถาบทหนึ่งโดยอาศัยข้อวิวาทนี้ จากนั้นชนทั้งหลายจักรู้จักพระบรมศาสดาว่า เป็นศาสดาที่มีคุณใหญ่ ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดปรารภความเพียรในธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ไม่ดี ผู้นั้นย่อมอยู่เป็นทุกข์ ส่วนธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์เพื่อประโยชน์แห่งมรรคและผล หากปรารภความเพียรจะนำความสำเร็จความสุขมาให้ การแสดงธรรมแก่เธอทั้งหลาย มิใช่เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายที่เป็นไปในปัจจุบันนี้เท่านั้น แต่แสดงธรรมเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายที่เป็นไปในสัมปรายภพด้วย

ที.ปา. มก. ๑๕/๒๙๑, ปส. ๑๕/๑๘๖

๘. อานิสงส์ของการบูชาบุคคลที่ควรบูชา

๘.๑ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการสักการะ ยกย่องคนดีมีความสามารถ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๖.๓ หน้า ๑๑๒

๘.๒ อายุวัฒนกุมาร

การกราบไหว้ผู้มีคุณทำให้อายุยืน

ภิกษุทั้งหลายสนทนาในโรงธรรม ได้ยินว่า อายุวัฒนกุมารพึงตายในวันที่ ๗ แต่บัดนี้ดำรงอายุได้ ๑๒๐ ปี แล้วจึงตาย

พระบรมศาสดาตรัสว่า อายุเจริญอย่างเดียวเท่านั้นก็หาไม่ ก็สัตว์เหล่านี้ไหว้ท่านผู้มีพระคุณ ย่อมเจริญด้วยเหตุ ๔ ประการ พ้นจากอันตราย ดำรงอยู่จนตลอดอายุทีเดียว และตรัสพระคาถาว่า ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เจริญแก่บุคคลผู้กราบไหว้เป็นปกติ ผู้อ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญเป็นนิตย์

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๕๙, มจ. ๒๕/๖๔, ปส. ๕๐/๙๓

๘.๓ สารีปุตตเถรภาคิเนยยวัตถุ

การบูชาพระบรมศาสดาประเสริฐกว่าการบำเรอไฟ

ครั้งเมื่อพระสารีบุตรพาหลานมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทราบว่า เขาฆ่าสัตว์บำเรอไฟ จึงตรัสว่า แม้บำเรอไฟอย่างนั้นตั้ง ๑๐๐ ปี ยังไม่เท่าการบูชาสาวกของเราเพียงขณะเดียว จบพระธรรมเทศนา หลานของพระสารีบุตรได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๕๓, มจ. ๒๕/๖๓, ปส. ๕๐/๘๑

๘.๔ สารีปุตตเถรสหายกพราหมณวัตถุ

พราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตร

พระบรมศาสดาทรงปรารภพราหมณ์ผู้เป็นสหายของพระสารีบุตร ครั้นทราบว่าเขาทำการบูชายัญ

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า ทานที่ท่านบูชายัญทั้งปียังไม่เท่า ๑ ใน ๔ แห่งกุศลเจตนาที่ผู้ไหว้สาวกของเราด้วยความเลื่อมใส จบพระธรรมเทศนา พราหมณ์ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๕๖, มจ. ๒๕/๖๔, ปส. ๕๐/๘๘

มงคลที่ ๔
อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม

๑. สถานที่เป็นที่สบาย

๑.๑ สรณียสูตร

สถานที่ที่กษัตริย์และภิกษุพึงระลึกถึงตลอดชีวิต

สถานที่ ๓ แห่ง ที่กษัตริย์พึงระลึกถึงตลอดชีวิต คือ

๑. สถานที่ประสูติ

๒. สถานที่ที่ได้เป็นกษัตริย์

๓. สถานที่ที่ชนะศึกในการรบ

ส่วนสถานที่ ๓ แห่ง ที่ภิกษุพึงระลึกถึงตลอดชีวิต คือ

๑. สถานที่ออกบวช

๒. สถานที่ที่รู้ตามจริงว่า นี่ทุกข์ นี่เหตุเกิดทุกข์ นี่ความดับทุกข์ นี่ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

๓. สถานที่ที่กระทำให้แจ้ง เข้าถึงพร้อมซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

อัง.ติก. รถการวรรค มก.๓๔/๒๕, มจ. ๒๐/๑๕๐, ปส. ๓๖/๑๖

๑.๒ มหาสุวราชชาดก

สถานที่สบายแต่ลำบากด้วยอาหาร

ภิกษุรูปหนึ่ง อยู่ในสถานที่ที่สบายแต่ลำบากด้วยอาหาร จึงไม่สามารถทำมรรคหรือผลให้เกิดขึ้นได้ เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบ จึงตรัสถึงความที่ได้สถานที่ที่สบายแล้ว ควรบำเพ็ญสมณธรรม ละความโลภในอาหาร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานกแขกเต้า ไม่ละทิ้งต้นมะเดื่อที่แห้งตายแล้วแม้จะลำบากด้วยอาหารก็ตาม จนท้าวสักกะเสด็จมาทดลองใจ แต่ไม่สำเร็จ และได้สรรเสริญพร้อมทั้งให้พรแก่พญานกแขกเต้าที่มีธรรมของสัตบุรุษ ภายหลังจากได้ฟังพระธรรมเทศนา ภิกษุรูปนี้กลับสู่สถานที่เดิม ซึ่งเป็นสถานที่ที่สบายแต่ลำบากด้วยอาหาร เจริญวิปัสสนาจนได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ท้าวสักกเทวราชในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอนุรุทธะในครั้งนี้ ส่วนพญานกแขกเต้าได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๖๒๗, มจ. ๒๗/๓๐๓, ปส. ๖๗/๘๓

๑.๓ ปลายิชาดก

ชุ้มประตูพระเชตวันมหาวิหาร

ปริพาชกผู้หนึ่งต้องการโต้วาทะกับพระบรมศาสดา จึงเดินทางไปยังพระเชตวันมหาวิหาร พอเห็นชุ้มประตูที่เจ้าเชตกุมารสละทรัพย์ ๙ โกฏิสร้าง และทราบถึงพระคันธกุฎีที่ประมาณค่าไม่ได้ จึงหนีไป

เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยราชสมบัติในเมืองตักสิลา พระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในกรุงพาราณสี พระเจ้าพรหมทัตทรงดำริจะตีเมืองตักสิลาจึงยกทัพใหญ่ไปตั้งอยู่ไม่ไกลจากเมืองตักสิลา พอพระราชาเคลื่อนทัพเข้าไปใกล้ประตูพระนคร เห็นชุ้มประตูเช่นกับเวชยันตปราสาทจึงตรัสว่า เราไม่อาจสู้รบกับพระราชาผู้ครองนครนี้ได้ จึงเสด็จกลับสู่เมืองพาราณสี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้าพาราณสีได้มาเป็นปริพาชกในครั้งนี้ ส่วนพระราชาเมืองตักสิลาได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กาสาวรรค มก. ๕๗/๔๒๒, มจ. ๒๗/๑๐๖, ปส. ๖๕/๕๕๑

๑.๔ สกุณัคฆิชาดก

เหยี่ยวนกเขาสอนบุตรไม่ให้ทิ้งถิ่นไปหากินที่อื่น

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายให้เที่ยวไปในโคจร ละการเที่ยวไปในอโคจร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นนกมูลไถ ออกไปหากินนอกถิ่นของตน ถูกเหยี่ยวโฉบจับไป จึงได้คร่ำครวญว่า ถ้าไปในถิ่นของบิดาเราเหยี่ยวคงสู้เราไม่ได้

เหยี่ยวได้ฟังจึงปล่อยนกมูลไถบินไปปล่อยในถิ่นนั้น

นกมูลไถอยู่บนดินก้อนใหญ่จึงท้าเหยี่ยวให้ลงมาจับ และเมื่อเหยี่ยวบินลงมาด้วยความเร็ว นกมูลไถหลบเข้าไปในระหว่างก้อนดิน เหยี่ยวยั้งความเร็วไม่อยู่ จึงกระแทกกับก้อนดินตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เหยี่ยวในครั้งนั้นมาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ ส่วนนกมูลไถได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. สัตตกนิบาต มก. ๕๗/๑๑๓, มจ. ๒๗/๗๒, ปส. ๖๕/๔๑๕

๑.๕ อรรถกถาจูฬวรรค

ที่ที่ได้ชื่อว่าปฏิรูปเทส

ได้แก่ ประเทศที่บริษัท ๔ เที่ยวไป ประเทศที่มีการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประเทศที่นวังคสัตถุศาสน์รุ่งเรือง การอยู่ในปฏิรูปเทสเป็นมงคล เพราะเป็นปัจจัยแห่งการบำเพ็ญบุญของสัตว์ทั้งหลาย

อีกนัยหนึ่ง ประเทศ คือ ควงไม้ต้นโพธิ์อันเป็นที่ตรัสรู้

ประเทศ คือ ควงแห่งต้นคัณฑามพฤกษ์ที่แสดงยมกปาฏิหาริย์ทำลายความมัวเมาของเดียรถีย์

ประเทศที่เสด็จลงจากเทวโลก (ที่สังกัสสนคร)
ประเทศที่ประทับของพระบรมศาสดา

ขุ.สุ. จูฬวรรค มก. ๔๗/๑๕๗, ปส. ๕๘/๑๘

๑.๖ มลิตวัมภเถรคาถา

ที่ใดไม่มีความเสื่อมควรอยู่ในที่นั้น

พระมลิตวัมภเถระได้ภาษิตคาถาไว้ว่า ครั้งหนึ่ง ท่านเกิดเป็นนกในสระธรรมชาติ พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จไปที่สระเพื่ออนุเคราะห์นกนั้น นกเห็นพระบรมศาสดาแล้วมีใจเลื่อมใส คาบเอาดอกโกมุท (บัวแดง) ในสระไปบูชาพระพุทธองค์ ด้วยบุญกรรมนั้นได้ท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ครั้นนี้ได้เกิดเป็นบุตรของพราหมณ์ มีนามว่า มลิตวัมภะ ออกบวชแล้วได้บรรลุอรหัตผล เปล่งอุทานถึงข้อปฏิบัติของตนว่า เราเกิดความกระสันขึ้นในที่ใดเราย่อมหลีกไป แม้เราจะยินดีเพราะการได้โภชนะเป็นที่สบายก็ตาม แต่เราเห็นว่า การอยู่ในที่ใด ถ้าไม่มีความเสื่อม เราก็พึงอยู่ในที่นั้น

ขุ.เถร. เอกก. มก. ๕๐/๔๗๘, มจ. ๒๖/๓๔๑, ปส. ๖๒/๒๘๓

๑.๗ เสนาสนสูตร

เสนาสนะอันประกอบด้วยองค์ ๕ พึงสิ้นอาสวะในเวลาไม่นาน

ภิกษุอาศัยเสนาสนะประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่นานนักก็จะทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ

เสนาสนะประกอบด้วยองค์ ๕ คือ
๑. ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นัก มีสัตว์เลื้อยคลานน้อย
๒. ปัจจัย ๔ ไม่ฝืดเคือง
๓. มีภิกษุผู้เป็นพหูสูตอาศัยอยู่
๔. ภิกษุนั้นเข้าไปไต่ถามพระเถระตามกาลอันควร
๕. พระเถระนั้นบรรเทาความสงสัยของภิกษุได้

อัง.ปัญจก. นาถกรณวรรค มก. ๓๘/๒๓, มจ. ๒๔/๑๗, ปส. ๔๔/๒๓

๒. สถานที่ไม่เป็นที่สบาย

๒.๑ กัจฉปชาดก

เต่าตายเพราะติดที่อยู่

อุบาสกผู้หนึ่ง หนีออกไปจากที่อยู่ เพราะเกิดอหิวาตกโรคขึ้นในตระกูล ภายหลังเมื่อปลอดภัยแล้วจึงกลับมาและได้เข้าเฝ้าพระบรมศาสดาพร้อมทั้งเล่าเรื่องของตน

พระบรมศาสดาตรัสว่า เมื่อภัยมา ถ้าไม่ยอมไปอยู่ที่อื่น ต้องประสบภัยถึงชีวิต จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

เต่าตัวหนึ่ง ไม่ยอมออกจากสระน้ำที่แห้งไปสู่แม่น้ำใหญ่

ในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เกิดเป็นช่างปั้นหม้อ มาขุดเอาดิน บังเอิญจอบโดนตัวเต่าถึงแก่ความตาย พระโพธิสัตว์จึงนำเรื่องนี้มาให้โอวาทแก่มหาชน ไม่ให้ยึดติดในสิ่งทั้งปวง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เต่าในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ ส่วนช่างปั้นหม้อ ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กัลยาณธรรมวรรค มก. ๕๗/๑๕๖, มจ. ๒๗/๗๘, ปส. ๖๕/๕๒๑

๒.๒สถานที่ ๘ แห่งที่ไม่ควรปรึกษาหารือกัน คือ

๑. ที่อันไม่สม่ำเสมอ
๒. ที่มีภัย
๓. ที่มีลมแรง
๔. ที่กำบัง
๕. ที่ศาลเจ้า
๖. ที่ถนนหนทาง
๗. ที่ก้าวขึ้น ก้าวลง
๘. ที่ท่าน้ำ

มิลิน. ๑๔๙

๒.๓ เสนาสนะที่ควรงดเว้น ๑๘ ประเภท เมื่อจะไปบำเพ็ญกรรมฐาน

๑. อาวาสใหญ่
๒. อาวาสใหม่
๓. อาวาสเก่า
๔. อาวาสใกล้ทาง
๕. อาวาสใกล้ตระพังหิน
๖. อาวาสมีใบไม้
๗. อาวาสมีดอกไม้
๘. อาวาสมีผลไม้
๙. อาวาสที่คนปรารถนา
๑๐. อาวาสที่ใกล้พระนคร
๑๑. อาวาสที่ใกล้คนเข้าไปตัดไม้
๑๒. อาวาสที่ใกล้ไร่นา
๑๓. อาวาสที่มีอารมณ์เป็นข้าศึก

๑๔. อาวาสใกล้ท่าเรือ
๑๕. อาวาสใกล้ชายแดน
๑๖. อาวาสมีสีมา
๑๗. อาวาสที่เป็นอสัปปายะ
๑๘. อาวาสที่ไม่ได้กัลยาณมิตร

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๕๑, ปส. ๔๗/๖๖

๒.๔ ฆตาสนชาดก

ภัยที่เกิดจากที่พึ่งอาศัย

ในสมัยพุทธกาล ภิกษุรูปหนึ่งจำพรรษาอยู่ในป่า บรรณศาลาถูกไฟไหม้จึงบอกอุปัฏฐาก อุปัฏฐากบอกจะสร้างบรรณศาลาถวาย แต่ต้องรอให้ไถนาหว่านข้าวก่อน เวลาล่วงไป ๓ เดือน ท่านไม่ได้ผลจากกรรมฐาน เพราะไม่มีเสนาสนะเป็นที่สบาย พอออกพรรษาแล้ว ท่านมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา พระพุทธองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานก อาศัยต้นไม้ใหญ่อยู่ใกล้สระกับบริวารเป็นจำนวนมาก กิ่งไม้บางกิ่งยื่นไปเหนือน้ำ นกที่เกาะอยู่ได้ถ่ายคูถลงในน้ำ

พญานาคอาศัยอยู่ในสระน้ำจึงโกรธ ตอนกลางคืนได้ทำให้ไฟลุกขึ้นจากน้ำเผาต้นไม้

พญานกโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า ธรรมดาไฟติดขึ้นเขาก็เอาน้ำดับ แต่บัดนี้น้ำกลับลุกเป็นไฟ ภัยเกิดขึ้นแล้ว จึงพาฝูงนกที่เชื่อถ้อยคำบินหนีไปอยู่ที่อื่น ส่วนฝูงนกที่ไม่เชื่อฟังคำของพญานกโพธิสัตว์ พากันเกาะอยู่ที่ต้นไม้ถึงความสิ้นชีวิต

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ฝูงนกที่เชื่อตามคำของพระโพธิสัตว์ในครั้งนั้น ได้มาเป็นพุทธบริษัทในครั้งนี้ ส่วนพญานกได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อสัมปทานวรรค มก. ๕๖/๕๒๗, มจ. ๒๗/๕๔, ปส. ๖๕/๓๓๑

๓. อาหารเป็นที่สบาย

๓.๑ ปุตตมังสสูตร

อาหาร ๔ อย่าง เพื่อความดำรงอยู่ของสัตว์โลกที่เกิดมาแล้ว หรือเพื่ออนุเคราะห์ แก่สัตว์ผู้แสวงหาที่เกิด คือ

๑. กวฬิงการาหาร อาหาร คือ คำข้าว
๒. ผัสสาหาร อาหาร คือ ผัสสะ
๓. มโนสัญเจตนาหาร อาหาร คือ มโนสัญเจตนา
๔. วิญญาณาหาร อาหาร คือ วิญญาณ

สัง.นิ. มหาวรรค มก. ๒๖/๓๐๔, มจ. ๑๖/๑๑๙, ปส. ๒๕/๑๙๓

๓.๒ ยาคุสูตร

อานิสงส์ของข้าวยาคู ๕ ประการ คือ

๑. บรรเทาความหิว
๒. ระงับความกระหาย
๓. ทำให้ลมเดินคล่อง
๔. ชำระลำไส้
๕. เผาผลาญอาหารเก่าที่ยังไม่ย่อยให้ย่อย

อัง.ปัญจก. กิมพิลวรรค มก. ๓๖/๔๕๖, มจ. ๒๒/๓๕๐, ปส. ๔๐/๒๕๒

๓.๓ ภัตตสูตร

คุณและโทษของการหุงต้ม

โทษ ๕ ประการ ของสกุลที่หุงต้มอาหารสาย คือ

๑. ย่อมไม่ได้ต้อนรับแขกที่ควรต้อนรับตามเวลา
๒. ไม่ได้บูชาเทวดาผู้รับพลีกรรมตามเวลา
๓. ไม่ได้ต้อนรับสมณพราหมณ์ผู้ฉันหนเดียว
๔. พวกคนใช้ คนงาน และบริวารหลบหน้าทำการงาน
๕. อาหารที่บริโภคไม่เป็นไปตามเวลานั้นไม่มีโอชะ

ส่วนอานิสงส์ ๕ ประการของสกุลที่หุงต้มอาหารตามเวลานั้น มีเนื้อความตรงข้ามกับที่กล่าวมา

อัง.ปัญจก. อาวาสกวรรค มก. ๓๖/๔๘๐, ปส. ๔๐/๒๕๖

๓.๔ กิงฉันทชาดก

อธิษฐานจิตได้อาหารที่ชอบใจ จึงสำเร็จฌาน

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุบาสิกาผู้รักษาอุโบสถ ตรัสผลแห่งการรักษาอุโบสถศีลเพียงครึ่งวัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ปุโรหิตของพระราชาเป็นคนวินิจฉัยอรรถคดีโดยอยุติธรรม มีปกติรีดเลือดเนื้อ กินสินบนประชาชน

คราวหนึ่งเป็นวันอุโบสถ พระราชาตรัสสั่งให้ประชาชนและอำมาตย์เข้าเฝ้า ทรงรับสั่งให้รักษาอุโบสถ

ปุโรหิตพูดคำเท็จแก่พระราชาว่า สมาทานแล้วพะยะค่ะ แล้วลงจากปราสาทไป อำมาตย์ผู้หนึ่งทักท้วงว่า ท่านยังไม่ได้สมาทานอุโบสถ ปุโรหิตนั้นก็พูดแก้ตัวว่า ข้าพเจ้ากลับไปเรือนแล้วจะสมาทานอุโบสถในเวลากลางคืน ก็จะมีอุโบสถกรรมกึ่งหนึ่ง แล้วเขาก็ทำอย่างนั้น

อยู่มาวันหนึ่ง ปุโรหิตนั่งอยู่ในศาล มีสตรีผู้มีศีลคนหนึ่งมายื่นฟ้องคดี เมื่อไม่ได้โอกาสที่จะกลับไปเรือน นางตั้งใจจะรักษาอุโบสถ พอใกล้เวลา นางจึงเริ่มบ้วนปาก

ปุโรหิตรู้ว่าหญิงนั้นจะสมาทานอุโบสถ จึงหยิบมะม่วงส่งให้ บอกให้นางรับประทานก่อนแล้วจึงสมาทานอุโบสถ นางก็ทำตาม กุศลกรรมของปุโรหิตมีเพียงเท่านั้น

ต่อมา ปุโรหิตนั้นตายไป เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้นในวิมานทองใกล้แม่น้ำในหิมวันตประเทศ กลางคืนเป็นเทพบุตรแวดล้อมด้วยบริวาร เสวยทิพยสมบัติด้วยผลแห่งการรักษาอุโบสถศีลครึ่งวัน

พอรุ่งอรุณจะต้องไปสู่สวนอัมพวันเป็นเวมานิกเปรต มีอัตภาพสูงเท่าลำตาล ๘๐ ศอก ไฟติดทั่วร่างกาย นิ้วแต่ละนิ้วมีเล็บโตประมาณจอบใหญ่ เขาเอาเล็บจิกควักเนื้อข้างหลังของตนออกมากิน เสวยทุกขเวทนาร้องโอดครวญอยู่เพราะวิบากของการกินสินบน ตัดสินคดีโดยอยุติธรรม

ในกาลต่อมา พระราชาเห็นโทษในกาม จึงเสด็จออกผนวชเป็นดาบส อยู่มาวันหนึ่ง ผลมะม่วงสุกในสวนอัมพวันที่เปรตอาศัยอยู่ตก ลอยมาตามกระแสแม่น้ำ พระดาบสเห็นจึงว่ายน้ำไปเก็บมะม่วงมาฉัน แล้วก็ติดในรส เมื่อมะม่วงหมด จึงไปนั่งคอยดูอยู่ที่ริมแม่น้ำ ตกลงใจว่า ถ้าไม่ได้ผลมะม่วงสุกจะไม่ยอมลุกจากที่

พอถึงวันที่เจ็ด เทพธิดาที่รักษาแม่น้ำห่วงว่าพระดาบสจะมรณภาพ จึงมาปรากฏกายแล้วพาพระดาบสไปที่สวนมะม่วงที่เปรตอาศัยอยู่ แล้วหลีกไป พระดาบสฉันมะม่วงจนอิ่ม พักผ่อนแล้วจึงเที่ยวไปในสวน พบเปรตนั้นเสวยทุกข์ในเวลากลางวัน พอพระอาทิตย์อัสดงก็เห็นเป็นเทพบุตรเสวยทิพยสมบัติ

เปรตเห็นพระดาบส จึงเล่าบุพกรรมของตนให้ฟัง แล้วนำพระดาบสกลับไปสู่อาศรม ด้วยอานุภาพของตน และบำรุงพระดาบสด้วยผลมะม่วงสุกอยู่เป็นนิตย์

พระดาบสได้ฉันมะม่วงสุก ก็กระทำกสิณ ยังฌานและอภิญญาให้บังเกิด เมื่อละโลกก็มีพรหมโลกเป็นที่ไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เทพธิดาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระนางอุบลวรรณา ส่วนพระดาบสนั้นได้มาเป็นพระตถาคตในบัดนี้

ขุ.ชา. ติงสตินิบาต มก. ๖๑/๒๙๕, มจ. ๒๗/๕๓๘, ปส. ๖๘/๑๐

๓.๕ อุบาสกคนใดคนหนึ่ง, อัญญตรอุบาสกวัตถุ

ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง

อุบาสกตั้งใจจะฟังธรรมในสำนักของพระบรมศาสดา แต่ถูกความหิวบีบคั้น ไม่อาจจะบรรลุธรรมได้

พระบรมศาสดาจึงทรงให้บริโภคอาหาร เมื่อหมดความหิวแล้วจิตมีอารมณ์เดียว พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงพระธรรมเทศนา จนอุบาสกผู้นี้ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. สุขวรรค มก. ๔๒/๓๗๓, มจ. ๒๕/๙๕, ปส. ๕๑/๑๑๙

๓.๖ รถสูตร

ภิกษุผู้ประมาณในโภชนะเป็นอย่างไร

ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย ไม่บริโภคเพื่อเล่น ไม่บริโภคเพื่อมัวเมา หรือเพื่อประดับ แต่บริโภคเพื่อดำรงอยู่แห่งกายนี้ เพื่อกำจัดความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ เพื่อกำจัดเวทนาเก่าไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น เหมือนบุรุษทายาที่แผล เพื่อให้เนื้อขึ้นมา หยอดน้ำมันที่เพลารถเพื่อให้รถขนสิ่งของวิ่งไปได้ ภิกษุพิจารณาดังนี้ชื่อว่า เป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ

สัง.สฬา. อาสีวิสสวรรค มก. ๒๘/๓๙๕, มจ. ๑๘/๒๔๐,ปส. ๒๘/๓๑๔

๓.๗ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง, อัญญตรภิกขุวัตถุ

ได้อาหารเป็นที่สบายจึงบรรลุธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๕.๘ หน้า ๑๐๗

๓.๘ พระเจ้าปเสนทิโกศล

หาอุบายในการรู้ประมาณในอาหาร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งไม่รู้จักประมาณในอาหาร เสวยมากเกินไปว่าบุคคลผู้กินมากมักง่วง นอนหลับกระสับกระส่าย เหมือนสุกรที่ถูกปรนปรือด้วยอาหาร และทรงให้อุตตรมาณพเรียนคาถา ไว้กล่าวเตือนพระราชาในเวลาเสวยว่า คนผู้มีสติทุกเมื่อ รู้จักประมาณในภาชนะที่ได้แล้วนั้น ย่อมมีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน

พระราชาจึงเสวยภัตลดลง ทรงมีพระสรีระเบา ทรงถึงความสำราญ

ขุ.ธ. นาวรรค มก. ๔๓/๒๔๒, มจ. ๒๕/๑๓๔, ปส. ๕๑/๑๒๓

๓.๙ ลักขณสูตร

เหตุให้มีเส้นประสาทรับอาหารดีเลิศ

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนหิน ด้วยท่อนไม้ หรือด้วยศัตรา เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษคือ มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารเกิดที่ลำพระศอ และมีปลายชูชันรับรสพระกระยาหารส่งไปทั้งสรรพางค์

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๙, มจ. ๑๑/๑๘๔, ปส. ๑๕/๒๗๑

๓.๑๐ การบริโภคโดยปราศจากฉันทราคะ

สองสามีภรรยาอุ้มลูกเดินทางกันดาร ๑๐๐ โยชน์ พอเดินทางได้ ๕๐ โยชน์ เสบียงก็หมด สามีภรรยาจึงนั่งปรึกษาที่ร่มไม้ว่า จะฆ่าลูกกิน

แม่จึงให้ลูกไปหาพ่อ

พ่อฆ่าไม่ลง จึงบอกให้ลูกไปหาแม่

แม่ก็ฆ่าไม่ลง จึงให้ลูกเดินไปหาพ่อ

ลูกน้อยเดินไปหาพ่อและแม่ ในที่สุดก็สิ้นชีวิต

เนื้อของลูกที่สองสามีภรรยาบริโภคนั้น ไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่ใช่เพื่อมัวเมา ไม่ใช่เพื่อประดับ ไม่ใช่เพื่อตกแต่ง เพราะปฏิกูลด้วยเหตุ ๙ ประการ มิได้กินด้วยความยินดีติดใจ

สัง.นิ. นิทานวรรค มก. ๒๖/๓๑๒, ปส. ๒๕/๑๙๐

๓.๑๑ อวิทูเรนิทานกถา

ข้าวมธุปายาสในวันตรัสรู้

นางสุชาดาเกิดในตระกูลกุฏุมพี ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เคยตั้งจิตอธิษฐานที่ต้นไทรแห่งหนึ่งว่า ถ้าได้แต่งงานในสกุลที่มีชาติเสมอกัน และมีบุตรคนแรกเป็นบุตรชาย จะทำพลีกรรม นางได้สมความปรารถนา จึงประสงค์จะทำพลีกรรมในวันเพ็ญเดือนหก

นางคัดเลือกนมจากแม่โคนมชั้นดี หุงข้าวปายาส ท้าวมหาพรหม ท้าวสักกะ และเทวดาทั้งหลายได้นำโอชะที่มีอยู่ในทวีปใหญ่ทั้งสี่มาร่วมปรุงในอาหารด้วย

เช้าวันนั้น พระโพธิสัตว์มาประทับนั่งที่โคนไม้นั้น นางสุชาดาได้นำข้าวมธุปายาสใส่ถาดทองคำ เข้าไปถวายแก่พระโพธิสัตว์ แล้วหลีกไป

พระโพธิสัตว์รับถาดข้าวมธุปายาสแล้ว ทรงถือถาดเสด็จไปที่ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา จึงทรงวางถาดที่ฝั่ง แล้วเสด็จลงสรงสนานที่ท่าสุปติฏฐิตะ แล้วประทับนั่งบ่ายพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ทรงกระทำข้าวมธุปายาสให้เป็น ๔๙ ก้อน แล้วเสวยข้าวมธุปายาสทั้งหมด เสวยเสร็จทรงถือถาดทองอธิษฐานแล้วทรงลอยไปในกระแสน้ำ

ข้าวมธุปายาสนั้นบำรุงร่างกายพระโพธิสัตว์อยู่ได้ ๔๙ วัน โดยไม่เสวยพระกระยาหารอื่น ไม่ต้องสรงสนาน ไม่ต้องชำระพระโอษฐ์ ไม่มีการถ่ายพระบังคนหนัก ทรงอยู่ได้ด้วยความสุขในฌานและผลสมาบัติ

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๑๓๗

๔. อาหารไม่เป็นที่สบาย

๔.๑ ลิตตชาดก

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุบริโภคปัจจัยโดยไม่พิจารณา โดยมากไม่พ้นนรกและกำเนิดเดรัจฉาน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลมีโภคะมาก เจริญวัยแล้วเป็นนักเลงสกา

ครั้งหนึ่งเล่นสกากับนักเลงสกาโกง พอนักเลงสกาโกงจะแพ้ก็กลืนลูกสกาเข้าท้อง แล้วบอกว่าลูกสกาหาย ต่อมา พระโพธิสัตว์จึงทำลูกสกาอาบยาพิษมาเล่น นักเลงสกาโกงก็กลืนลูกสกาอาบยาพิษเข้าท้องไปในเวลาที่จะแพ้ ไม่นานนักเลงสกาโกงก็สลบ ตาเหลือก คอตก

พระโพธิสัตว์จึงให้กินยาจนอาเจียนออกมารอดตายไปได้ แล้วได้สั่งสอนว่า อย่าได้ทำกรรมเช่นนี้อีก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นักเลงสกาผู้เป็นบัณฑิตได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ลิตตวรรค มก. ๕๖/๓๒๑, มจ. ๒๗/๓๘, ปส. ๖๕/๒๒๘

๔.๒ สุกชาดก

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง มรณภาพเพราะไม่รู้ประมาณในโภชนะฉันมากเกินไปจนอาหารไม่ย่อย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานกแขกเต้า เมื่อชราภาพตาก็เสีย มีลูกอยู่ตัวหนึ่งคอยนำอาหารมาเลี้ยง วันหนึ่ง ลูกนกแขกเต้าบินไปที่เกาะกลางมหาสมุทรแห่งหนึ่ง นำมะม่วงรสหวานมาฝาก

พญานกแขกเต้าเมื่อกินมะม่วงได้ตักเตือนลูกไม่ให้ไปที่เกาะนั้นอีก เพราะนกแขกเต้าที่ไปกินมะม่วงที่เกาะนั้น มักจะตกน้ำตายกันหมด อายุไม่ค่อยยืน

ลูกนกแขกเต้าไม่เชื่อ ไปที่เกาะนั้นกินมะม่วงรสหวานอร่อยจนอิ่มมากเกินไป ขณะบินกลับง่วงหลับในระหว่างทางกลางมหาสมุทรจึงตกน้ำตาย เมื่อลูกนกแขกเต้าไม่กลับมาตามกำหนด พญานกแขกเต้าโพธิสัตว์ก็รู้สาเหตุที่ลูกไม่กลับ จึงต้องอดอาหารตายในที่สุด

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ลูกนกแขกเต้าในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้ไม่รู้ประมาณในโภชนะในบัดนี้ ส่วนพญานกแขกเต้าได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. สังกัปปวรรค มก. ๕๘/๔๐, มจ. ๒๗/๑๒๒, ปส. ๖๖/๑๓

๔.๓ ตัณหาในรส

สมณพราหมณ์ติดในรส คือ เมื่อได้รสอาหารที่ชอบก็ติดในรส พอได้รสอาหารอย่างหนึ่งก็แสวงหารสอาหารอีกอย่างหนึ่งเรื่อยไป ไม่รู้จักพอ เป็นผู้กำหนัดยินดี พัวพันลุ่มหลงในรสอาหารที่ชอบใจ

ขุ.ม. มก. ๖๖/๔๓, ปส. ๗๒/๑๓

๔.๔ โทษของการติดใจในรสอาหาร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหล่าสัตว์ดิรัจฉานจำพวกมีหญ้าเป็นภักษา คือ ม้า โค ลา เป็นต้น

จำพวกมีคูถเป็นภักษา คือ สุกร สุนัขบ้าน สุนัขป่า เป็นต้น

จำพวกเกิด แก่ ตาย ในที่มืด คือ ตั๊กแตน บุ้ง ไส้เดือน เป็นต้น

จำพวกเกิด แก่ ตาย ในน้ำ คือ ปลา เต่า จระเข้ เป็นต้น

จำพวกเกิด แก่ ตาย ในของโสโครก คือ ในปลาเน่า ในซากศพ ในน้ำคร่ำ ในหลุมโสโครก เป็นต้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนพาลนั้นแลกินอาหารด้วยความติดในรสเบื้องต้นในโลกนี้ ทำกรรมลามกไว้ในโลกนี้ เมื่อตายแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสัตว์จำพวกมีหญ้าเป็นภักษา ฯลฯ

สัตว์จำพวกมีคูถเป็นภักษา ฯลฯ

สัตว์จำพวกเกิด แก่ ตาย ในที่มืด ฯลฯ

สัตว์จำพวกเกิด แก่ ตาย ในน้ำ ฯลฯ

สัตว์จำพวกเกิด แก่ ตาย ในของโสโครก ฯลฯ

ม.อุ. สญญตวรรค มก. ๒๓/๑๕๓, ปส. ๒๒/๑๗

๔.๕ วิสสาสโภชนชาดก

ให้หายาพิษทานางเนื้อที่ราชสีห์หลงรัก เพื่อฆ่าราชสีห์

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ธรรมดาต้องพิจารณาแล้วจึงค่อยบริโภคปัจจัย ๔ แม้ที่พวกญาตินำมาถวาย ถ้าไม่พิจารณาก็เหมือนกับบริโภคยาพิษ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ได้เป็นเศรษฐีมีสมบัติมาก ตั้งคอกเลี้ยงโคอยู่ในป่า เมื่อโคหวาดหวั่นต่อราชสีห์ทำให้น้ำนมโคใส

เศรษฐีได้ถามคนเลี้ยงโคว่า ราชสีห์มีจิตปฏิพัทธ์อะไร
คนเลี้ยงโคตอบว่า มันติดพันแม่เนื้อตัวหนึ่ง
เศรษฐีจึงให้เอายาพิษไปทาตามขนของแม่เนื้อหลายๆ ครั้ง แล้วก็ปล่อยแม่เนื้อไป
เมื่อราชสีห์มาเลียสรีระแม่เนื้อนั้นด้วยความเสน่หา จึงตายเพราะยาพิษนั้น
พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เศรษฐีในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ลิตตวรรค มก. ๕๖/๓๓๙, มจ. ๒๗/๓๙, ปส. ๖๕/๒๓๖

๔.๖ อินทรียชาดก

การติโทษความไม่สำรวมอินทรีย์

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันจะสึก เพราะติดในรสอาหารของภรรยาเก่า และถูกภรรยาเก่าประเล้าประโลม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ออกบวชเป็นฤาษี ทำฌานและอภิญญาให้เกิดแล้วมีลูกศิษย์ชั้นหัวหน้า ๗ ตน ต่างก็แยกย้ายกันไป

ฤาษีตนที่ ๗ (อดีตชาติของภิกษุ) ไปเห็นนางทาสี เกิดหลงรัก จึงเสื่อมจากฌาน ร่างกายซูบผอม ลูกศิษย์ผู้พี่ต้องพาอาจารย์มากล่าวเตือนถึงโทษของกาม และยกเรื่องให้ฟังเพื่อเตือนสติไม่ให้เห็นแก่กามสุข โดยอดทนลำบากในการรักษาศีลและบำเพ็ญเพียร จนฤาษีตนที่ ๗ ทำฌานให้กลับคืนมา และพากันกลับไปยังอาศรมของพระโพธิสัตว์

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุนั้น ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน
พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า หัวหน้าฤาษีในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กัจจานิวรรค มก. ๕๙/๕๕๒, มจ. ๒๗/๒๙๔, ปส. ๖๗/๖๑

๔.๗ วาตมิคชาดก

ทรงติเตียนเลียงผาหลงน้ำผึ้งมาถึงหน้าพระลานหลวง

บุตรเศรษฐีชื่อ ติสสกุมารอยากบวช แต่พ่อแม่ไม่ยินยอม จึงประท้วงอดอาหาร ๗ วัน พ่อแม่จึงจำยอม แต่ร้องไห้คิดถึงลูกชาย

นางทาสีรับอาสาจะทำให้พระจูฬปิณฑปาติกติสสะสึก นางพาบริวารไปอยู่ตามทางที่พระเถระเดินบิณฑบาต ซึ่งพระเถระสมาทานธุดงค์ ๑๓ ด้วย แต่เพราะติดในรสอาหารของนางทาสี

วันหนึ่ง นางทำเป็นป่วยให้บริวารนิมนต์พระเถระเข้าไปในห้อง แล้วนางก็ประเล้าประโลม และผูกด้วยตัณหาในรส จนพระเถระสึก เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระราชา คนเฝ้าอุทยานมากราบทูลเล่าว่า มีเนื้อมาเที่ยวในอุทยาน พระราชาตรัสถามว่า จะจับได้ไหม

คนเฝ้าอุทยานกราบทูลขอน้ำผึ้ง แล้วจะนำเนื้อเข้ามายังพระราชนิเวศน์ พระราชาให้น้ำผึ้งแก่คนเฝ้าอุทยาน

คนเฝ้าอุทยานใช้น้ำผึ้งล่อเนื้อเข้ามาในพระราชนิเวศน์ โดยเอาเสื่อลำแพนล้อมถนน เอากิ่งไม้ปักไว้ แล้วโปรยหญ้าที่ทาด้วยน้ำผึ้ง นำหน้าเนื้อเข้าไปในพระราชนิเวศน์

พระราชาเสด็จลงจากปราสาท เนื้อเห็นมนุษย์ทั้งหลายก็ตัวสั่นกลัวต่อมรณภัย พระราชาจึงตรัสว่า สิ่งที่จะเลวไปกว่ารสทั้งหลายเป็นไม่มี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า คนเฝ้าอุทยานในครั้งนั้น ได้มาเป็นนางทาสีในครั้งนี้ เนื้อในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระจูฬปิณฑปาติกภิกษุ ส่วนพระราชาได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. สีวรรค มก. ๕๕/๒๕๐, มจ. ๒๗/๖, ปส. ๖๕/๓๔

๔.๘ วาโลทกชาดก

ความเมาในรส

พระบรมศาสดาทรงปรารภคนกินเดน ๕๐๐ คน ซึ่งโห่ร้องและเล่นปล้ำกันที่ฝั่งแม่น้ำ ในขณะที่อุบาสก ๕๐๐ คน ที่บรรลุธรรมหลังจากฟังธรรม มีความสงบมีเสียงน้อย เอิกเกริกน้อย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลอำมาตย์ เจริญวัยแล้วได้เป็นผู้ถวายอรรถและธรรมแก่พระราชา คราวหนึ่ง พระราชาเสด็จไปปราบจลาจล รับสั่งให้นำม้าสินธพไป ๕๐๐ ตัว เมื่อปราบชายแดนสงบราบคาบแล้วเสด็จกลับ ทรงให้ม้าสินธพดื่มน้ำผลจันทน์สดแล้วกลับโรงม้า

ส่วนกากผลจันทน์ที่เหลือจากคั้นให้ม้าเหล่านั้น นำมาขยำกับน้ำ กรองด้วยผ้าเปลือกปอ ให้ลา ๕๐๐ ตัว ที่ทำหน้าที่ขนอาหารดื่ม ลาทั้งหลายดื่มน้ำกากแล้วมึนเมา วิ่งร้องอยู่แถวพระลานหลวง

พระราชาตรัสถามอำมาตย์บัณฑิต

อำมาตย์โพธิสัตว์กราบทูลพระราชาว่า สัตว์ผู้มีชาติเลวทราม ดื่มกินน้ำมีรสน้อยแล้วเมา ส่วนสัตว์ผู้ทำธุระให้สำเร็จได้ เกิดในตระกูลสูง ดื่มกินรสอันเลิศแล้วไม่เมา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ลา ๕๐๐ ตัว ในครั้งนั้น ได้มาเป็นคนกินเดนในครั้งนี้ ม้าสินธพ ๕๐๐ ตัว ได้มาเป็นอุบาสก พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนอำมาตย์บัณฑิตได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อสีติวรรค มก. ๕๗/๑๘๗, มจ. ๒๗/๘๑, ปส. ๖๕/๔๔๙

๔.๙ วัฏฏกชาดก

กินมากแต่ไม่อ้วน

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุเหลวไหลรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ภิกษุรูปหนึ่งเคยเกิดเป็นกา ส่วนพระโพธิสัตว์เกิดเป็นนกกระจาบ เมื่อกาเห็นนกกระจาบมีร่างกายอ้วน จึงถามสาเหตุได้ความว่า นกกระจาบแม้มีอาหารไม่ประณีต แต่กินเพื่อยังอัตภาพให้เป็นไป มักน้อย คิดน้อย หากินไม่ไกล จึงอ้วน

ส่วนกาถึงจะกินอาหารประณีต แต่ได้มาด้วยการแย่งชิง เกิดความระแวงภัยตลอดเวลา หากินแต่ที่ไกล จึงไม่อ้วน เมื่อจบพระธรรมเทศนาภิกษุเหลวไหลนั้น ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กาผู้เหลวไหลในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้เหลวไหลในครั้งนี้ ส่วนนกกระจาบได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ขุรปุตตวรรค มก. ๕๙/๑๙๔, มจ. ๒๗/๒๕๒, ปส. ๖๖/๔๓๑

๔.๑๐ ผลชาดก

ล่วงรู้ผลไม้ที่มีพิษได้ โดยความสังเกต

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรื่องคนสวนของอุบาสกเป็นผู้ฉลาดในการดูผลไม้ เมื่อครั้งที่ภิกษุทั้งหลายรับนิมนต์จากอุบาสกให้ไปฉันในสวน พระบรมศาสดาตรัสว่า แม้บัณฑิตในกาลก่อนก็เป็นผู้ฉลาดดูผลไม้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพ่อค้า คุมเกวียนบรรทุกสินค้าและบริวารผ่านดงไม้มีพิษ พ่อค้าตักเตือนบริวารถึงผลไม้มีพิษว่า ไม่ควรประมาท ให้มาถามพ่อค้าก่อนที่จะกิน

บริวารบางพวกเห็นต้นไม้ชนิดหนึ่งทั้งต้น ใบ ดอก ผล เหมือนต้นมะม่วง เข้าใจว่า เป็นผลมะม่วง จึงได้กินผลไม้นั้น

ส่วนบริวารบางพวกไปถามพ่อค้า พ่อค้าสั่งให้ทิ้ง และช่วยเยียวยาพวกที่กินผลไม้นั้น ทั้งหมดจึงรอดตาย

รุ่งเช้าชาวบ้านคิดว่า พ่อค้าและบริวารตายแล้ว พากันไปเอาสินค้า แต่เมื่อเห็นพ่อค้าและบริวารไม่ตาย จึงถามสาเหตุ พ่อค้าโพธิสัตว์ให้ข้อคิด ๒ ข้อ คือ

๑. ต้นไม้นี้ปีนขึ้นได้ง่าย

๒. อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน แต่ผลไม้ยังคงอุดมสมบูรณ์ไม่มีใครมาเก็บกิน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บริวารในครั้งนั้น ได้มาเป็นพุทธบริษัทในครั้งนี้ ส่วนพ่อค้าคุมเกวียนได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อาหิงสวรรค มก. ๕๖/๗๙, มจ. ๒๗/๒๓, ปส. ๖๕/๑๓๒

๔.๑๑ คุมพิยชาดก

สั่งห้ามบริวาร ไม่ให้บริโภคของที่ไม่เคยบริโภค

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุที่เห็นมาตุคามแต่งตัวแล้วกระสันอยากสึกว่า เบญจกามคุณเสมือนน้ำผึ้งที่ยักษ์คุมพิยะวางล่อเอาไว้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพ่อค้านำสินค้า และบริวารผ่านไปในที่มีอมนุษย์ พ่อค้ากำชับลูกน้องไม่ให้กินของแปลกๆ

มียักษ์ชื่อคุมพิยะ นำก้อนน้ำอ้อยผสมยาพิษอย่างแรงวางบนใบไม้ แล้ววางตามหนทาง บริวารบางพวกเห็นแล้วกินเข้าไป บางพวกเอาไปถามพ่อค้า พ่อค้าจึงห้ามไม่ให้กิน พวกที่กินเข้าไปก่อน จึงตายเป็นอาหารของยักษ์ พวกที่กินครึ่งหนึ่งได้รับการเยียวยารักษาจนหาย พวกที่เชื่อฟังปลอดภัย

พระบรมศาสดาทรงเปรียบกามคุณเหมือนเหยื่อที่ยักษ์วางล่อ เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้กระสันอยากสึก ได้บรรลุโสดาปัตติผล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พ่อค้าเกวียนในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. วรรณาโรหวรรค มก. ๕๘/๘๒๐, มจ. ๒๗/๒๑๕, ปส. ๖๖/๓๓๑

๕. บุคคลเป็นที่สบาย

๕.๑ เสนาสนสูตร

ผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ พึงสิ้นอาสวะในเวลาไม่นาน

ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑. เป็นผู้มีศรัทธา

๒. มีอาพาธน้อย

๓. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา

๔. ปรารภความเพียร

๕. มีปัญญา

อัง.ปัญจก. นาถกรณวรรค มก. ๓๘/๒๓, มจ. ๒๔/๑๗, ปส. ๔๔/๒๓

๕.๒ รามเณยยกสูตร

ท้าวสักกะทูลถามพระบรมศาสดาถึงสถานที่อันน่ารื่นรมย์ว่า เป็นเช่นใด

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เป็นภูมิสถานที่พระอรหันต์อาศัยอยู่ สถานที่อื่นเทียบกันไม่ได้

สัง.ส. ทุติวรรค มก. ๒๕/๕๐๒, มจ. ๑๕/๓๘๑

๕.๓ วนปัตถสูตร

เหตุของการอยู่ป่าชัฏและอาศัยบุคคล

ภิกษุไม่พึงอยู่ป่า หรืออาศัยบุคคลใดบุคคลหนึ่งอยู่ ถ้าอยู่แล้วสติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปก็ไม่ถึงความสิ้นไป แต่ถ้าอาศัยอยู่แล้วสติปรากฏ จิตตั้งมั่น และอาสวะถึงความสิ้นไปแม้จะลำบากด้วยปัจจัย ๔ ก็พึงอยู่ป่า และอาศัยบุคคลนั้นอยู่ต่อไป

ม.มู. สีหนาทวรรค มก. ๑๘/๑๘๖, มจ. ๑๒/๒๐๔, ปส. ๑๘/๓๘

๕.๔ มหาโคสิงคสาลสูตร

ป่างามสำหรับภิกษุเช่นไร

สมัยหนึ่งพระบรมศาสดาประทับอยู่ที่ป่าโคสิงคสาลวัน พร้อมด้วยภิกษุเป็นอสีติมหาสาวกหลายรูป คือ พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุทธะ พระเรวตะ และพระอานนท์ ทุกรูปกล่าวถึงคุณธรรมที่ท่านประพฤติว่า ทำให้ป่าโคสิงคสาลวันงดงาม

พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญว่า คำพูดของทุกรูปล้วนเป็นสุภาษิต แต่พระองค์ตรัสสรรเสริญภิกษุผู้ฉันบิณฑบาตแล้วตั้งความเพียร เพื่อความสิ้นอาสวกิเลสโดยไม่ยอมลดละว่า ทำให้ป่าโคสิงคสาลวันงดงาม

ม.มู. มหายมกวรรค มก. ๑๙/๒๔, มจ. ๑๒/๓๖๖, ปส. ๑๘/๒๒๒

๕.๕ ทุติยสมสูตร

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันว่า เวลาใดควรเป็นเวลาเข้าพบภิกษุผู้เจริญภาวนา

พระมหากัจจายนะจึงกล่าวว่า พระบรมศาสดาตรัสว่า สมัยที่ควรเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนา ๖ ประการ คือ

๑. เมื่อภิกษุมีจิตถูกกามราคะกลุ้มรุมครอบงำ
๒. เมื่อภิกษุมีจิตถูกพยาบาทกลุ้มรุมครอบงำ
๓. เมื่อภิกษุมีจิตถูกถีนมิทธะกลุ้มรุมครอบงำ
๔. เมื่อภิกษุมีจิตถูกอุทธัจจกุกกุจจะกลุ้มรุมครอบงำ
๕. เมื่อภิกษุมีจิตถูกวิจิกิจฉากลุ้มรุมครอบงำ
๖. เมื่อภิกษุไม่รู้ไม่เห็นนิมิตซึ่งเป็นที่สิ้นอาสวะโดยลำดับ

อัง.ฉักก. อนุตตาริยวรรค มก. ๓๖/๕๙๘, มจ. ๒๒/๔๖๕

๖. บุคคลไม่เป็นที่สบาย

๖.๑ กุฏิทูสกชาดก

นกขมิ้นติเตียนวานรที่ไม่มีสติปัญญาคิดทำรัง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๘.๑๘ หน้า ๘๕

๖.๒ ดูมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล

ข้อ ๘ โทษของการคบคนพาล หน้า ๗๘

๗. ธรรมะเป็นที่สบาย

๗.๑ อุปาลิสูตร

พระอุบาลีขอไปอยู่ป่า

พระอุบาลีกราบทูลพระผู้มีพระภาคถึงความประสงค์ในการอยู่ป่า

พระพุทธองค์จึงทรงแสดงโทษของการอยู่ป่าว่า ถ้าจิตไม่มีสมาธิ จิตจะจมลงด้วยกามวิตก ฟุ้งซ่านด้วยพยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก จากนั้นทรงแสดงขั้นตอนของการอยู่ป่า ๑๐ ขั้น คือ

๑. ต้องมีศรัทธาในพระตถาคต และเห็นโทษในการครองเรือนว่า เป็นอุปสรรคต่อการประพฤติพรหมจรรย์
๒. ต้องสละโภคสมบัติและเครือญาติออกบวช
๓. เมื่อบวชแล้วต้องมีไตรสิกขาและสิกขาบท
๔. ต้องสันโดษด้วยจีวรและบิณฑบาต
๕. ต้องสำรวมอินทรีย์

๖. ต้องมีสติสัมปชัญญะในทุกอิริยาบถ

๗. เลือกเสนาสนะที่สงัด เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า

๘. นั่งขัดสมาธิตั้งสติกำหนดอารมณ์กัมมัฏฐาน

๙. ละนิวรณ์ ๕ อันเป็นอุปกิเลสบั่นทอนปัญญา

๑๐. บรรลุอนุปุพพวิหารสมาบัติ ๙

ในที่สุดพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้ท่านอยู่ป่า เพราะทรงประสงค์ให้ท่านอยู่ใกล้ชิดพระองค์ และอยู่ในหมู่ภิกษุสงฆ์เพื่อบำเพ็ญคันถธุระและวิปัสสนาธุระ

อัง.ทสก. อุปาสกวรรค มก. ๓๘/๓๒๓, มจ. ๒๔/๒๓๒. ปส. ๔๕/๙๖

๗.๒ อวัปปกาสสูตร

ธรรมของภิกษุผู้ควรและไม่ควรอยู่ผู้เดียว

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ไม่ควรอยู่ผู้เดียว คือ

๑. ไม่สันโดษด้วยจีวร

๒. ไม่สันโดษด้วยบิณฑบาต

๓. ไม่สันโดษด้วยเสนาสนะ

๔. ไม่สันโดษด้วยคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร

๕. เป็นผู้มากด้วยความดำริในกาม

อัง.ปัญจก. คิลานวรรค มก. ๓๖/๒๖๘, มจ. ๒๒/๒๐๗, ปส. ๔๐/๗๒

๗.๓ สุนีธะและวัสสการะมหาอำมาตย์

เทวดาย่อมรักษาผู้ที่อุทิศบุญไปให้

มหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐ ๒ ท่าน คือ สุนีธะ และวัสสการะ กำลังสร้างพระนคร ณ ตำบลปาฏลิ เพื่อป้องกันชาววัชชีรุกราน พวกเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ยึดถือที่ดิน ณ พื้นที่ใด พวกเจ้าและมหาอำมาตย์ผู้มีศักดิ์สูงต่างก็น้อมจิตเพื่อสร้างนิเวศน์ลงในประเทศที่นั้น

พวกเทวดาที่มีศักดิ์ต่ำยึดถือที่ดิน ณ พื้นที่ใด พวกเจ้าและมหาอำมาตย์ผู้มีศักดิ์ต่ำก็น้อมจิตเพื่อสร้างนิเวศน์ลงในประเทศที่นั้น

เมื่อมหาอำมาตย์ถวายทานแด่พระบรมศาสดาแล้ว พระบรมศาสดาทรงอนุโมทนาแก่ ๒ มหาอำมาตย์ว่า เมื่อบัณฑิตเลี้ยงดูท่านผู้มีศีลประพฤติพรหมจรรย์ และอุทิศทานนั้นแก่เทวดา เทวดาเหล่านั้นย่อมบูชาตอบ ย่อมอนุเคราะห์บัณฑิตดุจมารดาอนุเคราะห์บุตร ฉะนั้น คนที่เทวดาอนุเคราะห์แล้ว ย่อมพบเห็นแต่สิ่งที่เจริญทุกเมื่อ

วิ.ม. มก. ๗/๑๑๖, มก. ๔๔/๗๕๔, มจ. ๕/๑๐๐, ปส. ๖/๕๓

๘. ธรรมะไม่เป็นที่สบาย

๘.๑ พระเทวทัตทูลขอวัตถุ ๕ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๑๐.๑๔ หน้า ๙๓

๘.๒ วัตถุ ๑๐ ประการ ที่ทำให้พระศาสนาวิบัติ

เมื่อพุทธปรินิพพานล่วงไป ๑๐๐ ปี ภิกษุพวกวัชชีบุตร ชาวเมืองไพศาลี แสดงวัตถุ ๑๐ ประการ (ซึ่งผิดธรรมวินัย) ว่า เป็นของควรหรือถูกต้องตามธรรมวินัย คือ

๑. เก็บเกลือในเขาสัตว์ (เขนง) เอาไว้ฉันกับอาหารได้ (ความจริง ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะ เมื่อเก็บไว้ค้างคืน แล้วนำมาปนกับอาหาร อาหารนั้นก็เหมือนค้างคืนด้วย)

๒. ตะวันชายไปแล้ว ๒ นิ้ว ฉันอาหารได้ (ความจริงต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันอาหารในเวลาวิกาล คือ เที่ยงไปแล้ว)

๓. ภิกษุฉันอาหารในที่นิมนต์จนบอกพอ ไม่รับอาหารที่เขาเพิ่มเติมแล้ว คิดว่าจะเข้าบ้าน ฉันอาหารที่ไม่เป็นเดนได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์)

๔. ภิกษุอยู่ในสีมาเดียวกัน ทำอุโบสถแยกกันได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติทุกกฏ)

๕. สงฆ์ยังมาประชุมไม่พร้อมกัน แต่ครบจำนวนพอจะทำกรรมได้ ก็ควรทำไปก่อนได้ แล้วขออนุมัติหรือความเห็นชอบจากภิกษุผู้มาทีหลัง (ความจริงไม่ควร)

๖. เรื่องที่อุปัชฌาย์อาจารย์เคยประพฤติมาแล้วใช้ได้ (ความจริงถ้าถูกก็ใช้ได้ ถ้าผิดก็ใช้ไม่ได้)

๗. นมสดที่แปรแล้ว แต่ยังไม่เป็นนมส้ม ภิกษุฉันในที่นิมนต์ จนบอกไม่รับอาหารที่เขาถวายเพิ่มให้แล้ว คงดื่มนมนั้นได้ (ความจริงไม่ได้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะยังไม่เข้าลักษณะเภสัช)

๘. น้ำเมาอย่างอ่อน ที่มีรสเมาเจืออยู่น้อย ไม่ถึงจะทำให้เมา ควรดื่มได้ (ความจริงไม่ควร)

๙. ผ้าปูนั่งที่ไม่มีชาย ควรใช้ได้ (ความจริงไม่ควร)

๑๐. ทอง เงิน ควรรับได้ (ความจริงไม่ควร) ถ้ารับต้องอาบัติปาจิตตีย์ จึงเป็นเหตุให้สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่สองทำอยู่ ๘ เดือน จึงสำเร็จ

วิ.มหา. เวรัญชกัณฑ์ มก. ๑/๖๔

๙. บททั่วไป

๙.๑ จักกสูตร

เหตุนำไปสู่ความเจริญ

พระบรมศาสดาตรัสว่า จักร คือ ธรรมดุจล้อรถ ๔ ประการนี้ เป็นเหตุให้เทวดาและมนุษย์หมุนไปสู่ความเจริญ

๑. อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม

๒. คบหาสัตบุรุษ

๓. ตั้งตนไว้ชอบ

๔. มีความดีอันทำไว้ในกาลก่อน

ข้าวเปลือก ทรัพย์ ยศ เกียรติ และความสุขย่อมพรั่งพรูมาสู่นรชนผู้นั้น

อัง.จตุกก. จักกวรรค มก. ๓๕/๑๑๕, มจ. ๒๑/๕๐, ปส. ๓๗/๑๑๘

๙.๒ สีตวลาหกสูตร, อุณหวลาหกสูตร, อัพภวลาหกสูตร, วาตวลาหกสูตร

เหตุปัจจัยที่ทำให้มีความหนาว มีความร้อน มีเมฆหมอก มีลม มีฝน ในบางคราว

ณ กรุงสาวัตถี ภิกษุรูปหนึ่ง ทูลถามพระบรมศาสดาถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความหนาว ความร้อน เมฆหมอก ลม และฝนในบางคราว

พระบรมศาสดาตรัสว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดสิ่งเหล่านี้ เป็นเพราะอาศัยความตั้งใจของเทวดา ในบางคราว

สัง.ข. วลาหกสังยุต มก. ๒๗/๕๘๕, มจ. ๑๗/๓๗๑, ปส. ๒๗/๒๗๐

มงคลที่ ๕
มีบุญวาสนามาก่อน

๑. คุณสมบัติของบุญ

๑.๑ นิธิกัณฑสูตร

ความวิเศษของขุมทรัพย์ คือ บุญ

พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงความวิเศษแห่งขุมทรัพย์ คือ บุญ ไว้ดังนี้

ขุมทรัพย์ทั่วไปเป็นอันตรายเพราะถูกพระราชายึดไปบ้าง ถูกโจรปล้นบ้าง ถูกน้ำพัดพาไปบ้าง ฝังไว้แล้วลืมเสียบ้าง ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักขโมยไปใช้บ้าง แต่ขุมทรัพย์ คือ บุญ ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ เหล่านั้น

ขุมทรัพย์ คือ บุญ อันได้แก่ การให้ทาน รักษาศีล ความสำรวม และการฝึกฝนตน เป็นของติดตามตนไปได้ทุกหนทุกแห่ง เป็นของเฉพาะตัวโจรก็ลักไปไม่ได้

ขุมทรัพย์ คือ บุญ ย่อมให้ผลที่น่าปรารถนาทั้งที่เป็นมนุษยสมบัติ เช่น ความมีรูปงาม เสียงไพเราะ ความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นต้น สวรรคสมบัติ คือ การเกิดเป็นราชาแห่งเทวดาทั้งหลาย และโลกุตตรสมบัติ อันได้แก่ สาวกบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ และพุทธภูมิ

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๓๐๒, มจ. ๒๕/๑๗, ปส. ๔๗/๔๗๓

๑.๒ ชราสูตร

อะไรที่โจรลักไปไม่ได้

เทวดาทูลถามพระบรมศาสดาว่า อะไรหนอยังประโยชน์ให้สำเร็จจนกระทั่งชรา อะไรหนอตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ อะไรหนอเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย อะไรหนอโจรลักไปไม่ได้

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จจนกระทั่งชรา ศรัทธาตั้งมั่นแล้วยังประโยชน์ให้สำเร็จ ปัญญาเป็นรัตนะของคนทั้งหลาย บุญอันโจรลักไปไม่ได้

สัง.ส. ชราวรรค มก. ๒๔/๒๗๐, มจ. ๑๕/๖๗, ปส. ๒๓/๑๖๗

๑.๓ มิตตสูตร

อะไรเป็นมิตรของคนเดินทาง

เทวดาทูลถามพระบรมศาสดาว่า อะไรหนอเป็นมิตรของคนเดินทาง อะไรหนอเป็นมิตรในเรือนของตน อะไรหนอเป็นมิตรของคนมีธุระเกิดขึ้น อะไรหนอเป็นมิตรติดตามไปถึงภพหน้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า พวกเกวียนพวกโคเป็นมิตรของคนเดินทาง มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน สหายเป็นมิตรของคนผู้มีธุระเกิดขึ้นเนืองๆ บุญที่ตนทำเองเป็นมิตรติดตามไปถึงภพหน้า

สัง.ส. ชราวรรค มก. ๒๔/๒๗๔, มจ. ๑๕/๖๘, ปส. ๒๓/๑๗๑

๑.๔ สิริชาดก

โภคะเกิดแก่ผู้มีบุญ

อนาถบิณฑิกเศรษฐียากจนแล้วกลับรวยขึ้นตามเดิม สิริเกิดขึ้นแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี พราหมณ์คนหนึ่งรู้ลักษณะของสิริ จึงเข้าไปหาเศรษฐี เพราะคิดจะลักสิริ เห็นสิริอยู่ที่หงอนไก่ขาว จึงขอไก่ของเศรษฐี พอเศรษฐีให้ สิริก็ย้ายจากไก่ไปอยู่ที่ดวงแก้ว พอขอดวงแก้ว สิริก็ย้ายจากดวงแก้วไปอยู่ที่ไม้เจว็ด พอขอไม้เจว็ด สิริก็ย้ายไปอยู่ที่ศีรษะของภรรยาเศรษฐี พราหมณ์จึงกล่าวว่า สิ่งนี้เป็นของที่สละกันไม่ได้ แล้วลาเศรษฐีกลับไป

ขุ.ชา. อัพภันตรวรรค มก. ๕๘/๒๗๓, มจ. ๒๗/๑๔๓, ปส. ๖๖/๑๑๗

๒. เหตุให้ประสพบุญ

๒.๑ ปุญญกิริยาวัตถุสูตร

บุญกิริยาวัตถุ ๓

บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ คือ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน

๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญสมาธิภาวนา

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า บุคคลผู้บำเพ็ญบุญต่างกันได้รับผลต่างกัน จำแนกออกเป็น ๓ กลุ่ม ๘ จำพวก ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ พวกที่ให้ทานน้อย รักษาศีลน้อย และไม่เจริญภาวนาเลย เมื่อตายไป จะไปเกิดในตระกูลต่ำในมนุษยโลก

กลุ่มที่ ๒ พวกที่ให้ทานปานกลาง รักษาศีลปานกลาง แต่ไม่เจริญภาวนาเลย เมื่อตายไปจะไปเกิดในตระกูลสูงในมนุษยโลก

กลุ่มที่ ๓ พวกที่ให้ทานมาก รักษาศีลมาก แต่ไม่เจริญภาวนาเลย เมื่อตายไปจะไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นต่างๆ คือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตดี

ขุ.อิติ. มก. ๔๕/๓๘๖, มจ. ๒๕/๔๑๕, ปส. ๕๕/๒๖

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๘๔, มจ. ๒๓/๒๙๔

๒.๒ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

ที่ตั้งแห่งการทำบุญ หรือทางทำความดี

๑. ทานมัย	บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน
๒. สีลมัย	บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย	บุญสำเร็จด้วยการเจริญสมาธิภาวนา
๔. อปจายนมัย	บุญสำเร็จด้วยการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน
๕. เวยยาวัจจมัย	บุญสำเร็จด้วยการขวนขวายในกิจที่ชอบ
๖. ปัตติทานมัย	บุญสำเร็จด้วยการอุทิศส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น
๗. ปัตตานุโมทนามัย	บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญของผู้อื่น
๘. ธัมมัสสวนมัย	บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม
๙. ธัมมเทสนามัย	บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม์	บุญสำเร็จด้วยการปรับความเห็นให้ถูกต้อง

ที.ปา. มก. ๑๖/๓๑๓, ปส. ๑๖/๑๘๒, ปส. ๕๕/๒๘

๒.๓ ปุญญสูตร, เมตตสูตร

อย่ากลัวบุญเลย

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เธอทั้งหลายอย่าได้กลัวบุญเลย คำว่าบุญนี้ เป็นชื่อแห่งความสุข อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ก็เรารู้ด้วยญาณอันวิเศษยิ่ง ซึ่งวิบากอันน่าปรารถนาที่ตนเสวยแล้วสิ้นกาลนาน

เราเจริญเมตตาจิตตลอด ๗ ปี แล้ว ไม่กลับมาสู่โลกนี้ตลอด ๗ สังวัฏฏวิวัฏฏกัป

เมื่อกัปฉิบหายอยู่ เราเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลกชั้นอาภัสสระ เมื่อกัปเจริญอยู่ เราย่อมเข้าถึงวิมานแห่งพรหมที่ว่าง เป็นมหาพรหมผู้ยิ่งใหญ่ใครครอบงำไม่ได้ เป็นผู้สามารถเห็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน โดยแท้

บัดนี้เราเป็นผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ เพราะผลวิบากแห่งกรรม ๓ ประการ ของเรา คือ

๑. ทาน

๒. ทมะ (ฝึกฝนแก้ไขปรับปรุงตน)

๓. สัญญมะ (ควบคุมตนในการแสดงออกมิให้เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน เป็นต้น)

ขุ.อิติ. มก. ๔๕/๑๔๑, มจ. ๒๕/๓๖๖, ปส. ๕๔/๙๙

อัง.สัตตก. อัพยากตวรรค มก. ๓๗/๑๙๒, มจ. ๒๓/๑๒๐, ปส. ๔๒/๑๒๐

๒.๔ สีลสูตร, สีลวันตสูตร

การประสพบุญมากด้วยฐานะ ๓ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บรรพชิตผู้มีศีล เข้าไปอาศัยหมู่บ้าน หรือตำบลใดอยู่ มนุษย์ทั้งหลายในหมู่บ้านหรือตำบลนั้น ย่อมประสบบุญมากด้วยฐานะ ๓ ประการ คือ

๑. กาย

๒. วาจา

๓. ใจ

ภิกษุทั้งหลาย บรรพชิตผู้มีศีลเข้าไปอาศัยหมู่บ้าน หรือตำบลใดอยู่ มนุษย์ทั้งหลายในหมู่บ้าน หรือตำบลนั้น ย่อมประสพบุญมากด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล

อัง.ติก. จูฬวรรค มก. ๓๔/๒๐๓, มจ. ๒๐/๒๐๘, ปส. ๓๖/๑๓๓

๒.๕ ปุญญาภิสันทสูตร, อภิสันทสูตร, สัปปุริสทาน ๘

บุญกุศลที่หลั่งไหลไม่ขาดสายเกิดจากเหตุ ๘ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสว่า ห้วงบุญ ห้วงกุศลที่นำความสุขมาให้ ให้อารมณ์เป็นเลิศ มีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ผลของบุญกุศลซึ่งหลั่งไหลมาไม่ขาดสายนั้น เกิดจากเหตุ ๘ ประการ ดังนี้ คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

๑. ถึงพระพุทธเจ้าว่า เป็นสรณะ

๒. ถึงพระธรรมว่า เป็นสรณะ

๓. ถึงพระสงฆ์ว่า เป็นสรณะ

และมหาทาน ๕ ประการ คือ

๑. ละปาณาติบาต ชื่อว่า ให้ความไม่มีภัย ให้ความไม่มีเวร ความไม่เบียดเบียนแก่สัตว์หาประมาณมิได้

๒. ละอทินนาทาน ฯลฯ

๓. ละกาเมสุมิจฉาจาร ฯลฯ

๔. ละมุสาวาท ฯลฯ

๔. ละการดื่มน้ำเมา ฯลฯ

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๙๒, มจ. ๒๓/๒๙๙, ปส. ๔๓/๕๒

๓. บุญจากการให้ทาน

ดูมงคลที่ ๑๕ การบำเพ็ญทาน หน้า ๓๖๑

๔. บุญจากการรักษาศีล

ดูมงคลที่ ๙ มีวินัย หน้า ๒๘๑

๕. บุญจากการเจริญสมาธิภาวนา

๕.๑ ประเภทของผู้เจริญสมาธิภาวนา

๕.๑.๑ วิตถารสูตร

ปฏิปทา ๔

๑. ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า
๒. ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว
๓. ปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้ช้า
๔. ปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้เร็ว

บุคคลผู้มีอินทรีย์ ๕ แก่กล้า ย่อมบรรลุอนันตริยคุณได้เร็ว แต่หากมีอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนก็บรรลุได้ช้า

อัง. จตุกก. ปฏิปทาวรรค มก. ๓๕/๓๘๖, มจ. ๒๑/๒๒๖, ปส. ๓๘/๙๙

๕.๒ อุปสรรคในการเจริญสมาธิภาวนา

๕.๒.๑ ทันตภูมิสูตร

ผู้หมกมุ่นในกามย่อมไม่เข้าใจผลแห่งสมณธรรม

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่สามเณรอจิรวตะ ขณะประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ ทรงปรารภคำกราบทูลของสามเณรเรื่องที่ชยเสนราชกุมาร (พระโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร) ไม่ทรงเชื่อว่า ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิศกายและใจอยู่ จะบรรลุจิตเอกัคคตา (สภาวะที่จิตมีอารมณ์เดียว) ได้

พระผู้มีพระภาคตรัสกับสามเณรอจิรวตะว่า ชยเสนราชกุมารยังบริโภคกาม จักทรงรู้เห็นสภาวะที่จิตมีอารมณ์เดียวได้อย่างไร เหมือนช้าง ม้า โค ที่ไม่ได้ฝึกก็ไม่สำเร็จภูมิของสัตว์ที่ฝึกแล้ว เหมือนผู้ยืนอยู่ที่เชิงภูเขามองไม่เห็นสิ่งที่ผู้ยืนอยู่บนยอดภูเขามองเห็น

ทรงแสดงอุปมาต่อไปว่า พระองค์ฝึกมนุษย์และเทวดาเหมือนควาญช้างฝึกช้างป่า คือควาญช้างจับช้างป่ามาทั้งที่ช้างนั้นยังห่วงถิ่นของตน แล้วนำมาฝึกฝนด้วยวิธีการต่างๆ จนช้างป่าเหมาะที่จะเป็นช้างทรงของพระราชา พระองค์ก็เช่นกันทรงฝึกมนุษย์และเทวดาซึ่งยังห่วงถิ่น คือ กามคุณ ๕ จนกลายเป็นพระอรหันต์สิ้นอาสวะ และเป็นพระทักขิไณยบุคคล

ทรงแนะนำให้สามเณรอจิรวตะแสดงอุปมาอุปไมยแก่ชยเสนราชกุมาร อย่างที่ทรงสอนชยเสนราชกุมารก็จะเข้าพระทัยได้ และจะทรงเลื่อมใสแน่นอน

ม.อุ. สุญญตวรรค มก. ๒๓/๘๔, มจ. ๑๔/๒๔๖, ปส. ๒๑/๓๕๙

๕.๒.๒ อุปกิเลส ๑๑ ประการ

เครื่องเศร้าหมองแห่งจิต

๑. ความลังเล สงสัย

๒. ความไม่เอาใจใส่
๓. ความง่วง ความท้อถอย
๔. ความหวาดเสียว สะดุ้งกลัว
๕. ความตื่นเต้น ยินดี
๖. ความไม่สงบกาย
๗. ความเพียรที่ปรารภเกินไป
๘. ความเพียรที่ย่อหย่อนเกินไป
๙. ความอยากมากเกินไป
๑๐. ความฟุ้งซ่าน
๑๑. ความเพ่งต่อนิมิตมากเกินไป

วิ.มหา. เวรัญชกัณฑ์ มก. ๑/๒๙๔

๕.๒.๓ ปฐมเสขสูตร

ธรรมที่เป็นไปเพื่อความเสื่อมและความไม่เสื่อมของภิกษุ

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เป็นเสขะ ธรรม ๕ ประการ คือ
๑. ความเป็นผู้ชอบการงาน
๒. ความเป็นผู้ชอบการพูดคุย
๓. ความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ
๔. ความเป็นผู้ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่
๕. ไม่พิจารณาจิตตามที่หลุดพ้นแล้ว

ธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเสื่อมแก่ภิกษุผู้เป็นเสขะ

ธรรมที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุผู้เป็นเสขะ ๕ ประการ คือ
๑. ความเป็นผู้ไม่ชอบการงาน
๒. ความเป็นผู้ไม่ชอบการพูดคุย
๓. ความเป็นผู้ไม่ชอบการนอนหลับ
๔. ความเป็นผู้ไม่ชอบการคลุกคลีด้วยหมู่
๕. พิจารณาจิตตามที่หลุดพ้นแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุผู้เป็นเสขะ

อัง.ปัญจก. เถรวรรค มก. ๓๖/๒๑๒, มจ. ๒๒/๑๕๙, ปส. ๓๙/๒๔๔

๕.๓ ความเพียรในการเจริญสมาธิภาวนา

๕.๓.๑ พระสัปปทาสเถระ

เอาใบมีดจ่อคอเจริญวิปัสสนา

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระสัปปทาสว่า พระเถระบวชแล้วเกิดกระสัน คิดว่า การตายในเพศบรรพชิตดีกว่าการเป็นคฤหัสถ์ จึงหาอุบายเพื่อการตายของตน

คราวหนึ่ง ได้ยืนพาดคอไว้ที่ต้นไม้ จ่อมีดโกนที่ก้านคอ รำลึกถึงศีลของตน เจริญวิปัสสนาแล้วบรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

พระบรมศาสดาตรัสบุพกรรมว่า ในอดีตชาติ ท่านบวชเป็นภิกษุให้กำลังใจภิกษุผู้ใคร่จะสึกภายหลังเกิดโลภบริขารของภิกษุรูปนั้น จึงกล่าวคุณของคฤหัสถ์

ภิกษุทั้งหลายทูลถามพระบรมศาสดาว่า พระสัปปทาสบรรลุอรหัตผลขณะจ่อใบมีดโกนที่คอในช่วงเวลาอันสั้นนั้นหรือ

พระบรมศาสดาตรัสว่า ผู้มีความเพียรเพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้เกียจคร้านพึงอยู่ ๑๐๐ ปี

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๘๓, มจ. ๒๕/๖๕, ปส. ๕๐/๑๑๘

๕.๓.๒ อังคสูตร, ปธานิยังคสูตร

องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร ๕ ประการ

๑. ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต
๒. ภิกษุเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง
๓. ภิกษุเป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็นผู้เปิดเผยตนตามความเป็นจริง
๔. ภิกษุปรารภความเพียร เพื่อละอกุศล เพื่อยังกุศลให้ถึงพร้อม
๕. ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญา หยั่งถึงความเกิดขึ้นและดับไป ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์

อัง.ปัญจก. นีวรณวรรค มก. ๓๖/๑๒๗, มจ. ๒๒/๙๒, ปส. ๓๙/๑๖๕

๕.๓.๓ อารัพภวัตถุ ๘

ความพร้อมและไม่พร้อมในการปรารภความเพียร ๘ อย่าง

เหตุ ๘ ประการ เป็นความคิดของผู้ปรารภความเพียร คือ

๑. รีบปรารภความเพียรก่อนทำงาน
๒. ทำงานเสร็จแล้วรีบปรารภความเพียร
๓. รีบปรารภความเพียรก่อนออกเดินทาง
๔. รีบปรารภความเพียรเมื่อเดินทางถึงที่หมายแล้ว
๕. เมื่อได้รับอาหารไม่พอเพียงต่อความต้องการ ร่างกายจึงเบา ควรรีบปรารภความเพียร
๖. เมื่อได้อาหารมากบริบูรณ์ดี ร่างกายแข็งแรง ควรรีบปรารภความเพียร
๗. เมื่อมีอาการป่วยรีบปรารภความเพียร เพราะอาการอาจจะหนักขึ้นอีก
๘. เมื่อหายจากป่วย ควรรีบปรารภความเพียร เพราะโรคอาจกำเริบอีกได้

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๓๗, มจ. ๑๑/๓๔๓, ปส. ๑๖/๒๗๘
อัง.อัฏฐก. ยมกวรรค มก. ๓๗/๖๖๕, มจ. ๒๓/๔๐๒, ปส. ๔๓/๑๓๔

๕.๓.๔ ปธาน ๔, ปธานสูตร

ความเพียร ๔

ความเพียรเพื่อระวังกิเลส และปิดทางเข้าของกิเลสสู่ใจ ๔ ประการ คือ

๑. สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิด

๒. ปหานปธาน เพียรละอกุศลธรรมที่เกิดแล้ว

๓. ภาวนาปธาน เพียรบำเพ็ญกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๔. อนุรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดแล้วให้คงอยู่

ภิกษุผู้มีความเพียร ๔ ประการนี้ จะยังให้บรรลุความสิ้นทุกข์ได้

อัง.จตุกก. ปัตตกัมมวรรค มก. ๓๕/๒๑๙, มจ. ๒๑/๑๑๓, ปส. ๓๗/๒๔๖

๕.๓.๕ อรรถกถาทัพพมัลลปุตตเถรคาถา

ภิกษุ ๗ รูป ปีนเขาสละชีวิตทำความเพียร

ในสมัยแห่งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อถึงยุคเสื่อม ภิกษุทั้งหลายไม่เคารพในพระศาสนา มีภิกษุ ๗ รูป ผู้มีใจเด็ดเดี่ยว ชักชวนกันสละชีวิตทำความเพียร ปีนขึ้นภูเขาแล้วผลักบันไดลง ตั้งความเพียรบำเพ็ญสมณธรรม ไม่อาลัยในชีวิต

ในวันที่ ๕ พระเถระรูปหนึ่งบรรลุอรหัตผล ไปบิณฑบาตมาเพื่อภิกษุทั้ง ๖ รูป แต่ท่านไม่รับเพราะไม่ได้ตกลงกันไว้ก่อน

พอวันที่ ๗ พระเถระอีก ๑ รูป บรรลุอนาคามิผล ทำกาละแล้ว ไปบังเกิดในพรหมโลก

พระเถระอีก ๕ รูป มรณภาพแล้วท่องเที่ยวไปในเทวโลกและมนุษยโลก ๑ พุทธันดร ด้วยอานุภาพแห่งกุศลกรรม มาบังเกิดในตระกูลต่างๆ ในสมัยพุทธกาล คือ พระปุกกุสาติ พระสภิยะ พระพาหิยะ พระกุมารกัสสปะ พระทัพพมัลลบุตร ต่างก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ขุ.เถร. เอกนิบาต มก. ๕๐/๗๙, มจ. ๒๖/๓๐๕, ปส. ๖๒/๕๓

๕.๓.๖ ปฐมธรรมวิหาริกสูตร

บุคคลผู้อยู่ในธรรม

ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ภิกษุชื่อว่าผู้อยู่ด้วยธรรม ด้วยเหตุเพียงเท่าไร พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เรียนพระพุทธพจน์ แต่ปล่อยวันคืนให้ล่วงเลยไป ไม่เจริญสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ภิกษุนี้ ไม่ชื่อว่าอยู่ในธรรม

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ แสดงธรรมได้อย่างพิสดารตามที่เล่าเรียนมาแก่ผู้อื่น แต่ปล่อยวันคืนให้ล่วงเลยไป ไม่เจริญสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ภิกษุนี้ ไม่ชื่อว่าอยู่ในธรรม

๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สาธยายธรรมได้อย่างพิสดารตามที่เล่าเรียนมา แต่ปล่อยวันคืนให้ล่วงเลยไป ไม่เจริญสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ภิกษุนี้ ไม่ชื่อว่าอยู่ในธรรม

๔. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาธรรมตามที่ได้เล่าเรียนมา แต่ปล่อยวันคืนให้ล่วงเลยไปไม่เจริญสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ภิกษุนี้ ไม่ชื่อว่าอยู่ในธรรม

๕. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เรียนพระพุทธพจน์ และไม่ปล่อยวันคืนให้ล่วงเลยไป เจริญสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ภิกษุนี้ เป็นผู้อยู่ในธรรม อย่างนี้แล

อัง.ปัญจก. โยธาชีววรรค มก. ๓๖/๑๖๘, มจ. ๒๒/๑๒๓, ปส. ๖๒/๕๓

๕.๓.๗ มหาโคสิงคสาลสูตร

ป่างามสำหรับภิกษุเช่นไร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๕.๔ หน้า ๑๘๑

๕.๓.๘ ปฐมอนาคตสูตร

ภัยในอนาคต ๕ ประการ ของภิกษุผู้อยู่ป่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ภิกษุผู้อยู่ป่า เห็นภัยในอนาคต ๕ ประการ คือ

๑. อสรพิษทำร้าย
๒. โรคร้ายกำเริบ
๓. สัตว์ป่าทำร้าย
๔. โจรทำร้าย
๕. อมนุษย์ทำร้าย

ควรเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

อัง.ปัญจก. โยธาชีววรรค มก. ๓๖/๑๘๗, มจ. ๒๒/๑๓๘, ปส. ๓๙/๒๒๕

๕.๓.๙ ยสสูตร, นาคิตสูตร

พัฒนาการในการทำความเพียรของภิกษุ

พระบรมศาสดาทรงปรารภลาภสักการะและการสรรเสริญเป็นเหตุ ตรัสแก่ท่านพระนาคิตะผู้เป็นอุปัฏฐากในขณะนั้นว่า พระองค์ไม่ทรงติดยศ และยศก็ไม่ติดพระองค์ ผู้ที่ไม่ได้เนกขัมมสุข วิเวกสุข อุปสมสุข สัมโพธสุข ชื่อว่ายินดีสุขที่ไม่สะอาด สุขในการหลับนอน สุขอิงอาศัยลาภสักการะและการสรรเสริญ

พระพุทธองค์ทรงเห็นภิกษุ ๖ จำพวก แต่ละจำพวกมีพฤติกรรมต่างๆ ทรงชื่นชมบางพวกไม่ทรงชื่นชมบางพวก คือ

๑. ผู้อยู่ในเสนาสนะใกล้หมู่บ้าน มีสมาธินั่งอยู่ ตรัสว่าไม่ทรงชื่นชม เพราะทรงดำริว่าจะมีคนมาทำให้เคลื่อนจากสมาธิ

๒. ผู้อยู่ป่าเป็นวัตร นั่งโงกง่วงอยู่ ตรัสว่าทรงชื่นชม เพราะทรงดำริว่า ท่านจักบรรเทาความง่วง ทำจิตให้มีอารมณ์เป็นหนึ่งได้

๓. ผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ไม่มีสมาธินั่งอยู่ในป่า ตรัสว่าทรงชื่นชม เพราะทรงดำริว่า ท่านจักทำจิตให้เป็นสมาธิได้

๔. ผู้อยู่ป่าเป็นวัตร มีสมาธินั่งอยู่ในป่า ตรัสว่าทรงชื่นชม เพราะทรงดำริว่า ท่านจักทำจิตให้หลุดพ้นได้

๕. ผู้อยู่ในเสนาสนะใกล้หมู่บ้าน ได้ปัจจัย ๔ ติดใจลาภสักการะและการสรรเสริญ ละทิ้งการหลีกเร้น ละทิ้งเสนาสนะป่า ตรัสว่าไม่ทรงชื่นชม

๖. ผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ได้ปัจจัย ๔ สลัดลาภสักการะและสรรเสริญนั้น ไม่ละทิ้งการหลีกเร้น ไม่ละทิ้งเสนาสนะป่า ตรัสว่าทรงชื่นชม

อัง.ฉักก. สติวรรค มก. ๓๗/๖๘๐, มจ. ๒๒/๔๙๔, ปส. ๔๓/๑๔๕

๕.๓.๑๐ สัลเลขสูตร

แม้ผู้อื่นจะเลวอย่างไร ก็มีความเพียรในการฝึกตน

พระมหาจุนทะทูลถามพระบรมศาสดาว่า มิจฉาทิฐิทั้งหลายในโลกนี้ที่เกี่ยวกับอัตตวาทะ (ลัทธิที่ถือว่ามีอัตตา เช่น พิจารณาเห็นขันธ์ ๕ ว่าเป็นอัตตา) บ้าง ที่เกี่ยวกับโลกวาทะ (ลัทธิที่ถือว่า อัตตาและโลกเที่ยง) บ้าง เมื่อภิกษุมนสิการเพียงเบื้องต้นก็สละทิ้งทิฐิเหล่านั้นได้อย่างนั้นหรือ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นอารมณ์เป็นที่เกิดขึ้น เป็นที่หมักหมม (หรือนอนเนื่องอยู่ในจิต) และเป็นที่ท่องเที่ยว (ปรากฏตัวออกมาทางวาจาและการกระทำ) ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา ก็สามารถสลัดทิ้งทิฐิเหล่านั้นได้

จากนั้น พระบรมศาสดาทรงอธิบายธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส ๔๔ ประการ โดยทรงให้บทนิยามความหมายของธรรมเครื่องขัดเกลากิเลสว่า ไม่ใช่สมาบัติ ๘ เพราะทรงเรียกสมาบัติว่า เป็นธรรมเครื่องอยู่สงบในอริยวินัย ธรรมเครื่องขัดเกลากิเลสที่ทรงหมายถึง คือ วิธีคิดเพื่อขัดเกลากิเลสที่เกิดขึ้นแต่ละอย่าง เช่น เมื่อชนเหล่าอื่นเบียดเบียนกันอยู่ ภิกษุควรคิดอย่างนี้ว่า เราจะไม่เบียดเบียนกัน ฯลฯ เมื่อชนเหล่านั้น ยึดติดถือมั่นทิฐิของตน โดยถือว่า ทิฐิสลัดได้ยาก ภิกษุควรคิดอย่างนี้ว่า เราจะไม่ยึดติดไม่ถือมั่นทิฐิของตน โดยถือว่า ทิฐิสลัดได้ยาก ภิกษุควรคิดอย่างนี้ว่า เราจะไม่ยึดติดไม่ถือมั่นทิฐิของตน ทิฐิสลัดได้ง่าย

นอกจากนี้ ยังทรงแสดงทางหลีกเลี่ยงความชั่ว และอุบายเพื่อความดับสนิทแห่งกิเลส อีกอย่างละ ๔๔ ประการ ตรัสจบแล้ว รับสั่งให้พระมหาจุนทะไปนั่งในที่สงัด พิจารณาหลักธรรมที่ตรัสไว้ทั้งหมด ทรงเน้นว่า นี้เป็นคำพร่ำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

ม.มู. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๔๖๙, มจ. ๑๒/๗๐, ปส. ๑๗/๒๔๖

๕.๓.๑๑ อโนตตัปปีสูตร

ความไม่สะดุ้งกลัวต่อความชั่ว

พระมหากัสสปะกับพระสารีบุตร สนทนาธรรมเกี่ยวกับบุคคล ๒ ประเภท คือ

๑. บุคคลผู้ไม่มีคามเพียร ไม่มีความสะดุ้งกลัวบาป เป็นผู้ไม่ควรเพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

๒. บุคคลผู้มีความเพียร มีความสะดุ้งกลัวบาป จึงเป็นผู้ควรตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

สัง.นิ. กัสสปสังยุต มก. ๒๖/๕๔๕, มจ. ๑๖/๒๓๔

๕.๓.๑๒ เจลสูตร

ให้รีบทำความเพียรเพื่อตรัสรู้

พระบรมศาสดาตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อผ้าหรือศีรษะถูกไฟไหม้อยู่ ควรทำอย่างไร

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า ควรทำความพอใจ ความพยายาม ความอุตสาหะ ความไม่ย่นย่อ ความไม่ท้อถอย มีสติสัมปชัญญะอย่างแรงกล้า เพื่อดับไฟที่ไหม้อยู่นั้น

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า ไม่ควรสนใจผ้าหรือศีรษะที่ถูกไฟไหม้ แต่ควรเร่งทำความเพียร เพื่อตรัสรู้อริยสัจ ๔

สัง.ม. สีสปาปัณณวรรค มก. ๓๑/๔๕๓, มจ. ๑๙/๖๑๕

๕.๓.๑๓ พระจักขุบาลเถระ

ยอมเสียดวงตาแต่ไม่ยอมละความเพียร

มหาปาละเป็นกุฎุมพีชาวเมืองสาวัตถี คราวหนึ่ง ไปฟังธรรมจากพระบรมศาสดา เกิดศรัทธา จึงมอบสมบัติให้น้องชายแล้วออกบวช ท่านบวชแล้วอยู่กับอุปัชฌาย์ครบ ๕ พรรษา เข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสบอกพระกรรมฐานแก่พระมหาปาละ ท่านชักชวนภิกษุ ๖๐ รูป ร่วมเดินทางไปหมู่บ้านชายแดน เพื่อบำเพ็ญสมณธรรม และจำพรรษาที่นั้นตามคำอาราธนาของชาวบ้าน

ในพรรษานั้น พระมหาปาละถือเนสัชชิกธุดงค์ เมื่อผ่านไปเดือนแรก โรคในตาของท่านเกิดขึ้น

หมอทราบเข้าจึงปรุงยามาให้ท่านนอนหยอดตา แต่ท่านหยอดโดยไม่นอน แม้หมอจะขอร้องให้ท่านนอนหยอด ท่านก็ไม่ปฏิบัติตาม ท่านบำเพ็ญเพียรจนกระทั่งบรรลุอรหัตผล พร้อมกับเสียนัยน์ตาในเวลาเดียวกัน

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๓๒, มจ. ๒๕/๒๓, ปส. ๔๘/๑๐

๕.๓.๑๔ อรรถกถามหาสติปัฏฐานสูตร

ธรรมเป็นเหตุให้เกิดวิริยสัมโพชฌงค์ ๑๑ ประการ

๑. พิจารณาเห็นภัยในอบาย
๒. การเห็นอานิสงส์ของความเพียร
๓. การพิจารณาวิถีทางดำเนิน
๔. ความเคารพยำเกรงในบิณฑบาต
๕. การพิจารณาความมีพระบรมศาสดาเป็นใหญ่
๖. การพิจารณาความเป็นใหญ่แห่งการรับมรดก
๗. การพิจารณาความมีชาติ
๘. การพิจารณาความมีพรหมจารี (เพื่อพรหมจรรย์) เป็นใหญ่
๙. การงดเว้นบุคคลเกียจคร้าน
๑๐. การคบหาบุคคลผู้ปรารภความเพียร
๑๑. การน้อมจิตไปในวิริยสัมโพชฌงค์

ที.ม. มก. ๑๔/๓๓๖, ปส. ๑๔/๒๘๕

๕.๓.๑๕ พระมหามิตตเถระ

ฉันบิณฑบาตประณีตจากผู้ยากจน

พระมหามิตตเถระ อาศัยถ้ำกัสสกะบำเพ็ญสมณธรรม มีมหาสาวิกาปฏิบัติต่อพระเถระดุจลูกชาย

วันหนึ่งนางต้องออกไปข้างนอก จึงส่งให้ลูกสาวของตนถวายโภชนะอย่างดี ส่วนตนนั้นจะบริโภคผักดองข้าวสารหักต้มกับข้าวยาคูเปรี้ยว

พระมหามิตตเถระได้ยินคำสั่งของมหาสาวิกา แล้วรู้สึกละอาย เพราะตนยังมีราคะ โทสะ และโมหะไม่ควรรับทานนั้น จึงเดินทางกลับไปยังถ้ำ บำเพ็ญสมณธรรมอย่างยิ่งยวด จนบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ แล้วจึงกลับมารับบิณฑบาตนั้น มหาอุบาสิกาเห็นใบหน้าผ่องใสสว่างไสวจึงทราบว่า กิจแห่งบรรพชิตของบุตรของเราได้ถึงที่สุดแล้ว

ที.ม. มก. ๑๔/๓๓๘, อัง.เอกก. ปสาทกรธัมมาทิบาลี มก. ๓๓/๒๔๗

๕.๓.๑๖ ถามลักษณะวิริยะ

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า วิริยะ คือ ความเพียร มีลักษณะอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า กุศลธรรมทั้งสิ้น มีความเพียรอุปถัมภ์แล้วย่อมไม่เสื่อม เหมือนเรือนที่จะล้มแล้วถูกไม้ค้ำไว้

มิลิน. ๕๑

๕.๓.๑๗ อุปัญญาตสูตร

คุณธรรม ๒ อย่าง

ธรรมที่เป็นเหตุให้ตรัสรู้สัพพัญญุตญาณ ๒ ประการ

๑. ความเป็นผู้ไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย

๒. ความเป็นผู้ไม่ย่อหย่อนในการบำเพ็ญเพียร

พระบรมศาสดาตรัสว่า เราเริ่มตั้งความเพียรอันไม่ย่อหย่อน จะเหลือแต่หนัง เอ็น และกระดูกก็ตาม เนื้อละเลือดจะเหือดแห้งไป หากยังไม่บรรลุผลที่บุคคลพึงบรรลุได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ จะไม่หยุดความเพียร

อัง.ทุก. กัมมกรณวรรค มก. ๓๓/๒๙๗, มจ. ๒๐/๖๑, ปส. ๓๕/๑๗๒

๕.๓.๑๘ ทุติยสมยสูตร

เวลาที่ควรพบภิกษุผู้เจริญภาวนา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๕.๕ หน้า ๑๘๒

๕.๔ ตัวอย่างของผู้เจริญสมาธิภาวนาจนบรรลุผล

๕.๔.๑ คยาสูตร, คยาสีสสูตร

การตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ ก่อนที่จะตรัสรู้ ขณะบำเพ็ญเพียรทำสมาธิ บางครั้งเห็นแสงสว่างแต่ไม่เห็นรูป คิดว่าหากเห็นรูปและแสงสว่าง ญาณทัสสนะก็จะบริสุทธิ์กว่า ต่อมา ก็เห็นรูป เห็นแสงสว่างสามารถพูดคุยกับเทวดาได้ รู้จักเหล่าเทวดาว่า มาจากเทพนิกายชั้นไหน รู้วิบากกรรมของเทวดาเหล่านั้น รู้การเคลื่อนการจุติของเทวดาด้วยกรรม รู้อาหารของเทวดา รู้การเสวยทุกข์สุขของเทวดา รู้อายุ รู้การตั้งอยู่ รู้การอยู่ร่วมกันหรือไม่เคยอยู่ร่วมกัน

เมื่อญาณทัสสนะอันประเสริฐยิ่งบริสุทธิ์แล้ว จึงปฏิญาณว่า ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๕๙๗, มจ. ๒๓/๓๖๔, ปส. ๔๓/๑๐๑

๕.๔.๒ อวิทูเรนิทานกถา

เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงนั่งคู้อปราชิตบัลลังก์ที่ควงไม้ศรีมหาโพธิ์ แล้วทรงอธิษฐานว่า เนื้อและเลือดในสรีระจะแห้งเหือดไปหมดสิ้น จะเหลือแต่หนัง เอ็น และกระดูกก็ตาม ถ้าเรายังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ จักไม่ทำลายบัลลังก์นี้

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๑๐๑, ปส. ๘๐/๑๐๓

๕.๔.๓ โมคคัลลานสูตร, จปลายมานสูตร

อุบายแก้ความง่วงนอน ๘ ประการ

พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ แคว้นภัคคะ ทรงเห็นพระโมคคัลลานะนั่งโงกง่วงอยู่ที่แคว้นมคธด้วยทิพยจักษุจึงเสด็จมาปรากฏต่อหน้า แล้วตรัสบอกอุบายแก้ง่วง ๘ ประการ คือ

๑. อย่ามนสิการถึงสัญญาที่ทำให้ง่วงอีก

๒. พึงพิจารณาถึงธรรมที่ได้สดับมา ได้เล่าเรียนมา

๓. พึงสาธยายธรรมตามที่ได้สดับมา ได้เล่าเรียนมา

๔. พึงยอนช่องหูทั้งสองข้าง พร้อมใช้มือนวดตัว

๕. พึงลุกขึ้นยืนใช้น้ำลูบตา เหลียวดูทิศทั้งสี่ แหงนดูดาว

๖. พึงมนสิการถึงอาโลกสัญญา

๗. พึงอธิษฐานเดินจงกลม

๘. พึงสำเร็จสีหไสยา

เมื่อใช้วิธีทั้งเจ็ดนั้นไม่สำเร็จ ก็พึงใช้วิธีสุดท้าย คือ พึงสำเร็จสีหไสยา โดยนอนตะแคงข้างขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ พร้อมหมายใจว่า จะลุกขึ้นเมื่อถึงเวลาที่กำหนด พระโมคคัลลานะปฏิบัติตามแล้วสามารถทำวิปัสสนาให้เจริญขึ้นตามลำดับ จนบรรลุอรหัตผลในที่สุด

อัง.สัตตก. อัพยากตวรรค มก. ๓๗/๑๘๓, มจ. ๒๓/๑๑๖, ปส. ๔๒/๑๑๕

๕.๔.๔ ทัพพเถรคาถา

ภิกษุ ๗ รูป ปีนเขาสละชีวิตทำความเพียร

เนื้อความเหมือนข้อ ๕.๓.๕ หน้า ๑๙๔

๕.๔.๕ พระปิณฑปาติยติสสเถระ

รู้คุณอุบาสกที่เอาค่าตัวลูกสาวมาแลกอาหารถวาย

ทารุภัณฑกมหาติสสะ เป็นชายหาฟืนเข็ญใจ มีความปรารถนาจะถวายทานแด่สงฆ์ เนื่องด้วยความยากจน จึงได้ถวายปักขิตภัตตามมีตามได้ (ถวายอาหาร ปักษ์ละครั้ง คือ ๑๕ วัน ครั้งหนึ่ง) เมื่อภิกษุรับบิณฑบาตแล้วก็สักแต่รับไว้ พอลับหลังก็ทิ้งอาหารของเขา ชายหาฟืนและภรรยาปรารถนาจะถวาย สลากภัตอันประณีต จึงนำธิดาของตนไปเป็นตัวประกันได้ทรัพย์ ๑๒ กหาปณะ แล้วทำความปรารถนานั้นให้สำเร็จ

เมื่อเสร็จแล้ว ชายหาฟืนจึงออกไปรับจ้างต่างเมืองถึง ๖ เดือน ได้ทรัพย์ ๑๒ กหาปณะ หวังจะไปไถ่ตัวธิดา แต่ระหว่างทางได้นำทรัพย์นั้นแลกกับอาหารเพียงมื้อเดียว เพื่อถวายกับพระปิณฑปาติยติสสเถระ

เมื่อพระเถระทราบว่า ชายเข็ญใจจะนำทรัพย์ไปไถ่ตัวลูกสาวก็เกิดความสลดใจ ระหว่างเดินทางกลับพบวัดแห่งหนึ่ง จึงเข้าไปขอพักในกุฏิหลังหนึ่ง รีบทำความเพียรโดยเอาชีวิตเป็นเดิมพัน จนถึงวันที่เจ็ดก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ และปรินิพพาน

อัง.เอกก. ปสาทกรธัมมาทิบาลี มก. ๓๓/๒๕๐

๕.๔.๖ พระมหามิตตเถระ

รู้คุณอุปัฏฐายิกา

เนื้อความเหมือนข้อ ๕.๓.๑๕ หน้า ๑๙๘

๕.๔.๗ พระจักขุบาลเถระ

ยอมเสียดวงตาแต่ไม่ยอมละความเพียร

เนื้อความเหมือนข้อ ๕.๓.๑๓ หน้า ๑๙๗

๕.๔.๘ ทุกข์ของพระติสสเถระ

ภิกษุผู้สละอวัยวะเพื่อทำความเพียร

ในกรุงสาวัตถี บุตรของกุฎุมพีชื่อ ติสสะ สละทรัพย์ ๔๐ โกฏิ ออกบวชบำเพ็ญเพียรอยู่ คนเดียวในป่า ภริยาของน้องชายกลัวท่านจะสึกกลับมาครองสมบัติ จึงจ้างโจร ๕๐๐ คน ฆ่าท่าน พวกโจรมาล้อมท่าน ท่านขอชีวิตไว้ ๑ คืน พวกโจรกล่าวว่า ใครจะประกันว่า ท่านไม่หนีท่านจึงเอาหินก้อนใหญ่ทุบเท้าทั้ง ๒ ข้าง จนกระดูกหัก พระเถระข่มทุกขเวทนา ระลึกถึงศีลเจริญวิปัสสนาทำสมณธรรมตลอดทั้งคืน พออรุณรุ่งก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ที.ม. มก. ๑๔/๒๖๗, ปส. ๑๔/๒๓๕

๕.๔.๙ ทุกข์ของภิกษุ ๓๐ รูป

ภิกษุ ๓๐ รูป บำเพ็ญเพียรอยู่ในป่า ทำกติกาว่า ควรทำสมณธรรมตลอดทั้งคืน ไม่ควรมาพบกัน เมื่อใกล้รุ่ง ภิกษุเหล่านั้นก็หลับ เสือตัวหนึ่งมาจับภิกษุไปกินวันละรูป ภิกษุถูกเสือกินไป ๑๕ รูป พอถึงวันอุโบสถ ภิกษุที่เหลืออยู่มาลงอุโบสถ ทราบว่า เสือมากินภิกษุที่หายไป จึงตกลงกันว่า ถ้ารูปใดถูกเสือคาบควรบอกให้ทราบ

ต่อมา เสือจับภิกษุรูปหนึ่ง ภิกษุนั้นร้องขึ้น ภิกษุทั้งหลายถือไม้เท้า คบเพลิงตามไป เสือขึ้นไปยังเขาขาด ภิกษุทั้งหลายตามไปไม่ได้ เสือเริ่มกัดกินภิกษุตั้งแต่นิ้วเท้า ภิกษุนั้นคิดว่า กิจอื่นที่จะทำอีกไม่มี ข่มทุกขเวทนา เจริญวิปัสสนา ตอนเสือกินถึงข้อเท้าท่านได้บรรลุโสดาปัตติผล เสือกินถึงหัวเข่าได้บรรลุสกทาคามิผล เสือกินถึงท้องได้บรรลุอนาคามิผล และเมื่อเสือกินยังไม่ถึงหัวใจ ท่านได้บรรลุอรหัตผลเป็นพระอรหันต์

ที.ม. มก. ๑๔/๒๖๘, ปส. ๑๔/๒๓๖

๕.๔.๑๐ เสนาสนสูตร

คุณสมบัติของภิกษุผู้ควรบรรลุธรรมในเวลาไม่นาน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๕.๑ หน้า ๑๘๑

๕.๕ อานิสงส์ของการเจริญสมาธิภาวนา

๕.๕.๑ ภาวนาสูตร

ภิกษุหมั่นเจริญภาวนาย่อมหลุดพ้น

ภิกษุผู้หมั่นเจริญสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘ จิตย่อมหลุดพ้นจากอาสวะ แม้ว่าจะต้องการหรือไม่ต้องการก็ตาม เปรียบเหมือนแม่ไก่ที่กกไข่อย่างดี ให้ความอบอุ่นพอเพียง แม้จะปรารถนาหรือไม่ปรารถนาก็ตาม เมื่อถึงเวลาลูกไก่ย่อมเจาะกะเปาะไข่ออกมาเอง เปรียบภิกษุผู้เจาะกะเปาะไข่ คือ อวิชชา

อัง.สัตตก. มหาวรรค มก. ๓๗/๒๕๒, มจ. ๒๓/๑๕๖, ปส. ๔๒/๑๖๑

๕.๕.๒ จังกมสูตร

อานิสงส์ของการเดินจงกรม ๕ ประการ

๑. ภิกษุผู้เดินจงกรม ย่อมเป็นผู้อดทนต่อการเดินทางไกล
๒. ย่อมเป็นผู้อดทนต่อการบำเพ็ญเพียร
๓. ย่อมเป็นผู้มีอาพาธน้อย
๔. อาหารที่กิน ดื่ม เคี้ยว ลิ้ม ย่อมย่อยไปโดยดี
๕. สมาธิที่ได้จากการเดินจงกรม ย่อมตั้งอยู่นาน

อัง.ปัญจก. ปัญจังคิกวรรค มก. ๓๖/๕๔, มจ. ๒๒/๔๑, ปส. ๓๙/๖๒

๕.๕.๓ สมาธิสูตร, สมาธิภาวนา ๔

ประโยชน์ของสมาธิภาวนา ๔ ประการ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สมาธิภาวนา ๔ ประการนี้ คือ

๑. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

๒. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ

๓. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ

๔. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ

อัง.จตุกก. โรหิตัสสวรรค มก. ๓๕/๑๕๕, มจ. ๒๑/๖๘, ปส. ๓๗/๑๖๔

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๘๐, มจ. ๑๑/๒๗๘, ปส. ๑๖/๑๙๐

๕.๕.๔. ถามลักษณะสมาธิ

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า สมาธิมีลักษณะอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า สมาธิมีการเป็นหัวหน้าเป็นลักษณะ คือ กุศลกรรมทั้งสิ้น มีสมาธิเป็นหัวหน้า เหมือนเวลาพระราชาเสด็จออกสงคราม จตุรงคเสนาทหารทั้งสิ้น มีพระราชาเป็นหัวหน้า

มิลิน. ๕๕

๕.๖ อานิสงส์ของการเจริญเมตตาภาวนา

๕.๖.๑ เมตตสูตร

อานิสงส์ของการเจริญเมตตา

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อเจริญเมตตาเจโตวิมุตติ ทำให้มากแล้ว เป็นดุจยานทำให้ตั้งมั่นโดยลำดับ พึงหวังอานิสงส์ของการเจริญเมตตา ๑๑ ประการ คือ

๑. หลับเป็นสุข

๒. ตื่นเป็นสุข

๓. ไม่ฝันลามก

๔. เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย

๕. เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย

๖. เทวดาทั้งหลายย่อมรักษา

๗. ไฟ ยาพิษ หรือศัสตรา ย่อมไม่กล้ำกราย

๘. จิตตั้งมั่นโดยเร็ว

๙. สีหน้าย่อมผ่องใส

๑๐. ไม่หลงทำกาละ

๑๑. เมื่อยังไม่แทงตลอดในคุณอันยิ่งย่อมบังเกิดในพรหมโลก

อัง.เอกาทสก. ทุติยวรรค มก. ๓๘/๕๕๑, มจ. ๒๔/๔๒๕, ปส. ๔๖/๑๑๐

อัง.อัฏฐก. เมตตาวรรค มก. ๓๗/๒๙๒, มจ. ๒๓/๑๙๓, ปส. ๔๒/๑๗๙

๕.๖.๒ อุรคชาดก

การระงับเวรด้วยการเจริญเมตตา

พระบรมศาสดาทรงปรารภการระงับการผูกเวรของมหาอำมาตย์ ๒ คน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เป็นดาบส พวกเทวดา มนุษย์ ครุฑ นาค ประชุมกันเพื่อดูมหรสพ พญานาคจำพญาครุฑไม่ได้ ด้วยความเพลิน จึงพาดมือไว้บนจะงอยบ่าของพญาครุฑ

พญาครุฑเหลียวไปดู รู้ว่าเป็นพญานาค จึงคิดจับกิน พญานาคนั้นหนีไปจนถึงท่าน้ำ เห็นผ้าเปลือกไม้ขอดาบสโพธิสัตว์ จึงแปลงกายเป็นแก้วมณีซ่อนอยู่ในผ้านั้น

ครุฑนั้นมีความเคารพในเพศของดาบส จึงไม่กล้าเข้าไปจับนาคที่ซ่อนอยู่ในผ้านั้น

พระโพธิสัตว์กล่าวสรรเสริญครุฑ แล้วนำทั้งสองไปที่อาศรม แสดงคุณของการเจริญเมตตา ทำให้สัตว์ทั้งสองมีความสมัครสมานสามัคคีกัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พญานาคและพญาครุฑในครั้งนั้นได้มาเป็นอำมาตย์ทั้งสองในบัดนี้ ส่วนดาบสได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๒๒, มจ. ๒๗/๖๓, ปส. ๖๕/๓๘๑

๕.๖.๓ อรกชาดก

อานิสงส์ของการแผ่เมตตา

พระบรมศาสดาทรงปรารภอานิสงส์ของการเจริญเมตตา ๑๑ ประการ แก่ภิกษุทั้งหลาย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพราหมณ์ บวชเป็นฤาษี ชื่อ อรกะ เจริญพรหมวิหาร ๔ และสอนให้หมู่ฤาษีเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อรกฤาษีเป็นผู้ไม่เสื่อมจากฌาน ทำให้ไปเกิดในพรหมโลกตลอด ๗ สังวัฏฏกัป และวิวัฏฏกัป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า หมู่ฤาษีในครั้งนั้นได้เป็นพุทธบริษัทในครั้งนี้ ส่วนครูอรกะ คือเราตถาคต

ขุ.ชา. ลันถวรรค มก. ๕๗/๑๑๗, มจ. ๒๗/๗๓, ปส. ๖๕/๔๑๗

๕.๖.๔ ขันธปริตตชาดก

พระปริตรป้องกันสัตว์ร้ายต่างๆ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัด จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ บวชเป็นฤาษีทรงอภิญญาและสมาบัติ อยู่ในฐานะครู มีหมู่ฤาษีแวดล้อมอยู่อย่างสงบที่ฝั่งแม่น้ำคงคา งูนานาชนิดทำอันตรายพวกฤาษีให้ถึงแก่กรรม

พระโพธิสัตว์จึงเรียกประชุมฤาษีเหล่านั้น แล้วสอนให้เจริญเมตตาภาวนาให้กับพญางู ๔ ตระกูล และสัตว์ทุกชนิดโดยไม่มีประมาณ เมื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยที่มีคุณอันหาประมาณมิได้ งูและสัตว์มีพิษทั้งหลายก็หลีกไป ไม่ทำร้ายฤาษีเหล่านั้นอีก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า คณะฤาษีในครั้งนั้น ได้มาเป็นพุทธบริษัทในครั้งนี้ ส่วนครูประจำคณะคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นฬังทัฬหวรรค มก. ๕๗/๒๘๑, มจ. ๒๗/๙๒, ปส. ๖๕/๔๙๖

๕.๖.๕ ภิกษุผู้ปรารถนาวิปัสสนา

อานิสงส์ของการเจริญเมตตาให้รุกขเทวดา

ภิกษุ ๕๐๐ รูป เข้าไปอยู่ ณ ป่าใหญ่แห่งหนึ่ง เทวดาผู้สิงอยู่ในป่าใหญ่นั้นคิดว่า ภิกษุเหล่านี้เป็นผู้มีศีล การที่เราจะอยู่บนต้นไม้ไม่ควร จึงลงมาอยู่ที่พื้นดิน เพราะคิดว่าพรุ่งนี้ภิกษุเหล่านี้คงจากไป เวลาผ่านไปครึ่งเดือน ภิกษุทั้งหมดก็ยังคงอยู่ที่เดิม ทำให้เทวดาเกิดความลำบาก จึงคิดจะทำให้ภิกษุทั้งหมดนั้นหนีไป จึงทำเสียงอมนุษย์บ้าง แสดงร่างผีหัวขาดบ้าง โรคทั้งหลายได้เกิดขึ้นกับภิกษุเหล่านั้น

ภิกษุเหล่านั้นคิดว่า สถานที่นี้ไม่เหมาะสม จึงกลับไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสสอนให้ภิกษุเหล่านั้นเจริญเมตตา แล้วกลับไปบำเพ็ญสมณธรรมที่ป่าแห่งเดิมนั้น เมื่อภิกษุเจริญเมตตา เทวดาเหล่านั้นได้แสดงเมตตาจิตอนุเคราะห์เป็นอย่างดี ต่อมาไม่นานภิกษุเหล่านั้นได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด

ขุ.ธ. จิตตวรรค มก. ๔๐/๔๒๘, มจ, ๒๕/๓๘, ปส. ๔๙/๔๒

๕.๖.๖ นางอุตตราอุบาสิกา

ถูกนางสิริมาตักเนยใสร้อนราดรดบนศีรษะ

นางอุตตรา เป็นธิดาของปุณณเศรษฐี ได้บรรลุธรรมเป็นโสดาบันบุคคล เพราะได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดา ต่อมานางได้แต่งงานกับบุตรของสุมนเศรษฐี ซึ่งเป็นมิจฉาทิฐิ ตั้งแต่แต่งงานเข้ามาสู่สกุลสามีแล้ว ไม่มีโอกาสได้ทำบุญเลย จึงแจ้งข่าวให้บิดาทราบ

ปุณณเศรษฐีจึงบอกอุบายให้จ้างหญิงคณิกามาทำหน้าที่แทน ต่อมา นางอุตตราจ้างหญิงคณิกาชื่อ นางสิริมา มาปรนนิบัติสามีแทนตน นางจึงได้มีโอกาสทำบุญ

วันหนึ่ง ขณะที่นางอุตตรากำลังจัดเตรียมอาหารเพื่อถวายพระอยู่ สุมนเศรษฐีบุตรเห็นนางมอมแมมจึงหัวเราะขึ้น นางสิริมาเห็นแล้วเกิดความหึงหวง ตักเนยใสที่กำลังเดือดพล่านราดรดบนศีรษะนางอุตตรา

นางอุตตราเจริญเมตตา นึกถึงคุณของนางสิริมาที่ทำให้นางมีโอกาสทำทานและฟังธรรม เนยที่กำลังเดือดพล่านที่ราดรดนางนั้น เป็นเหมือนน้ำเย็นในขณะนั้นเอง

ขุ.ธ. โกธวรรค มก. ๔๒/๔๓๕, มจ. ๒๕/๑๐๒, ปส. ๕๑/๑๗๙

๕.๖.๗ ปุญญสูตร, เมตตสูตร

อานิสงส์ของการเจริญเมตตาภาวนา

เนื้อความเหมือนข้อ ๒.๓ หน้า ๑๘๙

๕.๖.๘ เมตตสูตร

การแผ่เมตตาให้สัตว์ทั้งปวง

พระบรมศาสดาตรัสสอนภิกษุผู้อยู่ป่า ให้แผ่เมตตาจิตไปในหมู่สัตว์ไม่มีประมาณ เหมือนมารดาถนอมบุตรคนเดียวผู้เกิดในตน จะทำให้เป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีศัตรู หลับก็เป็นสุข จะยืน เดิน นั่ง นอน ก็ย่อมเป็นผู้มีสติ ผู้ที่มีเมตตา ย่อมถึงพร้อมด้วยทัสสนะ สามารถสลัดความหมกมุ่นในกามทั้งหลายออกได้ ย่อมไม่เข้าถึงการนอนในครรภ์อีกด้วยอาศัยอำนาจแห่งการแผ่เมตตานี้

ขุ.ขุ. นิธิภัณฑ์ มก. ๓๙/๓๒๘, มจ. ๒๕/๒๖, ปส. ๔๗/๕๓๙

๕.๖.๙ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการดูพหุชนด้วยปิยจักษุ ทำให้ได้พระเนตรงาม

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ไม่ถลึงตาดู ไม่ค้อน ไม่เมิน มองตรง มองเต็มตา และแลดูคนหมู่มากด้วยดวงตาเปี่ยมด้วยความรัก เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูน กรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ

๑. มีดวงพระเนตรดำสนิท

๒. มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๓๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะเป็นผู้ที่แลดูน่ารักของคนหมู่มาก และเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของพราหมณ์และคหบดี ชาวนิคม ชาวชนบท โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐีกุมาร เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ที่แลดูน่ารักของคนหมู่มาก และเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ทั้งหลาย เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๓๐, มจ. ๑๑/๑๘๖, ปส. ๑๕/๒๗๐

๕.๗ คุณวิเศษจากการเจริญสมาธิภาวนา

๕.๗.๑ ทสุตตรสูตร

ญาณ ๓ (วิชชา ๓)

พระสารีบุตรเรียกภิกษุหมู่ใหญ่มาแล้ว กล่าวถึงหัวข้อธรรมแต่ละหัวข้อ ดังเช่น ธรรมหมวด ๓ ว่าด้วยธรรม ๓ อย่าง ควรทำให้แจ้งเป็นไฉน ได้แก่ วิชชา ๓ คือ

๑. การระลึกชาติได้

๒. รู้การไปเกิดมาเกิดของสัตว์

๓. รู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

ธรรม ๓ อย่างนี้ควรทำให้แจ้ง เพราะจริงแท้แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น

ที.ปา. มก. ๑๖/๔๐๙, มจ. ๑๑/๓๗๕, ปส. ๑๖/๓๓๖

๕.๗.๒ สังคารวสูตร

ปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแสดงพระธรรมเทศนา แก่สังคารวพราหมณ์ เรื่องปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง ได้แก่

๑. การแสดงฤทธิ์

๒. การพูดดักใจ

๓. การเทศนาสั่งสอน แล้วจำแนกธรรมแต่ละหัวข้อ

พระองพุทธค์ตรัสตอบพราหมณ์ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยปาฏิหาริย์ ๓ นี้ มีเป็นจำนวนมากมาย พราหมณ์เกิดความเลื่อมใสในพระบรมศาสดา จึงปวารณาตนเป็นอุบาสก ผู้ถึงพระรัตนตรัยไปตลอดชีวิต

อัง.ติก. พราหมณวรรค มก. ๓๔/๒๕๕, มจ. ๒๐/๒๓๒, ปส. ๓๖/๑๖๓

๕.๗.๓ โพชฌงคสูตร

ภิกษุเจริญโพชฌงค์ ๗

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า หากภิกษุรูปใดเจริญโพชฌงค์ ๗ ให้มากแล้ว ย่อมยังวิชชา ๓ ให้บริบูรณ์ โพชฌงค์ ๗ ประการ คือ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา เมื่อปฏิบัติแล้ว ย่อมยังวิชชา ๓ ให้สมบูรณ์ ได้แก่

๑. การระลึกชาติได้

๒. รู้การไปเกิดมาเกิดของสัตว์

๓. การกำจัดอาสวะให้สิ้นไป

วิชชา ๓ นี้สำเร็จได้ด้วยโพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญให้มากแล้ว

อัง.ทสก. สมณสัญญาวรรค มก. ๒๔/๒๔๓, ปส. ๔๕/๑๐๓

๕.๗.๔ ทุติยอาหุเนยยสูตร

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นนาบุญของโลก หาผู้เสมอมิได้นั้น ต้องประกอบด้วย อภิญญา ๖ คือ

๑. แสดงฤทธิ์ได้

๒. มีหูทิพย์

๓. กำหนดรู้ใจสัตว์

๔. ระลึกชาติได้

๕. มีตาทิพย์รู้เห็นการไปเกิดมาเกิดของสัตว์

๖. กำจัดอาสวะทั้งหลายให้สิ้นได้

อัง.ฉักก. อาหุเหนยยวรรค มก. ๓๖/๕๑๘, มจ. ๒๒/๔๑๒, ปส. ๔๑/๖

๕.๗.๕ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงทดลองพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ

พระราชาใคร่จะทดลองว่า พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นผู้ที่สามารถจะยกพระศาสนาได้หรือไม่ พระราชาจึงตรัสแก่พระเถระว่า ต้องการเห็นปาฏิหาริย์แผ่นดินไหวบางส่วน

มีบุญวาสนามาก่อน

พระเถระให้จอดรถ จัดวางม้าและบุรุษไว้กลางเขตแดน ๑ โยชน์ โดยรอบ แล้วแสดงปาฏิหาริย์ให้แผ่นดินไหวข้างหนึ่งของล้อรถ ของเท้าม้าและเท้าบุรุษ ส่วนอีกด้านหนึ่งไม่ไหว

วิ.มหา. มก. ๑/๑๐๑

๕.๗.๖ การระลึกชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวก

พระอสีติมหาสาวก ๘๐ รูป ระลึกชาติได้แสนกัป
พระอัครสาวกทั้ง ๒ องค์ ระลึกชาติได้หนึ่งอสงไขยกับอีกแสนกัป
พระปัจเจกพุทธเจ้า ระลึกชาติได้สองอสงไขยกับอีกแสนกัป
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ระลึกชาติได้ตราบเท่าที่ทรงปรารถนา

วิ.มหา. มก. ๑/๒๘๙, ปส. ๑/๒๓

๕.๗.๗ สามัญญผลสูตร

ผลของความเป็นสมณะ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงสามัญญผล คือ ผลแห่งความเป็นสมณะ หรือผลแห่งการบำเพ็ญคุณงามความดี ถวายพระเจ้าอชาตศัตรู ดังต่อไปนี้

๑. ผู้ที่เคยเป็นทาส เมื่อบวชแล้วย่อมพ้นจากความเป็นทาส และได้รับการยกย่องนับถือ เคารพกราบไหว้ ให้เกียรติ ถวายปัจจัย ๔ ด้วยความเคารพอ่อนน้อม แม้จากผู้ที่เคยเป็นนาย

๒. ผู้ที่เคยทำนาหรือมีอาชีพเป็นกรรมกรอย่างอื่น เมื่อบวชแล้วก็พ้นจากความเป็นชาวนาหรือกรรมกร และกลับเป็นที่เคารพ ยกย่องให้เกียรติของคนทุกชั้น ตั้งแต่พระราชาลงมาเป็นผลทางโลกที่เห็นได้ในปัจจุบัน

๓. ผู้ที่เป็นคหบดี หรือบุตรของคหบดี ผู้ออกบวชด้วยศรัทธา มีความเสื่อมใสในพระรัตนตรัยสำรวมในศีลดีแล้ว สมบูรณ์ด้วยศีลระดับต่างๆ ทั้งจุลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีลแล้ว สำรวมอินทรีย์ คือ ระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ มิให้ความยินดียินร้ายครอบงำได้ในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง เป็นต้น มีสติสัมปชัญญะ (ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอในการทำ พูด คิด) มีความสันโดษ ยินดี พอใจด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามได้ ปลีกตนออกไปอยู่ในเสนาสนะอันสงัด บำเพ็ญสมถภาวนา ทำให้ใจสงบเป็นสมาธิ ย่อมละนิวรณ์ ๕ ได้ คือ ละกามฉันท์ (ความพอใจในกาม) พยาบาท (ความคิดปองร้ายผู้อื่น) ถีนมิทธะ (ความง่วงหดหู่เกียจคร้าน) อุทธัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและรำคาญ) และวิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัยในกุศลธรรม หรือคุณงามความดี) เสียได้ มีความรู้สึกปลอดโปร่งเบากาย สบายใจเหมือนคนเคยเป็นหนี้แล้วพ้นจากหนี้ เคยเป็นโรคร้ายแรงแล้วหายจากโรค เคยติดคุกถูกจองจำแล้วพ้นจากคุกพ้นจากเครื่องจองจำ เคยเป็นทาสแล้วพ้นจากความเป็นทาส เคยเดินทางไกลกันดารเต็มไปด้วยภัยอันตรายแล้วข้ามพ้นทางไกลกันดาร ถึงแดนอันเกษมปลอดภัย ย่อมมีความชื่นชมโสมนัส ฉันใดก็ฉันนั้น ภิกษุนั้นเมื่อละนิวรณ์ ๕ ได้แล้ว ย่อมบรรลุฌานที่ ๑ อันประกอบด้วยองค์ ๕ คือ วิตก (อาการที่จิตจับอารมณ์ได้ไม่ฟุ้งซ่านไปที่อื่น) วิจาร (อาการที่จิตเคล้าอยู่กับอารมณ์) ปีติ (ความอิ่มใจ กายเบา) สุข (ความสุขใจ) และเอกัคคตา (ความสงบนิ่งแห่งใจ ความที่ใจเป็นหนึ่ง ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว)

๔. ได้บรรลุฌานที่ ๒

๕. ได้บรรลุฌานที่ ๓

๖. ได้บรรลุฌานที่ ๔

๗. เมื่อได้ฌานที่ ๔ แล้ว เธอย่อมน้อมจิตไปเพื่อยถาภูตญาณทัสสนะ คือ ความรู้เห็นตามเป็นจริง ย่อมรู้ชัดว่า กายนี้มีความแตกดับเป็นธรรมดา ไม่ยั่งยืน ย่อมเห็นวิญญาณว่าอาศัยอยู่ในกายนี้ เหมือนคนตาดีมองเห็นเส้นด้ายสีต่างๆ ที่ร้อยอยู่ในแก้วใส (นี่คือวิปัสสนาญาณอันเกิดขึ้นโดยอาศัยสมาธิ และญาณเป็นพื้นฐาน)

๘. เธอย่อมเนรมิตกายต่างๆ ได้ (มโนมยิทธิ)

๙. เธอย่อมแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ เช่น คนเดียวทำเป็นหลายคน หลายคนทำเป็นคนเดียว เดินบนน้ำได้ ดำดินได้ เหาะได้เหมือนนก เป็นต้น (อิทธิวิธี)

๑๐. เธอย่อมได้หูทิพย์เหนือวิสัยของคนธรรมดา (ทิพพโสต)

๑๑. เธอย่อมกำหนดรู้ใจผู้อื่นได้ (เจโตปริยญาณ)

๑๒. เธอย่อมระลึกชาติได้เป็นแสนๆ ชาติ เป็นกัปๆ (ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ)

๑๓. เธอย่อมได้ทิพยจักษุหรือจุตูปปาตญาณ รู้จักความตายและความเกิดของสัตว์ทั้งหลายว่าตายจากที่นี้แล้วไปเกิดที่ใด เพราะกรรมอะไร เป็นต้น

๑๔. เธอย่อมได้ญาณอันเป็นเหตุให้สิ้นอาสวะ คือ กิเลสที่หมักหมมอยู่สิ้นไป (อาสวักขยญาณ)

พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่พระเจ้าอชาตศัตรูว่า นี่คือผลแห่งความเป็นสมณะ แต่ละอย่างๆ ค่อยๆ สูงขึ้นไป ประณีตขึ้นไป เป็นผลที่เห็นได้ในปัจจุบัน

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเลื่อมใส ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า แจ่มแจ้งยิ่งนัก เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปในที่มืดให้ผู้มีจักษุได้เห็นรูป ทรงปฏิญาณตนเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัย และทูลขอขมาโทษในการที่ทรงหลงผิดปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารพระราชบิดา

พระบรมศาสดาทรงรับขมาและขอให้ระมัดระวังพระองค์ในการที่จะทำอะไรต่อไป ตรัสว่า การทำผิดพลาดแล้วยอมรับผิดนั้น เป็นโอกาสให้เจริญต่อไป

เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทูลลากลับไปแล้ว พระบรมศาสดาตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าพระราชามิได้ปลงพระชนม์พระราชบิดาแล้ว พระองค์จักได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นพระโสดาบันในคราวนี้

ภิกษุทั้งหลายชื่นชมต่อภาษิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นอย่างมาก

ที.สี. มก. ๑๑/๓๐๕, มจ. ๙/๔๘, ปส. ๑๑/๑๔๑

๕.๗.๘ หิมวันตสูตร

ธรรมที่ทำลายอวิชชาได้

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ พึงทำลายเขาหิมวันต์ได้ คือ

๑. เป็นผู้ฉลาดในการเข้าสมาธิ

๒. ฉลาดในการตั้งอยู่แห่งสมาธิ

๓. ฉลาดในการออกแห่งสมาธิ

๔. ฉลาดในความพร้อมมูลแห่งสมาธิ

๕. ฉลาดในอารมณ์แห่งสมาธิ

๖. ฉลาดในอภินิหารแห่งสมาธิ

อัง. ฉักก. อนุตตริยวรรค มก. ๓๖/๕๘๕, มจ. ๒๒/๔๕๕, ปส. ๔๑/๖๗

๕.๗.๙ ติงสภิกขุวัตถุ, ภิกษุ ๓๐ รูป

ภิกษุฟังธรรมบรรลุอรหัตผลแล้วเหาะกลับ

ภิกษุ ๓๐ รูป มาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา พระอานนท์จะมาทำวัตรแด่พระบรมศาสดา เห็นภิกษุเหล่านั้นจึงหลีกไปที่ประตู คิดว่า เมื่อพระบรมศาสดาปฏิสันถารเสร็จจะเข้ามาทำวัตร

พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมจนภิกษุเหล่านั้นบรรลุเป็นพระอรหันต์เหาะกลับไปทางอากาศ

พระอานนท์คิดว่า ภิกษุเหล่านั้นอยู่นานแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสว่า อิทธิบาท ๔ อันผู้ใดเจริญดีแล้ว ผู้นั้นย่อมไปโดยอากาศดุจหงส์ฉะนั้น

ขุ.ธ. โลกวรรค มก. ๔๒/๒๕๓, มจ. ๒๕/๘๗, ปส. ๕๑/๒๗

๕.๗.๑๐ สุปปวาสาสูตร

ปฏิสัมภิทา ๔

๑. อัตถปฏิสัมภิทา ญาณอันถึงความแตกฉานในอรรถ
๒. ธัมมปฏิสัมภิทา ญาณอันถึงความแตกฉานในธรรม
๓. นิรุตติปฏิสัมภิทา ญาณอันถึงความแตกฉานในภาษา
๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ญาณอันถึงความแตกฉานในปฏิภาณ

ขุ.อุ. มุจจลินทวรรค มก. ๔๔/๒๒๙, มจ. ๒๕/๑๙๙, ขุ.ป. ปส. ๗๘/๒๐๕,
ขุ.อิติ. ทุกนิบาต มก. ๔๕/๒๔๒, ขุ.ป. มาติกา มก. ๖๘/๑๐

๖. บุญจากการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน

๖.๑ ดูมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา หน้า ๑๑๕

๖.๒ ดูมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา หน้า ๓๒๑

๖.๓ ดูมงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ หน้า ๖๓๙

๖.๔ ดูมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน หน้า ๖๕๓

๗. บุญจากการขวนขวายในกิจที่ชอบ

๗.๑ บุญจากการทำความสะอาดและจัดเสนาสนะ

๗.๑.๑ โพธิสัมมัชชกเถราปทาน

ผลแห่งการกวาดลานโพธิ์

พระโพธิสัมมัชชกเถระกล่าวถึงบุพกรรมที่เก็บใบโพธิ์ ณ ลานพระเจดีย์ ทำให้มีอานิสงส์ ๒๐ ประการ คือ

๑. เมื่อเรายังท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ ย่อมท่องเที่ยวไปแต่ใน ๒ ภพ คือ ในเทวดาและมนุษย์

๒. จุติจากเทวโลกแล้วมาสู่มนุษยโลก ก็เกิดแต่ใน ๒ สกุล คือ สกุลกษัตริย์และสกุลพราหมณ์

๓. เรามีอวัยวะน้อยใหญ่สมบูรณ์สูงใหญ่ รูปสวย สะอาดสะอ้าน เต็มเปี่ยมไม่พร่อง

๔. เราเกิดในภพใด เรามีผิวพรรณเหมือนทองคำ ผิวของเราอ่อนนุ่ม สุขุม ละเอียดอ่อน อยู่ตลอดเวลา เพราะใบโพธิ์ที่เราเก็บไปทิ้งดีแล้ว

๕. ในคติไหนๆ ก็ตาม ฝุ่นละอองย่อมไม่ติดในสรีระของเรา นี้เป็นวิบากแห่งการเก็บใบโพธิ์ไปทิ้ง

๖. เพราะความร้อน ลม แดด หรือความร้อนของไฟ ที่ตัวของเราไม่มีเหงื่อไหล

๗. ในกายของเรา ไม่มีโรคเรื้อน ฝี กราก ตกกระ หูด หิดเปื่อย

๘. เมื่อเกิดในภพน้อยภพใหญ่ ย่อมไม่มีโรคกาย

๙. เมื่อเกิดในภพน้อยภพใหญ่ ย่อมไม่มีความบีบคั้นที่เกิดขึ้นทางใจเลย

๑๐. เมื่อเกิดในภพน้อยภพใหญ่ ย่อมไม่มีใครเป็นข้าศึกเลย

๑๑. เมื่อเกิดในภพน้อยภพใหญ่ ย่อมมีโภคทรัพย์ไม่บกพร่องเลย

๑๒. เมื่อเกิดในภพน้อยภพใหญ่ ย่อมไม่มีภัยแต่ไฟ พระราชา โจร น้ำ

๑๓. ทาสหญิง ชาย และคนติดตาม ย่อมประพฤติตามต้องการของเรา

๑๔. เราเกิดในมนุษยโลกในปริมาณอายุเท่าใด อายุของเราย่อมไม่ลดไปจากปริมาณอายุนั้น ย่อมดำรงอยู่ตราบเท่าสิ้นอายุ

๑๕. คนนอก ชาวนิคม ล้วนเป็นผู้ช่วยเหลือ ใครให้ความเจริญ ปรารถนาให้ความสุขแก่เราทั้งนั้น

๑๖. ในทุกๆ ภพ เราเป็นคนมีโภคทรัพย์ มียศ มีสิริ มีญาติพวกพ้อง ไม่มีเวร

๑๗. เมื่อเรายังท่องเที่ยวอยู่ในภพ เทวดา มนุษย์ อสูร ล้วนแต่ป้องกันเราทุกเมื่อ

๑๘. เราเสวยยศ ๒ อย่าง ทั้งในเทวโลกและมนุษยโลก ในอวสานกาล เราได้บรรลุศิวโมกข์มหานฤพานอันยอดเยี่ยม

๑๙. บุรุษใดพึงได้บุญเพราะเจาะจงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือต้นไม้เป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระบรมศาสดาพระองค์นั้น ปรารถนาสิ่งใดจะได้สิ่งนั้นโดยไม่ยาก

๒๐. เรายอมเป็นผู้ยิ่งใหญ่กว่าคนอื่นๆ ในมรรคผล การศึกษาปริยัติ และคุณ คือ ฌานและอภิญญา ไม่มีอาสวะ ปรินิพพาน เมื่อก่อนเรามีใจยินดีเก็บใบโพธิ์เอาไปทิ้ง จึงเป็นผู้พร้อมเพรียงด้วยองค์คุณ ๒๐ ประการนี้ ในกาลทั้งปวง

ขุ.อป. ติณทายกวรรค มก. ๗๒/๑๙๙, มจ. ๓๓/๒๒๔, ปส. ๘๓/๖๙

๗.๑.๒ ปัพภารทายกเถราปทาน

อานิสงส์ของการกวาดถ้ำ

พระปัพภารทายกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

ข้าพเจ้าได้ชำระ (กวาด ล้าง ถู) ถ้ำของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า ปิยทัสสี และได้ตั้งหม้อน้ำ สำหรับฉันไว้ถวายแด่พระองค์ผู้คงที่

พระพุทธเจ้าผู้มหามุนีพระนามว่า ปิยทัสสี ทรงพยากรณ์เรื่องนั้นแก่ข้าพเจ้าว่า จักมีปราสาท ๗ ชั้น สูงพันชั่วลูกธนู สะพรั่งไปด้วยธง พราวไปด้วยแก้วมณีสีเขียว ปราสาทและแก้วนับประมาณมิได้จักบังเกิดขึ้น

ครั้นข้าพเจ้าถวายทาน คือ การชำระถ้ำแล้ว บันเทิงอยู่ในสวรรค์ตลอด ๑ กัป

ในกัปที่ ๓๒ นับจากกัปนี้ไป ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิจอมกษัตริย์พระนามว่า สุพุทธะ สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ มีพลานุภาพมาก

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. มก. ๗๑/๗๖๑, มจ. ๓๒/๔๗๐, ปส. ๘๒/๑๒๔

๗.๑.๓ สกิงสัมมัชชกเถราปทาน

อานิสงส์ของการกวาดบริเวณที่ตรัสรู้

พระสกิงสัมมัชชกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

ข้าพเจ้าได้เห็นต้นไม้อันเลิศชื่อว่า ปาฏลิ (แคฝอย) ซึ่งเป็นต้นไม้เป็นสถานที่ตรัสรู้อันสูงสุดของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า วิปัสสี แล้วทำใจให้เลื่อมใสในต้นไม้นั้น

ครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้ถือเอาไม้กวาดมากวาดบริเวณที่ตรัสรู้ ครั้นแล้วได้ไหว้ต้นปาฏลิอันเป็นสถานที่ตรัสรู้นั้น ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในต้นปาฏลินั้น ประนมมือเหนือศีรษะ นมัสการต้นโพธิ์นั้นแล้วกลับไปยังกระท่อม

ข้าพเจ้าเดินนึกถึงต้นไม้เป็นสถานที่ตรัสรู้อันสูงสุด ไปตามหนทางสัญจร งูเหลือมตัวร้ายกาจมีกำลังมาก รัดข้าพเจ้า กรรมที่ข้าพเจ้าทำในเวลาใกล้ตาย ได้ทำให้ข้าพเจ้ายินดีด้วยผล (ของกรรมนั้น) งูเหลือมกลืนกินร่างข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไปบังเกิดรื่นรมย์อยู่ในเทวโลก จิตของข้าพเจ้าไม่ขุ่นมัว บริสุทธิ์ผ่องใสในกาลทุกเมื่อ ข้าพเจ้าไม่รู้จักลูกศร คือ ความเศร้าโศก ที่เป็นเหตุทำจิตของข้าพเจ้าให้เร่าร้อนเลย

ข้าพเจ้าไม่มีโรคเรื้อน ฝี โรคกลาก โรคลมบ้าหมู คุดทะราด หิดเปื่อย และหิดด้าน นี้เป็นผลแห่งการกวาดบริเวณที่ตรัสรู้

ความเศร้าโศก ความเร่าร้อนไม่มีในหทัยของข้าพเจ้า จิตของข้าพเจ้าเที่ยงตรง ไม่วอกแวก นี้เป็นผลแห่งการกวาด

ข้าพเจ้าเข้าถึงสมาธิ ใจก็บริสุทธิ์ สมาธิที่ข้าพเจ้าปรารถนาย่อมสำเร็จแก่ข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าไม่กำหนัดในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ไม่ขัดเคืองในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง และไม่ลุ่มหลงในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความลุ่มหลง นี้เป็นผลแห่งการกวาด

ในกัปที่ ๙๑ นับถอยจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการกวาดบริเวณที่ตรัสรู้

กิเลสทั้งหลายข้าพเจ้าก็เผาได้แล้ว ภพทั้งปวงข้าพเจ้าก็ถอนได้แล้ว ข้าพเจ้าตัดกิเลสเครื่องผูกพันได้แล้ว อยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ ดุจพญาช้างตัดเครื่องพันธนาการได้แล้ว อยู่อย่างอิสระ การที่ข้าพเจ้ามาในสำนักของพระพุทธเจ้าเป็นการมาดีแล้วโดยแท้ วิชชา ๓ ข้าพเจ้าได้บรรลุแล้วโดยลำดับ

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. สกิงสัมมัชชกวรรค มก. ๗๒/๓๐, มจ. ๓๓/๓๑, ปส. ๘๓/๘

๗.๑.๔ บุพกรรมของพระนาคเสนและพระเจ้ามิลินท์

อานิสงส์ของการกวาดและทิ้งหยากเยื่อ

ในกาลของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระราชาทรงสร้างมหาวิหารไว้ที่ริมแม่น้ำคงคา ถวายพระเถรเจ้าทั้งหลายที่ทรงคุณธรรมต่างๆ กัน ในภิกษุเหล่านั้น ภิกษุทั้งหลายผู้สมบูรณ์ด้วยข้อวัตรเป็นอันดี เช้าขึ้นก็ได้ถือเอาไม้กวาดด้ามยาว แล้วนึกถึงพระพุทธคุณ พากันกวาดบริเวณพระเจดีย์ เอาหยากเยื่อให้สามเณรนำไปทิ้ง

เมื่อทิ้งแล้วสามเณรตั้งความปรารถนาว่า ด้วยบุญกรรมที่เราหอบหยากเยื่อมาทิ้งนี้ เมื่อเรายังไม่ถึงนิพพาน เราไปเกิดที่ใดก็ตาม ขอให้เรามีเดชเหมือนดวงอาทิตย์เที่ยงวัน ดังนี้แล้วก็ลงไปอาบน้ำเล่นตามสบายใจ แล้วเกิดโสมนัสหรรษาว่า อาจารย์ได้ใช้ให้เราหอบหยากเยื่อมาทิ้งนี้ ไม่ใช่กรรมของเรา ทั้งไม่ใช่กรรมของอาจารย์ เป็นการอนุเคราะห์เราให้ได้บุญ จึงตั้งความปรารถนาขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ขอให้ข้าพเจ้ามีปัญญาไว ทันเหตุผล มีปัญญาไม่รู้จักสิ้นสุด เหมือนกับลูกคลื่นในแม่น้ำคงคา

ส่วนภิกษุผู้เป็นอาจารย์ ได้ยินเสียงสามเณรตั้งความปรารถนา จึงคิดว่า ความปรารถนานี้เป็นความปรารถนาใหญ่จะสำเร็จได้เพราะอาศัยพระพุทธคุณ แล้วจึงตั้งความปรารถนาว่า

ข้าพเจ้ายังไม่สำเร็จนิพพานตราบใด ขอให้ข้าพเจ้ามีปัญญาไว ไม่รู้จักสิ้นสุดเหมือนกับฝั่งแม่น้ำคงคา ให้เป็นผู้สามารถแก้ไขปัญหาปฏิภาณทั้งปวงที่สามเณรนี้ไต่ถามได้สิ้น สามารถชี้แจงเหตุผลต้นปลายได้ เหมือนกับบุรุษที่ม้วนกลุ่มด้ายที่มีสายด้ายอันยุ่งให้รู้ว่าข้างต้นข้างปลายเป็นฉะนั้น ด้วยอำนาจบุญที่ข้าพเจ้าได้กวาดวัด และใช้สามเณรให้นำหยากเยื่อมาทิ้งนี้เถิด

หลังพุทธปรินิพพานประมาณ ๕๐๐ ปี สามเณรนั้นได้มาเกิดเป็นพระเจ้ามิลินท์ ส่วนภิกษุผู้เป็นอาจารย์ได้มาเป็นพระนาคเสน

มิลิน. ๗

๗.๑.๕ การกวาดมีอานิสงส์ ๕ อย่าง คือ

๑. จิตของตนเลื่อมใส
๒. จิตของผู้อื่นเลื่อมใส
๓. เทวดาชื่นชม
๔. สั่งสมกรรมที่เป็นไปเพื่อให้เกิดความเลื่อมใส
๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

วิ.ป. มก. ๑๐/๔๙๐, มจ. ๘/๔๖๖

๗.๑.๖ การกวาดมีอานิสงส์ ๕ อย่าง คือ

๑. จิตของตนเลื่อมใส
๒. จิตของผู้อื่นเลื่อมใส
๓. เทวดาชื่นชม
๔. เป็นอันทำตามคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา
๕. ชนรุ่นหลังยึดถือเป็นแบบอย่าง

วิ.ป. มก. ๑๐/๔๙๐, มจ. ๘/๔๖๖

๗.๑.๗ โสปากเถรคาถา

อานิสงส์ของการตบแต่งอาสนะดอกไม้

พระโสปากเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าว่า

พระผู้มีพระภาคพระนามว่า สิทธัตถะ ได้เสด็จมายังสำนักของข้าพเจ้า ผู้กำลังทำความสะอาดเงื้อมเขาอยู่ที่ภูเขาสูงอันประเสริฐ ข้าพเจ้าเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จเข้ามา จึงปูลาดเครื่องปูลาด ถวายอาสนะดอกไม้แด่พระพุทธเจ้าผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้คงที่

พระผู้มีพระภาคพระนามว่า สิทธัตถะ ผู้ทรงเป็นผู้นำสัตวโลก ได้ประทับนั่งบนอาสนะดอกไม้แล้ว ทรงทราบคติของข้าพเจ้าแล้วตรัสถึงสภาวะไม่เที่ยงว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความเข้าไปสงบสังขารเหล่านั้นเป็นความสุข

พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้สิ่งทั้งปวง ผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้องอาจกว่านรชน ทรงเป็นนักปราชญ์ ครั้นตรัสดังนี้แล้วได้เสด็จเหาะขึ้นไปบนท้องฟ้าดังพญาหงส์

ข้าพเจ้าละทิฐิของตนแล้ว เจริญอนิจจสัญญา (ความไม่เที่ยงแห่งสังขาร) ครั้นเจริญอนิจจสัญญาได้วันเดียว ก็สิ้นชีวิต ณ ที่นั้นเอง

ข้าพเจ้าเสวยสมบัติทั้ง ๒ แล้ว ถูกกุศลมูลตักเตือน มาถึงภพสุดท้ายได้เกิดในตระกูลพ่อครัวข้าพเจ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตมีอายุ ๗ ขวบ ก็ได้บรรลุอรหัตผล ข้าพเจ้าบำเพ็ญเพียรมีจิตเด็ดเดี่ยว ตั้งมั่นอยู่ในศีลด้วยดี ให้พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐยิ่งทรงพอพระทัยแล้วได้อุปสมบท ในกัปที่ ๙๔ นับถอยจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการถวายอาสนะดอกไม้

ข้าพเจ้าได้เจริญสัญญาไว้ครั้งนั้น เมื่อเจริญสัญญานั้นอยู่ ข้าพเจ้าได้บรรลุความสิ้นอาสวะแล้ว คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.เถร. สัตตกนิบาต มก. ๕๒/๒๖๒, มจ. ๒๖/๔๒๑, ปส. ๖๓/๑๕๓

๗.๑.๘ เสนาสนทายกเถราปทาน

อานิสงส์ของการถวายเครื่องลาด

พระเสนาสนทายกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

ข้าพเจ้าได้ถวายเครื่องลาดใบไม้ แด่พระผู้มีพระภาคพระนามว่า สิทธัตถะ และได้โปรยดอกโกสุมกระทำให้เป็นอุปการะ (ฝา) โดยรอบ

ข้าพเจ้าได้ใช้สอยห้องที่น่ารื่นรมย์มีค่ามากในปราสาท ดอกไม้มีค่ามาก ได้ตกลงบนที่นอนของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้านอนบนที่นอนอันวิจิตร ซึ่งลาดด้วยดอกไม้ และฝนดอกไม้ตกลงบนที่นอนของข้าพเจ้า ในขณะนั้น

ในกัปที่ ๙๔ นับถอยจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ถวายเครื่องลาดใบไม้ไว้ จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการถวายเครื่องลาด

ในกัปที่ ๕ นับถอยจากกัปนี้ไป ได้เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๗ พระองค์ พระนามว่า ฐิตาสันถารกะทรงเป็นใหญ่ในหมู่ชน

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. สุธาวรรค มก. ๗๑/๓๔๖, มจ. ๓๒/๒๔๕, ปส. ๘๑/๒๗๕

๗.๑.๙ บุพกรรมของท้าวสักกะ

มฆมาณพกับสหาย ๓๓ คน

ในอดีตกาลมาณพชื่อมฆะ ได้ทำรัมณียสถาน (ที่น่ายินดี) แล้วพักอยู่ มีคนมาผลักเขาออกจากที่นั้นมฆะก็ไม่โกรธ แม้ไปทำรัมณียสถานที่อื่นก็ถูกผลักออกจากที่นั้น เขาก็ไม่โกรธคิดว่า ชนทั้งหลายเป็นผู้ได้รับความสุขแล้ว กรรมนี้พึงเป็นกรรมให้ความสุขแก่เรา เขาคงทำรัมณียสถานต่อไปเรื่อยๆ

ในฤดูหนาว เขาได้ก่อไฟให้คนเหล่านั้น ในฤดูร้อน ได้ให้น้ำ

ต่อมาจึงคิดจะทำหนทางให้ราบเรียบ เที่ยวตัดรานกิ่งไม้ที่ควรตัด บุรุษอื่นมาเห็นสอบถามว่าทำอะไร

มฆะตอบว่า ทำหนทางเป็นที่ไปสวรรค์ของตน บุรุษทั้งหลายอีก ๓๒ คน จึงมาขอทำด้วย

นายบ้านมาซักถาม แล้วไม่พอใจ จึงคิดให้บุรุษทั้ง ๓๓ คน ฉิบหาย โดยกล่าวหาว่าเป็นโจร

พระราชาทรงสั่งจับโดยไม่พิจารณา แล้วเตรียมให้ช้างเหยียบ

มฆมาณพให้โอวาทแก่ชนทั้งหลายว่า สหายเว้นแต่เมตตาแล้ว ที่พึ่งอื่นของพวกเราไม่มี ท่านทั้งหลายต้องไม่โกรธใครๆ จงเป็นผู้มีจิตเสมอด้วยเมตตาจิตในพระราชา ในนายบ้านและในช้างที่จะเหยียบ

ชนเหล่านั้นก็ได้ทำตาม ช้างไม่อาจเข้าใกล้ได้เพราะอานุภาพแห่งเมตตาของชนทั้งหลาย แม้เอาเสื่อลำแพนมาคลุมคนทั้งหมดไว้ ช้างก็ไม่อาจเข้าใกล้ได้ เมื่อพระราชาเห็นเช่นนั้น จึงทรงดำริว่าเรื่องนี้ต้องมีเหตุ

มฆมาณพจึงกล่าวว่า พวกข้าพระองค์ไม่ใช่โจร แต่กำลังทำหนทางไปสวรรค์ จึงทำกรรมนี้ นายบ้านชักนำให้พวกข้าพระองค์ทำอกุศล เมื่อไม่ทำตามจึงโกรธ

พระราชาตรัสว่า แม้สัตว์ดิรัจฉานนี้ยังรู้จักคุณของพวกเจ้า ไฉนเราเป็นมนุษย์ จึงไม่อาจรู้จักคุณของพวกเจ้า จงอดโทษแก่เราเถิด แล้วพระราชทานทรัพย์บริวาร และช้างเชือกนั้นให้เป็นพาหนะสำหรับขับขี่

พวกเขาพูดกันว่า พวกเราเห็นอานิสงส์แห่งบุญในปัจจุบันทีเดียว ต่างมีใจผ่องใสโดยประมาณยิ่ง ปรึกษากันว่าควรทำบุญให้ยิ่งขึ้นไปจึงคิดสร้างศาลาที่พักของมหาชนให้ถาวรในหนทางใหญ่ ๔ แยก มฆมาณพบำเพ็ญวัตตบท ๗ ประการ ในเวลาสิ้นชีวิต ได้เกิดเป็นท้าวสักกเทวราชในภพดาวดึงส์ สหายของเขาก็ไปเกิดในที่เดียวกัน

ขุ.ธ. อัปปมาทวรรค มก. ๔๐/๓๕๙, ปส. ๒๔/๓๐๙

๗.๑.๑๐ ประวัติพระภัททิยกาฬิโคธาบุตร

ในกาลแห่งพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านเกิดในสกุลมีโภคสมบัติมาก วันหนึ่ง เห็นพระบรมศาสดาทรงสถาปนาภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเป็นเลิศของภิกษุผู้มีตระกูลสูง ก็คิดปรารถนาตำแหน่งนั้นในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต จึงนิมนต์พระบรมศาสดาถวายมหาทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ๗ วัน หมอบแทบบาทมูลตั้งความปรารถนา

พระองค์ทรงตรวจดูอนาคตเล็งเห็นความสำเร็จ จึงทรงพยากรณ์ว่า กรรมนี้จะสำเร็จในที่สุดแห่งแสนกัปแต่กัปนี้ ในสมัยของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า จากนั้นได้กระทำกรรมดีงามมากมายจนตลอดชีวิต คือสร้าง

มีบุญวาสนามาก่อน

ธรรมาสน์ ปูลาดเครื่องลาดบนธรรมาสน์ พัดสำหรับผู้แสดงธรรม รายจ่ายสำหรับพระธรรมกถึก ทำกาละแล้วเวียนว่ายอยู่ในเทวดาและมนุษย์

ครั้งพุทธุปบาทกาลนี้ บังเกิดในขัตติยสกุลในกรุงกบิลพัสดุ์ ภัททิยกุมารอาศัยบุญได้เป็นกษัตริย์องค์หนึ่งในระหว่างกษัตริย์ ๖ พระองค์ ภายหลังทรงผนวชแล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

พระบรมศาสดาทรงตั้งพระภัททิยกาฬิโคธาบุตรไว้ในตำแหน่งผู้เป็นเลิศของภิกษุผู้มีตระกูลสูง

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๓๑๖, ปส. ๓๓/๒๕๗

๗.๒ บุญจากการอุปัฏฐาก

๗.๒.๑ สังฆปัฏฐากเถราปทาน

อานิสงส์ของการอุปัฏฐากสงฆ์

พระสังฆปัฏฐากเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า ในสมัยพระผู้มีพระภาคพระนามว่า เวสสภู ข้าพเจ้าเป็นคนวัดมีจิตเลื่อมใส มีใจยินดีได้อุปัฏฐากพระสงฆ์ผู้ประเสริฐสุด

ในกัปที่ ๓๑ นับถอยจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการอุปัฏฐาก

ในกัปที่ ๗ นับถอยจากกัปนี้ไป ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๗ ชาติ พระนามว่า สโมตถกะ สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ มีพลานุภาพมาก

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. กุมุทวรรค มก. ๗๑/๕๘๗, มจ. ๓๒/๓๔๕, ปส. ๘๒/๗๕

๗.๒.๒ องคุลิมาลเถรคาถา

อานิสงส์การก่อไฟถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า

บุพกรรมของพระองคุลีมาล ในคราวที่โลกว่างจากพระพุทธเจ้า เขาบังเกิดเป็นชาวนา เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง เปียกน้ำฝน มีจีวรชุ่ม ถูกความหนาวเบียดเบียน เข้าไปยังพื้นที่นาของตน เขาเกิดความโสมนัสว่าบุญเขตปรากฏแก่เราแล้ว จึงได้ก่อไฟถวาย ด้วยกำลังแห่งกรรมนั้น เขาจึงเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยกำลังแรง และกำลังเชาวน์ในทุกภพทุกชาติ ในอัตภาพสุดท้ายนี้ จึงทรงกำลังเท่าช้างสาร ๗ เชือก

ขุ.เถร. วีสตินิบาต มก. ๕๓/๑๓๒, มจ. ๒๖/๔๘๒, ปส. ๖๓/๒๕๘

๗.๒.๓ อุปัฏฐายิกเถราปทาน

อานิสงส์ของการถวายคนอุปัฏฐาก

พระอุปัฏฐากยิกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตของตน จึงกล่าวว่า พระพุทธเจ้าผู้สมควรรับเครื่องบูชา ผู้เป็นจอมแห่งเทวดาและมนุษย์ ผู้เจริญที่สุดในโลก ทรงองอาจกว่านรชน กำลังเสด็จดำเนินอยู่ที่ถนน

ข้าพเจ้าได้ทูลนิมนต์แล้ว จึงได้ถวายคนอุปัฏฐาก แด่พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น พระนามว่า สิทธัตถะผู้แสวงหาประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตวโลกทั้งปวง ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่

พระมหามุนีสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรับแล้วทรงส่งมอบคืน ได้เสด็จลุกจากอาสนะนั้นแล้วบ่ายพระพักตร์เสด็จหลีกไปทางทิศตะวันออก

ในกัปที่ ๙๔ นับถอยจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ถวายคนอุปัฏฐากไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการถวายคนอุปัฏฐาก

ในกัปที่ ๕๗ นับถอยจากกัปนี้ไป ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิทรงพระนามว่า พลเสน สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ มีพลานุภาพมาก

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้สำเร็จแล้ว

ขุ.อป. ปัณณทายกวรรค มก. ๗๑/๗๒๗, มจ. ๓๒/๔๔๖, ปส. ๘๒/๑๑๖

๗.๒.๔ มหาปรินิพพานสูตร

พระบรมศาสดาตรัสสรรเสริญพระอานนท์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทานโอวาทแก่พระอานนท์ ถึงการเป็นอุปัฏฐากตถาคตได้บุญมาก ให้รีบทำความเพียร จึงเป็นผู้ไม่มีอาสวะโดยฉับพลัน ทรงกล่าวสรรเสริญพระอานนท์ว่า ท่านเป็นบัณฑิต ย่อมรู้ว่า นี้เป็นกาลของเหล่าอุบาสก นี้เป็นกาลของเหล่าอุบาสิกา นี้เป็นกาลของพระราชา นี้เป็นกาลของพระราชามหาอำมาตย์ นี้เป็นกาลของพวกเดียรถีย์ นี้เป็นกาลของสาวกเดียรถีย์ และพระอานนท์มีอัพภูตธรรม ๔ คือ

๑. ภิกษุที่เห็นพระอานนท์ก็ยินดี

๒. เมื่อพระอานนท์แสดงธรรม ภิกษุทั้งหลายยินดีฟังไม่รู้จักอิ่ม

๓. ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เห็นพระอานนท์ก็ยินดี

๔. พระอานนท์แสดงธรรม ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ฟังไม่รู้จักอิ่ม

หลังจากพุทธปรินิพพานแล้ว ท่านบำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุธรรมขณะเอนกายพักผ่อน เท้ายกจากพื้นศีรษะยังไม่ทันแตะพื้นก็บรรลุอรหัตผล

วิ.ม. มก. ๑๓/๓๑๑, มจ. ๑๐/๗๘, ปส. ๑๓/๓๙๗

๗.๒.๕ พระเวยยาวัจจกเถระ

ผลแห่งการขวนขวายในกิจที่ชอบ

พระเวยยาวัจจกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า การประชุมใหญ่แห่งพระผู้มีพระภาคพระนามว่า วิปัสสี ข้าพเจ้าได้เป็นไวยาวัจกร ขวนขวายในกิจทุกอย่าง

ข้าพเจ้าไม่มีไทยธรรมที่จะถวายแด่พระสุคตผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ มีจิตผ่องใส ได้อภิวาทพระยุคลบาทของพระบรมศาสดา

ในกัปที่ ๙๑ นับถอยจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำความขวนขวายไว้ จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งความขวนขวาย

ในกัปที่ ๘ นับถอยจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า สุจินติยะ สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ มีพลานุภาพมาก

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ อภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. สุธาวรรค มก. ๗๑/๓๔๘, มจ. ๓๒/๒๔๖, ปส. ๘๑/๒๓๖

๗.๒.๖ บุพกรรมนายโฆสกะ

เกิดเป็นสุนัขได้ป้องกันภัยให้พระปัจเจกพุทธเจ้า

ก่อนที่พระบรมศาสดาจะบังเกิดที่แคว้นอัลลกัปปะ เกิดโรคระบาด บุรุษผู้หนึ่งพาภรรยาและบุตรหนีออกนอกเมือง ในระหว่างทางกันดาร ได้ผลัดกันอุ้มลูกกับภรรยา และได้หลอกภรรยาทิ้งลูกให้ตายในระหว่างทาง เขาเดินทางไปถึงบ้านของคนเลี้ยงโค ได้รับอาหารแล้วกินด้วยความหิวจัดจนป่วย

ก่อนสิ้นชีวิต มีจิตยินดีในสุนัขของคนเลี้ยงโค ที่ได้รับการบำรุงดูแลเป็นอย่างดี เมื่อตายแล้ว เขาไปเกิดเป็นสุนัขของคนเลี้ยงโคผู้มีศรัทธา ได้ช่วยนำทางและป้องกันภัยให้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า

เมื่อตายจากสุนัขไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชื่อว่า โฆสกเทพบุตร

ในสมัยพุทธกาล เกิดในครรภ์ของนางโสเภณี เมื่อคลอดแล้วก็ถูกนำไปทิ้ง แต่คนทำงานของเศรษฐีเก็บไปเลี้ยง เศรษฐีก็ให้ค่าจ้างให้นำโฆสกะไปทิ้งให้ตายหลายครั้ง

ครั้งแรก เอาทารกไปนอนปากประตูคอกโค แต่โคอุสภะจ่าฝูงมายืนคร่อม จนคนเลี้ยงโคเอาไปเลี้ยง

ครั้งที่ ๒ เอาทารกไปทิ้งที่สุสานศพสด แม่แพะก็มาให้นม จนคนเลี้ยงแพะเอาไปเลี้ยง

ครั้งที่ ๓ เอาทารกไปนอนขวางทางล้อเกวียน โคนำเกวียนก็มายืนคร่อม จนนายกองเกวียนเอาไปเลี้ยง

ครั้งที่ ๔ เอาทารกไปโยนเหว ทารกตกลงไปที่โรงช่างสาน หัวหน้าช่างสานเก็บเอาไปเลี้ยง

ครั้งที่ ๕ เศรษฐีส่งไปให้ช่างหม้อฆ่า ลูกของเศรษฐีผู้เป็นน้องก็อาสาไปแทน จึงถูกนายช่างหม้อฆ่าแทน

ครั้งสุดท้าย เศรษฐีส่งไปให้เพื่อนเศรษฐีต่างเมืองฆ่า แต่ธิดาเศรษฐีเกิดเสน่หาเปลี่ยนจดหมายส่งตัวให้แต่งงานกับธิดาเศรษฐีแทน

โฆสกะถูกทิ้งด้วยกรรมที่ทิ้งบุตรของตน แต่รอดตายมาได้ทุกครั้งด้วยผลแห่งบุญที่ป้องกันภัยให้พระปัจเจกพุทธเจ้า

อัง.เอกก. มก. ๓๓/๑๐๒, ปส. ๔๘/๒๒๕, ปส. ๓๕/๒๓๗

๗.๒.๗ พระอารักขทายกเถระ

ผลแห่งการถวายอารักขา

พระอารักขทายกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

ข้าพเจ้าได้สร้างรั้ว และได้ถวายอารักขาแด่พระมุนีพระนามว่า ธัมมทัสสี ผู้เป็นจอมแห่งเทวดาและมนุษย์ผู้คงที่

ในกัปที่ ๑๑๘ นับถอยจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงได้บรรลุความสิ้นอาสวะเพราะผลกรรมวิเศษนั้น

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. อารักขทายกวรรค มก. ๗๑/๗๖๓, มจ. ๓๒/๔๗๒, ปส. ๘๒/๑๒๔

๗.๓ บุญจากการบริการด้านคมนาคม

๗.๓.๑ อานิสงส์ของการพาพระโพธิสัตว์ออกบวช

พระมหาโมคคัลลานะถามเทพบุตรตนหนึ่งว่า ได้วิมานมาด้วยบุพกรรมอะไร

เทพบุตรตอบพระมหาโมคคัลลานะว่า ข้าพเจ้า คือ กัณฐกอัศวราช สหชาติของเจ้าชายสิทธัตถะ ในครั้งที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ์เพื่อโพธิญาณตอนเที่ยงคืน พระองค์ทรงใช้ฝ่าพระหัตถ์อันนุ่มและพระนขา ค่อยๆ ตบขาข้าพเจ้าและตรัสว่า พาไปสิสหาย เราบรรลุพระสัมโพธิญาณอันอุดมแล้ว จะยังโลกให้ข้ามโอฆสงสาร

เมื่อข้าพเจ้าฟังพระดำรัสนั้น มีความร่าเริงเป็นอันมาก ข้าพเจ้านำพระมหาบุรุษไปแว่นแคว้นอื่น พระมหาบุรุษนั้นมิได้ทรงอาลัย ละทิ้งข้าพเจ้าและฉันนมหาอำมาตย์ไว้แล้ว เสด็จหลีกไป ข้าพเจ้าร้องไห้เพราะไม่ได้เห็นพระมหาสัตว์ จึงป่วยหนักแล้วตายในฉับพลัน ด้วยอานุภาพแห่งบุญ ข้าพเจ้าจึงมาอยู่วิมานทิพย์นี้

ขุ.วิ. สุนิกขิตวรรค มก. ๔๘/๖๐๗, มจ. ๒๖/๑๔๗, ปส. ๖๐/๒๙๖

๗.๓.๒ นันทเถรคาถา

อานิสงส์ของการพาพระพุทธเจ้าเสด็จข้ามแม่น้ำ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๘.๓ หน้า ๑๔๑

๗.๓.๓ ขทิรวนิยเถรคาถา

อานิสงส์ของการพาพระพุทธเจ้าเสด็จข้ามแม่น้ำ

พระขทิรวนิยเรวตเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า แม่น้ำภาคีรถีไหลมาจากภูเขาหิมพานต์ ข้าพเจ้าเกิดเป็นนายเรือ อยู่ที่ท่าน้ำไม่ราบเรียบ พาคนส่งข้ามฟากจากฝั่งโน้นมาฝั่งนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ ผู้ทรงเป็นผู้นำ ผู้สูงสุดแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พร้อมกับพระขีณาสพ ๑๐๐,๐๐๐ องค์ ผู้ได้วสี จักข้ามกระแสแม่น้ำคงคา

ข้าพเจ้าได้นำเรือมาจอดรวมกันไว้จำนวนมาก แล้วจัดประทุนที่นายช่างประกอบอย่างดีไว้บนเรือ ต้อนรับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้องอาจกว่านรชน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ศาสดา ได้เสด็จมาขึ้นเรือนั้นแล้ว ประทับอยู่ท่ามกลางน้ำ ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า นายเรือที่ได้พาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสงฆ์ผู้ไม่มีอาสวะส่งข้ามฟาก จักรื่นรมย์อยู่ในเทวโลกด้วยจิตที่เลื่อมใสนั้น วิมานที่บุญกรรมตกแต่งไว้อย่างดีมีสัณฐานดุจเรือ จักเกิดขึ้นแก่ท่าน จักมีหลังคาดอกไม้กั้นอยู่ในอากาศทุกเมื่อ

ในกัปที่ ๕๘ นายเรือผู้นี้จักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า ตารณะ เป็นใหญ่ มีชัยชนะในทวีปทั้ง ๔

ในกัปที่ ๕๗ นับจากกัปนี้ไป จักเกิดเป็นกษัตริย์พระนามว่า จัมพกะ มีพลานุภาพมาก จักรุ่งเรืองดังดวงอาทิตย์อุทัย

ในกัปที่แสนนับจากกัปนี้ไป พระบรมศาสดาพระนามว่า โคดม ตามพระโคตร ทรงสมภพในราชสกุลโอกกากราช จักอุบัติขึ้นในโลก นายเรือผู้นี้จุติจากสวรรค์ชั้นไตรทิพย์แล้วจักไปเกิดเป็นมนุษย์ เป็นบุตรของพราหมณ์มีนามว่า เรวตะ ตามโคตร เขาถูกกุศลมูลตักเตือนแล้ว จักออกจากเรือนไปบวชในศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า โคดม หลังจากบวชแล้ว เขาจักประกอบความเพียรเจริญวิปัสสนากำหนดรู้อาสวะทั้งปวง เป็นผู้ไม่มีอาสวะแล้วนิพพาน

ข้าพเจ้ามีความเพียรสำหรับนำพาธุระ เป็นความเพียรที่นำมาซึ่งธรรม เป็นแดนเกษมจากโยคะ ข้าพเจ้าทรงร่างกายซึ่งมีในภพสุดท้าย อยู่ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ใน ๑๐๐,๐๐๐ กัปที่ผ่านมา แสดงผลแก่ข้าพเจ้าในอัตภาพสุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าหลุดพ้นดีแล้ว ดุจความเร็วแห่งลูกศรพ้นไปจากแล่ง เผากิเลสทั้งหลายได้แล้ว แต่นั้น พระมุนีผู้มีพระปัญญามาก ทรงถึงที่สุดแห่งโลก (คือถึงความสิ้นทุกข์) ได้ทอดพระเนตรเห็นข้าพเจ้าผู้ยินดีในป่า จึงทรงตั้งข้าพเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.เถร. เอกนิบาต มก. ๕๐/๒๓๘, มจ. ๒๖/๓๑๘, ปส. ๖๒/๑๗๙
ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๖๔๐, มจ. ๓๒/๙๖, ปส. ๘๑/๕๑

๗.๓.๔ อุตติยเถรคาถา

อานิสงส์ของการพาพระพุทธเจ้าเสด็จข้ามแม่น้ำ

พระอุตติยเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

ครั้งนั้น ข้าพเจ้าเกิดเป็นจระเข้อาศัยอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำจันทภาคา ขวนขวายหาเหยื่อของตนจึงได้ไปยังท่าน้ำ สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระสยัมภู ผู้ทรงเป็นบุคคลผู้เลิศ พระนามว่า สิทธัตถะ พระองค์ประสงค์จะเสด็จข้ามแม่น้ำ จึงเสด็จเข้ามายังท่าน้ำ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาถึงแล้ว แม้ข้าพเจ้าก็เข้าไปถึงที่ท่าน้ำนั้น

ข้าพเจ้าเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วกราบทูลคำนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียรมาก ขอเชิญพระองค์เสด็จขึ้น (หลังข้าพระองค์) เถิด ข้าพระองค์จักพาพระองค์ข้ามฝั่งนั้นเป็นวิสัยของบิดาและปู่ของข้าพระองค์ ข้าแต่พระมหามุนี ขอพระองค์ทรงอนุเคราะห์ด้วยเถิด

พระผู้มีพระภาคผู้มหามุนี ทรงสดับคำทูลเชิญของข้าพเจ้าแล้วเสด็จขึ้น (หลัง) ข้าพเจ้ามีจิตร่าเริงเบิกบาน จึงพาพระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นผู้นำสัตวโลกข้ามไปที่ฝั่งแม่น้ำฝั่งโน้น พระผู้มีพระภาคพระนามว่า สิทธัตถะ ผู้ทรงเป็นผู้นำสัตวโลก ทรงทำให้ข้าพเจ้าพอใจ ณ ที่นั้นว่า ท่านจักได้บรรลุอมตธรรม

ข้าพเจ้าจุติจากกายนั้นแล้ว ได้ไปเกิดยังเทวโลก มีเหล่านางเทพอัปสรห้อมล้อม ได้เสวยทิพยสุข ข้าพเจ้าได้เป็นจอมเทพ ได้ครองเทวสมบัติ ๗ ชาติ และได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ๓ ชาติ

ข้าพเจ้าประกอบวิเวกอยู่เนืองๆ มีปัญญารักษาตนและสำรวมดีแล้ว ทรงร่างกายซึ่งมีภพสุดท้ายอยู่ในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในกัปที่ ๙๔ นับถอยจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้พาพระผู้มีพระภาคผู้องอาจกว่านรชนข้ามแล้ว จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการพาพระผู้มีพระภาคข้ามแม่น้ำ

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.เถร. เอกนิบาต มก. ๕๐/๑๙๐, มจ. ๒๖/๓๒๓, ปส. ๖๒/๑๔๖
ขุ.อป. สุภูติวรรค มก. ๗๑/๑๐๙, มจ. ๓๒/๑๔๕, ปส. ๘๑/๑๕๔

๗.๓.๕ ตรณิยเถราปทาน

อานิสงส์ของการพาพระพุทธเจ้าเสด็จข้ามแม่น้ำ

พระตรณิยเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

พระผู้มีพระภาคพระนามว่า อัตถทัสสี ผู้เป็นจอมแห่งเทวดาและมนุษย์ ทรงองอาจกว่านรชนมีหมู่พระสาวกแวดล้อม เสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำคงคา มีน้ำเต็มเปี่ยมเสมอขอบฝั่ง กาดื่มกินได้ ข้ามได้ยาก ข้าพเจ้าพาพระพุทธเจ้าผู้สูงสุดแห่งเทวดาและมนุษย์พร้อมหมู่ภิกษุส่งข้ามแม่น้ำ

ในกัปที่ ๑๑๘ นับถอยจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการส่งพระพุทธเจ้าข้ามแม่น้ำ

ในกัปที่ ๑๑๓ นับถอยจากกัปนี้ไปได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๕ ชาติ พระนามว่า สัพโพภาวะ สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ มีพลานุภาพมาก

ในภพสุดท้าย ข้าพเจ้าเกิดในตระกูลพราหมณ์ ได้ออกบวชในศาสนาของพระบรมศาสดา พร้อมกับสหาย ๓ คน

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. กณิการปุปผิยวรรค มก. ๗๑/๖๒๑, มจ. ๓๒/๓๗๒, ปส. ๘๒/๘๖

๘. บุญจากการให้ส่วนบุญ

๘.๑ ชาณุสโสณีสูตร

การอุทิศทานให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

ชาณุสโสณีมาทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า เมื่อบำเพ็ญกุศลแล้วอุทิศให้แก่หมู่ญาติที่ละโลกไปแล้ว ทานกุศลนั้นจะสำเร็จแก่หมู่ญาติหรือไม่

พระบรมศาสดาตรัสว่า ที่สำเร็จแก่หมู่ญาติก็มี ที่ไม่สำเร็จแก่หมู่ญาติก็มี ขึ้นอยู่กับภพภูมิที่เขาไปถือกำเนิดบางคนทำอกุศลกรรมในโลกนี้ไปบังเกิดเป็นเปรตวิสัย ทานที่อุทิศย่อมสำเร็จแก่เปรตเหล่านั้น แม้ทายกผู้บริจาคทานก็ย่อมไม่ไร้ผลที่ตนเองได้บำเพ็ญบุญเอาไว้

อัง.ทสก. ปุคคลวรรค มก. ๓๘/๔๓๕, มจ. ๒๔/๓๒๕, ปส. ๔๕/๒๔๔

๘.๒ ติโรกุฑฑสูตร

การอุทิศส่วนบุญแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

ในกัปที่ ๙๒ นับแต่กัปนี้ ในกาลแห่งพระปุสสสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระราชาองค์หนึ่งมีโอรส ๓ องค์ ได้มีศรัทธาเป็นอุปัฏฐากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสาวกตลอดพรรษา พร้อมด้วยบุรุษไวยาวัจกร และบุรุษชาวชนบทชนบางพวกถูกความตระหนี่ครอบงำ ทำอันตรายแก่ทานของภิกษุสงฆ์ เมื่อละจากโลกแล้วไปเกิดเป็นเปรต

เวลาล่วงไป ๙๒ กัป ในภัทรกัปนี้ สมัยแห่งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เปรตเหล่านี้เข้ามาทูลถามพระบรมศาสดาว่า ปรารถนาจะได้ส่วนบุญ

พระบรมศาสดาตรัสว่า จะยังไม่ได้ในบัดนี้ ให้รอไปถึงสมัยแห่งพระโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า พระราชาพระนามว่า พระเจ้าพิมพิสารเคยเป็นญาติของท่าน จะอุทิศส่วนกุศลให้พวกท่าน

เมื่อกาลล่วงไปพุทธันดรหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระเจ้าพิมพิสารจะถวายมหาทานในวันรุ่งขึ้น เปรตเหล่านั้นมาส่งเสียงร้องน่าสะพรึงกลัวในคืนนั้น

รุ่งขึ้น พระเจ้าพิมพิสารจึงมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลถามถึงเสียงร้องนั้น พระองค์ตรัสเล่าเหตุทั้งหมด พระเจ้าพิมพิสารจึงถวายมหาทานทั้งภัตตาหาร ผ้า และเสนาสนะ แล้วอุทิศส่วนกุศลให้ ทันใดนั้นอาหารทิพย์ ผ้าทิพย์ ปราสาททิพย์ ก็บังเกิดขึ้นแก่พวกเปรต

พระบรมศาสดาทรงอธิษฐานให้พระราชาเห็น พระราชาทรงดีพระทัย

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๒๗๖, ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๑๓๘, มจ. ๒๕/๑๕, ปส. ๔๗/๔๕๕

๘.๓ สุนีธะและวัสสการะมหาอำมาตย์

เทวดาย่อมรักษาผู้ที่อุทิศบุญไปให้

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๗.๓ หน้า ๑๘๓

๘.๔ กุณฑกปูวชาดก

พระราชานำทรัพย์ไปให้มหาทุคตะแล้วขอส่วนบุญ

พระบรมศาสดาประทับ ณ พระนครสาวัตถี ทรงปรารภบุรุษผู้เข็ญใจคนหนึ่ง เมื่อมีการถวายภัตของผู้ร่วมอยู่ในถนนเดียวกันแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุรุษเข็ญใจได้ใส่ขนมที่ทำด้วยรำในบาตรของพระบรมศาสดา พระบรมศาสดาเสวยขนมนั้น

พระราชา อำมาตย์รวมถึงคนเฝ้าประตู พากันเข้าไปหามหาทุคตะ เอาทรัพย์ไปให้แล้วขอส่วนบุญ

มหาทุคตะขอไปกราบทูลถามพระบรมศาสดาก่อน

พระพุทธองค์ตรัสว่า ท่านจงรับทรัพย์แล้วให้ส่วนบุญแก่เขาเถิด พวกเขาหล่านั้นพากันให้ทรัพย์ด้วยการประมูล มหาทุคตะได้ทรัพย์ถึงเก้าโกฏิ พระราชาทรงบูชาด้วยตำแหน่งเศรษฐี

พระบรมศาสดาทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นรุกขเทวดา มหาทุคตะนี้ได้กระทำพลีกรรมถวายโอชาแห่งขนมรำแก่รุกขเทวดา รุกขเทวดาแนะนำหม้อขุมทรัพย์ที่ยู่ใต้ดิน ทำให้มหาทุคตะในครั้งนั้นได้ตำแหน่งเศรษฐีเช่นเดียวกัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มหาทุคตะในครั้งนั้นได้มาเป็นบุรุษผู้เข็ญใจในครั้งนี้ ส่วนรุกขเทวดาได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปโรสตวรรค มก. ๕๖/๔๑๘, มจ. ๒๗/๔๕, ปส. ๖๕/๒๗๒

๘.๕ มาตาสูตร, นันทมาตาสูตร

นันทมารดาอุทิศส่วนกุศลให้ท้าวเวสสวัณ

พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะจาริกไปในชนบท นันทมารดาลุกขึ้นสวดมนต์ ตั้งแต่ยังไม่อรุณ

ท้าวเวสสวัณผ่านมาจึงเปล่งสาธุ อนุโมทนาต่อนาง

นางบอกว่า ขอบทสวดมนต์นี้เป็นเครื่องต้อนรับท้าวเวสสวัณ

ท้าวเวสสวัณแจ้งการเดินทางของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะว่า ยังไม่ได้ฉันเช้า ขอให้นางถวายภัตตาหารเช้า แล้วอุทิศทักษิณาทานแก่ท่านเป็นเครื่องต้อนรับด้วย

อัง.สัตตก. มหายัญญวรรค มก. ๓๗/๑๔๖, มจ. ๒๓/๙๒, ปส. ๔๒/๙๑

๘.๖ ประวัติของพระอนุรุทธเถระ

ผู้เลิศด้วยทิพยจักษุ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๙.๓ หน้า ๑๔๕

๘.๗ ปิฏฐธีตลิกเปตวัตถุ

การอุทิศส่วนกุศลให้ตุ๊กตาแป้ง

หลานสาวของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีทำตุ๊กตาแป้งตกแตก จึงร้องไห้ ใครๆ ก็ไม่อาจระงับการร้องไห้ของหลานสาวได้ พี่เลี้ยงจึงพามาหาเศรษฐีขณะที่เฝ้าพระบรมศาสดาอยู่ในเรือน

เศรษฐีจึงอาราธนาพระบรมศาสดาพร้อมสาวก ๕๐๐ รูป มารับทาน เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ตุ๊กตาแป้งในวันรุ่งขึ้น หลานสาวจึงหยุดร้องไห้

วันต่อมา หมู่ญาติ พระราชา และชาวเมืองก็ให้ทานคล้อยตามเศรษฐี เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ตุ๊กตาแป้งต่อเนื่องไปอีกถึง ๕ เดือน

ขุ.เปต. อุรควรรค มก. ๔๙/๓๐, มจ. ๒๖/๑๖๙, ปส. ๖๑/๓๙

๘.๘ การอุทิศส่วนกุศล

สำเร็จประโยชน์ด้วยเหตุ ๓

ทักษิณาทาน ย่อมสำเร็จผลด้วยองค์ ๓ คือ

๑. ด้วยการอนุโมทนาของผู้รับ

๒. ด้วยการอุทิศของทายกทั้งหลาย

๓. ด้วยการถึงพร้อมแห่งทักขิไณยบุคคล

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๒๙๑, ปส. ๔๗/๔๔๕

๘.๙ สานุวาสีเถรเปตวัตถุ

การอุทิศส่วนกุศลให้เปรตญาติ

พระเถระนามว่า โปฏฐปาทะ เป็นสมณะมีอินทรีย์อบรมดีแล้ว มารดาบิดาและพี่ชายต่างไปเกิดเป็นเปรต

เปรตพี่ชายปรากฏตัวให้พระเถระเห็น เล่าความลำบากให้ทราบ

พระเถระจึงนิมนต์พระสงฆ์มารับถวายสังฆทาน

เปรตเหล่านั้นมีอาหารประณีตเกิดขึ้น แต่ยังเปลือยกายอยู่

พระเถระเก็บผ้าจากกองหยากเยื่อเอามาทำจีวรถวายสงฆ์อันมาจากทิศทั้งสี่ และอุทิศผลบุญให้เปรต แต่ก็ยังลำบากเรื่องการเดินทาง

พระเถระได้รองเท้าแล้วถวายสงฆ์และอุทิศให้เปรต พระเถระทูลเรื่องนี้แด่พระบรมศาสดาทรงทราบ

พระพุทธองค์ตรัสว่า แม้พระองค์ก็เคยเกิดเป็นเปรต แล้วตรัสเรื่องสุตตเปรต และทรงแสดงธรรม มหาชนเกิดสลดใจ ยินดีในบุญมีทานและศีลเป็นต้น

ขุ.เปต. จูฬวรรค มก. ๔๙/๓๖๕, มจ. ๒๖/๒๓๒, ปส. ๖๑/๘๗

๘.๑๐ เสรินีเปรต

มารดาอุทิศส่วนกุศลให้เปรตธิดา

นางเสรินีเป็นคนที่มีทรัพย์สมบัติมาก แต่ไม่มีศรัทธาในการทำทานแม้เพียงกึ่งมาสก เมื่อบุคคลอื่นทำความดีก็ไม่อนุโมทนา เมื่อนางตายจากโลกนี้ไปเกิดเป็นเปรต

อุบาสกท่านหนึ่งเห็น จึงถามถึงบุพกรรม

นางเสรินีเปรตเล่าให้ฟัง แล้วบอกว่ามีทรัพย์สี่แสน ที่อยู่ใต้เตียงของนาง จึงให้อุบาสกบอกให้มารดาของนางนำทรัพย์นั้นออกให้ทาน และอุทิศส่วนกุศลให้นางด้วย

มารดาของนางก็ทำตามนั้น ทำให้นางได้รับความสุขจากการอุทิศส่วนกุศลของมารดา

ขุ.เปต. จูฬวรรค มก. ๔๙/๔๑๑, มจ. ๒๖/๒๔๑, ปส. ๖๑/๒๐๘

๘.๑๑ จูฬเสฏฐีเปรต

พระเจ้าอชาตศัตรูอุทิศส่วนกุศลให้เปรต

พระเจ้าอชาตศัตรูนอนไม่หลับ เนื่องจากการปลงพระชนม์พระราชบิดา เดินจงกรมอยู่บนปราสาท เห็นเปรต จึงถามถึงบุพกรรม ทราบว่าเคยเป็นเศรษฐีมั่งคั่ง แต่มีใจตระหนี่ไม่ให้ทาน ไม่บริจาคทรัพย์ให้แก่ใคร และเชื่อว่าผลของทานในชาติหน้าไม่มี ตายไปจึงเกิดเป็นเปรต

วันต่อมาก็ทรงเห็นอีก จึงถามว่า เราจะให้ทานอะไรอันจะทำให้เปรตนั้นสมบูรณ์

เปรตก็ตอบว่า ให้ถวายข้าวและน้ำแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสงฆ์แล้วอุทิศให้ตน

พระเจ้าอชาตศัตรูก็ทำตามคำของเปรตนั้น อุทิศส่วนกุศลให้ ทำให้เปรตกลายเป็นเทวดา

ขุ.เปต. อุพพริวรรค มก. ๔๙/๒๒๒, มจ. ๒๖/๒๐๗, ปส. ๖๑/๑๔๕

๘.๑๒ มัตตาเปตวัตถุ

ผู้ดุร้ายตายเป็นนางเปรต

กุฎุมพีคนหนึ่งเป็นคนมีศรัทธาเลื่อมใส แต่ภรรยาของเขาชื่อ มัตตา ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใส มักโกรธ และเป็นหมัน

กุฎุมพีจึงหาภรรยาใหม่ชื่อ ติสสา เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใส เป็นที่รักของสามี ไม่นานก็มีลูกชื่อ ภูตะ

ต่อมา นางมัตตาตายไปเกิดเป็นเปรต วันหนึ่ง ได้ปรากฏตัวให้นางติสสาเห็น นางติสสาจึงถามบุพกรรมของเปรตที่เคยทำไว้กับตน

นางติสสาได้ถวายทานแด่สงฆ์แล้วอุทิศให้นางเปรต นางเปรตจึงเปลี่ยนร่างมาเป็นเทพธิดา

นางติสสาได้เล่าเรื่องให้กุฎุมพีฟัง ความได้ทราบถึงหมู่สงฆ์และพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงเรื่องนี้แก่มหาชน มหาชนละความตระหนี่ให้ทาน รักษาศีล เมื่อละโลกมีสุคติเป็นที่ไป

ขุ.เปต. อุพพรีวรรค มก. ๔๙/๑๖๕, มจ. ๒๖/๑๘๙, ปส. ๖๑/๑๒๓

๙. บุญจากการการอนุโมทนาบุญ

๙.๑ วิหารวิมาน

อานิสงส์ของการอนุโมทนาในวิหารทาน

พระอนุรุทธเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า เทพธิดา เธอมีผิวพรรณงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เมื่อเธอฟ้อนรำ เสียงทิพย์ เปล่งออกจากอวัยวะน้อยใหญ่ ทั้งกลิ่นหอมระรื่นชื่นใจก็ฟุ้งออกจากอวัยวะน้อยใหญ่...ขอเธอจงบอกเถิดว่า นี้เป็นผลกรรมอันใดเล่า

เทพธิดานั้นตอบว่า นางวิสาขาสหายของดิฉันอยู่ในกรุงสาวัตถี ได้สร้างวิหารถวายสงฆ์ ดิฉันได้เห็นอาคารและการบริจาคทรัพย์เป็นอันมากอุทิศสงฆ์ เป็นที่พอใจ จึงเลื่อมใสแล้วอนุโมทนาบุญนั้น

ดิฉันได้วิมานน่าอัศจรรย์ เพราะการอนุโมทนาบุญอย่างเดียวเท่านั้น วิมานนี้มีรัศมี ๑๐๐ โยชน์ มีสระโบกขรณี มีน้ำใส พื้นดารดาษด้วยทรายทอง กึกก้องไปด้วยดนตรี วิมานน่าอัศจรรย์ มีรัศมีสว่างไสวไปทุกทิศเช่นนี้บังเกิดเพราะกุศลกรรมของดิฉัน

ขุ.วิ. มัญชิฏฐกวรรค มก. ๔๘/๓๕๔, มจ. ๒๖/๘๔, ปส. ๖๐/๑๘๖

๙.๒ ทวารปาลกวิมาน

อานิสงส์ของการอนุโมทนาบุญ

พระโมคคัลลานะไปเทวโลกพบเทพบุตรมีวิมานงดงาม จึงสอบถามถึงบุพกรรม

เทพบุตรจึงเล่าให้ฟังว่า อุบาสกคนหนึ่งถวายทานเป็นประจำ บ้านอยู่ท้ายหมู่บ้าน จึงต้องคอยปิดประตูเพราะกลัวพวกโจร ภิกษุมาแล้วเห็นประตูเรือนปิด จึงไม่มารับบาตร

มีบุญวาสนามาก่อน

ต่อมา อุบาสกทราบเรื่อง จึงจ้างเราคอยเฝ้าประตูบ้าน คอยนิมนต์ รับบาตร ปูอาสนะ เรานั้นได้ฟังธรรมตั้งอยู่ในสรณะและศีล ได้กระทำอนุโมทนาในทานกุศล

เมื่ออุบาสกตายไปเกิดในสวรรค์ชั้นยามา ส่วนเราเฝ้าประตูตายแล้วไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้วิมานงดงาม เพราะขวนขวายในการบริจาคของผู้อื่น และการอนุโมทนา

ขุ.วิ. มหาวรรค มก. ๔๘/๔๖๙, มจ. ๒๖/๑๑๑, ปส. ๖๐/๒๒๒

๙.๓ วารณเถรคาถา

อานิสงส์ของความปีติในพระพุทธเจ้า

ในสมัยของพระติสสสัมมาสัมพุทธเจ้า พระเถระเกิดในตระกูลพราหมณ์ ต่อมาออกบวชเป็นฤาษี ในสมัยนั้นมีการไหว้มหาปฐพี เพราะพระโพธิสัตว์จุติจากหมู่เทพชั้นดุสิต ก้าวลงสู่พระครรภ์ของพระพุทธมารดาในภพสุดท้าย แผ่นดินก็ไหวสนั่นเลื่อนลั่น มหาชนเห็นเหตุการณ์แล้วตกใจกลัว จึงไปถามฤาษี

ฤาษีบอกว่า เป็นบุพนิมิตแห่งการอุบัติขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านระงับความหวาดกลัวของมหาชน และประกาศให้ทราบถึงความปีติที่มีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ ฤาษีท่องเที่ยวในมนุษยโลกและเทวโลกด้วยบุญกรรมนั้น

ขุ.ชา. ติกนิบาต มก. ๕๑/๒๖๓, มจ. ๒๖/๓๗๖, ปส. ๖๓/๖๓

๙.๔ สามีแห่งธิดาของกุฏุมพี

บุพกรรมของภิกษุมีกลิ่นปากหอม

สามีแห่งธิดาของกุฏุมพี มีศรัทธาในพระบรมศาสดาจึงออกบวช พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบว่า นางเป็นหญิงไม่มีสามี จึงให้เข้ามารับใช้ในพระราชวัง

วันหนึ่ง พระราชาถือดอกบัวเข้าไปในพระราชวัง ทรงประทานดอกบัวแก่หญิงรับใช้ นางได้ดอกบัว ๒ ดอก นางแสดงความดีใจ ดมดอกบัวแล้วร้องไห้

พระราชาตรัสถาม นางทูลบอกให้ทราบถึงกลิ่นปากของสามีของนางหอมเหมือนกลิ่นดอกบัว

พระราชารับสั่งให้เก็บของหอมออกจากพระราชวัง กราบทูลพระบรมศาสดาพร้อมทั้งพระสาวกรวมทั้งพระเถระที่อดีตเคยเป็นสามีของนาง เข้ามารับถวายภัตตาหารในพระราชวัง เมื่อฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ได้กราบอาราธนาให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสาวกกลับ เหลือแต่พระเถระรูปนั้น

พระเถระกล่าวอนุโมทนา กลิ่นหอมได้ฟุ้งกระจายไปทั้งพระราชวัง

วันรุ่งขึ้นพระราชาไปกราบทูลถามพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ตรัสเล่าบุพกรรมว่า

ภิกษุได้อานิสงส์นี้จากการเปล่งสาธุการในอดีต เมื่อได้ฟังพระสัทธรรม ภิกษุนี้กล่าวสาธุ สาธุ กลิ่นหอมเกิดจากปาก จึงฟุ้งไปเหมือนกลิ่นดอกบัว

อัง.เอกก. รูปาทิวรรค มก. ๓๒/๔๔, ปส. ๓๓/๓๕

๙.๕ กุฏิวิหารีเถรคาถา

อานิสงส์ของการอนุโมทนาบุญ

พระเถระรูปหนึ่งอาศัยกระท่อมของคนเฝ้านา (เนื่องจากฝนตก) นั่งเจริญวิปัสสนา บรรลุเป็นพระอรหันต์ในกระท่อมหลังนั้น

คนเฝ้านากลับมาถามว่า ใครอยู่ในกระท่อม

พระเถระตอบว่า ภิกษุผู้ปราศจากราคะมีจิตตั้งมั่นนั่งอยู่ในกระท่อม พระเถระยังคนเฝ้านาให้อนุโมทนาการใช้สอยกระท่อม

คนเฝ้านาได้ฟังแล้วมีจิตเลื่อมใส กล่าวอนุโมทนา

พระบรมศาสดาทรงได้ยินโดยทิพพโสตธาตุ จึงตรัสว่า

ด้วยผลที่ภิกษุผู้ไม่มีอาสวะอยู่ในกระท่อมของท่าน ท่านจะได้เป็นจอมเทพ จอมจักรพรรดิ และเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าในที่สุด

ขุ.ชา. เอกนิบาต มก. ๕๐/๒๘๖, มจ. ๒๖/๓๒๓, ปส. ๖๒/๑๙๖

๙.๖ อสทิสทาน

อานิสงส์ของการอนุโมทนาบุญ

ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าปเสนทิโกศลและมหาชนแข่งกันทำทาน พระราชาจัดถวายทานอันโอฬาร ทานนั้นเรียกว่า อสทิสทานตลอด ๗ วัน ในวันที่เจ็ดพระราชาทูลพระบรมศาสดาให้ทรงแสดงธรรม

พระบรมศาสดาตรัสพระคาถาเพียงสั้นๆ เพราะทรงทราบว่า ในบริษัทนี้ อำมาตย์ชื่อกาฬะตำหนิ ไม่ยินดีในทานที่พระราชาถวาย ถ้าแสดงธรรมจะทำให้ศีรษะของอำมาตย์แตกเป็น ๗ เสี่ยง แต่อำมาตย์ชื่อ ชุณหะอนุโมทนาในทาน

วันรุ่งขึ้น พระราชาจึงไปทูลถาม พระบรมศาสดาจึงตรัสบอกเหตุ พระราชากลับมาตรัสถามกาฬะ แล้วขับไล่ออกจากแคว้น ตรัสถามชุณหะ ทราบแล้วให้ราชสมบัติแก่ชุณหะ

ชุณหะถวายทานเช่นเดียวกับพระองค์ ๗ วัน ในวันที่เจ็ดพระบรมศาสดาทรงแสดงธรรม เมื่อจบพระธรรมเทศนา ชุณหะก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. โลกวรรค มก. ๔๒/๒๖๒, ที.ม. มก. ๑๔/๔๖, มจ. ๒๕/๘๘, ปส. ๕๑/๓๓, ปส.๔๗/๔๓๘

๙.๗ สีลานิสังสชาดก

พ้นภัยเพราะศีลและการอนุโมทนา

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุบาสกผู้เป็นอริยสาวก เดินทางด้วยเท้าข้ามแม่น้ำอจิรวดี ได้ยึดปีติ มีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ เดินไปบนหลังน้ำ ข้ามแม่น้ำได้คล้ายกับเดินบนพื้นดิน พระพุทธองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นเทวดาประจำสมุทร เมื่อช่างกัลบกเดินทางกับอุบาสกผู้เป็นอริยสาวกทางทะเล เรือแตกกลางทะเล ทั้งสองคนเกาะแผ่นกระดาน รอดชีวิตมาถึงเกาะแห่งหนึ่ง

ช่างกัลบกฆ่านกกินเป็นอาหาร แต่อุบาสกไม่กิน ระลึกถึงแต่คุณของพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง

พญานาคที่เกาะนั้นได้เนรมิตกายเป็นเรือลำใหญ่เต็มไปด้วยรัตนะ ๗ ประการ มีเทวดาประจำสมุทรเป็นมาณพต้นหนเรือมารับเฉพาะอุบาสกไป ช่างกัลบกไม่มีศีลจึงไม่ให้ไปด้วย

อุบาสกให้ช่างกัลบกอนุโมทนาในทานที่ให้ ศีลที่รักษา และภาวนาที่ตนอบรม เมื่อช่างกัลบกอนุโมทนาแล้ว เทวดาจึงอุ้มทั้ง ๒ คน ไปกรุงพาราณสี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พญานาคในครั้งนั้นได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนเทวดาประจำสมุทรคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อสทิสวรรค มก. ๕๗/๒๑๙, มจ. ๒๗/๘๕, ปส. ๖๕/๔๖๔

๑๐. บุญจากการฟังธรรม

ดูมงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล หน้า ๖๙๗

๑๑. บุญจากการแสดงธรรม

ดูมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล หน้า ๗๘๙

๑๒. บุญจากการปรับความเห็นให้ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ ๑๐)

ดูมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๒ สัมมาทิฐิ หน้า ๔๒๔

๑๓. ตัวอย่างผลของบุญ

๑๓.๑ เหตุที่ทำให้ได้รูปสมบัติ

๑๓.๑.๑ วิสาขาวัตถุ

ลักษณะของเบญจกัลยาณี ๕ ประการ คือ

๑. ผมงาม
๒. เนื้องาม (ริมฝีปากงาน)
๓. กระดูกงาม (ฟัน)
๔. ผิวงาม
๕. วัยงาม (งามทุกวัย)

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๗๗, ปส. ๔๙/๑๑๐

๑๓.๑.๒ มัลลิกสูตร, มัลลิกาเทวีสูตร

ตรัสเหตุที่ทำให้สตรีรูปงาม ผิวพรรณงาม

พระนางมัลลิกาทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้มาตุคามในโลกนี้มีรูปงาม น่าดู น่าชม น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความเป็นผู้มีผิวพรรณงามยิ่ง

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า มาตุคามบางคนในโลกนี้ ไม่เป็นผู้มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่าแม้มากก็ไม่ขัดเคือง ไม่ฉุนเฉียว ไม่กระฟัดกระเฟียด ไม่แสดงความโกรธความขัดเคือง และความไม่พอใจให้ปรากฏ ย่อมเป็นเหตุให้เป็นผู้มีผิวพรรณงาม

อัง.จตุกก. มหาวรรค มก. ๓๕/๕๐๖, มจ. ๒๑/๓๐๐, ปส. ๓๘/๑๘๑

๑๓.๑.๓ โสณโกฬิวิสวัตถุ

เศรษฐีบุตรโสณโกฬิวิสะเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร

ในเมืองจัมปา มีเศรษฐีบุตรชื่อโสณโกฬิวิสะ เป็นสุขุมาลชาติ มีลักษณะพิเศษคือ ที่ฝ่าเท้าทั้ง ๒ ข้าง มีขนงอกขึ้นสีแดงคล้ายดอกอัญชันเต็มฝ่าเท้า เศรษฐีบุตรได้ลักษณะพิเศษเช่นนี้ เพราะในอดีตชาติ เคยปูลาดผ้ากัมพลแดงรองรับพระปัจเจกพุทธเจ้า ปรารถนาให้เท้าของท่านไม่เปรอะเปื้อน

เศรษฐีบุตรได้เข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นลักษณะพิเศษแล้ว จึงทรงมีรับสั่งให้บุตรเศรษฐีไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาโดยตรัสว่า เราได้สอนประโยชน์ในปัจจุบันให้ เจ้าจงไปเฝ้าพระบรมศาสดาเพื่อรับคำสั่งสอนอันเป็นประโยชน์ในภายหน้า

วิ.ม. จัมมขันธกะ มก. ๗/๑, มจ. ๕/๑, ปส. ๖/๑

๑๓.๑.๔ อุมมาทันตีชาดก

อธิษฐานให้ได้รูปงาม

ในอดีตกาล มีธิดาสาวของท่านเศรษฐีคนหนึ่งมีรูปร่างสวยงามยิ่ง พวกปุถุชนที่พบเห็นเธอไม่สามารถดำรงอยู่ได้ เป็นผู้เมาด้วยกิเลส เหตุที่นางได้รูปงามเพราะนางได้ถวายผ้าแดง แก่พระสาวกของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วอธิษฐานว่า ดิฉันเที่ยวไปในภพ พึงเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งรูปอันงาม คนใดคนหนึ่งเห็นดิฉันแล้วอย่าได้ดำรงอยู่โดยภาวะของตนเลย ผู้หญิงอื่นชื่อว่ารูปสวยงามเกินกว่าดิฉัน อย่าได้มีเลย

เศรษฐีได้ทูลเรื่องความงามของธิดาแก่พระราชา พระราชาทรงสั่งให้พราหมณ์ทั้งหลายไปดูลักษณะ

พราหมณ์เหล่านั้นได้พบนางก็ไม่สามารถดำรงสติอยู่ได้ เป็นผู้เมาด้วยกิเลส นางเห็นอาการของพราหมณ์เหล่านั้น จึงให้คนใช้ลากพราหมณ์ออกไปนอกบ้าน พราหมณ์เหล่านั้นโกรธนาง จึงกราบทูลความเท็จต่อพระราชาว่านางเป็นหญิงกาลกรรณี

พระราชาทรงเชื่อพวกพราหมณ์ จึงมิได้ทรงรับสั่งให้นำหญิงนั้นมา บิดาของนางจึงได้มอบให้เป็นภริยาของอภิปารกเสนาบดี

ต่อมาพระราชามาพบนางในภายหลัง ในวันทำประทักษิณพระนคร เพราะนางตั้งใจให้พระราชาทอดพระเนตรเห็นแล้วหลงใหลไม่อาจดำรงสติไว้ได้ แต่พระราชาทรงกลับพระทัยได้ เพราะเสนาบดีได้ทำกุศโลบายเพื่อปลดเปลื้องโทษทั้งของพระราชาและของตนเอง โดยให้คนใช้คนสนิท เข้าไปนั่งในโพรงต้นไม้ใหญ่ เป็นรุกขเทวดา แล้วตนเองเข้าไปทำพลีกรรม ถามถึงเหตุที่พระราชาทรงเพ้อรำพัน ก็ได้คำตอบตามที่เสนาบดีสั่งไว้ แล้วนำความมาบอกให้อำมาตย์ทราบ และขอเข้าเฝ้าพระราชา

เมื่อกราบทูลเรื่องที่เทวดาบอกแล้ว ได้ขอถวายนางอุมมาทันตีให้เป็นบาทบริจาริกาประจำพระองค์

พระราชาเมื่อรู้ว่า แม้เทวดาก็รู้เรื่องที่พระองค์บ่นเพ้อรำกัน จึงได้สติทรงดำริว่า ความชั่วของเราชาวโลกทั้งหมดรู้กันแล้ว จึงทรงดำรงอยู่ในธรรม คือ ระลึกถึงความตาย

แม้เสนาบดีจะกราบทูลอุบายรู้กันแค่ ๒ คน เพื่อให้พระราชาสมปรารถนา แต่พระราชาก็ไม่ทรงทำตาม เพราะกลัวต่ออกุศลกรรม ต่างผลัดกันแสดงธรรม พร้อมอุปมา พระราชาทรงบรรเทาพระทัยและตัดพระทัยในนางอุมมาทันตีได้สิ้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนันทสารถีในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ อภิปารกเสนาบดีได้มาเป็นพระสารีบุตร นางอุมมาทันตี ได้มาเป็นนางอุบลวรรณา ส่วนพระเจ้าสีวิราชคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ปัญญาสนิบาต มก. ๖๒/๕๐, มจ. ๒๘/๑๑, ปส. ๗๘/๑๕๓

๑๓.๑.๕ ดูมงคลที่ ๙ มีวินัย

ข้อ ๓ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการรักษาศีล หน้า ๒๘๗

๑๓.๒ เหตุที่ทำให้ได้ทรัพย์สมบัติ

๑๓.๒.๑ ดูมงคลที่ ๑๕ การบำเพ็ญทาน หน้า ๓๖๑

๑๓.๓ เหตุที่ทำให้ได้คุณสมบัติ

๑๓.๓.๑ ดูมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน

ข้อ ๕ บุญจากการเจริญสมาธิภาวนา หน้า ๑๙๑

๑๓.๓.๒ ดูมงคลที่ ๒๖ การฟังธรรมตามกาล หน้า ๖๙๗

๑๓.๓.๓ ดูมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล หน้า ๗๘๙

๑๓.๓.๔ ดูมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม

ข้อ ๓ การปรับความเห็นให้ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ ๑๐) หน้า ๔๒๕

๑๓.๔ เหตุที่ทำให้ได้รูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ และคุณสมบัติ

๑๓.๔.๑ จูฬกัมมวิภังคสูตร

เหตุที่ทำให้อายุยืน มีโรคน้อย มีอำนาจ มีทรัพย์มาก เกิดในตระกูลสูง มีปัญญา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบสุภมาณพ เรื่องเหตุปัจจัยให้มนุษย์ปรากฏความเลว และความประณีต เช่น บางคนอายุสั้น บางคนอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย เกิดในสกุลสูง สกุลต่ำ มีปัญญา ไร้ปัญญา ฯลฯ เป็นเพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ เป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้ กล่าวคือ

คนโหดเหี้ยมชอบฆ่าสัตว์ เมื่อตายไปจะเข้าถึงอบาย (แหล่งเสื่อม) ทุคติ (ทางไปอันชั่วร้าย) วินิบาต (แหล่งตกต่ำ) นรก (แหล่งที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน) เมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะมีอายุสั้น

บุคคลชอบเบียดเบียนทรมานสัตว์ ตายไปจะเข้าสู่อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีโรคมาก

บุคคลมักโกรธ อาฆาต พยาบาท ตายไปจะเข้าสู่อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีผิวพรรณทราม

บุคคลมีใจอิจฉาริษยา มุ่งร้าย ตายไปจะเข้าสู่อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนไร้อำนาจ

บุคคลใจแคบ ไม่ชอบทำทาน ไม่ชอบช่วยเหลือคนอื่น ตายไปจะเข้าสู่อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนไร้ทรัพย์

บุคคลกระด้าง เย่อหยิ่ง ไม่เคารพผู้ควรเคารพ ตายไปจะเข้าสู่อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเกิดในตระกูลต่ำ

บุคคลไม่ชอบคบบัณฑิต สมณพราหมณ์ ตายไปจะเข้าสู่อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นคนไร้ปัญญา

ในทางที่ตรงกันข้าม คนที่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่มักโกรธ ไม่อิจฉาริษยา ชอบให้ทานแก่ผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรม ไม่กระด้างเย่อหยิ่ง เคารพผู้ที่ควรเคารพ ชอบคบหาสมณพราหมณ์ บัณฑิต เมื่อตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์จะมีอายุยืน โรคภัยไม่เบียดเบียน มีคนเคารพนับถือ มีอำนาจ มีทรัพย์มาก เกิดในตระกูลดี และเป็นคนมีปัญญา ตามลำดับ

สุภมาณพพอใจ ประกาศตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

ม.อ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๕๑, มจ. ๑๔/๓๔๙, ปส. ๒๒/๘๖

๑๓.๔.๒ มัลลิกสูตร, มัลลิกาเทวีสูตร

เหตุที่ทำให้สตรีรูปงาม มีโภคมาก มีศักดิ์สูง

พระนางมัลลิกาเทวีเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วทูลถามถึงสาเหตุที่ทำให้สตรีมีผิวพรรณเลวต่างกัน ความเป็นผู้มีทรัพย์ต่างกัน มีศักดิ์ต่างกัน

พระพุทธองค์ตรัสเหตุที่ทำให้สตรีมีผิวพรรณดี เพราะเป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่คับแค้นใจ ไม่ขัดเคือง ส่วนสตรีผู้มีผิวพรรณเลว เพราะเป็นผู้มักโกรธ

สตรีมีโภคะมาก เพราะให้วัตถุทาน ๑๐ อย่าง แก่สมณพราหมณ์ ส่วนผู้ขัดสน เพราะเป็นผู้ไม่ให้ทาน สตรีมีศักดิ์สูง เพราะเป็นผู้ไม่ริษยาในลาภ ในสักการะ ในความเคารพ ในความนับถือการไหว้ การบูชาของคนอื่น ส่วนสตรีที่มีศักดิ์ต่ำ เพราะริษยาในลาภของคนอื่น

พระนางมัลลิกาเทวีทรงตั้งใจจะประพฤติเหตุที่ทำให้มีผิวพรรณดี มีโภคะ สูงศักดิ์ และประกาศตนเป็นอุบาสิกาตลอดชีวิต

อัง.จตุกก. มหาวรรค มก. ๓๕/๕๐๗, มจ. ๒๑/๓๐๐, ปส. ๓๘/๑๘๐

๑๓.๔.๓. ลักขณสูตร

เหตุที่ทำให้ได้รูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ และคุณสมบัติ			
ลักษณะมหาบุรุษ	เหตุที่ประกอบไว้ในอดีตชาติ	อานิสงส์	
		ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ	ถ้าออกบวชจะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๑. มีฝ่าพระบาทเสมอกัน (มีพื้นเท้าสม่ำเสมอ)	ในชาติก่อน ทรงสมาทานในกุศลธรรม ทรงสมาทานมั่นคงในสุจริต ๓ คือ กายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ในการจำแนกทานสมาทานศีล รักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดาบิดาสมณพราหมณ์ ในความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลในกุศลอันยิ่งอื่นๆ เพราะทรงทำ สั่งสม พอกพูนกรรมเหล่านี้ทำให้ไพบูลย์ยิ่งขึ้น จึงได้ลักษณะนี้	๑.) สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ๒.)มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ เป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีศัตรู ทรงชนะโดยธรรม ๓.) ไม่มีมนุษย์คนใดที่เป็นข้าศึกศัตรูข่มได้	ไม่มีข้าศึกศัตรูภายในหรือภายนอก คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือสมณพราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกนี้จะพึงข่มได้
๒. มีจักรบนพื้นฝ่าพระบาท (ฝ่าเท้ามีลายจักร)	ในชาติก่อน ทรงนำความสุขมาให้แก่มหาชน บรรเทาความหวาดกลัว ความสะดุ้ง จัดการรักษาป้องกันคุ้มครองอย่างเป็นธรรม และให้ทานพร้อมทั้งของและบริวาร เพราะทรงทำ สั่งสมพอกพูน ฯลฯ	ทรงมีบริวารมากคือ พราหมณ์คหบดี ชาวนิคมชาวชนบท มหาอำมาตย์ แม่ทัพ นายกองราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัทราชา เศรษฐี กุมาร	ทรงมีบริวาร คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์
๓. มีส้นพระบาทยื่นยาวออกไป ๔. มีพระองคุลี (นิ้วมือและนิ้วเท้า) ยาว ๕. มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม	ในชาติก่อน ทรงละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางอาวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์ เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์ เพราะทรงทำ สั่งสมพอกพูน ฯลฯ	ทรงมีพระชนมายุยืน ไม่มีข้าศึกศัตรูที่เป็นมนุษย์สามารถปลงพระชนมชีพในระหว่างได้	ทรงมีพระชนมายุยืน ดำรงอยู่นาน ไม่มีข้าศึกศัตรูที่เป็นสมณพราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือ ใครๆ ในโลกปลงพระชนชีพในระหว่างได้

ลักษณะมหาบุรุษ	เหตุที่ประกอบไว้ในอดีตชาติ	อานิสงส์	
		ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ	ถ้าออกบวชจะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๖. มีพระมังสะ (เนื้อ) ในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ได้แก่ หลังพระหัตถ์ทั้งสอง หลังพระบาททั้งสอง จะงอยบ่าทั้งสอง และลำพระศอ	ในชาติก่อน ทรงให้ของควรเคี้ยว ควรบริโภค ควรลิ้ม ควรชิม น้ำที่ควรดื่ม อันประณีตและมีรสอร่อย เพราะทรงทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงได้ของควรเคี้ยว ควรบริโภค ควรลิ้ม ควรชิม น้ำที่ควรดื่ม อันประณีตมีรสอร่อย ทรงได้ของควรเคี้ยว ควรบริโภค ควรลิ้ม ควรชิม น้ำที่ควรดื่ม อันประณีตมีรสอร่อย	
๗. มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม ๘. มีพระหัตถ์และฝ่าพระบาท มีเส้นที่ข้อพระองคุลีจดกันเป็นรูปตาข่าย	ในชาติก่อน ทรงสงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ ๑. ทาน ๒. ปิยวาจา ๓. อัตถจริยา ๔. สมานัตตตา เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงมีบริวารชน คือ พราหมณ์ คหบดี เศรษฐี กุมาร อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี	ทรงมีบริวารชน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา นาค คนธรรพ์ อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี
๙. มีข้อพระบาทสูง ๑๐. มีพระโลมชาติ (ขน) มีปลายงอนขึ้น	ในชาติก่อน ทรงเป็นผู้กล่าววาจาประกอบด้วยประโยชน์ ประกอบด้วยธรรม แนะนำคนหมู่มากเป็นผู้นำประโยชน์และความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้บูชาธรรมเป็นปกติ เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงเป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นประมุข เป็นผู้สูงสุด	
๑๑. มีพระชงฆ์เรียวดุจแข้งเนื้อทราย	ในชาติก่อน ทรงเป็นผู้ตั้งใจสอนศิลปะ วิชา จรณะ หรือกรรมโดยประสงค์ว่า ทำอย่างไรชนทั้งหลายนี้พึงรู้ได้เร็ว พึงปฏิบัติได้เร็ว ไม่พึงลำบากนาน เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงได้พาหนะอันคู่ควรแก่พระราชา ซึ่งเป็นองค์ประกอบแห่งขบวนทัพ เครื่องราชนูปโภคอันสมควรโดยเร็วพลัน	ทรงได้ปัจจัยอันควรแก่สมณะอันเป็นองค์ของสมณะ และเครื่องสมณูปโภคอันควรแก่สมณะโดยเร็วพลัน
๑๒. มีพระฉวี (ผิว) ละเอียดจน ละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้	ในชาติก่อน ทรงเข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วซักถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูลเพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน อะไรที่ทำอยู่ พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลเพื่อสุขตลอดกาลนาน เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน	ทรงมีปัญญามาก บรรดาผู้ครองเรือน ไม่มีผู้ใดมีปัญญาเสมอ หรือมีปัญญาประเสริฐกว่าพระองค์	ทรงมีปัญญากว้างขวางมีปัญญาเฉียบแหลม ชำแรกกิเลส บรรดาสรรพสัตว์ไม่มีผู้ใดมีปัญญาเสมอหรือมีปัญญาประเสริฐกว่าพระพุทธองค์
๑๓. พระฉวีสีทอง (ผิวคล้ายทองคำ)	ในชาติก่อน ทรงไม่มีความโกรธ ไม่มีความแค้นใจ แม้ถูกว่ากล่าวอย่างรุนแรงก็ไม่ขัดเคือง ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่จองล้าง จองพลาญ ไม่สำแดงความโกรธ ความคิดประทุษร้ายและความเสียใจให้ปรากฏ และเป็นผู้ให้เครื่องลาด มีเนื้อดี เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงได้เครื่องลาดเนื้อดีอ่อนนุ่มและได้ผ้าห่มที่เป็นผ้าโขมพัสตร์เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี และผ้ากัมพลเนื้อดี	

ลักษณะมหาบุรุษ	เหตุที่ประกอบไว้ในอดีตชาติ	อานิสงส์	
		ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ	ถ้าออกบวชจะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๑๔. มีพระคุยหฐานเร้นอยู่ในฝัก	ในชาติก่อน ทรงเป็นผู้นำพวกญาติ มิตรสหาย ผู้มีใจดีที่หายไปนานจากกันไปนาน ให้กลับมาพบกัน คือ นำมารดาให้พบกับบุตร บุตรพบกับมารดา บิดาให้พบกับบุตร บุตรพบกับบิดา นำพี่ชายน้องชายให้พบกับน้องชายพี่ชาย นำพี่ชายน้องชายให้พบกับพี่สาวน้องสาว เป็นต้น ครั้งทำให้พบกันแล้ว ก็ได้รับความชื่นชมเพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงมีพระโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ล้วนแต่กล้าหาญ รูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้	ทรงมีอริยสาวกจำนวนหลายพัน เป็นผู้แกล้วกล้า มีความเพียรเป็นคุณสมบัติ กำจัดเสนา (กิเลส) เสียได้
๑๕. มีพระวรกายเป็นปริมณฑล ดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร (กายกับวายาวเท่ากัน) ๑๖. เมื่อประทับยืนไม่ต้องน้อมพระองค์ลง ก็ทรงลูบคลำถึงพระชานุด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้	ในชาติก่อน ทรงตรวจดูมหาชนที่ควรสงเคราะห์ย่อมรู้จักชนที่เท่าเทียมกัน รู้จักตนเอง รู้จักฐานะของบุคคล รู้จักความแตกต่างของบุคคล หยั่งทราบว่า บุคคลนี้ควรกับสิ่งนี้ แล้วทำให้เหมาะสมกับความแตกต่างในฐานะนั้นๆ เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงินมาก มีทรัพย์มาก ข้าวเปลือกมาก มีพระคลังเต็มบริบูรณ์	ทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก ทรงมีอริยทรัพย์ คือ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตะ จาคะ ปัญญา
๑๗. มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ ๑๘. มีพระปฤษฎางค์ (หลัง) เต็มเสมอกัน ไม่มีร่อง ๑๙. มีลำพระศอกลมเท่ากันตลอด	ในชาติก่อน ทรงเป็นผู้หวังประโยชน์ เกื้อกูล หวังความผาสุก หวังความเกษมจากโยคะแก่คนหมู่มาก ด้วยมนสิการว่า ทำไฉนชนเหล่านี้จึงเจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ พุทธิ จาคะ ธรรม ปัญญา ทรัพย์ ธัญชาติ นา สวน สัตว์สองเท้า สัตว์สี่เท้า บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้ ญาติ มิตร พวกพ้อง เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน	ทรงมีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดาได้แก่ ไม่เสื่อมจากทรัพย์ ธัญชาติ นา สวน สัตว์สองเท้า สัตว์สี่เท้า บุตร ภรรยา ทาสกรรมกร คนรับใช้ ญาติ-มิตร พวกพ้อง และสมบัติทุกอย่าง	ทรงมีความไม่เสื่อม เป็นธรรมดาได้แก่ ไม่เสื่อมจากศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ไม่เสื่อมจากสมบัติทุกอย่าง
๒๐. มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี	ในชาติก่อน ทรงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือ ก้อนหิน ท่อนไม้ ศัสตรา เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงมีพระโรคาพาธน้อย เบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหาร สม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก	ทรงมีไฟธาตุเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร
๒๑. มีดวงพระเนตรดำสนิท ๒๒. มีดวงพระเนตรแจ่มใส ดุจตาลูกโคเพิ่งคลอด	ในชาติก่อน ไม่ทรงถลึงตาดู ไม่ค้อน ไม่เมิน มองเต็มตา แลดูคนหมู่มากด้วยดวงตาเปี่ยมด้วยความรัก เพราะทรงกระทำสั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงเป็นผู้ที่แลดูน่ารัก ของคนหมู่มาก และเป็นที่รักที่พอใจของพราหมณ์ คหบดี เศรษฐี กุมาร	ทรงเป็นผู้ที่แลดูน่ารักของคนหมู่มาก และเป็นที่รัก ที่พอใจของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดานาค คนธรรพ์

ลักษณะมหาบุรุษ	เหตุที่ประกอบไว้ในอดีตชาติ	อานิสงส์	
		ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ	ถ้าออกบวชจะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒๓. มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์	ในชาติก่อน ทรงเป็นผู้นำของคนหมู่มากในกุศลธรรม เป็นประมุขของคนหมู่มากในกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ในการจำแนกทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดา บิดา สมณะ พราหมณ์ ในความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลและในกุศลธรรมอันยิ่งอื่นๆ อีก เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ พราหมณ์ คหบดี เศรษฐี กุมาร ดำเนินตาม	ทรงเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา นาค คนธรรพ์ ดำเนินตาม
๒๔. มีพระโลมชาติเดียว (มีขนขุมละเส้น) ๒๕. มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อน	ในชาติก่อน ทรงละเว้นจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ พราหมณ์ คหบดี เศรษฐี กุมาร ประพฤติตาม	ทรงเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา นาค คนธรรพ์ ประพฤติตาม
๒๖. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ ๒๗. มีพระทนต์ไม่ห่าง	ในชาติก่อน ทรงละเว้นจากคำส่อเสียด สมานคนที่แตกกันส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดี เพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่คำที่สร้างสรรค์สามัคคีกัน เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงมีบริษัทที่ไม่แตกแยกกันคือ พราหมณ์ คหบดี ชาวนิคม กุมาร	ทรงมีบริษัทที่ไม่แตกแยก กัน คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา คนธรรพ์
๒๘. มีพระชิวหาใหญ่ยาว ๒๙. มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม	ในชาติก่อน ทรงละเว้นขาดจากคำหยาบ คือ พูดแต่คำที่ไม่มีโทษไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมาก รักใคร่พอใจ เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ทรงมีพระวาจาอันชนทั้งหลายยอมรับ ชนทั้งหลาย คือ พราหมณ์ คหบดี เศรษฐี ราชกุมาร ยอมรับพระดำรัสของพระองค์	ทรงมีพระวาจาอันชนทั้งหลายยอมรับ ชนทั้งหลาย คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา นาค คนธรรพ์ ยอมรับพระดำรัสของพระพุทธองค์
๓๐. มีพระหนุดุจคางราชสีห์	ในชาติก่อน ทรงละเว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกกาล พูดแต่คำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำมีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลาเพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน ฯลฯ	ไม่มีข้าศึกศัตรูที่เป็นมนุษย์คนใดกำจัดพระพุทธองค์ได้	ไม่มีข้าศึกศัตรูภายใน หรือภายนอก คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือ สมณพราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือ ใครๆ ในโลกกำจัด พระพุทธองค์ได้
๓๑. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน ๓๒. มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม	ในชาติก่อน ทรงละมิจฉาอาชีวะ แล้วดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ คือ เว้นจากการโกงตาชั่ง โกงด้วยของปลอม โกงด้วยเครื่องตวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การตลบตะแลง การตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น และการขู่กรรโชก เพราะทรงกระทำ สั่งสม พอกพูน	ทรงมีบริวารสะอาด คือ พราหมณ์ คหบดี เศรษฐี กุมาร	ทรงมีบริวารสะอาด คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา นาค คนธรรพ์

มงคลที่ ๖
ตั้งตนชอบ

๑. ประเภทของบุคคลกับการตั้งตนชอบ

๑.๑ อันธสูตร

คนตาบอด คนตาเดียว คนสองตา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวก มีอยู่ในโลก ได้แก่

๑. บุคคลตาบอด คือ ไม่มีดวงตา (ปัญญา) ที่เป็นเหตุจะให้ได้โภคทรัพย์อันยังไม่ได้ ที่เป็นเหตุจะทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีขึ้น ทั้งไม่มีดวงตา (ปัญญา) ที่เป็นเหตุจะให้รู้ธรรมทั้งหลาย อันเป็นกุศลและอกุศล

๒. บุคคลตาเดียว คือ มีดวงตาที่เป็นเหตุจะให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ ที่เป็นเหตุจะทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีขึ้น แต่ไม่มีดวงตาที่เป็นเหตุจะให้รู้ธรรมทั้งหลาย อันเป็นกุศลและอกุศล

๓. บุคคลสองตา คือ มีดวงตา (ปัญญา) ที่เป็นเหตุจะทำให้ได้โภคทรัพย์ ทั้งมีดวงตาที่เป็นเหตุจะทำให้รู้ธรรมทั้งหลาย

อัง.ติก. ปุคคลวรรค มก. ๓๔/๙๔, มจ. ๒๐/๑๗๘, ปส. ๓๖/๕๓

๑.๒ กามโภคีสูตร

ผู้ครองเรือน ๑๐ จำพวก

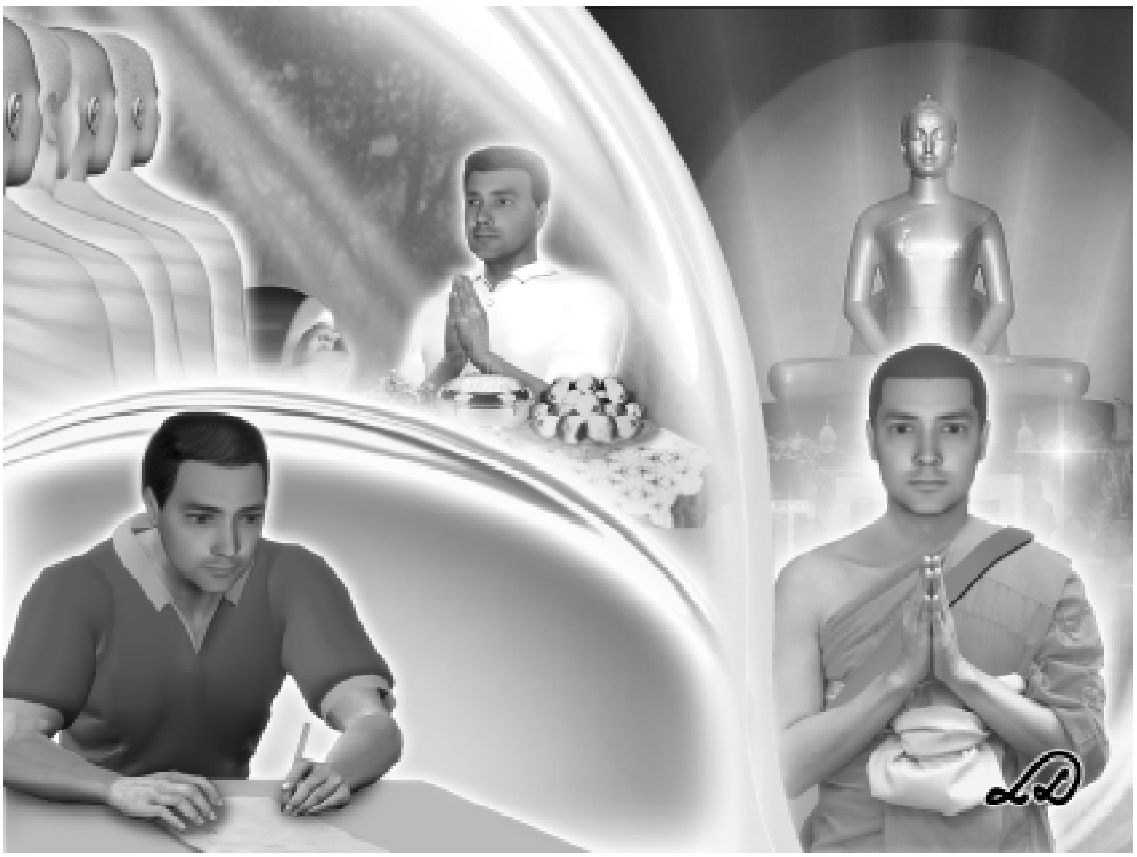
วันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่วัดพระเชตวันมหาวิหาร ใกล้เมืองสาวัตถี ได้ตรัสกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีที่เข้าไปเฝ้าว่า กามโภคีบุคคล คือ บุคคลผู้ยังหมกมุ่นอยู่ในกาม (หมายถึง ชาวบ้านที่ยังไม่ออกบวชทั้งหมด) ในโลกนี้มี ๑๐ ประเภท คือ

๑. แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม และเบียดเบียนคนอื่น ครั้นหาได้แล้วก็ไม่เลี้ยงตัวเองให้เป็นสุข และไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๒. แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม และเบียดเบียนคนอื่น เมื่อหาได้แล้วย่อมเลี้ยงตัวเองให้เป็นสุข แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๓. แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม และเบียดเบียนคนอื่น เมื่อหาได้แล้วย่อมเลี้ยงตัวเองให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญ

๔. แสวงหาโภคทรัพย์ทั้งโดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม เบียดเบียนคนอื่นบ้าง ไม่เบียดเบียนบ้าง เมื่อหาได้แล้วก็ไม่เลี้ยงตัวเองให้เป็นสุข และไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๕. แสวงหาโภคทรัพย์ทั้งโดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม เบียดเบียนคนอื่นบ้าง ไม่เบียดเบียนบ้าง เมื่อหาได้แล้วย่อมเลี้ยงตัวเองให้เป็นสุข แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๖. แสวงหาโภคทรัพย์ทั้งโดยชอบธรรมไม่ชอบธรรม เบียดเบียนคนอื่นบ้าง ไม่เบียดเบียนบ้าง เมื่อหาได้แล้วย่อมเลี้ยงตัวเองให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญ

๗. แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม และไม่เบียดเบียนผู้อื่น แต่เมื่อหาได้แล้วไม่เลี้ยงตัวเอง ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๘. แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม และไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อหาได้แล้วย่อมเลี้ยงแต่ตัวเอง แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๙. แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อหาได้แล้วย่อมเลี้ยงตัวเอง และแจกจ่ายทำบุญ แต่เป็นผู้กำหนัด ปราศจากปัญญาเครื่องสลัดออกจากกาม

๑๐. แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อหาได้แล้วก็เลี้ยงตัวเอง แจกจ่าย ทำบุญ และเป็นผู้ไม่กำหนัด มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกจากกาม

ในบรรดากามโภคีบุคคลทั้ง ๑๐ ประเภทนี้ ผู้ที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่เบียดเบียนคนอื่น เมื่อหาได้แล้วเลี้ยงตัวเองให้เป็นสุข แจกจ่ายทำบุญ และไม่กำหนัด มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกจากกาม ควรได้รับการยกย่องสรรเสริญโดยส่วนเดียว และจัดว่าเป็นผู้สูงสุดกว่ากามโภคีบุคคลทั้งปวง เหมือนหัวเนยใสเป็นเลิศกว่านมสด นมส้ม เนยข้นและเนยใสฉะนั้น ส่วนผู้มีลักษณะตรงกันข้ามที่แสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม เป็นต้น ควรได้รับการติเตียนเพียงอย่างเดียว แต่ถ้ามีลักษณะปะปนกัน ก็ควรได้รับการสรรเสริญบ้าง ติเตียนบ้าง

อัง.ทสก. อุปาสกวรรค มก.๓๘/๒๙๐, มจ. ๒๔/๒๐๗, ปส. ๔๕/๕๖

๑.๓ บุคคล ๒ ประเภทหาได้ยากในโลก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๒ จำพวกนี้หาได้ยากในโลก ๒ จำพวก เป็นไฉน คือ

๑. บุพการีบุคคล

๒. กตัญญูกตเวทีบุคคล

อัง.ทุก. สมจิตตวรรค มก. ๓๓/๔๕๙, มจ. ๒๐/๗๗, ปส. ๓๕/๒๗๑

๑.๔ อุฏฐานสูตร, อุฏฐานผลสูตร

การดำรงชีพของบุคคล ๔ จำพวก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๕.๑๐ หน้า ๑๖๐

๑.๕ คิญชกาวสถสูตร

เหตุเกิดทิฐิ

การเกิดของชนแต่ละระดับ ระดับต่ำ กล่าวคือ ธาตุคืออวิชชาเป็นธาตุใหญ่ มีสัญญาที่เลว มีทิฐิที่เลว มีวิตกที่เลว มีเจตนาที่เลว มีความปรารถนาที่เลว มีความตั้งใจที่เลว บุคคลที่เลวนั้น (จะเกิดในตระกูลต่ำ) เมื่อจะบอกกล่าวสิ่งใดก็จะบอกแต่สิ่งที่เลว

การเกิดในตระกูลแพศย์และศูทรชื่อว่า ปานกลางนั้น เพราะมีสัญญาปานกลาง มีทิฐิที่ปานกลาง วิตกที่ปานกลาง มีเจตนาที่ปานกลาง มีความปรารถนา ความตั้งใจที่ปานกลาง เป็นบุคคลปานกลาง บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุที่ปานกลาง เมื่อจะบอกกล่าวสิ่งใดจะอาศัยธรรมที่ปานกลาง

การเกิดในตระกูลกษัตริย์และพราหมณ์ชื่อว่า ประณีตนั้น เพราะมีสัญญาที่ประณีต มีทิฐิ มีวิตก มีเจตนา มีความปรารถนา มีความตั้งใจ มีวาจาที่ประณีต บุคคลที่ประณีต วาจาที่ประณีต บังเกิดขึ้นเพราะอาศัยธาตุที่ประณีต บุคคลที่ประณีตย่อมบอกกล่าวแสดงซึ่งธรรมที่ประณีต ดังนั้นการอุบัติของบุคคลที่ประณีตนั้น ย่อมประณีต

สัง.นิ. ธาตุสังยุต มก. ๒๖/๔๓๗, มจ. ๑๖/๑๘๔, ปส. ๒๕/๒๖๒

๒. ความหวัง ความปรารถนา ความประสงค์

๒.๑ ความหวัง ๒ ประการ ละได้ยาก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความหวัง ๒ ประการนี้ ละได้ยาก ๒ ประการ เป็นไฉน คือ

๑. ความหวังในลาภ

๒. ความหวังในชีวิต

อัง.ทุก. อาสาวรรค มก. ๓๓/๔๕๙, มจ. ๒๐/๑๑๔, ปส. ๓๕/๒๗๐

๒.๒ สังขารูปปัตติสูตร

การเกิดในภพชาติต่อไป สำเร็จด้วยบุญและการอธิษฐานจิต

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงการเกิดขึ้นแห่งสังขารว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนาว่า เมื่อเราตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาลดังนี้แล้ว เธอจึงตั้งจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาล แม้ในความปรารถนาจะเป็นพราหมณ์มหาศาล เป็นเทวดาชั้นต่างๆ เป็นสหัสพรหม ฯลฯ ก็กระทำความปรารถนาเช่นเดียวกัน

ม.อุ. อนุปทวรรค มก. ๒๒/๔๐๔, ปส. ๒๑/๒๖๙

๒.๓ ขัตติยาธิปปายสูตร

ความประสงค์ของคน ๖ จำพวก

พราหมณ์คนหนึ่งเข้าไปทูลถามถึงความประสงค์ ความนิยม ความมั่นใจ ความต้องการ และความปรารถนาสูงสุดของคน ๖ จำพวก คือ กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี สตรี โจร และสมณะ

พระบรมศาสดาตรัสตอบความประสงค์ ความนิยม ความมั่นใจ ความต้องการ และความปรารถนาสูงสุดแก่พราหมณ์ว่า

ความประสงค์	ความนิยม	ความมั่นใจ	ความต้องการ	ความปรารถนาเป็นที่สุด
กษัตริย์	โภคทรัพย์	ปัญญา	กำลังทหาร	เป็นเจ้าแผ่นดิน ความเป็นใหญ่
พราหมณ์	โภคทรัพย์	ปัญญา	มนต์	บูชายัญ พรหมโลก
คหบดี	โภคทรัพย์	ปัญญา	ศิลปะ	งานที่สำเร็จ
สตรี	เครื่องประดับ	บุตร	ไม่มีหญิงอื่นร่วมสามี	เป็นใหญ่ในบ้าน
โจร	ลักทรัพย์	ที่เร้นลับ	ศัสตรา	ที่มืดไม่มีผู้อื่นเห็น
สมณะ	ขันติและโสรัจจะ	ปัญญา	ศีล	ความไม่มีกิเลส นิพพาน

อัง.ฉักก. ธรรมิกวรรค มก. ๓๖/๖๘๙, มจ. ๒๒/๕๒๑, ปส. ๔๑/๑๓๙

๒.๔ ปัตตกัมมสูตร

ธรรมเป็นที่ปรารถนาหาได้ยาก ๔ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่อนาถบิณฑิกคฤหบดี ถึงธรรมที่เป็นที่ปรารถนาชอบใจ หาได้ยากในโลก ๔ ประการ คือ

๑. ขอโภคทรัพย์สมบัติจงเกิดขึ้น
๒. ขอยศจงมีแก่เราและญาติ
๓. ขอให้อายุยืน
๔. ตายแล้วขอให้ไปสวรรค์

การให้ได้ธรรมทั้ง ๔ ประการ ข้างต้น ต้องประพฤติธรรม ๔ ประการ คือ

๑. ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา
๒. ความถึงพร้อมด้วยศีล
๓. ความถึงพร้อมด้วยจาคะ
๔. ความถึงพร้อมด้วยปัญญา

อัง.จตุกก. ปุญญาภิสันทวรรค มก. ๓๕/๑๙๘, มจ. ๒๑/๑๐๐, ปส. ๓๗/๒๑๓

๒.๕ อาสังสสูตร

ความหวังทางโลกและทางธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเปรียบบุคคล กับความหวังทางโลกและทางธรรมไว้ ๓ จำพวก คือ

๑. บุคคลที่หมดหวัง บางคนในโลก เกิดในตระกูลต่ำขาดแคลนปัจจัย ๔ มีโรคมาก ได้ฟังข่าวว่ากษัตริย์ได้แต่งตั้งอภิเษกเป็นกษัตริย์ เขาไม่มีความคิดว่า ตนจะได้อภิเษกเป็นกษัตริย์ เปรียบกับบุคคลในโลกนี้ เป็นคนทุศีล มีธรรมเลวทราม ไม่ใช่สมณะแต่ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ ชุ่มด้วยราคะ เธอได้ยินว่าภิกษุทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เธอไม่มีความคิดว่า เราจะทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ

๒. บุคคลที่ยังมีความหวัง พระราชโอรสองค์ที่ได้รับมูรธาภิเษกแล้วได้ฟังข่าวว่า กษัตริย์ได้รับแต่งตั้งอภิเษกเป็นกษัตริย์ พระองค์ทรงดำริว่า พวกกษัตริย์จะแต่งตั้งอภิเษกให้เป็นกษัตริย์สักคราวหนึ่งแน่ เปรียบกับภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล มีกัลยาณธรรม เธอได้ยินว่า ภิกษุทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เธอมีความคิดว่า แม้เราก็จะทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ

๓. บุคคลที่ปราศจากความหวัง พระราชาผู้เป็นกษัตริย์ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ได้ฟังข่าวว่ากษัตริย์ได้รับแต่งตั้งอภิเษกเป็นกษัตริย์ พระองค์ไม่ทรงดำริว่า พวกกษัตริย์จะแต่งตั้งอภิเษกให้เป็นกษัตริย์เปรียบกับภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันต์ เธอได้ยินว่า ภิกษุทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เธอไม่มีความคิดว่า แม้เราจะทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ

อัง.ติก. รถการวรรค มก. ๓๔/๒๘, มจ. ๒๐/๑๕๑, ปส. ๓๖/๑๗

๓. โลกียทรัพย์

๓.๑ โภคสูตร

คุณและโทษของโภคทรัพย์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โทษในโภคทรัพย์ ๕ ประการนี้ คือ

๑. ทรัพย์เป็นของทั่วไปแก่ไฟ

๒. ทรัพย์เป็นของทั่วไปแก่น้ำ

๓. ทรัพย์เป็นของทั่วไปแก่พระราชา

๔. ทรัพย์เป็นของทั่วไปแก่โจร

๕. ทรัพย์เป็นของทั่วไปแก่ทายาทผู้ไม่เป็นที่รัก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์ในโภคทรัพย์ ๕ ประการนี้ คือ

๑. อาศัยโภคทรัพย์ บุคคลจึงเลี้ยงตนให้เป็นสุข บริหารให้เป็นสุขโดยชอบ

๒. เลี้ยงมารดาบิดาให้เป็นสุขโดยชอบ

๓. เลี้ยงบุตรภรรยา คนใช้ คนงาน และบริวารให้เป็นสุขโดยชอบ

๔. เลี้ยงมิตรและอำมาตย์ให้เป็นสุขโดยชอบ

๕. ย่อมบำเพ็ญทักษิณาทานที่ให้ผลเลิศเป็นทางสวรรค์ มีสุขเป็นผล

อัง.ปัญจก. ทีฆจาริกวรรค มก. ๓๖/๔๗๙, มจ. ๒๒/๓๖๘, ปส. ๔๐/๒๕๕

๓.๒ ทีฆชาณุสูตร

ประโยชน์ในชาตินี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ทีฆชาณุว่า ธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในภายหน้าแก่กุลบุตร

๑. อุฏฐานสัมปทา คือ เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบการงาน เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน มีปัญญาเป็นเครื่องสอดส่องอันทำให้งานสำเร็จ

๒. อารักขสัมปทา คือ รักษาคุ้มครองโภคทรัพย์ ที่หามาด้วยความขยันหมั่นเพียรเอาไว้ได้

๓. กัลยาณมิตตตา คือ กุลบุตรที่อยู่ในบ้านใด นิคมใด ย่อมดำรงตน เจรจา สนทนากับบุคคลในบ้านนั้น นิคมนั้น ซึ่งเป็นคฤหบดี บุตรคฤหบดี ผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

๔. สมชีวิตา คือ รู้ทางเจริญและเสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ เช่น กุลบุตรเป็นผู้มีรายได้น้อย ก็รู้จักใช้จ่ายแต่สิ่งที่จำเป็น ไม่ฟุ่มเฟือย

อัง.จตุกก. สันธานวรรค มก. ๓๗/๕๖๐, มจ. ๒๓/๓๔๐, ปส. ๔๓/๗๙

๓.๓ อัปปกสูตร

ผู้ได้โภคะแล้วไม่มัวเมามีน้อย

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามพระบรมศาสดาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเกิดความคิดอย่างนี้ว่า สัตว์เหล่าใดได้โภคทรัพย์ยิ่งๆ แล้ว ย่อมไม่มัวเมา ไม่ประมาท ไม่ติดอยู่ในกามคุณ และไม่ประพฤติผิดในสัตว์ทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้นมีจำนวนน้อยในโลก

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ถูกแล้วๆ มหาบพิตร และตรัสคาถาต่อไปว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้กำหนัดกล้าในโภคทรัพย์ที่น่าใคร่ มักมากหมกมุ่นในกามคุณ ย่อมไม่รู้สึกตัวว่าละเมิด (ประพฤติผิดในสัตว์พวกอื่น) เหมือนพวกเนื้อไม่รู้สึกตัวว่ามีแร้วโก่งตั้งไว้ฉะนั้น ผลเผ็ดร้อนย่อมมีแก่สัตว์พวกนั้นในภายหลัง เพราะว่ากรรมนั้นมีวิบากเลวทราม

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๓๑, มจ. ๑๕/๑๓๕, ปส. ๒๔/๘

๔. อริยทรัพย์

๔.๑ สุปปพุทธกุฏฐิ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๑.๖ หน้า ๑๑๗

๔.๒ ปฐมธนสูตร, ทุติยธนสูตร

อริยทรัพย์ ๗ ประการ คือ

๑. ศรัทธา

๒. ศีล

๓. หิริ

๔. โอตตัปปะ

๕. สุตะ

๖. จาคะ

๗. ปัญญา

ผู้มีคุณสมบัติตามนี้ได้ชื่อว่า เป็นผู้ไม่ยากจน

อัง.สัตตก. ธรรรรค มก. ๓๗/๑๐, มจ. ๒๓/๘, ปส. ๔๒/๖

๔.๓ ธนสูตร

ทรัพย์ ๕ ประการ คือ

๑. ศรัทธา

๒. ศีล

๓. สุตะ

๔. จาคะ

๕. ปัญญา

บัณฑิตทั้งหลายกล่าวผู้มีทรัพย์ทั้ง ๕ นี้ว่าไม่ขัดสน ชีวิตของผู้นั้นไม่ว่างเปล่าประโยชน์

๕. ความจน

๕.๑ อิณสูตร

ความจนทางโลกกับทางธรรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นคนจนเป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคกามในโลก

คนจนเข็ญใจยากไร้ย่อมกู้ยืม กู้แล้วต้องรับใช้ดอกเบี้ย หากไม่ใช้ดอกเบี้ยตามกำหนดเวลา เจ้าหนี้ทั้งหลายย่อมทวงเขา หากทวงไม่ได้ย่อมถูกติดตามและถูกจองจำ เหล่านี้เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคกามในโลก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนไม่มีศรัทธาในกุศลธรรม ไม่มีหิริโอตตัปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม บุคคลนี้เรียกว่า เป็นคนเข็ญใจยากไร้ในวินัยของพระอริยเจ้า

เมื่อเขาประพฤติทุจริตนั้นเหมือนการกู้ยืม เขาย่อมมีความปรารถนาลามก เพราะเหตุแห่งการปกปิดกายทุจริตนั้นย่อมคิดว่า ชนเหล่าอื่นอย่ารู้จักเรา แล้วกล่าววาจาว่าชนเหล่าอื่นอย่ารู้จักเรา เป็นเหตุแห่งการปกปิดวจีทุจริต เขาย่อมตั้งความปรารถนาลามก เพราะเหตุแห่งการปกปิดมโนทุจริตนั้น

การทวงดอกเบี้ย คือ อกุศลวิตกที่เป็นบาปเกิดขึ้น ประกอบด้วยความเดือดร้อนเข้าครอบงำ เจ้าหนี้ติดตามเขาผู้ประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา ใจ

เมื่อตายไปแล้วย่อมถูกจองจำในเรือนจำ คือ นรก ในเรือนจำคือ กำเนิดดิรัจฉาน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรายอมไม่พิจารณาเห็นเรือนจำอื่นเลยที่ร้ายกาจเป็นทุกข์ กระทำอันตรายแก่การบรรลุนิพพาน ซึ่งเป็นธรรมอันเกษมจากโยคะ เหมือนเรือนจำคือนรก หรือเรือนจำคือกำเนิดดิรัจฉานเลย

อัง.ฉักก. ธรรมิกวรรค มก. ๓๖/๖๖๔, มจ. ๒๒/๕๐๗, ปส. ๔๑/๑๑๘

๕.๒ ทลิททสูตร

เหตุเพียงเท่าไรจึงเรียกว่า คนจน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ที่เรียกว่า คนจน เพราะโพชฌงค์ ๗ อันตนไม่เจริญแล้ว ไม่กระทำให้มากแล้ว โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์
๒. ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์
๓. วิริยสัมโพชฌงค์
๔. ปีติสัมโพชฌงค์
๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์
๖. สมาธิสัมโพชฌงค์
๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์

สัง.ม. จักกวัตติวรรค มก. ๓๐/๒๖๙, มจ. ๑๙/๑๕๘, ปส. ๓๐/๒๕๘

๕.๓ สิงคาลกสูตร

คนที่มักก่อหนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ใดดื่มสุรา ไร้ทรัพย์ ไม่ทำงานเลี้ยงชีพ เป็นคนขี้เมาหัวทิ่มบ่อ ผู้นั้นจักจมลงสู่หนี้ เหมือนก้อนหินจมน้ำ

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๓, มจ. ๑๑/๒๐๖

๖. ความศรัทธา

๖.๑ ฐานสูตร

ลักษณะผู้มีศรัทธา ๓ ประการ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสพึงรู้ได้ด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ใคร่ในการเห็นผู้มีศีลทั้งหลาย
๒. เป็นผู้ใคร่เพื่อจะฟังธรรม
๓. มีใจปราศจากมลทิน ยินดีในการสละ พอใจในการให้และแบ่งปัน

อัง.ติก. จูฬวรรค มก. ๓๔/๑๙๒, มจ. ๒๐/๒๐๕, ปส. ๓๖/๑๒๖

๖.๒ สุภูติสูตร

ลักษณะแห่งศรัทธาของผู้มีศรัทธา ๑๐ ประการ ได้แก่

๑. ภิกษุผู้มีศีล สำรวมในพระปาฏิโมกข์
๒. ภิกษุเป็นผู้มีสุตะมาก

๓. ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี
๔. ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน
๕. ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน
๖. ภิกษุเป็นผู้ใคร่ธรรม กล่าวคำเป็นที่รัก
๗. ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียร
๘. ภิกษุเป็นผู้ได้ความปรารถนาโดยไม่ยากซึ่งฌาน ๔
๙. ภิกษุระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก
๑๐. ภิกษุเป็นผู้มีตาทิพย์
๑๑. ภิกษุทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

อัง.เอกาทสก. ทุติยวรรค มก. ๓๘/๕๔๔, มจ. ๒๔/๔๒๐, ปส. ๔๖/๑๐๕

๖.๓ ทุติยพลสูตร

ความหมายของผู้มีศรัทธา

ภิกษุผู้มีศรัทธาประกอบด้วยพละ ๗ คือ ศรัทธาพละ วิริยพละ หิริพละ โอตตัปปพละ สติพละ สมาธิพละ และปัญญาพละ

ศรัทธาพละ หมายถึง ความเชื่อในพระพุทธคุณ
วิริยพละ หมายถึง ความเพียรในการละอกุศลธรรมและเจริญกุศลธรรม
หิริพละ หมายถึง ความละอายต่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และอกุศลกรรมทั้งหลาย
โอตตัปปพละ หมายถึง สะดุ้งกลัวต่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และอกุศลธรรมทั้งหลาย
สติพละ หมายถึง สติรักษาตน เช่น ระลึกถึงสิ่งที่ทำ คำที่พูด ซึ่งผ่านมานานได้
สมาธิพละ หมายถึง การบรรลุรูปฌาน ๔
ปัญญาพละ หมายถึง การหยั่งรู้ความเกิดและดับ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

อัง.สัตตก. ธนวรรค มก. ๓๗/๗, มจ. ๒๓/๕, ปส. ๔๒/๒

๖.๔ รูปสูตร

เหตุแห่งความเลื่อมใสของบุคคล ๔ จำพวก

๑. เลื่อมใสในรูป
๒. เลื่อมใสในเสียง
๓. เลื่อมใสในความเศร้าหมอง
๔. เลื่อมใสในธรรม

อัง.จตุกก. ปัตตกัมมวรรค มก. ๓๕/๒๑๐, มจ. ๒๑/๑๐๘, ปส. ๓๗/๑๓๘

๖.๕ ปุคคลปสาทสูตร

โทษของการเลื่อมใสในตัวบุคคล

เมื่อเหตุการณ์ทั้ง ๕ ประการ เกิดแก่ภิกษุที่ตนเลื่อมใส คือ

๑. ภิกษุนั้นต้องอาบัติอันเป็นเหตุให้สงฆ์ยกวัตร

๒. ต้องอาบัติอันเป็นเหตุให้สงฆ์บังคับให้เขานั่งที่สุดสงฆ์

๓. หลีกไปสู่ทิศอื่น

๔. ลาสิกขา

๕. มรณภาพ

บุคคลผู้เลื่อมใสเฉพาะภิกษุรูปนั้น ก็จะไม่คบหา ไม่ฟังสัทธรรมจากภิกษุเหล่าอื่น ทำให้ต้องเสื่อมจากสัทธรรม นี้คือโทษของการเลื่อมใสในตัวบุคคล

อัง.ปัญจก. ทุจริตวรรค มก. ๓๖/๕๐๑, มจ. ๒๒/๓๙๐, ปส. ๔๐/๒๕๘

๖.๖ สัทธานิสังสสูตร, สัทธสูตร

อานิสงส์ของศรัทธา ๕ ประการ

กุลบุตรผู้มีศรัทธามาก ย่อมมีอานิสงส์ ๕ ประการ คือ สัตบุรุษทั้งหลายผู้สงบในโลก

๑. เมื่อจะอนุเคราะห์ ย่อมอนุเคราะห์ผู้มีศรัทธาก่อน ไม่อนุเคราะห์ผู้ไม่มีศรัทธาก่อน

๒. เมื่อจะเข้าไปหา ย่อมเข้าไปหาผู้มีศรัทธาก่อน ไม่เข้าไปหาผู้ไม่มีศรัทธาก่อน

๓. เมื่อจะต้อนรับ ย่อมต้อนรับผู้มีศรัทธาก่อน ไม่ต้อนรับผู้ไม่มีศรัทธาก่อน

๔. เมื่อจะแสดงธรรม ย่อมแสดงธรรมแก่ผู้มีศรัทธาก่อน ไม่แสดงธรรมแก่ผู้ไม่มีศรัทธาก่อน

๕. กุลบุตรผู้มีศรัทธา หลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์

อัง.ปัญจก. สุมนวรรค มก. ๓๖/๘๖, มจ. ๒๒/๕๙

๖.๗ ประวัติพระวักกลิเถระ

ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา

แต่เดิมนั้น พระวักกลิเป็นบุตรพราหมณ์ เข้ามาบวชเพราะอยากเห็นพระบรมศาสดาตลอดเวลา ครั้นบวชแล้วไม่ได้ทำกิจของสงฆ์ เที่ยวตามดูรูปกายของพระบรมศาสดาอยู่ตลอด

พระบรมศาสดาทรงทราบ แต่ไม่ได้ตรัสอะไรกับพระวักกลิ รอจนกระทั่งญาณของท่านแก่กล้าจึงตรัสว่า ประโยชน์อันใดที่จะตามดูกายที่เน่าเปื่อยของพระองค์ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นจึงได้ชื่อว่า เห็นเราตถาคต

แม้พระบรมศาสดาจะตรัสอย่างใด พระวักกลิก็ยังคงเฝ้าตามดูพระพุทธองค์อยู่เสมอ พระพุทธองค์ทรงประสงค์จะทำให้พระวักกลิเกิดความสังเวชใจ จึงรับสั่งให้หลีกหนีไป

พระวักกลิเกิดความน้อยใจ จึงขึ้นไปบนยอดเขา คิดจะกระโดดหน้าผาตาย

พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงเสด็จไปปรากฏกายต่อหน้า

เมื่อพระวักกลิเห็นก็หายจากความเศร้าโศก มีความปีติเกิดขึ้น
พระบรมศาสดาตรัสให้โอวาทแล้วเรียกให้เข้าไปหา
พระวักกลิข่มความปีติไว้ได้ แล้วบรรลุอรหัตผล ณ ที่นั้นเอง
ต่อมา ทรงสถาปนาพระวักกลิไว้ในตำแหน่งผู้เลิศด้านการหลุดพ้นด้วยศรัทธา

ขุ.ธ. ภิกขุวรรค มก. ๔๓/๓๙๒, มจ. ๒๕/๑๕๑, ปส. ๕๒/๒๓๒

๖.๘ ประวัติพระรัฐปาลเถระ

ผู้ออกบวชด้วยศรัทธา

ในสมัยของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ทรงประกาศพระธรรมจักรอันบวร กุลบุตรนี้เห็นพระบรมศาสดากำลังทรงแสดงธรรม มีจิตเลื่อมใสจึงนั่งลง ณ ท้ายบริษัท และเห็นพระบรมศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งผู้เลิศกว่าภิกษุผู้บวชด้วยศรัทธา จึงตั้งจิตเพื่อปรารถนาตำแหน่งนั้น แล้วบำเพ็ญทานแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมด้วยภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป ห้อมล้อมด้วยสักการะใหญ่ตลอด ๗ วัน

พระบรมศาสดาทรงพยากรณ์ว่า ในอนาคตกาลกุลบุตรผู้นี้ จักเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุผู้บวชด้วยศรัทธาในศาสนาของพระโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในพุทธุปบาทกาลนี้ กุลบุตรนั้นมาบังเกิดในเรือนของรัฐปาลเศรษฐี เพราะเกิดในตระกูลที่สามารถรวบรวมรัฐที่แตกแยกออกของท่านเศรษฐีนั้น จึงได้มีนามตามตระกูลวงศ์ว่า รัฐปาละ ผู้มีบริวารมาก

เมื่อถึงความเป็นหนุ่ม บิดามารดาจึงคิดจะหาภรรยาที่สมควรให้

ต่อมา รัฐปาลกุลบุตรได้ฟังธรรมในสำนักพระบรมศาสดาแล้วมีศรัทธา ประสงค์จะบวช ได้ทำการอดอาหาร ๗ วัน ให้บิดามารดาอนุญาตอย่างแสนยากลำบาก บวชแล้วเจริญวิปัสสนา บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๓๙๔, มจ. ๒๐/๒๘, ปส. ๓๔/๘๘
ขุ.เถร. วีสตินิบาต มก. ๕๓/๕๔, มจ. ๒๖/๔๖๘, ปส. ๖๓/๒๔๔

๖.๙ ถามลักษณะศรัทธา

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ศรัทธามีลักษณะอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ศรัทธามีความผ่องใสเป็นลักษณะ เพราะเมื่อเกิดขึ้นย่อมกำจัดนิวรณ์ ทำให้จิตผ่องใส ศรัทธามีการแล่นไปเป็นลักษณะ เพราะเมื่อจิตหลุดพ้นแล้วย่อมแล่นไปสู่ภูมิธรรมที่สูงขึ้น มีพระโสดาบัน เป็นต้น

มิลิน. ๔๙

๖.๑๐ สัมมุขีสูตร, สัมมุขีภาวสูตร

เหตุให้ประสบบุญมาก ๓ ประการ

เหตุให้ประสบบุญมาก คือ ความพร้อมแห่งวัตถุ ๓ ได้แก่

๑. ศรัทธา
๒. ไทยธรรม

๓. ทักขิไณยบุคคล

ใน ๓ อย่างนี้ ธรรม ๒ อย่าง คือ ไทยธรรมและทักขิไณยบุคคลเป็นสิ่งที่หาได้ง่าย แต่ศรัทธาหาได้ยาก เพราะปุถุชนมีศรัทธาไม่มั่นคง แม้พระโมคคัลลานะก็ไม่อาจรับรองศรัทธาได้ จึงกล่าวว่า เรารับรองธรรมของท่านได้ ๒ อย่าง คือ โภคะและชีวิต ส่วนความศรัทธาท่านต้องรับรองเอง

อัง.ติก. จูฬวรรค มก. ๓๔/๑๙๑, มจ. ๒๐/๒๐๕, ปส. ๓๖/๑๒๕

๖.๑๑ ปสาทสูตร

ความเลื่อมใส ๓ ประการ

เมื่อชนทั้งหลายเลื่อมใสแล้วในพระรัตนตรัยอันเลิศ โดยความเป็นของเลิศ รู้แจ้งธรรมอันเลิศ เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักขิไณยบุคคลผู้ยอดเยี่ยม เลื่อมใสแล้วในธรรมอันเลิศ ซึ่งเป็นที่สิ้นกำหนัด เป็นสุข เลื่อมใสแล้วในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นบุญเขตอย่างยอดเยี่ยม ถวายทานในพระรัตนตรัยอันเลิศ บุญอันเลิศย่อมเจริญ อายุ วรรณะ ยศ สุขและพละอันเลิศย่อมเจริญ

ขุ.อิติ. ติกนิบาต มก. ๔๕/๕๕๖, มจ. ๒๕/๔๖๑, ปส. ๕๕/๒๑๑

๖.๑๒ สัทธาสูตร

ลักษณะของภิกษุผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใส

ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๑๐ ย่อมเป็นผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสโดยรอบ

๑. ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา
๒. มีศีล
๓. เป็นพหูสูต
๔. เป็นธรรมกถึก
๕. เข้าสู่บริษัท
๖. แกล้วกล้าแสดงธรรม
๗. ทรงวินัย
๘. อยู่ป่า อยู่เสนาสนะสงัด
๙. ได้ตามความปรารถนาซึ่งฌาน ๔
๑๐. ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

อัง.ทสก. อานิสังสวรรค มก. ๓๘/๑๖, มจ. ๒๔/๑๒, ปส. ๔๔/๑๘

๗. ประโยชน์ชาตินี้

๗.๑ สิงคาลกสูตร

พระผู้มีพระภาคเจ้าทอดพระเนตรเห็นสิงคาลกมาณพ กำลังไหว้ทิศอยู่แต่เช้าตรู่ มีผมและผ้าเปียกปอน จึงตรัสถามเพื่อชวนสนทนาว่า กำลังทำอะไร

สิงคาลกมาณพกราบทูลว่า กำลังไหว้ทิศตามคำสั่งของบิดาที่สั่งไว้ก่อนตาย
พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า ในอริยวินัย เขาไม่ได้ไหว้ทิศกันแบบนี้
สิงคาลกมาณพทูลถามว่า ในอริยวินัย เขาไหว้ทิศกันอย่างไร
พระบรมศาสดาตรัสตอบ มีหัวข้อธรรมดังนี้

๑. กรรมกิเลส ๔
๒. อคติ ๔
๓. อบายมุข ๖ และโทษ
๔. มิตรเทียม มิตรแท้
๕. ทิศ ๖ และข้อปฏิบัติต่อทิศทั้ง ๖

แล้วตรัสถึงสังคหวัตถุ ๔ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจในโลก เหมือนเพลาของรถที่แล่นไปได้

ที.ปา. มก. ๑๖/๗๗, มจ. ๑๑/๒๐๐, ปส. ๑๖/๑

๗.๒ ทีฆชาณุสูตร

ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน

ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขในปัจจุบัน ได้แก่ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา สมชีวิตา และธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขในภายหน้า ได้แก่ สัทธาสัมปทา สีลสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทา

อัง.อัฏฐก. สันถานวรรค มก. ๓๗/๕๖๐, มจ. ๒๓/๓๔๐, ปส. ๔๓/๗๙

๗.๓ กุลสูตร

เหตุให้ตระกูลตั้งอยู่ได้ไม่นาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ตระกูลที่มีสมบัติมาก ร่ำรวย จะถึงความวิบัติหรือล้มละลาย เพราะเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. พัสดุหายแล้วไม่ตามมา
๒. พัสดุเก่าชำรุดแล้วไม่ซ่อมแซม
๓. ไม่รู้จักประมาณในการใช้จ่าย
๔. ตั้งคนไม่ดีเป็นหัวหน้า

ตระกูลที่มีสมบัติมากตั้งอยู่ได้นาน ก็เพราะเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. แสวงหาพัสดุที่หายไป
๒. พัสดุที่เก่าคร่ำคร่าก็ซ่อมแซม
๓. รู้จักประมาณในการใช้จ่าย
๔. ตั้งคนดีเป็นหัวหน้า

อัง.จตุกก. อภิญญาวรรค มก. ๓๕/๖๒๓, มจ. ๒๑/๓๗๕, ปส. ๓๘/๒๖๕

๗.๔ อันนนาถสูตร, อานัณยสูตร

สุข ๔ ประการ ของคฤหัสถ์

สุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ ได้แก่

๑. สุขเกิดจากการมีทรัพย์

๒. สุขเกิดจากการจ่ายทรัพย์บริโภค

๓. สุขเกิดจากการไม่ต้องเป็นหนี้

๔. สุขเกิดจากการประกอบการงานที่ปราศจากโทษ

อัง.จตุกก. ปัตตกัมมวรรค มก. ๓๕/๒๐๕, มจ. ๒๑/๑๐๕, ปส. ๓๗/๒๑๘

๗.๕ อาทิตยสูตร

หลักการใช้โภคทรัพย์ให้เป็นประโยชน์

หลักการใช้โภคทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ ๕ ประการ ได้แก่

๑. เลี้ยงตน บิดามารดา บุตรภรรยา ทาส กรรมกร คนใช้ ให้เป็นสุข

๒. เลี้ยงมิตรสหายให้เป็นสุข

๓. ป้องกันอันตรายที่เกิดจากภัยต่างๆ

๔. ทำพลี ๕ อย่าง คือ บำรุงญาติ ต้อนรับแขก อุทิศให้ผู้ตาย ช่วยชาติ และอุทิศให้เทวดา

๕. บำเพ็ญทักษิณาทานแด่สมณพราหมณ์

อัง.ปัญจก. มุณฑราชวรรค มก. ๓๖/๙๓, มจ. ๒๒/๖๔, ปส. ๓๙/๑๒๓

๗.๖ อุชชยสูตร

ธรรมที่นำสุขมาให้ในโลกทั้งสอง

พระบรมศาสดาตรัสว่า ธรรม ๘ ประการ ของผู้ครองเรือนผู้มีศรัทธา นำสุขมาให้ในโลกทั้งสอง คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า

๑. หมั่นในการงาน ไม่ประมาท

๒. จัดการงานเหมาะสม

๓. เลี้ยงชีพพอเหมาะ

๔. ตามรักษาทรัพย์ที่หามาได้

๕. มีศรัทธาถึงพร้อมด้วยศีล

๖. รู้ความประสงค์ของผู้ขอ

๗. ปราศจากความตระหนี่

๘. ชำระทางแห่งประโยชน์ในภพหน้าอยู่เป็นนิตย์

อัง.อัฏฐก. สันถานวรรค มก. ๓๗/๕๖๗, มจ. ๒๓/๓๔๔, ปส. ๔๓/๗๙

๗.๗ จุลลกเศรษฐีชาดก, จูฬเสฏฐิชาดก

เศรษฐีให้คนใช้นำหนูตายไปสร้างตัว

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นเศรษฐีชื่อ จุลลกะ เดินไปตามทางเห็นหนูตาย จึงบอกกับคนใช้ว่า หนูตายก็ทำให้รวยได้

คนใช้จึงนำหนูตายไปขาย ได้เงินมาจึงเอามาสร้างตัวได้สำเร็จ แล้วนึกถึงคุณของเศรษฐี จึงนำเงินไปมอบให้จำนวนหนึ่ง

เศรษฐีจึงยกลูกสาวให้ แล้วได้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีประจำเมือง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า คนใช้ในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระจุลปันถกในครั้งนี้ ส่วนจุลลกเศรษฐีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อปัณณกวรรค มก. ๕๕/๑๘๓, มจ. ๒๗/๒, ปส. ๖๕/๑๐

๘. ประโยชน์ชาติหน้า

๘.๑ บัณฑิตสามเณร

พระบรมศาสดาประทานบาตรแก่มหาทุคตะ

ชายบัณฑิตผู้หนึ่งปรารถนาจะถวายภัตตาหารแก่สงฆ์หมู่ใหญ่ เพื่อจะได้ทำสมบัติทั้งสองให้เกิดขึ้น คือ โภคสมบัติและบริวารสมบัติ ได้มาชักชวนให้มหาทุคตะรับเป็นเจ้าภาพด้วย

มหาทุคตะรับที่จะถวายภัตแก่ภิกษุรูปหนึ่ง จึงออกไปรับจ้างทำงาน

วันรุ่งขึ้น บัณฑิตนั้น เห็นมหาทุคตะมารับพระภิกษุแล้วได้สติ กล่าวขึ้นว่า ฉันลืมภิกษุสำหรับเจ้าเสียแล้ว เขาจึงแนะนำให้มหาทุคตะไปนิมนต์พระบรมศาสดา ณ ที่หน้าพระคันธกุฎีนั้นมีพระราชา ยุพราช เสนาบดี รอรับบาตรของพระบรมศาสดา

มหาทุคตะซบศีรษะลงที่ธรณีพระคันธกุฎี ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์กราบทูลว่า ผู้ที่ยากจนกว่าข้าพระองค์ในพระนครนี้ไม่มี พระเจ้าข้า ขอทรงเป็นที่พึ่งแก่ข้าพระองค์เถิด

พระบรมศาสดาทรงนำบาตรมาประทานในมือของเขา

พระราชาจะให้ทรัพย์แก่เขาเพื่อแลกกับบาตรของพระบรมศาสดา แต่มหาทุคตะไม่ต้องการทรัพย์ ปรารถนาจะถวายภัตตาหารอย่างเด็ดเดี่ยว เขานำพระบรมศาสดาไปถวายภัตตาหารที่บ้าน

เมื่อพระบรมศาสดาทำภัตกิจแล้วทรงทำอนุโมทนา มหาทุคตะรับบาตรตามเสด็จพระบรมศาสดา ท้าวสักกะเสด็จกลับ ฝนแก้ว ๗ ประการ ตกลงจากอากาศเต็มเรือนของเขา หลังจากนั้น เขาได้ถวายมหาทานแก่ภิกษุมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอด ๗ วัน และบำเพ็ญบุญตลอดอายุ เสวยทิพยสมบัติสิ้นพุทธันดรหนึ่ง แล้วมาถือกำเนิดในตระกูลอุปัฏฐากของพระสารีบุตร

ในวันที่เด็กนี้เกิดมา คนเงอะงะในเรือนนี้ แม้พวกพูดไม่ได้เรื่องกลับเป็นผู้ฉลาด จึงตั้งชื่อเด็กนี้ว่า บัณฑิต เมื่ออายุ ๗ ขวบ ได้ขอมารดาบวช

วันหนึ่ง สามเณรเข้าไปบิณฑบาตกับพระเถระ เห็นคนไขน้ำเข้านา เห็นช่างศรดัดลูกศรให้ตรง เห็นช่างถากถือเอาไม้มาทำล้อ จึงคิดว่า น้ำ ลูกศร ไม้ นั้นไม่มีจิตยังฝึกได้ เหตุไรเล่าผู้มีจิต จึงจักไม่อาจทำจิตของตนให้เป็น

ไปในอำนาจ แล้วบำเพ็ญสมณธรรมเล่า จึงกล่าวกับพระสารีบุตร ขอกลับไปบำเพ็ญสมณธรรม

พระบรมศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์และเห็นว่า พระสารีบุตรรับภัตถือบาตรรีบมาเพื่อสามเณร เธอจะเป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมของสามเณร จึงเสด็จไปประทับนั่งเฝ้าอยู่ที่ซุ้มประตู โดยจักถามปัญหา ๔ ข้อ เมื่อเธอแก้ปัญหานั้นอยู่ สามเณรจักบรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๑/๓๑๘,๓๓๑, มจ. ๒๕/๕๓, ปส. ๔๙/๒๘๒

๘.๒ นขสิขสูตร

สัตว์ที่กลับมาเกิดเป็นมนุษย์มีน้อย เหมือนฝุ่นติดปลายเล็บ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงช้อนฝุ่นเล็กน้อยไว้ที่ปลายพระนขา แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ฝุ่นที่ปลายเล็บกับมหาปฐพี อย่างไหนมากกว่ากัน

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า ฝุ่นในมหาปฐพีมีประมาณมากกว่า ย่อมไม่อาจเทียบเคียงได้

พระบรมศาสดาตรัสต่อไปว่า สัตว์ที่มาเกิดในโลกมนุษย์มีน้อยกว่าสัตว์ที่ไปเกิดในกำเนิดอื่น เปรียบเหมือนฝุ่นที่ติดปลายเล็บมีน้อยกว่ามหาปฐพี ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ไม่ประมาท

สัง.นิ. โอปมมสังยุต มก. ๒๖/๗๒๗, มจ. ๑๖/๓๑๓

๘.๓ พระวนวาสีติสสเถระ

ทารกถวายผ้ากัมพลตั้งแต่วันแรกเกิด

พระสารีบุตรเถระไปยังเรือนของมหาเสนพราหมณ์ผู้เป็นเพื่อนของบิดาเพื่อทำการอนุเคราะห์ แต่พราหมณ์นั้นกลับเป็นคนจนเสียแล้ว จึงหลบท่านพระสารีบุตร แต่ก็คิดว่า หากได้ไทยธรรมมาแล้ว จะถวายท่านภายหลัง

วันหนึ่ง เขาได้ถาดเต็มด้วยข้าวปายาสพร้อมกับผ้าสาฎกเนื้อหยาบ

ในขณะนั้นเอง พระเถระเข้าฌาน ออกจากฌานแล้ว ท่านเห็นว่า พราหมณ์ได้ไทยธรรมแล้ว หวังจะถวายแก่ท่าน การที่ท่านไปที่นั้นสมควร

พราหมณ์ยากจนได้ถวายทานในส่วนของทานนั้นทั้งหมด ในคราวที่ตนตกยาก มีความร่าเริงอย่างยิ่ง มีจิตเลื่อมใส เกิดโสมนัสทำความสิเน่หามีประมาณยิ่งในพระเถระ

พราหมณ์นั้นเมื่อทำกาละแล้ว กำเนิดในสกุลอุปัฏฐากของพระเถระในกรุงสาวัตถี เมื่อมารดาแพ้ท้องก็คิดอยากจะทำบุญ ในวันที่ทารกเกิด พวกญาติให้ทารกอาบน้ำแล้วนอนบนผ้ากัมพลมีค่าแสนหนึ่ง

ทารกแลดูพระเถระแล้วคิดว่า พระเถระนี้เป็นบุรพาจารย์ของเรา เราได้สมบัตินี้เพราะอาศัยพระเถระนี้ การที่เราทำการบริจาคของอย่างหนึ่งถวายแด่ท่านนี้ควร แล้วเอานิ้วก้อยเกี่ยวผ้ากัมพลนั้นยึดไว้

ญาติทั้งหลายคิดว่า ผ้ากัมพลคล้องที่นิ้วมือ จึงจะนำออก ทารกนั้นร้องไห้ ญาติๆ จึงไม่นำผ้าออกจากมือ นำทารกไปพร้อมกับผ้ากัมพลนั้น

ในเวลาไหว้พระเถระ ทารกนั้นชักนิ้วมือออกจากผ้ากัมพล ให้ผ้ากัมพลตกลง ณ ที่ใกล้เท้าของพระเถระ เมื่ออายุ ๗ ขวบ ก็ได้บวช และบรรลุพระอรหันต์

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๒๕๙, มจ. ๒๕/๕๑, ปส. ๔๙/๒๓๗

๘.๔ นายสุมนมาลาการ

ยอมสละชีวิตบูชาพระบรมศาสดาด้วยดอกมะลิ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๘.๑ หน้า ๑๓๙

๘.๕ ทีฆชาณุสูตร

ธรรมเป็นไปเพื่อประโยชน์ในชาติหน้า ๔ ประการ คือ

๑. สัทธาสัมปทา
๒. สีลสัมปทา
๓. จาคสัมปทา
๔. ปัญญาสัมปทา

อัง.อัฏฐก. สันธานวรรค มก. ๓๗/๕๖๓, มจ. ๒๓/๓๔๐, ปส. ๔๓/๘๑

๘.๖ อุชชยสูตร

ธรรมที่นำสุขมาให้ในโลกทั้งสอง

เนื้อความเหมือนข้อ ๗.๖ หน้า ๒๔๙

อัง.อัฏฐก. สันธานวรรค มก. ๓๗/๕๖๗, มจ. ๒๓/๓๔๔, ปส. ๔๓/๗๙

๘.๗ วัตถูปมสูตร

จิตผ่องใส สุคติเป็นอันหวัง

พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐีตรัสว่า ผ้าเศร้าหมอง ช่างย้อมหย่อนลงไปในน้ำย้อมใดๆ ผ้าย้อมนั้นย่อมเป็นผ้าที่มีสีย้อมไม่ดี มีสีมัวหมอง เพราะผ้าเป็นของไม่บริสุทธิ์ฉันใด เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุคติก็เป็นอันหวังได้ ฉันนั้นเหมือนกัน ช่างย้อมผ้า จะพึงนำผ้าที่สะอาดหมดจด ใส่ลงในน้ำย้อมสีใดๆ ผ้าผืนนั้นจะพึงเป็นผ้าที่ย้อมได้ดี มีสีสดใส เพราะผ้าผืนนั้นเป็นผ้าสะอาดแม้ฉันใด เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติก็เป็นอันหวังได้ ฉันนั้นเหมือนกัน

ครั้งหนึ่ง สุนทริกภารทวาชพราหมณ์กราบทูลพระบรมศาสดาว่า จะไปยังแม่น้ำพาหุกาเพื่อสรงสนานลอยบาปกรรมที่ตนทำแล้ว

พระบรมศาสดาตรัสว่า คนพาลมีบาปกรรมจะสรงสนานในแม่น้ำเป็นนิตย์ ก็ไม่สามารถชำระบาปกรรมที่ทำแล้วให้บริสุทธิ์ได้เลย แล้วเชิญพราหมณ์สนานในคำสอนของพระพุทธองค์

พราหมณ์ได้ฟังดังนั้นจึงออกบวชสามารถทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผลได้ในที่สุด

ม.มู. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๔๓๓, มจ. ๑๒/๖๒, ปส. ๑๗/๒๑๔

๘.๘ ปฐมนิรยสัคคสูตร

ธรรมที่นำให้เกิดในนรกและสวรรค์

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเกิดในนรกเหมือนถูกนำมาทิ้งลง คือ

๑. ตนเองประพฤติอกุศลกรรมบถ ๑๐

๒. ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติอกุศลกรรมบถ ๑๐

๓. พอใจในการประพฤติอกุศลกรรมบถ ๑๐

๔. กล่าวสรรเสริญคุณของการประพฤติอกุศลกรรมบถ ๑๐

บุคคลประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเกิดในสวรรค์เหมือนเชิญมาประดิษฐ์ไว้ คือ

๑. ตนเองประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐

๒. ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐

๓. พอใจในการประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐

๔. กล่าวสรรเสริญคุณของการประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐

อัง.ทสก. ทุติยวรรค มก. ๓๘/๔๘๙, มจ. ๒๔/๓๔๖, ปส. ๔๕/๒๗๘

๘.๙ อาฬวกสูตร

อาฬวกยักษ์ทูลถามปัญหา

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ในสถานที่ของอาฬวกยักษ์ เขตเมืองอาฬวี อาฬวกยักษ์บอกให้พระพุทธองค์เสด็จเข้าออกถึง ๓ ครั้ง พระพุทธองค์ก็ทำตามทั้ง ๓ ครั้ง พอครั้งที่ ๔ พระพุทธองค์ปฏิเสธ

อาฬวกยักษ์จึงกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้นจะถามปัญหา ถ้าตอบไม่ได้จะทำโทษวิธีใดวิธีหนึ่งใน ๓ วิธี คือ ทำให้จิตฟุ้งซ่าน ฉีกหัวใจ หรือจับพระบาทโยนข้ามแม่น้ำ

พระพุทธเจ้าตรัสว่าไม่มีใครในโลกทั้ง ๔ (มนุสส-เทวา-มาร-พรหมโลก) ทำได้อย่างนั้น แต่พระพุทธองค์ให้ถามปัญหา

ยักษ์ถาม และพระพุทธเจ้าตรัสตอบดังนี้

ถามว่า	๑. อะไรเป็นทรัพย์อันประเสริฐ	ตรัสตอบว่า	ศรัทธา
	๒. ประพฤติอะไรเป็นสุข		ธรรม
	๓. รสอะไรดีที่สุด		ความสัตย์
	๔. อยู่อย่างไรประเสริฐสุด		อยู่ด้วยปัญญา
	๕. ข้ามโอฆะ (กิเลสดุจห้วงน้ำ) ได้อย่างไร		ด้วยศรัทธา
	๖. ข้ามอรรณพ (ห้วงน้ำ) ได้อย่างไร		ด้วยไม่ประมาท
	๗. ล่วงทุกข์ได้อย่างไร		ด้วยความเพียร
	๘. บริสุทธิ์ได้อย่างไร		ด้วยปัญญา
	๙. ทำอย่างไรจะมีปัญญา		เชื่อฟังดี
	๑๐. ทำอย่างไรจะมีทรัพย์		ทำการเหมาะเจาะ
			ไม่ทอดธุระ ขยัน

๑๑. ทำอย่างไรจะมีชื่อเสียง	มีสัตย์
๑๒. ทำอย่างไรจะมีมิตร	เป็นฝ่ายให้
๑๓. ตายอย่างไรจะไม่เศร้าโศก	มีฆราวาสธรรม คือ สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ

ยักษ์พอใจกราบทูลยกย่องพระพุทธเจ้านานาประการ

สัง.ส. ยักขสังยุต มก. ๒๕/๔๒๓, มจ. ๑๕/๓๕๑, ปส. ๒๔/๒๙๓

๘.๑๐ ปฐมอิธโลกสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่นางวิสาขามิคารมารดาว่า มาตุคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
๒. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล
๓. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ
๔. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา

ชื่อว่าผู้ปฏิบัติเพื่อชัยชนะในโลกนี้ และชื่อว่าปรารภโลกหน้าแล้ว

อัง.อัฏฐก. อุโปสถวรรค มก. ๓๗/๕๓๒, มจ. ๒๓/๓๒๔, ปส. ๔๓/๖๗

๙. ประโยชน์อย่างยิ่ง

๙.๑ ปฐมนหกปานสูตร

ผู้ไม่มีศรัทธาและมีศรัทธาในกุศลธรรม

พระสารีบุตรเตือนภิกษุทั้งหลายว่า ผู้ไม่มีศรัทธาในกุศลธรรมทั้งหลาย (ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญา) ว่า หวังได้ความเสื่อม เหมือนพระจันทร์ในกาฬปักษ์ย่อมผ่านพ้นไป พระจันทร์ย่อมเสื่อมจากความสว่าง

ส่วนผู้ใดมีศรัทธาในกุศลธรรม ผู้นั้นพึงหวังได้ความเจริญ เหมือนพระจันทร์ในปักษ์ข้างขึ้นย่อมผ่านพ้นไป พระจันทร์ย่อมเจริญด้วยความสว่าง

อัง.ทสก. ยมวรรค มก. ๓๘/๒๐๙, มจ. ๒๔/๑๔๕, ปส. ๔๔/๒๒๗

๙.๒ อัปปฏิวิทิตสูตร

สาเหตุที่คนเปลี่ยนและไม่เปลี่ยนศาสนา

เทวดาได้มายืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง กล่าวคาถานี้ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ธรรมทั้งหลายอันชนพวกใดยังไม่แทงตลอดแล้ว ชนพวกนั้นย่อมถูกจูงไปในวาทะของชนพวกนั้น ชนพวกนั้นชื่อว่า ยังหลับไม่ตื่น (กาลนี้) เป็นกาลสมควรเพื่อจะตื่นของชนพวกนั้น

พระบรมศาสดาตรัสว่า ธรรมทั้งหลายอันชนพวกใดแทงตลอดดีแล้ว ชนพวกนั้นย่อมไม่ถูกจูงใจไปในวาทะของชนพวกอื่น บุคคลผู้รู้ดีทั้งหลาย รู้ทั่วถึงโดยชอบแล้ว ย่อมประพฤติเสมอในหมู่สัตว์ผู้ประพฤติไม่เสมอ

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๕๗, มจ. ๑๕/๗, ปส. ๒๓/๓๑

๙.๓ สุสัมมุฏฐสูตร

สาเหตุที่คนเปลี่ยนและไม่เปลี่ยนศาสนา

เทวดาได้กล่าวคาถาต่อพระบรมศาสดาว่า ธรรมทั้งหลายอันชนพวกใดลืมเลือน ชนพวกนั้นย่อมถูกจูงไปในวาทะของชนพวกอื่น ชนพวกนั้นชื่อว่า ยังหลับไม่ตื่น (กาลนี้) เป็นกาลควรเพื่อจะตื่นของชนพวกนั้น

พระบรมศาสดาตรัสว่า ธรรมทั้งหลายอันชนพวกใดไม่ลืมเลือนแล้ว ชนพวกนั้นย่อมไม่ถูกจูงไปในวาทะของชนพวกอื่น บุคคลผู้รู้ดีทั้งหลาย รู้ทั่วถึงโดยชอบแล้ว ย่อมประพฤติเสมอในหมู่สัตว์ผู้ประพฤติไม่เสมอ

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๖๐, มจ. ๑๕/๘

๙.๔ สคาถกสูตร

ผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เป็นพระโสดาบัน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ นี้ย่อมไม่ตกต่ำ เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า คือ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวใน

๑. พระพุทธเจ้า

๒. พระธรรม

๓. พระสงฆ์

๔. ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าชอบใจแล้ว

สัง.ม. สัปปัญญวรรค มก. ๓๑/๓๘๔, มจ. ๑๙/๕๗๐, ปส. ๓๒/๙๕

๙.๕ นันทนสูตร

คำของพระอรหันต์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ พระเชตวันมหาวิหารว่า ผู้โง่เขลาย่อมถูกหุ้มห่อด้วยกามคุณ ย่อมไม่รู้ว่าสังขารไม่เที่ยง มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ความสงบระงับสังขารเหล่านั้นเป็นความสุข

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๗๐, มจ. ๑๕/๑๑, ปส. ๒๓/๔๗

๙.๖ ปฐมนาถสูตร

ธรรมอันกระทำที่พึ่ง ๑๐ ประการของภิกษุ คือ

๑. เป็นผู้มีศีล

๒. เป็นพหูสูต

๓. มีมิตรดี

๔. เป็นผู้ว่าง่าย

๕. เป็นผู้ขยัน

๖. เป็นผู้ฟังและแสดงธรรมอันเป็นที่รัก
๗. เป็นผู้ปรารภความเพียร
๘. เป็นผู้สันโดษ
๙. มีสติตามระลึกในสิ่งที่ทำ คำที่พูดแล้ว แม้นานได้
๑๐. มีปัญญาชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบได้

อัง.ทสก. นาถกรรณวรรค มก. ๓๘/๓๙, มจ. ๒๔/๓๑, ปส. ๔๔/๔๐

๙.๗ โพธิราชกุมารสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสอุปมา ๓ ข้อ แก่โพธิราชกุมารว่า

๑. กายและใจยังไม่หลีกออกจากกาม เปรียบเสมือนไม้สดชุ่มด้วยยางทิ้งอยู่ในน้ำ
๒. มีกายหลีกออกจากกาม แต่ยังมีความพอใจในกาม เปรียบเสมือนไม้สดชุ่มด้วยยางทิ้งอยู่บนบก
๓. กายและใจหลีกออกจากกาม เปรียบเสมือนไม้แห้งทิ้งอยู่บนบก

สมณะหรือพราหมณ์ที่ปฏิบัติตนตาม (ข้อ ๓.) ย่อมควรเพื่อจะรู้ จะเห็น เพื่อปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ธรรม

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๑๐๙, มจ. ๑๓/๓๙๒, ปส. ๒๐/๑๔

๙.๘ ชาตกัฏฐกถา, สุเมธกถา

พุทธพยากรณ์สุเมธโพธิสัตว์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๒.๓ หน้า ๑๒๒

๑๐. การตั้งตนไม่ชอบ

๑๐.๑ การแสวงหาทรัพย์

๑๐.๑.๑ ธนัญชานิสูตร

พราหมณ์อ้างครอบครัวแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรม

ท่านพระสารีบุตรเที่ยวจาริกไปในทักขิณาคีรีชนบท ได้ถามถึงธนัญชานิพราหมณ์กับภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อทราบว่าธนัญชานิพราหมณ์เป็นผู้ประมาท อ้างพระราชาเที่ยวเบียดบังเอาผลประโยชน์จากพราหมณ์และคหบดี อ้างพราหมณ์และคหบดีเบียดบังเอาผลประโยชน์ของรัฐ พระเถระจึงได้โปรดธนัญชานิพราหมณ์

ท่านพระสารีบุตรได้ถามธนัญชานิพราหมณ์ว่าเป็นผู้ไม่ประมาทอยู่หรือ

ธนัญชานิพราหมณ์อ้างว่า ตนต้องประมาท เพราะต้องเลี้ยงดูมารดา บิดา บุตร ภรรยา ทาสกรรมกร คนรับใช้ มิตร สหาย ญาติสาโลหิต แขก บุรพเปตชน ต้องทำการบวงสรวงแก่เทวดา ต้องสนองพระราชกรณียกิจ ต้องบำเรอกาย

พระเถระจึงแสดงธรรมให้ฟังโดยชี้แจงให้เห็นว่า ผู้ประพฤติอธรรม (ผิดศีล) ประพฤติมิชอบโดยอ้างว่าต้องเลี้ยงดูมารดาบิดา เป็นต้น ไม่สามารถนำไปอ้างกับนายนิรยบาล เพื่อมิให้ฉุดคร่าลงนรกได้เลย

พระเถระได้ถามธนัญชานิพราหมณ์ต่อไปว่า บุคคลผู้ประพฤติอธรรม ประพฤติมิชอบ เพราะเหตุแห่งมารดาบิดาเป็นต้น กับบุคคลผู้ประพฤติธรรม ประพฤติชอบเพราะเหตุแห่งมารดาบิดาเป็นต้น ใครประเสริฐกว่ากัน ธนัญชานิพราหมณ์ตอบว่า ประเภทหลังประเสริฐกว่า

พระเถระจึงสรุปว่า การงานที่จะประกอบด้วยธรรมที่ทำให้สามารถเลี้ยงดูมารดาบิดาเป็นต้น โดยไม่ต้องทำบาปกรรม และเป็นการปฏิบัติที่เป็นบุญ ยังมีอยู่ หลังจากแสดงธรรมจบลงธนัญชานิพราหมณ์ชื่นชมยินดี พระเถระจึงได้จากไป

ต่อมา ธนัญชานิพราหมณ์ป่วยหนัก ได้ใช้ให้คนไปนิมนต์ท่านพระสารีบุตรมาอนุเคราะห์ ท่านพระสารีบุตรได้มาแสดงธรรมให้ฟัง โดยถามถึงความประเสริฐของทุคติภูมิ สุคติภูมิ และถามขึ้นไปตามลำดับ โดยเริ่มจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปรตวิสัย มนุษย์ เทพชั้นจาตุมหาราช เทพชั้นดาวดึงส์ เทพชั้นยามา เทพชั้นดุสิต เทพชั้นนิมมานรดี เทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี และพรหมโลก จนธนัญชานิพราหมณ์เห็นว่า พรหมโลกประเสริฐที่สุด จากนั้นจึงได้แสดงทางเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับพรหม เมื่อท่านพระสารีบุตรแสดงธรรมจบแล้วจากไปไม่นาน ธนัญ-ชานิพราหมณ์ก็ตายไปบังเกิดในพรหมโลก

ม.ม. พราหมณวรรค มก. ๒๑/๓๘๔, มจ. ๑๓/๕๕๗, ปส. ๒๐/๒๗๙

๑๐.๑.๒ เสรีววาณิชชาดก

พ่อค้าให้ราคาถาดทองคำไม่ตรงตามความเป็นจริง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๑๐.๑ หน้า ๘๗

๑๐.๑.๓ วณิชชสูตร

การค้าขายที่อุบาสกไม่ควรประกอบ คือ การค้าขาย

๑. ศัสตราวุธ
๒. มนุษย์
๓. สัตว์นำไปฆ่า
๔. น้ำเมา
๕. ยาพิษ

อัง.ปัญจก. อุปาสกวรรค มก. ๓๖/๓๗๖, มจ. ๒๒/๒๙๕, ปส. ๔๐/๒๒๐

๑๐.๒ การบวช

๑๐.๒.๑ ปาฏิกสูตร

ปริพาชกภัคควโคตร

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ นิคมชื่ออนุปปิยะ แคว้นมัลละ เช้าวันหนึ่งเสด็จออกบิณฑบาต แต่ยังเช้าอยู่ จึงเสด็จแวะไปยังอารามของภัคควโคตรปริพาชก ตรัสสนทนากับภัคควโคตรปริพาชก ผู้ทูลถามเรื่องบุตรลิจฉวีชื่อสุนักขัตตะ ผู้เข้าบวชแล้วสึกไป โดยให้เหตุผลว่า

๑. ตนจะไม่อยู่อุทิศพระผู้มีพระภาคต่อไป

๒. เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ดู

๓. เพราะไม่ทรงบัญญัติสิ่งที่เป็นเลิศ (ไม่ชี้สิ่งประเสริฐสุด หรือสิ่งที่เป็นต้นเดิมของสิ่งทั้งหลายว่าได้แก่อะไร)

ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเล่าว่า

ในข้อ ๑ พระพุทธองค์ได้ตรัสถามเขาว่า พระองค์ได้เคยขอร้องให้เขามาอยู่อุทิศพระองค์ หรือว่าเขาเคยเข้ามากราบทูลว่าจะอยู่อุทิศพระองค์บ้างหรือเปล่า เขาตอบว่าเปล่า เมื่อเป็นเรื่องเปล่า จึงมิใช่เรื่องที่ใครจะบอกเลิกใคร

ในข้อ ๒ ตรัสถามว่า พระองค์เคยตรัสหรือไม่ว่า จงมาอยู่อุทิศพระองค์เถิด แล้วพระองค์จะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ดู ก็ตอบว่าเปล่า ตรัสถามต่อไปว่า ถ้าแสดงฤทธิ์ให้ดู หรือไม่แสดงฤทธิ์ก็ตาม จะทำให้สิ้นทุกข์ได้หรือไม่ ตอบว่าไม่ทำให้สิ้นทุกข์ได้ จึงตรัสว่าถ้าอย่างนั้น การแสดงฤทธิ์จะทำอะไรได้

ในข้อ ๓ ตรัสถามเขาว่า พระองค์เคยตรัสหรือไม่ว่า จงมาอยู่อุทิศพระองค์เถิด แล้วพระองค์จะทรงบัญญัติสิ่งที่เลิศแก่เขา เขาตอบว่าเปล่า ตรัสถามต่อไปว่า จะบัญญัติสิ่งที่เลิศหรือไม่ก็ตาม จะทำให้สิ้นทุกข์ได้หรือไม่ ตอบว่าไม่ทำให้สิ้นทุกข์ได้ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น การบัญญัติสิ่งที่เลิศ จะทำอะไรได้

อนึ่งได้ตรัส (เป็นเชิงทบทวนความทรงจำ) ว่า พระองค์ได้เคยตรัสพรรณนาคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไว้เป็นอเนกประการในวัชชีคาม

ที.ปา. มก. ๑๕/๑, มจ. ๑๑/๑, ปส. ๑๕/๑

๑๐.๒.๒ จูฬมาลุงกยโอวาทสูตร

ทรงให้โอวาทพระมาลุงกยบุตร

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี พระมาลุงกยะเข้าไปเฝ้าทูลขอให้ทรงตอบปัญหาข้อสงสัยของตนว่า โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด (คือ โลกมีขอบเขตจำกัดอยู่แค่ไหน เพียงไร หรือกว้างขวางไม่มีขอบเขต) ร่างกายกับจิตใจเป็นอย่างเดียวกันหรือเป็นคนละอย่าง สัตว์ตายแล้วยังมีอยู่หรือดับสูญไป ท่านทูลพระบรมศาสดาว่า ถ้าทรงตอบปัญหานี้ให้แจ่มแจ้ง ก็จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้าต่อไป ถ้าไม่ทรงตอบ ก็จะขอลาสึกไปเป็นคฤหัสถ์

พระบรมศาสดาตรัสว่า ก่อนจะมาบวชก็ไม่ได้สัญญากันไว้ว่า เมื่อบวชแล้วจะตอบปัญหานี้ได้ แม้เธอจะต้องตายไปเพราะคับข้องใจในปัญหาเหล่านี้ ก็จะไม่ตอบให้ ปัญหาเรื่องโลกเที่ยงหรือไม่เที่ยงนั้นไม่ใช่ปัญหาเร่งด่วน เปรียบเหมือนคนที่ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษแล้ว เมื่อญาติพี่น้องต้องการถอนลูกศรให้ เขาบอกว่า ต้องไปสืบมาให้ได้เสียก่อน ใครเป็นคนยิง ยิงมาจากทิศไหน ลูกศรทำด้วยอะไร เมื่อสืบได้ความแล้ว จึงจะยอมให้เอาลูกศรออก เขาจะพึงตายเสียก่อน หน้าที่โดยรีบด่วนของผู้นั้น คือ การเอาลูกศรออก รักษาแผลให้หาย จึงจะเป็นการกระทำที่ถูกต้องฉันใด

หน้าที่โดยรีบด่วนของมนุษย์ก็คือ การทำตนให้พ้นทุกข์ฉันนั้น ให้พักปัญหาอันไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ไว้ก่อน ปัญหาเร่งด่วนที่ทรงตอบก็คือ เรื่องทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ คือ อริยสัจ ๔ นั่นเอง เพราะเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ (ระบอบการครองชีวิตอันประเสริฐ) เป็นไปเพื่อความหน่ายคลายกำหนัด และดับทุกข์โดยสิ้นเชิง

พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า จะมีความรู้เรื่องโลกเที่ยง ไม่เที่ยง สัตว์ตายแล้วมีอยู่หรือดับสูญไปหรือไม่ก็ตาม ก็ยังคงมีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โศกเศร้า เสียใจ พิไรรำพัน ทุกข์กาย ทุกข์ใจ คับแค้นใจอยู่นั่นเอง ไม่อาจพ้นทุกข์ไปได้

พระมาลุงกยะฟังแล้ว ชื่นชมยินดีในพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า

ม.ม. ภิกขุวรรค มก. ๒๐/๒๙๘, มจ.๑๓/๑๓๓, ปส. ๑๙/๑๓๙

๑๐.๓ การอธิษฐานผิด

๑๐.๓.๑ บุตรเศรษฐีชื่อเขมกะ

อนาถบิณฑิกเศรษฐีอนุเคราะห์หลานที่ประพฤติผิดภรรยาผู้อื่น

นายเขมกะเป็นหลานของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ประพฤติผิดในภรรยาของผู้อื่นอยู่เป็นนิตย์ ราชบุรุษจับได้ นำตัวไปเข้าเฝ้าพระราชา แต่พระราชาทรงปล่อยเพราะความเกรงใจเศรษฐี เศรษฐีนำนายเขมกะมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมถึงโทษของการคบภรรยาผู้อื่น จบพระธรรมเทศนา นายเขมกะบรรลุโสดาปัตติผล แล้วพระพุทธองค์ตรัสเล่าถึงบุพกรรมของนายเขมกะว่า

ในอดีตกาล นายเขมกะเคยเป็นนักมวยที่เก่งที่สุด ได้ยกธงทองบูชาเจดีย์ของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งความปรารถนาว่า เว้นหญิงที่เป็นญาติสายโลหิต หญิงที่เหลือเห็นเราแล้วจงกำหนัด ดังนั้นในชาตินี้ หญิงที่เห็นเขาแล้วจึงไม่อาจดำรงสติอยู่ได้

ขุ.ธ. นิรยวรรค มก. ๔๓/๒๐๕, มจ. ๒๕/๑๒๙, ปส. ๕๒/๖๙

๑๐.๓.๒ ประวัติพระราหุลเถระ

เคยไปเกิดเป็นนาคราชเพราะตั้งความปรารถนาไว้ผิด

ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านเกิดเป็นบุตรคฤหบดีมหาศาล เมื่อบิดาเสียชีวิต ก็นำทรัพย์ออกทำทาน พบดาบสผู้มีฤทธิ์มากมีจิตเลื่อมใสจึงถวายทาน

ดาบสนี้ชอบไปยังภพของนาคราชด้วยอานุภาพของตน เมื่อดาบสมารับภิกษาหารแล้วทำการอนุโมทนาขอให้มีสมบัติเหมือนสมบัติของพญานาคราช

กุฏุมพีก็ตั้งจิตไว้ในภพของพญานาค เมื่อละจากโลกก็บังเกิดในภพของพญานาคราช

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๓๙๔, ปส. ๓๔/๓๗๙

๑๐.๓.๓ ความเกิดขึ้นของนางกาลียักษิณี

บุตรกุฏุมพีคนหนึ่งเมื่อบิดาเสียชีวิต มารดานำนางกุมาริกามาให้เป็นภรรยา ต่อมาเมื่อทราบว่านางกุมาริกาเป็นหญิงหมัน เกรงว่าจะทำให้ตระกูลไม่สืบต่อ นางกุมาริกาจึงขอหญิงในตระกูลอื่นมาเป็นภรรยาร่วม

ต่อมา หญิงที่นำมาให้ภายหลังเกิดตั้งครรภ์ นางกุมาริกาได้วางยาทำลายครรภ์ แม้ครั้งที่สอง พอครั้งที่สาม หญิงนั้นทราบ จึงไม่บอกจนครรภ์แก่ นางกุมาริกาก็วางยาจนหญิงนั้นตายไปพร้อมบุตรในครรภ์ หญิงนั้นก่อนตายตั้งความปรารถนาผูกอาฆาต

หญิงนั้นไปเกิดเป็นแม่แมว ส่วนนางกุมาริกาถูกสามีทำร้ายจนตายแล้วไปเกิดเป็นแม่ไก่ ถูกแม่แมวกินไข่ไก่แม้ครั้งที่สอง ครั้งที่สาม แม่ไก่ตั้งความปรารถนาผูกอาฆาตไปเกิดเป็นแม่เสือเหลือง แม่แมวตายแล้วไปเกิดเป็นเนื้อจองเวรกันเช่นนี้ จนถึงสมัยพุทธกาลมาเกิดเป็นยักษิณีและนางกุลธิดา ตามจองเวรกันอยู่และได้พบพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมโปรด จนนางยักษิณีบรรลุโสดาปัตติผล เลิกจองเวรซึ่งกันและกันภายหลัง นางยักษ์และนางกุลธิดาได้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๖๘, มจ. ๒๕/๒๕, ปส.๔๘/๕๓

๑๐.๓.๔ อุมมาทันตีชาดก

อธิษฐานให้ได้รูปงาม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๑๓.๔.๑ หน้า ๒๓๐

๑๐.๔ ความเข้าใจผิด

๑๐.๔.๑ นันทโคปาลกะ

โทษของจิตที่ตั้งไว้ผิด

นายนันทะเป็นคนเลี้ยงโคของอนาถบิณฑิกเศรษฐี มีทรัพย์มาก มาฟังธรรมที่สำนักของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ทูลวิงวอนพระบรมศาสดาให้เสด็จไปที่อยู่ของตน

พระบรมศาสดาทรงทราบความเป็นผู้มีญาณแก่กล้าแล้ว จึงเสด็จไป

นายนันทะถวายปัญจโครสทานอันประณีตแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระบรมศาสดาเป็นประธาน ๗ วัน ทรงแสดงอนุโมทนากถา นายนันทะตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จกลับ นายนันทะตามส่งเสด็จไปไกล พระบรมศาสดาทรงรับสั่งให้กลับ ในระหว่างทาง นายนันทะถูกนายพรานแทงตาย

ภิกษุที่ตามมาในภายหลังทูลถามว่า ถ้านายนันทะไม่ตามส่งเสด็จก็คงไม่ถูกฆ่าตาย

พระบรมศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรามาหรือมิได้มา อุบายเป็นเครื่องพ้นจากความตายของนายนันทะนั้นย่อมไม่มี แล้วตรัสพระคาถาว่า จิตที่ตั้งไว้ผิดแล้วย่อมทำความพินาศยิ่งกว่าพวกโจร หรือคนจองเวรทำแก่กันเสียอีก

ขุ.ธ. จิตตวรรค มก. ๔๐/๔๔๑, มจ. ๒๕/๓๙, ปส. ๔๙/๕๓

๑๐.๔.๒ กำเนิด ๔

โทษของการจาบจ้วงพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระสารีบุตรว่า กำเนิดมี ๔ ประเภท

๑. อัณฑชะกำเนิด

๒. ชลาพุชะกำเนิด

๓. สังเสทชะกำเนิด

๔. โอปปาติกะกำเนิด

แล้วตรัสต่ออีกว่า ผู้ใดพึงว่าตถาคตผู้รู้ผู้เห็นอยู่อย่างนี้ว่า ธรรมอันยิ่งของมนุษย์ที่เป็นญาณทัสสนะอันวิเศษพอแก่ความเป็นอริยะของพระสมณะไม่มี พระสมณโคดมทรงแสดงธรรมที่ประมวลมาด้วยความตรึก ที่ไตร่ตรองด้วยการค้นคิด

ดูก่อนสารีบุตร ผู้นั้นไม่ละวาจานั้นเสีย ไม่ละความคิดนั้นเสีย ไม่สละคืนทิฐินั้นเสียก็เที่ยงแท้ที่จะตกนรก

ม.มู. สีหนาทวรรค มก. ๑๘/๔๗, มจ. ๑๒/๑๕๑, ปส. ๑๗/๓๖๖

๑๐.๔.๓ ดูมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป

ข้อ ๑๕ บาปจากการมีความเห็นผิด หน้า ๕๙๐

มงคลที่ ๗
เป็นพหูสูต

๑. ประเภทของนักศึกษา

๑.๑ อัปปสุตสูตร

บุคคลผู้มีสุตะ ๔ จำพวก

๑. บุคคลผู้สดับน้อย ไม่รู้อรรถ ไม่รู้ธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

๒. บุคคลผู้สดับน้อย แต่รู้อรรถ รู้ธรรมที่น้อยนั้น แล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

๓. บุคคลผู้สดับมาก แต่ไม่รู้อรรถ ไม่รู้ธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

๔. บุคคลผู้สดับมาก รู้อรรถ รู้ธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

อัง.จตุกก. ภัณฑคามวรรค มก. ๓๕/๑๔, มจ. ๒๑/๙, ปส. ๓๗/๒๒

๑.๒ อรรถกถาพรหมชาลสูตร

การเล่าเรียนปริยัติมี ๓ ประการ

๑. อลคัททูปมาปริยัติ คือ ศึกษาแล้วไม่พิจารณาเนื้อธรรมด้วยปัญญา มีวัตถุประสงค์เพื่อติเตียนผู้อื่น

๒. นิสสรณัตถปริยัติ คือ ศึกษาไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขตลอดกาล ไม่ประสงค์ติเตียนผู้อื่น จึงเป็นการศึกษาที่ถูกทาง

๓. ภัณฑาคาริกปริยัติ คือ การเล่าเรียนของพระอรหันต์ เพื่อต้องการรักษาประเพณี และอนุรักษ์พุทธวงศ์โดยเฉพาะ

ที.สี. มก. ๑๑/๑๐๒

๑.๓ อลคัททูปมสูตร

ผู้เล่าเรียนที่ไม่ได้ประโยชน์จากธรรม

อริฏฐภิกษุกล่าวตู่พระบรมศาสดาว่า ธรรมที่พระองค์กล่าวว่า จะทำอันตรายให้ ไม่สามารถทำอันตรายแก่ผู้เสพได้จริง

พระบรมศาสดาจึงตรัสถึงกามทั้งหลายว่า มีความยินดีน้อยมีทุกข์มาก โทษในกามมีอยู่อย่างมากมาย ซึ่งสามารถจะทำอันตรายแก่ผู้เสพได้จริง ต่อจากนั้น กล่าวถึงบุคคลบางพวกเล่าเรียนธรรมแล้วไม่ไตร่ตรองด้วยปัญญา

มุ่งประโยชน์เพื่อข่มผู้อื่น เพื่อเปลื้องคำกล่าวร้ายของผู้อื่น บุคคลนั้นย่อมไม่ได้รับประโยชน์แห่งธรรมนั้น

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๒๗๙, มจ. ๑๒/๒๔๗, ปส. ๑๘/๙๖

๒. เหตุให้เกิดปัญญา

๒.๑ ปัญญาสูตร

เหตุและปัจจัย ๘ ประการที่ทำให้เกิดปัญญา

๑. ภิกษุอาศัยพระบรมศาสดาหรือเพื่อนพรหมจรรย์รูปใดรูปหนึ่ง ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครู เข้าไปตั้งความละอายบาป ความเกรงกลัวบาป ความรักและความเคารพอย่างแรงกล้า

๒. เข้าไปหาครูแล้วสอบสวน ไต่ถามตามเวลาอันสมควร

๓. มีความสงบกายและสงบจิต

๔. สำรวมในพระปาฏิโมกข์

๕. เป็นพหูสูต แทงตลอดด้วยดีด้วยทิฐิ ซึ่งธรรมทั้งหลาย

๖. ปรารภความเพียร

๗. แสดงธรรมเองบ้าง ให้ผู้อื่นแสดงธรรมบ้าง

๘. พิจารณาเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมในอุปาทานขันธ์ ๕

อัง.อัฏฐก. เมตตาวรรค มก. ๓๗/๒๙๘, มจ. ๒๓/๑๙๖, ปส. ๔๒/๑๘๒

๒.๒ เหตุให้เจริญความรู้ ๘ ประการ

๑. เจริญด้วยอายุ

๒. ความได้ยศศักดิ์

๓. ชอบไต่ถาม

๔. ไม่คบพวกเดียรถีย์

๕. การพิจารณาโดยแยบคาย

๖. การสนทนา

๗. รักเหตุผล

๘. อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม

มิลิน. ๑๕๑

๒.๓ ลักขณสูตร

เหตุที่ทำให้มีปัญญามาก

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ได้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วซักถามว่า ท่านผู้เจริญ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อความเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็น

ไปเพื่อความไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน เพราะตถาคตได้ทำสั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระฉวีละเอียด จนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะมีปัญญามาก บรรดากามโภคีบุคคลไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งมีปัญญาเสมอ หรือมีปัญญาประเสริฐกว่าพระองค์ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงมีปัญญามาก ทรงมีปัญญากว้างขวาง ทรงมีปัญญาร่าเริง ทรงมีปัญญาแล่นไป ทรงมีปัญญาเฉียบแหลม ทรงมีปัญญาชำแรกกิเลส บรรดาสรรพสัตว์ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งมีปัญญาเสมอ หรือมีปัญญาประเสริฐกว่าพระองค์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๙, มจ. ๑๑/๑๗๖, ปส. ๑๕/๒๖๑

๒.๔ จูฬกัมมวิภังคสูตร

เหตุที่ทำให้มีปัญญามาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์แล้วสอบถามว่า ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำพึงเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้าทำ พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาจะเป็นผู้มีปัญญามาก

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๕๑, มจ. ๑๔/๓๔๙, ปส. ๑๕/๒๖๑

๒.๕ นิสันติสูตร

เหตุให้คิดได้เร็ว เรียนได้ดี

พระอานนท์และพระสารีบุตรสนทนาถึงเหตุที่ทำให้ภิกษุเป็นผู้ใคร่ครวญได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย เรียนได้ดี เรียนได้มาก และสิ่งที่เรียนแล้วไม่เลือนไป ซึ่งได้คำตอบว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ต้องเป็นผู้ฉลาดในอรรถ ฉลาดในธรรม ฉลาดในพยัญชนะ ฉลาดในนิรุตติ และฉลาดในเบื้องต้นและเบื้องปลาย

อัง.ปัญจก. อาฆาตวรรค มก. ๓๖/๓๖๑

๒.๖ ปุณณิยสูตร

เหตุปัจจัยที่การฟังธรรมแจ่มแจ้ง และไม่แจ่มแจ้ง

พระปุณณิยะเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลถามถึงเหตุปัจจัยที่บางครั้งพระธรรมเทศนาก็แจ่มแจ้ง บางครั้งก็ไม่แจ่มแจ้ง

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้ง คือ

๑. ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา

๒. เข้าไปหา

๓. เข้าไปนั่งใกล้

๔. สอบถาม

๕. เงี่ยโสตลงสดับธรรม

๖. ฟังแล้วทรงจำไว้

๗. พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้

๘. รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

เหตุปัจจัย ๘ ประการ ที่ตรงกันข้าม ทำให้พระธรรมเทศนาไม่แจ่มแจ้ง

อัง.อัฏฐก. สติวรรค มก. ๓๓/๖๗๑, มจ. ๒๓/๔๐๖, ปส. ๔๓/๑๓๘

๒.๗ จังกีสูตร

การศึกษากับการบรรลุธรรม

จังกีพราหมณ์ ได้ทราบข่าวการเสด็จมาของพระผู้มีพระภาค จึงรีบเข้าไปเฝ้าถึงที่ประทับ แม้จะถูกพราหมณ์ผู้มาจากต่างถิ่นคัดค้านว่าไม่สมควรไปเฝ้า ควรให้พระผู้มีพระภาคเสด็จมาหาเอง ก็ไม่ฟัง กลับโต้แย้งพราหมณ์เหล่านั้นว่า พระผู้มีพระภาคทรงมีคุณสมบัติยิ่งใหญ่สมควรไปเฝ้า จากนั้นจึงพร้อมด้วยคณะพราหมณ์หมู่ใหญ่เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค

ขณะกำลังสนทนากัน กาปทิกมาณพ ซึ่งเป็นเด็กหนุ่มอายุ ๑๖ ปี ได้พูดแทรกขึ้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสห้าม ฝ่ายจังกีพราหมณ์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า กาปทิกมาณพเป็นบุตรของผู้มีสกุล เป็นพหูสูต เป็นบัณฑิต เจรจาไพเราะ และสามารถเจรจาโต้ตอบกับพระผู้มีพระภาคได้ พระองค์จึงทรงอนุญาต

กาปทิกมาณพได้โอกาสจึงทูลถามปัญหาเป็นข้อๆ ดังนี้

๑. พระผู้มีพระภาคทรงคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับบทมนต์โบราณของพราหมณ์ ซึ่งพวกพราหมณ์ถือว่า นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง

๒. การปฏิบัติอย่างไร จึงจะเป็นการรักษาสัจจะ

๓. การปฏิบัติอย่างไร จึงจะเป็นการรู้สัจจะ

๔. การปฏิบัติอย่างไร จึงจะเป็นการบรรลุสัจจะ

๕. ธรรมที่ช่วยให้บรรลุสัจจะเป็นอย่างไร

พระพุทธองค์ตรัสตอบถึงธรรมมีอุปการะมากแก่การบรรลุสัจจะได้แก่

๑. ศรัทธา

๒. การเข้าไปหา

๓. การเข้าไปนั่งใกล้

๔. การเงี่ยโสตลง

๕. การฟังธรรม
๖. การทรงจำ
๗. ปัญญาใคร่ครวญเนื้อธรรม
๘. ธรรมที่ควรแก่การเพ่งพินิจ
๙. ฉันทะ
๑๐. ความอุตสาหะ
๑๑. ปัญญาเครื่องพิจารณา
๑๒. ความเพียร

กาปทิกมาณพ ได้ฟังการตอบปัญหาจนเกิดความเลื่อมใส รับสารภาพว่า เมื่อก่อนตนเข้าใจว่า พวกสมณะโล้นเหล่านี้เป็นสามัญชน เกิดจากพระบาทของพระพรหม (วรรณะศูทร) ไม่รู้ทั่วถึงธรรม แต่พระผู้มีพระภาคได้ทำให้ตนเกิดความรัก ความเลื่อมใส และความเคารพในหมู่สมณะ

จากนั้น กาปทิกมาณพได้แสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

ม.ม. พราหมณวรรค มก. ๒๑/๓๔๙, มจ. ๑๓/๕๔๒, ปส. ๒๐/๒๑๘

๒.๘ อุมมังคสูตร

เหตุที่เป็นพหูสูตผู้ทรงธรรม

ภิกษุรูปหนึ่งเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาทูลถามปัญหาว่า ที่เรียกว่า บุคคลเป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงธรรม ด้วยเหตุเพียงเท่าไร

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เราแสดงธรรมเป็นอันมาก ภิกษุรู้ทั่วถึงอรรถ รู้ทั่วถึงธรรมแห่งคาถา ๔ บาท แล้วเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมไซร้ ก็ควรเรียกว่า เป็นพหูสูต เป็นผู้ทรงธรรม

อัง.จตุกก. โยธาชีววรรค มก. ๓๕/๔๕๓, มจ. ๒๑/๒๖๗, ปส. ๓๘/๑๔๖

๒.๙ ปฐมกัสสปสูตร

คำสั่งสอนของภิกษุ

กัสสปเทวบุตร เข้าเฝ้าและทูลพระบรมศาสดาว่า พระองค์ทรงประกาศภิกษุไว้แล้ว แต่ไม่ทรงประกาศคำสั่งสอนของภิกษุ

พระบรมศาสดาจึงทรงให้กัสสปเทวบุตรประกาศคำสั่งสอนนั้นว่า บุคคลพึงศึกษาคำสุภาษิต ศึกษาการเข้าไปนั่งใกล้สมณะ ศึกษาการนั่งในที่เร้นลับแต่ผู้เดียว และศึกษาการสงบระงับจิต

สัง.ส. เทวปุตตสังยุต มก. ๒๔/๓๒๐, มจ. ๑๕/๘๗, ปส. ๒๓/๒๐๙

๒.๑๐ กาลามสูตร, เกสปุตติสูตร

มิให้เชื่อโดยอาการ ๑๐ ประการ

หมู่ชนกาลามโคตรสงสัยเหตุที่สมณพราหมณ์มาถึงเมืองนี้ ก็จะกล่าวถ้อยคำของตนดี ถ้อยคำของผู้อื่นไม่ดี พูดคัดค้านถ้อยคำผู้อื่น จนทำให้ไม่รู้ว่าใครพูดจริง ใครพูดเท็จ

พระบรมศาสดาจึงให้หลักไว้ว่า

๑. อย่าได้ถือโดยฟังตามกันมา

๒. อย่าได้ถือโดยลำดับสืบๆ กันมา

๓. อย่าได้ถือโดยตื่นว่าได้ยินอย่างนี้ๆ

๔. อย่าได้ถือโดยอ้างตำรา

๕. อย่าได้ถือโดยเหตุนึกเดาเอา

๖. อย่าได้ถือโดยนัย คือคาดคะเน

๗. อย่าได้ถือโดยความตรึกตามอาการ

๘. อย่าได้ถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับลัทธิตน

๙. อย่าได้ถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้

๑๐. อย่าได้ถือโดยความนับถือว่าสมณะผู้นี้เป็นครูของเรา แต่เมื่อใดรู้ด้วยตัวเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ผู้รู้ติเตียน ประพฤติแล้วเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เป็นไปเพื่อทุกข์ จึงควรละธรรมนั้นเสีย

อัง.ปัญจก. มหาวรรค มก. ๓๔/๓๓๗, มจ. ๒๐/๒๕๕, ปส. ๓๖/๒๑๕

๒.๑๑ อาฬวกสูตร

เหตุให้ได้ปัญญา

อาฬวกยักษ์ทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า บุคคลได้ปัญญาอย่างไร

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า บุคคลเชื่อธรรมของพระอรหันต์เพื่อบรรลุนิพพาน ไม่ประมาท มีความรอบคอบ ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา

สัง.สคา. ยักขสังยุต มก. ๒๕/๔๒๕, มจ. ๑๕/๓๕๓, ปส. ๒๔/๒๙๔

๒.๑๒ เถรสูตร

ลักษณะผู้เป็นพหูสูต

๑. สดับฟังมาก

๒. ทรงจำไว้ได้

๓. คล่องปาก

๔. ขึ้นใจ

๕. แทงตลอดด้วยปัญญา

อัง.ปัญจก. เถรวรรค มก. ๓๖/๒๑๑, มจ. ๒๒/๑๕๘, ปส. ๓๙/๒๔๒

๓. ลักษณะของปัญญา

๓.๑ ปัญญา ๓

ธรรม ๓ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้ทรงเห็นเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ

๑. เสกขปัญญา ปัญญาที่เป็นของพระเสขะ

๒. อเสกขปัญญา ปัญญาที่เป็นของพระอเสขะ

๓. เนวเสกขานาเสกขปัญญาปัญญาที่เป็นของพระเสขะก็ไม่ใช่ ของพระอเสขะก็ไม่ใช่

ปัญญาอีก ๓ คือ

๑. จินตมยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด

๒. สุตมยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง

๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๗๓, มจ. ๑๑/๒๗๑, ปส. ๑๖/๑๘๑

๓.๒ โกสัลละ ๓

ความเป็นผู้ฉลาด

ธรรม ๓ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรู้ทรงเห็นเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ

๑. อายโกสัลละ ความเป็นผู้ฉลาดในเหตุแห่งความเจริญ

๒. อปายโกสัลละ ความเป็นผู้ฉลาดในเหตุแห่งความเสื่อม

๓. อุปายโกสัลละ ความเป็นผู้ฉลาดในอุบาย

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๗๖, มจ. ๑๑/๒๗๔, ปส. ๑๖/๑๘๑

๓.๓ ถามลักษณะมนสิการ

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า มนสิการมีลักษณะอย่างไร ปัญญามีลักษณะอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า มนสิการมีอุตสาหะและการถือไว้เป็นลักษณะ ปัญญามีการตัดเป็นลักษณะ เหมือนวิธีจับกอข้าว จับเคียวเกี่ยวข้าว ปัญญามีการทำให้สว่างเป็นลักษณะ คือ เมื่อเกิดขึ้นก็กำจัดความมืด คือ อวิชชา และทำให้เกิดแสงสว่าง คือ วิชชาและญาณ

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๗๖, มจ. ๑๑/๒๗๔, ปส. ๑๖/๑๘๑, มิลิน. ๔๖

๔. คนมีปัญญาชั่ว

๔.๑ มหาเวทัลลสูตร

คนมีปัญญาชั่วเพราะอะไร

พระมหาโกฏฐิกะออกจากที่เร้นแล้วเข้าไปหาพระสารีบุตร ถามปัญหาว่า คนมีปัญญาชั่วเพราะอะไร พระสารีบุตรตอบว่า คือ ผู้ที่ไม่รู้ชัดในอริยสัจ ส่วนคนมีปัญญา คือผู้ที่รู้ชัด เข้าใจแจ่มแจ้งในอริยสัจ

ม.มู. จูฬยมกวรรค มก. ๑๙/๒๗๘, มจ. ๑๒/๔๘๘, ปส. ๑๘/๓๔๓

๔.๒ ทุปปัญญสูตร

เหตุที่เรียกว่าคนโง่ คนใบ้

พระภิกษุรูปหนึ่งทูลถามเรื่องที่เรียกว่า คนโง่ คนใบ้ เพราะเหตุใด

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ที่เรียกว่า คนโง่ คนใบ้ เพราะไม่ทำให้โพชฌงค์ ๗ เจริญงอกงามขึ้น โพชฌงค์ ๗ ประกอบด้วย

๑. สติ ระลึกได้
๒. ธัมมวิจยะ ความสอดส่องธรรม
๓. วิริยะ ความเพียร
๔. ปีติ ความอิ่มใจ
๕. ปัสสัทธิ ความสงบกายสงบใจ
๖. สมาธิ ความตั้งใจมั่น
๗. อุเบกขา ความวางเฉย

สัง.ม. จักกวัตติวรรค มก. ๓๐/๒๖๘, มจ. ๑๙/๑๕๗, ปส. ๓๐/๒๖๘

๔.๓ สคารวสูตร

นิวรณ์เป็นเหตุให้มนต์ไม่แจ่มแจ้ง

พราหมณ์ชื่อว่า สคารวะ ทูลถามพระบรมศาสดาว่า อะไรเป็นเหตุให้มนต์ที่ทำการสาธยายไว้นานไม่แจ่มแจ้งในบางคราว

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เป็นเพราะนิวรณ์ อันได้แก่ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา นั้นเป็นเหตุ และตรัสว่าให้เจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อจะกระทำให้แจ้งซึ่งวิชชาและวิมุตติ

สัง.ม. มก. ๓๐/๓๒๑, มจ. ๑๙/๑๘๐, ปส. ๓๐/๓๑๕

๔.๔ ธรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์และมิใช่ประโยชน์

ความประมาท เกียจคร้าน มักมาก ไม่สันโดษ ใส่ใจโดยไม่แยบคาย ความเป็นผู้ไม่รู้สึกตัว มีมิตรชั่ว และประกอบอกุศลธรรม ไม่ประกอบกุศลธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์อย่างใหญ่

ส่วนความไม่ประมาท ปรารภความเพียร มักน้อย สันโดษ ใส่ใจโดยแยบคาย รู้สึกตัว มีมิตรดี และประกอบกุศลธรรม ไม่ประกอบอกุศลธรรม ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์อย่างใหญ่

อัง.เอกก. มก. ๓๒/๑๕๖, มจ. ๒๐/๑๕, ปส. ๓๓/๑๔๖

๔.๕ โพธิราชกุมารสูตร

ผู้ไม่ควรศึกษาศิลปศาสตร์

โพธิราชกุมารทูลถามพระบรมศาสดาว่า ภิกษุได้พระพุทธองค์ทรงแนะนำนานเพียงใด จึงทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์

พระบรมศาสดาตรัสถามโพธิราชกุมาร ซึ่งเป็นผู้ฉลาดในศิลปะการทรงช้าง การใช้ขอช้างว่า บุรุษเข้ามาเรียนศิลปะการทรงช้างจากพระองค์ แต่เขาไม่มีศรัทธา มีโรคมาก เป็นคนโอ้อวด มีมารยา เกียจคร้าน และมีปัญญาทราม จึงไม่บรรลุผลเท่ากับบุคคลผู้มีศรัทธา มีโรคน้อย ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ปรารภความเพียร และมีปัญญา บุรุษนั้นควรศึกษาศิลปะในสำนักของพระองค์ไหม

โพธิราชกุมารทูลตอบว่า บุรุษแม้ประกอบด้วยองค์ประกอบเพียงอย่างเดียว ก็ไม่ควรศึกษาศิลปะการทรงช้าง การใช้ขอช้าง

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๑๒๙, มจ. ๑๓/๔๑๖, ปส. ๒๐/๔๒

มงคลที่ ๘
มีศิลปะ

๑. ศิลปะทางกาย

๑.๑ สุปปารกชาดก

พระโพธิสัตว์ศึกษาวิชาต้นหน แม้ตาบอดยังเลี้ยงตัวได้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภการสนทนาของภิกษุทั้งหลาย เรื่องพระปรีชาของพระองค์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นบุตรของหัวหน้าต้นหน มีผิวพรรณดุจดังทอง หมู่ญาติขนานนามท่านว่า สุปปารกกุมาร เมื่ออายุ ๑๖ ปี สำเร็จศิลปะของต้นหน

ต่อมา บิดาล่วงลับไป ได้เป็นหัวหน้าต้นหนแทน ในบรรดาเรือที่ท่านขึ้นไปไม่มีลำใดที่อับปางเลย ต่อมานัยน์ตาของท่านกระทบน้ำเค็มจนตาบอด จึงออกจากงานต้นหนมารับใช้พระราชา

พระราชาทรงแต่งตั้งให้ท่านทำหน้าที่ตีราคา ช้างแก้ว ม้าแก้ว ก้อนแก้ว มุกดา เป็นต้น

สุปปารกทำหน้าที่ได้อย่างดีเยี่ยม แต่ได้ค่าตอบแทนดุจช่างตัดผม จึงกลับมาสู่บ้านตน

พวกพ่อค้ามาจ้างท่านให้ไปเป็นต้นหน แม้ตาบอด สุปปารกก็พาพ่อค้าและเรือออกสู่มหาสมุทร ถูกลมพายุพัดออกนอกทางลอยในมหาสมุทร ๔ เดือน ผ่านเข้าไปในเขตมหาสมุทรที่มีเพชร ทอง เงิน แก้วมณี จึงขนขึ้นเรือ ในที่สุดเรือเข้าเขตอันตราย เรือที่เคยเข้ามาแตกสลายจมไปตามกัน

สุปปารกจึงนำพ่อค้าตั้งสัตย์ว่า ตั้งแต่ข้าพเจ้ารู้เดียงสา ไม่เคยแกล้งเบียดเบียนสัตว์แม้แต่สักตัวเดียว ด้วยสัจจวาจานี้ ขอให้เรือกลับโดยสวัสดี เรือก็บ่ายหัวกลับโดยปลอดภัย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บริษัทของท่านสุปปารกผู้ตาบอดในครั้งนั้น ได้มาเป็นพุทธบริษัท ส่วนสุปปารกบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เอกาทสนิบาต มก. ๖๐/๙๕, มจ. ๒๗/๓๗๑, ปส. ๖๗/๒๑๕

๑.๒ ภีมเสนชาดก

พระโพธิสัตว์ถูกดูหมิ่นจึงแสดงกิตติคุณของตน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภภิกษุผู้มักโอ้อวดรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดมามีร่างกายเตี้ยค่อม ศึกษาวิชาจบไตรเพท ชื่อ จูฬธนุคคบัณฑิต อาศัย

ช่างหูกชื่อ ภีมเสน ผู้มีรูปร่างงามสมบูรณ์เข้ารับราชการในกรุงพาราณสี ได้จัดการราชการสำเร็จ ภีมเสนได้รับยศฐาบรรดาศักดิ์ยิ่งใหญ่จนหลงมัวเมา กล่าวคำดูหมิ่นพระโพธิสัตว์

ครั้นต่อมา พระราชาประเทศหนึ่งยกทัพเข้าล้อมเมือง ภีมเสนออกรบ ด้วยความกลัวตาย จึงปัสสาวะอุจจาระราดรดบนหลังช้าง จึงถูกพระโพธิสัตว์ตำหนิแล้วส่งกลับไป จากนั้น พระโพธิสัตว์ก็จับพระราชานั้นได้แล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าพาราณสี ได้รับยศฐาบรรดาศักดิ์ และมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วชมพูทวีป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ภีมเสนในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้มักโอ้อวดในบัดนี้ ส่วนจูฬธนุคคบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. วรุณวรรค มก. ๕๖/๒๖๔, มจ. ๒๗/๓๓, ปส. ๖๕/๒๐๔

๑.๓ จุลลกเศรษฐีชาดก

เศรษฐีให้คนใช้นำหนูตายไปสร้างตัว

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๗.๗ หน้า ๒๕๐

๑.๔ ลิตตชาดก

ทำอุบายแก้นักเลงสกาที่โกง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๔.๑ หน้า ๑๗๖

๑.๕ สูจิชาดก

พระโพธิสัตว์มีปัญญาทำกลักเข็ม ๗ ชั้น ชนะใจหัวหน้าช่างเหล็กได้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพระปัญญาบารมี จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลช่างเหล็ก เจริญวัยแล้วสำเร็จศิลปะ แต่บิดามารดายากจน ในที่ไม่ไกลมีหมู่บ้านช่างเหล็ก ช่างเหล็กผู้เป็นหัวหน้าเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีธิดาที่มีรูปโฉมงามยิ่งนัก อยู่ในหมู่บ้านช่างเหล็ก ๑,๐๐๐ หลังคาเรือน

พระโพธิสัตว์ได้ยินคำชมนั้นแล้ว คิดจะได้นางมาเป็นภรรยา จึงเอาเหล็กเนื้อดีที่สุดทำเป็นเข็มเล่มเล็กแล้วทำกลักเข็มซ้อนไว้ ๗ ชั้น จากนั้นเดินไปที่หมู่บ้าน ถามหาบ้านหัวหน้าช่างเหล็ก แล้วเข้าไปหา แสดงกลักเข็มทั้ง ๗ ชั้นให้ดู ท่ามกลางช่างเหล็กทั้งหลาย

พระโพธิสัตว์ให้นำทั่งมา แล้วตอกเข็มลงไปจนทะลุทั่ง บรรดาช่างเหล็กเห็นคุณพิเศษของเข็มที่ตอกทะลุทั่งลงไปได้ต่างปรบมือ ยินดี ช่างเหล็กจึงยกธิดาให้เป็นภรรยา ต่อมาหัวหน้าช่างเหล็กล่วงลับไป จึงได้เป็นหัวหน้าช่างเหล็กแทนในหมู่บ้าน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ธิดาของหัวหน้าช่างเหล็กในกาลนั้น ได้มาเป็นมารดาพระราหุลในบัดนี้ ส่วนช่างเหล็กผู้ได้เป็นหัวหน้าคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ขุรปุตตวรรค มก. ๕๙/๑๒๗, มจ. ๒๗/๒๔๓, ปส. ๖๖/๔๐๕

๑.๖ สาลิตตกชาดก

บุรุษเปลี้ยดีดคูถแพะเข้าปากปุโรหิต

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรารภภิกษุผู้ฆ่าหงส์รูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต ปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัตเป็นคนพูดมาก พระราชาได้ไปพบบุรุษง่อยผู้มีศิลปะในการดีดก้อนกรวด จึงทรงให้บุรุษง่อยดีดขี้แพะเข้าปากปุโรหิตคนปากกล้าชอบพูดมาก จนสามารถทำให้ปุโรหิตเหมือนมีปากที่ถูกปิดสนิท ทำให้พระราชาชื่นชมบุรุษง่อยและพระราชทานทรัพย์สมบัติให้มากมาย อำมาตย์เข้าเฝ้าพระราชากราบทูลว่า ขึ้นชื่อว่า ศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จได้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุรุษง่อยในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุ พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนอำมาตย์ คือ เราตถาคต

ขุ.ชา. ปโรสตวรรค มก. ๕๖/๔๐๙, มจ. ๒๗/๔๔, ปส. ๖๕/๒๖๗

๑.๗ พระเจ้ากัฏฐวาหนะทำนกเหาะ

ในอดีตกาล มีช่างไม้ฝีมือเป็นเอกในเมืองมีศิษย์ ๑๖ คน ศิษย์แต่ละคนมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน เลี้ยงชีพเป็นช่างไม้ในเมือง

วันหนึ่ง อาจารย์ปรารภว่า ถ้าเราแก่ตัวลงคงไม่สามารถใช้อาชีพช่างไม้เลี้ยงชีพได้ อาจารย์จึงให้ศิษย์ไปหาไม้มีแก่นน้อยมาทำเป็นนก แล้วใส่เครื่องยนต์สามารถบินได้อย่างหงส์ ศิษย์เหล่านั้นก็ทำนกไม้ใส่เครื่องยนต์บินได้ สอดอาวุธเข้ายึดพระนครแห่งหนึ่ง สถาปนาอาจารย์เป็นพระราชาชื่อ พระเจ้ากัฏฐวาหนะ

ต่อมา พระเจ้ากัฏฐวาหนะได้เป็นสหายกับพระเจ้าพาราณสี ได้แลกเปลี่ยนเครื่องบรรณาการ พระเจ้าพาราณสีทรงแจ้งข่าวการเกิดขึ้นของพระรัตนตรัย

พระเจ้ากัฏฐวาหนะบังเกิดความศรัทธาเลื่อมใส ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ทำกาละแล้วไปบังเกิดในกามาวจรเทวโลก ในสมัยพุทธกาล มาเกิดเป็นพราหมณ์พาวรี

ขุ.วิ. ปารายนวรรค มก. ๔๗/๘๗๕, ปส. ๕๙/๒๒๐

๒. ศิลปะทางวาจา

๒.๑ สังคามาวจรชาดก

พระโพธิสัตว์พูดปลุกใจช้างให้ฮึกเหิมทำลายประตูเมืองได้

พระนันทะบวชแล้วเกิดความกระสัน เพราะมีจิตปฏิพัทธ์นางชนบทกัลยาณี

พระบรมศาสดาจึงนำพระนันทะไปดูนางเทพอัปสรชั้นดาวดึงส์

พระนันทะปรารถนาอยากจะได้นางเทพอัปสร พระบรมศาสดาตรัสให้บำเพ็ญสมณธรรม แล้วเป็นผู้ทรงรับรอง

พระบรมศาสดาตรัสความนี้แก่อสีติมหาสาวก

พระสารีบุตรเข้าไปหาพระนันทะ กล่าวว่า ท่านอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ปรารถนามาตุคาม เหมือนกรรมกรรับจ้างทำงานเพื่อต้องการสตรี พระอสีติสาวกทั้งหลายต่างก็ปรารภกับพระนันทะ เช่นนี้

พระนันทะละอาย จึงตั้งความเพียรมั่นคงจนบรรลุพระอรหัต แล้วเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา เพื่อขอถอนคำรับรอง

พระบรมศาสดาตรัสว่า เธอบรรลุพระอรหัตเมื่อใด เมื่อนั้นเราก็พ้นคำรับรอง

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันเรื่องพระนันทะอดทนต่อคำสอน บำเพ็ญสมณธรรมจนบรรลุพระอรหัต พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลคนฝึกช้าง เจริญวัยแล้วสำเร็จศิลปะฝึกช้าง รับราชการอยู่กับพระราชา

พระโพธิสัตว์ฝึกช้างมงคลของพระราชาไว้เป็นอย่างดี

ต่อมา พระราชาเสด็จออกทัพ เพื่อไปยึดกรุงพาราณสี ทรงไสช้างมุ่งสู่ประตูพระนคร โดยมีพระโพธิสัตว์ขี่ช้างมงคลไปด้วย

ช้างมงคลเห็นทหารชัดทรายร้อนปล่อยหินและเครื่องประหารก็หวาดกลัว จึงหลีกถอย

พระโพธิสัตว์พูดปลอบให้ช้างมงคลหายหวาดกลัว เข้าทำลายเสาค่ายถอดกลอนพังประตูเมือง เข้าพระนครยึดราชสมบัติถวายพระราชา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ช้างในครั้งนั้นได้มาเป็นพระนันทะในครั้งนี้ ส่วนนายหัตถาจารย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กัลยาณธรรมวรรค มก. ๕๗/๑๘๐, มจ. ๒๗/๘๐, ปส. ๖๕/๔๔๖

๒.๒ นกุลชาดก

พระโพธิสัตว์สอนให้งูกับพังพอนเป็นมิตรกัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภ การทำให้มหาอำมาตย์สองคนกลับมาสามัคคีกันได้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์อุบัติในตระกูลพราหมณ์ ครั้นเจริญวัยเรียนศิลปะทุกแขนง แล้วสละเพศฆราวาสออกบวชเป็นฤาษี ยังอภิญญาและสมาบัติให้เกิด

ในที่จงกรมของท่าน มีพังพอนอาศัยอยู่ในจอมปลวก ใกล้จอมปลวกมีงูอาศัยอยู่ที่โคนต้นไม้ ทั้งสองทะเลาะกันตลอด

พระโพธิสัตว์สอนให้ทั้งสองเป็นมิตรกัน โดยยกโทษของการทะเลาะกันและอานิสงส์ของการเจริญเมตตา แม้กระนั้นพังพอนก็ไม่เคยไว้ใจงูเลย

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า เจ้าอย่ากลัวเลย เราได้กระทำโดยไม่ให้งูทำร้ายแล้ว แล้วสอนให้เจริญพรหมวิหารธรรม มุ่งต่อพรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า งูและพังพอนในครั้งนั้น ได้มาเป็นมหาอำมาตย์สองคนในบัดนี้ ส่วนฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. สัตตกวรรค มก. ๕๗/๙๙, มจ. ๒๗/๗๑, ปส. ๖๕/๔๐๘

๒.๓ อุรคชาดก

พระโพธิสัตว์สอนให้พญานาคกับครุฑเป็นมิตรกัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการผูกเวรของคนมีเวร ตรัสพระธรรมเทศนาว่า มหาอำมาตย์ ๒ คน เป็นหัวหน้าทหาร เห็นกันเข้าก็ทะเลาะกัน การจองเวรของเขาทั้งสองเป็นที่รู้กันทั่วนคร พระบรมศาสดาตรัสว่า แม้เมื่อก่อนเราก็ทำชนเหล่านี้ให้สามัคคีกัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีมหรสพในกรุงพาราณสี มีพวกมนุษย์ เทวดา นาค ครุฑ เป็นต้น ต่างประชุมกันเพื่อชมมหรสพ ในสถานที่แห่งหนึ่งที่เมืองพาราณสีนั้น พญานาคจำพญาครุฑไม่ได้ จึงพาดมือลงไว้เหนือจะงอยบ่าพญาครุฑ พญาครุฑนึกในใจว่า ใครเอามือวางบนจะงอยบ่าของเรา เหลียวไปดูรู้ว่าเป็นพญานาค พญานาคมองดูก็จำได้ว่าเป็นพญาครุฑ จึงหวาดหวั่นต่อมรณภัย ออกจากพระนครหนีไปทางท่าน้ำ

พญาครุฑติดตามพญานาค เพื่อจับกินเป็นอาหาร แต่พญานาคเนรมิตเพศเป็นแก้วมณีเข้าไปอาศัยอยู่ในผ้าเปลือกไม้ของพระดาบสโพธิสัตว์ ซึ่งวางไว้บนฝั่งเพื่อลงอาบน้ำ ด้วยความเคารพยำเกรงในเพศที่ประเสริฐของพระโพธิสัตว์ ทำให้พญาครุฑไม่จับพญานาคกิน

พระโพธิสัตว์ทั้งๆ ที่ยืนอยู่ในน้ำได้สรรเสริญพญาครุฑว่า ด้วยความเคารพยำเกรงผู้มีเพศอันประเสริฐแม้หิวก็ไม่จับนาค ซึ่งเข้าไปอยู่ในผ้านั้น ขอท่านจงเป็นผู้อันพรหมคุ้มครองแล้ว ขอภักษาหารอันเป็นทิพย์จงปรากฏแก่ท่านเถิด ท่านอย่าได้ทำปาณาติบาตกินนาคเลย แล้วพาสัตว์ทั้งสองไปอาศรม แสดงคุณของการเจริญเมตตาแล้วได้กระทำให้สัตว์ทั้งสองนั้นสามัคคีกัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พญานาคและพญาครุฑในครั้งนั้น ได้มาเป็นมหาอำมาตย์ ๒ คน ส่วนดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๒๒, มจ. ๒๗/๖๓, ปส. ๖๕/๓๘๑

๒.๔ ทุพพลกัฏฐชาดก

พระโพธิสัตว์สอนช้างให้หายตื่น

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุขลาดรูปหนึ่ง เป็นผู้กลัวตายยิ่งนัก เธอได้ยินเสียงลมพัด เสียงไม้แห้งหล่น เสียงนกร้องก็สะดุ้งแล้ว เพราะเธอไม่เคยเจริญมรณสติเลยจึงกลัวตาย แม้ในภพก่อนภิกษุนี้ก็เป็นผู้กลัวตายเหมือนกัน แล้วพระองค์ทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดา พระเจ้าพาราณสีทรงมอบช้างให้นายหัตถาจารย์ เพื่อฝึกหัดให้รู้จักเหตุแห่งความไม่พรั่นพรึง โดยมัดช้างที่เสาตะลุงอย่างกระดุกกระดิกไม่ได้ พวกมนุษย์พากันถือหอกซัด พากันเข้ามาล้อมทำให้เกิดความพรั่นพรึง

ช้างถูกเขาบังคับดังนั้น ไม่อาจอดกลั้นความหวาดกลัวได้ ทำลายเสาตะลุง ไล่กวดมนุษย์ให้หนีไป แล้วเข้าป่าหิมพานต์ ช้างนั้นเป็นสัตว์กลัวตาย เมื่อได้ยินเสียงลมก็ตัวสั่นกลัวตายทิ้งงานวิ่งหนีไปโดยเร็ว มีแต่ความหวาดระแวงตลอดเวลา

รุกขเทวดาเห็นช้างนั้น จึงให้ความช่วยเหลือ ให้โอวาทว่า ลมย่อมพัดระรานไม้ที่มีอยู่มากมายในป่านี้ ถ้าเจ้ายังกลัวลมก็จำต้องกลัวอยู่เป็นนิจ จักต้องถึงความสิ้นเนื้อและเลือด ต่อไปนี้อย่ากลัวเลย ตั้งแต่นั้นมา ช้างก็หายกลัว

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ช้างกลัวตายในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้กลัวตายในบัดนี้ ส่วนรุกขเทวดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ปโรสตวรรค มก. ๕๖/๔๐๒, มจ. ๒๗/๔๓, ปส. ๖๕/๒๖๑

๒.๕ ดูมงคลที่ ๑๐ มีวาจาสุภาษิต หน้า ๓๐๗

๒.๖ ดูมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล หน้า ๗๘๙

๓. โยนิโสมนสิการ

๓.๑ นันทชาดก

พระโพธิสัตว์บอกอุบายให้ลูกชายเพื่อน ขุดทรัพย์ที่ทาสเก่ารู้ที่ฝังจนได้ทรัพย์

พระบรมศาสดาทรงปรารภสัทธิวิหาริกของพระสารีบุตรเถระ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เป็นเพื่อนของกุฏุมพีซึ่งมีลูก ก่อนจะตาย กุฏุมพีได้ให้คนรับใช้ไปฝังสมบัติในป่า พอลูกโตก็พาคนรับใช้คนเดิมไปขุด แต่คนรับใช้ยืนบนที่ฝังทรัพย์แล้วกลับด่า โดยไม่บอกที่ฝังสมบัติ ลูกกุฏุมพีจึงไปปรึกษาพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ได้แนะนำให้ขุดสมบัติตรงที่คนรับใช้ยืนด่า ลูกกุฏุมพีทำตามคำแนะนำของพระโพธิสัตว์ จึงได้ทรัพย์ที่ฝังไว้ขึ้นมา รวบรวมทรัพย์นั้นไว้แล้วทำบุญทั้งหลายมีทาน เป็นต้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า คนรับใช้ในครั้งนั้น ได้มาเป็นสัทธิวิหาริกของพระสารีบุตร บุตรของกุฏุมพีได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนเพื่อนของกุฏุมพีผู้เป็นบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุลาวกวรรค มก. ๕๕/๓๖๑, มจ. ๒๗/๑๖, ปส. ๖๕/๙๒

๓.๒ มณีกัณฐชาดก

พระโพธิสัตว์บอกอุบายให้ดาบสน้องชายขอแก้วมณีพญานาค

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุชาวเมืองอาฬวี ถูกเบียดเบียนด้วยการขอของภิกษุ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีดาบสสองพี่น้องอาศัยอยู่ริมแม่น้ำคงคา พระโพธิสัตว์เกิดเป็นดาบสผู้พี่อยู่ทางเหนือของแม่น้ำ ดาบสผู้น้องอยู่ทางใต้ของแม่น้ำ

มีพญานาคตนหนึ่ง ชอบขึ้นมาคุยกับดาบสผู้น้องบ่อยๆ

ดาบสผู้น้องเกิดความกลัวจนเป็นโรคผอมเหลือง

ดาบสผู้พี่แนะนำให้ขอแก้วมณีอันเป็นของรักของหวงของพญานาค

เมื่อพญานาคถูกขอถึง ๓ ครั้ง จึงไม่มาอีกเลย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ดาบสผู้น้องในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ในบัดนี้ ส่วนดาบสผู้พี่คือเราตถาคต

ขุ.ชา. สังกัปปวรรค มก. ๕๘/๒๒, มจ. ๒๗/๑๒๑, ปส. ๖๖/๗

๓.๓ เสนกชาดก

พระโพธิสัตว์ผู้มีปัญญาช่วยเหลือคนอื่นได้

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระปัญญาบารมีของพระองค์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ ถือกำเนิดเป็นบุตรพราหมณ์ เรียนศิลปะจบแล้ว ได้รับสถาปนาเป็นอำมาตย์ของพระราชา

ครั้งนั้น พราหมณ์ชราคนหนึ่งมีภรรยาสาวที่มักประพฤตินอกใจ

วันหนึ่ง ภรรยาสาวออกอุบายทำเป็นปรารภอยากได้ทาสมารับใช้ และให้พราหมณ์ไปหาเงิน เพื่อตนเองจะได้ประพฤติมิจฉาจาร

พราหมณ์เดินทางไปหาทรัพย์ได้แล้ว ระหว่างทางกลับบ้าน ได้พักในสถานที่ใกล้แหล่งน้ำ นั่งกินข้าวตูแล้วลงไปดื่มน้ำ โดยยังไม่ได้ผูกปากถุง

งูเห่าได้กลิ่น จึงเลื้อยเข้าไปกินข้าวตู พราหมณ์กลับขึ้นมาไม่ได้ดู จึงผูกปากถุงแล้วแบกขึ้นบ่า

รุกขเทวดาตนหนึ่งกล่าวว่า ถ้าท่านหยุดพักระหว่างทางท่านจะตาย ถ้าท่านไปถึงที่บ้าน ภรรยาจะตาย พราหมณ์ไม่เห็นเทวดาจึงเดินร้องไห้ ถึงประตูเมืองพาราณสีในวันอุโบสถ พบพระโพธิสัตว์เสนกบัณฑิตกำลังแสดงธรรม

พระโพธิสัตว์เห็นพราหมณ์ร้องไห้ จึงแก้ปัญหาช่วยให้พราหมณ์รอดพ้นจากมรณภัย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พราหมณ์ในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ รุกขเทวดาได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนเสนกบัณฑิต คือ เราตถาคต

ขุ.ชา. กุกกุวรรค มก. ๕๙/๒๖๖, มจ. ๒๗/๒๖๓, ปส. ๖๖/๔๕๕

๓.๔ สิริมันทชาดก

ปัญญาประเสริฐกว่ายศ

พระราชาตรัสถามท่านอาจารย์เสนกและมโหสถ ให้แก้ปัญหาว่า ระหว่างคนผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญา แต่เสื่อมจากสิริ กับคนที่มียศแต่ไร้ปัญญา นักปราชญ์กล่าวว่า คนไหนประเสริฐกว่ากัน

ท่านอาจารย์เสนกเห็นว่า คนมียศประเสริฐกว่า

มโหสถเห็นว่า คนมีปัญญาประเสริฐกว่า

พระราชาทรงยินดีในการแก้ปัญหาของมโหสถ จึงได้พระราชทานรางวัลตอบแทน

ขุ.ชา. วีสตินิบาต มก. ๖๑/๘๐, มจ. ๒๗/๔๘๔, ปส. ๖๗/๔๒๒

๔. ศิลปะกับคนพาล

๔.๑ สัฏฐิกูฏเปรต

บุรุษเปลี้ยดีดกรวด

บุรุษเปลี้ยมีความสามารถในการดีดกรวด พระราชาทราบข่าวจึงให้ไปดีดขี้แพะใส่ปากปุโรหิต ซึ่งเป็นคนชอบพูดมาก เพราะความเป็นคนปากกล้า จนปุโรหิตมีความกระดากอาย แต่นั้นมา ไม่อาจอ้าปากเจรจากับพระราชาได้ พระราชาพระราชทานทรัพย์ให้กับบุรุษเปลี้ยเป็นรางวัล

ต่อมา มีบุรุษคนหนึ่งเห็นสมบัติที่บุรุษเปลี้ยได้ จึงคิดอยากศึกษาศิลปะนี้ เพื่อจะได้สมบัติใหญ่ต่อไป เมื่อบุรุษนั้นเข้าไปทำความยินดีให้เกิดแก่บุรุษเปลี้ย ได้ศึกษาศิลปะแล้ว มีความคิดจะทดลองศิลปะ ด้วยการดีดแม่โคหรือมนุษย์ให้ตาย

บุรุษเปลี้ยกล่าวห้ามว่า ท่านจงอย่าฉิบหายเลย หากท่านจะประหารบุคคลใด โดยไม่ต้องเสียสินไหม (บทลงโทษ) ท่านต้องตรวจดูใครๆ ผู้หามารดาบิดามิได้

บุรุษนี้เที่ยวหาสัตว์ผู้ไม่มีเจ้าของและคนที่ไม่มีบิดามารดา เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ซึ่งเข้าไปบิณฑบาตยืนอยู่ คิดว่าพระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นผู้ไม่มีบิดามารดา เมื่อดีดผู้นี้ไม่ต้องเสียสินไหม จึงนำก้อนกรวดมาดีดเข้าช่องหูเบื้องขวาทะลุออกช่องหูเบื้องซ้าย พระปัจเจกพุทธเจ้าได้รับทุกขเวทนา จึงเหาะไปสู่บรรณศาลา แล้วปรินิพพาน

เมื่อมหาชนทราบว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วร้องไห้คร่ำครวญ บุรุษนั้นจำพระปัจเจกพุทธเจ้าได้ จึงกล่าวว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์นี้เมื่อเข้าไปบิณฑบาต เขาได้ทดลองศิลปะ จึงประหารท่าน

มหาชนได้ยินว่า คนชั่วนี้ประหารพระปัจเจกพุทธเจ้า จึงโบยบุรุษชั่วนั้นถึงแก่ความตายในที่นั้นเอง

บุรุษนั้นเกิดในอเวจีไหม้แล้ว จนแผ่นดินใหญ่นี้หนาขึ้นโยชน์หนึ่ง บังเกิดเป็นสัฏฐิกูฏเปรต ด้วยผลกรรมที่เหลือมีค้อนเหล็ก ๖๐,๐๐๐ อัน ไฟติดลุกโพลง แล้วทุบลงบนกระหม่อมของเปรต พอศีรษะแตกก็ปรากฏขึ้นใหม่

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๒๔๐, มจ. ๒๕/๔๙, ปส. ๔๙/๒๑๘

๔.๒ ดูมงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู

ข้อ ๓ ตัวอย่างและโทษของความเป็นคนอกตัญญู หน้า ๖๙๐

มงคลที่ ๙
มีวินัย

๑. ความหมายและขอบเขตของศีล

๑.๑ ทุฏฐัฏฐกสุตตนิทเทสที่ ๓

ศีลและวัตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมในปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจรอยู่ เป็นผู้เห็นภัยในโทษทั้งหลายมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ความสำรวม ความระวังความไม่ก้าวล่วงในสิกขาบททั้งหลายนั้น นี้เป็นศีล ความสมาทานชื่อว่า เป็นวัตร

เป็นวัตรแต่ไม่เป็นศีล เป็นไฉน เช่น

๑. ธุดงค์ คือ องค์คุณเครื่องกำจัดกิเลส เป็นอุบายขัดเกลากิเลสมี ๑๓ ข้อ คือ

๑.๑ ปังสุกูลิกังคะ ถือใช้แต่ผ้าบังสุกุล

๑.๒ เตจีวริกังคะ ใช้ผ้าเพียงสามผืน

๑.๓ ปิณฑปาติกังคะ เที่ยวบิณฑบาตเป็นประจำ

๑.๔ สปทานจาริกังคะ บิณฑบาตตามลำดับบ้าน

๑.๕ เอกาสนิกังคะ ฉันมื้อเดียว

๑.๖ ปัตตปิณฑกังคะ ฉันเฉพาะในบาตร

๑.๗ ขลุปัจฉาภัตติกังคะ ลงมือฉันแล้วไม่ยอมรับเพิ่ม

๑.๘ อารัญญิกังคะ ถืออยู่ป่า

๑.๙ รุกขมูลิกังคะ อยู่โคนไม้

๑.๑๐ อพโภกาสิกังคะ อยู่กลางแจ้ง

๑.๑๑ โสสานิกังคะ อยู่ป่าไม้

๑.๑๒ ยถาสันถติกังคะ อยู่ในที่แล้วแต่เขาจัดให้

๑.๑๓ เนสัชชิกังคะ ถือนั่งยืนเดินอย่างเดียวไม่นอน

๒. การสมาทานความเพียรที่กล่าวว่า จะเหลืออยู่แต่หนัง เอ็นกระดูก เนื้อและเลือดจะเหือดหายไป หากไม่บรรลุธรรมแล้วจะไม่หยุดความเพียร นี้เป็นวัตรแต่ไม่เป็นศีล

๓. พระมหาสัตว์ทรงประคองตั้งพระทัยว่า จิตของเราจักยังไม่หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่นเพียงใด เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้เพียงนั้น นี้เป็นวัตรแต่ไม่เป็นศีล

ขุ.ชา. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๔๑๗, ปส. ๗๑/๒๒

๑.๒ ปรมัตถโชติกา

องค์แห่งศีล

๑. ปาณาติบาต มีองค์ ๕ คือ

๑.๑ สัตว์มีชีวิต

๑.๒ สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต

๑.๓ มีจิตคิดจะฆ่า

๑.๔ พยายามจะฆ่า

๑.๕ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

๒. อทินนาทาน มีองค์ ๕ คือ

๒.๑ ของมีเจ้าของหวงแหน

๒.๒ สำคัญว่า ของมีเจ้าของหวงแหน

๒.๓ มีจิตคิดจะลัก

๒.๔ พยายามลัก

๒.๕ ลักของได้มาด้วยความพยายามนั้น

๓. อพรหมจรรย์ มีองค์ ๔ คือ

๓.๑ สิ่งที่พึงล่วงละเมิด

๓.๒ จิตคิดจะเสพ

๓.๓ พยายามเข้าถึง

๓.๔ ยินดี

๔. มุสาวาท มีองค์ ๔ คือ

๔.๑ เรื่องเท็จ

๔.๒ จิตคิดจะพูดเท็จ

๔.๓ ความพยายามเกิดแต่จิตนั้น

๔.๔ พูดเท็จต่อคนอื่น และเขาเข้าใจ

๕. สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐานา มีองค์ ๔ คือ

๕.๑ ของมึนเมามีสุราเป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง

๕.๒ จิตคิดอยากจะดื่มของมึนเมา

๕.๓ ความพยายามเกิดแต่จิตนั้น

๕.๔ ดื่มเข้าไปในลำคอ

๖. วิกาลโภชะนา มีองค์ ๔ คือ

๖.๑ เวลาวิกาล

๖.๒ ของเป็นยาวกาลิกะ (ของที่อนุญาตให้ฉันได้ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยงวัน)

๖.๓ การกลืนกิน

๖.๔ ความไม่เป็นคนบ้า

๗. ตอนที่ ๑

๗.๑ นัจจะคีตะวาทิตะวิสูกะทัสสะนา มีองค์ ๓ คือ

๗.๑.๑ มีการฟ้อน การรำ

๗.๑.๒ เจตนาไปเพื่อดูหรือฟัง

๗.๑.๓ ดูหรือฟัง

ตอนที่ ๒

๗.๒ มาลาคันธะวิเลปะนะธาระณะมัณฑะนะ วิภูสะนัฏฐานา มีองค์ ๓ คือ

๗.๒.๑ มีดอกไม้และของหอม

๗.๒.๒ ไม่มีเหตุเจ็บไข้ตามที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต

๗.๒.๓ ทัดทรงตกแต่งด้วยจิตที่คิดจะประดับให้สวยงาม

๘. อุจจาสะยะนะมหาสะยะนา มีองค์ ๓ คือ

๘.๑ ที่นั่งที่นอนสูงใหญ่

๘.๒ รู้ว่าที่นั่งที่นอนสูงใหญ่

๘.๓ นั่งหรือนอนลง

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๓๖, ปส. ๔๗/๔๖

๑.๓ อรรถกถาโกสัมพิยสูตร

ศีลขาด ทะลุ ด่างและพร้อย

ภิกษุใดมีสิกขาบททำลายในเบื้องต้นและที่สุดในกองอาบัติทั้ง ๗ ชื่อว่า มีศีลขาด ดุจผ้าขาดรอบๆ ริม

อนึ่ง ภิกษุใดมีสิกขาบททำลายท่ามกลาง ชื่อว่า มีศีลทะลุ หากทำลายสองสามสิกขาบททตามลำดับ ภิกษุนั้นชื่อว่า มีศีลด่าง ดุจแม่โคที่มีสีจางกว่าสีเดิมเป็นแห่งๆ

ภิกษุใดมีสิกขาบททำลายระหว่างๆ ภิกษุนั้น ชื่อว่า ศีลพร้อย ดุจแม่โคที่มีจุดลายไปทั้งตัว

ส่วนภิกษุใดมีสิกขาบทไม่ทำลายหมด ภิกษุนั้นชื่อว่า มีศีลเหล่านั้น ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย ก็สิกขาบทเหล่านี้ ชื่อว่า เป็นไท พ้นจากความเป็นทาสแห่งตัณหาแล้ว ทำให้เป็นอิสระ ชื่อว่า วิญญูชนสรรเสริญ เพราะวิญญูชนทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น สรรเสริญแล้ว ชื่อว่า กิเลสอะไรๆ ลูบคลำไม่ได้ ย่อมเป็นไปเพื่อสมาธิอย่างแนบแน่น เป็นไปเพื่อตั้งมั่น

ม.มู. จูฬยมกวรรค มก. ๑๙/๔๓๓, ปส. ๑๘/๓๙๙

๑.๔ พรหมชาลสูตร

ศีลเป็นเบื้องต้น ศีลเบื้องกลาง ศีลเบื้องสูง

พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เดินทางอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับเมืองนาลันทา มีปริพาชก (นักบวชนอกศาสนา) ชื่อสุปปิยะ พร้อมด้วยศิษย์ชื่อ พรหมทัตมาณพ เดินทางมาข้างหลัง

สุปปิยะปริพาชก ติเตียนพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ศิษย์กล่าวสรรเสริญ เมื่อถึงเวลากลางคืน ภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันถึงเรื่องศิษย์อาจารย์กล่าวแย้งกัน เรื่องสรรเสริญ ติเตียนพระรัตนตรัย

พระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงตรัสเตือนมิให้โกรธเมื่อมีผู้ติเตียนพระรัตนตรัย มิให้ยินดีหรือเหลิง เมื่อมีผู้สรรเสริญ แล้วตรัสว่า คนอาจกล่าวชมเชยพระองค์ด้วยศีล ๓ ชั้น คือ ศีลอย่างเล็กน้อย ศีลอย่างกลาง ศีลอย่างใหญ่

ศีลอย่างเล็กน้อย (จูฬศีล)

๑. เว้นจากฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติล่วงพรหมจรรย์

๒. เว้นจากพูดปด พูดส่อเสียด (ยุให้แตกกัน) พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ

๓. เว้นจากทำลายพืชและต้นไม้

๔. ฉันมื้อเดียว เว้นจากการฉันอาหารในเวลากลางคืน เว้นจากฉันในเวลาวิกาล เว้นจากฟ้อนรำขับร้องประโคม และดูการเล่น เว้นจากทัดทรง ประดับประดาร่างกายด้วยระเบียบดอกไม้ ของหอม เครื่องทา เครื่องย้อมผัดผิวต่างๆ เว้นจากที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ภายในใส่นุ่นหรือสำลี เว้นจากการรับทองและเงิน

๕. เว้นจากการรับข้าวเปลือกดิบ เนื้อดิบ เว้นจากการรับหญิง หรือหญิงรุ่นสาว เว้นจากการรับทาสีทาสา เว้นจากการรับแพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา เว้นจากการรับนา สวน

๖. เว้นจากการชักสื่อ การค้าขาย การโกงด้วยตาชั่ง ด้วยเงินเหรียญ (สำริด) และด้วยการนับ (ชั่งตวงวัด) เว้นจากการใช้วิธีโกงด้วยให้สินบน หลอกลวง และปลอมแปลง เว้นจากการตัด (มือเท้า) การฆ่า การมัด การซุ่มชิงทรัพย์ (ในทาง) การปล้น การจู่โจมทำร้าย

ศีลอย่างกลาง (มัชฌิมศีล)

๑. เว้นจากทำลายพืช

๒. เว้นจากการสะสมอาหารและผ้า เป็นต้น

๓. เว้นจากดูการละเล่นหลากชนิด เช่น ฟ้อนรำ เป็นต้น

๔. เว้นจากเล่นการพนันต่างชนิด

๕. เว้นจากที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่

๖. เว้นจากประดับประดาตกแต่งร่างกาย

๗. เว้นจากติรัจฉานกถา (พูดเรื่องไร้ประโยชน์หรือที่ขัดกับสมณเพศ)

๘. เว้นจากการพูดแข่งดีหรือข่มขู่กัน

๙. เว้นจากชักสื่อ

๑๐. เว้นจากการพูดปด การพูดประจบ การพูดอ้อมค้อม (เพื่อหวังลาภ) การพูดปด การพูดเอาลาภแลกลาภ (หวังของมากด้วยของน้อย)

ศีลอย่างใหญ่ (มหาศีล)

เว้นจากดำรงชีวิตด้วยมิจฉาชีพ ด้วยติรัจฉานวิชา เช่น ทายนิมิต ทายฝัน ดูลักษณะแก้วมณี ทายทักเกี่ยวกับพระราชาด้วยพิจารณา ทายจันทรุปราคา สุริยุปราคา ทายฝนชุก ฝนแล้ง การบน การแก้บน การประกอบยา เป็นต้น

ที.สี. มก ๑๑/๑, มจ. ๙/๓, ปส. ๑๑/๒๐

๑.๕ ถามลักษณะศีล

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ศีลมีลักษณะอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ศีลมีการเป็นที่ตั้ง เป็นลักษณะเหมือนพืชทั้งหลายมีแผ่นดินเป็นที่ตั้ง

มิลิน. ๔๗

๒. ความสำคัญของศีล

๒.๑ พาหิยสูตร

ศีลเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรม

พระพาหิยะทูลขอพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงแสดงธรรมโดยย่อ เพื่อจะนำไปใช้ในขณะที่เป็น ผู้หลีกออกจากหมู่อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนพาหิยะ เธอจงชำระเบื้องต้นในกุศลธรรมให้บริสุทธิ์ก่อน คือ ศีลที่บริสุทธิ์ดีและความเห็นอันตรง เมื่อใดแล ศีลของเธอจักบริสุทธิ์ดี และความเห็นของเธอจักตรง เธอพึงอาศัยศีลตั้งมั่นในศีล แล้วเจริญสติปัฏฐาน ๔

พระพาหิยะชื่นชมอนุโมทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วหลีกออกจากหมู่ไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนัก ก็กระทำให้แจ้ง ซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี และพระพาหิยะเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย

สัง.ม. นาฬันทวรรค มก. ๓๐/๔๔๖, มจ. ๑๙/๒๓๖, ปส. ๓๑/๕๘

๒.๒ อากังขสูตร

ภิกษุสำเร็จความหวังเพราะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เธอจงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยปาฏิโมกข์ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร จงเป็นผู้เห็นภัยในโทษทั้งหลายอันมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอทั้งหลายจึงจะพึงหวังความสำเร็จ ๑๐ ประการ เป็นอานิสงส์ คือ

๑. เป็นที่รักที่ชอบใจที่เคารพและที่ยกย่องของสพรหมจารี (เพื่อนพรหมจรรย์) ทั้งหลาย

๒. ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย เภสัชบริขารทั้งหลาย

๓. ได้บริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ ฯลฯ

๔. การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วมีผลมาก

๕. เป็นผู้สันโดษ ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ

๖. เป็นผู้อดทนต่อทุกขเวทนาทางกาย

๗. เป็นผู้มีจิตเหนือความยินดี และไม่ยินดี

๘. เป็นผู้มีจิตไม่สะดุ้งกลัวภัยและความหวาดเสียว

๙. เข้าถึงฌาน ๔ โดยง่าย

๑๐. ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะไม่ได้

หมายเหตุ : ความเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ ย่อมมีด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ด้วยการเห็นโทษแห่งศีลวิบัติ และด้วยการเห็นคุณแห่งศีลสมบูรณ์

อัง.ทสก. อากังขวรรค มก. ๓๘/๒๒๓, มจ. ๒๔/๑๕๖, ปส. ๔๔/๒๔๖

๒.๓ ปัญจอุปสกวัตถุ, อุบาสก ๕ คนเถียงกันในเรื่องศีล

อุบาสก ๕ คน แต่ละคนรักษาศีลคนละข้อ เถียงกันในเรื่องศีลว่า ศีลที่ตนรักษาทำได้ยาก แล้วไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

พระองค์ตรัสว่า ศีลทั้งหมดเป็นของรักษายากทั้งนั้น หากก้าวล่วงละเมิดไม่สำรวม ชื่อว่าบุคคลผู้มีบาปกรรมจะมีทุกข์ตลอดกาลนาน

ขุ.ธ. มลวรรค มก. ๔๓/๓๕, มจ. ๒๕/๑๐๙, ปส. ๕๑/๒๓๙

๒.๔ มฆเทวัมพสูตร

ท้าวสักกะตอบพระราชาว่า ศีลมีผลมากกว่าทาน

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระเจ้านิมิต ได้ดำริว่า ทานใหญ่กว่าศีล หรือศีลใหญ่กว่าทาน

ท้าวสักกะตอบว่า ศีลใหญ่กว่า เพราะแม้อดีต ท้าวสักกะให้ทานแก่ชฎิลถึงหมื่นคนอยู่หมื่นปีแต่ปางก่อน ยังไม่พ้นเปรตวิสัย แต่ท่านผู้มีศีล บริโภคทานของข้าพเจ้าแล้ว ได้ไปบังเกิดในพรหมโลก แล้วตรัสคาถาดังนี้

บุคคลเข้าถึงความเป็นกษัตริย์ด้วยพรหมจรรย์อย่างต่ำ เข้าถึงความเป็นเทพด้วยพรหมจรรย์อย่างกลาง และบริสุทธิ์ได้ด้วยพรหมจรรย์อย่างสูง

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๘๓, ปส. ๑๙/๓๙๔

๓. ตัวอย่างและอานิสงส์ของการรักษาศีล

๓.๑ กิมัตถิยสูตร

ผลของศีลที่เป็นกุศล

ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี พระอานนท์พุทธอุปัฏฐาก ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าและทูลถามว่า กุศล คือ ศีล มีผลเป็นอย่างไร

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ความไม่เดือดร้อนใจ เป็นผลของกุศล คือ ศีล

พระอานนท์ทูลถามต่อไปว่า ความไม่เดือดร้อนใจมีผลเป็นอย่างไร เป็นต้น

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโดยลำดับดังนี้

เมื่อไม่เดือดร้อนก็บันเทิงใจ เมื่อบันเทิงใจก็ปลื้มใจ ความปลื้มใจทำให้สงบระงับ ความสงบระงับทำให้เกิดความสุข ความสุขทำให้เกิดสมาธิ สมาธินำไปสู่ความรู้เห็นตามเป็นจริง (ยถาภูตญาณ) ความรู้เห็นตามเป็นจริง

ก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย คลายกำหนัด ความคลายกำหนัดนำไปสู่ความหลุดพ้น และความรู้เห็นตามความเป็นจริงในเรื่องความหลุดพ้น และทรงสรุปว่า กุศล คือ ศีลเป็นเหตุให้เกิดผลตามลำดับ จนถึงบรรลุความเป็นพระอรหันต์ด้วยประการฉะนี้

อัง.ทสก. อานิสังสวรรค มก. ๓๘/๑, มจ. ๒๔/๑, ปส. ๔๔/๑
อัง.เอกาทสก. นิสสายวรรค มก. ๓๘/๕๐๔, มจ. ๒๔/๓๘๙, ปส. ๔๖/๑

๓.๒ พระโลมกังคิยเถระ

อานิสงส์ของการรักษาศีลตลอดชีวิต

ในอดีต พระเถระนี้ได้สั่งสมกุศล อันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานไว้มาก ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาในสำนักพระบรมศาสดา มีใจเลื่อมใส บวชแล้วรักษาศีลตลอดชีวิต

ต่อมา ท่านบังเกิดในตระกูลศากยะ ได้เห็นอิทธิปาฏิหาริย์และฝนโบกขรพรรษ มีจิตเลื่อมใส ตั้งอยู่ในความเป็นผู้มีราตรีเดียวเจริญ (ผู้มีปกติอยู่ด้วยความเพียรทั้งกลางวันและกลางคืน) ทำความเพียรจนบรรลุอรหัตผล

ขุ.อป. ภัททิยวรรค มก. ๗๒/๔๐๐, มจ. ๓๓/๓๒๑, ปส. ๘๓/๑๙๕

๓.๓ คิหิสูตร

ผลของการรักษาศีล ๕

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พระสารีบุตรว่า คฤหัสถ์ผู้มีจิตสูง สำรวมดีในสิกขาบท ๕ ประการ คือ ศีล ๕ เป็นปกติ มีธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันอันมีในจิตยิ่ง ๔ ประการ คือ

๑. มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า
๒. มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม
๓. มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์
๔. เป็นผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะใคร่แล้ว ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท วิญญูชนสรรเสริญเป็นไปเพื่อสมาธิ นี้เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข ฯลฯ

หากใครก็ตามกระทำตามดังที่กล่าวมา ก็พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองว่า เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ และวินิบาตสิ้นแล้ว เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า

อัง.ปัญจก. อุปาสวรรค มก. ๓๖/๓๘๑

๓.๔ สัพภิสูตร

ศีลเป็นที่พึ่งนำไปสู่สุคติ

สมัยหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ครั้งนั้นแล เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว พวกเทวดาสตุลลปกายิกามากด้วยกัน มีวรรณะงาม ยังพระเชตวันมหาวิหารให้สว่างทั่ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กล่าวสรรเสริญคุณของอาจารย์ตน เพราะยกย่องอำนาจแห่งการสมาทานธรรมของสัตบุรุษ จึงได้บังเกิดในสวรรค์

ในอดีตกาล ชนจำนวนมากด้วยกัน ได้ทำการค้าทางทะเล ในวันที่ ๗ เกิดเหตุร้ายใหญ่ในทะเล คือ เกิดคลื่นใหญ่ ทำให้เรือเต็มไปด้วยน้ำ เมื่อเรือกำลังจะจมลง มหาชนต่างคร่ำครวญอ้อนวอนเทวดาของตนในท่ามกลางชนเหล่านั้น บุรุษคนหนึ่งนึกว่า ตนต้องประสบภัยร้ายนี้ จึงนึกถึงธรรมของตน เห็นแล้วซึ่งสรณะทั้งหลาย ศีลทั้งหลาย ก็บริสุทธิ์แล้ว จึงนั่งขัดสมาธิดุจพระโยคี ชนทั้งหลายจึงถามเขาถึงเหตุอันไม่กลัวนั้น

บุรุษผู้เป็นบัณฑิตจึงกล่าวว่า ดูก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย ใช่แล้ว เราไม่กลัวภัยเห็นปานนี้ เพราะเราถวายทานแก่หมู่ภิกษุในวันที่ขึ้นเรือ เรารับสรณะและศีลทั้งหลาย ด้วยเหตุนั้นเราจึงไม่กลัว ชนทั้งหลายจึงขอถือสรณะและศีลด้วย ชนผู้เป็นบัณฑิต จึงจัดมนุษย์ออกเป็นพวกละร้อยคน รวมเป็น ๗ พวกด้วยกัน รับศีล ๕ เสร็จในช่วงเวลาที่ต่างกันดังนี้

พวกที่ ๑ ตั้งอยู่ในศีลเมื่อน้ำถึงข้อเท้า
พวกที่ ๒ ตั้งอยู่ในศีลเมื่อน้ำถึงเข่า
พวกที่ ๓ ตั้งอยู่ในศีลเมื่อน้ำถึงสะเอว
พวกที่ ๔ ตั้งอยู่ในศีลเมื่อน้ำถึงสะดือ
พวกที่ ๕ ตั้งอยู่ในศีลเมื่อน้ำถึงหน้าอก
พวกที่ ๖ ตั้งอยู่ในศีลเมื่อน้ำถึงคอ
พวกที่ ๗ ตั้งอยู่ในศีลเมื่อน้ำทะเลกำลังจะไหลเข้าปาก

บุรุษผู้เป็นบัณฑิต ครั้นให้ศีล ๕ แก่ชนเหล่านั้นแล้ว จึงประกาศเสียงกึกก้องว่า สิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเฉพาะของพวกท่านไม่มี พวกท่านจงรักษาศีลเท่านั้น ดังนี้ ทำกาละ (ตาย) ในทะเลนั้น ไปบังเกิดขึ้นในภพดาวดึงส์ เพราะอาศัยศีลอันตนรับเอาในเวลาใกล้ตาย วิมานทองของพระอาจารย์มีประมาณ ๑๐๐ โยชน์ เกิดในท่ามกลางแห่งวิมานทั้งหมด เทพที่เหลือเป็นบริวารของเทพที่เป็นอาจารย์

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๑๕๓, มจ. ๑๕/๓๕, ปส. ๒๓/๙๙

๓.๕ สุขสูตร

ผู้ปรารถนาสุข ๓ ประการพึงรักษาศีล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บัณฑิตปรารถนาสุข ๓ ประการนี้ คือ

๑. การสรรเสริญ
๒. โภคทรัพย์
๓. สุคติโลกสวรรค์

บัณฑิตนี้พึงรักษาศีล คบสัตบุรุษ ไม่คบอสัตบุรุษ

ขุ.อิติ. ติกนิบาต มก. ๔๕/๔๖๗, มจ. ๒๕/๔๓๖, ปส. ๕๕/๑๔๐

๓.๖ ภิกษุฆ่าหงส์, หังสฆาตกภิกขุวัตถุ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภภิกษุผู้ฆ่าหงส์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระราชา ในพระนครชื่อ

อินทปัตตะ แคว้นกุรุ เมื่อเจริญวัยได้เล่าเรียนศิลปะ ในกาลเมื่อพระบิดาเสด็จสวรรคต ได้เสวยราชสมบัติแล้ว ทรงทศพิธราชธรรม ทรงประพฤติกุรุธรรม คือ ศีล ๕ เหล่าพระญาติ บริวารและชาวเมืองต่างพากันรักษาศีล ๕ ตามพระโพธิสัตว์

ต่อมา เกิดความแห้งแล้งฝนไม่ตกในแคว้นกาลิงคะ มีพระราชาพระนามว่า กาลิงคะ เสวยราชสมบัติอยู่พระนครทันตบุรี จึงส่งพวกพราหมณ์มาทูลขอช้างมงคลของพระโพธิสัตว์ เพื่อปรารถนาให้ฝนตก เมื่อได้ช้างมงคลไปแล้ว ฝนก็ยังไม่ตก จึงคิดว่า ฝนตกในแคว้นกุรุเพราะพระราชาทรงรักษากุรุธรรม จึงทรงส่งพวกพราหมณ์และอำมาตย์ให้จารึกกุรุธรรมในแผ่นทองคำ

พระราชาทอดพระเนตรกุรุธรรม ทรงสมาทานบำเพ็ญให้บริบูรณ์ด้วยดี ฝนจึงตก แว่นแคว้นได้ความเกษม มีภิกษาหารได้โดยง่าย

ขุ.ธ. ภิกขุวรรค มก. ๔๓/๓๔๗, มจ. ๒๕/๑๔๖, ปส. ๕๒/๑๘๒

๓.๗ สาธุสีลชาดก

เลือกเอาผู้มีศีล

พราหมณ์ผู้หนึ่งปรารถนาจะเลือกชายคนหนึ่งจาก ๔ คน เพื่อจะมอบลูกสาวให้ จึงทูลถามพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า เคยบอกแก่พราหมณ์แล้วในอดีตชาติว่า คนที่ทุศีล ถึงแม้จะมีรูปงาม มีชาติดี ก็น่าตำหนิ แต่คนมีศีลย่อมเจริญ พราหมณ์จึงเลือกคนมีศีล ท้ายที่สุดแห่งพระธรรมเทศนา พราหมณ์ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ชา. รุหกวรรค มก. ๕๗/๒๗๑, มจ. ๒๗/๙๐, ปส. ๖๕/๔๘๘

๓.๘ สีลานิสังสชาดก

อานิสงส์ของศีล

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๙.๗ หน้า ๒๒๖

๓.๙ ลักขณสูตร

ไม่ฆ่าทำให้อายุยืน

พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า

๑. ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑาวุธ และศัสตรา มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์อยู่ เพราะตถาคตได้ทำสั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว ฯลฯ จุติจากเทวโลกแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๓ ประการนี้ คือ

มีส้นพระบาทยื่นยาวออกไป

มีพระองคุลียาว

มีพระวรกายตั้งตรงดุจกายพรหม

มหาบุรุษทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๓ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะมีพระชนมายุยืน ดำรงอยู่นาน ทรงรักษาพระชนมายุไว้ได้นาน ไม่มีข้าศึกศัตรูที่เป็นมนุษย์คนใด สามารถปลงพระชนมชีพในระหว่างได้

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะมีพระชนมายุยืน ดำรงอยู่นาน ทรงรักษาพระชนมายุไว้ได้นาน ไม่มีข้าศึกศัตรูที่เป็นสมณะ พราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกสามารถปลงพระชนมชีพในระหว่างได้

๒. ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนหิน ด้วยท่อนไม้ หรือด้วยศัสตรา เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ

มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารเกิดที่ลำพระศอและมีปลายชูชัน รับรสพระกระยาหารส่งไปทั่วสรรพางค์

มหาบุรุษทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะมีพระโรคาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะมีพระโรคาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร

ที.ปา. มก. ๑๖/๙,๒๙, มจ. ๑๑/๑๖๗, ปส. ๑๕/๒๕๓

๓.๑๐ เจตนาสูตร

ผู้มีศีลสมบูรณ์ไม่เกิดวิปฏิสาร

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ทรงแสดงถึงผลการปฏิบัติธรรมที่บุคคลปฏิบัติได้ถูกต้องสมบูรณ์แล้ว ถึงแม้ไม่ต้องการจะให้เกิดผลอะไร แต่ผลของการปฏิบัติจะเกิดขึ้นเองเป็นธรรมดา คือ เมื่อมีศีลสมบูรณ์ก็ไม่เดือดร้อน เมื่อไม่เดือดร้อนก็บันเทิงใจ เมื่อบันเทิงใจก็ปลื้มใจ ความปลื้มใจทำให้สงบระงับ ความสงบระงับทำให้เกิดความสุข ความสุขทำให้เกิดสมาธิ สมาธินำไปสู่ความรู้เห็นตามความเป็นจริง ความรู้เห็นตามความเป็นจริงก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนัด ความเบื่อหน่ายคลายกำหนัดนำไปสู่ความหลุดพ้น และความรู้เห็นตามความเป็นจริงในเรื่องความหลุดพ้น ในที่สุดทรงสรุปว่า ความดีย่อมไหลไปหาความดีด้วยกัน ส่งเสริมกันให้เกิดผลสมบูรณ์จนถึงฝั่ง คือ พระนิพพาน

อัง.ทสก. อานิสังสวรรค มก. ๓๘/๔, มจ. ๒๔/๓, ปส. ๔๔/๗

๓.๑๑ อานิสงส์ของการรักษาศีล ๕

๑. เว้นจากการฆ่า มีอานิสงส์ คือ มีอวัยวะบริบูรณ์ มีเชาว์ว่องไว ความมีเท้าตั้งอยู่เรียบดี มีความกล้ามีกำลังมาก ความมีวาจาสละสลวย ความเป็นที่รักของชาวโลก ความองอาจ ความมีรูปไม่บกพร่อง ความเป็นผู้ไม่ตายเพราะศัตรู ความเป็นผู้มีบริวารมาก ความเป็นผู้มีรูปงาม มีทรวดทรงดี ความมีโรคน้อย ความไม่เศร้าโศก ความมีอายุยืน

๒. เว้นจากการลักขโมย มีอานิสงส์ คือ ความมั่งมีโภคทรัพย์ ความเกิดโภคทรัพย์ที่ยังไม่เกิดความถาวร

แห่งโภคทรัพย์ที่เกิดแล้ว ความได้โภคทรัพย์ที่ปรารถนาอย่างฉับพลัน ความมีโภคทรัพย์ไม่ถูกแบ่งด้วยราชภัย โจรภัย ฯลฯ ความไม่รู้จักความไม่มี ความอยู่เป็นสุข

๓. เว้นจากการประพฤติผิดในกาม มีอานิสงส์ คือ ความไม่มีศัตรู ความเป็นที่รักของทุกคน ความนอนสบาย ความเป็นผู้ไม่เกิดเป็นสตรี หรือเกิดเป็นคนไม่มีเพศ ความมีลักษณะบริบูรณ์ ความไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ

๔. เว้นจากการโกหก มีอานิสงส์ คือ ความไม่อ้วน ไม่ผอม ไม่เตี้ย ไม่สูงเกินไป ความมีกลิ่นปากดังดอกอุบล ความมีคนใกล้ชิดเชื่อฟังดี ความมีวาจาเชื่อถือได้ ความมีลิ้นอ่อนแดงบาง ความไม่ฟุ้งซ่าน ความไม่คลอนแคลน

๕. เว้นจากการดื่มสุราและเมรัย มีอานิสงส์ คือ ความมีปฏิภาณได้ฉับพลันในกิจทั้งปวง ความมีสติมั่นคง ความไม่เป็นคนบ้า ความไม่เป็นใบ้ ความไม่มัวเมา ความไม่ประมาท ความเป็นคนพูดสัจจะ ความเป็นคนพูดแต่วาจาไม่ส่อเสียด ไม่หยาบคาย ไม่เปล่าประโยชน์ ความเป็นคนตรง ความไม่โกรธ ความมีหิริ ความมีโอตตัปปะ ความเป็นคนฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๔๐, ปส. ๔๗/๔๘

๓.๑๒ ปัญหาของพระอานนทเถระ

กลิ่นศีลหอมทวนลม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเฉลยปัญหาแก่พระอานนท์ดังนี้

กลิ่นของคันธชาติที่ฟุ้งไปตามลมก็ได้ ทวนลมก็ได้และฟุ้งไปตามลมและทวนลมก็ได้ คือ กลิ่นศีลของสัตบุรุษ (คือ ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย) และกลิ่นศีลของชายก็ตาม หญิงก็ตามในโลกนี้ เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง เป็นผู้ถึงพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง เป็นผู้ถึงพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง เพียบพร้อมด้วยศีล มีกัลยาณธรรม ยินดีในการสละ การทำทานสมณะและพราหมณ์ในทิศทั้งหลายย่อมกล่าว (สรรเสริญ) เกียรติคุณของชายหรือหญิงนั้น

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๑๑๖, มจ. ๒๕/๔๓, ปส. ๔๙/๑๓๗

๓.๑๓ สีลสูตร, มหาปรินิพพานสูตร, ปาฏลิคามิยสูตร

อานิสงส์ของคนมีศีล

๑. ย่อมได้โภคะกองใหญ่
๒. กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป
๓. มีความองอาจเมื่อเข้าไปสู่ชุมชนใดๆ
๔. ไม่เป็นผู้หลงตาย
๕. เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ย่อมมีสุคติเป็นที่ไป

อัง.ปัญจก. ทีฆจาริกวรรค มก. ๓๖/๔๖๓, มจ. ๒๒/๓๕๕
ที.ม. มก. ๑๓/๒๕๓, มจ. ๑๐/๙๔, ปส. ๑๓/๒๓๘
ขุ.อ. ปาฏลิคามิยวรรค มก. ๔๔/๗๕๑, มจ. ๒๕/๓๓๓, ปส. ๕๓/๖๙๘

๓.๑๔ พระปัญจสีลสมาทานิยเถระ

อานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ บริบูรณ์

พระเถระ ได้ทำบุญญาธิการไว้ในพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ สั่งสมบุญทั้งหลายอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานนั้นๆ ในกาลแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า อโนมทัสสี บังเกิดในตระกูลหนึ่ง เป็นคนขัดสนตามสมควรแก่กุศลกรรมที่ตนทำไว้ในภพก่อน จึงมีข้าว น้ำ และโภชนะน้อย ทำการรับจ้าง คนเหล่าอื่นเลี้ยงชีพ รู้ถึงโทษในสงสาร แม้ประสงค์จะบวชก็มิได้บวช สมาทานศีล ๕ ในสำนักของท่านนิสภเถระสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าอโนมทัสสี รักษาศีลตลอดแสนปี เพราะตนเกิดในกาลมีอายุยืน ด้วยกรรมนั้นท่านจึงท่องเที่ยวไปในเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

ในพุทธุปบาทกาลนี้ บังเกิดในตระกูลมหาศาลในกรุงสาวัตถี เห็นมารดาบิดาสมาทานศีลระลึกถึงศีลของตน เจริญวิปัสสนาบรรลุพระอรหัต บวชแล้วได้กล่าวคาถาว่า

เราได้บรรลุอรหัตนับแต่เกิดได้ ๕ ปี พระพุทธเจ้าผู้มีจักษุทรงทราบคุณของเราแล้ว ได้ประทานอุปสมบทให้เรา เรารักษาสิกขาบท ๕ ให้บริบูรณ์แล้ว ไม่ได้ไปสู่วินิบาตเลยตลอดกัปหาประมาณมิได้ แต่กัปนี้ เรานั้นได้เสวยยศ เพราะกำลังแห่งศีลเหล่านั้น

เมื่อประกาศผลของศีลที่เราได้เสวยแล้ว โดยจะนำมาประกาศตลอดโกฏิกัป ก็พึงประกาศได้เพียงส่วนเดียว เรารักษาเบญจศีลแล้ว ย่อมได้เหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เป็นผู้มีอายุยืนนาน
๒. มีโภคสมบัติมาก
๓. มีปัญญาคมกล้า

เบญจศีลอันเราผู้เป็นคนรับจ้าง มีความเพียรประพฤติแล้ว เราพ้นจากเครื่องผูกทั้งปวงได้ ในวันนี้ด้วยศีลนั้น ในกัปอันประมาณมิได้แต่กัปนี้ เรารักษาเบญจศีลแล้ว ไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่ง (การรักษา) เบญจศีล

ขุ.อป. สุภูติวรรค มก. ๗๑/๙๗, มจ. ๓๒/๑๓๙, ปส. ๘๑/๑๓๗

๓.๑๕ โมรชาดก

พญานกยูงทองทรงมั่นในพระปริตร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๘.๗ หน้า ๑๔๒

๓.๑๖ คนเฝ้าประตูชาวทมิฬ

อานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ เมื่อสิ้นใจ

คนเฝ้าประตูชาวทมิฬ ตกปลาทำปาณาติบาตอยู่ถึง ๕๐ ปี เมื่อแก่ล้มป่วยลง พระจุลลปิณฑปาติก-สิสสเถระมาโปรด โดยเข้าไปให้ศีลที่ข้างที่นอน เขาตั้งใจรับศีล ทันทีที่พระเถระให้สรณะและศีล ๕ จบ เขาก็สิ้นใจไปบังเกิดในภพจาตุมหาราชิกา ในขณะที่เขาเกิด รำลึกว่า ได้ทิพยสมบัติเพราะอาศัยพระเถระ จึงลงมาจากเทวโลกไหว้พระเถระ

อัง.ติก. เทวทูตวรรค มก. ๓๔/๑๒๗, ปส. ๓๖/๗๘

๔. อุโบสถศีล

๔.๑ ปัญจุโปสถิกชาดก

การรักษาอุโบสถศีลด้วยความคิดต่างๆ กัน

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุบาสก ๕๐๐ คน ผู้รักษาอุโบสถศีล จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพราหมณ์ ได้ออกบวชเป็นฤาษี มีนกพิราบ งู สุนัขจิ้งจอก หมี ได้รับทุกข์จากความรัก ความโกรธ ความโลภ ความอยากมากเกินไป ตามลำดับ จึงมาสมาทานอุโบสถศีลในสำนักของฤาษี แม้ฤาษีเองก็ได้สมาทานอุโบสถ เพื่อข่มมานะของตน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นกพิราบในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอนุรุทธะ หมีได้มาเป็นพระมหากัสสปะ สุนัขจิ้งจอกได้มาเป็นพระโมคคัลลานะ งูได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนฤาษี คือ เราตถาคต

ขุ.ชา. ปกิณณกนิบาต มก. ๖๐/๔๔๐, มจ. ๒๗/๔๔๓, ปส. ๖๗/๓๖๖

๔.๒ อุโบสถสูตร

รักษาอุโบสถ ๓ อย่าง คือ

๑. โคปาลอุโบสถ (อุโบสถที่ปฏิบัติอย่างคนเลี้ยงโค) คือ อุโบสถที่ผู้รักษามีใจประกอบด้วยความอยากคิดว่า วันนี้จะบริโภคสิ่งนี้ วันพรุ่งนี้จะบริโภคสิ่งนั้น จึงไม่มีผลมาก

๒. นิคัณฐอุโบสถ (อุโบสถที่ปฏิบัติอย่างนิครนถ์) คือ คำสอนของนิครนถ์ให้เลือกเอ็นดูสัตว์บางจำพวก และให้พูดเท็จในเวลาที่ควรพูดคำสัตย์ เป็นอุโบสถไม่มีอานิสงส์มาก ไม่เรืองผลมาก

๓. อริยอุโบสถ (อุโบสถที่ปฏิบัติอย่างอริยสาวก) คือ การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้ว ย่อมมีได้ด้วยความพยายาม เมื่อเธอระลึกถึงตถาคตอยู่ จิตย่อมผ่องใส อุปกิเลสทั้งหลายของเธอย่อมละเสียได้ เปรียบเหมือนการทำศีรษะที่สกปรกให้สะอาด ย่อมมีได้ด้วยความพยายามอย่างไร การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้ว ย่อมมีได้ด้วยความพยายามนั้น

อัง.ติก. มหาวรรค มก. ๓๔/๓๘๒, มจ. ๒๐/๒๗๙, ปส. ๓๖/๒๔๐

๔.๓ สักกสูตร

พระบรมศาสดาทรงเตือนให้ชาวสักกะรักษาอุโบสถเป็นนิตย์

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่วัดนิโครธาราม ใกล้เมืองกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ได้ตรัสถามอุบาสกชาวสักกชนบทที่เข้าไปเฝ้าว่า ท่านทั้งหลายรักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ หรือเปล่า

อุบาสกกราบทูลว่า บางครั้งก็รักษา บางครั้งก็ไม่ได้รักษาพระพุทธเจ้าข้า

พระบรมศาสดาตรัสว่า ท่านทั้งหลายเห็นว่า บุคคลผู้สามารถหาทรัพย์ได้วันละ ๑๐๐ กหาปณะ ๑,๐๐๐ กหาปณะ สะสมทรัพย์ไว้ เมื่อมีอายุครบร้อยปี ก็จะมีโภคสมบัติมากมหาศาลหรือไม่

อุบาสกกราบทูลว่า เห็นอย่างนั้นพระพุทธเจ้าข้า

พระบรมศาสดาตรัสว่า ท่านทั้งหลายเห็นว่า คนที่มีโภคสมบัติมหาศาลเช่นนั้น จะมีความสุขอย่างเดียว หนึ่งคืน หนึ่งวัน หรือครึ่งวัน ได้หรือไม่

อุบาสกกราบทูลว่า เป็นไปไม่ได้พระพุทธเจ้าข้า เพราะกามทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง ว่างเปล่าเป็นของหลอกลวง มีความฉิบหายเป็นธรรมดา

พระบรมศาสดาตรัสว่า อุบาสกทั้งหลาย สาวกของเราเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ปฏิบัติตามที่เราพร่ำสอนอยู่ตลอดเวลา จะเป็น ๑๐ ปี หรือเพียงวันเดียวก็ตาม ย่อมประสบกับความสุขอย่างเดียว ตลอด ๑๐๐ ปีก็มี ๑๐,๐๐๐ ปีก็มี เป็นพระอนาคามีก็มี เป็นพระสกทาคามีก็มี เป็นพระโสดาบันผู้ปฏิบัติไม่ผิดก็มี

ดังนั้นการที่ท่านทั้งหลายรักษาอุโบสถบ้าง ไม่รักษาบ้าง ในเมื่อชีวิตมีภัยเพราะความเกิด มีภัยเพราะความตายอย่างนี้ ชื่อว่าไม่ได้ประสบของดีเสียแล้ว

อุบาสกชาวสักกะทั้งหลาย เมื่อได้ฟังดังนั้นจึงปฏิญาณตนต่อพระผู้มีพระภาคว่า จะรักษาอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ตลอดไป

อัง.ทสก. อักโกสวรรค มก. ๓๘/๑๕๐, มจ. ๒๔/๑๐๐, ปส. ๔๔/๑๑๗

๔.๔ อุโบสถกรรม

หญิงรักษาอุโบสถมุ่งผลต่างๆ กัน

นางวิสาขาเข้าไปทูลถามพระบรมศาสดาถึงความมุ่งหวังของหญิงทั้งหลาย ในการรักษาอุโบสถ ซึ่งมีความมุ่งหวังต่างๆ กัน บางพวกปรารถนาทิพยสมบัติ บางพวกปรารถนาพ้นจากการอยู่กับหญิงร่วมสามี บางพวกปรารถนาบุตรชายในการมีครรภ์คราวแรก บางพวกปรารถนาไปสู่สกุลผัวตั้งแต่ในวัยสาว ความมุ่งหวังเหล่านั้นล้วนเป็นไปเพื่อวัฏฏะเท่านั้น

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า ธรรมดาสภาวธรรมทั้งหลายมีความเกิดเป็นต้นของสัตว์ นำไปสู่ความชรา ชรานำไปสู่ความเจ็บป่วย ความเจ็บป่วยนำไปสู่ความตาย ความตายย่อมตัดชีวิต

ขุ.ธ. ทัณฑวรรค มก. ๔๒/๘๖, มจ. ๒๕/๑๗๔, ปส. ๕๐/๒๒๔

๕. ตัวอย่างและอานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีล

๕.๑ สัตตสูตร, นวังคุโปสถสูตร

การรักษาอุโบสถที่มีผลานิสงส์มาก

อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๙ ประการ คือ อุโบสถศีลมีองค์ ๘ เว้นจากปาณาติบาต มีความละอายต่อบาป เอื้อเอ็นดูอนุเคราะห์ เกื้อกูลสรรพสัตว์อยู่ตลอดชีวิต เว้นจากอทินนาทาน เว้นจากเมถุนธรรม เว้นจากมุสาวาท เว้นจากน้ำเมา เว้นจากการบริโภคอาหารในยามวิกาล เว้นจากการฟ้อนรำและทัดทรงดอกไม้ และเว้นการนั่งนอนที่นอนใหญ่ รวมกับอุโบสถองค์ที่ ๙ คือ บุคคลมีใจประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดโลก ทั่วสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบูลย์หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ด้วยประการดังนี้ อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๙ ประการนี้ อันบุคคลเข้าอยู่แล้ว จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก

อัง.อัฏฐก. สีหนาทวรรค มก. ๓๗/๗๗๐, มจ. ๒๓/๔๖๗, ปส. ๔๓/๑๘๕

๕.๒ สังขิตตสูตร

อานิสงส์ของศีล ๘

อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ มี เว้นจากปาณาติบาต เว้นจากอทินนาทาน เว้นจากเมถุนธรรม เว้นจากมุสาวาท เว้นจากน้ำเมา เว้นจากการบริโภคอาหารในยามวิกาล เว้นจากการฟ้อนรำและทัดทรงดอกไม้ และเว้นจากที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ ย่อมมีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแพร่หลายมาก

ความรุ่งเรืองนี้มีผลมากเพียงไร เปรียบเหมือนพระราชาเสวยราชย์ ดำรงอิสรภาพ และอธิปไตย ในชนบทใหญ่ๆ ๑๖ รัฐ การเสวยราชย์นี้ยังไม่ได้ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งอุโบสถ ที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ข้อนี้เป็นเพราะราชสมบัติมนุษย์เป็นเหมือนของคนกำพร้า เมื่อเทียบสุขอันเป็นทิพย์ เช่น ๕๐ ปีมนุษย์ เป็นคืนหนึ่งวันหนึ่งของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นต้น

อัง.อัฏฐก. อุโปสถวรรค มก. ๓๗/๔๙๙, มจ. ๒๓/๓๐๓, ปส. ๔๓/๕๕

๕.๓ วิสาขสูตร

อานิสงส์ของอุโบสถศีล

พระบรมศาสดาตรัสแก่นางวิสาขาว่า อุโบสถศีลประกอบด้วย ๘ ประการ บุคคลเข้าอยู่แล้วมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

พระราชาที่เสวยราชย์ดำรงอธิปไตยในชนบทใหญ่ๆ ๑๖ รัฐ การเสวยราชย์ดำรงอิสรภาพและอธิปไตยของพระราชานั้น ไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งอุโบสถ ศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เพราะราชสมบัติของมนุษย์เปรียบเหมือนของคนกำพร้า เมื่อเทียบกับสุขอันเป็นทิพย์ ของเทวดาชั้นจาตุมหาราชจนถึงปรนิมมิตวสวัตดี นี้เป็นฐานะที่จะมีได้ของผู้รักษาอุโบสถศีล ๘ ประการ

อัง.อัฏฐก. อุโปสถวรรค มก. ๓๗/๕๐๙, มจ. ๒๓/๓๐๙, ปส. ๔๓/๕๙

๕.๔ วิตถตสูตร

อานิสงส์ของศีล ๘

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ บุคคลเข้าอยู่แล้วมีผลมาก มีอานิสงส์มาก เหมือนพระราชาเสวยราชสมบัติ มีรัตนะมากมาย แต่เป็นได้เพียงเสี้ยวหนึ่งของสุขอันเป็นทิพย์ คือ สุขในสวรรค์

อัง.อัฏฐก. อุโปสถวรรค มก. ๓๗/๕๐๓, มจ. ๒๓/๓๐๖, ปส. ๔๓/๕๕

๕.๕ คังคมาลชาดก

อานิสงส์ของการรักษาศีล ๘ ครึ่งวัน

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุโบสถกรรม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลคนจน รับจ้างเศรษฐี ได้อธิษฐานองค์อุโบสถในตอนเย็นของวันอุโบสถ เพราะอดอาหารตลอดทั้งวัน ลมสัตถกวาตก็เกิดขึ้น แม้ท่านเศรษฐีจะประกอบเภสัชต่างๆ มาให้บริโภค

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า เมื่อสมาทานอุโบสถแล้วจะยอมสละชีวิต จะไม่ทำลายอุโบสถ เวทนากล้าแข็งได้

เกิดขึ้น เมื่อใกล้ตาย พระโพธิสัตว์ได้เห็นสิริราชสมบัติของพระเจ้าพาราณสีเสด็จมากับรถพระที่นั่ง เกิดความโลภอยากได้ราชสมบัติ เมื่อดับจิตแล้ว ไปเกิดในครรภ์ของอัครมเหสีของพระเจ้าพาราณสี ด้วยอานิสงส์แห่งอุโบสถกรรมเพียงครึ่งวัน ได้ชื่อว่าอุทัยกุมาร ครั้นเจริญวัยระลึกถึงบุพกรรมของตนได้ด้วยญาณเครื่องระลึกชาติ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ พระราชชนนี ได้มาเป็นพระนางมหามายา ส่วนพระเจ้าอุทัยราชคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กัจจานิวรรค มก. ๕๙/๕๑๒, มจ. ๒๗/๒๙๑, ปส. ๖๗/๔๔

๕.๖ ปัญจุโปสถิกชาดก

สัตว์ทั้งหลายได้รับทุกข์จึงรักษาอุโบสถศีลกำจัดทุกข์นั้น

เนื้อความเหมือน ข้อ ๔.๑ หน้า ๒๙๔

๕.๗ จัมเปยยชาดก

พญานาครักษาอุโบสถศีลเพื่อกลับมาเป็นมนุษย์

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุโบสถกรรม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลเข็ญใจ เห็นสมบัติของพญานาคราชแล้ว เกิดโลภในสมบัติของพญานาค จึงทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล ทำกาละแล้วไปเกิดเป็นจัมเปยยนาคราช เสวยสมบัติอยู่ในนาคพิภพ

ต่อมา เกิดวิปฏิสารในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน จึงออกจากภพนาค มารักษาอุโบสถศีลในเมืองมนุษย์ ถูกหมองูจับได้ นำพญานาคมาแสดงต่อหน้าที่ประทับของพระราชา

พระนางสุมนา อัครมเหสีได้ทูลขอพระราชาให้อิสระแก่จัมเปยยนาคราช

พระราชาตรัสให้หมองูปล่อยพญานาคราช จัมเปยยนาคราช ตอบแทนพระราชา แล้วทูลแสดงเหตุของการรักษาอุโบสถศีลของตน เพื่อปรารถนากำเนิดมนุษย์แล้วจะทำที่สุดแห่งชาติและมรณะได้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า หมองูในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ พระราชาได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนจัมเปยยนาคราชคือเราตถาคต

ขุ.ชา. วีสตินิบาต มก. ๖๑/๑๘๕, มจ. ๒๗/๕๑๒, ปส. ๖๗/๔๕๐

๕.๘ สังขปาลชาดก

พญานาครักษาอุโบสถศีลเพื่อกลับมาเป็นมนุษย์

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุโบสถกรรม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพระราชกุมาร ได้อภิเษกเป็นพระราชา

ส่วนพระราชบิดาออกบวชเป็นฤาษี ยังอภิญญาให้เกิดขึ้นแล้ว

พญานาคได้มาฟังธรรม พระราชามาพบเข้า จึงปรารถนาสมบัติของพญานาค ทรงบำเพ็ญกุศลเพื่อให้ได้สมบัติในนาคพิภพ พอได้เป็นพญานาคก็เบื่อในสมบัติเหล่านั้น จึงบำเพ็ญอุโบสถศีล เพื่อจะได้กลับมาเป็นมนุษย์อีกครั้ง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ฤาษีผู้เป็นพระราชบิดาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระมหากัสสปะในครั้งนี้ พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนสังขปาลนาคราช คือ เราตถาคต

ขุ.ชา. จัตตพีสนิบาต มก. ๖๑/๖๕๘, มจ. ๒๗/๖๑๘, ปส. ๖๘/๑๒๙

๕.๙ พระอุตตมาเถรี

ผลของการรักษาอุโบสถศีล

ในสมัยของพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนางอุตตมะเคยเกิดเป็นทาสีในตระกูลกุฎุมพี ในยุคนั้นพระราชาทรงรักษาอุโบสถศีล มหาชนทั้งหลายสมาทานอุโบสถศีลในวันเพ็ญเหมือนพระราชา นางทาสีจึงรักษาอุโบสถศีลตาม เมื่อตายแล้วบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ในสมัยพุทธกาล นางมาเกิดในตระกูลเศรษฐี รู้ความแล้ว ได้ฟังธรรมจากพระปฏาจาราเถรี ออกบวช ได้ไม่ถึงครึ่งเดือนก็บรรลุอรหัตผล

ขุ.เถรี. ติกนิบาติ มก. ๕๔/๗๙, มจ. ๒๖/๕๖๑, ปส. ๖๔/๓๖

๕.๑๐ พระเอกุโปสถิกาภิกษุณี

อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีล

นางกุมภทาสีเห็นพราหมณ์ กษัตริย์ และเสนา ละราชกิจมารักษาอุโบสถศีล จึงทำใจร่าเริงแล้วรักษาอุโบสถศีล ละโลกแล้วได้บังเกิดในดาวดึงส์ภพ เป็นอัครมเหสีของท้าวสักกะ ๔๖ ชาติ มีผิวพรรณดังทองคำ มีสมบัติมากมาย และได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในชาตินี้

ขุ.อป. เอกุโปสถวรรค มก. ๗๒/๕๒๕, มจ. ๓๓/๓๘๖, ปส. ๘๓/๒๐๒

๕.๑๑ วาเสฏฐสูตร

อานิสงส์ของอุโบสถศีล

วาเสฏฐอุบาสกได้ทูลถามพระบรมศาสดาว่า หากญาติพี่น้องของตนหรือคนเหล่าอื่น ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร มารักษาอุโบสถ จะได้รับอานิสงส์เหมือนกันมิใช่หรือ

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ใช่ แล้วตรัสย้ำว่า แม้ชาวโลก เทวดา มาร พรหม และสรรพสัตว์อื่นใด เมื่อรักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ ก็จะได้รับอานิสงส์เช่นเดียวกัน อย่าว่าแต่มนุษย์เลย แม้หากต้นสาละใหญ่ถ้ารักษาอุโบสถได้ก็จะได้รับอานิสงส์เช่นเดียวกัน

อัง.อัฏฐก. อุโปสถวรรค มก. ๓๗/๕๑๓, มจ. ๒๓/๓๑๒, ปส. ๔๓/๖๐

๖. ตัวอย่างและโทษของการผิดศีล

๖.๑ เภสัชชขันธกะ, สีลสูตร, ปาฏลิคามิยสูตร

โทษแห่งศีลวิบัติ ๕ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ทุศีลมีศีลวิบัติ มีโทษ ๕ ประการ คือ

๑. ย่อมเข้าถึงความเสื่อมทรัพย์

๒. ชื่อเสียงอันชั่วย่อมกระฉ่อนไป

๓. เข้าสู่บริษัทชุมชนใด ย่อมไม่แกล้วกล้าเก้อเขิน

๔. เป็นผู้หลงลืมสติทำกาละ

๕. เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ ย่อมมีอบาย ทุคติ วินิบาต นรกเป็นที่ไป

วิ.ม. เภสัชชขันธกะ มก. ๗/๑๑๔, มจ. ๕/๙๘

อัง.ปัญจก. อักโกสกวรรค มก. ๓๖/๔๖๓, มจ. ๒๒/๓๕๕

ขุ.อุ. ปาฏลิคามิยวรรค มก. ๔๔/๗๔๙, มจ. ๒๕/๓๓๒, ปส. ๕๓/๖๙๗

๖.๒ สัพพลหุสสูตร, ทุจริตวิปากสูตร

วิบากแห่งทุจริต

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแสดงโทษของกายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ และการดื่มสุราว่า ถ้าทำให้มาก เป็นผลให้ไปเกิดในนรก กำเนิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เปรตวิสัย และมีโทษอย่างเบาดังนี้

วิบากแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มีอายุน้อย

วิบากแห่งอทินนาทานอย่างเบาที่สุด เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้เสื่อมโภคะ

วิบากแห่งกาเมสุมิจฉาจารอย่างเบาที่สุด เมื่อเกิดเป็นมนุษย์อำนวยผลให้เป็นผู้มีศัตรู และเป็นผู้มีเวร

วิบากแห่งมุสาวาทอย่างเบาที่สุด เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมอำนวยผลให้ถูกกล่าวตู่ ด้วยคำที่ไม่เป็นจริง

วิบากแห่งปิสุณาวาจาอย่างเบาที่สุด เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมอำนวยผลให้แตกจากมิตร

วิบากแห่งผรุสวาจาอย่างเบาที่สุด เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมอำนวยผลให้ได้ฟังเรื่องที่ไม่น่าพอใจ

วิบากแห่งสัมผัปปลาปะอย่างเบาที่สุด เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมอำนวยผลให้ มีวาจาไม่ควรเชื่อถือ

วิบากแห่งสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุด เมื่อเกิดเป็นมนุษย์ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้วิกลจริต

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๙๕, มจ. ๒๓/๓๐๑, ปส. ๔๓/๕๓

๖.๓ เอรกปัตตนาคราชวัตถุ นาคราชชื่อ เอรกปัตตะ

เรื่องของภิกษุผู้ไม่แสดงอาบัติแม้เล็กน้อย

ในสมัยของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ภิกษุรูปหนึ่ง นั่งเรือไปในแม่น้ำ จับใบตะไคร้น้ำจนขาด คิดว่าเป็นอาบัติเล็กน้อยจึงไม่ได้แสดงอาบัติ บำเพ็ญสมณธรรมในป่าถึง ๒๐,๐๐๐ ปี เมื่อใกล้มรณภาพนึกถึงอาบัตินั้นเป็นเหมือนตะไคร้น้ำผูกคอ จุติแล้วไปบังเกิดเป็นเอรกปัตตนาคราช

พญานาคผูกปัญหาให้ธิดานั่งบนพังพานเป็นอุบาย เพื่อทราบการอุบัติแห่งพระพุทธเจ้า

เมื่อถึงสมัยพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงผูกเพลงขับแก้ให้อุตตรมาณพไปพบพญานาค พาพญานาคมาเข้าเฝ้าฟังธรรมจากพระบรมศาสดา

ขุ.ธ. พุทธวรรค มก. ๔๒/๓๒๓, มจ. ๒๕/๙๐, ปส. ๕๑/๘๕

๖.๔ ดูมงคลที่ ๑๐ มีวาจาสุภาษิต หน้า ๓๐๗

๖.๕ ดูมงคลที่ ๑๙ งดเว้นจากบาป หน้า ๕๒๓

๖.๖ ดูมงคลที่ ๒๐ สำรวมจากการดื่มน้ำเมา หน้า ๖๐๓

๗. ปาติโมกข์

๗.๑ อุโบสถขันธกะ

ความเป็นมาของการสวดปาติโมกข์

ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงรำพึงว่า พวกปริพาชกและพวกอัญเดียรถีย์ ต่างประชุมแสดงธรรมในวัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ แห่งปักษ์ เป็นการเชิญชวนและโน้มน้าวคนทั้งหลายให้เกิดความรัก ความเลื่อมใส และนับถือในลัทธิมากขึ้นเรื่อยๆ ครั้นแล้ว พระองค์จึงเสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงปรารภเรื่องนี้กับพระพุทธองค์และขอให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้ประชุมแสดงธรรมในวันดังกล่าวด้วย เพื่อให้ประชาชนทั้งหลายเกิดศรัทธามากขึ้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นด้วย และทรงประกาศในที่ประชุม อนุญาตให้ประชุมแสดงธรรมกันในวัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ เป็นประเพณีสืบไป

ต่อมา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่า สิกขาบททั้งหลายที่พระองค์ทรงบัญญัติแล้ว ควรประมวลลงเป็นปาติโมกขุทเทศ และให้ถือการแสดงปาติโมกข์เป็นอุโบสถกรรมของพระสงฆ์ต่อไป ครั้นแล้ว จึงประกาศในที่ประชุมสงฆ์ให้ถือการทำอุโบสถและการสวดปาติโมกข์เป็นประเพณีต่อไป

วิ.ม. มก. ๖/๓๗๗,๔๓๔, มจ. ๔/๒๐๗, ปส. ๕/๒๒๒

๗.๒ ปฐมอุปาสิสูตร

แสดงปาติโมกข์เพื่อประโยชน์ ๑๐ ประการ

พระบรมศาสดาทรงบัญญัติสิกขาบทและแสดงปาติโมกข์เพื่อประโยชน์ ๑๐ ประการ

๑. เพื่อความตั้งอยู่ด้วยดีของสงฆ์

๒. เพื่อความอยู่สำรวมแห่งสงฆ์

๓. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก

๔. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก

๕. เพื่อป้องกันอาสวะทั้งหลายในปัจจุบัน

๖. เพื่อกำจัดอาสวะที่เป็นไปในสัมปรายภพ
๗. เพื่อความเลื่อมใสแห่งบุคคลที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสแห่งบุคคลที่เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัทธรรม
๑๐. เพื่ออนุเคราะห์วินัย

อัง.ทสก. อุปาลิวรรค มก. ๓๘/๑๒๖, มจ. ๒๔/๘๑, ปส. ๔๔/๙๔

๗.๓ ปาติโมกขัฏฐปนาสูตร, ทุติยอุปาสิสูตร

เหตุแห่งการหยุดสวดปาติโมกข์ ๑๐ ประการ

๑. มีภิกษุผู้ปาราชิกนั่งอยู่
๒. กถาปรารภปาราชิกยังค้างอยู่
๓. อนุปสัมบันนั่งอยู่
๔. กถาปรารภอนุสัมบันค้างอยู่
๕. ผู้บอกลาสิกขานั่งอยู่
๖. กถาปรารภผู้บอกลาสิกขายังค้างอยู่
๗. มีบัณเฑาะก์นั่งอยู่
๘. กถาปรารภบัณเฑาะก์ยังค้างอยู่
๙. ผู้ประทุษร้ายภิกษุณีนั่งอยู่
๑๐. กถาปรารถผู้ประทุษร้ายภิกษุณียังค้างอยู่

อัง.ทสก. อุปาลิวรรค มก. ๓๘/๑๓๐, มจ. ๒๔/๘๒, ปส. ๔๔/๙๔

๗.๔ อุโบสถสูตร

สิ่งอัศจรรย์ ๘ ของมหาสมุทร

๑. มหาสมุทรลุ่มลึกไปเป็นลำดับ
๒. มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ
๓. มหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพเกลื่อนกลาด
๔. แม่น้ำทุกสายไหลลงสู่มหาสมุทร
๕. แม่น้ำทุกสายที่มีชื่อเมื่อไปสู่มหาสมุทรย่อมไม่มีชื่อ
๖. มีรสเค็มเสมอ
๗. มีรัตนะมากมาย
๘. เป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตขนาดใหญ่

ขุ.อุ. โสณเถรวรรค มก. ๔๔/๕๒๑, มจ. ๒๕/๒๖๒, ปส. ๕๓/๔๓๑

๗.๕ อิมัสมิงธัมมวินเยอัฏฐัจฉริยะ, ปาติโมกขฐปนขันธกะ

อุปมาพระธรรมวินัยกับมหาสมุทร

ความน่าอัศจรรย์ในธรรมวินัย ๘ ประการ เทียบกับมหาสมุทร ได้แก่

๑. ธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปเป็นลำดับ เทียบกับมหาสมุทร ต่ำลาดลึกลงไปโดยลำดับ

๒. นิพพานย่อมไม่พร่อง เทียบกับน้ำในมหาสมุทร มีปกติคงที่ ไม่ล้นฝั่ง

๓. ผู้ประพฤติชั่วย่อมไกลจากสงฆ์ เทียบกับมหาสมุทรไม่อยู่ร่วมกับซากศพ

๔. แม้ภิกษุจำนวนมาก ปรินิพพานก็ไม่ทำให้นิพพานพร่องหรือเต็มได้ เทียบกับมหาสมุทรมีแม่น้ำที่ไหลรวมลงสู่มหาสมุทรและสายฝนตกลงจากฟากฟ้าก็ไม่ทำให้มหาสมุทรพร่องหรือเต็มได้

๕. ภิกษุเมื่อมาบวชย่อมละชื่อโคตรหมด เทียบกับแม่น้ำที่ไหลลงมหาสมุทรแล้วรวมเรียกว่ามหาสมุทร

๖. ธรรมวินัยมีรสเดียว คือ วิมุตติรส เทียบกับมหาสมุทรมีรสเดียว

๗. ธรรมวินัยมีรัตนะมาก คือสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น เทียบกับมหาสมุทรมีรัตนะมาก

๘. เป็นที่อาศัยของผู้ใหญ่ คือ พระอริยเจ้า เทียบกับมหาสมุทรเป็นที่อยู่ของสัตว์ขนาดใหญ่

วิ.ป. มก. ๙/๓๙๘, มจ. ๗/๒๘๒, ปส. ๘/๑๒๕

๗.๖ ถามเรื่องไม่บัญญัติสิกขาบทไว้ล่วงหน้า

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ทำไมพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงบัญญัติสิกขาบทเอาไว้ให้สิ้นเชิงทีเดียว

พระนาคเสนทูลตอบว่า เพราะมนุษย์จะร้อนใจว่า ทำไมศาสนานี้มีเรื่องต้องรักษาอยู่มาก เป็นเหตุให้ไม่อยากบรรพชา และจะไม่มีใครเชื่อฟังคำของพระผู้มีพระภาคเจ้า อีกพวกไม่เชื่อก็จะตกอบาย ด้วยเหตุนี้ เมื่อความปรากฏ จึงค่อยบัญญัติอย่างนี้

มิลิน. ๓๓๘

๗.๗ เหตุให้พระศาสนาดำรงอยู่ได้นานและไม่นาน

พระสารีบุตรหลีกเร้นอยู่ มีความปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า พระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ไหนดำรงอยู่ได้นาน และพระองค์ไหนดำรงอยู่ไม่นาน จึงทูลถามปัญหาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เนื่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ บางพระองค์ทรงผ่อนคลายที่จะแสดงธรรมโดยพิสดาร ดังนั้น คำสอนต่างๆ จึงมีน้อย สิกขาบทก็มิได้บัญญัติ ปาติโมกข์ก็ไม่ได้แสดง อนึ่ง สุตตะ เคยยะ เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัพภูตธรรม เวทัลละ ของพระองค์จึงมีน้อย จึงทำให้ศาสนาตั้งอยู่ไม่นาน ที่อยู่ได้นานเพราะ พระพุทธองค์ไม่ทรงผ่อนคลายที่จะแสดงธรรมโดยพิสดาร ทรงบัญญัติสิกขาบท ทรงแสดงปาติโมกข์

วิ.มหา. เวรัญชกัณฑ์ มก. ๑/๑๒, มจ. ๑/๑๐, ปส. ๑/๓๒

๗.๘ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุให้บัญญัติสิกขาบท

๑. เมื่ออาสวัฏฐานิยธรรมปรากฏ

๒. เมื่อสงฆ์ถึงความเป็นหมู่ใหญ่ และอาสวัฏฐานิยธรรมปรากฏ

๓. เมื่อสงฆ์หมู่ใหญ่แพร่หลาย และอาสวัฏฐานิยธรรมปรากฏ

๔. เมื่อสงฆ์หมู่ใหญ่เพราะมีลาภสักการะมาก และอาสวัฏฐานิยธรรมปรากฏ

วิ.มหา. เวรัญชกัณฑ์ มก. ๑/๑๕, มจ. ๑/๑๓, ปส. ๑/๓๔

๗.๙ ปัญหาของพระอานนท์

การทำอุโบสถของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ละพระองค์

การกระทำอุโบสถของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ มีความแตกต่างกันโดยกาล บางพระองค์กระทำอุโบสถทุก ๗ ปี บางพระองค์กระทำทุก ๖ ปี บางพระองค์กระทำทุกปี ขึ้นอยู่กับคำสอนของพระองค์ว่าโอวาทที่ประทานให้ ๑ วัน สามารถอยู่นานเท่าใด

ส่วนคำสอนในการทำอุโบสถทุกพระองค์ตรัสเหมือนกันทุกพระองค์ คือ ความไม่ทำบาปทั้งสิ้น ยังกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ความอดทนคือ ความอดกลั้น เป็นธรรมเผาบาปอย่างยิ่ง ผู้รู้ทั้งหลายย่อมกล่าวพระนิพพานว่าเป็นเยี่ยม ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นอยู่ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ

ความไม่กล่าวร้าย ๑ ความไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในปาฏิโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้ประมาณในภัตตาหาร ๑ ที่นอนที่นั่งอันสงัด ๑ ความประกอบโดยเอื้อเฟื้อในอธิจิต ๑ นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ขุ.ธ. พุทธวรรค มก. ๔๒/๓๓๑, มจ. ๒๕/๙๐, ปส. ๕๑/๙๑

๗.๑๐ สักกปัญหสูตร

ภิกษุปฏิบัติอย่างไรจึงชื่อว่าปฏิบัติเพื่อสำรวมปาฏิโมกข์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบท้าวสักกะ เรื่องการปฏิบัติเพื่อความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ว่า พระองค์ย่อมกล่าว กายสมาจาร (มารยาททางกาย) วจีสมาจาร (มารยาททางวาจา) และการแสวงหาโดยอย่างละ ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ไม่ควรเสพก็มี ในบรรดาธรรมเหล่านั้น บุคคลพึงรู้จักกายสมาจาร วจีสมาจาร และการแสวงหาว่า เมื่อเรากระทำกายสมาจาร วจีสมาจารนั้นแล้ว ทำให้อกุศลธรรมเจริญ กุศลธรรมเสื่อมลง พึงละเว้น

ส่วนการแสวงหาสิ่งใด เมื่อทำแล้ว อกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมย่อมเจริญมากขึ้น พึงทำ

ที.ม. มก. ๑๔/๑๓๕, มจ. ๑๐/๒๘๙, ปส. ๑๔/๑๖๗

๗.๑๑ อุกกัณฐิตภิกษุ

รักษาจิตอย่างเดียว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุผู้กระสันใคร่สึก เนื่องจากท้อใจในการรักษาศีล ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก จนคิดเบื่อหน่ายในเพศบรรพชิต พระพุทธองค์ทรงให้กุศโลบายให้รักษาจิตเอาไว้เพียงอย่างเดียว เมื่อพระธรรมเทศนาจบ ภิกษุนั้นบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

ขุ.ธ. จิตตวรรค มก. ๔๐/๔๐๗, มจ. ๒๕/๓๖, ปส. ๔๙/๓๐

๘. วินัยธร

๘.๑ ผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ เป็นวินัยธร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พวกภิกษุ ถึงคุณสมบัติของผู้จะเป็นวินัยธร ต้องเข้าใจธรรม ๗ ประการ คือ

๑. รู้จักอาบัติ
๒. รู้จักอนาบัติ
๓. รู้จักอาบัติเบา
๔. รู้จักอาบัติหนัก
๕. เป็นผู้มีศีลสำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร
๖. เข้าฌาน ๔ โดยง่าย เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
๗. ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ และธรรม ๗ ประการ อื่นๆ อีก

อัง.สัตตก. วินัยวรรค มก. ๓๗/๒๗๘. มจ. ๒๓/๑๗๑, ปส. ๔๒/๑๗๓

๘.๒ ประวัติพระอุบาลีเถระ

ผู้เป็นเลิศทางด้านทรงพระวินัย

ในสมัยของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านบังเกิดในครอบครัวหนึ่ง เห็นพระบรมศาสดาทรงมอบตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นยอดของสาวกผู้ทรงวินัย จึงตั้งความปรารถนาตำแหน่งนั้น กระทำกุศลให้ยิ่งยวดขึ้นไป

ต่อมา ในสมัยพุทธกาลเกิดเป็นช่างกัลบก ออกบวชพร้อมกับเจ้า ๖ พระองค์ ขอกรรมฐานแล้วไม่นานก็บรรลุพระอรหันต์ ท่านเรียนพระวินัยปิฎกทั้งสิ้นกับพระบรมศาสดา

ต่อมา ท่านวินิจฉัยเรื่องทั้ง ๓ เหล่านี้ คือ

๑. พระทารุกิจฉะ
๒. พระอัชชุกะ
๓. พระกุมารกัสสปะ

ที่กล่าวไว้แล้วในหนหลังได้ถูกต้อง จึงได้รับตำแหน่งเอตทัคคะด้านผู้ทรงวินัย

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๔๓๕, มจ. ๒๐/๒๙, ปส. ๓๔/๒๐๑

๘.๓ อานิสงส์แห่งการเรียนพระวินัยมี ๕ ข้อ คือ

๑. ทำให้ศีลสมบูรณ์
๒. เป็นที่พึ่งพิงของกุลบุตรผู้ถูกความสงสัยครอบงำ
๓. ย่อมเป็นผู้กล้าพูดในท่ามกลางสงฆ์
๔. ย่อมข่มขี่พวกข้าศึกได้ด้วยดี
๕. ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

วิ.มหา. เวรัญชกัณฑ์ มก. ๑/๑๗๐

๘.๔ ประวัติพระปฏาจาราเถรี

ผู้เป็นยอดภิกษุณีผู้ทรงพระวินัย

อดีตชาติของพระปฏาจาราเถรี ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า นางได้ฟังธรรมแล้ว เห็นพระบรมศาสดา ทรงสถาปนาภิกษุณีไว้ในตำแหน่งเป็นเลิศของภิกษุณีผู้ทรงวินัย นางกระทำกุศลอย่างยิ่งยวดขึ้นไป ถวายภัตตาหารแด่พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าถึง ๗ วัน ปรารถนาตำแหน่งนี้ กระทำกุศลจนตลอดชีวิต เวียนว่ายไปในเทวดาและมนุษย์

ภพชาติสุดท้ายท่านมาเกิดในครอบครัวเศรษฐี เกิดพอใจคนงานในเรือนของตน จึงหนีออกจากเรือนไป เมื่อครรภ์แก่ใกล้คลอดก็คิดกลับบ้านตน ในระหว่างทางได้คลอดบุตร จึงระงับการขวนขวายที่จะกลับบ้าน

แม้ครั้งที่สองนางมีครรภ์ก็มีความคิดเช่นเดิม แต่มีความต่างกัน คือ ระหว่างทางเกิดฝนตกหนัก นางจึงขอให้สามีช่วยหาที่กำบังฝน ขณะที่สามีออกไปหาที่กำบัง ก็ถูกงูพิษร้ายกัดตาย นางต้องประสบทุกข์มาก รอคอยการกลับมาของสามี เอาลูกทั้งสอง ซึ่งทนลมฝนไม่ไหวร้องไห้จ้าไว้แนบอก เอาสองเข่าสองมือยึดพื้นดินไว้มั่นอยู่ท่านั้นตลอดคืน พอสว่างก็พาลูกทั้งสองออกหาสามี พบว่าตายแล้วก็ร้องไห้คร่ำครวญว่า เพราะตัวเราทีเดียวสามีจึงต้องตาย

นางพาลูกน้อยข้ามฝั่งแม่น้ำ แต่เพราะความรู้น้อยและอ่อนแอ จึงเอาลูกคนโตไว้ฝั่งนี้ พาลูกคนเล็กไปอีกฝั่ง ขณะที่กลับมารับลูกคนโต นางยืนอยู่กลางน้ำ เหยี่ยวตัวหนึ่งเห็นเด็กอ่อน นึกว่าเป็นก้อนเนื้อ จึงโผลงมาจับ นางทำเสียงไล่แต่เหยี่ยวไม่สนใจ เฉี่ยวเอาเด็กอ่อนเหินขึ้นอากาศ ลูกคนโตเห็นมารดายกมือส่งเสียงดัง คิดว่าเรียกตัว จึงโดดลงน้ำโดยเร็ว และถูกน้ำพัดไป นางร้องไห้คร่ำครวญ และมุ่งหน้าเดินทางกลับบ้านเดิมของตน

ต่อมา สอบถามชายคนหนึ่งถึงครอบครัวของบิดา ทราบว่า บ้านถูกฟ้าผ่าไฟเผาตายทั้งหมด อาการของคนบ้าจึงเกิดขึ้นแก่นาง นางเดินเหม่อลอยไปจนถึงที่ประทับของพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงเห็นความแก่กล้าแห่งญาณ จึงทรงทำให้นางกลับได้คืนสติมาด้วยพุทธานุภาพ เมื่อได้ฟังธรรม นางก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล ขอบวชแล้ว ไม่นานก็บรรลุอรหัตผล

ขุ.เถรี. ปัญจกนิบาต มก. ๕๔/๑๘๓, มจ. ๒๖/๕๗๔, ปส. ๖๔/๘๗
ขุ.ธ. สหัสสวรรค อัง.เอกก. มก. ๓๓/๒๔, มจ. ๒๐/๓๐, ปส. ๓๔/๒๘๕

DMC

มงคลที่ ๑๐
มีวาจาสุภาษิต

๑. หลักเกณฑ์การพูด

๑.๑ อภัยราชกุมารสูตร

องค์ประกอบในการตรัสของพระบรมศาสดา

ครั้งนั้น พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร เมืองราชคฤห์ อภัยราชกุมารเสด็จไปสนทนากับนิครนถนาฏบุตร นิครนถ์ขอให้อภัยราชกุมารไปโต้วาทะกับพระพุทธเจ้า เตรียมปัญหาไปอย่างดี ให้ทูลถามว่าพระพุทธเจ้าตรัสพระวาจาอันไม่เป็นที่พอใจของผู้อื่นหรือไม่

ถ้าตรัสตอบว่า ตรัสก็ให้แย้งว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น พระองค์จะต่างอะไรกับปุถุชนเล่า

ถ้าตอบว่า ไม่ตรัส ก็ให้แย้งว่า ที่ตรัสว่า พระเทวทัตจะต้องตกนรกนั้น ย่อมไม่เป็นที่พอใจของพระเทวทัตอย่างแน่นอน

เมื่อแย้งไว้อย่างนี้ ดักไว้อย่างนี้ พระสมณโคดมย่อมไม่มีทางไปอย่างแน่นอน

อภัยราชกุมารเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลถามอย่างที่เตรียมมา

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ปัญหานี้จะตอบอย่างเดียวไม่ได้ ต้องแยกตอบ พอพระพุทธองค์ตรัสเช่นนี้ อภัยราชกุมารก็ทรงอุทานว่า พวกนิครนถ์ฉิบหายแล้วจึงทูลเล่าเรื่องที่ไปสนทนากับนิครนถ์มาโดยตลอด

พระบรมศาสดาตรัสถามอภัยราชกุมารว่า ถ้าเด็กอ่อนกินไม้หรือก้อนดินเข้าไปค้างอยู่ในลำคอพระราชกุมารจะทรงทำอย่างไร

พระราชกุมารทูลตอบว่า จะต้องประคองศีรษะแล้วล้วงเอาออกมาจนได้ แม้ว่าจะต้องทำให้เด็กนั้นเจ็บปวดถึงกับเลือดออกก็ตาม เพราะมุ่งอนุเคราะห์เขาให้พ้นอันตราย

พระบรมศาสดาตรัสว่า ทำนองเดียวกัน พระองค์ทรงมุ่งอนุเคราะห์ผู้อื่นด้วยความเอ็นดู แล้วจึงตรัสว่า

๑. วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๒. วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๓. วาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

๔. วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๕. วาจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๖. วาจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

เมื่อทรงแสดงธรรมจบลง อภัยราชกุมารได้ตรัสชมเชยพุทธปฏิภาณและแสดงตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

ม.ม. คหปติวรรค มก. ๒๐/๒๐๒, มจ. ๑๓/๘๘, ปส. ๑๙/๘๙

๑.๒ สุตสูตร

สิ่งที่ควรกล่าวและไม่ควรกล่าว

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหารใกล้พระนครราชคฤห์ วัสสการพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าถึงที่ประทับนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง แล้วทูลเรื่องทิฐิ (ความเห็น) ของตนว่า ผู้ที่กล่าวถึงสิ่งที่ตัวเห็นว่า เห็น สิ่งที่ตัวได้ยินว่า ได้ยิน สิ่งที่ตัวทราบ (ทางจมูก ลิ้น กาย) ว่า ทราบ สิ่งที่รู้แจ้งทางใจว่า รู้แจ้งแล้ว โทษของการพูดนั้นไม่มี

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบพราหมณ์ว่า พระองค์ไม่กล่าวสิ่งที่เห็นทั้งหมด สิ่งที่ได้ยินทั้งหมด สิ่งที่ทราบทั้งหมด และสิ่งที่รู้แจ้งทั้งหมดว่า ควรกล่าวหรือไม่ควรกล่าวเลย แท้จริงแล้ว เมื่อคนเรากล่าวถึงสิ่งที่ตัวเห็น สิ่งที่ตัวได้ยิน สิ่งที่ตัวทราบ และสิ่งที่ตัวรู้แจ้ง แล้วทำให้ความชั่วเกิดขึ้น ความดีกลับอันตรธานไป พระองค์ตรัสว่า สิ่งนั้นไม่ควรกล่าว แต่เมื่อบุคคลกล่าวสิ่งที่ตัวเห็น ได้ยิน ทราบ และรู้แจ้งแล้ว ทำให้ความชั่วอันตรธานไป ความดีกลับงอกงามขึ้น พระองค์ตรัสว่า สิ่งนั้นควรกล่าว เมื่อพระพุทธองค์ตรัสเรื่องนี้จบ วัสสการพราหมณ์ชื่นชมยินดีมาก จึงทูลลาพระพุทธองค์แล้วลุกหลีกไป

อัง.จตุกก. โยธาชีววรรค มก. ๓๕/๔๔๒, มจ. ๒๑/๒๕๙, ปส. ๓๘/๑๔๓

๑.๓ ภิกษุณีไม่บอกอาบัติปาราชิกของภิกษุณีรูปอื่นทั้งรู้ต้องอาบัติ เว้น ๘ ประการ

๑. เกรงว่าสงฆ์จะวิวาท
๒. เข้าใจว่าสงฆ์จะแตกกัน
๓. แน่ใจว่าจะถูกทำอันตรายแก่ชีวิตหรือพรหมจรรย์
๔. ไม่พบภิกษุณีที่ควรจะบอก
๕. มิได้ประสงค์จะปกปิดแต่ยังมิได้บอก
๖. คิดว่าความจริงจะปรากฏเอง
๗. ภิกษุณีวิกลจริต
๘. อาทิกัมมิกา

วิ.ภิกขุนี. ปาราชิกกัณฑ์ มก. ๕/๑๙, มจ. ๓/๑๓, ปส. ๔/๒๕๔

๑.๔ วาจาสูตร

องค์แห่งวาจาสุภาษิต ๕ ประการ

๑. วาจาที่กล่าวถูกกาล
๒. วาจาที่กล่าวเป็นสัจ
๓. วาจาที่กล่าวอ่อนหวาน
๔. วาจาที่กล่าวประกอบด้วยประโยชน์
๕. วาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต

อัง.ปัญจก. พราหมณวรรค มก. ๓๖/๔๓๙, มจ. ๒๒/๓๓๘

๑.๕ ดูมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล

ข้อ ๔ หลักการและวิธีการแสดงธรรม หน้า ๗๙๓
ข้อ ๖ หลักและศิลปะในการตอบคำถาม หน้า ๗๙๘

๒. เรื่องที่ควรและไม่ควรพูด

๒.๑ ทุติยวัตถุกถาสูตร

ฐานะที่ควรสรรเสริญ ๑๐ ประการ

ภิกษุทั้งหลายนั่งสนทนากันด้วยติรัจฉานกถา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบ จึงทรงตำหนิ และตรัสฐานะที่ควรสรรเสริญ ๑๐ ประการ คือ

๑. ความมักน้อย
๒. ความสันโดษ
๓. ความชอบสงัด
๔. ความไม่คลุกคลีด้วยหมู่
๕. การปรารภความเพียร
๖. การปรารภศีล
๗. การปรารภสมาธิ
๘. การปรารภปัญญา
๙. การปรารภวิมุตติ
๑๐. การปรารภวิมุตติญาณทัสสนะ และกล่าวคำนั้น

อัง.ทสก. ยมกวรรค มก. ๓๘/๒๒๐,๒๑๕, มจ. ๒๔/๑๕๓, ปส. ๔๔/๒๓๙

๒.๒ เรื่องที่ไม่ควรพูดและควรพูดของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร

ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในการพูดนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

เมื่อภิกษุอยู่ด้วยวิหารธรรม จิตย่อมน้อมไปเพื่อการพูด เธอใส่ใจว่าเราจะไม่พูดเรื่องพระราชา โจร มหาอำมาตย์ กองทัพ ภัย การรบ ข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน พวงดอกไม้ ของหอม ญาติ ยาน บ้าน นิคม เมือง ชนบท สตรี คนกล้าหาญ ตรอก ท่าน้ำ คนที่ล่วงลับไปแล้ว เบ็ดเตล็ด โลก ทะเล ความเจริญและความเสื่อม ซึ่งเป็นเรื่องเลวทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ภิกษุนั้นใส่ใจว่าเราจะพูด เรื่องความมักน้อย ความสันโดษ ความสงัด ความไม่คลุกคลีกัน การปรารภความเพียร ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนัด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีสัมปชัญญะในการพูดนั้น ด้วยอาการอย่างนี้

ม.อุ. สุญญตวรรค มก. ๒๓/๑๘, มจ. ๑๔/๒๒๖, ปส. ๒๑/๓๐๑

๓. ประเภทและคุณสมบัติของผู้พูด

๓.๑ คูถภาณีสูตร

ผู้พูด ๓ จำพวก

๑. คูถภาณี คนพูดเหม็น คือ พูดคำไม่จริง

๒. ปุปผภาณี คนพูดหอม คือ พูดคำจริง

๓. มธุภาณี คนพูดหวาน คือ ไม่พูดหยาบ กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ สบายหู จับใจ เป็นที่รักใคร่ที่พอใจแห่งมหาชน

อัง.ติก. ปุคคลวรรค มก. ๓๔/๙๑, มจ. ๒๐/๑๗๗, ปส. ๓๖/๕๑

๓.๒ องค์แห่งทูต

คุณสมบัติของผู้ทำหน้าที่ทูต ๘ ประการ

๑. รับฟัง

๒. ให้ผู้อื่นฟัง

๓. กำหนดขอบเขตการพูด

๔. ทรงจำ

๕. เข้าใจความ

๖. ให้ผู้อื่นเข้าใจความ

๗. ฉลาดต่อประโยชน์และมิใช่ประโยชน์
๘. ไม่ก่อการทะเลาะ

วิ.จู. ลังฆเภทขันธกะ มก. ๙/๓๐๙, มจ. ๗/๒๐๘, ปส. ๘/๗๒

๓.๓ โจทนาสูตร

คุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทก์

๑. กล่าวโดยกาลอันควร
๒. เป็นคำจริง
๓. คำอ่อนหวานไม่หยาบคาย
๔. มีประโยชน์
๕. ประกอบด้วยเมตตาไม่เพ่งโทษ

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๐๔
อัง.ปัญจก. อาฆาตวรรค มก. ๓๖/๓๕๔, มจ. ๒๒/๒๗๗, ปส. ๔๐/๒๐๒

๓.๔ ดูมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล

ข้อ ๑ ประเภทของผู้แสดงธรรม หน้า ๗๘๙

๔. ตัวอย่างวาจาสุภาษิตและอานิสงส์

๔.๑ มังสชาดก

บุตรเศรษฐีขอเนื้อนายพรานได้มากกว่าเพื่อน

พระบรมศาสดาทรงปรารภบิณฑบาตอันมีรสที่พระสารีบุตรให้แก่ภิกษุทั้งหลายที่ดื่มยาถ่าย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

สมัยหนึ่ง บุตรเศรษฐี ๔ คน ขอเนื้อนายพรานด้วยวาจาที่ต่างกัน ทำให้ได้รับส่วนเนื้อต่างกัน

คนแรก เรียกว่า พราน จึงได้พังผืด

คนที่สองเรียก พี่ชาย จึงได้เนื้ออวัยวะ

คนที่สามเรียก พ่อ จึงได้หัวใจ

คนที่สี่ได้เนื้อทั้งหมด เพราะถ้อยคำที่เหมาะสมว่า สหายจงให้ชิ้นเนื้อแก่ฉันบ้าง

นายพรานกล่าวว่า ในบ้านของบุรุษใดไม่มีเพื่อนชื่อว่า สหาย สถานที่ของบุรุษนั้น ย่อมเป็นเหมือนป่าไม้ไม่มีมนุษย์ ดังนั้น วาจาของท่านจึงเป็นเช่นเดียวกับสมบัติทั้งหมดของเรา เพราะฉะนั้น เราจะให้ยานบรรทุกเนื้อทั้งหมดนี้แก่ท่าน

ครั้งนั้น นายพรานได้กล่าวต่อไปว่า มาเถิดสหาย ข้าพเจ้าจะนำยานบรรทุกเนื้อนี้ทั้งหมดไปยังบ้านของท่าน

เศรษฐีบุตรให้นายพรานนั้นขับยานไปยังเรือนของตน ให้ขนเนื้อลง กระทำสักการะแก่นายพราน ให้เรียกบุตรและภรรยาของนายพรานนั้น ให้เลิกจากกรรมอันหยาบช้า ให้อยู่ในท่ามกลางกองทรัพย์สมบัติของตน เป็นสหายที่แน่นแฟ้นกับนายพรานนั้น อยู่สมัครสมานกันจนตลอดชีวิต

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นายพรานในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนเศรษฐีบุตรผู้ได้เนื้อทั้งหมด ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปุจิมันทวรรค มก. ๕๘/๔๗๕, มจ. ๒๗/๑๖๘, ปส. ๖๖/๒๐๗

๔.๒ พหุภาณีสูตร

บุคคลผู้พูดด้วยปัญญา มีอานิสงส์ ๕ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พูดด้วยปัญญา มีอานิสงส์ ๕ ประการ

๑. เป็นเหตุให้ไม่พูดเท็จ
๒. เป็นเหตุให้ไม่พูดส่อเสียด
๓. เป็นเหตุให้ไม่พูดคำหยาบ
๔. เป็นเหตุให้ไม่พูดเพ้อเจ้อ
๕. หลังจากทำลายขันธ์แล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

อัง.ปัญจก. อักโกสกวรรค มก. ๓๖/๔๖๖, มจ. ๒๒/๓๕๗

๔.๓ ตักการิยชาดก

การพูดดีเป็นศรีแก่ตัว

ในอดีตกาล ปุโรหิตของพระราชาคนหนึ่ง เป็นคนตาเหลือง มีเขี้ยวงอกออกมา นางพราหมณีภรรยาเป็นชู้กับพราหมณ์อื่น พราหมณ์ชู้นั้นมีลักษณะเหมือนปุโรหิต

ปุโรหิตคิดฆ่าพราหมณ์ชู้ คือ ออกอุบายทูลให้พระราชารื้อประตูเมืองเก่า ทำประตูเมืองใหม่ โดยต้องเอาพราหมณ์ที่ตาเหลือง มีเขี้ยวงอกมาทำพลีกรรม

พระราชาทรงอนุญาต

ปุโรหิตกลับมาถึงบ้าน เผยความลับแก่ภรรยา

ภรรยาแอบบอกให้พราหมณ์ชู้หนีออกนอกเมือง

ในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เกิดเป็นมาณพ ชื่อ ตักการิยะ เรียนศิลปะอยู่ในสำนักของพราหมณ์ปุโรหิต

วันต่อมา พวกอำมาตย์ไม่สามารถหาพราหมณ์ตาเหลืองเขี้ยวงอกได้ จึงจับปุโรหิตมาแทน โดยให้ตักการิยะทำหน้าที่แทนปุโรหิตอาจารย์

พราหมณ์ปุโรหิตมองดูหลุมพรางทอดอาลัย ที่ตนไม่อาจรักษาความลับไว้ได้ ตนเองนำการฆ่ามาสู่ตนเอง

ตักการิยะ สนทนาอยู่ในบ้านกับอาจารย์ จึงหาอุบายยืดเวลาออกไป ในคืนวันนั้นได้ปล่อยให้พราหมณ์กลับไปนำเนื้อแพะมาทำพลีกรรมแทน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พราหมณ์ตาเหลือง เขี้ยวงอกได้มาเป็นพระโกกาลิกะ ส่วนตักการิยะบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เตรสนิบาต มก. ๖๐/๒๙๓, มจ. ๒๗/๔๑๓, ปส. ๖๗/๓๐๖

๔.๔ คำตรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดี เพราะประกอบด้วยเหตุ ๑๖ ประการ คือ

๑. ให้เกิดศรัทธา
๒. ให้เกิดปัญญา
๓. พร้อมด้วยอรรถ
๔. พร้อมด้วยพยัญชนะ
๕. มีบทง่าย
๖. มีบทลึกซึ้ง
๗. สบายหู
๘. จับใจ
๙. ไม่ยกตน
๑๐. ไม่ข่มท่าน
๑๑. เยือกเย็นด้วยกรุณา
๑๒. ผ่องแผ้วด้วยปัญญา
๑๓. เป็นคลองธรรมน่ารื่นรมย์
๑๔. น่าขบคิด
๑๕. ฟังได้ง่าย
๑๖. ทำตามแล้วได้ประโยชน์

ที.สี. มก. ๑๑/๔๘๐

๔.๕ สุภาสิตชยสูตร

การแข่งขันคำสุภาษิต

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเล่าเรื่อง การทำสงครามระหว่างเทพกับอสูร

ครั้งนั้น ท้าวปจิตติจอมอสูรได้กล่าวกับท้าวสักกะจอมเทพว่า เราจงมาแข่งขันกัน ด้วยการกล่าวคำสุภาษิต

ครั้งนั้น พวกเทพและอสูรได้ร่วมกันตั้งผู้ตัดสินโดยมีกติกาว่า ผู้ตัดสินเหล่านี้ต้องรู้ทั่วถึงคำสุภาษิตและคำทุพภาษิต

ท้าวเวปจิตติจอมอสูรกล่าวคาถาที่เกี่ยวข้องกับอาชญา ศัสตรา จึงยังมีความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท

ส่วนท้าวสักกะจอมเทพกล่าวคาถา ก็ไม่เกี่ยวกับอาชญา ศัสตรา จึงไม่มีความทะเลาะ ไม่มีความแก่งแย่ง ไม่มีความวิวาท

ครั้งนั้น ผู้ตัดสินจึงให้ท้าวสักกะจอมเทพชนะ เพราะกล่าวคำสุภาษิต

สัง.ส. สักกสังยุต มก. ๒๕/๔๗๔, มจ. ๑๕/๓๖๖, ปส. ๒๔/๓๐๔

๔.๖ ปทุมชาดก

บุตรเศรษฐีพาเพื่อนที่ชอบยกยอ ไปขอดอกบัว

ครั้งนั้น ภิกษุชาวชนบทเดินไปตามถนนปรารถนาจะได้ดอกอุบล ด้วยคิดว่าจักนำมาทำการบูชาอานันทโพธิ์ แต่ก็ไม่ได้แม้แต่ดอกเดียว ส่วนพระเถระรับอาสานำมาถวาย เดินทางไปครู่เดียวก็ได้ดอกอุบลเขียวมาจำนวนมาก พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภพระเถระผู้ฉลาดในการกล่าว ฉลาดในถ้อยคำ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

พระโพธิสัตว์เป็นบุตรเศรษฐีในนครพาราณสี วันหนึ่ง บรรดาบุตรของเศรษฐีทั้งสามคน มีความประสงค์จะประดับดอกไม้เล่นมหรสพ จึงเข้าไปขอดอกปทุมจากบุรุษจมูกแหว่งผู้รักษาสระภายในพระนคร เศรษฐีบุตรสองคน กล่าวว่า จมูกของท่านจงงอกขึ้น ชายจมูกแหว่งโกรธเพราะเป็นถ้อยคำมุสาวาท พูดเพ้อเจ้อ จึงไม่ให้ดอกปทุม ส่วนพระโพธิสัตว์ขออย่างเดียว ไม่ได้กล่าวพาดพิงถึงจมูกของเขา ด้วยถ้อยคำที่กล่าวตามสภาพอย่างนั้น ชายจมูกแหว่ง จึงให้ดอกปทุมกำใหญ่แก่พระโพธิสัตว์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุตรเศรษฐีที่ได้ดอกปทุมในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปทุมวรรค มก. ๕๘/๙๔, มจ. ๒๗/๑๒๗, ปส. ๖๖/๓๘

๔.๗ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของวาจาสุภาษิต

๑. ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้กล่าววาจาประกอบด้วยประโยชน์ ประกอบด้วยธรรม แนะนำคนหมู่มาก เป็นผู้นำประโยชน์และความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้บูชาธรรมเป็นปกติ เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์ ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ

๑) มีข้อพระบาทสูง

๒) มีพระโลมชาติมีปลายงอนขึ้น

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะเป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นประมุข เป็นผู้สูงสุด เป็นผู้ดีกว่าหมู่ชนผู้บริโภคกาม เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นประมุข เป็นผู้สูงสุด เป็นผู้ดีกว่าสรรพสัตว์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๕, มจ. ๑๑/๑๗๒

๒. ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือพูดแค่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ

๑) มีพระโลมชาติเดี่ยว

๒) มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาว อ่อนเหมือนนุ่น

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ พราหมณ์ คหบดี ชาวนิคม ชาวชนบท โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมาร ประพฤติตาม เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ ประพฤติตาม เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๓๓, มจ. ๑๑/๑๘๙, ปส. ๑๕/๒๗๐

๓. ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นขาดจากคำส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความจากฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพลิดเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่คำที่สร้างสรรค์ความสามัคคีกัน เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ

๑) มีพระทนต์ ๔๐ องค์

๒) มีพระทนต์ไม่ห่าง

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะทรงมีบริษัทที่ไม่แตกแยกกัน บริษัทที่ไม่แตกแยกกันของพระองค์ คือ พราหมณ์ คหบดี ชาวนิคม ชาวชนบท โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมาร เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะทรงมีบริษัทที่ไม่แตกแยกกัน บริษัทที่ไม่แตกแยกกันของพระองค์ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ ประพฤติตาม เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๓๕, มจ. ๑๑/๑๙๑, ปส. ๑๕/๒๗๑

๔. ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นขาดจากคำหยาบ คือ พูดแต่คำที่ไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ

๑) มีพระชิวหาใหญ่ยาว

๒) มีพระสุรเสียงดุจเสียงพรหม ตรัสดุจเสียงร้องของนกการเวก

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะมีพระวาจาอันชนทั้งหลายยอมรับ ชนทั้งหลาย คือ พราหมณ์

คหบดี ชาวนิคม ชาวชนบท โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี ราชกุมาร ยอมรับพระดำรัสของพระองค์ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะมีพระวาจาอันชนทั้งหลายยอมรับ ชนทั้งหลาย คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ ยอมรับพระดำรัสของพระองค์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๓๗, มจ. ๑๑/๑๙๓, ปส. ๑๕/๒๗๑

๕. ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ละเว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกกาล พูดแต่คำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา ตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระหนุดุจคางราชสีห์ มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะไม่มีข้าศึกศัตรูที่เป็นมนุษย์คนใดกำจัดพระองค์ได้ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะไม่มีข้าศึกศัตรูภายในหรือภายนอก คือ ราคะ โทสะ หรือโมหะ หรือสมณพราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือ ใครๆ ในโลกกำจัดพระองค์ได้ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๓๙, มจ. ๑๑/๑๙๔, ปส. ๑๕/๒๗๑

๕. ตัวอย่างและอานิสงส์ของสัจจะ

๕.๑ อธิมุตตกะสามเณร

โจรเลื่อมใสในสัจจะของสามเณร

สามเณรจะอุปสมบท จึงเดินไปถามอายุของตนจากหมู่ญาติว่า อายุครบอุปสมบทแล้วหรือยัง ระหว่างทางถูกโจร ซึ่งมีพวก ๕๐๐ คน จับไป สามเณรผู้สิ้นอาสวะแล้ว ปรารถนาจะช่วยอนุเคราะห์โจรเหล่านั้น จึงขอให้ปล่อยตัวไป โจรขอให้สามเณรให้สัจจะว่า จะไม่บอกใคร แล้วปล่อยตัวไป

ขณะนั้นเอง ญาติของสามเณรอันมีแม่ พี่น้องของสามเณรผ่านมา สามเณรก็ไม่ได้บอกเรื่องโจรให้คนเหล่านั้นทราบ ทั้งหมดจึงถูกจับตัวไป

ต่อมา โจรเหล่านั้นรู้ว่า คนเหล่านั้นเป็นญาติของสามเณร ก็รู้ว่าสามเณรนั้นมีสัจจะ จึงปล่อยญาติของสามเณรทั้งสิ้น

ต่อมา โจรเหล่านั้นขอบวชกับสามเณร และได้บรรลุอรหัตผลทั้งหมดในที่สุด

สัง.ส. สุตฺตลปกายิกวรรค มก. ๒๔/๑๕๗, ปส. ๒๓/๑๐๐

๕.๒ วิสวันตชาดก

อดีตชาติของพระสารีบุตร

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระธรรมเสนาบดี แม้จะเสียชีวิตก็ไม่ยอมรับสิ่งที่ตนทิ้ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลหมอรักษาพิษ งูตัวหนึ่งได้กัดชาวชนบทคนหนึ่ง ญาติของเขาจึงพาไปหาหมอ แล้วให้เรียกงูมาเพื่อดูดพิษที่กัดออก หมอก่อกองไฟขึ้น เรียกงูมาแล้วสั่งให้งูนั้นดูดพิษออก งูปฏิเสธที่จะดูดพิษที่คายไปแล้วกลับมา แม้จะต้องตายก็ตาม แล้วจะเลื้อยเข้ากองไฟ หมองูเห็นจึงห้ามไว้ แล้วรักษาผู้ที่ถูกงูกัดให้หาย ให้โอวาทแก่งูให้รักษาศีลไม่เบียดเบียนใคร

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า งูในครั้งนั้นมาเป็นพระสารีบุตร ส่วนหมอรักษาพิษได้มาเป็น เราตถาคต

ขุ.ชา. อิติถีวรรค มก. ๕๖/๑๖๒, มจ. ๒๗/๒๙, ปส. ๖๕/๑๗๒

๕.๓ มัณฑัพยชาดก

ความรักที่มีต่อบุตร

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พราหมณ์ทีปายนะ ออกบวชเป็นดาบส บำเพ็ญเพียรอยู่ในป่า คราวหนึ่ง ต้องการเสพอาหารมีรส จึงออกมาหาสหายชื่อมัณฑัพยะ

มัณฑัพยะ มีบุตรคนหนึ่ง ครั้งนั้น บุตรถูกอสรพิษกัด นักพรตทีปายนะหวังจะช่วย จึงกล่าวสัจจะว่า ข้าพเจ้าทนประพฤติพรหมจรรย์มา ๕๐ กว่าปี แต่มีใจเลื่อมใสยินดีเพียงแค่ ๗ วันแรกเท่านั้น ด้วยคำสัตย์นี้ขอพิษจงคายออก

ส่วนมัณฑัพยะผู้เป็นบิดาก็กล่าวว่า ท่านทำทานบางครั้งก็ไม่อยากให้ แต่ก็ให้เพราะไม่ต้องการตัดธรรมเนียมแห่งตระกูล ด้วยวาจาสัตย์นี้ ขอพิษงูที่ตัวบุตรชายจงคายออก

ส่วนมารดากล่าวว่า อสรพิษที่กัดลูกในวันนี้ ไม่เป็นที่รักของแม่เหมือนกับบิดาของลูก ด้วยสัจจะนี้ขอพิษจงคายออก

ด้วยอำนาจสัจจะของคนทั้งสาม พิษงูจึงคายออก ทำให้บุตรของมัณฑัพยะปลอดภัย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มัณฑัพยะในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ มารดาในครั้งนั้นได้มาเป็นนางวิสาขา บุตรในครั้งนั้นได้มาเป็นพระราหุล ส่วนทีปายนะดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๘๓๑, มจ. ๒๗/๓๓๒, ปส. ๖๗/๑๓๓

๕.๔ สีวิราชชาดก

เป็นพระราชาให้พระเนตร แล้วกลับได้คืนด้วยความสัตย์

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันเรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงถวายอสทิสทานแล้วยังไม่อิ่มในการให้ทาน ปรารภเหตุนี้ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสีวิราชกุมาร ทรงบำเพ็ญมหาทานบารมี วันละหกแสนทุกๆ วัน ทรัพย์ที่ชื่อว่าพระองค์ยังไม่เคยนำออกให้ทานไม่มี ก็มีความปรารถนาที่ยิ่งกว่านั้น คือ การถวายอัชฌัตติก (ถวายอวัยวะเป็นทาน)

ท้าวสักกะทรงทราบ จึงลงมาทดสอบ แปลงเป็นพราหมณ์ตาบอดข้างหนึ่งมาขอดวงตา

พระโพธิสัตว์ทรงดีพระทัย จึงทรงมอบดวงตาทั้งสองดวง

ภายหลังท้าวสักกะได้แนะนำให้ตรัสถ้อยคำที่เป็นสัจจะ และด้วยอำนาจของมหาอัชฌัตติกทาน พระโพธิสัตว์ก็ปฏิบัติตาม ทำให้ได้ดวงตาทั้งสองเกิดขึ้นมาใหม่ สวยงามยิ่งกว่าเดิม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ท้าวสักกะเทวราชในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอนุรุทธะ ส่วนพระเจ้าสีวิราชคือเราตถาคต

ขุ.ชา. วีสตินิบาต มก. ๖๑/๕๖, มจ. ๒๗/๔๗๘, ปส. ๖๗/๔๑๔

๕.๕ กัฏฐหาริชาดก

พระราชาต้องรับเป็นบุตร ด้วยอำนาจสัจจะ

วิฑูฑภะเป็นโอรสของพระราชา แต่พระราชาไม่ยอมรับ พระบรมศาสดาจึงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระเจ้าพรหมทัตเห็นหญิงตัดฟืน ทรงปฏิพัทธ์และสำเร็จการอยู่ร่วมกัน พระโพธิสัตว์ทรงถือกำเนิด เมื่อเจริญวัยถูกเพื่อนล้อจึงถามแม่ แม่พาลูกไปหาพระเจ้าพรหมทัต แต่พระราชาไม่ยอมรับ

นางจึงอ้างสัจกิริยา แล้วจับพระโพธิสัตว์เหวี่ยงขึ้นไปในอากาศ พระโพธิสัตว์นั่งสมาธิในอากาศแล้วกราบทูลกับพระราชา ทำให้พระราชายอมรับว่าเป็นโอรสของพระองค์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มารดาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระนางมหามายาเทวี พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ส่วนพระโพธิสัตว์มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อปัณณกวรรค มก. ๕๕/๒๑๓, มจ. ๒๗/๓, ปส. ๖๕/๒๑

๕.๖ วัฏฏกชาดก

ไฟไหม้มาใกล้รังลูกนกคุ่ม จึงตั้งสัจจะ

พระบรมศาสดาทรงปรารภการดับไฟป่า จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นลูกนกคุ่มตัวใหญ่ประมาณเท่าดุมเกวียน มารดาบิดานำอาหารมาด้วยจะงอยปาก

วันหนึ่งเกิดไฟไหม้ลามเข้ามา หมู่นกพากันกลัวต่อมรณภัย ส่งเสียงร้องแล้วบินหนีไป

พระโพธิสัตว์ชะเง้อคอแลเห็นไฟกำลังไหม้ตลบมา จึงคิดว่า หากเราบินได้ก็จะบินไป หากมีกำลังเดินได้ก็จะเดินไป บัดนี้ที่พึ่งอื่นของเราไม่มี จึงตั้งสัจจาธิษฐานว่า ปีกของเรามีอยู่แต่บินไม่ได้ เท้าทั้งสองของเราก็มีอยู่แต่เดินไม่ได้ มารดาบิดาของเราออกไปหาอาหาร ดูก่อนไฟ ท่านจงถอยไปเสีย

ด้วยอำนาจสัจจะ ไฟนั้นจึงถอยกลับออกไปโดยระยะประมาณ ๑๖ กรีส

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ลูกนกคุ่มในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กุลาวกวรรค มก. ๕๕/๓๔๑, มจ. ๒๗/๑๕, ปส. ๖๕/๘๐

๕.๗ มัจฉชาดก

พญาปลาตั้งความสัตย์ให้ฝนตกช่วยปลาทั้งหลาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภฝนที่พระองค์ทรงบันดาลให้ตก ด้วยพระมหากรุณาต่อสัตว์ทั้งหลาย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาปลา อาศัยอยู่รวมกับฝูงปลาเป็นจำนวนมาก ในครั้งนั้น ฝนไม่ตกเป็นเวลานาน ฝูงปลาพากันคุดเข้าโคลนตม แต่ก็ยังตกเป็นเหยื่อของฝูงกา

พระโพธิสัตว์เห็นความพินาศที่เกิดกับหมู่ญาติแล้ว ปรารถนาจะช่วยหมู่ญาติ จึงตั้งสัจจาธิษฐานขอให้ฝนตก ฝนนั้นตกลงมาช่วยชีวิตฝูงปลาเป็นจำนวนมาก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ฝูงปลาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพุทธบริษัท ส่วนพญาปลาได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. วรุณวรรค มก. ๕๖/๒๐๔, มจ. ๒๗/๓๑, ปส. ๖๕/๑๘๘

๕.๘ ชุณหชาดก

พระราชาทรงรักษาวาจาสัตย์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๕.๕ หน้า ๗๑

๕.๙ วณิชชสูตร

การค้าขาย

พระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่า อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้การค้าขายอย่างเดียวกัน แต่ได้กำไรและขาดทุนไม่เท่ากัน

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า บางคนปวารณากับสมณพราหมณ์ ถึงเวลา ไม่ให้ เมื่อทำการค้าย่อมขาดทุน

บางคนปวารณากับสมณพรามหมณ์ ถึงเวลา ให้ (ถวาย) ไม่เท่าที่ปวารณา เมื่อทำการค้าย่อมได้กำไรไม่เท่าที่ประสงค์

บางคนปวารณากับสมณพรามหมณ์ ถึงเวลา ให้ (ถวาย) เท่าที่ปวารณา เมื่อทำการค้าย่อมได้กำไรเท่าที่ประสงค์

บางคนปวารณากับสมณพรามหมณ์ ถึงเวลา ให้ (ถวาย) มากกว่าที่ปวารณา เมื่อทำการค้าย่อมได้กำไรยิ่งกว่าที่ประสงค์

อัง.จตุกก. อปัณณกวรรค มก. ๓๕/๒๓๘, มจ. ๒๑/๑๒๔, ปส. ๓๘/๑๑

๕.๑๐ อังคุลิมาลสูตร

อ้างสัจจะช่วยหญิงมีครรภ์ ให้คลอดโดยง่าย

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทรมานโจรองคุลีมาล จนยอมพระองค์แล้ว จึงประทานการบวชให้

วันหนึ่ง พระองคุลีมาลออกบิณฑบาต เห็นหญิงมีครรภ์แก่คนหนึ่งคลอดบุตรไม่ได้ ได้รับทุกขเวทนามาก เมื่อฉันภัตตาหารจากบิณฑบาตแล้ว ไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ปรารถนาจะช่วยหญิงนั้น

พระบรมศาสดาตรัสให้ไปหาหญิงมีครรภ์แก่นั้นแล้ว กล่าวว่า ตั้งแต่เราเกิดแล้วในอริยชาติ จะได้แกล้งปลงสัตว์เสียจากชีวิตหามิได้ ด้วยสัจวาจานี้ ขอความสวัสดี จงมีแก่ครรภ์ของน้องหญิงเถิด

พระองคุลีมาลทำตามที่พระบรมศาสดาตรัสสอน หญิงมีครรภ์แก่นั้นก็คลอดบุตรโดยง่าย

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๑๔๘, มจ. ๑๓/๔๒๑, ปส. ๒๐/๖๑

๕.๑๑ พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสน

เรื่องการได้ตาทิพย์ของพระเจ้าสีพี

พระนาคเสนทูลตอบว่า ได้ด้วยอำนาจสัจจะ ดังตัวอย่าง ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช มีโสเภณีทำให้แม่น้ำคงคาไหลกลับ ด้วยอำนาจสัจจะที่ทำหน้าที่ของตนอย่างเสมอภาค ไม่ว่าบุรุษนั้นจะเป็นชนในวรรณะใด หรือดีเลวอย่างไร เมื่อได้รับทรัพย์แล้วก็บริการเหมือนกันหมด

มิลิน. ๑๗๙

๕.๑๒ สุปปารกชาดก

พระโพธิสัตว์เป็นต้นหน อ้างสัจจะพาเรือให้พ้นอันตราย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๘ มีศิลปะ ข้อ ๑.๑ หน้า ๒๗๓

มงคลที่ ๑๑
บำรุงบิดามารดา

๑. พระคุณของบิดามารดา

๑.๑ บุคคล ๒ จำพวก ที่กระทำการตอบแทนไม่ได้ง่าย

พระบรมศาสดาตรัสว่า การกระทำตอบแทนแก่ท่านทั้งสองเป็นการทำไม่ได้ง่าย ท่านทั้งสองคือบิดามารดา แม้บุตรพึงประคับประคองบิดามารดาด้วยบ่าทั้งสองข้าง ปรนนิบัติบำรุงท่านทั้งสองให้ถ่ายอุจจาระปัสสาวะบนบ่านั้น จนตลอด ๑๐๐ ปี ยังไม่ชื่อว่าตอบแทนคุณท่าน แม้บุตรพึงสถาปนาบิดามารดาให้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ยังไม่ชื่อว่าตอบแทนคุณ ส่วนบุตรคนใดชักชวนให้บิดามารดา ผู้ไม่มีศรัทธา ทุศีล ตระหนี่ ให้ท่านตั้งมั่นในศรัทธา รักษาศีล บำเพ็ญจาคะ และปัญญา เมื่อบุตรทำได้ดังนี้ย่อมได้ชื่อว่า ทำการตอบแทนแล้วแก่บิดามารดา

อัง.ทุก. สมจิตตวรรค มก. ๓๓/๓๕๗, มจ. ๒๐/๗๗, ปส. ๓๕/๒๑๙

๑.๒ พรหมสูตร, สพรหมสูตร

พรหมของบุตร

บุตรในตระกูลใดบูชาบิดามารดา ตระกูลนั้นชื่อว่ามีพรหม เพราะบิดามารดาย่อมมีพรหมวิหาร ๔ ต่อบุตร

ตระกูลนั้นชื่อว่า มีบุรพาจารย์ เพราะบิดามารดาเป็นอาจารย์ก่อนกว่าทุกอาจารย์

ตระกูลนั้นชื่อว่า มีผู้ควรแก่การกราบไหว้ ท่านควรได้รับข้าวและน้ำที่บุตรนำมาบูชา เพราะท่านย่อมฟูมฟักรักษาบุตร แม้โดยการฆ่าสัตว์อื่นเพื่อบุตร เพราะเหตุนั้นบุตรผู้มีปัญญาพึงนอบน้อมสักการะบำรุงบิดามารดาบัณฑิตทั้งหลายสรรเสริญบุตรนั้น และเมื่อละโลกย่อมบันเทิงในสวรรค์

อัง.ติก. เทวทูตวรรค มก. ๓๔/๑๐๕, มจ. ๒๐/๑๘๓, ปส. ๓๖/๕๘

๑.๓ บุคคล ๒ จำพวก หาได้ยากในโลก

๑. บุพการี คือ ผู้ทำอุปการะก่อน กุลบุตรย่อมสำคัญว่าให้เรากู้หนี้

๒. กตัญญูกตเวที คือ ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำให้แล้วตอบแทนภายหลัง กุลบุตรย่อมสำคัญว่าเราชำระหนี้

อัง.ทุก. อาสากุปปชหวรรค มก. ๓๓/๔๕๙, มจ. ๒๐/๑๑๔, ปส. ๓๕/๒๓๑

๑.๔ สิงคาลกสูตร

มารดาบิดาอนุเคราะห์บุตร

พระบรมศาสดาตรัสว่า มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า อันบุตรพึงบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการแล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามจากความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. หาภรรยา (สามี) ที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัย

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๘, มจ. ๑๑/๒๑๒, ปส. ๑๖/๓๑

๑.๕ บุตรเศรษฐีชื่อเขมกะ

อนาถบิณฑิกเศรษฐีอนุเคราะห์หลานที่ประพฤติผิดภรรยาผู้อื่น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๑๐.๓.๑ หน้า ๒๕๙

๑.๖ อนาถบิณฑิกเศรษฐีจ้างบุตรไปฟังธรรม

นายกาละเป็นบุตรของอนาถบิณฑิกเศรษฐีไม่ชอบฟังธรรม ไม่รักษาศีล บิดาเห็นว่า ถ้าเป็นอย่างนี้ ตายไปแล้วจะต้องไปสู่นรก จึงนำทรัพย์มาจ้างบุตรให้ไปฟังธรรมในสำนักของพระบรมศาสดา

ครั้งแรก นายกาละไปอยู่ท้ายศาลา แล้วกลับมารับค่าจ้างจากท่านเศรษฐี

ท่านเศรษฐีจึงบอกให้นายกาละจำธรรมกลับมาเล่าให้ฟัง

ครั้งที่สอง หลังจากฟังพระธรรมเทศนาจบ นายกาละก็บรรลุโสดาปัตติผล เมื่อกลับมาถึงบ้านจึงไม่รับค่าจ้าง เพราะโสดาปัตติผลประเสริฐกว่าการมีทรัพย์สมบัติ อย่างจะนับจะประมาณมิได้

ขุ.ธ. โลกวรรค มก. ๔๒/๒๗๐, มจ. ๒๕/๘๘, ปส. ๕๑/๔๐

๑.๗ พระเจ้าอโศกมหาราชให้พระราชโอรสและพระราชธิดาบวช

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงสร้างเจดีย์และพระอารามต่างๆ ๘๔,๐๐๐ องค์ ได้ทรงถามพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระว่า โยมเป็นญาติกับพระศาสนาหรือยัง

พระเถระกล่าวว่า ทรงเป็นอุปัฏฐากเท่านั้น ผู้ให้กุลบุตรบวชในพระศาสนา จึงได้ชื่อว่าเป็นญาติกับพระศาสนา

พระเจ้าอโศกมหาราชจึงทรงให้พระราชโอรสชื่อ มหินทกุมารบวช มีพระโมคคัลลีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์ และทรงให้พระราชธิดาพระนามว่าสังฆมิตตาบวชเป็นภิกษุณี มีพระอายุปาลิตเถรีเป็นพระอุปัชฌาย์

วิ.มหา. มก. ๑/๙๐

๒. ตัวอย่างและอานิสงส์ของผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา

๒.๑ มาตุโปสกสูตร

การเลี้ยงมารดาและบิดาได้บุญมาก

มาตุโปสกพราหมณ์ผู้เลี้ยงบิดาและมารดา ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ได้แสวงหาภิกษาโดยชอบธรรมแล้วเลี้ยงบิดามารดา ชื่อว่าทำกิจที่ควรทำหรือไม่

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ได้ทำกิจที่ควรทำ ย่อมได้บุญมาก บัณฑิตย่อมสรรเสริญบุคคลนั้นในโลก เมื่อละโลกย่อมบันเทิงในสวรรค์

มาตุโปสกพราหมณ์ได้ชื่นชมภาษิตนั้น และขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

สัง.ส. พราหมณสังยุต มก. ๒๕/๒๙๔, มจ. ๑๕/๒๙๗

๒.๒ ปฐมเทวสูตร, ทุติยเทวสูตร, ตติยเทวสูตร

วัตตบท ๗ ข้อปฏิบัติให้เป็นท้าวสักกะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ท้าวมหาลีว่า พระองค์ทรงรู้จักท้าวสักกะ และธรรมที่ทำให้เป็นท้าวสักกะ ท้าวสักกะเมื่อเป็นมนุษย์ได้บำเพ็ญวัตตบท ๗ ประการ อย่างสมบูรณ์ คือ

๑. เลี้ยงบิดามารดาจนตลอดชีวิต
๒. ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต
๓. พูดจาอ่อนหวานตลอดชีวิต
๔. ไม่พูดส่อเสียดตลอดชีวิต
๕. ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต
๖. พูดคำสัตย์ตลอดชีวิต
๗. ไม่โกรธตลอดชีวิต

สัง.ส. ทุติยวรรค มก. ๒๕/๔๙๑, มจ. ๑๕/๓๗๕, ปส. ๒๔/๓๑๗

๒.๓ ชัยทิสชาดก, ชยัททิสชาดก

ผู้ตั้งมั่นอยู่ในความกตัญญูกตเวที

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้เลี้ยงมารดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มียักษิณีตนหนึ่งจับทารกเพื่อจะนำไปกิน แต่เกิดความรัก จึงเลี้ยงดูและสอนให้กินเนื้อมนุษย์

ในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยทิส วันหนึ่งพระเจ้าชัยทิสเสด็จไปล่าเนื้อ ถูกมนุษย์ยักษ์นั้นจับได้ แต่พระเจ้าชัยทิสขอกลับไปฟังธรรมแล้วจะกลับมาให้กิน มนุษย์ยักษ์ก็ยอมปล่อยไป

เมื่อพระโอรสทราบ จึงขอไปแทนพระราชบิดา มนุษย์ยักษ์ไม่กล้ากินพระโอรส เพราะเลื่อมใสในความกตัญญู

ต่อมาภายหลัง พระโอรสได้ทราบว่า มนุษย์ยักษ์เป็นพระปิตุลา(ลุง) ของพระองค์ที่ถูกนางยักษิณีจับไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่าพระราชมารดาบิดา ในครั้งนั้นได้มาเป็น พระพุทธมารดา พระพุทธ-บิดา มนุษย์ยักษ์ได้มาเป็นพระองคุลีมาล พระโอรสได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ติงสตินิบาต มก. ๖๑/๓๔๐, มจ. ๒๗/๕๔๗, ปส. ๖๘/๒๗

๒.๔ มาตุโปสกชาดก

พญาช้างถูกจับมาเป็นช้างเมือง

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้เลี้ยงมารดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาช้างเผือก เลี้ยงมารดาซึ่งเป็นช้างตาบอด ได้ช่วยพรานซึ่งหลงป่า แต่พรานได้ทูลบอกที่อยู่ของพญาช้างเผือกแก่พระราชา พญาช้างจึงถูกจับมาเลี้ยงไว้ในโรงเลี้ยงช้าง พญาช้างยอมอดอาหารเพราะคิดถึงมารดา

ต่อมา พระราชาทรงทราบสาเหตุที่พญาช้างอดอาหาร จึงปล่อยพญาช้างให้กลับไปเลี้ยงดูมารดาที่ตาบอด

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ พรานหลงป่าได้มาเป็นพระเทวทัต นางช้างได้มาเป็นพระมหามายาเทวี ส่วนพญาช้างผู้เลี้ยงมารดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เอกาทสนิบาต มก. ๖๐/๑, มจ. ๒๗/๓๕๔, ปส. ๖๗/๑๗๘

๒.๕ กัจจานิชาดก

ในกาลไหนๆ ธรรมย่อมไม่ตาย

ในสมัยพุทธกาล มีมารดาของอุบาสกคนหนึ่งนำหญิงมาให้เป็นภรรยา ต่อมา หญิงนั้นลืมตัวทำอุบายจะขับไล่มารดาของอุบาสกออกจากบ้าน แต่อุบาสกคิดจะให้ภรรยาออกจากบ้านแทน ภรรยากลัวจึงปฏิบัติกับแม่สามีดังเดิม อุบาสกกราบทูลเรื่องนี้แก่พระบรมศาสดา พระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตก็เกิดเหตุลักษณะนี้เหมือนกัน แต่บุตรได้ไล่มารดาออกจากบ้าน มารดาเข้าไปในป่าช้า คิดว่าธรรม คือ ความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่และสุจริต ๓ ได้สูญไปแล้ว

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เกิดเป็นท้าวสักกเทวราช ทรงทราบเหตุการณ์ ได้ทำให้ลูกสะใภ้ระลึกถึงคุณมารดาของสามี ตามไปขอขมาและรับมารดาของสามีมาเลี้ยงดูตามเดิม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุตรและสะใภ้ในครั้งนั้นได้มาเป็นอุบาสกและภรรยาในครั้งนี้ ส่วนท้าวสักกเทวราชได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กัจจานิวรรค มก. ๕๙/๔๕๔, มจ. ๒๗/๒๘๕, ปส. ๖๗/๒๗

๒.๖ นันทิยมิคราชชาดก

พญาเนื้อนันทิยา

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้เลี้ยงมารดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาเนื้อ ชื่อ นันทิยะ ได้เลี้ยงดูบิดามารดา ครั้งนั้น พระราชาทรงโปรดในการล่าเนื้อ ชาวเมืองจึงต้อนเนื้อมาขังไว้ในพระราชอุทยาน พวกเนื้อทั้งหลายเกิดความกลัวอยู่ไม่เป็นสุข จึงส่ง

ตัวแทนออกไปให้ยิงวันละตัว

เมื่อถึงคราวนันทิยะ พระราชาไม่สามารถปล่อยลูกศรได้ เพราะอำนาจเมตตาจิตของนันทิยะ ทรงกลับพระทัยและพระราชทานอภัยทานแก่สัตว์ทั้งหลาย พญาเนื้อนันทิยะแสดงทศพิธราชธรรมแด่พระราชาแล้วกลับไปหาบิดามารดา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พ่อแม่ของพญาเนื้อได้มาเป็นตระกูลมหาราช พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนพญาเนื้อได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อวาริยวรรค มก. ๕๙/๑๐๔, มจ. ๒๗/๒๔๐, ปส. ๖๖/๓๙๓

๒.๗ คิชฌชาดก

เมื่อถึงความพินาศ ความคิดย่อมวิบัติ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้เลี้ยงมารดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาแร้งเลี้ยงดูบิดามารดาผู้ตาบอด พญาแร้งได้ติดบ่วงของนายพราน ไม่ได้นึกเสียดายในชีวิตตน แต่โอดครวญถึงบิดามารดาว่า จะต้องอดอาหารตาย

นายพรานถามว่า ทำไมถึงไม่เห็นบ่วง

พญาแร้งตอบว่า เมื่อมีความเสื่อมและเมื่อสัตว์จะสิ้นชีวิต แม้เข้าไปใกล้ตาข่ายและบ่วงแล้วก็ไม่รู้จัก นายพรานจึงปล่อยพญาแร้งให้กลับไปเลี้ยงดูบิดามารดา ด้วยอำนาจความกตัญญูกตเวทีของพญาแร้ง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นายพรานในครั้งนั้นได้มาเป็นพระฉันนะ พ่อแม่พญาแร้งมาเป็นราชตระกูล ส่วนพญาแร้งคือเราตถาคต

ขุ.ชา. รุหกวรรค มก. ๕๙/๒๓๖, มจ. ๒๗/๓๐๑, ปส. ๖๗/๗๘

๒.๘ สาลิเกทารชาดก

นกแขกเต้าเลี้ยงพ่อแม่

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้เลี้ยงบิดามารดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญานกแขกเต้า ได้คาบอาหารมาเลี้ยงบิดามารดาที่แก่เฒ่า

คนเฝ้าไร่จับพญานกแขกเต้าได้ นำมาให้พราหมณ์ซึ่งเป็นเจ้าของไร่

พราหมณ์เข้าใจว่า พญานกแขกเต้ากินข้าวสาลีอิ่มแล้วยังคาบไปเก็บอีก

พญานกแขกเต้าตอบว่า คาบข้าวสาลีไปเปลื้องหนี้เก่า คือ บิดามารดาที่แก่เฒ่า ให้เขากู้หนี้ใหม่ คือ คาบไปให้บุตร และต้องการบุญกับนกทุพพลภาพ

พราหมณ์ได้ฟังแล้วเลื่อมใส จึงแบ่งไร่ข้าวสาลีให้แล้วปล่อยให้กลับไปเลี้ยงดูบิดามารดา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พ่อแม่ของพญานกแขกเต้าได้มาเป็นราชตระกูล คนเฝ้าไร่ได้มาเป็นพระฉันนะ พราหมณ์ได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนพญานกแขกเต้าได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปกิณณกนิบาต มก. ๖๐/๓๔๙, มจ. ๒๗/๔๒๓, ปส. ๖๗/๓๒๘

๒.๙ สุวรรณสามชาดก

ภิกษุบิณฑบาตเลี้ยงบิดามารดา

ในกรุงสาวัตถี กุลบุตรคนเดียวของเศรษฐีได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดา เกิดศรัทธา จึงขออนุญาตบิดามารดาผู้แก่เฒ่าออกบวช แต่บิดามารดาไม่อนุญาต เขาจึงอดอาหาร พอถึงวันที่เจ็ด บิดามารดาจึงอนุญาตให้เขาบวช

ท่านบวชแล้ว อยู่กับอุปัชฌาย์จนครบ ๕ พรรษา ก็หลีกไปบำเพ็ญกรรมฐานในป่าอยู่ถึง ๑๒ ปี ไม่สามารถยังคุณวิเศษให้เกิดขึ้นได้

วันหนึ่ง มีภิกษุมาจากกรุงสาวัตถี ท่านจึงสอบถามถึงบิดามารดา ทราบว่า หลังจากที่ท่านออกบวชแล้ว บิดามารดายากจนลงตามลำดับ จนต้องเป็นขอทาน

ท่านได้ฟังแล้วจึงร้องไห้ คิดว่าจะกลับไปเมืองสาวัตถี ลาสิกขาเลี้ยงดูบิดามารดา เมื่อเดินทางไปถึงวัดพระเชตวันมหาวิหาร ได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดา เรื่องการเลี้ยงดูบิดามารดา จึงเปลี่ยนใจคิดว่า เป็นบรรพชิตก็เลี้ยงดูบิดามารดาได้

ตั้งแต่นั้นมา ภิกษุนั้นก็บิณฑบาตเอาไปเลี้ยงบิดามารดา ต่อมา ภิกษุทั้งหลายทราบความจึงพาภิกษุนั้นเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงทราบว่า ภิกษุนั้นบิณฑบาตเลี้ยงดูบิดามารดา จึงทรงประทานสาธุการ ๓ ครั้ง ตรัสเล่าสุวรรณสามชาดก จบพระธรรมเทศนา ภิกษุนั้นได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ชา. มหานิบาต มก. ๖๓/๑๖๘, มจ. ๒๘/๒๒๙, ปส. ๖๙/๕๙

๓. ตัวอย่างและโทษของผู้อกตัญญูต่อบิดามารดา

๓.๑ มหาศาลสูตร

บุตรขับบิดาออกจากเรือน

พราหมณ์มหาศาลถูกบุตร ๔ คน และภรรยาขับออกจากเรือน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงให้คาถาแก่พราหมณ์มีความย่อว่า บุตรคบคิดกับภรรยารุมว่าเรา ดังสุนัขรุมเห่าสุกร พวกมันประดุจยักษ์แปลงเป็นบุตร ละทิ้งเราผู้ล่วงลับปัจฉิมวัย พวกมันกำจัดคนแก่ ผู้ไม่มีสมบัติดังม้าแก่ที่เจ้าของปล่อยทิ้งแล้ว แม้ไม้เท้าของเรายังดีกว่าบุตรพาล เพราะใช้ป้องกันโค หรือสุนัขดุ ใช้ยัน ไปข้างหน้าในที่มืด ใช้หยั่งดูในที่ลึก ยันอยู่ได้เมื่อพลาด

พราหมณ์กล่าวคาถานี้ในสภา

พวกบุตรกลัวจะถูกลงประชาทัณฑ์ แล้วนำพราหมณ์ไปยังเรือนเลี้ยงดูดังเดิม

สัง.ส. อภิสมยสังยุต มก. ๒๕/๒๗๔, สัง.ส. พราหมณสังยุต มจ. ๑๕/๒๘๘

๓.๒ บุพกรรมของพระมหาโมคคัลลานเถระ

เคยประทุษร้ายบิดามารดา

พระบรมศาสดาทรงปรารภการปรินิพพานของพระมหาโมลคัลลานะว่า ในอดีตกาล พระโมคคัลลานะเป็นกุลบุตร เลี้ยงดูบิดามารดาผู้ตาบอด บิดามารดาได้นำหญิงสาวมาให้เป็นภรรยา

ต่อมาหญิงนั้นไม่ต้องการเห็นบิดามารดาของสามี จึงทำเรือนให้สกปรก ใส่ร้ายบิดามารดา

สามีได้ฟังมากเข้า จึงพาบิดามารดาไปกลางดง ลวงว่ามีโจรซุ่มอยู่ ทำเสียงเหมือนโจร แล้วทุบตีบิดามารดา กรรมนี้ ทำให้ท่านตกนรกหลายแสนปี เมื่อเกิดมาก็ถูกทุบจนตายอีก ๑๐๐ อัตภาพ ชาติสุดท้ายแม้เป็นพระอรหันต์ก็ถูกพวกโจรเดียรถีย์ทุบจนต้องปรินิพพาน

ขุ.ธ. ทัณฑวรรค มก. ๔๒/๙๕, มจ. ๒๕/๗๔, ปส. ๕๐/๒๓๓

๓.๓ พระพหุปุตติกเถรี

แบ่งสมบัติให้ลูกเลยถูกทอดทิ้ง

เมื่อพระพหุปุตติกเถรียังไม่ได้บวช สามีของนางตายจากไป นางก็แบ่งสมบัติให้ลูก เวลาผ่านไปสองสามวันนางถูกลูกชายและลูกสะใภ้พูดถากถาง จึงออกบวชเป็นภิกษุณี ทำวัตรปฏิบัติและบำเพ็ญสมณธรรม

พระบรมศาสดาทรงแผ่รัศมีไปและตรัสว่า ความเป็นอยู่ของผู้เห็นธรรมเพียงครู่เดียว ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ ๑๐๐ ปี ของผู้ไม่พิจารณา จบพระธรรมเทศนา นางก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๕๐๕, มจ. ๒๕/๖๖, ปส. ๕๐/๑๔๑

๓.๔ บุตรของพราหมณ์เฒ่า

ได้รับมรดกแล้วทิ้งบิดา

พราหมณ์เฒ่าผู้หนึ่งแบ่งทรัพย์ให้กับบุตร ๔ คน แต่บุตรทั้งหลายทิ้งพราหมณ์เฒ่า พราหมณ์จึงไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงให้อุบายแก่พราหมณ์เฒ่าไปพูดในที่ประชุมของพราหมณ์ จนกระทั่งบุตรทั้งสี่ของพราหมณ์กลับมาบำรุงบิดาอีก หลังจากเปลี่ยนเป็นสัมมาทิฐิแล้ว เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระบรมศาสดา บุตรทั้งสี่ก็บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ชา. สีลวรรค มก. ๔๓/๒๓๓

๔. ความปรารถนาของบิดามารดา

๔.๑ ปุตตสูตร

ความคาดหวังของพ่อแม่ ๕ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสว่า มารดา บิดา เล็งเห็นฐานะ ๕ ประการนี้ จึงปรารถนาให้บุตรที่เกิดในสกุลปฏิบัติดังนี้

๑. บุตรที่เราเลี้ยงมาแล้ว จักเลี้ยงตอบแทน
๒. จักทำกิจแทนเรา
๓. วงศ์สกุลจักดำรงอยู่ได้นาน
๔. บุตรจักปกครองทรัพย์มรดก
๕. เมื่อเราตายไปแล้ว บุตรจักบำเพ็ญทักษิณาทานให้

อัง.ปัญจก. สุมนวรรค มก. ๓๖/๘๘, มจ. ๒๒/๖๐, ปส. ๓๙/๑๑๓

๕. ตัวอย่างการตอบแทนคุณบิดามารดาที่สูงสุด

๕.๑ พระสารีบุตรกลับไปโปรดมารดาก่อนปรินิพพาน

พระสารีบุตรตรวจดูอายุสังขารของท่านแล้วพบว่า เหลือเพียง ๗ วัน จึงตรวจดูว่า จะปรินิพพานที่ไหน ได้ระลึกถึงมารดาของท่านว่า เป็นมารดาของพระอรหันต์ถึง ๗ องค์ แต่ยังไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เลย แล้วเห็นอุปนิสัยแห่งโสดาปัตติผล จึงตรวจดูว่าจักบรรลุธรรมด้วยเทศนาของใคร ทราบว่า เป็นเทศนาของท่านเท่านั้น จึงไปกราบทูลพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า แล้วเดินทางไปบ้านเกิด

พระสารีบุตรป่วยหนัก นางพราหมณีคิดว่า เราไม่ชอบใจในความเป็นแห่งบุตรเลย ได้ยืนพิงประตูห้องแล้วเห็นเทวดา ท้าวมหาราชจนถึงพระมหาพรหมลงมา นางพราหมณีจึงได้ถามและทราบว่า เทวดาทั้งหลายเหล่านี้ ลงมาเพื่อจะดูแลบำรุงพระสารีบุตร

ขณะนั้นนางพราหมณีคิดว่า เพียงลูกของเรายังมีอานุภาพเท่านี้ พระบรมศาสดาซึ่งเป็นบรมครูของลูกจักมีอานุภาพขนาดไหนหนอ พลันปีติ ๕ อย่าง เกิดขึ้นแผ่ไปทั่วสรีระ

พระเถระคิดว่า ปีติโสมนัสเกิดขึ้นแล้วแก่มารดา บัดนี้เป็นเวลาสมควรแสดงธรรม จึงแสดงธรรมเทศนา เมื่อจบเทศนา นางพราหมณีก็ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบการปรินิพพานของพระสารีบุตรแล้ว กล่าวสรรเสริญความว่า ภิกษุนี้บำเพ็ญบารมีมาหนึ่งอสงไขยแสนกัป เธอเป็นผู้สอนองค์ที่สอง ที่เราได้เฉพาะ ภิกษุนี้เว้นเราเสีย หาผู้เสมอด้วยปัญญาในหมื่นจักรวาลไม่ได้ เธอมีปัญญามาก มีปัญญาหนาแน่น มีความปรารถนาน้อย สันโดษ ไม่คลุกคลี ปรารภความเพียร มีความอดทนเสมอด้วยแผ่นดินในศาสนาของเรา

สัง.ม. นาลันทวรรค มก. ๓๐/๔๓๑, มจ. ๑๙/๒๓๒, ปส. ๓๑/๔๑

๕.๒ มัฏฐกุณฑลี

เทพบุตรลงมาอนุเคราะห์บิดา

มัฏฐกุณฑลีเป็นบุตรของพราหมณ์เศรษฐีผู้มีความตระหนี่ พราหมณ์คิดจะให้ของขวัญบุตรก็ไม่จ้างช่างทอง เพราะเสียดายค่าจ้าง จึงเอาแผ่นทองมาตีให้เป็นแผ่นบางๆ ทำตุ้มหู

ต่อมา มัฏฐกุณฑลีป่วย พราหมณ์กลัวเสียค่าจ้าง จึงไปหาหมอ ถามถึงวิธีปรุงยามารักษาเอง จนบุตรมีอาการหนัก เพื่อนบ้านมาเยี่ยมก็กลัวจะเห็นสมบัติในเรือนตน จึงนำบุตรมานอนที่ชานบ้าน

พระบรมศาสดาเสด็จมาโปรดมัฏฐกุณฑลี ขณะที่มัฏฐกุณฑลีนอนหันหน้าเข้าฝาเรือน ทรงเปล่งพระรัศมีไปกระทบฝาเรือน

มัฏฐกุณฑลีแปลกใจหันหน้าออกมา ยกมือไหว้ไม่ไหว จึงทำจิตของตนให้เลื่อมใส เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จไปลับตา มัฏฐกุณฑลีตายแล้วไปบังเกิดในเทวโลก

พราหมณ์บิดาไปป่าช้าร้องไห้คร่ำครวญ มัฏฐกุณฑลีเทพบุตรจึงลงมาเล่าให้ฟังว่า ตนเป็นบุตรของพราหมณ์ไปเกิดในเทวโลก เพราะจิตเลื่อมใสในพระบรมศาสดาตอนสิ้นใจ

พราหมณ์บิดาเกิดความเลื่อมใส จึงเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาทูลถามเรื่องมัฏฐกุณฑลีเทพบุตร

มัฏฐกุณฑลีเทพบุตรจึงลงมาปรากฏตัวเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา พระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนา จนเทพบุตรและพราหมณ์บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๓๙, มจ. ๒๕/๒๔, ปส. ๔๘/๓๖
ขุ.วิ. สุนิกขิตวรรค มก. ๔๘/๖๒๗, มจ. ๒๖/๑๕๑, ปส. ๖๐/๓๑๑
ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๙๐๓, มจ. ๒๗/๓๔๑, ปส. ๖๗/๑๕๕

๕.๓ มารดาของพระกุมารกัสสปะ

พระกุมารกัสสปะอนุเคราะห์มารดา

พระกุมารกัสสปะเป็นบุตรของนางภิกษุณีรูปหนึ่ง ซึ่งมีครรภ์มาตั้งแต่ก่อนบวช ตอนแรกนางบวชในสำนักของพระเทวทัต

พระเทวทัตให้นางสึกด้วยเหตุแห่งครรภ์

นางจึงไปอยู่ในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า ถูกสอบอธิกรณ์ทราบว่าบริสุทธิ์ เมื่อคลอดบุตรแล้ว พระราชาทรงเลี้ยงไว้

พระกุมารทราบความจึงเกิดความสังเวช ออกบวชแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์

ครั้งหนึ่ง นางภิกษุณีผู้เป็นมารดาเห็นท่านขณะบิณฑบาต ร้องไห้วิ่งเข้าไปจับเท้าพระเถระ

พระเถระกล่าวถ้อยคำกระด้าง เพื่อให้มารดาตัดความอาลัย นางได้บรรลุอรหัตผลในเวลาต่อมา

ขุ.ธ. อัตตวรรค มก. ๔๒/๒๐๓, มจ. ๒๕/๘๒, ปส. ๕๐/๓๐๐

๕.๔ สาเกตชาดก

พราหมณ์เรียกพระบรมศาสดาเป็นบุตร

พราหมณ์แก่ผู้หนึ่งยึดข้อพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าขณะบิณฑบาต และเรียกพระองค์เป็นบุตร พาพระองค์ไปที่เรือนพบนางพราหมณี นางพราหมณีก็เรียกพระองค์ว่าบุตรเช่นกัน พราหมณ์ทั้งสองถวายมหาทาน

ครั้นพระบรมศาสดาเสวยเสร็จแล้ว ก็ตรัสชราสูตรแก่พราหมณ์ทั้งสอง ในกาลจบพระธรรมเทศนา พราหมณ์ทั้งสองได้บรรลุอนาคามิผล

เมื่อพระบรมศาสดาได้ตรัสแสดงเรื่องนี้แก่ภิกษุทั้งหลายว่า พราหมณ์เคยเป็นบิดาในอดีต ๕๐๐ ชาติ พราหมณีเคยเป็นมารดาในอดีต ๕๐๐ ชาติ และทั้งสองเคยเป็นญาติต่อเนื่องกับพระองค์ถึง ๑,๕๐๐ ชาติ จึงได้มีความรักความผูกพัน เรียกพระองค์ว่าเป็นบุตร เพราะความรักเกิดขึ้นด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ด้วยการอยู่ร่วมกันในกาลก่อน และความเกื้อกูลต่อกันในปัจจุบัน เหมือนดอกอุบลย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยน้ำและเปือกตม

ขุ.ธ. คหปติวรรค มก. ๔๒/๔๕๑, ปส. ๕๑/๑๘๖
ขุ.ชา. อิตถีวรรค มก. ๕๖/๑๕๙, มจ. ๒๗/๒๘, ปส. ๖๕/๑๗๐

๕.๕ พระบรมศาสดาเสด็จโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

พระบรมศาสดาเสด็จจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดาจนบรรลุโสดาปัตติผล ครั้นจำพรรษาจนครบ ๓ เดือนแล้ว พระองค์จึงเสด็จลงจากเทวโลกชั้นดาวดึงส์

ท้าวสักกะทรงนิรมิตบันไดทอง เงิน และแก้วมณี เชิงบันไดนั้น ตั้งอยู่ที่ประตูสังกัสสนคร หัวบันไดตั้งอยู่ที่ยอดเขาสิเนรุ

พระบรมศาสดาทรงทำยมกปาฏิหาริย์ ในกาลที่เสด็จลงจากเทวโลก ทรงแลดูข้างบน สถานที่อันพระองค์ทรงแลดูแล้วทั้งหมด ได้มีเนินเป็นอันเดียวกันจนถึงพรหมโลก เมื่อทรงแลดูข้างล่างสถานที่นั้นก็มีเนินเป็นอันเดียวกันจนถึงอเวจีมหานรก ทรงแลดูทิศใหญ่และทิศเฉียง จักรวาลหลายแสนก็มีเนินเป็นอันเดียวกัน เทวดาก็เห็นพวกมนุษย์ แม้พวกมนุษย์ก็เห็นเทวดา ต่างก็เห็นกันเฉพาะหน้าทีเดียว

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งพระฉัพพรรณรังสี เมื่อพระองค์เสด็จลงทางบันไดแก้วมณี เหล่าเทวดาก็พากันถือของหอม และดอกไม้ทิพย์ทำสักการบูชาพระพุทธองค์

ขุ.ธ. พุทธวรรค มก. ๔๒/๓๑๔, มจ.๒๕/๘๙, ปส. ๕๑/๖๘

๕.๖ พระบรมศาสดาเสด็จโปรดพุทธบิดา

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนะตรัสเล่าว่า ได้ถวายบังคมพระบรมศาสดามา ๓ ครั้ง

ครั้งแรก เมื่อพระพี่เลี้ยงนำเข้าไปไหว้พราหมณ์ในวันมงคล หม่อมฉันได้เห็นพระบาทของพระองค์ไพล่ไปประดิษฐานบนกระหม่อมของพราหมณ์ จึงได้ถวายบังคม

ครั้งที่สอง เมื่อพระองค์ประทับใต้เงาไม้หว้า ในวันราชพิธีแรกนาขวัญ เงาไม้หว้าไม่คล้อยตาม จึงได้ถวายบังคม

ครั้งที่สาม เมื่อเห็นปาฏิหาริย์ที่พระองค์ทรงแสดง จึงได้ถวายบังคมในบัดนี้

วันต่อมา พระบรมศาสดาเสด็จบิณฑบาต พระพุทธบิดามาทูลห้ามเพราะเห็นว่าผิดราชประเพณี

พระบรมศาสดาจึงตรัสพระคาถา จนพระราชาทรงบรรลุโสดาปัตติผล ในกาลต่อมา ได้ทรงฟังธรรมและได้บรรลุธรรมตามลำดับจนถึงอรหัตผล

วิ.ม. มหาขันธกะ มก. ๖/๒๘๗, มจ. ๔/๑๖๖, ปส. ๕/๑๙๙

มงคลที่ ๑๒
เลี้ยงดูบุตร

๑. ประเภทของบุตร

๑.๑ ปุตตสูตร

บุตร ๓ จำพวก

พระบรมศาสดาตรัสว่า บุตรในโลกมี ๓ จำพวก คือ

๑. บุตรที่ดีกว่าพ่อแม่ เรียกว่า อภิชาตบุตร

๒. บุตรที่ดีเสมอพ่อแม่ เรียกว่า อนุชาตบุตร

๓. บุตรที่ดีน้อยกว่าพ่อแม่ เรียกว่า อวชาตบุตร

คนทั่วไปต้องการอภิชาตบุตรและอนุชาตบุตร ไม่ปรารถนาอวชาตบุตร

ขุ.อิติ. ตติยวรรค มก. ๔๕/๔๓๑, มจ. ๒๕/๔๓๑, ปส. ๕๕/๑๐๓

๑.๒ บุตร ๔ จำพวก

๑. บุตรผู้เกิดในตน คือ บุตรผู้อาศัยตน

๒. บุตรผู้เกิดในเขต

๓. อันเตวาสิก คือ ลูกศิษย์

๔. บุตรที่เขาให้ คือ บุตรบุญธรรม

ขุ.ชา. อปัณณกวรรค มก. ๕๕/๒๑๖

๒. การเลือกเกิด

๒.๑ กุลสูตร

การประสบบุญโดยฐานะ ๕ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บรรพชิตผู้มีศีลทั้งหลาย ย่อมเข้าไปหาสกุลใด มนุษย์ในสกุลนั้นย่อมประสบบุญเป็นอันมากโดยฐานะ ๕ ประการ คือ เมื่อบรรพชิตผู้มีศีลเข้าไปหาสกุลแล้ว

๑. มนุษย์ทั้งหลาย ยังจิตให้เลื่อมใส ย่อมเป็นหนทางให้เกิดในสวรรค์

๒. มนุษย์ทั้งหลาย ลุกขึ้นต้อนรับ กราบไหว้ ให้อาสนะนั่ง ย่อมเป็นหนทางให้ได้เกิดในสกุลสูง

๓. มนุษย์ทั้งหลาย กำจัดมลทิน คือ ความตระหนี่ ย่อมเป็นหนทางให้เป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่

๔. มนุษย์ทั้งหลาย จัดของถวายตามสติกำลัง ย่อมเป็นหนทางให้เป็นผู้มีโภคทรัพย์มาก
๕. มนุษย์ทั้งหลาย ไต่ถามสอบถาม ฟังธรรม ย่อมเป็นหนทางให้มีปัญญามาก

อัง.ปัญจก. พราหมณวรรค มก. ๓๖/๔๔๐, มจ. ๒๒/๓๓๙, ปส. ๔๐/๒๕๐

๒.๒ จูฬกัมมวิภังคสูตร

กฎแห่งกรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๑๓.๔.๑ หน้า ๒๓๐

๒.๓ มัลลิกสูตร

เหตุที่ทำให้มาตุคามรูปงามและรูปทราม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๑๓.๔.๒ หน้า ๒๓๐

๒.๔ สัพพลหุสสูตร, ทุจริตวิปากสูตร

วิบากแห่งทุจริตอย่างเบา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๙ มีวินัย ข้อ ๖.๒ หน้า ๒๙๙

๓. การก้าวลงสู่ครรภ์และการอยู่ในครรภ์

๓.๑ กำเนิด ๔ คติ ๕

รูปแบบการเกิดและทางไปของสัตว์

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระสารีบุตรว่าด้วยเรื่อง กำเนิด ๔ ประการ คือ อัณฑชะกำเนิด ชลาพุชะกำเนิด สังเสทชะกำเนิด และโอปปาติกะกำเนิด

สัตว์เหล่าใดที่ชำแรกเปลือกแห่งฟองกำเนิด เรียก อัณฑชะกำเนิด
สัตว์เหล่าใดเกิดโดยอาศัยมดลูก เรียก ชลาพุชะกำเนิด
สัตว์เหล่าใดเกิดในของเน่าเสีย เรียกว่า สังเสทชะกำเนิด
สัตว์ที่เกิดแล้วโตทันที เช่น พวกเทวดา เปรต สัตว์นรก เหล่านี้เรียก โอปปาติกะกำเนิด
ส่วนคติ ๕ ได้แก่ นรก สัตว์เดรัจฉาน เปรตวิสัย มนุษย์ และเทวดา

ม.มู. สีหนาทวรรค มก. ๑๘/๔๖, มจ. ๑๒/๑๕๑, ปส. ๑๗/๓๖๖

๓.๒ การก้าวลงสู่ครรภ์มีปัจจัย ๓ ประการ

๑. บิดามารดาอยู่ร่วมกัน
๒. มารดามีระดู

๓. สัตว์ที่จะมาเกิดปรากฏ
เหตุ ๓ ประการ ประชุมพร้อมกันจึงปฏิสนธิได้

ม.มู. มหายมกวรรค มก. ๑๙/๑๘๕, ปส. ๑๘/๒๙๙

๓.๓ การก้าวลงสู่ครรภ์ของสัตว์ ๔ ประการ

กล่าวถึงความรู้สึกหรือไม่รู้สึกตัวในขณะก้าวลงสู่ครรภ์ ขณะอยู่ในครรภ์ และขณะคลอดจากครรภ์ สามารถแบ่งออกได้ ๔ ประเภท คือ

๑. ไม่รู้สึกตัวขณะก้างลงสู่ครรภ์ ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ และไม่รู้สึกตัวขณะคลอดออกจากครรภ์
๒. รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ และไม่รู้สึกตัวขณะคลอดออกจากครรภ์
๓. รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ และไม่รู้สึกตัวขณะคลอดออกจากครรภ์
๔. รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ และรู้สึกตัวขณะคลอดออกจากครรภ์

ที.ปา. มก. ๑๕/๑๙๐, มจ. ๑๑/๒๙๔, ปส. ๑๕/๑๔๑

๓.๔ ถามถึงความไม่ก้าวย่างไปแห่งผู้จะปฏิสนธิ

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ผู้ที่จะไปเกิดใหม่นั้น ไม่ได้ก้าวย่างไป จะปฏิสนธิได้อย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า บุรุษเอาประทีปมาต่อประทีป ประทีปใหม่ไม่ได้ก้าวจากประทีปเก่า เมื่อผู้เรียนวิชาเลขและศิลปะต่างๆ วิชาเลขและศิลปะต่างๆ ไม่ได้ก้าวย่างจากอาจารย์ ผู้ที่จะไปเกิดใหม่นั้น ไม่ได้ก้าวย่างไป แต่ปฏิสนธิได้

มิลิน. ๑๑๐

๓.๕ อินทกสูตร

สัตว์ตั้งอยู่ในครรภ์ได้อย่างไร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่อินทกยักษ์ ว่าด้วยการเติบโตของสัตว์หลังจากปฏิสนธิในครรภ์ จนถึงคลอดออกจากครรภ์มารดา มีการเติบโตเป็นลำดับจาก กลละ อัพพุทะ เปสิ ฆนะ ปัญจสาขา ต่อจากนั้น มีผม ขน เล็บ ฟัน โดยอาศัยข้าว น้ำ อาหารจากที่แม่กินเข้าไป

สัง.ส. ยักขสังยุต มก. ๒๕/๓๘๔, มจ. ๑๕/๓๓๗, ปส. ๒๔/๒๗๙

๔. การสอนเด็ก

๔.๑ กุมารสูตร

พระบรมศาสดาทรงสอนเด็กที่จับปลา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่เด็กหนุ่มที่กำลังจับปลาว่า ถ้ากลัวความทุกข์ ไม่ชอบความทุกข์ ก็ให้เลิกทำบาปกรรมทั้งในที่ต่อหน้าและลับหลัง เพราะบาปกรรมนั้นจะติดตามผู้ทำกรรมและจะส่งผลทันทีเมื่อมีโอกาส ไม่มีใครหนีได้ แม้จะเหาะได้ก็หนีไม่พ้น

ขุ.อุ. โสณเถรวรรค มก. ๔๔/๕๑๘, มจ. ๒๕/๒๕๙, ปส. ๕๓/๔๑๒

๔.๒ จูฬราหุโลวาทสูตร

พระบรมศาสดาสอนสามเณรราหุล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปหาพระราหุลซึ่งกำลังพักอยู่ ณ ปราสาทชื่อ อัมพลัฏฐิกา ขณะที่พระองค์ทรงล้างพระบาท ทรงเหลือน้ำไว้ในภาชนะหน่อยหนึ่ง รับสั่งเรียกพระราหุลมาพิจารณาดูน้ำนั้น แล้วทรงแสดงเปรียบเทียบว่า ผู้เป็นสมณะถ้าไม่มีความละอายกล่าวเท็จทั้งที่รู้ ก็เหลือความเป็นสมณะเพียงหน่อยหนึ่งเหมือนน้ำในขัน

ทรงเทน้ำทิ้งแล้วทรงคว่ำขันและหงายขันขึ้น แล้วทรงเปรียบเทียบให้ฟังว่า ถ้ายังกล่าวเท็จอยู่ก็เหมือนน้ำที่เขาทิ้งแล้ว เหมือนขันที่คว่ำ และว่างเปล่าเหมือนขันที่หงายขึ้น

ทรงยกอุปมาด้วยช้างขึ้นมาเปรียบเทียบว่า ช้างต้นที่ใช้อวัยวะทุกส่วนทำงานให้พระราชาได้ ไม่มีอะไรที่ช้างต้นนั้นจะทำไม่ได้ คนที่ไม่มีความละอายกล่าวเท็จทั้งที่รู้ก็เหมือนกัน ที่จะไม่ทำบาปอะไรเลยไม่มี

จากนั้นทรงสอนให้พิจารณาดูกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมของตน เหมือนคนใช้คันฉ่องดูเงาหน้าตัวเองฉะนั้น

ม.มู. ภิกขุวรรค มก. ๒๐/๒๖๓, มจ. ๑๓/๑๑๗, ปส. ๑๙/๑๒๓

๔.๓ อัตถัสสทวารชาดก

บุตรถามถึงทางมาแห่งประโยชน์ ๖ ประการ

ในสมัยพุทธกาล บุตรเศรษฐีท่านหนึ่งถามบิดาถึงเรื่องปัญหาอันเป็นทางมาแห่งประโยชน์ บิดาไม่สามารถตอบบุตรได้จึงพาไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นเศรษฐี เมื่อบุตรมีอายุ ๗ ขวบ เป็นผู้มีปัญญามากมาถามปัญหานี้ ท่านจึงตอบประตูแห่งประโยชน์ ๖ ประการ มีดังต่อไปนี้ คือ

๑. ความไม่มีโรค
๒. ศีล
๓. คล้อยตามผู้รู้
๔. สดับรับฟัง
๕. การประพฤติตามธรรม
๖. ความไม่ท้อถอย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุตรในครั้งนั้นได้มาเป็นบุตรคนปัจจุบัน ส่วนเศรษฐี คือ เราตถาคต

ขุ.ชา. อปายิมหวรรค มก. ๕๖/๒๘๘, มจ. ๒๗/๓๕, ปส. ๖๕/๒๑๓

๔.๔ ปิฏฐธีตลิกเปตวัตถุ

อุทิศส่วนกุศลให้ตุ๊กตาแป้ง

หลานสาวของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีทำตุ๊กตาแป้งตกแตกจึงร้องไห้ ใครๆ ก็ไม่อาจระงับการร้องไห้ของหลานสาวได้ พี่เลี้ยงจึงพามาหาเศรษฐีขณะที่เฝ้าพระบรมศาสดาอยู่ในเรือน

เศรษฐีจึงอาราธนาพระบรมศาสดาพร้อมสาวก ๕๐๐ รูป มารับทานเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ตุ๊กตาแป้งในวันรุ่งขึ้น หลานสาวจึงหยุดร้องไห้

วันต่อมา หมู่ญาติพระราชาและชาวเมืองก็ได้ให้ทานคล้อยตามเศรษฐี เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ตุ๊กตาแป้งต่อเนื่องไปอีกถึง ๕ เดือน

ขุ.เปต. อุรควรรค มก. ๔๙/๓๐, มจ. ๒๖/๑๖๙, ปส. ๖๑/๓๙

๕. การอนุเคราะห์บุตร

๕.๑ สิงคาลกสูตร

มารดาบิดาอนุเคราะห์บุตร

พระบรมศาสดาตรัสว่า มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า อันบุตรพึงบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการแล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามจากความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. หาภรรยา (สามี) ที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัย

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๘, มจ. ๑๑/๒๑๒, ปส. ๑๖/๓๑

๕.๒ บุตรเศรษฐีชื่อเขมกะ

อนาถบิณฑิกเศรษฐีอนุเคราะห์หลานที่ประพฤติผิดภรรยาผู้อื่น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบข้อ ๑๐.๓.๑ หน้า ๒๕๙

๕.๓ อนาถบิณฑิกเศรษฐีจ้างบุตรไปฟังธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา ข้อ ๑.๖ หน้า ๓๒๓

๕.๔ พระเจ้าอโศกมหาราชให้พระราชโอรสและพระราชธิดาบวช

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา ข้อ ๑.๗ หน้า ๓๒๓

๕.๕ สาธุสีลชาดก

เลือกเอาผู้มีศีลเป็นสามีให้ธิดา

พราหมณ์ผู้หนึ่งปราถนาจะเลือกชายคนหนึ่งจากสี่คน เพื่อมอบลูกสาวให้ จึงไปเข้าเฝ้ากราบทูลถามพระบรมศาสดา ว่าจะเลือกชายคนไหน

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ได้เคยบอกแก่พราหมณ์แล้วในอดีตชาติว่า คนที่ทุศีลแม้จะมีรูปงาม มีชาติดีก็น่าตำหนิ แต่คนมีศีลย่อมเจริญ

พราหมณ์จึงเลือกคนมีศีล ท้ายที่สุดแห่งพระธรรมเทศนา พราหมณ์ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ชา. รุหกวรรค มก.๕๗/๒๗๑, มจ.๒๗/๙๐, ปส.๖๕/๔๙๐

๕.๖ ราหุลกุมาร

พระบรมศาสดาทรงให้อริยทรัพย์แทนราชสมบัติ

พระบรมศาสดาเสด็จไปพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าสุทโธทนะ พระมารดาของพระราหุลให้พระราหุลไปทูลขอราชสมบัติกับพระบรมศาสดาผู้ทรงเคยเป็นพระราชบิดา

พระบรมศาสดาทรงเห็นว่า ราชสมบัตินั้นทำให้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารและมีความปรารถนาจะให้อริยทรัพย์ ๗ ประการ อันเป็นโลกุตระ จึงทรงให้พระสารีบุตรบรรพชาราหุลราชกุมารให้เป็นสามเณรด้วยไตรสรณคมน์

วิ.ม. มหาขันธกะ มก.๖/๒๘๐, มจ. ๔/๑๖๔, ปส.๕/๑๙๓

๕.๗ กัฏฐหาริชาดก

พระราชายอมรับว่าเป็นบุตร ด้วยอำนาจสัจจะ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต ข้อ ๕.๕ หน้า ๓๑๘

๖. ตัวอย่างอภิชาตบุตร

๖.๑ กัสสปมันทิยชาดก

เป็นดาบสสอนบิดาไม่ให้ถือโกรธเด็กทำผิด

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุแก่รูปหนึ่ง ซึ่งทะเลาะกับสามเณร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อมารดาทำกาละแล้วทำการฌาปนกิจศพ ต่อจากนั้นก็สละสมบัติ พาบิดาและน้องชายออกบวชเป็นดาบส

ครั้งหนึ่ง ดาบสน้องชายตัวน้อยล่วงเกินดาบสผู้เป็นบิดา พระโพธิสัตว์จึงกล่าวกับบิดาให้ยกโทษและให้โอกาสในการปรับปรุงตัวของดาบสผู้เป็นน้องชายตัวน้อย และพูดถึงประโยชน์ของการไม่ถือโทษ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ดาบสผู้เป็นบิดาได้มาเป็นภิกษุในครั้งนี้ ดาบสน้องได้มาเป็นสามเณร ส่วนพระโพธิสัตว์ผู้ให้โอวาทแก่ดาบสบิดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ปุจิมันทวรรค มก. ๕๘/๔๕๐, มจ. ๒๗/๑๖๖, ปส. ๖๖/๑๙๘

๖.๒ มโหสถชาดก

มโหสถเปรียบเทียบบุตรประเสริฐกว่าบิดา

มโหสถบัณฑิตเข้าเฝ้าพระราชา เมื่อถึงที่ประทับได้ทำสัญญาณกับบิดา บิดาก็ลุกขึ้นจากอาสนะ ให้

มโหสถบัณฑิตนั่งแทน พระราชาทรงเสียพระทัยที่มรรยาทของมโหสถเป็นเช่นนั้น ไม่เหมือนกับเกียรติศัพท์ที่ได้ยินมา

มโหสถบัณฑิตจึงได้กล่าวว่า ถ้าพระองค์สำคัญว่า บิดาประเสริฐกว่าบุตร ลาของพระองค์นี้ก็ประเสริฐกว่าม้าอัสดร เพราะว่าลาเป็นพ่อของม้าอัสดร

พระโพธิสัตว์กระทำเช่นนั้น เพื่อแก้ปัญหาให้แจ่มแจ้ง ประกาศความเป็นบัณฑิต และข่มรัศมีของอาจารย์ทั้งสี่ที่คอยขัดขวางมโหสถบัณฑิตไม่ให้มาเข้าเฝ้าพระราชา มิใช่ประสงค์จะดูหมิ่นบิดา

ขุ.ชา. มหานิบาต มก. ๖๕/๒๗๕, ปส. ๖๓/๓๕๔

๖.๓ ตักกลชาดก

บุตรทรมานบิดามารดาที่จะเอาปู่ไปฆ่า

พระบรมศาสดาปรารภเหตุ อุบาสกผู้ทรมานภรรยาที่ขับไล่บิดาออกจากบ้าน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นบุตรชายของบุรุษคนหนึ่ง ครั้งนั้น มารดายุยงให้บิดานั้นเอาปู่ไปฆ่าในป่าช้าแต่บุตรได้ทราบการวางแผนของบิดามารดา รุ่งเช้า จึงขึ้นไปอยู่ในเกวียนก่อนที่บิดาจะอุ้มปู่ขึ้นเกวียน บิดาจึงนำปู่ไปป่าช้าพร้อมบุตร

เมื่อถึงป่าช้าบิดาก็ขุดหลุมสี่เหลี่ยม เมื่อบุตรถาม ก็บอกว่า ไม่อยากให้ปู่ลำบากทรมานกับโรคภัยและความชรา บุตรจึงฉวยจอบจากมือบิดามาขุดหลุมให้บิดาเช่นเดียวกัน

บิดาได้คิดจึงพาทุกคนกลับบ้าน เมื่อถึงบ้าน บิดาไล่มารดาออกจากบ้าน บุตรวางแผนจะหาภรรยาใหม่มาให้บิดา

เมื่อมารดาทราบจึงหมดมานะ มาขอขมาปู่และบิดา ทั้งบิดาและมารดาอยู่ในโอวาทของบุตร ทำบุญจนสิ้นอายุแล้วไปบังเกิดในสวรรค์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ปู่ บิดาและหญิงสะใภ้ในครั้งนั้น ได้มาเป็นบิดา อุบาสกและภรรยาในครั้งนี้ ส่วนบุตรผู้เป็นบันทิตคือเราตถาคต

๖.๔ นางสุมนาเทวี

ธิดาของอนาถบิณฑิกเศรษฐีบรรลุสกทาคามิผล

อนาถบิณฑิกเศรษฐีนิมนต์พระ ๒,๐๐๐ รูป มาฉันที่เรือนของตน และตั้งธิดาคนโตไว้ดูแลภิกษุ เมื่อธิดาเศรษฐีฟังธรรมได้บรรลุโสดาปัตติผล

ต่อมา นางไปอยู่ในสกุลสามี จึงเหลือธิดาคนเล็กชื่อ สุมนาเทวี ดูแลภิกษุต่อจากพี่สาว

นางสุมนาเทวีฟังธรรมแล้วก็บรรลุสกทาคามิผล เมื่อนางป่วยไม่นานก็ตาย

อนาถบิณฑิกเศรษฐีเศร้าโศกไปทูลถามพระบรมศาสดาว่า นางไปเกิดที่ไหน

พระบรมศาสดาตรัสว่า นางได้ไปเกิดในภพดุสิต แล้วตรัสพระคาถาว่า ผู้มีบุญอันทำไว้ดีแล้วย่อมเพลิดเพลินในโลกนี้ เมื่อละโลกแล้ว ย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก.๔๐/๒๐๓, มจ. ๒๕/๒๙, ปส. ๔๘/๒๑๑

มงคลที่ ๑๓
สงเคราะห์ภรรยา(สามี)

๑. ประเภทของภรรยา (สามี)

๑.๑ ภริยาสูตร

ภรรยา ๗ จำพวก

พระบรมศาสดาเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังนิเวศน์ของอนาถบิณฑิกคหบดี ได้ทราบว่า นางสุชาดาผู้เป็นสะใภ้ในเรือนไม่เชื่อฟังพ่อแม่ของสามี จึงตรัสเรียกนางสุชาดามาแล้วตรัสถามนางว่า ภริยาของบุรุษ ๗ จำพวกนี้ คือ

๑. เสมอด้วยเพชฌฆาต
๒. เสมอด้วยโจร
๓. เสมอด้วยนาย
๔. เสมอด้วยแม่
๕. เสมอด้วยพี่สาว-น้องสาว
๖. เสมอด้วยเพื่อน
๗. เสมอด้วยทาสี

ภริยาของบุรุษใน ๗ จำพวกนี้ เธอเป็นจำพวกไหนใน ๗ จำพวกนั้น นางสุชาดากล่าวว่า ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงจำหม่อมฉันว่า เป็นภรรยาของสามีเสมอด้วยทาสี

อัง.สัตตก. อัฆยากตวรรค มก. ๓๗/๑๙๗, มจ. ๒๓/๑๒๒, ปส. ๔๒/๑๒๖

๑.๒ ทุติยสังวาสสูตร

การอยู่ร่วมกันของสามีภรรยา ๔ จำพวก

๑. ชายผีอยู่ร่วมกับหญิงผี คือ ทั้งสามีภรรยาเป็นคนทุศีล
๒. ชายผีอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา คือ สามีเป็นคนทุศีล ภรรยาเป็นคนมีศีล
๓. ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงผี คือ สามีเป็นผู้มีศีล ภรรยาเป็นคนทุศีล
๔. ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา คือ ทั้งสามี ภรรยาเป็นผู้มีศีล

อัง.จตุกก. ปุญญาภิสันทวรรค มก. ๓๕/๑๘๗, มจ. ๒๑/๙๑, ปส. ๓๗/๑๙๙

๒. คุณสมบัติของภรรยา (สามี) และตัวอย่างการสงเคราะห์สามี (ภรรยา)

๒.๑ อนุรุทธสูตร

ธรรม ๘ ประการ ของภรรยา

พระอนุรุทธะได้พบกับอานุภาพของเทวดาเหล่ามนาปกายิกา จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลถามความว่า ผู้หญิงประกอบด้วยธรรมเท่าไรหนอจึงมาบังเกิดในเทวโลก มีเรือนร่างน่าชอบใจ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ คือ

๑. ตื่นก่อนนอนทีหลัง

๒. เคารพนับถือคนที่สามีบูชา

๓. ขยันไม่เกียจคร้านงานในบ้าน

๔. ดูแลคนในบ้านของสามี

๕. รักษาคุ้มครองสมบัติที่สามีหามาได้

๖. ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

๗. เป็นผู้มีศีล

๘. ถึงพร้อมด้วยจาคะ อยู่ครองเรือน

มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๘ ประการนี้ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่ามนาปกายิกา

อัง.อัฏฐก. อุโปสถวรรค มก. ๓๗/๕๒๐, มจ. ๒๓/๓๑๗, ปส. ๔๓/๖๒

๒.๒ วิสาขสูตร

ธรรม ๘ ประการ ของภรรยา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่นางวิสาขาว่า มาตุคามในโลกนี้ที่บิดามารดาผู้มุ่งประโยชน์ แสวงหาความเกื้อกูล อนุเคราะห์ เอื้อเอ็นดู ยอมยกให้แก่ชายใดผู้เป็นสามี มาตุคามนั้นพึงปฏิบัติต่อสามีดังนี้

๑. ตื่นก่อนนอนทีหลัง

๒. เคารพนับถือคนที่สามีบูชา

๓. ขยันไม่เกียจคร้านงานในบ้าน

๔. ดูแลคนในบ้านของสามี

๕. รักษาคุ้มครองสมบัติที่สามีหามาได้

๖. ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

๗. เป็นผู้มีศีล

๘. ถึงพร้อมด้วยจาคะ อยู่ครองเรือน

มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๘ ประการนี้ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่ามนาปกายิกา

อัง.อัฏฐก. อุโปสถวรรค มก. ๓๗/๕๒๗, มจ. ๒๓/๓๒๒, ปส. ๔๓/๖๔

๒.๓ นกุลสูตร, นกุลมาตาสูตร

ธรรม ๘ ประการ ของภรรยา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ คหปตานีชื่อ กุลมารดาว่า มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ คือ มาตุคามในโลกนี้

๑. ตื่นก่อนนอนทีหลัง
๒. เคารพนับถือคนที่สามีบูชา
๓. ขยันไม่เกียจคร้านงานในบ้าน
๔. ดูแลคนในบ้านของสามี
๕. รักษาคุ้มครองสมบัติที่สามีหามาได้
๖. ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ
๗. เป็นผู้มีศีล
๘. ถึงพร้อมด้วยจาคะ อยู่ครองเรือน

มาตุคามประกอบด้วยธรรม ๘ ประการนี้ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่ามนาปกายิกา

อัง.อัฏฐก. อุโปสถวรรค มก. ๓๗/๕๒๙, มจ. ๒๓/๓๒๓, ปส. ๔๓/๖๔

๒.๔ ปฐมอิธโลกสูตร

ธรรมของภรรยาผู้เข้าถึงเทวโลก

มาตุคาม ผู้ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการนี้ คือ

๑. จัดการงานดี
๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามี
๓. ปฏิบัติถูกใจสามี
๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
๕. ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
๖. ถึงพร้อมด้วยศีล
๗. ถึงพร้อมด้วยจาคะ
๘. ถึงพร้อมด้วยปัญญา

ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อชัยชนะในโลกนี้ ชื่อว่าปรารภโลกหน้าแล้ว ปราชญ์ทั้งหลายเรียกนารีนั้นว่า เป็นผู้มีศีล ตั้งอยู่ในธรรม พูดคำสัตย์ อุบาสิกาผู้มีศีลเช่นนี้ถึงพร้อมด้วยองค์คุณ ๘ ประการ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่ามนาปกายิกา

อัง.อัฏฐก. อุปสถวรรค มก. ๓๗/๕๓๑, มจ. ๒๓/๓๒๔, ปส. ๔๓/๖๖

๒.๕ อุคคหสูตร

อุคคหเศรษฐี หลานของเมณฑกเศรษฐีนิมนต์พระผู้มีพระภาคเจ้ามาเสวยโภชนียาหารเสร็จแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนกุมารีเหล่านั้นว่า เมื่อไปสกุลของสามี

๑. ให้ตื่นก่อนนอนทีหลัง

๒. เคารพคนที่สามีเคารพ

๓. ให้รู้การงานภายในบ้านของสามี คือ ทาส คนใช้ หรือ กรรมกร ว่าทำแล้วหรือยังไม่ได้ทำ

๔. เงินทองของสามีหามาได้ให้รักษาคุ้มครอง จักไม่เป็นนักเลงการพนัน ไม่เป็นขโมย ไม่เป็นนักดื่ม ไม่ผลาญทรัพย์ให้พินาศ

๕. ดูแลคนป่วย จัดแบ่งของบริโภคตามเหตุอันควร

มาตุคามผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่ามนาปกายิกา

อัง.ปัญจก. สุมนวรรค มก. ๓๖/๗๒, มจ. ๒๒/๕๑, ปส. ๓๙/๘๒

๒.๖ ยโสธราเถรีอปทาน

บุพจริยาของพระยโสธราเถรี

พระยโสธราเถรีเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาเมื่ออายุเข้า ๗๘ ปี กราบทูลลาปรินิพพานและกราบขออดโทษ

พระบรมศาสดาตรัสให้พระนางแสดงฤทธิ์เพื่อตัดความสงสัยของพุทธบริษัท

พระยโสธราเถรีถวายอภิวาทแล้วแสดงฤทธิ์ชนิดต่างๆ มากมาย แล้วกราบทูลว่าใน ๔ อสงไขย แสนมหากัป พระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น ประชาชนช่วยกันแผ้วถางหนทางรับเสด็จ

สุเมธดาบส ตกแต่งหนทางเพื่อพระพุทธองค์

หม่อมฉันเป็นหญิงสาวชื่อ สุมิตตา เข้าไปสู่สมาคมถือดอกบัว ๘ กำ เพื่อบูชาพระบรมศาสดาแต่ได้ถวายสุเมธดาบส ท่ามกลางประชุมชนแล้วกล่าวว่าดอกบัว ๕ กำ จงมีแก่ท่าน ดอกบัว ๓ กำ จงมีแก่ดิฉัน ข้าแต่ท่านพระฤาษี ดอกบัวเหล่านั้น จงมีผลเสมอกันด้วยท่าน เพื่อประโยชน์แก่โพธิญาณของท่าน

สุเมธดาบสรับดอกบัวบูชาพระทีปังกรพุทธเจ้า พระองค์ทรงพยากรณ์กรรมของหม่อมฉันว่าเป็นผู้มีจิตเสมอ จักรักษากุศลธรรมทั้งหลาย เหมือนเจ้าของทรัพย์ รักษาทรัพย์ที่เก็บไว้ในคลัง จักละกิเลสบรรลุโพธิญาณ

หม่อมฉันอนุโมทนา ยังจิตให้เลื่อมใส เสวยกำเนิดในเทวดาและมนุษย์มากมาย

หม่อมฉันสั่งสมบุญไว้เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ แม้ชีวิตก็ยอมสละเพื่อประโยชน์แก่พระองค์ พระองค์ประทานหม่อมฉันเพื่อให้เป็นภรรยาผู้อื่นหลายพันโกฏิกัป ก็เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ หม่อมฉันมิได้เสียใจในเรื่องนั้นเลย หม่อมฉันไม่เคยห่วงเครื่องประดับและผ้านานาชนิดซึ่งอยู่ที่ตัว และภัณฑะ คือ ผู้หญิง เพื่อประโยชน์แก่พระองค์ หม่อมฉันยอมรับทุกข์มากมายหลายอย่างจนนับไม่ถ้วน ในสงสารเป็นอเนก เพื่อประโยชน์แก่พระองค์

ในภพหลัง หม่อมฉันเกิดในศากยสกุล เบื่อหน่ายในสงสารจึงออกบวชพร้อมด้วยบริวารชน ดิฉันเผากิเลสทั้งหลายแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าดิฉันได้ทำเสร็จแล้ว

กรรมทั้งปวงของหม่อมฉันหมดสิ้นไปแล้ว หม่อมฉันขอกราบบังคมพระยุคลบาท

ขุ.อป. กุณฑลเกสีวรรค มก. ๗๒/๖๔๐, มจ. ๓๓/๔๙๖, ปส. ๘๓/๒๙๐

๒.๗ สิริกาลกรรณิชาดก

เทพธิดาสิริกับกาลกรรณี

ธิดาของท้าววิรูปักษ์มหาราช ชื่อ กาลกรรณี ธิดาของท้าวธตรฐมหาราช ชื่อ สิริ อยู่ในเทวโลกชั้นจาตุมหาราชิกา

เทพธิดาทั้งหลายพากันไปสรงน้ำที่สระอโนดาต แต่เทพธิดาทั้งสอง ไม่สามารถตกลงกันได้ว่า ใครควรลงสรงน้ำที่ท่าน้ำก่อน จึงต้องไปพึ่งท้าวสักกะ

ท้าวสักกะจึงส่งลงมายังเมืองมนุษย์ โดยให้ไปที่บ้านเศรษฐี เพื่อให้ทราบว่า ใครได้รับการต้อนรับจากเศรษฐี คนนั้นจะได้สรงน้ำที่สระอโนดาตก่อน

เทพธิดาทั้งสองมีนิสัยแตกต่างกัน คนหนึ่งไม่มีมารยาท ไม่มีอาจาระ เป็นผู้ทุศีล ไม่มีปัญญา อีกคนเป็นผู้มีวาจาอ่อนหวาน น่าใคร่ เป็นผู้มีปัญญา ในที่สุดสิริเทพธิดา ก็ได้รับการต้อนรับจากบ้านเศรษฐี

รุ่งเช้า เทพธิดาทั้งสองก็กลับไปเทวโลกชั้นจาตุมหาราชิกา สิริเทพธิดาได้ลงเล่นน้ำที่สระอโนดาตก่อน

ขุ.ชา. อาวาริยวรรค มก. ๕๙/๗๐, มจ. ๒๗/๒๓๕, ปส. ๖๖/๓๘๐

๒.๘ สัมพุลาชาดก

ความซื่อสัตย์ของนางสัมพุลา

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระนางมัลลิกาที่เคารพพระเจ้าปเสนทิโกศล (พระสวามี) ดุจเทพยดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล โสตถิเสนราชกุมาร ป่วยเป็นโรคเรื้อน ต้องเข้าไปอยู่ในป่า โดยมีพระนางสัมพุลาพระชายาเสด็จตามไปปรนนิบัติดูแลอย่างใกล้ชิดด้วยความซื่อสัตย์

ขณะที่อยู่ในป่า มีอสูรตนหนึ่งจับพระนางไว้จะนำไปเป็นภรรยา แต่พระนางไม่ยอม ในที่สุดพระอินทร์ได้มาช่วยจับยักษ์ไปขังไว้ ด้วยคำสัตย์ที่พระนางอ้างถึงความซื่อสัตย์ต่อพระสวามี โรคเรื้อนของพระราชกุมารก็หายไป และได้กลับเข้าไปสืบราชสมบัติแทนพระราชบิดา

ส่วนพระราชบิดาเสด็จออกผนวชเป็นฤาษี ประทับอยู่ในพระราชอุทยานนั้น และเสด็จไปเสวยในพระราชนิเวศน์นั้นเป็นประจำ

เมื่อพระราชกุมารเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ได้พระราชทานเพียงตำแหน่งพระอัครมเหสี มิได้สนพระทัยพระนาง มัวแต่อภิรมย์กับสนมอื่นเท่านั้น

พระนางสัมพุลามีพระวรกายซูบผอม เสด็จไปยังสำนักพระฤาษี

พระฤาษีต้องการบรรเทาความโศก จึงเสด็จมาเสวยในพระราชวัง ทรงประทานโอวาทแก่พระโอรสถึงคุณของพระอัครมเหสี จนพระโอรสพระราชทานความเป็นใหญ่ทั้งสิ้นแก่พระอัครมเหสี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระนางสัมพุลาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระนางมัลลิกาในครั้งนี้ พระเจ้าโสตถิเสนได้มาเป็นพระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชบิดา คือ เราตถาคต

ขุ.ชา.ติงสตินิบาต มก. ๖๑/๔๘๙, มจ. ๒๗/๕๘๓, ปส. ๖๘/๖๓

๒.๙ ปฐมปติพพตาวิมาน

อานิสงส์ของการสงเคราะห์สามี

พระโมคคัลลานะเที่ยวจาริกไปในภพดาวดึงส์ได้พบเทพธิดา จึงถามถึงบุพกรรมที่ทำให้ได้ทิพยสมบัติ

เทพธิดาตอบว่า ครั้งเป็นมนุษย์ นางปฏิบัติชื่อตรงต่อสามี ถนอมใจสามีเหมือนมารดาถนอมบุตร แม้โกรธก็ไม่กล่าวคำหยาบ ยินดีในการให้ทาน ชอบอุทิศตนสงเคราะห์ผู้อื่น มีใจเลื่อมใสถวายทานด้วยความเคารพ จึงเป็นเหตุให้ได้ทิพยสมบัติ

ขุ.วิ. ปิฐวรรค มก. ๔๘/๙๒, มจ. ๒๖/๑๖, ปส. ๖๐/๔๕

๒.๑๐ ธัมมิกเถรวัตถุ

พระเถระผู้ตั้งอยู่ในธรรม เป็นพระอรหันต์แล้วมาอนุเคราะห์บุตรและภรรยา

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระธรรมิกเถระว่า อุบาสกคนหนึ่งใคร่จะบวช แต่ภรรยาอ้อนวอนให้คลอดบุตรก่อน เมื่อบุตรเดินได้จึงออกบวชได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วกลับมาแสดงธรรมแก่บุตร บุตรนั้นได้ออกบวชแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์

ฝ่ายภรรยาเก่าของภิกษุไม่เห็นประโยชน์ของการครองเรือน จึงออกบวชเป็นภิกษุณี และได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

พระบรมศาสดาตรัสว่า บัณฑิตย่อมไม่ทำบาปเพราะเหตุแห่งตนและผู้อื่น ไม่พึงปรารถนาความสำเร็จเพื่อตนโดยไม่เป็นธรรม บัณฑิตนั้นพึง เป็นผู้มีศีล มีปัญญา ตั้งอยู่ในธรรม

ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๑/๓๕๔, มจ. ๒๕/๕๔, ปส. ๔๙/๓๑๒

๓. ข้อปฏิบัติของภรรยา (สามี)

๓.๑ โอวาท ๑๐ ประการ ของธนัญชัยเศรษฐี ให้แก่นางวิสาขาก่อนแต่งงาน

๑. ไฟในอย่านำออก
๒. ไฟนอกอย่านำเข้า
๓. ให้แก่คนที่ให้
๔. ไม่ให้แก่คนที่ไม่ให้
๕. ให้แก่คนที่ให้และไม่ให้
๖. นั่งให้เป็นสุข
๗. บริโภคให้เป็นสุข
๘. นอนให้เป็นสุข
๙. บำเรอไฟ
๑๐. นอบน้อมเทวดาภายใน (บิดาและมารดาของสามี)

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๘๙, ปส. ๔๙/๑๑๘

๓.๒ ปฐมสมชีวิสูตร

ธรรมเป็นเหตุให้พบกันในชาติหน้า

คฤหบดีกุลบิดาและนกุลมารดาได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้ากราบทูลว่า ทั้งสองอยู่ด้วยกันมาตั้งแต่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาวจนมาถึงบัดนี้ ไม่เคยประพฤตินอกใจกันแม้แต่นึกคิด ทั้งสองปรารถนาจะได้พบกันทั้งชาตินี้และชาติหน้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสอนว่า ทั้งภรรยาสามีเป็นผู้มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน ก็จะได้พบกันทั้งชาตินี้และชาติหน้า

อัง.จตุกก. ปัญญาภิสันทวรรค มก. ๓๕/๑๘๙, มจ. ๒๑/๙๓, ปส. ๓๗/๒๐๔

๓.๓ ภัลลาติยชาดก

กินนร ๒ ตัว คุยกันเรื่องความพลัดพราก

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงบาดหมางกับพระนางมัลลิกาเทวี ไม่ทอดพระเนตรพระนาง พระบรมศาสดาทรงทราบจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าภัลลาติยะ เห็นกินนร ๒ ตัว ร้องไห้สลับกับหัวเราะ จึงถามกินนรกินรีนั้น ทราบความว่า นางกินรีพลัดพรากจากกินนรเพียงราตรีเดียว ซึ่งอยู่กันคนละฝั่งของแม่น้ำ มองเห็นหน้ากันก็หัวเราะ มองไม่เห็นกันก็ร้องไห้

เมื่อน้ำแห้งก็ลงมาสวมกอดกัน คราวหนึ่งร้องไห้ คราวหนึ่งหัวเราะชีวิตของกินนรมีอายุประมาณ ๑,๐๐๐ ปี ซึ่งเป็นชีวิตที่ไม่มีโรค มีความทุกข์น้อย มีแต่ความสุขยิ่ง กินนรทั้งสองรักกันไม่จืดจางก็ต้องละทิ้งชีวิตไป ส่วนชีวิตของมนุษย์มีเพียง ๑๐๐ ปี พระเจ้าภัลลาติยะได้ยินดังนั้นเกิดความสลดใจว่า ชีวิตเป็นของน้อย จึงกลับไปบำเพ็ญทาน

เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าปเสนทิโกศลและพระนางมัลลิกาก็ทรงอยู่ร่วมกันอย่างรักใคร่กลมเกลียวสามัคคี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กินนรในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเจ้าปเสนทิโกศลในครั้งนี้ กินนรีได้มาเป็นพระนางมัลลิกา ส่วนพระเจ้าภัลลาติยะคือเราตถาคต

ขุ.ชา. วีสตินิบาต มก. ๖๑/๑๔๔, มจ. ๒๗/๕๐๒, ปส. ๖๗/๔๔๑

๓.๔ สิงคาลกสูตร

หน้าที่ของสามีและภรรยา

พระบรมศาสดาตรัสว่า ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง อันสามีบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ยกย่องว่าเป็นภรรยา
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่ประพฤตินอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ให้

๕. ให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง อันสามีบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการแล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานดี

๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงสามีดี

๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี

๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาให้

๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๙, มจ. ๑๑/๒๑๔, ปส. ๑๖/๕๘

๓.๕ ปุฏภัตตชาดก

การอนุเคราะห์ภรรยา

พระบรมศาสดาทรงปรารภกุฏุมพีคนหนึ่ง หลอกภรรยาไม่แบ่งอาหาร บริโภคแต่เพียงผู้เดียว จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลอำมาตย์ เจริญวัยแล้วได้เป็นผู้สอนธรรมแด่พระราชา

พระราชาทรงระแวงพระโอรส จึงเนรเทศออกเสียจากราชอาณาจักร พระโอรสพาชายาออกไปนอกพระนคร

ต่อมาทราบข่าวว่า พระบิดาสวรรคตแล้วจึงเดินทางกลับ ระหว่างทางได้ห่อข้าวไม่ยอมแบ่งให้ชายาบริโภคเองจนหมด เมื่อพระโอรสขึ้นครองราชย์ทรงตั้งนางในตำแหน่งอัครมเหสี แต่มิได้พระราชทานสักการะใดๆ

พระโพธิสัตว์จึงออกอุบายถามพระเทวีถึงอุปการคุณที่พระนางเคยมีต่อพระราชาขึ้นในราชสำนัก

พระราชาได้ทรงสดับจึงพระราชทานอิสริยยศแก่พระเทวี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาและพระเทวีในครั้งนั้นได้มาเป็นกุฏุมพีและภรรยาในครั้งนี้ ส่วนอำมาตย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กาสาววรรค มก. ๕๗/๓๙๕, มจ. ๒๗/๑๐๓, ปส. ๖๕/๕๓๙

๓.๖ สังคหสูตร

สังคหวัตถุ ๔ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสว่า ธรรมเครื่องสงเคราะห์ในโลกเหมือนสลักดุมรถที่แล่นไป คือ

๑. การให้ปัน

๒. การเจรจาไพเราะ

๓. การบำเพ็ญประโยชน์

๔. การวางตนสม่ำเสมอ

อัง.จตุกก. จักกวรรค มก. ๓๕/๑๑๗, มจ. ๒๑/๕๐, ปส. ๓๗/๑๒๔

๓.๗ รถสูตร

อะไรเป็นสง่าของสตรี

เทวดาทูลถามพระบรมศาสดาว่า อะไรเป็นสง่าของรถ อะไรเป็นสง่าของแว่นแคว้น อะไรเป็นสง่าของสตรี

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ธงเป็นสง่าของรถ พระราชาทรงเป็นสง่าของแว่นแคว้น ภัสดาเป็นสง่าของสตรี

สัง.ส. ฆัตวาวรรค มก. ๒๔/๒๙๘, มจ. ๑๕/๗๙

๔. ตัวอย่างภรรยา (สามี) ที่ชั่ว

๔.๑ นายสุมนมาลาการ

ภรรยาทอดทิ้งเพราะกลัวภัย

นายสุมนมาลาการมีหน้าที่จัดหาดอกไม้ไปถวายพระเจ้าพิมพิสารทุกวัน

วันหนึ่ง เขานำดอกมะลิ ๘ ทะนาน ที่จะต้องถวายพระเจ้าพิมพิสาร ไปบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยคิดว่า แม้จะถูกลงโทษอย่างไรก็ยอม

ภรรยาของเขาไม่เห็นด้วย จึงไปฟ้องพระเจ้าพิมพิสาร แต่พระเจ้าพิมพิสารกลับตรัสยกย่องเขา และพระราชทานรางวัลให้มากมาย

ด้วยผลของการบูชานั้น จะทำให้เขาไม่ไปสู่ทุคติตลอดแสนกัป และจะได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า สุมนะ ในอนาคต

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๒๐๔, มจ. ๒๕/๔๘, ปส. ๔๙/๑๙๒

๔.๒ พระกุณฑลเกสีเถรี

ได้โจรเป็นสามี แต่โจรกลับคิดฆ่าเอาสมบัติ

นางกุณฑลเกสีเป็นธิดาเศรษฐี ครั้นโตเป็นสาว เกิดมีจิตปฏิพัทธ์กับโจรผู้หนึ่ง ในขณะที่ราชบุรุษนำโจรผ่านบ้านไป ถึงกับไม่ยอมรับประทานอาหารเอาแต่นอน บอกแก่มารดาบิดาของตนว่า ถ้าไม่ได้โจรมาเป็นสามีจะยอมตาย ในที่สุดบิดาจึงซื้อโจรนั้นมาให้แก่นาง

ครั้นโจรมาอยู่ได้สองสามวัน ก็มีความคิดจะฆ่านางเสีย เพื่อเอาเครื่องประดับไปซื้อสุรากิน จึงออกอุบายพานางไปบนยอดเขาเพื่อจะฆ่า พอถึงแล้วก็บอกความจริงแก่นาง แต่นางใช้ปัญญาไตร่ตรองหาอุบายฆ่าโจรและผลักโจรสามีตกเหวตาย หลังจากนั้น นางเข้าป่าจนไปพบพวกปริพาชก จึงขอบวชเป็นปริพาชิกา

ต่อมา ได้พบพระสารีบุตรจึงขอบวชเป็นภิกษุณี ไม่ช้าก็บรรลุเป็นพระอรหันต์

ขุ.เถรี. ปัญจกนิบาต มก. ๕๔/๑๖๙,
ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๓๔, มจ. ๒๕/๖๒, ปส. ๕๐/๖๒

๔.๓ ตักกชาดก

ลักษณะธรรมดาของผู้หญิง

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภภิกษุผู้กระสัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บวชเป็นฤาษีได้ฌานสมาบัติ มีธิดาเศรษฐีตกน้ำลอยไปถึงที่อยู่ของพระโพธิสัตว์ นางทำฌานของฤาษีโพธิสัตว์เสื่อม จึงชวนกันไปอยู่ที่หมู่บ้านชายแดน ขายเปรียงเลี้ยงชีพจึงได้ขนานนามว่า ตักกบัณฑิต

ต่อมา โจรเข้าปล้นหมู่บ้าน จับนางธิดาเศรษฐีไปเป็นภรรยา เมื่อนางไปอยู่กับโจร นางคิดว่าอยู่กับโจรเป็นสุขดี จึงคิดฆ่าตักกบัณฑิต นางจึงส่งข่าวไปให้ตักกบัณฑิตมาพบ

เมื่อตักกบัณฑิตมาพบ ถูกนายโจรจับเฆี่ยนทุบตี

ตักกบัณฑิตพูด ๔ คำ คือ มักโกรธ อกตัญญู ชอบล่อเสียด ประทุษร้าย

นายโจรแปลกใจ จึงถามถึงเรื่องราวของหญิงคนนี้ สุดท้ายนายโจรก็เลยฆ่าธิดาเศรษฐี แล้วทั้งสองก็พากันไปบวช ได้อภิญญา ๕ สมาบัติ ๘ สิ้นชีวิตได้ไปสู่พรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า โจรในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ ส่วนตักกบัณฑิต คือเราตถาคต

ขุ.ชา. อิตถีวรรค มก. ๕๖/๑๓๐, มจ. ๒๗/๒๖, ปส. ๖๕/๑๕๗

๔.๔ อัณฑภูตชาดก

รักษาภรรยาไว้ไม่ได้

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุผู้กระสันว่า ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลายใครๆ ก็รักษาไว้ไม่ได้ ถึงจะรักษาตั้งแต่ออกจากครรภ์ก็ไม่อาจรักษาไว้ได้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในพระครรภ์ของพระอัครมเหสี ครั้นเจริญวัยเรียนศิลปะทุกอย่าง

เมื่อพระราชบิดาสวรรคตก็ครองราชย์โดยธรรม พระองค์ทรงเล่นสกากับปุโรหิต ทรงขับเพลงมีเนื้อความว่า แม่น้ำทุกสายไหลคด ป่าทั้งหมดสำเร็จด้วยไม้ หญิงทั้งหลายคงทำชั่วเมื่อได้โอกาสในที่ลับตา แล้วเล่นสกาชนะปุโรหิตทุกครั้ง แต่ปุโรหิตไม่ยอมแพ้ จึงไปหาหญิงที่อยู่ในครรภ์ พอคลอดเสร็จก็นำมาเลี้ยงจนโต ให้อยู่ในเรือน ๗ ชั้น มีชุ้มประตู ๗ แห่ง ไม่ให้เจอกับผู้ชายเลยเว้นแต่พราหมณ์

ต่อมา เมื่อพระราชาขับเพลง ปุโรหิตก็กล่าวว่า ยกเว้นภรรยาของตนแล้วเอาชนะพระราชา

พระราชาจึงให้ผู้ชายเข้าไปสืบดู ในที่สุดก็ทำให้นางนอกใจปุโรหิต พอเล่นสกา ปุโรหิตก็แพ้ จึงรู้ว่า ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลายทำชั่วได้ เมื่อมีโอกาสในที่ลับตา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อิตถีวรรค มก. ๕๖/๑๑๙, มจ. ๒๗/๒๖, ปส. ๖๕/๑๕๒

๔.๕ สุวรรณหังสชาดก

ภรรยาผู้เห็นแก่ได้

อุบาสกคนหนึ่งปวารณากระเทียมกับภิกษุณีสงฆ์

วันหนึ่ง กระเทียมหมด ภิกษุณีชื่อ ถูลนันทากับบริวารมาขอ เมื่อไม่มีคนเฝ้าไร่ จึงให้ไปเอาที่ไร่ แต่ภิกษุณีขนกระเทียมมากจนเกินไป ความทราบถึงภิกษุณี ภิกษุสงฆ์ และพระบรมศาสดาตามลำดับ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์แต่งงานมีลูก ๓ คน เมื่อลูกทุกคนมีครอบครัวแล้ว พระโพธิสัตว์ตายไปเกิดเป็นหงส์ทอง คิดถึงภรรยาและลูกๆ จึงบินมาหา เห็นว่าอยู่กันอย่างลำบาก จึงสลัดขนทองไว้ให้เลี้ยงชีพครั้งละเส้น

ฝ่ายภรรยาเกิดความโลภ เมื่อหงส์ทองบินมา จึงจับหงส์ทองถอนขนจนหมด แต่ขนที่ได้กลับกลายเป็นขนนกธรรมดา นางเลี้ยงหงส์นั้นจนขนขึ้นเต็ม แต่กลายเป็นขนสีขาวธรรมดา หงส์ได้บินหนีไป

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า นางภิกษุณีรูปใดฉันกระเทียมต้องอาบัติปาจิตตีย์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นางพราหมณีในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุณีถูลนันทา หงส์ทองได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อสัมปทานวรรค มก. ๕๖/๕๓๖, มจ. ๒๗/๕๖, ปส. ๖๕/๓๓๗

๔.๖ อสิตาภูชาดก

สามีผู้มักมากในกาม

บุตรสาวในตระกูลอุปัฏฐากของพระอัครสาวกทั้งสอง เมื่อแต่งงานไป สามีไม่พอใจบางอย่างจึงออกไปหาความสุขนอกบ้าน ส่วนบุตรสาวไม่ใส่ใจ มุ่งแต่อุปัฏฐากพระสาวก ฟังธรรมได้บรรลุโสดาปัตติผล จึงออกบวช ในไม่ช้าก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ออกบวชเป็นฤาษี ทำฌานและอภิญญาให้เกิด พระราชาเกิดระแวงพระกุมารของพระองค์เพราะเป็นที่รักของมหาชน จึงทรงเนรเทศพระกุมารไปอยู่ในป่า พระกุมารทรงพาพระเทวีออกไปอยู่ในป่าด้วย เมื่อพระกุมารเห็นนางกินรีก็ทรงหลงรัก ติดตามนางกินรีไป

ฝ่ายพระเทวีซึ่งมีนามว่า อสิตาภู ทรงทราบว่า พระกุมารไม่ทรงสนพระทัยพระนางแล้ว จึงเสด็จหนีไปพบฤาษีโพธิสัตว์ ทำอภิญญา และสมาบัติแล้วกลับมาที่พัก

ฝ่ายพระกุมาร เมื่อตามกินรีไม่ทัน จึงกลับมาหาพระนาง พระนางจึงเหาะขึ้นไปบนอากาศ บอกความไม่อาลัยในพระกุมารแล้วจึงเหาะจากไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระกุมารและพระเทวีในครั้งนั้นได้มาเป็นชนทั้งสองในครั้งนี้ ส่วนฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อุปาหนวรรค มก. ๕๗/๔๔๔, มจ. ๒๗/๑๑๐, ปส. ๖๕/๕๖๐

๔.๗ ดูมงคลที่ ๓๒ ประพฤติพรหมจรรย์

ข้อ ๘ โทษของหญิง หน้า ๘๗๖

๔.๘ ดูมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป

ข้อ ๘ บาปจากการประพฤติผิดในกาม หน้า ๕๕๒

NORTHERN
NORTHEASTERN
CENTRAL

มงคลที่ ๑๔
ทำงานไม่คั่งค้าง

๑. เหตุและตัวอย่างของการทำงานไม่คั่งค้าง

๑.๑ อารัพภวัตถุ ๘

เหตุแห่งความเพียร ๘ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๕.๓.๓ หน้า ๑๙๓

๑.๒ วัณณุปถชาดก

ให้คนใช้ทุบแผ่นหินพบทางน้ำกลางทะเลทราย

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง ละความเพียรในการปฏิบัติธรรม จึงทรงนำเรื่องในอดีต มาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นหัวหน้าพ่อค้าเกวียน นำสินค้าไปขายยังต่างเมือง ขณะเดินทางข้ามทะเลทราย เหลืออีกหนึ่งคืนก็จะออกจากทะเลทราย พ่อค้าจึงสละน้ำและฟืน แล้วออกเดินทาง แต่ผู้นำทางเผลอหลับไป จึงย้อนกลับมาทางเดิม พ่อค้าทั้งหลายคิดว่า คงต้องตายแน่เพราะขาดน้ำ

ขณะนั้น หัวหน้าพ่อค้าเกวียนเห็นหญ้าแพรก จึงให้ทุกคนลงมือขุดบริเวณนั้น ขุดไปพบแผ่นหิน เกิดความท้อใจ

คนใช้คนหนึ่งไม่เกียจคร้าน ต่อยหินที่ขวางทางน้ำแตกออก ทำให้ทุกคนมีน้ำกินรอดตาย

พระบรมศาสดาตรัสว่า คนใช้ในครั้งนั้นมาเป็นภิกษุผู้ละความเพียรในครั้งนี้

ภิกษุผู้ละความเพียรมีกำลังใจปรารภความเพียรต่อไป จนบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า คนใช้ผู้ไม่ละความเพียรในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้ละความเพียรในบัดนี้ บริษัทที่เหลือในสมัยนั้น เป็นพุทธบริษัทในบัดนี้ ส่วนหัวหน้าพ่อค้าเกวียนได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อัปัณณกวรรค มก. ๕๕/๑๗๐, มจ. ๒๗/๒, ปส. ๖๕/๕

๑.๓ จุลลกเศรษฐีชาดก

เศรษฐีให้คนใช้ชื่อจูฬันเตวาสิกเอาหนูตายไปสร้างตัวได้

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๗.๗ หน้า ๒๕๐

๑.๔ เอกปทชาดก

ความเพียรทำให้เกิดประโยชน์หลายอย่าง

ครั้งหนึ่ง ลูกของกุฏุมพีถามพ่อว่า การทำอย่างเดียวแล้วได้ผลหลายอย่างมีหรือไม่ พ่อจึงนำลูกไปเฝ้าพระบรมศาสดา พระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐี ลูกเศรษฐีก็ถามคำถามนั้น

เศรษฐีตอบลูกว่า เหตุอย่างหนึ่งคือความเพียรที่ประกอบด้วยศีล ขันติ อาจทำให้มิตรทั้งหลายถึงความสุข และอาจทำศัตรูทั้งหลายให้ถึงความทุกข์ได้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุตรในครั้งนั้น มาเป็นลูกของกุฏุมพี และเศรษฐีในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อุปาหนวรรค มก. ๕๗/๔๖๐, มจ. ๒๗/๑๑๒, ปส. ๖๕/๕๖๗

๑.๕ โภชาชานียชาดก

ม้าอาชาไนยออกรบแม้บาดเจ็บก็ยอมสละชีวิต

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้ละความเพียรรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งหนึ่งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นม้าอาชาไนย ชื่อโภชาชานียะ

สมัยนั้น มีพระราชา ๗ พระองค์ ร่วมมือกันล้อมเมืองพาราณสี แล้วส่งพระราชสาสน์ถามพระเจ้าพรหมทัตว่า จะมอบราชสมบัติหรือว่าจะรบ

พระเจ้าพรหมทัตจึงปรึกษากับอำมาตย์ แล้วส่งนายทหารม้าชั้นเยี่ยมกับม้าโภชาชานียะออกสู้รบจนสามารถจับพระราชาได้ ๕ พระองค์

ขณะสู้รบกับพระราชาองค์ที่หก ม้าอาชาไนยถูกแทงได้รับบาดเจ็บสาหัส นายทหารม้าจะเปลี่ยนม้าตัวอื่นแทน

ม้าโภชาชานียะทราบว่า นอกจากเรา จะไม่มีใครเอาชนะได้ จึงให้นายทหารม้าผูกเกราะ ออกรบจนเอาชนะพระราชาองค์ที่เจ็ดได้

ก่อนตาย ม้าอาชาไนยได้ขอให้พระเจ้าพรหมทัต อภัยโทษแก่กษัตริย์ทั้ง ๗ พระองค์ พระราชทานยศและรางวัลแก่นายทหารม้า แล้วจึงสิ้นใจ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้น ได้เป็นพระอานนท์ นายทหารม้าในครั้งนั้นได้เป็นพระสารีบุตร ส่วนม้าโภชาชานียะในครั้งนั้นได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กุรุงควรรค มก. ๕๕/๒๘๗, มจ. ๒๗/๑๐, ปส. ๖๕/๕๒

๑.๖ สิงคาลกสูตร

หน้าที่ของนายจ้างและลูกจ้าง

พระบรมศาสดาตรัสว่า ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องต่ำ อันนายพึงบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง

๒. ให้อาหารและรางวัล

๓. รักษาในคราวเจ็บไข้

๔. แจกของมีรสประณีตให้
๕. ให้หยุดตามโอกาส

ทาสกรรมกรย่อมอนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ
๑. ลุกขึ้นทำการงานก่อนนาย
๒. เลิกงานทีหลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้
๔. ทำงานให้ดีขึ้น
๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

ที.ปา. มก. ๑๖/๙๐, มจ. ๑๑/๒๑๕, ปส. ๑๖/๘๘

๑.๗ อิทธิบาท ๔

ภิกษุในธรรมวินัยย่อมเจริญอิทธิบาท ๔ คือ
๑. ฉันทสมาธิปธานสังขาร
๒. วิริยสมาธิปธานสังขาร
๓. จิตสมาธิปธานสังขาร
๔. วิมังสาสมาธิปธานสังขาร

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๗๙, มจ. ๑๑/๒๗๗

๑.๘ ภิกษุ ๓๐ รูป

ภิกษุมาฟังธรรมบรรลุอรหัตผลแล้วเหาะกลับ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๕.๗.๙ หน้า ๒๐๙

๑.๙ สุปุพพัณหสูตร

เวลาที่เป็นฤกษ์ดี

พระบรมศาสดาตรัสว่า สัตว์เหล่าใดประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ในเวลาเช้า เวลาเช้าเป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น

สัตว์เหล่าใดประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ในเวลากลางวัน เวลากลางวันเป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น

สัตว์เหล่าใดประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ในเวลาเย็น เวลาเย็นเป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น

อัง.ติก. มงคลวรรค มก. ๓๔/๕๙๑, มจ. ๒๐/๓๙๙

๑.๑๐ ดูมงคลที่ ๓๔ ทำพระนิพพานให้แจ้ง

ข้อ ๒ ปฏิปทาเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง หน้า ๙๒๐

๒. เหตุที่ทำให้งานไม่สำเร็จ

๒.๑ สิงคาลกสูตร

อบายมุข ๖ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า อริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข ๖ ประการ คือ

๑. การหมกมุ่นในการเสพของมึนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๓. การเที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๐, มจ. ๑๑/๒๐๒, ปส. ๑๕/๒๘๘

๒.๒ สุรา เมรัย และโทษ

ดูมงคลที่ ๒๐ สำรวมจากการดื่มน้ำเมา หน้า ๖๐๓

๒.๓ นกุลสูตร

โทษของการเที่ยวกลางคืน

พระบรมศาสดาตรัสว่า การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืนมีโทษ ๖ ประการ คือ

๑. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาตน

๒. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา

๓. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ

๔. เป็นที่สงสัยของคนอื่นด้วยเหตุต่างๆ

๕. มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นจริง

๖. ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๐, มจ. ๑๑/๒๐๓, ปส. ๑๕/๒๙๖

๒.๔ สิงคาลกสูตร

โทษของการเที่ยวดูมหรสพ

พระบรมศาสดาตรัสว่า การเที่ยวดูมหรสพมีโทษ ๖ ประการ คือ

๑. มีการรำที่ไหน (ไปที่นั่น)

๒. มีการขับร้องที่ไหน (ไปที่นั่น)

๓. มีการประโคมที่ไหน (ไปที่นั่น)

๔. มีเสภาที่ไหน (ไปที่นั่น)

๕. มีการบรรเลงที่ไหน (ไปที่นั่น)

๖. มีเถิดเทิงที่ไหน (ไปที่นั่น)

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๑, มจ. ๑๑/๒๐๓, ปส. ๑๕/๓๐๔

๒.๕ สิงคาลกสูตร

โทษของการเล่นการพนัน

พระบรมศาสดาตรัสว่า การหมกมุ่นในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความประมาท มีโทษ ๖ ประการ คือ

๑. ผู้ชนะย่อมก่อเวร

๒. ผู้แพ้ย่อมเสียดายทรัพย์ที่เสียไป

๓. เสียทรัพย์ทันตาเห็น

๔. ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้

๕. ถูกมิตรอำมาตย์ดูหมิ่น

๖. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่า ชายผู้นี้เป็นนักเลงการพนัน ไม่สามารถจะเลี้ยงดูภรรยาได้

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๑, มจ. ๑๑/๒๐๔, ปส. ๑๕/๓๑๐

๒.๖ การคบคนชั่วเป็นมิตร และโทษ

ดูมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล หน้า ๕๗

๒.๗ ความเกียจคร้านและโทษ

๒.๗.๑ กุสีตวัตถุ ๘

วัตถุแห่งความเกียจคร้าน ๘ ประการ

เหตุ ๘ ประการ เป็นข้ออ้างของคนเกียจคร้าน คือ

๑. คิดว่าควรนอนพักก่อนทำงาน เพราะขณะทำงานร่างกายไม่ได้พัก

๒. เมื่อทำงานแล้วร่างกายเหนื่อย ควรจะพักผ่อน

๓. คิดว่าขณะเดินทางร่างกายเหนื่อย จึงควรนอนพักเอาแรงก่อน

๔. เมื่อเดินทางถึงแล้ว ร่างกายเหนื่อยควรนอนพัก

๕. ได้อาหารน้อยไม่พอแก่การบริโภค ไม่มีกำลัง ควรนอนพักผ่อน

๖. เมื่อบริโภคอาหารมากไป ควรนอนพักให้อาหารย่อยก่อน

๗. เมื่อป่วยคิดว่าควรพักผ่อนก่อน หายแล้วค่อยทำความเพียร

๘. หายจากไข้ควรจะพักผ่อน แล้วค่อยทำความเพียร

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๓๔, มจ.๑๑/๓๔๑, ปส. ๑๖/๓๗๗

อัง.อัฏฐก. ยมกวรรค มก. ๓๗/๖๖๒, มจ. ๒๓/๔๐๐, ปส. ๔๓/๑๓๓

๒.๗.๒ อนัตถปุจฉกพราหมณ์

ความฉิบหายย่อมมีแก่ผู้เสพกาม ๖ อย่าง

อนันตปุจฉกพราหมณ์ทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า พระองค์ทรงทราบสิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียว ไม่ทรงทราบสิ่งที่มิใช่ประโยชน์

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ทรงทราบทั้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่มิใช่ประโยชน์

อนัตถปุจฉกพราหมณ์จึงทูลขอให้พระบรมศาสดาทรงแสดงสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ ซึ่งมีดังนี้

๑. การนอนตื่นสาย
๒. ความเกียจคร้าน
๓. ความดุร้าย
๔. การผัดวันประกันพรุ่ง
๕. การเดินทางไกลของคนคนเดียว
๖. การเข้าไปเสพภรรยาของคนอื่น

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๔๖, มจ. ๒๕/๖๒

๒.๗.๓ วรุณชาดก

กล่าวติเตียนมาณพผู้เกียจคร้าน

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระติสสเถระผู้เกียจคร้าน บำเพ็ญเพียรในกาลอันไม่สมควรจนเกิดอุบัติเหตุกระดูกขาแตก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้นเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ มีบริวารเป็นมาณพหนุ่ม ๕๐๐ คน

วันหนึ่ง อาจารย์ให้ศิษย์ทั้งห้าร้อยออกไปหาฟืน มีมาณพคนหนึ่ง เมื่อไปถึงใต้ต้นกุ่มใหม่ สำคัญว่าเป็นต้นไม้แห้ง ด้วยความเกียจคร้านจึงนอนพักใต้ต้นไม้นั้น ถูกเพื่อนเอาเท้าปลุก เมื่อตื่นขึ้นมาจึงรีบปีนขึ้นไปหักกิ่งไม้สด กิ่งไม้นั้นดีดถูกนัยน์ตาแตก จึงเอามือหนึ่งปิดตา หักกิ่งไม้แล้วนำกิ่งไม้สด มัดแบกกลับไปทิ้งไว้บนกองฟืน

รุ่งเช้าอีกวันหนึ่งคนรับใช้ไม่ทราบ นำกิ่งไม้สดนั้นไปก่อไฟเพื่อหุงอาหาร ก่อไฟไม่ติดทำให้ไม่ได้กินอาหารตามกำหนด ส่งผลให้ต้องงดการเดินทางในวันนั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มาณพที่ตาแตกในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้กระดูกขาแตกในครั้งนี้ มาณพที่เหลือมาเป็นพุทธบริษัท ส่วนพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. วรุณวรรค มก. ๕๖/๑๗๕, มจ. ๒๗/๓๐, ปส. ๖๕/๑๗๘

๒.๗.๔ คชกุมภชาดก

ภิกษุผู้มีนิสัยเกียจคร้านข้ามชาติ

ภิกษุรูปหนึ่ง ออกบวชอุทิศในพระบรมศาสดา แต่เกียจคร้านเพราะนิวรณ์ครอบงำ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตของพระราชา พระราชาทรงมีอัธยาศัยเกียจคร้าน อำมาตย์จึงหาอุบายสอนพระราชา

วันหนึ่ง พบตัวโยกเยก (คล้ายกระพองช้าง) เดินทั้งวันไปได้เพียงหนึ่งหรือสองนิ้ว อำมาตย์จึงสนทนากับตัวกระพองช้าง มีสาระสำคัญว่า

ในเวลาช้าผู้ใดรีบด่วน ในเวลารีบด่วนผู้ใดช้า ย่อมตัดรอนประโยชน์ตนเอง เหมือนคนเหยียบใบตาลแห้งให้แหลกละเอียด ในเวลาที่ควรช้าผู้ใดทำช้า ในเวลารีบด่วนก็รีบด่วนทำ ประโยชน์ผู้นั้นย่อมบริบูรณ์ เหมือนดวงจันทร์เต็มดวงกำจัดความมืด ฉะนั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ตัวโยกเยกในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุเกียจคร้านในบัดนี้ ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. จุลลกุณาลวรรค มก. ๕๘/๖๗๔, มจ. ๒๗/๑๙๓, ปส. ๖๖/๒๗๙

๒.๗.๕ โสปปสูตร

โทษของการเห็นแก่นอน

พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งเรียกภิกษุที่นอนตื่นสายมาตรัสสอน ให้รู้จักคุ้มครองทวาร ให้รู้จักประมาณในการบริโภค ให้หมั่นประกอบความเพียร ให้เห็นแจ้งกุศลธรรมทั้งหลาย ให้เจริญโพธิปักขิยธรรม โดยยกตัวอย่างนักปกครอง ๖ จำพวก คือ กษัตริย์ ผู้ครองรัฐ ผู้เป็นทายาทของตระกูล ผู้เป็นเสนาบดี ผู้ครองหมู่บ้าน หัวหน้าคณะ เป็นผู้กินแล้วนอน อันเป็นเหตุให้ไม่เป็นที่รักของคนใต้ปกครอง เปรียบเทียบกับนักบวชที่ฉันแล้วนอนไม่ประกอบความเพียร อันเป็นเหตุให้ไม่รู้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

อัง.ฉักก. สาราณียวรรค มก. ๓๖/๕๖๓, มจ. ๒๒/๔๓๙, ปส. ๔๑/๕๑

๒.๗.๖ สิงคาลกสูตร

โทษของความเกียจคร้าน

พระบรมศาสดาตรัสว่า โทษของความเกียจคร้าน ๖ ประการ คือ

๑. มักให้อ้างว่า หนาวนักแล้วไม่ทำการงาน
๒. มักให้อ้างว่า ร้อนนักแล้วไม่ทำการงาน
๓. มักให้อ้างว่า เย็นนักแล้วไม่ทำการงาน
๔. มักให้อ้างว่า ยังเช้าอยู่แล้วไม่ทำการงาน
๕. มักให้อ้างว่า หิวนักแล้วไม่ทำการงาน
๖. มักให้อ้างว่า กระหายนักแล้วไม่ทำการงาน

เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างเลศผัดเพี้ยนการงานอยู่อย่างนี้ โภคะที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถึงความพินาศเสื่อมสิ้นไป

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๑, มจ. ๑๑/๒๐๕, ปส.๑๕/๓๒๖

๒.๗.๗ นักขัตตชาดก

เสียประโยชน์เพราะมัวคอยฤกษ์ยาม

พระบรมศาสดาทรงปรารภอาชีวกคนหนึ่ง ทำลายงานมงคลของตระกูล จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิตชาวเมือง ครั้งหนึ่ง ชาวเมืองจะไปขอกุลธิดาชาวชนบทได้ตกลงและนัดหมายวันไปสู่ขอ

ครั้นถึงวันนัดชาวเมืองว่าจะไปสู่ขอ ชาวชนบทจึงได้เตรียมการต้อนรับชาวเมือง ที่จะมาขอบุตรสาวของตน แต่ชาวเมืองเกิดความไม่แน่ใจ จึงไปปรึกษาอาชีวก

อาชีวกขุ่นเคืองที่ไม่มาปรึกษาตนแต่แรก เมื่อใกล้ถึงเวลาจึงบอกว่าฤกษ์ไม่ดี ให้เลื่อนออกไป

เมื่อถึงเวลา ชาวชนบทเห็นว่าชาวเมืองไม่มา จึงยกลูกสาวให้คนอื่น

บัณฑิตหนุ่มผ่านมาจึงกล่าวว่า ประโยชน์ผ่านพ้นคนโง่ผู้มัวคอยฤกษ์ยามอยู่ ประโยชน์ย่อมเป็นฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวจะทำอะไรได้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า อาชีวกในครั้งนั้นได้มาเป็นอาชีวกในครั้งนี้ ส่วนบัณฑิตหนุ่มผู้ยืนกล่าวคาถาได้มาเป็นเรา ตถาคต

ขุ.ชา. อัฏฐกามวรรค มก. ๕๖/๔๙, มจ. ๒๗/๒๐, ปส. ๖๕/๑๑๗

๒.๗.๘ สิคาลชาดก

การทำโดยไม่พิจารณาของราชสีห์

พระบรมศาสดาทรงปรารภบุตรช่างกัลบกคนหนึ่ง ยอมตายเพราะไม่ได้นางกุมาริกาแห่งเจ้าลิจฉวี จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชสีห์ มีพี่น้องทั้งหมด ๘ ตัว เป็นนางราชสีห์ ๑ ตัว

วันหนึ่ง ขณะที่ราชสีห์พี่ชายออกไปหาอาหาร นางราชสีห์อยู่ถ้ำ มีสุนัขจิ้งจอกที่หลงรักนางราชสีห์มาเกี้ยวพาราสี ไม่ได้คำตอบจากนางราชสีห์ จึงเสียใจกลับไปนอนในถ้ำแก้วผลึก

เมื่อราชสีห์พี่ชายตัวหนึ่งนำเนื้อกลับมา นางราชสีห์เล่าเรื่องให้พี่ๆ ฟัง เมื่อกลับจากหาอาหารทีละตัว โดยบอกว่าสุนัขจิ้งจอกนอนอยู่กลางแจ้งใกล้เขารชตบรรพต

ด้วยความโกรธคิดว่าจะฆ่ามันเสีย ราชสีห์พี่ชายจึงวิ่งออกไปอย่างรวดเร็วชนถ้ำแก้วผลึกตายทั้ง ๖ ตัว ตามลำดับ

ส่วนราชสีห์โพธิสัตว์ฟังนางราชสีห์เล่าแล้ว ได้คิดว่า ธรรมดาสุนัขจิ้งจอกย่อมไม่อยู่ในที่แจ้งจึงเดินไปพบน้องทั้งหก ตายเพราะรีบร้อนไม่ใช้ปัญญาพิจารณาจึงคำราม ๓ ครั้ง สุนัขจิ้งจอกซึ่งนอนหวาดสะดุ้งอยู่ในถ้ำได้ยินเสียงคำราม หัวใจวายตายในถ้ำนั้นเอง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้นได้มาเป็นบุตรช่างกัลบกในครั้งนี้ นางราชสีห์ได้มาเป็นกุมาริกาแห่งเจ้าลิจฉวี น้องราชสีห์ทั้งหก ได้มาเป็นพระเถระ ส่วนราชสีห์โพธิสัตว์ ได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๑๒, มจ. ๒๗/๖๒, ๖๕/๓๗๖

มงคลที่ ๑๕
บำเพ็ญทาน

๑. สาเหตุของการให้ทาน

๑.๑ ปฐมทานสูตร

สาเหตุของการให้ทาน ๘ ประการ

๑. ให้เพราะหวังได้
๒. ให้เพราะกลัว
๓. ให้เพราะเขาให้เราแล้ว เราควรให้ตอบ
๔. ให้เพราะคิดว่า เขาจะมาตอบแทนเรา
๕. ให้เพราะคิดว่า ทานเป็นสิ่งที่ดี
๖. ให้เพื่อเป็นการอนุเคราะห์
๗. ให้เพราะอยากได้ชื่อเสียง
๘. ให้เพื่อฝึกฝนใจตัวเองให้ดีงาม

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๓/๔๗๒, มจ. ๒๓/๒๘๗, ปส. ๔๓/๓๑

๑.๒ ทานวัตถุสูตร

สาเหตุของการให้ทาน ๘ ประการ

๑. ให้เพราะรัก
๒. ให้เพราะโกรธ
๓. ให้เพราะหลง
๔. ให้เพราะกลัว
๕. ให้เพราะบรรพบุรุษเคยทำมาเป็นประจำ
๖. ให้เพราะคิดว่า ตายแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์
๗. ให้เพราะคิดว่า ให้แล้วจิตใจเลื่อมใสเบิกบาน
๘. ให้เพื่อประดับปรุงแต่งจิตใจ

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๓/๔๗๕, มจ. ๒๓/๒๘๘, ปส. ๔๓/๓๓

๑.๓ ทานวัตถุ ๘

สาเหตุของการให้ทาน ๘ ประการ

๑. ให้เพราะปฏิคาหกมาถึง
๒. ให้เพราะกลัว
๓. ให้โดยคิดว่า เขาเคยให้เรา
๔. ให้โดยคิดว่า เขาจะให้เรา
๕. ให้โดยคิดว่า การให้ทานเป็นการดี
๖. ให้โดยคิดว่า เมื่อเราหุงต้มอยู่ ไม่ให้แก่ผู้ที่มิได้หุงต้มไม่ควร
๗. ให้โดยคิดว่า เกียรติศัพท์อันดีงามย่อมเลื่องลือไป
๘. ให้เพื่อประดับปรุงแต่งจิตใจ

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๓๙, มจ. ๑๑/๓๔๕, ปส. ๑๖/๒๘๗

๒. ประเภทของทาน

๒.๑ พราหมณสูตร

การให้ทาน ๒ ประเภท

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า การให้ทานมี ๒ ประเภท คือ อามิสทานและธรรมทาน การให้ธรรมทานเป็นเลิศ

การแจกจ่ายมี ๒ ประเภท คือ การแจกจ่ายอามิสและการแจกจ่ายธรรม การแจกจ่ายธรรมเป็นเลิศ

การอนุเคราะห์มี ๒ ประเภท คือ การอนุเคราะห์ด้วยอามิสและการอนุเคราะห์ด้วยธรรม การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ

การบูชามี ๒ ประเภท คือ การบูชาด้วยอามิสและการบูชาด้วยธรรม การบูชาด้วยธรรมเป็นเลิศ

ขุ.อิติ. จตุกก. มก. ๔๕/๖๓๔, มจ. ๒๕/๔๗๗, ปส. ๕๕/๒๔๗

๒.๒ อสัปปุริสทานสูตร

ทานของอสัตบุรุษและสัตบุรุษ

การให้ทานของอสัตบุรุษ ๕ ประการ คือ

๑. ให้โดยไม่เคารพ
๒. ให้โดยไม่อ่อนน้อม
๓. ไม่ให้ด้วยมือของตน
๔. ให้ของที่เป็นเดน
๕. ไม่เห็นผลที่จะพึงมาถึงแล้วจึงให้

การให้ทานของสัตบุรุษ ๕ ประการ คือ

๑. ให้โดยเคารพ
๒. ให้โดยอ่อนน้อม
๓. ให้ด้วยมือของตน
๔. ให้ของที่ไม่ใช่เดน
๕. เห็นผลที่จะพึงมาถึงแล้วจึงให้

อัง.ปัญจก. ติกัณฑกีวรรค มก. ๓๖/๓๑๒, มจ. ๒๒/๒๔

๒.๓ ทักษิณาวิภังคสูตร

ทักษิณาปุคคลิก และทักษิณาในสงฆ์

สมัยหนึ่งพระนางปชาบดีโคตรมีนำผ้าใหม่มาถวายพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระพุทธองค์ตรัสให้พระนางถวายสงฆ์ถึง ๓ ครั้ง
พระอานนท์ทูลขอให้พระบรมศาสดาทรงรับผ้าคู่ใหม่
พระบรมศาสดาตรัสว่า การถวายปัจจัย ๔ แก่บุคคลผู้ยังให้เข้าถึงพระรัตนตรัย ยังไม่ชื่อว่าเป็นการตอบแทนบุคคลนั้นด้วยดี แล้วตรัสถึงทักษิณาปุคคลิก ๑๔ ประการ และทักษิณาในสงฆ์ ๗ ประการ

อานิสงส์ของการถวายในปุคคลิกทานมี ๑๔ ประการ ดังนี้

๑. ถวายทานในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณมิได้
๒. ถวายทานในพระปัจเจกพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณมิได้
๓. ถวายทานในพระอรหันต์ มีอานิสงส์ประมาณมิได้
๔. ถวายทานผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งในอรหัตผล มีอานิสงส์ประมาณมิได้
๕. ถวายทานให้พระอนาคามี มีอานิสงส์ประมาณมิได้
๖. ถวายทานในผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอนาคามิผล มีอานิสงส์ประมาณมิได้
๗. ถวายทานในพระสกทาคามี มีอานิสงส์ประมาณมิได้
๘. ถวายทานในผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามิผล มีอานิสงส์ประมาณมิได้
๙. ถวายทานในพระโสดาบัน มีอานิสงส์ประมาณมิได้
๑๐. ถวายทานในผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล มีอานิสงส์ประมาณมิได้
๑๑. ถวายทานในนักบวชนอกศาสนา ผู้ปราศจากความกำหนัด มีอานิสงส์แสนโกฏิอัตภาพ
๑๒. ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล มีอานิสงส์ ๑๐๐,๐๐๐ อัตภาพ
๑๓. ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีล มีอานิสงส์ ๑,๐๐๐ อัตภาพ
๑๔. ให้ทานในสัตว์เดรัจฉาน มีอานิสงส์ ๑๐๐ อัตภาพ

ทักษิณาในสงฆ์มี ๗ ประการ ดังนี้

๑. ถวายทานในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข
๒. ถวายทานในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย
๓. ถวายทานในพระภิกษุสงฆ์

๔. ถวายทานในภิกษุณีสงฆ์
๕. ขอให้สงฆ์จัดภิกษุและภิกษุณีตามจำนวนแล้วให้ทาน
๖. ขอให้สงฆ์จัดภิกษุตามจำนวนแล้วให้ทาน
๗. ขอให้สงฆ์จัดภิกษุณีตามจำนวนแล้วให้ทาน

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๓๙๑, มจ. ๑๔/๔๒๔, ปส. ๒๒/๒๑๖

๒.๔ ทักขิณาสูตร, ทักขิณาวิภังคสูตร

ทักษิณาวิสุทธิ ๔ ประการ

ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณาทาน ๔ ประการ
๑. ทายกเป็นผู้มีศีล ปฏิคาหกเป็นผู้ทุศีล คือ ทักษิณาบริสุทธิ์ฝ่ายทายก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก
๒. ทายกเป็นผู้ทุศีล ปฏิคาหกเป็นผู้มีศีล คือ ทักษิณาบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก
๓. ทายกเป็นผู้ทุศีล ปฏิคาหกเป็นผู้ทุศีล คือ ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายก และปฏิคาหก
๔. ทายกเป็นผู้มีศีล ปฏิคาหกเป็นผู้มีศีล คือ ทักษิณาบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายก และปฏิคาหก

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๓๙๕,
อัง.จตุกก. อปัณณกวรรค มก. ๓๕/๒๓๖, มจ. ๒๑/๑๒๓, ปส. ๓๘/๙

๓. กาลทาน

๓.๑ กาลทานสูตร

กาลทาน ๕ ประการ

ผู้มีปัญญารู้ความประสงค์ ปราศจากความตระหนี่ ย่อมให้ทานตามกาล ๕ ประการ คือ
๑. ให้ทานแก่ผู้ที่มา
๒. ให้ทานแก่ผู้ที่เตรียมจะไป
๓. ให้ทานในสมัยที่ข้าวยากหมากแพง
๔. ให้ข้าวใหม่แก่ผู้มีศีล
๕. ให้ผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล

หากให้กับผู้มีใจผ่องใส ปฏิบัติซื่อตรง การให้ทานนั้นจะมีผลมาก บุคคลใดอนุโมทนาก็จะได้ส่วนแห่งบุญกุศลเป็นที่พึ่งต่อไปในปรโลก

อัง.ปัญจก. สุมนวรรค มก. ๓๖/๘๓, มจ. ๒๒/๕๗, ปส. ๓๙/๙๗

๓.๒ บุพกรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะ

บรรลุธรรมเป็นปฐมสาวก

พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นพระสาวกองค์แรกที่บรรลุธรรมก่อนใคร เพราะในอดีต ท่านมีอัธยาศัยในการให้ทานตามกาล โดยมีบุพกรรมดังต่อไปนี้

ในกาลแห่งพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านได้ฟังธรรมในสำนักพระบรมศาสดา เห็นพระบรมศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งอันเลิศแห่งภิกษุผู้รัตตัญญู แม้ท่านก็ปรารถนาตำแหน่งนั้นจึงบำเพ็ญมหาทานตลอด ๗ วัน แด่พระบรมศาสดาและพระสาวก ๑๐๐,๐๐๐ รูป

พระบรมศาสดาทรงเห็นความปรารถนาในตำแหน่งรัตตัญญูจักสำเร็จ จึงพยากรณ์สมบัติอันเป็นเครื่องเจริญ ท่านบำเพ็ญบุญจนตลอดชีวิต เมื่อพระบรมศาสดาปรินิพพานแล้ว ได้สร้างพระเจดีย์ สร้างเรือนแก้วอันมีราคาล้อมรอบพระเจดีย์ ท่านทำบุญอย่างนี้ จุติจากอัตภาพนี้แล้วท่องเที่ยวในเทวโลกและมนุษยโลก

ในกาลแห่งพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านเกิดเป็นกุฎุมพีชื่อ มหากาล จัดข้าวปายาสอย่างประณีตถวายสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ท่านถวายภัตอันเลิศในกาลเก็บเกี่ยวถึงปีละ ๙ ครั้ง คือ

๑. ฤดูหว่านข้าว
๒. ข้าวสาลีตั้งท้อง (เป็นน้ำเหลวในข้าวเปลือก)
๓. ข้าวเม่า (เริ่มแข็งตัวแต่ยังนิ่มๆ)
๔. เกี่ยวข้าว (ข้าวสุกแล้วเกี่ยว)
๕. ข้าวเขน็ด (มัดเขน็ดเป็นกำๆ)
๖. ข้าวมัดเป็นฟ่อนๆ (หลายๆ กำ มัดเป็น ๑ ฟ่อน)
๗. ข้าวในลาน (ขนข้าวเข้าลาน)
๘. นวดข้าว (ตีออกจากรวง)
๙. ขนข้าวเข้ายุ้งฉาง (ขนเข้าเก็บในฉาง)

ท่านบำเพ็ญบุญตลอดชีวิตด้วยอาการอย่างนี้ ท่องเที่ยวไปในเทวโลกและมนุษยโลก แล้วมาบังเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล ก่อนที่พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายทรงอุบัติ ท่านมีนามว่า โกณฑัญญะ ได้เรียนไตรเพทสำเร็จในมนต์สำหรับทายลักษณะ ท่านเป็นเพียงผู้เดียวที่ได้เห็นความสำเร็จพระโพธิญาณ จากพระลักษณะของพระมหาบุรุษ จึงกล่าวคำทำนายว่า ผู้นี้จักเป็นพระพุทธเจ้าโดยส่วนเดียว

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรม ได้โปรดพระอัญญาโกณฑัญญะ จนในที่สุดก็บรรลุอรหัตผลด้วยอนัตตลักขณสูตร เป็นพระสาวกรูปแรกที่ได้บรรลุธรรมก่อนใคร

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๒๔๑, มจ. ๒๐/๒๕, ปส. ๓๓/๑๙๑,
ขุ.อป. เถราปทาน มก. ๗๐/๖๒๓, มจ. ๓๒/๙๑, ปส. ๘๑/๓๖,
ขุ.เถร. โสพสก. มก. ๕๒/๔๙๑, มจ. ๒๖/๔๕๕. ปส. ๖๓/๒๒๓

๓.๓ นางวิสาขาทูลขอพร ๘ ประการ

ความเป็นมาของการถวายผ้าอาบน้ำฝน

ครั้งหนึ่งในสมัยพุทธกาล พระบรมศาสดาประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร นางวิสาขาได้มาฟังธรรมแล้วทูลอาราธนาพระบรมศาสดาและหมู่สงฆ์ไปฉันที่บ้านของนางในวันรุ่งขึ้น เช้าวันนั้น เกิดฝนตกครั้งใหญ่ ตกในทวีปทั้งสี่ พระบรมศาสดารับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายสรงสนานกาย นางวิสาขามหาอุบาสิกาสั่งให้นางทาสีไปนิมนต์ภิกษุมารับภัตตาหารที่บ้านของตน

เมื่อนางทาสีไปถึงที่วัด เห็นภิกษุเปลื้องผ้าสรงสนานกาย ก็เข้าใจว่า ในอารามมีแต่พวกชีเปลือยไม่มีภิกษุจึงกลับ

ส่วนนางวิสาขานั้นเป็นสตรีที่ฉลาดเฉียบแหลมรู้แจ้งในเหตุการณ์ทั้งปวง เมื่อได้โอกาสอันควรจึงทูลขอพร ๘ ประการ ต่อพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงอนุญาตพร ๘ ประการ คือ

๑. ขอถวายผ้าวัสสิกสาฎก (ผ้าอาบน้ำ) แก่พระสงฆ์ เพื่อปกปิดความเปลือยกาย

๒. ขอถวายภัตแก่พระอาคันตุกะ เนื่องจากพระอาคันตุกะไม่ชำนาญหนทาง

๓. ขอถวายคมิกภัตแก่พระผู้เตรียมตัวจะเดินทาง เพื่อจะได้ไม่พลัดจากหมู่เกวียน

๔. ขอถวายคิลานภัตแก่พระอาพาธ เพื่อไม่ให้อาการอาพาธกำเริบ

๕. ขอถวายภัตแก่พระผู้พยาบาลพระอาพาธ เพื่อให้ท่านนำคิลานภัตไปถวายพระอาพาธได้ตามเวลา และพระผู้พยาบาลจะได้ไม่อดอาหาร

๖. ขอถวายคิลานเภสัชแก่พระผู้อาพาธ เพื่อให้อาการอาพาธทุเลา

๗. ขอถวายยาคูเป็นประจำแก่สงฆ์

๘. ขอถวายผ้าอุทกสาฎก (ผ้าอาบน้ำ) แก่ภิกษุณีสงฆ์ เพื่อปกปิดความไม่งาม และไม่ให้ถูกเย้ยหยัน

พระบรมศาสดาตรัสอนุโมทนา และด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝน

วิ.ม. จีวรขันธก มก. ๗/๒๘๔, มจ. ๕/๒๑๘, ปส. ๖/๑๒๙

๔. สังฆทาน

๔.๑ ทารุกัมมิกสูตร

พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญสังฆทาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถามทารุกัมมิกว่า ยังให้ทานอยู่หรือไม่

ทารุกัมมิกพ่อค้าตอบว่า ยังให้อยู่กับภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์หรือผู้อยู่ป่าเป็นวัตร ผู้บิณฑบาตเป็นวัตร ผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

พระบรมศาสดาตรัสว่า ผู้ที่เป็นคฤหัสถ์บริโภคกาม อยู่ครองเรือนนอนเบียดบุตร ย่อมรู้ได้โดยยากว่าภิกษุรูปใดเป็นพระอรหันต์ เพราะภิกษุผู้รักษาธุดงควัตรและไม่รักษาธุดงควัตร มีทั้งประพฤติดีและไม่ดี ดังนั้นจึงไม่ควรจำเพาะเจาะจง แล้วจึงเชิญชวนให้ทารุกัมมิกถวายสังฆทาน เพราะผู้ถวายสังฆทานอยู่ ย่อมมีจิตเลื่อมใส ผู้มีจิตเลื่อมใส เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

อัง.ฉักก. มหาวรรค มก. ๓๖/๗๓๙, มจ. ๒๒/๕๕๒, ปส. ๔๑/๑๘๑

๔.๒ ทักษิณาวิภังคสูตร

ทักษิณาปุคลิก และทักษิณาในสงฆ์

เนื้อหาเหมือนข้อ ๒.๓ หน้า ๓๖๔

๔.๓ ทัททัลลวิมาน

อานิสงส์ของการถวายสังฆทาน

นางภัททาและนางสุภัททา ซึ่งเป็นเทพธิดาอันเนื่องจากการถวายทาน

ภัททาพี่สาวได้ถวายทานอันประณีตด้วยมือของตนเองเป็นเวลายาวนาน แต่เป็นทานเฉพาะเจาะจงผู้รับ ยังผลให้เกิดเป็นเทพธิดาชั้นดาวดึงส์

ส่วนนางสุภัททาได้ถวายสังฆทานแด่คณะสงฆ์ มีพระเรวตเถระเป็นประธาน ยังผลให้ได้เกิดเป็นเทพธิดาชั้นนิมมานรดี

การถวายสังฆทานมีอานิสงส์นับประมาณมิได้ เหมือนการประมาณน้ำในมหาสมุทรว่ามีประมาณเท่านั้นเท่านี้

ขุ.วิ. ปาริฉัตตกวรรค มก. ๔๘/๒๗๙, มจ. ๒๖/๖๘, ปส. ๖๐/๑๔๗

๕. อภัยทาน

๕.๑ ทีฆาวุกุมาร, ทีฆีติโกสลชาดก

เวรไม่ระงับด้วยการจองเวร

พระบรมศาสดาประทานโอวาทแก่ภิกษุเมืองโกสัมพี ที่ทะเลาะวิวาทกันด้วยเรื่องอาบัติจากน้ำในขัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งนั้นพระเจ้าพรหมทัตกาสิกราช ยกทัพไปตีพระนครของพระเจ้าโกศล

ฝ่ายพระเจ้าโกศลพาพระมเหสีเสด็จหนีไปอยู่บ้านช่างหม้อที่ชายแดน ต่อมาทรงได้พระโอรสทรงพระนามว่า ทีฆาวุกุมาร เมื่อทีฆาวุกุมารทรงเจริญวัย พระเจ้าโกศลจึงให้พระกุมารหลบไปอยู่นอกพระนคร

ต่อมา พระเจ้าโกศลและพระมเหสีถูกจับไปแห่ประจานรอบเมือง ก่อนที่จะถูกปลงพระชนม์ ทรงพบพระโอรส จึงตรัสเตือนเป็นภาษิตว่า

เจ้าอย่าเห็นแก่ยาว เจ้าอย่าเห็นแก่สั้น เวรทั้งหลายย่อมไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ระงับได้เพราะไม่จองเวร

ต่อมา ทีฆาวุกุมารขอเข้าไปเป็นคนเลี้ยงช้างในพระราชวัง และมีโอกาสจะปลงพระชนม์พระเจ้าพรหมทัตเพื่อแก้แค้นให้พระบิดา แต่เมื่อระลึกถึงโอวาทของพระบิดา ก็สามารถตัดพระทัยไม่จองเวรได้ ในที่สุดพระเจ้าพรหมทัตและทีฆาวุกุมารก็ให้ชีวิตซึ่งกันและกัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บิดามารดาในครั้งนั้นได้มาเป็นตระกูลมหาราช ส่วนทีฆาวุกุมารได้มาเป็นเราตถาคต

วิ.ม. โกสัมพิขันธกะ มก. ๗/๔๕๙, มจ. ๕/๓๔๓, ปส. ๖/๒๕๖,
ขุ.ชา. อัฏฐกวรรค มก. ๕๘/๘๔๘, มจ. ๒๗/๒๒๐, ปส. ๖๖/๓๔๑,

๕.๒ มณิการกุลุปกติสสเถระวัตถุ, พระติสสเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว

พระเถระอดโทษแต่ไม่หมดวิบากกรรม

พระติสสเถระฉันภัตตาหารในเรือนอุปัฏฐากของสกุลนายช่างแก้วมานานถึง ๑๒ ปี

วันหนึ่ง นายช่างเจียระไนรับแก้วจากราชบุรุษด้วยมือที่เปื้อนเลือด เพราะกำลังหั่นเนื้ออยู่ แล้วหลีกออกไปล้างมือ

ในระหว่างนั้น นกกระเรียนที่เลี้ยงไว้ก็มากินแก้ว เพราะคิดว่าเป็นชิ้นเนื้อ

เมื่อนายช่างกลับมา ไม่เห็นแก้วก็เข้าใจว่า พระติสสเถระเอาไป แก้วนั้นเป็นแก้วของพระราชา ด้วยความกลัวต่ออาชญา หวังจะได้แก้วคืน นายช่างจึงทรมานพระเถระ โดยนำเชือกมารัดศีรษะจนโลหิตไหลออกจากศีรษะ หู และจมูกของพระเถระ นกกระเรียนก็เข้ามากินเลือดนั้น

นายช่างแก้วเตะนกนั้นตาย พระเถระจึงบอกความจริง นายช่างแก้วจึงผ่าท้องนกกระเรียนพบแก้ว จึงกราบขอขมาพระเถระ

พระเถระไม่ถือโทษ แต่นั้นมาพระเถระเห็นโทษของการเข้าชายคาเรือน จึงสมาทานธุดงค์ บิณฑบาตเป็นวัตร ไม่นานก็ปรินิพพาน

นายช่างแก้วทำกาละไปเกิดในมหานรก

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๕๐, มจ. ๒๕/๗๐, ปส. ๕๐/๑๙๐

๕.๓ ขันติวาทิชาดก

ดาบสถือมั่นในขันติไม่โกรธต่อพระเจ้ากลาปุ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้มักโกรธรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อบิดามารดาตายแล้ว ได้นำทรัพย์ ๘๐ โกฏิ ออกบริจาคทาน และบวชเป็นดาบสอยู่ในป่าหิมพานต์

วันหนึ่ง ดาบสเข้าไปบิณฑบาตในพระนคร เสนาบดีท่านหนึ่งขอให้ท่านพัก และรับภัตตาหารในพระราชอุทยานของพระราชาพระนามว่า พระเจ้ากลาปุ

วันหนึ่ง พระราชาเสด็จประพาสอุทยานพร้อมด้วยนางสนม เมื่อพระราชาบรรทม นางสนมจึงพากันมาฟังธรรมจากดาบสที่นั่งอยู่โคนไม้

พระราชาทรงตื่นจากบรรทม ไม่เห็นนางสนมทรงโกรธด้วยเหตุที่ถูกนางสนมทอดทิ้ง จึงเสด็จมาตรัสถามดาบสโพธิสัตว์ว่า กล่าวสอนอะไร

พระโพธิสัตว์ทูลตอบว่า กล่าวยกย่องขันติ

พระราชาตรัสถามว่า ขันติ คืออะไร

พระโพธิสัตว์ทูลตอบว่า คือ ความไม่โกรธในเมื่อเขาด่า ประหาร หรือเย้ยหยัน

พระราชาจึงตรัสสั่งให้เพชฌฆาตทำร้ายร่างกาย ตัดมือ เท้า หู และจมูกของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ทูลว่า ขันติของอาตมาอยู่ภายในหทัย

พระราชาจึงใช้เท้ากระทืบยอดอกของพระโพธิสัตว์แล้วเดินจากไป

ขณะนั้นแผ่นดินใหญ่ก็แยกออก รับพระราชาสู่มหานรก

ส่วนพระโพธิสัตว์เจริญเมตตาบารมีให้เต็มเปี่ยม ได้ทำกาละ(ตาย) ในวันนั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้ากลาปุในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต เสนาบดีในครั้งนั้นได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนดาบสผู้ยกย่องขันติได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. จตุกก. มก. ๕๘/๔๕๗, มจ. ๒๑/๓๙๒, ปส. ๖๖/๒๐๐

๕.๔ ฉัททันตชาดก

พญาช้างถูกนายพรานยิง จับนายพรานได้แต่อดโทษ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุณีสาวรูปหนึ่ง หัวเราะแล้วร้องไห้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาช้างฉัททันต์ มีนางช้าง ๒ เชือก เป็นมเหสี นางช้างที่เป็นมเหสีรองผูกอาฆาตกับพญาช้างด้วยเรื่องเล็กน้อย แล้วอดอาหารตาย ด้วยบุญที่เคยถวายบิณฑบาตพระปัจเจกพุทธเจ้าเมื่อละอัตภาพนั้นแล้ว มาเกิดเป็นอัครมเหสีของพระราชาแคว้นมัททรัฐ พระนามว่า สุภัททา

พระนางสุภัททาสั่งให้นายพรานช้างซึ่งมีกำลังเท่าช้าง ๕ เชือก ไปฆ่าและเอางาอันมีรัศมี ๖ ประการของพญาช้าง นายพรานช้างใช้ลูกศรอาบยาพิษยิงพญาช้าง

เมื่อพญาช้างรู้เหตุก็ใช้งวงจับเลื่อยตัดงาของตนเอง และฝากไปบอกพระนางสุภัททาว่า พญาช้างตายแล้ว จงรีบเอางาคู่นี้ไป ตั้งแต่เห็นงาของพญาช้าง ความเศร้าโศกได้เกิดขึ้นแก่พระนางจนพระหทัยแตกสวรรคตในที่นั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระนางสุภัททามาเป็นภิกษุณีสาว ส่วนพญาช้างนั้น คือ พระตถาคตในบัดนี้

ขุ.ชา. ติงสตินิบาต มก. ๖๑/๓๗๐, มจ. ๒๗/๕๕๔, ปส. ๖๘/๓๗

๕.๕ มหิสชาดก

กระบือโพธิสัตว์ถือขันติ อดทนต่อการกระทำของวานรที่ล่วงเกิน

พระบรมศาสดาทรงปรารภลิงโลเลตัวหนึ่ง ขึ้นไปเล่นบนหลังช้างดุร้าย ถูกช้างเอางวงจับฟาดพื้นแล้วเหยียบจนตาย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกระบือ มีศีลอันเต็มเปี่ยมอยู่ในใจ แม้จะถูกลิงแกล้งถ่ายอุจจาระปัสสาวะรดหลังก็ไม่โกรธ ไม่ทำร้ายตอบ ด้วยความปรารถนาที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต แต่เพราะลิงนิสัยไม่ดี ได้ไปทำเช่นนั้นกับกระบือตัวอื่น จึงถูกขวิดตายในที่นั้นเอง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กระบือดุร้ายในครั้งนั้นได้มาเป็นช้างดุร้ายในครั้งนี้ ลิงชั่วในครั้งนั้นได้เป็นลิงโลเลในครั้งนี้ ส่วนพระยากระบือในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ติกนิบาต มก. ๕๘/๒๒๑, มจ. ๒๗/๑๓๘, ปส.๖๖/๙๒

๕.๖ พระโสไรยเถระ

พระมหากัจจายนเถระอดโทษแก่โสไรยบุตรที่คิดล่วงเกิน

บุตรชายของโสไรยเศรษฐีนั่งยานน้อยกับสหายคนหนึ่ง ในระหว่างทางโสไรยบุตรเห็นพระมหากัจจายนเถระแล้ว จึงนึกว่า สวยจริงหนอ พระเถระนี้ควรเป็นภริยาของเรา หรือวรรณะแห่งภริยาของเราพึงเป็นเหมือนวรรณะแห่งสรีระของพระเถระนี้

ขณะนั้นเอง เพศชายของโสไรยบุตรหายไป กลายเป็นเพศหญิงแทน ด้วยความอับอายต่อสหายจึงหลบหนีไปยังเมืองตักสิลา

นางแต่งงานกับบุตรเศรษฐีมีบุตรอีก ๒ คน ต่อมาภายหลังพบกับสหายเก่า จึงเล่าเหตุการณ์นั้นให้ฟัง

สหายจึงแนะนำให้ถวายภิกษาหารแก่พระมหากัจจายนเถระแล้วขอให้ท่านอดโทษให้ เมื่อนาง (โสไรยบุตร) ทำตามนั้น พระเถระก็อดโทษ อัตภาพของนางก็กลับมาเป็นชาย

โสไรยะรู้สึกสลดใจจึงออกบวช ต่อมาก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ในสำนักของพระมหากัจจายนเถระ

ขุ.ธ. จิตตวรรค มก. ๔๐/๔๔๕, มจ. ๒๕/๓๙, ปส. ๔๙/๕๕

๖. ทานที่มีผลมาก

๖.๑ องค์ประกอบที่ทำให้ทานมีผลมาก

๖.๑.๑ อาหุเนยยสูตร

บุคคล ๙ จำพวก ผู้เป็นนาบุญของโลก

บุคคลที่ควรแก่การคำนับ ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่การทำบุญ ควรแก่การกราบไหว้ เป็นเนื้อนาบุญมี ๙ จำพวก คือ

๑. พระอรหันต์
๒. ผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์
๓. พระอนาคามี
๔. ผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอนาคามี
๕. พระสกทาคามี
๖. ผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระสกทาคามี
๗. พระโสดาบัน
๘. ผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระโสดาบัน
๙. โคตรภูบุคคล

อัง.นวก. สัมโพธิวรรค มก. ๓๗/๗๓๖, มจ. ๒๓/๔๔๙, ปส. ๔๓/๑๗๐

๖.๑.๒ เขตตสูตร

ทานที่ให้ในบุคคลที่ประกอบด้วยมรรคมีองค์ ๘ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ชาวนาจะทำนา หว่านพืชลงในนาที่มีองค์ ๘ ประการ ย่อมได้ผลมาก คือ

๑. ไม่ลุ่มไม่ดอน
๒. ไม่เป็นหินปนกรวด
๓. ไม่เป็นดินเค็ม
๔. เป็นที่ไถลงลึกได้
๕. มีทางน้ำเข้าได้
๖. มีทางน้ำออก
๗. เป็นที่มีเหมือง
๘. เป็นที่มีคันนา

การทำบุญในสมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยมรรคมีองค์ ๘ ย่อมได้บุญมาก มรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ
๒. สัมมาสังกัปปะ
๓. สัมมาวาจา
๔. สัมมากัมมันตะ
๕. สัมมาอาชีวะ
๖. สัมมาวายามะ
๗. สัมมาสติ
๘. สัมมาสมาธิ

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๗๖, มจ. ๒๓/๒๘๙, ปส. ๔๓/๓๗

๖.๑.๓ อิสสัตสูตร

การให้ทานที่มีผลมาก

พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าไปทูลถามพระบรมศาสดาว่า การให้ทานในที่ใดมีผลมาก

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ทานที่ให้แล้วมีผลมากมีดังนี้

ทานควรให้ในที่ที่จิตเลื่อมใส

ทานที่ให้กับผู้มีศีลมีผลมาก

ทานที่ให้ในกุลบุตรผู้ออกบวชประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ละนิวรณ์ ๕ ได้มีผลมาก

ทานที่ให้ในกุลบุตรผู้ประกอบด้วย สีลขันธ์... สมาธิขันธ์... ปัญญาขันธ์... วิมุตติขันธ์... วิมุตติญาณทัสสนขันธ์... ของพระอเสขะมีผลมาก

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๕๑๔, มจ. ๑๕/๑๖๘, ปส. ๒๔/๗๙

๖.๑.๔ ปฐมปุญญาภิสันทสูตร

ท่อธารบุญกุศล ๔ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญกุศล ๔ ประการนี้ นำสุขมาให้ เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจห้วงบุญกุศล ๔ ประการ คือ

๑. ภิกษุใช้สอยจีวรของทายกใด บรรลุเจโตสมาธิที่ประมาณไม่ได้อยู่ ห้วงบุญกุศลของทายกนั้น ประมาณไม่ได้ นำสุขมาให้ เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ

๒. ภิกษุฉันบิณฑบาตของทายกใด ฯลฯ

๓. ภิกษุใช้สอยเสนาสนะของทายกใด ฯลฯ

๔. ภิกษุบริโภคคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของทายกใด ฯลฯ

อัง.จตุกก. ปุญญาภิสันทวรรค มก. ๓๕/๑๗๙, มจ. ๒๑/๘๔, ปส. ๓๗/๑๘๙

๖.๑.๕ อภิสันทสูตร, ปุญญาภิสันทสูตร

ห้วงบุญห้วงกุศล ๕ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญกุศล ๕ ประการนี้ นำสุขมาให้ เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ห้วงบุญกุศล ๕ ประการ คือ

๑. ภิกษุใช้สอยจีวรของทายกใด บรรลุเจโตสมาธิที่ประมาณมิได้อยู่ ห้วงบุญกุศลของทายกนั้น ประมาณไม่ได้ นำสุขมาให้ เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ

๒. ภิกษุฉันบิณฑบาตของทายกใด ฯลฯ

๓. ภิกษุใช้สอยวิหารของทายกใด ฯลฯ

๔. ภิกษุใช้สอยเตียงตั่งของทายกใด ฯลฯ

๕. ภิกษุใช้สอยคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของทายกใด ฯลฯ

ห้วงบุญกุศล ๕ ประการนี้แล นำสุขมาให้ เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผลให้เกิดในสวรรค์ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ

ภิกษุทั้งหลาย การกำหนดประมาณของอริยสาวกผู้เพียบพร้อมด้วยห้วงบุญกุศล ๕ ประการนี้ว่า ห้วงบุญกุศลมีประมาณเท่านี้ นำสุขมาให้ เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ มิใช่จะทำได้ง่าย แท้จริงห้วงบุญนั้นย่อมถึงการนับว่า เป็นกองบุญใหญ่ที่นับไม่ได้ ประมาณมิได้เลย

อัง.ปัญจก. มุณฑราชวรรค มก. ๓๖/๑๐๕, มจ. ๒๒/๗๓, ปส. ๓๙/๑๔๓

๖.๑.๖ ชัปปสูตร, อิสสัตถสูตร

ทานที่ให้แก่ผู้ละนิวรณ์ ๕ มีผลมาก

ทานที่ให้แก่ผู้มีศีล ละองค์ ๕ ได้แก่ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิจิกิจฉาย่อมมีผลมาก

ผู้ห้ามคนอื่นให้ทาน ชื่อว่า ทำอันตรายกับคน ๓ คน คือ ทำลายบุญของทายก ทำลายลาภของปฏิคาหก และขุดรากความดีของตนเอง

อัง.ติก. พราหมวรรค มก. ๓๔/๒๒๓,
สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๕๑๔, มจ. ๑๕/๑๖๘, ปส. ๒๔/๘

๖.๑.๗ ทักขิไณยบุคคล

ทักขิไณยบุคคล ๒ จำพวก

อนาถบิณฑิกเศรษฐีทูลถามพระบรมศาสดาว่า ในโลกนี้มีทักขิไณยบุคคลกี่จำพวก

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ทักขิไณยบุคคล ๒ จำพวก คือ พระเสขะ (ผู้ยังต้องศึกษา) และพระอเสขะ (ผู้ไม่ต้องศึกษา) เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน ของผู้จะถวายทาน เพราะเป็นผู้ที่ตรงทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ นี้เป็นเขตบุญของทายกผู้บูชาอยู่

อัง.ทุก. สมจิตตวรรค มก. ๓๓/๓๖๒, มจ. ๒๐/๗๙, ปส. ๓๕/๒๔๙

๖.๑.๘ กุสินารสูตร

บิณฑบาตที่มีผลมาก ในภิกษุผู้ไม่มัวเมา

ภิกษุผู้รับนิมนต์ฉันอาหารจนอิ่มแล้ว เกิดความติดใจหมกมุ่นพัวพันในรสชาติของอาหาร ตรึกกามวิตกบ้าง ตรึกอหิงสาวิตกบ้าง ทานที่ให้แก่ภิกษุชนิดนี้ ไม่มีผลมาก

หากภิกษุรูปใดรับนิมนต์ฉันอาหาร ไม่ติดในรสชาติของอาหาร ไม่หมกมุ่นในกาม เห็นโทษ มีปัญญา สลัดออกได้ ฉันอาหารนั้นแล้ว ตรึกเนกขัมมวิตก ตรึกอพยาบาทวิตก ตรึกอวิหิงสาวิตก ทานที่ให้ในภิกษุประเภทนี้ มีอานิสงส์มาก เพราะเป็นภิกษุไม่มัวเมา

อัง.ติก. กุสินาวรรค มก. ๓๔/๕๔๕, มจ. ๒๐/๓๗๐

๖.๑.๙ ทานสูตร

องค์แห่งทักษิณาทาน ๖ ประการ

การให้ทานที่มีผลมาก ประกอบด้วยองค์แห่งทักษิณาทาน ๖ ประการ คือ

องค์แห่งทายก ๓ อย่างได้แก่

๑. ทายกก่อนให้ทานเป็นผู้ดีใจ

๒. กำลังให้ทานก็ยังจิตให้เลื่อมใส

๓. ให้ทานแล้วก็ปลื้มใจ

องค์แห่งปฏิคาหก ๓ อันได้แก่ สมณพราหมณ์

๑. เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อให้ปราศจากราคะ

๒. เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อให้ปราศจากโทสะ

๓. เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อปราศจากโมหะ

อัง.ฉักก. เสขปริหานิยวรรค มก. ๓๖/๖๒๘, มจ. ๒๒/๔๘๖, ปส. ๔๑/๙๔

๖.๑.๑๐ วนโรปสูตร

ถวายบ่อน้ำ ที่พัก บุญย่อมเจริญทั้งกลางวันและกลางคืน

เทวดาทูลถามพระบรมศาสดาว่า ชนพวกไหนมีบุญเจริญในกาลทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนพวกไหนตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีลเป็นผู้ไปสวรรค์

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ชนเหล่าใดได้สร้างบุญ เช่น อาราม สวนดอกไม้ สะพาน โรงน้ำ ที่พักอาศัย ย่อมเป็นผู้มีบุญเจริญทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไปสวรรค์

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๒๕๕, มจ. ๑๕/๖๑, ปส. ๒๓/๑๕๖

๖.๑.๑๑ ปฐมสัปปุริสสูตร

การให้ทานของสัตบุรุษ มีลักษณะ ๘ ประการ

๑. ให้ของที่สะอาด

๒. ให้ของที่ประณีต

๓. ให้ตามกาล

๔. ให้ของสมควร

๕. เลือกให้

๖. ให้เนืองนิตย์

๗. ให้ด้วยจิตที่ผ่องใส

๘. ให้แล้วดีใจ

ครบ ๘ ประการ เป็นการให้เพื่อสละแล้ว ทำให้เข้าถึงความสุขที่ไม่มีการเบียดเบียนกัน ย่อมได้ผลมาก

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๘๘, มจ. ๒๓/๒๙๖, ปส. ๔๓/๔๙

๖.๑.๑๒ ทานสูตร, ทานมหัปผลสูตร

ทานที่มีผลมากตามลำดับ

พระสารีบุตรพร้อมด้วยอุบาสกชาวกรุงจำปาได้พากันไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทูลถามปัญหาว่า มีไหมที่ทานชนิดเดียวกัน คนหนึ่งถวายแล้วได้รับผลน้อย แต่อีกคนหนึ่งถวายกลับได้ผลมาก

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า มีได้

พระสารีบุตรทูลถามต่อว่า ที่เป็นเช่นนั้นเพราะอะไร

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เพราะความตั้งใจต่างกัน ความตั้งใจในการให้ทานแยกได้ ๗ ประการ ดังนี้

๑. ตั้งใจว่า เราละโลกนี้ไปแล้ว จักเสวยผลทานนี้

๒. ตั้งใจว่า การให้ทานเป็นการดี

๓. ตั้งใจว่า บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยายเคยให้ทาน เคยทำทานมาก่อน เราไม่ควรให้วงศ์ตระกูลเก่าแก่เสื่อมเสียไป

๔. ตั้งใจว่า เราหุงหากินเองได้ ท่านเหล่านี้หุงหากินเองไม่ได้ การที่เราหุงหากินเองได้กลับไม่ให้ทานแก่ท่านผู้หุงหากินเองไม่ได้นั้นไม่ควร

๕. ตั้งใจว่า เราให้ทานเหมือนเหล่าฤาษีในปางก่อนได้กระทำมาแล้ว

๖. ตั้งใจว่า เมื่อเราให้ทานนี้ จิตย่อมผ่องใส

๗. ตั้งใจว่า จะให้ทานเพื่อเป็นเครื่องปรุงจิต

อัง.สัตตก. มหายัญญวรรค มก. ๓๗/๑๓๙, มจ. ๒๓/๘๙, ปส. ๔๒/๘๔

๖.๑.๑๓ สัมมุขีสูตร, สัมมุขีภาวสูตร

เหตุให้ประสพบุญมาก ๓ ประการ

เนื้อหาเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๖.๑๐ หน้า ๒๔๖

๖.๒ ตัวอย่างของผู้ให้ทานที่มีผลมาก

๖.๒.๑ ภิกขาปรัมปรชาดก

การให้ทานในท่านใดที่มีผลมาก

กุฎุมพีคนหนึ่งมีความเลื่อมใสในการถวายทานแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสงฆ์ แล้วมีความปรารถนาจะถวายแด่พระธรรมอีก จึงคิดว่าจะถวายแก่ผู้ใด พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ณ ศาลาแห่งหนึ่ง มีราชปุโรหิต ฤาษี และพระปัจเจกพุทธเจ้า กุฎุมพีมีความศรัทธาต่อพระราชา จึงถวายภัตแด่พระราชา

พระราชาทรงมอบภัตต่อปุโรหิต ผู้เป็นอาจารย์ เพราะอาจารย์เป็นผู้ควรแก่การสักการะบูชา

ปุโรหิตถวายภัตต่อฤาษีผู้อยู่ในป่า เพราะเป็นผู้มีคุณธรรม เป็นผู้บำเพ็ญเพียรเพื่อกำจัดกิเลส เป็นผู้มั่นอยู่ในภาวนา

ฤาษีถวายภัตต่อพระปัจเจกพุทธเจ้า เพราะตนเองยังไม่หมดกิเลส ยังกังวล ยังต้องขุดเหง้าบัว รากบัว มัน และเก็บข้าวฟ่าง ข้าวสาลีมาหุงต้ม ไว้บริโภค ส่วนพระปัจเจกพุทธเจ้าเป็นผู้หมดกังวล หมดความถือตัว หมดความยึดถือแล้ว เป็นผู้ห่างไกลจากบาปทั้งปวง กุฎุมพีจึงทราบว่า ทานที่ให้ในผู้ใดมีผลมาก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กุฎุมพีผู้มีศรัทธาในครั้งนั้นได้มาเป็นกุฎุมพีผู้บูชาธรรมในครั้งนี้ พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ปุโรหิตได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนฤาษีได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปกิณณกนิบาต มก. ๖๐/๕๓๐, มจ. ๒๗/๔๖๕, ปส. ๖๗/๓๙๑

๖.๒.๒ อาทิตตชาดก

พระราชาทรงเลือกหาทักขิไณยบุคคล

พระบรมศาสดาทรงปรารภอสทิสทานของพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเภรุวมหาราช ทรงสงเคราะห์มหาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ วันหนึ่ง พระราชาทรงเห็นว่า ผู้รับทานควรเป็นผู้มีศีล จึงปรารถนาจะถวายแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า

พระมเหสีจึงทรงแนะนำให้นิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้า ด้วยกำลังทาน กำลังศีล กำลังความสัตย์ ที่พึงจะถวาย

พระราชาจึงทรงประกาศให้ชาวเมืองทุกคนรับศีล ๕ และพระองค์ทรงรักษาศีล ๘ และให้ ราชบุรุษเตรียมพระลานหลวง แล้วทรงทำพิธีในวันที่หนึ่ง วันที่สอง วันที่สาม ก็ไม่มีพระปัจเจกพุทธเจ้ามารับบิณฑบาต แต่ในวันที่สี่ มีพระปัจเจกพุทธเจ้ามารับบิณฑบาต ๗ องค์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระมเหสีในครั้งนั้น ได้มาเป็นมารดาพระราหุล พระเจ้าเภรุวมหาราช คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กัจจานิวรรค มก. ๕๙/๕๗๑, มจ. ๒๗/๒๙๖, ปส. ๖๗/๖๙

๖.๒.๓ ทสพราหมชาดก

อำมาตย์เลือกปฏิคาหกถวายพระราชา

พระราชามีความประสงค์จะถวายทานแด่ภิกษุ จึงทรงให้คัดเลือกภิกษุที่จะรับทาน พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิธุรอำมาตย์ ได้คัดเลือกผู้ที่ควรจะรับทักษิณาทานให้พระราชา ทรงบำเพ็ญทาน จึงทูลว่า พราหมณ์ผู้มีศีลเป็นพหูสูต งดเว้นจากเมถุนธรรม มีอยู่ที่เงื้อมเขานันทมูล และแนะวิธีการนิมนต์ โดยให้พระราชาถืออุโบสถศีล และให้ชาวเมืองถือศีล ๕ และให้นำดอกไม้ธรรมชาติอธิษฐานถึงพระปัจเจกพุทธเจ้า ดอกไม้นั้นลอยไปทางอากาศ แล้วตกลงเบื้องหน้าพระปัจเจกพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าจึงมารับบิณฑบาต

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนวิธุรบัณฑิตได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปกิณณกนิบาต มก. ๖๐/๕๐๘, มจ. ๒๗/๔๕๘, ปส. ๖๗/๓๘๙

๖.๒.๔ อวิทูเรนิทานกถา

พระกระยาหารในวันตรัสรู้

พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทุกรกิริยาตลอด ๖ พรรษา ก็ทรงเห็นว่า ไม่ใช่หนทางแห่งการหลุดพ้น จึงเสด็จออกบิณฑบาตในคามนิคม เสวยอาหารตามปกติ

พวกปัญจวัคคีย์คิดว่า พระโพธิสัตว์กลับมาเป็นผู้มักมาก คลายความเพียรเสียแล้ว จึงหนีพระองค์ไป

คราวนั้น นางสุชาดาซึ่งเคยบนเทวดาที่ต้นไทรว่า หากตนได้ไปสู่สกุลสามีที่มีชาติเสมอกัน ได้บุตรในการมีครรภ์ครั้งแรก จะทำพลีกรรม เมื่อความปรารถนาดังกล่าวสำเร็จ นางจึงตั้งใจจะทำพลีกรรมในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ โดยจัดทำข้าวมธุปายาสด้วยความประณีต สั่งนางทาสีให้ไป ปัดกวาดที่โคนต้นไทร เห็นพระโพธิสัตว์มีรัศมีเปล่งออกจากกาย จึงคิดว่า เทวดาลงมารับพลีกรรม จึงกลับมาบอกนางสุชาดา

นางสุชาดาใส่ข้าวมธุปายาสในถาดทองคำ ครอบด้วยถาดทองคำแล้วคลุมด้วยผ้าขาว ไปที่ต้นไทร น้อมถวายพระโพธิสัตว์ กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้สละถาดทองคำแด่ท่าน ขอท่านจงถือเอาไปตามชอบใจ ความปรารถนาของข้าพเจ้าสำเร็จ ฉันใด ขอความปรารถนาของท่านจงสำเร็จฉันนั้น

พระโพธิสัตว์เสด็จลุกจากที่ประทับ แล้วถือถาดไปยังริมแม่น้ำเนรัญชรา วางถาดแล้ว เสด็จลงสรงในท่าน้ำ แล้วขึ้นมากระทำข้าวมธุปายาสให้เป็นคำๆ ได้ ๔๙ ก้อน เสวยข้าวมธุปายาสแล้วทรงถือถาดทองคำไปริมฝั่งแม่น้ำ ตั้งจิตอธิษฐานว่า หากพระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวันนี้ ขอถาดนี้จงลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไป

ถาดนั้นก็ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปได้ ๘๐ ศอก แล้วจมลงไปซ้อนกับถาดบริโภคของพระพุทธเจ้าในอดีต ๓ พระองค์ เสียงดังกริ๊ก

พระองค์เสด็จไปประทับนั่งใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ทรงอธิษฐานจิต แล้วบำเพ็ญเพียรจนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในเวลารุ่งอรุณ บิณฑบาตนี้จึงมีผลมาก

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๑๓๗, ปส. ๘๐/๙๙

๖.๒.๕ จุนทสูตร

พระกระยาหารมื้อสุดท้าย มีอานิสงส์มาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปเมืองมัลลชนบท ระหว่างทางทรงประทับ ณ อัมพวันเมืองปาวา นายจุนทกัมมารบุตรได้นิมนต์พระบรมศาสดารับภัตในวันรุ่งขึ้น พระองค์ทรงรับโดยดุษณีภาพ

วันรุ่งขึ้น พระบรมศาสดาตรัสสั่งให้อังคาสพระองค์ด้วยเนื้อสุกรมัทวะ และอังคาสขาทนียโภชนียาหารอย่างอื่นแก่ภิกษุสงฆ์ เมื่อทรงฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ทรงมีอาการประชวรมีเวทนากล้า แต่ทรงมีพระสติอดกลั้นไว้ได้ แล้วออกเดินทางไปยังเมืองกุสินารา

การถวายภัตของนายจุนทกัมมารบุตรเป็นการเสวยครั้งสุดท้าย บิณฑบาตนี้มีผลมากเหมือนการเสวยภัตในวันตรัสรู้

ขุ.อุ. ปาฏลิคามิยวรรค มก. ๔๔/๗๓๕, มจ. ๒๕/๓๒๕

๖.๒.๖ ทุทททชาดก

เมื่อจิตเลื่อมใส ทานชื่อว่าเล็กน้อยไม่มี

พระบรมศาสดาทรงปรารภการทำบุญเป็นคณะของกุฎุมพีสองสหาย ร่วมกันถวายมหาทานตลอด ๗ วัน ในวันที่เจ็ด ได้ถวายบริขารทุกชนิดแด่ภิกษุสงฆ์ อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เป็นการทำบุญครั้งยิ่งใหญ่ พระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

สมัยที่พระโพธิสัตว์ออกบวชในหิมวันตประเทศเป็นฤาษี ขณะที่ออกบิณฑบาตที่เมืองพาราณสี ชาวเมืองได้จัดแจงเตรียมอาหารถวาย

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า พวกท่านทั้งหลาย เมื่อมีจิตเลื่อมใส ทานชื่อว่าเล็กน้อยไม่มี และกล่าวต่อไปว่า สัตบุรุษให้ในสิ่งที่เป็นไปได้ยาก ทำกรรมที่ทำได้ยาก อสัตบุรุษทั้งหลายทำตามไม่ได้ ธรรมของสัตบุรุษรู้ได้ยาก เพราะฉะนั้น คติจากโลกนี้ของสัตบุรุษ และอสัตบุรุษจึงต่างกัน อสัตบุรุษย่อมไปสู่นรก สัตบุรุษย่อมมีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ฤาษีในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กัลยาณธรรมวรรค มก. ๕๗/๑๖๗, มจ. ๒๗/๗๙, ปส. ๖๕/๔๔๐

๖.๒.๗ เทวหิตสูตร

การให้ไทยธรรมที่มีผลมาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประชวรด้วยโรคลม จึงให้อุปัฏฐากไปหาน้ำร้อนมาเพื่อทรงฉัน อุปัฏฐากจึงไปขอน้ำร้อนจากเทวหิตพราหมณ์ เทวหิตพราหมณ์ทราบดังนั้น จึงถวายน้ำร้อนและน้ำอ้อย

พระบรมศาสดาทรงอาบและฉัน อาการประชวรจึงหายไป ชื่อเสียงของเทวหิตพราหมณ์ก็ได้รับการกล่าวขานขจรขจายไปทั่ว ทานของเทวหิตพราหมณ์จึงเป็นไทยธรรมที่มีผลมาก เพราะถวายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

สัง.ส. มก. ๒๕/๒๖๙, มจ. ๑๕/๒๘๗, ปส. ๒๔/๒๔๕

๖.๒.๘ การให้ทานของพระยาปายาสิและอุตตรมาณพ

อานิสงส์ของการทำทานด้วยความเคารพ

เมื่อพระยาปายาสิถูกพระกุมารกัสสปะทรมาน จนยอมตนขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะแล้ว ได้ตั้งโรงทานสำหรับสมณพราหมณ์และยาจกทั้งหลาย แต่ทานนั้นเป็นทานไม่ประณีต

อุตตรมาณพเป็นผู้จัดการทานได้อธิษฐานว่า ขออย่าได้พบกับพระยาปายาสิในโลกหน้าอีก

พระยาปายาสิทรงทราบความ จึงตรัสถาม

อุตตรมาณพทูลว่า ทานที่ท่านบริจาค ท่านยังไม่ปรารถนาจะถูกแม้แต่เท้า พระยาปายาสิทรงได้คิดถวายทานที่ประณีต ทานนั้นเสมอกับที่ตนบริโภคใช้สอย

อุตตรมาณพถวายทานด้วยความเคารพด้วยมือตน เมื่อสิ้นชีวิต พระยาปายาสิไปเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ส่วนอุตตรมาณพไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ที.ม. มก. ๑๔/๓๙๘, มจ. ๑๐/๓๖๙, ปส. ๑๔/๓๗๓

๖.๒.๙ อังกุรเทพบุตร

อานิสงส์ของการถวายทานถูกเนื้อนาบุญ

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่บนแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกะ เพื่อแสดงธรรมโปรดเทพบุตรพุทธมารดา ทรงปรารภเรื่องนี้ว่า

อินทกเทพบุตรถวายทานทัพพีหนึ่งแด่พระอนุรุทธ มีผลมากกว่าทานที่อังกุรเทพบุตรทำทานแก่มหาชนด้วยระเบียงเตายาวถึง ๑๒ โยชน์ เป็นเวลานานถึงหมื่นปี

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า บุคคลควรเลือกให้ทานในเขตที่ตนให้แล้วจะมีผลมาก เพราะการเลือกให้พระสุคตทรงสรรเสริญ ทานที่ให้ในท่านผู้เป็นทักขิไณยบุคคลในโลกนี้ เป็นของมีผลมากเหมือนพืชที่หว่านในนาดีฉะนั้น

ขุ.ธ. ตัณหาวรรค มก. ๔๓/๓๓๔, มจ. ๒๕/๑๔๕, ปส. ๕๑/๗๑, ปส. ๕๒/๑๗๗

๖.๒.๑๐ เวลามสูตร

การให้ทานที่มีผลมาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม ปรารภเรื่องการถวายทานของอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า วัตถุทานจะดีหรือเลวไม่สำคัญ แต่สำคัญที่ใจของผู้ถวาย คือ ถ้าถวายทานโดยไม่เคารพ ก็จะได้ผลไม่ดี ในทางตรงกันข้าม ถ้าถวายโดยเคารพก็จะได้ผลดี แล้วทรงยกเรื่องการถวายทานของเวลามพราหมณ์เป็นตัวอย่างว่า

พราหมณ์นั้นได้ถวายมหาทาน ๙ อย่าง คือ

๑. ถาดทองคำเต็มด้วยรูปิยะ ๘๔,๐๐๐ ถาด
๒. ถาดรูปิยะเต็มด้วยทองคำ ๘๔,๐๐๐ ถาด
๓. ถาดสำริดเต็มด้วยเงิน ๘๔,๐๐๐ ถาด
๔. ช้าง ๘๔,๐๐๐ เชือก พร้อมด้วยเครื่องประดับ
๕. รถ ๘๔,๐๐๐ คัน พร้อมด้วยเครื่องประดับ
๖. แม่โคนม ๘๔,๐๐๐ ตัว พร้อมด้วยเครื่องประดับ
๗. หญิงสาว ๘๔,๐๐๐ คน พร้อมด้วยเครื่องประดับ
๘. บัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ หลัง พร้อมด้วยเครื่องประดับ
๙. ผ้า ๘๔,๐๐๐ พับ

ทรงแสดงเปรียบเทียบให้เป็นผลต่างระหว่างการให้มหาทานกับการให้ทานแก่อริยบุคคล
ระหว่างการให้ทานแก่พระอริยบุคคลขั้นต้น กับการให้ทานแก่พระอริยบุคคลขั้นสูง
ระหว่างการให้ทาน กับการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ
ระหว่างการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ กับการรักษาศีล ๕
ระหว่างการรักษาศีล ๕ กับการเจริญเมตตาจิต
และระหว่างการเจริญเมตตาจิต กับการเจริญอนิจจสัญญา

อัง.นวก. สีหนาทวรรค มก. ๓๗/๗๗๕, มจ. ๒๓/๔๗๐, ปส. ๔๓/๑๙๓

๖.๒.๑๑ ประวัติพระสีวลีเถระ

ผู้เลิศในทางมีลาภ

ในอดีตชาติ พระสีวลีเกิดเป็นกุลบุตร ท่านได้ถวายมหาทานแด่พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าและสาวกตลอด ๗ วัน และตั้งความปรารถนาว่า ขอให้ตนได้เป็นยอดของภิกษุผู้มีลาภมาก

พระบรมศาสดาทรงพยากรณ์ว่า จะสำเร็จตามนั้น

ท่านเวียนว่ายตายเกิดอยู่ใน ๒ ภพภูมิ คือ มนุษยโลกและเทวโลก พอถึงสมัยพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านได้โอกาสถวายน้ำผึ้งที่ปรุงมาอย่างประณีต และตั้งความปรารถนาเหมือนในอดีตชาติ

พระบรมศาสดาทรงพยากรณ์ว่า จะสำเร็จตามนั้น

ครั้งสมัยพุทธกาล พระนางสุปปวาสาธิดาแห่งโกลิยวงศ์ ตั้งครรภ์เป็นเวลานานถึง ๗ ปี ๗ วัน และได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส แต่พระนางก็อดกลั้นทุกข์นั้น ด้วยวิตก ๓ ประการ คือ

๑. พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้แสดงธรรมเป็นเครื่องพ้นทุกข์ พระองค์เป็นผู้ตรัสรู้โดยชอบหนอ

๒. พระสงฆ์สาวกผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ พระสงฆ์นั้นปฏิบัติชอบจริงหนอ

๓. ความทุกข์เห็นปานนี้ ไม่มีในนิพพานใด นิพพานนั้นเป็นสุขดีหนอ

แล้วพระนางขอให้พระสวามีไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระสวามีไปกราบทูลพระบรมศาสดาตามคำของพระนาง

พระบรมศาสดาจึงตรัสให้พรว่า พระนางสุปปวาสาจงเป็นสุข จงเป็นผู้ไม่มีโรค และจงประสูติพระโอรสอย่างง่ายดายเถิด เมื่อสิ้นคำพระบรมศาสดาแล้ว พระนางก็ได้ประสูติพระโอรสอย่างง่ายดายทันที และตั้งชื่อว่าสีวลี แล้วนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ถวายทานติดต่อกัน ๗ วัน

เมื่อสีวลีกุมารนั้นอายุ ๗ ขวบ ออกบรรพชา และบรรลุเป็นพระอรหันต์ขณะปลงผมเสร็จนั่นเอง

พระสีวลี เป็นผู้มีลาภสักการะมาก ด้วยบุญที่สั่งสมมา เหตุนี้พระบรมศาสดาจึงทรงสถาปนาท่านเป็นผู้เลิศในทางมีลาภ

อัง.เอกก. เอตทัคคปาลิ มก. ๓๒/๓๘๑, มจ. ๒๐/๒๗, ปส. ๓๔/๖๔
ขุ.ธ. พราหมมณวรรค มก. ๔๓/๕๐๙, มจ. ๒๕/๑๖๔, ปส. ๕๒/๒๗๗

๖.๒.๑๒ ประวัติพระโชติกเถระ

อานิสงส์ถวายแก้วมณีแด่พระพุทธเจ้า

ในอดีตกาล กุฏุมพีพี่น้องสองคนทำไร่อ้อยเป็นจำนวนมาก วันหนึ่ง น้องชายไปที่ไร่อ้อยตัดอ้อยสองลำเพื่อตนเองและพี่ชายนำกลับมา ระหว่างทางพบพระปัจเจกพุทธเจ้า จึงถวายอ้อยส่วนของตนแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อท่านฉันแล้ว ได้ถวายอ้อยส่วนของพี่ชายอีก แล้วตั้งความปรารถนาให้ได้มนุษยสมบัติ ทิพยสมบัติ และบรรลุธรรมในที่สุด

พระปัจเจกพุทธเจ้าให้พรแล้ว นำน้ำอ้อยเหาะกลับไปถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕๐๐ องค์ ที่เขาคันธมาทน์ เมื่อน้องชายกลับมาถึงบ้านได้เล่าให้พี่ชายฟัง พี่ชายได้อนุโมทนาบุญแล้วปรารถนาบรรลุอรหัตผล เมื่อละจากโลกแล้ว ทั้งสองได้ไปบังเกิดในเทวโลก

ต่อมา ในสมัยพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งสองได้เกิดเป็นพี่น้องกันอีก พี่ชายออกบวชได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ได้แนะนำให้น้องชายสร้างบุญใหญ่ ด้วยการสร้างพระคันธกุฎีถวายพระบรมศาสดา แล้วโปรยรัตนะ ๗ ประการ ไว้บริเวณรอบๆ เป็นอุบายให้ผู้ไม่มีศรัทธาได้ไปฟังธรรม

ต่อมา เขาเอาแก้วมณีขนาดผลแตงโม วางไว้ใกล้ที่ประทับของพระบรมศาสดา แต่ไม่นานก็ถูกพราหมณ์มิจฉาทิฐิคนหนึ่งลักไป เขาจึงอธิษฐานว่า อย่าให้พระราชาหรือโจรข่มเหงเอาทรัพย์ของท่านไปได้ แม้ภัยธรรมชาติก็ทำลายทรัพย์ของเขาไม่ได้ เมื่อสิ้นอายุขัยได้ไปบังเกิดในเทวโลก

ในสมัยพุทธกาล เขาเกิดในตระกูลเศรษฐี ในวันที่เขาเกิด สรรพาวุธและอาภรณ์ที่สวมกายของชนทั้งหลายเกิดแสงสว่างรุ่งโรจน์ พระราชาสอบถามเศรษฐีทรงทราบว่า เป็นอานุภาพบุญของทารก จึงตั้งชื่อว่าโชติกะ

ท้าวสักกะได้เสด็จลงมาสร้างปราสาท ๗ ชั้น ทำด้วยแก้ว ๗ ประการ มีกำแพง ๗ ชั้น ทำด้วยแก้ว ๗ ประการ ล้อมรอบปราสาท ต้นกัลปพฤกษ์ผุดขึ้นในที่สุดรอบกำแพง ขุมทรัพย์ทั้ง ๔ ผุดขึ้นที่มุมปราสาท เทวดาได้นำภรรยาคู่บุญของโชติกเศรษฐีมาจากอุตตรกุรุทวีป พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบ จึงส่งฉัตรตำแหน่งเศรษฐีไปมอบให้ ต่อมาได้เสด็จไปชมปราสาทพร้อมอชาตศัตรูกุมารแล้วเสด็จกลับ เมื่อพระราชาสวรรคตแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูก็ยกทัพไป หวังยึดเอาปราสาทของเศรษฐี แต่ก็ไม่สามารถยึดได้ แม้แหวนในนิ้วมือของเศรษฐีก็ยังไม่สามารถถอดออกไปได้ ด้วยคำอธิษฐานที่ตั้งความปรารถนาไว้ในอดีต

เศรษฐีสลดใจในพระกิริยาของพระราชา จึงกราบทูลลาออกบวช ไม่นานก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ สมบัติทั้งหลายก็อันตรธาน แม้ภรรยาของเศรษฐีก็กลับไปสู่อุตตรกุรุทวีป

ขุ.ธ. พราหมณวรรค มก. ๔๓/๕๑๙, มจ. ๒๕/๑๖๕, ปส. ๕๒/๒๘๓

๖.๒.๑๓ เมณฑกเศรษฐี, เมณฑกเสฏฐิวัตถุ

อานิสงส์การถวายภัตมื้อสุดท้ายแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า

ในกาลแห่งพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า เศรษฐีคนหนึ่งเป็นหลานของกุฏุมพี ลุงปรารภจะสร้างพระคันธกุฎีเพื่อพระบรมศาสดา เขาจึงขอสร้างด้วย โดยสร้างศาลารายในที่นั้น ในท่ามกลางศาลานี้ได้ตั้งธรรมาสน์ไว้ เท้าธรรมาสน์นั้นได้สำเร็จด้วยทองคำสีสุกเป็นแท่ง แม้แคร่ก็เหมือนกัน ได้ทำแพะทองคำ ๔ ตัว ตั้งไว้ภายใต้เท้าทั้ง ๔ แห่งอาสนะ ครั้นศาลารายสำเร็จได้ทำการฉลอง จึงนิมนต์พระบรมศาสดาพร้อมภิกษุ ๖ ล้าน ๘ แสนรูป ถวายทานตลอด ๔ เดือน วันสุดท้ายได้ถวายไตรจีวรอันมีค่า ด้วยกุศลผลบุญนี้ เคลื่อนจากอัตภาพนั้น ท่องเที่ยวไปในเทวดาและในมนุษย์ทั้งหลาย

ในภัทรกัปนี้มาเกิดในสกุลเศรษฐี วันหนึ่ง ปุโรหิตบอกว่าอีก ๓ ปี จะเกิดฉาตกภัย(ความอดอยากหิวโหย)ในเมืองนี้ เศรษฐีจึงให้ทำกสิกรรมรับซื้อข้าวเปลือกไว้เป็นจำนวนมาก ให้ทำฉาง ๑,๒๕๐ ฉาง บรรจุฉางทั้งหมดด้วยข้าวเปลือก เมื่อฉางไม่พอก็บรรจุภาชนะมีตุ่ม เป็นต้น ให้เต็ม แล้วขุดหลุมฝังข้าวเปลือกที่เหลือในแผ่นดิน ให้ขยำข้าวเปลือกที่เหลือจากที่ฝังไว้กับดิน นำมาฉาบทาฝาทั้งหมด เมื่อภัย คือ ความอดอยากมาถึง ข้าวเปลือกที่เก็บไว้หมดก็พังดินที่ฉาบฝาแล้วนำมาแช่น้ำยังอัตภาพจนเหลืออยู่ทะนานหนึ่ง เศรษฐีกล่าวว่า ปัจจัยอื่นของเราไม่มี พวกเราบริโภคข้าวสวยนี้แล้วจักตาย เธอจงหุงข้าวสวยเถิด แล้วแบ่งเป็น ๕ ส่วน

พระปัจเจกพุทธเจ้าออกจากสมาบัติเห็นชนทั้งห้า ว่ามีศรัทธา ทั้งสามารถเพื่อจะทำการสงเคราะห์ จึงถือเอาบาตรจีวรไปแสดงตนที่ประตูเรือนข้างหน้าของเศรษฐี

เมื่อเศรษฐีเห็น ท่านก็มีจิตเลื่อมใสนิมนต์เข้าไปสู่เรือน นำภัตตักลงในบาตร เมื่อภัตเหลือกึ่งหนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้าเอามือปิดบาตรเสีย เศรษฐีจึงกล่าวว่า กระผมไม่อาจจะแบ่งภัตนี้เป็น ๒ ส่วน ขอท่านจงอย่ากระทำการสงเคราะห์แก่กระผมในโลกนี้เลย กระผมใคร่ถวายไม่ให้มีส่วนเหลือ แล้วถวายภัตทั้งหมด และตั้งความปรารถนาว่า

๑. ขออย่าได้ประสบฉาตกภัยเห็นปานนี้ในที่ที่ไปเกิดอีกเลย

๒. ให้มีภัตอันเป็นพืชเลี้ยงชนในชมพูทวีปได้ทั้งหมด

๓. ไม่ต้องทำงานเลี้ยงชีพด้วยมือตนเอง

๔. ในขณะที่ให้คนชำระฉาง ๑,๒๕๐ ฉาง เมื่อแลดูเบื้องบนเท่านั้น ธารแห่งข้าวสาลีแดงตกลงมาเต็มฉาง

๕. ผู้นี้จงเป็นภรรยา ผู้นี้เป็นบุตร ผู้นี้เป็นทาสของข้าพเจ้า ในสถานที่ที่ข้าพเจ้าเกิดแล้ว

แม้ชนทั้งสี่ก็ถวายทานแด่พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหมดเหมือนกัน ที่สุดแห่งถ้อยคำของชนทั้งหลาย พระปัจเจกพุทธเจ้ากล่าวว่า จงเป็นเช่นนั้นเถิด เวลาเที่ยงล่วงไป ภรรยาเศรษฐีล้างหม้อข้าวแล้วปิดตั้งไว้ เศรษฐีถูกความหิวบีบคั้นนอนหลับไป ตื่นขึ้นในตอนเย็น จึงกล่าวกับภรรยาว่า นางผู้เจริญ ฉันหิวเหลือเกิน ข้าวตังก้นหม้อมีอยู่บ้างไหมหนอ

ภรรยานั้นแม้ทราบความที่ตนล้างหม้อตั้งไว้แล้วก็ไม่กล่าวว่า ไม่มี คิดว่าเราเปิดหม้อข้าวแล้วจึงจะบอก จึงลุกไปสู่ที่ใกล้หม้อข้าวแล้วเปิดหม้อข้าว ในขณะนั้นเอง หม้อข้าวเต็มด้วยภัตมีสีเช่นกับดอกมะลิตูม ภรรยานั้นเกิดความปีติ นำภัตไปให้เศรษฐี บุตร ลูก สะใภ้ และคนรับใช้ชื่อนายปุณณะ ในวันนั้น ฉางเป็นต้นก็กลับเต็มทั้งหมด นางได้ให้ภัตนั้นแก่ชาวชมพูทวีปทั้งสิ้น

ขุ.ธ. มลวรรค มก. ๔๓/๔๗, มจ. ๒๕/๑๑๐, ปส. ๖/๖๘,
วิ.ม. เภสัชชขันธกะ มก. ๗/๑๓๘

๖.๒.๑๔ ชฎิลเศรษฐี

อานิสงส์ที่ได้ทำหม้อดอกไม้ทองคำบรรจุในพระเจดีย์

เมื่อมหาชนกำลังสร้างพระเจดีย์ของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ พระขีณาสพองค์หนึ่งไปยังเจดีย์ทราบว่า ทองไม่พอในการก่อสร้างมุขทางทิศอุดรแห่งเจดีย์ พระขีณาสพจึงเข้าไปภายในหมู่บ้าน แล้วชักชวนมหาชนสร้างเจดีย์ เมื่อไปสู่ตระกูลนายช่างทอง ซึ่งกำลังนั่งทะเลาะกับภรรยาอยู่

ในขณะนั้นเอง พระเถระจึงกล่าวเชิญชวน แต่ด้วยความโกรธภรรยา นายช่างจึงกล่าวกับพระเถระว่า จงโยนพระบรมศาสดาของท่านลงน้ำไปเสีย

ภรรยาของนายช่างได้ให้สติว่า ท่านทำกรรมอย่างสาหัสยิ่ง ท่านโกรธดิฉันควรจะด่าหรือควรจะเฆี่ยนดิฉันเท่านั้น เหตุไฉนท่านจึงทำเวรในพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทันใดนั้นเอง นายช่างทองเกิดความสลดใจกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ขอท่านจงอดโทษให้แก่กระผม แล้วหมอบลงแทบเท้าของพระเถระ

พระเถระกล่าวว่า โยม ฉันหาได้ถูกท่านว่ากล่าวอะไรๆ ไม่ ท่านจงยังพระบรมศาสดาให้อดโทษเถิด แล้วให้นายช่างทำหม้อดอกไม้ทองคำ ๓ หม้อ บรรจุเข้าไว้ภายในที่บรรจุพระธาตุ

นายช่างทองชวนลูกชาย ๓ คน มาร่วมทำ ลูกชายคนโตและคนกลาง ไม่ปรารถนาที่จะทำด้วย เขาจึงเรียกลูกชายคนเล็กมา และกล่าวเชิญชวนให้ร่วมทำ ลูกชายคนเล็กนั้นคิดว่า ธรรมดาว่า กิจที่เกิดขึ้นแก่บิดา ย่อมเป็นภาระของบุตร จึงทำดอกไม้ ทั้งหมด ด้วยกรรมที่กล่าวต่อพระบรมศาสดา ทำให้นายช่างทองถูกโยนลงน้ำตั้งแต่

เกิดถึง ๗ ชาติ จนถึงชาติสุดท้ายภูเขาทองเกิดขึ้นแก่ชฎิลเศรษฐี

ส่วนบุตรของเขาทั้งสองคน ไม่ปรารถนาจะเป็นสหายในเวลาทำดอกไม้ทองคำ เพราะเหตุนั้น ภูเขาทองจึงไม่เกิดสำหรับบุตรทั้งสองนั้น แต่เกิดสำหรับลูกชายคนเล็ก เพราะความที่เขาทำดอกไม้ทองคำร่วมกับบิดา

ขุ.ธ. พราหมณวรรค มก. ๔๓/๕๔๕, มจ. ๒๕/๑๕๖, ปส. ๕๒/๓๐๑

๖.๒.๑๕ บัณฑิตสามเณร

บุพกรรมของมหาทุคตะ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๘.๑ หน้า ๒๕๐

๖.๒.๑๖ กุมมาสปิณฑชาดก

เหตุที่พระนางมัลลิกาได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระนางมัลลิกาเป็นธิดาของหัวหน้าคนจัดดอกไม้ นางเป็นผู้มีปัญญามาก เมื่ออายุ ๑๖ ปี ขณะกำลังไปสวนดอกไม้ เห็นพระบรมศาสดาและพระสาวกเสด็จออกบิณฑบาต จึงได้ถวายขนมกุมมาส ๓ ก้อน แก่พระบรมศาสดา แล้วยึดเอาปีติเป็นอารมณ์

พระบรมศาสดาทรงกระทำการแย้ม พระอานนท์จึงทูลถาม

พระบรมศาสดาตรัสว่า นางจะได้เป็นอัครมเหสีของพระเจ้าโกศล เพราะผลแห่งการถวายขนมกุมมาส

ในวันนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงรบกับพระเจ้าอชาตศัตรู แล้วปราชัย ทรงล่าถอยกลับมา ทรงสดับเสียงเพลงขับร้องของนาง เกิดจิตปฏิพัทธ์ จึงได้รับนางนั่งบนหลังม้าเสด็จเข้าพระนคร แล้วทรงแต่งตั้งให้นางเป็นอัครมเหสี

พระบรมศาสดาทรงได้ยินภิกษุทั้งหลายสนทนาเรื่องที่พระนางมัลลิกาได้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล จากการถวายขนมกุมมาสเพียง ๓ ก้อน แด่พระบรมศาสดา พระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

สมัยที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคนรับจ้าง ได้ถวายขนมกุมมาส ๔ ก้อน แด่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๔ องค์ แล้วอธิษฐานว่า อย่าได้เกิดในเรือนของคนจนอีกเลย เมื่อละอัตภาพแล้วได้ไปบังเกิดเป็นโอรสของพระเจ้าพาราณสี

ขุ.ชา. คันธารวรรค มก. ๕๙/๔๑๗, มจ. ๒๗/๒๘๐, ปส. ๖๗/๑๕

๖.๒.๑๗ พราหมณ์ชื่อจูเฬกสาฎก

ถวายผ้าสาฎกแล้วกล่าวว่า ชิตัง เม

พราหมณ์จูเฬกสาฎกอยู่กับนางพราหมณ์ ทั้งคู่มีผ้าห่มผืนเดียวกันก็สลับกันห่ม พราหมณ์จูเฬกสาฎกไปฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธา ตัดใจถวายผ้าในปัจฉิมยามแด่พระบรมศาสดา แล้วเปล่งอุทานว่า เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว

พระเจ้าปเสนทิโกศลสดับข้อความนั้น จึงส่งราชบุรุษไปถาม ก็ทราบว่า พราหมณ์ชนะความตระหนี่ด้วยความศรัทธา พระราชาจึงพระราชทานผ้าสาฎก และผ้ากัมพลให้

พราหมณ์ก็ถวายผ้านั้นแด่พระบรมศาสดา พระราชาก็พระราชทานเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ ท้ายที่สุดทรงพระราชทานหมวด ๔ แห่งวัตถุทุกอย่าง พราหมณ์มาตัดใจถวายผ้าเมื่อปัจฉิมยาม หากถวายตั้งแต่ปฐมยามก็จะได้สมบัติมากกว่านี้

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๔, มจ. ๒๕/๖๗, ปส. ๕๐/๑๔๗

๖.๒.๑๘ ประวัติของพระอนุรุทธเถระ

การให้ส่วนบุญทำให้บุญเพิ่มขึ้น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๙.๓ หน้า ๑๔๕

๖.๒.๑๙ อัพพชาดก

ฤาษีโพธิสัตว์สรรเสริญฤาษีผู้ให้ทานแก่สัตว์ในฤดูแล้ง

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่งมีวัตรอันงดงาม ยังมนุษย์ให้เลื่อมใสแล้วนำภัตตาหารมาถวาย ความผาสุกเป็นอันมากได้เกิดขึ้นแก่หมู่ภิกษุสงฆ์ เพราะอาศัยภิกษุรูปนี้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นฤาษีมีบริวารห้าร้อย อาศัยอยู่ที่เชิงเขา เมื่อเกิดภัย สัตว์เดรัจฉานไม่มีน้ำกิน ได้รับความเดือดร้อน

ฤาษีตนหนึ่งจึงตัดต้นไม้ทำเป็นรางน้ำ แล้วตักน้ำให้เต็ม ทำให้สัตว์เดรัจฉานมีน้ำกิน

สัตว์ทั้งหลายเมื่อคิดจะตอบแทนคุณของฤาษี เมื่อกลับจากการหากิน จึงนำผลไม้มาถวายท่านฤาษีและเพื่อนสหธรรมิกห้าร้อย ทำให้ได้ปฏิบัติธรรมเต็มที่ ฤาษีโพธิสัตว์จึงสรรเสริญฤาษีตนนั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ฤาษีตนนั้นมาเกิดเป็นภิกษุผู้มีวัตรงามในบัดนี้ ส่วนศาสดาของคณะได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กุสนาฬิวรรค มก. ๕๖/๔๘๐, มจ. ๒๗/๕๑, ปส. ๖๕/๓๐๙

๖.๒.๒๐ เวสสันดรชาดก

พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญมหาทานบารมี

พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลของกษัตริย์ พระนามว่า เวสสันดร เมื่ออายุได้ ๔ ขวบ อยู่ในปราสาท คิดว่าเมื่อมีใครมาขอจะบริจาคทาน คือ หัวใจ ดวงตา เนื้อ เลือด และร่างกาย ทรงมีหทัยไม่หวั่นไหว ทำให้ปฐพี ภูเขา และหมู่ไม้หวั่นไหว

ต่อมา พระองค์ได้ประทานช้างตัวประเสริฐแก่พราหมณ์ที่มาขอ มอบกัณหา ชาลีแก่ชูชก และมอบพระนางมัทรีแก่ท้าวสักกะที่แปลงร่างเป็นพราหมณ์มาทดลอง เพื่อปรารถนาพระโพธิญาณ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ชูชกในกาลนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต ชาลีกุมาร คือ พระราหุล กัณหาชินา คือ พระนางอุบลวรรณา พระนางมัทรีเทวี คือ พระนางยโสธราพิมพามารดาพระราหุล ท้าวสักกเทวราชคือพระอนุรุทธะ ส่วนพระเวสสันดรคือเราตถาคต

ขุ.ชา. มหานิบาต มก. ๖๔/๔๘๖, มจ. ๒๘/๔๔๗, ปส. ๖๙/๓๗๗

๖.๒.๒๑ สีวิราชชาดก

พระราชาทรงบริจาคดวงตา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต ข้อ ๕.๔ หน้า ๓๑๗

๖.๒.๒๒ นิโครธมิคชาดก

พญาเนื้อยอมสละชีวิตแทนนางเนื้อที่มีครรภ์แก่

ภิกษุสนทนากันเรื่องนางภิกษุณีที่ตั้งครรภ์ก่อนบวช ด้วยเหตุแห่งการตั้งครรภ์จะนำความเสื่อมลาภสักการะ

พระเทวทัตจึงขอให้ภิกษุณีลาสิกขา ภิกษุณีไปกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงให้ตั้งคณะกรรมการสอบสวนแล้วก็ทราบว่า นางภิกษุณีบริสุทธิ์ เพราะตั้งครรภ์มาก่อนบวช จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาเนื้อ พระราชาชอบฆ่าสัตว์เป็นประจำ พวกชาวเมืองจึงพากันต้อนเนื้อเป็นอันมากเข้าไปยังพระราชอุทยาน แล้วปิดประตูมอบถวายพระราชา เนื้อตัวที่ถึงวาระก็ไปให้พ่อครัวฆ่า

วันหนึ่งถึงคราวที่นางเนื้อมีครรภ์ถูกฆ่า พญาเนื้อยอมสละชีวิตของตัวเองให้พระราชาฆ่าแทน ด้วยคุณธรรมของพญาเนื้อ พระราชาทรงเกิดความละอาย จึงทรงเลิกฆ่าสัตว์ ทรงกลับมารักษาศีล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นางเนื้อในครั้งนั้นมาเป็นพระเถรี ลูกเนื้อได้มาเป็นพระกุมารกัสสปะ พระราชาได้เป็นพระอานนท์ ส่วนพญาเนื้อได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. สีลวรรค มก. ๕๕/๒๓๓, มจ. ๒๗/๕, ปส. ๖๕/๓๐

๖.๒.๒๓ สสปัณฑิตชาดก

กระต่ายสละชีวิตเป็นทาน

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุบาสกถวายบริขาร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญากระต่ายอาศัยอยู่ในป่า มีลิง สุนัขจิ้งจอก และนากเป็นสหาย รักษาศีลอยู่เป็นประจำ

วันหนึ่งเป็นวันอุโบสถ พระจันทร์เต็มดวง พระโพธิสัตว์จึงชวนให้สัตว์ทั้งสามรักษาอุโบสถ สัตว์ทั้งสามกลับไปหาอาหาร แล้วรักษาอุโบสถในที่อยู่ของตน

ส่วนพระโพธิสัตว์ไม่มีสิ่งใดจะให้ทาน จึงคิดจะให้ร่างกายเป็นทานแก่ผู้มาขอ ด้วยเดชแห่งศีล ทำให้ท้าวสักกะแปลงเพศเป็นพราหมณ์ลงมาทดลองสัตว์ทั้งสาม พอมาถึงกระต่ายพระโพธิสัตว์ก็ให้พราหมณ์ก่อไฟขึ้น แล้วสลัดสัตว์ที่อยู่ในขนออก กระโดดเข้ากองไฟ ไฟกลับเย็น

ท้าวสักกะจึงแสดงตน แล้วจารึกคุณของกระต่ายโพธิสัตว์บนดวงจันทร์ตลอดกัป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นากในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ สุนัขจิ้งจอกได้เป็นพระโมคคัลลานะ ลิงได้มาเป็นพระสารีบุตร ท้าวสักกะได้เป็นพระอนุรุทธะ ส่วนพญากระต่ายได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปุจิมันทวรรค มก. ๕๘/๔๘๑, มจ. ๒๗/๑๖๙, ปส. ๖๖/๒๐๙

๖.๒.๒๔ นางสุปปิยาอุบาสิกา

ถวายเนื้อขาแก่ภิกษุอาพาธ

ในอดีตกาล สมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า นางสุปปิยาตั้งความปรารถนาเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาผู้อุปัฏฐากภิกษุไข้ ในสมัยพุทธกาลนี้ นางเกิดในกรุงพาราณสี ได้บรรลุโสดาปัตติผล เมื่อได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดาในครั้งแรกเท่านั้น วันหนึ่ง นางไปสู่พระวิหาร ถามหาภิกษุไข้ว่า รูปใดต้องการสิ่งใด มีภิกษุรูปหนึ่งต้องการน้ำต้มเนื้อ นางจึงให้คนรับใช้ไปเที่ยวซื้อหาเนื้อแต่ก็ไม่ได้มา นางเกิดความวิตกว่า ถ้าภิกษุที่อาพาธนั้นไม่ได้ฉัน อาจอาพาธมากขึ้นหรือถึงแก่มรณภาพ จึงตัดสินใจเฉือนเนื้อขาตัวเอง ให้คนรับใช้เอาไปต้มถวายภิกษุอาพาธนั้น

เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบเหตุ จึงเสด็จมาเยี่ยมพร้อมเหล่าภิกษุสงฆ์ นางไม่กล้าออกมาต้อนรับ จึงให้สามีออกมาแทน

พระบรมศาสดาจึงตรัสถามถึงนางแล้วให้พานางออกมา ด้วยพุทธานุภาพทันทีที่นางได้เห็นพระบรมศาสดา แผลใหญ่ที่ขาของนางกลับมีเนื้องอกขึ้นเต็มทันที ผิวพรรณเรียบสนิทผ่องใสยิ่งกว่าเดิม นางดีใจมาก ได้ถวายบังคมพระบรมศาสดา

ต่อมาไม่นาน นางก็ได้รับแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะ เป็นเลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายผู้อุปัฏฐากภิกษุไข้

อัง.เอกก. มก. ๓๓/๑๓๙, มจ. ๒๐/๓๓, ปส. ๓๕/๖๒,
วิ.ม. เภสัชชขันธกะ มก. ๗/๙๔, มจ. ๕/๘๐, ปส. ๖/๔๓

๗. อานิสงส์ของการทำทาน

๗.๑ สัปปุริสทานสูตร

ทานของสัตบุรุษ ๕ ประการ

๑. การให้ทานด้วยความศรัทธาย่อมทำให้เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มีรูปสวยน่าเลื่อมใส มีผิวพรรณงาม

๒. การให้ทานด้วยความเคารพย่อมทำให้เป็นผู้มั่งคั่งมีบุตร ภรรยา คนรับใช้เป็นผู้ที่เชื่อฟังตั้งใจปฏิบัติตาม

๓. การให้ทานโดยกาลอันควร ย่อมทำให้เป็นผู้มั่งคั่ง มีโภคทรัพย์มาก ย่อมเป็นผู้ที่มีความต้องการเกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์

๔. การให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ ย่อมทำให้เป็นผู้มั่งคั่ง มีโภคทรัพย์มาก มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคกามคุณ ๕ สูง(ประณีต) ยิ่งขึ้นไป

๕. การให้ทานโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น ย่อมทำให้เป็นผู้มั่งคั่ง มีโภคทรัพย์มาก ไม่มีอันตรายใดๆ ไม่ว่าจากไฟ จากน้ำ จากพระราชา จากโจร จากคนไม่เป็นที่รัก หรือจากทายาท ก็จะไม่มาทำลายโภคทรัพย์ได้

อัง.ปัญจก. ติกัณฑกียรรค มก. ๓๖/๓๑๔, มจ. ๒๒/๒๔๔, ปส. ๔๐/๑๔๙

๗.๒ สีหสูตร

ผลแห่งทาน ๕ ประการ

๑. ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนเป็นอันมาก
๒. คนดีย่อมคบหากับผู้เป็นทานบดี
๓. กิตติศัพท์อันดีงามย่อมขจรขจาย
๔. ย่อมเข้าสู่ที่ประชุมชนอย่างผู้องอาจ ไม่เก้อเขิน
๕. ละโลกไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

อัง.ปัญจก. สุมนวรรค มก. ๓๖/๗๙, มจ. ๒๒/๕๔, ปส. ๓๙/๘๗

๗.๓ ทานานิสังสสูตร

อานิสงส์การให้ทาน ๕ ประการ

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนเป็นอันมาก
๒. สัปบุรุษผู้สงบย่อมคบหาผู้ให้ทาน
๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรทั่วไป
๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างจากธรรมของคฤหัสถ์
๕. ละโลกไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

อัง.ปัญจก. สุมนวรรค มก. ๓๖/๘๒, มจ. ๒๒/๕๖, ปส. ๓๙/๙๒

๗.๔ โภชนทานสูตร

ผู้ให้โภชนะชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการ แก่ปฏิคาหก

พระบรมศาสดาตรัสว่า ทายกผู้ให้โภชนะ ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการ แก่ปฏิคาหก ผู้ให้ก็ย่อมได้รับฐานะทั้ง ๕ ประการ ดังนี้ คือ

๑. ให้อายุ ย่อมได้ส่วนแห่งอายุ ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์
๒. ให้วรรณะ ย่อมได้ส่วนแห่งวรรณะ ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์
๓. ให้ความสุข ย่อมได้ส่วนแห่งความสุข ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์
๔. ให้พละ ย่อมได้ส่วนแห่งกำลัง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์
๕. ให้ปฏิภาณ ย่อมได้ส่วนแห่งปฏิภาณ ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์

อัง.ปัญจก. สุมนวรรค มก. ๓๖/๘๕, มจ. ๒๒/๕๘, ปส. ๓๙/๑๐๒

๗.๕ มนาปทายีสูตร

ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ให้ของที่พอใจย่อมได้ของที่พอใจ ให้ในท่านผู้ประพฤติตรง และสละแล้ว

ไม่คิดเอาคืน ผู้นั้นชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ รู้ชัดว่าพระอรหันต์เปรียบด้วยนาบุญ บริจาคสิ่งที่บริจาคได้ยาก

ผู้ให้ของที่น่าพอใจย่อมได้ของที่น่าพอใจ ผู้ให้ของที่เลิศย่อมได้ของที่เลิศ ผู้ให้ของที่ดีย่อมได้ของที่ดี ผู้ให้ของที่ประเสริฐย่อมเข้าถึงฐานะอันประเสริฐ

นรชนใดให้ของที่เลิศ ให้ของที่ดี และให้ของที่ประเสริฐ นรชนนั้นจะบังเกิดในที่ใดๆ ย่อมมีอายุยืน มียศในที่นั้นๆ

อัง.ปัญจก. มุณฑราชวรรค มก. ๓๖/๑๐๐, มจ. ๒๒/๖๙, ปส. ๓๙/๑๓๘

๗.๖ สุมนสูตร

เทวดามีความพิเศษต่างกันด้วยเหตุ ๕ ประการ

ครั้งนั้น สุมนาราชกุมารีทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า สาวกของพระองค์ผู้มีศรัทธา มีศีล มีปัญญาเท่าๆ กัน คนหนึ่งเป็นผู้ให้อีกคนหนึ่งไม่ให้ เมื่อละโลกไปแล้วจะเป็นอย่างไร

พระบรมศาสดาตรัสว่า เทวดาผู้ให้ย่อมข่มเทวดาผู้ไม่ให้ ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และอธิปไตยที่เป็นทิพย์

อัง.ปัญจก. สุมนวรรค มก. ๓๖/๖๐, มจ. ๒๒/๔๕, ปส. ๓๙/๗๒

๗.๗ อรรถกถาสุมนสูตร

ภิกษุ ๒ รูป ให้ทานและไม่ให้ทาน

ภิกษุ ๒ รูป รูปหนึ่งบำเพ็ญสาราณียธรรม อีกรูปหนึ่งบำเพ็ญภัตตัคควัตร รูปที่บำเพ็ญสาราณียธรรมกล่าวว่า ทานที่ไม่ให้ผลย่อมไม่มี

อีกรูปหนึ่งกล่าวว่า การยังให้ไทยธรรมตกไปไม่ควร พึงถือเอาอาหารเพื่อยังชีพเท่านั้น ทั้งสองฝ่ายต่างก็ไม่ยอมแพ้

เมื่อตายไปแล้ว เทวดาผู้ให้ย่อมเหนือกว่าเทวดาผู้ไม่ให้ด้วยธรรม ๕ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และอธิปไตยที่เป็นทิพย์

เมื่อจุติจากสวรรค์ ภิกษุที่บำเพ็ญสาราณียธรรม ถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของอัครมเหสีของพระเจ้าโกศล มีคนเตรียมสิ่งของที่ประณีตไว้มากมาย

ส่วนภิกษุรูปที่บำเพ็ญภัตตัคควัตร ถือปฏิสนธิในท้องของหญิงรับใช้ในที่ใกล้กัน แต่ไม่มีใครเตรียมทรัพย์สมบัติที่ประณีตไว้ให้ นี้เป็นผลของการให้ทาน และการไม่ให้ทานในชาติที่เป็นภิกษุนั้น

อัง.ปัญจก. สุมนวรรค มก. ๓๖/๖๖, มจ. ๒๒/๔๕, ปส. ๓๙/๗๒

๗.๘ ทุติยชนสูตร, ทุติยเทวพราหมณสูตร

เรือนถูกไฟไหม้

พราหมณ์ ๒ คน ล่วงปัจฉิมวัยมีอายุได้ ๑๒๐ ปี เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าขอโอวาท เพื่อประโยชน์ตลอดกาลนาน

พระพุทธองค์ตรัสถึง การให้ทานซึ่งเปรียบเหมือนกับเรือนที่ถูกไฟไหม้ เจ้าของขนของสิ่งใดออกไปได้ สิ่งนั้น ย่อมเป็นประโยชน์แก่เจ้าของ เมื่อโลก ถูกความแก่ ความเจ็บ ความตายครอบงำ ก็ควรทำทาน ความสำรวม กาย วาจา ใจ ในโลกนี้ย่อมเป็นไป เพื่อความสุข เมื่อเขาละโลกไปแล้ว

อัง.ติก. พราหมณวรรค มก. ๓๔/๒๑๗, มจ. ๒๐/๒๑๕

๗.๙ บัณฑิตสามเณร

ทำทานด้วยตนเอง และชักชวนผู้อื่น

ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ภายหลังภัต พระบรมศาสดาทรงอนุโมทนา และให้โอวาทว่า
ผู้ให้ทานด้วยตัวเอง แต่ไม่ชักชวนผู้อื่นให้ทาน ย่อมได้โภคทรัพย์ สมบัติ แต่ไม่ได้บริวารสมบัติ
ผู้ไม่ให้ทานด้วยตัวเอง แต่ชักชวนผู้อื่นให้ทาน ย่อมไม่ได้โภคทรัพย์สมบัติ แต่ได้บริวารสมบัติ
ผู้ไม่ให้ทานด้วยตัวเอง และไม่ชักชวนผู้อื่นให้ทาน ย่อมไม่ได้ โภคทรัพย์สมบัติ และบริวารสมบัติ
ส่วนผู้ใดให้ทานด้วยตัวเอง และชักชวนผู้อื่นให้ทาน ย่อมได้ทั้ง โภคทรัพย์สมบัติ และบริวารสมบัติ

ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๑/๓๑๘, มจ. ๒๕/๕๓, ปส. ๔๙/๒๘๐

๗.๑๐ สุปปวาสสูตร, วาสาสูตร

นางสุปปวาสาอังคาสพระบรมศาสดา

นางสุปปวาสาผู้เป็นอริยสาวิกา ถวายโภชนาหารอันประณีต สะอาด มีรสเลิศ แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า
พระองค์จึงตรัสว่า เมื่อให้โภชนาหารเป็นทาน ย่อมชื่อว่า ให้สถาน ๔ แก่ปฏิคาหก คือ ให้อายุ ให้วรรณะ ให้สุขะ ให้พละ ผู้ให้ก็ย่อมได้สถานนั้นด้วย คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทั้งที่เป็นของทิพย์ และของมนุษย์
เมื่อระลึกถึงทานที่ให้เกิดความยินดี ขจัดซึ่งความตระหนี่ ย่อมเข้าถึงฐานะอันเป็นสวรรค์

อัง.จตุกก. ปุญญาภิสันทวรรค มก. ๓๕/๑๙๑, มจ. ๒๑/๙๕, ปส. ๓๗/๒๐๘

๗.๑๑ อานิสงส์ของการให้ทาน

พระบรมศาสดาตรัสตอบเทวดาที่มาทูลถามเรื่องทาน

ในเวลาปฐมยามล่วงไป พวกเทวดาสตุลลปกายิกาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ณ พระเชตวันมหาวิหาร
เมื่อเหล่าเทวดานั่ง ณ ที่อันควรแล้ว เทวดาหลายตนได้เปล่งอุทานในเรื่องของการทำทานแล้วมีผลมาก ทั้งในขณะที่ยังเป็นมนุษย์ และเมื่อละโลกไปแล้ว แต่มีเทวดาตนหนึ่งสงสัย จึงทูลถามพระบรมศาสดาว่า คำพูดของใครเป็นสุภาษิต

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เป็นสุภาษิตทั้งหมด และตรัสให้เทวดาฟังสุภาษิตดังนี้
ทานอันบัณฑิตสรรเสริญแล้ว โดยส่วนมากโดยแท้ก็แต่ธรรมบท(นิพพาน) แหละประเสริฐกว่าทาน เพราะว่า สัตบุรุษทั้งหลาย ผู้มีปัญญาในกาลก่อนก็ดี ในกาลก่อนกว่าก็ดี บรรลุซึ่งนิพพานแล้วแท้จริง

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๑๗๒, มจ. ๑๕/๔๐, ปส. ๒๗/๑๐๘

๗.๑๒ กินททสูตร

ปัญหาของเทวดา ๕ ข้อ

เทวดาทูลถามพระบรมศาสดาว่า ให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง ให้อะไรชื่อว่าให้วรรณะ ให้อะไรชื่อว่าให้ความสุข ให้อะไรชื่อว่าให้จักษุ ให้อะไรชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ให้อาหารชื่อว่า ให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่า ให้วรรณะ ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีปชื่อว่า ให้จักษุ และให้ที่พักอาศัยชื่อว่า ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้พร่ำสอนธรรมชื่อว่าให้อมฤตธรรม

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๒๓๙, มจ. ๑๕/๕๘, ปส. ๒๓/๑๔๘

๗.๑๓ วนโรปสูตร

บุญเจริญได้ทุกเวลา

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๑.๑๐ หน้า ๓๗๕

๗.๑๔ อาทิตตสูตร

เรือนที่ถูกไฟไหม้

ครั้งหนึ่งหลังปฐมยาม มีเทวดาตนหนึ่งเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา และกล่าวคาถาว่า

การให้ทาน เหมือนกับการนำสิ่งของออกจากเรือนที่กำลังถูกไฟไหม้อยู่ ของเหล่านั้นเป็นประโยชน์แก่เขา ของที่นำออกไม่ได้ ย่อมไหม้ในไฟนั้นฉันใด โลก คือ หมู่สัตว์อันชรา และมรณะเผาแล้วก็ฉันนั้น ควรนำออกด้วยการให้ทาน เพราะทานวัตถุที่บุคคลให้แล้ว ได้ชื่อว่า นำออกดีแล้ว มีสุขเป็นผล เมื่อจำต้องละร่างกาย ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๒๓๖, มจ. ๑๕/๕๗, ปส. ๒๓/๑๔๗

๗.๑๕ วณิชชสูตร

การค้าขาย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต ข้อ ๕.๙ หน้า ๓๑๙

๗.๑๖ ทานูปปัตติสูตร

ทำทานแล้วอธิษฐานไปสู่สุคติภูมิ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ผลอันเกิดจากการให้ทาน ๘ ประการ คือ

๑. เกิดในตระกูลสูง คือ ตระกูลกษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี

๒. เกิดเป็นเทวดาชั้นจาตุมหาราช

๓. เกิดเป็นเทวดาชั้นดาวดึงส์

๔. เกิดเป็นเทวดาชั้นยามา
๕. เกิดเป็นเทวดาชั้นดุสิต
๖. เกิดเป็นเทวดาชั้นนิมมานรดี
๗. เกิดเป็นเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี
๘. เกิดเป็นเทวดาชั้น พรหมกายิกา

ผลประการที่ ๑-๗ เกิดจากความมีศีล ให้ทานแล้วตั้งความปรารถนาไว้ ส่วนผลประการที่ ๘ เกิดจากความมีศีล ปราศจากราคะ ให้ทาน

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๘๑, มจ. ๒๓/๒๙๒, ปส. ๔๓/๔๒

๗.๑๗ อุทัยสูตร

การให้ทานบ่อยๆ ของทานบดี

เช้าวันหนึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จไปบิณฑบาตยังที่อยู่ของอุทัยพราหมณ์ อุทัยพราหมณ์จึงถวายภัตจนเต็มบาตร เช้าวันที่สอง ก็ถวายอย่างเสียมิได้ในวันที่สามก็เช่นกัน แต่ในวันที่สาม อุทัยพราหมณ์กราบทูลว่าพระบรมศาสดาคงติดในรส จึงเสด็จมาบิณฑบาตบ่อยๆ

พระองค์จึงตรัสตอบมีใจความสำคัญว่า กสิกรย่อมหว่านพืชบ่อยๆ ฝนย่อมตกบ่อยๆ ชาวนาย่อมไถนาบ่อยๆ ทานบดีย่อมให้บ่อยๆ ทานบดีให้บ่อยๆ แล้วก็เข้าถึงสวรรค์บ่อยๆ คนเขลา ย่อมเข้าถึงครรภ์บ่อยๆ สัตว์ย่อมเกิดและตายบ่อยๆ บุคคลทั้งหลายย่อมนำซากศพไปป่าช้าบ่อยๆ ส่วนผู้มีปัญญาแม้จะเกิดบ่อยๆ ก็เพื่อได้มรรคแล้วไม่เกิดอีก

อุทัยพราหมณ์ได้ยินดังนั้น กล่าวว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมได้แจ่มแจ้ง และประกาศตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยไปตลอดชีวิต

สัง.ส. พราหมณสังยุต มก. ๒๕/๒๖๕, มจ. ๑๕/๒๘๕, ปส. ๒๔/๒๔๔

๗.๑๘ ทานสูตร

การให้ทาน

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าสัตว์ทั้งหลายพึงรู้ผลแห่งทานเจตนา และการจำแนกทานเหมือนอย่างที่เรารู้ สัตว์เหล่านั้นไม่ให้ทานเสียก่อนก็จะไม่บริโภค และมลทิน คือ ความตระหนี่ก็จะไม่ครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้นได้ แม้คำข้าว คือ ก้อนข้าวของสัตว์เหล่านั้น จะพึงเหลืออยู่คำสุดท้ายก็ตาม ถ้าปฏิคาหกของพวกเขายังมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นยังไม่ได้แบ่งคำข้าวคำสุดท้าย แม้นั้น(ให้แก่ปฏิคาหก) ก็จะไม่บริโภค

ภิกษุทั้งหลาย แต่เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ผลแห่งทานเจตนา และการจำแนกทานเหมือนอย่างที่เรารู้ ฉะนั้นสัตว์เหล่านั้นจึงไม่ให้ทานเสียก่อนแล้วบริโภค และมลทิน คือ ความตระหนี่ก็ครอบงำจิตของสัตว์เหล่านั้นได้

ขุ.อิติ. เอกกนิบาต มก. ๔๕/๑๖๘, มจ. ๒๕/๓๗๐, ปส. ๕๔/๑๒๔

๗.๑๙ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการตั้งใจสอนศิลปะ

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสเนื้อความไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้ตั้งใจสอนศิลปะ วิชา จรณะ หรือกรรม โดยประสงค์ว่า ทำอย่างไรชนทั้งหลายนี้พึงรู้ได้เร็ว ถึงปฏิบัติได้เร็ว ไม่พึงลำบากนาน เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสมพอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระชงฆ์เรียวดังแข้งเนื้อทราย

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชา จะทรงได้พาหนะอันคู่ควรแก่พระราชา ซึ่งเป็นองค์ประกอบแห่งขบวนทัพของพระราชา เครื่องราชูปโภคอันสมควรแก่พระราชาโดยพลัน เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้ปัจจัยอันควรแก่สมณะ อันเป็นองค์ของสมณะ และเครื่องสมณูปโภคอันควรแก่สมณะโดยพลัน เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๗, มจ. ๑๑/๑๗๔, ปส. ๑๕/๒๖๐

๗.๒๐ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการทำทานด้วยของที่ควรบริโภค

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสเนื้อความไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ ให้ของที่ควรเคี้ยว ของที่ควรบริโภค ของที่ควรลิ้ม ของที่ควรชิม น้ำที่ควรดื่มอันประณีตและมีรสอร่อย เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสมพอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระมังสะในที่ ๗ แห่ง เต็มบริบูรณ์ ได้แก่ ที่หลังพระหัตถ์ทั้งสอง ที่หลังพระบาททั้งสอง ที่จะงอยบ่าทั้งสอง และที่ลำพระศอ

มหาบุรุษทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าทรงอยู่ครองเรือนจะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้ของที่ควรเคี้ยว ของที่ควรบริโภค ของที่ควรลิ้ม ของที่ควรชิม น้ำที่ควรดื่มอันประณีต มีรสอร่อย เมื่อเป็นพระราชา จะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้ของที่ควรเคี้ยว ของที่ควรบริโภค ของที่ควรลิ้ม ของที่ควรชิม น้ำที่ควรดื่ม อันประณีต มีรสอร่อย เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๑, มจ. ๑๑/๑๖๙, ปส. ๑๕/๒๕๔

๘. ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายปัจจัย ๔

๘.๑ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายอาหารและน้ำ

๘.๑.๑ วิสัยหชาดก

เศรษฐีผู้มั่นคงในการให้ทาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า แม้ท้าวสักกเทวราชห้ามว่าอย่าให้ทาน พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ก็ยังให้ทานอยู่ แล้วจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นวิสัยหเศรษฐี ผู้รักการให้ทาน ถึงกับสร้างโรงทานไว้ ๖ แห่ง บริจาคทานทุกวัน จนชาวไร่ชาวนาไม่ต้องทำไร่ทำนา ด้วยอานุภาพของการทำทาน ทำให้บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ของพระอินทร์ร้อน

เมื่อพระอินทร์ทราบเรื่อง จึงใช้อานุภาพของพระอินทร์ทำให้ทรัพย์ที่จะให้ทานหมดไป

พระโพธิสัตว์ก็ยังไม่ยอมหยุดให้ทาน ใช้เคียวเกี่ยวหญ้ามาขายเพื่อจะได้ทำทาน

ภายหลัง เมื่อพระอินทร์ทราบว่า วิสัยหเศรษฐีทำทาน เพื่อปรารถนาการเป็นพระพุทธเจ้า ไม่ใช่มุ่งหวังเป็นพระอินทร์ จึงใช้อานุภาพของตน ทำให้สมบัติกลับมาดังเดิม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า วิสัยหเศรษฐีได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. โกกิลวรรค มก. ๕๘/๖๔๗, มจ. ๒๗/๑๘๘, ปส. ๖๖/๒๗๐

๘.๑.๒ อนาถบิณฑิกเศรษฐี

เศรษฐียากจนลงก็ไม่ยอมเลิกทำทาน

อนาถบิณฑิกเศรษฐีสิ้นทรัพย์ในการสร้างวิหาร ๕๔ โกฏิ และถวายภัตตาหารแด่ภิกษุสามเณรทุกวัน ทรัพย์ที่มีอยู่ก็ลดน้อยลงไปทุกขณะ

เทวดาที่อาศัยอยู่ที่ซุ้มประตูที่ ๔ จึงมาบอกให้เศรษฐีเลิกทำทาน

อนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงไล่เทวดานั้นออกจากบ้าน

เทวดาได้รับความเดือดร้อนเพราะไม่มีที่อยู่ จึงไปขอให้ท้าวสักกะไปขอให้เศรษฐีให้ที่อยู่เหมือนเดิม

ท้าวสักกะแนะอุบายให้เทวดาไปตามสมบัติมาให้เศรษฐี เทวดาทำตามคำแนะนำ จึงได้กลับไปอยู่ที่เดิม

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๑๗, มจ. ๒๕/๖๘, ปส. ๕๐/๑๕๙

๘.๑.๓ อสทิสทาน

มหาทานมีเพียงครั้งเดียวในพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์

ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าปเสนทิโกศลและชาวพระนคร ได้แข่งขันถวายทานแด่ภิกษุสงฆ์ อันมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุข ซึ่งต่างฝ่ายก็จะเอาชนะกันให้ได้ โดยผลัดกันเป็นเจ้าภาพ

ถึงวาระที่หก พระราชาทอดพระเนตรเห็นทานของชาวพระนครแล้ว ถึงกับบรรทมไม่หลับ

พระนางมัลลิกาจึงถาม เมื่อทราบเรื่องราวทั้งหมด จึงจัดมหาทานซึ่งไม่มีใครสามารถจะทำได้ยิ่งไปกว่า

นี้อีกแล้ว โดยมีทรัพย์ ๑๔ โกฏิ เศวตฉัตร ๑ บัลลังก์ ๑ เชิงบาตร ๑ ตั่งเช็ดเท้า ๑ สตรีบดของหอม ๕๐๐ นาง ช้าง ๕๐๐ เชือก อันเป็นของที่ประมาณค่ามิได้ ถวายแด่พระบรมศาสดา

มหาทานในครั้งนี้เรียกว่า อสทิสทาน ในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ละพระองค์จะมีเพียงครั้งเดียว

ขุ.ธ. โลกวรรค มก. ๔๒/๒๖๒, มจ. ๒๕/๘๘, ปส. ๕๑/๓๓

๘.๑.๔ ขทิรังคารชาดก

ฝ่าหลุมเพลิงเพื่อใส่บาตรพระปัจเจกพุทธเจ้า

พระบรมศาสดาทรงปรารภทานของอนาถบิณฑิกเศรษฐี แม้เทวดามิจฉาทิฐิห้ามเศรษฐีทำทาน แต่เศรษฐีก็ยังให้ทานอยู่ ซึ่งอนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นอริยบุคคล ย่อมมีศรัทธาไม่หวั่นไหว ย่อมไม่เป็นของอัศจรรย์ พระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐี ยังไม่ดำรงในญาณที่แก่กล้า แม้ถูกวสวัตตีมารเนรมิตหลุมถ่านเพลิงลึกประมาณ ๘๐ ศอก ขวางทาง ก็ยอมสละแม้กระทั่งชีวิตในการสร้างมหาทานบารมีแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เศรษฐีในครั้งนั้น มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กุลาวกวรรค มก. ๕๕/๓๖๕, มจ. ๒๗/๑๗

๘.๑.๕ บุพกรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระ

เนื้อความเหมือนข้อ ๓.๒ หน้า ๓๖๕

๘.๑.๖ พระปิณฑปาติยติสสเถระ

รู้คุณอุบาสกที่เอาค่าตัวลูกสาวมาแลกอาหารถวาย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๕.๔.๕ หน้า ๒๐๐

๘.๑.๗ พระมหามิตตเถระ

ฉันบิณฑบาตประณีตจากผู้ยากจน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๕.๓.๑๕ หน้า ๑๙๘

๘.๑.๘ ปฐมนาวาวิมาน

อานิสงส์ของการถวายน้ำ

พระโมคคัลลานะถามเทพนารีว่า ทำบุญอะไร จึงมีผิวพรรณงดงาม โภคะทั้งมวลล้วนน่าพอใจ

เทพนารีตอบว่า ด้วยบุพกรรมที่ได้ถวายน้ำให้แก่พระภิกษุผู้กระหายน้ำ ทำให้วิมานมีแม่น้ำหลายสาย

ล้อมอยู่ มีหมู่ไม้ผลิดอกออกผลสะพรั่ง มีผิวพรรณงดงาม และโภคะ ล้วนน่าพอใจ มีอานุภาพรุ่งเรือง และรัศมีสว่างไสวไปทั่วสารทิศ

ขุ.วิ. ปีฐวรรค มก. ๔๘/๖๓, มจ. ๒๖/๘, ปส. ๖๐/๓

๘.๑.๙ ตติยนาวาวิมาน

อานิสงส์ของการถวายน้ำฉัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถามเทพนารีว่า ครั้งเป็นมนุษย์ทำบุญอะไร จึงมีอานุภาพรุ่งเรืองและวรรณะสว่างไสวไปทุกทิศ

เทพนารีกราบทูลว่า ในชาติก่อนครั้งเป็นมนุษย์ ข้าพระองค์ได้เห็นภิกษุหลายรูปลำบากกาย กระหายน้ำ จึงขวนขวายถวายน้ำฉัน ด้วยบุญนี้จึงบังเกิดแม่น้ำหลายสาย มีน้ำเยือกเย็น มีสวนไม้มาก มีต้นมะม่วง ต้นสาละ ต้นหมากหอม ต้นชมพู่ ต้นราชพฤกษ์ ต้นแคฝอย ที่ออกดอกสะพรั่ง วิมานอันเลอเลิศส่องสว่างรุ่งเรืองรอบทั้ง ๔ ทิศ ผิวพรรณหม่อมฉันจึงงดงาม และโภคะทั้งมวลเกิดขึ้นแก่หม่อมฉัน

ขุ.วิ. ปีฐวรรค มก. ๔๘/๗๔, มจ. ๒๖/๑๑, ปส. ๖๐/๔๐

๘.๑.๑๐ คุตติลวิมาน, อุทกกทายิกาวิมาน

อานิสงส์ของการถวายน้ำใช้ น้ำฉัน

พระโมคคัลลานะถามเทพนารีว่า ทำบุญอะไร จึงได้มีวรรณะงาม มีรัศมีส่องสว่างไปทั่วทุกทิศสถิตอยู่เหมือนดาวประกายพฤกษ์

เทพนารีตอบว่า ด้วยบุพกรรมได้ถวายน้ำใช้ และน้ำฉันแก่พระภิกษุรูปหนึ่ง

ขุ.วิ. ปาริฉัตตกวรรค มก. ๔๘/๒๕๕, มจ. ๒๖/๖๐, ปส. ๖๐/๑๔๐

๘.๑.๑๑ คังคาตีริยเถรคาถา

อานิสงส์ของการถวายน้ำดื่ม

ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า พระคังคาตีริยเถระเคยเกิดในตระกูลหนึ่ง เมื่อเจริญวัยแล้ว มีความเลื่อมใสในพระบรมศาสดา ได้ถวายน้ำดื่มแด่ภิกษุสงฆ์ ด้วยบุพกรรมนั้น ท่านเวียนว่ายตายเกิดในเทวโลกและมนุษยโลก ตลอดแสนกัป ในเวลาที่ต้องการน้ำ จะอยู่ที่ยอดภูเขา ยอดไม้ ในอากาศ หรือพื้นดิน น้ำย่อมเกิดแก่ท่านทันที

ในสมัยพุทธกาล ท่านเกิดเป็นบุตรคฤหบดีเจริญวัยแล้วอยู่ครองเรือน วันหนึ่งเกิดความสลดใจจึงออกบวช บำเพ็ญเพียร ท่านอธิษฐานว่า จะไม่สนทนากับใครในพรรษาแรก

ในพรรษาที่สองท่านพูดเพียงคำเดียว

ในพรรษาที่สามก็บรรลุอรหัตผลในระหว่างพรรษา

ขุ.เถร. ทุกนิบาต มก. ๕๑/๑๙, มจ. ๒๖/๓๔๙, ปส. ๖๒/๓๑๑

๘.๑.๑๒ผุสสิตกัมมิยเถราปทาน

ผลแห่งการตักน้ำในบึงถวาย

พระผุสสิตกัมมิยเถระตักเอาน้ำในบึงไปประพรมพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังจิตให้เลื่อมใส ด้วยบุพกรรมนั้นทำให้ได้เสวยราชสมบัติ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เป็นอธิบดีของมนุษย์ชื่อว่า ผุสสิตะ และมีเม็ดฝนตกรอบๆ ข้างละวา ได้บรรลุอรหัตผลด้วยกรรมที่เหลือ

ขุ.อป. คันโธทกวรรค มก. ๗๑/๘๐๑, มจ. ๓๒/๕๐๖, ปส. ๘๒/๑๓๖

๘.๒ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายเครื่องนุ่งห่ม

๘.๒.๑ พระมหาโกฏฐิตเถระ

ผู้เป็นเลิศของภิกษุด้านปฏิสัมภิทา

ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า พระมหาโกฏฐิตเถระเกิดในตระกูลที่มีทรัพย์มาก เห็นพระบรมศาสดาทรงตั้งภิกษุรูปหนึ่งไว้ในเอตทัคคะ ภิกษุผู้เลิศทางปฏิสัมภิทา มีความปรารถนาที่จะเป็นเช่นนั้นบ้าง จึงนิมนต์พระพุทธเจ้าและภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป ไปฉันโภชนะที่บ้านของตนเป็นเวลา ๗ วัน

ในวันที่ ๗ หลังจากเสร็จภัตตกิจแล้ว เขาสั่งให้คนเปิดคลังผ้า ครั้นทำจีวรอันมีราคาสูงสุด วางผ้าเนื้อละเอียดไว้ที่บาทมูลของพระพุทธเจ้า และถวายไตรจีวรแด่ภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป แล้วตั้งความปรารถนานั้น

พระบรมศาสดาทรงพยากรณ์ว่า จะได้ดังที่ปรารถนาไว้ในสมัยของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า

ขุ.เถร. เอกกนิบาต มก. ๕๐/๕๕, มจ. ๒๖/๓๐๔, ปส. ๖๒/๓๕

๘.๒.๒ นางวิสาขา

หญิงถวายจีวรย่อมได้เครื่องประดับมหาลดาปสาธน์

ในกาลแห่งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า นางวิสาขาถวายจีวรสาฎกแก่ภิกษุ ๒๐,๐๐๐ รูป แล้วได้ถวายด้าย เข็ม เครื่องย้อม ในที่สุดแห่งผลของการถวายจีวรของหญิงทั้งหลาย ย่อมได้เครื่องประดับ ชื่อ มหาลดาปสาธน์ ซึ่งประกอบด้วยเพชร ๔ ทะนาน แก้วมุกดา ๑๑ ทะนาน แก้วประพาฬ ๒๐ ทะนาน แก้วมณี ๓๓ ทะนาน เครื่องประดับนี้สวมที่ศีรษะแล้วยาวจรดหลังเท้า

ในเครื่องประดับนี้ ทำนกยูงตัวหนึ่งไว้ ขนปีกทำด้วยทอง ๕๐๐ ขน จะงอยปากทำด้วยแก้วประพาฬ นัยน์ตา คอ และแววหางทำด้วยแก้วมณี ก้านขน และขาทำด้วยเงิน นกยูงสถิตอยู่ท่ามกลางกระหม่อมของนางวิสาขา เสียงแห่งก้านขนปีกประหนึ่งทิพยสังคีต เครื่องประดับมีค่า ๙ โกฏิ

ส่วนที่สุดแห่งผลของทานจีวรของบุรุษทั้งหลาย ย่อมได้บาตรและจีวร อันสำเร็จด้วยฤทธิ์ เมื่อออกบวช

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๘๖, ปส. ๔๙/๑๑๔

๘.๒.๓ พราหมณ์ ชื่อ จูเฬกสาฎก

ถวายผ้าสาฎกแล้วกล่าวว่า ชิตังเม

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๒.๑๗ หน้า ๓๘๔

๘.๒.๔ นาควิมาน

ผลแห่งการถวายผ้าคู่หนึ่งแด่พระพุทธเจ้า

พระสังคีสเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า เธอประดับเครื่องทรง ขึ้นคชสารตัวประเสริฐมีร่างใหญ่ งาทั้งสองของพญาคชสาร ล้วนมีสระโบกขรณีเนรมิต มีน้ำใสสะอาด ดารดาษด้วยดอกปทุมบานสะพรั่ง ในดอกปทุมมีหมู่ดุริยเทพบรรเลงเพลง เทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก เธอได้เทวฤทธิ์เช่นนี้ เมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไร

เทพธิดาตอบว่า ดิฉันได้ถวายผ้าคู่หนึ่งแด่พระพุทธเจ้า ถวายอภิวาทแล้วมีจิตยินดี ได้ทำอัญชลีแก่พระองค์ ดิฉันถึงแก่กรรมตั้งแต่อายุยังน้อย เคลื่อนจากอัตภาพนั้นแล้ว บังเกิดในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ มีบริวาร ยศ เป็นปชาบดีองค์หนึ่งของท้าวสักกะ นามว่า ยสุตตรา ปรากฏไปทั่วทุกทิศ

ขุ.วิ. มัญชิฏฐกวรรค มก. ๔๘/๓๔๑, มจ. ๒๖/๘๑, ปส. ๖๐/๑๗๙

๘.๒.๕ อัฑฒเจลกเถราปทาน

ผลแห่งการถวายผ้าครึ่งผืนแด่พระพุทธเจ้า

พระอัฑฒเจลกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

ข้าพเจ้าเป็นคนเข็ญใจถึงอาการน่าสงสารอย่างยิ่ง ได้ถวายผ้าครึ่งผืนแด่พระติสสสัมมาสัมพุทธเจ้า

ครั้นถวายผ้าครึ่งผืนแล้ว บันเทิงอยู่ในสวรรค์ตลอด ๑ กัป และในกัปทั้งหลายที่เหลือ ข้าพเจ้าได้ทำกุศลไว้แล้ว

ในกัปที่ ๙๒ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ถวายผ้าไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการถวายผ้า

ในกัปที่ ๕๑ นับจากกัปนี้ไป ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.เถร. สุธาวรรค มก. ๗๑/๓๓๔, มจ. ๓๒/๒๔๐, ปส. ๘๑/๒๗๐

๘.๒.๖ ทุสสทายกเถราปทาน

ผลแห่งการถวายผ้าเป็นเครื่องบรรณาการแด่พระพุทธเจ้า

พระทุสสทายกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตของตน จึงกล่าวว่า

ครั้งนั้น ข้าพเจ้าเป็นราชโอรส ได้เครื่องบรรณาการแล้วจึงถวายพระสิทธัตถสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงรับแล้วใช้พระหัตถ์ลูบผ้า เสด็จเหาะขึ้นสู่นภากาศ ผ้าก็ปลิวไปตามเบื้องพระปฤษฎางค์ ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในพระองค์ว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นบุคคลผู้เลิศ

ในกัปที่ ๖๗ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มีพลานุภาพมาก

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. สุปาริจริยวรรค มก. ๗๑/๕๕๕, มจ. ๓๒/๓๓๔, ปส. ๘๒/๖๕

๘.๒.๗ พระวนวาสีติสสเถระ

ถวายผ้ากัมพลตั้งแต่วันแรกที่เกิด

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๘.๓ หน้า ๒๕๑

๘.๓ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายที่อยู่อาศัย

๘.๓.๑ บุพจริยาของพระอุบาลีเถระ

ผลของการสร้างสังฆารามถวายพระพุทธเจ้า

ในสมัยของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่าน (พระอุบาลี) เป็นพราหมณ์ผู้มีทรัพย์มาก ได้จ่ายทรัพย์แสนหนึ่ง ซื้อสวนเพื่อสร้างสังฆารามด้านทิศตะวันออกของนคร

ท่านได้สร้างเรือนยอด ปราสาท เรือนไฟ ห้องอาบน้ำ ถวายเก้าอี้ ตั่ง จัดตั้งอารักขา สร้างกำแพงเพื่อหวังว่า ใครๆ อย่าได้เบียดเบียนท่านผู้มีใจสงบ

ท่านจ่ายทรัพย์แสนหนึ่งสร้างที่อยู่อาศัยในสังฆาราม แล้วน้อมถวายพระพุทธเจ้า

พระบรมศาสดาและพระขีณาสพ ๑,๐๐๐ รูป เสด็จมาสู่อาราม พระองค์ทรงรับสังฆารามและทรงพยากรณ์ว่า กองทัพ ๔ เหล่า เครื่องดนตรี ๖๐,๐๐๐ ชิ้น กลองที่ประดับตกแต่งสวยงาม สาวรุ่น ๘๖,๐๐๐ นาง ที่งดงาม จักแวดล้อมผู้นี้อยู่เป็นนิตย์

ผู้นี้จักรื่นรมย์ในเทวโลก ๓๐,๐๐๐ กัป จักเป็นจอมเทพครองเทวสมบัติ ๑,๐๐๐ ชาติ เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๑,๐๐๐ ชาติ เป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพบูลย์นับชาติไม่ถ้วน

ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ สมัยพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า จะมีนามว่า พระอุบาลี เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายด้านทรงพระวินัย

ขุ.อป. เถราปทาน มก. ๗๐/๕๖๓, มจ. ๓๒/๖๘, ปส. ๘๑/๒

๘.๓.๒ สุวรรณวิมาน

มาณพสร้างวิหารถวายพระบรมศาสดา

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า วิมานที่ภูเขาทองคำของท่าน มีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกส่วนปกคลุมด้วยข่ายทองคำ ผูกขึงข่ายกระดึงไว้ เสาวิมานทุกต้นแปดเหลี่ยม สร้างไว้อย่างสวยงาม ล้วนประดิษฐ์ด้วยแก้วไพฑูรย์ แต่ละเหลี่ยมประดับรัตนะ ๗ ประการ มีพื้นน่ารื่นรมย์ใจ วิจิตรด้วยแก้วไพฑูรย์ ทองคำ แก้วผลึก เงิน แก้วลาย แก้วมุกดา และทับทิม ที่วิมานนั้นไม่มีธุลีฟุ้งขึ้น มีหมู่จันทันสีเหลืองสร้างไว้รองรับช่อฟ้า

บันได ๔ บันได สร้างไว้ ๔ ทิศ วิมานนั้นมีห้องสำเร็จด้วยรัตนะต่างๆ รุ่งโรจน์ดังพระอาทิตย์ ที่วิมานนั้น มีขอบชายคาอยู่ทั้ง ๔ ทิศ จัดสร้างได้สัดส่วนส่องแสงสว่างโชติช่วงโดยรอบทั้ง ๔ ทิศ

ในวิมานอันประเสริฐนั้น ท่านเป็นเทพบุตรมีรัศมีรุ่งเรืองมาก มีผิวพรรณรุ่งโรจน์อย่างยิ่งดังพระอาทิตย์กำลังอุทัย นี้เป็นผลของทาน หรือศีล หรือการกราบไหว้ของท่าน อาตมาถามท่านแล้วโปรดบอกผลกรรมนั้นแก่อาตมาเถิด

เทพบุตรนั้นดีใจที่พระมหาโมคคัลลานเถระถาม จึงตอบปัญหาผลกรรมไปตามที่พระเถระถามว่า ข้าพเจ้าเลื่อมใสแล้ว ให้สร้างวิหารใกล้เมืองอันธกวินทะ ถวายพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นเผ่าพันธุ์พระอาทิตย์ด้วยมือของตน ข้าพเจ้ามีจิตผ่องใส ได้ถวายของหอม ดอกไม้ ปัจจัย

ขุ.วิ. สุนิกขิตวรรค มก. ๔๘/๕๘๙, มจ. ๒๖/๑๔๒, ปส. ๖๐/๒๗๔

๘.๓.๓ พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

ผู้เป็นเลิศของภิกษุณีด้านรัตตัญญู

พระเถรีรูปนี้เกิดในเรือนผู้มีสกุล ได้ฟังธรรมของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นพระบรมศาสดาทรงสถาปนาภิกษุณีรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศของภิกษุณีผู้รัตตัญญู จึงทำกุศลอย่างยิ่งยวดขึ้นไปแล้วปรารถนาตำแหน่งนั้นจนตลอดชีวิต เที่ยวเวียนว่ายอยู่ในเทวดา และมนุษย์ตลอดแสนกัป

ต่อมา นางได้เกิดเป็นหัวหน้าทาสีห้าร้อย ในโลกซึ่งกำลังว่างจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นางได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ๕ องค์ จึงชวนหญิงรับใช้ ๕๐๐ คน ช่วยกันสร้างกุฏิ ๕ หลัง พร้อมด้วยบริวาร มีที่จงกรม เตียง ตั่ง น้ำฉัน น้ำใช้และภาชนะไว้เรียบร้อย นิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้าอยู่จำพรรษาตลอดไตรมาส หญิงทั้งหมดทำกุศลตลอดชีวิตแล้วเกิดในเทวโลก

ในภพสุดท้ายมาเกิดเป็นพระนางมหาปชาบดีโคตมี เมื่อบรรลุธรรมแล้ว ครั้นจะปรินิพพาน ภิกษุณี ๕๐๐ รูป ที่ตามมาด้วยก็ขอปรินิพพานพร้อมกับพระนาง

ขุ.เถรี. เสนาสนขันธกะ มก. ๕๔/๒๓๗, มจ. ๒๖/๕๘๐, ปส. ๖๔/๑๑๘

๘.๓.๔ คาถาอนุโมทนาวิหารทาน, อรรถกถาอปัณณกชาดก

อานิสงส์ของการถวายวิหาร

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้สร้างวิหารถวาย พระบรมศาสดาตรัสอนุโมทนาว่า เสนาสนะย่อมป้องกันเย็น ร้อน ย่อมป้องกันเนื้อร้าย งู ยุง น้ำค้าง น้ำฝน ย่อมบรรเทาเวทนาที่เกิดขึ้น เพื่อหลีกเร้น เพื่อความเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้ง บัณฑิตเมื่อเล็งเห็นประโยชน์ตน จึงสร้างวิหารอันร่มรื่นให้ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นพหูสูต พึงถวายข้าวและน้ำ ผ้าและเสนาสนะด้วยใจเลื่อมใสในท่านผู้ซื่อตรง ท่านรู้ธรรมใดในโลกนี้แล้ว จะเป็นผู้ไม่มีอาสวะจะปรินิพพาน ท่านย่อมแสดงธรรม อันเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ทั้งปวง

วิ.จู. เสนาสนขันธกะ มก. ๙/๑๐๗,๑๔๐
ขุ.ชา. อปัณณกวรรค มก. ๖๕/๑, มจ. ๒๗/๑, ปส. ๖๕๑/๑

๘.๓.๕ วนโรปสูตร

บุญเจริญได้ทุกเวลา

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๑.๑๐ หน้า ๓๗๕

๘.๔ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายยารักษาโรค

๘.๔.๑ พระพากุลเถระ

ผู้เป็นเลิศของภิกษุด้านมีโรคน้อย

ในอดีตชาติ พระพากุลเถระได้ประกอบเหตุแห่งความเป็นผู้มีอาพาธน้อย ไว้กับพระพุทธเจ้าหลายๆ พระองค์ คือ สมัยพระอโนมทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านปรุงยาถวายพระบรมศาสดาจนหายจากอาพาธ แล้วตั้งความปรารถนาไว้ว่า เกิด ณ ภพชาติใด ขออย่าให้เจ็บป่วยไข้แม้เพียงเล็กน้อย

ต่อมา ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านเห็นพระบรมศาสดาแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งเป็นเอตทัคคะด้านผู้มีอาพาธน้อย จึงประกอบการกุศล แล้วตั้งความปรารถนาเป็นเอตทัคคะด้านผู้มีอาพาธน้อยบ้าง

ต่อมา ในสมัยพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านปรุงยาถวายภิกษุ ๖,๘๐๐,๐๐๐ รูป มีพระบรมศาสดาเป็นประธาน ซึ่งกำลังอาพาธเป็นโรคที่ศีรษะเพราะลมดูจากต้นไม้มีพิษ จนหายอาพาธทั้งหมด

ต่อมา ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกอบการกุศลใหญ่ ซ่อมสร้างพระวิหารใหญ่ที่ทรุดโทรม รวมทั้งโรงพยาบาลที่มีทั้งยาใช้ ยาฉันไว้พร้อม แทนความตั้งใจเดิมที่จะซ่อมสร้างเรือนของตนเองที่ทรุดโทรม จนถึงสมัยพระบรมศาสดาของเรา ตั้งแต่เกิดมาได้บวชสำเร็จเป็นพระอรหันต์จนกระทั่งปรินิพพาน ท่านไม่เคยอาพาธเลยแม้แต่น้อย

ม.อุ. สุญญตวรรค มก. ๒๓/๗๒, ปส. ๒๑/๓๕๑
ขุ.เถร. ติกนิบาต มก. ๕๑/๒๔๑, มจ. ๒๖/๓๗๔, ปส. ๖๓/๕๖
อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๔๖๖, มจ. ๒๐/๒๙, ปส. ๓๔/๑๘๖

๘.๔.๒ เตกิจฉกานิเถรคาถา

ถวายยาบำบัดรักษาอาพาธของพระบรมศาสดา

ในสมัยพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่าน (พระเตกิจฉกานิเถระ) เกิดในตระกูลหนึ่ง สำเร็จวิชาเวชศาสตร์ ได้รักษาอาพาธของพระอโสกเถระผู้เป็นอุปัฏฐากของพระบรมศาสดา และพยาบาลชนทั้งหลาย เมื่อสิ้นอายุขัยได้ท่องเที่ยวไปในเทวโลกและมนุษยโลก

ในกัปที่ ๙๑ แต่ภัทรกัปนี้ ท่านไม่รู้จักทุคติเลย ด้วยผลแห่งการถวายยา

ในกัปที่ ๘ แต่ภัทรกัปนี้ ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ

ในสมัยพุทธกาลได้เกิดในตระกูลพราหมณ์ เจริญวัยแล้วออกบวชได้บำเพ็ญเพียรจนได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ขุ. อป. กุมุทวรรค มก. ๗๑/๕๘๕, มจ. ๓๒/๓๔๔, ปส. ๘๒/๗๔

๘.๔.๓ ประวัติหมอชีวก แพทย์ผู้เลิศ

ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงสถาปนาอุบาสกท่านหนึ่งไว้ในผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งหลาย ผู้เลื่อมใสในบุคคล หมอชีวกก็ตั้งความปรารถนานั้น หมั่นสร้างกุศลกรรม เมื่อละอัตภาพนี้แล้ว ก็เวียนตายเวียนเกิดในเทวโลกและมนุษยโลกตลอดแสนกัป

ในสมัยพุทธกาล หมอชีวกถือกำเนิดในครรภ์ของหญิงงามเมือง ถูกทอดทิ้งตั้งแต่คลอด

เจ้าชายอภัยแห่งกรุงราชคฤห์นำไปเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรม จนเติบโตขึ้น ก็ได้ไปเรียนวิชาแพทย์กับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ณ เมืองตักสิลา ใช้เวลาเรียนเพียง ๗ ปี เท่านั้น (บุคคลอื่นใช้เวลาเรียน ๑๖ ปี) ก็หมดภูมิรู้ของอาจารย์ หลังจากนั้นก็เดินทางกลับ

ระหว่างทาง เมื่อถึงเมืองสาเกตุ ได้รักษาภรรยาเศรษฐีท่านหนึ่ง ซึ่งป่วยเป็นโรคปวดศีรษะมา ๗ ปี ได้รับการรักษาจากแพทย์ใหญ่หลายคนก็ไม่หาย หมอชีวกอาสาให้การรักษาด้วยยาเพียงครั้งเดียวก็หายป่วย

เมื่อถึงเมืองราชคฤห์ ทำการรักษาพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งป่วยเป็นโรคริดสีดวงด้วยการทายาเพียงครั้งเดียวก็หายจากโรค จึงได้รับแต่งตั้งเป็นแพทย์หลวงตั้งแต่นั้นมา

ต่อมา เศรษฐีท่านหนึ่ง เป็นโรคปวดศีรษะมานาน ๗ ปี รักษาเท่าไรก็ไม่หาย หมอชีวกตรวจดูพบมีสัตว์ ๒ ตัว อยู่ในเนื้อสมองคอยกัดกินมันสมอง ได้ทำการผ่าตัดรักษาเพียง ๓ สัปดาห์ เศรษฐีก็หายเป็นปกติ หมอชีวกได้ให้การรักษาแก่ผู้อื่นอีกมากให้หายป่วย ด้วยการรักษาเพียงครั้งเดียวเท่านั้น

ครั้งต่อมา มีโอกาสปรุงยาถ่ายถวายพระบรมศาสดาซึ่งอาพาธ เนื่องจากมีของหมักหมมมาก ครั้นฉันยาแล้วไม่นาน พระองค์ก็หายจากอาพาธ

ต่อมาไม่นาน พระบรมศาสดาได้แต่งตั้งท่านเป็นเอตทัคคะ ด้านเลิศกว่าอุบาสกผู้เลื่อมใสในบุคคล

วิ.ม. จีวรขันธกะ มก. ๗/๒๔๒, มจ. ๕/๑๗๙

อัง.เอกก. เอตทัคคบาลี มก. ๓๓/๗๗, มจ. ๒๐/๓๒, ปส. ๓๕/๓

๘.๔.๔ ประวัตินางสุปปิยาอุบาสิกา

ผู้เลิศด้านอุปัฏฐากภิกษุไข้

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๒.๒๔ หน้า ๓๘๗

๘.๕ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการถวายเครื่องอุปโภค

๘.๕.๑ บุพจริยาของพระเสลเถระ

อานิสงส์ของการถวายไทยธรรม

ในอดีตชาติของพระเสลเถระ เคยชักชวนหมู่ญาติ ๓๐๐ คน ร่วมกันสร้างโรงฉันอย่างสวยงาม และถวายแก่พระบรมศาสดา นอกจากนี้ได้ถวายไม้กลอน ถวายเสา ๕ ต้น ถวายรัตนบัลลังก์ ถวายเครื่องบริโภคภายในศาลาที่สร้างเสร็จแล้ว ทำบุญกุศล ทำให้เข้าถึงความเป็นผู้ประเสริฐ

ในสมัยพุทธกาลท่านออกบวช ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยคุณวิเศษ ท่านได้ภาษิตคาถาถึงอานิสงส์ของการถวายทานดังนี้

ข้าพเจ้าได้ถวายไม้กลอนทั้งหลาย จึงได้อยู่ในธรรมเป็นอันมาก ด้วยกรรมที่ได้ทำไว้ดีแล้วนั้น ข้าพเจ้าย่อมได้เหตุ ๘ ประการ คือ

๑. ข้าพเจ้าเป็นผู้ที่เขาบูชาในทิศทั้งหลาย

๒. มีโภคสมบัตินับไม่ถ้วน

๓. เป็นที่พึ่งของคนทั้งปวง

๔. ไม่มีความสะดุ้งกลัว

๕. ข้าพเจ้าไม่มีความเจ็บไข้

๖. รักษาอายุได้ยืนยาว

๗. มีผิวพรรณละเอียดอ่อน อยู่ในที่อยู่ที่ปรารถนาได้

เพราะได้ถวายไม้กลอน ๘ อัน ข้าพเจ้าจึงได้อยู่ในธรรมเป็นอันมาก ความเป็นพระอรหันต์ถึงพร้อมด้วยปฏิสัมภิทาเป็นข้อที่ ๘ อีกข้อหนึ่งของข้าพเจ้า

เพราะได้ถวายเสา ๕ ต้น ข้าพเจ้าจึงได้อยู่ในธรรมเป็นอันมาก ด้วยกรรมที่ได้ทำไว้ดีแล้วนั้น ข้าพเจ้าจึงได้เหตุ ๕ ประการ คือ

๑. ข้าพเจ้าเป็นผู้มีเมตตาไม่หวั่นไหว

๒. มีโภคสมบัติไม่รู้จักพร่อง

๓. มีถ้อยคำที่ควรเชื่อถือได้ โดยที่ข้าพเจ้าไม่เสียถ้อยคำ

๔. ข้าพเจ้ามีจิตไม่ฟุ้งซ่าน

๕. ไม่เป็นเสี้ยนหนามต่อใครๆ

ด้วยกรรมที่ได้ทำไว้ดีแล้วนั้น ข้าพเจ้าจึงเป็นผู้ปราศจากมลทินในศาสนา

ข้าพเจ้าได้ทำบัลลังก์ที่ทำอย่างสวยงามแล้วจัดตั้งไว้ในศาลา ด้วยกรรมที่ได้ทำไว้ดีแล้วนั้น ข้าพเจ้าจึงได้เหตุ ๕ ประการ คือ

๑. เกิดในตระกูลสูง

๒. มีโภคะมาก

๓. มีสมบัติทุกอย่าง

๔. ไม่มีความตระหนี่

๕. เมื่อข้าพเจ้าปรารถนาจะไป บัลลังก์ก็ตั้งขึ้น ข้าพเจ้าย่อมไปพร้อมกับบัลลังก์อันประเสริฐ ตามที่ข้าพเจ้าปรารถนา

เพราะการถวายบัลลังก์นั้น ข้าพเจ้ากำจัดความมืดทั้งหมดได้แล้ว

ขุ.อป. ปิลินทวรรค มก. ๗๑/๙๐๖, มจ. ๓๒/๖๐๙, ปส. ๘๒/๑๘๔

๘.๕.๒ บุพจริยาของพระปิลินทวัจฉเถระ

อานิสงส์ของการถวายไทยธรรม

ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านปิลินทวัจฉะเกิดเป็นนายประตู มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก คิดว่าควรจะถือทรัพย์ทั้งหมดไว้ในทางที่ถูก จึงถวายฉัตร ๑๐๐,๐๐๐ คัน เครื่องบริโภค และบริขารทั้งหมดอย่างละ ๑๐๐,๐๐๐ ชิ้น แด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสาวก ท่านได้ภาษิตคาถาถึงอานิสงส์ของการถวายทานดังนี้

ข้าพเจ้าได้ถวายร่มในพระสุคต และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้วได้รับอานิสงส์ ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๘ ประการ คือ

๑. ไม่รู้สึกหนาว

๒. ไม่รู้สึกร้อน

๓. ละอองและธุลีไม่แปดเปื้อน

๔. เป็นผู้ไม่มีอันตราย

๕. ไม่มีเสนียดจัญไร

๖. ชนทั้งหลายยำเกรงทุกเมื่อ

๗. เป็นผู้มีผิวพรรณละเอียด

๘. เป็นผู้มีใจใสสะอาด

เมื่อข้าพเจ้าเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพ ฉัตร ๑๐๐,๐๐๐ คัน ซึ่งประกอบด้วยเครื่องประดับ ทุกอย่างกั้นอยู่เหนือศีรษะของข้าพเจ้ายกเว้นชาตินี้ เพราะอานุภาพแห่งกรรมนั้น เพราะฉะนั้น ในชาตินี้ การกั้นฉัตรจึงไม่มีแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ากระทำกรรมทุกอย่างก็เพื่อบรรลุฉัตร คือ วิมุตติ

ข้าพเจ้าได้ถวายผ้าในพระสุคต และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้วได้รับอานิสงส์ ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๘ ประการ คือ

๑. ข้าพเจ้าเป็นผู้มีผิวพรรณดังทอง

๒. ปราศจากธุลี (ปราศจากไฝฝ้า)

๓. มีรัศมีผ่องใส

๔. มีตบะ

๕. มีร่างกายมีผิวเกลี้ยงเกลา

๖. เมื่อข้าพเจ้าเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพก็มีผ้าสีขาว ๑๐๐,๐๐๐ ผืน

๗. มีผ้าสีเหลือง ๑๐๐,๐๐๐ ผืน

๘. มีผ้าสีแดง ๑๐๐,๐๐๐ ผืน กั้นอยู่เหนือศีรษะของข้าพเจ้า นี้เป็นผลแห่งการถวายผ้า

ข้าพเจ้าได้ผ้าไหม ผ้ากัมพล ผ้าป่าน และผ้าฝ้ายในที่ทุกแห่ง เพราะผลกรรมเหล่านั้น

ข้าพเจ้าได้ถวายบาตรในพระสุคต และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้วได้รับอานิสงส์ ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๑๐ ประการ คือ

๑. ข้าพเจ้าบริโภคโภชนาหารในภาชนะทองคำ ภาชนะแก้วมณี ภาชนะเงิน และภาชนะที่ทำด้วยทับทิมทุกครั้ง

๒. ข้าพเจ้าเป็นผู้ไม่มีอันตราย

๓. ไม่มีเสนียดจัญไร

๔. ชนทั้งหลายยำเกรงทุกเมื่อ

๕. เป็นผู้ได้ข้าว น้ำ ผ้า และที่นอนเป็นปกติ

๖. โภคสมบัติของข้าพเจ้าไม่มีพินาศ

๗. ข้าพเจ้าเป็นผู้มีจิตมั่นคง

๘. เป็นผู้ใคร่ธรรมทุกเมื่อ

๙. เป็นผู้มีกิเลสน้อย

๑๐. ไม่มีอาสวะ

คุณเหล่านี้ ติดตามข้าพเจ้าไปทั้งในเทวโลก และมนุษยโลก โดยไม่ละจากข้าพเจ้าในที่ทุกแห่ง เปรียบเหมือนเงาต้นไม้

ข้าพเจ้าได้ถวายมีดเล็กที่ทำอย่างสวยงาม เนื่องด้วยเครื่องผูกอย่างวิจิตรจำนวนมากแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐที่สุดแก่สงฆ์แล้ว ได้รับอานิสงส์ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๘ ประการ คือ

๑. ข้าพเจ้าเป็นผู้กล้า

๒. เป็นผู้ไม่มีความเดือดร้อน

๓. ถึงความสำเร็จในเวสารัชชกรณธรรม

๔. เป็นผู้มีปัญญาเครื่องทรงจำ

๕. มีความเพียร

๖. ประคองใจไว้ได้ทุกเมื่อ

๗. ได้ญาณอันสุขุมเป็นเครื่องตัดกิเลส

๘. ได้ความบริสุทธิ์ ไม่มีอะไรเทียบเท่าในที่ทั้งปวง

ข้าพเจ้าได้ถวายเข็มในพระสุคต และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้ว ได้รับอานิสงส์ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๕ ประการคือ

๑. เมื่อข้าพเจ้าเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ เป็นผู้มีมหาชนนอบน้อม

๒. ตัดความสงสัยได้

๓. มีรูปร่างงดงาม

๔. มีโภคสมบัติ

๕. มีปัญญาฉลาดหลักแหลมทุกเมื่อ

ข้าพเจ้าพิจารณาเห็นอรรถ ซึ่งเป็นฐานะละเอียดลึกซึ้งด้วยญาณ ญาณของข้าพเจ้าเสมอด้วยยอดเพชร เป็นเครื่องกำจัดความมืด

ข้าพเจ้าได้ถวายมีดตัดเล็บในพระสุคต และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้วได้รับอานิสงส์ ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๕ ประการ คือ

๑. ข้าพเจ้าย่อมได้ทาสชายหญิง

๒. ได้โคและม้า

๓. ได้ลูกจ้างที่เป็นนางฟ้อนรำ

๔. ได้ช่างตัดผม

๕. ได้พ่อครัวผู้ทำอาหารจำนวนมากในที่ทั้งปวง

ข้าพเจ้าได้ถวายพัดใบตาลสวยงามในพระสุคตแล้วได้รับอานิสงส์ ๘ ประการ ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า คือ

๑. ข้าพเจ้าไม่รู้สึกหนาวร้อน

๒. ไม่มีความเร่าร้อน

๓. ไม่รู้สึกกระวนกระวาย ที่ทำจิตของข้าพเจ้าให้เร่าร้อน

๔. ไฟทั้งหมด คือไฟ คือราคะ

๕. ไฟคือ โทสะ

๖. ไฟคือ โมหะ

๗. ไฟคือ มานะ

๘. ไฟคือ ทิฐิ ข้าพเจ้าดับได้แล้ว

ข้าพเจ้าได้ถวายภาชนะสำหรับใส่ของบริโภคในพระพุทธเจ้า และในพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่สูงสุดแล้ว ได้รับอานิสงส์ ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๓ ประการ คือ

๑. ข้าพเจ้าย่อมได้ภาชนะทองคำ ภาชนะแก้วมณี ภาชนะแก้วผลึก และภาชนะแก้วทับทิม

๒. ได้ภริยา ได้ทาสชายหญิง พลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า และหญิงผู้เคารพนาย

๓. ได้เครื่องบริโภคทุกเวลา

ข้าพเจ้าได้ถวายเภสัชในพระสุคต และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐแล้วได้รับอานิสงส์ ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๑๐ ประการ คือ

๑. เป็นผู้มีอายุยืน

๒. มีกำลัง

๓. เป็นนักปราชญ์

๔. มีวรรณะ

๕. มียศ

๖. มีสุข

๗. ไม่มีอันตราย

๘. ไม่มีเสนียดจัญไร

๙. ชนทั้งหลายยำเกรงทุกเมื่อ

๑๐. ไม่มีความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก

ข้าพเจ้าได้ถวายรองเท้าในพระสุคต และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้วได้รับอานิสงส์ ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๓ ประการ คือ

๑. ได้ยานคือช้าง ยานคือม้า วอและคานหาม

๒. มีรถ ๖๐,๐๐๐ คัน แวดล้อมข้าพเจ้าทุกเมื่อ

๓. เมื่อข้าพเจ้าเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพ รองเท้าแก้วมณี รองเท้าทองแดง รองเท้าทองคำ รองเท้าเงิน ผุดขึ้นรองรับทุกย่างเท้า

บุญกรรมทั้งหลายย่อมช่วยชำระอาจารคุณให้สะอาดแน่นอน ข้าพเจ้าได้คุณเหล่านี้เพราะผลแห่งกรรมนั้น

ข้าพเจ้าได้ถวายผ้าเช็ดน้ำในพระสุคต และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้ว ได้รับอานิสงส์ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๕ ประการ คือ

๑. ข้าพเจ้าเป็นผู้มีผิวพรรณดุจทองคำ ปราศจากธุลี

๒. มีรัศมีผ่องใส

๓. มีตบะ

๔. ร่างกายมีผิวเกลี้ยงเกลา

๕. ฝุ่นละอองไม่ติดร่างกายข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าได้ถวายไม้เท้าในพระสุคต และในพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหมู่คณะที่ประเสริฐสุดแล้ว ได้รับอานิสงส์ซึ่งสมควรแก่กรรมของข้าพเจ้า ๕ ประการ คือ

๑. ข้าพเจ้ามีบุตรมาก

๒. ไม่มีความสะดุ้งกลัว

๓. ได้รับการคุ้มครองโดยการอารักขาทั้งปวง ใครๆ ข่มไม่ได้ทุกเมื่อ

๔. ไม่รู้จักความพลั้งพลาด

๕. มีใจไม่ฟุ้งซ่าน

ท่านละจากโลกแล้วท่องเที่ยวอยู่ในเทวโลก และมนุษยโลก มาในสมัยพุทธกาล ได้ฟังธรรมแล้วมีศรัทธาออกบวช ไม่นานก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ขุ.อป. ปิลินทวรรค มก. ๗๑/๘๘๐, มจ. ๓๒/๕๗๙, ปส. ๘๒/๑๖๘

๘.๕.๓ บุพจริยาของพระเหมกเถระ

อานิสงส์ของการถวายตั่งแก้ว

ในอดีตชาติพระเหมกเถระบวชเป็นดาบส ได้เนรมิตตั่งแก้วล้วนๆ แล้วเนรมิตอาสนะด้วยฤทธิ์ ถวายพระปิยทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระบรมศาสดาทรงอนุโมทนา และพยากรณ์อานิสงส์ที่ได้ถวายตั่งแก้วว่า

ท่านผู้นี้จักรื่นรมย์ในเทวโลกตลอด ๗๗ กัป จักเป็นพระจักรพรรดิ ๗๕ ชาติ จักเป็นจอมเทพครองเทวสมบัติ ๓๒ ชาติ จักเป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพบูลย์นับชาติไม่ถ้วน จักได้บัลลังก์ทองคำ บัลลังก์เงิน บัลลังก์แก้วทับทิม และบัลลังก์แก้วล้วนที่ทำอย่างสวยงามจำนวนมาก บัลลังก์มากมายจักแวดล้อมผู้นี้ ซึ่งเกิดเป็นมนุษย์พรั่งพร้อมด้วยบุญกรรม แม้เดินอยู่ทุกเมื่อ

ปราสาทที่เป็นเรือนยอดและที่นอนอันควรค่ามาก ดังจะรู้จิตของผู้นี้ บังเกิดขึ้นในขณะนั้นนั่นเอง

ช้างพลายชาติมาตังคะ ๖๐,๐๐๐ เชือก ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง มีสายประโคน พานหน้า และพานหลังทำด้วยทอง ประกอบด้วยเครื่องประดับศีรษะและข่ายล้วนเป็นทอง มีควาญช้างผู้ถือหอกซัด และขอขึ้นขี่ประจำพลช้างเหล่านั้นจักบำเรอผู้นี้ นี้เป็นผลแห่งการถวายตั่งแก้ว

ม้าสินธพชาติอาชาไนย ๖๐,๐๐๐ ตัว เป็นพาหนะวิ่งเร็ว ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง มีทหารม้าถือธนูสวมเกราะหนังขึ้นขี่ประจำ พลม้าเหล่านั้นจักบำเรอผู้นี้ นี้เป็นผลแห่งการถวายตั่งแก้ว

รถ ๖๐,๐๐๐ คัน ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองบ้าง หุ้มด้วยหนังเสือโคร่งบ้าง ปักธงหน้ารถมีนายสารถีถือกริชและธนูขึ้นประจำ จักแวดล้อมผู้นี้อยู่เป็นนิตย์ นี้เป็นผลแห่งการถวายตั่งแก้ว

แม่โคนม ๖๐,๐๐๐ ตัว จักตกลูกโคผู้ตัวประเสริฐ นี้เป็นผลแห่งการถวายตั่งแก้ว

สตรี ๖๐,๐๐๐ คน ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง สวมใส่ผ้าอาภรณ์อย่างงดงาม ห้อยตุ้มหูแก้วมณี มีดวงตากลมโต มีปกติร่าเริง รูปร่างงาม เอวเล็กเอวบาง จักแวดล้อมผู้นี้เป็นนิตย์ นี้เป็นผลแห่งการถวายตั่งแก้ว

ในกัปที่ ๑๑๘ (นับจากกัปนี้ไป) พระพุทธเจ้าพระนามว่า โคดม ผู้มีพระจักษุทรงกำจัดความมืดมนอนธการจักอุบัติขึ้นในโลก ผู้นี้อาศัยการได้เห็นพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น จักตัดความกังวลออกบวช ทำกิเลสอาสวะให้สิ้นไป บรรลุคุณวิเศษเป็นพระอรหันต์

ขุ.อป. เมตเตยยวรรค มก. ๗๑/๙๘๐, มจ. ๓๒/๖๗๘, ปส. ๘๒/๒๗๐

๘.๕.๔ บุพจริยาของพระมหาจุนทเถระ

อานิสงส์ของการถวายบาตรดิน

สมัยพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า พระมหาจุนทะเกิดเป็นช่างปั้นหม้อ ดำรงชีวิตด้วยการปั้นหม้อ ครั้งนั้นเห็นพระบรมศาสดาแล้วเลื่อมใส ทำบาตรดินอันประณีตถวายพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำกาละแล้วท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

สมัยพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านเกิดเป็นน้องชายของพระสารีบุตร ออกบวชเจริญวิปัสสนาบรรลุอรหัตผล ท่านได้ภาษิตคาถาถึงอานิสงส์ของการถวายบาตรดิน ดังนี้

ข้าพระองค์เป็นช่างหม้ออยู่ในหงสาวดี ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ปราศจากกิเลสธุลี มีโอฆะอันข้ามได้แล้ว ไม่มีอาสวะ ข้าพระองค์ได้ถวายบาตรดินที่ทำดีแล้วแด่พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุด ครั้นถวายบาตรแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ตรง คงที่แล้ว เมื่อข้าพระองค์เกิดในภพ ย่อมได้ภาชนะทอง และจานที่ทำด้วยเงิน ทำด้วยทอง และทำด้วยแก้วมณี ข้าพระองค์บริโภคในถาด นี้เป็นผลแห่งบุญกรรม

ข้าพระองค์เป็นผู้เลิศกว่าชนทั้งหลายโดยยศ พืชแม้มีน้อยแต่หว่านลงในนาดี เมื่อฝนยังท่อธารให้ตกลงทั่วโดยชอบ ผลย่อมยังชาวนาให้ยินดีได้ ฉันใด การถวายบาตรนี้ก็ ฉันนั้น ข้าพระองค์ได้หว่านลงในพุทธเขต เมื่อท่อธารคือปีติตกลงอยู่ ผลจักทำข้าพระองค์ให้ยินดี เขตคือหมู่ และคณะมีประมาณเท่าใด ที่จะให้ความสุขแก่

สรรพสัตว์เสมอด้วยพุทธเขตไม่มีเลย

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นบุรุษอาชาไนย ข้าพระองค์ขอนอบน้อมแด่พระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอุดมบุรุษ ข้าพระองค์บรรลุบทอันไม่หวั่นไหว ก็เพราะได้ถวายบาตรใบหนึ่ง

ในกัปที่ ๙๑ แต่ภัทรกัปนี้ ข้าพระองค์ได้ถวายบาตรใดในกาลนั้น ด้วยการถวายบาตรนั้น ข้าพระองค์ไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการถวายบาตร

ข้าพระองค์เผากิเลสทั้งหลายแล้ว ฯลฯ คำสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพระองค์กระทำสำเร็จแล้ว ดังนี้

ขุ.เถร. ทุกก. มก. ๕๑/๔๙, มจ. ๒๖/๓๕๒, ปส. ๖๒/๓๑๙

๘.๕.๕ บุพจริยาของพระภรตเถระ

อานิสงส์ของการถวายรองเท้า

สมัยพระอโนมทัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านภรตะได้ถวายรองเท้าที่ตนเองชอบ มีสัมผัสอ่อนนุ่มแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระบรมศาสดาทรงสวมรองเท้าเดินจงกรมเพื่ออนุเคราะห์แล้ว ตรัสพยากรณ์ว่า ท่านผู้นี้จักเป็นผู้ถึงความสุข จักเสวยราชสมบัติในเทวโลก ๕๕ ครั้ง จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ๑,๐๐๐ ครั้ง และจักได้เป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพบูลย์ โดยคณนานับมิได้

ในกัปซึ่งนับไม่ถ้วน แต่ภัทรกัปนี้ สกุลโอกากราชจักสมภพ พระบรมศาสดามีพระนามว่าโคดม จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ผู้นี้จักเป็นทายาทในธรรมของพระบรมศาสดาพระองค์นั้น เป็นโอรสอันธรรมเนรมิต จักกำหนดรู้อาสวะทั้งปวงแล้ว จักเป็นผู้ไม่มีอาสวะ ปรินิพพาน

ผู้นี้เกิดในเทวโลก หรือในมนุษยโลก จักเป็นผู้มีปัญญา จักได้ยานอันเปรียบด้วยยานของเทวดา ปราสาท วอ ช้าง ที่ประดับประดาแล้ว และรถที่เทียมแล้วด้วยม้าอาชาไนย ย่อมเกิดปรากฏทุกเมื่อ

แม้เมื่อเราออกบวช ก็ได้ออกบวชด้วยรถ ได้บรรลุพระอรหัต เมื่อกำลังปลงผม นี้เป็นลาภของเรา เราได้ดีแล้ว คือ การค้าขายเราได้ประกอบถูกทางแล้ว เราถวายรองเท้าคู่หนึ่ง จึงได้บรรลุบทอันไม่หวั่นไหว

ในกัปอันประมาณมิได้ นับแต่ภัทรกัปนี้ เราได้ถวายรองเท้าใด ด้วยการถวายรองเท้านั้น เราไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการถวายรองเท้า เราเผากิเลสทั้งหลายแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า เรากระทำสำเร็จแล้ว

ขุ.เถร. เอกก. มก. ๕๑/๑๓๕, มจ. ๒๖/๓๖๐, ปส. ๖๓/๒๑

๙. ความตระหนี่

๙.๑ ประเภทของความตระหนี่

๙.๑.๑ ความตระหนี่ ๕ ประการ

ความตระหนี่ กริยาที่ตระหนี่ ภาวะที่ตระหนี่ ความเห็นแก่ได้ ความถี่เหนียว ความที่จิตเจ็บร้อนในการให้ ความที่จิตหวงแหน นี้เรียกว่า ความตระหนี่

ความตระหนี่แบ่งออกได้เป็น ๕ ประการ คือ

๑. ความตระหนี่ที่อยู่
๒. ความตระหนี่สกุล
๓. ความตระหนี่ในลาภ
๔. ความตระหนี่วรรณะ
๕. ความตระหนี่ธรรม

ขุ.ม. อัฏฐกวัคคิกะ มก. ๖๖/๒๔, มจ. ๒๙/๑๕๕, ปส. ๗๒/๓๔

๙.๑.๒ มัจฉริยสูตร

ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ
๑. ตระหนี่ที่อยู่
๒. ตระหนี่สกุล
๓. ตระหนี่ลาภ
๔. ตระหนี่วรรณะ
๕. ตระหนี่ธรรม
ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ เหมือนถูกนำมาอยู่ในนรก
ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ คือ
๑. ไม่ตระหนี่ที่อยู่
๒. ไม่ตระหนี่สกุล
๓. ไม่ตระหนี่ลาภ
๔. ไม่ตระหนี่วรรณะ
๕. ไม่ตระหนี่ธรรม
ภิกษุณีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ เหมือนเชิญมาอยู่บนสวรรค์

อัง.ปัญจก. อันธกวินทวรรค มก. ๓๖/๒๕๖, มจ. ๒๒/๑๙๔, ปส. ๔๐/๔๖

๙.๑.๓ ปฐมมัจฉริยสูตร, ทุติยมัจฉริยสูตร

ความตระหนี่ ๕ ประการของภิกษุ

ภิกษุอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อตัดละความตระหนี่ ๕ ประการ คือ
๑. ตระหนี่ที่อยู่
๒. ตระหนี่สกุล
๓. ตระหนี่ลาภ
๔. ตระหนี่วรรณะ
๕. ตระหนี่ธรรม
ภิกษุละธรรม ๕ ประการนี้แล ควรเพื่อบรรลุปฐมฌาน ควรเพื่อทำให้แจ้งอรหัตผล

อัง.ปัญจก. ทุจริตวรรค มก. ๓๖/๕๐๕, มจ. ๒๒/๓๘๑, ปส. ๔๐/๕๐

๙.๒ ตัวอย่างและโทษของความตระหนี่

๙.๒.๑ เศรษฐีไม่มีบุตร

โทษของการทำทานแล้วเสียดายในภายหลัง

อปุตตกเศรษฐีเป็นเศรษฐีที่ไม่มีบุตร และมีความตระหนี่ เมื่อสิ้นชีพ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงใช้เวลาในการขนทรัพย์สมบัติสู่ราชสำนักถึง ๗ วัน เมื่อเสร็จแล้วจึงเข้าเฝ้าทูลถามพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์จึงตรัสเล่าบุพกรรมของเศรษฐีว่า ในอดีตกาล เศรษฐีได้ถวายภัตตาหารแด่พระปัจเจกพุทธเจ้า นามว่า ตครสิขิ แต่ได้เดือดร้อนใจในภายหลัง ด้วยผลกรรมนั้น ได้เกิดเป็นเทวดา ๗ ชาติ เป็นเศรษฐี ๗ ชาติ แต่เพราะเดือดร้อนใจในภายหลัง ด้วยกรรมนี้ส่งผลให้เป็นคนที่ตระหนี่ จิตไม่น้อมไปเพื่อบริโภคกามคุณอันประณีต ใช้แต่ทรัพย์ที่เก่าคร่ำคร่า และด้วยกรรมที่ฆ่าบุตรของพี่ชายทำให้เป็นผู้ที่ไม่มีบุตร และหมกไหม้อยู่ในนรกนับแสนปี

ขุ.ธ. ตัณหาวรรค มก. ๔๓/๓๒๙, มจ. ๒๕/๑๔๔, ปส. ๕๒/๑๗๑

๙.๒.๒ อานนทเศรษฐี

ตระหนี่ตายแล้วไป เกิดเป็นลูกขอทาน

อานนทเศรษฐีมีทรัพย์ ๘๐ โกฏิ เป็นผู้ตระหนี่ และสอนบุตรชื่อมูลสิริ ให้เป็นผู้ตระหนี่ด้วย เมื่อเศรษฐีตายไปปฏิสนธิในครรภ์ของคนจัณฑาล ขณะอยู่ในครรภ์มารดา มารดาไม่ได้รับค่าจ้างอะไรเลย อาหารจะรับประทานก็ยังไม่มี เมื่อคลอดทารกออกมารูปร่างหน้าตาน่าเกลียด

เมื่อเด็กเติบโตพอเดินได้แม่ก็ปล่อยให้หากินเอง เกิดระลึกชาติได้ เดินไปถึงบ้านที่เคยเป็นของตน มูลสิริผู้เป็นบุตรก็สั่งให้จับเด็กออกมาทิ้งนอกบ้าน ขณะนั้นเป็นเวลาเดียวกับพระบรมศาสดาเสด็จบิณฑบาต จึงให้เศรษฐีและมหาชนมาประชุม แล้วตรัสบอกว่าเด็กคนนี้ คือ อานนทเศรษฐี สามารถบอกขุมทรัพย์ที่เคยฝังไว้ได้ถูกต้อง ทำให้มูลสิริเชื่อในพระบรมศาสดา หลังจบพระธรรมเทศนา การตรัสรู้ธรรมได้มีแก่ชนเป็นจำนวนมาก

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๑๘๒, มจ. ๒๕/๔๖, ปส. ๔๙/๑๗๘

๙.๒.๓ มัยหกสกุณชาดก

โทษของการทำทานแล้วเสียดายในภายหลัง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภอาคันตุกเศรษฐี ผู้มีทรัพย์สมบัติมาก แต่ไม่ใช้ทรัพย์ให้เป็นประโยชน์ และเหตุของการไม่มีบุตร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นเศรษฐี มีลูกชายหนึ่งคน และน้องชายอีกหนึ่งคน เศรษฐีพี่ชายออกบวชเป็นดาบส จึงมอบทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้น้องชาย และให้เลี้ยงลูกของตน

เศรษฐีน้องชายซึ่งมีลูกอยู่แล้ว เกรงว่าลูกชายของตนจะได้สมบัติน้อย จึงฆ่าลูกของพี่ชาย ด้วยวิบากกรรมนี้ทำให้อาคันตุกเศรษฐีไม่มีบุตรเลย

ในอดีตอีกชาติหนึ่ง เขาเกิดเป็นเศรษฐีพบพระปัจเจกพุทธเจ้า ให้คนรับใช้นำภัตตาหารมาถวาย แต่มา

เสียดายในภายหลัง เหตุนี้ จึงทำให้เขาเป็นเศรษฐีมีทรัพย์มาก แต่ตระหนี่ไม่ใช้ทรัพย์ เพราะทำทานแล้วนึกเสียดายในภายหลัง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า น้องชายในครั้งนั้นได้มาเป็นอาคันตุกเศรษฐี ส่วนพี่ชายคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ขุรปุตตวรรค มก. ๕๙/๑๖๑, มจ. ๒๗/๒๔๗, ปส. ๖๖/๔๑๗

๙.๒.๔ มัจฉริสูตร

วิบากของคนตระหนี่

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบเทวดาที่มาทูลถามว่า คนเหล่าใดในโลกนี้ เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น ดี แต่ว่าเขา ทำการกีดขวางคนอื่นผู้ให้ คนเหล่านั้นย่อมเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน ถ้าถึงความเป็นมนุษย์ ก็เกิดในสกุลคนยากจน จะหาท่อนผ้า อาหาร ความร่าเริง ความสนุกสนานได้โดยยาก คนพาลเหล่านั้นต้องประสงค์สิ่งใดจากผู้อื่น เขาย่อมไม่ได้สิ่งนั้นสมความปรารถนา นั่นเป็นผลในภพนี้ และภพหน้าก็ยังมีทุคติเป็นที่ไปอีกด้วย

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๒๖๐, มจ. ๑๕/๓๗, มจ. ๑๕/๖๒

๙.๒.๕ ปฐมาปุตตกสูตร, ปฐมอุปตตกสูตร

เศรษฐีตระหนี่ตายแล้วพระราชายึดทรัพย์

พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าทูลถามพระบรมศาสดา เรื่องเศรษฐีท่านหนึ่งเสียชีวิตแล้วทิ้งทรัพย์สินไว้มากมาย พระเจ้าปเสนทิโกศลให้ขนทรัพย์มาไว้ในวัง เนื่องจากเศรษฐีไม่มีบุตรรับมรดก เมื่อเศรษฐียังมีชีวิตอยู่ ใช้แต่สิ่งของที่ไม่ละเอียดประณีต บริโภคข้าวกับน้ำผักดอง ใช้รถเก่าๆ

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า น้ำมีอยู่ในถิ่นของอมนุษย์ ที่ไม่ได้ใช้สอยย่อมเหือดแห้งไป ฉันใด คนชั่วได้ทรัพย์แล้วตนเองไม่ได้ใช้ และไม่ให้คนอื่นใช้ ก็เสียไปเปล่า ฉันนั้น ส่วนวิญญูชนผู้มีปัญญาได้โภคะแล้ว เขาย่อมบริโภคและทำกิจ เขาเป็นคน อาจหาญ เลี้ยงดูหมู่ญาติ ไม่ถูกติเตียน ย่อมเข้าถึงแดนสวรรค์

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๙๑, มจ. ๑๕/๑๕๕, ปส. ๒๔/๖๐

๙.๒.๖ ทุติยาปุตตกสูตร, ทุติยอปุตตกสูตร

ตกนรกเพราะบุญเก่าหมด บุญใหม่ก็ไม่ทำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบพระเจ้าปเสนทิโกศล ที่เศรษฐีท่านหนึ่งตายแล้วทิ้งทรัพย์สมบัติไว้ แล้วต้องไปเกิดเป็นสัตว์นรก เพราะบุญเก่าหมด และบุญใหม่ไม่ได้สะสม ดังพระคาถานี้ คือ

ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงินทอง หรือข้าวของที่หวงแหนอย่างใดอย่างหนึ่งมีอยู่ ทาส กรรมกร คนใช้และผู้อาศัยของเขา พึงเอาไปไม่ได้ จะต้องละทิ้งไว้ทั้งหมด ก็บุคคลผู้ทำกรรมใด ด้วยกาย ด้วยวาจา หรือด้วยใจ กรรมนั้นแหละเป็นของเขาและเขาย่อมพาเอากรรมนั้นไป อนึ่งกรรมนั้นย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาตามตัว เพราะฉะนั้นบุคคลควรทำกรรมดีสั่งสมไว้สำหรับภายหน้า บุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในปรโลก

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๙๖, มจ. ๑๕/๑๕๘, ปส. ๒๔/๖๓

๙.๒.๗ ธนปาลเปรต

เปรตหิว ๕๐ ปี เพราะความตระหนี่

พ่อค้าชาวกรุงสาวัตถีบรรทุกสินค้าไปขายยังอุตตราปถชนบท ขณะเดินทางผ่านทะเลทราย เห็นเปรตตนหนึ่งนอนอยู่กลางทะเลทราย จึงถามถึงความเป็นมา

เปรตนั้นเล่าว่า ในอดีตชาติได้เกิดเป็นเศรษฐี ชื่อว่า ธนปาละ มีเงิน ๘๐ เล่มเกวียน แต่ด้วยความตระหนี่ไม่ยอมให้ทรัพย์แก่ใคร และยังห้ามไม่ให้มหาชนทำทาน ซ้ำยังทำลายสาธารณสมบัติ เมื่อตายจากโลกนี้ไปเกิดเป็นเปรต ตลอด ๕๐ ปี ที่ผ่านมานี้ยังไม่ได้กินข้าวและน้ำเลย อีก ๔ เดือน ก็จะต้องตายไปตกนรกอีก

เปรตตนนั้นเตือนพ่อค้าทั้งหลายว่า อย่าทำกรรมชั่วทั้งในที่แจ้งและที่ลับ จงเกื้อกูลบิดา มารดา ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และสมณพราหมณ์ การปฏิบัติดังนี้จักไปสู่สวรรค์

ขุ.เปต. อุพพรีวรรค มก. ๔๙/๒๐๙, มจ. ๒๖/๒๐๔, ปส. ๖๑/๑๔๒

๙.๒.๘ เสรินีเปรต

คนตระหนี่ตายไปเกิดเป็นเปรต

นางเสรินีเป็นคนที่มีทรัพย์สมบัติมาก แต่ไม่มีศรัทธาในการทำทาน แม้เพียงกึ่งมาสก เมื่อบุคคลอื่นทำความดีก็ไม่อนุโมทนา เมื่อนางตายจากโลกนี้ไปเกิดเป็นเปรต

อุบาสกท่านหนึ่งเห็น จึงถามถึงบุพกรรม

นางเสรินีเปรตเล่าให้ฟัง แล้วบอกว่ามีทรัพย์สี่แสนอยู่ที่ใต้เตียงของนาง จึงให้อุบาสกบอกให้มารดาของนางนำทรัพย์นั้นออกให้ทาน และอุทิศส่วนกุศลให้นางด้วย

มารดาของนางก็ทำตามนั้น ทำให้นางได้รับความสุขจากการอุทิศส่วนกุศลของมารดา

ขุ.เปต. จูฬวรรค มก. ๔๙/๔๑๑, มจ. ๒๖/๒๔๑, ปส. ๖๑/๒๐๘

๙.๒.๙ จูฬเสฏฐีเปรต

เศรษฐีตระหนี่ตายไปเกิดเป็นเปรต

พระเจ้าอชาตศัตรูนอนไม่หลับ เนื่องจากการปลงพระชนม์พระราชบิดา เดินจงกรมอยู่บนปราสาท เห็นเปรตจึงถามถึงบุพกรรม ทราบว่าเคยเป็นเศรษฐีมั่งคั่งแต่มีใจตระหนี่ไม่ให้ทาน ไม่บริจาคทรัพย์ให้แก่ใคร และเชื่อว่าผลทานของชาติหน้าไม่มี ตายไปจึงเกิดเป็นเปรต

วันต่อมาก็ทรงเห็นอีก จึงถามว่า เราจะให้ทานอะไร อันจะทำให้เปรตนั้นสมบูรณ์

เปรตก็ตอบว่า ให้ถวายข้าวและน้ำแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระสงฆ์แล้วอุทิศให้

พระเจ้าอชาตศัตรูก็ทำตามคำของเปรตนั้น อุทิศส่วนกุศลให้ ทำให้เปรตกลายเป็นเทวดาทันที

ขุ.เปต. อุพพรีวรรค มก. ๔๙/๒๒๒, มจ. ๒๖/๒๐๗, ปส. ๖๑/๑๔๕

๙.๒.๑๐ อุจฉุเปรต

เปรตมีไร่อ้อย แต่กินอ้อยไม่ได้

ขณะที่พระโมคคัลลานะเดินบิณฑบาต ระหว่างทางได้เห็นอุจฉุเปรต จึงสอบถามถึงบุพกรรม

เปรตเล่าให้ฟังว่า ขณะที่เกิดเป็นมนุษย์ ท่านเดินกัดกินอ้อย มีบุรุษท่านหนึ่งขออ้อยจากท่าน ท่านไม่พูดอะไรแล้วก็ขว้างอ้อยไปทางด้านหลัง เมื่อตายแล้วก็เกิดเป็นเปรตมีไร่อ้อย แต่ด้วยผลกรรมที่ให้ด้วยความคับแค้น จึงไม่สามารถกินอ้อยได้

ขุ.เปต. มหาวรรค มก. ๔๙/๕๔๐, มจ. ๒๖/๒๘๘, ปส. ๖๑/๒๕๖

๙.๒.๑๑ คณเปรต

เปรตผู้หิวโหย

พระโมคคัลลานะเห็นเปรตจำนวนมาก ร่างกายผ่ายผอม มีผิวพรรณและรูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว ซูบผอม มีร่างกายสะพรั่งไปด้วยเส้นเอ็น มีซี่โครงผุดขึ้น อยู่ในกรุงสาวัตถี จึงไปกราบทูลถามพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เปรตพวกนั้นเมื่อมีชีวิตอยู่ มีทรัพย์สมบัติจำนวนมาก ไทยธรรมก็มีอยู่ แต่จิตถูกครอบงำด้วยความตระหนี่ ไม่มีศรัทธา ไม่เลื่อมใสในการให้ทาน แม้เพียงครึ่งมาสกก็ไม่เคยให้ เมื่อละจากโลกนี้จึงไปเกิดเป็นเปรต มีทุกขเวทนาแสนสาหัส

เมื่อมหาชนได้สดับพระธรรมเทศนาก็มีความศรัทธา ตั้งใจทำทาน รักษาศีล

ขุ.เปต. มหาวรรค มก. ๔๙/๕๖๖, มจ. ๒๖/๒๙๕

๙.๒.๑๒ นาคเปรต

กรรมที่ทำให้เป็นเทพและเป็นเปรต

พราหมณ์ครอบครัวหนึ่งเป็นครอบครัวมิจฉาทิฐิ วันหนึ่ง มีอุบาสกพาบุตรคนโตของพราหมณ์ไปฟังธรรมจากพระสังกิจจะแล้วเกิดความเลื่อมใส

ในวันถัดมา ได้ถวายนิตยภัตให้กับภิกษุรูปหนึ่ง น้องชายและน้องสาวได้เห็นการกระทำของพี่ชาย และได้รับฟังพระธรรมเทศนาจากพระสังกิจจะก็มีความเลื่อมใส ทำบุญให้ทานตามกำลังทรัพย์ แต่บิดามารดาไม่มีความเลื่อมใส ไม่ทำทาน

เมื่อครอบครัวนี้เสียชีวิตเพราะบ้านพังทลายลงมา บุตรทั้งสามได้ไปบังเกิดเป็นภุมเทวา ส่วนมารดาและบิดาได้ไปบังเกิดเป็นเปรต

ขุ.เปต. อุรควรรค มก. ๔๙/๑๐๖, มจ. ๒๖/๑๗๙, ปส. ๖๑/๙๕

๙.๒.๑๓ โลสกชาดก

โทษของความตระหนี่สกุล ตระหนี่ลาภ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระโลสกติสสเถระ ท่านเกิดในตระกูลชาวประมง วันที่ท่านเกิด ชาวประมงในหมู่บ้านของท่านหาปลาไม่ได้แม้แต่ตัวเดียว ตั้งแต่วันนั้นมาไฟไหม้บ้านชาวประมง ๗ ครั้ง ถูกพระราชาปรับสินไหม ๗ ครั้ง ชาวประมงจึงแบ่งครอบครัวทีละครึ่ง เพื่อหาตัวกาลกรรณีจนพบครอบครัวของท่าน มารดาจึงแยกท่านออกจากเรือน เมื่อท่านโตขึ้นมารดาจึงเอากระเบื้องใส่มือแล้วปล่อยให้ไปหากินเอง

เมื่อท่านอายุได้ ๗ ขวบ เลือกเก็บข้าวทีละเมล็ดที่ประตูเรือนกิน

พระสารีบุตรมาพบจึงอนุเคราะห์บรรพชาให้ เมื่ออายุครบ จึงได้อุปสมบท

ท่านเป็นผู้มีลาภน้อย เมื่อได้รับข้าวต้มเพียงกระบวยเดียว บาตรก็ปรากฏเหมือนเต็ม ท่านไม่เคยฉันเต็มอิ่มเลย ขบฉันพอสืบต่อชีวิตไปได้เท่านั้น ต่อมาท่านบำเพ็ญเพียรจนบรรลุอรหัตผล

พระสารีบุตรทราบการปรินิพพานของท่าน จึงพาท่านไปบิณฑบาต ไม่ได้รับแม้การยกมือไหว้ พระเถระจึงให้ท่านนั่งคอยที่โรงฉัน แล้วส่งอาหารมาให้ ผู้ที่นำบิณฑบาตมาส่งก็ลืมท่าน พระเถระกลับมาทราบว่า ท่านไม่ได้ฉันอาหารจึงเกิดความสลดใจ กลับไปบิณฑบาตในพระราชวังนำอาหารมาให้ท่านฉัน

ในระหว่างที่ท่านฉัน พระเถระต้องคอยถือบาตรเอาไว้ด้วยเกรงว่า ถ้าปล่อยบาตรจากมือ ในบาตรจะไม่มีอะไรเหลืออยู่ ต่อมา ความทราบถึงพระบรมศาสดา จึงตรัสบุพกรรมของพระโลสกติสสเถระว่า

ในอดีตท่านเคยบวชเป็นภิกษุเจ้าอาวาส คราวหนึ่งมีพระอรหันต์เข้าไปพักในอาวาส กุฏุมพีคนหนึ่งนิมนต์ท่านพร้อมกับเจ้าอาวาสเข้าไปฉันที่บ้าน เมื่อฉันเสร็จกุฏุมพีขอนิมนต์พระอรหันต์นั้นพักอยู่ในอาวาส พอตอนเย็นกุฏุมพีก็มาฟังธรรมจากพระอรหันต์ แล้วลาพระเถระทั้งสองกลับ

พระเถระเจ้าอาวาสระแวงว่า พระเถระที่มาใหม่จะยุยงให้กุฏุมพีแตกจากตน ในเวลารุ่งเช้าแกล้งเอาเล็บเคาะระฆังประสงค์จะกีดกันไม่ให้พระเถระใหม่เข้าไปบ้านกุฏุมพี

กุฏุมพีสอบถามภิกษุเจ้าอาวาส ท่านก็ตอบว่า ปลุกแล้วแต่ไม่ตื่น

กุฏุมพีจึงฝากอาหารใส่บาตรมาถวาย ขณะเดินทางกลับภิกษุเจ้าอาวาสได้เทภัตลงในกองไฟที่ไหม้คันนาในระหว่างทาง

ส่วนพระอรหันต์ทราบอัธยาศัยของภิกษุเจ้าอาวาส ก็หลีกจากไปหวังอนุเคราะห์ท่าน

เมื่อเจ้าอาวาสกลับไปถึงวัดไม่เห็น จึงคิดว่าท่านคงเป็นพระอรหันต์ เกิดความเสียใจซบผอมลงตามลำดับจนมรณภาพแล้วไปตกนรก พ้นจากนรกแล้วมาเกิดเป็นยักษ์และสุนัขรวม ๑,๐๐๐ ชาติ เพราะวิบากกรรมที่ทำลายบิณฑบาตพระอาคันตุกะซึ่งเป็นพระอรหันต์ จึงทำให้เป็นผู้มีลาภน้อย

ขุ.ชา. อัตถกามวรรค มก. ๕๖/๑, ปส. ๖๕/๙๘

๙.๒.๑๔ มัลลิกาสูตร

ตรัสเหตุที่ทำให้สตรียากจน

พระนางมัลลิกาทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้มาตุคามในโลกนี้เป็นคนยากจน ขัดสนทรัพย์

พระบรมศาสดาตรัสว่า มัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้เป็นผู้ไม่ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์

ถ้าเธอจุติจากอัตภาพนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในชาติใดๆ ย่อมเป็นผู้ยากจนขัดสนทรัพย์

อัง.จตุกก. มหาวรรค มก. ๓๕/๕๐๗, มจ. ๒๑/๓๐๑, ปส. ๓๗/๑๘๑

๙.๒.๑๕ จูฬกัมมวิภังคสูตร

เหตุที่ทำให้มีโภคะน้อย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบสุภมาณพ เรื่องเหตุปัจจัยให้มนุษย์ปรากฏความเป็นผู้มีโภคะน้อย คือ

บุคคลบางคนในโลก เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีปแก่สมณะ หรือพราหมณ์ เพราะกรรมนั้น (ความตระหนี่) ที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว

ถ้าไม่ได้ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโภคะน้อย

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๕๕, มจ. ๑๔/๓๕๓, ปส. ๒๒/๘๘

๙.๓ ตัวอย่างการแก้ไขคนตระหนี่

๙.๓.๑ พิลารุโกสิยชาดก

เหตุของการให้ทานไม่ได้ ๒ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระประสงค์จะพรรณนาภิกษุรูปหนึ่ง ที่มีความยินดีในการให้ทาน จากอดีตชาติเป็นผู้ที่ตระหนี่มาก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นเศรษฐีมีใจรักการทำทาน ก่อนที่จะตายได้สอนบุตรให้ทำทาน หลังจากตายแล้วไปเกิดเป็นท้าวสักกะ บุตรที่ทำตามโอวาทก็ได้ไปบังเกิดเป็นเทวดา มาถึงบุตรรุ่นที่ ๖ ไม่ทำทาน และยังทำลายโรงทานนั้นด้วย

ท้าวสักกะ (พระโพธิสัตว์) ตรัสว่า บุคคลไม่ทำทานเพราะเหตุ ๒ ประการ คือ

๑. เพราะความตระหนี่

๒. เพราะความประมาท

แล้วท้าวสักกะและเทพบุตรทั้งสี่ ได้ร่วมกันจำแลงเพศเป็นพราหมณ์ลงมาทรมานบุตรรุ่นที่หก จนหมดความตระหนี่ หันมาให้ทานยิ่งชีวิตแทน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุตรรุ่นที่หก ในครั้งนั้นมาเป็นภิกษุรูปนี้ ส่วนท้าวสักกะคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๙๑๓, มจ. ๒๗/๓๔๓, ปส. ๖๗/๑๕๘

๙.๓.๒ โกสิยชาดก

โกสิยเศรษฐีขี้เหนียว

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคฤหบดี มั่งคั่งด้วยทรัพย์ ๘๐ โกฏิ รักการให้ทานเป็นชีวิตจิตใจ ก่อนจะตายก็สอนให้ลูกหลานรักการให้ทาน มาถึงบุตรรุ่นที่หก ชื่อโกสิยะ ไม่รักการให้ทานดังเช่นบรรพบุรุษ

ครั้งหนึ่ง โกสิยเศรษฐีเห็นอนุเศรษฐีรับประทานข้าวปายาสที่ปรุงด้วยเนยใส น้ำผึ้ง น้ำตาลกรวด อยากจะกินบ้าง แต่เพราะความตระหนี่ ไม่บอกให้ใครทราบจนร่างกายซูบผอม

เมื่อภรรยาทราบเรื่องที่โกสิยเศรษฐีอยากกินอาหาร แต่ไม่กล้าบอกใคร กลัวจะมีคนอื่นมากินด้วย ภรรยาจึงเตรียมอุปกรณ์และวัตถุดิบเข้าไปปรุงข้าวปายาสในป่า

บรรพบุรุษซึ่งตอนนี้ไปบังเกิดเป็นเทวดาทราบเรื่อง จึงลงมาทรมานโกสิยเศรษฐีด้วยวิธีการต่างๆ จนเศรษฐีทราบความที่เทวดาเป็นบรรพบุรุษ เห็นอานิสงส์การทำทานและโทษของความตระหนี่ จึงกลับมารักการให้ทานดั่งบรรพบุรุษ

ขุ.ชา. ทวาทสนิบาต มก. ๖๐/๑๗๙, มจ. ๒๗/๓๘๕, ปส. ๖๗/๒๖๑

๙.๓.๓ โกสิยเศรษฐี

ผู้ตระหนี่หวงขนมเบื้องไปทอดบนปราสาทชั้น ๗

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่กรุงสาวัตถี ปรารภเรื่องเศรษฐีผู้ตระหนี่ มีทรัพย์สมบัติมาก แต่ไม่ยอมนำออกบริจาคทาน เพราะเกรงทรัพย์ของตนจะพร่อง วันหนึ่ง อยากกินขนมเบื้องแต่ไม่กล้าบอกใคร จนผอมเหลือแต่เส้นเอ็น

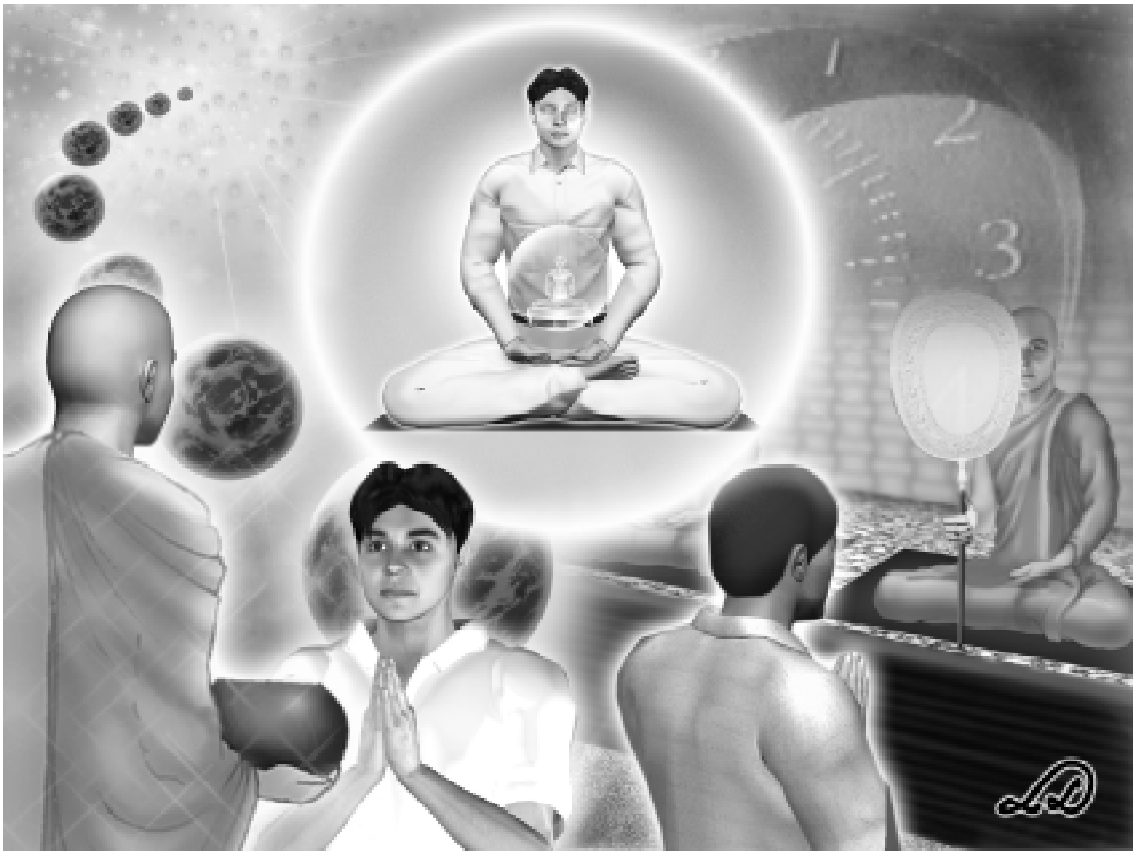
เมื่อภรรยาทราบเรื่องจึงทำขนมเบื้องให้

โกสิยเศรษฐีบอกให้ภรรยาไปทอดขนมเบื้องบนชั้น ๗ ของยอดปราสาท

เช้าวันนั้น พระบรมศาสดาทรงเห็นว่า โกสิยเศรษฐีสามารถบรรลุธรรมได้ จึงทรงให้พระโมคคัลลานะไปทรมานเศรษฐีด้วยฤทธิ์ จนหมดความอยากที่จะทานขนมเบื้อง และนำขนมเบื้องไปถวายพระบรมศาสดาและเหล่าภิกษุ

พระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้เศรษฐีและภรรยาฟัง หลังจบพระธรรมเทศนา ทั้งคู่ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๔๙, มจ. ๒๕/๔๒, ปส. ๔๙/๙๓

มงคลที่ ๑๖
ประพฤติธรรม

๑. กุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถ

๑.๑ เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร

ธรรมที่ควรเสพและไม่ควรเสพ

พระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่เหล่าภิกษุ ถึงสิ่งที่ควรเสพและสิ่งที่ไม่ควรเสพ ๗ ประการ คือ กายสมาจาร วจีสมาจาร มโนสมาจาร จิตตุปบาท การกลับได้สัญญา การกลับได้ทิฐิ การกลับได้อัตภาพ ทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนมีทั้งที่ควรเสพและไม่ควรเสพ

สิ่งใดที่เสพแล้ว ทำให้อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญขึ้น แต่กุศลธรรมเสื่อมลง สิ่งนั้นไม่ควรเสพ

สิ่งใดที่เสพแล้ว ทำให้อกุศลธรรมเสื่อมไป แต่กุศลธรรมเจริญขึ้น สิ่งนั้นควรเสพ

ม.อุ. อนุปทวรรค มก. ๒๒/๒๔๗, มจ.๑๔/๑๓๕, ปส. ๒๑/๑๕๔

๑.๒ อัตตรักขิตสูตร

ผู้รักษาตนและไม่รักษาตน

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า บุคคลเช่นไรชื่อว่ารักษาตนและไม่รักษาตน แล้วทรงบอกความคิดของพระองค์ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระบรมศาสดาตรัสรับรองความคิดของพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ถูกต้องแล้วที่คิดว่า บุคคลผู้ประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา ใจ แม้จะมีพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า คอยรักษา ก็ชื่อว่าไม่รักษาตน เพราะเป็นการรักษาภายนอก

ส่วนบุคคลใดประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ชื่อว่าเป็นผู้รักษาตนเพราะเป็นการรักษาภายใน

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๒๙, มจ. ๑๕/๑๓๔, ปส. ๒๔/๑

๑.๓ ปิยสูตร

ผู้รักษาตนและไม่รักษาตน

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า บุคคลเช่นไรชื่อว่า รักษาตนและไม่รักษาตน แล้วแสดงความคิดของพระองค์ต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระบรมศาสดาตรัสรับรองความคิดของพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ถูกต้องแล้วที่คิดว่า บุคคลผู้ประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ ชื่อว่า รักษาตน เพราะการกระทำนั้น จะนำความเจริญมาสู่ตนเอง

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๒๖, มจ. ๑๕/๑๓๒, ปส. ๒๓/๓๓๓

๑.๔ บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้ตายแล้วไปทุคติหรือสุคติ

พระบรมศาสดาตรัสถึงผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์
๒. เป็นผู้ลักทรัพย์
๓. เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม
๔. เป็นผู้พูดเท็จ
๕. เป็นผู้พูดส่อเสียด
๖. เป็นผู้พูดคำหยาบ
๗. เป็นผู้พูดเพ้อเจ้อ
๘. เป็นผู้เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น
๙. เป็นผู้มีจิตปองร้าย
๑๐. เป็นผู้มีความเห็นผิด

ผู้ประกอบด้วยธรรมเช่นนี้ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงนรก

ส่วนการชักชวนให้ผู้อื่นเห็นผิด การพอใจในการเห็นผิด การสรรเสริญความเห็นผิด มีธรรม ๑๐ ประการข้างต้นเป็นฐานแล้ว จะทำให้เกิดธรรม ๒๐, ๓๐, ๔๐ ประการ ตามลำดับเป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรก เหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้

ส่วนผู้เว้นขาดจากธรรม ๑๐ ประการ ๒๐ ประการ ๓๐ ประการ ๔๐ ประการนี้ เมื่อตายแล้ว ย่อมไปสวรรค์

อัง.ทสก. ทุติยวรรค มก. ๓๘/๔๘๙, มจ. ๒๔/๓๖๙, ปส. ๔๕/๒๕๑

๑.๕ สาธุ อสาธุสูตร

สิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดี

พระบรมศาสดาตรัสสอนเหล่าภิกษุถึงสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดีว่า การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ การอยากได้ของผู้อื่น การปองร้าย ความเห็นผิด นี้เป็นสิ่งที่ไม่ดี

ส่วนสิ่งที่ดีได้แก่สิ่งที่ตรงกันข้าม คือ กุศลกรรมบถ ๑๐

อัง.ทสก. ชาณุสโสณีวรรค มก. ๓๘/๔๔๓, มจ. ๒๔/๓๓๐, ปส. ๔๕/๒๕๐

๑.๖ สาเลยยกสูตร

ผลของการไม่ประพฤติธรรมและประพฤติธรรม

ครั้งนั้น ชาวสาละซึ่งอยู่ในแคว้นโกศล ทูลถามถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้สัตว์บางพวก เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก บางพวกเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ผู้ไม่ประพฤติธรรมและประพฤติไม่สม่ำเสมอ เมื่อแตกกายย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ส่วนผู้ประพฤติธรรม และประพฤติเรียบร้อยย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ แล้วทรงแสดงลักษณะของผู้ประพฤติธรรมและไม่ประพฤติธรรมอย่างละเอียดแจ่มแจ้ง

ม.มู. จูฬยมกวรรค มก. ๑๙/๒๔๕, มจ. ๑๒/๔๗๑, ปส. ๑๘/๓๒๔

๑.๗ ทุจริต ๓ มีโทษ ๕ ประการ สุจริต ๓ มีอานิสงส์ ๕ ประการ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ว่า กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เป็นกิจที่ไม่ควรทำ เพราะมีโทษถึง ๕ ประการ คือ

๑. แม้ตนเองก็ติเตียนตนเองได้

๒. ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วติเตียนได้

๓. กิตติศัพท์อันชั่วย่อมกระฉ่อนไป

๔. เป็นผู้หลงทำกาละ

๕. เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ส่วนบุคคลผู้ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ย่อมได้อานิสงส์ ๕ ประการ ที่ตรงกันข้าม เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ ย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์

อัง.ทุก. อธิกรณวรรค มก. ๓๓/๓๔๐, มจ. ๒๐/๗๑, ปส. ๓๕/๒๐๖

๑.๘ เหตุปัจจัยที่ทำให้สัตว์ตายแล้วเข้าถึงทุคติและสุคติ

พราหมณ์คนหนึ่งทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า ถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้สัตว์ในโลก เมื่อแตกกายทำลายขันธ์แล้ว บางพวกเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก บางพวกเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

พระบรมศาสดาตรัสตอบพราหมณ์ว่า ผู้ประพฤติธรรมเมื่อแตกกายย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ส่วนผู้ไม่ประพฤติธรรมหรือประพฤติไม่สม่ำเสมอ เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

เมื่อจบพระธรรมเทศนา พราหมณ์นั้นประกาศตนเป็นอุบาสก ผู้ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

อัง.ทุก. อธิกรณวรรค มก. ๓๓/๓๑๙, มจ.๒๐/๖๙, ปส. ๓๕/๑๙๐

๑.๙ ปเจตนสูตร

ความคดของไม้กับคน

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ในอดีตกาล พระราชาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระเจ้าปเจตนะทรงรับสั่งให้ช่างไม้ทำล้อรถใหม่คู่หนึ่งให้เสร็จในเวลา ๖ เดือน เวลาผ่านไป ๖ เดือน หย่อนอยู่ ๖ วัน ช่างทำล้อรถได้ข้างเดียว แล้วใช้เวลาที่เหลืออีก ๖ วัน ทำล้ออีกข้างหนึ่ง

พระราชาไม่ทราบความแตกต่างของล้อที่ใช้เวลาทำต่างกัน

ช่างไม้ได้อธิบายว่า ล้อที่ทำ ๖ วัน กลิ้งไปสุดกำลังแล้วล้มลง เพราะใช้ไม้ที่คดทำ ส่วนอีกข้างหนึ่ง กลิ้งไปสุดกำลังแล้วไม่ล้ม ยังคงตั้งอยู่ได้ เพราะใช้ไม้ที่ไม่คดทำ

พระบรมศาสดาตรัสว่า สมัยนั้น เราคือนายช่างรถนั้น แล้วตรัสต่อไปว่า ภิกษุหรือภิกษุณีผู้ไม่ละความคดทางกาย ทางวาจา และทางใจ ชื่อว่าได้พลัดตกไปจากธรรมวินัยเหมือนล้อข้างที่ทำสำเร็จโดยใช้เวลา ๖ วัน

ภิกษุหรือภิกษุณีผู้ละความคดทางกาย ทางวาจา และทางใจ ชื่อว่าดำรงมั่นอยู่ในธรรมวินัย เหมือนล้อข้างที่ทำสำเร็จโดยใช้เวลา ๖ เดือน หย่อนไป ๖ วัน

แล้วทรงสอนให้ภิกษุและภิกษุณีทั้งหลาย ละความคดทางกาย ทางวาจา และทางใจ

อัง.ติก. รถการวรรค มก. ๓๔/๔๑, มจ .๒๐/๑๕๖, ปส. ๓๖/๒๒

๑.๑๐ สนิทานสูตร

วิตก ๓ อย่าง

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ พระเชตวันมหาวิหารว่า กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น เมื่อบังเกิดขึ้นแล้วย่อมปฏิบัติผิดในฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เมื่อตายไปพึงหวังทุคติได้ เหมือนบุรุษวางคบหญ้าที่ติดไฟแล้วในป่าหญ้าแห้ง ไม่รีบดับด้วยมือ ย่อมถึงความพินาศ

เนกขัมมวิตก อพยาบาทวิตก อวิหิงสาวิตก ย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมปฏิบัติถูกในฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เมื่อตายไปพึงหวังสุคติได้ เหมือนบุรุษวางคบหญ้าที่ติดไฟแล้วในป่าหญ้าแห้ง แล้วรีบดับด้วยมือและเท้า ย่อมไม่ถึงความพินาศ

สัง.นิ. ทุติยวรรค มก. ๒๖/๔๓๐, มจ. ๑๖/๑๘๒, ปส. ๒๕/๒๕๙

๑.๑๑ อกุศล และกุศล

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ พระเชตวันมหาวิหารว่า อวิชชาเป็นหัวหน้าในการยังอกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เกิดร่วมกับความไม่ละอายบาป ความไม่สะดุ้งกลัวต่อบาป เกิดขึ้นแล้วย่อมยังให้เกิดความเห็นผิด ดำริผิด เจรจาผิด การงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด และตั้งใจผิด

วิชชาเป็นหัวหน้าในการยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เกิดร่วมกับความละอายบาป ความสะดุ้งกลัวบาป เกิดขึ้นแล้วย่อมยังให้เกิดความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ และตั้งใจชอบ

สัง.ม. อวิชชาวรรค มก. ๓๐/๑, มจ.๑๙/๑, ปส. ๓๐/๑

๑.๑๒ เวฬุทวารสูตร

ธรรมปริยายอันควรน้อมเข้ามาในตน

พระบรมศาสดาตรัสเวฬุทวารสูตรแก่พราหมณ์และคฤหบดี ซึ่งนอนแออัดไปด้วยบุตร อยู่ครองเรือน ทัดทรงมาลา ของหอมและเครื่องลูบไล้ ยินดีในเงินและทอง เมื่อแตกกายตายไป จะพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ด้วยการน้อมธรรมปริยายเข้ามาในตน มี ๗ ประการ คือ

๑. งดเว้นจากปาณาติบาต และชักชวนผู้อื่นงดเว้นจากปาณาติบาต
๒. งดเว้นจากอทินนาทาน และชักชวนผู้อื่นงดเว้นจากอทินนาทาน
๓. งดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร และชักชวนผู้อื่นงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร
๔. งดเว้นจากมุสาวาท และชักชวนผู้อื่นงดเว้นจากมุสาวาท
๕. งดเว้นจากปิสุณาวาจา และชักชวนให้ผู้อื่นงดเว้นจากปิสุณาวาจา
๖. งดเว้นจากผรุสวาจา และชักชวนให้ผู้อื่นงดเว้นจากผรุสวาจา
๗. งดเว้นจากสัมผัปปลาปะ และชักชวนให้ผู้อื่นงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ

สัง.ม. เวฬุวารวรรค มก. ๓๑/๒๙๑, มจ. ๑๙/๕๐๐, ปส. ๓๑/๒๘๔

๑.๑๓ อกุศลธรรมสูตร

อกุศลธรรมและกุศลธรรม

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อกุศลธรรม คือ ความเห็นผิด ดำริผิด เจรจาผิด การงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด และตั้งใจผิด

กุศลธรรม คือ ความเห็นชอบ ดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบและตั้งใจชอบ

สัง.ม. มิจฉัตตวรรค มก. ๓๐/๕๑, มจ. ๑๙/๒๔, ปส. ๓๐/๘๖

๑.๑๔ ภูมกสูตร, อสิพันธกปุตตสูตร

พระบรมศาสดาตรัสแสดงพระธรรมเทศนา แก่นายอสิพันธกบุตรว่า บุคคลผู้ทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก บุคคลที่ยังอยู่จะสวดสรรเสริญวิงวอน ก็ไม่สามารถทำให้ผู้ล่วงลับที่ไปอบายแล้ว กลับไปสู่สุคติสวรรค์ได้ เหมือนโยนก้อนหินลงในน้ำ แล้วสวดวิงวอนให้ก้อนหินลอยขึ้นมา ก้อนหินก็ไม่สามารถลอยขึ้นมาได้

บุคคลผู้ทำกุศลกรรมบถ ๑๐ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ บุคคลที่ยังอยู่จะสวดสรรเสริญวิงวอนก็ไม่สามารถทำผู้ล่วงลับที่ไปสุคติแล้ว ให้ไปสู่ทุคติ อบาย วินิบาต นรกได้ เหมือนหม้อที่มีเนยใส เมื่อโยนจมลงไปในน้ำ เนยใสน้ำมันย่อมลอยขึ้นมาเหนือน้ำ จะสวดสรรเสริญวิงวอนให้เนยใส น้ำมัน จมลงไปในน้ำก็ไม่ได้

สัง.สฬา. คามณิสังยุต มก. ๒๙/๑๘๙, มจ. ๑๘/๔๐๑, ปส. ๒๙/๒๓๒

๒. สัมมาทิฐิ

๒.๑ เหตุเกิดสัมมาทิฐิ

๒.๑.๑ เหตุให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ปัจจัย ๒ ประการ เหล่านี้เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ คือ

๑. การได้ยินได้ฟังจากผู้อื่น

๒. การกระทำใจไว้โดยแยบคายเฉพาะตน

กรณีแรกเป็นมูลเหตุแห่งสัมมาทิฐิฝ่ายโลกิยะ กรณีหลังเป็นมูลเหตุแห่งสัมมาทิฐิฝ่ายโลกุตตระ

ขุ.อุ. มุจจลินทวรรค มก. ๔๔/๑๗๔, ปส. ๕๓/๑๐๙

๒.๑.๒ ปัจจัยให้เกิดมิจฉาทิฐิและสัมมาทิฐิ

ปัจจัย ๒ ประการที่ทำให้เกิดมิจฉาทิฐิ คือ

๑. การโฆษณาแต่บุคคลอื่น

๒. อโยนิโสมนสิการ

ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ

๑. การโฆษณาแต่บุคคลอื่น

๒. โยนิโสมนสิการ

อัง.ทุก. อาสาวรรค มก. ๓๓/๔๖๑, มจ. ๒๐/๑๑๕, ปส. ๓๕/๒๗๓

๒.๒ ความสำคัญของสัมมาทิฐิ

๒.๒.๑ มิจฉาทิฐิ และสัมมาทิฐิ

ความเป็นมิจฉาทิฐินี้ย่อมยังอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น กุศลธรรมที่เกิดแล้วย่อมเสื่อมไป ผู้เป็นมิจฉาทิฐินี้เมื่อแตกกายย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ส่วนความเป็นสัมมาทิฐินี้ ย่อมทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น กุศลธรรมที่เกิดแล้วย่อมเจริญขึ้น อกุศลที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป เมื่อแตกกายย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

อัง.ทุก. เอกธัมมาทิบาลี มก. ๓๓/๑๘๒, มจ. ๒๐/๗๕, ปส. ๓๕/๙๔

๒.๒.๒ ปุพพังคสูตร

สัมมาทิฐิเป็นนิมิตเบื้องต้นแห่งกุศล

สิ่งที่เริ่มต้นเป็นนิมิตเบื้องต้นแห่งดวงอาทิตย์อุทัยคือแสงเงินแสงทอง ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย คือ สัมมาทิฐิ เพราะสัมมาสังกัปปะย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาทิฐิ สัมมาวาจา

ย่อมเพียงพอแก่บุคคลผู้มีสัมมาสังกัปปะ สัมมากัมมันตะย่อมเพียงพอแก่ผู้มีสัมมาวาจา สัมมาอาชีวะย่อมเพียงพอแก่ผู้มีสัมมากัมมันตะ

อัง.ทสก. ปัจโจโรหณิวรรค มก. ๓๘/๓๘๓, มจ. ๒๔/๒๗๕, ปส. ๔๕/๑๔๘

๒.๒.๓ มหาจัตตาลีสกสูตร

ขยายความมรรคมีองค์ ๘ และสัมมาทิฐิ

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี ได้ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายถึงสัมมาสมาธิที่เป็นอริยะนั้น มีองค์ประกอบ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ ความมีจิตเป็นหนึ่งประกอบด้วยองค์ ๗ เหล่านี้เรียกว่า สัมมาสมาธิที่เป็นอริยะ แล้วตรัสว่า บรรดาองค์ทั้ง ๗ นั้น สัมมาทิฐิย่อมเป็นประธาน

ม.อุ. อนุปทวรรค มก. ๒๒/๓๔๑, มจ. ๑๔/๑๗๔, ปส. ๒๑/๒๐๑

๓. การปรับความเห็นให้ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ ๑๐)

๓.๑ ทานที่ให้แล้วมีผล

๓.๑.๑ ความหมายและขอบเขตของทาน

คำว่า ทาน ในสัมมาทิฐิระดับต้น หมายถึง การแบ่งปัน

คนเราจะมีชีวิตอยู่ได้ต้องอาศัยปัจจัย ๔ คือ ที่อยู่อาศัย อาหาร เสื้อผ้า และยารักษาโรค รองลงมาก็เป็นอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นต่อการทำมาหากิน

การแบ่งปันขั้นพื้นฐานจึงมีอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. ปันกันอยู่

๒. ปันกันกิน

๓. ปันกันใช้

ทำไมต้องแบ่งปันกัน

จุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อป้องกันความคิดโลภ และแสดงพฤติกรรมไร้น้ำใจ อันจะนำไปสู่การผิดศีล และผิดกฎหมาย การแบ่งปันอย่างถูกวิธีจึงเป็นไปเพื่อ

๑. ป้องกันการอยู่แบบตัวใครตัวมัน

๒. ป้องกันปัญหามือใครยาวสาวได้สาวเอา ของผู้มีความรู้ความสามารถมากกว่า

๓. ป้องกันการเอาเปรียบ เบียดเบียนผู้ด้อยกว่า

๔. ป้องกันการกักตุนสินค้าจำเป็นไว้กอบโกยประโยชน์ โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของสังคม

ประโยชน์ของการแบ่งปันในสังคม ย่อมทำให้เกิดมิตรภาพของความเอื้ออาทร หากแม้จะมีความขัดแย้งในสังคมก็ง่ายต่อการประนีประนอม เพราะมีความเป็นมิตรต่อกัน ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้

สาระสำคัญของสัมมาทิฐิข้อที่ ๑ ที่ว่า ทานที่ให้แล้วมีผล คือ มีผลให้เราสามารถป้องกันและกำจัดความตระหนี่ และความเห็นแก่ตัวออกจากใจได้ ขณะเดียวกันก็เป็นการเพิ่มพูนความปรารถนาดีต่อกันและกันระหว่างผู้ให้กับผู้รับ

๓.๑.๒ ดูมงคลที่ ๑๕ การบำเพ็ญทาน หน้า ๓๖๑

๓.๒ ยัญที่บูชาแล้วมีผล

๓.๒.๑ ความหมายของการบูชายัญ

คำว่า บูชายัญ ตามนัยที่กล่าวนี้ หมายถึง สังคมสงเคราะห์ คือการให้ความช่วยเหลือกลุ่มชนในสังคมที่ประสบปัญหาทางกายภาพ ปัญหาทางเศรษฐกิจ หรือปัญหาจากภัยธรรมชาติ เป็นต้น เพื่อช่วยเหลือกลุ่มบุคคลเหล่านี้ อย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. ให้สามารถมีชีวิตอยู่ได้

๒. ให้โอกาสได้รับการศึกษา พัฒนาให้เป็นพลเมืองดีของชาติ

๓. สามารถแก้ปัญหาเร่งด่วน ที่ตนกำลังเผชิญอยู่ได้สำเร็จ

นอกจากนี้ ยังมีสมณพราหมณ์ คือ พระภิกษุสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะ เป็นครูสอนศีลธรรมให้สังคมให้ตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ ซึ่งท่านจำเป็นต้องอาศัยจตุปัจจัยจากญาติโยม เพื่อให้ปลอดกังวล และมีเวลาในการศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ศีลธรรมแก่คนในสังคม

สาระสำคัญของสัมมาทิฐิข้อ ๒ ที่ว่า ยัญที่บูชาแล้วมีผล คือ มีผลช่วยให้ตนเองสามารถป้องกันและกำจัดความโลภได้อย่างกว้างขวางและยั่งยืนขึ้น ขณะเดียวกันก็สามารถเพิ่มพูนความรักความปรารถนาดีต่อมวลมนุษย์ที่อยู่ร่วมโลกเดียวกันให้กว้างขวางยิ่งๆ ขึ้น

๓.๒.๒ ดูมงคลที่ ๑๗ สงเคราะห์ญาติ หน้า ๔๖๓

๓.๓ การสังเวยที่บวงสรวงแล้วมีผล

๓.๓.๑ ความหมายของการสังเวยและบวงสรวง

ผู้คนส่วนมากเห็นคำว่า สังเวยและบวงสรวงแล้ว ก็มักจะนึกถึงพิธี เช่น สังเวยผีตามแนวไสยศาสตร์ พิธีไหว้เจ้า หรือเซ่นเจ้าตามธรรมเนียมจีน

ในพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำสิ่งของที่สมควรไปสักการะ หรือมอบให้ผู้ที่ควรบูชา มีผลดีจริงควรทำอย่างยิ่ง

บุคคลที่ควรบูชาก็คือ บุคคลที่เคยประกอบคุณงามความดีมาแล้ว ทั้งแก่เราและผู้อื่น แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑. บุคคลที่มีคุณต่อตัวเราโดยตรงและท่านยังมีชีวิตอยู่ เช่น มารดา บิดา ครูอาจารย์ เป็นต้น

๒. บรรพบุรุษและญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว

๓. บุคคลที่มีศีลธรรมสูงส่ง เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม

๔. สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ มุ่งมั่นพัฒนาสังคม

จุดมุ่งหมายของการบูชาบุคคลที่ควรบูชา คือ

๑. เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวที แก่ผู้ที่เคยมีพระคุณ

๒. เพื่อแสดงความยอมรับนับถือ ยกย่องบุคคลที่มีคุณงามความดี

๓. เพื่อประกาศเกียรติคุณของท่านนั้นๆ ให้โลกรู้ และยึดถือเป็นแบบอย่าง

๔. เพื่อสร้างค่านิยมที่ถูกต้องให้แก่สังคม

๕. เพื่อป้องกันตนเองไม่ให้คอยจับผิด คิดอิจฉาริษยาผู้อื่น

สาระสำคัญของสัมมาทิฐิข้อ ๓ ที่ว่า การเซ่นสรวงมีผล คือ มีผลดีในการส่งเสริมให้ทุกผู้คนในสังคมถือธรรมเป็นใหญ่ มีจิตผ่องใส เกิดกำลังใจในการทำความดีให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ก่อให้เกิดความสามัคคีของคนในสังคม

๓.๓.๒ ดูมงคลที่ ๓ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา หน้า ๑๑๕

๓.๔ วิบากของกรรมที่ทำดี ทำชั่วแล้วมีผล

๓.๔.๑ ความหมายของวิบากของการทำดี ทำชั่ว

คำว่า กรรม ในพระพุทธศาสนาพุทธแปลว่าการกระทำโดยเจตนา นั่นคือ การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่เกิดจากความตั้งใจ

กรรมดี หมายถึง การกระทำที่ดีงาม เหมาะสม ไม่ผิดศีล ไม่ผิดธรรม ไม่มีบาป

กรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่ผิดศีล ผิดธรรม ก่อให้เกิดบาป

เกณฑ์ในการตัดสินกรรมดี กรรมชั่ว

๑. พิจารณาที่ผลสุดท้ายของการกระทำ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

บุคคลทำกรรมใดแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง มีจิตแช่มชื่นเบิกบานได้รับผลกรรมใดกรรมที่ทำแล้วนั้นเป็นกรรมดี บุคคลทำกรรมใดแล้วย่อมเดือดร้อนในภายหลัง และมีหน้านองด้วยน้ำตาร้องไห้อยู่ ได้รับผลกรรมใด กรรมที่ทำแล้วนั้นเป็นกรรมชั่ว

๒. พิจารณาที่ต้นเหตุของการกระทำ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

กรรมใดที่บุคคลทำด้วย อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมนั้นเป็นกุศลกรรม ไม่มีโทษ กรรมนั้นมีผลเป็นสุข

กรรมใดที่บุคคลทำด้วย โลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นเป็นอกุศลกรรม มีโทษ กรรมนั้นมีผลเป็นทุกข์

สาระสำคัญของสัมมาทิฐิข้อ ๔ ที่ว่า วิบากของกรรมที่ทำดี ทำชั่ว มีผล คือ ไม่ว่ากาลไหนๆ ในที่สุดแล้ว บุคคลทำดีต้องได้ดีจริง ทำชั่วต้องได้ชั่วจริง

๓.๔.๒ ประเภทของกรรม

๓.๔.๒.๑ อรรถกถานิทานสูตร

การจำแนกกรรมโดยปริยายแห่งพระสูตร

๑. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมอำนวยผลในอัตภาพนี้

๒. อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมอำนวยผลในอัตภาพต่อไป

๓. อปราปริยเวทนียกรรม กรรมให้ผลในอนาคตกาล

๔. อโหสิกรรม กรรมเลิกให้ผล

๕. ครุกกรรม กรรมหนักให้ผลก่อน

๖. พหุลกรรม หรืออาจิณณกรรม กรรมโดยการเสพจนคุ้น ให้ผลรองลงมา

๗. อาสันนกรรม กรรมใกล้ตาย

๘. กตัตตากรรม กรรมทำไปโดยไม่รู้ ให้ผลต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผล

๙. ชนกกรรม กรรมนำไปเกิด

๑๐. อุปัตถัมภกกรรม กรรมสนับสนุน

๑๑. อุปปีฬกกรรม กรรมบีบคั้น

๑๒. อุปฆาตกกรรม กรรมตัดรอน

อัง.ติก. เทวทูตวรรค มก. ๓๔/๑๒๑, ปส. ๓๖/๗๑

๓.๔.๒.๒ กุกกโรทวาทสูตร

การให้ผลของกรรม

พระบรมศาสดาตรัสเรื่องกรรมว่า มีกรรมอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. กรรมดำมีผลดำ คือกรรมชั่ว มีผลเป็นทุกข์ เช่น ความทุกข์ในนรก เป็นต้น

๒. กรรมขาวมีผลขาว คือกรรมดี มีผลเป็นสุข เช่น สุขในเทพสุภกิณหะ

๓. กรรมทั้งดำทั้งขาว มีผลทั้งดำทั้งขาว คือ กรรมดีบ้าง กรรมชั่วบ้าง ซึ่งมีผลเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง เช่น สุข ทุกข์ของพวกมนุษย์ เป็นต้น

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว มีผลไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม คือ เจตนาจงใจเพื่อละทั้งกรรมดำ กรรมขาว และกรรมทั้งดำทั้งขาว (การกระทำที่เป็นเพียงสักแต่ว่ากิริยาไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยตัณหาอุปาทาน คือ ไม่เอาทั้งดีและชั่วอันเป็นเหตุให้เกิดอีก ซึ่งเป็นทุกข์อยู่ร่ำไป)

ม.ม. คหปติวรรค มก. ๒๐/๑๘๙, ปส. ๑๙/๘๓

๓.๔.๓ เหตุให้เกิดกรรม

๓.๔.๓.๑ มหาลิสูตร

เหตุแห่งการทำบาป

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ กูฏาคาร ศาลาป่ามหาวันใกล้นครเวสาลี กษัตริย์ลิจฉวีนามว่า

มหาลิ ได้ทูลถามเหตุปัจจัยแห่งการทำบาปกรรม และกัลยาณกรรม

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า โลภะ โทสะ โมหะ อโยนิโสมนสิการ และจิตที่ตั้งไว้ผิด เป็นเหตุแห่งการทำบาปกรรม ส่วนอโลภะ อโทสะ อโมหะ โยนิโสมนสิการ และจิตที่ตั้งไว้ถูก เป็นเหตุแห่งการทำกัลยาณกรรม

อัง.ทสก. อักโกสวรรค มก. ๓๘/๑๕๕, มจ. ๒๔/๑๐๓, ปส. ๔๔/๑๒๑

๓.๔.๓.๒ นิทานสูตร

เหตุเกิดผลของกรรม

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

กรรมที่ถูกโลภะครอบงำ มีโลภะเป็นเหตุ...ถูกโทสะครอบงำ มีโทสะเป็นเหตุ...ถูกโมหะครอบงำ มีโมหะเป็นเหตุ...ย่อมให้ผลในที่ซึ่งอัตภาพของเขาเกิด ทั้งในปัจจุบันชาติ ชาติหน้า หรือชาติต่อๆ ไป เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่ไม่เสียหาย มีแก่นใน ถูกเก็บไว้อย่างดี ถูกหว่านลงบนพื้นดินที่เตรียมไว้ดี ในนาดี และฝนก็ตกดี เมล็ดพืชนั้นย่อมเจริญงอกงาม

กรรมที่ถูกอโลภะครอบงำ มีอโลภะเป็นเหตุ...ถูกอโทสะครอบงำ มีอโทสะเป็นเหตุ...ถูกอโมหะครอบงำ มีอโมหะเป็นเหตุ...เมื่อสิ้นโลภะ โทสะ โมหะแล้ว บุคคลละกรรมนั้นได้ ตัดรากถอนโคนได้ เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนแล้วย่อมเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ เปรียบเหมือนเมล็ดพืชที่ไม่เสียหายถูกไฟเผาจนเป็นเขม่า แล้วโปรยลงในที่ลมพัดแรงหรือน้ำเชี่ยว ย่อมเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้

อัง.ติก. เทวทูตวรรค มก. ๓๔/๑๑๘, มจ. ๒๐/๑๘๖, ปส. ๓๖/๖๙

๓.๔.๓.๓ ถามถึงที่อยู่แห่งผลกรรม

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า กุศลกรรมและอกุศลกรรมที่บุคคลทำด้วยรูปนามนี้อยู่ที่ไหน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ติดตัวไปเหมือนเงาตามตัว แล้วอุปมาว่า ต้นไม้ที่ยังไม่มีผลก็ไม่อาจชี้ได้ว่าผลนั้นอยู่ที่ไหน ดังนั้น เมื่อการสืบต่อยังไม่ขาด ก็ไม่อาจชี้ชัดลงไปได้ว่ากรรมเหล่านั้นอยู่ที่ไหน

มิลิน. ๑๑๒

๓.๔.๓.๔ ถามเหตุต่างๆ กันแห่งกรรม

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า เหตุใดมนุษย์ทั้งปวงจึงต่างกัน

พระนาคเสนทูลตอบว่า ต้นไม้ต่างกันเพราะความต่างกันแห่งพืช ฉันใด มนุษย์ก็ต่างกันเพราะกรรม ฉันนั้น

มิลิน. ๑๐๐

๓.๔.๔ การให้ผลของกรรม

๓.๔.๔.๑ โลณกสูตร

การให้ผลของกรรม

กรรมมีประมาณน้อยที่บุคคลทำแล้ว บาปกรรมย่อมนำเขาไปนรกได้ กรรมประมาณน้อยอย่างเดียวกัน

บางคนทำแล้วกรรมนั้นเป็นทิฏฐธรรมเวทนียกรรม คือ ให้ผลในปัจจุบัน ไม่ปรากฏผลมากต่อไปเลย

บุคคลบางคนในโลกเป็นผู้มีกาย มีศีล มีจิต มีปัญญา ที่มิได้อบรม มีความดีน้อย บาปกรรมนั้นแม้ประมาณเล็กน้อย บุคคลเช่นนี้ทำแล้วย่อมนำเขาไปลงนรกได้

บุคคลบางคนในโลก เป็นผู้มีกาย มีศีล มีจิต มีปัญญา ที่ได้อบรมไว้ดีแล้ว มีคุณความดีมาก บาปกรรมนั้นแม้ประมาณน้อย บุคคลเช่นนี้ทำแล้ว เป็นทิฏฐธรรมเวทนียกรรม คือให้ผลในปัจจุบัน ไม่ปรากฏผลมากต่อไป

อัง.ติก. โลณผลวรรค มก. ๓๔/๔๙๒, มจ. ๒๐/๓๓๖, ปส. ๓๖/๓๑๑

๓.๔.๔.๒ มหากัมมวิภังคสูตร

การให้ผลของกรรมของบุคคล ๔ จำพวก

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุวนาราม ใกล้กรุงราชคฤห์ ตรัสแสดงธรรมแก่พระอานนท์ ภายหลังที่ตรัสปรารภเรื่องพระสมิทธิ ตอบคำถามของปริพาชกโปตลิบุตรแง่เดียว แทนที่จะตอบแบ่งตามเหตุผล

เมื่อพระอานนท์ทูลขอร้อง จึงทรงแสดงเรื่องการจำแนกกรรมเรื่องใหญ่ โดยแสดงถึงบุคคล ๔ ประเภท คือ

๑. ทำชั่วแล้วไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

๒. ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓. ทำดีแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๔. ทำดีแล้วไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ซึ่งทำให้สมณพราหมณ์บางพวกผู้เห็นไม่ตลอดสายเข้าใจผิด ทรงรับรองเฉพาะคำกล่าวที่ถูกต้อง ที่ไม่ถูกต้องก็ไม่ตรัสรับรอง

นอกจากนั้น ทรงแสดงเหตุผล คือ กรรมดีกรรมชั่วที่ทำก่อนทำหลัง และการมีความเห็นถูก เห็นผิดก่อนตายว่า อาจแทรกส่งผลให้คนเข้าใจผิดได้ แต่ความจริงกรรมทุกอย่างจะส่งผลทั้งสิ้น (เพียงแต่ให้เข้าใจให้ตลอดสายและไม่สับเหตุผล)

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๖๘, มจ. ๑๔/๓๕๗, ปส. ๒๒/๑๐๑

๓.๔.๔.๓ ผุสติสูตร

วิบากของการประทุษร้ายผู้บริสุทธิ์

เทวดาทูลถามพระบรมศาสดาว่า วิบากย่อมไม่ถูกบุคคลผู้ไม่ประทุษร้าย วิบากพึงถึงบุคคลผู้ประทุษร้ายโดยแท้

พระบรมศาสดาตรัสตอบมีสาระสำคัญว่า บุคคลประทุษร้ายแก่นรชนผู้ไม่ประทุษร้าย เป็นผู้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส บาปย่อมกลับมาถึงบุคคลนั้นผู้เป็นพาล ประดุจซัดธุลีทวนลม

สัง.ส. สัตติวรรค มก. ๒๔/๑๒๖, มจ. ๑๕/๒๖, ปส. ๒๓/๘๕

๓.๔.๔.๔ โกฏฐิสูตร

กรรมและการให้ผลของกรรม

พระสารีบุตรได้ตอบพระมหาโกฏฐิตะ เรื่องของกรรมและการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า สิ่งใดที่ยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่บรรลุ ไม่กระทำให้แจ้ง ไม่ตรัสรู้ บุคคลผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็เพื่อรู้ เพื่อเห็น เพื่อบรรลุ เพื่อทำให้แจ้งว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

อัง.นวก. สีหนาทวรรค มก. ๓๗/๗๕๕, มจ. ๒๓/๔๕๙, ปส. ๔๓/๑๘๐

๓.๔.๔.๕ ถามถึงอำนาจฤทธิ์และกรรม

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ทำไม พระมหาโมคคัลลานะที่เป็นผู้มีฤทธิ์มาก จึงถูกทุบตีจนตาย คงมีฤทธิ์ไม่จริง

พระนาคเสนทูลตอบว่า พระมหาโมคัลลานะนั้นเป็นผู้ที่มีฤทธิ์จริง แต่ที่ถูกทุบตีจนตายนั้นเป็นเพราะอำนาจของกรรม แล้วบอกว่าสิ่ง ๒ สิ่ง คือ

๑. อิทธิวิสัยของผู้มีฤทธิ์

๒. กรรมวิบาก

เป็นอจินไตยไม่ควรคิด และกรรมวิบากนั้นมีกำลังมากยิ่งกว่า

มิลิน. ๒๓๕

๓.๔.๔.๖ ถามเรื่องทำบาปทำบุญ

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า เมื่อใกล้ตายมีสติระลึกถึงพระพุทธเจ้าครั้งเดียว ก็ไปสวรรค์ ทำปาณาติบาตครั้งเดียวไปนรกได้

พระนาคเสนทูลตอบว่า ก้อนหินเล็กๆ ก็จมน้ำได้ ก้อนหินใหญ่ขนลงเรือบรรทุก เรือก็ลอยบนน้ำได้

มิลิน. ๑๒๗

๓.๔.๔.๗ จูฬกัมมวิภังคสูตร

กฎแห่งกรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๑๓.๔.๑ หน้า ๒๓๐

๓.๔.๔.๘ ถามเหตุต่างกันแห่งกรรม

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า เพราะเหตุไรมนุษย์ทั้งปวงจึงไม่เสมอกัน บางพวกอายุสั้น บางพวกอายุยืน บางพวกอาพาธน้อย บางพวกอาพาธมาก บางพวกมีโภคะน้อย บางพวกมีโภคะมาก

พระนาคเสนทูลตอบว่า มนุษย์ทั้งหลายไม่เสมอกันเพราะกรรมต่างกัน เหมือนความต่างกันแห่งพืช

มิลิน. ๑๐๐

๓.๔.๔.๙ มัลลิกสูตร, มัลลิกาเทวีสูตร

เหตุที่ทำให้สตรีมีรูปงาม และทราม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๑๓.๔.๒ หน้า ๒๓๐

๓.๔.๔.๑๐ กรรมใกล้ตาย ฝ่ายกุศล

๓.๔.๔.๑๐.๑ มัฏฐกุณฑลี

ยังจิตให้เลื่อมใสในพระบรมศาสดาตอนสิ้นใจ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา ข้อ ๕.๒ หน้า ๓๒๙

๓.๔.๔.๑๐.๒ โยมบิดาของพระโสณเถระ

ช่วยพ่อให้ใจผ่องใสก่อนสิ้นใจ

พระโสณเถระเป็นพระธรรมกถึก บิดาของท่านมิได้สังวรระวังกาย วาจา ใจ เมื่อบิดาแก่ พระโสณเถระก็จัดการบวชให้ทั้งที่ท่านไม่อยากบวช

ต่อมา พระพ่อนอนอาพาธอยู่บนเตียง นรกปรากฏขึ้น สุนัขใหญ่มารุมล้อมทำทีจะกัดกิน ท่านกลัวต่อมรณภัยจึงให้พระโสณเถระช่วย

พระโสณเถระให้จัดเครื่องบูชาเพื่อจะนำไปบูชาที่พระเจดีย์ ให้พระพ่อกล่าวว่าเครื่องบูชาเป็นของตนแล้วถวายบังคมพระบรมศาสดา ยังจิตให้เลื่อมใส ขณะนั้นเองเทวโลกก็ปรากฏขึ้นแก่ท่าน

อัง.เอกก. มก. ๓๓/๑๗๐, ปส. ๓๕/๘๖

๓.๔.๔.๑๐.๓ ปีตวิมาน

อานิสงส์ของการบูชาพระเจดีย์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๙.๗ หน้า ๑๔๗

๓.๔.๔.๑๐.๔ คนเฝ้าประตูชาวทมิฬ

คนเฝ้าประตูชาวทมิฬตกปลาทำปาณาติบาตอยู่ถึง ๕๐ ปี เมื่อแก่ล้มป่วยลง พระจุลลปิณฑปาติกติสสเถระมาโปรด โดยเข้าไปให้ศีลที่ข้างที่นอน ทันทีที่พระเถระให้สรณะและศีล ๕ จบ เขาก็สิ้นใจไปบังเกิดในภพจาตุมหาราชิกา

อัง.ติก. เทวทูตวรรค มก. ๓๔/๑๒๗, ปส. ๓๖/๗๘

๓.๔.๔.๑๐.๕ จิตตฌายีสูตร

จิตผ่องใสย่อมไปสวรรค์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากำหนดวาระจิตของบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสบางคนในโลกนี้ด้วยใจ จึงรู้ชัดอย่างนี้ว่า ถ้าบุคคลนี้ตายไปในขณะนี้จะดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะจิตของเขาเลื่อมใส

ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่มีจิตเลื่อมใสนั่นเอง สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ หลังจากตายไปแล้ว จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ด้วยอาการอย่างนี้

อิติ. เอก. มก. ๔๕/๑๔๐, มจ. ๒๕/๓๖๕, ปส. ๕๔/๙๓

๓.๔.๔.๑๐.๖ ดูมงคลที่ ๙ มีวินัย

ข้อ ๓ ตัวอย่างและอานิสงส์ของการรักษาศีล หน้า ๒๘๗

๓.๔.๔.๑๑ กรรมใกล้ตาย ฝ่ายอกุศล

๓.๔.๔.๑๑.๑ พระติสสเถระ

ไปเกิดเป็นเล็นเพราะความมีเยื่อใยในจีวร

พระติสสะได้รับถวายผ้าจีวรประณีตจากพี่สาว เก็บจีวรไว้เตรียมห่มในวันรุ่งขึ้น แต่ท่านมรณภาพในคืนนั้นเพราะอาหารไม่ย่อย และเพราะความมีเยื่อใยในจีวร จึงไปเกิดเป็นเล็นที่จีวรนั้น

ภิกษุทั้งหลายจะแบ่งจีวร นำจีวรนั้นออกมา เล็นวิ่งพล่านร้องว่า ภิกษุพวกนี้แย่งจีวรของเรา

พระบรมศาสดาทรงสดับเสียงด้วยทิพยโสต จึงตรัสสั่งระงับการแบ่งจีวร ทรงให้เก็บไว้ ๗ วัน

วันที่ ๗ เล็นนั้นตายไปเกิดในวิมานชั้นดุสิต ในวันที่ ๘ พระบรมศาสดาจึงตรัสสั่งให้ภิกษุทั้งหลายแบ่งจีวรกัน

ภิกษุทั้งหลายสงสัยเหตุที่พระบรมศาสดาทรงให้ระงับการแบ่งจีวร

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า พระติสสะมรณภาพไปบังเกิดเป็นเล็นในจีวรของตน เมื่อพวกเธอจะแบ่งจีวรเล็นนั้นวิ่งพล่านร้องว่า ภิกษุนี้แย่งจีวรเรา เขาขัดใจในพวกเธอแล้วจะไปบังเกิดในนรก บัดนี้ท่านไปบังเกิดในวิมานชั้นดุสิตแล้ว พระองค์จึงทรงอนุญาตให้แบ่งจีวรกันได้

ขุ.ธ. มลวรรค มก. ๔๓/๑๖, มจ. ๒๕/๑๐๗, ปส. ๕๑/๒๑๔

๓.๔.๔.๑๑.๒ พระนางมัลลิกาเทวี

ระลึกถึงกรรมชั่วตอนสิ้นใจไปเกิดในอบาย

พระนางมัลลิกาเข้าไปในซุ้มสรงน้ำ ขณะก้มชำระกายสุนัขตัวโปรดได้เข้าไปกระทำสันถะ

ขณะนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลอยู่บนปราสาท ยืนอยู่ที่หน้าต่างเห็นเหตุการณ์นั้น

เมื่อพระนางกลับขึ้นไปถูกพระราชาตรัสต่อว่า นางจึงโกหกว่าที่ซุ้มสรงน้ำนั้นใครเข้าไปก็จะเห็นเป็นอย่างนั้น

พระราชาจึงเสด็จไปที่ซุ้มสรงน้ำ

พระนางมัลลิกาอยู่ที่หน้าต่างก็ทูลว่า เห็นพระราชาทรงทำสันถวะกับนางแพะ

พระราชาก็หลงเชื่อที่พระนางโกหกนั้น

พระนางมัลลิกาบำเพ็ญอสทิสทาน และทานอย่างอื่นไว้มาก แต่เมื่อสิ้นพระชนม์ไม่ได้นึกถึงการบำเพ็ญทาน กลับนึกถึงแต่กรรมอันลามก สิ้นพระชนม์แล้วจึงไปเกิดในอเวจี

พระราชาเสด็จมาทูลถามพระบรมศาสดาถึงที่เกิดของพระนาง

พระบรมศาสดาทรงกระทำให้พระราชาลืมถึงเหตุที่มาเข้าเฝ้าถึง ๗ วัน พระนางมัลลิกาหมกไหม้ในนรก ๗ วัน วันที่แปด จึงไปบังเกิดในเทวโลก

พระราชาเสด็จเข้าเฝ้าทูลถามพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า พระนางมัลลิกาไปบังเกิดในเทวโลก

พระราชาทรงมีความปีติปราโมทย์ในความดีงามของพระนางมัลลิกา

ขุ.ธ. ชราวรรค มก. ๔๒/๑๖๖, มจ. ๒๕/๗๙, ปส. ๕๐/๒๗๕

๓.๔.๔.๑๑.๓ นาคราชชื่อเอรกปัตตะ

จับใบตะไคร้น้ำจนขาดแล้วไม่ได้ปลงอาบัติ

ในสมัยของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ภิกษุรูปหนึ่งนั่งเรือไปในแม่น้ำจับใบตะไคร้น้ำจนขาด คิดว่าเป็นอาบัติเล็กน้อยจึงไม่ได้แสดงอาบัติ ท่านได้บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าถึง ๒๐,๐๐๐ ปี เมื่อใกล้มรณภาพนึกถึงอาบัตินั้นเป็นเหมือนตะไคร้น้ำผูกคอ มรณภาพแล้วจึงไปบังเกิดเป็นเอรกปัตตนาคราช

พญานาคผูกปัญหาให้ธิดานั่งบนพังพานเป็นอุบาย เพื่อทราบการอุบัติแห่งพระพุทธเจ้า

เมื่อถึงยุคของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงผูกเพลงขับแก้ ให้อุตตรมาณพไปพบพญานาค แล้วพาพญานาคมาเข้าเฝ้าฟังธรรมจากพระบรมศาสดา

ขุ.ธ. พุทธวรรค มก. ๔๒/๓๒๓, มจ. ๒๕/๙๐, ปส. ๕๑/๘๕

๓.๔.๔.๑๒ ความเข้าใจผิดในเรื่องกรรม

๓.๔.๔.๑๒.๑ อุปาลิวาทสูตร

กรรมทางใดมีโทษมากที่สุด

พระบรมศาสดาตรัสถามนิครนถ์ชื่อทีฆตปัสสี ถึงทัณฑะที่นิครนถนาฏบุตรบัญญัติไว้ในการทำบาปกรรมว่ามีเท่าไร และอย่างไหนมีโทษมากที่สุด

ทีฆตปัสสีตอบว่า มี ๓ ทาง ทัณฑะทางกายมีโทษมากที่สุด และทูลถามว่าพระบรมศาสดาทรงบัญญัติกรรมกี่ประการ ประการไหนมีโทษมากที่สุด

พระบรมศาสดาตอบว่ามี ๓ ประการ โทษทางใจมีโทษมากที่สุด

ทีฆตปัสสีได้นำเรื่องนี้ไปเล่าให้นิครนถนาฏบุตรฟัง ขณะนั้นอุบาลีคฤหบดีอยู่ด้วย ฟังเรื่องแล้วต้องการไปโต้วาทะกับพระบรมศาสดา

เมื่อไปถึง พระบรมศาสดาได้ตรัสสอนเปรียบเทียบให้ฟัง จนอุบาลีคฤหบดีนั้นขอถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งและได้บรรลุโสดาปัตติผลในวันนั้น

ม.ม. คหปติวรรค มก. ๒๐/๑๑๒, มจ. ๑๓/๕๓, ปส. ๑๙/๖

๓.๔.๔.๑๒.๒ เทวสูตร

วาทะของพวกนิครนถ์

พระบรมศาสดาตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีความคิดอย่างนี้ว่า สุข ทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ก็ดี ที่บุคคลเสวยทั้งปวงนั้นเนื่องมาจากเหตุแห่งกรรมที่ตนทำไว้แต่ก่อน เมื่อกรรมเก่าหมดไป ไม่ทำกรรมใหม่ ไม่มีผลต่อไปก็จักสิ้นกรรม เพราะสิ้นกรรมก็สิ้นทุกข์ สิ้นทุกข์ก็สิ้นเวทนา สิ้นเวทนา ทุกข์ทั้งปวงก็ทำลายไปหมด นี้เป็นวาทะของพวกนิครนถ์

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๒/๑, มจ. ๑๔/๑, ปส. ๒๑/๑

๓.๕ โลกนี้มี

๓.๕.๑ ความหมายและขอบเขตของโลกนี้

ตามพระพุทธศาสนา คำว่า โลก มีความหมายกว้างมาก ความหมายอย่างแคบยังครอบคลุม ๓ เรื่อง ซึ่งมีศัพท์เฉพาะตามความหมายในตัวเอง คือ

๑. สังขารโลก หมายถึง สังขารร่างกายของคนและสัตว์ทั้งหลาย อันประกอบด้วยกายกับใจ

๒. สัตวโลก หมายถึง หมู่สัตว์ที่มีชีวิตทั้งปวงนอกจากตัวเราเอง เช่นมวลมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉานต่างๆ เป็นต้น

๓. โอกาสโลก หมายถึง สถานที่ที่สัตวโลกได้อาศัยเป็นที่อยู่ เป็นที่ทำมาหากิน และเป็นที่สร้างกรรมดีและชั่ว ซึ่งได้แก่ ผืนดิน ผืนน้ำ และผืนฟ้า

สาระสำคัญของโลกนี้ที่ทุกคนต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องถ่องแท้ มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. โลกนี้มี หมายความว่า การที่เรามีรูปร่างหน้าตา ฐานะความเป็นอยู่ สติปัญญาและนิสัยนับตั้งแต่ถือกำเนิดมา เป็นผลมาจากกรรมดีหรือชั่วที่เราทำไว้เองในอดีตชาติเป็นเหตุสำคัญอย่างหนึ่ง

๒. โลกนี้มีความไม่แน่นอน คือ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่จีรังยั่งยืน ไม่คงที่

๓. โลกนี้มีคุณ เพราะเป็นแหล่งสำหรับสร้างบุญกุศลอันประเสริฐเพียงแหล่งเดียว

๔. โลกนี้มีเวลาจำกัด คือความตายเป็นตัวจำกัดเวลาแห่งการมีชีวิตของคนเรา

สาระสำคัญของสัมมาทิฐิข้อ ๕ ที่ว่าโลกนี้มีคุณอย่างยิ่ง เหมาะสำหรับใช้สร้างบุญบารมี แต่มีเวลาให้ใช้จำกัดจึงต้องรีบใช้ ใช้อย่างชาญฉลาด ใช้ให้เต็มกำลังและทะนุถนอม จึงจะคุ้มค่าที่ได้เกิดมาในโลกนี้

๓.๕.๒ ตัวอย่างโลกนี้มี

๓.๕.๒.๑ การก้าวลงสู่ครรภ์มีปัจจัย ๓ ประการ

เนื้อความเหมือนมงตลที่ ๑๒ เลี้ยงดูบุตร ข้อ ๓.๒ หน้า ๓๓๔

๓.๕.๒.๒ จูฬกัมมวิภังคสูตร

กฎแห่งกรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๑๓.๔.๑ หน้า ๒๓๐

๓.๕.๒.๓ อรกานุสาสนีสูตร

อรกศาสดาอุปมาชีวิตเป็นของน้อย

พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ทรงเล่าเรื่องอดีตของเจ้าลัทธิชื่อ อรกะ ผู้แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า ให้ประพฤติพรหมจรรย์ บำเพ็ญความดี มิให้ประมาทมัวเมาในชีวิตเพราะชีวิตของมนุษย์นั้น เล็กน้อย มีทุกข์มาก สรรพสัตว์ที่เกิดมาแล้วล้วนต้องตาย ไม่มีเลยที่จะไม่ตาย พร้อมทั้งเปรียบเทียบชีวิตกับข้ออุปมาไว้ ๗ ประการ คือ

๑. หยาดน้ำค้างที่พอดวงอาทิตย์ขึ้นก็เหือดแห้งไป
๒. ฟองน้ำที่พอถูกฝนเม็ดใหญ่ก็แตกสลายไป
๓. รอยขีดในน้ำที่หายไปอย่างรวดเร็ว
๔. น้ำที่ไหลจากภูเขาที่กระแสเชี่ยวไหลบ่าเรื่อยไป
๕. ก้อนเขฬะที่อยู่ปลายลิ้นที่พร้อมจะถูกถ่มทิ้ง
๖. ชิ้นเนื้อในกระทะเหล็กร้อน
๗. แม่โคที่จะถูกฆ่าถูกนำไปสู่ที่ฆ่า ยกเท้าก้าวไปคราวใดก็ยิ่งใกล้ความตายเข้าไปคราวนั้น

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า สมัยนั้นมนุษย์มีอายุ ๖๐,๐๐๐ ปี มีอาพาธเพียง ๖ อย่าง คือ หนาว ร้อน หิว กระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ การจะแสดงธรรมให้มนุษย์เห็นทุกข์นั้นจึงเป็นเรื่องยาก แต่ปัจจุบันมนุษย์มีอายุ ๑๐๐ ปี จะน้อยจะมากกว่านี้ก็ไม่มากนัก เหมาะอย่างยิ่งที่จะกล่าวว่า ชีวิตของมนุษย์เล็กน้อย มีทุกข์มาก ควรประพฤติพรหมจรรย์ บำเพ็ญกุศล

ทรงสรุปย้ำให้ภิกษุหาเสนาสนะที่เหมาะสม แก่การบำเพ็ญเพียรเจริญสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน อย่าประมาท อย่าต้องเป็นผู้มีความร้อนใจในภายหลัง

อัง.สัตตก. มหาวรรค มก. ๓๗/๒๗๓, มจ. ๒๓/๑๖๗, ปส. ๔๒/๑๖๙

๓.๕.๒.๔ ถามถึงกาลมรณะ และอกาลมรณะ

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า สัตว์ทั้งสิ้นตายในเวลาที่ควรตายทั้งนั้น หรือตายในเวลาที่ไม่ควรตายก็มี

พระนาคเสนทูลตอบคำถามพระเจ้ามิลินท์ มีสาระดังนี้

การตายของสัตว์ทั้งหลายมี ๒ ประเภท

๑. ตายในเวลาที่ไม่ควรตาย เรียกว่า อกาลมรณะ

๒. ตายในเวลาที่ควรตาย เรียกว่า กาลมรณะ

อุปมาเหมือนผลมะม่วงตกลงตั้งแต่ยังอ่อนก็มี และสุกแล้วจึงตกลงก็มี

มิลิน. ๓๗๐

๓.๖ โลกหน้ามี

๓.๖.๑ ความหมายของโลกหน้ามี

คำว่า โลกหน้า มีความหมาย ๒ ประการ คือ

๑. ชีวิตหลังความตาย หมายความว่า เมื่อคนเรา รวมทั้งสัตวโลกทั้งมวลตายแล้วไม่สูญหมด จะสูญสิ้นก็แต่เฉพาะร่างกาย ซึ่งถูกเผาหรือฝังลงดิน ส่วนใจยังไม่สูญ ตราบใดที่ใจยังมีกิเลสจะต้องไปเกิดมีชีวิตอาศัยในร่างกายใหม่ต่อไปอีก

๒. สถานที่สถิตของชีวิตหลังความตายเป็นเรื่องที่แน่นอนว่า เมื่อมีการถือกำเนิดของชีวิตก็จำเป็นต้องมีสถานที่รองรับชีวิตนั้น

สาระสำคัญของสัมมาทิฐิข้อ ๖ ที่ว่าโลกหน้ามี คือ โลกหน้ามีจริง ตายแล้วไม่สูญ ความเป็นไปของโลกหน้าเป็นผลของกรรมดีหรือชั่ว ที่เราทำเอาไว้ในโลกนี้เป็นหลัก เราทุกคนจึงต้องไม่ประมาท

๓.๖.๒ ตัวอย่างโลกหน้ามี

๓.๖.๒.๑ ปายาสิราชัญญสูตร

คำถามตอบเรื่องนรกสวรรค์

เหตุการณ์เกิดขึ้นในแคว้นโกศล พระกุมารกัสสปะพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป จาริกไปในแคว้นนั้นและแวะพัก ณ ป่าไม้สีเสียดอันตั้งอยู่ทิศเหนือของเสตัพยนคร

สมัยนั้นพระยาปายาสิ (เป็นเพียงราชัญญะ คือพระราชาที่ไม่ได้อภิเษก) ได้รับพระราชทานจากพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ครอบครองเสตัพยนคร

พระยาปายาสิมีความเห็นผิดเกิดขึ้นว่า โลกอื่นไม่มี สัตว์เป็นโอปปาติกะ (เกิดแล้วโตทันที เช่น เทพ) ไม่มี ผลของกรรมดีกรรมชั่วไม่มี

เมื่อได้สดับกิตติศัพท์อันงามของพระกุมารกัสสปะ พราหมณ์คฤหบดีทั้งหลาย ก็พากันเดินทางไปหาเป็นกลุ่มๆ พระยาปายาสิทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น ก็ตรัสถาม ทราบความก็เสด็จไปด้วย เมื่อผู้ที่ไปกล่าวสัมโมทนียกถาปราศรัยตามสมควรแล้ว พระยาปายาสิก็ประกาศทิฐิของพระองค์ดังกล่าวแล้วแก่พระเถระ ซึ่งจะย่อคำโต้ตอบเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

๑. พระเถระถามว่า ที่ทรงเห็นว่าโลกอื่นไม่มีเป็นต้นนั้น พระจันทร์ พระอาทิตย์เป็นเทวดา หรือมนุษย์ในโลกนี้หรือโลกอื่น ตรัสตอบว่า พระจันทร์ พระอาทิตย์อยู่โลกอื่น มิใช่เทวดาหรือมนุษย์ในโลกนี้

๒. ตรัสเล่าว่า มีมิตรอำมาตย์ ญาติสายโลหิตของพระองค์ที่ประพฤติชั่วมีประการต่างๆ เมื่อบุคคลเหล่านั้นเจ็บไข้ ซึ่งพระองค์เห็นว่าไม่หายแน่ก็เสด็จไปหาและสั่งว่า ถ้าไปตกนรกเพราะประพฤติชั่วตามคำของสมณพราหมณ์แล้ว ขอให้กลับมาบอก พวกเหล่านั้นรับคำแล้วก็ไม่มีใครมาบอกเลย พระองค์จึงไม่ทรงเชื่อว่าโลกอื่นมี พระเถระกล่าวว่า เปรียบเหมือนโจรที่ทำผิด ราชบุรุษจับได้ก็นำตระเวนไปสู่ที่ประหารชีวิต โจรเหล่านั้นจะขอผัดผ่อนขอให้ไปบอกพวกพ้องก่อนจะได้หรือไม่ ตรัสตอบว่า ไม่ได้ พระเถระจึงกล่าวว่าพวกที่ทำชั่วก็เช่นกัน ถ้าไปตกนรกก็คงไม่ได้รับอนุญาตจากนายนิรยบาลให้มาบอก

๓. ตรัสเล่าว่า พระองค์เคยสั่งคนที่ทำความดีว่า ถ้าตายไปสู่สุคติโลกสวรรค์เพราะประพฤติดีตามคำสอนของสมณพราหมณ์แล้ว ขอให้กลับมาบอก พวกนั้นรับคำแต่ก็ไม่มีใครมาบอกเลย พระองค์จึงทรงไม่เชื่อว่าโลกอื่นมี พระเถระทูลว่า เปรียบเหมือนคนที่ตกลงไปในหลุมอุจจาระมิดศีรษะ พระองค์ทรงรับสั่งให้ราชบุรุษช่วยยกขึ้นจากหลุมนั้น เอาซี่ไม้ไผ่ปาดอุจจาระออก อาบน้ำทำความสะอาดหมดจดแล้ว นำพวงมาลัยเครื่องลูบไล้และผ้ามีราคาแพงมาให้นุ่งห่ม พาขึ้นสู่ปราสาท บำเรอด้วยกามคุณ ๕ บุรุษนั้นจะอยากลงไปอยู่ในหลุมอุจจาระอีกหรือไม่ ตรัสตอบว่าไม่อยาก ถามว่าเพราะเหตุไร ตรัสตอบว่าเพราะหลุมอุจจาระไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็นปฏิกูล พระเถระทูลว่า มนุษย์ก็เป็นผู้ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็นปฏิกูลสำหรับเทวดาทั้งหลาย พวกทำความดีที่ไปสู่สุคติโลกสวรรค์จะกลับมาบอกอย่างไร

๔. ตรัสเล่าว่า พระองค์เคยสั่งคนที่ทำความดีว่า สมณพราหมณ์บางพวกกล่าวว่า ผู้ทำความดีจะไปสู่สุคติโลกสวรรค์ถึงความเป็นสหายของเทพชั้นดาวดึงส์ เมื่อท่านทั้งหลายไปเกิดเช่นนั้นแล้วขอให้กลับมาบอกด้วย พวกนั้นรับคำแล้วก็ไม่มีใครมาบอกเลย พระองค์จึงไม่เชื่อว่าโลกอื่นมี พระเถระทูลว่า ร้อยปีของมนุษย์เป็นคืนหนึ่งกับวันหนึ่งของเทพชั้นดาวดึงส์ ๓๐ ราตรี เป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือนเป็น ๑ ปี ๑ พันปีทิพย์ เป็นประมาณแห่งอายุของเทพชั้นดาวดึงส์ ผู้ทำความดีที่ไปเกิดในที่นั้นคิดว่าอีกสัก ๒-๓ วันจะไปบอกพระยาปายาสิ จะมาบอกได้หรือไม่ ตรัสตอบว่า มาไม่ได้เพราะข้าพเจ้าคงตายไปนานแล้ว แต่ใครบอกแก่ท่านเล่าว่า เทพชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนขนาดนั้น ข้าพเจ้าไม่เชื่อเลย พระเถระทูลว่า เปรียบเหมือนคนที่เสียจักษุแต่กำเนิด มองไม่เห็นอะไรเลย จึงกล่าวว่า สีดำ ขาว เขียว เหลือง แดง แสดไม่มี คนที่เห็นสีเช่นนั้นก็ไม่มี ดวงดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ ไม่มี ผู้เห็นดวงดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ก็ไม่มี เพราะข้าพเจ้าไม่รู้ไม่เห็นสิ่งนั้นจึงไม่มีดังนี้ ผู้นั้นจะชื่อว่ากล่าวชอบหรือไม่ ตรัสตอบว่ากล่าวไม่ชอบ

พระเถระจึงทูลว่า การที่พระองค์ปฏิเสธเรื่องเทพชั้นดาวดึงส์ก็เป็นเช่นนั้น สมณพราหมณ์บางพวกที่เสพเสนาสนะป่าอันสงัด ไม่ประมาท ทำความเพียร ชำระทิพยจักษุ มองเห็นโลกนี้ โลกอื่น และสัตว์โอปปาติกะด้วยจักษุอันเป็นทิพย์เหนือจักษุของมนุษย์มีอยู่ เรื่องของปรโลกพึงเห็นอย่างนี้ ไม่พึงเข้าใจว่าจะเห็นได้ด้วยตาเนื้อนี้

๕. ตรัสเล่าว่า พระองค์เคยเห็นสมณพราหมณ์ที่มีศีลมีธรรมอันงามใคร่มีชีวิต ไม่อยากตาย ใคร่ความสุข เกลียดทุกข์ จึงทรงคิดว่า ถ้าสมณพาหมณ์ผู้มีศีล มีธรรมอันงามเหล่านี้ รู้ตัวว่าตายไปแล้วจะดีกว่าชาตินี้ ก็ควรจะกินยาพิษ เชือดคอตาย ผูกคอตาย หรือโดดเหวตาย แต่เพราะไม่รู้ว่าตายไปแล้วจะดีกว่าชาตินี้ จึงรักชีวิตไม่อยากตาย ใคร่ความสุข เกลียดทุกข์ ข้อนี้เป็นเหตุให้พระองค์ไม่ทรงเชื่อว่าโลกอื่นมี สัตว์โอปปาติกะ(เกิดแล้วโตทันที) มี ผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วมี

พระเถระทูลเปรียบเทียบถวายว่า พราหมณ์คนหนึ่งมีภริยา ๒ คน คนหนึ่งมีบุตรอายุ ๑๐ หรือ ๑๒ ปี อีกคนหนึ่งมีครรภ์จวนคลอด พราหมณ์นั้นถึงแก่กรรม มาณพผู้เป็นบุตรจึงพูดกับมารดาเลี้ยงว่า ทรัพย์สมบัติทั้งปวงนี้ตกเป็นของข้าพเจ้าทั้งหมด ของท่านไม่มีเลย ขอท่านจงมอบความเป็นทายาทของบิดาแก่ข้าพเจ้า นางพราหมณีผู้เป็นมารดาเลี้ยงตอบว่า เจ้าจงรอก่อน จนกว่าเราจะคลอด ถ้าคลอดเป็นชายก็จะได้ส่วนแบ่งส่วนหนึ่ง ถ้าเป็นหญิงแม้น้องหญิงนั้นก็ตกเป็นของเจ้า แต่มาณพนั้นก็เช้าซื้อย่างเดิม แม้ครั้งที่สอง แม้ครั้งที่สาม นางพราหมณีจึงถือมีดเข้าไปในห้อง ผ่าท้องเพื่อจะรดูว่าเด็กในท้องเป็นชายหรือหญิง เป็นการทำลายตัวเอง ทำลายชีวิต ทำลายเด็กในครรภ์ และทำลายทรัพย์สมบัติ เพราะเป็นผู้เขลา แสวงหาสมบัติโดยไม่แยบคายจึงถึงซึ่งความพินาศ สมณพราหมณ์ผู้มีศีลมีธรรมอันดี ที่เป็นบัณฑิตย่อมไม่ชิงสุกก่อนห่าม ย่อมรอจนกว่าจะสุก สมณพราหมณ์เหล่านี้ดำรงชีวิตอยู่ได้นานเพียงใด ผู้อื่นก็ได้ประสบบุญมากเพียงนั้น และท่านก็ปฏิบัติเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๖. ตรัสแย้งต่อไปว่า เคยตรัสสั่งให้ลงโทษโจรที่จับได้ โดยให้ใส่ลงไปในหม้อทั้งเป็น ปิดฝาแล้วเอาหนังสดรัด เอาดินเหนียวที่เปียกยาให้แน่น ยกขึ้นสู่เตาแล้วจุดไฟ เมื่อรู้ว่าผู้นั้นตายแล้วก็ให้ยกหม้อลง กะเทาะดินที่ยาออก เปิดฝาค่อยๆ มองดู เพื่อจะได้เห็นชีวะของโจรนั้นออกไปก็ไม่เห็นเลย จึงทำให้ไม่เชื่อว่ามีโลกอื่น พระเถระทูลถามว่า ทรงระลึกได้หรือไม่ว่า ทรงเคยบรรทมหลับในเวลากลางวันแล้วทรงฝันเห็นสวน ป่า ภูมิสถาน และสระน้ำอันน่ารื่นรมย์หรือไม่ ตรัสว่าระลึกได้ ถามว่าในสมัยนั้น มีคนค่อมหรือเด็กๆ เฝ้าพระองค์อยู่ใช่หรือไม่ ตรัสตอบว่าใช่ ถามว่า พวกเหล่านั้นเห็นชีวะของพระองค์เข้าออกหรือไม่ ตรัสตอบว่า ไม่เห็น พระเถระจึงทูลว่า คนมีชีวิตยังไม่เห็นชีวะของพระองค์ผู้ทรงพระชนมชีพอยู่เข้าออก เหตุไฉนพระองค์จะทรงเห็นชีวะของคนตายเข้าออกเล่า

๗. ตรัสแย้งต่อไปว่า เคยตรัสสั่งให้ลงโทษโจรที่จับได้โดยให้ชั่งน้ำหนักขณะยังมีชีวิตอยู่ แล้วให้เอาเชือกรัดคอให้ตายแล้วชั่งดูอีก ในขณะที่มีชีวิตมีน้ำหนักเบากว่า อ่อนกว่า ใช้งานได้ดีกว่าเมื่อตายแล้ว เหตุนี้จึงไม่ทรงเชื่อเรื่องโลกอื่น พระเถระทูลถามว่า พึงชั่งก้อนเหล็กที่เผาไฟตลอดวันร้อนลุกโพลง กับที่เย็นเทียบกันดู อย่างไหนจะเบากว่า อ่อนกว่า ใช้งานได้ดีกว่า ตรัสตอบว่าก้อนเหล็กที่ประกอบด้วยธาตุไฟ ธาตุลม ร้อนลุกโพลง เบากว่า อ่อนกว่า ใช้งานได้ดีกว่า พระเถระทูลต่อไปว่า ร่างกายก็เหมือนกัน ประกอบด้วยอายุ(เครื่องสืบต่อหล่อเลี้ยง) ประกอบด้วยไออุ่น ประกอบด้วยวิญญาณ ก็เบากว่า อ่อนกว่า ใช้การงานได้ดีกว่า

๘. ตรัสแย้งต่อไปว่า เคยตรัสให้ลงโทษโจรที่จับได้ ให้ฆ่าโดยไม่กระทบกระทั่งผิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก เพื่อจะดูชีวะออกไป(จากร่าง) เมื่อเขาทำอย่างนั้น และเมื่อโจรนั้นจะตายแน่ ก็สั่งให้จับนอนหงาย เพื่อดูชีวะออกไป ก็ไม่เห็นชีวะออกไป สั่งให้จับนอนตะแคงทีละข้าง ให้ยกขึ้น ให้เอาศีรษะลง ให้ใช้ฝ่ามือ ก้อนดิน ท่อนไม้ ศัสตราเคาะดู ให้ดึงเข้า ให้ผลักออก ให้พลิกไปมาเพื่อดูชีวะออกไปก็ไม่เห็นชีวะออกไป โจรนั้นมีตา หู จมูก ลิ้น มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ แต่ก็ไม่รู้สึกในอายตนะนั้นๆ (คือไม่รู้สึก เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ)

พระเถระทูลเปรียบเทียบถวายว่า เปรียบเหมือนคนเป่าสังข์เดินทางไปชนบทชายแดนแห่งหนึ่งเป่าสังข์ขึ้น ๓ ครั้ง แล้ววางสังข์ไว้บนพื้นดิน ชาวบ้านได้ยินเสียงสังข์ชอบใจก็พากันมารุมถามว่าเสียงอะไร เขาตอบว่าเสียงสังข์ ชาวบ้านก็จับสังข์หงายพร้อมทั้งพูดให้สังข์เปล่งเสียง แต่สังข์ก็ไม่เปล่งเสียง จึงจับคว่ำ จับตะแคง ยกขึ้น เอาหัวลง เอาฝ่ามือ ก้อนดิน ท่อนไม้ ศัสตราเคาะ ดึงเข้ามา ผลักออกไป จับพลิกไปมาเพื่อจะให้สังข์นั้นเปล่งเสียง สังข์นั้นก็ไม่เปล่งเสียง คนเป่าสังข์เห็นว่าคนเหล่านั้นเป็นคนบ้านนอก เป็นคนเขลา หาเสียงสังข์โดยไม่แยบคาย

จึงหยิบสังข์ขึ้นมาเป่า ๓ ครั้ง ให้เห็นแล้วก็หลีกไป คนเหล่านั้นจึงรู้ว่าสังข์นี้ประกอบด้วยคน ประกอบด้วยความพยายาม ประกอบด้วยลม จึงเปล่งเสียงได้ ถ้าไม่ประกอบด้วยเหตุเหล่านั้นก็เปล่งเสียงไม่ได้ กายก็เช่นเดียวกัน ประกอบด้วยอายุ ประกอบด้วยไออุ่น ประกอบด้วยวิญญาณ จึงก้าวเดิน ถอยหลัง ยืน นั่ง นอน ได้เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมะ (อารมณ์ที่เกิดกับใจ) ได้ ถ้าไม่ประกอบด้วยสิ่งเหล่านั้นก็ทำอะไรไม่ได้

๙. ตรัสแย้งต่อไปว่า เคยตรัสสั่งให้ลงโทษโจรที่จับได้โดยให้ตัดผิวหนัง ตัดหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก เพื่อจะดูชีวะก็ไม่เห็นชีวะ จึงไม่ทรงเชื่อว่าโลกอื่นมี เป็นต้น พระเถระทูลเปรียบเทียบถวายว่า มีชฎิล (นักบวชเกล้าผมเป็นเชิง) ผู้บูชาไฟรูปหนึ่งอยู่ในกุฎีมุงด้วยใบไม้ในป่า พวกเดินทางพักแรมชาวชนบทคณะหนึ่งออกเดินทางมาพักแรมคืนรอบอาศรมของชฎิลผู้บูชาไฟนั้นแล้วจากไป ชฎิลจึงเดินไปในที่ที่เขาพักแรมด้วยหวังว่าจะได้เครื่องใช้อะไรบ้าง ในที่นั้น (ที่เขาทิ้ง แต่อาจเป็นประโยชน์แก่ชฎิลผู้อยู่ป่า) เมื่อเข้าไปก็เห็นเด็กแดงๆ คนหนึ่งเป็นเด็กชายนอนหงายอยู่ จึงนำมาเลี้ยงไว้จนเติบโตมีอายุได้ ๑๐ ปี หรือ ๑๒ ปี ต่อมาชฎิลมีธุระที่จะต้องไปในชนบท จึงเรียกเด็กมาสั่งให้บูชาไฟ (คอยเอาไฟใส่ในกองไฟ) อย่าให้ดับได้ ถ้าไฟดับ มีดอยู่นี่ ไม้อยู่นี่ ไม้สีไฟอยู่นี่ จงจุดไฟให้ติด บูชาไฟต่อไป เมื่อสั่งเสร็จและไปแล้ว เด็กมัวเล่นเพลินไปไฟก็ดับ เด็กคิดถึงคำสั่งจึงเอามีดมาถากไม้สีไฟด้วยหวังจะได้ไฟก็ไม่ได้ไฟ จึงผ่าไม้สีไฟออกเป็น ๒ ซีก ๓ ซีก จนถึง ๒๐ ซีก ทำเป็นชิ้นๆ ใส่ครกตำแล้วเอามาโรยที่ลมด้วยหวังจะได้ไฟแต่ก็ไม่ได้ ชฎิลกลับมาเห็นเช่นนั้นจึงถามทราบความแล้วคิดว่า เด็กนี้ยังอ่อน ไม่ฉลาด จะหาไฟโดยวิธีที่ไม่ถูกได้อย่างไร จึงเอาไม้สีไฟมาสีให้เด็กดูถึงวิธีทำไฟให้ติด พระองค์ก็เช่นเดียวกันทรงหาโลกอื่นโดยวิธีที่ไม่ถูก ในที่สุดได้แนะให้พระยาปายาสิทรงสละความเห็นผิดนั้นเสีย

แต่พระยาปายาสิทรงอ้างว่า ทรงสละไม่ได้เพราะพระเจ้าปเสนทิโกศลและพระราชาในรัฐอื่นๆ ก็ทรงทราบกันทั่วไปว่า พระองค์มีความเห็นอย่างนี้ก็จะพากันติเตียนได้ พระกุมารกัสสปเถระจึงยกอุปมาเพื่อจูงใจให้ทรงละความเห็นผิดนั้นๆ แต่เมื่อยังไม่ทรงยอมก็ยกอุปมาอื่นอีก โดยนัยนี้เป็นอุปมา ๔ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. เปรียบเหมือนพ่อค้าเกวียนหมู่ใหญ่ เดินทางจากภาคตะวันออกไปภาคตะวันตก แล้วได้แบ่งกองเกวียนออกเป็น ๒ กอง กองละประมาณ ๕๐๐ เล่ม ให้ขบวนหนึ่งล่วงหน้าไปก่อน อีกขบวนหนึ่งจะตามไปภายหลัง ขบวนที่ล่วงหน้าไปก่อน ถูกคนเดินสวนทางหลอกให้ทิ้งหญ้าทิ้งน้ำ โดยเล่าว่าข้างหน้าฝนตกในทางกันดาร พุ่มไม้ หญ้า ไม้ และน้ำบริบูรณ์ หัวหน้ากองเกวียนหลงเชื่อจึงพาพวกไปตายหมดสิ้น เพราะทิ้งหญ้าทิ้งน้ำไปแล้ว แต่หาน้ำและหญ้าข้างหน้าไม่ได้ พวกที่ไปทีหลังไม่ยอมเชื่อคนที่มาพูดหลอกจึงไม่ยอมทิ้งหญ้าทิ้งน้ำ ได้เดินทางข้ามทางกันดารโดยสวัสดี แล้วเปรียบว่า พระองค์แสวงหาโลกอื่นโดยไม่แยบคาย จะพลอยให้คนที่เชื่อถือพากันถึงความพินาศไปด้วยเหมือนนายกองเกวียนคณะแรก

๒. เปรียบเหมือนชายเลี้ยงหมูคนหนึ่งไปสู่หมู่บ้านอื่นเห็นคูถ (อุจจาระ) แห้งที่เขาทิ้งไว้เป็นอันมากก็คลี่ผ้าห่มออกเอาคูถแห้งใส่แล้วห่อทูนเหนือศีรษะมา ในระหว่างทางฝนตกคูถนั้นก็ไหลเลอะเปรอะไป คนทั้งหลายจึงพากันติเตียนว่า เป็นบ้าหรือไปแบกห่อคูถมาทำไม เขากลับตอบว่า ท่านต่างหากเป็นบ้า เพราะของที่แบกมานี่เป็นอาหารของหมู พระองค์ก็เปรียบเหมือนอย่างนั้น ขอจงสละความเห็นผิดนั้นเสียเถิด

๓. เปรียบเหมือนนักเลงสะกา ๒ คน เล่นสะกากัน คนหนึ่งย่อมกลืนลูกโทษที่มาถึงตัว(หมายถึงลูกสะกาที่จะทำให้แพ้) อีกคนหนึ่งบอกว่า ท่านชนะเรื่อยข้างเดียวขอลูกสะกาให้ข้าพเจ้าทำพิธีบ้าง คนชนะจึงส่งให้ไป นักเลงคนที่ ๒ จึงเอายาพิษทาลูกสะกา เมื่อเล่นครั้งที่ ๒ นักเลงสะกาคนแรกกลืนลูกโทษที่มาถึงนั้นอีก (เลยตายเพราะกลืนยาพิษเข้าไปด้วย) พระองค์ก็เปรียบเหมือนนักเลงสะกา (ที่กลืนยาพิษไปกับลูกสะกาด้วย) ขอจงสละความเห็นผิดนั้นเสียเถิด

๔. เปรียบเหมือนชาย ๒ คน ชวนกันไปยังชนบทเพื่อหาทรัพย์ ไปพบป่านในระหว่างทางก็ห่อป่านเดินทางไป ครั้นไปพบด้ายที่ทำจากป่าน คนหนึ่งเห็นด้ายมีราคากว่าก็ทิ้งป่านห่อด้ายไป อีกคนหนึ่งไม่ยอมทิ้งป่านถือว่าแบกมาไกลแล้วผูกรัดไว้ดีแล้ว โดยนัยนี้ไปพบผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย เหล็ก โลหะ ดีบุก ตะกั่ว เงิน ทอง คนหนึ่งทิ้งของเก่าถือเอาของใหม่ที่มีราคากว่า แต่อีกคนหนึ่งไม่ยอมทิ้งถือว่าแบกมาไกลแล้ว ผูกรัดไว้ดีแล้ว เมื่อกลับไปถึงบ้าน บุตร ภริยา เพื่อนฝูงของผู้แบกห่อป่านก็ไม่ชื่นชม แต่บุตร ภริยา เพื่อนฝูงของผู้แบกห่อทองกลับมาต่างชื่นชม พระองค์จะเป็นอย่างผู้แบกห่อป่าน ขอจงสละความเห็นผิดนั้นเสียเถิด

พระเจ้าปายาสิทรงเลื่อมใสในพระกุมารกัสสปเถระ สรรเสริญภาษิต ประกาศพระองค์เป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดพระชนมชีพ แล้วทรงถามถึงวิธีบูชายัญ ซึ่งพระเถระก็ถวายคำแนะนำให้บูชาโดยไม่มีการฆ่าสัตว์ พระเจ้าปายาสิก็ทรงปฏิบัติตามโดยให้มีการแจกทาน (ทำงานสังคมสงเคราะห์) แล้วเพิ่มของที่ให้ทานดีขึ้นโดยลำดับ

ที.ม. มก. ๑๔/๓๖๙, มจ. ๑๐/๓๔๑, ปส. ๑๔/๓๒๐

๓.๖.๒.๒ ภวสูตร

ภพ ๓ คือ

๑. กามภพ

๒. รูปภพ

๓. อรูปภพ

ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อการละภพ ๓ นี้

สัง.ม. เอสนาวรรค มก. ๓๐/๑๖๙, มจ. ๑๙/๙๕, ปส.๓๐/๑๗๖

๓.๖.๒.๓ ปัพพสูตร, สาสปสูตร

เรื่องกัป

ภิกษุรูปหนึ่งมีความสงสัยเกี่ยวกับเรื่องกัป จึงเข้าไปทูลถามพระบรมศาสดาถึงความยาวนานของกัปว่ายาวนานเท่าใด

พระพุทธองค์ทรงอุปมาให้ฟังว่า เหมือนกับภูเขาหินแท่งทึบลูกหนึ่งที่ไม่มีช่อง ไม่มีโพรง กว้าง ๑ โยชน์ ยาว ๑ โยชน์ สูง ๑ โยชน์ ทุก ๑๐๐ ปี เอาผ้าจากแคว้นกาสีมาลูบภูเขานั้น ๑ ครั้ง ทำเช่นนี้จนภูเขาแท่งทึบนั้นหมดสิ้นไป แต่ว่ากัปหนึ่งนั้นยังไม่หมดสิ้น

พระพุทธองค์ยังทรงอุปมาอีกว่า เหมือนกับเมืองที่ทำด้วยเหล็ก ภายในว่างเปล่า กว้าง ๑ โยชน์ ยาว ๑ โยชน์ สูง ๑ โยชน์ แล้วบรรจุเมล็ดพันธุ์ผักกาดจนเต็ม ทุก ๑๐๐ ปี หยิบเอาเมล็ดพันธุ์ผักกาดนั้นออก ๑ เมล็ด ทำเช่นนี้จนกระทั่งเมล็ดพันธุ์ผักกาดหมดไป แต่ว่ากัปหนึ่งนั้นยังไม่หมดสิ้น ด้วยความยาวนานของกัปมีเช่นนี้ จึงควรที่จะเบื่อหน่าย คลายกำหนัด เพื่อจะหลุดพ้น

สัง.นิ. อนมตัคคสังยุต มก. ๒๖/๕๑๓, มจ. ๑๖/๒๑๙, ปส. ๒๖/๗

๓.๖.๒.๔ ถามถึงความไกลแห่งพรหมโลก

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ก้อนศิลาเท่าปราสาททิ้งจากพรหมโลกถึงโลกมนุษย์ใช้เวลา ๔ เดือน ภิกษุผู้มีฤทธิ์หายจากชมพูทวีปไปพรหมโลกเหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขน พระเจ้ามิลินท์ไม่เชื่อ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ท่านเคยนึกถึงถิ่นกำเนิดที่อยู่ห่างไกลออกไปไหม ใช้เวลานิดเดียว

มิลิน. ๑๓๐

๓.๖.๒.๕ ถามถึงความไปเกิดในพรหมโลกและเมืองกัสสมิระ

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า คน ๒ คน คนหนึ่งตายไปเกิดในพรหมโลก อีกคนหนึ่งไปเกิดที่เมืองกัสสมิระ ใครไปถึงก่อนกัน

พระนาคเสนทูลตอบว่า มหาบพิตรแลดูอาตมา ดูดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ก็เห็นเร็วเท่ากัน

มิลิน. ๑๓๑

๓.๖.๒.๖ ถามถึงวรรณะและสัณฐานของผู้ไปเกิดในปรโลก

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ผู้ไปสู่โลกอื่นไปด้วยสีอะไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า เสียงอาตมาไปถึงพระกรรณของมหาบพิตรมีสีอะไร

มิลิน. ๑๓๒

๓.๖.๒.๗ ถามความร้อนแห่งไฟนรก

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ไฟนรกร้อนจนละลายหินได้แต่ทำไมสัตว์นรกอยู่ได้

พระนาคเสนทูลตอบว่า นกยูง ไก่ป่า กินหินกรวดยังย่อยแหลกยับไปได้ แต่ลูกนกยูง ลูกไก่ป่าอยู่ในท้องไม่ย่อยยับเพราะกรรมคุ้มครองไว้

มิลิน. ๑๐๓

๓.๖.๒.๘ ทานูปปัตติสูตร

ผลที่เกิดจากการให้ทาน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๗.๑๖ หน้า ๓๙๑

๓.๗ มารดามี

๓.๗.๑ ความหมายของมารดามี

มารดามี หมายความว่า มารดามีพระคุณต่อบุตร แม้ชาวพุทธโดยทั่วไปจะตระหนักว่า มารดามีพระคุณต่อตนอย่างใหญ่หลวง ถึงกับมีถ้อยคำอุปมาอุปไมยมาเป็นเวลาช้านานแล้วว่า ถ้าจะใช้โลกคือแผ่นดินแทนปากกา

จุ่มน้ำในมหาสมุทรแทนน้ำหมึก เขียนพรรณนาพระคุณของแม่บนแผ่นฟ้าซึ่งใช้แทนกระดาษ จนกระทั่งน้ำในมหาสมุทรเหือดแห้งไปหมดก็จะยังไม่สามารถประกาศพระคุณของแม่ได้ครบถ้วนสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกกตัญญูขนาดนี้ ก็ถือว่ายังเป็นความเข้าใจถูกในระดับผิวเผินเท่านั้น เพราะมองเห็นเพียงแต่ว่ามารดาต้องเหนื่อยยากลำบาก ประคบประหงมเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่ยังเป็นทารกอยู่ในครรภ์ กว่าจะเลี้ยงลูกแต่ละคนจนเติบใหญ่สามารถทำมาหากินเลี้ยงชีวิตได้ด้วยตนเองนั้น มารดาต้องเหนื่อยยากอยู่นานแสนนาน แท้ที่จริง พระคุณอันยิ่งใหญ่ของมารดาตามนัยที่พระพุทธองค์ตรัสว่า มารดามี นั้นหมายถึง พระคุณของมารดาที่มีต่อบุตร ซึ่งอาจสรุปได้เป็น ๓ ประการหลัก คือ

๑. ให้ชีวิตแก่บุตร

๒. ให้ต้นแบบร่างกายที่เป็นมนุษย์ ซึ่งเหมาะกับการทำความดีด้วยประการทั้งปวง ไม่มีสัตวโลกชนิดใดๆ เทียบเทียมได้ แม้เทวดาก็สู้ไม่ได้

๓. ให้ต้นแบบจิตใจที่เป็นมนุษย์

สาระสำคัญของสัมมาทิฐิข้อ ๗ ที่ว่ามารดามี คือ มารดามีพระคุณต่อบุตรอย่างยิ่ง บุตรทุกคนต้องตั้งใจตอบแทนพระคุณท่านให้เต็มความรู้ความสามารถของตน

๓.๗.๒ ดูมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา หน้า ๓๒๑

๓.๘ บิดามี

๓.๘.๑ ความหมายของบิดามี

บิดามี หมายความว่า บิดามีพระคุณต่อบุตรจริง พระคุณอันยิ่งใหญ่ของบิดาก็ทำนองเดียวกับของมารดานั่นเอง คือ

๑. ให้ชีวิต

๒. เป็นต้นแบบทางกาย

๓. เป็นต้นแบบทางใจ

เนื่องจากมารดาต้องอุ้มครรภ์อยู่เป็นเวลานานถึง ๙ เดือน ๑๐ เดือน ทำให้บางคนมองว่ามารดามีพระคุณมากกว่าบิดา จึงมักจะมีคำถามว่าพ่อกับแม่ใครมีพระคุณมากกว่ากัน

ในแง่ของการให้กำเนิดนั้นตอบได้ว่า มีเสมอกัน เพราะถ้าไม่มีพ่อแม่ก็มีลูกไม่ได้ แต่พ่อที่ไม่ได้ทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูลูก ย่อมไม่เป็นต้นแบบทางใจให้แก่ลูก

บุคคลที่สามารถตรองเห็นพระคุณของแม่ย่อมมีใจสว่าง เกิดปัญญา ตรองเห็นพระคุณของพ่อตามมาได้โดยง่าย

สาระสำคัญของสัมมาทิฐิข้อ ๘ ที่ว่าบิดามี คือ บิดามีพระคุณต่อบุตรอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับมารดา

๓.๘.๒ ดูมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา หน้า ๓๒๑

๓.๙ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมี

๓.๙.๑ ความหมายของสัตว์ที่เป็นโอปปาติกะ

โอปปาติกะ หมายถึง สัตวโลกที่เกิดผุดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ แต่อาศัยกรรมในอดีต เช่น เทวดา พรหม สัตว์นรก เปรต และอสุรกาย

ความรู้เรื่องกำเนิด ๔ จะทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องโอปปาติกะได้ไม่ยาก

พระพุทธศาสนาอธิบายว่า การเกิดของสัตวโลกแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท เรียกว่ากำเนิด ๔ คือ

๑. อัณฑชะกำเนิด คือ เกิดในไข่หรือจากฟองไข่ เช่น ไก่ นก เป็นต้น

๒. ชลาพุชะกำเนิด คือ เกิดในครรภ์ หรือจากครรภ์ ได้แก่ สัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยน้ำนมเป็นส่วนมาก เช่น คน สุนัข เป็นต้น

๓. สังเสทชะกำเนิด คือ เกิดในสิ่งโสโครก หรือจากสิ่งโสโครกในซากศพบูดเน่า ในน้ำเน่า อาหารบูดเน่า ได้แก่ จุลินทรีย์ สัตว์เซลล์เดียวชนิดต่างๆ เป็นต้น

๔. โอปปาติกะกำเนิด คือ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ แต่อาศัยผลกรรมในอดีต ได้แก่ เทวดา พรหม สัตว์นรก เปรต อสุรกาย และเมื่อเกิดแล้วก็โตทันที

กำเนิด ๓ ประเภทแรก เป็นเรื่องเข้าใจง่ายสำหรับผู้คนโดยทั่วไป เพราะเป็นเรื่องจริงที่ได้รู้ได้เห็นกันในชีวิตประจำวัน ส่วนกำเนิดในข้อที่ ๔ นั้นไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า และปัจจุบันยังไม่มีเครื่องมือวิทยาศาสตร์ใดๆ ให้ส่องดูได้ กระนั้นก็ตาม ผู้ที่มีใจสว่างสามารถตรองหาเหตุผลจนเกิดความเข้าใจถูกทั้ง ๔ ข้อดังที่ผ่านมาแล้ว ถ้าได้รับการอธิบายชี้แนะที่เหมาะสมจากผู้มีธรรม ก็สามารถตรองตามและเกิดความเข้าใจได้โดยไม่ยากนัก

เช่นกรณีของผึ้งกับแมลงวัน แมลงทั้งคู่มีการเสพคุ้นต่างกัน ถ้านำมาขังไว้ในที่เดียวกันสักระยะหนึ่งแล้วปล่อยออกไป แมลงทั้งสองตัวก็จะแยกกันไปสู่ ณ ที่ที่มันเสพคุ้น แมลงผึ้งย่อมบินไปหาน้ำหวานตามดอกไม้ ส่วนแมลงวันย่อมบินไปสู่ที่สกปรกโสโครก

คนดีนั้นเปรียบได้กับผึ้ง คิดสร้างแต่กรรมดีจนคุ้นเป็นนิสัย ส่วนคนเลวนั้นเปรียบได้กับแมลงวัน คือชอบทำแต่กรรมชั่วเป็นอาจิณ เมื่อละโลกนี้แล้วย่อมไปถือกำเนิดในร่างที่เหมาะสมกับกรรมดี กรรมชั่วที่ตนเองได้ทำไว้

สาระสำคัญยิ่งของสัมมาทิฐิข้อนี้ก็คือ โอปปาติกะมีจริง นรก และสวรรค์ซึ่งเป็นที่เกิด ที่อยู่ของเหล่าโอปปาติกะก็มีจริง ทั้งนรกและสวรรค์ต่างอยู่พ้นจากโลกมนุษย์ และสายตามนุษย์ แต่ยังไม่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ไม่พ้นจากอำนาจกิเลส และไม่พ้นทุกข์

๓.๙.๒ ตัวอย่างสัตว์ที่เป็นโอปปาติกะ

๓.๙.๒.๑ กำเนิด ๔, คติ ๕

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๑๐.๔.๒ หน้า ๒๖๐

๓.๙.๒.๒ สาเหตุที่ทำให้เทวบุตรเคลื่อนจากเทวโลก ๔ ประการ

๑. ด้วยความสิ้นอายุขัย
๒. ด้วยความสิ้นบุญ
๓. ด้วยความสิ้นอาหาร
๔. ด้วยความโกรธ

ขุ.ธ. อัปปมาทวรรค มก. ๔๐/๒๓๔, ปส. ๔๘/๒๒๙

๓.๙.๒.๓ อัคคัญญสูตร

กำเนิดโลกและมนุษยชาติ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่สามเณรวาเสฏฐะ และภารทวาชะว่า สมัยหนึ่งโลกเวียนไปสู่ความพินาศ สัตว์ทั้งหลายไปเกิดในชั้นอาภัสสรพรหมโดยมาก เมื่อโลกเกิดใหม่ สัตว์ทั้งหลายก็จุติมาสู่โลก มีแสงสว่างในตัว เหาะไปในอากาศ แล้วเกิดง้วนดิน สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น รส สัตว์ทั้งหลายกินง้วนดินรัศมีก็หายไป จึงเกิดพระจันทร์ พระอาทิตย์ (กลางวัน กลางคืน) ผิวพรรณก็ปรากฏ เกิดการดูถูกผิวพรรณกันขึ้น เพราะความถือตัว เกิดเถาไม้ใช้กินเป็นอาหาร ความหยาบกระด้างของร่างกายและความทรามของผิวพรรณก็ปรากฏขึ้น เกิดการดูถูกถือตัวมากขึ้น เถาไม้ก็หายไป เกิดข้าวสาลี ตามลำดับ ทำให้ร่างกายหยาบขึ้นจนปรากฏเพศหญิง ชาย เกิดการเสพเมถุน สร้างบ้านเรือน ปกปิดซ่อนเร้น เกิดการสะสมอาหาร เกิดขโมย จึงมีการแต่งตั้งคนขึ้นมาทำหน้าที่ติคนที่ควรติ ขับไล่คนที่ควรขับไล่ เลือกคนที่งดงามมีศักดิ์ใหญ่เป็นหัวหน้า เพื่อปกครองคน กษัตริย์ พระราชาจึงเกิดขึ้นโดยธรรม

ยังมีคนบางกลุ่มออกบวช มุ่งลอยธรรมชั่วที่เป็นอกุศล จึงมีนามว่า พราหมณ์ (ผู้ลอยบาป) บางกลุ่มถือการเสพเมถุนธรรม ประกอบการงานเลี้ยงชีพจึงมีชื่อว่า ศูทร ทั้งพราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็เกิดจากคนพวกเดียวกัน เกิดจากคนที่เสมอกัน เกิดขึ้นโดยธรรม

ที.ปา. มก. ๑๕/๑๔๕, มจ. ๑๑/๘๓, ปส. ๑๕/๑๐๐

๓.๙.๒.๔ กรรณกัตถลัตสูตร

ปัญหาเรื่องเทวดา

วิฑูฑภะซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าปเสนทิโกศล ทูลถามพระบรมศาสดาว่า เทวดามีจริงหรือ ถ้าเทวดามีจริงแล้ว เทวดาเหล่านั้นมาสู่โลกหรือไม่มาสู่โลกนี้

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เทวดาเหล่าใดมีทุกข์ เทวดาเหล่านั้นย่อมมาสู่โลกนี้ เทวดาเหล่าใดไม่มีทุกข์ เทวดาเหล่านั้นย่อมไม่มาสู่โลกนี้

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๒๑๘, มจ. ๑๓/๔๖๗, ปส. ๒๐/๑๒๐

๓.๙.๒.๕ มหาสมยสูตร

การประชุมของเทวดา

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ขณะประทับอยู่ ณ ป่ามหาวัน เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ โดยทรงปรารภการประชุมกันของเทวดา มาร เทพและพรหม จาก ๑๐ โลกธาตุ หรือหมื่นจักรวาล เพื่อมาเฝ้าพระพุทธองค์และชมปฏิปทาของภิกษุสงฆ์

พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำให้ภิกษุทั้งหลาย รู้จักชื่อเทวดา มาร เทพและพรหมตามลำดับ หมู่คณะที่มาเฝ้าจากหมื่นจักรวาล หรือ ๑๐ โลกธาตุ พวกเทวดา มาร เทพ นำโดยพระอินทร์ ส่วนพวกพรหมนำโดยท้าวสุพรหมา สนังกุมารพรหม และติสสมหาพรหม

พระผู้มีพระภาคทรงเล่าเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นในที่ประชุมของเทวดา มาร เทพ และพรหม เหล่านั้นว่า เมื่อพวกเทวดา มาร เทพ และพรหมมาพร้อมกันแล้ว ได้มีเสนามารบุกเข้ามาในที่ประชุมนั้นด้วยประสงค์ร้าย

พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้ที่ประชุมทราบและระวังตัว ทรงเล่าว่า มหาเสนามารสั่งเสนามารนั้นให้มาจับพวกที่มาประชุมมัดไว้ด้วยราคะ อย่าให้ผู้ใดหลุดรอดไปได้ แล้วเอาฝ่ามือทุบดินเร่งเร้าให้เสนามารปฏิบัติตามให้สำเร็จ แต่ทรงแสดงพุทธานุภาพมิให้เสนามารและพญามารทำอะไรแก่ผู้มาประชุมได้เลย

ในที่สุด พญามารได้กล่าวสรรเสริญพระสาวกของพระพุทธองค์ว่า เป็นผู้ชนะสงครามแล้ว ล่วงพ้นความหวาดกลัว มียศ ปรากฏอยู่ในหมู่ชน บันเทิงอยู่ในหมู่เทพทั้งหลาย

ที.ม. มก. ๑๔/๗๓, มจ. ๑๐/๒๖๑, ปส. ๑๔/๑๔๓

๓.๙.๒.๖ ฐานสูตร

ฐานะ ๓ ประการ

พระผู้มีพระภาคตรัสถึงเรื่องฐานะที่เทวดาและมนุษย์ มีสิ่งใดประเสริฐกว่ากัน โดยพวกมนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีปประเสริฐกว่าเทพชั้นดาวดึงส์ และมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการ คือ

๑. ไม่มีความเห็นแก่ตัว

๒. ไม่มีความหวงแหน

๓. มีอายุแน่นอน

พระพุทธองค์ตรัสต่อไปอีกว่า มวลเทพชั้นดาวดึงส์ประเสริฐกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการ คือ

๑. อายุทิพย์

๒. วรรณทิพย์

๓. สุขทิพย์

มนุษย์ชาวชมพูทวีปประเสริฐกว่าพวกมนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีป และมวลเทพชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ ประการ คือ

๑. เป็นผู้กล้า
๒. เป็นผู้มีสติ
๓. เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์อันเยี่ยม

อัง.นวก. สัตตาวาสวรรค มก. ๓๗/๗๙๐, มจ. ๒๓/๔๗๕, ปส. ๔๓/๑๙๘

๓.๙.๒.๗ อาฏานาฏิยสูตร

มนต์ป้องกันอมนุษย์

คืนวันหนึ่ง ท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์ พร้อมด้วยกองทัพยักษ์ กองทัพคนธรรพ์ กองทัพกุมภัณฑ์ และกองทัพนาค เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ท้าวเวสสวัณมหาราชได้กราบทูลในนามของท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์ว่า ยักษ์ชั้นสูงที่ไม่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคก็มี ที่เลื่อมใสก็มี ยักษ์ชั้นกลางที่ไม่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคก็มี ที่เลื่อมใสก็มี และยักษ์ชั้นต่ำที่ไม่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคก็มี ที่เลื่อมใสก็มี

ท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์ กราบทูลต่อไปว่า ยักษ์ที่ไม่เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเพราะทรงสอนให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติผิดในกาม จากการพูดเท็จ และจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย ซึ่งพวกนี้งดเว้นไม่ได้จึงไม่พอใจ ไม่ชอบใจ พวกนั้นอาจจะเบียดเบียนพระสาวกทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในเสนาสนะป่าได้

ท่านจึงทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงเรียนมนต์เครื่องรักษา ชื่ออาฏานาฏิยะรักษ์ เพื่อให้ยักษ์เหล่านั้นเลื่อมใส ช่วยคุ้มครอง รักษา มิให้พุทธบริษัทถูกเบียดเบียน และเพื่อให้อยู่สุขสำราญ

เมื่อทรงเห็นว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับโดยพระอาการดุษณี จึงทรงสาธยายมนต์เครื่องรักษา ชื่ออาฏานาฏิยรักษ์จนจบ

ตัวมนต์นั้นเป็นคาถาประพันธ์ มีใจความสำคัญ ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นคำนมัสการและสรรเสริญพระคุณของพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ คือ

พระวิปัสสีพุทธเจ้า
พระสิขีพุทธเจ้า
พระเวสสภูพุทธเจ้า
พระกกุสันธพุทธเจ้า
พระโกนาคมนพุทธเจ้า
พระกัสสปพุทธเจ้า
พระศากยโคดมพุทธเจ้า

ตอนที่ ๒ เป็นคำพรรณนาสรรเสริญท้าวมหาราชในทิศทั้ง ๔ คือ

ท้าวธตรฐ ผู้รักษาการณ์ทางทิศตะวันออก
ท้าววิรุฬหก ผู้รักษาการณ์ทางทิศใต้
ท้าววิรูปักษ์ ผู้รักษาการณ์ทางทิศตะวันตก
ท้าวเวสสวัณ หรือท้าวกุเวร ผู้รักษาการณ์ทางทิศเหนือ
ท้าวมหาราชเหล่านี้มีความเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

ตอนที่ ๓ พรรณนาอุตตรกุรุทวีป ซึ่งอยู่ในอารักขาของท้าวเวสสวัณมหาราช โดยพิสดารกว่าทิศอื่นๆ

ตอนที่ ๔ เป็นคำนมัสการพระผู้มีพระภาค

จากนั้น ท้าวเวสสวัณมหาราชทรงพรรณนาสรรพคุณของมนต์เครื่องรักษา ชื่ออาฏานาฏิยรักษ์ เป็นคำร้อยแก้ว หรือเวยยากรณ์ และมีคำร้อยกรองหรือคาถาผสมด้วย เมื่อทรงพรรณนาจบท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์ และบริวารก็ทูลลากลับ

ครั้นรุ่งเช้า พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาประชุมแล้ว ตรัสเล่าเรื่องที่ท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์ มาเฝ้า และทรงสาธยายมนต์นั้นให้ฟังโดยละเอียดตามที่ท้าวเวสสวัณมหาราชกราบทูล แล้วรับสั่งให้ภิกษุเหล่านั้นเล่าเรียนมนต์นี้ไว้ใช้ประโยชน์ต่อไป

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๒๓, มจ. ๑๑/๒๑๙, ปส. ๑๖/๑๑๙

๓.๑๐ สมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินไปชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้ โลกหน้า ให้แจ่มแจ้ง เพราะรู้ยิ่งด้วยตนเองในโลกมีอยู่

๓.๑๐.๑ความหมายและขอบเขต

ประการแรก สมณพราหมณ์ท่านนั้นๆ ย่อมหมายถึงพระอรหันต์

ประการที่สอง ประกาศโลกนี้โลกหน้าให้แจ่มแจ้ง ย่อมหมายถึงความรู้แจ้งในสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิดนั่นเอง

ประการที่สาม สาเหตุที่ท่านรู้ยิ่งด้วยตนเองก็เพราะท่านตั้งใจทุ่มเทประพฤติดี ปฏิบัติชอบด้วยการละกรรมชั่วทั้งปวง ทำกรรมดีให้ถึงพร้อมและทำใจให้ผ่องใสอย่างไม่ลดละ ถึงขั้นสว่างโพลง เกิดทิพยจักษุ ธรรมจักษุ หรือญาณทัสสนะ ไปตามลำดับจนสามารถรู้แจ้งโลกนี้ โลกหน้าได้ด้วยตนเอง รู้วิธีประกาศโลกนี้โลกหน้า เป็นกัลยาณมิตรแก่ชาวโลก

สาระสำคัญของสัมมาทิฐิข้อ ๑๐ ที่ว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินไปชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งประกาศโลกนี้โลกหน้าให้แจ่มแจ้งเพราะรู้ยิ่งด้วยตนเองในโลกนี้มีอยู่ หมายความว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดจนพระอรหันต์ผู้สามารถรู้แจ้งโลกนี้โลกหน้าด้วยวิริยะอุตสาหะยิ่งของท่านเองมีจริง ท่านเหล่านั้นเปี่ยมล้นด้วยมหากรุณาได้สละชีวิตบำเพ็ญตนเป็นกัลยาณมิตรให้แก่ชาวโลก

๓.๑๐.๒ ดูมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา

ข้อ ๒ พุทธประวัติ หน้า ๑๑๗

๔. อคติ

๔.๑ ปฐมอคติสูตร, และทุติยอคติสูตร

ความลำเอียง

ความลำเอียง ๔ ประการ คือ ลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะเขลา ลำเอียงเพราะกลัว บุคคลใดล่วงธรรม ๔ ประการนี้ ยศของผู้นั้นย่อมเสื่อม

ส่วนบุคคลใดที่ปราศจากความลำเอียง ๔ ประการนี้ ยศของผู้นั้นย่อมเจริญ

อัง.จตุกก. จรวรรค มก. ๓๕/๔๘, มจ. ๒๑/๒๙, ปส. ๓๗/๖๑

๔.๒ มหาสงคราม เหตุที่ทำให้เกิดอคติ ๔

๔.๒.๑ อย่างไรที่เรียกว่า ถึงฉันทาคติ

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้คิดว่า

๑. ท่านผู้นี้เป็นอุปัชฌาย์ของเรา
๒. เป็นอาจารย์
๓. เป็นสัทธิวิหาริก
๔. เป็นอันเตวาสิก
๕. เป็นผู้ร่วมอุปัชฌาย์
๖. เป็นผู้ร่วมอาจารย์
๗. เป็นผู้เคยเห็นกันมา
๘. เป็นญาติสายโลหิต

เพื่อตามอนุเคราะห์ เพื่อตามรักษาผู้นั้นจึงแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม

๔.๒.๒ อย่างไรที่เรียกว่า ถึงโทสาคติ

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ผูกอาฆาตว่า

๑. ผู้นี้ได้ก่อความพินาศให้แก่เรา
๒. ผู้นี้กำลังก่อความพินาศแก่เรา
๓. ผู้นี้จะก่อความพินาศแก่เรา
๔. ผู้นี้ได้ก่อความพินาศแก่คนที่เรารัก
๕. ผู้นี้กำลังก่อความพินาศแก่คนที่เรารัก
๖. ผู้นี้จะก่อความพินาศแก่คนที่เรารัก
๗. ผู้นี้ได้ก่อประโยชน์แก่คนที่ไม่เป็นที่รักของเรา
๘. ผู้นี้กำลังก่อประโยชน์แก่คนที่ไม่เป็นที่รักของเรา
๙. ผู้นี้จะก่อประโยชน์แก่คนที่ไม่เป็นที่รักของเรา

เพราะอาฆาตวัตถุอย่างนี้ จึงแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม และธรรมว่าเป็นอธรรม

๔.๒.๓ อย่างไรเรียกว่า โมหาคติ

๑. ภิกษุเป็นผู้กำหนัด ย่อมถึงอำนาจด้วยความกำหนัด
๒. เป็นผู้ขัดเคืองย่อมถึงอำนาจด้วยความขัดเคือง
๓. เป็นผู้หลงย่อมถึงอำนาจด้วยความหลง
๔. เป็นผู้ลูบคลำย่อมถึงอำนาจด้วยทิฐิ

ภิกษุเป็นผู้หลงงมงาย ถูกโมหะครอบงำ ย่อมแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม

๔.๒.๔ อย่างไรเรียกว่า ภยาคติ

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ คิดว่า

๑. ผู้นี้อาศัยความประพฤติไม่เรียบร้อย

๒. อาศัยความยึดถือ

๓. อาศัยพรรคพวกที่มีกำลัง

๔. อาศัยความเป็นผู้ร้ายกาจ หยาบคาย

จะทำอันตรายแก่ชีวิต แก่พรหมจรรย์ จึงขลาดเพราะกลัวต่อผู้นั้น ย่อมแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม

วิ.ป. มก. ๑๐/๗๐๗, มจ. ๘/๕๕๗

๔.๓ กุกกุชาดก

พระโพธิสัตว์เป็นอำมาตย์ถวายโอวาทพระราชาผู้ลุอำนาจอคติ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระราโชวาทจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นอำมาตย์ผู้ถวายธรรมแด่พระเจ้าพรหมทัตผู้ครองราชย์โดยไม่เป็นธรรม จึงคิดกุศโลบายที่จะถวายโอวาทแก่พระราชา

วันหนึ่ง พระราชาเสด็จไปในอุทยาน เข้าไปในตำหนักที่ยังมุงหลังคาไม่เสร็จ เพียงยกยอดโดมไม้ขึ้นแล้วเอาจันทันสอดพาดไว้ พระองค์เกิดความสงสัยจึงถามว่า จันทันนั้นอยู่ได้เพราะอะไร

พระโพธิสัตว์จึงได้โอกาสถวายโอวาท โดยอธิบายเปรียบเทียบให้ทรงทราบว่า ผู้ไม่ทรงธรรมเมื่อไม่ยึดเหนี่ยวใจมิตรอำมาตย์ เมื่อคนทั้งหลายแตกกันพระองค์ก็จะเสื่อมจากอิสริยยศ ดังนั้น พระราชาจึงควรเป็นผู้ทรงธรรม ไม่ขูดรีดภาษี ไม่ลุอำนาจอคติ ปราศจากกรรมกิเลส

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ในบัดนี้ ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุกกุวรรค มก. ๕๙/๒๐๖, มจ. ๒๗/๒๕๕, ปส. ๖๖/๔๓๖

๔.๔ บริษัทหยากเยื่อ และบริษัทใสสะอาด

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ย่อมเข้าถึงฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ บริษัทเช่นนี้เรียกว่า บริษัทหยากเยื่อ

ส่วนภิกษุบริษัทในพระธรรมวินัยนี้ที่ไม่ถึงฉันทาคติ ไม่ถึงโทสาคติ ไม่ถึงโมหาคติ ไม่ถึงภยาคติ ปราศจากอคติ ๔ นี้เป็นบริษัทใสสะอาดซึ่งถือว่าเป็นเลิศ

อัง.ทุก. ปริสวรรค มก. ๓๓/๔๐๖, มจ. ๒๐/๙๐, ปส. ๓๕/๒๔๐

๔.๕ กุมภัณฑสูตร, อัณฑภารีสูตร

เปรตมีอัณฑะเท่าหม้อ

วิบากกรรมที่ตัดสินคดีไม่เป็นธรรม

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตอัณฑะโตเท่าหม้อ (เพศชาย) ลอยขึ้นสู่อากาศ เมื่อเปรตเดินไปก็ยกอัณฑะพาดไว้บนบ่า เมื่อนั่งก็นั่งทับอัณฑะ ฝูงแร้ง นกกา นกเหยี่ยว พากันโฉบอยู่ขวักไขว่ จิกทึ้งยื้อแย่งเปรตนั้น สะบัดไปมาจนมันร้องครวญคราง

พระบรมศาสดาตรัสว่า เปรตนั้นเคยเป็นผู้พิพากษาโกงชาวบ้านในกรุงราชคฤห์

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๑๔, มจ. ๑๖/๓๐๗, ปส. ๒๖/๙๙

๔.๖ อรรถกถากิงฉันทชาดก

วิบากของการตัดสินคดีโดยอยุติธรรม

พระบรมศาสดาทรงปรารภผลแห่งอุโบสถกรรมครึ่งวัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระราชาองค์หนึ่งเป็นผู้มีศรัทธา ไม่ประมาทในการรักษาอุโบสถศีล ท่านตรัสสั่งให้อำมาตย์รักษาอุโบสถเช่นกัน

ปุโรหิตของพระองค์คนหนึ่งมีปกติกินสินบน วินิจฉัยอรรถคดีโดยอยุติธรรม

คราวหนึ่ง ปุโรหิตเข้าเฝ้าพระราชา พระองค์ตรัสถามถึงการรักษาอุโบสถศีล ปุโรหิตนั้นทูลคำเท็จว่าสมาทานแล้ว ภายหลังจึงกลับเรือนสมาทานอุโบสถครึ่งวัน รักษาอุโบสถในเวลากลางคืน

อยู่มาวันหนึ่ง มีอุบาสิกาผู้รักษาอุโบสถมายื่นฟ้องคดี เมื่อไม่ได้โอกาสจะกลับบ้านก็ไม่ละเลยที่จะรักษาอุโบสถ ปุโรหิตนั้นได้มะม่วงสุกมาจึงส่งให้หญิงนั้นกินก่อนรักษาอุโบสถ นี้เป็นกุศลของปุโรหิต

ต่อมา ปุโรหิตตายไปเกิดในวิมานทอง เสวยสิริสมบัติในเวลาค่ำ พออรุณขึ้นก็กลับกลายเป็นเปรตมีไฟติดทั่วร่างกาย มีเล็บโตเท่าจอบ กรีดจิกควักเนื้อข้างหลังของตนกิน เมื่ออาทิตย์อัสดงคตแล้วร่างนั้นก็หายไป ร่างอันเป็นทิพย์ก็เกิดขึ้นแทน

ผลแห่งการรักษาอุโบสถครึ่งวันทำให้ได้ทิพยสมบัติ แต่ผลแห่งการกินสินบน ตัดสินคดีความโดยอยุติธรรม จึงต้องควักจิกเนื้อหลังของตนกิน

ขุ.ชา. ติงสตินิบาต มก. ๖๑/๓๐๑

๕. หลักเกณฑ์ความดี

๕.๑ ตายนสูตร

กรรมที่ทำแล้วไม่เดือดร้อนภายหลัง

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ตายนเทวบุตรกล่าวคาถาเมื่อสิ้นราตรีปฐมยามว่า ท่านจงพยายามตัดกระแสตัณหา จงบรรเทากามเสียเถิด มุนีไม่ละกามย่อมไม่เข้าถึงความมีจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งได้ ถ้า

บุคคลผู้ทำความเพียรพึงทำความเพียรนั้นจริงๆ ทำให้มั่น การบรรพชาที่ย่อหย่อนมีโทษเหมือนโปรยธุลี ความชั่วไม่ควรกระทำเลยเพราะความชั่วย่อมเผาผลาญในภายหลัง กรรมใดทำแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นเป็นความดีควรกระทำ ความเป็นสมณะอันบุคคลปฏิบัติไม่ดีย่อมฉุดเขาไปนรก

พระบรมศาสดาตรัสให้ภิกษุทรงจำตายนคาถาไว้ เพราะประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์

สัง.ส. เทวตาปุตตสังยุตวรรค มก. ๒๔/๓๓๖, มจ. ๑๕/๙๓, ปส. ๒๓/๒๑๙

๕.๒ เขมสูตร

กรรมที่ทำแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลัง

เขมเทพบุตรยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้วกล่าวว่า คนพาลย่อมทำกรรมชั่วที่มีผลเผ็ดร้อน ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นไม่ดี ไม่ควรทำ

ส่วนบุคคลใดทำกรรมใดแล้วมีหัวใจแช่มชื่นเบิกบาน ไม่เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นเป็นความดีควรกระทำ

สัง.ส. นานาติตถิยวรรค มก. ๒๔/๓๖๗, มจ. ๑๕/๑๑๐, ปส. ๒๓/๒๖๗

๕.๓ ราโชวาทชาดก

วิธีชนะโดยธรรม

พระบรมศาสดาทรงปรารภการวินิจฉัยคดีของพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระราชโอรส พระนามว่าพรหมทัตกุมาร ต่อมาได้ครองนครพาราณสีโดยธรรม

พระเจ้าโกศล พระนามว่า พัลลิกะ ก็ปกครองประชาราษฎร์โดยธรรมเหมือนกัน ทั้งสองพระองค์ออกค้นหาโทษของตนจากที่ต่างๆ จนกระทั่งมาพบกันที่ทางเกวียนที่เป็นที่ราบลุ่มไม่สามารถหลีกกันได้

สารถีของพระเจ้าพรหมทัตคิดว่า จักให้ทางแก่ผู้ที่มีศีลมีคุณธรรมสูงกว่า จึงถามถึงคุณธรรมของพระเจ้าพัลลิกะจากสารถี

สารถีของพระเจ้าพัลลิกะก็ถามถึงคุณธรรม และศีลของพระเจ้าพรหมทัต ทราบว่าเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่า

พระเจ้าพัลลิกะจึงสั่งให้หลีกทางให้พระเจ้าพรหมทัต และน้อมรับโอวาทไปปฏิบัติต่อไป

พระบรมศาสดาทรงตรัสสรุปชาดกว่า สารถีพระเจ้าพัลลิกะในครั้งนั้นได้มาเป็นพระโมคคัลลานะ พระเจ้าพัลลิกะได้มาเป็นพระอานนท์ สารถีของพระเจ้าพาราณสีได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนพระราชาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๑, มจ. ๒๗/๖๒, ปส. ๖๕/๓๗๓

๕.๔ ภเวสิสูตร

การทำความดีต้องทำให้ยิ่งขึ้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแย้มพระโอษฐ์ ขณะเสด็จถึงป่าสาละใหญ่แห่งหนึ่งในแคว้นโกศล พระอานนท์เห็นแล้วได้ถามถึงเหตุนั้น

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ในอดีตกาล สมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มีอุบาสกท่านหนึ่งชื่อภเวสี มีบริวาร ๕๐๐ คน ต่างมีศีลพอๆ กัน ภเวสีนั้นคิดว่า ตนเองเป็นหัวหน้าควรรักษาศีลให้ยิ่งกว่า แล้วทำศีลของตนให้บริบูรณ์ เว้นจากเมถุนธรรม บริโภคอาหารมื้อเดียว บริวารทั้งหมดทราบก็ทำตามกัน

อุบาสกคิดว่า เราเป็นหัวหน้าควรทำให้ยิ่งกว่า จึงออกบรรพชาอุปสมบท เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตผล

อัง.ปัญจก. อุปาสกวรรค มก. ๓๖/๓๘๗, มจ. ๒๒/๓๐๔, ปส. ๔๐/๒๓๑

๕.๕ จูฬราหุโลวาทสูตร

กรรมที่ทำแล้วไม่เดือดร้อนตนเองและผู้อื่น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๒ เลี้ยงดูบุตร ข้อ ๔.๒ หน้า ๓๓๖

๕.๖ หญิงขี้หึงจับสาวใช้ตัดหู ตัดจมูก ขังไว้ในห้อง

สามีของหญิงขี้หึงได้เชยชิดกับหญิงรับใช้ นางบังเกิดความหึงหวงจึงจับหญิงรับใช้นั้น มัดมือมัดเท้าแล้วตัดหูตัดจมูกของนางขังไว้ในห้อง และเพื่อปกปิดความผิดจึงทำอุบายชวนสามีไปฟังธรรม

ญาติผู้เป็นแขกของหญิงขี้หึงมาพบหญิงรับใช้เข้า จึงพาไปที่วัดและกราบทูลพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์จึงตรัสสอนหญิงขี้หึงให้ทำแต่สุจริต ไม่ควรทำทุจริต เพราะกรรมที่ทำแล้วไม่เดือดร้อนในภายหลังนั้นเป็นกรรมดี ส่วนกรรมชั่วนั้นย่อมเผาผลาญให้เดือดร้อนในภายหลัง

เมื่อจบพระธรรมเทศนา หญิงขี้หึงและสามีของนางได้บรรลุโสดาปัตติผล จึงปล่อยให้หญิงรับใช้นั้นเป็นไท ส่วนตนเองหันมาประพฤติธรรม

ขุ.ธ. นิรยวรรค มก. ๔๓/๒๑๒, มจ. ๒๕/๑๓๑, ปส. ๕๒/๗๙

๕.๗ ดูมงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล

ข้อ ๒ ธรรมที่ควรฟังและหลักในการตัดสินธรรมวินัย หน้า ๗๐๐

๖. กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่

๖.๑ อสุรสูตร

บุคคลเหมือนอสูร และเทวดา

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏในโลก บุคคล ๔ จำพวก คือ

๑. บุคคลเช่นกับอสูร มีคนเช่นกับอสูรเป็นบริวาร

๒. บุคคลเช่นกับอสูร มีคนเช่นเทวดาเป็นบริวาร

๓. บุคคลเช่นกับเทวดา มีคนเช่นอสูรเป็นบริวาร

๔. บุคคลเช่นกับเทวดา มีคนเช่นเทวดาเป็นบริวาร

บุคคลเช่นกับอสูร มีคนเช่นกับอสูรเป็นบริวาร หมายความว่า ตัวเขาเองและพวกพ้องบริวารต่างก็ไม่มีคุณธรรมใดๆ ไม่รู้จักว่ากุศลเป็นอย่างไร อกุศลเป็นอย่างไร มีความสำนึกอย่างสัตว์โลกที่อาศัยสัญชาติญาณเท่านั้น มีพฤติการณ์เช่นเดียวกับอสูร คือ มีความสะดุ้งหวาดหวั่น หลอกลวงผู้อื่นเพื่อการดำรงชีพ เมื่อหลอกลวงไม่ได้ก็เที่ยวขโมยเขากินไปวันๆ

บุคคลเช่นกับอสูร มีคนเช่นเทวดาเป็นบริวาร หมายความว่า ตัวเขาเองมีพฤติกรรมอย่างอสูรที่กล่าวมาแล้วในข้อแรก ส่วนพวกพ้องบริวารของเขากลับเห็นคุณค่าของศีลธรรมจรรยา แยกออกว่าอันไหนเป็นกุศลควรเพิ่มพูน อันไหนเป็นอกุศลควรเลิกละ มีเทวธรรม (ธรรมที่ทำให้เป็นเทวดา คือความละอายบาปและเกรงกลัวบาป) ประจำจิต คือ กลัวต่อการที่จะประกอบอาชีพทุจริตหรืออกุศลกรรม และละอายต่อบาปกรรมทุกอย่าง

บุคคลเช่นกับเทวดา มีคนเช่นอสูรเป็นบริวาร หมายความว่า ตัวเขานั้นประพฤติตามเทวธรรม มีความละอายและกลัวต่อความชั่วทุกชนิด แต่บริวารของเขากลับเป็นคนขาดศีล ขาดธรรม เห็นศีลธรรมเป็นของคร่ำครึไม่เหมาะกับกาลสมัย

บุคคลเช่นกับเทวดา มีคนเช่นเทวดาเป็นบริวาร หมายความว่า ตัวเขาและบริวารต่างมีศีลธรรม คือ มีเทวธรรมที่กล่าวแล้วในข้อก่อนๆ ทำให้ตัวเองและสังคมต่างมีความสุข

อัง.จตุกก. อสุรวรรค มก. ๓๕/๒๖๓, มจ. ๒๑/๑๓๙, ปส. ๓๘/๒๖

๖.๒ ทุติยอุรุเวลสูตร

เถรกรณธรรม

พราหมณ์หลายคนตำหนิพระบรมศาสดาที่ไม่ไหว้ ไม่ลุกขึ้นต้อนรับ ไม่เชื้อเชิญแก่พราหมณ์ผู้ใหญ่ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เพราะคนเหล่านั้นไม่รู้จักเถรกรณธรรม เถรกรณธรรม ๔ คือ

๑. ภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร

๒. เป็นพหูสูต สามารถทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว และแสดงธรรมที่ได้ฟังแล้วได้ทะลุปรุโปร่ง

๓. เป็นผู้ได้ตามต้องการได้ไม่ยากไม่ลำบากซึ่งฌาน ๔

๔. สามารถทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ด้วยปัญญาอันยิ่ง

บุคคลที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ นี้แหละจึงเรียกว่าเป็นเถระ ควรลุกขึ้นต้อนรับ

อัง.จตุกก. อุรุเวลวรรค มก. ๓๕/๕๘, มจ. ๒๑/๓๕, ปส. ๓๗/๗๐

๖.๓ อธัมมิกสูตร

พระราชาไม่ประพฤติธรรม ส่งผลถึงอายุมนุษย์

เมื่อพระราชาไม่ประพฤติธรรม คนทั้งหลายก็ไม่ประพฤติธรรม ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ก็โคจรไม่สม่ำเสมอ ส่งผลให้วันเดือนปีคลาดเคลื่อนไป ทำให้ฤดูเปลี่ยนไป เมื่อฤดูเคลื่อนไปทำให้ข้าวกล้าสุกไม่ดี มนุษย์บริโภคข้าวนั้นแล้วก็มีอายุสั้น มีผิวพรรณทราม

แต่เมื่อไรที่พระราชาประพฤติธรรม คนทั้งหลายก็จะประพฤติตาม ฤดูกาลก็ไม่ผันผวน ฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าก็สุกดี มนุษย์บริโภคแล้วก็มีผิวพรรณงาม มีอาพาธน้อย ดังนั้นหากพระราชาประพฤติธรรม ประชาชนทั้งปวงก็อยู่เป็นสุข

อัง.จตุกก. ปัตตกัมมวรรค มก. ๓๕/๒๒๑, มจ. ๒๑/๑๑๔, ปส. ๓๗/๒๕๓

๖.๔ กปิชาดก

คุณธรรมของผู้บริหารคณะ

พระบรมศาสดาทรงปรารภแผ่นดินสูบพระเทวทัต จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกระบี่ มีบริวารห้าร้อย พระเทวทัตก็เกิดเป็นกระบี่ มีบริวาร ห้าร้อย เช่นกัน

วันหนึ่ง ปุโรหิตของพระราชาเดินไปอาบน้ำ ถูกกระบี่เกเรตัวหนึ่งถ่ายอุจจาระรดศีรษะ ปุโรหิตนั้นได้จองเวรไว้

กระบี่โพธิสัตว์ทราบแล้วจึงให้โอวาทว่า สถานที่มีผู้ผูกเวรไม่ควรอยู่ จึงพาบริวารหนีไปอยู่ที่อื่น ส่วนกระบี่เทวทัตและบริวารไม่เชื่อ

วันหนึ่ง ไฟไหม้โรงช้าง ทำให้ช้างได้รับบาดเจ็บที่หลัง ปุโรหิตได้โอกาสแนะนำให้เอามันเหลวของกระบี่มาทาเพื่อต้องการแก้แค้น ทำให้กระบี่เทวทัตและบริวารต้องพินาศทั้งสิ้น

คนพาลสำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต ลุอำนาจความคิดของตนไม่ดี คนฉลาด มีศีล มีปัญญา มีสุตะ จึงควรบริหารหมู่คณะ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กระบี่เกเรในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต กระบี่โพธิสัตว์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุกกุวรรค มก. ๕๙/๒๙๗, มจ. ๒๗/๒๖๖, ปส. ๖๖/๔๖๖

๖.๕ มหากปิชาดก

คุณธรรมของหัวหน้า

พระบรมศาสดาทรงปรารภการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อพระญาติ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญากระบี่ มีบริวาร ๘๐,๐๐๐ ตัว เมื่อคราวมีภัยมาถึงท่านปลอบโยนเหล่าบริวารให้คลายความหวาดกลัว แล้วทอดตัวเป็นสะพานให้บริวารหนีไป

ในครั้งนั้น พระเทวทัตอยู่ในกลุ่มกระบี่นี้ด้วย ได้ขึ้นไปบนกิ่งที่สูงแล้ว กระโดดลงเหยียบหลัง ด้วยกำลังเร็ว ทำให้พระโพธิสัตว์หัวใจแตก แล้วหนีไป

พระราชาทอดพระเนตรเห็นเหตุการณ์ ที่พวกวานรกระทำ จึงทรงนำวานรพระโพธิสัตว์มารักษา วานรพระโพธิสัตว์แสดงธรรมให้พระราชาฟังว่า ธรรมดาพระราชาควรแสวงหาความสุขให้กับรัฐ ไม่ลุอคติ มีสังคหวัตถุ ๔ ดำรงอยู่ในราชธรรม ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล บริจาค ซื่อตรง สุภาพอ่อนโยน ตบะ ไม่มักโกรธ ไม่เบียดเบียน อดทน ยึดมั่นในธรรม ทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับประชาราษฎร์ เมื่อวานรพระโพธิสัตว์สอนธรรมอยู่นั้นก็ถึงแก่ความตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ กระบี่วายร้ายได้มาเป็นเทวทัต ส่วนพญากระบี่คือเราตถาคต

ขุ.ชา. คันธารวรรค มก. ๕๙/๓๓๒, มก. ๒๗/๒๗๐, ปส. ๖๘/๕๔

๖.๖ สุมังคลชาดก

คุณธรรมของกษัตริย์

พระบรมศาสดาทรงปรารภราโชวาทสูตร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล นายสุมังคละซึ่งเป็นนายอุทยานของพระเจ้าพรหมทัตได้ทำให้พระปัจเจกพุทธเจ้า ผู้เป็นที่เคารพของพระราชาปรินิพพานด้วยธนู เพราะเข้าใจผิดคิดว่าเป็นเนื้อ เกิดกลัวความผิดจึงหนีไป

หนึ่งปีถัดมา เขาขอให้อำมาตย์ช่วยเขา อำมาตย์ได้พรรณนาคุณของนายสุมังคละ พระราชาก็ทำไม่ได้ยินเสีย พอปีที่สอง อำมาตย์ก็ทำให้อีก พระราชาก็นิ่งอีก พอเข้าปีที่สาม นายสุมังคละพาครอบครัวมาอีก อำมาตย์ก็ช่วยเหลืออีก พระราชาจึงตรัสเรียกให้เข้าเฝ้า

อำมาตย์เกิดความสงสัยจึงทูลถามพระราชาว่า ทำไมเมื่อได้ฟังคุณของนายสุมังคละถึง ๒ ครั้ง จึงเฉยอยู่พอครั้งที่สาม จึงเรียกให้เข้าเฝ้า

พระองค์จึงตรัสว่า เมื่อรู้ว่ากำลังกริ้วไม่พึงลงอาญา เมื่อใดจิตผ่องใสพึงใคร่ครวญความผิดของผู้อื่นให้เห็นคุณเห็นโทษและปรับไหมบุคคลนั้นตามสมควร ต้องไม่ถูกอคติครอบงำ ประกอบด้วยทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ ย่อมมีความสุขในโลกทั้งสอง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นายสุมังคละคนเฝ้าพระราชอุทยานในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในบัดนี้ ส่วนพระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กัจจานิวรรค มก. ๕๙/๔๙๕, มจ. ๒๗/๒๘๙, ปส. ๖๗/๔๐

๖.๗ ราโชวาทชาดก

วิธีชนะโดยธรรม

เนื้อความเหมือนข้อ ๕.๓ หน้า ๔๕๒

๖.๘ ภัณฑุติณฑุกชาดก

พระบรมศาสดาทรงปรารภการให้โอวาทพระราชา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระราชานามว่า ปัญจาละปกครองโดยอธรรม เหล่าอำมาตย์ทั้งหลายก็เป็นอธรรมกันทั้งหมด

ในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ที่ภัณฑุติรุกขพฤกษ์นอกพระนคร ทุกปีได้รับพลีกรรมจากราชสำนัก เห็นความประมาทของพระราชาแล้วปรารถนาจะช่วย

คืนหนึ่ง รุกขเทวดาโพธิสัตว์เข้าไปในห้องบรรทม เปล่งรัศมีคล้ายดวงอาทิตย์อ่อนๆ สอนพระราชาว่า ความไม่ประมาทเป็นทางไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย คนประมาทเป็นเหมือนคนที่ตายแล้ว และแนะนำให้พระราชารับฟังเสียงร้องทุกข์ของประชาชน

เมื่อพระราชาทราบถึงความทุกข์ของประชาราษฎร์แล้ว จึงกลับมาประพฤติธรรมตามคำแนะนำของรุกขเทวดาด้วยการทำทาน เป็นต้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า รุกขเทวดาในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ติงสตินิบาต มก. ๖๑/๕๑๓, มจ. ๒๗/๕๘๘, ปส. ๖๘/๗๑

๖.๙ สันธิเภทชาดก

โทษของการเป็นคนหูเบา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๑.๓.๖ หน้า ๕๗๐

๖.๑๐ เตสกุณชาดก

กำลังของพระราชา ๕ ประการ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเจ้าปเสนทิโกศลให้ตั้งอยู่ในธรรม ไม่ลุอำนาจด้วยอคติ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระเจ้าพรหมทัตพระองค์หนึ่งไม่มีพระราชโอรสและพระราชธิดา วันหนึ่งเสด็จเข้าในพระราชอุทยานทอดพระเนตรเห็นรังนกอยู่บนต้นไม้ จึงสั่งให้นำรังนกนั้นมา พบว่ามีไข่อยู่ ๓ ฟอง เป็นไข่ของนกฮูก ไข่นกสาริกา ไข่นกแขกเต้า ไข่ทั้งหมดได้ฟักออกตามลำดับ

ในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เกิดเป็นนกแขกเต้ามีชื่อว่า ชัมพุกะ

พระราชาตรัสถามเรื่องกำลังอันสูงสุด

นกโพธิสัตว์ได้บอกว่า กำลังมี ๕ ประการ คือ กำลังแขน กำลังโภคทรัพย์ กำลังอำมาตย์บัณฑิต กำลังคือชาติ และกำลังคือปัญญา บัณฑิตสรรเสริญว่า ปัญญาเป็นกำลังอันยอดเยี่ยม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนนกชัมพุกะได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. จัตตาฬีสนิบาต มก. ๖๑/๕๔๑, มจ. ๒๗/๕๙๕, ปส. ๖๘/๗๙

๖.๑๑ มหาหังสชาดก

ทศพิธราชธรรม

พระบรมศาสดาทรงปรารภการสละชีวิตของพระอานนท์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า
ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาหงส์ทอง เป็นราชาของหงส์ทั้งหลายมีเพื่อนรักอยู่ตัวหนึ่งชื่อ สุมุขะ
วันหนึ่ง พระนางเขมาเทวีซึ่งเป็นพระมเหสีของพระเจ้ากาสีทรงฝันเห็นหงส์แสดงธรรมให้ฟัง
พระราชาจึงทรงรับสั่งให้นายพรานไปคอยดักหงส์
วันหนึ่ง พญาหงส์ติดบ่วงของนายพราน สุมุขหงส์ไม่ยอมหนีไปคอยอยู่ใกล้ๆ
นายพรานเห็นแล้วแปลกใจ เมื่อได้ฟังสุภาษิตของสุมุขะเกิดประทับใจจึงปล่อยหงส์ทั้งสองไป
พญาหงส์ถามเหตุแห่งการมาจับ ทราบว่าพระราชาสั่งให้มาจับ จึงให้พาไปพบพระราชา
พญาหงส์แสดงทศพิธราชธรรม คือ ทาน ศีล บริจาค ซื่อตรง สุภาพอ่อนโยน ตบะ ไม่โกรธ ไม่เบียดเบียน อดทน ยึดมั่นในธรรม ให้พระราชาทรงตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และรักษาศีล ๕

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นายพรานในครั้งนั้นได้มาเป็นพระฉันนะ พระนางเขมาเทวีได้มาเป็นภิกษุณีชื่อว่าเขมา พระราชาได้มาเป็นพระสารีบุตร สุมุขหงส์ได้มาเป็นพระอานนท์ พญาหงส์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. อสีตินิบาต มก. ๖๒/๓๘๗, มจ. ๒๘/๙๘, ปส. ๖๘/๒๗๒

๖.๑๒ วิธุรชาดก

วิธุรบัณฑิตบำเพ็ญสัจบารมี

วิธุรบัณฑิตกล่าวสอนบุตร ธิดา ญาติ และเพื่อนว่า ธรรมอันเป็นเหตุให้บุคคลเข้าไปสู่ราชสกุลแล้วได้ยศมีดังนี้

๑. ราชเสวกไม่ควรกล้า ไม่ควรขลาด ไม่ควรประมาทในกาลทุกเมื่อ เมื่อพระราชาทราบความประพฤติ ปัญญา และความบริสุทธิ์ จึงจะทรงวางพระทัย

๒. พระราชาไม่ตรัสใช้อย่าหวั่นไหวมีอคติ ตั้งใจกระทำกิจเสมอต้นเสมอปลายดุจตาชั่ง

๓. ราชเสวกพร้อมรับใช้ทั้งกลางวัน กลางคืน ทางใดเป็นทางเสด็จแม้พระราชาทรงอนุญาตก็ไม่ควรเดิน

๔. ราชเสวกไม่ใช้สมบัติ พาหนะ ทัดเทียมพระราชา

๕. พระราชาสำราญอยู่กับอำมาตย์และสนม ราชเสวกไม่ควรสนิทสนมกับพระสนม

๖. ราชเสวกไม่ควรเล่นหัวกับพระสนม ไม่เห็นแก่นอน ไม่ทะนงตนว่าเป็นคนโปรด

๗. แม้ได้รับพระราชทานหนทางพิเศษ ไม่ควรวางใจในพระราชา

๘. พระราชาปูนบำเหน็จให้รางวัลแก่ใครๆ ไม่ควรทัดทานเขา

๙. ราชเสวกไม่มักมากในกามเพราะจะทำให้สิ้นเดช ไม่ควรพูดมากหรือน้อยเกินไป

๑๐. ราชเสวกพึงเลี้ยงดูบิดา มารดา อ่อนโยนต่อผู้ใหญ่ มีศิลปะ ไม่ประมาท สะอาดหมดจด ขยัน เว้นห่างจากทูตที่ส่งมาเกี่ยวข้องกับความลับ

๑๑. ราชเสวกควรเข้าหาสมณะ พราหมณ์ผู้มีศีล เป็นพหูสูต

๑๒. ราชเสวกพึงรักษาทานที่พระราชาเคยทำไว้

๑๓. ราชเสวกไม่พึงตั้งบุตร ธิดา วงศ์ญาติ ผู้ไม่มีศีลให้เป็นใหญ่ เพราะคนเหล่านี้จัดเป็นคนพาลไม่ใช่ญาติ

๑๔. ราชเสวกเป็นผู้มีศีล ไม่โลภ รู้จักพระราชอัธยาศัย

ขุ.ชา. มหานิบาต มก. ๖๔/๒๙๖, มจ. ๒๘/๓๙๑, ปส. ๖๙/๓๔๕

๖.๑๓ กุมารลิจฉวีสูตร

ธรรมที่ให้ความเจริญอย่างเดียว

พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ ป่ามหาวัน เจ้าลิจฉวีกุมารหลายคน ผู้ดุร้าย หยาบคาย เข้าไปนั่งนิ่งประนมอัญชลีอยู่ใกล้พระบรมศาสดา เจ้าลิจฉวีนามว่า มหานามมาพบเข้าได้เปล่งอุทานว่า เจ้าวัชชีจะเจริญ

พระบรมศาสดาตรัสว่า ธรรม ๕ ประการนี้ มีอยู่ในผู้ปกครอง หัวหน้า ผู้เป็นใหญ่ใดๆ ก็ตาม พึงหวังได้แต่ความเจริญส่วนเดียว ไม่มีเสื่อม ธรรม ๕ ประการ คือ

๑. บูชามารดา บิดา

๒. อนุเคราะห์บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร

๓. สักการะเพื่อน คนร่วมงาน

๔. บูชาเทวดา ผู้รับพลีกรรม

๕. บูชาสมณพราหมณ์

อัง.ปัญจก. นิวรณวรรค มก. ๓๖/๑๔๕, มจ. ๒๒/๑๐๔, ปส. ๓๙/๑๙๑

๖.๑๔ ดูมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ

ข้อ ๙ ภิกษุผู้เป็นเถระ หน้า ๗๖๑

๗. อานิสงส์ของการประพฤติธรรม

๗.๑ มหาธัมมปาลชาดก

เหตุไม่ตายในวัยหนุ่ม

พระบรมศาสดาทรงปรารภความไม่เชื่อของพุทธบิดาที่มีผู้มาทูลว่า พระองค์เสียชีวิตแล้ว จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ชื่อ ธรรมปาลกุมาร เมื่อเจริญวัยแล้วไปศึกษา ณ เมืองตักสิลา มีอันเตวาสิกถึงห้าร้อย

วันหนึ่ง บุตรคนโตของอาจารย์ได้ตายลงขณะอยู่ในวัยหนุ่ม อาจารย์พร้อมด้วยศิษย์ทั้งหลายรวมถึงญาติพี่น้องของผู้ตายร้องไห้คร่ำครวญกันทั้งหมด เว้นพระโพธิสัตว์คนเดียว

อาจารย์ทิศาปาโมกข์สงสัย จึงได้สอบถาม

ธรรมปาลจึงบอกว่า ในตระกูลของท่าน จะไม่มีใครตายในวัยหนุ่ม

อาจารย์ไม่เชื่อ จึงนำกระดูกแพะไปพบพราหมณ์บิดาของธรรมปาลกุมาร แล้วบอกว่า ธรรมปาลกุมารตายแล้ว

พราหมณ์หัวเราะและบอกว่า ๗ ชั่วโคตรมาแล้ว ตระกูลของท่านไม่เคยมีใครตายในวัยหนุ่ม เพราะประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บิดามารดาในครั้งนั้นได้มาเป็นพุทธมารดา พุทธบิดาในครั้งนี้ อาจารย์ในครั้งนั้นได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนธรรมปาลกุมารคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๘๗๙, มจ. ๒๗/๓๓๘, ปส. ๖๗/๑๔๙

๗.๒ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการประพฤติสุจริต

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์สมาทานในกุศลธรรม สมาทานมั่นคงในกายสุจริต ในวจีสุจริต ในมโนสุจริต ในการจำแนกทาน ในการสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดา ในความเกื้อกูลบิดา ในความเกื้อกูลสมณะ ในความเกื้อกูลพราหมณ์ ในความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และในกุศลธรรมอันยิ่งอื่นๆ อีก เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ทำกรรมนั้นให้ไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้วตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ครอบงำเทพเหล่าอื่นในเทวโลกนั้นด้วยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพทิพย์ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกันขณะเหยียบลงพื้น ยกฝ่าพระบาทขึ้นก็ยังเสมอกัน ขณะจรดฝ่าพระบาทลงทุกส่วนก็แตะพื้นพร้อมกัน

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ

๑. จักรแก้ว
๒. ช้างแก้ว
๓. ม้าแก้ว
๔. มณีแก้ว
๕. นางแก้ว
๖. คหบดีแก้ว
๗. ปริณายกแก้ว

มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตราครอบครองแผ่นดินนี้ มีสาครเป็นขอบเขต ไม่มีเสาเขื่อน ไม่มีเขตหมาย ไม่มีรั้วหนาม มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ ปลอดภัย สงบ ไร้เสี้ยนหนาม เมื่อเป็นพระราชา ไม่มีมนุษย์คนใดที่เป็นข้าศึกศัตรูข่มได้ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

อนึ่ง ถ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตจะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะไม่มีข้าศึกศัตรูภายในหรือภายนอก คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือสมณพราหม์ เทพ มาร พรหม ใครๆ ในโลกนี้จะพึงข่มได้ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๕, มจ. ๑๑/๑๖๓, ปส. ๑๕/๒๕๖

๗.๓ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการเป็นผู้นำในกุศลธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้นำของคนหมู่มากในกุศลธรรม เป็นประมุขของคนหมู่มากในกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ในการจำแนกทาน ในการสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดา บิดา สมณพราหมณ์ ในความอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล และในกุศลธรรมอันยิ่งอื่นๆ อีก เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อเป็นพระราชาจะเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ พราหมณ์ คหบดี ชาวนิคม ชาวชนบท โหราจารย์ และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกองราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมาร ดำเนินตาม เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ ดำเนินตาม เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๓๒, มจ. ๑๑/๑๘๗, ปส. ๑๕/๒๗๐

มงคลที่ ๑๗
สงเคราะห์ญาติ

๑. ลักษณะของผู้สงเคราะห์ตนเองและผู้อื่น

๑.๑ ชีวกสูตร

อุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

หมอชีวกโกมารภัจจ์ทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า อุบาสกชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลทั้งตนเองและผู้อื่นด้วยเหตุอย่างไร

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า

๑. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาด้วยตนเอง

๒. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล

๓. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ

๔. เป็นผู้ใคร่เพื่อเห็นภิกษุ

๕. เป็นผู้ใคร่เพื่อฟังสัทธรรม

๖. เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ตนเองฟังแล้ว

๗. เป็นผู้พิจารณาอรรถแห่งธรรม

๘. รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

อุบาสกเป็นผู้มีลักษณะข้างต้นชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน และถ้าชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามด้วย อุบาสกชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน และเพื่อประโยชน์ผู้อื่น

อัง.อัฏฐก. คหปติวรรค มก. ๓๓/๔๔๓, มจ. ๒๓/๒๗๐, ปส. ๔๓/๘

๑.๒ ปฐมอลังสูตร

ภิกษุผู้เกื้อกูลทั้งตนเองและผู้อื่น

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ เป็นผู้สามารถปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ทั้งตน และผู้อื่น ได้แก่

๑. มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย

๒. เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว

๓. พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำแล้ว

๔. รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

๕. เป็นผู้มีวาจางาม กล่าวถ้อยคำไพเราะ ไม่มีโทษ ให้รู้ประโยชน์

๖. เป็นผู้ชี้แจงสพรหมจารี ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริง

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๕๘๒, มจ. ๒๓/๓๕๗, ปส. ๔๓/๙๑

๑.๓ ทุติยอลังสูตร

ภิกษุผู้เกื้อกูลตนเองและผู้อื่น

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นผู้สามารถปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ทั้งตนและผู้อื่น ได้แก่

๑. ไม่มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว

๒. พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำแล้ว

๓. รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

๔. เป็นผู้มีวาจางาม กล่าวถ้อยคำไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมืองอันสละสลวย ไม่มีโทษ ให้รู้ประโยชน์

๕. เป็นผู้ชี้แจงสพรหมจารีให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริง

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๕๘๓, มจ. ๒๓/๓๕๘, ปส. ๔๓/๙๒

๒. ลักษณะของผู้สงเคราะห์ตนเอง แต่ไม่สงเคราะห์ผู้อื่น

๒.๑ ตติยอลังสูตร

ภิกษุผู้เกื้อกูลตนเองแต่ไม่เกื้อกูลผู้อื่น

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน แต่ไม่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ได้แก่

๑. ผู้มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย

๒. เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ฟังแล้ว

๓. พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ทรงจำแล้ว รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

๔. เป็นผู้ไม่มีวาจางาม ไม่กล่าวถ้อยคำไพเราะ มีโทษ ไม่ให้รู้ประโยชน์ ไม่ได้ชี้แจงสพรหมจารีให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริง

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๕๘๔, มจ. ๒๓/๓๕๙, ปส. ๔๓/๙๒

๒.๒ ปัญจมอลังสูตร

ภิกษุผู้เกื้อกูลตนเองแต่ไม่เกื้อกูลผู้อื่น

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ เป็นผู้สามารถปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน แต่ไม่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ได้แก่

๑. ไม่เป็นผู้มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว

๒. พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำแล้ว

๓. รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แต่เป็นผู้ไม่มีวาจางาม ไม่กล่าวถ้อยคำไพเราะ มีโทษไม่ให้รู้ประโยชน์ ไม่ได้ชี้แจงสพรหมจารีให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริง

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๕๘๖, มจ. ๒๓/๓๖๐, ปส. ๔๓/๙๒

๒.๓ สัตตมคลังสูตร

ภิกษุผู้เกื้อกูลตนเองแต่ไม่เกื้อกูลผู้อื่น

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ เป็นผู้สามารถปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน แต่ไม่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ได้แก่

๑. ไม่เป็นผู้มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว แต่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ทรงจำแล้ว

๒. รู้อรรถรู้ธรรมแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แต่เป็นผู้ไม่มีวาจางาม ไม่กล่าวถ้อยคำไพเราะ มีโทษ ไม่ให้รู้ประโยชน์ ไม่ได้ชี้แจงสพรหมจารีให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริง

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๕๘๘, มจ. ๒๓/๓๖๐, ปส. ๔๓/๙๒

๓. ลักษณะของผู้สงเคราะห์ผู้อื่น แต่ไม่สงเคราะห์ตนเอง

๓.๑ จตุตถอลังสูตร

ภิกษุผู้เกื้อกูลผู้อื่น แต่ไม่เกื้อกูลตนเอง

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เป็นผู้สามารถปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น แต่ไม่เกื้อกูล แก่ตน ได้แก่

๑. มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย

๒. เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว

๓. แต่ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ฟังแล้วและไม่รู้อรรถรู้ธรรม แล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่เป็นผู้มีวาจางาม กล่าวถ้อยคำไพเราะ ไม่มีโทษ ให้รู้ประโยชน์

๔. เป็นผู้ชี้แจงสพรหมจารีให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริง

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๕๘๕, มจ. ๒๓/๓๕๙, ปส. ๔๓/๙๒

๓.๒ ฉัฏฐอลังสูตร

ภิกษุผู้เกื้อกูลผู้อื่นแต่ไม่เกื้อกูลตนเอง

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ เป็นผู้สามารถปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น แต่ไม่เกื้อกูล แก่ตน ได้แก่

๑. ไม่เป็นผู้มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่เป็นผู้ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว

๒. ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำแล้ว ทั้งไม่รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แต่ไม่เป็นผู้มีวาจางาม กล่าวถ้อยคำไพเราะ ไม่มีโทษ ให้รู้ประโยชน์

๓. เป็นผู้ชี้แจงเพื่อนสพรหมจารีให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริง

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๕๘๗, มจ. ๒๓/๓๖๐, ปส. ๔๓/๙๓

๓.๓ อัฏฐมอลังสูตร

ภิกษุผู้เกื้อกูลผู้อื่น แต่ไม่เกื้อกูลตนเอง

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ เป็นผู้สามารถในอันปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น แต่ไม่เกื้อกูลแก่ตน ได้แก่

๑. ไม่เป็นผู้มีความเข้าใจได้เร็วในกุศลธรรมทั้งหลาย ไม่ทรงจำธรรมที่ได้ฟังแล้ว ไม่พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ทรงจำแล้ว ทั้งไม่รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แต่ไม่เป็นผู้มีวาจางาม กล่าวถ้อยไพเราะ ไม่มีโทษ ให้รู้ประโยชน์

๒. เป็นผู้ชี้แจงเพื่อนสพรหมจารีให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริง

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๕๘๙, มจ. ๒๓/๓๖๑, ปส. ๔๓/๙๓

๓.๔ พระปธานิกติสสเถระ

สอนให้ทำความเพียรแต่ตัวเองไปนอน

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระปธานิกติสสเถระว่า พระเถระสอนภิกษุ ๕๐๐ รูป ผู้จำพรรษาอยู่ในป่าให้เจริญพระกัมมัฏฐานไม่ประมาท แล้วตนเองไปนอนหลับ ภิกษุเหล่านั้นจงกรมในเวลายามหนึ่งกลับไปพัก

พระเถระตื่นขึ้นไปปลุกให้เจริญพระกัมมัฏฐาน แล้วตนเองกลับไปนอนต่อ ทำเช่นนี้ทุกๆยาม จนตลอดพรรษา

ภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถยังคุณวิเศษให้เกิด ทราบภายหลังว่า พระเถระแอบไปนอน จึงกราบทูลพระบรมศาสดา พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

พระเถระเคยเกิดเป็นไก่ขันปลุกไม่เป็นเวลา ทำให้เจ้าของได้รับความลำบาก แล้วพระบรมศาสดาตรัสพระคาถาว่า ถ้าบุคคลพร่ำสอนผู้อื่นอย่างไร พึงทำตนฉันนั้น บุคคลผู้มีตนฝึกดีแล้ว จึงควรฝึกผู้อื่น

ขุ.ธ. อัตตวรรค มก. ๔๒/๒๐๐, มจ. ๒๕/๘๒, ปส. ๕๐/๒๙๖

๓.๕ มงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ

ข้อ ๘ ปริยัติที่ไม่ปฏิบัติ หน้า ๗๕๙

๔. ตัวอย่างการสงเคราะห์ในทางโลก

๔.๑ อุจฉังคชาดก

หญิงหาลูกหาสามีได้ง่ายกว่าพี่ชาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภหญิงชาวชนบทคนหนึ่ง จึงตรัสว่า พวกมนุษย์จับคนสามคนผู้กำลังไถนาอยู่ถวายแด่พระราชาด้วยเข้าใจว่า เป็นพวกโจรปลอมเป็นชาวนา

ครั้งนั้น หญิงคนหนึ่งร้องไห้ ขอพระราชทานอภัยโทษบุรุษทั้งสาม โดยทูลว่า เป็นสามี พี่ชายและบุตรของตน

พระราชาทรงเลื่อมใสในคำกราบทูลของนาง ทรงโปรดให้เลือกเพียงคนเดียว

หญิงนั้นเลือกพี่ชาย เพราะสามีนั้นเมื่อเดินไปตามทางย่อมหาได้ แล้วก็ย่อมได้บุตร แต่พี่ชายหาไม่ได้ เพราะบิดามารดาเสียชีวิตไปแล้ว

พระราชาทรงยินดีจึงปล่อยทั้งสามคน

พระบรมศาสดาตรัสว่า หญิงนี้ก็เคยช่วยคนทั้งสามในอดีตชาติเช่นเดียวกัน

ขุ.ชา. อิตถีวรรค มก. ๕๖/๑๕๔, มจ. ๒๗/๒๘, ปส. ๖๕/๑๖๘

๔.๒ กุรุงคมิคชาดก

นกและเต่าช่วยกวางพ้นจากบ่วงนายพราน

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัต ที่เคยพยายามปลงพระชนม์พระองค์ในกาลก่อน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นกวาง มีนกและเต่าเป็นสหาย ครั้งนั้น กวางโพธิสัตว์ติดบ่วงนายพรานในยามต้น นกและเต่าได้ปรึกษากันเพื่อช่วยชีวิต เต่ามากัดบ่วง ส่วนนกรอจิกนายพรานเมื่อออกจากบ้าน

นายพรานถูกนกจิก จึงรอจนอรุณขึ้นแล้วเดินไปที่บ่วง บ่วงขาดพอดีกวางจึงได้หนีเข้าป่า แต่เต่าถูกจับ

กวางโพธิสัตว์จึงลวงนายพรานเข้าป่าแล้วมาช่วยเต่า สัตว์ทั้งสามได้ช่วยชีวิตซึ่งกันและกันแล้วหนีไป นายพรานกลับมาไม่พบสัตว์ตัวใดก็เสียใจ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นายพรานในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ นกได้เป็นพระสารีบุตร เต่าได้เป็นพระโมคคัลลานะ ส่วนกวางคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นตังทัฬหวรรค มก. ๕๗/๓๐๐, มจ. ๒๗/๙๔, ปส. ๖๕/๕๐๒

๔.๓ กาฬกัณณิชาดก

เศรษฐีสงเคราะห์เพื่อนตกยาก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๓.๖ หน้า ๑๐๓

ขุ.ชา. อปายิมหวรรค มก. ๕๖/๒๘๓, มจ. ๒๗/๓๔, ปส. ๖๕/๒๑๑

๔.๔ กุกกุรชาดก

สุนัขที่ถูกฆ่า

พระบรมศาสดาทรงปรารภการประพฤติประโยชน์แก่พระญาติ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นสุนัข วันหนึ่ง รถเทียมม้าของพระราชาเปียกฝนในเวลากลางคืน สุนัขในวังได้กัดกินหนังของรถนั้น ราชบุรุษได้กราบทูลว่า สุนัขภายนอกได้เข้ามากัดกิน

พระราชาทรงกริ้ว ทรงสั่งให้ฆ่าสุนัขภายนอกทั้งหมด

พวกสุนัขได้หนีไปหาสุนัขโพธิสัตว์ สุนัขโพธิสัตว์จึงได้ตั้งจิตอธิษฐานไม่ให้ผู้ใดทำร้ายตน แล้วเข้าไปเฝ้าพระราชา สุนัขโพธิสัตว์ได้พิสูจน์ให้พระราชาทรงทราบว่า สุนัขในวังได้กัดกินหนังของราชรถและแสดงธรรมแก่พระราชา พระราชาจึงพระราชทานอภัยโทษแก่สัตว์ทั้งปวง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ สุนัขโพธิสัตว์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. อปายิมหวรรค มก. ๕๕/๒๘๒, มจ. ๒๗/๑๐, ปส. ๖๕/๔๙

๔.๕ รุกขธัมมชาดก

ต้นไม้โดดเดี่ยวย่อมแพ้ลม

พระบรมศาสดาทรงปรารภระงับความพินาศของพระญาติทะเลาะกันเรื่องน้ำ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้นเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นรุกขเทวดาในป่าไม้รัง เทวดาจำนวนมากจับจองต้นไม้อยู่ พระโพธิสัตว์แนะนำให้จับจองวิมานที่ต้นไม้ล้อมรอบวิมานของท่านในป่าไม้รัง เทวดาที่เป็นบัณฑิตเชื่อฟัง ก็เข้าไปอยู่ในต้นไม้ที่ป่าไม้รัง เทวดาที่มิใช่บัณฑิต จับจองวิมานในต้นไม้ตามบ้าน ต้นไม้ใหญ่ตามเนิน

ต่อมา เกิดพายุพัดเอาต้นไม้ตามบ้าน ตามเนินหักล้มระเนระนาด ส่วนต้นไม้ที่ในป่ารังได้รับความปลอดภัย

พระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า หมู่ญาติยิ่งมีมากได้ยิ่งดี แม้ถึงไม้เกิดในป่า เป็นหมวดหมู่ได้เป็นดี เพราะต้นไม้ที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยว แม้จะใหญ่โตเป็นเจ้าป่า ย่อมถูกแรงลมโค่นลงได้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า หมู่เทพในครั้งนั้นได้มาเป็นพุทธบริษัท ส่วนรุกเทวดาผู้เป็นบัณฑิตได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. วรุณวรรค มก. ๕๖/๑๙๙, มจ. ๒๗/๓๑, ปส. ๖๕/๑๘๕

๔.๖ กุสนาฬิชาดก

ประโยชน์ของการผูกมิตร

พระบรมศาสดาทรงปรารภมิตรผู้ชี้ขาดการงานของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นเทวดาที่กอหญ้าคาในพระราชอุทยาน ในที่นั้น มีต้นไม้มงคลต้นใหญ่ต้นหนึ่ง เทวราชผู้มีศักดิ์ใหญ่อาศัยอยู่ พระโพธิสัตว์ได้สนิทสนมกับเทวราชนั้น

ต่อมา เสามงคลปราสาทของพระราชาชำรุด พวกช่างได้พบไม้มงคลใหญ่ในอุทยาน จึงมาขออนุญาตพระราชาตัดไม้นั้น

เทวราชในต้นไม้มงคลรู้ว่าวิมานจะถูกทำลาย เกิดความโศกจึงกอดคอลูกน้อยร้องไห้ รุกขเทวดาโพธิสัตว์จึงรับอาสาช่วยเหลือ

วันรุ่งขึ้น พวกช่างไม้เดินมา รุกขเทวดาโพธิสัตว์แปลงร่างเป็นกิ้งก่า วิ่งนำหน้าพวกช่างไม้เข้าสู่โคนไม้ทำประหนึ่งว่า ต้นไม้เป็นโพรง วิ่งเข้าไปในไส้ไม้ โผล่ขึ้นทางยอด ผงกหัวอยู่

พวกช่างไม้เห็นดังนั้นเข้าใจว่า ไม้เป็นโพรง จึงไม่ตัดไม้มงคลนั้น

เทวราชได้กล่าวคาถาว่า บุคคลเสมอกัน ประเสริฐหรือเลวกว่า ก็ควรคบไว้เพราะ เมื่อความเสื่อมเกิดขึ้น มิตรเหล่านั้นจึงทำประโยชน์อันอุดมให้ได้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนเทวดาที่กอหญ้าคา คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุสนาฬิวรรค มก. ๕๖/๔๖๓, มจ. ๒๗/๕๐, ปส. ๖๕/๓๐๑

๕. ตัวอย่างการสงเคราะห์ของพระอริยบุคคล

๕.๑ พระบรมศาสดาทรงห้ามพระเจ้าวิฑูฑภะ

เมื่อพระเจ้าวิฑูฑภะได้ราชสมบัติจากพระเจ้าปเสนทิโกศลแล้ว คิดจะปลงพระชนม์เจ้าศากยะทั้งหมด จึงเสด็จออกด้วยเสนาใหญ่

พระบรมศาสดาทรงทราบด้วยพระญาณ จึงเสด็จไปทางอากาศประทับนั่งโคนต้นไม้ มีเงาปรุโปร่งใกล้เมืองกบิลพัสดุ์

พระเจ้าวิฑูฑภะทรงเห็นพระบรมศาสดา จึงทรงอาราธนามาประทับที่โคนไทรมีเงาอันสนิท

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เงาของหมู่พระญาติเป็นของเย็น

พระเจ้าวิฑูฑภะจึงเสด็จกลับ ต่อมา ด้วยความแค้นใจ จึงทรงยกทัพออกไปอีก

พระบรมศาสดาทรงเสด็จห้ามถึง ๓ ครั้ง แต่ครั้งที่สี่ ทรงทราบว่า เป็นวิบากกรรมของหมู่พระญาติอันใครๆ ห้ามมิได้ จึงไม่ได้เสด็จไปอีก

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๓๕, มจ. ๒๕/๔๑, ปส. ๔๙/๘๑

๕.๒ สังกิจจสามเณร

ยอมมอบตัวให้โจร

พระสารีบุตรให้สังกิจจสามเณร ผู้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาไปกับภิกษุ ๓๐ รูป เจริญสมณธรรมอยู่ในป่า บุรุษเข็ญใจคนหนึ่งไปอาศัยปฏิบัติกับภิกษุเหล่านั้น

วันหนึ่ง บุรุษนั้นหนีพวกภิกษุเพื่อไปเยี่ยมธิดาของตน ในระหว่างทาง ถูกพวกโจรจับได้จะนำไปฆ่าเพื่อทำพลีกรรม บุรุษนั้นกลัวตาย จึงแนะให้พวกโจรจับภิกษุแทนตน

พวกโจรมาจับภิกษุ พวกภิกษุต่างยอมสละชีวิตของตนแทนรูปอื่น แต่สามเณรได้ขอไปแทน

นายโจรไม่สามารถฆ่าสามเณรได้ ฟังธรรมแล้วเลื่อมใสขอบวชทั้ง ๕๐๐ คน

เมื่อบวชแล้ว สังกิจจสามเณรและสามเณรทั้ง ๕๐๐ รูป ไปเยี่ยมพวกภิกษุ ๓๐ รูป แล้วไปเฝ้าพระบรมศาสดา เมื่อฟังพระธรรมเทศนาจบ สามเณรทั้ง ๕๐๐ รูป ได้บรรลุอรหัตผล พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๗๓, มจ. ๒๕/๖๔, ปส. ๕๐/๑๐๗

๕.๓ พระปิลินทวัจฉะ

เหาะไปช่วยเด็ก

สมัยหนึ่ง สกุลอุปัฏฐากของพระปิลินทวัจฉะในเมืองพาราณสี ถูกพวกโจรปล้นและลักพาเด็กติดกันสองคนไปด้วย

ครั้งนั้น พระปิลินทวัจฉะนำเด็กทั้งสองคนนั้นกลับมาด้วยฤทธิ์

วิ.มหา. มก. ๒/๗๕, ปส. ๑/๓๑๓

๕.๔ พระทัพพมัลลบุตร

ผู้จัดเสนาสนะและภัตตาหารแด่สงฆ์

พระทัพพมัลลบุตร ได้มีความปริวิตกแห่งจิตว่า เรามีอายุ ๗ ปี ได้ทำให้แจ้งซึ่งอรหัตผล ได้บรรลุทุกอย่างที่สาวกพึงบรรลุ ไม่มีกรณียกิจอะไรที่ต้องทำอีก คิดช่วยเหลือแก่หมู่สงฆ์ จึงกราบทูล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าขอเป็นผู้จัดเสนาสนะและภัตตาหารแด่สงฆ์

วิ.มหา. มก. ๓/๔๔๖, มจ. ๑/๔๑๒, ปส. ๒/๒๙๙

๕.๕ จาตุมสูตร

เรื่องพระอาคันตุกะพูดเสียงดัง

ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นหัวหน้า เดินทางไปถึงจาตุมคามเพื่อเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา อาคันตุกะเหล่านั้นได้ปราศรัยกับภิกษุเจ้าถิ่น จัดเสนาสนะเก็บบาตรและจีวรมีเสียงดังราวกับชาวประมงแย่งปลากัน

พระบรมศาสดาทรงประณามภิกษุเหล่านั้นว่า ไม่สมควรอยู่ในสำนักของพระองค์ ภิกษุเหล่านั้นทูลรับแล้วลุกหลีกไป

ชาวเมืองจาตุมคาม และท้าวสหัมบดีพรหมได้อ้อนวอนพระบรมศาสดาให้อนุเคราะห์ดังเดิม

พระโมคคัลลานะเรียกภิกษุทั้งหลายเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงถามพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เมื่อพระองค์ประณามภิกษุท่านมีจิตอย่างไร

พระสารีบุตรทูลตอบว่า ปรารถนาจะหลีกออกเร้น พระโมคคัลลานะทูลตอบว่า ท่านและพระสารีบุตรจักช่วยกันบริหารภิกษุสงฆ์

ม.ม. ภิกขุวรรค มก. ๒๐/๓๗๖, มจ. ๑๓/๑๗๗, ปส. ๑๙/๑๙๐

๕.๖ ภัทรฆฏเภทกชาดก

อนาถบิณฑิกเศรษฐีจัดการหลานขี้เมา

พระบรมศาสดาทรงปรารภหลานของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้ผลาญทรัพย์ ๔๐ โกฏิ ของบิดามารดาและทรัพย์อื่นๆ ของท่านเศรษฐี ด้วยการดื่มสุราจนไม่มีที่พึ่งและตายไป จึงทรงนำเรื่องในอดีตกาลมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลเศรษฐี มีบุตรคนเดียว เมื่อทำกาละแล้วบังเกิดเป็นท้าวสักกเทวราช

ครั้งนั้น บุตรของท่านเศรษฐีไม่ทำทาน เป็นนักเลงอบายมุขต่างๆ จนกระทั่งกลายเป็นคนเข็ญใจ ท้าวสักกะจึงให้หม้อสารพัดนึกแก่บุตร แล้วสั่งให้รักษาให้ดีอย่าให้หม้อแตก

วันหนึ่ง เขาเมาหนักโยนหม้อแล้วรับพลาด หม้อตกแตก เขาจึงกลับเป็นคนจนเที่ยวขอทานผู้อื่นจนตายไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นักเลงผู้ทำลายหม้อในครั้งนั้นได้เป็นหลานเศรษฐีในบัดนี้ ส่วนท้าวสักกะ คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุมภวรรค มก. ๕๘/๓๒๑, มจ. ๒๗/๑๔๘, ปส. ๖๖/๑๓๙

๕.๗ พระปูติคัตตติสสเถระ

พระบรมศาสดาเสด็จมาพยาบาลพระติสสะผู้อาพาธ

กุลบุตรคนหนึ่งชื่อติสสะ ออกบวชด้วยศรัทธา ถวายชีวิตในพระบรมศาสดา เมื่อบวชแล้วเกิดเป็นตุ่มขึ้นที่ร่างกาย ฝีหนองไหลออก กระดูกแตก เพราะวิบากกรรมที่เคยเป็นนายพราน หักปีกและขานกที่ขายไม่หมดไม่ให้บินหนี ท่านได้รับทุกขเวทนามาก ภิกษุที่เคยดูแลก็ละทิ้งท่านไปหมด

พระบรมศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งอรหัตผลของพระติสสะ จึงเสด็จมาต้มน้ำร้อนทำความสะอาดผ้านุ่งห่ม และสรีระของพระติสสะผู้อาพาธ เมื่อกายของพระติสสะเบาสบาย พระบรมศาสดาจึงทรงแสดงธรรม พระติสสะบรรลุอรหัตผล และปรินิพพานในที่นั้น

ขุ.ธ. จิตตวรรค มก. ๔๐/๔๓๕, มจ. ๒๕/๓๘, ปส. ๔๙/๔๘

๕.๘ ญาติกลหวูปสมณวัตถุ

ระงับความทะเลาะแห่งหมู่ญาติเพราะแย่งน้ำ

พวกเจ้าศากยะและพวกเจ้าโกลิยะให้กั้นแม่น้ำโรหิณี เนื่องจากน้ำในแม่น้ำมีปริมาณน้อย ไม่เพียงพอต่อการทำกสิกรรมของทั้งสองเมือง ทาส กรรมกร ประชาชน แย่งน้ำกัน ใช้วาจาดูถูกชาติกำเนิดซึ่งกันและกัน กระทบกระทั่งจนไปถึงอำมาตย์และพระราชา พระราชาทั้งสองเมืองเตรียมทัพแล้ว ออกมาเพื่อทำการรบแย่งชิงน้ำ

พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงเสด็จมาตรัสถามว่า ความเป็นกษัตริย์หรือน้ำมีค่ามากกว่ากัน กษัตริย์ทั้งสองได้คิด จึงเลิกรากันไป

พระบรมศาสดาตรัสว่า ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายผู้มีเวรกัน เราไม่มีเวรเป็นอยู่สบายดีหนอ จบพระธรรมเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผล

ที.ม. มก. ๑๔/๘๖, ปส. ๑๔/๑๒๘,
ขุ.ธ. สุขวรรค มก. ๔๒/๓๖๒, มจ. ๒๕/๙๔, ปส. ๕๑/๑๑๐

๖. ตัวอย่างการสงเคราะห์ญาติ ในทางธรรม

๖.๑ กามสูตร

การอนุเคราะห์คนที่ควรอนุเคราะห์

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เหมือนเด็กอ่อนนอนหงายนำชิ้นไม้หรือกระเบื้องใส่ปาก พี่เลี้ยงจะรีบนำชิ้นไม้หรือกระเบื้องออกจากปากโดยเร็ว แม้นิ้วจะเต็มไปด้วยโลหิตก็ตามเพราะกลัวเด็กจะลำบาก เมื่อใดเด็กเจริญวัย มีปัญญาสามารถรักษาตนเองได้แล้ว พี่เลี้ยงย่อมวางใจในเด็กนั้น ฉันใด

พระองค์ย่อมรักษาภิกษุทั้งหลายเมื่อยังไม่กระทำศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา ในกุศลธรรม แต่เมื่อใดภิกษุทั้งหลายกระทำแล้ว พระองค์ย่อมวางใจว่า ภิกษุสามารถรักษาตนเองได้แล้ว ฉันนั้น

อัง.ปัญจก. เสขพลวรรค มก. ๓๖/๑๐, มจ. ๒๒/๙, ปส. ๓๙/๒๒

๖.๒ การแสดงตนเป็นอุบาสกของสีหะเสนาบดี

เมื่อสีหะเสนาบดีได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดา ได้กราบทูลว่า ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งไพเราะ เปรียบเหมือนบุรุษหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด จึงขอถึงพระรัตนตรัย และแสดงตนเป็นอุบาสกครั้งแรก

พระบรมศาสดาตรัสให้สีหะเสนาบดีใคร่ครวญดูก่อน เพราะการใคร่ครวญก่อนแล้วทำเป็นความดี

สีหะเสนาบดีพอใจว่า เมื่ออัญเดียรถีย์ได้ตนเป็นสาวก ได้ประกาศไปทั่วเมือง แต่พระองค์ให้ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ เสนาบดีจึงแสดงตนเป็นอุบาสกครั้งที่สอง

พระบรมศาสดาตรัสให้สีหะเสนาบดีรักษาทานที่เคยให้แก่พวกนิครนถ์

สีหะเสนาบดีพอใจว่า พระองค์ชักชวนให้ทานแม้ในพวกนิครนถ์ ไม่ใช่เพียงให้ทานในเฉพาะพระองค์และสาวก จึงแสดงตนเป็นอุบาสกแม้ครั้งที่สาม

วิ.ม. เภสัชชขันธกะ มก. ๗/๑๓๐, มจ. ๕/๑๐๘, ปส. ๖/๕๙

๖.๓ พระเจ้าอโศกมหาราชให้พระราชโอรสและพระราชธิดาบวช

ผู้ให้บุตรบวช ชื่อว่า ได้เป็นทายาทแห่งพระศาสนา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา ข้อ ๑.๗ หน้า ๓๒๓

๖.๔ พระเจ้ากัฏฐวาหนะ

ทราบข่าวการอุบัติขึ้นของพระรัตนตรัย

พระเจ้ากัฏฐวาหนะได้ส่งผ้ากัมพลเนื้อละเอียดอันประมาณค่ามิได้ ถวายแด่พระเจ้าพาราณสี พระเจ้าพาราณสีทรงดำริว่า ควรส่งบรรณาการที่มีค่ายิ่งกว่าถวายกลับไป

สมัยนั้น พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้น ประทับ ณ กรุงพาราณสี พระองค์ทรงให้จารึกแผ่นทองคำว่า บัดนี้พระรัตนตรัยได้บังเกิดขึ้นแล้วถวายกลับไป

พระเจ้ากัฏฐวาหนะได้ส่งอำมาตย์พร้อมทั้งบริวารไปยังกรุงพาราณสี ทรงทราบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานเสียแล้ว ทรงดำรงอยู่ในพระรัตนตรัยรักษาศีล ๕ และศีล ๘ เป็นนิตย์ เมื่อสวรรคตแล้วไปบังเกิดในเทวโลก

ขุ.ธ. ปารายนวรรค มก. ๔๗/๘๗๙, ปส. ๕๙/๒๒๔

๖.๕ อนาถบิณฑิกเศรษฐี

เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าครั้งแรก

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ไปเยี่ยมราชคฤหเศรษฐี ในวันนั้น ราชคฤหเศรษฐีกำลังสั่งการ เตรียมถวายภัตตาหารแด่ภิกษุสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข

อนาถบิณฑิกเศรษฐี เมื่อทราบการบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า จึงคิดจะไปเฝ้าในทันที แต่ถูกราชคฤหเศรษฐีทัดทานไว้

ในคืนนั้น อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เดินทางไปเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เนื่องจากมีความมืด จึงบังเกิดความกลัว ความหวาดเสียว คิดกลับถึง ๓ ครั้ง แต่เกิดแสงสว่าง และเสียงเชื้อเชิญให้ก้าวไปข้างหน้า ๓ ครั้ง

เมื่อถึงป่าสีตวัน พระบรมศาสดาตรัสเรียกชื่อของท่านและแสดงอนุปุพพิกถา อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้บรรลุเป็นโสดาบันบุคคล

วิ.จู. เสนาสนะขันธกะ มก. ๙/๑๒๑, มจ. ๗/๑๑๑, ปส. ๗/๒๖๖

๖.๖ ธัมมิกเถรวัตถุ

พระเถระผู้ตั้งอยู่ในธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) ข้อ ๒.๑๐ หน้า ๓๔๖

๖.๗ เอสุการีสูตร

การบำเรอที่มีแต่ความดี

เอสุการีพราหมณ์เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถามข้อบัญญัติเกี่ยวกับการบำเรอ ๔ ประการ ของพราหมณ์ คือ

๑. การบำเรอพราหมณ์ โดยพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ และศูทรควรบำเรอพราหมณ์

๒. การบำเรอกษัตริย์ โดยกษัตริย์ แพศย์ และศูทรควรบำเรอกษัตริย์

๓. การบำเรอแพศย์ โดยแพศย์และศูทรควรบำเรอแพศย์

๔. การบำเรอศูทร โดยศูทรเท่านั้นควรบำเรอศูทร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เป็นการบัญญัติเอาเองของพวกพราหมณ์ โดยที่ชาวโลกไม่ยอมรับ เหมือนการบังคับคนยากจนให้กินเนื้ออาบยาพิษ แล้วบังคับให้จ่ายค่าเนื้อ

พระองค์ทรงอธิบายว่า เมื่อบุคคลบำเรอสิ่งใด มีแต่ความชั่ว ไม่มีความดีเลย สิ่งนั้นไม่ควรบำเรอ เมื่อบำเรอสิ่งใด มีแต่ความดี ไม่มีความชั่ว สิ่งนั้นควรบำเรอ

ทรงอธิบายต่อไปว่า บุคคลจะเป็นผู้ประเสริฐหรือเลวทราม ไม่ใช่เพราะเกิดในตระกูลสูง ผิวพรรณดี มีโภคมาก แต่อยู่ที่ศรัทธา ศีล สุตะ (ความรู้) จาคะ (ความเสียสละ) และปัญญา

เอสุการีพราหมณ์ทูลถามถึงข้อบัญญัติ เกี่ยวกับทรัพย์ ๔ ประการ ของพราหมณ์ คือ

๑. ทรัพย์ของพราหมณ์ ได้แก่ การเที่ยวหาอาหาร

๒. ทรัพย์ของกษัตริย์ ได้แก่ แล่งธนู

๓. ทรัพย์ของแพศย์ ได้แก่ กสิกรรมและโครักขกรรม

๔. ทรัพย์ของศูทร ได้แก่ เคียวและไม้คาน

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เป็นการบัญญัติเอาเองของพวกพราหมณ์ โดยที่ชาวโลกไม่ยอมรับเช่นกัน พระองค์บัญญัติว่า ทรัพย์ของบุคคล คือ โลกุตตรธรรมอันเป็นอริยะ เพราะไม่ว่าบุคคลจะเกิดในตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ตระกูลแพศย์ หรือตระกูลศูทรก็สามารถออกบวช เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ เป็นต้น ได้เหมือนกัน เจริญเมตตาจิต อาบน้ำลอยละอองธุลีได้เหมือนกัน เมื่อเอาไม้มาสีให้เกิดเป็นไฟ ก็เป็นไฟเหมือนกัน

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมจบ เอสุการีพราหมณ์ได้แสดงตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

ม.อุ. พราหมณวรรค มก. ๒๑/๓๗๒, ปส. ๒๐/๒๕๖

๖.๘ นางจูฬสุภัททา

กลับใจพ่อตาให้เป็นสัมมาทิฐิ

พระบรมศาสดาทรงปรารภธิดาของอนาถบิณฑิกเศรษฐีชื่อ จูฬสุภัททาว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐียกนางให้กับบุตรของอุคคหเศรษฐี แต่อุคคหเศรษฐีเป็นมิจฉาทิฐิ

ในวันมงคลต่างๆ ท่านเศรษฐีให้นางมาไหว้ชีเปลือย แต่นางไม่ไหว้เพราะละอาย เศรษฐีจึงขับไล่ แต่กุฎุมพีไม่เห็นโทษของนาง เศรษฐีจึงยินยอม

เศรษฐีต้องการเห็นสมณะของนาง นางจึงได้นิมนต์พระบรมศาสดาพร้อมภิกษุขีณาสพ ๕๐๐ รูป มาฉันในวันรุ่งขึ้น เศรษฐีเลื่อมใสถวายมหาทาน ๗ วัน

พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรม จบพระธรรมเทศนา สัตว์ ๘๔,๐๐๐ พร้อมท่านเศรษฐีได้บรรลุธรรม

อัง.จตุกก. อุรุเวลวรรค มก. ๓๕/๗๒, ปส. ๓๗/๘๒

ขุ.ธ. ปกิณณกวรรค มก. ๔๓/๑๘๒, มจ. ๒๕/๑๒๗, ปส. ๕๒/๕๓

๖.๙ อรรถกถาธาตุวิภังคสูตร

แจ้งข่าวการอุบัติขึ้นของพระรัตนตรัย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๑.๑ หน้า ๑๑๕

๖.๑๐ พลสูตร

ธรรมทานเป็นเลิศของการประพฤติประโยชน์

กำลัง ๔ ประการ คือกำลัง ปัญญา ความเพียร การงานอันไม่มีโทษ การสงเคราะห์

ผู้ที่ประกอบด้วยกำลัง ๔ ประการ ย่อมก้าวล่วงภัย ๕ ประการ คือ ภัยอันเนื่องด้วยชีวิต การติเตียน การสะทกสะท้านในหมู่คณะ ความตาย และทุคติ

พระบรมศาสดาตรัสว่า ธรรมทานเลิศกว่าทานทั้งปวง การแสดงธรรมบ่อยๆ แก่บุคคล ผู้ต้องการผู้เงี่ยโสตลงสดับ เลิศกว่าการพูดถ้อยคำอันเป็นคำที่รัก การชักชวนผู้ไม่มีศรัทธาให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในศรัทธา ชักชวนผู้ทุศีล ให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในศีล ชักชวนผู้ตระหนี่ให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในจาคะ ชักชวนผู้มีปัญญาทรามให้ดำรงอยู่ในปัญญา นี้เลิศกว่าการประพฤติประโยชน์ทั้งหลาย

อัง.นวก. ลัมโพธิวรรค มก. ๓๗/๗๒๒, มจ. ๒๓/๔๓๙, ปส. ๔๓/๑๖๒

๖.๑๑ ดูมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต

ข้อ ๕ อานิสงส์ของการคบบัณฑิต หน้า ๑๐๕

๖.๑๒ ดูมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน

ข้อ ๘ บุญจากการให้ส่วนบุญ หน้า ๒๒๐

๖.๑๓ ดูมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ

ข้อ ๖.๓ การสมานสามัคคี และระงับการทะเลาะวิวาท หน้า ๕๑๖

๖.๑๔ ดูมงคลที่ ๒๘ เป็นคนว่าง่าย

ข้อ ๑ ผู้ตักเตือนและผู้ถูกเตือน หน้า ๗๓๑

๗. โทษของการไม่สงเคราะห์

๗.๑ พยัคฆชาดก

รุกขเทวดาห้ามไม่ให้เพื่อนไล่ราชสีห์และเสือ

พระบรมศาสดาทรงปรารภโกกาลิกภิกษุ ผู้ไม่อาจอยู่ร่วมกับพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะได้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตพระโพธิสัตว์เกิดเป็นรุกขเทวดา ไม่ไกลจากวิมานพระโพธิสัตว์ มีรุกขเทวดาตนหนึ่งอยู่ในต้นไม้เจ้าป่าต้นหนึ่ง

คนทั้งหลายกลัวสีหะและพยัคฆ์ จึงไม่กล้าเข้ามาตัดต้นไม้ในป่า แต่เสือและราชสีห์นั้นทิ้งซากสัตว์ไม่สะอาดมีกลิ่นเหม็น ไว้ในป่านั้น

รุกขเทวดาได้กล่าวกับพระโพธิสัตว์ว่า จะไล่ราชสีห์และเสือนั้นไปเสีย พระโพธิสัตว์ห้ามไว้ แต่รุกขเทวดาไม่เชื่อฟัง ได้ไล่ไป คนทั้งหลายจึงพากันเข้าไปตัดไม้ในป่า

พระโพธิสัตว์ให้รุกขเทวดาไปอ้อนวอนราชสีห์และเสือให้กลับมา แต่ทั้งสองไม่กลับ คนทั้งหลายได้ตัดไม้ในป่าทั้งหมด เพื่อทำกสิกรรม ทำให้วิมานของรุกขเทวดาถูกทำลายไปด้วย

พระบรมศาสดาตรัสว่า รุกขเทวดาผู้ไม่ฉลาดได้เป็นพระโกกาลิกะในบัดนี้ ส่วนรุกขเทวดาผู้เป็นบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อุทปานทูสกวรรค มก. ๕๘/๑๖๗, มจ. ๒๗/๑๓๔, ปส. ๖๖/๗๑

๗.๒ ดูมงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู

ข้อ ๓ ตัวอย่างและโทษของความเป็นคนอกตัญญู หน้า ๖๙๐

๘. วิธีการสงเคราะห์

๘.๑ การสงเคราะห์ ๒ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า การสงเคราะห์ ๒ อย่าง คือ

๑. การสงเคราะห์ด้วยอามิส

๒. การสงเคราะห์ด้วยธรรม

ในสองอย่างนี้ การสงเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ

อัง.ทุก. นิทานวรรค มก. ๓๓/๔๗๘, มจ. ๒๐/๑๒๒, ปส. ๓๕/๒๘๑

๘.๒ สิงคาลกสูตร

การสงเคราะห์ทิศทั้ง ๖

พระบรมศาสดาทรงเห็นสิงคาลกบุตรเศรษฐีกำลังนอบน้อมทิศทั้ง ๖ จึงตรัสตอบการนอบน้อมทิศทั้ง ๖ ในพระศาสนาว่า

มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อันบุตรธิดาพึงบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. เราจักเลี้ยงท่านตอบ

๒. ช่วยท่านทำงาน

๓. ดำรงวงศ์ตระกูล

๔. ประพฤติให้เหมาะสมที่จะเป็นผู้รับมรดก

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาพึงอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

๔. ให้บุตรธิดามีคู่ครองที่เหมาะสม

๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันควร

อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา อันศิษย์พึงบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. แสดงการให้เกียรติโดยลุกขึ้นยืนรับ

๒. เข้าไปยืนคอยรับใช้ใกล้ๆ

๓. กระตือรือร้นที่จะเรียน

๔. ปรนนิบัติด้วยความเต็มใจ

๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์

๒. สอนให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง

๓. สอนศิลปะวิทยาให้สิ้นเชิง

๔. ยกย่องศิษย์ให้ปรากฏในเพื่อนฝูง

๕. ถางทางป้องกันภัยแก่ศิษย์ทุกทิศทาง

ภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง อันสามีพึงบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ยกย่องว่าเป็นภรรยา

๒.ไม่ดูหมิ่น

๓. ไม่ประพฤตินอกใจ

๔. มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้

๕. ให้เครื่องประดับเป็นของขวัญตามโอกาส

ภรรยาย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการดูแลบ้านให้เรียบร้อย

๒. สงเคราะห์ญาติมิตรสามี

๓. ไม่ประพฤตินอกใจสามี

๔. ดูแลทรัพย์สมบัติที่สามีหามาให้

๕. ไม่เกียจคร้านในการทำงาน

มิตรเป็นทิศเบื้องซ้าย อันมิตรพึงบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ให้ปันกัน

๒. พูดกันด้วยถ้อยคำที่เป็นที่รัก

๓. ช่วยเหลือในประโยชน์ของเพื่อน

๔. ประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย

๕. มีความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

มิตรย่อมอนุเคราะห์มิตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. เมื่อเพื่อนประมาท คอยตักเตือนช่วยเหลือ

๒. เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์

๓. เป็นที่พึงได้เมื่อมีภัย
๔. ไม่ทอดทิ้งในยามทุกข์ยาก
๕. ให้ความเคารพญาติผู้ใหญ่ของเพื่อน

ทาสกรรมกร เป็นทิศเบื้องต่ำอันนายพึงบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ
๑. มอบงานที่เหมาะสมให้ทำ
๒. ให้ค่าจ้างและรางวัลตามสมควร
๓. เมื่อป่วยไข้ก็ช่วยรักษา
๔. แจกของอร่อยมีรสประณีตให้ในโอกาสพิเศษ (โบนัส)
๕. จัดให้หยุดงานและพักผ่อนในโอกาสอันควร

ทาสกรรมกรย่อมอนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ
๑. ลุกขึ้นทำงานก่อนนาย
๒. นอนทีหลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้
๔. ปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นเสมอ
๕. ประกาศคุณของนาย

สมณพรามหณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันบุคคลพึงบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ
๑. ปฏิบัติต่อท่านด้วยจิตที่เมตตา
๒. พูดต่อท่านด้วยจิตที่เมตตา
๓. คิดต่อท่านด้วยจิตที่เมตตา
๔. ให้การต้อนรับท่านอย่างเต็มที่
๕. บำรุงท่านด้วยปัจจัยสี่

สมณพราหมณ์ย่อมอนุเคราะห์บุคคลด้วยหน้าที่ ๖ ประการ คือ
๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่เป็นประโยชน์ ที่ยังไม่เคยฟัง
๕. อธิบายเรื่องที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น
๖. บอกทางไปสวรรค์ให้

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๗, มจ. ๑๑/๑๙๙, ปส. ๑๖/๑๕

๙. อานิสงส์ของการสงเคราะห์

๙.๑ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการสงเคราะห์มหาชน

๑. เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ได้นำสุขมาให้แก่ชนเป็นอันมาก บรรเทาความหวาดกลัวและความสะดุ้ง จัดการรักษาป้องกันคุ้มครองอย่างเป็นธรรม ได้ให้ท่านพร้อมด้วยวัตถุอันเป็นบริวาร เมื่อตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้นอันตนสั่งสมพอกพูนไพบูลย์ไว้แล้ว ตถาคตย่อมครอบงำเทวดาทั้งหลายอื่นในเทวโลก โดยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ ความสุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นอธิบดีทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และโผฏฐัพพทิพย์

ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว ย่อมได้มหาปุริสลักษณะ คือ ใต้ฝ่าเท้าทั้งสองมีจักร มีซี่กำพันหนึ่ง มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการ ทั้งปวง อันกุศลกรรมแบ่งเป็นอันดี

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะทรงมีบริวารมาก (*ข้อ ๑๓๔)

๒. เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน เป็นผู้สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ ด้วยการให้ ด้วยการกล่าวคำเป็นที่รัก ด้วยการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ ย่อมได้มหาปุริสลักษณะ ๒ ประการ คือ

ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม

พระหัตถ์และพระบาทมีลายดังตาข่าย

เมื่อมาเป็นพระพุทธเจ้า จะทรงมีบริวารที่เคยได้สงเคราะห์ไว้เป็นอย่างดี (*ข้อ ๑๔๑)

๓. เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน เป็นผู้นำญาติมิตรสหายผู้มีใจดีที่สูญหายพลัดพรากไปนาน ให้กลับมาพบกัน นำมารดาให้พบบุตร นำบุตรให้พบบิดา ฯลฯ ครั้นนำเขาให้พบพร้อมเพรียงกันแล้วก็ชื่นชม ย่อมได้มหาปุริสลักษณะ คือ มีพระคุยหะซ่อนเร้นอยู่ในฝัก

๔. เมื่อตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน เป็นผู้หวังความเกื้อกูลความผาสุก ความเกษมจากโยคะแก่ชนเป็นอันมาก ด้วยมนสิการว่า ชนเหล่านี้พึงเจริญด้วยศรัทธา เจริญด้วยศีล เจริญด้วยสุตะ เจริญด้วยจาคะ เจริญด้วยปัญญา เจริญด้วยญาติมิตร ฯลฯ เพราะกรรมนั้นอันตนสั่งสมพอกพูนนี้ ย่อมได้มหาปุริสลักษณะ ๓ ประการ คือ

ส่วนพระกายข้างหน้าดุจกึ่งกายข้างหน้าราชสีห์

ระหว่างพระปฤษฎางค์ (หลัง) เต็มดี

ลำพระศอกลมเสมอกัน

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงมีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา คือ ไม่เสื่อมจากศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา และสมบัติทั้งปวง (*ข้อ ๑๕๔)

ที.ปา. มก. ๑๖/๗, มจ. ๑๑/๑๖๖, ปส. ๑๕/๒๕๒

มงคลที่ ๑๘
ทำงานไม่มีโทษ

๑. อาชีพทหารและนักรบ

๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการศึกสงคราม

๑.๑.๑ ปฐมสังคามวัตถุสูตร

ผู้ชนะย่อมก่อเวร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงสาวัตถี ทรงวินิฉัยเหตุแห่งสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับพระเจ้าปเสนทิโกศลที่แย่งเมืองกาสิคาม ซึ่งเป็นเมืองที่มีรายได้เกิดขึ้นวันละแสนว่า เป็นเพราะพระเจ้าอชาตศัตรูมีมิตรเลว จึงทรงมีพระทัยน้อมไปทางเลว ยกทัพไปรุกรานพระเจ้าปเสนทิโกศลผู้มีพระทัยน้อมไปทางดีเพราะมีมิตรดี ศึกครั้งนี้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพ่ายแพ้ จึงบรรทมด้วยความทุกข์

พระบรมศาสดาตรัสพระคาถาว่า ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมนอนเป็นทุกข์ บุคคลละความชนะ และความแพ้เสียแล้ว จึงสงบระงับนอนเป็นสุข

สัง.ส. ทุติยวรรค มก. ๒๔/๔๖๙, มจ. ๑๕/๑๔๖, ปส. ๒๔/๔๖

๑.๑.๒ ทุติยสังคามวัตถุสูตร

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงยกทัพรุกรานแคว้นโกศล

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงยกทัพไปรุกรานพระเจ้าปเสนทิโกศลทางแคว้นกาสี แต่พ่ายแพ้ถูกจับได้ พระเจ้าปเสนทิโกศลเห็นแก่ความเป็นญาติ จึงทรงยึดแต่ไพร่พลทั้งหมด แล้วปล่อยพระเจ้าอชาตศัตรูไป

พระบรมศาสดาตรัสพระคาถาว่า ผู้ฆ่าย่อมได้รับการฆ่าตอบ ผู้ชนะย่อมได้รับการชนะตอบ ผู้ด่าย่อมได้รับการด่าตอบ และผู้ขึ้งเคียดย่อมได้รับความขึ้งเคียดตอบ ฉะนั้น เพราะความหมุนกลับแห่งกรรม ผู้แย่งชิงนั้นย่อมถูกเขาแย่งชิง

สัง.ส. ทุติยวรรค มก. ๒๔/๔๗๓, มจ. ๑๕/๑๔๘, ปส. ๒๔/๔๘

๑.๑.๓ ความปราชัยของพระเจ้าโกศล

พระบรมศาสดาตรัสพระคาถาว่า ผู้ชนะย่อมก่อเวร ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ผู้สงบระงับละความ ชนะและความแพ้ได้แล้วย่อมอยู่เป็นสุข เพราะเหตุที่พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงเป็นทุกข์มาก ที่รบแพ้พระเจ้าอชาตศัตรูถึง ๓ ครั้ง ทรงเป็นทุกข์มากจนเลื่องลือไปทั่วพระนคร

ขุ.ธ. สุขวรรค มก. ๔๒/๓๖๙, มจ. ๒๕/๙๕, ปส. ๕๑/๑๑๔

๑.๒ ประเภทของนักรบกับภิกษุ

๑.๒.๑ ปฐมโยธาชีวสูตร

นักรบและภิกษุ ๕ จำพวก

พระบรมศาสดาตรัสอุปมานักรบอาชีพกับภิกษุ ๕ จำพวก ดังนี้

๑. นักรบที่เห็นฝุ่นฟุ้งขึ้นก็ไม่สามารถเข้ารบได้ อุปมาเหมือนกับภิกษุได้ฟังว่าสตรีรูปงาม ก็ไม่สามารถสืบต่อพรหมจรรย์

๒. นักรบที่เห็นฝุ่นฟุ้งก็อดทน แต่เห็นยอดธงข้าศึก ก็ไม่สามารถเข้ารบได้ อุปมาเหมือนกับภิกษุได้เห็นสตรีรูปงาม ก็ไม่สามารถสืบต่อพรหมจรรย์

๓. นักรบที่เห็นฝุ่น เห็นยอดธงก็อดทน แต่พอได้ยินเสียงกึกก้องของข้าศึกก็ไม่สามารถเข้ารบได้ อุปมาเหมือนกับภิกษุถูกสตรียิ้มแย้มปราศรัย ก็ไม่สามารถสืบต่อพรหมจรรย์

๔. นักรบที่เห็นฝุ่น เห็นยอดธง ได้ยินเสียงก็อดทน แต่ย่อมสะดุ้งต่อการสู้รบของข้าศึก อุปมาเหมือนภิกษุถูกสตรีข่มขืน ก็ไม่สามมารถสืบต่อพรหมจรรย์

๕. นักรบที่เห็นฝุ่น เห็นยอดธง ได้ยินเสียง อดทนต่อการสัมประหารของข้าศึก เอาชนะสงครามนั้นได้ อุปมาเหมือนกับภิกษุแม้ถูกสตรีข่มขืน ก็ไม่พัวพัน หลีกออกเสพเสนาสนะอันสงัด ทำความเพียรจนบรรลุอรหัตผล

อัง.ปัญจก. โยธาชีววรรค มก. ๓๖/๑๗๓, มจ. ๒๒/๑๒๖, ปส. ๓๙/๒๒๐

๑.๒.๒ ทุติยโยธาชีวสูตร

นักรบและภิกษุ ๕ จำพวก

พระบรมศาสดาตรัสอุปมานักรบที่เข้าสงครามกับภิกษุ ๕ จำพวก ดังนี้

๑. นักรบเข้ารบในสงครามแล้วตายในสนามรบ อุปมาเหมือนกับภิกษุเข้าไปบิณฑบาต เห็นมาตุคามแล้วเกิดกำหนัด ไม่บอกคืนสิกขา เสพเมถุนธรรม

๒. นักรบเข้ารบในสงครามแล้วบาดเจ็บ ตายในระหว่างนำส่งไปให้หมู่ญาติ อุปมาเหมือนกับภิกษุเข้าไปบิณฑบาต เห็นมาตุคามแล้วเกิดกำหนัด คิดว่าจะกลับมาอารามบอกแก่พวกภิกษุ ระหว่างเดินทางกลับก็ลาสิกขาเสียก่อน

๓. นักรบเข้ารบในสงครามแล้วบาดเจ็บ พาออกไปให้หมู่ญาติรักษา แต่ก็ตายในระหว่างรักษาพยาบาล อุปมาเหมือนกับภิกษุเข้าไปบิณฑบาต เห็นมาตุคามแล้วเกิดกำหนัด กลับมาอาราม ภิกษุทั้งหลายกล่าวสอนอยู่ แต่ก็ลาสิกขา

๔. นักรบเข้ารบในสงครามแล้วบาดเจ็บ พาออกไปให้หมู่ญาติรักษาจนกระทั่งหายเป็นปกติ อุปมาเหมือนกับภิกษุเข้าไปบิณฑบาต เห็นมาตุคามแล้วเกิดกำหนัด กลับมาอาราม ภิกษุทั้งหลายกล่าวสอนจนได้สติรักษาพรหมจรรย์อยู่ต่อไปได้

๕. นักรบเข้ารบในสงครามชนะข้าศึก เข้ายึดครองค่ายไว้ได้ อุปมาเหมือนกับภิกษุเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านสำรวมอินทรีย์ กลับมายังอารามภายหลังภัตแล้ว เสพเสนาสนะอันสงัด ทำความเพียรจนบรรลุอรหัตผล

อัง.ปัญจก. โยธาชีววรรค มก. ๓๖/๑๘๐, มจ. ๒๒/๑๓๑, ปส .๓๙/๒๒๒

๑.๓ ลักษณะของนักรบที่ดีกับภิกษุ

๑.๓.๑ อิสสัตถสูตร

ลักษณะของนักรบที่ดี

พระบรมศาสดาตรัสถามตอบกับพระเจ้าปเสนทิโกศล เรื่องบุคคลที่ควรให้ทานเทียบกับคนที่จะมาอาสาเป็นทหาร ในท้ายที่สุดพระเจ้าปเสนทิโกศลทูลตอบว่า จะเลือกบุรุษหนุ่มผู้ที่ศึกษามาดี มีความชำนาญ เป็นคนกล้ามาชุบเลี้ยง เช่นเดียวกันกับการทำทานที่จะให้ผลมาก

พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า การทำทานที่จะให้ผลมากต้องทำกับภิกษุผู้ละกามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และวิจิกิจฉาได้แล้ว ภิกษุนั้นเป็นผู้ประกอบไปด้วยสีลขันธ์ สมาธิขันธ์ ปัญญาขันธ์ วิมุตติขันธ์ และวิมุตติญาณทัสสนขันธ์ ทานที่ให้แก่ภิกษุนี้ย่อมมีผลมาก

สัง.ส. ตติยวรรค มก. ๒๔/๕๑๕, มจ. ๑๕/๑๖๘, ปส. ๒๔/๘๐

๑.๓.๒ โยธสูตร

องค์ ๔ ของนักรบและภิกษุ

นักรบผู้ประกอบด้วยองค์ ๔ ควรแก่พระราชา คือ

๑. เป็นผู้ฉลาดในฐานะ

๒. เป็นผู้ยิงได้ไกล

๓. เป็นผู้ยิงได้เร็ว

๔. ทำลายข้าศึกหมู่ใหญ่ได้

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๔ ควรแก่ของคำนับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลีเป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า เป็นดังนี้

๑. ภิกษุเป็นผู้มีศีล สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย

๒. ภิกษุผู้เห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งที่เป็นอดีต อนาคตและปัจจุบัน นั้นไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา

๓. ภิกษุผู้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ปฏิปทาให้ถึงความดับทุกข์

๔. ภิกษุผู้ทำลายกองอวิชชาใหญ่เสียได้

อัง.จตุกก. โยธาชีววรรค มก. ๓๕/๔๓๘, มจ. ๒๑/๒๕๗, ปส. ๓๘/๑๓๗

๑.๓.๓ โยธสูตร

นักรบที่คู่ควรแก่พระราชา

นักรบผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ นี้ จึงควรแก่พระราชา คือ

๑. ยิงไกล

๒. ยิงเร็ว

๓. ทำลายข้าศึกหมู่ใหญ่ได้

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ จึงเป็นผู้ควรของคำนับ ผู้ควรของต้อนรับ ผู้ควรของทำบุญ ผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า เป็นดังนี้

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ทั้งภายใน ภายนอก ทั้งหยาบ ละเอียด ทั้งเลว ประณีต ทั้งอยู่ไกล อยู่ใกล้ ทั้งหมดว่านั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ รู้ตามจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

๓. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำลายกองอวิชชาอันใหญ่ได้

อัง.ติก. โยธาชีววรรค มก. ๓๔/๕๗๐, มจ. ๒๐/๓๘๓, ปส. ๓๖/๓๗๖

๑.๔ ข้อควรระวังประจำอาชีพ

๑.๔.๑ โยธาชีวสูตร

ปัญหาของนักรบอาชีพ

นักรบอาชีพผู้หนึ่ง พยายามทูลถามพระบรมศาสดาเกี่ยวกับความคิดเห็นที่ว่า นักรบที่มีความอุตสาหะพยายามในสงคราม เมื่อตายไปจะได้ไปเป็นสหายของเทวดา ทูลถามพระบรมศาสดาอยู่ถึง ๓ ครั้ง

พระพุทธองค์ตรัสอธิบายให้ฟังว่า คนเมื่อมีจิตคิดจะฆ่าผู้อื่นนั้น เมื่อตายไปจะมีคติเป็น ๒ คือ นรก หรือสัตว์ดิรัจฉาน

เมื่อนักรบได้ฟังดังนั้นก็สลดใจที่เข้าใจผิดมาโดยตลอด แล้วนับจากนั้นก็ขอถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะจนตลอดชีวิต

สัง.สฬา. คามณิสังยุต มก. ๒๙/๑๘๔, มจ. ๑๘/๓๙๘, ปส. ๒๙/๒๒๙

๑.๔.๒ อัสสาโรหสูตร

ปัญหาของนายทหารม้า

นายทหารม้าผู้หนึ่ง พยายามทูลถามพระบรมศาสดาเกี่ยวกับความคิดเห็นที่ว่า นายทหารม้าผู้มีความอุตสาหะพยายามในสงคราม เมื่อตายไปจะได้ไปเกิดเป็นสหายของเทวดา ทูลถามพระบรมศาสดาอยู่ถึง ๓ ครั้ง

พระพุทธองค์ตรัสอธิบายให้ฟังว่า คนเมื่อมีจิตคิดฆ่าผู้อื่นนั้น เมื่อตายไปจะมีคติเป็น ๒ คือ นรก หรือสัตว์ดิรัจฉาน

เมื่อนายทหารม้าได้ฟังดังนั้นก็สลดใจที่เข้าใจผิดมาโดยตลอด นับจากนั้นก็ขอถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะจนตลอดชีวิต

สัง.สฬา. คามณิสังยุต มก. ๒๙/๑๘๗, มจ. ๑๘/๓๙๙, ปส. ๒๙/๒๒๙

๑.๔.๓ หัตถาโรหสูตร

ปัญหาของนายทหารช้าง

เนื้อความเหมือนกับข้อ ๑.๔.๒ อัสสาโรหสูตร หน้า ๔๘๔

๑.๕ ทหารกับการออกบวช

๑.๕.๑ ราชภัฏบวช

ห้ามบวชให้ทหารหนีทัพ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๒.๕ หน้า ๖๑

๑.๖ พระโพธิสัตว์กับการต่อสู้

๑.๖.๑ โภชาชานียชาดก

ม้าอาชาไนยยอมสละชีวิตเพื่อเอาชนะสงคราม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๔ ทำงานไม่คั่งค้าง ข้อ ๑.๕ หน้า ๓๕๔

๑.๖.๒ อาชัญญชาดก

ม้าอาชาไนยยอมสละชีวิตเพื่อเอาชนะสงคราม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๔ ทำงานไม่คั่งค้าง ข้อ ๑.๕ หน้า ๓๕๔

๑.๖.๓ สูกรชาดก

เป็นราชสีห์ยอมหนีสุกรด้วยเกลียดคูถที่ติดตัว

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเถระแก่รูปหนึ่ง ที่คิดจะเย้ยพระสารีบุตร จึงถามปัญหาในท่ามกลางบริษัท แล้วทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นราชสีห์ สุกรตัวหนึ่งท้าสู้กับราชสีห์

ราชสีห์บอกว่าวันนี้ยังก่อน อีก ๗ วัน ให้มาสู้กัน เพราะเหตุว่า ราชสีห์ยังอิ่มอยู่ จึงไม่อยากกินหมู

หมูดีใจไปบอกเพื่อนว่า ราชสีห์กลัวไม่กล้าสู้ แต่ผลัดไปอีก ๗ วัน เพื่อนหมูด้วยกันตกใจกลัว จึงบอกอุบายให้หมูตัวนั้นทำตัวให้เหม็น ให้ลงไปในหลุมอุจจาระของเหล่าดาบสที่อยู่ในป่านั้น พอถึงวันที่ ๗ ก็ให้เกลือกตัวให้ชุ่มด้วยน้ำค้างแล้วไปยืนเหนือลม หมูทำตามนั้น

ราชสีห์เป็นสัตว์สะอาด จึงไม่แตะต้องตัวหมูสกปรก หลีกจากหมูนั้นไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุกรในครั้งนั้นได้เป็นภิกษุแก่ในครั้งนี้ ส่วนราชสีห์ได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๑๗, ปส. ๖๕/๓๗๘

๑.๖.๔ มูสิกชาดก

พญาหนูปราบสุนัขจิ้งจอกซึ่งหลอกกินบริวาร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๘.๑๓ หน้า ๘๓

๑.๖.๕ ตัจฉสูกรชาดก

รุกขเทวดาตรัสชมสุกรที่พร้อมเพรียงกัน

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระธนุคคหติสสเถระ ผู้ฉลาดในการจัดขบวนรบ เป็นเหตุให้พระเจ้าปเสนทิโกศลจับพระเจ้าอชาตศัตรูได้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีพญาเสือโคร่งตัวหนึ่ง ฆ่าสุกรเป็นอาหารทุกวัน ตัจฉกสุกรเป็นผู้ฉลาดในการรบ จึงออกอุบายจัดแจงขบวนรบ โดยแบ่งกองกำลังเป็นพวกๆ ล้อมกันและกันไว้ และขุดหลุมไว้ดักเสือโคร่ง

เมื่อเสือโคร่งมาถึง เห็นพวกสุกรพากันตั้งเป็นพวกๆ ทำกิริยาเลียนแบบตนทุกอย่าง วางตัวเป็นศัตรูไม่หลบซ่อนเหมือนวันก่อนๆ เสือโคร่งกลัวตายจึงกลับไปหาชฎิลโกง

ฝ่ายชฎิลโกงปรารถนาจะกินเนื้อสุกร จึงยุให้เสือโคร่งอาจหาญ เปลี่ยนใจย้อนกลับไปใหม่ เสือโคร่งกระโจนใส่ตัจฉกสุกร

ตัจฉกสุกรหลอกล่อจนเสือโคร่งตกลงไปในหลุม แล้วพากันฆ่าเสือโคร่งได้ จากนั้น จึงไปฆ่าชฎิลโกง ชฎิลโกงหนีขึ้นต้นมะเดื่อ พวกสุกรพากันขวิดรากโดยรอบจนต้นมะเดื่อโค่นลง ชฎิลโกงจึงตกลงมา

พวกสุกรพากันรุมฆ่าชฎิลโกงแล้วอภิเษกตัจฉกสุกรให้เป็นราชาแห่งสุกรทั้งหลาย

รุกขเทวดาเห็นเหตุอัศจรรย์นั้น จึงกล่าวคาถาว่า ญาติทั้งหลายมีมากด้วยกัน ย่อมทำประโยชน์ให้สำเร็จ ถึงต้นไม้ทั้งหลายที่เกิดในป่าก็เหมือนกัน สุกรทั้งหลายพร้อมเพรียงกันฆ่าเสือโคร่งเสียได้ เพราะประพฤติร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ชฎิลโกงในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต ตัจฉสุกรได้มาเป็นพระธนุคคหติสสะ ส่วนรุกขเทวดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา.ปกิณณกนิบาต มก. ๖๐/๔๖๙, มจ. ๒๗/๔๔๙, ปส. ๖๗/๓๗๕

๑.๖.๖ วัฑฒกีสูกรชาดก

รุกขเทวดาตรัสชมสุกรที่พร้อมเพรียงกันเอาชนะเสือโคร่ง

เนื้อความเหมือนข้อ ๑.๖.๕ ตัจฉสูกรชาดก หน้า ๔๘๖

๒. อาชีพแพทย์ พยาบาล

๒.๑ โรคภัยไข้เจ็บ

๒.๑.๑ โรคสูตร

โรค ๒ อย่าง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า โรคมี ๒ ประการ คือโรคทางกายและโรคทางใจ โรคทางกายอาจเป็นบางครั้งบางคราว แต่โรคทางใจมีตลอดเวลา

โรคของบรรพชิต ๔ ประการ คือ

๑. เป็นผู้มักมากในปัจจัย ๔

๒. ปรารถนาเพื่อจะได้ความยกย่อง ลาภ สักการะ และสรรเสริญ

๓. วิ่งเต้นขวนขวายเพื่อที่จะได้ลาภ สักการะ และสรรเสริญ

๔. เข้าสู่สกุลเพื่อให้เขานับถือ

อัง.จตุกก. อินทริยวรรค มก. ๓๕/๓๗๓, มจ. ๒๑/๒๑๗, ปส. ๓๘/๙๖

๒.๑.๒ สิวกสูตร

สาเหตุให้เกิดเวทนา (โรคภัยไข้เจ็บ)

สมัยหนึ่ง สิวกปริพาชกเข้าไปทูลถามพระบรมศาสดาว่า สมณพรหมณ์บางพวกมีความเห็นว่า บุคคลต่างๆ ที่ได้รับเวทนาทั้ง ๓ (สุขเวทนา ทุกขเวทนา อมทุกขมสุขเวทนา) นั้น เพราะผลของกรรมที่กระทำไว้แต่ชาติก่อน แล้วพระบรมศาสดาทรงมีความเห็นอย่างไร

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เวทนาที่เกิดแก่บุคคลนั้น มีทั้งเหตุในอดีต และเหตุในปัจจุบัน เหตุให้เกิดเวทนา คือ

๑. เพราะมีดีเป็นเหตุ

๒. มีเสมหะ

๓. มีลม

๔. มีทั้งดี เสมหะ ลม

๕. ฤดูกาลเปลี่ยน

๖. รักษาตัวเองไม่สม่ำเสมอ

๗. ถูกทำร้ายร่างกาย

๘. ผลของกรรม

เมื่อเวทนาเหล่านี้เกิดขึ้น ย่อมทำให้บุคคลทำกุศลบ้าง ทำอกุศลบ้าง ย่อมนอนอดกลั้นเวทนา ทางกายไว้บ้าง เวทนาที่เกิดจากเหตุในปัจจุบันนั้น สามารถป้องกันและรักษาให้หายได้ แต่เวทนาที่เกิดจากผลของกรรมในอดีตชาติ ไม่สามารถป้องกัน และรักษาให้หายได้ด้วยยาทั้งปวง

สัง.สฬา. อัฏฐสตปริยายวรรค มก. ๒๙/๔๘, มจ. ๑๘/๓๐๑, ปส. ๒๙/๘๑

๒.๑.๓ จูฬกัมมวิภังคสูตร

กรรมที่ทำให้มีโรคมาก

สมัยหนึ่ง สุภมาณพเข้าไปทูลถามพระบรมศาสดา ถึงสาเหตุที่ทำให้มนุษย์ที่เกิดมามีความเลว และความประณีตที่แตกต่างกัน

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เพราะเหตุที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย จึงเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายมีความเลวและความประณีตที่แตกต่างกัน สุภมาณพได้ทูลถามต่อ ถึงสาเหตุที่ทำให้มนุษย์ที่เกิดมาเป็นผู้ที่มีโรคมากโรคน้อยต่างกัน

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เพราะเหตุที่มนุษย์มีปกติไม่ชอบเบียดเบียนสัตว์ทั้งด้วยมือตนเอง และด้วยวัตถุ เมื่อเกิดมาแล้วย่อมเป็นผู้มีโรคน้อย ในที่สุดเมื่อจบพระธรรมเทศนา สุภมาณพขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะตลอดชีวิต

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๕๓, มจ. ๑๔/๓๔๙, ปส. ๒๒/๙๔

๒.๒ คนไข้

๒.๒.๑ คิลานสูตร

คนไข้และผู้เปรียบด้วยคนไข้ ๓ จำพวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงคนไข้และผู้เปรียบด้วยคนไข้ ๓ จำพวก ว่า

๑. คนไข้ที่ไม่ว่าจะได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสมหรือไม่ก็ตาม ก็คงไม่หายจากอาพาธ

๒. คนไข้ที่ไม่ว่าจะได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสมหรือไม่ก็ตาม ก็คงหายจากอาพาธ

๓. คนไข้ที่ถ้าได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสม จึงหายจากอาพาธได้ แต่ถ้าไม่ได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสม ก็ไม่หายจากอาพาธ ดังนั้น เพราะรักษาคนไข้ประเภทนี้ จึงจำต้องรักษาคนไข้ประเภทอื่นด้วย

คนไข้ ๓ จำพวกนี้ก็เปรียบได้กับบุคคลที่มีอยู่ในโลกนี้ มี ๓ จำพวก คือ

๑. บุคคลที่ไม่ว่าจะได้พบตถาคต ได้ฟังธรรมวินัยหรือไม่ก็ตาม ก็ไม่ได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง

๒. บุคคลที่ไม่ว่าจะได้พบตถาคต ได้ฟังธรรมวินัยหรือไม่ก็ตาม ก็ได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง

๓. บุคคลที่ได้พบตถาคตได้ฟังธรรมวินัย จึงจะได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง แต่ถ้าไม่ได้พบตถาคต ไม่ได้ฟังธรรมวินัยก็ไม่ได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง ดังนั้น เพราะบุคคลประเภทนี้ จึงจำต้องแสดงธรรมแก่บุคคลประเภทอื่นด้วย

อัง.ติก. ปุคคลวรรค มก. ๓๔/๗๐, มจ. ๒๐/๑๖๙, ปส. ๓๖/๓๕

๒.๒.๒ ปฐมอุปัฏฐากสูตร

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงเหตุที่ทำให้ภิกษุที่อาพาธ เป็นผู้ที่พยาบาลยาก เพราะธรรม ๕ ประการ

๑. ไม่ยอมทำความสบายให้เกิดขึ้น

๒. ไม่รู้จักประมาณในสิ่งที่สบาย

๓. ไม่ฉันยา

๔. ไม่บอกอาการตามความจริง

๕. ไม่อดทนต่อทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น

ส่วนภิกษุไข้ที่เป็นผู้พยาบาลได้ง่าย เพราะเป็นผู้ที่ปฏิบัติตรงกันข้ามกับภิกษุผู้พยาบาลยาก

อัง.ปัญจก. คิลานวรรค มก. ๓๖/๒๖๔, มจ. ๒๒/๒๐๓, ปส. ๔๐/๖๑

๒.๒.๓ คิลานสูตร

คุณธรรมสำหรับภิกษุผู้อาพาธ

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงภิกษุบางรูปว่า แม้จะกำลังอาพาธอยู่แต่ก็ยังปรารถนาที่จะทำอาสวกิเลสให้สิ้นไปด้วยธรรม ๕ ประการ คือ

๑. คอยพิจารณาร่างกายว่า เป็นสิ่งที่ไม่งาม

๒. สำคัญว่า อาหารเป็นของเน่าเสีย

๓. หมั่นพิจารณาว่า การเกิดมาในโลกนั้นเป็นสิ่งไม่น่ายินดี

๔. หมั่นพิจารณาว่า สังขารทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง

๕. เข้าไปตั้งมรณสัญญาอยู่ตลอดเวลา

ภิกษุทั้งหลายก็เช่นกัน ควรแสวงหาเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ เพื่อทำอาสวกิเลสให้หมดสิ้นไป

อัง.ปัญจก. คิลานวรรค มก. ๓๖/๒๖๒, มจ. ๒๒/๒๐๑, ปส. ๓๐/๕๗

๒.๒.๔ อภยสูตร

บุคคลที่กลัวและไม่กลัวตาย ๔ จำพวก

สมัยหนึ่ง พราหมณ์ชานุโสณีได้เข้าเฝ้าแล้วทูลความเห็นของตนแด่พระบรมศาสดาว่า สัตว์ทั้งหลายที่มีความตายเป็นธรรมดา ที่ไม่สะดุ้งกลัวต่อความตายนั้นไม่มี

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า สัตว์ทั้งหลายที่มีความตายเป็นธรรมดา มีทั้งผู้ที่สะดุ้งกลัวและไม่สะดุ้งกลัวต่อความตาย ผู้ที่ยังมีความสะดุ้งกลัวต่อความตาย เพราะยังไม่สามารถตัดขาดจากกามทั้งหลายได้มีอยู่ ๔ พวก คือ

๑. ผู้ที่มีความวิตกว่า กามทั้งหลายอันเป็นที่รักจะต้องจากเราไป และเราจะต้องจากกามอันเป็นที่รักไป

๒. ผู้ที่มีความวิตกว่า กายอันเป็นที่รักจะต้องจากไป และเราจะต้องจากกายอันเป็นที่รักไป

๓. ผู้ที่มีความวิตกว่า ตัวเองยังไม่ได้ประกอบการกุศล ทำแต่อกุศลกรรมทั้งหลาย

๔. ผู้ที่มีความวิตกว่า ตัวเองยังมีความลังเลสงสัยในพระสัทธรรมอยู่

ส่วนผู้ที่ไม่สะดุ้งกลัวต่อความตายที่จะมาถึง เพราะสามารถตัดขาดออกจากกามทั้งหลายได้แล้ว มี ๔ พวก คือ

๑. ผู้ที่ไม่วิตกว่า กามทั้งหลายอันเป็นที่รักจะจากไป และเราก็จะจากกามอันเป็นที่รักไป
๒. ผู้ที่ไม่วิตกว่า กายอันเป็นที่รักจะจากไป และเราจะจากกายอันเป็นที่รักไป
๓. ผู้ที่ไม่วิตกถึงอกุศลกรรมต่างๆ เพราะว่า ได้ประกอบแต่กุศลกรรมไว้ดีแล้ว
๔. เป็นผู้ที่ไม่มีความลังเลสงสัยในพระสัทธรรม

อัง.จตุกก. โยธาชีววรรค มก. ๓๕/๔๔๔, มจ. ๒๑/๒๖๑, ปส. ๓๘/๑๓๙

๒.๓ เหตุที่ทำให้อายุสั้นและอายุยืน

๒.๓.๑ ปฐมอนายุสสสูตร

ธรรมเป็นเหตุให้อายุสั้นและอายุยืน

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงธรรมที่เป็นเหตุให้อายุสั้นและอายุยืนว่า เหตุที่ทำให้อายุสั้น มี ๕ ประการ คือ

๑. ไม่เป็นผู้ทำความสบายให้แก่ตนเอง
๒. ไม่รู้จักประมาณในสิ่งที่สบาย
๓. บริโภคในสิ่งที่ย่อยยาก
๔. เป็นผู้เที่ยวไปในกาลที่ไม่สมควร
๕. เป็นผู้ไม่ประพฤติในสิ่งที่ประเสริฐ

ส่วนเหตุที่ทำให้อายุยืนมี ๕ ประการเช่นกัน มีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. คิลานวรรค มก. ๓๖/๒๖๖, มจ. ๒๒/๒๐๕, ปส. ๔๐/๖๗

๒.๓.๒ ทุติยอนายุสสสูตร

ธรรมเป็นเหตุให้อายุสั้นและอายุยืน

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงธรรมที่ทำให้อายุสั้นและอายุยืนว่า เหตุที่ทำให้อายุสั้นนั้นมี ๕ ประการ คือ

๑. ไม่ทำความสบายให้แก่ตนเอง
๒. ไม่รู้จักประมาณในสิ่งที่ทำให้สบาย
๓. บริโภคในสิ่งที่ย่อยยาก
๔. เป็นคนทุศีล
๕. มีมิตรที่เลวทราม

ส่วนธรรมที่ทำให้อายุยืนมี ๕ ประการเช่นกัน มีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. คิลานวรรค มก. ๓๖/๒๖๗, มจ. ๒๒/๒๐๖, ปส. ๔๐/๖๙

๒.๓.๓ อายุวัฒนกุมาร

การกราบไหว้ทำให้ได้อายุ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๘.๒ หน้า ๑๖๕

๒.๓.๔ จูฬกัมมวิภังคสูตร

ไม่ฆ่าสัตว์ทำให้อายุยืน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๑๓.๔.๑ หน้า ๒๓๐

๒.๓.๕ ลักขณสูตร

ไม่ฆ่าทำให้อายุยืน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๙ มีวินัย ข้อ ๓.๙ หน้า ๒๙๐

๒.๓.๖ มหาธัมมปาลชาดก

ประพฤติธรรมทำให้อายุยืน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๗.๑ หน้า ๔๕๙

๒.๓.๗ โภชนทานสูตร

ผู้ให้โภชนะชื่อว่าให้ฐานะ ๕ ประการ แก่ปฏิคาหก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๗.๔ หน้า ๓๘๘

๒.๓.๘ บุพกรรมนายโฆสกะ

เกิดเป็นสุนัขได้ป้องกันภัยให้พระปัจเจกพุทธเจ้า

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๗.๒.๖ หน้า ๒๑๗

๒.๔ คุณธรรมและอานิสงส์ของผู้ทำหน้าที่แพทย์ พยาบาล

๒.๔.๑ ทุติยอุปัฏฐากสูตร

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงธรรม ๕ ประการ ที่ภิกษุผู้พยาบาลภิกษุไข้ควรมี คือ

๑. สามารถจัดยาได้

๒. ทราบสิ่งสบายและไม่สบาย สามารถนำสิ่งสบายเข้ามา และนำสิ่งไม่สบายออกไป

๓. มีเมตตาจิต พยาบาลโดยไม่หวังอามิส

๔. ไม่รังเกียจในการชำระล้างอุจจาระปัสสาวะ

๕. สามารถแสดงธรรมให้ภิกษุไข้สมาทาน อาจหาญร่าเริงในเวลาอันสมควร

ส่วนภิกษุที่ไม่สมควรพยาบาลภิกษุไข้มีธรรม ๕ ประการเช่นกัน โดยมีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. คิลานวรรค มก. ๓๖/๒๖๕, มจ. ๒๒/๒๐๔, ปส. ๔๐/๖๒

๒.๔.๒ ประวัติหมอชีวก

แพทย์ผู้เป็นเลิศ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๘.๔.๓ หน้า ๔๐๒

๒.๔.๓ ประวัตินางสุปปิยาอุบาสิกา

ผู้เป็นเลิศด้านอุปัฏฐากภิกษุไข้

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๖.๒.๒๔ หน้า ๓๘๗

๒.๔.๔ ประวัติพระพากุละ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๘.๔.๑ หน้า ๔๐๑

๒.๔.๕ บุพกรรมของพระเตกิจฉกานิเถระ

เคยรักษาอาพาธพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๘.๔.๒ หน้า ๔๐๒

๒.๕ ธรรมะสำหรับผู้ป่วย

๒.๕.๑ คิลานสูตร

ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเบาใจ ๔ ประการ

สมัยหนึ่ง ขณะที่พระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์

พระเจ้ามหาศากยราชได้เสด็จเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลถามถึงธรรมที่อุบาสกผู้มีปัญญา (บรรลุโสดาบันแล้ว) ควรพูดให้กำลังใจแก่อุบาสกผู้มีปัญญาที่กำลังเจ็บป่วยได้รับทุกขเวทนาอย่างหนักว่า ควรเป็นธรรมเช่นไร

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า พึงปลอบด้วยธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเบาใจ ๔ ประการ คือ

๑. ขอให้ท่านจงสบายใจเถิด เพราะท่านมีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าแล้ว

๒. ขอให้ท่านจงสบายใจเถิด เพราะท่านมีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระธรรมแล้ว

๓. ขอให้ท่านจงสบายใจเถิด เพราะท่านมีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์แล้ว

๔. ขอให้ท่านจงสบายใจเถิด เพราะท่านมีศีลที่รักษาได้เช่นเดียวกับพระอริยเจ้า

สัง.ม. สัปปัญญวรรค มก. ๓๑/๓๙๐, มจ. ๑๙/๕๓๔, ปส. ๓๒/๑๑๘

๒.๕.๒ ปฐมคิลานสูตร

ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุผู้อาพาธ

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาเสด็จเยี่ยมภิกษุบวชใหม่ ซึ่งกำลังอาพาธได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก

พระพุทธองค์ตรัสถามถึงอาการ และความทุกข์ที่กำลังมีอยู่ของภิกษุอาพาธนั้นก็ทราบว่า มีความทุกข์ใจที่ยังไม่รู้ทั่วถึงธรรมของพระพุทธองค์ ที่จะทำให้คลายจากความกำหนัดยินดีในกาม พระพุทธองค์ก็ทรงสรรเสริญในความคิดนั้น แล้วแสดงธรรมให้เห็นถึงความไม่เที่ยงในสังขารทั้งหลายทั้งปวง

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้อาพาธนั้นก็ได้ดวงตาเห็นธรรม

สัง.สฬา. คิลานวรรค มก. ๒๘/๘๖, มจ. ๑๘/๖๖, ปส. ๒๘/๘๗

๒.๕.๓ วัตถูปมสูตร

จิตผ่องใส สุคติเป็นอันหวัง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๘.๗ หน้า ๒๕๒

๒.๕.๔ อนาถบิณฑิโกวาทสูตร

อนาถบิณฑิกเศรษฐีป่วยหนัก

อนาถบิณฑิกเศรษฐีป่วยหนัก ถึงขั้นนอนรอความตาย ท่านกล่าวถึงความทรมานของอาการก่อนตายกับพระสารีบุตรว่า

๑. ลมเหลือประมาณกระทบศีรษะ เหมือนบุรุษมีกำลังขันศีรษะด้วยชะเนาะมั่น

๒. ลมเหลือประมาณทำความปั่นป่วนในท้อง เหมือนคนฆ่าโคเอามีดแล่โคอันคมคว้านท้อง

๓. ความร้อนในกายที่มีอยู่ เหมือนบุรุษมีกำลัง ๒ คน จับบุรุษที่มีกำลังน้อยกว่า แล้วนาบลงในหลุมถ่านเพลิง

พระสารีบุตรคิดว่า เวทนาของมหาเศรษฐีเป็นเวทนาชนิดมีความตายเป็นที่สุด จึงกล่าวธรรมกถาแก่มหาเศรษฐี

อนาถบิณฑิกคฤหบดีร้องไห้น้ำตาไหล เพราะไม่เคยฟังธรรมที่ลึกซึ้งเช่นนี้มาก่อน เมื่อทำกาละแล้วเข้าถึงสวรรค์ชั้นดุสิตก็คิดว่า สมบัติของเรานี้ยิ่งใหญ่ เราได้ทำอะไรไว้ในถิ่นมนุษย์หนอ แล้วเห็นการกระทำอย่างยิ่งในไตรรัตน์ จึงคิดว่า ความเป็นเทพนี้เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ถ้าเรามัวชื่นชมสมบัตินี้อาจต้องหลงลืมสติบ้างก็ได้ เราจะไปกราบพระผู้มีพระภาคเจ้าก่อน แล้วค่อยมาเสวยทิพสมบัติ แล้วจึงปรากฏกายเฉพาะพระพักตร์พระบรมศาสดา ถวายอภิวาทที่พระเชตวันมหาวิหาร กล่าวยกย่องชมเชยพระสารีบุตร

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๓/๔๑๒, มจ. ๑๔/๔๓๓, ปส. ๒๒/๒๔๕

๒.๖ ตัวอย่างวิบากกรรมของแพทย์ พยาบาล

๒.๖.๑ บุพกรรมของพระจักขุบาล

แกล้งปรุงยาให้หญิงที่มารักษาจนตาบอด

ในอดีตชาติ ท่านเคยเกิดเป็นหมอ เห็นหญิงป่วยเป็นโรคตา จึงบอกว่าจะประกอบยารักษาให้หาย แต่ก่อนรักษาได้ถามนางว่า จะให้อะไรตอบแทน

นางตอบว่า จะให้บุตรและตนเองยอมเป็นทาส

หมอจึงให้ยารักษาหายด้วยยาขนานเดียว

เมื่อหมอมาสอบถาม นางตอบว่า ปวดมากกว่าเดิม เพราะไม่อยากเป็นทาสรับใช้ตามที่สัญญาไว้

หมอจึงปรุงยาอีกขนานหนึ่งทำให้ตาของนางบอดสนิท ด้วยวิบากกรรมนี้ จึงส่งผลให้ท่านตาบอด

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๓๒, มจ. ๒๕/๒๓, ปส. ๔๘/๒๘

๒.๖.๒ บุพกรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลคฤหบดี ประกอบอาชีพด้านเวชกรรม ครั้งหนึ่ง ได้ปรุงยารักษาบุตรเศรษฐีท่านหนึ่ง เพราะเห็นแก่ลาภที่บุตรเศรษฐีและเศรษฐีให้ จึงเกิดความประมาท ให้ยาเพิ่มอีกหนึ่งขนาน ทำให้ถึงกับอาเจียน ด้วยวิบากกรรมนั้น ในภพชาติที่ท่านเกิดทำให้ป่วยเป็นโรคลงโลหิต

แม้ในภพชาติสุดท้าย ก่อนปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงอาพาธเป็นโรคท้องร่วงเป็นโลหิต เพราะเสวยสูกรมัททวะที่นายจุนทะปรุงถวาย ทำให้สูญเสียกำลังที่มีอยู่ดุจช้างแสนโกฏิเชือก ขณะเดินทางไปปรินิพพานที่เมืองกุสินารา ต้องนั่งประทับในที่หลายๆ แห่ง ทรงกระหาย และฉันน้ำตลอดทาง กว่าจะถึงเมืองกุสินารา เป็นไปด้วยความยากลำบาก

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๒๓๕, ปส. ๘๐/๑๔๗

๓. อาชีพพ่อค้า

๓.๑ ลักษณะของพ่อค้าที่ดี

๓.๑.๑ ปฐมปาปณิกสูตร

องค์คุณของพ่อค้ากับภิกษุ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงองค์คุณของพ่อค้ากับของภิกษุว่า พ่อค้าผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ พ่อค้า

๑. ไม่ตั้งการงานอย่างดีในตอนเช้า

๒. ไม่ตั้งการงานอย่างดีในตอนกลางวัน

๓. ไม่ตั้งการงานอย่างดีในตอนเย็น

ย่อมเป็นผู้อาภัพเพื่อจะได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อจะทำให้โภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีขึ้น เช่นเดียวกับภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ คือ

๑. ไม่ตั้งสมาธินิมิตอย่างดีในตอนเช้า

๒. ไม่ตั้งสมาธินิมิตอย่างดีในตอนกลางวัน

๓. ไม่ตั้งสมาธินิมิตอย่างดีในตอนเย็น

ย่อมเป็นผู้อาภัพเพื่อจะบรรลุกุศลธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำกุศลธรรมที่บรรลุแล้วให้เจริญ

ดังนั้น พ่อค้าผู้ประกอบด้วยองค์ ๓ (ตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้วนี้) คือ ตั้งการงานอย่างดีทั้ง ๓ เวลา ย่อมเป็นผู้อาจเพื่อจะได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้เจริญขึ้นฉันใด

เช่นเดียวกับภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ คือ ภิกษุตั้งสมาธินิมิตอย่างดีทั้ง ๓ เวลา ย่อมเป็นผู้อาจเพื่อบรรลุกุศลธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำกุศลธรรมที่ได้บรรลุแล้วให้เจริญขึ้น

อัง.ติก. รถการวรรค มก. ๓๔/๕๗, มจ. ๒๐/๑๖๑, ปส. ๓๖/๒๘

๓.๑.๒ ทุติยปาปณิกสูตร

คุณสมบัติของพ่อค้ากับของภิกษุ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงคุณสมบัติของพ่อค้ากับของภิกษุ เปรียบเทียบว่า พ่อค้าประกอบด้วยองค์ ๓ ย่อมถึงความไพบูลย์ในโภคทรัพย์ เช่นเดียวกันกับภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ย่อมถึงความไพบูลย์ในกุศลธรรมทั้งหลาย

องค์ ๓ แห่งพ่อค้า ได้แก่

๑. เป็นผู้มีดวงตา คือ รู้สินค้าว่าควรซื้อขายอย่างไร มองเห็นต้นทุนและกำไร

๒. เป็นผู้ฉลาด เข้าใจซื้อขาย

๓. ถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัย คือ รู้จักกันดีกับตระกูลคฤหบดีที่เป็นแหล่งเงินทุน ทั้งสามารถพึ่งพาอาศัยได้

ธรรม ๓ แห่งภิกษุ ได้แก่

๑. เป็นผู้มีดวงตา คือ รู้เห็นอริยสัจ ๔

๒. เป็นผู้มีความเพียร

๓. ถึงพร้อมด้วยที่พึ่งอาศัย คือ เข้าหาภิกษุผู้เป็นพหูสูต หมั่นไต่ถามปัญหาในธรรมทั้งหลาย

อัง.ติก. รถการวรรค มก. ๓๔/๖๑, มจ. ๒๐/๑๖๓, ปส. ๓๖/๒๙

๓.๑.๓ วณิชชสูตร

การค้าที่อุบาสกไม่ควรประกอบ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๑๐.๑.๓ หน้า ๒๕๗

๓.๑.๔ อิณสูตร

ความจนทางโลกกับทางธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๕.๑ หน้า ๒๔๒

๓.๒ กำไรและขาดทุน

๓.๒.๑ วณิชชสูตร

การค้าขาย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต ข้อ ๕.๙ หน้า ๓๑๙

๓.๓ ตัวอย่างพ่อค้าคุณธรรม

๓.๓.๑ พ่อค้ามีทรัพย์มาก

เมื่อมรณภัยมาถึงจึงวางการค้ามาบำเพ็ญบุญ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพ่อค้าผู้มีทรัพย์มากตรัสว่า พ่อค้าขายผ้าเดินทางจากกรุงพาราณสีมาสู่กรุงสาวัตถี คิดว่าถ้าเดินทางต่อไปอีก อาจเกิดความเนิ่นช้า ตนจะอยู่ในที่นี้ตลอดปีเพื่อขายสินค้าให้หมด

พระบรมศาสดาทรงทราบวาระจิตของเขา ทรงทำการแย้มพระโอษฐ์ให้ปรากฏ

พระอานนท์ทูลถาม

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า พ่อค้าจะมีชีวิตอยู่ได้อีก ๗ วัน เท่านั้น

พระอานนท์จึงนำความนั้นไปบอกพ่อค้าให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

พ่อค้าเกิดความสังเวชในอันตรายแห่งชีวิต ได้ถวายมหาทานตลอด ๗ วัน นิมนต์พระบรมศาสดารับบาตร ได้ฟังพระธรรมเทศนา ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ตามส่งเสด็จพระบรมศาสดา ทำกาละแล้วด้วยโรคในศีรษะ บังเกิดในดุสิตวิมาน

ขุ.ธ. มรรควรรค มก. ๔๓/๑๓๒, มจ. ๒๕/๑๒๑, ปส. ๕๒/๑๒

๓.๓.๒ เสรีววาณิชชาดก

หัวหน้าพ่อค้าให้ราคาถาดทองคำตามความเป็นจริง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๑๐.๑ หน้า ๘๗

๓.๔ วิบากกรรมของพ่อค้าโกง

๓.๔.๑ โภคสังหรณเปตวัตถุ

วิบากกรรมเคยทำการค้าขายโดยใช้ตาชั่งโกง

พระบรมศาสดาตรัสแก่ชนทั้งหลายว่า ในกรุงราชคฤห์ มีหญิง ๔ คน ทำการค้าเนยใส น้ำผึ้ง น้ำมัน และข้าวเปลือก ด้วยเครื่องนับที่โกง เป็นต้น รวบรวมทรัพย์เลี้ยงชีพโดยมิแยบคาย เมื่อแตกกายไปแล้ว ได้กำเนิดเป็นนางเปรตอยู่ที่หลังคูเมือง ในเวลากลางคืน ร้องระงมด้วยเสียงน่าสะพรึงกลัว เสวยผลแห่งกรรมของตน

ขุ.เปต. มหาวรรค มก .๔๙/๕๘๘, มจ .๒๖/๒๙๙, ปส .๖๑/๒๘๑

๓.๔.๒ ภุสเปตวัตถุ

วิบากกรรมเคยเป็นพ่อค้าโกงข้าวเปลือก

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะจาริกไปบนภูเขาเห็นเปรต ๔ ตน

เปรตตนที่หนึ่ง เอาแกลบข้าวสาลีที่ลุกโชนโปรยใส่ศีรษะตนเอง เพราะเคยเป็นพ่อค้าแล้วทำการโกงตาชั่ง เอาข้าวสาลีเคล้าด้วยดินแดงให้หนักกว่าปกติ

เปรตตนที่สอง ทุบศีรษะของตนเอง ด้วยกรรมที่เอาเชือกหนัก ๒ เส้น ตีมารดาของตนเอง

เปรตตนที่สาม เอาเล็บจิกหลังกินเนื้อและเลือดของตนเองกิน ด้วยกรรมที่พูดคำสบถสาบานเอาไว้

เปรตตนที่สี่ กินคูถอันเป็นของไม่สะอาดมีกลิ่นเหม็น เพราะกรรมคือ ได้สบถด้วยมุสาวาทเช่นกัน

ขุ.เปต. จูฬวรรค มก. ๔๙/๓๙๓, มจ. ๒๖/๒๓๘, ปส. ๖๑/๑๙๗

๓.๔.๓ ดูมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป

ข้อ ๗ บาปจากการลักขโมย โกง หน้า ๕๕๐

๓.๕ มิจฉาอาชีวะ

๓.๕.๑ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของการละมิจฉาอาชีวะ

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ละมิจฉาอาชีวะแล้ว ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ คือ เว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม การโกงด้วยเครื่องตวงวัด การรับสินบน การล่อลวง การตลบตะแลง การตัด (อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้น และการขู่กรรโชก เพราะตถาคตได้ทำ สั่งสม พอกพูน ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ครอบงำเทพเหล่าอื่นในเทวโลกนั้น ด้วยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพทิพย์ จุติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ

๑. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน

๒. มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ

๑. จักรแก้ว

๒. ช้างแก้ว

๓. ม้าแก้ว

๔. แก้วมณี

๕. นางแก้ว
๖. คหบดีแก้ว
๗. ปริณายกแก้ว

มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้ มีสาครเป็นขอบเขต ไม่มีเสาเขื่อน ไม่มีเขตหมาย ไม่มีรั้วหนาม มั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ ปลอดภัยสงบ ไร้เสี้ยนหนาม เมื่อเป็นพระราชาจะทรงมีบริวารสะอาด บริวารที่สะอาดของพระพุทธองค์ คือ พราหมณ์ คหบดี ชาวนิคม ชาวชนบท โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมาร เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวนี้

อนึ่งถ้าออกเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงมีบริวารสะอาด บริวารที่สะอาดของพระพุทธองค์ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๔๐ มจ. ๑๑/๑๙๖, ปส. ๑๕/๒๗๒

๓.๕.๒ วณิชชสูตร

การค้าขายที่อุบาสกไม่ควรประกอบ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๑๐.๑.๓ หน้า ๒๕๗

๔. อาชีพเกษตรกร ชาวนา

๔.๑ การทำนากับกิจของภิกษุ

๔.๑.๑ เขตตสูตร

กิจเบื้องต้นของชาวนาและของภิกษุ

พระบรมศาสดาตรัสว่า คหบดีชาวนามีกิจต้องทำในเบื้องต้น ๓ ประการ คือ

๑. ต้องไถคราดนาให้เรียบร้อย
๒. ต้องเพาะพืชลงไปตามกาลที่ควร
๓. ต้องไขน้ำเข้านาบ้าง ระบายน้ำออกบ้างตามกาลที่ควร

ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน มีกิจที่ต้องทำในเบื้องต้น ๓ ประการ คือ

๑. การสมาทานอธิศีลสิกขา
๒. การสมาทานอธิจิตตสิกขา
๓. การสมาทานอธิปัญญาสิกขา

อัง.ติก. สมณวรรค มก. ๓๔/๔๔๙, มจ. ๒๐/๓๑๐, ปส. ๓๖/๒๘๐

๔.๑.๒ อัจจายิกสูตร

กิจรีบด่วนของชาวนาและของภิกษุ

พระบรมศาสดาตรัสว่า กิจที่คหบดีชาวนาต้องรีบทำ ๓ ประการ คือ

๑. ต้องเร่งรีบไถคราดนาให้เรียบร้อย

๒. ต้องเร่งรีบเพาะพืชลงไปตามกาลที่ควร

๓. ต้องเร่งรีบไขน้ำเข้าบ้าง ระบายน้ำออกบ้าง

คหบดีชาวนานั้น ไม่มีฤทธิ์หรืออานุภาพที่จะบันดาลว่า วันนี้แลข้าวเปลือกของเราจงเกิด พรุ่งนี้จงออกรวง มะรืนนี้จงหุงได้ แท้ที่จริงข้าวเปลือกของคหบดีชาวนานั้น มีระยะเวลาของฤดูที่จะเกิดขึ้น ออกรวงและหุงได้ ฉันใด กิจที่ภิกษุต้องรีบทำ ๓ ประการนี้ ก็ฉันนั้น คือ

๑. การสมาทานอธิศีลสิกขา

๒. การสมาทานอธิจิตตสิกขา

๓. การสมาทานอธิปัญญาสิกขา

ภิกษุนั้นไม่มีฤทธิ์และอานุภาพที่จะบันดาลว่า วันนี้ พรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้ จิตของเราจงหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น แท้ที่จริงจิตของภิกษุผู้ศึกษาอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา มีระยะเวลาที่จะหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น

อัง.ติก. โลณผลวรรค มก. ๓๔/๔๗๔, มจ. ๒๐/๓๒๔, ปส. ๓๖/๒๙๙

๔.๒ การทำนากับการให้ทาน

๔.๒.๑ อุทัยสูตร

ชาวนาย่อมไถนาบ่อยๆ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ ข้อ ๗.๑๗ หน้า ๓๙๓

๔.๒.๒ เขตตูปมเปตวัตถุ

พระอรหันต์เปรียบเหมือนนา

พระบรมศาสดาตรัสว่า พระอรหันต์ทั้งหลายเปรียบด้วยนา ทายกทั้งหลายเปรียบด้วยชาวนา ไทยธรรมเปรียบด้วยพืช ผลทานย่อมเกิดแต่การบริจาคไทยธรรมของทายกแก่ปฏิคาหก พืช นา และการหว่านพืชนั้น ย่อมเกิดผลแก่เปรตทั้งหลายและทายกเปรตทั้งหลายย่อมบริโภคผลนั้น ทายกย่อมเจริญด้วยบุญ ทายกทำกุศลในโลกนี้แล้วอุทิศให้เปรตทั้งหลาย ครั้นทำกรรมดีแล้ว ย่อมไปสวรรค์

ขุ.เปต. อุรควรรค มก. ๔๙/๑, มจ. ๒๖/๑๖๗, ปส. ๖๑/๑๑

๔.๒.๓ เขตตสูตร

ทานที่ให้ในบุคคลที่ประกอบด้วยมรรคมีองค์ ๘

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๖.๑.๒ หน้า ๓๗๒

๔.๒.๔ ยมกปฏิหาริย์

อินทกเทพบุตร

ครั้งเมื่อพระบรมศาสดาเสด็จจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อทรงโปรดพุทธมารดา ทอดพระเนตรอินทกเทพบุตรมานั่ง ณ พระปรัศว์ (สีข้าง) เบื้องขวา ส่วนอังกุรเทพบุตรมานั่งอยู่ ณ พระปรัศว์เบื้องซ้าย เมื่อเทพบุตรผู้มีศักดิ์ใหญ่มาประชุมกัน อังกุรเทพบุตรต้องร่นไป ๑๒ โยชน์ ส่วนอินทกเทพบุตรนั่งอยู่ที่เดิม

เมื่อครั้งอังกุรเทพบุตรเป็นมนุษย์ก่อเตาไฟหุงข้าวยาว ๑๒ โยชน์ ทำทานอยู่ ๑๐,๐๐๐ ปี กับคนผู้ทุศีล แต่อินทกเทพบุตรเมื่อครั้งเป็นมนุษย์เคยถวายภัตตาหารทัพพีหนึ่งที่เขานำมาเพื่อตนแก่พระอนุรุทธเถระ

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า พืชแม้มากอันบุคคลหว่านแล้วในนาดอน ผลย่อมไม่ไพบูลย์ ทั้งไม่ยังชาวนาให้ยินดี ฉันใด ทานแม้มากมายอันบุคคลตั้งไว้ในหมู่ชนผู้ทุศีล ผลย่อมไม่ไพบูลย์ ทั้งไม่ยังให้ทายกยินดี ฉันนั้น พืชแม้เล็กน้อย อันบุคคลหว่านแล้วในนาดี เมื่อฝนหลั่งสายน้ำถูกต้อง ผลก็ย่อมยังชาวนาให้ยินดีได้ ฉันใด เมื่อสักการะแม้เล็กน้อยอันทายกทำแล้วในเหล่าท่านผู้ทรงศีล ผู้มีคุณคงที่ ผลก็ย่อมยังทายกให้ยินดีได้ ฉันนั้น

ขุ.ธ. พุทธวรรค มก. ๔๒/๓๑๑, ปส. ๕๑/๗๔

๔.๒.๕ อาหุเนยยสูตร

บุคคล ๙ จำพวก ผู้เป็นนาบุญของโลก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๖.๑.๑ หน้า ๓๗๑

๔.๒.๖ สีลสูตร

คุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นเนื้อนาบุญ

พระบรมศาสดาตรัสว่า คุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นเนื้อนาบุญ ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ

๑. ถึงพร้อมด้วยศีล
๒. ถึงพร้อมด้วยสมาธิ
๓. ถึงพร้อมด้วยปัญญา
๔. ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ
๕. ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ

อัง.ปัญจก. ผาสุวิหารวรรค มก. ๓๖/๒๔๕, มจ. ๒๒/๑๘๕, ปส. ๔๐/๒๘

๔.๒.๗ ปฐมอาหุเนยยสูตร

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นนาบุญ

เนื้อหาเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๓.๗ หน้า ๑๕๐

๔.๒.๘ ทุติยอาหุเนยยสูตร

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นนาบุญ

เนื้อหาเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๓.๘ หน้า ๑๕๐

๔.๒.๙ อินทริยสูตร

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นนาบุญ

เนื้อหาเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๓.๙ หน้า ๑๕๑

๔.๒.๑๐ พลสูตร

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นนาบุญ

เนื้อหาเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๓.๑๐ หน้า ๑๕๑

๔.๓ ธรรมะที่เกี่ยวเนื่องกับการทำนา

๔.๓.๑ อนิจจสัญญาสูตร

การเจริญอนิจจสัญญา

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อนิจจสัญญาที่บุคคลเจริญให้มากแล้ว ย่อมครอบงำกามราคะ รูปราคะ ภวราคะ และอวิชชาทั้งปวงได้ ถอนอัสมิมานะทั้งปวงได้ อุปมาเหมือนชาวนาเมื่อไถนาด้วยคันไถใหญ่ ย่อมไถทำลายรากหญ้าที่เกี่ยวเนื่องทุกชนิด

สัง.ข. ปุปผวรรค มก. ๒๗/๓๕๖, มจ. ๑๗/๑๙๕, ปส. ๒๖/๓๑๗

๔.๓.๒ เทศนาสูตร, เขตตูปมสูตร

การแสดงธรรมเปรียบด้วยนา ๓ ชนิด

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ อสิพันธกบุตร ทูลถามว่า พระบรมศาสดาทรงเอ็นดูมุ่งประโยชน์ต่อสรรพสัตว์มิใช่หรือ ทำไมจึงแสดงธรรมโดยเคารพแก่คนบางพวก ไม่ทรงแสดงธรรมโดยเคารพแก่คนบางพวก

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ทรงเอ็นดูมุ่งประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ คือ ทรงแสดงธรรมโดยเคารพต่อสรรพสัตว์เสมอกัน แต่ที่ทรงแสดงธรรมแก่คนบางพวกก่อน ก็เพราะทรงเอ็นดูมุ่งประโยชน์ต่อคนเหล่านั้น ผู้พร้อมจะฟังธรรมเทศนาก่อน ทรงเปรียบให้ฟังว่า พระพุทธองค์เหมือนชาวนาที่ฉลาดเลือกหว่านพืชในนาชั้นดีก่อน แล้วหว่านในนาชั้นปานกลาง ส่วนนาชั้นเลวซึ่งมีดินแข็ง ดินเค็ม พื้นดินไม่ดีนั้น ชาวนาจะหว่านพืชบ้าง ไม่หว่านพืชบ้างก็ได้

สัง.สหา. คามณิสังยุต มก. ๒๙/๑๙๓, มจ. ๑๘/๔๐๔, ปส. ๒๙/๒๓๙

๔.๓.๓ กสิสูตร, กสิภารทวาชสูตร

การทำนาทางธรรม

ขณะที่กสิภารทวาชพราหมณ์กำลังเลี้ยงอาหารบริวารอยู่ในทุ่งนา พระบรมศาสดาเสด็จเข้าไปประทับยืนบิณฑบาต

พราหมณ์ได้กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไถและหว่านแล้วจึงบริโภค แม้พระพุทธองค์ก็จงไถและหว่านแล้วบริโภค

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า พระองค์ก็ไถและหว่านแล้วบริโภคเหมือนกัน

พราหม์กราบทูลว่า ไม่เห็นการไถของพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอกและไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผาลและประตัก

เมื่อจบพระธรรมเทศนา พราหมณ์ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะไปจนตลอดชีวิต

สัง.ส. อุปาสกวรรค มก. ๒๕/๒๔๓, มจ. ๑๕/๒๘๓, ปส. ๒๔/๒๓๑

๔.๓.๔ อปัณณกชาดก

พระโพธิสัตว์กับพิธีแรกนาขวัญ

ครั้งเมื่อพระเจ้าสุทโธทนะจัดพระราชพิธีแรกนาขวัญ ทรงพาพระราชโอรสไปด้วย พระราชาให้พระโอรสประทับภายใต้ต้นหว้านั้น จากนั้นจึงเสด็จไปยังที่จรดพระนังคัล

พวกนางนมที่ห้อมล้อมพระโพธิสัตว์อยู่ ต่างพากันออกมาข้างนอกเพื่อดูพระราชา

พระโพธิสัตว์ทอดพระเนตรเห็นว่าไม่มีใครจึงเสด็จลุกขึ้น ทรงนั่งขัดสมาธิ ทำปฐมฌานให้เกิดขึ้น ในระหว่างนั้น เงาของต้นไม้ทั้งหลายคล้อยชายไป ส่วนเงาของต้นหว้านั้นตั้งเป็นปริมณฑลตรงอยู่

พวกนางนมกลับมาเห็นพระโพธิสัตว์นั่งขัดสมาธิและปฏิหาริย์นั้น จึงไปกราบทูลแด่พระราชา

พระราชารีบเสด็จมาทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์ จึงไหว้พระโพธิ์สัตว์

ขุ.ชา อปัณณกวรรค มก. ๕๕/๙๕

๔.๓.๕ อรรถกถาอากังเขยยสูตร

โทษของนา ๔ อย่าง

นาที่ประกอบด้วยโทษ ๔ อย่าง คือ

๑. พืชเสีย

๒. การหว่านไม่ดี

๓. น้ำไม่ดี

๔. ที่ดินไม่ดี

ม.มู. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๔๐๘, ปส. ๑๗/๑๙๒

๕. อาชีพผู้ใช้แรงงาน

๕.๑ การเกิดขึ้นของชนชั้นต่างๆ

๕.๑.๑ อัคคัญญสูตร

การเกิดขึ้นของวรรณะทั้ง ๔

พระบรมศาสดาตรัสถึงการกำเนิดโลกและมนุษยชาติว่า สมัยหนึ่ง โลกเวียนไปสู่ความพินาศ สัตว์ทั้งหลายไปเกิดในชั้นอาภัสรพรหมโดยมาก

เมื่อโลกเกิดขึ้นใหม่ สัตว์ทั้งหลายก็จุติมาสู่โลก มีแสงสว่างในตัว เหาะไปในอากาศแล้วเกิดง้วนดิน สมบูรณ์ด้วยสี กลิ่น รส สัตว์ทั้งหลายกินง้วนดิน รัศมีก็หายไป จึงเกิดพระจันทร์ พระอาทิตย์ ผิวพรรณก็ปรากฏ เกิดการดูถูกผิวพรรณกันขึ้น ง้วนดินก็หายไป เกิดสะเก็ดดิน เมื่อกินเข้าไป ร่างกายก็หยาบกระด้างขึ้นอีก เกิดการดูหมิ่นผิวพรรณ เพราะความถือตัว เกิดเถาไม้ ใช้กินเป็นอาหาร ความหยาบกระด้างของกาย และความทรามของผิวพรรณก็ปรากฏขึ้น เกิดการดูหมิ่นถือตัวมากขึ้น เถาไม้ก็หายไป เกิดข้าวสาลี ตามลำดับ ทำให้ร่างกายหยาบขึ้น จนปรากฏเพศหญิง ชาย เกิดเสพเมถุน สร้างบ้านเรือน ปกปิดซ่อนเร้น เกิดการสะสมอาหาร เกิดขโมย จึงมีการแต่งตั้งคนขึ้นมาทำหน้าที่ติคนที่ควรติ ขับไล่คนที่ควรขับไล่ เลือกคนที่งดงามมีศักดิ์ใหญ่เป็นหัวหน้าเพื่อปกครองคน กษัตริย์ พระราชาจึงเกิดขึ้นโดยธรรม

ยังมีคนบางกลุ่มออกบวชมุ่งลอยธรรมชั่วที่เป็นอกุศล จึงได้ชื่อว่า พราหมณ์ (ผู้ลอยบาป)

บางกลุ่มถือการเสพเมถุนธรรม ประกอบการงานเลี้ยงชีพ จึงได้ชื่อว่า แพศย์ (ประกอบการค้า)

บางกลุ่มประกอบการล่าสัตว์ อาศัยการล่าสัตว์เลี้ยงชีพ จึงได้ชื่อว่า ศูทร

ทั้งพราหมณ์ แพศย์ ศูทรก็เกิดจากคนพวกเดียวกัน เกิดจากคนที่เสมอกัน เกิดขึ้นโดยธรรม

ที.ปา. มก. ๑๕/๑๔๕, มจ. ๑๑/๘๓, ปส. ๑๕/๙๓

๕.๒ แนวคิดเกี่ยวกับชนชั้นต่างๆ

๕.๒.๑ อัคคัญญสูตร

ความเสมอภาคของวรรณะทั้ง ๔

กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และสมณะ ถ้าประพฤติทุจริตทางกาย วาจา ใจ มีความเห็นผิด ประกอบกรรมซึ่งเกิดจากความเห็นผิด เมื่อตายไปย่อมจะเข้าถึง อบาย ทุคติ วินิบาต นรก เหมือนกัน ตรงกันข้ามถ้าประพฤติสุจริตทางกาย วาจา ใจ มีความเห็นชอบ ประกอบกรรมซึ่งเกิดจากความเห็นชอบ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เหมือนกัน หรือถ้าทำทั้ง ๒ อย่าง ก็จะได้รับทั้งสุขทั้งทุกข์เหมือนกัน

ที.ปา. มก. ๑๕/๑๖๓, มจ. ๑๑/๙๖, ปส. ๑๕/๙๓

๕.๒.๒ อัสสลายนสูตร

การลบล้างวรรณะ ๔ ของพราหมณ์

อัสสลายมาณพเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาแล้วทูลถามว่า ทรงคิดอย่างไรที่พวกพราหมณ์กล่าวว่าวรรณะที่ประเสริฐที่สุดคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นเลว พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ์ ผู้ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ์

พระบรมศาสดาตรัสตอบโดยทรงซักถามให้ยอมรับในประเด็นต่างๆ เช่น วรรณะทั้ง ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เหมือนกัน วรรณะทั้ง ๔ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เหมือนกัน ในที่สุดอัสสลายมาณพได้กราบทูลยกย่องพระบรมศาสดา และยอมแสดงตนเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

ม.ม. พราหมณวรรค มก. ๒๑/๓๐๔, มจ. ๑๓/๕๐๑, ปส. ๒๐/๑๘๙

๕.๒.๓ กัณณกัตถลสูตร

ความแตกต่างของวรรณะ ๔

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามพระบรมศาสดาถึงเรื่องวรรณะ ๔ ว่า กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร จะได้รับผลในสัมปรายภพแตกต่างกันหรือไม่

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ขึ้นอยู่กับธรรม ๕ ประการ คือ

๑. มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. มีอาพาธน้อย

๓. ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา

๔. ปรารภความเพียรละอกุศลกรรม และยังกุศลกรรมให้ถึงพร้อม

๕. เป็นผู้มีปัญญา

พระบรมศาสดาทรงอุปมาเปรียบเทียบกับช้าง ม้า โค ที่ควรฝึก เมื่อฝึกแล้วย่อมยังภูมิของสัตว์ที่ฝึกแล้วให้ถึงพร้อม หากวรรณะทั้ง ๔ ปฏิบัติตามธรรม ๕ ประการ จะได้ผลของการปฏิบัติไม่ต่างกันเลย

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๒๑๑, มจ. ๑๓/๔๕๙, ปส. ๒๐/๑๑๙

๕.๒.๔ มธุรสูตร

ปัญหาว่าด้วยวรรณะ ๔

พระมหากัจจายนะสนทนาธรรมกับพระเจ้ามธุรราชอวันตีบุตรด้วยเรื่องวรรณะ ๔ เหล่าว่า วรรณะ ๔ เหล่า ไม่ได้ประเสริฐกว่ากันเลย เป็นผู้เสมอกันหมดไม่มีอะไรต่างกัน บุคคลไม่ว่าจะเป็นวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร เมื่อฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ มักโลภ มีจิตพยาบาท เป็นมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

บุคคลไม่ว่าจะเป็นวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ ศูทร เมื่อไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ไม่โลภ ไม่พยาบาท เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เมื่อปลงผมหนวดเคราออกบวชย่อมถึงการนับว่าเป็นสมณะ

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๙๐, มจ. ๑๓/๓๘๒, ปส. ๒๐/๑

๕.๒.๕ สิงคาลกสูตร

หน้าที่ของนายจ้างและลูกจ้าง

พระบรมศาสดาตรัสสอนสิงคาลกคหบดีบุตรว่า นายพึงบำรุงทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
๒. ให้อาหารและค่าจ้าง
๓. ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
๔. ให้อาหารมีรสแปลก
๕. ให้หยุดงานตามโอกาส

ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่าง นายบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย
๒. เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย
๓. ถือเอาแต่ของที่นายให้
๔. ทำงานให้ดีขึ้น
๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

ที.ปา. มก. ๑๖/๙๐, มจ. ๑๑/๒๑๕ ปส. ๑๖/๘๐

๕.๓ เหตุที่ทำให้เกิดในตระกูลต่ำ

๕.๓.๑ ทาสกเถรคาถา

เกิดเป็นทาสเพราะเคยใช้พระขีณาสพช่วยกิจของตน

ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านทาสกเถระเกิดในเรือนมีสกุล เจริญวัยแล้วบำรุงพระเถระรูป

หนึ่งมีความประสงค์ให้พระเถระผู้เป็นพระขีณาสพรูปนั้นช่วยทำกิจบางอย่าง จึงสั่งบังคับท่าน ด้วยผลกรรมนั้นทำให้ท่านไปเกิดในท้องของนางทาสีของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี

เมื่อเจริญวัยแล้ว ท่านเศรษฐีได้ให้ปฏิบัติวิหาร ท่านปฏิบัติด้วยความสม่ำเสมอ ท่านเศรษฐีทราบศีลาจารวัตรและอัธยาศัยของท่าน จึงให้อิสระเป็นไทแก่ตัวและกล่าวว่าจงบวชตามสบาย เมื่อบวชแล้วกลับมีความเกียจคร้าน

พระบรมศาสดาทรงเห็นอัธยาศัยสามารถบรรลุอรหัตผลได้ จึงทรงให้โอวาท พระทาสกเถระก็ปฏิบัติตามจนบรรลุอรหัตผล

ขุ.เถร. เอกนิบาต มก. ๕๐/๑๔๓, มจ. ๒๖/๓๐๙, ปส. ๖๒/๑๑๖

๕.๓.๒ สุปปิยเถรคาถา

วิบากกรรมของการยกตนข่มผู้อื่น

ในกาลของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านสุปปิยะเกิดในเรือนมีตระกูล บวชเป็นดาบสอยู่ในราวป่า เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าในราวป่านั้น มีใจเลื่อมใส ได้ถวายผลาผลแด่พระทศพลและแก่ภิกษุสงฆ์ ด้วยบุญกรรมนั้นท่านท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แล้วเกิดในตระกูลกษัตริย์

ในกาลของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงความเป็นผู้รู้โดยลำดับ เกิดความสังเวช โดยอาศัยการคบหากัลยาณมิตร บวชในพระศาสนาแล้วได้เป็นพหูสูต ท่านยกตนข่มผู้อื่น เพราะความเมาในชาติและสุตะ

ในพุทธุปบาทกาลนี้ ท่านมีนามว่า สุปปิยะ ท่านเกิดในตระกูลคนเฝ้าป่าช้า อันเป็นตระกูลที่คนเหยียดหยามในพระนครสาวัตถี ด้วยผลแห่งกรรมนั้น

ต่อมา เมื่อท่านถึงความเป็นผู้รู้แล้ว เข้าไปหาพระโสปากเถระผู้เป็นสหายของตน ฟังธรรมในสำนักของพระโสปากเถระ เกิดความสังเวช บวชแล้วบำเพ็ญสัมมาปฏิบัติจนบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ขุ.เถร. จตุตถวรรค มก. ๕๐/๑๙๘, มจ. ๒๖/๓๑๔, ปส. ๖๒/๑๕๑

๕.๓.๓ สุนีตเถรคาถา

วิบากกรรมที่เคยกล่าวติเตียนพระปัจเจกพุทธเจ้า

ชาติหนึ่งในอดีต ท่านได้เกิดเป็นมนุษย์คบกับคนพาล ได้บริภาษพระปัจเจกพุทธเจ้าว่า เที่ยวบิณฑบาตไม่ยอมทำงาน ถ้าทำกสิกรรมไม่เป็น ก็จงนำปัสสาวะและอุจจาระในบ้านออกไป จงเลี้ยงชีพโดยการชำระล้างสิ่งโสโครก ด้วยบุพกรรมนี้ จึงทำให้ท่านตกนรก และด้วยเศษกรรมนี้ จึงเกิดในตระกูลผู้เทหยากเยื่อหลายร้อยชาติ จนถึงชาติสุดท้ายก็เลี้ยงชีพโดยการชำระล้างที่โสโครกให้สะอาด

เช้าวันหนึ่งในเวลาใกล้รุ่ง พระบรมศาสดาเห็นอุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ของท่าน จึงเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในที่สุนีตะทำงานอยู่

ท่านสุนีตะเห็นพระบรมศาสดาเกิดความละอาย ได้ยืนแอบฝาเรือนประนมมืออยู่ พระบรมศาสดาเสด็จเข้าไปใกล้ ทรงโปรดให้บรรพชา ท่านสุนีตะออกบวชแล้วไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตผล ด้วยอำนาจกุศลที่เคยได้สั่งสมเอาไว้

ขุ.เถร. ทวาทสกนิบาต มก. ๕๒/๔๓๘, มจ. ๒๖/๔๔๖, ปส. ๖๓/๒๐๗

๕.๓.๔ จูฬกัมมวิภังคสูตร

เหตุทำให้เกิดในตระกูลต่ำ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตามเป็นผู้กระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ไม่ลุกรับผู้ที่ควรลุกรับ ไม่ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ไม่ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง ไม่สักการะผู้ที่ควรสักการะ ไม่เคารพผู้ที่ควรเคารพ ไม่นับถือผู้ที่ควรนับถือ ไม่บูชาบุคคลที่ควรบูชา เพราะกรรมที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่เกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาจะเป็นผู้เกิดในตระกูลต่ำ

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๕๑, มจ. ๑๔/๓๔๙, ปส. ๒๒/๘๑

๕.๔ เหตุที่ทำให้เกิดในตระกูลสูง

๕.๔.๑ จูฬกัมมวิภังคสูตร

เหตุที่ทำให้เกิดในตระกูลสูง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้ผู้ที่ควรกราบไหว้ ลุกรับผู้ที่ควรลุกรับ ให้อาสนะแก่ผู้ที่ควรให้อาสนะ ให้ทางแก่ผู้ที่ควรให้ทาง สักการะผู้ที่ควรสักการะ เคารพผู้ที่ควรเคารพ นับถือผู้ที่ควรนับถือ บูชาบุคคลที่ควรบูชา เพราะกรรมที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาจะเป็นผู้เกิดในตระกูลสูง

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๕๑, มจ. ๑๔/๓๔๙, ปส. ๒๒/๘๑

๕.๔.๒ ปุญญกิริยาวัตถุสูตร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๒.๑ หน้า ๑๘๘

๕.๔.๓ ปฐมเทวสูตร, ทุติยเทวสูตร, ตติยเทวสูตร

วัตตบท ๗ ข้อปฏิบัติให้เป็นท้าวสักกะ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา ข้อ ๒.๒ หน้า ๓๒๔

๕.๔.๔ บุพกรรมของท้าวสักกะ

กำเนิดท้าวสักกะ มฆมาณพกับสหาย ๓๓ คน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๗.๑.๙ หน้า ๒๑๔

๕.๔.๕ อรรถกถาสุมนสูตร

เทวดามีความพิเศษต่างกันด้วยเหตุ ๕ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๗.๗ หน้า ๓๘๙

๕.๔.๖ ประวัติพระภัททิยากาฬโคธาบุตร

ผู้เป็นเลิศของภิกษุผู้มีตระกูลสูง

ในกาลแห่งพระปทุมมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านเกิดในสกุลมีโภคทรัพย์สมบัติมาก วันหนึ่งเห็นพระบรมศาสดา ทรงสถาปนาภิกษุรูปหนึ่ง ไว้ในตำแหน่งเป็นเลิศของภิกษุผู้มีตระกูลสูง ก็คิดปรารถนาตำแหน่งนั้นในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคต จึงนิมนต์พระบรมศาสดาแล้วถวายมหาทานแด่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอด ๗ วัน เฝ้าหมอบแทบบาทมูล ตั้งความปรารถนา

พระบรมศาสดาทรงตรวจดูอนาคตเห็นความสำเร็จ จึงทรงพยากรณ์ว่า กรรมนี้จักสำเร็จในที่สุดแห่งแสนกัปแต่กัปนี้ไป ในสมัยของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า

จากนั้นได้กระทำกรรมดีงามมากมายจนตลอดชีวิต คือสร้างธรรมาสน์ ปูลาดเครื่องลาดบนธรรมาสน์ พัดสำหรับผู้แสดงธรรม รายจ่ายสำหรับพระธรรมกถึก โรงอุโบสถ ทำกาละแล้วเวียนว่ายอยู่ในเทวดาและมนุษย์

ครั้งพุทธุปบาทกาลนี้ บังเกิดในขัตติยสกุลในกรุงกบิลพัสดุ์ ภัททิยกุมารอาศัยบุญได้เป็นกษัตริย์องค์หนึ่งในระหว่างกษัตริย์ ๖ พระองค์ ภายหลังทรงผนวชแล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ และได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้เลิศของภิกษุผู้มีตระกูลสูง

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๓๑๖, มจ. ๒๐/๒๖, ปส. ๓๓/๒๕๗

๕.๔.๗ มหาสุทัสสนสูตร

พระเจ้าจักรพรรดิมหาสุทัสสนะผู้มีอานุภาพ

พระเจ้าจักรพรรดิมหาสุทัสสนะ มีอาณาเขตปกครองจรดมหาสมุทรทั้ง ๔ ทรงปกครองบ้านเมืองอย่างมั่นคง อุดมสมบูรณ์ กำแพงเมืองทำด้วยทองคำ เงิน แก้ว รัตนชาติ ๗ ชั้น พระเจ้าจักรพรรดิทรงมีรัตนะ ๗ อย่าง และมีฤทธิ์ ๔ อย่าง

พระพุทธองค์ทรงดำริว่า นี้เป็นผลของกรรมอะไรหนอ เราถึงมีฤทธิ์ มีอานุภาพใหญ่อย่างนี้ ท่านทราบว่าเป็นผลของวิบากแห่งทาน ทมะ สัญญมะ ทรงดำริต่อว่า หยุดกามวิตก หยุดพยาบาทวิตก หยุดวิหิงสาวิตก เท่านี้เพียงพอแล้วประทับบนบัลลังก์ ทรงสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม ทรงเข้าฌานที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระอานนท์ว่า พระเจ้ามหาสุทัสสนะ (ก็คือเราตถาคต) ใช้ชีวิตในวัยเด็ก ๘๔,๐๐๐ ปี ดำรงตำแหน่งอุปราชอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี ครองราชสมบัติ ๘๔,๐๐๐ ปี เป็นคฤหัสถ์ประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมปราสาท ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงเจริญพรหมวิหาร ๔ มีพระนคร ปราสาท ๘๔,๐๐๐ มีช้าง ม้า อย่างละ ๘๔,๐๐๐ ตัว ถาดพระกระยาหาร ๘๔,๐๐๐ สำรับ แต่พระองค์ทรงสังเวชใจเป็นอย่างยิ่งว่า ถาดพระกระยาหารที่ทรงบริโภคได้เพียงคำข้าวสุกทะนานหนึ่ง บรรดาผ้าทั้งหลายก็สามารถใช้ผ้าเพียงคู่เดียว เมื่อจะใช้สิ่งใดก็เพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่น่ายินดี ควรละให้หลุดพ้น

ที.ม. มก. ๑๓/๔๗๓, มจ. ๑๐/๑๘๑, ปส. ๑๔/๑

๕.๔.๘ ลักขณสูตร

ทำบุญให้เป็นใหญ่ มียศมาก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ๑๓.๔.๓ หน้า ๒๓๑

๕.๕ ตัวอย่างผู้ใช้แรงงานที่สำเร็จประโยชน์ในโลกนี้

๕.๕.๑ จุลลกเศรษฐีชาดก, จูฬเสฏฐิชาดก

เศรษฐีให้คนใช้นำหนูตายไปสร้างตัว

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๗.๗ หน้า ๒๕๐

๕.๕.๒ สูจิชาดก

มีปัญญาทำกลักเข็ม ๗ ชั้น ชนะใจหัวหน้าช่างเหล็กได้

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๘ มีศิลปะ ข้อ ๑.๕ หน้า ๒๗๔

๕.๖ ตัวอย่างผู้ใช้แรงงานที่มีศรัทธา

๕.๖.๑ พระปิณฑปาติยติสสเถระ

อุบาสกเอาค่าตัวลูกสาวมาแลกอาหารถวายพระเถระ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๕.๔.๕ หน้า ๒๐๐

๕.๖.๒ บัณฑิตสามเณร

บุพกรรมของมหาทุคตะจากยาจกกลายเป็นเศรษฐี

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๘.๑ หน้า ๒๕๐

๕.๖.๓ พระนังคลกูฏเถระ

คนเข็ญใจผู้หนึ่งรับจ้างขายแรงงานเลี้ยงชีพ ภิกษุรูปหนึ่ง เห็นเขานุ่งผ้าเก่าแบกไถ จึงชักชวนให้เขาบวช เขาเก็บผ้านุ่งและไถไว้ในที่ไม่ไกลจากพระเชตวันมหาวิหารแล้วอุปสมบท ได้ชื่อว่า พระนังคลกูฏเถระ

พระนังคลกูฏเถระ อาศัยลาภสักการะที่เกิดขึ้นในพระบรมศาสดา อยู่มาไม่นานก็กระสันจะสึก เดินไปยังโคนไม้ที่เก็บผ้านุ่ง ให้โอวาทตนเองว่า เจ้าผู้ไม่มีความละอาย หมดยางอาย เจ้าอยากนุ่งห่มผ้าขี้ริ้วนี้ สึกไปรับจ้างเลี้ยงชีพหรือ ท่านให้โอวาทตนเองจนคลายความกระสัน

ต่อมาอีกสองสามวัน ก็กระสันจะสึกอีก ท่านเดินไปในที่เก็บผ้า แล้วให้โอวาทตนเองอีก

ภิกษุทั้งหลายเห็นท่านไปที่นั้นเนืองๆ ท่านก็ตอบว่าไปหาอาจารย์ ต่อมาสองสามวัน ท่านบำเพ็ญเพียรจนบรรลุอรหัตผล

พระบรมศาสดาทรงทราบจึงตรัสว่า นังคลกูฏบุตรของเราเตือนตนด้วยตนเองแล้วจึงถึงที่สุดแห่งกิจของบรรพชิต

ขุ.ธ. ภิกขุวรรค มก. ๔๓/๓๘๘, มจ. ๒๕/๑๕๑, ปส. ๕๒/๒๐๘

๖. ผู้สมานสามัคคี

๖.๑ มูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท

๖.๑.๑ สามคามสูตร

มูลเหตุแห่งความวิวาท ๖ ประการ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พระอานนท์ ถึงมูลแห่งความวิวาทมี ๖ ประการ คือ

๑. ภิกษุเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธ

๒. ภิกษุเป็นผู้มีความลบหลู่ ตีเสมอ

๓. ภิกษุเป็นผู้มีความริษยา มีความตระหนี่

๔. ภิกษุเป็นผู้โอ้อวด มีมายา

๕. ภิกษุเป็นผู้มีความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด

๖. ภิกษุเป็นผู้ถือความเห็นเอาเอง มีความเชื่อผิวเผิน มีความถือรั้น สละคืนได้ยาก

ภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ ย่อมไม่มีความเคารพ ยำเกรงในพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ทั้งไม่เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสิกขา ย่อมก่อความวิวาทให้เกิดในสงฆ์

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๒/๘๐, มจ. ๑๔/๕๐, ปส. ๒๑/๕๓

๖.๑.๒ วิวาทสูตร

มูลเหตุแห่งความวิวาท ๖ ประการ

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๑.๑ หน้า ๕๑๐

๖.๑.๓ สมิทธิสูตร

ผู้ถือตัวย่อมวิวาทกับผู้อื่น

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บุคคลใดย่อมสำคัญตนว่า เราเป็นผู้เสมอเขา ดีกว่าเขา หรือเลวกว่าเขา บุคคลนั้นพึงวิวาทกับเขาเพราะถือเอามานะ ๓ พระขีณาสพเป็นผู้ไม่หวั่นไหวในมานะ ๓ ประการ และมานะ ๓ เหล่านี้ไม่มีแก่พระขีณาสพผู้ละมานะได้แล้ว

สัง.ส. นันทนวรรค มก. ๒๔/๑๐๕, มจ. ๑๕/๑๘, ปส. ๒๓/๗๙

๖.๑.๔ อธิกรณสูตร, นัปปิยสูตร

ธรรมเป็นเหตุให้ภิกษุไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภถึงพระกาฬก และตรัสเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังถึงธรรม ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ภิกษุผู้ก่ออธิกรณ์
๒. ไม่เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา
๓. ปรารถนาลามก
๔. มักโกรธ
๕. มักลบหลู่
๖. โอ้อวด
๗. มีมายา
๘. ไม่เพ่งเล็งธรรมทั้งหลาย
๙. ไม่หลีกออกเร้น
๑๐. ไม่กระทำการปฏิสันถารเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมไม่เป็นที่รักเคารพและยกย่อง แม้ปรารถนาให้ผู้อื่นเคารพบูชาก็จะไม่สมปรารถนา เพราะภิกษุทั้งหลายย่อมรู้ถึงธรรมอันลามกในตัวของเธอ เหมือนกับม้าโง่มีความประพฤติเลว ปรารถนาให้เจ้าของเลี้ยงอย่างม้าอาชาไนย

อัง.ทสก. เถรวรรค มก. ๓๘/๒๖๙, มจ. ๒๔/๑๙๔, ปส. ๔๕/๓๘

๖.๑.๕ อุปาลิสังฆเภทสูตร, สังฆเภทสูตร

เหตุที่ทำให้สงฆ์แตกกัน

พระอุบาลีทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า สังฆเภท สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุเท่าไรหนอ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุบาลี ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า เป็นธรรม
๒. แสดงธรรมว่า เป็นอธรรม
๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า เป็นวินัย
๔. แสดงวินัยว่า ไม่ใช่วินัย
๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้
๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้
๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า ตถาคตได้ประพฤติมา
๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา

๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้

๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้

ภิกษุเหล่านั้นแตกกัน แยกกัน ทำสังฆกรรมแยกกัน สวดปาติโมกข์แยกกัน ด้วยเหตุ ๑๐ ประการนี้ อุบาลี สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุเหล่านี้แล

อัง.ทกส. อุปาลิวรรค มก. ๓๘/๑๓๕, มจ. ๒๔/๘๘, ปส. ๔๔/๑๐๒

๖.๑.๖ วิวาทสูตร

เหตุปัจจัยให้สงฆ์วิวาทกัน

ครั้งนั้นแล ท่านพระอุบาลี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญอะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้เกิดความบาดหมางกัน ทะเลาะ แก่งแย่ง และวิวาทกันขึ้นในสงฆ์ ซึ่งเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่สำราญ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อุบาลี ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า เป็นธรรม

๒. แสดงธรรมว่า เป็นอธรรม

๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า เป็นวินัย

๔. แสดงวินัยว่า มิใช่วินัย

๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้

๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้

๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า ตถาคตได้ประพฤติมา

๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา

๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้

๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้

อุบาลี นี้เป็นเหตุ นี้เป็นปัจจัยให้เกิดความบาดหมาง ทะเลาะ แก่งแย่ง และวิวาทกันขึ้นในสงฆ์ ซึ่งเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่สำราญ

อัง.ทสก. อักโกสวรรค มก. ๓๘/๑๔๑, มจ. ๒๔/๙๓, ปส. ๔๔/๑๐๔

๖.๑.๗ ปฐมวิวาทมูลสูตร

มูลเหตุแห่งการวิวาท ๑๐ ประการ

พระอุบาลีทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มูลเหตุแห่งวิวาทมีเท่าไรหนอ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุบาลี มูลเหตุแห่งวิวาท ๑๐ ประการ

มูลเหตุแห่งวิวาท ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า เป็นธรรม

๒. แสดงธรรมว่า เป็นอธรรม

๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า เป็นวินัย
๔. แสดงวินัยว่า มิใช่วินัย
๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้
๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้
๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า ตถาคตได้ประพฤติมา
๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา
๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้
๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้

อัง.ทสก. อักโกสวรรค มก. ๓๘/๑๔๒, มจ. ๒๔/๙๔, ปส. ๔๔/๑๐๕

๖.๑.๘ ภิกษุชาวโกสัมพี

ภิกษุ ๒ รูป คือ พระวินัยธร และพระธรรมกถึก มีบริวารรูปละ ๕๐๐

พระวินัยธรเห็นเหตุอาบัติของพระธรรมกถึก เพราะความไม่รู้ในการคว่ำขันน้ำ แม้พระธรรมกถึกจะยอมรับแล้ว แต่พระวินัยธรก็ยังบอกกล่าวอาบัติแก่บริวารของตน ทำให้ทั้งสองฝ่ายทะเลาะกัน

พระบรมศาสดาตรัสเตือนเท่าไรก็ไม่เชื่อพระพุทธองค์จึงเสด็จไปจำพรรษาที่อื่น

ชาวเมืองจึงร่วมกันคว่ำขันไม่ใส่บาตร เหล่าภิกษุเห็นโทษของความไม่สามัคคี จึงตามมาทูลขอขมาต่อพระองค์

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๗๘, มจ. ๒๕/๒๕, ปส. ๔๘/๖๑
วิ.ม.โกสัมพีขันธกะ มก. ๗/๔๔๙

๖.๑.๙ สังฆเภทสูตร

ภิกษุทำลายสงฆ์เพราะประโยชน์ ๔ ประการ

ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ หมายถึง ภิกษุผู้เลวทรามทำลายสงฆ์เพราะประโยชน์ ๔ ประการ คือ
๑. ภิกษุผู้ทุศีลทำลายสงฆ์ เพื่อไม่ให้ภิกษุผู้มีศีลรู้ว่าตนเป็นเช่นนั้น
๒. ภิกษุผู้เป็นมิจฉาทิฐิทำลายสงฆ์ เพื่อไม่ให้ภิกษุผู้เป็นสัมมาทิฐิรู้ว่าตนเป็นเช่นนั้น
๓. ภิกษุผู้มีมิจฉาอาชีวะทำลายสงฆ์ เพื่อไม่ให้ภิกษุผู้มีสัมมาอาชีวะรู้ว่าตนเป็นเช่นนั้น
๔. ภิกษุผู้ปรารถนาลาภสักการะและชื่อเสียงทำลายสงฆ์ เพื่อไม่ให้ภิกษุผู้ไม่มีความปรารถนาลาภสักการะชื่อเสียงรู้ว่าตนเป็นเช่นนั้น

อัง.จตุกก. อาปัตตภยวรรคที่ ๕ มก. ๓๕/๖๐๐, มจ. ๒๑/๓๕๙

๖.๑.๑๐ มูลแห่งวิวาทาธิกรณ์

มูลเหตุแห่งการวิวาท ๖ ประการ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มักโกรธ
๒. เป็นผู้ลบหลู่ตีเสมอ
๓. เป็นผู้มีปกติริษยา ตระหนี่
๔. เป็นผู้อวดดี เจ้ามายา
๕. เป็นผู้มีความปรารถนาลามก
๖. เป็นผู้ถือแต่ความเห็นของตน มีความเห็นผิด

รากแห่งอกุศล ๓ คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. มีจิตโลภวิวาทกัน
๒. มีจิตโกรธวิวาทกัน
๓. มีจิตหลงวิวาทกัน

รากแห่งกุศล ๓ คือ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. มีจิตไม่โลภวิวาทกัน
๒. มีจิตไม่โกรธวิวาทกัน
๓. มีจิตไม่หลงวิวาทกัน

วิ.จู สมถขันธกะ มก. ๘/๕๕๙, มจ. ๖/๓๓๒, ปส. ๗/๑๙๕

๖.๒ การวางตัวของพุทธบริษัทเมื่อสงฆ์แตกกัน

๖.๒.๑ การวางตัวของภิกษุ เมื่อภิกษุทะเลาะวิวาทกัน

พระสารีบุตรทราบข่าวว่า ภิกษุชาวโกสัมพีก่อการทะเลาะวิวาทกัน จึงเข้าไปทูลถามพระบรมศาสดาว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะปฏิบัติในภิกษุเหล่านั้นอย่างไร

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เธอจงดำรงอยู่ตามธรรม คือ พึงทราบธรรมวาทีภิกษุด้วยวัตถุ ๑๘ ประการ ดังนี้ คือภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า เป็นอธรรม
๒. แสดงธรรมว่า เป็นธรรม
๓. แสดงสิ่งที่ไม่เป็นวินัยว่า ไม่เป็นวินัย
๔. แสดงวินัยว่า เป็นวินัย
๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตมิได้ตรัสไว้ว่า ตถาคตมิได้ตรัสไว้
๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตตรัสไว้ว่า ตรัสไว้
๗. แสดงจริยาวัตรที่ตถาคตมิได้ประพฤติว่า มิได้ประพฤติ
๘. แสดงจริยาวัตรที่ตถาคตประพฤติมาว่า ประพฤติมา
๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตมิได้บัญญัติไว้ว่า บัญญัติไว้

๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตบัญญัติไว้ว่า บัญญัติไว้

๑๑. แสดงสิ่งมิใช่อาบัติว่า มิใช่อาบัติ

๑๒. แสดงอาบัติว่า เป็นอาบัติ

๑๓. แสดงอาบัติเบาว่า เป็นอาบัติเบา

๑๔. แสดงอาบัติหนักว่า เป็นอาบัติหนัก

๑๕. แสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่า เป็นอาบัติมีส่วนเหลือ

๑๖. แสดงอาบัติหาส่วนเหลือมิได้ว่า เป็นอาบัติหาส่วนเหลือมิได้

๑๗. แสดงอาบัติชั่วหยาบว่า เป็นอาบัติชั่วหยาบ

๑๘. แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่า เป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ

ส่วนอธรรมวาทีภิกษุอีก ๑๘ ประการ...(ตรงข้ามกับภิกษุธรรมวาที) เธอพึงทราบธรรมวาทีและอธรรมวาที จากนั้นเธอจงพอใจในความเห็น ความถูกใจ ความชอบใจและความเชื่อถือในภิกษุฝ่ายธรรมวาทีนั้น

วิ.ม. โกสัมพิขันธกะ มก. ๗/๔๘๑, มจ. ๕/๓๖๒, ปส. ๖/๒๙๓

๖.๒.๒ การวางตัวของภิกษุณี

เมื่อภิกษุทะเลาะวิวาทกัน

พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ทราบข่าวว่าภิกษุชาวโกสัมพีก่อการทะเลาะวิวาทกันขึ้น พระนางจึงเดินทางไปทูลถามพระบรมศาสดาว่า หม่อมฉันจะปฏิบัติตนอย่างไรในภิกษุเหล่านั้น

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ให้เธอจงฟังธรรมในภิกษุทั้งสองฝ่าย แล้วสังเกตว่า ภิกษุฝ่ายใดเป็นธรรมวาที ให้เธอจงพอใจในความเห็น ความถูกใจ ความชอบใจ และให้ความเชื่อถือในภิกษุฝ่ายธรรมวาทีนั้น แม้วัตรอย่างหนึ่งอย่างใดที่เธอพึงหวังกับภิกษุสงฆ์ วัตรทั้งหมดเหล่านั้น เธอพึงหวังแต่ธรรมวาทีภิกษุฝ่ายเดียว

วิ.ม. โกสัมพิขันธกะ มก. ๗/๔๘๕, มจ. ๕/๓๖๕, ปส. ๖/๒๙๕

๖.๒.๓ การวางตัวของอุบาสก อุบาสิกา

เมื่อภิกษุทะเลาะวิวาทกัน

อนาถบิณฑิกคฤหบดีทราบข่าวว่า ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีก่อการทะเลาะวิวาทกันขึ้น จึงเดินทางไปทูลถามพระบรมศาสดาว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะปฏิบัติตนอย่างไรในภิกษุเหล่านี้

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ท่านจงถวายทานในภิกษุทั้งสองฝ่าย และสังเกตว่า ภิกษุฝ่ายใดเป็นธรรมวาที ให้ท่านจงพอใจในความเห็น ความถูกใจ ความชอบใจ และความเชื่อถือในภิกษุฝ่ายธรรมวาทีนั้น

ต่อมา นางวิสาขามิคารมาตาได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า และทูลถามถึงข้อปฏิบัติต่อภิกษุชาวโกสัมพีพระองค์ก็ตรัสเช่นเดียวกับอนาถบิณฑิกคฤหบดี

วิ.มู. โกสัมพิขันธกะ มก. ๗/๔๘๖, มจ. ๕/๓๖๖, ปส. ๖/๒๙๖

๖.๓ การสมานสามัคคี และระงับการทะเลาะวิวาท

๖.๓.๑ กินติสูตร

พระพุทโธวาทเรื่องความสามัคคี

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงความเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ในธรรม ว่า ถ้าพึงมีภิกษุกล่าวธรรมต่างกันเป็น ๒ รูป มีวาทะต่างกันบ้าง ลงกันได้บ้าง ทั้งโดยอรรถหรือโดยพยัญชนะ เธอพึงเข้าไปหาภิกษุผู้ว่าง่าย และภิกษุที่เป็นฝ่ายเดียวกับภิกษุผู้ว่าง่ายกว่า กล่าวว่าอย่าถึงต้องวิวาทกันเพราะความต่างกันเลย แล้วจำข้อที่ภิกษุทั้งสองนั้นถือผิดโดยเป็นข้อผิดไว้ ที่ถือถูกโดยเป็นข้อถูก ข้อใดเป็นธรรมเป็นวินัย พึงกล่าวข้อนั้น

เมื่อภิกษุรูปหนึ่งพึงมีอาบัติ ภิกษุทั้งหลายอย่าเพิ่งโจทก์ภิกษุนั้น พึงสอบสวนก่อน ถ้าเห็นว่า เราอาจทำให้เขาออกจากอกุศล ดำรงอยู่ในกุศลได้ก็ควรพูด ถ้าไม่อาจทำได้เช่นนั้น ก็ต้องวางอุเบกขาในภิกษุนั้น

เมื่อเกิดการพูดยุแหย่ ถ้าเสมอกัน ผูกใจเจ็บกัน ให้ชี้แจงโดยชอบแก่เหล่าภิกษุที่เป็นผู้ว่าง่ายกว่าว่า ถ้าภิกษุไม่ละธรรมนี้แล้ว จะพึงทำนิพพานให้แจ้งไม่ได้

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๒/๖๕, มจ. ๑๔/๔๓, ปส. ๒๑/๔๔

๖.๓.๒ อุปาลิสามัคคีสูตร, สังฆสามัคคีสูตร

วัตถุ ๑๐ ประการ ที่ทำให้สงฆ์พร้อมเพรียงกัน

พระอุบาลีทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า สังฆสามัคคี สงฆ์จะเป็นผู้สามัคคีกันด้วยเหตุเท่าไรหนอ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อุบาลี ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า เป็นอธรรม
๒. แสดงธรรมว่า เป็นธรรม
๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า มิใช่วินัย
๔. แสดงวินัยว่า เป็นวินัย
๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ไม่ได้กล่าวไว้
๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้
๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา
๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า ตถาคตได้ประพฤติมา
๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้
๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้

ภิกษุเหล่านั้นไม่แตกกัน ไม่แยกกัน ไม่ทำสังฆกรรมแยกกัน ไม่สวดปาติโมกข์แยกกัน ด้วยเหตุ ๑๐ ประการนี้ อุบาลี สงฆ์จะเป็นผู้สามัคคีกันด้วยเหตุเท่านี้แล

อัง.ทสก. อุปาลิวรรค มก. ๓๘/๑๓๖, มจ. ๒๔/๘๙, ปส. ๔๔/๑๐๒

๖.๓.๓ อธิกรณสูตร, นัปปิยสูตร

ธรรม ๑๐ ประการ ที่ทำให้ภิกษุเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ไม่ก่ออธิกรณ์
๒. เป็นผู้ใคร่ในการศึกษา
๓. เป็นผู้มีความปรารถนาน้อย
๔. เป็นผู้ไม่โกรธ
๕. เป็นผู้ไม่ลบหลู่
๖. เป็นผู้ไม่โอ้อวด
๗. เป็นผู้ไม่มีมายา
๘. เป็นผู้เพ่งเล็ง (พิจารณา) ธรรมทั้งหลาย
๙. เป็นผู้หลีกออกเร้นอยู่
๑๐. เป็นผู้ทำการปฏิสันถารเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย

ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นที่รัก ที่เคารพยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย เหมือนม้าอาชาไนย แม้ไม่มีความปรารถนา การดูแลอย่างดีจากมนุษย์ แต่ก็ได้รับการดูแลอย่างดี

อัง.ทสก. เถรวรรค มก. ๓๘/๒๗๒, มจ. ๒๔/๑๙๗, ปส. ๔๕/๓๘

๖.๓.๔ ภัณฑนสูตร

ธรรม ๑๐ ประการที่เป็นเหตุให้ไม่วิวาทกัน

สมัยหนึ่ง ณ พระเชตวันมหาวิหาร ภิกษุทั้งหลายทะเลาะวิวาทกัน ทิ่มแทงกันด้วยปาก

พระบรมศาสดาจึงตรัสให้ธรรม ๑๐ ประการ อันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำให้เป็นที่รัก เคารพ สงเคราะห์กันและกัน สามัคคีกัน อันได้แก่

๑. เป็นผู้มีศีล
๒. เป็นพหูสูต
๓. เป็นผู้มีมิตรดี
๔. เป็นผู้ว่าง่าย
๕. เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน
๖. เป็นผู้ใคร่ในธรรม
๗. เป็นผู้ปรารภความเพียร
๘. เป็นผู้สันโดษ
๙. เป็นผู้มีสติ
๑๐. เป็นผู้มีปัญญา

อัง.ทสก. อักโกสวรรค มก. ๓๘/๑๖๓, มจ. ๒๔/๑๐๖, ปส. ๔๔/๑๓๙

๖.๓.๕ สามัคคีธรรม, ปาจีนวังสทายคมนกถา

ลักษณะของภิกษุผู้มีความสามัคคี

พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปที่ปราจีนวังสทายวัน ซึ่งมีพระอนุรุทธะ พระนันทิยะ และพระกิมพิละพักอยู่ พระพุทธองค์ตรัสถามท่านทั้งสามถึงความสามัคคีปรองดองกัน

พระอนุรุทธะทูลตอบว่า เป็นความโชคดีของตนที่ได้อยู่ร่วมกับเพื่อนสหพรหมจารีอย่างสงบสุข เพราะเข้าไปตั้งเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม เมตตามโนกรรมไว้ในท่านเหล่านั้น ทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง ซึ่งแม้พวกเราจะมีกายที่แตกต่างกัน แต่ใจของเรานั้นรวมกันเป็นดวงเดียวเสมอ จึงทำให้ไม่มีการวิวาทกัน กลับปรองดองกันยิ่งขึ้น เป็นเช่นเดียวกับน้ำนมสดกับน้ำ มองดูกันด้วยดวงตาอันเป็นที่รัก

แม้พระนันทิยะ และพระกิมพิละก็ได้ทูลเช่นเดียวกับพระอนุรุทธะ และกราบทูลอีกว่า พวกตนเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลสที่ตนส่งไปอยู่โดยส่วนเดียว คือ รูปใดกลับจากบิณฑบาตก่อน รูปนั้นก็มาจัดทำความสะอาดเสนาสนะตั้งรอไว้ ช่วยกันทำอย่างนี้ตลอดมา และในทุกๆ ๕ วัน ก็จะนั่งประชุมกันด้วยธรรมมิกถาตลอดทั้งคืน

พระบรมศาสดาตรัสสรรเสริญท่านเหล่านั้น แล้วจึงแสด็จจาริกไปยังตำบลบ้านปาริไลยกะต่อไป

วิ.ม. โกสัมพิขันธกะ มก. ๗/๔๗๖, มจ. ๕/๓๕๖, ปส. ๖/๒๗๒

๖.๓.๖ ทีฆาวุกุมาร

ให้อภัย ไม่จองเวรกษัตริย์ที่ชิงสมบัติฆ่าพระบิดา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๕.๑ หน้า ๓๖๘

๖.๓.๗ วิธีการสังฆสามัคคี

พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ทำสังฆสามัคคี โดยตรัสวิธีการทำ คือ ให้ภิกษุทั้งหลายทั้งที่อาพาธ และไม่อาพาธมาประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน โดยจะฝากฉันทะกันมาไม่ได้ เมื่อมาพร้อมกันแล้ว ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา (คำกล่าวกรรมวาจาทำสังฆสามัคคีมีในพระไตรปิฎก)

วิ.ม. โกสัมพิขันธกะ มก. ๗/๔๙๐, มจ. ๕/๓๖๙, ปส. ๖/๒๙๘

๖.๓.๘ อธิกรณ์ที่เป็นเหตุให้ภิกษุอยู่ไม่ผาสุก และผาสุก

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสมีสาระสำคัญว่า อธิกรณ์ใดมีการด่าโต้ตอบกัน แข่งดีกันเพราะทิฐิ ความอาฆาตแห่งใจ ยังไม่สงบระงับ ณ ภายใน นี้เป็นเหตุให้อธิกรณ์ยืดเยื้อ กล้าแข็ง ร้ายแรงและภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่ผาสุก

ส่วนอธิกรณ์ใด ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นอธิกรณ์ยืดเยื้อ กล้าแข็ง ร้ายแรง ด้วยเหตุนั้น จึงเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ผาสุก

อัง.ทุก. อธิกรณวรรค มก. ๓๓/๔๓๐, มจ. ๒๐/๖๗, ปส. ๓๕/๒๕๓

๖.๓.๙ สัมมุขาวินัย

ข้อปฏิบัติสำหรับระงับอธิกรณ์

๑. สติวินัย คือ ระเบียบที่ยกเอาสติขึ้นเป็นหลัก ได้แก่ กิริยาที่สงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่พระอรหันต์ว่าเป็นผู้มีสติเต็มที่ เพื่อระงับอนุวาทาธิกรณ์ที่มีผู้โจทก์ท่านด้วยศีลวิบัติอันไม่มีมูล เช่น ในกรณีภิกษุเมตติยะและภิกษุภุมมชกะโจทก์พระทัพพมัลลบุตร

๒. อมูฬหวินัย คือ ระเบียบที่ให้แก่ภิกษุผู้หายวิกลจริตแล้ว โดยสงฆ์สวดประกาศให้สมมติแก่ภิกษุผู้หายวิกลจริต ที่มีผู้โจทก์ความละเมิดที่เธอทำในเวลาเป็นบ้า

๓. ปฏิญญาตกรณะ คือ ปรับอาบัติตามปฏิญญาของภิกษุผู้ต้องอาบัติ

๔. เยภุยยสิกา คือ ให้ใช้วิธีจับสลาก และตัดสินตามคำของคนหมู่มาก

๕. ตัสสปาปิยสิกา คือ กิริยาที่ลงโทษผู้ทำผิดแม้ไม่รับ เช่น เรื่องพระอุปวาฬ

๖. ตัณวิตถารกวินัย คือ ระเบียบ ดังกลบไว้ด้วยหญ้า ได้แก่ กิริยาที่ประนีประนอมกันทั้ง ๒ ฝ่าย

วิ.จู. สมถขันธกะ มก. ๘/๕๒๐, มจ. ๖/๒๙๕, ปส. ๗/๑๘๐

๖.๓.๑๐ หลักเกณฑ์การรับอธิกรณ์

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พระอุบาลี ถึงองค์แห่งภิกษุผู้ประสงค์จะรับอธิกรณ์ ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑. พิจารณาเห็นว่า เป็นกาลอันสมควรรับอธิกรณ์

๒. พิจารณาเห็นว่า อธิกรณ์นั้นเป็นเรื่องจริง

๓. พิจารณาเห็นว่า อธิกรณ์นั้นประกอบด้วยประโยชน์

๔. พิจารณาเห็นว่า หากรับไว้แล้ว จะได้ภิกษุผู้เคยเห็นเคยคบกันเป็นฝ่ายโดยธรรมโดยวินัย

๕. พิจารณาเห็นว่า หากรับไว้แล้ว จะไม่เป็นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทของสงฆ์เหล่านั้น

วิ.ป. อัตตาทานวรรค มก. ๑๐/๗๙๑, มจ. ๘/๖๒๐, ปส. ๑๐/๑๕๗

๖.๓.๑๑ องค์แห่งภิกษุผู้มีอุปการะมาก

ภิกษุผู้มีอุปการะมากแก่ภิกษุพวกก่ออธิกรณ์ ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมในพระปาติโมกข์

๒. เป็นพหูสูต มีปัญญา

๓. ทรงจำพระปาติโมกข์ทั้งสองได้ดีโดยพิสดาร

๔. เป็นผู้ตั้งมั่นในวินัยไม่ง่อนแง่น

๕. เป็นผู้สามารถทำให้คู่ความทั้งสองเบาใจ ให้เข้าใจให้เพ่งพินิจพิจารณา

ผู้ประกอบด้วยองค์แม้อื่นอีก ๕ เป็นผู้มีอุปการะแก่ภิกษุพวกก่ออธิกรณ์ คือ

๑. เป็นผู้ประพฤติกายบริสุทธิ์

๒. วาจาบริสุทธิ์

๓. อาชีวะบริสุทธิ์
๔. เป็นบัณฑิตผู้ฉลาด
๕. เมื่อถูกซักถามสามารถให้คำตอบได้

วิ.ป. อัตตาทานวรรค มก. ๑๐/๗๙๘, มจ. ๘/๖๒๒, ปส. ๑๐/๑๕๘

๖.๔ โทษของการทะเลาะวิวาท และโทษของผู้ทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง

๖.๔.๑ กัณฑนสูตร

โทษแห่งการทะเลาะวิวาท

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงภิกษุผู้ทำความบาดหมาง ทะเลาะกัน ทำการอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ ภิกษุนั้นพึงหวังได้โทษ ๕ ประการ คือ

๑. ย่อมไม่ได้บรรลุคุณวิเศษที่ยังไม่บรรลุ
๒. ย่อมเสื่อมจากคุณที่ได้บรรลุแล้ว
๓. กิตติศัพท์ที่ชั่วย่อมฟุ้งไป
๔. ย่อมเป็นผู้หลงทำกาละ
๕. เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

อัง.ปัญจก. อักโกสภวรรค มก. ๓๖/๔๖๒, มจ. ๒๒/๓๕๔, ปส. ๔๐/๒๕๓

๖.๔.๒ อานันทสังฆเภทสูตร, ปฐมวานันทสูตร

โทษของผู้ทำลายสงฆ์

ครั้งหนึ่ง พระอานนท์เข้าไปกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร

พระองค์ตรัสตอบว่า สงฆ์จะเป็นผู้แตกกันด้วยเหตุ ๑๐ ประการ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงสิ่งที่ไม่ใช่ธรรมว่าเป็นธรรม
๒. แสดงสิ่งที่เป็นธรรมว่าไม่ใช่ธรรม
๓. แสดงสิ่งที่ไม่ใช่วินัยว่าเป็นวินัย
๔. แสดงสิ่งที่เป็นวินัยว่าไม่ใช่วินัย
๕. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้ตรัสไว้ว่าตถาคตตรัสไว้
๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตตรัสไว้ว่าตถาคตไม่ได้ตรัสไว้
๗. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่เคยประพฤติมาว่าตถาคตเคยประพฤติมา
๘. แสดงสิ่งที่ตถาคตเคยประพฤติมาว่าตถาคตไม่เคยประพฤติมา
๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่าตถาคตได้บัญญัติไว้
๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่าตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้

พระอานนท์ทูลถามต่ออีกว่า บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันจะประสบผลอย่างไร

พระองค์ตรัสตอบว่า จะประสบผลอันเผ็ดร้อนซึ่งตั้งอยู่ตลอดกัปหนึ่ง คือ จะเสวยผลกรรมอยู่ในนรกตลอด ๑ กัป

อัง.ทสก. อุปาลิวรรค มก. ๓๘/๑๗๖, มจ. ๒๔/๙๐, ปส. ๔๔/๑๐๑

๖.๔.๓ ดูมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป

ข้อ ๑๑.๓ ตัวอย่างและโทษของจากการพูดส่อเสียด หน้า ๕๖๘

๖.๕ อานิสงส์ของผู้สมานสงฆ์ผู้แตกกัน

๖.๕.๑ อานันทสังฆสามัคคีสูตร, ทุติยอานันทสูตร

อานิสงส์ของผู้สมานสงฆ์ผู้แตกกัน

พระอานนท์ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า สังฆสามัคคี สังฆสามัคคี สงฆ์จะเป็นผู้สามัคคีกันด้วยเหตุเท่าไรหนอ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อานนท์ ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้

๑. แสดงอธรรมว่า เป็นอธรรม

๒. แสดงธรรมว่า เป็นธรรม

๓. แสดงสิ่งที่มิใช่วินัยว่า มิใช่วินัย

๔. แสดงวินัยว่า เป็นวินัย

๕. แสดงสิ่งตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ ไม่ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ไม่ได้กล่าวไว้

๖. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้ว่า ตถาคตได้ภาษิตไว้ ได้กล่าวไว้

๗. แสดงกรรมที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมาว่า ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา

๘. แสดงกรรมที่ตถาคตได้ประพฤติมาว่า ตถาคตได้ประพฤติมา

๙. แสดงสิ่งที่ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตไม่ได้บัญญัติไว้

๑๐. แสดงสิ่งที่ตถาคตได้บัญญัติไว้ว่า ตถาคตได้บัญญัติไว้

ภิกษุเหล่านั้นไม่แตกกัน ไม่แยกกัน ไม่ทำสังฆกรรมแยกกัน ไม่สวดปาติโมกข์แยกกัน ด้วยเหตุ ๑๐ ประการนี้ อานนท์ สงฆ์จะเป็นผู้สามัคคีกันด้วยเหตุเท่านี้แล

ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า บุคคลผู้สมานสงฆ์ซึ่งแตกกันแล้วให้สามัคคีกันจะประสบผลอะไร พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อานนท์ บุคคลผู้สมานสงฆ์ซึ่งแตกกันแล้วให้สามัคคีกัน จะบันเทิงในสวรรค์ตลอดกัป

อัง.ทสก. อุปาลิวรรค มก. ๓๘/๑๓๙, มจ. ๒๔/๙๑, ปส. ๔๔/๑๐๒

๖.๕.๒ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของผู้สมานสามัคคี

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต ข้อ ๔.๗ หน้า ๓๑๔

๖.๖ อานิสงส์ของความสามัคคี

๖.๖.๑ ตัจฉกสูกรชาดก

หมูพร้อมใจกันสู้เสือ

เนื้อความเหมือน ข้อ ๑.๖.๕ หน้า ๔๘๖

๖.๖.๒ วัฑฒกีสูกรชาดก

สรรเสริญสุกรสู้เสือโคร่งได้ด้วยความสามัคคีกัน

เนื้อความเหมือนข้อ ๑.๖.๕ ตัจฉสุกรชาดก หน้า ๔๘๖

๖.๖.๓ สัมโมทมานชาดก

พระโพธิสัตว์สอนให้นกกระจาบพร้อมเพรียงจนพ้นภัย

พระบรมศาสดาทรงปรารภการทะเลาะกันของพระญาติ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นนกกระจาบมีบริวารหลายพัน นายพรานคนหนึ่งเลี้ยงชีพด้วยการล่านกกระจาบ จับไปขาย โดยใช้ตาข่ายทอดลงบนฝูงนกกระจาบนกกระจาบโพธิสัตว์จึงออกอุบาย เพื่อไม่ให้นายพรานจับพวกตนได้ แล้วบอกแก่บริวารทั้งหมด เมื่อนายพรานทอดตาข่ายลง นกกระจาบก็พากันยกตาข่ายขึ้นเอาไปพาดบนพุ่มไม้มีหนามแล้วหนีไปทางด้านล่าง พรานนกจึงต้องกลับไปมือเปล่า ผ่านไปสองสามวัน นกกระจาบทะเลาะกันเอง เพราะเหยียบหัวของกันและกันโดยไม่ได้ตั้งใจ นกกระจาบโพธิสัตว์คิดว่า ถ้าเป็นเช่นนี้ย่อมไม่ปลอดภัยแน่ จึงพาพวกของตนไปอยู่ที่อื่น ฝ่ายพรานนกพอได้โอกาส จึงซัดตาข่ายทอดไปบนฝูงนกกระจาบที่เหลือ นกเหล่านั้นมัวแต่เกี่ยงกัน จึงถูกนายพรานรวบตาข่าย จับนกกระจาบเหล่านั้นไปได้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นกกระจาบบัณฑิตในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กุลาวกวรรค มก. ๕๕/๓๓๕, มจ. ๒๗/๑๔, ปส. ๖๕/๗๖

มงคลที่ ๑๙
งดเว้นบาป

๑. เหตุให้ประสบบาป

๑.๑ บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมเป็นเหตุให้ตายแล้วไปอบายหรือทุคติ

พระบรมศาสดาตรัสถึงผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ฆ่า
๒. เป็นผู้ลักทรัพย์
๓. เป็นผู้ประพฤติผิดในกาม
๔. พูดเท็จ
๕. พูดคำหยาบ
๖. พูดส่อเสียด
๗. พูดเพ้อเจ้อ
๘. มีความคิดโลภ
๙. มีจิตพยาบาท
๑๐. มีความเห็นผิด

ผู้ประกอบด้วยธรรมเช่นนี้ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงนรก ส่วนการชักชวนให้ผู้อื่นเห็นผิด พอใจในการเห็นผิด การสรรเสริญความเห็นผิด มีธรรม ๑๐ ประการ ข้างต้นเป็นฐานแล้ว จะทำให้เกิดธรรม ๒๐, ๓๐, ๔๐ ประการ ตามลำดับ เป็นผู้ถูกทอดทิ้งไว้ในนรกเหมือนสิ่งของที่เขานำมาทอดทิ้งไว้

ส่วนผู้เว้นขาดจากธรรม ๑๐ ประการ ๒๐, ๓๐, ๔๐ ประการนี้ เมื่อตายแล้วย่อมไปสวรรค์

อัง.ทสก. ทุติยวรรค มก. ๓๘/๔๘๙, มจ. ๒๔/๓๖๙, ปส. ๔๕/๒๕๑

๑.๒ สาธุอสาธุสูตร

ธรรมที่ดีและธรรมไม่ดี

พระบรมศาสดาตรัสสอนเหล่าภิกษุถึงธรรมที่ดีและธรรมที่ไม่ดีว่า การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การพูดคำหยาบ การพูดส่อเสียด การพูดเพ้อเจ้อ มีความคิดโลภ การมีจิตพยาบาท มีความเห็นผิดนี้เป็นธรรมที่ไม่ดี

ส่วนธรรมที่ดีได้แก่สิ่งที่ตรงกันข้าม คือ กุศลกรรมบถ ๑๐

อัง.ทสก. ชาณุสโสณีวรรค มก. ๓๘/๔๔๓, มจ. ๒๔/๓๓๐, ปส. ๔๕/๒๕๐

ศีลข้อที่ 1 ปาณาติปาตา เวรมณี
งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต

๑.๓ ภูมกสูตร, อสิพันธกปุตตสูตร

ผลของการประพฤติอกุศลและกุศล

พระบรมศาสดาตรัสแสดงพระธรรมเทศนาแก่นายอสีพันธกบุตรว่า บุคคลผู้ทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก บุคคลที่ยังอยู่แม้จะสวดสรรเสริญวิงวอน ก็ไม่สามารถทำให้ผู้ล่วงลับที่ไปอบายแล้วกลับไปสู่สุคติสวรรค์ได้ เหมือนโยนก้อนหินลงในน้ำ แล้วสวดวิงวอนให้ก้อนหินลอยขึ้นมา ก้อนหินก็ไม่สามารถลอยขึ้นมาได้

บุคคลผู้ทำกุศลกรรมบถ ๑๐ เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ บุคคลที่ยังอยู่แม้จะสวดสรรเสริญวิงวอนก็ไม่สามารถทำผู้ล่วงลับไปสุคติแล้วให้ไปสู่ทุคติ อบาย วินิบาต นรกได้ เหมือนหม้อน้ำที่มีเนยใส เมื่อโยนจมลงไปในน้ำ เนยใส น้ำมันย่อมลอยขึ้นมาเหนือน้ำ จะสวดสรรเสริญวิงวอนให้เนยใส น้ำมัน จมลงไปในน้ำไม่ได้

สัง.สฬา. คามณิสังยุต มก. ๒๙/๑๘๙, มจ. ๑๘/๔๐๑, ปส. ๒๙/๒๓๒

๑.๔ สนิทานสูตร

วิตก ๓ อย่าง

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ พระเชตวันมหาวิหารว่า กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น เมื่อบังเกิดขึ้นแล้วย่อมปฏิบัติผิดในฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เมื่อตายไปพึงหวังทุคติได้เหมือนบุรุษวางคบหญ้าที่ติดไฟแล้วในป่าหญ้าแห้ง ไม่รีบดับด้วยมือ ย่อมถึงความพินาศ

เนกขัมมวิตก อพยาบาทวิตก อวิหิงสาวิตก ย่อมมีเหตุบังเกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมปฏิบัติถูกในฐานะ ๓ คือ ทางกาย วาจา ใจ เมื่อตายไปพึงหวังสุคติได้ เหมือนบุรุษวางคบหญ้าที่ติดไฟแล้วในป่าหญ้าแห้ง แล้วรีบดับด้วยมือและเท้า ย่อมไม่ถึงความพินาศ

สัง.นิ. ทุติยวรรค มก. ๒๖/๔๓๐, มจ. ๑๖/๑๘๒, ปส. ๒๕/๒๕๙

๑.๕ สาเลยยกสูตร

ผลของการไม่ประพฤติธรรมและประพฤติธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๑.๖ หน้า ๔๒๑

๑.๖ เหตุปัจจัยให้สัตว์ตายแล้วเข้าถึงทุคติและสุคติ

พราหมณ์คนหนึ่งทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงเหตุปัจจัยให้สัตว์ในโลก เมื่อแตกกายทำลายขันธ์แล้ว บางพวกเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก บางพวกเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

พระบรมศาสดาตรัสตอบพราหมณ์ว่า ผู้ประพฤติธรรมเมื่อแตกกายย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ส่วนผู้ไม่ประพฤติธรรมหรือประพฤติไม่สม่ำเสมอ เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

เมื่อจบพระธรรมเทศนา พราหมณ์นั้นประกาศตนเป็นอุบาสก ผู้ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

อัง.ทุก. อธิกรณวรรค มก. ๓๓/๓๑๙, มจ. ๒๐/๖๙, ปส. ๓๕/๑๙๐

๑.๗ องค์แห่งอกุศลกรรมบถ ๑๐

๑. ปาณาติบาตมีองค์ ๕ คือ
๑.๑ สัตว์มีชีวิต
๑.๒ สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต
๑.๓ มีจิตคิดจะฆ่า
๑.๔ พยายามฆ่า
๑.๕ สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น
๒. อทินนาทานมีองค์ ๕ คือ
๒.๑ ของมีเจ้าของหวงแหน
๒.๒ สำคัญว่าของมีเจ้าของหวงแหน
๒.๓ มีจิตคิดจะลัก
๒.๔ พยายามลัก
๒.๕ ลักของได้มาด้วยความพยายามนั้น
๓. กาเมสุมิจฉาจารมีองค์ ๔ คือ
๓.๑ วัตถุที่ไม่พึงเสพ
๓.๒ จิตคิดจะเสพในวัตถุนั้น
๓.๓ ความพยายามเพื่อจะเสพ
๓.๔ ยังมรรคต่อมรรคให้จดกัน
๔. มุสาวาทมีองค์ ๔ คือ
๔.๑ เรื่องไม่จริง
๔.๒ จิตคิดจะพูดให้ผิด
๔.๓ พยายามพูดออกไป
๔.๔ คนอื่นเข้าใจเนื้อความนั้น
๕. ปิสุณาวาจามีองค์ ๔ คือ
๕.๑ มีผู้ที่จะพึงให้แตกกัน
๕.๒ มีความพยายามทำให้แตกกัน
๕.๓ กล่าวยุแยง ส่อเสียด
๕.๔ ผู้ฟังรู้ตามเนื้อความและผู้ถูกส่อเสียดเกิดแตกแยกกัน
๖. ผรุสวาจามีองค์ ๓ คือ
๖.๑ มีผู้ที่จะพึงด่า
๖.๒ จิตโกรธ
๖.๓ กล่าววาจาด่าออกมา
๗. สัมผัปปลาปะมีองค์ ๒ คือ
๗.๑ ตั้งใจกล่าววาจาที่ไม่เป็นประโยชน์
๗.๒ กล่าววาจาที่ไม่เป็นประโยชน์นั้น

๘. อภิชฌามีองค์ ๒ คือ
๘.๑ ทรัพย์สมบัตินั้นเป็นของผู้อื่น
๘.๒ มีจิตคิดให้ของนั้นเป็นของตน
๙. พยาบาทมีองค์ ๒ คือ
๙.๑ ผู้อื่น (มีอยู่)
๙.๒ คิดให้ความเสียหายเกิดขึ้นแก่ผู้อื่นนั้น
๑๐. มิจฉาทิฐิ (ไม่ปรากฏองค์แห่งกรรมบถ)

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๒๘๐, ปส. ๔๗/๔๖

๒. การล้างบาป ความสะอาด ความบริสุทธิ์

๒.๑ สังครวสูตร

การอาบน้ำล้างบาป

สังครวพราหมณ์อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี มีลัทธิความเชื่อถือความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ปรารถนาความบริสุทธิ์ด้วยน้ำ ประพฤติการลงอาบน้ำชำระร่างกายทั้งเวลาเช้าและเย็น

พระอานนท์เห็นจึงกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ทรงอนุเคราะห์พราหมณ์ พระบรมศาสดาทรงรับโดยดุษฎี เวลาเช้า พระบรมศาสดาจึงเสด็จไปหาพราหมณ์ พูดคุยกันตามธรรมเนียม

พราหมณ์ทูลถึงความเชื่อว่า บาปกรรมที่ได้ทำแล้ว สามารถลอยบาปกรรมนั้นด้วยการอาบน้ำ

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า บุคคลผู้ถึงเวททั้งหลายอาบน้ำในห้วงน้ำ คือ ธรรมของสัตบุรุษทั้งหลาย มีท่า คือ ศีล ไม่ขุ่นมัว อันสัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญแล้วมีตัวไม่เปียก ย่อมข้ามถึงฝั่ง

เมื่อพระบรมศาสดาตรัสอย่างนี้แล้ว พราหมณ์ได้ประกาศตนเป็นอุบาสก นับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะไปตลอดชีวิต

สัง.ส. อุปาสกวรรค มก. ๒๕/๒๙๗, มจ. ๑๕/๒๙๙, ปส. ๒๔/๒๕๓

๒.๒ ปฐมปัจโจโรหณีสูตร, ทุติยปัจโจโรหณีสูตร

วิธีปลงบาป

ชาณุสโสณีพราหมณ์อาบน้ำในวันอุโบสถ นุ่งห่มผ้าใหม่ทั้งคู่อันใหญ่ เพื่อจะปลงบาปตามวิธีการของพราหมณ์

พระบรมศาสดาจึงตรัสถึงพิธีปลงบาปของพระอริยสาวกว่า อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า วิบากของปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท ปิสุณาวาจา ผรุสวาจา สัมผัปปลาปวาจา อภิชฌา พยาบาทและมิจฉาทิฐิ เป็นสิ่งชั่วช้าทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ

อริยสาวกพิจารณาดังนี้แล้ว ย่อมละย่อมปลงบาปจากปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท ปิสุณาวาจา ผรุสวาจา สัมผัปปลาปวาจา อภิชฌา พยาบาท และมิจฉาทิฐิ

อัง.ทสก. ชาณุสโสณีวรรค มก. ๓๘/๔๐๗, มจ. ๒๔/๒๗๒, ปส. ๔๕/๒๑๗

๒.๓ จุนทสูตร

ความสะอาดของพระอริยะ

พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของนายจุนทกัมมารบุตร นายจุนทกัมมารบุตรได้กล่าวถึงความสะอาด และวิธีการทำความสะอาดของพราหมณ์ ซึ่งต่างจากความสะอาดของพระอริยะ

พระบรมศาสดาตรัสถึงความไม่สะอาดของพระอริยะ คือ การกระทำทุจริต ๓ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

วิธีการทำความสะอาดของพระอริยะ คือ ทำความสะอาดทางกาย ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม

ทำความสะอาดทางวาจา คือ การละจากการพูดเท็จ ละจากการพูดส่อเสียด ละจากการพูดคำหยาบ ละจากการพูดเพ้อเจ้อ

ทำความสะอาดทางใจ คือ ไม่อยากได้ของคนอื่น ไม่มีความมุ่งร้ายคนอื่น และมีความเห็นถูก

อัง.ทสก. ชาณุสโสณีวรรค มก. ๓๘/๔๒๗, มจ. ๒๔/๓๑๙, ปส. ๔๕/๒๓๙

๒.๔ อนาถปิณฑิโกวาทสูตร

สัตว์ย่อมบริสุทธิ์ด้วยธรรม ๕ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่อนาถบิณฑิกเทพบุตร ในเวลาล่วงปฐมยามไปแล้วว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมบริสุทธิ์ด้วยธรรม ๕ อย่าง คือ

๑. กรรม
๒. วิชชา
๓. ธรรม
๔. ศีล
๕. ชีวิตอุดม

ไม่ใช่บริสุทธิ์ด้วยโคตรหรือด้วยทรัพย์ บุคคลผู้เป็นบัณฑิต เมื่อเล็งเห็นประโยชน์ของตน พึงเลือกเฟ้นธรรมโดยแยบคาย จะบริสุทธิ์ในธรรมได้ด้วยอาการนี้

ม.อุ. สฬายตนวรรค มก. ๒๓/๔๒๐, มจ. ๑๔/๔๓๓, ปส. ๒๒/๒๕๐

๒.๕ ชฏิลสูตร

คนสะอาดเพราะธรรม ไม่ใช่เพราะน้ำ

พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ คยาสีสะประเทศ เห็นพวกชฎิลผุดขึ้นบ้าง ดำลงบ้าง ผุดขึ้นดำลง รดน้ำบ้าง บูชาไฟบ้างที่แม่น้ำคยาด้วยเห็นว่า ความหมดจดความบริสุทธิ์สามารถมีได้ด้วยการทำอย่างนี้

พระบรมศาสดาจึงเปล่งอุทานว่า ความสะอาดย่อมไม่มีเพราะน้ำ (แต่) ชนเป็นอันมากยังอาบอยู่ในน้ำนี้ สัจจะ และธรรมมีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นเป็นผู้สะอาดและเป็นพราหมณ์

ขุ.อ. โพธิวรรค มก. ๔๔/๑๑๙, มจ. ๒๕/๑๘๒, ปส. ๕๓/๗๙

๒.๖ คนสะอาดย่อมไม่ยินดีในบาป

พระโสณะทูลกล่าวธรรมกับพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระบรมศาสดาตรัสถามว่า มีพรรษาเท่าไร

พระโสณะทูลตอบว่า พรรษาเดียว

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า เพราะเหตุไรเธอจึงมัวประพฤติชักช้าเช่นนั้น

พระโสณะทูลตอบ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นโทษในกามทั้งหลายมานานแล้ว แต่เพราะฆราวาสคับแคบมีกิจมาก มีกรณียกิจมาก จึงประพฤติชักช้า

พระบรมศาสดาทรงอุทาน อารยชนเห็นโทษในโลก ทราบธรรมที่ปราศจากอุปธิ (สิ่งที่ยังระคนด้วยกิเลส) แล้ว ฉะนั้น จึงไม่ยินดีในบาป เพราะคนสะอาดย่อมไม่ยินดีในบาป

วิ.ม. จัมมขันธกะ มก. ๗/๓๕, มจ. ๕/๓๖

๒.๗ วัตถูปมสูตร

จิตผ่องใส สุคติเป็นอันหวัง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๘.๗ หน้า ๒๕๒

๓. บาปย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่ทำบาป

๓.๑ พระเจ้าอโศกตรัสถามข้อสงสัยในเรื่องบาป

พระเจ้าอโศกได้ส่งอำมาตย์ไประงับอธิกรณ์ของภิกษุ มหาอำมาตย์ไปฆ่าภิกษุเป็นจำนวนมาก

พระราชาจึงถามพระโมคคลีบุตรติสสเถระว่า พระองค์จะมีส่วนแห่งบาปไหม

พระเถระถามว่า พระองค์มีความคิดที่จะส่งอำมาตย์ไปฆ่าพระภิกษุหรือไม่ ถ้าไม่มีความคิดเช่นนี้ก็ไม่บาป

วิ.มหา. เวรัญชากัณฑ์ มก. ๑/๑๐๓

๓.๒ ติตติรชาดก

นกกระทาถามดาบสถึงบาปที่ตนถูกบังคับให้เป็นนกต่อ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระราหุลเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา จึงทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อเจริญวัยเรียนศิลปะจบแล้ว ออกบวชเป็นดาบสอาศัยอยู่ในบรรณศาลาที่ชาวบ้านสร้างให้ในป่า

พรานคนหนึ่งฝึกนกกระทาให้เป็นนกต่อ ขังไว้ในกรง ให้ขันเรียกพวกมาติดกับดักหาเลี้ยงชีพ นกกระทากลัวบาปไม่ยอมขัน ก็ถูกนายพรานตี

ต่อมา นายพรานจับนกกระทาที่มาติดกับดักได้ ก็นำกลับบ้าน ในระหว่างทางแวะพักที่บรรณศาลาและนอนหลับไป

นกกระทาจึงถามดาบสว่า ตนเองส่งเสียงร้องทำให้นกกระทาทั้งหลายมาติดกับดักของนายพราน จะบาปไหม

ดาบสตอบว่า ถ้าใจของท่านไม่คิดประทุษร้าย กรรมที่นายพรานอาศัยท่านกระทำแล้ว บาปย่อมไม่ถูกต้องท่าน บาปย่อมไม่แปดเปื้อนท่านผู้บริสุทธิ์

นกกระทานั้นหมดความสงสัย ไหว้ดาบส เมื่อนายพรานตื่นขึ้นก็นำนกกระทานั้นไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นกกระทาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระราหุล ส่วนดาบสได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปุจิมันทวรรค มก. ๕๘/๕๐๖, มจ. ๒๗/๑๗๑, ปส. ๖๖/๒๒๑

๓.๓ นายพรานกุกกุฏมิตร

ภรรยาบรรลุโสดาบันแต่ต้องส่งเครื่องมือจับสัตว์

ธิดาเศรษฐีบรรลุโสดาบันตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ เมื่อโตเป็นสาวได้หนีตามนายพรานไปอยู่ร่วมด้วย มีบุตรถึง ๗ คน ต่อมา บุตรมีภรรยา ๗ คน ในระหว่างที่อยู่กับนายพราน เธอได้ส่งธนู ลูกศร หอก หลาว ตาข่าย ให้ตามที่สามีสั่ง ภายหลังพระบรมศาสดาเสด็จไปโปรด ทำให้นายพราน บุตร และสะใภ้บรรลุธรรมเป็นโสดาบันบุคคล เพราะบุพกรรมได้เคยยอมตนปฏิบัติดูแลพระเจดีย์ทั้งครอบครัว

ภิกษุทั้งหลายสนทนาว่า พระโสดาบันย่อมไม่ทำบาป การที่นางส่งอาวุธให้นายพรานตลอดมา จะเป็นการทำปาณาติบาตหรือไม่

พระบรมศาสดาตรัสว่า นางทำอย่างนั้นโดยคิดว่า ทำตามคำสามี จิตของนางไม่มีเลยที่จะคิดให้สามีเอาเครื่องประหารนี้ไปทำปาณาติบาต แล้วตรัสพระคาถาว่า ถ้าแผลไม่มีในฝ่ามือ บุคคลพึงนำยาพิษไปด้วยฝ่ามือได้ เพราะยาพิษย่อมไม่ซึมเข้าไปสู่ฝ่ามือไม่มีแผล ฉันใด บาปย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่ทำบาป ฉันนั้น

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๓๖, มจ. ๒๕/๗๐ , ปส. ๕๐/๑๗๘

๓.๔ ถามถึงการทำบาปของผู้รู้กับผู้ไม่รู้

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสน เรื่องการทำบาปของผู้รู้กับผู้ไม่รู้ว่า ใครจะได้บาปมากกว่ากัน

พระนาคเสนทูลตอบว่า บุคคลผู้ไม่รู้บาปแล้วทำบาป ย่อมได้รับบาปมากกว่าบุคคลผู้รู้บาปกรรมแล้วจึงทำบาป ประดุจชายผู้ไม่รู้ ไปจับเอาก้อนเหล็กแดงอันร้อนแรง ย่อมร้อนทุรนทุรายมากกว่าบุคคลผู้ที่รู้อยู่ว่าก้อนเหล็กแดงร้อนแรงจึงหาวิธีการ อุบายต่างๆ เพื่อที่จะลดความร้อนแรงของก้อนเหล็กแดงก่อนแล้วจึงจับ

มิลิน. ๑๓๗

๔. หิริ โอตตัปปะ (ความละอายและเกรงกลัวบาป)

๔.๑ หิริ โอตตัปปะ

ขยายความ

หิริ คือ สิ่งใดอันบุคคลผู้ควรละอาย ย่อมละอาย มีภายในเป็นสมุฏฐาน เป็นอัตตาธิปไตย

โอตตัปปะ คือ สิ่งใดอันบุคคลผู้ควรเกรงกลัว ย่อมเกรงกลัว มีภายนอกเป็นสมุฏฐาน เป็นโลกาธิปไตย

หิริและโอตตัปปะ ธรรมเหล่านี้เรียกว่า ธรรมคุ้มครองโลก เป็นเทวธรรม เป็นปฏิปทาเครื่องขัดเกลากิเลส

ม.มู. มหายมกวรรค มก. ๑๙/๒๒๐, มจ. ๑๒/๔๕๒, ปส. ๑๘/๓๐๗

๔.๒ เหตุเกิดหิริ

หิริ เกิดขึ้นด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. พิจารณาถึงชาติ

๒. พิจารณาถึงวัย

๓. พิจารณาถึงความแกล้วกล้า

๔. พิจารณาถึงความสดับฟังมาก

ขุ.ม. ปส. ๗๐/๖๑

๔.๓ ปฐมภยสูตร

ภัย ๔ ประการ เป็นเหตุให้ละทุจริตแล้วเจริญสุจริต

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่าด้วยภัย ๔ ประการ คือ

๑. ความกลัวต่อภัยที่เกิดแต่การติเตียนตัวเอง จึงละทุจริต ๓ แล้วเจริญสุจริต ๓

๒. ความกลัวต่อภัยที่จะเกิดขึ้นจากการติเตียนของคนอื่น จึงละทุจริต ๓ แล้วเจริญสุจริต ๓

๓. ความกลัวต่อภัยที่เกิดจากการกรรมกรณ์ (ลงโทษ) ด้วยวิธีต่างๆ จึงละทุจริต ๓ แล้วเจริญสุจริต ๓

๔. ความกลัวต่อภัยที่จะเกิดแต่วิบากของทุจริต ๓ จึงละทุจริต ๓ แล้วเจริญสุจริต ๓

อัง.จตุกก. ภยวรรค มก. ๓๕/๓๑๘, มจ. ๒๑/๑๘๒, ปส. ๓๘/๕๒

๔.๔ สุกกสูตร

ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการ ทำให้เกิดความเป็นญาติในหมู่มนุษย์

ธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการ ย่อมคุ้มครองโลก คือ

๑. หิริ

๒. โอตตัปปะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการ ไม่พึงคุ้มครองโลก ใครๆ ในโลกนี้จะไม่พึงบัญญัติคำว่ามารดา ว่าน้า ว่าป้า ว่าภรรยาของอาจารย์ โลกจักถึงความสำส่อนกัน เหมือนกับพวกแพะ พวกแกะ พวกไก่ พวกหนู พวกสุนัขบ้าน และพวกสุนัขจิ้งจอก เพราะธรรมฝ่ายขาว ๒ ประการนี้ ยังคุ้มครองโลกอยู่ โลกจึงมีบัญญัติคำว่ามารดา ว่าน้า ว่าป้า ว่าภรรยาของอาจารย์

อัง.ทุก. กัมมกรณวรรค มก. ๓๓/๓๐๔, มจ. ๒๐/๖๓, ปส. ๓๕/๑๗๘

๔.๕ โทษที่เป็นไปในปัจจุบันและภพหน้า

พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหารตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงโทษ ๒ ประการ คือ โทษที่เป็นไปในปัจจุบัน บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติชั่ว ถูกพระราชาจับได้ ย่อมถูกรับสั่งให้ทำกรรมกรณ์ (การลงโทษ) นานาชนิดเช่น ด้วยแส้ หวาย ตะบอง ตัดมือ ตัดเท้า ฯลฯ เขาคิดว่า เพราะบาปกรรมเป็นเหตุ เมื่อกลัวต่อโทษที่เป็นไปในปัจจุบัน จึงไม่ประพฤติชั่ว

ส่วนโทษที่เป็นไปในภพหน้า คือ วิบากอันเลวทรามของกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต เป็นโทษที่บุคคลจะพึงได้ในภพหน้าโดยเฉพาะ เมื่อกายแตกทำลายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก กลัวต่อโทษที่เป็นไปในภพหน้า จึงละกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต แล้วเจริญกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต

อัง.ทุก. กัมมกรณวรรค มก. ๓๓/๒๘๕, มจ. ๒๐/๖๙, ปส. ๓๕/๑๖๖

๔.๖ หิริสูตร

หิริ โอตตัปปะเป็นพื้นฐานของวิมุตติ

เมื่อภิกษุไม่มีหิริ โอตตัปปะ อินทรียสังวร ศีล สัมมาสมาธิ ยถาภูตญาณทัสสนะ นิพพิทา และวิราคะของบุคคลก็ย่อมถูกกำจัดไปด้วย เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบวิบัติ สะเก็ดก็ดี เปลือกก็ดี กระพี้ก็ดี แก่นก็ดี ของต้นไม้ย่อมวิบัติไปด้วย

เมื่อภิกษุมีหิริ โอตตัปปะ อินทรียสังวร ศีล สัมมาสมาธิ ยถาภูตญาณทัสสนะ นิพพิทาและวิราคะของบุคคลย่อมสมบูรณ์ด้วยอุปนิสัย เหมือนต้นไม้สมบูรณ์ด้วยกิ่งและใบ สะเก็ดก็ดี เปลือกก็ดี กระพี้ก็ดี แก่นก็ดีของต้นไม้ย่อมสมบูรณ์

อัง.สัตตก. มหาวรรค มก. ๓๗/๒๑๒, มจ. ๒๓/๑๓๑, ปส. ๔๒/๑๓๔

๔.๗ พระมาลกติสสะ

นายพรานเปิดดูน้ำในตุ่มแต่ไม่เห็นน้ำ

พระมาลกติสสะเกิดในครอบครัวพรานเจริญวัยแล้วครองเรือน ออกทำกับดักสัตว์สะสมบาปไว้เป็นอันมาก วันหนึ่ง ถือเอาไฟและเกลือออกจากเรือนไปฆ่าเนื้อที่ติดบ่วงกิน แล้วเกิดความกระหายน้ำเข้าไปในคเมณฑวาสีวิหาร เห็นหม้อน้ำ ๑๐ ใบ เปิดดูแล้วไม่เห็นน้ำ

พระเถระฟังเขาแล้ว เข้าไปดู เห็นน้ำเต็มอยู่ในหม้อทั้ง ๑๐ จึงยกหม้อรดน้ำลงในมือเขา น้ำดื่มที่ดื่มแล้วระเหยไปเหมือนน้ำเทลงในกระเบื้องร้อน เขาดื่มน้ำในหม้อทั้งหมด ความกระหายก็ไม่หายขาด

พระเถระจึงถามว่า ท่านทำกรรมหยาบช้าอะไร จึงมีสภาพเหมือนเปรตในปัจจุบันทีเดียว

นายพรานก็เกิดความสังเวช จึงรื้อเครื่องประหารกับดักสัตว์ออกแล้วออกบรรพชา เขาปรารถนาจะเห็นสัตว์นรก

พระเถระให้สามเณรเอาไม้สดมา แล้วเอาไฟนรกเท่าขนาดหิ่งห้อยมาใส่ลงไป กองไม้สดไหม้เป็นเถ้าถ่านในทันที

เขาจึงเร่งบำเพ็ญวิปัสสนาธุระ ณ จิตตบรรพตมหาวิหารจนบรรลุอรหัตผล

อัง.เอกก. นิวรณปหานวรรค มก. ๓๒/๕๘, ปส. ๓๓/๔๘

๔.๘ อัคคิขันธูปมสูตร

โทษของผู้ทุศีล

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกไปยังแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ขณะเสด็จได้เห็นกองไฟใหญ่กำลังลุกโชติช่วง จึงทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายในเรื่องภิกษุผู้ทุศีล มิใช่สมณะแต่ปฏิญาณว่าเป็นสมณะแล้วบริโภคปัจจัย ๔ ของชนผู้ถวายด้วยศรัทธา ย่อมเป็นไปเพื่อความฉิบหายมิใช่เพื่อประโยชน์ เพราะเมื่อบุคคลผู้ทุศีลตายไปย่อมเข้าถึง อบาย ทุคติ วินิบาต นรก

บุคคลผู้มีศีลบริสุทธิ์ ยอมสละชีวิตเพื่อไม่ทำความชั่ว เมื่อตายไปย่อมไม่เข้าถึง อบาย ทุคติ วินิบาต นรก

เมื่อแสดงพระธรรมเทศนาจบ ภิกษุ ๖๐ รูป มีโลหิตพุ่งออกจากปาก อีก ๖๐ รูป บอกลาสิกขา และอีก ๖๐ รูป บรรลุอรหัตผล

อัง.สัตตก. มหาวรรค มก. ๓๗/๒๖๐, มจ. ๒๓/๑๕๘, ปส. ๔๒/๑๖๕

๔.๙ อุปสิงฆบุปผชาดก

ภิกษุยืนดมกลิ่นดอกไม้ถูกรุกขเทวดาตักเตือน

พระบรมศาสดาปรารภเรื่องภิกษุรูปหนึ่ง ไปยืนดมกลิ่นดอกไม้อยู่ใต้ลม แล้วถูกรุกขเทวดากล่าวให้สลดใจว่า ท่านเป็นผู้ขโมยกลิ่น ภิกษุนั้นจึงทูลต่อพระบรมศาสดา พระพุทธองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ออกบวชเป็นฤาษี วันหนึ่ง ลงไปในสระเพื่อดมกลิ่นดอกบัวที่บานงดงาม

ครั้งนั้นเทพธิดาตนหนึ่งกล่าวให้พระโพธิสัตว์สลดใจว่า การดมเป็นองค์ของการขโมย

พระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า เหตุใดท่านจึงไม่กล่าวกับชายที่กำลังขุดเหง้าบัว เด็ดดอกบุณฑริก ผู้มีการงานเลอะเทอะบ้าง

เทพธิดาจึงกล่าวตอบว่า สมณะทั้งหลายเป็นผู้มีศีล เป็นที่รัก เป็นผู้ใคร่ต่อโอวาท เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงควรจะว่ากล่าวสมณะผู้ทำสิ่งไม่สมควร แม้มีประมาณน้อย

พระโพธิสัตว์ได้ยิน จึงยังฌานให้เกิดขึ้น

พระบรมศาสดาตรัสรุปชาดกว่า เทพธิดาในครั้งนั้นได้มาเป็นอุบลวรรณาเถรี ส่วนดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ขุรปุตตวรรค มก. ๕๙/๑๘๑, มจ. ๒๗/๒๔๙, ปส. ๖๖/๔๒๗

๔.๑๐ สังคามาวจรชาดก

ช้างเข้าสงคราม

พระอสีติมหาสาวกถามพระนันทะว่า บำเพ็ญสมณธรรมเพราะอยากได้นางอัปสร ๕๐๐ จริงหรือ แล้วเปรียบพระนันทะเป็นเหมือนกรรมกรทำงานเพื่อต้องการสตรี

พระนันทะเกิดหิริโอตตัปปะ เมื่อได้ยินคำสอนนั้น จึงเร่งบำเพ็ญสมณธรรมเจริญวิปัสสนาจนบรรลุเป็นพระอรหันต์

พระบรมศาสดาทรงทราบความที่พระนันทะทนต่อการสั่งสอนได้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลคนฝึกช้างในกรุงพาราณสี พระนันทะเกิดเป็นช้างมงคลของพระราชา

เมื่อมีกษัตริย์เมืองอื่นมาชิงราชสมบัติ พระโพธิสัตว์และช้างมงคลได้ออกรบ ช้างมงคลซึ่งได้รับการสอนจากพระโพธิสัตว์ก็ทำตามคำสอน ไม่เกรงกลัวต่อมรณภัยจากศัสตราอาวุธ และเครื่องประหารต่างๆ จนในที่สุดก็ได้รับชัยชนะ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ช้างในครั้งนั้นได้มาเป็นพระนันทะ ส่วนคนฝึกช้างได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อสีติสวรรค มก. ๕๗/๑๘๐, มจ. ๒๗/๘๐, ปส. ๖๕/๔๔๖

๔.๑๑ สูกรชาดก

ยอมหนีสุกรเพราะเกลียดคูถที่ติดตัวสุกร

เนื้อความหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๑.๖.๓ หน้า ๔๘๕

๕. โทษของการทำบาป

๕.๑ ทุจริต ๓ มีโทษ ๕ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๑.๗ หน้า ๔๒๑

๕.๒ สัมพลหุลสูตร, ทุจริตวิปากสูตร

วิบากแห่งทุจริตอย่างเบา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๙ มีวินัย ข้อ ๖.๒ หน้า ๒๙๙

๕.๓ เภสัชชขันธกะ, สีลสูตร, ปาฏลิคามิยสูตร

โทษแห่งศีลวิบัติ ๕ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๙ มีวินัย ข้อ ๖.๑ หน้า ๒๙๙

๕.๔ กรรมที่ไม่น่าเลื่อมใสมีโทษ ๕ อย่าง คือ

๑. ตนเองก็ติเตียนตน
๒. ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วก็ติเตียน
๓. กิตติศัพท์อันชั่วย่อมขจรไป
๔. หลงลืมสติตาย
๕. หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

วิ.ป. มก. ๑๐/๔๙๖, มจ. ๘/๔๓๔, ปส. ๑๐/๔๘

๕.๕ กรรมที่ไม่น่าเลื่อมใสมีโทษ ๕ อย่าง คือ

๑. ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสย่อมไม่เลื่อมใส
๒. บางพวกที่เลื่อมใสแล้วกลับแปรเปลี่ยนเป็นอื่นไป
๓. ไม่เป็นอันทำตามคำสอนของพระบรมศาสดา
๔. ชนรุ่นหลังย่อมไม่ยึดถือเป็นแบบอย่าง
๕. จิตของเขาไม่เลื่อมใส

วิ.ป. มก. ๑๐/๔๙๗, มจ. ๘/๔๓๔, ปส. ๑๐/๔๘

๖. บาปจากการฆ่า รังแก เบียดเบียน ล่วงเกิน

๖.๑ องค์แห่งปาณาติบาตมี ๕ ประการ

๑. สัตว์มีชีวิต
๒. สำคัญว่าสัตว์มีชีวิต
๓. มีจิตคิดฆ่า
๔. พยายามฆ่า
๕. สัตว์ตายด้วยความพยายาม

โทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดของสัตว์ ความพยายาม และคุณธรรมของสัตว์

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๒๘๐, ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๓๖, ปส. ๔๗/๔๖

๖.๒ ตัวอย่างและโทษของการฆ่า

๖.๒.๑ นางกาลียักษิณีและกุลธิดา

โทษของการฆ่าและจองเวร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๑๐.๓.๓ หน้า ๒๕๙

๖.๒.๒ พระปูติคัตตติสสเถระ

วิบากกรรมที่เคยหักปีกและหักขานกที่ขายไม่หมด

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๗ สงเคราะห์ญาติ ข้อ ๕.๗ หน้า ๔๗๑

๖.๒.๓ วิฑูฑภวัตถุ, บุพกรรมพวกศากยะ

วิบากกรรมที่เคยโปรยยาพิษในแม่น้ำ เพื่อฆ่าปลา

ในอดีต พวกศากยะร่วมกันโปรยยาพิษลงในแม่น้ำ ส่งผลให้ภพชาติปัจจุบันถูกพระเจ้าวิฑูฑภะจับฆ่าทั้งหมด

ส่วนพระเจ้าวิฑูฑภะหลังจากทำการฆ่าพวกศากยะแล้ว ในคืนนั้น ได้พักค้างคืนบนหาดทรายริมแม่น้ำอจิรวดี มหาเมฆได้ตั้งขึ้น มดแดงออกจากรัง ได้ไต่บุคคลผู้ทำกรรมน้อยรู้สึกตัว จึงขึ้นไปนอนบนเนิน

ในเวลาดึก เกิดฝนตกหนักพายุลูกเห็บ ทำให้เกิดน้ำหลากพัดพาพระเจ้าวิฑูฑภะ และบริวารผู้ทำกรรมหนักลงในมหาสมุทร กลายเป็นอาหารของเต่าและปลา

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๓๙, มจ. ๒๕/๔๑, ปส. ๔๙/๗๙

๖.๒.๔ บุพกรรมของปุกกุสาติ พาหิยทารุจีริยะ ตัมพทาฐิกะ สุปปพุทธกุฏฐิ

ในอดีตชาติ ปุกกุสาติ พาหิยทารุจีริยะ ตัมพทาฐิกะ สุปปพุทธกุฏฐิ ได้ร่วมอภิรมย์กับนางโสเภณี แล้วปรึกษากันว่า จะฆ่านางโสเภณี ขณะที่นางโสเภณีกำลังถูกบุรุษทั้ง ๔ ฆ่าอยู่ จึงตั้งความปรารถนาไปเกิดเป็นนางยักษิณีเพื่อจะได้ตามฆ่าบุรุษทั้ง ๔ นี้

ต่อมาในสมัยพุทธกาล แม้บุรุษทั้ง ๔ ได้บรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลแล้วก็ยังถูกนางยักษิณีตามมาประทุษร้ายจนสิ้นชีวิต

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๑๙๖, มจ. ๒๕/๔๗, ปส. ๔๙/๑๘๗

๖.๒.๕ ชนทั้ง ๓ คือ กา ภรรยานายเรือ และภิกษุ ๗ รูป

ชนทั้ง ๓ คือ กาถูกไฟไหม้ในอากาศถึง ๗ ครั้ง เพราะบุพกรรมในอดีต ที่เกิดเป็นชาวนาไม่สามารถฝึกโคของตนได้ เกิดความโกรธ จึงนำฟ่อนฟางมาพันรอบคอโคแล้วเผาจนโคถูกไฟคลอกตาย

ชนที่ ๒ คือ ภรรยาของนายเรือนที่ถูกถ่วงน้ำ เพราะในอดีตได้ฆ่าสุนัข โดยนำเชือกผูกกับกระออมแล้วจึงไปผูกคอสุนัขแล้วถ่วงน้ำ

ชนที่ ๓ คือ ภิกษุ ๗ รูป ถูกขังในถ้ำ ๗ วัน ในอดีตเกิดเป็นคนเลี้ยงโค พบเหี้ยหลบเข้าไปในโพรงจอมปลวกมีทางออก ๗ ทาง ชาย ๗ คน จึงเอากิ่งไม้ปิดปากทางออกทั้งหมด ในวันที่ ๗ นึกได้จึงปล่อยเหี้ยนั้น

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๕๔, มจ. ๒๕/๗๑, ปส. ๕๐/๑๙๓

๖.๒.๖ บุพกรรมของโพธิราชกุมารและภริยา

วิบากกรรมที่เคยฆ่าลูกนกเป็นอาหาร

โพธิราชกุมารและภริยาจะฉลองปราสาท จึงทูลนิมนต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เสด็จมา และได้ปูผืนผ้าน้อยให้พระบรมศาสดาทรงเหยียบ และอธิษฐานว่า หากเราพึงได้บุตร ธิดา ขอให้พระพุทธองค์ทรงเหยียบผืนผ้า

พระบรมศาสดาทรงทราบความปรารถนานั้น จึงไม่ทรงเหยียบ ได้ตรัสเล่าถึงบุพกรรมที่ทำให้ไม่มีบุตรธิดา คือ ในอดีตชาติ สองสามีภรรยาเดินทางข้ามทะเล เกิดเรือแตก จึงจับแผ่นไม้แล้วว่ายเข้าหาเกาะ ทั้งสองยังชีพด้วยการปิ้งไข่นก ลูกนกและนกทั้งหลายกินจนตลอดชีวิต

ขุ.ธ. อัตตวรรค มก. ๔๒/๑๙๒, มจ. ๒๕/๘๑, ปส. ๕๐/๒๘๗

๖.๒.๗ อุบาสกชื่อมหากาล

วิบากกรรมที่เคยเป็นข้าราชการประทุษร้ายบุรุษเพื่อเอาภรรยา

อุบาสกมหากาลรักษาศีล ๘ ฟังธรรมตลอดคืนในวิหาร คืนนั้นพวกโจรลักห่อภัณฑะจากบ้านหนึ่ง แล้วนำมาทิ้งไว้ที่ใกล้อุบาสก เมื่อชาวบ้านตามโจรนั้นมา พบเห็นห่อภัณฑะนั้นอยู่ใกล้กับที่ของอุบาสก เกิดเข้าใจผิด จึงทุบตีจนตาย

พระบรมศาสดาตรัสเล่าบุพกรรมของอุบาสกว่า ในอดีตชาติ อุบาสกได้เป็นข้าราชการ มีหน้าที่นำคนข้ามปากดงที่อยู่ริมเขตแดน

เย็นวันหนึ่ง ข้าราชการได้เห็นบุรุษและภริยาสาวของบุรุษนั้นแล้ว เกิดเสน่หาในภริยาของบุรุษนั้น จึงวางอุบาย โดยนำดวงแก้วมณีไปซ่อนไว้ในยานของบุรุษ ทำทีว่ามีคนมาขโมยไป จึงให้ตรวจค้นพบแก้วมณีอยู่ในรถของบุรุษนั้นแล้ว จึงทุบตีบุรุษนั้นจนถึงแก่ความตาย

ขุ.ธ. อัตตวรรค มก. ๔๒/๒๑๐, มจ. ๒๕/๘๒, ปส. ๕๐/๓๐๖

๖.๒.๘ บุพกรรมนายโฆสกะ

วิบากกรรมที่ทิ้งลูกให้ตายระหว่างเดินทาง

ก่อนที่พระบรมศาสดาจะบังเกิด ที่แคว้นวัลลกัปปะเกิดโรคระบาด บุรุษผู้หนึ่งพาภรรยาและบุตรหนีออกนอกเมือง ในระหว่างทางกันดารได้ผลัดกันอุ้มลูกกับภรรยา และได้หลอกภรรยาให้ทิ้งลูกจนตายในระหว่างทาง

ต่อมา บุรุษนั้นตายไปเกิดเป็นสุนัขของคนเลี้ยงโคผู้มีศรัทธา ได้ช่วยนำทางและป้องกันภัยให้แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า

เมื่อตายจากสุนัขไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ชื่อว่า โฆสกเทพบุตร

ในสมัยพุทธกาล โฆสกเทพบุตรเกิดในครรภ์ของนางโสเภณี เมื่อคลอดแล้วก็ถูกนำไปทิ้ง แต่คนทำงานของเศรษฐีเก็บไปเลี้ยง เศรษฐีก็ให้ค่าจ้างให้นำโฆสกะไปทิ้งให้ตายถึง ๖ ครั้ง

ครั้งที่ ๑ เอาทารกไปนอนปากประตูคอกโค แต่โคอุสุภะจ่าฝูงยืนคร่อมไว้ คนเลี้ยงโคจึงเอาไปเลี้ยง

ครั้งที่ ๒ เอาทารกไปทิ้งที่สุสานศพสด แม่แพะมาให้นม คนเลี้ยงแพะจึงเอาไปเลี้ยง

ครั้งที่ ๓ เอาทารกไปนอนขวางทางล้อเกวียน โคนำเกวียนมายืนคร่อมไว้ นายกองเกวียนจึงเอาไปเลี้ยง

ครั้งที่ ๔ เอาทารกไปโยนเหว ทารกตกลงไปที่โรงช่างสาน หัวหน้าช่างสานจึงเก็บเอาไปเลี้ยง

ครั้งที่ ๕ เศรษฐีส่งไปให้ช่างหม้อฆ่า ลูกของเศรษฐีผู้เป็นน้องอาสาไปแทน จึงถูกนายช่างหม้อฆ่าแทน

ครั้งที่ ๖ เศรษฐีส่งไปให้เพื่อนเศรษฐีต่างเมืองฆ่า แต่ธิดาเศรษฐีเกิดเสน่หาเปลี่ยนจดหมายส่งตัวให้แต่งงานกับธิดาเศรษฐีแทน

โฆสกะถูกทิ้งด้วยกรรมที่ทิ้งบุตรของตน แต่รอดตายมาได้ทุกครั้ง ด้วยผลแห่งบุญที่ป้องกันภัยให้พระปัจเจกพุทธเจ้า

อัง.เอก. มก. ๓๓/๑๐๒, ปส. ๓๕/๒๗

๖.๒.๙ อัฏฐิสูตร, เปรตโครงกระดูก

วิบากกรรมที่เคยเป็นคนฆ่าโค

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระโมคคัลลานะได้เห็นเปรตมีแต่โครงกระดูกลอยขึ้นสู่อากาศ ฝูงแร้ง นกกา นกเหยี่ยวพากันโฉบอยู่ขวักไขว่จิกทึ้งยื้อแย่งเนื้อที่ติดอยู่ระหว่างซีโครง สะบัดไปมาจนมันร้องครวญคราง ทั้งสองพากันมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า โครงกระดูกที่เห็นลอยขึ้นสู่กลางอากาศ เป็นผลกรรมของคนฆ่าโคในกรุงราชคฤห์ หลังจากตายแล้วไปตกนรกหมกไหม้หลายแสนปี ด้วยผลกรรมที่เหลือ จึงมาเกิดเป็นเปรตมีแต่โครงกระดูก

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๐๑, มจ. ๑๖/๓๐๓, ปส. ๒๖/๙๖

๖.๒.๑๐ เปสิสูตร, เปรตชิ้นเนื้อ

วิบากกรรมที่เคยเป็นคนฆ่าโค

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นชิ้นเนื้อลอยขึ้นสู่กลางอากาศ พวกแร้ง พวกกา นกตะกรุม ต่างจิกทึ้งชิ้นเนื้อนั้น ชิ้นเนื้อนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ทั้งสองพากันมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า สัตว์นี้เคยเกิดเป็นคนฆ่าโคอยู่ในกรุงราชคฤห์ หลังจากตายแล้วเกิดในนรก พ้นจากนรกมาเกิดเป็นเปรตมีแต่ร่างชิ้นเนื้อ

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๐๗, มจ. ๑๖/๓๐๔, ปส. ๒๖/๙๗

๖.๒.๑๑ ปิณฑสูตร, เปรตก้อนเนื้อ

วิบากกรรมที่เคยเป็นคนฆ่านก

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นก้อนเนื้อลอยขึ้นสู่กลางอากาศ แร้งบ้าง กาบ้าง ต่างก็โผถลาตามจิกทึ้งก้อนเนื้อนั้น ทั้งสองพากันมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า สัตว์นี้เคยเกิดเป็นคนฆ่านกขาย หลังจากตายแล้วเกิดในนรก จุติจากนรกมาเกิดเป็นเปรตร่างก้อนเนื้อ

สัง.นิ. ลักษณสังยุต มก. ๒๖/๗๐๘, มจ. ๑๖/๓๐๕, ปส. ๒๖/๙๗

๖.๒.๑๒ เปรตไม่มีผิวหนัง

วิบากกรรมที่เคยเป็นคนฆ่าแกะ

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตไม่มีผิวหนังลอยขึ้นสู่กลางอากาศ แร้งบ้าง กาบ้าง ต่างโผถลาจิกทึ้งบุรุษไม่มีผิวหนัง เปรตนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ทั้งสองพากันมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า เปรตนี้เคยเกิดเป็นคนฆ่าแกะขาย หลังจากตายแล้วเกิดในนรก จุติจากนรกมาเกิดเป็นเปรตไม่มีผิวหนัง

สัง.นิ. ลักขณะสังยุต มก. ๒๖/๗๐๙, นิจฉวิสูตร มจ. ๑๖/๓๐๕, ปส. ๒๖/๙๗

๖.๒.๑๓ อสิโลมสูตร, เปรตมีขนเป็นดาบ

วิบากกรรมที่เคยเป็นคนฆ่าสุกร

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตผู้มีขนเป็นดาบลอยขึ้นสู่กลางอากาศ ดาบเหล่านั้นลอยขึ้นไปๆ แล้วก็ตกลงที่กายของเปรตนั้น เปรตนั้นก็ส่งเสียงร้องครวญคราง ทั้งสองพากันมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า เปรตนี้เคยเกิดเป็นคนฆ่าสุกรขาย ด้วยภาวะที่เงื้อดาบได้ปรากฏเป็นนิมิต จึงมาเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นดาบ

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๐๙, มจ. ๑๖/๓๐๕, ปส. ๒๖/๙๗

๖.๒.๑๔ สัตติสูตร, เปรตมีขนเป็นหอก

วิบากกรรมที่เคยเป็นคนฆ่าเนื้อ

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตมีขนเป็นหอกลอยขึ้นสู่กลางอากาศ หอกเหล่านั้นลอยขึ้นไปๆ แล้วก็ตกลงที่กายของเปรตนั้น เปรตนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ทั้งสองพากันมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า เปรตนี้เคยเกิดเป็นคนฆ่าเนื้อขาย ภาวะที่เอาหอกแทงเนื้อ ได้ปรากฏเป็นนิมิต จึงมาเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นหอก

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๑๑, มจ. ๑๖/๓๐๖, ปส. ๒๖/๙๘

๖.๒.๑๕ อุสุโลมสูตร, เปรตมีขนเป็นลูกธนู

วิบากกรรมที่เคยเป็นเพชฌฆาต

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตมีขนเป็นลูกธนูลอยขึ้นสู่กลางอากาศ ลูกธนูเหล่านั้นลอยขึ้นไปแล้วก็ตกลงที่กายของเปรตนั้น เปรตนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ทั้งสองพากันมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า เปรตนี้เคยเกิดเป็นเพชฌฆาต ประหารผู้เบียดเบียนต่อพระราชาด้วยลูกธนู จึงมาเกิดเป็นเปรตมีขนเป็นลูกธนู

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๑๑, มจ. ๑๖/๓๑๐, ปส. ๒๖/๙๘

๖.๒.๑๖ อสีสกสูตร, เปรตมีศีรษะขาด

วิบากกรรมที่เคยเป็นเพชฌฆาต

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตไม่มีศีรษะ มีตาและปากอยู่ที่อก ลอยขึ้นสู่กลางอากาศ แร้งบ้าง นกตะกรุมบ้าง ต่างก็ถลาตามจิกทึ้งตัวเปรต เปรตนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ทั้งสองพากันมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า ในอดีตเปรตนี้เคยเกิดเป็นเพชฌฆาต ชื่อว่าหาริกะ เป็นผู้ฆ่าโจรตามคำสั่งของพระราชาอยู่ในกรุงราชคฤห์

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๒๑, มจ. ๑๖/๓๑๐, ปส. ๒๖/๑๐๔

๖.๒.๑๗ อดีตของนางมัลลิกา

วิบากกรรมที่เคยตัดศีรษะแม่แพะ

พระเจ้าปเสนทิโกศลปรารถนาจะฆ่าบุรุษ เพื่อเอาภรรยาด้วยอำนาจราคะ ในคืนวันหนึ่งได้ยินเสียงสัตว์นรกร้อง ทุ สะ นะ โส พอรุ่งเช้าได้ตรัสถามพวกปุโรหิต

ปุโรหิตแนะนำให้ทำการฆ่าคนและสัตว์บูชายัญ พระนางมัลลิกาทรงทราบ จึงพาเสด็จไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสว่า เป็นเสียงของสัตว์นรกที่เคยทำกรรมชั่วในอดีตแล้วตรัสเล่าว่า พระนางมัลลิกาเคยช่วยชีวิตชนทั้งหลายแม้ในกาลก่อน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล โอรสของพระราชาพระองค์หนึ่งเข้าไปที่ใต้ต้นไทร อ้อนวอนรุกขเทวดาว่า ถ้าได้เป็นพระราชาจะนำเลือดในลำคอของพระราชา ๑๐๑ และพระอัครมเหสี ๑๐๑ มาทำพลีกรรม

ต่อมา พระราชโอรสนั้นได้ขึ้นครองราชสมบัติ จึงจับพระราชาและพระมเหสีเหล่านั้นมา รุกขเทวดาเดือดร้อนใจจึงไปปรึกษาท้าวสักกะ

ท้าวสักกะทรงแนะนำให้พระราชานำตัวพระเทวีของพระเจ้าอุคคเสนมาทำพลีกรรมด้วย พระนางมัลลิกาได้เกิดเป็นพระเทวีของพระเจ้าอุคคเสนนั้น เมื่อพระราชาสั่งให้นำพระเทวีมา พระเทวีทรงหัวเราะและร้องไห้สลับกัน พระราชาจึงทรงถามเหตุนั้น

พระเทวีตอบว่า ที่ร้องไห้เพราะระลึกถึงทุกข์ที่พระองค์จะต้องได้รับ จึงได้เล่าว่า ในอดีตชาติพระนางเคยเกิดเป็นกุลธิดา มีแขกมาที่บ้าน จึงหุงข้าวเลี้ยงแขก ให้คนใช้ไปซื้อเนื้อแต่ไม่มีขาย จึงลงไปหลังเรือนตัดศีรษะแพะตัวเดียวมาทำเป็นอาหาร

ด้วยวิบากกรรมนี้ ได้หมกไหม้ในนรก และด้วยเศษแห่งผลกรรม จึงถูกตัดศีรษะด้วยการนับจำนวนขนแพะ เหตุที่หัวเราะเพราะว่า ได้พ้นจากทุกข์นั้นแล้ว

พระราชาได้ยินดังนั้นจึงสลดใจได้สติว่า เคยฆ่าชนเป็นอันมาก จึงปล่อยพระราชาที่ตนจับได้ทั้งหมดให้เป็นอิสระ

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๑๗๒, ปส. ๔๙/๑๗๑

๖.๒.๑๘ บุพกรรมที่เป็นเหตุให้พระเทวทัตกลิ้งหินปองร้ายพระบรมศาสดา

พระเทวทัตผูกเวรพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตนเสนอขอให้ภิกษุสงฆ์ถือวัตถุ ๕ และให้พระบรมศาสดามอบภิกษุสงฆ์ให้ตนดูแล แต่พระบรมศาสดาทรงไม่อนุญาต จึงขึ้นสู่ยอดเขาเพื่อกลิ้งก้อนหินลงมาหมายปองร้ายพระพุทธองค์ หินแตกกระเด็นมาถูกพระบาทของพระบรมศาสดาเกิดห้อพระโลหิต ด้วยบุพกรรมในอดีตของพระองค์ที่เคยฆ่าน้องชายต่างมารดา เพราะเหตุแห่งทรัพย์ แล้วใส่ลงในซอกหินบดขยี้ด้วยหิน

หมอชีวกต้องผ่าเอาพระโลหิตออกนั้น เพราะบุพกรรมของพระพุทธองค์ คือเป็นคนเดินเท้า ฆ่าคนทั้งหลายด้วยหอก

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๒๒๗, ปส. ๘๐/๑๔๗

๖.๒.๑๙ นายพรานสุนัขชื่อโกกะ

โทษของการให้สุนัขล่าเนื้อไล่กัดพระเถระ

นายพรานออกไปป่า พบพระเถระขณะบิณฑบาต ในวันนั้นนายพรานไม่ได้อะไรกลับมาจึงโกรธ ให้สุนัขตามกัดพระเถระ

พระเถระรีบปีนขึ้นต้นไม้ นายพรานจึงแทงด้วยลูกศร พระเถระเสวยทุกขเวทนา ยกเท้าขึ้นลงจีวรจึงร่วงลงมาคลุมนายพราน ฝูงสุนัขจึงรุมกันกัดจนถึงความตาย เมื่อสุนัขเห็นพระเถระแล้ว จึงรู้ว่าได้กัดนายของตัวเอง จึงพากันหนีเข้าป่าไป

แม้ในอดีตชาติของนายพรานนี้ ก็ได้ประทุษร้ายผู้บริสุทธิ์ด้วยความหิวครอบงำ สมัยนั้นนายพรานเกิดเป็นหมอวางอุบายจะให้เด็กถูกงูกัดแล้วรักษาก็จะได้ค่ารักษา เห็นงูนอนในโพรงไม้จึงบอกว่า เป็นนกสาลิกา

เด็กเข้าไปจับทราบว่าเป็นงูจึงเหวี่ยงสะบัดออก งูนั้นตกลงบนศีรษะของหมองู ได้รัดคอและกัดหมอผู้ประทุษร้ายผู้อื่นจนถึงแก่ความตาย

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๔๕, มจ. ๒๕/๗๐, ปส. ๕๐/๑๘๗

๖.๒.๒๐ นายจุนทสูกริก

วิบากกรรมของการฆ่าสุกร

นายจุนทสูกริกเป็นคนมีอาชีพฆ่าสุกรขาย วิธีการฆ่าคือ จะใช้ค้อนทุบศีรษะ แล้วจับสุกรอ้าปากกรอกด้วยน้ำร้อน ขับเอาของเสียออกทางทวารหนักจนกว่าน้ำที่ออกมาจะใส แล้วราดน้ำร้อนที่เหลือบนหลังสุกร

นายจุนทสูกริกได้รับกรรมทันตาเห็น คือ เกิดโรคขึ้นในสรีระของเขา เหมือนความเร่าร้อนของอเวจีมหานรกปรากฏแก่เขาทั้งเป็น ถูกขังในบ้านตลอด ๗ วัน มีเสียงร้องเหมือนหมู ในวันที่ ๘ เขาตายแล้วไปบังเกิดในอเวจีมหานรก

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๑๗๐, มจ. ๒๕/๒๘, ปส. ๔๘/๑๓๐

๖.๒.๒๑ พระนางสามาวดีกับบริวาร

วิบากกรรมที่เคยสุมไฟประทุษร้ายพระปัจเจกพุทธเจ้า

ภิกษุนั่งสนทนากันถึงเรื่องของพระนางสามาวดีกับบริวารที่ถูกไฟคลอก พระบรมศาสดาตรัสถึงบุพกรรมของพระนางว่า

ในอดีตกาล พระนางและบริวาร ๕๐๐ ลงเล่นน้ำในแม่น้ำแห่งหนึ่ง ขึ้นจากน้ำแล้วรู้สึกหนาวเย็น จึงผิงไฟด้วยการจุดไฟที่กอหญ้า เมื่อไฟติด หญ้าก็ยุบลง เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าประจำราชสกุลนั่งเข้าสมาบัติอยู่ด้วยความเกรงอาญา จึงให้บริวารนำกิ่งไม้มาสุมที่พระปัจเจกพุทธเจ้าหมายว่าจะฌาปนกิจ แต่ก็ไม่สามารถทำอันตรายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าได้

ครบวันที่ ๗ ท่านออกจากสมาบัติเหาะไป ด้วยกรรมนี้ ทำให้พระนางและบริวารต้องตกนรกหลายพันปี ถูกไฟคลอกถึง ๑๐๐ อัตภาพ และถูกพระนางมาคัณฑิยาจับขังแล้วจุดไฟเผาพร้อมกับบริวาร หลังจากพระนางและบริวารตายแล้วไปสู่เทวโลก เพราะเป็นพระอริยบุคคล

ส่วนพระนางมาคัณฑิยาถูกพระราชาลงโทษเผาพร้อมทั้งหมู่ญาติ

อัง.เอกก. มก. ๓๓/๑๒๘, ขุ.อุ. จูฬวรรค มก. ๔๔/๗๐๖
ขุ.ธ. อัปปมาทวรรค มก. ๔๐/๓๐๐, มจ. ๒๕/๓๑, ปส. ๔๘/๒๗๘

๖.๒.๒๒ กาถูกไฟไหม้ในอากาศ

วิบากกรรมที่เคยเป็นชาวนาจุดไฟเผาโค

เปลวไฟจากเตาของหญิงคนหนึ่ง แลบมาไหม้เสวียนหญ้านางจึงจับโยนออกมาทางหน้าต่าง มีกาตัวหนึ่งบินผ่านพอดีคอสอดเข้าไปในเสวียนหญ้านั้น กาจึงถูกไฟไหม้ตกลงมาตาย ภิกษุเห็นจึงมากราบทูลพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสว่า เป็นเพราะบุพกรรมในอดีต กาเคยเกิดเป็นชาวนาฝึกโคของตน แต่โคดื้อฝึกได้ยาก จึงเกิดความโกรธเอาฟ่อนฟางพันคอโคแล้วจุดไฟเผา ด้วยกรรมนั้นทำให้เกิดในนรก หมดกรรมจากนรกมาเกิดเป็นกาถูกไฟไหม้ในอากาศถึง ๗ อัตภาพ

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๕๖, ปส. ๕๐ /๑๙๓

๖.๒.๒๓ ทุติยอัคคิสูตร

โทษของการฆ่าสัตว์

พราหมณ์ผู้หนึ่งเตรียมสัตว์ไว้อย่างละ ๕๐๐ เพื่อบูชายัญ เข้าไปทูลถามพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า บุคคลก่อไฟปักหลักบูชายัญ ย่อมเงื้อศัสตรา ๓ ชนิด อันเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบาก คือ

๑. ศัสตราทางใจ คือ เมื่อคิดจะบูชายัญก็ต้องคิดว่า ต้องฆ่าโคเท่านี้ ฆ่าแพะเท่านี้ ฆ่าแกะเท่านี้ เขาคิดจะทำบุญแต่กลับได้บาป คิดจะทำกุศลกลับทำอกุศล คิดจะแสวงหาสุกติกลับแสวงหาทุคติ เป็นการเงื้อศัสตราทางใจ

๒. ศัสตราทางวาจา คือ สั่งฆ่าโค สั่งฆ่าแพะ สั่งฆ่าแกะ เขาสั่งว่าจะทำบุญ เป็นการเงื้อศัสตราทางวาจา

๓. ศัสตราทางกาย คือ ลงมือฆ่าโค ฆ่าแพะ ฆ่าแกะ เขาลงมือว่าจะทำบุญ เป็นการเงื้อศัสตราทางกาย

พระบรมศาสดาตรัสให้ละเว้นไฟ ๓ กอง คือ ราคะ โทสะ โมหะ เพราะเป็นเหตุให้ประพฤติทุจริตทางกาย วาจา ใจ ตายแล้วไปอบาย และควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชาไฟ ๓ กอง แล้วบริหารให้เป็นสุขโดยชอบ คือ

๑. ไฟคืออาหุไนยบุคคล คือ บิดา มารดา

๒. ไฟคือคฤหบดี คือ บุตร ภรรยา ทาสหรือคนใช้

๓. ไฟคือทักขิไนยบุคคล คือ สมณพราหมณ์ที่งดจากความมัวเมาประมาทตั้งอยู่ในขันติ โสรัจจะ ฝึกฝนใจให้สงบ

อัง.สัตตก. มหายัญญวรรค มก. ๓๗/๑๑๓, มจ. ๒๓/๗๐, ปส. ๔๒/๖๘

๖.๒.๒๔ มัจฉสูตร

โทษของการฆ่า

สมัยที่พระบรมศาสดาเสด็จไปยังแคว้นโกศลพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ทอดพระเนตรเห็นชาวประมงผูกปลา ฆ่าปลาขายอยู่ จึงตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า เธอทั้งหลายเคยเห็นหรือเคยได้ยินบ้างไหมว่า ชาวประมงฆ่าปลาอยู่แล้ว ได้ครอบครองกองโภคสมบัติเป็นอันมาก คนฆ่าโค คนฆ่าแกะ คนฆ่าสุกร พรานฆ่าเนื้อ แล้วได้ครอบครองโภคสมบัติเป็นอันมาก

ภิกษุทั้งหลายทูลตอบว่า ไม่เป็นอย่างนั้นเลยพระพุทธเจ้าข้า

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า พระองค์ไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยินว่า ชาวประมง คนฆ่าแกะ คนฆ่าสุกร คนฆ่าโค พรานฆ่าเนื้อครอบครองโภคสมบัติเป็นอันมากเพราะอาชีพนั้น เพราะเขาทั้งหลายย่อมเพ่งเล็งปลา โค แกะ สุกร เนื้อเหล่านั้นด้วยใจที่เป็นบาป ฉะนั้น จึงไม่ได้ครอบครองโภคสมบัติเป็นอันมาก แม้บุคคลผู้เพ่งดูมนุษย์ที่จะถูกนำไปฆ่าด้วยใจที่เป็นบาป ก็ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์ เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต นรก ฯลฯ

อัง.ฉักก. สาราณิยาทิวรรค มก. ๓๖/๕๖๗, มจ. ๒๒/๔๔๒, ปส. ๔๑/๕๖

๖.๒.๒๕ อุตตรเถราปทาน

วิบากกรรมที่เคยเอาหลาวไม้เสียบแมลงวัน

บุตรของพราหมณ์ชื่อ อุตตระ เจริญวัยแล้วสำเร็จวิชาพราหมณ์ถึงพร้อมด้วยชาติตระกูล ไปฟังธรรมมีศรัทธาแล้วออกบวชเป็นสามเณรอุปัฏฐากพระสารีบุตร

ครั้งหนึ่ง พระเถระอาพาธ อุตตรสามเณรจะไปปรุงยา เช้ารุ่งขึ้นจึงถือบาตรและจีวรไปวางไว้ใกล้สระแล้วไปล้างหน้าที่สระน้ำ พวกโจรขโมยของแล้วหนีการติดตามของตำรวจมา จึงนำของที่ขโมยใส่ไว้ในบาตรแล้วหลีกไป

พวกตำรวจติดตามโจรมาพบห่อของในบาตร จึงจับสามเณรไปให้แก่ผู้พิพากษา

ผู้พิพากษาตัดสินคดีไม่ขาวสะอาด สั่งประหารชีวิต โดยให้เอาหลาวเสียบสามเณรทั้งเป็น

พระบรมศาสดาทรงแลเห็นว่า ญาณของสามเณรแก่กล้า จึงเสด็จไปวางพระหัตถ์ที่ศีรษะของสามเณร ตรัสว่า นี้เป็นผลกรรมในครั้งก่อน สามเณรได้ฟังธรรมจนบรรลุอรหัตผล เป็นผู้ได้อภิญญา ๖ ถอนตนขึ้นจากหลาวแล้วเหาะขึ้นไปแสดงปาฏิหาริย์

ต่อมาพระศาสดาได้เล่าบุพกรรมว่า ในชาติก่อน สามเณรเคยเกิดเป็นเด็กหนุ่ม เหลาไม้สะเดาไล่แทงแมลงวัน จึงเสวยทุกข์ถูกหลาวเสียบหลายร้อยชาติ ในชาติสุดท้าย ยังได้รับทุกข์ขนาดนี้

ขุ.อป. ยสวรรค มก. ๗๒/๔๖๘, มจ. ๓๓/๓๔๔

๖.๒.๒๖ มัณฑัพยชาดก, กัณหทีปายนชาดก

วิบากกรรมที่เคยเอาหลาวเสียบแมลงวัน

ในอดีต มีดาบสท่านหนึ่งชื่อมัณฑัพยดาบสอาศัยอยู่ในป่าช้า

อยู่มาวันหนึ่งมีโจรคนหนึ่งขโมยของภายในเมือง หนีเจ้าของทรัพย์และเจ้าหน้าที่ออกมาทางท่อน้ำ รีบเข้าไปในป่าช้า ทิ้งห่อทรัพย์ไว้ที่ประตูบรรณศาลาของมัณฑัพยดาบส

พวกเจ้าของทรัพย์ตามมาพบห่อทรัพย์ เกิดความเข้าใจผิด จึงทุบตีดาบสแล้วจับส่งให้พระราชา

พระราชาไม่ทรงพิจารณาก่อน รับสั่งให้ราชบุรุษเอาตัวไปเสียบหลาว

ราชบุรุษเอาตัวดาบสไปเสียบหลาวไม้ตะเคียนที่ป่าช้าแต่เสียบไม่เข้า เปลี่ยนเอาไม้สะเดาก็เสียบไม่เข้า เปลี่ยนเอาหลาวเหล็กก็เสียบไม่เข้า

ดาบสจึงใคร่ครวญระลึกชาติตรวจดูบุพกรรมของตน พบว่าในอดีต ท่านเคยเกิดเป็นบุตรนายช่างไม้ ไปลากไม้กับบิดา จับแมลงวันมาตัวหนึ่ง แล้วเอาหนามไม้ทองหลางมาเสียบ บาปกรรมนั้นจึงมาถึงเข้า ท่านรู้ตัวว่าไม่อาจพ้นบาปกรรมนี้ได้ จึงบอกราชบุรุษให้เอาหลาวไม้ทองหลางมาเสียบท่านไว้

ต่อมาพระราชาทราบว่า ดาบสไม่ได้ทำผิด จึงรับสั่งให้ราชบุรุษถอนหลาวออก แต่ไม่มีใครถอนได้

ดาบสจึงให้เอาเลื่อยมาตัดหลาวให้เสมอผิวหนัง เพราะในอดีตเอาหนามทองหลางเสียบแมลงวัน หนามนั้นติดอยู่ในตัว แต่แมลงวันไม่ตาย ตายเมื่อหมดอายุของตน ดาบสจึงไม่ตาย

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๘๓๔, ปส. ๖๗/๑๓๓

๖.๒.๒๗ โยธาชีวสูตร

ปัญหาของนักรบอาชีพ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๑.๔.๑ หน้า ๔๘๔

๖.๒.๒๘ อัสสาโรหสูตร

ปัญหาของนายทหารม้า

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๑.๔.๒ หน้า ๔๘๔

๖.๒.๒๙ หัตถาโรหสูตร

ปัญหาของนายทหารช้าง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๑.๔.๓ หน้า ๔๘๕

๖.๒.๓๐ จูฬกัมมวิภังคสูตร

วิบากกรรมที่ทำให้อายุสั้น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๑๓.๔.๑ หน้า ๒๓๐

๖.๒.๓๑ สัมพลหุสสูตร, ทุจริตวิปากสูตร

วิบากแห่งการฆ่าสัตว์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มาก แล้วย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มีอายุน้อยแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๙๕, มจ. ๒๓/๓๐๑, ปส. ๔๓/๕๓

๖.๓ ตัวอย่างและโทษของการรังแก เบียดเบียน ล่วงเกิน

๖.๓.๑ บุพกรรมของพระสีวลีเถระ

ในอดีต ท่านเคยเกิดในราชตระกูลได้ถึงความเป็นพระราชา ทรงดำริจะยึดเอาพระนครหนึ่ง จึงยกกองทัพไปล้อมรักษาประตูเมืองใหญ่ทั้ง ๔ ประตู เป็นระยะเวลา ๗ ปี ๗ วัน

พระชนนีแนะนำให้พระราชาปิดประตูเล็กเพื่อตัดเสบียง ชาวเมืองออกจากพระนครไม่ได้จึงปลงพระชนม์พระราชาในเมือง ยกราชสมบัติให้ท่าน ด้วยบุพกรรมนี้ ท่านจึงต้องอยู่ในครรภ์ถึง ๗ ปี ๗ วัน พระราชชนนีมาเป็นพระนางสุปปวาสา

ขุ.อุ. มุจจลินทวรรค มก. ๔๔/๒๐๒, ปส. ๖๒/๒๐๕
ขุ.ธ. พราหมณวรรค มก. ๔๓/๕๐๙, มจ. ๒๕/๑๖๔, ปส. ๕๓/๑๕๗
อัง.เอกก. มก. ๓๒/๓๘๑, ขุ.ธ. อรหันตวรรค มก. ๔๑/๔๐๖, มจ. ๒๕/๑๖๔, ปส. ๕๐/๓๘

๖.๓.๒ บุพกรรมของพระจักขุบาล

วิบากกรรมที่เคยทำให้หญิงตาบอด

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๒.๖.๑ หน้า ๔๙๔

๖.๓.๓ ภิกษุ ๗ รูป ถูกขังอยู่ในถ้ำ ๗ วัน

วิบากกรรมที่เคยขังเหี้ย

ภิกษุ ๗ รูป เดินทางจากปัจจันตชนบทเพื่อเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ระหว่างทาง ได้พักในถ้ำแห่งหนึ่ง ในตอนกลางคืน มีก้อนหินกลิ้งลงมาปิดปากถ้ำ ภิกษุเจ้าถิ่นและชาวบ้านพยายามเคลื่อนหินนี้ตลอด ๗ วัน แต่หินนั้นก็ไม่ขยับเขยื้อน ในวันที่ ๗ ก้อนหินก็กลิ้งออกไปเอง ภิกษุทั้ง ๗ รูป ได้รับความทุกข์ตลอด ๗ วัน

พระบรมศาสดาตรัสเล่าบุพกรรมในอดีตว่า ภิกษุทั้ง ๗ รูป เกิดเป็นเด็กเลี้ยงโค เห็นเหี้ยตัวใหญ่จึงตามจับ เหี้ยนั้นก็วิ่งเข้าไปในจอมปลวก มีทางออก ๗ ทาง ชายทั้ง ๗ จึงเอาไม้ปิดทางออกทั้งหมดแล้วหลีกไปที่อื่น เหี้ยได้รับทุกขเวทนาตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๗ เด็กเลี้ยงโคได้สติ จึงกลับมาปล่อยเหี้ยนั้นให้ได้รับอิสรภาพ

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๕๘, ปส. ๕๐/๑๙๖

๖.๓.๔ บุพกรรมของพระนางโรหิณี

วิบากกรรมที่เคยโปรยหมามุ่ยแกล้งหญิงนักฟ้อน

พระนางโรหิณีซึ่งเป็นพระน้องนางของพระอนุรุทธะ เมื่อพระอนุรุทธะเสด็จมายังสำนักในกรุงกบิลพัสดุ์ พระญาติทั้งหมดก็มาสู่สำนัก เว้นแต่พระนางโรหิณี ซึ่งป่วยเป็นโรคผิวหนัง ด้วยความละอายจึงไม่กล้ามา

พระอนุรุทธะจึงให้นางจัดทำโรงฉันเป็น ๒ ชั้น ทำความสะอาด ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ เมื่อโรงฉันเสร็จ จึงนิมนต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาทำภัตกิจ

พระบรมศาสดาจึงตรัสถึงบุพกรรมในอดีตว่า สมัยหนึ่ง นางเป็นอัครมเหสีของพระเจ้าพาราณสี ผูกอาฆาตหญิงนักฟ้อน นำหมามุ่ยมาโปรยที่นอน ผ้าห่ม เครื่องใช้ และเมื่อหญิงนั้นไม่ทันรู้ตัว จึงโปรยลงที่ตัวของหญิงนักฟ้อน ทำให้เกิดพุพองเป็นตุ่มน้อยตุ่มใหญ่มีเวทนากล้า

ขุ.ธ. โกธวรรค มก. ๔๒/๔๒๘, มจ. ๒๕/๑๐๑, ปส. ๕๑/๑๖๓

๖.๓.๕ ปฐมสูจิสูตร, สูจิโลมสูตร เปรตมีขนเป็นประตัก

วิบากกรรมที่เคยเป็นคนฝึกม้า

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตบุรุษมีขนเป็นประตักลอยขึ้นสู่กลางอากาศ ประตักเหล่านั้นลอยขึ้นไปแล้วตกลงมาที่กายของเปรตนั้น เปรตส่งเสียงร้องครวญคราง ทั้งสองพากันมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า บุรุษนี้เคยเกิดเป็นคนฝึกม้า ภาวะที่เคยเอาปลายแหลมของประตักแทง ได้ปรากฏเป็นนิมิต จึงเกิดเป็นเปรตผู้มีขนเป็นประตัก

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๑๒, มจ. ๑๖/๓๐๖, ปส. ๒๖/๙๗

๖.๓.๖ โอกิลินีสูตร, เปรตมีน้ำเหลืองไหล

โทษของความหึง

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นหญิงผู้มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มเต็มไปด้วยถ่านเพลิง ลอยขึ้นสู่กลางอากาศ ส่งเสียงร้องครวญคราง ทั้งสองพากันมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า หญิงนี้เคยเกิดเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้ากาลิงคะ นางถูกความหึงครอบงำเอาเตาซึ่งเต็มด้วยถ่านเพลิงเทราดรดหญิงร่วมสามี

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๑๙, มจ. ๑๖/๓๑๐, ปส. ๒๖/๑๐๓

๖.๓.๗ บุพกรรมที่เป็นเหตุให้นายขมังธนูและช้างนาฬาคิรีมาทำร้ายพระบรมศาสดา

ในกาลก่อน พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นเด็ก เล่นอยู่ที่หนทางใหญ่ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าในหนทาง จึงขว้างสะเก็ดหินใส่ ด้วยวิบากกรรมนั้น ในภพหลังสุดนี้ พระเทวทัตจึงจัดหานายขมังธนูเพื่อฆ่าพระพุทธองค์

ในกาลก่อน พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นควาญช้าง ได้ไสช้างไล่พระปัจเจกมุนีผู้สูงสุด ผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่นั้น เพราะวิบากกรรมนั้น ช้างนาฬาคิรีตัวดุร้ายจึงวิ่งเข้ามาประจัญในบุรีอันประเสริฐ

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๒๒๘, ปส. ๘๐/๑๔๗

๖.๓.๘ พระเจ้าสุปปพุทธะถูกแผ่นดินสูบ

โทษของการขวางทางบิณฑบาตของพระพุทธเจ้า

พระเจ้าสุปปพุทธะผูกอาฆาตในพระบรมศาสดาที่ทรงทิ้งพระธิดาของพระองค์ออกบวช และยังให้พระโอรสของท่านบวชอีก ด้วยความอาฆาตนั้น วันหนึ่ง จึงนั่งเสวยน้ำจัณฑ์ขวางทางพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่กำลังเสด็จไปยังสถานที่นิมนต์ เมื่อไม่ได้ทางไป พระบรมศาสดาจึงเสด็จกลับ

พระอานนท์ทูลถามถึงเหตุที่พระพุทธองค์ทรงแย้มพระโอษฐ์

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ในวันที่ ๗ นับแต่วันนี้ พระเจ้าสุปปพุทธะจักถูกแผ่นดินสูบ ณ ที่เชิงบันได

พระเจ้าสุปปพุทธะแม้จะทรงหนีไปอยู่ในปราสาทชั้นที่ ๗ ก็ไม่พ้นกรรมที่ได้ทำไว้ เมื่อครบกำหนดวันที่ ๗ ก็มีเหตุให้เสด็จลงมา มหาปฐพีก็แยกออกสูบพระเจ้าสุปปพุทธะสู่อเวจีมหานรก

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๖๑, มจ. ๒๕/๗๑, ปส. ๕๐/๑๙๘

๖.๓.๙ ภัททกาปิลานีเถรีคาถา

วิบากกรรมที่ทำให้ร่างกายมีกลิ่นน่ารังเกียจ

ในอดีตกาล พระภัททกาปิลานีเกิดความอิจฉาน้องสาวของสามีคิดว่า เมื่อน้องสาวของสามีได้ใส่บาตรพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว จะได้สมบัติโอฬาร จึงรับบาตรจากพระปัจเจกพุทธเจ้ามาเททิ้ง เอาเปือกตมใส่จนเต็มแล้วถวายคืน ทำให้มหาชนพากันติเตียน

นางเกิดความละอาย จึงรับบาตรกลับมาเอาเปือกตมออก ล้างด้วยเครื่องหอมแล้วใส่ด้วยของมีรสอร่อย ๔ อย่าง จนเต็มบาตร

ด้วยวิบากกรรมนี้ ทำให้นางเกิดในภพใหม่ ร่างกายมีกลิ่นเหม็น พวกมนุษย์พากันรังเกียจ นางเกิดความสังเวช จึงนำเครื่องประดับไปร่วมสร้างเจดีย์ ด้วยบุญนั้น ในภพชาติต่อมาร่างกายของนางจึงมีกลิ่นหอม

ขุ.ชา. จตุกกนิบาต มก. ๕๔/๑๑๔, มจ. ๒๖/๕๖๖, ปส. ๖๔/๔๘

๖.๓.๑๐ บุพกรรมพระนางขุชชุตตรา

เกิดเป็นทาสีเพราะเคยให้สามเณรีรับใช้ตน

ในสมัยของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า นางขุชชุตตราได้ใช้สามเณรีองค์หนึ่งให้ทำกิจของตน ด้วยกรรมนั้นจึงได้เกิดเป็นทาสีของผู้อื่นถึง ๕๐๐ ชาติ

ในกาลที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่บังเกิดขึ้น นางขุชชุตตราอยู่ในพระราชวัง ได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ซึ่งไปฉันในพระราชวังเป็นคนหลังค่อม นางหัวเราะต่อหน้าหญิงทั้งปวงแล้วเดินทำอาการของคนหลังค่อม จึงเป็นเหตุให้นางเกิดเป็นคนหลังค่อม

ส่วนเหตุที่ทำให้นางได้บรรลุอรหัตผลและมีปัญญามาก เพราะเคยถวายบาตรอันเต็มด้วยข้าวปายาสและปลดทองที่ปลายแขน ๘ วง ถวายพระปัจเจกพุทธเจ้า ๘ พระองค์

อัง.เอกก. มก. ๓๓/๑๒๔, ปส. ๓๕/๔๗

๖.๓.๑๑ ทาสกเถรคาถา

เกิดเป็นทาสเพราะเคยใช้พระขีณาสพช่วยกิจของตน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๕.๓.๑ หน้า ๕๐๕

๖.๓.๑๒ สุปปพุทธกุฏฐิ

วิบากกรรมที่ทำให้เป็นโรคเรื้อน

ครั้งหนึ่ง สุปปพุทธกุฏฐิเกิดในดาวดึงส์ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าจึงถ่มน้ำลายแล้วหลีกไปทางซ้าย ด้วยกรรมนั้น ทำให้ตกนรกตลอดกาลนาน ด้วยวิบากที่เหลือทำให้เกิดมาเป็นคนมีโรคเรื้อน

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๑๙๗, มจ. ๒๕/๔๗, ปส. ๔๙/๑๘๕

๖.๓.๑๓ อหิเปรต

วิบากกรรมที่เผาบรรณศาลาพระปัจเจกพุทธเจ้า

มหาชนเหยียบย่ำนาของชาวนาคนหนึ่งทั้งเย็นทั้งเช้า เพื่อไปสู่ที่บำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้า

ชาวนาจึงเผาบรรณศาลาของพระปัจเจกพุทธเจ้าเสีย เพราะไม่ต้องการให้มหาชนเดินเหยียบที่นาของตน ชาวนานั้นตายแล้วตกนรกอเวจี พ้นจากนรกแล้วจึงมาเกิดเป็นเปรต

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๒๓๕, มจ. ๒๕/๔๙, ปส. ๔๙/๒๑๔

๖.๓.๑๔ บุพกรรมพระลกุณฏกภัททิยเถระ

ถูกล้อเล่นเพราะเคยล้อเล่นชนทั้งหลาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระลกุณฏกภัททิยะถูกภิกษุทั้งหลายจับที่ชายจีวร ที่มือ ที่ศีรษะ ที่จมูก ที่หู เขย่าด้วยสำคัญว่าเป็นสามเณร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ได้เป็นท้าวสักกะ ในกาลนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่งชอบเล่นสนุก เมื่อทรงเห็นช้าง ม้า หรือโคแก่ ก็จะรับสั่งให้ต้อนไล่แข่งกัน เห็นเกวียนเก่าๆ ก็ให้แข่งจนพัง เห็นสตรีก็รับสั่งให้เรียกมากระแทกที่ท้องให้ล้มลง แล้วจับให้ลุกขึ้น ให้ร้องเพลง เห็นชายแก่ก็ให้หกคะเมนตีลังกา พวกมนุษย์ต่างละอายส่งมารดาบิดาไปอยู่นอกแคว้น ขาดการบำรุงบิดามารดา ตายไปแล้วก็บังเกิดในอบาย ๔

ท้าวสักกะไม่เห็นเทพบุตรเกิดใหม่ จึงลงมาทรมานพระราชา ทรงแปลงมาเป็นคนแก่ บรรทุกตุ่มน้ำมัน ๒ ใบ ในวันมหรสพ ใส่ไปบนเกวียนเทียมโค

พระราชาทรงช้างเลียบพระนคร ท้าวสักกะทรงแสดงให้พระราชาเห็นด้วยอานุภาพ ขับเกวียนนั้นไปเบื้องบนอากาศ ทุบตุ่มใบหนึ่ง รดน้ำมันลงบนพระเศียรของพระราชา แล้วทุบใบที่สอง พระราชาอึดอัดขยะแขยง

ท้าวสักกะจึงทรงเนรมิตพระองค์ประทับยืนบนอากาศ ตรัสคุกคามพระราชาถึงโทษที่เกิดขึ้นแล้วเสด็จกลับวิมาน ตั้งแต่นั้นมาพระราชาก็มิได้กระทำกรรมนั้นอีก

พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระลกุณฏกภัททิยะ ท่านถูกล้อเลียนจากผู้อื่นเพราะกรรมที่ชอบเล่นสนุกในครั้งนั้น

ขุ.ชา. นวังทัฬหวรรค มก. ๕๗/๒๘๑, ปส. ๖๕/๔๙๕

๗. บาปจากการลักขโมย โกง

๗.๑ องค์แห่งอทินนาทานมี ๕ ประการ

๑. ของมีเจ้าของหวงแหน

๒. สำคัญว่าของมีเจ้าของหวงแหน

๓. มีจิตคิดจะลัก

๔. พยายามลัก

๕. ลักของมาได้ด้วยความพยายาม

โทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับราคาของสิ่งของ ความพยายาม และศีลธรรมของผู้เป็นเจ้าของ

ขุ.ม. อัฏฐวรรค มก. ๖๕/๒๘๑, ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๓๖, ปส. ๔๗/๔๖

๗.๒ ตัวอย่างและโทษของการขโมย โกง

๗.๒.๑ ขัลลาติยเปรต

โทษของการขโมยผ้า

ในอดีต นางขัลลาติยะเป็นหญิงที่สวยมีผิวพรรณอันงดงามน่ารื่นรมย์ ผมดำยาว ละเอียดอ่อนนุ่ม จนทำให้หญิงอื่นเกิดความริษยา หญิงเหล่านั้นจึงหลอกให้คนใช้ของนางวางยาเป็นเหตุให้ผมร่วง เมื่อนางลงอาบน้ำในแม่น้ำคงคา ผมของนางก็หลุดร่วงหมด เหมือนกระโหลกน้ำเต้าขม นางจึงต้องใช้ผ้าคลุมศีรษะ เปลี่ยนมาทำอาชีพค้าขายน้ำมันงาและสุรา

วันหนึ่ง เมื่อมีคนสองสามคนเมาสุราหลับไม่ได้สติ นางจึงลักเอาผ้าของคนเหล่านั้น เมื่อถึงแก่กรรมนางไปเกิดเป็นเวมานิกเปรต เปลือยกายอยู่โดดเดี่ยวในวิมานทองกลางมหาสมุทร

ขุ.เปต. อุรควรรค มก. ๔๙/๙๒, มจ. ๒๖/๑๗๗, ปส. ๖๑/๘๘

๗.๒.๒ ภุสเปรต

บุพกรรมของเปรตทั้ง ๔

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะจาริกไปบนภูเขาเห็นเปรต ๔ ตน

เปรตตนแรกเอาแกลบข้าวสาลีที่ลุกโชนโปรยใส่ศีรษะของตนเอง เพราะเคยเป็นพ่อค้าแล้วทำการโกงตาชั่ง เอาข้าวสาลีเคล้าด้วยดินแดงให้หนักกว่าปกติ

เปรตตนที่ ๒ ทุบศีรษะของตนเอง ด้วยกรรมที่เอาเชือกหนัง ๒ เส้น ตีมารดาของตนเอง

เปรตตนที่ ๓ เอาเล็บจิกหลังจิกเนื้อ และเลือดของตนเองกิน ด้วยกรรมที่พูดคำสบถสาบานเอาไว้

เปรตตนที่ ๔ กินคูถอันเป็นของไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็นเพราะกรรมคือ ได้สบถด้วยมุสาวาทเช่นกัน

ขุ.เปต. จูฬวรรค มก. ๔๙/๓๙๓, มจ. ๒๖/๒๓๘, ปส. ๖๑/๑๙๗

๗.๒.๓ อัมพลักขรเปรต

โทษของการล้อเล่นซ่อนผ้าของเพื่อน

พ่อค้าคนหนึ่งในพระนครเวสาลีเป็นผู้มีจิตใจงาม เป็นคนมีศีล มีวาจาอ่อนหวาน นำกระดูกศีรษะโคมาวางไว้เป็นทางเดินบนเปือกตม

วันหนึ่ง เมื่อสหายของตนจะเล่นน้ำมีความคิดจะล้อเล่นกับสหาย จะทำให้เขาลำบากจึงนำผ้านุ่งไปซ่อน ส่วนหลานนั้นก็ขโมยภัณฑะจากเรือนอื่นมาไว้ในร้านของพ่อค้า เจ้าของภัณฑะจับได้ ส่งพ่อค้าให้พระราชา พระราชาจึงให้ประหารพ่อค้านั้น

พ่อค้าตายแล้วไปเกิดเป็นภุมเทพเจ้าผู้เปลือยกาย เพราะการนำผ้าสาฎกของสหายไปซ่อนด้วยหวังจะล้อเล่น แต่มีม้าอาชาไนยทิพย์มีความเร็วทันใจ เพราะเอาศีรษะโคทำสะพานเป็นทางเดิน

ขุ.เปต. มหาวรรค มก. ๔๙/๔๔๗, มจ. ๒๖/๒๕๐, ปส. ๖๑/๒๒๒

๗.๒.๔ โภคสังหรณเปรต

โทษของการโกงเครื่องนับ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ชนทั้งหลายว่า ในกรุงราชคฤห์มีหญิง ๔ คน ทำการค้าเนยใส น้ำผึ้ง น้ำมัน และข้าวเปลือก ด้วยเครื่องนับที่โกง เป็นต้น รวบรวมทรัพย์เลี้ยงชีพโดยมิแยบคาย

เมื่อแตกกายไปแล้วได้กำเนิดเป็นนางเปรตอยู่ที่หลังคูเมือง ในเวลากลางคืน ร้องระงมด้วยความทุกข์เข้าครอบงำมีเสียงน่าสะพรึงกลัว เสวยผลแห่งกรรมของตน

ขุ.เปต. มหาวรรค มก. ๔๙/๕๘๘, มจ. ๒๖/๒๙๙, ปส. ๖๑/๒๘๑

๗.๒.๕ ติโรกุฑฑสูตร, เปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสาร

โทษของการทำอันตรายแก่ทานของภิกษุสงฆ์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๘.๒ หน้า ๒๒๑

๗.๒.๖ สัมพลหุสสูตร

วิบากของการลักทรัพย์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย อทินนาทาน (การลักทรัพย์) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งอทินนาทานอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้เสื่อมโภคทรัพย์แก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๙๕, มจ. ๒๓/๓๐๑, ปส. ๔๓/๕๓

๘. บาปจากการประพฤติผิดในกาม

๘.๑ องค์แห่งกาเมสุมิจฉาจารมี ๔ ประการ

๑. วัตถุที่ไม่พึงเสพ

๒. จิตคิดจะเสพ

๓. มีความพยายามในการเสพ

๔. ยังมรรคต่อมรรคให้จรดกัน

โทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคุณธรรมของผู้ที่ถูกล่วงละเมิด

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๒๘๒, ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๓๖, ปส. ๔๗/๔๖

๘.๒ ตัวอย่างและโทษของการประพฤติผิดในกาม

๘.๒.๑ อุปปลวัณณาเถรีวัตถุ

นันทมาณพข่มขืนพระอรหันตเถรี

เมื่อพระอุบลวรรณาเถรีบวชแล้วไม่นานได้บรรลุอรหัตผล เที่ยวจาริกไปในชนบท ชนทั้งหลายได้ทำกระท่อมให้ท่านพักในป่า ในสมัยนั้น ยังไม่บัญญัติห้ามภิกษุณีอยู่ป่า

วันหนึ่ง นันทมาณพได้เข้าไปกระทำกรรมอันตนปรารถนาแล้วหนีไป แผ่นดินแยกออกเป็น ๒ ส่วน นันทมาณพถูกแผ่นดินสูบลงสู่อเวจีมหานรก แต่พระนางไม่ถือโทษ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คนพาลเมื่อกระทำกรรมอันลามกอยู่ ย่อมยินดีร่าเริงประดุจบุรุษเคี้ยวกินรสของหวาน ย่อมสำคัญบาปประดุจน้ำผึ้งตราบเท่าที่บาปยังไม่ให้ผล พระขีณาสพทั้งหลายไม่ยินดีในกามสุข เหมือนหยาดน้ำหยดลงใบบัว ย่อมไม่ติดไม่ตั้งอยู่กลิ้งตกไป ฉันนั้น

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๒๑๓, มจ. ๒๕/๔๘

ขุ.ธ. พราหมณวรรค มก. ๔๓/๔๖๘, มจ. ๒๕/๑๖๐, ปส. ๔๙/๒๐๐

๘.๒.๒ บุตรเศรษฐีชื่อเขมกะ

อนาถบิณฑิกเศรษฐีอนุเคราะห์หลานที่ประพฤติผิดภรรยาผู้อื่น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๑๐.๓.๑ หน้า ๒๕๙

๘.๒.๓ บุพกรรมของพระอิสิทาสีเถรี

โทษของการเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น

ธิดาเศรษฐีชื่อ อิสิทาสี เมื่อออกเรือนไปอยู่กับสามีที่มีทรัพย์เสมอกัน ปรนนิบัติทุกอย่างเป็นอย่างดี มีศีล แต่สามีก็รังเกียจนาง ต่อมามีสามีคนที่สอง มีทรัพย์น้อยกว่า สามีก็รังเกียจอีก แม้ให้ชายขอทานเป็นสามีคนที่สาม ชายขอทานก็รังเกียจนาง นางสลดใจจึงออกบวชได้บรรลุอรหัตผล

วันหนึ่ง พระโพธิเถรีซึ่งเป็นพระอรหันต์ ได้ถามถึงบุพกรรมของนาง

นางจึงเล่าอดีตชาติว่า ในอดีตกาล เคยเกิดเป็นช่างทอง เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่นจึงตกนรกมาเกิดเป็นลิง ถูกจ่าฝูงกัดอวัยวะสืบพันธุ์ ต่อมาเกิดเป็นแพะ พาเด็กขี่หลังไปกระแทกอวัยวะสืบพันธุ์ป่วยเป็นโรคหนอง

ชาติต่อมา เกิดเป็นโคก็ถูกตอน และป่วยเป็นโรคตาบอด

ชาติต่อมา เกิดเป็นกระเทย

ชาติต่อมา เกิดเป็นหญิงยากจน เมื่อโตขึ้นได้เป็นภรรยาคนที่สองของนายกองเกวียนชื่อ คิริทาส แต่นางทำให้นายกองเกวียนกับภรรยาคนแรก ผู้มีศีล มีคุณ มียศ ให้แตกแยกกัน นี้เป็นบุพกรรมที่ทำให้สามีทั้ง ๓ รังเกียจนาง

ขุ.ชา. จัตตาฬีสนิบาต มก. ๕๔/๔๕๙, มจ. ๒๖/๖๒๒, ปส. ๖๔/๒๐๔

๘.๒.๔ พระนางมัลลิกาเทวี

ระลึกถึงการผิดศีลกาเมตอนสิ้นใจไปเกิดในอบาย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๓.๔.๔.๑๑.๒ หน้า ๔๓๓

๘.๒.๕ บุตรเศรษฐีลวงภรรยาคนอื่นล่วงอสัทธรรม

ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ภิกษุรูปหนึ่งทำกาลกิริยาแล้ว เกิดในตระกูลเศรษฐีอันมั่งคั่งมีโภคะมากเป็นคนมีราคะ เพราะเหตุนั้นจึงประพฤติผิดในภรรยาของคนอื่น ได้ถึงแก่กรรมแล้วเกิดในนรก หมกไหม้ในนรกแล้วไปปฏิสนธิเป็นหญิงในท้องของภรรยาเศรษฐี ด้วยเศษวิบากกรรมที่เหลือ ทำให้ภรรยาของเศรษฐีนั้นตั้งครรภ์ด้วยท้องที่ร้อน เพราะร่างกายของสัตว์ทั้งหลายที่มาจากนรกย่อมเป็นของร้อน

ขุ.สุ. อุรควรรค มก. ๔๖/๑๔๘

๘.๒.๖ พระโสไรยเถระ

โทษของการคิดล่วงเกินพระอรหันต์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๕.๖ หน้า ๓๗๑

๘.๒.๗ อุมมาทันตีชาดก

พระราชาทรงปฏิพัทธ์ในนางอุมมาทันตีภรรยาเสนาบดี

ภิกษุรูปหนึ่ง ขณะออกบิณฑบาต เห็นหญิงคนหนึ่งรูปร่างงดงามมีจิตปฏิพัทธ์ ทำให้ร่างกายผอม ไม่ยินดีในการประพฤติธรรม เป็นผู้เบื่อหน่าย เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระราชานามว่าสีวี มีสหายที่เกิดพร้อมกัน เป็นบุตรของเสนาบดีชื่อ อภิปารกะ เล่าเรียนจนจบศิลปศาสตร์ด้วยกัน

ในพระนครนั้น มีธิดาของติริฏิวัจฉเศรษฐีมีลักษณะงดงาม นามว่า อุมมาทันตี ปุถุชนใดพบเห็นนางเข้าแล้วไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยภาวะของตน ไม่สามารถตั้งสติได้ ต่อมานางได้เป็นภริยาของอภิปารกะ

สมัยหนึ่ง พระราชาไปร่วมงานมหรสพ ขณะเดินทางได้เห็นนางก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยภาวะของตน จึงให้นายสารถีกลับพระราชวัง เสด็จขึ้นปราสาทบรรทมบ่นเพ้อบนที่บรรทม ภายหลังอภิปารกะแสดงธรรมแก่พระราชา

พระราชาก็กลับได้สติตั้งมั่นในธรรม ไม่ยอมประพฤติผิดเพราะเหตุแห่งหญิง

เมื่อพระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมจบลง ภิกษุรูปนั้นก็ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า อภิปารกเสนาบดีในครั้งนั้นได้มาเป็นพระสารีบุตรนางอุมมาทันตีได้มาเป็น พระนางอุบลวรรณา ส่วนพระเจ้าสีวิราชคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ปัญญาสนิบาต มก. ๖๒/๓๕, มจ. ๒๘/๑๑, ปส. ๖๘/๑๕๓

๘.๒.๘ เปรตจมหลุมคูถ

วิบากกรรมที่เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตจมอยู่ในหลุมคูถจนมิดศีรษะ ทั้งสองพากันเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาสนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า เปรตนี้เคยเป็นชู้กับภรรยาของคนอื่น หลังจากตายแล้วไปตกนรกหมกไหม้หลายแสนปี ด้วยผลกรรมที่เหลือ จึงมาเกิดเป็นเปรตนี้

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๑๖, มจ. ๑๖/๓๐๘, ปส. ๒๖/๑๐๓

๘.๒.๙ นิจฉวิตถีสูตร, เปรตหญิงไม่มีผิว

วิบากกรรมที่ประพฤตินอกใจสามี

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเปรตหญิงไม่มีผิวหนังลอยขึ้นสู่กลางอากาศ แร้ง กา นกตะกรุม ต่างรุมจิกทึ้งเปรตหญิงนั้น เปรตหญิงนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ทั้งสองพากันเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาสนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า เปรตหญิงนี้เคยประพฤตินอกใจสามี หลังจากตายแล้วตกนรกหมกไหม้หลายแสนปี ด้วยผลกรรมที่เหลือ จึงมาเกิดเป็นเปรตนี้

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๑๘, มจ. ๑๖/๓๐๙, ปส. ๒๖/๑๐๓

๘.๒.๑๐ กัณณมุณฑเปรต

ภรรยานอกใจสามีตายแล้วไปเป็นเปรต

อุบาสกผู้มีศรัทธาในเมืองกิมพิละ แต่มีภรรยาเป็นคนทุศีลประพฤตินอกใจสามี เมื่ออุบาสกถามภรรยาจึงกล่าวว่า ไม่ได้นอกใจอุบาสกด้วยกายและใจ ถ้าประพฤตินอกใจขอให้สุนัขหูด้วนกัดกินอวัยวะน้อยใหญ่ ด้วยวิบากกรรมนั้น หลังจากตายแล้วไปบังเกิดเป็นเปรตใกล้สระโปกขรณีตลอด ๗๐๐ ปี ถูกสุนัขหูด้วนกัดกินอวัยวะน้อยใหญ่

ขุ.เปต. อุพพรีวรรค มก. ๔๙/๓๑๒, มจ. ๒๖/๒๒๒, ปส. ๖๑/๑๗๒

๘.๒.๑๑ กุมารเปรต

เปรตมีแต่ความหิวเพราะเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น

พระโอรสของพระเจ้าโกศล ๒ พระองค์ มีความมัวเมาในขณะเป็นหนุ่ม กระทำกรรมอันไม่สมควร คือ การประพฤติคบหากับภรรยาของคนอื่น หลังจากตายแล้ว ไปบังเกิดเป็นเปรตที่หลังคูน้ำ เมื่อถึงเวลากลางคืนต่างพากันร้องด้วยเสียงน่าสะพรึงกลัว จนมนุษย์ได้ยินเสียงนั้น จึงพากันมาถวายมหาทานแด่ภิกษุสงฆ์อันมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุข

พระบรมศาสดาจึงตรัสกรรมที่พวกเปรตเหล่านั้นได้ทำไว้ มนุษย์เหล่านั้นได้อุทิศทานที่ทำไว้แก่เปรตเหล่านั้น

ขุ.เปต. มหาวรรค มก. ๔๙/๕๔๕, มจ. ๒๖/๒๘๙, ปส. ๖๑/๒๖๔

๘.๒.๑๒ เสฏฐิปุตตเปรต

เปรต ๔ ตน ร้อง ทุ สะ นะ โส เพราะเคยประพฤติผิดในภรรยาคนอื่น

พระเจ้าปเสนทิโกศลมีจิตปฏิพัทธ์หญิงที่มีสามีแล้ว จึงออกอุบายเพื่อให้ได้หญิงนั้นมา โดยให้สามีของหญิงนั้นไปนำดินสีอรุณและดอกอุบลมาถวาย

บุรุษนั้นกลับเข้าเมืองไม่ทัน จึงนอนที่หน้าประตูเมือง

ส่วนพระราชาเมื่อเวลาจะบรรทมได้ยินเสียงอักขระ ๔ ตัว คือ ทุ สะ นะ โส จากเปรต ๔ ตน ที่ได้ทำกรรมชั่วขณะที่เป็นมนุษย์ โดยข้องเสพภรรยาของคนอื่น เมื่อตายแล้วไปเกิดในโลหกุมภีนรก ประสงค์จะกล่าวคาถาตนละหนึ่งคาถา ขณะลอยขึ้นมาเหนือโลหกุมภีก็กล่าวได้เพียงคำเดียว แล้วจมลงไปในโลหกุมภีนรก

พระราชาทรงสดับเรื่องราวที่พระบรมศาสดาตรัสทั้งหมด จึงเกิดความสังเวชละความเพ่งเล็งในหญิงอื่น ยินดีแต่ในภรรยาของตน

ขุ.เปต. มหาวรรค มก. ๔๙/๕๙๑, มจ. ๒๖/๓๐๐, ปส. ๖๑/๒๘๕

๘.๒.๑๓ สัมพลหุสสูตร

วิบากของการประพฤติผิดในกาม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย กาเมสุมิจฉาจาร (การประพฤติผิดในกาม) ที่บุคคลเสพเจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งกาเมสุมิจฉาจารอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้เป็นผู้มีศัตรู และเป็นผู้มีเวรแก่ผู้เป็นมนุษย์

อัง. อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๙๕, มจ. ๒๓/๓๐๑, ปส. ๔๓/๕๓

๙. บาปจากการพูดเท็จ

๙.๑ องค์แห่งมุสาวาทมี ๔ ประการ

๑. เรื่องเท็จ
๒. จิตคิดจะพูดเท็จ
๓. ความพยายามเกิดจากจิตนั้น
๔. พูดเท็จต่อคนอื่นและเขาเข้าใจ

โทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความเสียหายของผู้ฟัง

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๒๘๓, ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๓๖, ปส. ๔๗/๔๖

๙.๒ ตัวอย่างและโทษของการพูดเท็จ

๙.๒.๑ ปฐมโวหารสูตร

อนริยโวหาร ๘ ประการ ลักษณะของคำพูดเท็จ

๑. พูดในสิ่งที่ไม่ได้เห็นว่าได้เห็น
๒. พูดในสิ่งที่ไม่ได้ฟังว่าได้ฟัง
๓. พูดในสิ่งที่ไม่ทราบว่าได้ทราบ
๔. พูดในสิ่งที่ไม่ได้รู้ว่าได้รู้
๕. พูดในสิ่งที่เห็นว่าไม่ได้เห็น
๖. พูดในสิ่งที่ได้ฟังว่าไม่ได้ฟัง
๗. พูดในสิ่งที่ได้ทราบว่าไม่ได้ทราบ
๘. พูดในสิ่งที่ได้รู้ว่าไม่ได้รู้

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๖๐๙, มจ. ๒๓/๓๖๙, ปส. ๔๓/๑๐๙

๙.๒.๒ ขยายความการพูดเท็จ

๑. ไม่เห็น คือ ไม่เห็นด้วยตา
๒. ไม่ได้ยิน คือ ไม่ได้ยินด้วยหู
๓. ไม่ทราบ คือ ไม่ได้สูดดมด้วยจมูก ไม่ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น ไม่ได้สัมผัสทางกาย
๔. ไม่รู้ คือ ไม่รู้ด้วยใจ

วิ.มหา. ปาจิตติยกัณฑ์ มก. ๔/๔, มจ. ๒/๑๘๗, ปส. ๓/๒๑๙

๙.๒.๓ เจติยราชชาดก

โทษของการพูดเท็จ

พระบรมศาสดาทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตถูกแผ่นดินสูบ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระเจ้าอุปริจราชครองราชสมบัติในโสตถิยนคร มีอิทธิฤทธิ์ ๔ ประการ คือ เสด็จไปในอากาศ มีเทวบุตร ๔ องค์ อารักขา มีกลิ่นกายหอมฟุ้ง กลิ่นปากหอมเหมือนกลิ่นดอกบัว

พระเจ้าอุปริจราชมีปุโรหิตชื่อกปิละ กปิละมีน้องชายชื่อโกรกลัมพกะ

ในสมัยที่พระเจ้าอุปริจราชเป็นพระราชกุมาร เคยสัญญาจะให้โกรกลัมพกะได้เป็นปุโรหิต เมื่อตนได้ขึ้นครองราชสมบัติ แต่พอพระองค์ได้ขึ้นครองราชสมบัติ ปุโรหิตกปิละเข้าไปทูลลาออกบวชเป็นดาบสอยู่ในพระราชอุทยาน และทูลขอให้ตั้งบุตรของตนเองเป็นปุโรหิตแทนโกรกลัมพกะ โกรกลัมพกะจึงผูกอาฆาตพี่ชาย

วันหนึ่ง พระราชามาพบโกรกลัมพกะ ทราบว่าไม่ได้ตำแหน่งปุโรหิต จึงตรัสว่าจะให้โกรกลัมพกะได้เป็นใหญ่ โดยจะตรัสมุสาวาทว่าโกรกลัมพกะน้องชายของปุโรหิตเป็นพี่ชายของปุโรหิตในอีก ๗ วัน ข้างหน้า

ในคราวนั้นคนทั้งหลายรู้ทั่วกัน จึงพากันไปคอยดูมุสาวาทว่าเป็นอย่างไร เพราะคนในยุคนั้นไม่กล่าวมุสาวาท

ครั้นถึงวันที่ ๗ คนทั้งหลายพากันไปประชุมที่พระลานหลวง ฝ่ายปุโรหิตคนใหม่ก็รีบไปบอกแก่ดาบสผู้เป็นบิดา

ดาบสก็เหาะมาเตือนพระราชา แต่พระองค์ก็ยังกล่าวมุสาวาทว่า โกรกลัมพกะเป็นพี่ชายของดาบส ดาบสเป็นน้องชายของโกรกลัมพกะ

เทพบุตรทั้ง ๔ องค์ ก็พากันทิ้งพระขรรค์แล้วหายไป ทันใดนั้นกลิ่นพระกายและกลิ่นพระโอษฐ์ก็เหม็นฟุ้ง พระราชาก็พลัดตกจากอากาศลงสู่พื้นดิน

แม้ดาบสทูลเตือนให้พระราชากลับคำพูดตามความจริง พระราชาก็มิได้ทรงเชื่อถ้อยคำของดาบส แผ่นดินก็สูบพระเจ้าอุปริจราชจมหายไปสู่อเวจีมหานรก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้าอุปริจราชในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ ส่วนกปิลพราหมณ์ ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กัจจานิวรรค มก. ๕๙/๕๓๑, มจ. ๒๗/๒๙๒, ปส. ๖๗/๕๒

๙.๒.๔ ธัมมัทธชชาดก

กาหลอกกินไข่นกถูกนกรุมตีจนตาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุโกหกรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานก มีฝูงนกห้อมล้อมอาศัยอยู่เกาะกลางสมุทร พ่อค้ากลุ่มหนึ่งเดินทางโดยเรือ

ต่อมาเรือแตกจึงว่ายเข้าหาเกาะตามที่กาบอกทิศ กาเห็นนกฝูงใหญ่คิดหลอกกินไข่และลูกอ่อนจึงยืนขาเดียว

นกทั้งหลายเชื่อว่ากามีศีล จึงขอให้กาช่วยดูแลไข่และลูกอ่อน กากินไข่และลูกอ่อนจนเต็มท้อง แล้วแกล้งยืนขาเดียว นกทั้งหลายกลับมาจากการหากินก็ไม่สงสัยกา

พญานกแกล้งไปหากินแต่กลับมาซ่อนตัวดูกา เมื่อทราบว่าถูกกาหลอกกินลูก จึงร่วมกับนกทั้งหลายรุมจิกตีกาจนถึงแก่ความตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กาโกหกในครั้งนั้นคือภิกษุโกหกในบัดนี้ ส่วนพญานกคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อาวาริยวรรค มก. ๕๙/๙๗, มจ. ๒๗/๒๓๙, ปส. ๖๖/๓๙๐

๙.๒.๕ นางจิญจมาณวิกา

โทษของการใส่ร้ายพระบรมศาสดา

ครั้งนั้น ลาภสักการะเป็นอันมากเกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสงฆ์ ทำให้พวกอัญญเดียรถีย์พลอยเสื่อมลาภสักการะลง จึงร่วมมือกับนางจิญจมาณวิกาหากลอุบายตัดลาภสักการะเหล่านั้น

นางจิญจมาณวิการับอาสาทำทีเดินเข้าออกจากพระเชตวันมหาวิหาร ในเวลาเช้าตรู่และเวลาเย็น ลวงให้มหาชนสงสัยเข้าใจว่า อยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระบรมศาสดา

เวลาผ่านไปสามสี่เดือนก็ทำตนเป็นผู้มีครรภ์ตั้งขึ้น โดยเอาผ้าพันท้อง พอแปดเก้าเดือน ก็ผูกไม้กลมห่มผ้าทับไว้ที่ท้อง แสดงตนว่ามีครรภ์กับพระบรมศาสดา ด่าพระตถาคตด้วยคำไม่จริง ท่ามกลางบริษัทในระหว่างที่ทรงแสดงธรรม

พระบรมศาสดาตรัสว่า เรื่องนี้จะจริงหรือไม่ มีเราและเจ้าเท่านั้นที่รู้

ขณะนั้นท้าวสักกะพร้อมเทพบุตรทั้ง ๔ แปลงเป็นลูกหนูกัดเชือกที่ผูกไม้กลม ตกลงมาบนหลังเท้าทำให้ปลายเท้าทั้งสองของนางแตก

มหาชนถ่มน้ำลายลงบนศีรษะนาง ขว้างปาด้วยก้อนดินและไม้ ฉุดลากออกจากพระเชตวันมหาวิหาร แผ่นดินใหญ่แตกแยกเป็นช่อง สูบนางจิญจมาณวิกาไปอเวจีมหานรก

ขุ.ธ. โลกวรรค มก. ๔๒/๒๕๕, มจ. ๒๕/๘๘, ปส. ๕๑/๒๗

๙.๒.๖ นางปริพาชิกาชื่อสุนทรี

โทษของการใส่ร้ายพระบรมศาสดา

ครั้งนั้น ลาภสักการะเป็นอันมากเกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสงฆ์ ทำให้พวกอัญญเดียรถีย์พลอยเสื่อมลาภสักการะ จึงหาอุบายโดยร่วมมือกับนางสุนทรี เพื่อตัดลาภสักการะเหล่านั้น

นางสุนทรีรับอาสาทำทีเดินเข้าออกจากพระเชตวันมหาวิหารในเวลาเช้าตรู่ และเวลาเย็น ลวงให้มหาชนสงสัยเข้าใจกันว่า นางอยู่ร่วมพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระบรมศาสดา

เวลาผ่านไปสองสามวัน พวกอัญญเดียรถีย์จ้างพวกนักเลงให้ฆ่านางสุนทรี แล้วหมกไว้ที่ระหว่างกองหยากเยื่อใกล้พระคันธกุฎี เรื่องนี้ทราบกันทั่วพระนครสาวัตถี ชนเป็นอันมากเที่ยวด่าภิกษุว่า ฆ่านางสุนทรี เพื่อปกปิดกรรมลามกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระบรมศาสดาตรัสว่า ผู้พูดคำไม่จริง หรือผู้ทำกรรมลามกแล้วกล่าวว่าไม่ได้ทำ ชนทั้งสองนั้นย่อมเข้าถึงนรกเสมอกัน

ฝ่ายพระราชาส่งราชบุรุษไปสืบเรื่องนี้ ทรงทราบจากพวกนักเลงเหล่านั้น ที่เมาแล้วทะเลาะกันเองในวงสุราว่า พวกอัญญเดียรถีย์ใช้พวกนักเลงให้ฆ่านางสุนทรี

พระราชาจึงเรียกพวกเดียรถีย์มาบังคับให้ป่าวประกาศความผิดของตนทั่วพระนคร แล้วประหารชีวิต

ขุ.ธ. นิรยวรรค มก. ๔๓/๑๙๕, มจ. ๒๕/๑๒๘, ปส. ๕๒/๖๐

ขุ.อุ. เมฆิยวรรค มก. ๔๔/๔๔๙, มจ. ๒๕/๒๔๖, ขุ.สุ. อัฏฐกวรรค มก. ๔๗/๗๑๓

๙.๒.๗ ภิกษุชื่อหัตถกะ

ภิกษุชื่อหัตถกะชอบพูดโอ้อวด พระสัมมาสัมพุทธเจ้ารับสั่งให้เรียกท่านมาสอบถาม จนท่านยอมรับ แล้วจึงตรัสว่า ผู้ไม่มีวัตร พูดเหลาะแหละ ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ เพราะเหตุว่าศีรษะโล้น ผู้ประกอบด้วยความอยาก และความโลภ จะเป็นสมณะได้อย่างไร ส่วนผู้ใดยังบาปน้อยใหญ่ให้สงบได้ ผู้นั้นเรากล่าวว่าเป็นสมณะ

ขุ.ธ. ธัมมัฏฐวรรค มก. ๔๓/๘๒, มจ. ๒๕/๑๑๔, ปส. ๕๑/๒๘๓

๙.๒.๘ พระทัพพมัลลบุตร

วิบากกรรมที่เคยกล่าวตู่พระขีณาสพ

พระทัพพมัลลบุตรเป็นภิกษุผู้เลิศด้านผู้จัดแจงอาสนะ ในอดีตชาติ ท่านได้กล่าวตู่พระขีณาสพ ผลกรรมจึงทำให้ท่านตกนรกหลายแสนปี

ในภพชาติสุดท้ายออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์เมื่ออายุ ๗ ขวบ

ขุ.เถร. เอกกนิบาต มก. ๕๐/๘๕, มจ. ๒๖/๓๐๕, ปส. ๖๒/๕๓

๙.๒.๙ กักกรุชาดก

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นเทพบุตรติเตียนปุโรหิตพูดโกหก

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัต จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีมหรสพใหญ่ในเมืองพาราณสี หมู่มนุษย์ นาค ครุฑ เทวดา เป็นจำนวนมากพากันมาชมมหรสพ

ครั้งนั้นมีเทพบุตร ๔ องค์ เทริด (เครื่องประดับศรีษะ) ดอกไม้ทิพย์มาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มาดูมหรสพ กลิ่นดอกไม้ทิพย์หอมตลบทั่วพระนคร

หมู่มนุษย์พากันสอบถามว่า ใครประดับดอกไม้

เทพบุตรทั้ง ๔ จึงปรากฏตัว หมู่มนุษย์เมื่อทราบว่าเป็นเทพบุตร จึงขอดอกไม้ทิพย์

เทพบุตรทั้ง ๔ จึงบอกว่า ดอกไม้ทิพย์นี้มีอานุภาพมาก สมควรแก่เทพยดาเท่านั้น ไม่ควรแก่ผู้ทุศีล ไม่มีปัญญามีอัธยาศัยชั่ว

ครั้งนั้นปุโรหิตของพระเจ้าพาราณสี คิดว่าคุณสมบัติดีๆ ไม่มีในตัวเรา แต่เราจะพูดโกหกเอาดอกไม้ทิพย์ จึงแสดงตนโกหกกับเทพบุตรทั้ง ๔ ว่า ตนเป็นคนมีศีล มีคุณสมบัติตามที่เทพบุตรกล่าว เทพบุตรทั้ง ๔ จึงให้ดอกไม้ทิพย์สวมศีรษะของปุโรหิตแล้วกลับสู่สวรรค์

ในขณะนั้นปุโรหิตเกิดปวดศีรษะอย่างรุนแรง จะถอดดอกไม้ทิพย์ออกจากศีรษะก็ไม่ได้ คนทั้งหลายจึงพาปุโรหิตไปส่งที่เรือน เขาได้รับทุกข์ทรมานถึง ๗ วัน

พระราชาปรึกษากับอำมาตย์ทั้งหลายจึงจัดมหรสพครั้งใหม่ เพื่อให้เทพบุตรทั้ง ๔ ลงมา

เทพบุตรทั้ง ๔ ลงมา ปุโรหิตจึงอ้อนวอนขอความช่วยเหลือ

เทพบุตรทั้ง ๔ จึงติเตียนปุโรหิตในท่ามกลางมหาชนว่า ต้องได้รับทุกขเวทนาเพราะผลแห่งการพูดโกหก แล้วปลดดอกไม้ทิพย์จากศีรษะของปุโรหิต พากันกลับไปสู่สวรรค์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เทพบุตรทั้ง ๔ มาเป็นพระมหากัสสปะ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ และพระพุทธองค์มาเป็นเทพบุตรองค์ใหญ่

ขุ.ชา. กุฏิทูสกวรรค มก. ๕๘/๕๕๕, มจ. ๒๗/๑๗๗, ปส. ๖๖/๒๓๕

๙.๒.๑๐ บุพกรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เหตุที่ถูกนางจิญจมาณวิกากล่าวตู่

ในอดีตชาติ พระโพธิสัตว์เกิดเป็นนักเลงชื่อมุนาฬิ คบคนชั่วเป็นมิตร ได้กล่าวตู่นันทะสาวกของพระพุทธเจ้า ด้วยวิบากของอกุศลนั้น ทำให้ถูกไฟนรกไหม้อยู่ถึงหมื่นปี เกิดเป็นมนุษย์ก็ถูกกล่าวตู่มากมาย

ในอัตภาพสุดท้ายได้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พวกเดียรถีร์คิดจะทำลายลาภสักการะ จึงให้นางปริพาชิกาชื่อจิญจมาณวิกา กล่าวตู่พระบรมศาสดาด้วยคำเท็จต่อหน้ามหาชน

ขุ.อป. พุทธาปทาน มก. ๗๐/๒๒๑, ปส. ๘๐/๑๔๗

๙.๒.๑๑ บุพกรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เหตุที่ถูกนางสุนทรีกล่าวตู่

ในอดีตชาติ พระโพธิสัตว์เกิดเป็นนักเลงชื่อมุนาฬิ คบคนชั่วเป็นมิตร ได้กล่าวตู่พระปัจเจกพุทธเจ้านามว่าสุรภิ ว่าเป็นภิกษุทุศีลมีธรรมอันลามก ด้วยวิบากของอกุศลนั้น ทำให้ไหม้อยู่ในนรกหลายพันปี

ในอัตภาพสุดท้ายได้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พวกเดียรถีร์คิดจะทำลายลาภสักการะ จึงให้นางปริพาชิกาชื่อสุนทรี กล่าวตู่พระบรมศาสดาด้วยคำเท็จต่อหน้ามหาชน

ขุ.อป. พุทธาปทาน มก. ๗๐/๒๒๓, ปส. ๘๐/๑๔๗

๙.๒.๑๒ ทุจริตวิปากสูตร, สัมพลหุสสูตร

วิบากของการพูดเท็จ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย มุสาวาท (การพูดเท็จ) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งมุสาวาทอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ถูกกล่าวตู่ด้วยคำไม่จริงแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๙๕, มจ. ๒๓/๓๐๑, ปส. ๔๓/๕๓

๑๐. บาปจากการพูดคำหยาบ

๑๐.๑ ประเภทของคำด่า

คำด่ามี ๒ อย่าง คือ

๑. คำด่าหยาบ

๒. คำด่าสุภาพ

วิ.ป. มก. ๑๐/๔๕๗, มจ. ๘/๔๓๔, ปส. ๑๐/๔

๑๐.๒ องค์แห่งผรุสวาจามี ๓ ประการ

๑. มีผู้อื่นที่พึงด่า

๒. จิตโกรธ

๓. ด่า

โทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับศีลธรรมหรือคุณของผู้ถูกด่า

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๒๘๕

๑๐.๓ ตัวอย่างและโทษของการพูดคำหยาบ

๑๐.๓.๑ พูดเสียดแทงให้เจ็บใจ

พูดเสียดแทงให้เจ็บใจด้วยอาการ ๑๐ อย่าง คือ

๑. ชาติ

๒. ชื่อ

๓. โคตร

๔. การงาน

๕. ศิลปะ

๖. โรค

๗. รูปพรรณ

๘. กิเลส
๙. อาบัติ
๑๐. คำด่า

วิ.มหา. ปาจิตติยกัณฑ์ มก. ๔/๒๙, มจ. ๒/๒๐๒, ปส. ๓/๒๓๑

๑๐.๓.๒ อัฑฒกาสีเถรีคาถา

โทษของการด่าภิกษุณีผู้เป็นพระอรหันต์

ในสมัยของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอัฑฒกาสีเถรีเคยบรรพชาในศาสนา แต่ได้ล่วงเกินด่าภิกษุณีผู้เป็นพระอรหันต์ว่า เป็นหญิงแพศยา ด้วยบาปกรรมนั้นทำให้ตกนรก พ้นจากนรกแล้วมาเกิดในตระกูลหญิงแพศยา

ในชาติสุดท้ายเกิดในตระกูลเศรษฐี รูปงามดังนางเทพอัปสร กษัตริย์ทั้งหลายเห็นนางจึงส่งไปไว้ในพวกหญิงแพศยา ด้วยผลแห่งการด่าภิกษุณี ต่อมาได้ฟังธรรมจึงออกบวช ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ขุ.เถรี. ทุกนิบาต มก. ๕๔/๕๒, มจ. ๒๖/๕๕๘, ปส. ๖๔/๒๓

๑๐.๓.๓ ทุติยโกกาลิกสูตร

โทษของการด่าพระอัครสาวก

พระโกกาลิกะออกบวชแล้วเป็นศิษย์ของพระเทวทัต ได้อยู่ในวิหารที่บิดาสร้างให้ในโกกาลิกนคร

ครั้งหนึ่ง พระอัครสาวกทั้ง ๒ ประสงค์จะจำพรรษาอยู่อย่างเงียบๆ จึงพากันไปถึงวิหารนั้น

พระโกกาลิกะได้แสดงความเคารพ พระอัครสาวกทั้ง ๒ ขอจำพรรษาอยู่ ๓ เดือน แจ้งความประสงค์กับพระโกกาลิกะไม่ให้บอกใคร พอครบ ๓ เดือนออกพรรษา ปวารณาแล้วก็อำลาพระโกกาลิกะ

รุ่งเช้า พระโกกาลิกะเข้าไปบอกชาวเมืองว่า ไม่มีใครนิมนต์พระอัครสาวกทั้ง ๒ เลย พระโกกาลิกะคิดว่า พระอัครสาวกทั้ง ๒ เป็นผู้มีความมักน้อยเป็นเยี่ยม จะไม่ยินดีต่อลาภที่เกิดขึ้น

ชาวเมืองพร้อมกันจัดปัจจัยไปถวายพระอัครสาวกทั้ง ๒ ได้ห้ามว่าปัจจัยเหล่านี้ไม่ควรแก่เรา และไม่ควรแก่พระโกกาลิกะ แล้วพากันกลับไป

พระโกกาลิกะผูกอาฆาตว่า เมื่อพระอัครสาวกทั้ง ๒ ไม่รับก็ควรบอกให้เรา แต่กลับไม่ให้เราแล้วหลีกไป ต่อมา พระอัครสาวกพาบริวารไปตามเมืองน้อยใหญ่ ได้กลับมาถึงโกกาลิกนคร

ชาวเมืองจำได้จึงพากันถวายบริขารเป็นจำนวนมาก พระอัครสาวกทั้ง ๒ ก็แบ่งให้แก่ภิกษุสงฆ์

พระโกกาลิกะเห็นดังนั้นจึงคิดว่า เมื่อก่อนพระอัครสาวกทั้งสองเป็นผู้มักน้อย มาบัดนี้เป็นผู้มีความมักมาก จึงเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา กราบทูลความคิดของตน

พระบรมศาสดาทรงทราบว่า พระโกกาลิกะมุ่งหมายจะด่าพระอัครสาวกทั้ง ๒ จึงทรงห้ามถึง ๓ ครั้ง แต่ก็ห้ามไม่ได้

พระโกกาลิกะถวายบังคมลา ไม่ช้านาน กายของพระโกกาลิกะก็เกิดต่อมเท่าเมล็ดผักกาด แล้วใหญ่ขึ้นตามลำดับจนขนาดเท่าผลมะตูม แล้วก็แตกมีหนองและโลหิตไหลออก

พระโกกาลิกะนอนอยู่บนใบกล้วย พรหมที่เคยเป็นอุปัชฌาย์ลงมาเตือนให้ทำจิตให้เลื่อมใสในพระอัครสาวกทั้ง ๒ แต่ท่านไม่เชื่อ เมื่อพระโกกาลิกะตายแล้วไปเกิดในปทุมนรก

สัง.ส. มก. ๒๕/๑๖๗, มจ. ๑๕/๒๔๘, ปส. ๒๔/๑๘๘
ขุ.ธ. ภิกขุวรรค มก. ๔๓/๓๕๓, ปส. ๔๕/๔๔
อัง.ทสก. เถรวรรค มก. ๓๘/๒๗๗

๑๐.๓.๔ โคนันทิวิสาล

โทษของการพูดคำหยาบ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุพวกฉัพพัคคีย์พูดคำหยาบคาย ทรงให้โอวาทว่า แม้แต่สัตว์ดิรัจฉานยังไม่ชอบคำหยาบคายเลย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นลูกโคชื่อนันทวิสาล พราหมณ์คนหนึ่งได้ลูกโคมาเลี้ยงด้วยความรักใคร่เหมือนดังบุตร โคนั้นโตขึ้นตามลำดับมีกำลังมาก โคนั้นคิดตอบแทนคุณพราหมณ์จึงบอกให้ไปท้าพนันกับเศรษฐีว่า ตนลากเกวียนบรรทุกกรวดทรายได้ ๑๐๐ เล่ม ด้วยทรัพย์ ๑ พัน

เศรษฐีไม่เชื่อจึงรับพนัน

พราหมณ์พาโคนันทิวิศาลไปเทียมเกวียน แล้วขึ้นบนเกวียนกล่าววาจาหยาบว่า เฮ้ยโคโกง เอ็งจงลากเกวียนไป

โคนันทิวิศาลเดือดดาลใจจึงไม่ลากเกวียน ทำให้พราหมณ์แพ้พนันเสียทรัพย์ กลับมาที่บ้านนอนซบเซาเศร้าโศกเสียใจ

โคเห็นดังนั้นจึงเข้าไปกล่าวว่า ตั้งแต่มาอยู่ที่บ้านพราหมณ์ไม่เคยทำลายของให้เสียหาย และไม่เคยรังแกใคร ทำไมมาเรียกตนว่า โคโกง

ดังนั้น การที่ไม่ลากเกวียนจึงเป็นความผิดของพราหมณ์ที่พูดหยาบคาย แล้วขอให้พราหมณ์ไปท้าพนันกับเศรษฐีใหม่ด้วยทรัพย์ ๒ พัน

พราหมณ์ไปท้าพนันพร้อมพาโคไปเทียมเกวียน แล้วพูดด้วยถ้อยคำไพเราะ โคจึงลากเกวียน ๑๐๐ เล่มไปโดยรวดเร็ว ทำให้พราหมณ์ชนะพนันเศรษฐีได้ทรัพย์มา ๒ พัน

พราหมณ์พาโคนันทวิศาลกลับบ้านพร้อมความปลาบปลื้มปีติยินดี

พระบรมศาสดาสรุปชาดกว่า พราหมณ์นั้นได้มาเกิดเป็นพระอานนท์ ส่วนโคนันทิวิสาลคือพระองค์ในบัดนี้

วิ.มหา. มก. ๔/๒๗, ขุ.ชา. กุรุงควรรค มก. ๕๕/๓๐๘, มจ. ๒๗/๑๒, ปส. ๖๕/๖๓

๑๐.๓.๕ ปลาชื่อกปิละ

วิบากกรรมของภิกษุผู้มัวเมาในปริยัติยกตนข่มภิกษุทั้งหลาย

ในกาลแห่งพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว กุลบุตรพี่น้อง ๒ คนออกบวช ภิกษุพี่ชายเลือกบำเพ็ญวิปัสสนาธุระ จึงเข้าป่าทำความเพียรไม่นานก็บรรลุอรหัตผล

ภิกษุน้องชื่อกปิละ เลือกเรียนคันถธุระและชำนาญในพระไตรปิฎก ลาภสักการะเป็นอันมากบังเกิดขึ้น เธอมัวเมาเพราะเป็นผู้ได้ฟังมามาก เที่ยวกล่าวสิ่งที่มีโทษว่าไม่มีโทษ กล่าวสิ่งที่ไม่มีโทษว่ามีโทษ ภิกษุทั้งหลายเตือนก็ถูกตวาด แม้ภิกษุพี่ชายเตือนก็ไม่ฟัง ในกาลสิ้นอายุขัย ภิกษุกปิละเกิดในอเวจีมหานรก

ในสมัยพุทธกาล ภิกษุนั้นมาเกิดเป็นปลาใหญ่มีสีเหมือนทองคำ มีปากเหม็นด้วยเศษแห่งวิบาก ต่อมาถูกชาวประมงจับได้ พระราชาทอดพระเนตรเห็นปลา จึงรับสั่งให้คนนำปลาไปทูลถามพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสวิบากกรรมว่า ปลากปิละกล่าวพระพุทธวจนะจึงได้กายสีทอง ที่ปากเหม็นเพราะบริภาษเพื่อนภิกษุ ปลาชื่อกปิละเดือดร้อนใจเอาศีรษะฟาดเรือ ตายแล้วเกิดในนรก

ขุ.ธ. ตัณหาวรรค มก. ๔๓/๒๗๑, มจ. ๒๕/๑๓๗, ปส. ๕๒/๑๒๕

๑๐.๓.๖ อักโกสกสูตร, พยสนสูตร

ภิกษุกล่าวโทษพระอรหันต์ถึงความพินาศ ๑๐ ประการ

๑. ไม่บรรลุธรรม
๒. เสื่อมจากธรรมที่บรรลุแล้ว
๓. พระสัทธรรมไม่ผ่องแผ้ว
๔. เข้าใจว่าตนเองบรรลุธรรม
๕. ไม่ยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์
๖. ต้องอาบัติเศร้าหมอง
๗. เป็นโรคอย่างหนัก
๘. บ้า ฟุ้งซ่าน
๙. หลงทำกาละ
๑๐. ตายไปเข้าถึงอบายภูมิ

อัง.ทสก. เถรวรรค มก. ๓๘/๒๗๖, มจ. ๒๔/๑๙๙, ปส. ๔๕/๔๔

๑๐.๓.๗ ธรรมิกสูตร

โทษของการด่าเพื่อนพรหมจารี

ท่านพระธัมมิกะเป็นเจ้าอาวาสอยู่ในอาวาส ๗ แห่ง ในชาติภูมิชนบท ท่านได้ด่า บริภาษ เบียดเบียน ทิ่มแทง เสียดสีภิกษุอาคันตุกะด้วยวาจาจนอยู่ไม่ได้ ต่อมาถูกชาวบ้านขับไล่ออกจากอาวาสทั้ง ๗ แห่ง จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลเรื่องทั้งหมดให้พระพุทธองค์ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเล่าเรื่องในอดีตว่า ครูทั้ง ๖ คือ

๑. สุเนตตะ
๒. มูคปักขะ
๓. อรเนมิ
๔. กุททาลกะ

๕. หัตถิปาละ

๖. โชติปาละ

แต่ละคนเป็นผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม มีสาวกหลายร้อย ได้แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลาย เพื่อให้ไปเกิดในพรหมโลก แต่สาวกบางพวกไม่เลื่อมใส เมื่อตายไป ก็ไปเกิดในอบายภูมิ ส่วนสาวกที่เลื่อมใส ก็ไปเกิดในสวรรค์ ทรงแสดงเปรียบเทียบว่า ผู้ที่มีจิตคิดร้ายด่าบริภาษครูทั้ง ๖ นั้น จะประสบสิ่งที่มิใช่บุญเป็นอันมาก แต่การด่า การบริภาษเพื่อนพรหมจารีมีโทษมากกว่านั้น

อัง.ฉักก. ธรรมิกวรรค มก. ๓๖/๖๙๔, มจ. ๒๒/๕๒๕, ปส. ๔๑/๑๔๖

๑๐.๓.๘ ติตติรชาดก

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นฤาษีสอนเรื่องฤาษีปากร้าย และนกกระทาตายเพราะปาก

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระโกกาลิกะที่พินาศเพราะวาจาของตน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพราหมณ์ เจริญวัยสำเร็จศิลปะแล้ว ละกามออกบวชเป็นฤาษีทำอภิญญา ๕ สมาบัติ ๘ ให้เกิดแล้ว คณะฤาษีตั้งให้ท่านเป็นอาจารย์

ครั้งนั้น มีดาบสผู้หนึ่งเป็นโรคผอมเหลืองถือพร้าเข้าไปผ่าไม้ ดาบสปากกล้าคนหนึ่งเข้าไปใกล้ แล้วบอกให้ดาบสผู้เป็นโรคให้ฟันที่นั่น ฟันที่นี่ ดาบสขี้โรคขัดใจโกรธ จึงฟันดาบสปากกล้าสิ้นชีวิต

ต่อมา ในที่ไม่ไกลจากอาศรม นกกระทาตัวหนึ่งอยู่บนจอมปลวก ส่งเสียงขันดังลั่นทุกเช้าเย็น ไม่นานก็ถูกนายพรานจับไปฆ่า

พระโพธิสัตว์ไม่ได้ยินเสียงนกนั้นขัน จึงกล่าวว่า วาจาที่ดังเกินไป ความเป็นผู้รุนแรงเกินไป พูดล่วงเวลาย่อมฆ่าผู้มีปัญญาทราม ดุจวาจาที่ฆ่านกกระทาผู้ขันดังเกินไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ดาบสที่ปากกล้าในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระโกกาลิกะ คณะฤาษีได้มาเป็นพุทธบริษัท ส่วนอาจารย์ของคณะฤาษีได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. หังสิวรรค มก. ๕๖/๔๔๒, มจ. ๒๗/๔๘, ปส. ๖๕/๒๘๙

๑๐.๓.๙ สารัมภชาดก

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นโคทรมานเจ้าของที่กล่าวคำหยาบ

เป็นเรื่องราวเช่นเดียวกับนันทิวิสาลชาดก โดยชาดกนี้พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโคทรงกำลังชื่อสารัมภะ เจ้าของเป็นพราหมณ์อยู่ในพระนครตักกสิลา พระบรมศาสดาตรัสเรื่องในอดีตนี้แล้ว ได้ตรัสพระคาถาดังนี้

พึงเปล่งวาจาดีเท่านั้น ไม่พึงเปล่งวาจาชั่วเลย การเปล่งวาจาดีสำเร็จประโยชน์ได้ การเปล่งวาจาชั่วย่อมเดือดร้อนโศกเศร้าลำบาก

ขุ.ชา. อปายิมหวรรค มก. ๕๖/๓๑๐, มจ. ๒๗/๓๗, ปส. ๖๕/๒๒๓

๑๐.๓.๑๐ อักโกสกสูตร

โทษของการบริภาษเพื่อนพรหมจรรย์ ๕ ประการ

๑. ปาราชิก
๒. ต้องอาบัติที่เศร้าหมอง
๓. ตายด้วยโรคเรื้อรัง
๔. หลงกระทำกาละ
๕. เมื่อตายแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

อัง.ปัญจก. มก. ๓๖/๔๖๑, มจ. ๒๒/๓๕๔

๑๐.๓.๑๑ ชัมพุกาชีวก

วิบากกรรมเคยเป็นภิกษุกล่าวร้ายพระขีณาสพ

ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มีชาวเมืองสร้างวิหารถวายพระเถระรูปหนึ่ง อยู่มาวันหนึ่งพระขีณาสพบิณฑบาตผ่านมา ชาวเมืองนั้นนิมนต์ให้ไปฉันที่บ้านในวันรุ่งขึ้น และนิมนต์ให้ไปฉันประจำ พระเถระรูปนั้นโกรธ ด่าพระขีณาสพ

รุ่งเช้า พระขีณาสพจากไปแล้ว ฝ่ายพระเถระรูปนั้นเคาะระฆังด้วยเล็บแล้วไปฉันที่บ้านชาวเมือง พร้อมใส่ความพระขีณาสพ อีกทั้งยังเทภัตตาหารที่เขาฝากถวายพระขีณาสพทิ้งอีกด้วย

เมื่อพระเถระทำกาละแล้วไปตกนรก พอเกิดมาต้องกินคูถ นอนบนแผ่นดิน เปลือยกาย ถอนผมด้วยท่อนแปรงตาล หลอกล่อมหาชนว่า ตนเป็นพระอรหันต์อยู่ ๕๕ ปี จนกระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาโปรด จึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

ขุ.เถร. จตุกกนิบาต มก. ๕๒/๒๕, ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๒๑๘, มจ. ๒๕/๔๙, ปส. ๔๙/๒๐๕

๑๐.๓.๑๒ ชฏิลเศรษฐี

โทษของการกล่าวล่วงเกินพระพุทธเจ้า

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๖.๒.๑๔ หน้า ๓๘๓

๑๐.๓.๑๓ บุพกรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลหนึ่งเพราะอำนาจชาติและความเป็นอันธพาล เห็นสาวกทั้งหลายของพระผุสสสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉันข้าวน้ำมีรสอร่อยจึงด่าว่า เฮ้ย พวกสมณะโล้น พวกท่านจงกินข้าวแดงเถอะ อย่ากินข้าวสาลีเลย เพราะวิบากแห่งอกุศลนั้น พระโพธิสัตว์ต้องเสวยทุกข์อยู่ในอบายทั้ง ๔ หลายพันปี

ในภพชาติสุดท้าย ถึงความเป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ครั้งหนึ่งเสด็จไป ณ ที่ใกล้เมืองเวรัญชา

เวรัญชพราหมณ์เข้าไปสนทนาธรรมจนได้บรรลุโสดาปัตติผลแล้ว กราบทูลพระบรมศาสดาให้จำพรรษาในที่นั้น

วันรุ่งขึ้นเป็นต้นไป มารได้ดลใจชาวบ้านทั้งสิ้นไม่ให้ใส่บาตร

พวกพ่อค้าม้าจึงถวายทานด้วยอาหารม้า ทำเป็นข้าวแดงตลอดพรรษา การดลใจของมารหายไปในวันปวารณา

เวรัญชพราหมณ์ระลึกขึ้นได้จึงสลดใจ ถวายมหาทานแด่พระบรมศาสดาและสาวกแล้วขออดโทษ

ขุ.อป. พุทธาปทาน มก. ๗๐/๒๓๒, ปส. ๘๐/๑๔๗

๑๐.๓.๑๔ สุนีตเถรคาถา

วิบากกรรมที่เคยกล่าวติเตียนพระปัจเจกพุทธเจ้า

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๕.๓.๓ หน้า ๕๐๖

๑๐.๓.๑๕ สุปปิยเถรคาถา

วิบากกรรมที่เคยเมาในสุตะและยกตนข่มผู้อื่น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๕.๓.๒ หน้า ๕๐๖

๑๐.๓.๑๖ ทุจริตวิปากสูตร, สัมพลหุสสูตร

วิบากของการพูดหยาบคาย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ผรุสวาจา (การพูดหยาบคาย) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งผรุสวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้ได้ฟังเรื่องที่ไม่น่าพอใจแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๙๕, มจ. ๒๓/๓๐๑, ปส. ๔๓/๕๓

๑๑. บาปจากการพูดส่อเสียด

๑๑.๑ ที่มาของคำส่อเสียดมีด้วยอาการ ๒ อย่าง คือ

๑. ต้องการให้ผู้อื่นชอบตน

๒. ต้องการให้ผู้อื่นแตกกัน

วิ.ป. มก. ๑๐/๔๕๗, มจ. ๘/๔๓๔, ปส. ๑๐/๔

๑๑.๒ องค์แห่งปิสุณาวาจามี ๔ ประการ

๑. มีผู้อื่นที่จะพึงให้แตกกัน

๒. มุ่งทำให้แตกกัน มุ่งให้ตนเป็นที่รัก

๓. พยายามกล่าวส่อเสียด ยุยง

๔. ผู้อื่นรู้เข้าใจ

โทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับผู้ที่ถูกทำให้แตกกันนั้นมีศีลธรรมมากหรือน้อยเพียงใด

๑๑.๓ ตัวอย่างและโทษของการพูดส่อเสียด

๑๑.๓.๑ บุพกรรมของพระโกณฑธานเถระ

วิบากกรรมที่ทำให้มีรูปสตรีติดตาม

ในภพชาตินี้ ท่านถูกภิกษุทั้งหลายกล่าวหาว่า เป็นคนทุศีล เพราะอดีตชาติ เคยเกิดเป็นเทวดาเกเร แกล้งปลอมตัวเป็นหญิง ทำให้ภิกษุ ๒ รูป แตกความสามัคคีกัน ด้วยกรรมนี้ ทำให้ไปบังเกิดในอเวจีมหานรก หมกไหม้อยู่สิ้น ๑ พุทธันดร

ในพุทธุปบาทกาลนี้ มาบังเกิดในกรุงสาวัตถี ถึงความเจริญวัยแล้วได้บรรพชาอุปสมบทในพระศาสนา ตั้งแต่วันที่ท่านบวชแล้ว มีรูปสตรีติดตามท่านตลอดเวลา ภิกษุทั้งหลายนำความไปกราบทูลแก่พระราชา

เมื่อพระราชาทรงทราบว่า เป็นรูปเทียม จึงตรัสกับพระเถระว่า ท่านขอรับ เมื่อสังกิเลส (เครื่องเศร้าหมอง) เห็นปานนั้น เที่ยวติดตามไปข้างหลังท่านอยู่ คนอื่นๆ จักไม่ถวายภิกษาแก่ท่าน ท่านจงเข้าไปในพระราชวัง ข้าพเจ้าจะบำรุงท่านด้วยปัจจัย ๔

พวกภิกษุทั้งหลายกล่าวติเตียนพระราชาและพระเถระ แม้ในที่สุดพระเถระก็ไม่อาจอดทนได้ จึงกล่าววาจาโต้ตอบ

พระบรมศาสดาทรงเรียกทั้งสองฝ่ายมาไต่สวน ตรัสบุพกรรมของท่านแก่ภิกษุเหล่านั้น แล้วตรัสแก่พระโกณฑธานะว่า เธออาศัยกรรมลามกนี้ จึงถึงประการอันแปลกนี้แล้ว บัดนี้ การที่เธอถือทิฐิอันลามกเห็นปานนั้นอีกไม่สมควร เธออย่ากล่าวอะไรๆ กับภิกษุทั้งหลายอีก จงเป็นผู้ไม่มีเสียงเช่นกังสดาลอันเขาตัดขอบปากแล้ว เมื่อทำอย่างนั้น เป็นผู้ชื่อว่า บรรลุนิพพาน

พระเถระตั้งอยู่ในโอวาท บำเพ็ญเพียรไม่นานก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ขุ.ธ. ทัณฑวรรค มก. ๔๒/๓๖, มจ. ๒๕/๗๓, ปส. ๕๐/๒๑๘

๑๑.๓.๒ สุกรเปรต

วิบากแห่งการพูดส่อเสียดให้ภิกษุแตกกัน

ในอดีตชาติ พระธรรมกถึกได้พูดยุยงให้พระมหาเถระและพระอนุเถระแตกแยกกัน จึงส่งผลให้ต้องไปเกิดเป็นเปรต มีศีรษะเหมือนศีรษะสุกร หางของมันเกิดที่ปาก หมู่หนอนไหลออกจากปากนั้น อยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ

พระบรมศาสดาตรัสว่า แม้พระองค์ก็ได้เห็นสัตว์นั้นที่ควงแห่งต้นโพธิ์เหมือนกัน แต่ไม่ตรัสด้วยอนุเคราะห์แก่ชนเหล่าอื่นว่า ก็ชนเหล่าใด ไม่พึงเชื่อต่อเรา ความไม่เชื่อนั้นพึงมีกรรม มิใช่ประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเหล่านั้น

ขุ.ธ. มรรควรรค มก. ๔๓/๑๑๑, มจ. ๒๕/๑๑๙, ปส. ๕๑/๓๑๔

๑๑.๓.๓ วรรณาโรหชาดก

คนกินเดนพูดส่อเสียด

สมัยหนึ่ง พระสารีบุตรเถระและพระมหาโมคคัลลานเถระ คิดพอกพูนการอยู่ป่าตลอดพรรษานี้ จึงทูลลาพระบรมศาสดาละจากหมู่คณะ ถือบาตรจีวรด้วยตนเองออกจากพระเชตวันมหาวิหาร อาศัยปัจจันตคามแห่งหนึ่งอยู่ในป่า

บุรุษกินเดนคนหนึ่ง มาทำการอุปัฏฐากพระเถระทั้งสองอยู่แล้วคิดว่า พระเถระทั้งสองนี้อยู่พร้อมเพรียงกันเหลือเกิน เราอาจไหมหนอ ที่จะทำลายพระเถระเหล่านี้ให้แตกกัน แล้วพยายามพูดยุยงให้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะแตกความสามัคคีกัน แต่ทำไม่สำเร็จ

ต่อมา พระเถระทั้งสอง ได้ไล่บุรุษกินเดนออกไป แล้วไปเข้าเฝ้ากราบทูลเรื่องนี้แก่พระบรมศาสดา

พระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เป็นรุกขเทวดาอยู่ในป่า ครั้งนั้น ราชสีห์กับเสือโคร่งอยู่ในถ้ำแห่งภูเขาในป่า สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งอุปัฏฐากสัตว์ทั้งสองนั้น กินเดนของสัตว์ทั้งสองจนมีร่างกายใหญ่โต

วันหนึ่งคิดว่า เราไม่เคยกินเนื้อของราชสีห์และเสือโคร่ง เราควรทำให้สัตว์นั้นตายเพราะทะเลาะกันแล้วจึงพูดยุยงให้แตกกัน แต่ด้วยความเป็นผู้มีใจคอหนักแน่นของราชสีห์และเสือโคร่ง สุนัขจิ้งจอกจึงทำไม่สำเร็จ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้นได้มาเป็นคนกินเดน ราชสีห์ได้มาเป็นพระสารีบุตร เสือโคร่งได้มาเป็นพระโมคคัลลานะ ส่วนรุกขเทวาได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. วรรณาโรหวรรค มก. ๕๘/๗๙๓, มจ. ๒๗/๒๑๐, ปส. ๖๖/๓๒๑

๑๑.๓.๔ อานันทสังฆเภทสูตร

โทษของผู้ทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๖.๔.๒ หน้า ๕๒๐

๑๑.๓.๕ ปูติมุขเปรต, เปรตสุกร

วิบากกรรมของการพูดส่อเสียดให้ภิกษุแตกจากกัน

ขณะที่ พระนารทะลงจากเขาคิชฌกูฏ กลับจากบิณฑบาต ได้เข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลถามถึงเปรตตนหนึ่งมีผิวงามดังทิพย์ แต่มีกลิ่นปากเหม็น หมู่หนอนพากันไชชอน

พระบรมศาสดาจึงตรัสเล่าบุพกรรมว่า ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มีภิกษุ ๒ รูป อยู่ในวัดแห่งหนึ่ง มีความรักดุจพี่น้องท้องเดียวกัน ต่อมามีภิกษุธรรมกถึกมาถึงอาวาสนั้น

ภิกษุธรรมกถึกได้แสดงธรรมในวันฟังธรรม ทำให้พระเถระทั้ง ๒ เลื่อมใส จึงได้พาภิกษุธรรมกถึกไปบิณฑบาตในละแวกบ้าน

ภิกษุธรรมกถึกจึงคิดว่า จะทำให้พระเถระทั้ง ๒ หลีกหนีจากวัด เพื่อจะอยู่ในอาวาสนั้นแทน จึงได้กล่าวยุยงส่อเสียดจนพระเถระทั้งสองเข้าใจผิดแตกจากกัน

ต่อมา พระเถระทั้งสองปรับความเข้าใจกัน จึงพากันกลับมาขับไล่ภิกษุธรรมกถึกออกจากวัด แม้ภิกษุธรรมกถึกนั้นเจริญสมณธรรมอยู่ถึง ๒ หมื่นปี ก็ไม่อาจช่วยได้ มรณภาพแล้วไปเกิดในอเวจีมหานรกตลอดพุทธันดร แล้วมาเกิดเป็นเปรตสุกรนี้

ขุ.เปต. อุรควรรค มก. ๔๙/๒๒, มจ. ๒๖/๑๖๘, ปส. ๖๑/๑๘

๑๑.๓.๖ สันธิเภทชาดก

แม่ราชสีห์แตกจากแม่โคเพราะสุนัขจิ้งจอก

ครั้งเมื่อพระบรมศาสดาทรงปรารภวาจาส่อเสียดพระฉัพพัคคีย์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีต พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าพาราณสี ภายหลังได้ครองราชสมบัติแล้ว

ครั้งหนึ่ง นายโคบาลปล่อยโคที่มีครรภ์ไว้ในป่า โคนั้นทำความคุ้นเคยกับแม่ราชสีห์ ต่อมา ทั้งคู่ตกลูกออกมา ลูกของสัตว์ทั้งสองเป็นมิตรกันอย่างดี พรานป่าคนหนึ่งเห็นสัตว์ทั้งสองแล้ว เกิดแปลกใจ

ครั้งหนึ่ง พรานป่าได้นำของป่าไปถวายพระราชา และเล่าเรื่องสัตว์ทั้งสองให้พระราชาฟัง พระราชาทรงฟังแล้วตรัสว่า เมื่อไรก็ตามที่สัตว์ตัวที่สามเกิดขึ้น ให้รีบมาบอก

ต่อมา มีสุนัขจิ้งจอกเข้ามาทำความคุ้นเคยกับสัตว์ทั้งสอง ด้วยความอยากกินเนื้อราชสีห์และเนื้อโค ความทราบถึงพระราชา จึงรีบเสด็จมาทอดพระเนตร ทรงเห็นสุนัขจิ้งจอกทำลายมิตรภาพของสัตว์ทั้งสอง ด้วยคำพูดให้ทะเลาะกัน สุดท้ายราชสีห์และโคทะเลาะกัน ต่อสู้กันจนตายทั้งคู่ กลายเป็นอาหารของสุนัขจิ้งจอก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. จุลลกุณาลวรรค มก. ๕๘/๖๙๘, มจ. ๒๗/๑๙๖, ปส. ๖๖/๒๘๘

๑๑.๓.๗ บุพกรรมของพระอิสิทาสีเถรี

โทษของการพูดส่อเสียดให้สามีและภรรยาแตกกัน

เนื้อความเหมือนข้อ ๘.๒.๓ หน้า ๕๕๒

๑๑.๓.๘ ทุติยสุจิสูตร

วิบากกรรมของการพูดส่อเสียด

ขณะที่พระมหาโมคคัลลานะและพระลักขณะกลับจากบิณฑบาตที่เขาคิชฌกูฏ

พระมหาโมคคัลลานะเห็นเปรตมีขนเป็นเข็มลอยอยู่ในอากาศ เข็มเหล่านั้นเข้าไปในศีรษะแล้วออกทางปาก เข้าไปในปากแล้วออกทางอก เข้าไปทางอกแล้วออกทางท้อง เข้าไปทางท้องแล้วออกทางขาอ่อน เข้าทางขาอ่อนแล้วออกทางแข้ง เข้าไปทางแข้งแล้วออกทางเท้า เปรตนั้นส่งเสียงร้องครวญคราง ทั้งสองพากันเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา สนทนากันในเรื่องนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า เปรตนี้เคยเป็นคนพูดส่อเสียดอยู่ในกรุงราชคฤห์นี้เอง หลังจากตายแล้วไปตกนรกหมกไหม้หลายแสนปี ด้วยผลกรรมที่เหลือ จึงมาเกิดเป็นเปรตนี้

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๗๑๓, มจ. ๑๖/๓๐๗, ปส. ๒๖/๙๘

๑๑.๓.๙ สัพพลหุสสูตร, ทุจริตวิปากสูตร

วิบากของการพูดส่อเสียด

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้

มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งปิสุณาวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้แตกจากมิตรแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๙๕, มจ. ๒๓/๓๐๑, ปส. ๔๓/๕๓

๑๒. บาปจากการพูดเพ้อเจ้อ

๑๒.๑ องค์แห่งสัมผัปปลาปะมี ๒ ประการ

๑. ตั้งใจกล่าววาจาที่ไม่เป็นประโยชน์
๒. กล่าววาจาที่ไม่เป็นประโยชน์นั้น
โทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับพูดบ่อยครั้งหรือไม่

ม.มู มก. ๑๗/๕๕๓

๑๒.๒ ตัวอย่างและโทษของการพูดเพ้อเจ้อ

๑๒.๒.๑ ราธชาดก

ตายเพราะปาก

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นนกแขกเต้าชื่อ ราธะ มีน้องชื่อ โปฏฐปาทะ พรานคนหนึ่งจับลูกนกทั้ง ๒ ไปให้แก่พราหมณ์ พราหมณ์เลี้ยงดูลูกนกเหมือนลูก ครั้งหนึ่ง พราหมณ์ออกจากบ้านไปทำธุระหลายวัน ฝากนางพราหมณีให้นกแขกเต้าช่วยดูแล

นางพราหมณีคบชู้ทั้งกลางวันกลางคืน นกโปฏฐปาทะจะเตือนนางพราหมณี นกราธะห้ามไว้ แต่นกโปฏฐปาทะไม่เชื่อ จึงถูกนางพราหมณีหลอกจับหักคอ โยนใส่เตาไฟ

เมื่อพราหมณ์กลับมาถามนกราธะว่า นางพราหมณีมีชู้หรือเปล่า

นกราธะตอบว่า ธรรมดาบัณฑิตไม่พูดวาจาที่ประกอบด้วยความจริงแต่ไม่ดี ขืนพูดต้องนอนตายดุจนกโปฏฐปาทะ

ขุ.ชา. รุหกวรรค มก. ๕๗/๒๖๒, มจ. ๒๗/๘๙, ปส. ๖๕/๔๘๕

๑๒.๒.๒ กัจฉปชาดก

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นอำมาตย์หาอุบายเตือนพระราชา

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุโกกาลิกะว่า มิใช่ฆ่าตัวเองด้วยวาจาในบัดนี้เท่านั้น แม้เมื่อก่อนก็ฆ่าตัวตายด้วยวาจาเหมือนกัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์อุบัติในตระกูลอำมาตย์ เจริญวัยแล้ว ได้เป็นผู้ถวายการสอนอรรถและธรรมแด่พระราชา แต่พระราชาทรงช่างรับสั่ง เมื่อพระราชาตรัสอยู่คนอื่นไม่มีโอกาสพูดได้เลย

พระโพธิสัตว์ประสงค์จะปรามความพูดมากของพระราชา จึงคิดตรองหาอุบาย

ในกาลนั้น มีเต่าตัวหนึ่งอาศัยอยู่ในสระแห่งหนึ่งในหิมวันตประเทศ มีลูกหงส์สองตัวหากินจนสนิทสนมกับเต่า และชวนเต่าไปเที่ยวถ้ำทองที่ภูเขาจิตรกูฏในป่าหิมพานต์ โดยบอกว่า ขอให้ท่านรักษาปากไว้ ไม่พูดอะไรกับใครๆ เลย

เต่าตอบว่า ได้ ลูกหงส์จึงให้เต่าคาบไม้อันหนึ่ง ส่วนหงส์ทั้งสองคาบปลายไม้ทั้งสองข้างบินไปในอากาศ

พวกเด็กชาวบ้านเห็นหงส์นำเต่าไป จึงตะโกนขึ้นว่า หงส์สองตัวนำเต่าไปด้วยท่อนไม้

เต่าอยากจะพูดว่า ถึงสหายของเราจะพาเราไป เจ้าเด็กถ่อย มันเรื่องอะไรของเจ้าเล่า จึงปล่อยท่อนไม้จากที่คาบไว้ ด้วยเหตุที่หงส์พาไปเร็วมาก จึงตกลงพื้น กระดองแตกเป็นสองเสี่ยง

พระราชาทรงเห็น จึงตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า ทำไมเต่าจึงตกลงมา

พระโพธิสัตว์จึงเล่าเรื่องของเต่าทั้งหมดถวายพระราชา และกล่าวว่า เพราะอยากจะพูดตอบ (ไม่รักษาปาก) จึงปล่อยท่อนไม้ตกจากอากาศถึงแก่ความตาย ข้าแต่มหาราชธรรมดาคนปากกล้าพูดไม่รู้จบ ย่อมได้รับทุกข์เห็นปานนี้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เต่าในครั้งนั้นได้มาเป็นพระโกกาลิกะในครั้งนี้ ลูกหงส์สองตัว ได้มาเป็นพระมหาเถระ ๒ รูป พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนอำมาตย์บัณฑิตได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. พีรณัตถัมภวรรค มก. ๕๗/๓๔๓, มจ. ๒๗/๙๙, ปส. ๖๕/๕๒๑

๑๒.๒.๓ ติตติรชาดก

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นฤาษีสอนเรื่องฤาษีปากร้ายและนกกระทาตายเพราะปาก

เนื้อความเหมือนข้อ ๑๐.๓.๘ หน้า ๕๖๕

๑๒.๒.๔ ติรัจฉานกถาสูตร

การพูดติรัจฉานกถา

เรื่องที่ไม่ควรพูดสำหรับภิกษุมีหลายเรื่อง คือ เรื่องพระราชา โจร มหาอำมาตย์ กองทัพ ภัย การรบ น้ำ ผ้า ที่นอน ดอกไม้ ของหอม ญาติ ยาน บ้าน นิคม สตรี บุรุษ ฯลฯ เพราะถ้อยคำนี้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นพรหมจรรย์เบื้องต้น

เรื่องที่ควรพูด คือ นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเป็นถ้อยคำประกอบด้วยพรหมจรรย์เบื้องต้น

สัง.ม. สมาธิวรรค มก. ๓๑/๔๑๕, มจ. ๑๙/๕๘๙, ปส. ๓๒/๑๖๔

๑๒.๒.๕ วิคคาหิกกถาสูตร

การพูดที่ไม่เป็นประโยชน์สำหรับภิกษุ

ภิกษุทั้งหลาย แม้เธอทั้งหลายก็อย่ากล่าวทุ่มเถียงแก่งแย่งกันว่าท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ แต่ผมรู้ทั่วถึง

ท่านจักรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด แต่ผมปฏิบัติถูก คำพูดของผมมีประโยชน์ แต่คำพูดของท่านไม่มีประโยชน์ คำที่ควรพูดก่อน ท่านกลับพูดภายหลัง คำที่ควรพูดภายหลัง ท่านกลับพูดก่อน เรื่องที่ท่านเคยชินได้ผันแปรไปแล้ว ผมจับผิดคำพูดของท่านได้แล้ว ผมข่มท่านได้แล้ว ถ้าท่านมีความสามารถ ก็จงหาทางแก้คำพูดหรือเปลื้องตนให้พ้นผิดเถิด

ข้อนั้นเพราะเหตุไร

เพราะการกล่าวเช่นนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

เธอทั้งหลายเมื่อจะกล่าวพึงกล่าวว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ฯลฯ

สัง.ม. สมาธิวรรค มก. ๓๑/๔๑๔, มจ. ๑๙/๕๘๙, ปส. ๓๒/๑๖๕

๑๒.๒.๖ ราชสูตร

พระราชาองค์ไหนมีสมบัติมากกว่ากัน

ภิกษุจำนวนมากกลับจากบิณฑบาตแล้วสนทนาเปรียบเทียบระหว่างอานุภาพของพระเจ้าพิมพิสาร กับอานุภาพของพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระผู้มีพระภาคทรงตำหนิว่า การสนทนาเช่นนั้นไม่เหมาะสม และทรงแสดงกิจที่ภิกษุพึงทำ ๒ อย่างคือ

๑. การสนทนาเรื่องธรรม

๒. ความเป็นผู้นิ่งอย่างพระอริยะ

จากนั้นทรงเปล่งอุทานแสดงอานุภาพแห่งอริยวิหารสุข กล่าวคือ ความสุขที่เกิดจากผลสมาบัติ

ขุ.อุ. มุจลินทวรรค มก. ๔๔/๑๖๖, มจ. ๒๕/๑๙๐, ปส. ๕๓/๑๐๔

๑๒.๒.๗ โกกาลิกชาดก

พระโพธิสัตว์เกิดเป็นอำมาตย์ถวายโอวาทให้พระราชาทรงสำรวม

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระโกกาลิกะ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นอำมาตย์ คิดหาอุบายให้พระราชาที่มีปกติตรัสมาก ให้ตรัสน้อยลง

วันหนึ่ง พระราชานั่งอยู่ใต้ร่มมะม่วง กาตัวหนึ่งทำรังบนต้นมะม่วงเลี้ยงลูกนกดุเหว่า เพราะเข้าใจว่าเป็นลูกของตัว พอลูกนกดุเหว่าร้องจึงรู้ว่าไม่ใช่ลูกของตัว ตีลูกนกดุเหว่าจนตกลงจากรัง ต่อหน้าพระที่นั่ง

พระราชาตรัสถามอำมาตย์ถึงเหตุ

อำมาตย์ทูลตอบว่า ลูกนกดุเหว่าพูดมาก ปากกล้าในเวลาไม่สมควร ผู้ใดพูดไม่รู้จักเวลา ผู้นั้นย่อมถูกกำจัดเหมือนนกดุเหว่านี้

พระราชาได้ฟังจึงทรงรู้สึกพระองค์ แล้วไม่ตรัสมากปากกล้าอีกต่อไป ทั้งยังพระราชทานรางวัลแก่อำมาตย์ผู้เตือนสติพระองค์

พระศาสดรตรัสสรุปชาดกว่า ลูกนกดุเหว่าในครั้งนั้นได้มาเป็นพระโกกาลิกะ ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. โกกิลวรรค มก. ๕๘/๕๘๘, มจ. ๒๗/๑๘๑, ปส. ๖๖/๒๔๗

๑๒.๒.๘ ปัณฑรกชาดก

ไม่ควรเปิดเผยความลับที่นำภัยมาให้ตน

พระบรมศาสดาทรงปรารภที่พระเทวทัตทำมุสาวาทแล้วถูกแผ่นดินสูบ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีพ่อค้า ๕๐๐ คน เดินเรือในมหาสมุทร วันที่ ๗ เรือแตก มีพ่อค้าลอยมาขึ้นฝั่งได้เพียงคนเดียว คนทั้งหลายเห็นบุรุษเปลือยกายคิดว่า เป็นผู้หมดกิเลส จึงพากันสักการะบูชาถวายโภชนาหาร

บุรุษนี้จึงถืออุบายนี้เลี้ยงชีพ ไม่ยอมนุ่งผ้าที่นำมาถวาย

ครั้งนั้นมีพญานาคและพญาครุฑ เข้ามาปฏิบัติดูแลบุรุษเปลือยนี้ เพราะได้ฟังคนทั้งหลายพูดกันว่าท่านเป็นผู้วิเศษ

วันหนึ่ง พญาครุฑเข้ามาไหว้ แล้วเล่าให้ชีเปลือยฟังว่า พวกญาติของตนต้องหายนะมากมายเพราะไม่รู้วิธีจับนาค ถูกน้ำท่วมตาย ขอให้ชีเปลือยถามอุบายพญานาคที่พญาครุฑจับไม่ได้ ชีเปลือยก็รับปาก

เมื่อพญานาคมาปฏิบัติ ชีเปลือยก็ถาม พญานาคก็ไม่ตอบเพราะจะทำพวกญาติของตัวหายนะ

ชีเปลือยถามอยู่ ๒-๓ วัน พญานาคจึงขอให้ชีเปลือยรับปากว่าจะเก็บเป็นความลับ ชีเปลือยก็รับปาก พญานาคจึงบอกว่ากลืนหินไว้เต็มท้อง พญาครุฑจับหัวดึงไม่ขึ้นน้ำจึงท่วมตาย ถ้าพญาครุฑจับหางขึ้น หินก็จะไหลออกทางปาก จับนาคไปได้

ต่อมา พญาครุฑเข้ามาหา ชีเปลือยก็บอกความลับดังกล่าว พญาครุฑก็จับพญานาคได้ พญานาคได้อ้อนวอนขอชีวิต แล้วกลับมาอ้างคำสัตย์สาบแช่งชีเปลือยจนถึงแก่ความตาย

พระบรมศาสดาสรุปชาดกว่า ชีเปลือยมาเป็นพระเทวทัต พญานาคมาเป็นพระสารีบุตร ส่วนพญาครุฑมาเป็นพระองค์เอง

ขุ.ชา. ติงสตินิบาต มก. ๖๑/๔๖๑, มจ. ๒๗/๕๗๗, ปส. ๖๘/๕๘

๑๒.๒.๙ พระอุคคเสน

มีอาชีพเป็นนักฟ้อนเพราะเคยล้อเลียนพระอรหันต์

ในอดีตกาล เมื่อชนทั้งหลายกำลังช่วยกันสร้างสุพรรณเจดีย์สำหรับพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พวกกุลบุตรบรรทุกของเคี้ยวของบริโภค กำลังไปยังเจดียสถาน ด้วยตั้งใจว่าจะทำหัตถกรรม

สามีภรรยาคู่หนึ่ง พบพระเถระกำลังเข้าไปเพื่อบิณฑบาต ในระหว่างทางภรรยากล่าวกับสามีว่า ของบริโภคของเรามีมากมาย จงนำบาตรของท่านมา เราทั้งสองจะถวายภิกษา เมื่อถวายแล้วก็กล่าวว่า ขอดิฉันทั้งสองคนพึงมีส่วนแห่งธรรมอันท่านเห็นแล้วนั่นเทียว

พระเถระนั้นเป็นพระขีณาสพ เมื่อท่านเล็งดูทราบภาวะอันจะสำเร็จได้จึงยิ้ม

หญิงนั้นเห็นอาการนั้น จึงพูดกับสามีว่า นาย พระคุณเจ้าของเรายิ้ม เหมือนเด็กนักฟ้อน

ฝ่ายสามีก็ตอบว่า นางผู้เจริญ ก็จะเป็นอย่างนั้นแล้วหลีกไป นี้เป็นบุพกรรมของเขาทั้งสอง

ต่อมาในสมัยพุทธกาล สามีนั้นมาเกิดเป็นบุตรเศรษฐีชื่อ อุคคเสน ภรรยามาเกิดเป็นธิดาของตระกูลนักฟ้อน อุคคเสนมาพบธิดานักฟ้อนเกิดหลงรักนาง จึงมาอยู่และฝึกเป็นนักฟ้อน ได้นางเป็นภรรยา ต่อมา ได้ฟังธรรมจากพระบรมศาสดาจนบรรลุอรหัตผล

ขุ.ธ. ตัณหาวรรค มก. ๔๓/๓๐๘, มจ. ๒๕/๑๔๑, ปส. ๕๒/๑๕๑

๑๒.๒.๑๐ บุพกรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ต้องบำเพ็ญทุกรกิริยา

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพราหมณ์ชื่อ โชติปาละ ได้กล่าวถึงพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า การตรัสรู้ของสมณะโล้นจะมีมาแต่ไหน การตรัสรู้เป็นของได้ยากยิ่ง เพราะวิบากกรรมนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงต้องทำทุกรกิริยามากมายก่อนได้บรรลุพระโพธิญาณ

ขุ.อป. พุทธาปทาน มก. ๗๐/๒๑๓, ปส. ๘๒/๑๖๖

๑๒.๒.๑๑ มโหสถชาดก

ปัญหาเรื่องการรักษาความลับ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระปัญญาบารมีของพระองค์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นมโหสถ บัณฑิต ๔ คน ผู้ไม่หวังดีต่อมโหสถ เข้าไปโจทมโหสถกับพระราชา ให้สอบถามเรื่องการรักษาความลับ

พระราชาทรงเรียกมโหสถมาตรัสถาม เรื่องการรักษาความลับ

มโหสถทูลตอบว่า การปกปิดความลับเอาไว้เป็นความดี การเปิดเผยความลับ บัณฑิตไม่สรรเสริญ เมื่อความปรารถนายังไม่สำเร็จ ไม่ควรเปิดเผยความลับ เมื่อความปรารถนาสำเร็จแล้ว พึงกล่าวตามสบาย ควรรักษาความลับเหมือนรักษาขุมทรัพย์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระกาฬุทายี ส่วนมโหสถบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. มหานิบาต มก. ๖๓/๔๐๘, มจ. ๒๘/๒๗๔, ปส. ๖๙/๑๔๗

๑๒.๒.๑๒ คนที่ปิดความลับไม่ได้ ๙ จำพวก

๑. คนราคจริต
๒. คนโทสจริต
๓. คนโมหจริต
๔. คนเกียจคร้าน
๕. คนหนักในอามิส

๖. สตรี
๗. คนขี้เมา
๘. คนชอบแต่งตัว
๙. เด็ก

มิลิน. ๑๕๐

๑๒.๒.๑๓ ทุจริตวิปากสูตร, สัพพลหุสสูตร

วิบากของการพูดเพ้อเจ้อ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยผลให้ไปเกิดในนรก อำนวยผลให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยผลให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิบากแห่งสัมผัปปลาปะอย่างเบาที่สุด ย่อมอำนวยผลให้มีวาจาที่ไม่น่าเชื่อถือแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๙๕, มจ. ๒๓/๓๐๑, ปส. ๔๓/๕๓

๑๒.๒.๑๔ บททั่วไป

๑๒.๒.๑๔.๑ ทำไมจึงไม่กล่าววาทะลับหลัง และไม่พึงพูดรีบด่วน

คำใดไม่จริงไม่เกิดประโยชน์ หรือแม้จริงแต่ไม่เกิดประโยชน์ คำนั้นไม่ควรกล่าวทั้งต่อหน้าและลับหลัง แต่คำใดจริงและเกิดประโยชน์ พึงรู้กาลเพื่อจะกล่าว ไม่พึงพูดรีบด่วน เพราะกายก็ลำบาก จิตก็แกว่ง เสียงก็คร่า คอก็เครือ แม้คำพูดก็ไม่สละสลวย ไม่พึงรู้ได้ชัด

ม.อ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๓๒๕, มจ. ๑๔/๓๙๖, ปส. ๒๑/๑๕๕

๑๒.๒.๑๔.๒ ไม่พึงปรักปรำภาษาชนบท

ไม่ควรทำความเข้าใจเอาเองว่า คำที่พูดกับท้องถิ่นหนึ่ง เมื่อไปพูดกับอีกท้องถิ่นหนึ่ง คนในท้องถิ่นนั้นคงจะเข้าใจ เพราะของบางอย่าง ท้องถิ่นหนึ่งเรียกอย่างหนึ่ง อีกท้องถิ่นหนึ่งก็เรียกอีกอย่างหนึ่ง

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๓๖, มจ. ๑๔/๓๙๗, ปส. ๒๑/๑๕๕

๑๒.๒.๑๔.๓ สาเลยยกสูตร

ขยายความการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ

๑. เรื่องที่ไม่รู้ ก็พูดว่ารู้
๒. พูดส่อเสียด คือ ได้ฟังจากฝ่ายหนึ่ง แล้วไปบอกอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อทำลาย
๓. พูดคำหยาบ คือ ชอบพูดค่อนขอด หยาบช้าต่อผู้อื่น พูดเหน็บให้เจ็บใจ พูดใกล้ต่อความโกรธไม่เป็นไปเพื่อให้จิตใจตั้งมั่น
๔. พูดเพ้อเจ้อ คือ ชอบพูดไม่ถูกเวลา ชอบพูดไม่จริง ชอบพูดไร้ประโยชน์ พูดไม่เป็นวินัย ไม่มีหลักฐานไม่เป็นที่สิ้นสุด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

ม.มู. จูฬยมกวรรค มก. ๑๙/๒๔๘, มจ. ๑๒/๔๗๔, ปส. ๑๘/๓๒๓

๑๒.๒.๑๔.๔ พหุภาณิสูตร

บุคคลผู้พูดมากมีโทษ ๕ ประการ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พูดมากมีโทษ ๕ ประการ คือ

๑. เป็นเหตุให้พูดเท็จ

๒. เป็นเหตุให้พูดส่อเสียด

๓. เป็นเหตุให้พูดคำหยาบ

๔. เป็นเหตุให้พูดเพ้อเจ้อ

๕. หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

อัง. ปัญจก. อักโกสกวรรค มก. ๓๖/๔๖๖ , มจ. ๒๒/๓๕๗

๑๓. บาปจากการมีความคิดโลภ

๑๓.๑ องค์แห่งอภิชฌามี ๒ ประการ

๑. ทรัพย์สมบัตินั้นเป็นของผู้อื่น

๒. มีจิตคิดเอาของนั้นเป็นของตน

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๒๘๕

๑๓.๒ ตัวอย่างและโทษของความโลภ

๑๓.๒.๑ ทัพพปุปผชาดก

โทษของการโต้เถียงกัน

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระอุปนันทศากยบุตร ผู้มีความทะยานอยาก โดยยึดครองถึง ๒-๓ วัด คอยสอนภิกษุให้สันโดษ สละของประณีตแล้วตนก็เก็บเอาไว้เอง เมื่อออกพรรษาได้ผ้าเต็มคันรถ ระหว่างทางแวะไปในวัดหนึ่งพบภิกษุ ๒ รูป เถียงกันเรื่องแบ่งผ้า พระอุปนันทะจึงอาสาเป็นผู้ตัดสิน จึงเอาผ้าเนื้อหยาบทั้ง ๒ ผืน ให้ภิกษุทั้งสอง แล้วยึดเอาผ้าเนื้อดีเป็นของตน

พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงตรัสเตือนให้พระอุปนันทะตั้งตนไว้ชอบก่อนจะสอนผู้อื่น แล้วทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นรุกขเทวาที่ริมฝั่งแม่น้ำ ที่นั้นมีนาก ๒ ตัว ช่วยกันจับปลาตะเพียนแดงตัวใหญ่ขึ้นมาวางไว้บนบก เกิดการทะเลาะกันเพราะตกลงแบ่งปลากันไม่ได้

สุนัขจิ้งจอกมาพบเข้า จึงอาสาเป็นผู้พิพากษาแบ่งปลา

นากทั้งสองก็ยินยอม

สุนัขจิ้งจอกจึงแบ่งส่วนหัวปลาให้แก่นากตัวหนึ่ง แบ่งส่วนหางปลาให้แก่นากอีกตัวหนึ่ง ส่วนลำตัวของปลา สุนัขจิ้งจอกคาบเอาไปเอง

พระบรมศาสดาตรัสพระคาถาว่า

ในหมู่มนุษย์ ข้อพิพาทกันเกิดขึ้น ณ ที่ใด พวกเขาจะวิ่งหาผู้พิพากษา เพราะผู้พิพากษาเป็นผู้แนะนำพวกเขา ฝ่ายพวกเขาก็จะเสียทรัพย์ ณ ที่นั้น เหมือนนากสองตัวนั้นเอง แต่คลังหลวงเจริญขึ้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอุปนันทะ นาก ๒ ตัว ได้แก่ภิกษุ ๒ รูป ส่วนรุกขเทวาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุกกุวรรค มก. ๕๙/๒๔๑, มจ. ๒๗/๒๖๐, ปส. ๖๖/๔๔๘

๑๓.๒.๒ เสนกชาดก

ของที่ไม่รู้จักอิ่ม ๑๖ อย่าง

พระบรมศาสดาตรัสเล่าอดีตชาติของพระองค์ เมื่อครั้งเป็นเสนกบัณฑิตผู้มีปัญญา ได้ช่วยชีวิตพราหมณ์ให้รอดพ้นจากงูพิษ ในถุงข้าวตามคำของรุกขเทวา และยังออกอุบายจับชายชู้ของภรรยาพราหมณ์ แล้วจึงเนรเทศออกไป อรรถกถาจารย์กล่าวไว้ว่า ขึ้นชื่อว่า ของที่ไม่อิ่มมี ๑๖ อย่าง คือ

๑. มหาสมุทรไม่อิ่มด้วยน้ำ
๒. ไฟไม่อิ่มด้วยเชื้อ
๓. พระราชาไม่อิ่มด้วยราชสมบัติ
๔. คนพาลไม่อิ่มด้วยบาป
๕. หญิงไม่อิ่มด้วยเมถุนธรรม ๑ เครื่องประดับ ๑ การคลอดบุตร ๑
๖. พราหมณ์ไม่อิ่มด้วยมนต์
๗. ผู้ได้ฌานไม่อิ่มด้วยการเข้าฌาน
๘. พระเสขะไม่อิ่มด้วยการให้ทาน
๙. ผู้มักน้อยไม่อิ่มด้วยธุดงค์คุณ
๑๐. ผู้เริ่มความเพียรไม่อิ่มด้วยการปรารภความเพียร
๑๑. ผู้แสดงธรรมไม่อิ่มด้วยการแสดงธรรม
๑๒. ผู้กล้าหาญไม่อิ่มด้วยการบริจาค
๑๓. ผู้มีศรัทธาไม่อิ่มด้วยการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์
๑๔. ทายกไม่อิ่มด้วยบริษัท
๑๕. บัณฑิตไม่อิ่มด้วยการฟังธรรม
๑๖. บริษัท ๔ ไม่อิ่มในการเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พราหมณ์ในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ รุกขเทวาได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนเสนกบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุกกุวรรค มก. ๕๙/๒๖๖, มจ. ๒๗/๒๖๓, ปส. ๖๖/๔๕๕

๑๓.๒.๓ มหาวาณิชชาดก

โลภมากจนตัวตาย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) ข้อ ๔.๖ หน้า ๓๕๑

๑๓.๒.๔ อสิตาภูชาดก

โลภมากลาภหาย

บุตรสาวในตระกูลอุปัฏฐากของพระอัครสาวกทั้งสอง เมื่อแต่งงานไป สามีไม่พอใจบางอย่างจึงออกไปหาความสุขนอกบ้าน ส่วนบุตรสาวไม่ใส่ใจ มุ่งแต่อุปัฏฐากพระสาวก ฟังธรรมจนได้บรรลุโสดาปัตติผล จึงออกบวช ในไม่ช้าก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระราชาเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์ออกบวชเป็นฤาษี ทำฌานและอภิญญาให้เกิด พระราชาเกิดระแวงพระกุมารของพระองค์ เพราะเป็นที่รักของมหาชน จึงทรงเนรเทศพระกุมารไปอยู่ในป่า

พระกุมารทรงพาพระเทวีออกไปอยู่ในป่าด้วย เมื่อพระกุมารเห็นนางกินรีก็ทรงหลงรัก ติดตามนางกินรีไป

ฝ่ายพระเทวีซึ่งมีนามว่า อสิตาภู ทรงทราบว่า พระกุมารไม่ทรงสนพระทัยพระนางแล้ว จึงเสด็จหนีไปพบฤาษีโพธิสัตว์ ทำอภิญญาและสมาบัติแล้วกลับมาที่พัก

ฝ่ายพระกุมาร เมื่อตามนางกินรีไม่ทัน จึงกลับมาหาพระนาง

พระนางจึงเหาะขึ้นไปบนอากาศ บอกความไม่อาลัยในพระกุมารแล้วจึงเหาะจากไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ราชบุตรและราชธิดาในครั้งนั้นได้มาเป็นชนทั้งสองในบัดนี้ ส่วนดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อุปาหนวรรค มก. ๕๗/๔๔๔, มจ. ๒๗/๑๑๐, ปส. ๖๕/๕๖๐

๑๓.๒.๕ วิกัณณกชาดก

คนเห็นแก่อามิสย่อมเดือดร้อน

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันรูปหนึ่งตรัสว่า กามคุณเหมือนลูกชนัก เมื่อปักเข้าไปแล้วยังจระเข้ให้ตาย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

เมื่อครั้งพระโพธิสัตว์เสวยราชสมบัติเป็นพระราชา เสด็จประพาสถึงสระโบกขรณี พนักงานได้ฟ้อนรำขับร้อง แม้ฝูงปลาและเต่าก็ได้ว่ายน้ำตามมาด้วย พระราชาจึงทรงสั่งให้คนนำอาหารมาให้ปลาและเต่ากิน

วันต่อมา จระเข้ได้เข้ามากินปลาเหล่านั้น พระราชาสั่งให้คนเอาชนักแทงจระเข้

เมื่อจระเข้ถูกแทงจึงว่ายน้ำกลับที่พักแล้วถึงแก่ความตาย เปรียบเหมือนคนที่เห็นแก่โลกามิส คือ กามคุณ เมื่อปล่อยใจตามอำนาจกิเลสย่อมเดือดร้อนเหมือนจระเข้ที่ถูกแทง

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้กระสันได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อุปาหนวรรค มก. ๕๗/๔๔๐, มจ. ๒๗/๑๐๙, ปส. ๖๕/๕๕๙

๑๓.๒.๖ กหายมุฏฐิชาดก

โลภมากลาภหาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเจ้าโกศล ซึ่งจะเสด็จออกปราบกบฏในฤดูฝน ระหว่างทางได้เข้าเฝ้าพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ตรัสว่า แม้กาลก่อนพระราชาจะยกทัพไป เมื่อได้ฟังคำของบัณฑิตแล้วไม่เสด็จในเวลาไม่ควร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระราชาออกปราบกบฏ ได้ทรงพักระหว่างทาง พวกทหารให้ถั่วดำแก่ม้า

มีลิงตัวหนึ่งลงจากต้นไม้มากินถั่วดำเข้าไปเต็มปาก แล้วยังหยิบติดมือปีนขึ้นต้นไม้ บังเอิญถั่วดำเม็ดหนึ่งหลุดจากมือตกลงไป ลิงตัวนั้นเกิดเสียดาย ทิ้งถั่วในปากและในมือเพื่อลงไปเอาถั่วดำเม็ดนั้น

อำมาตย์ได้กราบทูลเตือนสติพระราชาว่า ไม่ควรโลภ โดยเสด็จไปในเวลาไม่สมควร คือ ในฤดูฝนซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่า

พระราชาจึงเสด็จกลับ แม้ในปัจจุบันเมื่อพระเจ้าโกศลได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระบรมศาสดาแล้วก็เสด็จกลับกรุงสาวัตถี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนอำมาตย์บัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กัลยาณธรรมวรรค มก. ๕๗/๑๔๖, มจ. ๒๗/๗๗, ปส. ๖๕/๔๓๑

๑๓.๒.๗ กามนีตชาดก

ตัณหาพาบุคคลสู่นรก

พระบรมศาสดาทรงปรารภพราหมณ์ชื่อ กามนีตะ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

พระราชบุตรผู้พี่ได้เป็นพระราชา ส่วนผู้น้องได้เป็นอุปราช พระราชาไม่อิ่มในกามวัตถุและกิเลสกาม

ในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เป็นพระอินทร์จึงแปลงเป็นมาณพเข้าไปทูลพระราชาว่า มีเมือง ๓ เมือง ซึ่งอุดมสมบูรณ์พรั่งพร้อมทุกอย่าง ตนขออาสาไปยึดเมืองมาให้ เพียงพระราชาเตรียมไพร่พลไว้ในวันรุ่งขึ้น

พอวันรุ่งขึ้น พระราชาไม่พบตัวมาณพเกิดโศกเศร้าเสียดายเมืองทั้งสาม ถึงกับประชวร

พระอินทร์จึงแปลงเป็นหมอพราหมณ์มาถวายการรักษา และทูลเตือนสติพระราชาว่า เมื่อครองทั้ง ๔ แคว้นทรงครองผ้า ๔ คู่อย่างไร ทรงเสวยภัตทั้ง ๔ ถาดทองได้อย่างไร บรรทมทั้ง ๔ พระแท่นได้อย่างไร ตัณหาพาบุคคลลงสู่นรก และทูลให้พระราชาตั้งอยู่ในศีล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพราหมณ์กามนีตะ ส่วนท้าวสักกเทวราชคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กาสาววรรค มก. ๕๗/๔๑๕, มจ. ๒๗/๑๐๖, ปส. ๖๕/๕๔๘

๑๓.๒.๘ พระสัปปทาสเถระ

วิบากของความโลภในบริขารจึงกล่าวคุณของคฤหัสถ์

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระสัปปทาสะว่า พระเถระบวชแล้วเกิดกระสัน คิดว่า การตายในเพศบรรพชิตดีกว่าการเป็นคฤหัสถ์ จึงหาอุบายเพื่อการตายของตน

ครั้งหนึ่ง ได้ยืนพาดคอไว้ที่ต้นไม้ จ่อมีดโกนที่ก้านคอ รำลึกถึงศีลของตน เจริญวิปัสสนาแล้วบรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

พระบรมศาสดาตรัสบุพกรรมว่า ในอดีตชาติ ท่านบวชเป็นภิกษุให้กำลังใจภิกษุผู้ใคร่จะสึก ภายหลังเกิดโลภบริขารของภิกษุรูปนั้น จึงกล่าวคุณของคฤหัสถ์

ภิกษุทั้งหลายทูลถามพระบรมศาสดาว่า พระสัปปทาสะบรรลุอรหัตผลขณะจ่อใบมีดโกนที่คอในช่วงเวลาอันสั้นนั้นหรือ

พระบรมศาสดาตรัสว่า ผู้มีความเพียรมั่นคงแม้มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ประเสริฐกว่าผู้เกียจคร้านไม่มีความเพียรที่มีชีวิตอยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๘๓, มจ. ๒๕/๖๕, ปส. ๕๐/๑๑๘

๑๓.๒.๙ อัมพวนเปตวัตถุ

เกิดเป็นเปรตเพราะความโลภในทรัพย์

คฤหบดีผู้เสื่อมจากโภคะ ภรรยาก็ตายเหลือธิดาเพียงคนเดียว จึงพาธิดาไปอยู่กับเพื่อนของตน และเอาเงินที่ตนยืมผู้อื่นมา ๑๐๐ กหาปณะ ไปค้าขาย ได้เงินมา ๕๐๐ กหาปณะ ถูกโจรดักปล้น ตนจึงเอาเงินไปซ่อนที่กอไม้ พวกบริวารหนีไปได้ พ่อค้าถูกโจรฆ่าตายไปเกิดเป็นเปรตเพราะความโลภในทรัพย์

ฝ่ายบริวารไปแจ้งข่าวให้ธิดาทราบ นางเกิดความเสียใจ ได้ถวายทานกุศลแด่พระบรมศาสดาและอุทิศผลบุญให้บิดา เปรตตนนั้นจึงมีทิพยสมบัติ

ต่อมา พ่อค้าที่เคยเป็นบริวารไปค้าขายผ่านเส้นทางเดิม เวมานิกเปรตจึงแสดงตนให้ปรากฏพร้อมทั้งวิมาน ได้บอกบริวารทั้งหลายให้มาดูสมบัติที่ตนซ่อน แล้วฝากสมบัติไปให้ธิดาเพื่อเลี้ยงชีพและใช้หนี้ บริวารเหล่านั้นทำตาม ธิดาจึงนำไปใช้หนี้ ฝ่ายเพื่อนของพ่อค้านั้นให้ธิดาแต่งงานกับลูกชายของตน

เมื่อบารมีของนางเต็มเปี่ยมแล้ว พระบรมศาสดาทรงเปล่งพระฉัพพรรณรังสีมาและตรัสว่า ความประมาทย่อมครอบงำบุคคลผู้ติดในความยินดียินร้ายในความรัก ความชัง ในทุกข์และสุข นางจึงได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.เปต. มหาวรรค มก. ๔๙/๕๗๗, มจ. ๒๖/๒๙๘, ปส. ๖๑/๒๗๗

๑๓.๒.๑๐ อุภโตภัตถชาดก

เพราะความโลภจึงเสียประโยชน์ทั้งทางน้ำและทางบก

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัต ซึ่งเสื่อมจากโภคะแห่งคฤหัสถ์ และไม่สามารถทำสมณธรรมให้สมบูรณ์ได้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นรุกขเทวดา

ในครั้งนั้น พระเทวทัตเกิดเป็นพรานเบ็ด ได้พาลูกไปตกปลาที่บึง ซึ่งเต็มไปด้วยพวกพรานเบ็ดทั้งหลายบังเอิญเบ็ดของตนไปเกี่ยวเข้ากับตอไม้ เขาคิดว่าตกปลาตัวใหญ่ได้ ด้วยความโลภกลัวพวกพรานด้วยกันจะแย่งจึงออกอุบายให้ลูกไปบอกภรรยาให้ทำการทะเลาะกับคนอื่นเพื่อดึงความสนใจ แล้วตนทำการดึงเบ็ดแต่ไม่ขึ้น จึง

เปลื้องผ้ากระโดดลงไปเพื่อจะดู แต่ไปชนตอไม้ตาแตกทั้งสองข้าง เสื้อผ้าที่ถอดไว้ก็ถูกขโมยไป ส่วนภรรยาก็ถูกนายอำเภอสั่งให้จ่ายค่าปรับและเฆี่ยนตี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พรานเบ็ดในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต ส่วนรุกขเทวดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อสัมปทานวรรค มก. ๕๖/๕๕๑, มจ. ๒๗/๕๗, ปส. ๖๕/๓๔๔

๑๓.๒.๑๑ สิงคาลชาดก

เพราะความโลภสุนัขจึงถูกขังอยู่ในท้องช้าง

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ที่เกิดกามวิตกว่า ไม่ให้ภิกษุตรึกถึง กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ให้ละเสียเพราะจะทำให้เกิดความเสื่อม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เป็นสุนัขจิ้งจอก ด้วยความโลภจึงเข้าไปอาศัยอยู่ในท้องของซากช้าง มีซากช้างเป็นอาหาร พอฤดูแล้งมาถึง ซากช้างก็หดตัว สุนัขจิ้งจอกออกจากท้องช้างไม่ได้ ได้รับความทุกข์ทรมานปางตาย เมื่อฝนตกลงมาซากช้างก็ขยายตัว สุนัขจิ้งจอกจึงออกมาได้

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุ ๕๐๐ รูป นั้นได้บรรลุอรหัตผล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กกัณฏกวรรค มก. ๕๖/๕๙๑, มจ. ๒๗/๖๐, ปส. ๖๕/๓๖๖

๑๓.๒.๑๒ สุวรรณหังสชาดก

โลภมากลาภหาย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) ข้อ ๔.๕ หน้า ๓๕๐

๑๓.๒.๑๓ อนุสาสิกชาดก

ดีแต่สอนผู้อื่น

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุณีรูปหนึ่ง บวชแล้วไม่ใส่ใจในสมณธรรม ติดในอามิส ไปบิณฑบาตในเขตที่รูปอื่นไม่ไปบิณฑบาต เมื่อได้อาหารรสเลิศกลับมาก็เตือนไม่ให้ภิกษุณีรูปอื่นๆ ไปในที่นั้น อ้างว่ามีช้างดุ สุนัขดุ

วันหนึ่ง ตนได้ไปบิณฑบาตในที่นั้น ถูกแพะดุชนจนกระดูกขาหัก ความทราบถึงพระบรมศาสดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นจ่าฝูงนกป่า นางนกจัณฑาลชื่อ อนุสาลิกาไปหากินที่ไกล ได้ข้าวเปลือกและถั่วซึ่งพ่อค้าทำหล่น นางนกจึงออกอุบายไม่ให้ใครไปที่นั้น โดยอ้างว่ามีช้าง ม้า โคที่ดุร้าย แล้วนางนกก็บินไปกินในที่นั้นอีก เมื่อเห็นยวดยานแล่นมาแต่ไกล เกิดชะล่าใจ จึงถูกล้อเกวียนทับร่างตายในที่นั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นางนกจัณฑาลในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุณีในครั้งนี้ ส่วนนกจ่าฝูงคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทังสิวรรค มก. ๕๖/๔๓๕,
มจ. ๒๗/๔๗, ปส. ๖๕/๒๘๔

๑๔. บาปจากการมีจิตพยาบาท

๑๔.๑ องค์แห่งพยาบาทมี ๒ ประการ

๑. ผู้อื่น (มีอยู่)

๒. คิดให้ความเสียหายเกิดขึ้นแก่ผู้อื่นนั้น

โทษหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับบุคคลที่ถูกปองร้ายเป็นผู้มีคุณธรรมมากหรือน้อย

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๒๘๖

๑๔.๒ ประเภทของคนโกรธ

๑๔.๒.๑ เลขสูตร

คนโกรธ ๓ จำพวก

๑. บุคคลเหมือนรอยขีดในหิน คือ โกรธเนืองๆ เก็บความโกรธไว้ในใจนานๆ

๒. บุคคลเหมือนรอยขีดในดิน คือ พวกที่โกรธเนืองๆ แต่เก็บความโกรธไว้ในใจไม่นาน

๓. บุคคลเหมือนรอยขีดในน้ำ คือ พวกที่แม้ถูกว่าด้วยคำหยาบ แต่ยังพูดจาดีแล้วไม่เก็บไว้ในใจ

อัง.ติก. กุสินารวรรค มก. ๓๔/๕๖๘, มจ. ๒๐/๓๘๑, ปส. ๓๖/๔๗

๑๔.๒.๒ อาสีวิสสูตร

คนโกรธเปรียบด้วยอสรพิษ ๔ จำพวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ทรงเปรียบบุคคลกับอสรพิษ ๔ จำพวก คือ

๑. บุคคลดุจอสรพิษมีพิษแล่น แต่พิษไม่ร้าย คือ คนที่โกรธเนืองๆ แต่ความโกรธอยู่ไม่นาน

๒. บุคคลดุจอสรพิษมีพิษร้าย แต่พิษไม่แล่น คือ คนที่ไม่โกรธเนืองๆ แต่ความโกรธอยู่นาน

๓. บุคคลดุจอสรพิษมีพิษแล่น และพิษร้าย คือ คนที่โกรธเนืองๆ และความโกรธอยู่นาน

๔. บุคคลดุจอสรพิษมีพิษไม่แล่น และพิษไม่ร้าย คือ คนที่ไม่โกรธเนืองๆ และความโกรธอยู่ไม่นาน

อัง.จตุกก. วลาหกวรรค มก. ๓๕/๒๙๕, มจ. ๒๑/๑๖๗, ปส. ๓๘/๔๑

๑๔.๓ เหตุให้เกิดโทสะ ความพยาบาท

๑๔.๓.๑ อาฆาตวัตถุ

เหตุแห่งความอาฆาต ๙ ประการ

๑. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา

๒. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา

๓. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา

๔. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา

๕. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
๖. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
๗. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา
๘. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา
๙. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๔๖, อัง.นวก. สัตตาวาสวรรค มก. ๓๗/๘๑๖, มจ. ๑๑/๓๕๒, ปส. ๑๖/๒๙๔

๑๔.๓.๒ อาฆาตวัตถุสูตร

เหตุแห่งความอาฆาต ๑๐ ประการ

๑. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา
๒. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา
๓. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา
๔. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
๕. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
๖. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
๗. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา
๘. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา
๙. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา
๑๐. โกรธในเหตุอันไม่ควร

อัง.ทสก. อากังขวรรค มก. ๓๘/๒๕๒, มจ. ๒๔/๑๗๗, ปส. ๔๕/๗

๑๔.๓.๓ เปมสูตร

เหตุเกิดโทสะ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงเหตุเกิดแห่งความรักและความชัง ๔ ประการ โดยทรงยกบุคคลขึ้นเป็นเหตุแห่งการจำแนกประเภท ได้แก่

๑. ความรักเกิดเพราะความรัก หมายถึง บุคคลผู้เห็นคนอื่นประพฤติต่อคนที่ตนรักด้วยอาการดี
๒. ความชังเกิดเพราะความรัก หมายถึง บุคคลผู้เห็นคนอื่นประพฤติต่อคนที่ตนรักด้วยอาการไม่ดี
๓. ความรักเกิดเพราะความชัง หมายถึง บุคคลผู้เห็นคนอื่นประพฤติต่อคนที่ตนชังด้วยอาการไม่ดี
๔. ความชังเกิดเพราะความชัง หมายถึง บุคคลผู้เห็นคนอื่นประพฤติต่อคนที่ตนชังด้วยอาการดี

จากนั้นทรงแสดงบุคคลผู้ไม่มีความรักและความชัง คือ ภิกษุผู้ได้รูปฌาน ๔ และผู้ได้เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

อัง.จตุกก. มหาวรรค มก. ๓๕/๕๔๔, มจ. ๒๑/๓๑๔, ปส. ๓๘/๑๘๕

๑๔.๓.๔ ปัจจัยให้เกิดโทสะ ๒ ประการ

๑. ปฏิฆนิมิต
๒. อโยนิโสมนสิการ

อัง.ทุก. อาสาวรรค มก. ๓๓/๔๖๐, มจ. ๒๐/๑๑๕, ปส. ๓๕/๓๒๙

๑๔.๓.๕ ติตถิยสูตร

ความแตกต่างแห่งอกุศลมูล ๓

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าพวกปริพาชกถามว่า ธรรมทั้ง ๓ คือ ราคะ โทสะ โมหะ นี้มีความแตกต่างกันอย่างไร

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ธรรมทั้งหลายของข้าพเจ้ามีพระพุทธองค์เป็นเค้ามูล ขอพระพุทธองค์โปรดประทานคำตอบด้วยเถิด

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ถ้าพวกเธอทั้งหลายถูกถาม พึงแก้ว่า ธรรมทั้ง ๓ คือ ราคะ โทสะ โมหะ มีความแตกต่างกัน คือ ราคะมีโทษน้อยแต่คลายช้า โทสะมีโทษมากแต่คลายเร็ว โมหะมีโทษมากทั้งคลายช้าด้วย

ถ้าเขาถามต่อว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยทำให้ราคะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นแล้วเพิ่มมากขึ้น พึงตอบว่า เมื่อบุคคลทำใจโดยไม่แยบคายซึ่งสุภนิมิต (อารมณ์ที่สวยงาม) ราคะย่อมเกิดขึ้น... ที่เกิดขึ้นแล้วเจริญมากขึ้น

ถ้าเขาถามว่า...โทสะ...พึงตอบว่า...ปฏิฆนิมิต (อารมณ์ที่ไม่พอใจ) โทสะย่อมเกิดขึ้น... ที่เกิดแล้วเจริญมากขึ้น

ถ้าเขาถามว่า...โมหะ...พึงตอบว่า...อโยนิโสมนสิการ (ความใส่ใจโดยไม่แยบคายโดยไม่ฉลาด) โมหะย่อมเกิดขึ้น... ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น

ถ้าเขาถามว่า อะไรเป็นเหตุทำให้ราคะที่ยังไม่เกิด ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป พึงตอบว่า เมื่อบุคคลทำในใจโดยแยบคาย ซึ่งอสุภนิมิต (อารมณ์ที่ไม่สวยไม่งาม) ราคะย่อมไม่เกิดขึ้น... ที่เกิดแล้วก็ละได้

ถ้าเขาถามว่า...โทสะ...พึงตอบว่า...เมตตาเจโตวิมุตติ (ความหลุดพ้นแห่งใจจากปฏิฆะด้วยเมตตา) โทสะย่อมไม่เกิดขึ้น... ที่เกิดแล้วก็ละได้

ถ้าเขาถามว่า...โมหะ...พึงตอบว่า...โยนิโสมนสิการ (ความทำในใจโดยแยบคายโดยฉลาด) โมหะย่อมไม่เกิดขึ้น... ที่เกิดแล้วก็ละได้

อัง.ติก. มหาวรรค มก. ๓๔/๓๖๘, มจ. ๒๐/๒๗๒, ปส. ๓๖/๒๓๐

๑๔.๔ ตัวอย่างและโทษของความโกรธ ความพยาบาท

๑๔.๔.๑ โกธนาสูตร

ความมุ่งหมายของคนที่เป็นศัตรูกัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงธรรม ๗ ประการนี้ เป็นความมุ่งหมาย เป็นความต้องการของคนผู้เป็นศัตรูกัน ย่อมมาถึงหญิงหรือชายผู้มีความโกรธ คือ ปรารถนาต่อผู้เป็นศัตรูว่า

๑. พึงมีผิวพรรณทราม
๒. พึงนอนเป็นทุกข์
๓. อย่ามีความเจริญเลย
๔. อย่ามีโภคะเลย
๕. อย่ามียศ
๖. อย่ามีมิตรเลย
๗. เมื่อตายไปพึงเข้าถึงอบาย
แท้จริงธรรม ๗ ประการนี้ ย่อมบังเกิดมีแก่ผู้มีความโกรธ

อัง.สัตตก. อัพยากตวรรค มก. ๓๗/๒๐๓, มจ. ๒๓/๑๒๕, ปส. ๔๒/๑๓๒

๑๔.๔.๒ ธรรม ๗ ประการ อันบุคคลผู้เป็นศัตรูทำแก่กัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงธรรม ๗ ประการ เป็นความมุ่งหมาย เป็นความต้องการของคนผู้เป็นศัตรูกัน ย่อมมาถึงหญิงหรือชายผู้มีความโกรธ คือ ปรารถนาต่อผู้เป็นศัตรูว่า

๑. ขอให้มีผิวพรรณทราม
๒. ขอให้บุคคลนี้นอนเป็นทุกข์
๓. ขออย่าให้มีทรัพย์พอใช้จ่าย
๔. ขออย่าให้มีโภคทรัพย์
๕. ขออย่าให้มียศ
๖. ขออย่าให้มีเพื่อน
๗. เมื่อตายไปขอให้เข้าถึงอบาย
แท้จริงธรรม ๗ ประการนี้ ย่อมบังเกิดมีแก่ผู้มีความโกรธ

ขุ.สุ. อุรควรรค มก. ๔๑/๒๕, ปส. ๕๖/๘

๑๔.๔.๓ สุเนตตอนุสาสนีสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ศาสดาเจ้าลัทธิทั้ง ๗ ที่ปราศจากความกำหนัดในกามสอนทางไปสวรรค์ มีศาสดาชื่อ สุเนตตะ เป็นต้น ผู้ใดมีจิตประทุษร้ายบริภาษผู้สมบูรณ์ด้วยทิฐิเพียงคนเดียว ย่อมไม่ประสบบุญมากกว่านั้นอีก พระบรมศาสดาทรงสอนให้ไม่มีจิตประทุษร้ายในเพื่อนพรหมจรรย์เลย

อัง.สัตตก. มหาวรรค มก. ๓๗/๒๗๑, มจ. ๒๓/๑๖๖, ปส. ๔๒/๑๖๘

๑๔.๔.๔ โทษของความโกรธ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรื่องโทษของความโกรธว่า คนโกรธย่อมไม่รู้อรรถ คนโกรธย่อมไม่เห็นธรรม เมื่อถูกความโกรธครอบงำย่อมมืดทันที ความโกรธก่อให้เกิดความพินาศ ความโกรธทำให้จิตกำเริบ

ที.สี. มก. ๑๑/๑๖๐

๑๔.๔.๕ พิลังคิกสูตร

โทษของการประทุษร้ายต่อผู้ไม่ประทุษร้าย

พิลังคิกภารทวาชพราหมณ์ได้ทราบว่า พราหมณ์ภารทวาชโคตรออกบวชเป็นบรรพชิต จึงโกรธขัดใจไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ใดประทุษร้ายต่อคนผู้ไม่ประทุษร้าย ซึ่งเป็นบุรุษอันหมดจด ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องยั่วยวน บาปย่อมกลับสนองผู้นั้นผู้เป็นพาลนั่นเอง เปรียบเหมือนธุลีอันละเอียดที่บุคคลซัดไปสู่ที่ทวนลมฉะนั้น

พิลังคิกภารทวาชพราหมณ์เกิดความเลื่อมใสขอออกบวช หลีกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร จิตมั่นคง ไม่นานก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

สัง.ส. พราหมณสังยุต มก. ๒๕/๒๐๘, มจ. ๑๕/๒๖๙, ปส. ๒๔/๒๑๖

๑๔.๔.๖ ทุพพัณณียสูตร

ท้าวสักกะเผชิญกับยักษ์ด้วยความไม่โกรธ

ยักษ์ตนหนึ่งผิวพรรณทราม ต่ำเตี้ย พุงพลุ้ย นั่งอยู่บนอาสนะท้าวสักกะ เหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ต่างติเตียน ยิ่งติเตียนเท่าไรผิวพรรณของยักษ์ยิ่งงาม ยิ่งน่าดูน่าชมขึ้นเท่านั้น

เหล่าเทวดาจึงพากันไปหาท้าวสักกะและเล่าเรื่องทั้งหมดให้ทราบ แล้วกราบทูลว่า ยักษ์นั้นจะมีความโกรธเป็นอาหารแน่แท้

ท้าวสักกะจึงไปคุกเข่าที่พื้นต่อหน้ายักษ์ ประนมอัญชลีไปทางที่ยักษ์นั่งอยู่และประกาศ ๓ ครั้ง ว่า ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ เราคือท้าวสักกะจอมเทพ ยิ่งประกาศพระนาม ยักษ์ยิ่งมีผิวพรรณทรามและต่ำเตี้ยพุงพลุ้ยยิ่งขึ้น ในที่สุดยักษ์ก็อันตรธานหายไป

ท้าวสักกะขึ้นนั่งบนอาสนะทรงประกาศว่า เรามีจิตอันโทสะไม่กระทบ เราไม่โกรธมานาน ถึงเราโกรธก็ไม่กล่าวคำหยาบ ไม่กล่าวคำไม่ชอบธรรม เห็นประโยชน์ของตนจึงข่มตนไว้

สัง.ส. สักกสังยุต มก. ๒๕/๕๑๘, มจ. ๑๕/๓๙๒, ปส. ๒๔/๒๙๒

๑๔.๔.๗ เอกปัณณชาดก

เปรียบคนมักโกรธกับใบของหน่อสะเดา

โอรสของพระเจ้าลิจฉวีพระองค์หนึ่งชื่อ ทุฏฐลิจฉวี เป็นคนมักโกรธ ดุร้าย หยาบคาย พระบิดาพระมารดาก็เอาไม่อยู่ จึงพามาเฝ้าพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ตรัสถึงโทษของความโกรธ และทรงให้ตั้งอยู่ในความเมตตา จนพระโอรสกลายเป็นคนอ่อนโยน ภิกษุทั้งหลายต่างสรรเสริญพระบรมศาสดา พระพุทธองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพราหมณ์เรียนไตรเพท ครั้นครองเรือนไม่นาน บิดามารดาได้ถึงแก่กรรม จึงออกบวชเป็นฤาษีมีอภิญญาและสมาบัติ

วันหนึ่ง ฤาษีไปหาภิกษาในเมือง พระราชานิมนต์ให้อยู่ในอุทยาน พระราชามีโอรสชื่อ ทุฏฐกุมาร เป็นคนดุร้าย หยาบคาย จึงพาไปหาฤาษีโพธิสัตว์

ฤาษีโพธิสัตว์พาพระกุมารเดินไป

พระกุมารเสวยใบของหน่อสะเดา แล้วต้องรีบบ้วนทิ้งและทรงถอนหน่อสะเดามาขยี้

ฤาษีโพธิสัตว์จึงเปรียบใบของหน่อสะเดาเหมือนพระกุมาร และพูดถึงโทษของความเป็นคนดุร้าย จนพระกุมารกลายเป็นคนอ่อนโยน

เมื่อพระกุมารได้ขึ้นครองราชสมบัติ ทรงบำเพ็ญกุศลเป็นผู้มีเมตตาเอื้อเฟื้อต่อทุกคน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ทุฏฐกุมารในครั้งนั้นได้มาเป็นลิจฉวีกุมารในครั้งนี้ พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนดาบสผู้ให้โอวาทได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กกัณฏกวรรค มก. ๕๖/๕๙๘, มจ. ๒๗/๖๐, ปส. ๖๕/๓๖๗

๑๔.๔.๘ กุมาริกากินไข่ไก่, กุกกุฏัณฑชาทิกาวัตถุ

พระบรมศาสดาระงับเวรของนางยักษิณีและนางกุลธิดา

ชาวประมงคนหนึ่งเอาไข่เต่ามาสู่เรือน ๒ ฟอง ต้มแล้ว ฟองหนึ่งกินเองอีกฟองหนึ่งให้ลูกสาวกิน ลูกสาวกินไข่แล้วติดใจจะกินไข่อีก แม่จึงเอาไข่ไก่มาให้ลูกสาวกิน ภายหลังลูกสาวจึงแอบไปเอาไข่ไก่มากินเองทุกวัน

แม่ไก่ผูกอาฆาต เมื่อตายไปเกิดเป็นแมว

ส่วนลูกสาวตายไปเกิดเป็นแม่ไก่ แมวเข้าไปกินไข่ไก่และแม่ไก่ ก่อนตายแม่ไก่อาฆาต ตายแล้วไปเกิดเป็นเสือเหลือง

ส่วนแมวตายไปเกิดเป็นนางเนื้อ ทั้งคู่จองเวรกันเช่นนี้ถึง ๕๐๐ อัตภาพ

ในที่สุดนางหนึ่งเกิดเป็นยักษิณี นางหนึ่งเกิดเป็นกุลธิดา เพราะได้อาศัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้าระงับเวรทั้งหลาย เมื่อพระบรมศาสดาแสดงพระธรรมเทศนาจบ นางยักษิณีตั้งอยู่ในไตรสรณคมณ์และสมาทานศีล ส่วนนางกุลธิดาได้บรรลุธรรมเป็นโสดาบันบุคคล

ขุ.ธ. ปกิณณกวรรค มก. ๔๓/๑๕๙, มจ. ๒๕/๑๒๓, ปส. ๕๒/๓๕

๑๔.๔.๙ จุลลโพธิชาดก

พระโพธิสัตว์ห้ามความโกรธ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุมักโกรธ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์จุติจากพรหมโลกมีชื่อว่า โพธิกุมาร มีนางกุมาริกาเป็นภรรยา ต่างก็จุติจากพรหมโลกเหมือนกัน ทั้งสองต่างไม่ปรารถนาเป็นสามีภรรยากัน ไม่ข้องเกี่ยวกันด้วยเมถุนธรรม

ครั้นมารดาบิดาของโพธิกุมารถึงแก่กรรม ทั้งสองจึงออกบวชเป็นฤาษี เที่ยวจาริกไปจนถึงพระราชอุทยานในพระนครพาราณสี

พระราชาเสด็จประพาสอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นนางปริพาชิกา มีจิตปฏิพัทธ์ รับสั่งให้นำนางไปยังพระราชนิเวศน์

ฤาษีโพธิสัตว์ห้ามความโกรธเสียได้

พระราชาไม่อาจผูกใจนางไว้ได้ นางพรรณนาโทษของยศและคุณของการบรรพชาอยู่เรื่อย จึงรับสั่งให้ขังนางไว้แล้วย้อนกลับไปพระราชอุทยาน

ฝ่ายฤาษีโพธิสัตว์กล่าวว่า อาตมาห้ามความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วด้วยเมตตาภาวนา แล้วจึงประกาศโทษในความโกรธ

พระราชาทรงยินดีในธรรมิกถานั้น รับสั่งให้ปล่อยนางปริพาชิกา พระราชาทรงขอขมา แล้วเชื้อเชิญให้อยู่ในพระราชอุทยานนั้น จนกระทั่งนางปริพาชิกาสิ้นชีวิต

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นางปริพาชิกาในครั้งนั้นได้มาเป็นมารดาพระราหุลในครั้งนี้ พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนฤาษีได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๘๑๕, มจ. ๒๗/๓๓๐, ปส. ๖๗/๑๓๐

๑๔.๔.๑๐ ผันทนชาดก

การผูกเวรของหมีและไม้ตะคร้อ

พระบรมศาสดาทรงห้ามการทะเลาะแห่งพระญาติในการแย่งน้ำกัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล หมีตัวหนึ่งนอนใต้ต้นตะคร้อ กิ่งไม้แห้งตกลงถูกคอของหมี หมีตกใจรีบวิ่งหนีแล้วหันกลับมาดู คิดว่ารุกขเทวาแกล้ง จึงตรงเข้าไปทุบ ฉีกต้นไม้และกล่าวอาฆาต บังเอิญช่างไม้และพวก ๒-๓ คนต้องการไม้มาทำล้อรถ หมีจึงแนะนำให้ตัดต้นตะคร้อ

รุกขเทวาจึงแปลงเป็นคน มาแนะให้เอาหนังหมีหุ้มล้อรถ และออกอุบายฆ่าหมีจนสำเร็จ ช่างไม้ตัดต้นตะคร้อแล้วจากไป

ท้ายที่สุด พระบรมศาสดาทรงแนะนำให้เหล่าพระญาติตั้งอยู่ในสามัคคีธรรม เมื่อจบพระธรรมเทศนา เหล่าพระราชาทรงสมัครสมานสามัคคีกันดังเดิม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า รุกขเทวาในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. เตรสนิบาต มก. ๖๐/๒๒๓, มจ. ๒๗/๓๙๘, ปส. ๖๗/๒๓๖

๑๔.๔.๑๑ อหิงสกสูตร

ผู้ควรชื่อว่าอหิงสกะ

อหิงสกภารทวาชพราหมณ์เข้าไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และกราบทูลชื่อของตน

พระบรมศาสดาตรัสว่า ถ้าว่าท่านมีชื่อว่า อหิงสกะ ท่านพึงเป็นผู้ไม่เบียดเบียนด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ ท่านย่อมเป็นผู้ชื่อว่า อหิงสกะโดยแท้เพราะไม่เบียดเบียนผู้อื่น อหิงสกภารทวาชะเกิดเลื่อมใส ออกบวช และได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

สัง.ส. พราหมณสังยุต มก. ๒๕/๒๑๑, มจ. ๑๕/๒๗๐, ปส. ๒๔/๒๑๗

๑๔.๔.๑๒ เสรีวาณิชชาดก

การผูกอาฆาตของพระเทวทัตครั้งแรก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๑๐.๑ หน้า ๘๗

๑๔.๔.๑๓ ราชปุตตเปตวัตถุ

โทษของความเมาในอำนาจ

เมื่อพระเถระกล่าวประวัติของเปรตผู้เป็นญาติของตน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ไม่ใช่แต่เพียงญาติของท่าน แม้ตัวท่านก็เคยเกิดเป็นเปรตมาแล้ว จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระเถระเกิดเป็นพระราชโอรสเสวยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอันน่าพอใจ เสด็จเที่ยวไป เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า สุเนตตะ พระราชโอรสลงจากคอช้าง เอาบาตรของพระปัจเจกพุทธเจ้าทุบทิ้งด้วยความเมามันในอำนาจว่าเป็นพระราชโอรส ตายไปตกนรก เมื่อพ้นนรกมาเกิดเป็นเปรต

ขุ.เปต. มหาวรรค มก. ๔๙/๕๕๑, มจ. ๒๖/๒๙๐, ปส. ๖๑/๒๖๓

๑๔.๔.๑๔ กาลียักขินีวัตถุ

นางกาลียักษิณีจองเวรกับนางกุมาริกา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๑๐.๓.๓ หน้า ๒๕๙

๑๕. บาปจากการมีความเห็นผิด

๑๕.๑ ประเภทของความเห็นผิด

๑๕.๑.๑ พรหมชาลสูตร

ทิฐิ ๖๒ ประการ

คราวหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสาวกจำนวนมาก เสด็จพุทธดำเนินระหว่างเมืองราชคฤห์กับเมืองนาลันทา

ในระหว่างราตรี พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ประทับแรม ณ ตำหนักหลวงในพระราชอุทยานอัมพลัฏฐิกา (สวนมะม่วงหนุ่ม)

พระบรมศาสดาทรงแสดงทิฐิหรือทรรศนะต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในสมัยนั้นถึง ๖๒ ประการ บางพวกว่าไม่มีที่สิ้นสุด คือ ไม่มีขอบเขตจำกัด บางพวกว่าโลกหน้ามี คือ หลังจากตายแล้ว สัตว์ทั้งหลายต้องเกิดอีก บางพวกว่าไม่มี คือ ตายแล้วสูญ บางพวกว่ามีบ้าง ไม่มีบ้าง บางพวกว่ามีก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่

ในพวกที่เชื่อว่าตายแล้วเกิด ยังแบ่งออกไปอีกเป็น ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งถือว่าเกิดเป็นอะไรก็เกิดอย่างนั้นต่อไปทุกชาติ ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น อีกพวกหนึ่งถือว่ามีการเปลี่ยนแปลง คือ เกิดเป็นอย่างนั้นบ้าง เป็นอย่างนี้บ้าง ไม่แน่นอน ในพวกที่เห็นว่าตายแล้วสูญก็เหมือนกัน บางพวกเห็นว่าสูญหมด บางพวกเห็นว่าสูญเฉพาะบางอย่าง เช่น ร่างกายสูญไป แต่จิตใจไม่สูญ เป็นต้น บางพวกเห็นว่าจิตใจ (ชีวะ) กับร่างกาย (สรีระ) เป็นอย่างเดียวกัน บางพวกเห็นว่าเป็นคนละอย่าง

ทรรศนะเกี่ยวกับโลกและชีวิตในสมัยนั้น ได้เป็นไปอย่างกว้างขวางมาก ได้มีการถกเถียงปัญหากันอย่างเอาจริงเอาจัง เอาแพ้เอาชนะกันจริงๆ ใครถือทิฐิอย่างใดก็ยึดมั่นในทิฐิอย่างนั้น และสั่งสมชักชวนผู้อื่นให้มี

ความเห็นและปฏิบัติเช่นนั้นด้วย ตั้งเป็นคณะเป็นสำนักขึ้นมา จนถึงสมัยพุทธกาลก็ยังมีเจ้าสำนักอยู่เป็นอันมาก แต่เมื่อจะกล่าวโดยสรุปก็พอรวมได้เป็น ๖ ประการ หรือ ๖ ลัทธิ ดังนี้

๑. อกิริยทิฐิ ความเห็นว่า "ทำก็ไม่ชื่อว่าทำ" เช่น คนทำบุญทำบาปก็ไม่ชื่อว่าทำบุญทำบาป บุญบาปไม่มี ความดี ความชั่วไม่มี เจ้าลัทธินี้ คือ ปูรณกัสสปะ

๒. อเหตุกทิฐิ ความเห็นว่า "ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย" สัตว์ทั้งหลายจะได้ดีได้ชั่ว ได้สุขหรือทุกข์ก็ได้เอง ไม่ใช่ได้ดีเพราะทำเหตุดี หรือได้ชั่วเพราะทำเหตุชั่ว อนึ่ง สัตว์ทั้งหลายหลังจากท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ (การเวียนว่ายตายเกิด) แล้วก็บริสุทธิ์ได้เอง หลักลัทธินี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สังสารสุทธิกวาทะ เจ้าลัทธินี้ คือ มักขลิโคสาล

๓. นัตถิกทิฐิ (รวมทั้งอุจเฉททิฐิด้วย) ความเห็นว่า "ไม่มีผล" คือ การทำบุญทำทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล เจ้าลัทธินี้ คือ อชิตเกสกัมพล ท่านผู้นี้สอนเรื่องอุจเฉททิฐิด้วย คือเห็นว่า สัตว์ทั้งหลายตายแล้วสูญ

๔. สัสสตทิฐิ ความเห็นว่า "เที่ยง" สิ่งทั้งหลายเที่ยง ยั่งยืนอยู่อย่างนั้น เช่น โลกเที่ยง จิตเที่ยง สัตว์ทั้งหลายเคยเกิดเป็นอย่างไร ก็เป็นอย่างนั้นต่อไปตลอดกาล ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นของเที่ยง เจ้าลัทธินี้ คือ ปกุทธกัจจายนะ ท่านผู้นี้เห็นว่าไม่มีใครฆ่าใคร ไม่มีใครทำลายใคร เพียงแต่เอาศัสตราสอดเข้าไปในธาตุ ซึ่งยั่งยืนไม่มีอะไรทำลายได้

๕. อมราวิกเขปิกาทิฐิ ความเห็นที่ "ไม่แน่นอน ซัดส่าย ไหลลื่น" เหมือนปลาไหล เพราะเหตุหลายอย่าง เช่น

๕.๑ เพราะเกรงจะพูดปด จึงปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่

๕.๒ เพราะเกรงจะเป็นการยึดถือ จึงปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่

๕.๓ เพราะเกรงจะถูกซักถาม จึงปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่

๕.๔ เพราะโง่เขลา จึงปฏิเสธว่า อย่างนี้ก็ไม่ใช่ ไม่ยอมรับและไม่ยืนยันอะไรทั้งหมด

เจ้าลัทธินี้ คือ สัญชัยเวลัฏฐบุตร (อาจารย์เดิมของพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ)

๖. อัตตกิลมถานุโยค และอเนกานตวาทะ คือ ลัทธิที่ถือการทรมานกายเป็นทางไปสู่ความพ้นทุกข์ มีความเป็นอยู่อย่างเข้มงวดกวดขันต่อร่างกาย อดข้าว อดน้ำ ตากแดด ตากลม ไม่นุ่งห่มผ้า เช่น พวกนิครนถ์ ตัวอย่างเจ้าลัทธินี้ คือ นิครนถนาฏบุตร ท่านผู้นี้ยังมีหลักคำสอนแบบ "อเนกานตวาทะ" อีกด้วย คือ เห็นว่าความจริงมีหลายเงื่อนหลายแง่ (อเนกะ = มากหลาย + อันตะ = ปลายทางหรือที่สุด) เช่น เรื่องหนึ่ง เหตุการณ์หนึ่ง เมื่อพิจารณาในแง่นี้ อาจจริง ถูก แต่เมื่อพิจารณาในอีกแง่หนึ่งก็ไม่จริงไม่ถูก เป็นต้น

ที.สี. มก. ๑๑/๑๕, มจ. ๙/๑๑, ปส. ๑๑/๖๖

๑๕.๒ ตัวอย่างการโต้ตอบผู้มีความเห็นผิด

๑๕.๒.๑ อุปาลิวาทสูตร

กรรมทางใดมีโทษมากที่สุด

พระบรมศาสดาตรัสถามนิครนถ์ชื่อ ทีฆตปัสสี ถึงทัณฑะที่นิครนถนาฏบุตรบัญญัติไว้ในการทำบาปกรรมว่า มีเท่าไร และอย่างไหนมีโทษมากที่สุด

ทีฆตปัสสีตอบว่ามี ๓ ทาง ทัณฑะทางกายมีโทษมากที่สุด และทูลถามว่า พระบรมศาสดาทรงบัญญัติกรรมกี่ประเภท ประการไหนมีโทษมากที่สุด

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่ามี ๓ ประการ โทษทางใจมีโทษมากที่สุด

ทีฆตปัสสีได้นำเรื่องนี้ไปเล่าให้นิครนถนาฏบุตรฟัง ขณะนั้นอุบาลีคฤหบดีอยู่ด้วย ฟังเรื่องแล้วต้องการไปโต้วาทะกับพระบรมศาสดา เมื่อไปถึงพระบรมศาสดาได้ตรัสสอนเปรียบเทียบให้ฟัง จนอุบาลีคฤหบดีนั้นขอถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งและได้บรรลุโสดาปัตติผลในวันนั้น

ม.ม. คหปติวรรค มก. ๒๐/๑๑๒, มจ. ๑๓/๕๓, ปส. ๑๙/๖๔

๑๕.๒.๒ เทวทหสูตร

วาทะของพวกนิครนถ์

พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า พวกนิครนถ์สอนว่า บุคคลเสวยสุข ทุกข์ และอทุกขมสุข ทั้งหมดนั้นมีสาเหตุมาจากกรรมเก่า กรรมเก่าจะสิ้นสุดลงได้ก็เพราะ

๑. การบำเพ็ญตบะ

๒. การไม่ทำกรรมใหม่เพิ่มเติม

เมื่อกรรมเก่าสิ้นไป ทุกข์ก็สิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไป เวทนาจึงสิ้นไป เพราะเวทนาสิ้นไปทุกข์ทั้งปวงจึงจะสลายไป

พระบรมศาสดาตรัสเล่าว่า เคยเสด็จเข้าไปหาพวกนิครนถ์และทรงซักถามปัญหาต่างๆ มีใจความ ดังนี้

ตรัสถามว่า พวกนิครนถ์รู้หรือว่า เราเคยเกิดมาแล้วในชาติก่อน เคยทำกรรมชั่วอย่างนั้นอย่างนี้ไว้แล้ว มีทุกข์เท่านั้นเท่านี้ ในจำนวนนั้นทุกข์เท่านี้ละได้แล้ว ทุกข์เท่านั้นจะต้องละต่อไป

พวกนิครนถ์ไม่สามารถบอกได้อย่างสมเหตุสมผล ได้แต่อ้างศาสดาของตน

ตรัสถามว่า การบำเพ็ญตบะอย่างแรงกล้าตามคำสอนของนิครนถ์ทำให้เกิดสุขหรือให้เกิดทุกข์

พวกเขายอมรับว่า ทำให้เกิดทุกข์จริง

ตรัสถามว่า พวกนิครนถ์สามารถใช้ความเพียร คือ การบำเพ็ญตบะเปลี่ยนแปลงผลกรรมได้หรือไม่

พวกนิครนถ์ตอบว่าเปลี่ยนแปลงไม่ได้

พระบรมศาสดาทรงสรุปว่า ความเพียรตามลัทธินิครนถ์ไม่มีผล และจะได้รับแต่การตำหนิถึง ๑๐ ประการ

จากนั้น ทรงแสดงผลแห่งความเพียรตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ว่า ไม่ทำตนให้เป็นทุกข์ ไม่สละความสุขที่เกิดขึ้นโดยธรรม ไม่หมกมุ่นในความสุขนั้น รู้จักเหตุแห่งทุกข์ เมื่อบำเพ็ญเพียรและเจริญอุเบกขาจนคลายกำหนัด ความทุกข์ก็จะสลายไป เหมือนชายหนุ่มหลงรักหญิงสาวก็เป็นทุกข์เพราะเห็นหญิงสาวนั้นคุยกับชายอื่น เมื่อเลิกรักก็ไม่ต้องทุกข์

ถ้าทำตนให้ลำบากแล้ว อกุศลธรรมเสื่อมไปกุศลธรรมเจริญขึ้น ก็สมควรทำตนให้ลำบากได้ เพื่อต่อไปจะได้ไม่ต้องลำบากอีก เหมือนช่างศรย่างและดัดลูกศรจนตรง ต่อไปก็ไม่ต้องลนอีก

ผู้ฟังธรรมของพระพุทธองค์แล้วมีศรัทธา ออกบวชบำเพ็ญเพียรตามหลักคำสอน คือ ถึงพร้อมด้วยสิกขา มีความสำรวม มีศีล ก็จะได้รับผลแห่งความเพียร ได้แก่ ฌาน ๔ และวิชชา ๓

พระบรมศาสดาทรงสรุปว่า หลักคำสอนของพระองค์มีผลเช่นนี้ จึงได้รับการสรรเสริญถึง ๑๐ ประการ ซึ่งตรงกันข้ามกับการตำหนิ ๑๐ ประการ

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๒/๑, มจ. ๑๔/๑, ปส. ๒๑/๑

๑๕.๒.๓ อสังขาสูตร

ผู้ทำบาปทั้งหมดต้องไปอบายหรือไม่

นิครนถนาฏบุตรแสดงธรรมแก่สาวกว่า ผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ต้องตกนรกทั้งหมด

พระบรมศาสดาทรงถามนายคามณีว่า กรรมใดๆ มากกว่าย่อมนำไป ผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ ทั้งสมัยและมิใช่สมัย ทั้งกลางวันและกลางคืน อันไหนมากกว่ากัน

นายคามณีทูลตอบว่า สมัยที่ผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ น้อยกว่า ส่วนสมัยที่มิได้ฆ่าสัตว์ มิได้ลักทรัพย์ มิได้ประพฤติผิดในกาม มิได้พูดเท็จมากกว่า

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ จะไม่ไปอบายนรกทั้งหมดตามคำสอนของนิครนถนาฏบุตร

สัง.สฬา. คามณิสังยุต มก. ๒๙/๑๙๘, มจ. ๑๘/๔๐๖, ปส. ๒๙/๒๔๒

๑๕.๒.๔ จูฬสัจจกสูตร

วาทะของสัจจกนิครนถ์

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ศาลาเรือนยอดในป่าใหญ่ใกล้กรุงเวสาลี (แคว้นวัชชี) ในสมัยนั้นสัจจก-นิครนถ์ก็อาศัยอยู่ในกรุงเวสาลี เป็นผู้ชอบโต้เถียง ยกตนว่าฉลาด ชนหมู่ใหญ่ยกย่องว่าดี สัจจกนิครนถ์พูดในที่ประชุมชนกรุงเวสาลีว่า ไม่เห็นใครแม้ที่จะปฏิญญาตนว่าเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบด้วยตนเอง ที่ตนโต้ตอบด้วยแล้วจะไม่หวั่นไหว ไม่มีเหงื่อไหลออกมาจากรักแร้ อย่าว่าแต่มนุษย์เลยแม้ตนจะโต้ตอบกับต้นเสา ต้นเสาก็ยังหวั่นไหว

สัจจกนิครนถ์พบพระอัสสชิเถระ เช้าวันหนึ่ง จึงเข้าไปหาปราศรัยแล้วถามว่า พระสมณโคดมแนะนำสาวกอย่างไร คำสอนส่วนใหญ่คืออะไร พระอัสสชิตอบว่า ทรงสอนว่า ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวตน สังขารทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน สัจจกนิครนถ์ ก็กล่าวว่า ท่านฟังมาไม่ดีแล้ว ที่ได้ฟังพระสมณโคดมผู้มีวาทะอย่างนี้ ตนพบพระสมณโคดมคราวใดคราวหนึ่ง ก็จะถ่ายถอนเสียจากความเห็นอันชั่วนี้ให้ได้ สัจจกนิครนถ์จึงเข้าไปยังที่ประชุมของเจ้าลิจฉวีประมาณ ๕๐๐ เล่าความที่โต้ตอบกับพระอัสสชิให้ฟัง และอวดอ้างว่า จะฟัดฟาดพระสมณโคดมเสีย ด้วยวาทะเหมือนดึงขนแกะเล่นเป็นต้น

สัจจกนิครนถ์จึงพร้อมด้วยเจ้าลิจฉวี ๕๐๐ เดินทางไปยังศาลเรือนยอดป่ามหาวัน เมื่อพบพระพุทธองค์แล้วก็กล่าวขอโอกาสเพื่อให้ตอบปัญหา พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ถามได้ ก็ถามว่า ทรงแนะนำสาวกอย่างไร คำสอนส่วนใหญ่คืออะไร ตรัสตอบอย่างที่พระอัสสชิเถระตอบ สัจจกนิครนถ์แย้งว่า พืชพันธุ์ไม้ และคนสัตว์อาศัยแผ่นดินฉันใด คนเราก็อาศัยรูปเวทนาเป็นต้น ได้ประสบบุญและมิใช่บุญ (เท่ากับว่า ถ้าปฏิเสธขันธ์ ๕ ว่าเป็นอัตตาเสียแล้ว ก็คล้ายกับไม่มีมูลฐาน เหมือนคนสัตว์ ต้นไม้ เมื่อไม่มีดินก็ไม่มีที่ตั้ง)

ตรัสย้อนถามว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านกล่าวว่าขันธ์ ๕ เป็นตนของท่านใช่ไหม สัจจกนิครนถ์ตอบว่า ใช่ ประชุมชนใหญ่นี้ก็ว่าอย่างนั้น ตรัสตอบว่า ประชุมชนใหญ่นี้จะทำอะไร ท่านจงแก้วาทะของตนเองเถิด สัจจกนิครนถ์จึงยืนยันว่า ข้าพเจ้ากล่าวว่าขันธ์ ๕ เป็นตนของข้าพเจ้า

ตรัสถามว่ากษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษก มีอำนาจต่างๆ ในแว่นแคว้นของพระองค์ เช่น การฆ่า การริบทรัพย์ การเนรเทศใช่หรือไม่ ทูลรับว่าใช่ ตรัสถามว่าท่านกล่าวว่ารูป (ส่วนหนึ่งใน ๕ ส่วนของขันธ์ ๕) เป็นตัวตนของท่าน ท่านจะมีอำนาจในรูปนั้นว่า จงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลยได้หรือไม่ สัจจกนิครนถ์นิ่ง ในที่สุดก็ยอมรับว่าไม่มีอำนาจให้รูปเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จึงตรัสถามไปทีละข้อจนถึงวิญญาณซึ่งสัจจกนิครนถ์ ก็ยอมรับว่าไม่มีอำนาจให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้เช่นเดียวกันทุกข้อ

ตรัสถามว่า ขันธ์ ๕ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ตอบว่าไม่เที่ยง ตรัสถามว่าสิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ตอบว่าเป็นทุกข์ ตรัสถามว่า สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นว่านั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา ตอบว่าไม่ควร ตรัสถามว่าผู้ใดติดทุกข์ ยึดทุกข์ ตามเห็นว่าทุกข์นั้นเป็นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา ผู้นั้นจะกำหนดรู้ทุกข์หรือทำทุกข์ให้สิ้นไปได้หรือไม่ ตอบว่าไม่ได้ ตรัสถามว่าท่านติดทุกข์ ยึดทุกข์ ตามเห็นว่าทุกข์นั้นเป็นของเราเป็นตนใช่หรือไม่ สัจจกนิครนถ์ยอมรับว่าเป็นเช่นนั้น

ตรัสเปรียบว่า คนที่ต้องการแก่นไม้ แต่ไปตัดต้นกล้วย จึงไม่ได้แม้แต่กระพี้ไม้ จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงแก่น ตัวท่านที่อวดตนในเรื่องการโต้ตอบว่า ผู้ที่พูดกับท่านจะต้องหวั่นไหวเหงื่อแตก แม้แต่เสาก็หวั่นไหว บัดนี้เหงื่อของท่านไหลเอง ตถาคตไม่มีเหงื่อไหลเลย สัจจกนิครนถ์ ก็นั่งนิ่งเก้อเขิน บุตรเจ้าลิจฉวีชื่อทุมมุขะก็กราบทูลพระผู้มีพระภาค ถึงสัจจกนิครนถ์ว่าเหมือนปูถูกหักก้าม สัจจกนิครนถ์ก็ว่าบุตรเจ้าลิจฉวีว่า เป็นเรื่องของการสนทนาระหว่าพระสมณโคดมกับตน (คนอื่นไม่ควรเกี่ยว)

แล้วสัจจกนิครนถ์ จึงทูลถามว่า สาวกของพระพุทธองค์จะข้ามความสงสัย ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น (ในเรื่องความเชื่อ) ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ตรัสตอบว่า สาวกนั้นเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามเป็นจริงว่าขันธ์ ๕ ทุกชนิดไม่เป็นของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่เป็นตัวตนของเรา ทูลถามว่า ภิกษุจะเป็นพระอรหันตขีณาสพด้วยเหตุเพียงเท่าไร ก็ตรัสตอบอย่างเดียวกับตอนแรก คือ ไม่ยึดถือขันธ์ ๕ ว่าเป็นของเราเป็นต้น แล้วตรัสสรุปว่า ภิกษุผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ย่อมประกอบด้วยอนุตตริยะ (สิ่งยอดเยี่ยม) ๓ ประการ คือ ทัสสนานุตตริยะ (ความเห็นอย่างยอดเยี่ยม) ปฏิปทานุตตริยะ (ความปฏิบัติอย่างยอดเยี่ยม) วิมุตตานุตตริยะ (ความหลุดพ้นอย่างยอดเยี่ยม) ย่อมเคารพบูชาตถาคตว่าตรัสรู้, ฝึกพระองค์, สงบระงับ, ข้ามพ้น, ดับเย็น ด้วยพระองค์เองแล้ว จึงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้อื่นเป็นเช่นนั้น

สัจจกนิครนถ์กราบทูลยอมรับว่าตนผิด และนิมนต์พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหาร ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ทรงรับนิมนต์และเสด็จไปฉัน ณ อารามของนิครนถ์นั้นในวันรุ่งขึ้น

ม.มู. มหายมกวรรค มก. ๑๙/๗๖, มจ. ๑๒/๓๘๘, ปส. ๑๘/๒๔๕

๑๕.๒.๕ อปัณณกสูตร

หลักการสอนคนไม่มีศาสนา

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามพราหมณ์และคหบดีชาวบ้านสาลาว่า ศาสดาองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งเป็นที่ชอบใจของท่านทั้งหลาย เป็นเหตุให้ได้ศรัทธาที่มีเหตุผลมีอยู่หรือ

เมื่อพราหมณ์และคหบดีชาวบ้านสาลากราบทูลว่าไม่มี พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอปัณณกธรรม คือ ทรงยกทิฐิต่างๆ ขึ้นมาอธิบายเปรียบเทียบให้เห็นโทษและคุณอย่างชัดเจน แล้วทรงแนะนำวิธีปฏิบัติที่ไม่ผิด เช่น

มีสมณพราหมณ์ ๒ พวก ซึ่งมีทิฐิขัดแย้งกัน คือ

พวกที่ ๑ มีทิฐิว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล เป็นต้น พวกนี้จักเว้นกุศลธรรม ประพฤติอกุศลธรรม กลายเป็นคนทุศีล ประกอบด้วยมิจฉาทิฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา ทำตนเป็นข้าศึกกับพระอรหันต์

ในเรื่องนี้ วิญญูชนควรพิจารณาให้เห็นชัดว่า

ถ้าโลกหน้าไม่มี บุคคลนี้ตายไปแล้ว จักทำตนให้สวัสดี (ปลอดภัย) ได้

ถ้าโลกหน้ามี เขาก็จักไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ถ้าโลกหน้าไม่มีจริง คำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะจริงหรือเท็จก็ช่างเถิด เขาก็จะถูกตำหนิติเตียนในปัจจุบันแน่นอน

ถ้าโลกหน้ามีจริง เขาจะได้รับโทษใน ๒ สถาน คือ

๑. ในปัจจุบัน วิญญูชนตำหนิติเตียนได้

๒. ตายไปแล้วจะไปเกิดในนรก

พวกที่ ๒ มีทิฐิว่า ทานที่ให้แล้วมีผล เป็นต้น พวกนี้จักเว้นอกุศลธรรม ประพฤติกุศลธรรม ละทิ้งความเป็นผู้ทุศีล ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา ไม่ทำตนเป็นข้าศึกกับพระอรหันต์

ในเรื่องนี้ วิญญูชนควรพิจารณาให้เห็นชัดว่า

ถ้าโลกหน้ามี บุคคลนี้ตายไปแล้วจักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ถ้าโลกหน้าไม่มีจริง คำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะจริงหรือเท็จก็ช่างเถิด เขาจะได้รับการสรรเสริญในปัจจุบันแน่นอน

ถ้าโลกหน้ามีจริง เขาจะได้รับคุณใน ๒ สถาน คือ

๑. ในปัจจุบัน วิญญูชนสรรเสริญ

๒. หลังจากตายไปแล้ว จักไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี้เป็นอปัณณกธรรม

ม.ม. คหปติวรรค มก. ๒๐/๒๒๓, มจ. ๑๓/๙๕, ปส. ๑๙/๑๐๖

๑๕.๒.๖ ปายาสิราชัญญสูตร

พระกุมารกัสสปทรมานเจ้าปายาสิ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๓.๖.๒.๑ หน้า ๔๓๗

๑๕.๓ ตัวอย่างและโทษของผู้มีความเห็นผิด

๑๕.๓.๑ กุกกุโรวาทสูตร

วิบากกรรมของผู้ประพฤติวัตรอย่างสุนัขและโค

ปุณณโกลิยบุตรผู้ประพฤติวัตรดังโค ทูลถามพระบรมศาสดาว่า คติของเสนิยอเจลละผู้ประพฤติวัตรดังสุนัขมีคติอย่างไร ได้ทูลถามถึง ๓ ครั้ง

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ผู้บำเพ็ญกิริยาอาการของสุนัขให้บริบูรณ์ไม่ขาดสาย เมื่อตายไปแล้วเขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของสุนัข

เสนิยอเจลละผู้ประพฤติวัตรดังสุนัขทูลถามพระบรมศาสดาว่า คติของปุณณโกลิยบุตรผู้ประพฤติวัตรดังโคมีคติอย่างไร ได้ทูลถามถึง ๓ ครั้ง

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ผู้บำเพ็ญกิริยาอาการดังโคให้บริบูรณ์ไม่ขาดสาย เมื่อตายไปแล้ว เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของโค

ม.ม. คหปติวรรค มก. ๒๐/๑๘๖, มจ. ๑๓/๗๕, ปส. ๑๙/๘๑

๑๕.๓.๒ พราหมณสูตร

ปฏิปทาเพื่อการตรัสรู้

ข้อบัญญัติของพราหมณ์ทั้งหลายนั้น เป็นความดำเนินของคนพาล เป็นความดำเนินของคนหลง ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อความดับ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่เป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อการตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

ส่วนในอริยวินัยเราบัญญัติปฏิปทาชื่อ อุทยคามินีที่เป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อการตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

สัง.ม. ราชการามวรรค มก. ๓๑/๓๑๑, มจ. ๑๙/๕๑๑, ปส. ๓๑/๓๐๒

๑๕.๓.๓ นันทกเปรต

วิบากกรรมของการขัดขวางการให้ทาน

นันทกเสนาบดีของพระเจ้าปิงคละเป็นคนใจบาป เป็นมิจฉาทิฐิ เป็นคนทุศีล ตระหนี่ บริภาษสมณพราหมณ์ ห้ามปรามมหาชนที่พากันทำบุญให้ทานว่า ผลแห่งทานไม่มี ตลอดจนทำอันตรายหมู่ชนที่กำลังทำทานด้วยกรรมนั้น เมื่อตายแล้วไปเกิดเป็นเวมานิกเปรตที่ต้นไทรใหญ่

นางอุตตราอุบาสิกาเป็นธิดาของนันทกเสนาบดี ได้ถวายโอ่งน้ำอันเต็มไปด้วยน้ำหอมเย็นสะอาด กับถาดอันเป็นไปด้วยขนมมีกลิ่นรสเป็นอันดีแก่พระอรหันต์ แล้วแผ่ส่วนบุญไปให้บิดา น้ำทิพย์และขนมเป็นอันมากได้ปรากฏขึ้นแก่เวมานิกเปรตนั้น

พอเวมานิกเปรตได้เห็นดังนั้น จึงทราบว่า กรรมที่ตนเคยทำนั้นไม่ดี จึงกลับใจ กล่าวให้โอวาทประทานแด่พระเจ้าปิงคละขณะเสด็จเดินทางกลับเมือง ปลดเปลื้องพระราชาจากความเห็นผิด ให้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์และศีล ๕

ขุ.เปต. มหาวรรค มก. ๔๙/๕๐๘, มจ. ๒๖/๒๗๖, ปส. ๖๑/๒๔๔

๑๕.๓.๔ เกสกัมพลสูตร

วาทะของมักขลิเปรียบเหมือนไซดักมนุษย์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงวาทะของเจ้าลัทธิชื่อ มักขลิ เป็นคำสอนที่เลวร้ายกว่าลัทธิของคนอื่นๆ เพราะมีคำสอนว่า

๑. กรรมดีกรรมชั่วไม่มีผล

๒. การกระทำก็ไม่เป็นการกระทำ

๓. ความเพียรไม่มี (ความเพียรที่ทำเพื่อบรรลุธรรมขั้นสูงไม่มี)

พระบรมศาสดาได้ตรัสว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีต ในอนาคต ตรัสพ้องต้องกันว่า กรรมดีกรรมชั่วมีผล การกระทำย่อมเป็นอันกระทำและผลของความพากเพียรมีจริง ก็ถูกโมฆบุรุษ (คนที่ขาดคุณธรรม) มักขลิคัดค้านไปหมด แม้พระพุทธองค์จะตรัสรับรองตามแนวของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอดีตและในอนาคตก็ถูกโมฆบุรุษมักขลิคัดค้านอยู่

โมฆบุรุษชื่อมักขลิเป็นเหมือนไซดักมนุษย์ เกิดขึ้นมาในโลกเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ เพื่อความฉิบหาย เพื่อความพินาศของสัตว์เป็นจำนวนมาก เปรียบเหมือนบุคคลวางไซดักปลาไว้ที่ปากอ่าว เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ เพื่อความฉิบหาย เพื่อความพินาศของปลาเป็นจำนวนมาก

อัง.ติก. โยธาชีววรรค มก. ๓๔/๕๗๕, มจ. ๒๐/๓๘๖, ปส. ๓๖/๓๘๑

๑๕.๔ ความเห็นเกี่ยวกับการกินเนื้อสัตว์

๑๕.๔.๑ ชีวกสูตร

หมอชีวกโกมารภัจจ์

พระบรมศาสดาตรัสแก่หมอชีวกโกมารภัจจ์ว่า เนื้อที่ไม่ควรบริโภคด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เนื้อที่ตนเห็น (การฆ่า)
๒. เนื้อที่ตนได้ยิน
๓. เนื้อที่ตนรังเกียจ

ส่วนเนื้อที่ควรแก่การบริโภคด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เนื้อที่ตนไม่เห็น
๒. เนื้อที่ตนไม่ได้ยิน
๓. เนื้อที่ตนไม่รังเกียจ

ม.ม. คหปติวรรค มก. ๒๐/๙๙, มจ. ๑๓/๔๘, ปส. ๑๙/๕๖

๑๕.๔.๒ พาโลวาทชาดก

ถูกกุฎุมพีแกล้งใส่โทษว่าฉันเนื้อที่เขานำมาถวาย

ภิกษุสนทนากันเรื่องนิครนถนาฏบุตรกับพวกใส่ร้ายพระบรมศาสดาว่า เสวยเนื้อที่เขาอุทิศถวายทั้งที่รู้อยู่

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสแก่ภิกษุว่า ไม่ใช่บัดนี้เท่านั้น แม้กาลก่อนก็เหมือนกัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ ครั้นเจริญวัยได้ออกบวชเป็นฤาษี เมื่อภิกขาจารไปในนคร มีกุฎุมพีผู้หนึ่งจะแกล้งดาบสให้ลำบาก จึงนิมนต์ไปยังเรือนของตน และถวายอาหารว่า เนื้อนี้ข้าพเจ้าฆ่าสัตว์เพื่อปรุงอาหารเฉพาะท่านโดยตรง อกุศลจงตกเป็นของท่านเถิด

พระโพธิสัตว์แสดงธรรมว่า ถ้าสมณะผู้มีปัญญาแม้บริโภคทานที่บุคคลไม่สำรวม ฆ่าบุตรภรรยาถวายก็ไม่เข้าไปติดบาปเลย

ขุ.ชา. สิคาลวรรค มก. ๕๗/๕๐๗, มจ. ๒๗/๑๑๗, ปส. ๖๕/๖๕๘

๑๕.๔.๓ วรรณาโรหชาดก

ทราบสาเหตุที่สุนัขจิ้งจอกยุยงราชสีห์กับเสือให้ผิดใจกัน

เนื้อความเหมือนข้อ ๑๑.๓.๓ หน้า ๕๖๘

๑๕.๔.๔ ห้ามฉันเนื้อที่ทำเฉพาะ

พระบรมศาสดาทรงปรารภ พวกนิครนถ์ที่โจทก์สีหะเสนาบดีว่า หาเนื้อสัตว์ถวายเฉพาะเจาะจง

พระบรมศาสดาจึงทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามภิกษุฉันเนื้อที่เขาทำจำเพาะ รูปใดฉันต้องอาบัติทุกกฎ ทรงอนุญาตปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์โดยส่วนสาม คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ได้รังเกียจ

วิ.ม. เภสัชชขันธกะ มก. ๗/๙๔, มจ. ๕/๘๐, ปส. ๖/๕๕

๑๕.๔.๕ ห้ามฉันเนื้อ ๑๐ ประเภท

พระบรมศาสดาทรงบัญญัติห้ามฉันเนื้อ ๑๐ ประเภท คือ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี และเนื้อเสือดาว

ทรงห้ามฉันเนื้อมนุษย์ เพราะไม่เป็นที่เลื่อมใสของสาธุชน

ทรงห้ามฉันเนื้อช้าง เนื้อม้า เพราะเป็นราชพาหนะ

ทรงห้ามฉันเนื้อสุนัข งู เพราะเป็นสัตว์น่าเกลียดน่าชัง

ทรงห้ามฉันเนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี และเสือดาว เพราะเมื่อสัตว์เหล่านี้ได้กลิ่นของภิกษุที่ฉันเนื้อดังกล่าวจะทำอันตรายภิกษุนั้นได้

วิ.ม. เภสัชชขันธกะ มก. ๗/๙๗, มจ. ๕/๘๐, ปส. ๖/๔๕

๑๖. ตัวอย่างผลของบาป

๑๖.๑ เหตุที่ทำให้รูปวิบัติ

๑๖.๑.๑ มัลลิกาสูตร

เหตุที่ทำให้สตรีรูปทราม

พระนางมัลลิกาทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระพุทธองค์ผู้เจริญ อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้มาตุคามในโลกนี้มีผิวพรรณไม่งาม รูปชั่ว ไม่น่าดู

พระบรมศาสดาตรัสว่า มัลลิกา มาตุคามบางคนในโลกนี้เป็นผู้มักโกรธ มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่ากล่าวแม้เล็กน้อยก็ขัดเคือง ฉุนเฉียว กระฟัดกระเฟียด กระด้างกระเดื่อง แสดงอาการโกรธความขัดเคืองและความไม่พอใจให้ปรากฏ

ถ้าเธอจุติจากอัตภาพนั้นมาสู่ความเป็นอย่างนี้ กลับมาเกิดในชาติใดๆ ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณไม่งาม รูปชั่ว ไม่น่าดู

อัง.จตุกก. มหาวรรค มก. ๓๕/๕๐๖, มจ. ๒๑/๓๐๐, ปส. ๓๗/๑๘๐

๑๖.๑.๒ จูฬกัมมวิภังคสูตร

เหตุที่ทำให้ผิวพรรณทราม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบสุภมาณพ เรื่องเหตุปัจจัยให้มนุษย์ ปรากฏความเป็นผู้มีผิวพรรณทราม คือ บุคคลบางคนในโลก เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตามเป็นผู้มักโกรธ มากด้วยความคับแค้น ถูกผู้อื่นกล่าวแม้เล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธ พยาบาท ปองร้าย แสดงความโกรธ ความปองร้ายและโทษเล็กน้อยให้ปรากฏ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่เกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีผิวพรรณทราม

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๕๑, มจ. ๑๔/๓๔๙, ปส. ๒๒/๘๖

๑๖.๑.๓ บุพกรรมของพระลกุณฏกภัททิยเถระ

วิบากกรรมที่ทำให้ตัวเตี้ย

ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พระลกุณฏกภัททิยเถระเกิดเป็นหัวหน้าช่าง ชนทั้งหลายจะร่วมกันสร้างพระเจดีย์ โดยกำหนดขนาด ๗ โยชน์ ท่านทักท้วงว่าใหญ่เกินไป จึงลดขนาดของพระเจดีย์ลงมาเรื่อยๆ ตั้งแต่ ๖, ๕, ๔, ๓, ๒ จนเหลือ ๑ โยชน์ โดยหัวหน้าช่างให้เหตุผลว่า การสร้างควรคำนึงถึงการบำรุงรักษาได้ง่ายในอนาคตบ้าง ชนทั้งหลายก็คล้อยตาม

ท่านได้กระทำแต่พอประมาณแด่พระพุทธเจ้าผู้หาประมาณมิได้ ด้วยวิบากกรรมนี้จึงทำให้เป็นผู้มีขนาดเตี้ยกว่าชนเหล่าอื่นในที่ที่ตนเกิด

สัง.นิ. ภิกขุสังยุต มก. ๒๖/๗๖๖, มจ. ๑๖/๓๓๒, ปส. ๓๓/๒๖๔

๑๖.๑.๔ อรรถกถากุณาลชาดก

เหตุที่ทำให้นางปัญจปาปีมีอวัยวะวิปริต ๕ ประการ

ในอดีตกาล สมัยของพระราชาพระนามว่า พกะ มีหญิงธิดาคนยากไร้ชื่อ ปัญจปาปี ในอดีตชาตินางเกิดเป็นธิดาของคนยากไร้ นั่งขยำดินทาฝาเรือนอยู่

ในขณะนั้นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งต้องการดินเหนียวมาฉาบทาฝาที่อยู่อาศัย จึงเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมือง เห็นนางจึงเข้าไปยืนใกล้

นางเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าก็โกรธ จึงพูดด้วยใจที่ขุ่นมัวว่า ชิ้นดินก็ขอ พระปัจเจกพุทธเจ้าก็นิ่งมิได้หวั่นไหว นางเห็นเช่นนั้นก็มีจิตเลื่อมใส จึงใส่ก้อนดินเหนียวก้อนใหญ่ลงในบาตร

พระปัจเจกพุทธเจ้าก็เอาไปฉาบทาฝาที่อยู่อาศัย

ต่อมา หญิงนั้นตายแล้วไปเกิดในครรภ์ของหญิงยากจน ด้วยผลกรรมที่นางถวายดินเหนียว ทำให้ร่างกายของนางมีสัมผัสดียิ่งนัก แต่วิบากกรรมที่แลดูพระปัจเจกพุทธเจ้าด้วยความโกรธ จึงทำให้มือ เท้า ปาก ตา จมูก ๕ แห่งวิกลวิปริตไป ดังนั้น ชนทั้งหลายจึงตั้งชื่อให้ว่า ปัญจปาปี

ต่อมา พระเจ้าพกะทรงตรวจพระนคร นางปัญจปาปีเล่นอยู่กับนางทาริกาเพื่อนบ้าน ไม่รู้จักพระเจ้าพกะก็เอามือไปคว้าพระหัตถ์เข้า เมื่อถูกสัมผัสมือดุจสัมผัสทิพย์ จึงไม่อาจดำรงสติได้ จึงอยู่กับนางที่เรือนนั้น แล้วทรงปลอมพระองค์ไปหานางเสมอ

ต่อมาในภายหลัง นางปัญจปาปีก็ได้รับแต่งตั้งเป็นอัครมเหสีด้วยอุบายของพระราชา

ขุ.ชา. อสีติบาตชาดก มก. ๖๒/๕๘๘

๑๖.๑.๕ โมฆราชเถราปทาน

วิบากกรรมที่ทำให้เป็นโรคเรื้อน

ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ขณะนั้นมนุษย์มีอายุ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ครั้งนั้น ท่านรับจ้างทำงานของบุคคลอื่นตระกูลหนึ่งในกรุงหงสวดี ท่านไม่มีทรัพย์สินอะไรที่เป็นของตนเลย อาศัยอยู่ที่ศาลาพักผ่อนที่เขาปรับพื้นไว้แล้ว ได้ก่อไฟขึ้นที่ศาลา พื้นศิลาจึงดำเพราะถูกไฟไหม้

ด้วยกรรมคือ การใช้ไฟลนที่พื้นศาลาพักผ่อน ท่านถึงทุกขเวทนาเบียดเบียนหมกไหม้ในนรกนับพันปี ด้วยวิบากกรรมที่ยังเหลืออยู่นั้น ท่านเกิดเป็นมนุษย์ จึงมีรอยตำหนิติดตัวมาตามลำดับตลอด ๕๐๐ ชาติ เพราะอานุภาพแห่งกรรมนั้น ท่านจึงเต็มไปด้วยโรคเรื้อน เสวยมหันตทุกข์ตลอด ๕๐๐ ชาติ เหมือนกัน

ท่านถูกโรคเรื้อนรบกวน ในเวลากลางคืน ก็ไม่ได้รับความสุขในการนอน เพราะความสุขในราชสมบัติกลายเป็นโมฆะไป ฉะนั้นท่านจึงได้ชื่อว่า โมฆราช

ขุ.อป. กัจจยานวรรค มก. ๗๒/๓๑๕, มจ. ๓๓/๒๘๓, ปส. ๘๓/๑๓๖

๑๖.๑.๖ โกธนาสูตร

ความมุ่งหมายของคนที่เป็นศัตรูกัน

เนื้อความเหมือนข้อ ๑๔.๔.๑ หน้า ๕๘๕

๑๖.๑.๗ ภัททกาปิลานีเถรีคาถา

วิบากกรรมที่ทำให้ร่างกายมีกลิ่นน่ารังเกียจ

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๓.๙ หน้า ๕๔๘

๑๖.๑.๘ บุพกรรมของพระจักขุบาล

วิบากกรรมที่ทำให้ตาบอด

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๒.๖.๑ หน้า ๔๙๔

๑๖.๑.๙ บุพกรรมของพระนางโรหิณี

วิบากกรรมที่ทำให้เป็นโรคผิวหนัง

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๓.๔ หน้า ๕๔๖

๑๖.๑.๑๐ บุพกรรมของพระนางขุชชุตตรา

วิบากกรรมที่ทำให้หลังค่อม

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๓.๑๐ หน้า ๕๔๘

๑๖.๑.๑๑ สุปปพุทธกุฏฐิ

วิบากกรรมที่ทำให้เป็นโรคเรื้อน

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๓.๑๒ หน้า ๕๔๙

๑๖.๒ เหตุที่ทำให้ทรัพย์วิบัติ

๑๖.๒.๑ ดูมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๙ ความตระหนี่ หน้า ๔๐๙

๑๖.๒.๒ ดูมงคลที่ ๑๔ ทำงานไม่คั่งค้าง ข้อ ๒ เหตุที่ทำให้งานไม่สำเร็จ หน้า ๓๕๖

๑๖.๒.๓ ดูข้อที่ ๗ บาปจากการลักขโมย โกง หน้า ๕๕๐

๑๖.๓ เหตุที่ทำให้คุณวิบัติ

๑๖.๓.๑ ดูมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๘ โทษของการคบคนพาล หน้า ๗๘

๑๖.๓.๒ ดูมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๗ โทษของการบูชาสิ่งที่ไม่ควรบูชา หน้า ๑๖๓

๑๖.๓.๓ ดูมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๑๐ การตั้งตนไม่ชอบ หน้า ๒๕๖

๑๖.๓.๔ ดูมงคลที่ ๑๙ ข้อ ๑๕ บาปจากการมีความเห็นผิด หน้า ๕๙๐

๑๖.๓.๕ ดูมงคลที่ ๒๐ สำรวมจากการดื่มน้ำเมา ข้อ ๒ โทษของสุรา หน้า ๖๐๔

๑๖.๓.๖ ดูมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๘ โทษของความประมาท หน้า ๖๓๓

๑๖.๓.๗ ดูมงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ ข้อ ๑๐ โทษของการจับผิด เพ่งโทษ หน้า ๖๕๑

๑๖.๓.๘ ดูมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๓ ตัวอย่างและโทษของการถือตัว ดูถูก หน้า ๖๕๙

มงคลที่ ๒๐
สำรวมจากการดื่มน้ำเมา

๑. วินัยเกี่ยวกับสุรา

๑.๑ พระสาคตะ

ต้นบัญญัติเป็นปาจิตตีย์ เพราะดื่มสุรา

พระสาคตะเดินทางไปยังตำบลท่ามะม่วง พบนาคในโรงบูชาไฟ นาคบังหวนควันและพ่นไฟทำร้ายพระเถระ พระเถระเข้าเตโชสมาบัติต้านทานไว้ได้

ชาวพระนครโกสัมพีทราบเรื่องพระเถระต่อสู้กับนาค จึงถามถึงของชอบของพระเถระ

พระฉัพพัคคีย์ตอบว่า สุราใสสีแดงดังเท้านกพิราบ

ชาวพระนครทุกครัวเรือนนิมนต์พระสาคตะดื่มสุราขณะออกบิณฑบาต พระเถระล้มกลิ้งอยู่ที่ประตูเมือง

พระบรมศาสดาทรงทอดพระเนตรเห็น รับสั่งให้หามไปที่อาราม ทรงตำหนิ และทรงบัญญัติสิกขาบทเป็นปาจิตตีย์ เพราะดื่มสุราและเมรัย

วิ.มหา. สุราปานวรรค มก. ๔/๖๓๐, มจ. ๒/๔๖๒, ปส. ๔/๕๖

๑.๒ พระปิลินทวัจฉเถระ

อาพาธเป็นโรคลม

พระปิลินทวัจฉเถระ อาพาธเป็นโรคลม แพทย์ต้องเจือน้ำเมาลงในน้ำมันที่หุง พระบรมศาสดาทรงอนุญาต

ต่อมา พระฉัพพัคคีย์หุงน้ำมันเจือน้ำเมาลงไปมากเกินขนาด ดื่มน้ำมันนั้นแล้วเมา

พระบรมศาสดาจึงทรงห้ามภิกษุดื่มน้ำมันที่เจือน้ำเมามากเกินขนาด และอนุญาตให้เจือน้ำเมาที่หุงแล้วไม่ปรากฏสี กลิ่น และรสของน้ำเมา ส่วนน้ำมันที่พวกภิกษุหุงเจือน้ำเมาเกินขนาดมีมาก พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้เอาไว้เป็นยาทา

ต่อมา พระปิลินทวัจฉะหุงน้ำมันไว้มาก ภาชนะสำหรับบรรจุน้ำมันไม่มี พระพุทธองค์ทรงอนุญาตลักจั่น ๓ ชนิด คือ

๑. ทำด้วยโลหะ
๒. ทำด้วยไม้
๓. ทำด้วยผลไม้

วิ.ม. เภสัชชขันธกะ มก. ๗/๗๐, มจ. ๕/๕๕, ปส. ๖/๒๙

๑.๓ สุราและเมรัย มีองค์ ๔

๑. ของมึนเมา มีสุรา เป็นต้น อย่างใดอย่างหนึ่ง
๒. จิตคิดอยากจะดื่มของมึนเมา
๓. ความพยายามเกิดแต่จิตนั้น
๔. ดื่มเข้าไปในลำคอ

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๓๗, ปส. ๔๗/๔๗

๒ โทษของสุรา

๒.๑ สิงคาลกสูตร

โทษของการเสพน้ำเมา

พระบรมศาสดาตรัสแสดงโทษของการเสพน้ำเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๖ ประการ คือ
๑. เป็นเหตุให้เสื่อมทรัพย์
๒. เป็นเหตุก่อการทะเลาะวิวาท
๓. เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
๔. เป็นเหตุเสียชื่อเสียง
๕. เป็นเหตุไม่รู้จักอาย
๖. เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๐, มจ. ๑๑/๒๐๒, ปส. ๑๕/๒๘๓

๒.๒ กุมภชาดก

ท้าวสักกะกล่าวถึงโทษของการดื่มสุรา

พระบรมศาสดาทรงปรารภหญิงนักดื่มสุรา ๕๐๐ คน ผู้เป็นสหายของนางวิสาขา และตรัสการเกิดขึ้นของสุรา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีต้นไม้ต้นหนึ่ง มีโพรงที่เต็มไปด้วยน้ำมีสีแดง ฝูงสัตว์กินน้ำนั้น นอนหลับไปครู่หนึ่งแล้วจึงจากไป พรานคนหนึ่งชื่อ สุระ ได้ดื่มน้ำนั้นแล้วเมา ชวนดาบสชื่อวรุณ นำน้ำไปถวายพระราชาปัจจันตประเทศ และได้ปรุงสุราขึ้นเองในพระนคร ทำชาวพระนครให้ประมาทมัวเมาเลยยากจนลง แล้วหนีไปเมืองพาราณสี ทำพระนครนั้นให้พินาศเช่นเดียวกัน

ต่อมา หนีไปยังเมืองสาวัตถี พระเจ้าสัพพมิตต์เป็นกษัตริย์ครองเมืองสาวัตถี ปรุงสุราใส่ตุ่ม ๕๐๐ ใบ แมวที่เฝ้าตุ่มกินสุราที่ไหลล้นลงก้นตุ่มเมาหลับไป พวกหนูมาแทะหู จมูก หนวด และหางแมว คนสอดแนมมาเห็นคิดว่าแมวตาย จึงไปกราบทูลพระราชา เมื่อพระราชาทราบจึงทรงรับสั่งให้ตัดศีรษะคนทั้งสองเพราะดำริว่า ทำยาพิษ เมื่อแมวสร่างเมาลุกขึ้นได้ พระราชาจึงดำริจะลองเสวยสุราบ้าง

ท้าวสักกเทวราชทรงเห็นว่า ถ้าพระเจ้าสัพพมิตต์เสวยสุราชมพูทวีปจะพินาศ จึงเสด็จลงมาประทานโอวาทให้เห็นโทษของการดื่มสุรา พระเจ้าสัพพมิตต์จึงไม่ทรงเสวยสุรา ตรัสสั่งให้ทำลายสุรา แล้วทรงสมาทานศีลมีสวรรค์เป็นที่ไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ ส่วนท้าวสักก-เทวราชได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ติงสตินิบาต มก. ๖๑/๓๑๙, มจ. ๒๗/๕๔๓, ปส. ๖๘/๑๘

๒.๓ บุตรเศรษฐีมีทรัพย์มาก, มหาธนเสฏฐิปุตตวัตถุ

คบนักเลงสุราจนต้องเป็นขอทาน

พระบรมศาสดาทรงปรารภบุตรเศรษฐีผู้มีทรัพย์มากว่า บุตรเศรษฐีผู้หนึ่งและภรรยา มีทรัพย์รวมกัน ๑๖๐ โกฏิ พวกนักเลงในพระนครหลวงให้บุตรเศรษฐีนั้นดื่มสุรา ต่อมาไม่นาน ทรัพย์ของตนและภรรยาหมดไปเพราะเหตุแห่งสุรา เมื่อเขาและภรรยาแก่ลงได้อาศัยฝาเรือนผู้อื่น ถือชิ้นกระเบื้องเที่ยวไปขอทาน

พระบรมศาสดาทอดพระเนตรแล้วทรงแย้มพระโอษฐ์ ตรัสบอกพระอานนท์ว่า ถ้าบุตรเศรษฐีและภรรยาไม่ผลาญทรัพย์ให้หมดสิ้น ประกอบการงานหรือออกบวช จะได้เป็นเศรษฐีหรือบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลตามลำดับในปฐมวัย มัชฌิมวัยและปัจฉิมวัย แต่บัดนี้เสื่อมแล้วทั้งโภคะและสามัญผล เหมือนนกกระเรียนในเปือกตมแห้ง

ขุ.ธ. ชราวรรค มก. ๔๒/๑๘๑, มจ. ๒๕/๘๐, ปส. ๕๐/๒๘๔

๒.๔ สัมพลหุสสูตร, ทุจริตวิปากสูตร

โทษอย่างเบาที่สุดของการดื่มสุรา

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า การกระทำปาณาติบาตจนถึงการดื่มน้ำเมาคือ สุราและเมรัย อันบุคคลเสพแล้ว ย่อมทำให้เกิดในนรก สัตว์ดิรัจฉานและเปรตวิสัย นอกจากนี้วิบากอย่างเบาที่สุดของการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย ย่อมยังความเป็นบ้าให้เป็นไปแก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์

อัง.อัฏฐก. ทานวรรค มก. ๓๗/๔๙๕, มจ. ๒๓/๓๐๑, ปส. ๔๓/๕๓

๒.๕ สุราปานชาดก

ศิษย์พาฤาษีไปเมาสุราในพาราณสี

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระสาคตเถระ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ทรงอภิญญาและสมาบัติ มีลูกศิษย์เป็นดาบสประมาณห้าร้อยอยู่ในป่าหิมพานต์ พวกลูกศิษย์ขอลาเข้าไปในเมืองในช่วงฤดูฝน พักอยู่ในพระราชอุทยาน

วันหนึ่ง พระราชาถวายสุราอย่างดีแก่พวกดาบส พวกดาบสเมาสุราแล้วแสดงอาการอันวิปริตต่างๆ เมื่อสร่างเมา ได้ร้องไห้ครำ่ครวญว่ากระทำกรรมอันวิปริตนั้น แล้วพากันกลับป่าหิมพานต์

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า นรชนที่เห็นห่างการอยู่ร่วมกับครู ย่อมเป็นเช่นนี้ได้ทั้งนั้น และตำหนิดาบสเหล่านั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พวกดาบสในครั้งนั้นได้มาเป็นพุทธบริษัท ส่วนอาจารย์ของดาบสมาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อปายิมหาวรรค มก. ๕๖/๒๗๓, มจ. ๒๗/๓๔, ปส. ๖๕/๒๐๘

๒.๖ ภัทรฆฏเภทกชาดก

พระโพธิสัตว์ไปเกิดเป็นท้าวสักกะให้ไหทิพย์แก่บุตรขี้เมา

พระบรมศาสดาทรงปรารภหลานของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้ผลาญทรัพย์ ๔๐ โกฏิ ของบิดามารดาและทรัพย์อื่นๆ ของท่านเศรษฐีด้วยการดื่มสุรา จนไม่มีที่พึ่งและตายไป จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลเศรษฐี มีบุตรคนเดียว เมื่อทำกาละแล้ว บังเกิดเป็นท้าวสักกเทวราชครั้งนั้น บุตรของท่านเศรษฐีไม่ทำทาน เป็นนักเลงอบายมุขต่างๆ จนกระทั่งกลายเป็นคนเข็ญใจ

ท้าวสักกะจึงให้หม้อสารพัดนึกแก่บุตร แล้วสั่งให้รักษาให้ดี อย่าให้หม้อแตก

วันหนึ่งเขาเมามาก โยนหม้อแล้วรับพลาด หม้อแตกไป เขาจึงกลับเป็นคนจนเที่ยวขอทานผู้อื่นจนตายไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นักเลงผู้ทำลายหม้อในครั้งนั้นได้มาเป็นหลานของท่านเศรษฐีในครั้งนี้ ส่วนท้าวสักกะคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุมภวรรค มก. ๕๘/๓๒๑, มจ. ๒๗/๑๔๘, ปส. ๖๖/๑๓๙

๒.๗ สัตว์ผู้งดเว้นการดื่มน้ำเมามีน้อย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สัตว์ผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยมีน้อย สัตว์ผู้ไม่งดเว้นจากการดื่มน้ำเมามีมากกว่า ฯลฯ

สัง.ม. ปฐมวรรค มก. ๓๑/๔๙๑, มจ. ๑๙/๖๔๑

๒.๘ คูถปาณกชาดก

หนอนเมาสุราท้าช้างทำสงคราม

มีบ้านหลังหนึ่งมีสลากภัตและปักขิกภัตมาก แต่มีชายด้วนคนหนึ่งมักถามปัญหากับภิกษุ เมื่อภิกษุไม่ตอบก็จะด่าว่า จนกระทั่งไม่มีภิกษุรูปใดไปรับสลากภัตที่บ้านนั้นอีก

ต่อมา มีภิกษุรูปหนึ่งทราบเรื่อง จึงต้องการข่มชายด้วน จึงรับสลากภัตไปฉันที่บ้านนั้น ชายด้วนก็ถามปัญหาอีก แต่ภิกษุรูปนั้นบ่ายเบี่ยงจนฉันเสร็จ เมื่อชายด้วนเผลอก็ผลักล้มโบยตีแล้วเอาก้อนคูถยัดปาก พร้อมกับขู่ต่างๆ นานา ตั้งแต่นั้นมา ชายด้วนเห็นภิกษุเมื่อใดต้องหนีทุกครั้ง ความทราบถึงพระบรมศาสดา พระพุทธองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ชาวเมืองของสองแคว้น ดื่มสุรากันที่บ้านระหว่างพรมแดน รุ่งเช้าก็ออกเดินทาง หนอนกินคูถตัวหนึ่งได้กลิ่นคูถ เห็นสุราที่เหลืออยู่ จึงกินแก้กระหาย พอเมาก็ไต่ขึ้นไปบนกองคูถ คูถสดๆ ก็ยุบลง หนอนก็ร้องว่า แผ่นดินทานตัวเราไม่ไหว จึงยุบลง

ขณะนั้นช้างตกมันผ่านมาได้กลิ่นคูถ จึงรังเกียจเดินหลีกไป

หนอนเห็นช้างหลีกไปเข้าใจว่า ช้างกลัวตน จึงร้องเรียกช้างมาทำสงครามเพื่อให้ชาวเมืองเห็นความกล้าหาญ

ช้างกลับมาถ่ายคูถก้อนโตลงบนหัวหนอนแล้วถ่ายปัสสาวะซ้ำ ทำให้หนอนถึงแก่ความตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า หนอนนั้นมาเป็นบุรุษด้วน ช้างนั้นได้มาเป็นภิกษุรูปนี้ ส่วนพระโพธิสัตว์เกิดเป็นเทวดาอยู่ในไพรสณฑ์เห็นเหตุการณ์นั้นโดยตลอด ได้มาเป็นตถาคต

ขุ.ชา. กาสาววรรค มก. ๕๗/๔๑๐, มจ. ๒๗/๑๐๕, ปส. ๖๕/๕๔๑

มงคลที่ ๒๑
ไม่ประมาทในธรรม

๑. ความสำคัญและอานิสงส์ของความไม่ประมาท

๑.๑ มหาปรินิพพานสูตร

พระปัจฉิมวาจาว่าด้วยความไม่ประมาท

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จปรินิพพาน ได้ประทานโอกาสให้ภิกษุทั้งหลายทูลถามถึงความสงสัยในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรค และข้อปฏิบัติ ปรากฏว่า ไม่มีภิกษุรูปใดถาม เพราะไม่มีความสงสัย

พระบรมศาสดาจึงประทานปัจฉิมโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด

ที.ม. มก. ๑๓/๓๒๒, มจ. ๑๐/๑๖๔, ปส. ๑๓/๔๑๑

๑.๒ อัปปมาทสูตร

ความไม่ประมาทเป็นยอดของกุศลธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า รอยเท้าของสัตว์ทั้งหลายที่เที่ยวไปบนแผ่นดินเหล่าใดเหล่าหนึ่ง รอยเท้าเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมถึงความรวมลงในรอยเท้าช้าง

รอยเท้าช้างนั้นโลกกล่าวว่า เป็นยอดของรอยเท้า เพราะความเป็นของใหญ่ กุศลธรรมเหล่าใดทั้งหมด มีความไม่ประมาท

ความไม่ประมาทบัณฑิตกล่าวว่า เป็นยอดของกุศลธรรมเหล่านั้นทั้งหมด

อัง.ทสก. นาถกรณวรรค. มก. ๓๘/๓๕, มจ. ๒๔/๒๘, ปส. ๔๔/๒๘

๑.๓ ปฐมอัปปมาทสูตร

ความไม่ประมาททำให้ได้ประโยชน์ทั้ง ๒

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ธรรมที่จะนำติดตัวไปได้ทั้งในชาตินี้ และชาติหน้ามีอยู่หรือ

พระบรมศาสดาตรัสว่า ความไม่ประมาท บุคคลปรารถนาอยู่ซึ่งอายุ ความไม่มีโรค วรรณะ สวรรค์ ความเกิดในตระกูลสูง พึงบำเพ็ญความไม่ประมาท บัณฑิตทั้งหลายสรรเสริญความไม่ประมาท

สัง.ส. ทุติยวรรค มก. ๒๔/๔๗๙, มจ. ๑๕/๑๕๑, ปส. ๒๔/๕๔

๑.๔ อัปปมาทสูตร

ธรรมที่ให้สำเร็จประโยชน์

พราหมณ์ผู้หนึ่งไปเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่า ธรรมข้อหนึ่งซึ่งเจริญแล้วทำให้มากแล้ว ย่อมยึดถือประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในสัมปรายภพ มีอยู่หรือ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ธรรมข้อหนึ่งซึ่งเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยึดถือประโยชน์ทั้งสองไว้ได้ คือ ประโยชน์ปัจจุบัน และประโยชน์ในสัมปรายภพมีอยู่ คือ ความไม่ประมาท

อัง.ฉักก. ธรรมิกวรรค มก. ๓๖/๖๙๑, มจ. ๒๒/๕๒๓, ปส. ๔๑/๑๔๑

๑.๕ ทุติยมหานามสูตร

กาลกิริยาอันไม่เลวทราม

พระเจ้ามหานามศากยราชกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า พระนครกบิลพัสดุ์ที่เจริญรุ่งเรือง มีผู้คนแออัดมาก แต่เมื่อได้นั่งใกล้พระบรมศาสดาและภิกษุ ทำให้การปฏิบัติธรรมมีความเจริญ ไม่เหมือนอยู่ในพระนครที่ผู้คนแออัด และทรงดำริว่า ถ้าใจเลื่อมใสอยู่กับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อสวรรคตไปจะเป็นอะไร จะไปอยู่ภพไหน

พระบรมศาสดาตรัสว่า อย่ากลัวเลย การสวรรคตและกาลกิริยาอันไม่เลวทรามจักมีแก่มหาบพิตร เพราะอริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมเป็นผู้น้อมไปสู่นิพพาน

สัง.ม. สรกานิวรรค มก. ๓๑/๓๒๗, มจ. ๑๙/๕๒๓, ปส. ๓๑/๓๒๔

๑.๖ โกฏสิมพลิชาดก

การระวังภัยที่ยังไม่มาถึง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเห็นภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ถูกกามวิตกครอบงำ ทรงประชุมสงฆ์แล้วตรัสว่า ขึ้นชื่อว่า สิ่งที่ควรระแวงก็ควรระแวง กิเลสทั้งหลาย เมื่อเจริญขึ้นย่อมทำลายเรา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นรุกขเทวดา สถิตอยู่ในต้นโกฏสิมพลี(ต้นงิ้ว)พญาครุฑเนรมิตกายขนาด ๑๕๐ โยชน์ จับพญานาคที่หางห้อยหัวลงเพื่อให้ขยอกเหยื่อในปากออกแล้วบินขึ้นจากมหาสมุทร

ขณะที่พญานาคถูกจับอยู่นั้นได้เห็นต้นไทรใหญ่คิดจะสลัดตัวให้หลุด จึงสอดขนดไปที่ต้นไทรยึดไว้

พญาครุฑจึงออกแรงดึงพญานาคมาพร้อมกับต้นไทร พาเอานกบนต้นไทรมายังต้นโกฏสิมพลี เมื่อพญาครุฑวางพญานาคลงแล้วฉีกท้องกินมันข้นของพญานาคแล้วทิ้งซากที่เหลือลงทะเลไป

นกจากต้นไทรบินไปอาศัยต้นโกฏสิมพลี รุกขเทวดาที่อาศัยอยู่กลัวจนตัวสั่น

พญาครุฑสงสัยจึงถาม

รุกขเทวดา ตอบว่า นกกินผลไม้เป็นอาหารจะนำเมล็ดมาถ่ายรดลำต้น ต่อไปจะมีต้นไม้ขึ้นระหว่างกิ่งต้นของเราปกคลุมต้นโกฏสิมพลี ทำให้ต้นไม้ที่เป็นวิมานนี้อยู่ไม่ได้ เรามองเห็นภัยที่ยังมาไม่ถึง จึงสั่นสะท้าน แล้วรุกขเทวดากล่าวคาถาสุดท้ายว่า วีรชนควรระแวงภัยที่ควรระแวง ควรระวังภัยที่ยังไม่มาถึง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พญาครุฑในครั้งนั้นได้มาเป็นพระสารีบุตรในบัดนี้ ส่วนรุกขเทวาได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. คันธารวรรค มก. ๕๙/๓๙๕, มจ. ๒๗/๒๗๗, ปส. ๖๗/๘

๒. ความแก่ ความเจ็บ ความตาย

๒.๑ ปาฏิโภคสูตร

ธรรมที่ไม่มีใครรับประกันได้ ๔ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุว่า ใครๆ ซึ่งจะเป็นผู้รับประกันธรรม ๔ ประการนี้ ไม่มี ไม่ว่าจะเป็นสมณ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกก็ตาม คือ

๑. สิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดา อย่าแก่
๒. สิ่งที่มีความเจ็บเป็นธรรมดา อย่าเจ็บ
๓. สิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดา อย่าตาย
๔. วิบากกรรมที่เคยทำไว้ อย่าได้เกิดขึ้น

อัง.จตุกก. โยธาชีววรรค มก. ๓๕/๔๔๐, มจ. ๒๑/๒๕๘, ปส. ๓๘/๑๓๘

๒.๒ ภยสูตร

อมาตาปุตติกภัย ๓ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุว่า ปุถุชนผู้มิได้สดับย่อมกล่าวภัย ๓ ประการว่า เป็นอมาตาปุตติกภัย

ภัย ๓ ประการ คือ เกิดจากไฟไหม้ น้ำท่วม โจรป่าปล้น แต่แท้ที่จริงภัย ๓ ประการ ยังนับว่า เป็นสมาตาปุตติกภัยแท้ๆ ที่กล่าวว่า เป็นสมาตาปุตติกภัย ๓ เพราะว่า เมื่อไฟไหม้มีบางครั้งบางคราว ที่มารดากลับพบบุตร บุตรกลับพบมารดา

แต่ภัย ๓ ประการ ที่ไม่มีใครช่วยกันได้ คือ ชราภัย พยาธิภัย มรณภัย

เมื่อบุตรแก่ เจ็บ ตาย มารดาจะขอร้องไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ตาย ไม่ได้ แม้เมื่อมารดาแก่ เจ็บ ตาย บุตรก็ขอร้องไม่ได้ว่า อย่าเป็นเช่นนั้น นี้เป็นอมาตาปุตติกภัยโดยแท้

อัง.ติก. มหาวรรค มก. ๓๔/๒๙๕, มจ. ๒๐/๒๔๔, ปส. ๓๖/๑๘๕

๒.๓ ฐานสูตร

ฐานะ ๕ ประการ ที่ใครๆ ไม่พึงได้

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุถึงฐานะ ๕ ประการว่า สมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ไม่พึงได้ฐานะ ๕ ประการ คือ

๑. ขอสิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดา อย่าแก่
๒. ขอสิ่งที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา อย่าเจ็บไข้

๓. ขอสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดา อย่าตาย
๔. ขอสิ่งที่มีความสิ้นไปเป็นธรรมดา อย่าสิ้นไป
๕. ขอสิ่งที่มีความฉิบหายเป็นธรรมดา อย่าฉิบหาย

อัง.ปัญจก. มุณฑราชวรรค มก. ๓๖/๑๐๙, มจ. ๒๒/๗๘, ปส. ๓๙/๑๕๓

๒.๔ ราชสูตร, ราชมรณสูตร

พระเจ้าปเสนทิโกศลทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า คนเกิดมาแล้วจะพ้นจากชราและมรณะมีอยู่หรือไม่

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า คนเกิดมาแล้วจะพ้นจากชรา และมรณะไม่มีเลย แม้กษัตริย์ผู้มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก เป็นผู้มั่งคั่ง ก็ไม่พ้นจากชราและมรณะ แม้แต่ภิกษุทุกรูปที่เป็นพระอรหันต์สิ้นอาสวะแล้ว หลุดพ้นแล้ว เมื่อสภาพร่างกายแตกดับ ก็ต้องทิ้งไปเป็นธรรมดาทุกคน

สัง.ส. โกสลสังยุตปฐมวรรค มก. ๒๔/๔๒๒, มจ. ๑๕/๑๓๑, ปส. ๒๓/๓๒๖

๒.๕ ฐานสูตร

ฐานะที่ควรพิจารณาเนืองๆ ๕ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุว่า สตรี บุรุษ คฤหัสถ์หรือบรรพชิต ควรพิจารณาเนืองๆ ๕ ประการ คือ เรามีความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นธรรมดา ยังไม่ล่วงพ้นความแก่ ความเจ็บ ความตายไปได้ เราจะต้องพลัดพรากจากของรัก เรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

อัง.ปัญจก. นิวรณวรรค มก. ๓๖/๑๓๘, มจ. ๒๒/๙๙, ปส. ๓๙/๑๘๕

๒.๖ เทวทูตสูตร

สัตว์ผู้ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็นสัมมาทิฐิ เชื่อมั่นในกรรม เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสคาถาแก่ภิกษุว่า นรชนเหล่าใดอันเทวทูตตักเตือนแล้วประมาทอยู่ นรชนเหล่านั้นจะเข้าถึงหมู่สัตว์เลวทราม เศร้าโศกสิ้นกาลนาน ส่วนสัตบุรุษผู้สงบระงับในโลกนี้ อันเทวทูตตักเตือนแล้ว ไม่ประมาทในธรรมของพระอริยะในกาลไหนๆ เห็นภัยในความตาย เมื่อตายไปย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์

ม.อุ. สุญญตวรรค มก. ๒๓/๑๘๙, มจ. ๑๔/๓๐๙, ปส. ๒๒/๔๐

๒.๗ ทุติยอนาคตสูตร

ภัยในอนาคต ๕ ประการ

๑. พิจารณาเห็นว่า บัดนี้เรายังเป็นคนหนุ่มแน่น ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นภัยในอนาคต ถึงกระนั้นเมื่อความชราครอบงำ ย่อมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำได้ไม่ง่าย จึงรีบปรารภความเพียร ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นภัยประการที่ ๑ นี้ จึงไม่ประมาท

๒. พิจารณาเห็นว่า บัดนี้เรามีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง ถึงกระนั้นเมื่อความเจ็บครอบงำ ย่อมปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำได้ไม่ง่าย จึงรีบปรารภความเพียร ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นภัยประการที่ ๒ นี้ จึงไม่ประมาท

๓. พิจารณาเห็นว่าบัดนี้ ภิกษาหาได้ง่าย บิณฑบาตได้ง่าย ถึงกระนั้นถึงคราวเมื่อภิกษาหาได้ยาก บิณฑบาตได้ยาก คนทั้งหลายจึงอพยพไปในที่มีอาหารดี ที่นั้นย่อมคลุกคลีด้วยหมู่คณะ พลุกพล่าน การที่จะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำได้ไม่ง่าย ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นภัยประการที่ ๓ นี้ จึงไม่ประมาท

๔. พิจารณาเห็นว่า บัดนี้คนทั้งหลายพร้อมเพรียง ชื่นชม ไม่วิวาทกัน ถึงกระนั้น เมื่อเกิดภัยขึ้นประชาชนวุ่นวาย คนทั้งหลายอพยพไปสู่ที่ปลอดภัย ที่นั่นย่อมมีการคลุกคลี พลุกพล่าน การที่จะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำได้ไม่ง่าย จึงรีบปรารภความเพียร ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นภัยประการที่ ๔ นี้ จึงไม่ประมาท

๕. พิจารณาเห็นว่า บัดนี้สงฆ์พร้อมเพรียง ชื่นชม ไม่วิวาทกัน อยู่ผาสุกก็จริง ถึงกระนั้นเมื่อสงฆ์แตกแยกกัน การที่จะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทำได้ไม่ง่าย จึงรีบปรารภความเพียร ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นภัยประการที่ ๕ นี้ จึงไม่ประมาท

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นภัยในอนาคต ๕ ประการนี้ ควรเป็นผู้ไม่ประมาท ปรารภความเพียรเพื่อบรรลุธรรม

อัง.ปัญจก. โยธาชีววรรค มก. ๓๖/๑๙๐, มจ. ๒๒/๑๔๐, ปส. ๓๙/๒๒๗

๒.๘ ทูตสูตร

เทวทูต ๓ จำพวก

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เทวทูตมี ๓ จำพวก

เมื่อบุคคลประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อตายแล้วเข้าถึงอบาย นายนิรยบาลทั้งหลายจะจับไปแสดงต่อพญายม

พญายมจะซักไซ้ว่า ครั้นเป็นมนุษย์เห็นคนแก่ ๑ คนเจ็บ ๑ คนตาย ๑ แล้วไม่ได้คิดบ้างหรือว่าตนเองก็ต้องแก่ ต้องเจ็บ และต้องตาย ไม่เร่งขวนขวายทำความดี

เมื่อบุรุษนั้นไม่ตอบ พวกนิรยบาลก็ทำกรรมกรณ์ นำไปลงมหานรก ได้รับทุกข์สิ้นกาลนาน

อัง.ติก. เทวทูตวรรค มก. ๓๔/๑๔๘, มจ. ๒๐/๑๙๑, ปส. ๓๖/๙๔

๓. ไม่ประมาทในเวลา

๓.๑ อัจเจนติสูตร

กาลทั้งหลายย่อมล่วงไป

เทวดากล่าวคาถาในสำนักพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า กาลทั้งหลายย่อมล่วงไป ราตรีทั้งหลายย่อมผ่านไป ชั้นแห่งวัยย่อมละลำดับไป บุคคลเมื่อเห็นภัยนี้ในมรณะ พึงทำบุญเพื่อนำสุขมาให้

พระบรมศาสดตรัสว่า กาลทั้งหลายย่อมล่วงไป บุคคลเมื่อเห็นภัยในมรณะ พึงละอามิสในโลกเสียมุ่งสันติเถิด

สัง.ส. นฬวรรค มก. ๒๔/๔๙, มจ. ๑๕/๕, ปส. ๒๓/๑๗

๓.๒ มูลปริยายชาดก

กาลย่อมกินสัตว์ทั้งปวง

พระบรมศาสดาประทับ ณ สุภควัน ทรงแสดงธรรมแก่พราหมณ์ ๕๐๐ คน เรียนจบไตรเพทแล้ว ออกบวชในสำนักของพระบรมศาสดา เรียนพระไตรปิฎก ด้วยความทะนงตนว่า ตัวเองรู้พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าก็รู้พระไตรปิฎก จะต่างอะไรกัน จึงตั้งตนเป็นปฏิปักษ์

วันหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสมูลปริยายสูตรประดับด้วยภูมิ ๘ ภิกษุเหล่านั้นกำหนดอะไรไม่ได้ จึงหมดความทะนงตน เมื่อเทศนาอีกครั้ง ภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูป ก็บรรลุอรหัตผล แม้ในอดีตภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูป ก็เป็นเช่นนี้ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ เจริญวัยแล้วเรียนจบไตรเพทเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ สอนมนต์แก่มาณพ ๕๐๐ คน

มาณพทั้ง ๕๐๐ คน นั้นเรียนจบศิลปะทั้งปวงแล้ว เกิดความกระด้างด้วยความทะนงตน จึงดูหมิ่นอาจารย์

พระโพธิสัตว์เรียกมาถามปัญหาว่า กาลย่อมกินสัตว์ทั้งปวงกับทั้งตัวเองด้วย ก็ผู้ใดกินกาล ผู้นั้นเผาตัณหาที่เผาสัตว์ได้แล้ว มาณพเหล่านั้นแก้ปัญหาไม่ได้ พระโพธิสัตว์ให้เวลา ๗ วัน

พอครบ ๗ วัน ก็พากันมาไหว้พระโพธิสัตว์แจ้งว่า ยังแก้ปัญหาไม่ได้

พระโพธิสัตว์จึงให้โอวาทว่า พวกท่านเป็นคนโง่ มีแต่ช่องหู ไม่มีปัญญา แล้วจึงแก้ปัญหาจนมาณพเหล่านั้นหมดความทะนงตน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดก มาณพทั้ง ๕๐๐ คน ในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูป ส่วนอาจารย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. สิคาลวรรค มก. ๕๗/๕๐๒, มจ. ๒๗/๑๑๖, ปส. ๖๕/๕๘๓

๓.๓ อกาลราวิชาดก

เป็นพราหมณ์สอนศิษย์ด้วยเรื่องไก่ขัน

กุลบุตรชาวพระนครสาวัตถีบรรพชาแล้ว ไม่เรียนวัตรหรือสิกขา ไม่รู้ว่าเวลาไหนควรทำวัตร ควรปรนนิบัติ ส่งเสียงดังในขณะที่ตนตื่นขึ้นทีเดียว จนเป็นที่กล่าวโทษของภิกษุผู้มีอายุ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า แม้แต่กาลก่อน ภิกษุรูปนี้ก็ส่งเสียงไม่เป็นเวลา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในสกุลอาทิจจพราหมณ์ เจริญวัยได้สำเร็จการศึกษาศิลปวิทยาทุกอย่าง เป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ในนครพาราณสี บอกศิลปะแก่มาณพประมาณ ๕๐๐

มีไก่ตัวหนึ่ง ขันปลุกพวกมาณพให้ตื่นตามเสียงของมันมาศึกษาศิลปวิทยาทุกวัน ต่อมา มันได้ตายลง

พวกมาณพได้จับไก่ในป่าตัวหนึ่งมาเลี้ยงเพื่อให้มันขันปลุก แต่ไก่ตัวนี้ขันไม่เป็นเวลา บางทีขันตอนดึก บางทีขันตอนอรุณขึ้น ทำให้มาณพง่วงนอนเพราะตื่นไม่เป็นเวลา ที่ท่องข้อมนต์ก็ลืมหมด จึงพูดกันว่า ถ้าอาศัยไก่ตัวนี้ พวกเราคงเรียนไม่สำเร็จ เลยจับมาบิดคอจนตายในวันนั้น อาจารย์ไก่ตัวนี้ไม่ได้เติบโตอยู่กับพ่อแม่ จึงไม่รู้จักกาลที่ควรขันและไม่ควรขัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ไก่ป่าที่ขันไม่เป็นเวลาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระภิกษุผู้ส่งเสียงไม่เป็นเวลา ส่วนอาจารย์ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. หังสิวรรค มก. ๕๖/๔๕๑, มจ. ๒๗/๔๙, ปส. ๖๕/๒๙๕

๓.๔ พระสัมมัชชนเถระ

พระเถระกวาดวัดตลอดทั้งวัน

พระบรมศาสดาปรารภพระสัมมัชชนเถระว่า ผู้ไม่ประมาทย่อมยังโลกให้สว่าง

พระเถระนั้นไม่ทำเวลาให้เป็นประมาณว่า เช้าหรือเย็น ย่อมเที่ยวกวาดอยู่เนืองๆ

วันหนึ่ง ได้ถือไม้กวาดไปยังสำนักพระเรวตเถระ พระเรวตเถระได้ให้โอวาท แก่พระเถระว่า ตามธรรมดาภิกษุเที่ยวกวาดตลอดเวลาไม่ควร การที่ภิกษุกวาดแต่เช้าตรู่แล้วบิณฑบาตจึงควร

เมื่อพระสัมมัชชนเถระตั้งอยู่ในโอวาท ไม่นานก็บรรลุอรหัตผล

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลพระบรมศาสดาให้ทรงทราบ

พระบรมศาสดาตรัสพระคาถาว่า บุคคลใดประมาทแล้วในกาลก่อน ด้วยการทำวัตรหรือด้วยการสาธยายเป็นต้น ภายหลังยับยั้งอยู่ด้วยสุขซึ่งเกิดแก่มรรคผล ชื่อว่า ย่อมไม่ประมาท

ขุ.ธ. โลกวรรค มก. ๔๒/๒๔๐, มจ. ๒๕/๘๖, ปส. ๕๑/๑๘

๓.๕ สุปุพพัณหสูตร

เวลาเป็นฤกษ์ดี

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๔ ทำงานไม่คั่งค้าง ข้อ ๑.๙ หน้า ๓๕๕

๔. ไม่ประมาทในวัย (ความแก่)

๔.๑ ชราสูตร

ความแก่ของพระบรมศาสดาปรากฏ

พระอานนท์เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า พระสรีระของพระพุทธองค์ไม่ผุดผ่องเหมือนเมื่อก่อน เริ่มหย่อนย่นเป็นเกลียว พระกายก็ค้อมไปข้างหน้า ความแปรปรวนของอินทรีย์ คือ พระจักษุ พระโสตะ พระฆานะ พระชิวหาก็เริ่มไม่เหมือนเมื่อก่อน

พระบรมศาสดาตรัสว่า ความแก่ย่อมมีในความเป็นหนุ่มสาว ความเจ็บย่อมมีในความไม่มีโรค ความตายย่อมมีในชีวิต

สัง.ม. ชราวรรค มก. ๓๑/๖๒, มจ. ๑๙/๓๒๒, ปส. ๓๑/๙๕

๔.๒ พระขทิรวนิยเรวตเถระ

น้องชายคนเล็กของพระสารีบุตรหนีการครองเรือนออกบวช

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภถึงพระเรวตเถระความว่า มารดาของพระสารีบุตรไม่ต้องการให้เรวตะบุตรชายบวช เพราะบุตรทั้งหญิงและชายของตน ถูกพระสารีบุตรชักชวนบวชทุกคน จึงผูกมัดเรวตะด้วยการให้ครองเรือนตั้งแต่ ๗ ขวบ โดยหมั้นกับเด็กหญิงตระกูลเสมอกัน

เรวตะได้เห็นยายของเด็กหญิงผู้มีอายุ ๑๒๐ ปี คิดได้ว่าต่อไปจะต้องชราแบบนี้ จึงคิดหนีออกบวช ในระหว่างเดินทางไปหมั้น ได้วางอุบายว่าปวดท้อง แวะเข้าพุ่มไม้หลายครั้ง ญาติจึงวางใจไม่ตามดูแล จึงหนีไปขอบวชในสำนักของภิกษุใกล้ๆ นั้น

ภิกษุทั้งหลายทราบว่า เป็นน้องชายของพระสารีบุตร จึงบวชให้

เมื่อเข้าพรรษาพระเรวตะไปบำเพ็ญเพียรในป่า จนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ป่าที่ท่านอยู่เป็นป่าไม้สะแก จึงเรียกรวมกับชื่อท่านว่า พระขทิรวนิยเรวตเถระ

ขุ.ธ. อรหันตวรรค มก. ๔๑/๓๙๘, มจ. ๒๕/๖๐, ปส. ๕๐/๓๓

๔.๓ มฆเทวสูตร

พระราชาเห็นผมหงอกออกบวช

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระอานนท์ว่า เรื่องเคยมีมาแล้วที่เมืองมิถิลา มีพระราชาทรงพระนามว่ามฆเทวะ เป็นมหาราช ผู้ตั้งอยู่ในธรรม พวกพราหมณ์ คฤหบดีรักษาอุโบสถศีลทุก ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักษ์ล่วงมาร้อยปีพันปี

พระเจ้ามฆเทวะรับสั่งกับช่างกัลบกว่า ถ้าพระเกษาหงอกเกิดบนพระเศียรของพระองค์เมื่อใด ให้กราบทูลให้ทราบเมื่อนั้น

เมื่อช่างกัลบกเห็นพระเกศาหงอกแล้วจึงกราบทูลพระราชา

พระราชาได้พระราชทานบ้านส่วยแก่ช่างกัลบก และพร่ำสอนราชบุตรองค์ใหญ่ให้เป็นพระราชาที่ดี แล้วทรงผนวชเป็นบรรพชิต ทรงมีพระเมตตาทั่วทุกทิศแผ่ไปทั่วโลก ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกัน เจริญพรหมวิหาร ๔ เมื่อสวรรคตก็เข้าถึงพรหมโลก

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๖๕, มจ. ๑๓/๓๗๓, ปส. ๑๙/๓๙๔

๔.๔ มูลปริยายสูตร

ชรา ๒ อย่าง

ชรามี ๒ อย่าง คือ

๑. ความแก่ในรูปธรรมทั้งหลาย เพราะแสดงความพิการมีความหัก เช่นฟัน เป็นต้น

๒. ความแก่ในส่วนอรูปธรรม เพราะไม่แสดงความพิการเช่นนั้นให้เห็น เพราะเหตุที่ขันธ์ทั้งหลายในเทวโลกและพรหมโลก มีชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นต้น แตกดับไปอย่างเดียวไม่ทิ้งอะไรไว้ฉะนั้น

ม.ม. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๕๘๖, มจ. ๑๒/๑

๔.๕ ประวัติอัมพปาลีเถรี

เกิดความสังเวชในความชราจึงออกบวช

พระอัมพปาลีเถรีได้บำเพ็ญบารมีมาในอดีต มีอยู่ภพหนึ่ง ได้ด่าว่าภิกษุณีอรหันต์รูปหนึ่งที่ถ่มน้ำลายที่ลานเจดีย์ ท่านเกลียดการเข้าอยู่ในครรภ์ จึงได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอให้ได้เกิดแบบโอปปาติกะ

เมื่ออัตภาพสุดท้ายนางบังเกิดโดยโอปปาติกะที่โคนต้นมะม่วง ในพระราชอุทยาน จึงได้ชื่อว่า อัมพปาลี นางเป็นคนสวยมีเสน่ห์ พระราชกุมารหลายพระองค์หลงใหล ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท นางจึงถูกตั้งไว้ในตำแหน่งคณิกาหญิงแพศยา

เมื่อนางฟังธรรมของพระบรมศาสดา นางเกิดความสังเวชในความแก่ชรา เลยบวชเป็นภิกษุณีชื่อพระอัมพปาลีเถรี บวชไม่นานก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ มีหูทิพย์ ตาทิพย์ รู้ใจคนอื่น ระลึกชาติได้ว่า เคยด่าภิกษุณีผู้หลุดพ้นแล้ว ทำให้ตกนรก และได้เกิดเป็นหญิงแพศยาถึง ๒๐,๐๐๐ ปี

ขุ.ชา. วีสตินิบาต มก. ๕๔/๓๕๘, มจ. ๒๖/๕๙๖, ปส. ๖๔/๑๗๐

๔.๖ มฆเทวชาดก

พระราชาเห็นผมหงอกจึงออกบวช

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุ ที่นั่งสนทนาถึงการเสด็จออกบรรพชาของพระบรมศาสดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่า มฆเทวะ เป็นพระมหาธรรมราชาผู้ดำรงอยู่ในธรรม ทรงรับสั่งกับช่างกัลบกว่า เมื่อใดเห็นพระเกศาหงอก ให้กราบทูลให้ทราบด้วย

เมื่อช่างกัลบกถอนพระเกศาหงอกให้พระองค์ กาลนั้นพระองค์มีพระชนมายุเหลือ ๘๔,๐๐๐ ปี ทรงรู้ว่าพญามัจจุราชมายืนใกล้แล้ว จึงตรัสแก่อำมาตย์ว่า พระเกศาหงอกของพระองค์เกิดแล้วเป็นเหตุนำวัยไป เทวทูตปรากฏแล้ว ครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว จึงสละราชสมบัติออกบวชเป็นฤาษี เจริญพรหมวิหาร ๔ เมื่อสวรรคตก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ช่างกัลบกในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ พระเจ้ามฆเทวะได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อปัณณกวรรค มก. ๕๕/๒๑๙, มจ. ๒๗/๔, ปส. ๖๕/๒๕

๔.๗ สุสีมชาดก

เป็นพระราชาทรงเห็นพระเกศาหงอกจึงเสด็จออกบวช

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภถึงการสละราชสมบัติออกบวชแก่เหล่าภิกษุ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เป็นบุตรของปุโรหิตชื่อ สุสีมะ เกิดพร้อมโอรสกษัตริย์ และเป็นเพื่อนกันเสมอมา จนเมื่อทั้งสองเจริญวัยขึ้น โอรสกษัตริย์ขึ้นครองราชสมบัติแล้วทรงแต่งตั้งให้สุสีมะเป็นปุโรหิต

ครั้งนั้น พระมารดาของกษัตริย์เกิดชอบสุสีมปุโรหิตจนประชวร กษัตริย์ทราบความ จึงยกสุสีมะให้เป็นกษัตริย์แทน

พระโพธิสัตว์ไม่รับ แต่เมื่อถูกรบเร้ามากเข้าจึงต้องรับ พระองค์อยู่อย่างมีความทุกข์เสมอมา โดยมีพระมารดาของเพื่อนเป็นมเหสี

อยู่มาวันหนึ่ง มเหสีทรงดำริว่า พระองค์ทรงชราภาพใคร่จะหลอกพระโพธิสัตว์ว่า ทรงชราแล้วเช่นกัน จึงแสร้งถอนพระเกศาให้ แล้วเอาพระเกศาขาวให้ดู

พระโพธิสัตว์เห็นเช่นนั้น จึงตัดสินใจยกราชสมบัติคืน แล้วใคร่จะออกบวชเป็นฤาษี บรรลุอภิญญาเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระมเหสีในครั้งนั้นได้มาเป็นมารดาพระราหุล พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนพระเจ้าสุสีมะคือเราตถาคต

ขุ.ชา. คันธารวรรค มก. ๕๙/๓๘๑, มจ. ๒๗/๒๗๖, ปส. ๖๗/๓

๔.๘ อุทยชาดก

ราชบุตรถูกพระบิดาบังคับให้แต่งงานแต่เห็นโทษ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสพระธรรมเทศนา ให้แก่ภิกษุผู้เบื่อหน่ายด้วยอำนาจกิเลสว่า แม้แต่บัณฑิตในปางก่อน เสวยราชสมบัติอันมั่งคั่ง อยู่ร่วมกับหญิงผู้เทียบเท่านางเทพอัปสรตลอด ๗๐๐ ปี ก็มิได้ทำลายอินทรีย์ด้วยอำนาจความโลภเลย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

พระโพธิสัตว์จุติจากพรหมโลก ถือปฏิสนธิในพระอุทรของอัครมเหสีของพระราชา ชื่อว่าอุทัยภัทร มีกุมาริกาจุติจากพรหมโลก ในพระอุทรพระเทวีอื่นของพระราชา พระนามว่าอุทัยภัทรา

เมื่อพระกุมารเจริญวัย พระราชบิดาประสงค์จะให้พระราชโอรสอภิเษก แต่พระโพธิสัตว์ไม่ประสงค์ จึงให้ช่างสร้างรูปสตรีด้วยทองคำ แล้วแจ้งแก่พระราชบิดาว่า หากพบเห็นสตรีผู้มีรูปงามดังรูปทอง จะรับราชสมบัติและอภิเษก

พระราชบิดาให้เอารูปทองคำ ตระเวนไปทั่วชมพูทวีป เมื่อไม่พบจึงตกแต่งพระนางอุทัยภัทรา ให้ประทับอยู่ในวังของพระราชกุมาร พระนางทรงข่มรูปทองคำนั้น

ครั้งนั้นพระราชบิดาจึงอภิเษกพระโพธิสัตว์ กระทำพระน้องนางต่างพระชนนีให้เป็นพระอัครมเหสี

ทั้งสองพระองค์ประทับอยู่ร่วมโดยประพฤติพรหมจรรย์ อยู่ร่วมห้องโดยมิได้ทำลายอินทรีย์ ทรงกระทำข้อผูกพันกันไว้ว่า เราทั้ง ๒ ผู้ใดสิ้นพระชมม์ไปก่อน ผู้นั้นต้องมาบอกสถานที่เกิด

ต่อมาล่วงไป ๗๐๐ ปี พระโพธิสัตว์สวรรคต เข้าถึงความเป็นท้าวสักกะในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ล่วงไป ๗๐๐ ปี ตามอายุมนุษย์ จึงคิดทดลองพระนางอุทัยภัทราด้วยทรัพย์ แล้วแสดงธรรมเปลื้องข้อผูกพัน ในครั้งนั้นอายุมนุษย์มีอายุได้ ๑๐,๐๐๐ ปี

พระโพธิสัตว์นำถาดทองคำ บรรจุเหรียญทองคำจนเต็ม เข้าไปปรากฏพระกายในห้องพระบรรทม ตรัสปราศรัยกับพระนางขอร่วมอภิรมย์ แต่พระนางปฏิเสธ จึงเสด็จกลับ

วันต่อมาพระโพธิสัตว์นำถาดเงินบรรจุเหรียญเงิน เข้าไปในห้องพระบรรทมตรัสปราศรัยกับพระนาง แต่พระนางไม่ได้ตรัสอะไร

วันรุ่งขึ้น พระโพธิสัตว์นำถาดโลหะบรรจุเหรียญกษาปณ์ เข้าไปในห้องพระบรรทม ตรัสปราศรัย

พระนางตรัสว่า ธรรมดาชายหมายจะให้หญิงเอออวยด้วยทรัพย์ ย่อมประมูลราคาขึ้นจนพอใจ แต่ท่านตรงข้าม ประมูลราคาลดลง

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า หม่อมฉันเป็นพ่อค้าผู้ฉลาด ลดจำนวนทรัพย์ลงเพราะความเสื่อมไปของอายุและวรรณะของพระนาง

ต่อมา พระนางอุทัยภัทราทราบว่าท้าวสักกะคือพระเจ้าอุทัยภัทร เสด็จลงมาเปลื้องข้อผูกพัน จึงทรงมอบสมบัติให้พวกอำมาตย์ แล้วเสด็จออกผนวชเป็นฤาษิณี สิ้นอายุขัยแล้วไปเป็นบาทบริจาริกาของพระโพธิสัตว์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

จบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้เบื่อหน่ายได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชธิดาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระราชมารดาของพระราหุล ท้าวสักกะได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. เอกาทสนิบาต มก. ๖๐/๓๑, มจ. ๒๗/๓๖๐, ปส. ๖๗/๑๙๐

๔.๙ ชวนหังสชาดก

อายุสังขารของสัตว์ย่อมถึงความสิ้นไป

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า อายุสังขารในหมู่สัตว์เป็นภาวะชั่วประเดี๋ยว เมื่อจะทรงแสดงธรรมให้ภิกษุสลดใจ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ในกำเนิดเป็นพญาหงส์ มีหงส์เก้าหมื่นเป็นบริวารอาศัยอยู่ ณ ภูเขาจิตตกูฏ

น้องเล็กสองตัวของพญาหงส์ขออนุญาตพญาหงส์บินแข่งกับดวงอาทิตย์ พญาหงส์ไม่อนุญาต แต่น้องทั้งสองก็หนีไปด้วยความทะนงตน

พญาหงส์ทราบ บินตามไปจับอยู่ที่ยอดเขายุคันธรด้วยกัน เมื่อดวงอาทิตย์ขึ้น หงส์ทั้งสามก็บินถลา ขึ้นไป

เมื่อน้องทั้งสองบินไม่ไหว พญาหงส์จึงเข้าไปช่วยพาน้องทั้งสองลงไปส่งให้บริวารด้วยความปลอดภัย จากนั้นพญาหงส์ก็ทดลองกำลังบินแข่งกับดวงอาทิตย์ โดยบินไปเบื้องหน้าพระอาทิตย์บ้าง ด้านข้างบ้าง ทำอย่างนี้ถึงเวลาเที่ยงวัน แล้วร่อนลงสู่เมืองพาราณสี เกาะอยู่ที่ช่องพระสีหบัญชร

พระเจ้าพาราณสีเห็นพญาหงส์แล้วเกิดความรัก ทรงกระทำสักการะ สอบถามพญาหงส์

พญาหงส์โพธิสัตว์เล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟัง

พระราชาขอให้พญาหงส์แสดงความเร็ว

พญาหงส์จึงขอให้คัดนายขมังธนู ๔ คน ปักเสาที่พระลานหลวง นายขมังธนูยืนพิงเสาแล้วยิงธนูไปทั้ง ๔ ทิศ

พญาหงส์บินไปเก็บลูกธนูโดยไม่ทันตกถึงพื้น มาทิ้งลงแทบเท้าของนายขมังธนู แล้วทูลพระราชาว่าความเร็วของตนเป็นความเร็วขั้นต่ำ อายุสังขารของสัตว์ย่อมสิ้นย่อมสลายไปเร็วกว่า พญาหงส์โพธิสัตว์ให้โอวาทพระราชาให้ทรงตั้งอยู่ในความไม่ประมาท แล้วจึงบินกลับไปสู่ภูเขาจิตตกูฏ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ หงส์น้องเล็กได้มาเป็นพระโมคคัลลานะ หงส์น้องกลางได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนพญาหงส์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. เตรสนิบาต มก. ๖๐/๒๓๑, มจ. ๒๗/๔๐๐, ปส. ๖๗/๒๗๙

๔.๑๐ พระพหุปุตติกเถรี

แบ่งสมบัติให้ลูกเลยถูกทอดทิ้งยามชราจึงออกบวช

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา ข้อ ๓.๓ หน้า ๓๒๘

๔.๑๑ ดูมงคลที่ ๓๒ ประพฤติพรหมจรรย์

ข้อ ๑๐ กายคตาสติ หน้า ๘๙๐

๕. ไม่ประมาทในความไม่มีโรค (ความเจ็บ)

๕.๑ ฉันโนวาทสูตร

พระฉันนะนำศัสตรามาฆ่าตัว

พระสารีบุตรและพระมหาจุนทะไปเยี่ยมพระฉันนะที่ป่วย และถามว่า พอทนได้หรือกับทุกขเวทนาที่กำลังเป็นอยู่

พระฉันนะตอบว่า ทนไม่ไหว ทุกขเวทนาที่เป็นอยู่ไม่ทุเลามีแต่กำเริบหนักขึ้น

เมื่อพระสารีบุตรและพระมหาจุนทะจากไปแล้ว ท่านได้หาศัสตรามาฆ่าตัวเองด้วยการตัดคอ ขณะความตายกำลังจะมาถึง ท่านรู้ตัวว่ายังเป็นปุถุชน เกิดสลดใจ ตั้งวิปัสสนาพิจารณาสังขาร สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วปรินิพพาน

ม.อุ. สฬายตนวรรค มก. ๒๓/๔๒๘, มจ. ๑๔/๔๔๒, ปส. ๒๒/๒๕๕

๕.๒ นกุลปิตุสูตร

กายเปรียบด้วยฟองไข่

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่คฤหบดี ชื่อนกุลบิดา เรื่องความแก่ตามวัย ต้องกระสับกระส่ายเจ็บป่วยอยู่เนืองๆ ว่า อันที่จริงกายนี้กระสับกระส่ายเป็นดังฟองไข่ อันหนังหุ้มไว้ บุคคลผู้บริหารกายนี้อยู่ พึงรู้ตัวได้ชัดว่าความไม่มีโรคแม้เพียงครู่เดียว ก็จะมีอะไรเล่า นอกจากความเป็นคนเขลา เพราะเหตุนี้แหละพึงศึกษาว่า เมื่อเรามีกายกระสับกระส่ายอยู่ จิตของเราจะไม่กระสับกระส่าย ท่านควรฝึกจิตอย่างนี้

สัง.ข. นกุลปิตุวรรค มก. ๒๗/๑, มจ. ๑๗/๑, ปส. ๒๖/๑๒๗

๕.๓ ธนัญชานิสูตร

ผู้ป่วยหนักเจริญเมตตาภาวนาไปสู่พรหมโลก

ธนัญชานิพราหมณ์ป่วยเป็นไข้หนัก ให้บุรุษไปทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และนิมนต์พระสารีบุตรไปยังนิเวศน์ของธนัญชานิพราหมณ์ พราหมณ์ได้กราบเรียนพระสารีบุตรว่า ทนไม่ไหวแล้ว คงจะมีชีวิตอยู่อีกไม่นาน

พระสารีบุตร ได้แสดงธรรมแก่พราหมณ์เพื่อความเป็นสหายแก่พรหมว่า ผู้มีใจประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แผ่ให้สัตว์ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยใจอันประกอบด้วย เมตตา มุทิตา อุเบกขา อันไพบูลย์

เมื่อพราหมณ์ได้ฟังธรรมเป็นทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหมแล้ว ได้ทำกาละไปเกิดในพรหมโลก

ม.ม. พราหมณวรรค มก. ๒๑/๓๘๔, มจ. ๑๓/๕๕๗, ปส. ๒๐/๒๙๓

๕.๔ คิลานสูตร

คนไข้และผู้เปรียบด้วยคนไข้ ๓ จำพวก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๒.๒.๑ หน้า ๔๘๘

๖. ไม่ประมาทในชีวิต (ความตาย)

๖.๑ อุตตรสูตร

ชีวิตคืออายุมีประมาณน้อย พึงทำบุญ

อุตตรเทวบุตรกล่าวคาถาในสำนักพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ชีวิตคืออายุจะอยู่อีกไม่นาน ก็จะต้องแก่กันทุกคน บุคคลเล็งเห็นภัยในมรณะนั้นแล้ว พึงทำบุญจะนำสุขมาให้

พระบรมศาสดาตรัสว่า ชีวิตที่ถูกต้อนเข้าไปแล้วย่อมต้านทานไม่ได้ ผู้เห็นภัยในความตายนี้มุ่งต่อสันติ พึงละโลกามิสเสีย

สัง.ส. เทวปุตตสังยุต มก. ๒๔/๓๖๑, มจ. ๑๕/๑๐๖, ปส. ๒๓/๒๔๘

๖.๒ อุปเนยยสูตร, อุปนียสูตร

ชีวิตคืออายุมีประมาณน้อย

เทวดากล่าวคาถาในสำนักพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ชีวิตคืออายุมีประมาณน้อย ถูกต้อนเข้าไปเรื่อย เมื่อบุคคลถูกชราต้อนเข้าไป ย่อมไม่มีผู้ป้องกัน บุคคลเมื่อเห็นมรณภัยนี้แล้ว พึงทำบุญจะนำสุขมาให้

พระบรมศาสดาตรัสว่า ชีวิตคืออายุมีประมาณน้อย ถูกต้อนเข้าไปเรื่อย เมื่อบุคคลถูกชราต้อนเข้าไปแล้ว ย่อมไม่มีผู้ป้องกัน บุคคลเมื่อเห็นภัยนี้ในมรณะ พึงละอามิสในโลกเสีย มุ่งสันติเถิด

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๔๔, มจ. ๑๕/๔, ปส. ๒๓/๑๓

๖.๓ ธนุคคหสูตร

พญาหงส์บินจับลูกธนู

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ความเร็วของพระจันทร์และพระอาทิตย์นั้นเร็วกว่าความเร็วของบุรุษ ความเร็วของเทวดาที่ไปข้างหน้าพระจันทร์พระอาทิตย์ เร็วกว่าความเร็วของบุรุษ และความเร็วของพระจันทร์และพระอาทิตย์ อายุสังขารสิ้นไปเร็วกว่าความเร็วนั้นๆ จากนั้นพระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลหงส์ มีน้องชาย ๒ ตัว น้องชายทั้งสองปรารถนาจะบินแข่งกับพระอาทิตย์ พญาหงส์โพธิสัตว์เตือนแล้ว น้องทั้งสองก็ไม่ฟัง พญาหงส์โพธิสัตว์จึงบินไปด้วย หงส์ทั้งสามบินแข่งกับพระอาทิตย์จนถึงเที่ยงวัน เมื่อน้องทั้งสองบินไม่ไหว พญาหงส์จึงเข้าไปช่วยพาน้องทั้งสองลงไปส่งให้บริวารด้วยความปลอดภัย จากนั้นพญาหงส์ก็ทดลองกำลังบินแข่งกับดวงอาทิตย์ โดยบินไปเบื้องหน้าพระอาทิตย์บ้างด้านข้างบ้าง ทำอย่างนี้ถึงเวลาเที่ยงวัน แล้วร่อนลงสู่เมืองพาราณสี เกาะอยู่ที่ช่องพระสีหบัญชร

เมื่อพระราชาพระราชทานข้าวตอกและน้ำมันที่หุงตั้งพันครั้งทาปีกทั้งสองข้าง ได้ตรัสถามพญาหงส์โพธิสัตว์ว่า ไปที่ไหนมา

พญาหงส์โพธิสัตว์ได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้พระราชาทรงทราบ

พระราชาทรงปรารถนาทอดพระเนตรกำลังความเร็วของพญาหงส์โพธิสัตว์ พญาหงส์โพธิสัตว์จึงทูลขอพระราชาให้ส่งนายขมังธนู ๔ คน มายิงธนูออกไปคนละทิศ

พญาหงส์โพธิสัตว์สามารถจับลูกธนูทั้ง ๔ โดยไม่ให้ตกถึงพื้น แล้วแสดงธรรมว่า อายุสังขารสิ้นไปเร็วกว่าความเร็วนั้นๆ จึงไม่ควรประมาทในชีวิต

ลัง.นิ. โอปัมมสังยุต มก. ๒๖/๗๓๓, มจ. ๑๖/๓๑๖, ปส. ๒๖/๑๐๙

๖.๔ อรกานุสาสนีสูตร, อรกสูตร

อรกศาสดาอุปมาชีวิตเป็นของน้อย

พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ทรงเล่าเรื่องอดีตของเจ้าลัทธิชื่ออรกะ ผู้แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า ให้ประพฤติพรหมจรรย์ บำเพ็ญความดี มิให้ประมาทมัวเมาในชีวิต เพราะชีวิตของมนุษย์นั้นเล็กน้อย มีทุกข์มาก สรรพสัตว์ที่เกิดมาแล้วล้วนต้องตาย ไม่มีเลยที่จะไม่ตาย พร้อมทั้งเปรียบเทียบชีวิตกับข้ออุปมาไว้ ๗ ประการ คือ

๑. หยาดน้ำค้างที่พอดวงอาทิตย์ขึ้นก็เหือดแห้งไป

๒. ฟองน้ำที่ถูกฝนเม็ดใหญ่ก็แตกสลายไป

๓. รอยขีดในน้ำย่อมหายไปอย่างรวดเร็ว

๔. น้ำที่ไหลจากภูเขามีกระแสน้ำเชี่ยวไหลบ่าเรื่อยไป

๕. ก้อนเขฬะที่อยู่ปลายลิ้นพร้อมจะถูกถ่มทิ้ง

๖. ชิ้นเนื้อในกระทะเหล็กร้อนย่อมย่อยยับไปรวดเร็ว

๗. แม่โคที่จะถูกฆ่าถูกนำไปสู่ที่ฆ่า ยกเท้าก้าวไปคราวใด ก็ยิ่งใกล้ความตายเข้าไปคราวนั้น ชีวิตมนุษย์เปรียบเหมือนแม่โคจะถูกฆ่า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงว่า สมัยนั้นมนุษย์มีอายุ ๖๐,๐๐๐ ปี มีอาพาธเพียง ๖ อย่าง คือ หนาว ร้อน หิว กระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ การจะแสดงธรรมให้มนุษย์เห็นทุกข์นั้น จึงเป็นเรื่องยาก แต่ปัจจุบันมนุษย์มีอายุ ๑๐๐ ปี จะน้อยจะมากกว่านี้ก็ไม่มากนัก เหมาะอย่างยิ่งที่จะกล่าวว่า ชีวิตของมนุษย์เล็กน้อย มีทุกข์มาก ควรประพฤติพรหมจรรย์ บำเพ็ญกุศล ทรงสรุปย้ำให้ภิกษุหาเสนาสนะที่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร เจริญสมถ-กัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐาน อย่าประมาท อย่าต้องเป็นผู้มีความร้อนใจในภายหลัง

อัง.สัตตก. มหาวรรค มก. ๓๗/๒๗๓, มจ. ๒๓/๑๖๗, ปส. ๔๒/๑๖๙

๖.๕ ปโตทสูตร

ม้าอาชาไนย และบุรุษอาชาไนย ๔ ประเภท

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ม้าอาชาไนยที่ดี ๔ ประเภท คือ

๑. เห็นเงาปฏัก จึงสำนึกตน
๒. ถูกปฏักแทงถึงขุมขน จึงสำนึกตน
๓. ถูกปฏักแทงถึงหนัง จึงสำนึกตน
๔. ถูกปฏักแทงถึงกระดูก จึงสำนึกตน

เทียบด้วยบุรุษอาชาไนย ๔ ประเภท คือ

๑. เพียงได้ฟังข่าวว่า คนอื่นมีทุกข์หรือตายก็เกิดความสังเวช ตั้งความเพียร ทำให้แจ้งสัจธรรมอันยิ่ง
๒. ต้องเห็นเอง จึงเกิดความสังเวช แล้วตั้งความเพียร
๓. ต้องเป็นญาติสาโลหิตของตน มีทุกข์หรือตาย จึงเกิดความสังเวช แล้วตั้งความเพียร
๔. ต้องตัวเองได้รับทุกขเวทนากล้าแข็งเจ็บปวด จึงเกิดความสังเวช แล้วตั้งความเพียร

อัง.จตุกก. เกสิวรรค มก. ๓๕/๓๐๓, มจ. ๒๑/๑๗๒, ปส. ๓๘/๔๗

๖.๖ ปฐมอนาคตสูตร, ปฐมอนาคตภยสูตร

ภิกษุอยู่ป่าเห็นภัยในอนาคต ๕ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ภิกษุผู้อยู่ป่า เห็นภัยในอนาคต ๕ ประการ คือ

๑. อสรพิษทำร้าย
๒. โรคร้ายกำเริบ
๓. สัตว์ป่าทำร้าย
๔. โจรทำร้าย
๕. อมนุษย์ทำร้าย

ควรเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง

อัง.ปัญจก. โยธาชีววรรค มก. ๓๖/๑๘๗, มจ. ๒๒/๑๓๘, ปส. ๓๙/๒๒๕

๖.๗ อัยยิกสูตร

พระอัยยิกาของพระเจ้าปเสนทิโกศลสิ้นพระชนม์

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า พระอัยยิกาของพระองค์ผู้ทรงชรา เพราะมีพระชนม์ถึง ๑๒๐ พรรษา ได้สิ้นพระชนม์เสียแล้ว ท่านเป็นที่รักของข้าพระองค์มาก หากเอาช้างแก้ว ม้าแก้ว หรือบ้านส่วยแลกไม่ให้อัยยิกาสิ้นพระชนม์ ข้าพระองค์ก็ยอม

พระบรมศาสดาตรัสว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงมีความตายเป็นธรรมดา ย่อมไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ เปรียบเหมือน ภาชนะดินที่ช่างหม้อกำลังทำอยู่ก็แตกได้ ทำเสร็จแล้วเอาออกจากแป้นหมุนก็แตกได้ สัตว์ทั้งหลายก็เหมือนกัน บางคนพอคลอดก็ตาย บางคนอยู่ได้เกินไปกว่านั้นก็ตาย สัตว์ทั้งหลายเมื่อทำกรรมชั่วไว้ ตายไปก็จะไปสู่นรก ผู้ทำกุศลกรรม เมื่อตายก็จะไปสู่โลกสวรรค์

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๕๑๐, มจ. ๑๕/๑๖๕, ปส. ๒๔/๗๒

๖.๘ นางปติปูชิกา

เทพบุตรปรารภความประมาทของชาวโลก

ในสมัยพุทธกาล เทพบุตรนามว่า มาลาภารี อยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีนางอัปสรพันหนึ่งแวดล้อม

เทพธิดา ๕๐๐ องค์ เก็บดอกไม้อยู่บนต้นไม้ ส่วนเทพธิดาอีก ๕๐๐ องค์ รอเก็บอยู่ข้างล่าง เอามาประดับเทพบุตร

มีเทพธิดาองค์หนึ่งจุติบนกิ่งไม้ แล้วไปเกิดในเรือนแห่งตระกูลหนึ่งในกรุงสาวัตถี

นางระลึกชาติได้ว่า เป็นภริยาของมาลาภารีเทพบุตร นางทำทานแล้วอธิษฐานว่า ขอให้ได้เกิดในสำนักของสามีของนาง เพราะนางปรารถนาแต่สามีเท่านั้น จึงได้ชื่อว่า ปติปูชิกา นางมีบุตรถึง ๔ คน ตั้งใจทำทานรักษาศีล เมื่อตายไป ได้ไปยังสำนักของสามีเหมือนเดิม เล่าถึงช่วงเวลาที่หายไปชั่วครู่ให้เทพบุตรฟัง

เทพบุตรปรารภถึงความประมาทของชาวโลก

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๔๓, มจ. ๒๕/๔๒, ปส. ๔๙/๘๖

๖.๙ อุปสาฬหกชาดก

สถานที่ที่ไม่มีคนเคยตาย ไม่มีในโลก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พราหมณ์และบุตร เรื่องที่พราหมณ์ถือความบริสุทธิ์ของป่าช้าที่ไม่มีใครปะปนเลย เอาไว้เผาตนว่า มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น แม้ปางก่อนก็เหมือนกัน พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อเรียนจบศิลปศาสตร์ จึงออกบวชเป็นดาบสอยู่ช้านาน พราหมณ์พ่อลูกทั้งสองเข้าไปหาพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์พาไปที่ยอดภูเขาบอกว่า สถานที่อันใครๆ ไม่เคยตายแล้วไม่มีในโลก พื้นที่ตรงที่ท่านจะมาฝังนี้ ท่านเคยตายมาหมื่นสี่พันชาติแล้ว แล้วแสดงธรรมแก่พราหมณ์และบุตร

เมื่อพระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบ พราหมณ์พ่อลูกทั้งสองก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พ่อลูกในครั้งนั้นได้มาเป็นพ่อลูกในบัดนี้ ส่วนดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. สัตตวรรค มก. ๕๗/๑๐๓, มจ. ๒๗/๗๑, ปส. ๖๕/๔๑๐

๖.๑๐ ประวัติพระติสสะ

ได้ขึ้นครองราชย์ ๗ วัน พร้อมมรณภัย

ติสสกุมารเป็นน้องพระเจ้าอโศก เสด็จเที่ยวป่า เห็นมฤคกินหญ้าแล้วเล่นกัน จึงนึกเทียบเคียงถึงภิกษุที่มาฉันในราชตระกูลว่า คงจะเล่นเช่นเดียวกัน เมื่อกลับมาจากป่า ได้กราบทูลความคิดให้พระราชาทราบ

ต่อมา พระราชาทรงวางอุบายทำเป็นโกรธ มอบราชสมบัติให้ครอง ๗ วัน แล้วจะฆ่าเสีย

พระราชกุมารไม่เสวย บรรทมไม่หลับ มีพระสรีระเศร้าหมอง เพราะกลัวความตาย

พระราชาจึงตรัสเตือนสติว่า ภิกษุเล็งเห็นความตายจะเล่นกันได้อย่างไร ทำให้ติสสกุมารทรงเลื่อมใส

ต่อมา พระราชกุมาร เสด็จทอดพระเนตรเห็นพญาช้างจับกิ่งสาละ พัดให้พระมหาเถระ จึงเกิดความเลื่อมใส ทรงดำริจะบวช เมื่อบวชแล้ว ท่านได้ช่วยให้พระศาสนารุ่งเรือง ด้วยการคัดเลือกภิกษุผู้ทรงปริยัติ คือ พระไตรปิฎก แตกฉานในปฏิสัมภิทา สังคายนาธรรมและวินัย เพื่อชำระมลทินในพระศาสนาทั้งหมด และแก้ความเข้าใจผิดของพระราชาให้เข้าใจถูกว่า กรรมที่บุคคลทำประกอบด้วยเจตนาชั่วจึงเป็นบาป

วิ.มหา. เวรัญชกัณฑ์ มก. ๑/๙๕

๖.๑๑ อภยสูตร

บุคคลที่กลัวและไม่กลัวตาย ๔ จำพวก

สมัยหนึ่ง พราหมณ์ชานุโสณีได้เข้าเฝ้า แล้วทูลความเห็นของตนต่อพระบรมศาสดาว่า สัตว์ทั้งหลายที่มีความตายเป็นธรรมดา ที่ไม่สะดุ้งกลัวต่อความตายนั้นไม่มี

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า สัตว์ทั้งหลายที่มีความตายเป็นธรรมดา มีทั้งผู้ที่สะดุ้งกลัวและไม่สะดุ้งกลัวต่อความตาย

ผู้ที่ยังมีความสะดุ้งกลัวต่อความตาย เพราะยังไม่สามารถตัดขาดจากกามทั้งหลายได้ มีอยู่ ๔ พวก คือ

๑. ผู้ที่มีความวิตกว่า กามทั้งหลายอันเป็นที่รักจะต้องจากเราไป และเราจะต้องจากกามอันเป็นที่รักไป

๒. ผู้ที่มีความวิตกว่า กายอันเป็นที่รักจะต้องจากไป และเราจะต้องจากกายอันเป็นที่รักไป

๓. ผู้ที่มีความวิตกว่า ตัวเองยังไม่ได้ประกอบการกุศล ทำแต่อกุศลกรรมทั้งหลาย

๔. ผู้ที่มีความวิตกว่า ตัวเองยังมีความลังเลสงสัยในพระสัทธรรมอยู่

ส่วนผู้ที่ไม่สะดุ้งกลัวต่อความตายที่จะมาถึง เพราะสามารถตัดขาดออกจากกามทั้งหลายได้แล้วมี ๔ พวก คือ

๑. ผู้ที่ไม่วิตกว่า กามทั้งหลายอันเป็นที่รักจะจากไป และเราก็จะจากกามอันเป็นที่รักไป

๒. ผู้ที่ไม่วิตกว่า กายอันเป็นที่รักจะจากไป และเราจะจากกายอันเป็นที่รักไป

๓. ผู้ที่ไม่วิตกถึงอกุศลกรรมต่างๆ เพราะว่า ได้ประกอบแต่กุศลกรรมไว้ดีแล้ว

๔. เป็นผู้ที่ไม่มีความลังเลสงสัยในพระสัทธรรม

อัง.จตุกก. โยธาชีววรรค มก. ๓๕/๔๔๕, มจ. ๒๑/๒๖๑, ปส. ๓๘/๑๓๙

๖.๑๒ ปฏาจารา, ปฏาจาราเถรีวัตถุ

บุตร ๒ คน สามี พ่อแม่และพี่ชายตายในเวลาใกล้กัน

นางปฏาจาราเป็นธิดาเศรษฐี หนีไปกับคนใช้อยู่กินกันแบบสามีภรรยา เมื่อใกล้คลอดลูกคนแรก จึงหนีสามีไปคลอดที่บ้านเกิด แต่ได้คลอดในระหว่างทาง สามีตามมาพบจึงพากลับบ้าน

เมื่อใกล้คลอดลูกคนที่สองก็เช่นกัน สามีตามมาทัน แต่สามีถูกงูกัดตาย ลูกคนโตถูกน้ำพัดไป ลูกคนเล็กถูกเหยี่ยวโฉบไป

เมื่อสามีและลูกอีก ๒ คน ตายหมด นางจึงเดินทางไปหาพ่อแม่ พี่ชาย ปรากฏว่า พ่อแม่พี่ชายก็ตายกันหมด นางถึงกับเป็นคนวิกลจริตร้องไห้รำพันบ่นเพ้อ เข้าไปพบพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ฟังพระธรรมเทศนา เมื่อฟังธรรมจบ นางจึงคลายความเศร้าโศก และตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล นางทูลขอบรรพชา

ต่อมาไม่นาน นางก็ได้บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๘๙, มจ. ๒๕/๖๕, ปส. ๕๐/๑๒๕

๖.๑๓ อรรถกถาสุสิมสูตร

พระอรหันต์ไม่ยินดีกับความตาย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญคุณของพระอัครสาวกว่า พวกเธอจงคบพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ เพราะเป็นผู้ปรารถนากาลเป็นที่ปรินิพพาน พระขีณาสพย่อมไม่กระหยิ่มใจกับความตาย ไม่มุ่งหมายความเป็นคอยดูกาลเวลา เหมือนบุรุษคอยค่าจ้างไปวันหนึ่งๆ

สัง.ส. เทวปุตตสังยุต มก. ๒๔/๓๙๘, มจ. ๑๕/๑๒๑, ปส. ๒๓/๓๐๕

๖.๑๔ อนันทภัทเทกรัตตสูตร

ผู้มีราตรีเดียวเจริญ

พระอานนท์สนทนากับภิกษุ ชักชวนให้อาจหาญร่าเริงด้วยกถาประกอบด้วยธรรม และกล่าวอุเทศและวิภังค์ของบุคคลผู้มีราตรีหนึ่งเดียว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึง และสิ่งที่ล่วงไปแล้ว บุคคลเห็นแจ้งธรรมในปัจจุบันไม่คลอนแคลน ควรทำความเพียรในวันนี้ ใครเล่าจะรู้ว่า ความตายจะมาในวันพรุ่งนี้ การผัดผ่อนกับมัจจุราชย่อมไม่มี ผู้มีปกติอยู่ด้วยความเพียรทั้งกลางวันกลางคืนนั้นเรียกว่า ผู้มีราตรีเดียว

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๑๙, มจ. ๑๔/๓๒๔, ปส. ๒๒/๘๑

๖.๑๕ ถามถึงกาลมรณะ และอกาลมรณะ

พระเจ้ามิลินท์ถามพระนาคเสนว่า สัตว์ทั้งสิ้นตายในเวลาที่ควรตายทั้งนั้น หรือตายในเวลาที่ไม่ควรตายก็มี

พระนาคเสนทูลตอบคำถามพระเจ้ามิลินท์ มีสาระสำคัญดังนี้

๑. การตายของสัตว์ทั้งหลายมี ๒ ประเภท

๑. ตายในเวลาที่ไม่ควรตาย เรียกว่า อกาลมรณะ

๒. ตายในเวลาที่ควรตาย เรียกว่า กาลมรณะ

อุปมาเหมือนผลมะม่วงตกลงตั้งแต่ยังอ่อน และสุกแล้วจึงตกลง ๒ จำพวก

๒. ตายในเวลาที่ไม่ควรตายมี ๗ จำพวก

๑. หิวตาย

๒. กระหายน้ำตาย

๓. งูกัดตาย

๔. ถูกยาพิษตาย

๕. ไฟไหม้ตาย

๖. ตกน้ำตาย

๗. ถูกศัสตราตาย

๓. สัตว์ทั้งหลายตายด้วยเหตุ ๘ ประการ

๑. ลมกำเริบ

๒. ดีกำเริบ

๓. เสมหะกำเริบ

๔. ลม ดี เสมหะกำเริบ

๕. ฤดูแปรปรวน

๖. บริหารร่างกายไม่ดี

๗. ถูกผู้อื่นกระทำ

๘. กรรมให้ผล

มิลิน. ๓๗๐

๖.๑๖ สาเหตุที่ทำให้เทพบุตรเคลื่อนจากเทวโลก ๔ ประการ

๑. ด้วยความสิ้นอายุ

๒. ด้วยความสิ้นบุญ

๓. ด้วยความสิ้นอาหาร

๔. ด้วยความโกรธ

ขุ.ธ. อัปปมาทวรรค มก. ๔๐/๒๓๔, ปส. ๔๘/๒๒๙

๖.๑๗ สาเหตุของการตาย ๔ ประการ

๑. ตายเพราะสิ้นอายุ
๒. ตายเพราะสิ้นบุญ (กรรม)
๓. ตายเพราะสิ้นอายุและกรรม
๔. ตายเพราะความพยายาม

ขุ.ป. มหาวรรค มก. ๖๘/๔๒๒, ปส. ๓๗/๑๓๘

๖.๑๘ อรรถกถาวิชยสูตร

สรีระที่มีวิญญาณหรือไม่มีวิญญาณ

พระบรมศาสดาตรัสให้ภิกษุเห็นความจริงว่า สรีระที่มีวิญญาณเหมือนสรีระที่ตายแล้ว สรีระที่ตายแล้วเหมือนสรีระที่มีวิญญาณ เพราะเหตุใด

๑. สรีระมีวิญญาณ เพราะไม่ปราศจากอายุ ไออุ่น และวิญญาณ ฉันใด สรีระไม่มีวิญญาณในป่าช้าบัดนี้ ในการก่อนก็มีแล้ว เพราะไม่ปราศจากธรรมเหล่านั้น ฉันนั้น

๒. สรีระไม่มีวิญญาณ เพราะปราศจากธรรมเหล่านั้น ฉันใด แม้สรีระมีวิญญาณครองนี้ เพราะปราศจากธรรมเหล่านั้น ก็เป็นเช่นนั้น

๓. สรีระมีวิญญาณครองนี้ยังไม่นอนตายในป่าช้า ฉันใด แม้สรีระไม่มีวิญญาณบัดนี้ ในกาลก่อนก็เป็นเช่นนั้น

๔. สรีระที่ตายแล้วไม่มีวิญญาณ ฉันใด สรีระมีวิญญาณก็จะเป็นเช่นนั้น

ภิกษุพึงคลายความพอใจทั้งภายในและภายนอก ไม่ยินดีในฉันทราคะ

ขุ.สุ. อุรควรรค มก. ๔๖/๔๙๗, ปส. ๕๗/๑๔๗

๖.๑๙ ทุติยทุสีลยสูตร, ทุติยอนาถปิณฑิกาสูตร

กลัวความตายเพราะไม่มีธรรม ๔ ประการ

อนาถบิณฑิกคฤหบดีป่วยได้รับทุกข์เป็นไข้หนัก เรียกบุรุษคนหนึ่งให้ไปนิมนต์พระอานนท์มายังบ้านของตน พระอานนท์ได้ให้กำลังใจว่า ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ย่อมมีความสะดุ้งหวาดเสียวกลัวความตายที่จะมาถึงในภายหน้า อริยสาวกผู้ได้สดับประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ คือ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหว

๑. ในพระพุทธเจ้า
๒. ในพระธรรม
๓. ในพระสงฆ์
๔. ในศีลของพระอริยเจ้า

ย่อมไม่มีความกลัวสะดุ้งหวาดเสียว ไม่กลัวความตายที่จะมาข้างหน้า ในที่สุด อนาถบิณฑิกคฤหบดีก็ไม่กลัวความตายที่จะมาถึง บุคคลผู้ไม่กลัวความตาย ย่อมประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้

สัง.ม. สรณานิวรรค มก. ๓๑/๓๔๙, มจ. ๑๙/๕๔๐, ปส. ๓๑/๓๔๕

๖.๒๐ พระนางเขมาเถรี

เห็นนิมิตหญิงรูปงาม แก่ เจ็บ ตาย จึงสลดใจ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระอัครมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร พระนามว่า เขมา พระนางเขมานั้น ตั้งความปรารถนาไว้แทบบาทมูลของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เป็นผู้มีพระรูปงดงามน่าเลื่อมใส

พระนางทราบว่าพระบรมศาสดาตรัสติโทษของรูป จึงไม่ปรารถนาจะไปยังสำนักของพระบรมศาสดา

ต่อมา เมื่อพระนางเสด็จอุทยานเวฬุวัน พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงนิมิตหญิงรูปงาม ยืนถือพัดใบตาลพัดอยู่ที่ข้างพระองค์ พระบรมศาสดาทรงแสดงรูปนั้นด้วยอำนาจ ตั้งแต่ปฐมวัยจนแก่และตาย เหลือแต่กระดูกในที่สุด

พระบรมศาสดาตรัสแก่นางว่า เขมา จงดูร่างกายอันอาดูร ไม่สะอาด เน่าเปื่อย สิ่งสกปรกไหลออกทั้งข้างบนทั้งข้างล่าง อันคนพาลทั้งหลายปรารถนายิ่งนัก

ในกาลจบพระคาถา พระนางดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

พระบรมศาสดาแสดงพระธรรมเทศนาจนกระทั่งพระนางทรงดำรงอยู่ในพระอรหัต พระราชาจึงทรงโปรดให้พระนางบวช

ขุ.ธ. ตัณหาวรรค มก. ๔๓/๒๙๘, มจ. ๒๕/๑๔๑, ปส. ๕๒/๑๔๔

๖.๒๑ พระนางรูปนันทาเถรี

เห็นนิมิตหญิงรูปงาม แก่ เจ็บ ตาย จึงสลดใจ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระนางรูปนันทาเถรี ซึ่งเป็นผู้มีรูปงามในชนบท พระนางรูปนันทาทรงเห็นญาติพี่น้องละทิ้งสมบัติออกบวชทั้งหมด พระนางจึงไปสู่สำนักภิกษุณีแล้วทรงผนวช แต่พระนางมีความผูกพันในพระญาติเท่านั้น หาใช่ออกบวชเพราะศรัทธา

พระบรมศาสดาทรงทราบว่า พระนางสำคัญตนว่าสวย ดังนั้น เมื่อพระนางไปฟังธรรม พระบรมศาสดาจึงทรงเนรมิตหญิงมีรูปร่างสวยงามยิ่งกว่าพระนาง ยืนถวายงานใกล้พระพุทธองค์ด้วยพุทธานุภาพ โดยเห็นเฉพาะพระนางรูปนันทาเท่านั้น ทรงแสดงความแปรเปลี่ยนจากวัยสาว สู่วัยกลางคน แก่ขึ้นตามลำดับ เมื่อแสดงความตายแล้วอืดมีหนอนชอนไชทวารทั้งเก้า ในที่สุดพระนางก็เห็นความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา

เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระนางรูปนันทาก็ได้บรรลุอรหัตผล

ขุ.ธ. ชราวรรค มก. ๔๒/๑๕๘, มจ. ๒๕/๗๘, ปส. ๕๐/๒๗๐

๖.๒๒ จวมานสูตร, ปัญจปุพพนิมิตตสูตร

บุพพนิมิต ๕ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่า เมื่อใดเทวดาเป็นผู้จะต้องจุติจากเหล่าเทพ เมื่อนั้นเกิดนิมิต ๕ ประการ คือ

๑. ดอกไม้ทิพย์เหี่ยวแห้ง

๒. ผ้าทิพย์เศร้าหมอง

๓. เหงื่อไหลออกจากรักแร้

๔. ผิวพรรณเศร้าหมอง

๕. ไม่ยินดีในทิพยสมบัติของตน

เทวดาทั้งหลาย เมื่อทราบว่า เทพบุตรนั้นจะต้องจุติ ต่างพากันอวยพรว่า ขอให้ไปสู่สุคติ ครั้นไปสู่สุคติแล้ว ขอจงได้ลาภที่พึงปรารถนา ครั้นได้ลาภที่พึงปรารถนาแล้ว ขอจงดำรงอยู่ด้วยดี

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามว่า อะไรเป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย อะไรเป็นส่วนแห่งลาภที่พึงปรารถนา อะไรเป็นส่วนแห่งการดำรงอยู่ด้วยดี

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ความเป็นมนุษย์เป็นส่วนแห่งการไปสู่สุคติของเทวดาทั้งหลาย เมื่อเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ได้ศรัทธาในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว เป็นส่วนหนึ่งแห่งลาภที่น่าปรารถนา ก็ศรัทธาของเทวดานั้น ประดิษฐานมั่นคงแล้ว อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใครๆ ในโลกก็ไม่สามารถนำไปได้ เป็นส่วนแห่งการดำรงอยู่ด้วยดีของเทวดาทั้งหลาย

ขุ.อ. จตุตถวรรค มก. ๔๕/๕๐๑, มจ. ๒๕/๔๔๗, ปส. ๕๕/๑๗๕

๖.๒๓ ดูมงคลที่ ๓๖ จิตไม่โศก

ข้อ ๑ เหตุแห่งความเศร้าโศก หน้า ๙๓๗

๗. การเจริญมรณสติ

๗.๑ อุรคเปตวัตถุ

มาอย่างไรไปอย่างนั้น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่อุบาสกคนหนึ่ง ซึ่งบุตรของเขาตายลงแล้วเศร้าโศกมากไม่สามารถจะทำการงานได้ จึงอยู่แต่ในเรือน พระบรมศาสดาเสด็จไปบ้านอุบาสก ทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีพราหมณ์ชื่อ ธรรมปาละ ในตระกูลพราหมณ์มีพ่อ แม่ ลูก ลูกสะใภ้และทาสี ทั้งหมดมีความยินดีในการเจริญมรณสติ

วันหนึ่ง พราหมณ์และบุตรชายออกไปไถนา เมื่อบุตรชายโดนงูเห่ากัดตาย แต่พราหมณ์ พราหมณี ลูกสะใภ้และทาสี ไม่มีใครเศร้าโศก ไม่มีใครร้องไห้

เมื่อบุตรชายตายแล้วได้ไปบังเกิดเป็นท้าวสักกะ และแปลงเพศเป็นพราหมณ์ ไปถามทุกคนว่า ทำไมไม่มีใครเศร้าโศกร้องไห้ ทุกคนตอบว่า เพราะเขามาอย่างไรเขาก็ไปอย่างนั้น

ท้าวสักกะเกิดความเลื่อมใส ได้ประทานรัตนะ ๗ อย่าง ให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

เมื่ออุบาสกฟังธรรมจบ ก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล

ขุ.เปต. อุรควรรค มก. ๔๙/๑๒๐, มจ. ๒๖/๑๘๑, ปส. ๖๑/๑๐๒

๗.๒ อุรคชาดก

เปรียบความตายเหมือนงูลอกคราบ

พระบรมศาสดาทรงปรารภกุฎุมพีคนหนึ่ง ซึ่งภรรยาตายไป จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในสกุลพราหมณ์ เลี้ยงชีพด้วยกสิกรรม พระโพธิสัตว์นั้นมีบุตร ๒ คน ชายคนหนึ่ง หญิงอีกคนหนึ่ง เมื่อบุตรชายโตขึ้น ได้สู่ขอหญิงมาเป็นลูกสะใภ้ รวมนางทาสีแล้วทั้งครอบครัวมี ๖ คน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รักษาศีล เจริญมรณสติ

เมื่อบุตรชายพราหมณ์ตาย ทุกคนที่บ้านไม่มีใครร้องไห้ เศร้าโศก ร้อนไปถึงท้าวสักกะ จึงเสด็จลงมาที่ป่าช้า ขณะกำลังเผาบุตรอยู่ ได้ถามพระโพธิสัตว์ว่า ทำไมจึงไม่ร้องไห้

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า บุตรของข้าพเจ้าละทิ้งร่างกายของตนไป เหมือนงูลอกคราบเก่าไม่เหลียวแลห่วงใย

นางพราหมณีกล่าวว่า บุตรของดิฉันไม่ได้เชื้อเชิญให้มา เขาก็มาจากปรโลก เขามาเอง แม้จะไปจากมนุษยโลก ดิฉันก็ไม่ได้อนุญาตให้เขาไป เขามาอย่างใด เขาก็ไปอย่างนั้น

น้องสาวกล่าวว่า เมื่อพี่ชายตาย หากดิฉันร้องไห้ก็จะผ่ายผอม ความไม่ยินดีจะพึงมีแก่ญาติ มิตร และสหายของดิฉันยิ่งขึ้น...

ภรรยากล่าวว่า เด็กร้องไห้ขอพระจันทร์ อันโคจรอยู่ในอากาศ ฉันใด การที่บุคคลเศร้าโศกถึงผู้ละโลกไป ก็ฉันนั้น...

ท้าวสักกะกล่าวคาถาว่า หม้อน้ำที่แตกแล้ว เชื่อมให้สนิทอีกไม่ได้ ฉันใด การที่บุคคลเศร้าโศกถึงผู้ที่ละโลกไปสู่ปรโลกแล้วนี้ ก็ฉันนั้น...

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ทาสีในครั้งนั้นได้มาเป็นนางขุชชุตตรา ธิดาได้มาเป็นนางอุบลวรรณา บุตรได้มาเป็นพระราหุล มารดาได้มาเป็นพระนางเขมา ส่วนพราหมณ์ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. มณีกุณฑลวรรค มก. ๕๘/๗๓๐, มจ. ๒๗/๒๐๒, ปส. ๖๖/๒๙๘

๗.๓ เปสการธีตาวัตถุ

ธิดานายช่างหูก เจริญมรณสติอยู่ ๓ ปี ได้บรรลุโสดาปัตติผล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแสดงธรรมแก่ชนทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายจงเจริญมรณสติอย่างนี้ว่า ชีวิตเราไม่ยั่งยืน ความตายของเราแน่นอน เราพึงตายแน่แท้ พระบรมศาสดาประทานโอวาทแก่ธิดาช่างหูก พวกชนที่เหลือฟังพระธรรมเทศนาแล้วได้ขวนขวายทำกิจของตนอย่างเดียว

ส่วนธิดาช่างหูกคิดว่า ถ้อยคำของพระบรมศาสดาอัศจรรย์ เราจึงควรเจริญมรณสติ ได้เจริญมรณสติอยู่ ๓ ปี ทั้งกลางวันกลางคืน

ต่อมา นางกุมาริกาได้ฟังธรรมของพระบรมศาสดาก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล เมื่อฟังธรรมกลับไปสู่สำนักของบิดา ถูกฟืมที่บิดาทอผ้าอยู่กระทุ้งหน้าอกตายในวันนั้นเอง ได้ไปเกิดในดุสิตภพ

ขุ.ธ. โลกวรรค มก. ๔๒/๒๔๕, มจ. ๒๕/๘๗, ปส. ๕๑/๒๑

๗.๔ ตติยปฏิปทสูตร, ปฐมมรณัสสติสูตร

อานิสงส์ของการเจริญมรณสติ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่หมู่ภิกษุว่า มรณสติอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วย่อมมีผลมาก มี อานิสงส์มาก เพราะภิกษุเจริญมรณสติอยู่ชั่วเวลาเคี้ยวข้าวได้สี่ห้าคำแล้วกลืนกินชื่อว่า ยังเป็นผู้ประมาท ผู้ไม่ประมาท หวังเจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะ พึงเป็นอยู่ชั่วหายใจเข้าหายใจออกเท่านั้น

อัง.อัฏฐก. ยมกวรรค มก. ๓๗/๖๓๕, มจ. ๒๓/๓๘๒, ปส. ๔๓/๑๒๑

๗.๕ จตุตถปฏิปทาสูตร, ทุติยมรณัสสติสูตร

อานิสงส์ของการเจริญมรณสติ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า มรณสติอันบุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มี อานิสงส์มาก หยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นที่สุด ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาว่า เมื่อกลางวันสิ้นไป กลางคืนเวียนมา ปัจจัยแห่งความตายมีมาก เช่นเราอาจพลาดล้มตายก็ได้ อาหารไม่ย่อย งูกัด เป็นต้น พึงละบาปอกุศลเสีย พึง กระทำแต่กุศลธรรม และหมั่นเจริญมรณสติ เมื่อตายไปจะมีอานิสงส์มาก

อัง.อัฏฐก. ยมกวรรค มก. ๓๗/๖๔๑, มจ. ๒๓/๓๘๖, ปส. ๔๓/๑๒๖

๗.๖ สมิทธิชาดก

การไม่รู้เวลาตาย จึงไม่บริโภคกาม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพระสมิทธิเถระแล้ว ตรัสพระธรรมเทศนาว่า พระเถระผู้มีความเพียร ตลอดคืนยันรุ่ง พอรุ่งสว่างก็ไปอาบน้ำผึ่งกายอันมีสีดุจทองคำ ทำให้เทพธิดานางหนึ่ง เห็นแล้วเกิดจิตปฏิพัทธ์ ชวนบริโภคกาม พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อเจริญวัย ได้เรียนศิลปศาสตร์ทุกชนิด แล้วบวช เป็นฤาษีบำเพ็ญเพียร

เมื่อเทพธิดาเห็นสรีระที่งามเหมือนทองคำ เกิดจิตปฏิพัทธ์ ชวนให้บริโภคกาม

พระโพธิสัตว์จึงกล่าวกับเทพธิดาว่า เราไม่รู้เวลาตายจึงไม่บริโภคกามคุณ เพราะเหตุนั้น เราจึงบำเพ็ญ สมณธรรมแต่ยังหนุ่ม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เทพธิดาในครั้งนั้นได้มาเป็นเทพธิดาในบัดนี้ ฤาษีได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. สัตตกวรรค มก. ๕๗/๑๐๘, มจ. ๒๗/๗๒, ปส. ๖๕/๔๑๓

๗.๗ มตโรทนชาดก

เป็นเศรษฐีพี่ชายตายไม่เศร้าโศก

พี่ชายของกุฏุมพีคนหนึ่งตายไป เขาถูกความโศกครอบงำ กุฏุมพีนั้นไม่อาบน้ำ ไม่บริโภคอาหาร ไปร้องไห้ ที่ป่าช้าแต่เช้าตรู่ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่า เพื่อระงับความโศกให้แก่กุฏุมพีว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลเศรษฐี เมื่อบิดา มารดาตายไป ต่อมาพี่ชายก็ตายไปอีกคน ญาติพี่น้องพากันร้องไห้คร่ำครวญ แต่พระโพธิสัตว์ไม่ร้องไห้ คนทั้งหลายจึงพากันติเตียนว่าเป็นผู้แข็งกระด้าง

พระโพธิสัตว์กล่าวกับญาติว่า พี่ชายของเราตาย แม้เราเองก็จักตาย ท่านทั้งหลายก็จักตาย ทำไมไม่ร้องไห้ถึงตนบ้าง สังขารทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ไม่รู้จักโลกธรรม ๘ ประการ ในที่สุดญาติทั้งหมดก็หายจากความเศร้าโศก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระโพธิสัตว์ผู้แสดงธรรมแก่หมู่ญาติได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปุจิมันทวรรค มก. ๕๘/๔๙๐, มจ. ๒๗/๑๖๙, ปส. ๖๖/๒๑๒

๗.๘ ดูมงคลที่ ๓๕ จิตไม่โศก

ข้อ ๒ การกำจัดความโศก หน้า ๙๔๒

๘. โทษของความประมาท

๘.๑ ทูตสูตร

เทวทูต ๓ จำพวก

เนื้อความเหมือนข้อ ๒.๘ หน้า ๖๑๓

๘.๒ อัปปกสูตร

รวยแล้วประมาทมีมาก รวยแล้วไม่ประมาทมีน้อย

พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า สัตว์เหล่าใดได้โภคทรัพย์แล้ว ไม่มัวเมา ไม่ประมาท ไม่ติดอยู่ในกามคุณ ไม่ประพฤติผิดต่อสัตว์ทั้งหลาย มีจำนวนน้อยในโลก

ส่วนสัตว์เหล่าใด มีโภคทรัพย์มากยิ่งประมาท มัวเมา ติดอยู่ในกามคุณ และประพฤติผิดในสัตว์ทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้นมีจำนวนมากมายในโลก

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ถูกแล้วๆ สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้กำหนัดในโภคทรัพย์ที่น่าใคร่ มักมากหมกมุ่นในกามคุณ ย่อมไม่รู้สึกตัวว่า ประพฤติผิดในสัตว์พวกอื่น เหมือนพวกเนื้อไม่รู้สึกตัวว่ามีแร้วโก่งดักไว้ฉะนั้น

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๓๑, มจ. ๑๕/๑๓๕, ปส. ๒๔/๘

๘.๓ อามกธัญญเปยยาล, มนุสสจุตินิรยสูตร

สัตว์ที่มาเกิดเป็นมนุษย์มีน้อย ดุจฝุ่นในเล็บมือ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงช้อนฝุ่นไว้ในปลายเล็บ แล้วตรัสเรียกภิกษุมาถามว่า ฝุ่นที่ช้อนไว้ในปลายเล็บกับแผ่นดินใหญ่ อย่างไหนมากกว่ากัน

ภิกษุตอบว่า ฝุ่นในเล็บเล็กน้อยเมื่อเทียบกับแผ่นดินใหญ่ ย่อมไม่ถึงซึ่งการนับเปรียบเทียบหรือแม้ส่วนเสี้ยว

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า สัตว์ที่จุติจากพวกมนุษย์แล้วกลับมาเกิดในพวกมนุษย์มีน้อย โดยที่แท้สัตว์ที่จุติจากมนุษย์ไปแล้วกลับไปเกิดในนรกมีมากกว่า

สัง.ม. จตุตถวรรค มก. ๓๑/๕๐๒, มจ. ๑๙/๖๕๓, ปส. ๓๒/๓๗๕

๘.๔ ความหมายและลักษณะของปมาทะ

ปมาทะ มีลักษณะ คือ การปล่อยจิตไปในเบญจกามคุณ มีหน้าที่ คือ การกระตุ้นจิตให้ปล่อยจิตมากขึ้น ผลที่ปรากฏ คือ ความขาดสติ

ม.มู. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๒๕๔, มจ. ๑๒/๓๒, ปส. ๑๗/๑๒๒

๙. สติ

๙.๑ สูตรที่ ๑๗ ธรรมมีอุปการะมาก

ธรรม ๒ ประการ คือ

๑. สติ

๒. สัมปชัญญะ

อัง.ทุก. สมาปัตติวรรค มก. ๓๓/๔๙๔, มจ. ๒๐/๑๒๙, ปส. ๓๕/๓๒๕

๙.๒ อุทายีสูตร

อนุสติ ๖

พระบรมศาสดาตรัสถามพระอุทายีว่า อนุสติมีเท่าไร ตรัสถามถึง ๓ ครั้ง แต่พระอุทายีเป็นผู้นิ่งอยู่

พระอานนท์ถามย้ำ พระอุทายีก็ตอบว่า ภิกษุที่ระลึกชาติได้เป็นอนุสติ

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า พระอุทายีเป็นโมฆบุรุษ

พระอานนท์ได้ทูลตอบพระบรมศาสดาว่า อนุสติมี ๕ ประการ คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้สงัดจากกาม บรรลุตติยฌาน

๒. ภิกษุย่อมทำอาโลกสัญญาไว้ในใจ

๓. ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายด้วยอาการ ๓๒

๔. ภิกษุพึงเห็นสรีระเหมือนถูกทิ้งไว้ในป่าช้า

๕. ภิกษุบรรลุจตุตถฌาน

เมื่อพระอานนท์ทูลตอบจบแล้ว พระบรมศาสดาตรัสเสริมอนุสติข้อที่ ๖ คือ ภิกษุมีสติก้าวไป มีสติถอยกลับ มีสติในทุกอิริยาบถ

อัง.ฉักก. อนุตตริยวรรค มก. ๓๖/๖๐๑, มจ. ๒๒/๔๖๗, ปส. ๔๑/๗๖

๙.๓ สติสูตร

สติเป็นเหตุเบื้องต้นให้เกิดวิมุตติญาณทัสสนะ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สติและสัมปชัญญะย่อมเป็นเหตุให้เกิดหิริและโอตตัปปะ...
หิริและโอตตัปปะย่อมเป็นเหตุให้เกิดอินทรียสังวร...
อินทรียสังวรย่อมเป็นเหตุให้ศีลสมบูรณ์...
ศีลย่อมเป็นเหตุให้เกิดสัมมาสมาธิ...
สัมมาสมาธิย่อมเป็นเหตุให้เกิดยถาภูตญาณทัสสนะ...
ยถาภูตญาณทัสสนะย่อมเป็นเหตุให้เกิดวิมุตติญาณทัสสนะ...

เปรียบเหมือนต้นไม้ที่มีกิ่งและใบสมบูรณ์ แม้กะเทาะของต้นไม้นั้นก็ย่อมบริบูรณ์ แม้เปลือก แม้กระพี้ แม้แก่นของต้นไม้นั้นก็ย่อมบริบูรณ์ฉะนั้น

อัง.อัฏฐก. สติวรรค มก. ๓๗/๖๖๙, มจ. ๒๓/๔๐๕, ปส. ๔๓/๑๓๗

๙.๔ สติสูตร

สติ สัมปชัญญะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ภิกษุเป็นผู้มีสติอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ เป็นต้น แม้แต่การก้าวไป การถอยกลับ การทำความรู้สึกในการทรงผ้าสังฆาฏิ บาตร จีวร รู้สึกตัวในการเดิน ยืน นั่ง ตื่น พูด นิ่ง ชื่อว่า ผู้มีสติสัมปชัญญะ

สัง.ม. อัมพปาลิวรรค มก. ๓๐/๓๕๕, มจ. ๑๙/๒๑๑, ปส. ๓๐/๓๔๔

๙.๕ คุณและโทษของการนอนหลับมีสติ และไม่มีสติ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ภิกษุที่นอนหลับลืมสติ ไม่รู้สึกตัว มีโทษ ๕ ประการ คือ

๑. หลับเป็นทุกข์
๒. ตื่นเป็นทุกข์
๓. ความฝันอันลามก
๔. เทพยดาไม่รักษา
๕. อสุจิเคลื่อน

ส่วนการนอนหลับมีสติ มีคุณ ๕ ประการ

๑. หลับเป็นสุข
๒. ตื่นเป็นสุข
๓. ไม่เห็นความฝันอันลามก
๔. เทพยดารักษา
๕. อสุจิไม่เคลื่อน

วิ.ม. จีวรขันธกะ มก. ๗/๒๙๐, มจ. ๕/๒๒๖, ปส. ๖/๑๓๒

๙.๖ มหาสติปัฏฐานสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญายธรรม (อริยมรรค) เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

สติปัฏฐาน คือ การตั้งสติสัมปชัญญะ เพียรพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม เพื่อกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกให้ได้ โดยพิจารณา ๔ ประการ คือ

๑. การพิจารณาเห็นกายในกาย

๒. การพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย

๓. การพิจารณาเห็นจิตในจิต

๔. การพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย

ที.ม. มก. ๑๔/๒๐๙, มจ. ๑๐/๓๐๑, ปส. ๑๔/๒๒๖

๙.๗ มหาปรินิพพานสูตร

สติปัฏฐาน อนุสาสนี

ในเวลาใกล้ปรินิพพาน พระบรมศาสดารับสั่งให้เรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงมีสติสัมปชัญญะ นี้เป็นคำพร่ำสอนของเราสำหรับเธอทั้งหลาย

ภิกษุมีสติ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่... ฯลฯ

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... ฯลฯ

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่... ฯลฯ

ที.ม. มก. ๑๓/๒๖๗, มจ. ๑๐/๑๐๕, ปส. ๑๓/๒๙๖

๙.๘ ถามลักษณะสติ

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า สติมีลักษณะอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า สติมีการเตือนเป็นลักษณะ คือ เมื่อเกิดขึ้นก็เตือนให้รู้จักสิ่งที่เป็นกุศล อกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ เหมือนขุนคลังของพระราชา คอยทูลรายงานพระราชาในเวลาเช้า เย็น

สติมีการเข้าไปเป็นลักษณะ คือ เมื่อเกิดขึ้น ก็ถือเอาแต่ธรรมที่มีประโยชน์ มีอุปการะเหมือนนายประตูของพระราชาที่กำจัดพวกไม่มีประโยชน์ ให้เข้าไปแต่พวกมีประโยชน์

มิลิน. ๕๓

๙.๙ ถามอาการแห่งสติ

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า สติเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า สติเกิดขึ้นด้วยอาการ ๑๗ คือ เกิดขึ้น

๑. ด้วยการรู้ยิ่ง
๒. ด้วยทรัพย์
๓. ด้วยวิญญาณอันยิ่ง
๔. ด้วยวิญญาณเกื้อกูล
๕. ด้วยวิญญาณไม่เกื้อกูล
๖. ด้วยสภาคนิมิตที่เหมือนกัน
๗. ด้วยวิสภาคนิมิตที่แปลกไป
๘. ด้วยการรู้ยิ่งกถา
๙. ด้วยการกำหนด
๑๐. ด้วยการระลึก
๑๑. ด้วยการนับด้วยหัดคิด
๑๒. ด้วยการนับตามลำดับ
๑๓. ด้วยการจำ
๑๔. ด้วยการอบรม
๑๕. ด้วยการจดไว้
๑๖. ด้วยการเก็บไว้
๑๗. ด้วยการเคยได้พบเห็น

มิลิน. ๑๒๕

๙.๑๐ อนุสสติฏฐานสูตร

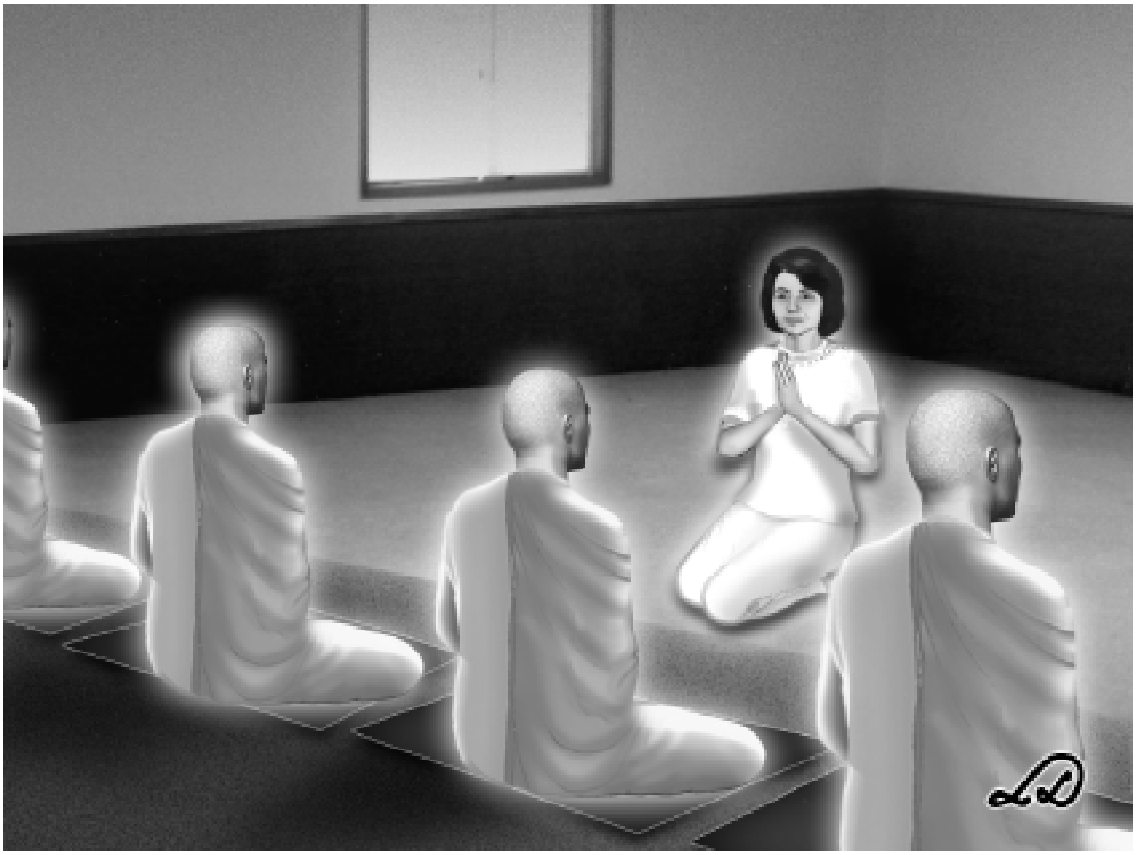
อนุสติ ๖ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อนุสติ ๖ ประการ คือ

๑. พุทธานุสติ
๒. ธัมมานุสติ
๓. สังฆานุสติ
๔. สีลานุสติ
๕. จาคานุสติ
๖. เทวตานุสติ

สมัยใด อริยสาวกทำอนุสติ ๖ ประการ สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น เป็นจิตไม่ถูกราคะ โทสะ โมหะกลุ้มรุมหลุดพ้นจากความอยากในเบญจกามคุณ จิตย่อมบริสุทธิ์ได้ด้วยประการนี้

อัง.ฉักก. อนุตตริยวรรค มก. ๓๖/๕๘๗, มจ. ๒๒/๔๕๖, ปส. ๔๑/๖๘

มงคลที่ ๒๒
มีความเคารพ

๑. ความเคารพในพระพุทธเจ้า

๑.๑ ปิยชาติกสูตร

ความทุกข์ย่อมเกิดจากของที่รัก

พระนางมัลลิกาเทวีทูลกับพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ ตรัสไว้ว่า โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส ย่อมเกิดแต่ของที่รัก เป็นมาแต่ของที่รัก

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสแก่พระนางมัลลิกาว่า น่าอัศจรรย์ไม่เคยมีมา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น คงจะเห็นชัด แทงตลอดด้วยพระปัญญา

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงให้พระนางมัลลิกาช่วยล้างมือให้ และทรงเปล่งอุทานว่า ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้ ๓ ครั้ง

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๑๗๙, มจ. ๑๓/๔๓๓, ปส. ๒๐/๗๓

๑.๒ ธรรมเจติยสูตร

พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๕.๖ หน้า ๑๓๖

๑.๓ มหาสกุลุทายิสูตร

เหตุที่ทำให้พระบรมศาสดาเป็นที่เคารพ

พระบรมศาสดาเสด็จเข้าไปที่กลุ่มปริพาชกที่กำลังสนทนากันในเรื่องติรัจฉานกถา ตั้งแต่เช้ามืดก่อนบิณฑบาต เมื่อสกุลทายิปริพาชกเห็นพระบรมศาสดา จึงให้ปริพาชกทั้งหลายพูดเบาๆ

พระบรมศาสดาตรัสถามว่า คุยเรื่องอะไรค้างอยู่

ปริพาชกไม่ตอบเรื่องที่คุยค้าง แต่ยกเอาเรื่องครูทั้ง ๖ ที่เป็นเจ้าคณะมีชื่อเสียงในเมืองไม่ได้รับความเคารพจากศิษย์ แต่พระบรมศาสดากลับได้รับความเคารพ แม้สาวกที่ลาสิกขาไปแล้ว เพราะบุญน้อย ก็ยังเคารพบูชาพระองค์

พระอุทายีจึงกล่าวว่า ธรรม ๕ ประการ เป็นเหตุให้พระบรมศาสดาเป็นที่เคารพคือ

๑. พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้มีพระกระยาหารน้อย และสรรเสริญคุณในความเป็นผู้มีอาหารน้อย

๒. พระพุทธองค์ทรงสันโดษในจีวรตามมีตามได้ และสรรเสริญความสันโดษในจีวร

๓. พระพุทธองค์ทรงสันโดษในบิณฑบาตตามมีตามได้ และสรรเสริญความสันโดษในบิณฑบาต
๔. พระพุทธองค์ทรงสันโดษด้วยเสนาสนะตามมีตามได้ และสรรเสริญความสันโดษในเสนาสนะ
๕. พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้สงัด และสรรเสริญความเป็นผู้สงัด
ธรรม ๕ ประการ เป็นเหตุให้สาวกทั้งหลายเคารพบูชาและอาศัยอยู่

ม.ม. ปริพพาชกวรรค มก. ๒๐/๕๕๓, มจ. ๑๓/๒๘๓, ปส. ๑๙/๓๐๔

๑.๔ อรรถกถา อุรควรรค สุตตนิบาต

สิ่งที่พระบรมศาสดาไม่ต้องรักษา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า สิ่งที่ตถาคตไม่ต้องรักษามี ๔ ประการ คือ
๑. ความประพฤติทางกาย
๒. ความประพฤติทางวาจา
๓. ความประพฤติทางใจ
๔. อาชีวบริสุทธิ์

ขุ.สุ. อุรควรรค มก. ๔๖/๗๖, ปส. ๕๖/๔๑

๑.๕ ดูมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา

ข้อ ๒ พุทธประวัติ หน้า ๑๑๗

๒. ความเคารพในพระธรรม

๒.๑ คารวสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายทรงเคารพในธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระดำริว่า เราควรสักการะเคารพสมณะหรือพราหมณ์ เพื่อความบริบูรณ์แห่งศีลขันธ์ที่ยังไม่สมบูรณ์ แต่เรายังไม่เห็นสมณะหรือพราหมณ์ที่ถึงพร้อมด้วยศีลยิ่งกว่าตนในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ซึ่งเราควรเคารพสักการะ

ครั้งนั้น สหัมบดีพรหมทราบความปริวิตกของพระบรมศาสดาด้วยใจ จึงกราบทูลพระบรมศาสดาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายทรงเคารพในธรรม

สัง.ส. พรหมสังยุต มก. ๒๕/๑๒๗, มจ. ๑๕/๒๓๓, ปส. ๒๔/๑๖๔

๒.๒ ปฐมอุรุเวลสูตร

พระพุทธเจ้าทั้งปวงทรงเคารพพระสัทธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลทีควรบูชา ข้อ ๒.๗.๒ หน้า ๑๓๙

๒.๓ ฉวชาดก

คนจัณฑาลทูลเตือนพระราชาให้เคารพในธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ และตรัสถามว่า พวกเธอนั่งบนอาสนะต่ำ แล้วแสดงธรรมแก่ผู้นั่งอาสนะสูงจริงหรือ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์กำเนิดเป็นคนจัณฑาลเข้าไปในพระราชอุทยาน เพื่อนำมะม่วงมาให้ภรรยาระงับความแพ้ท้อง ได้พบกับพระราชากำลังเรียนมนต์จากพราหมณ์ที่ต้นมะม่วง แต่พราหมณ์ผู้สอนมนต์กลับนั่งต่ำกว่าพระราชา ซึ่งเป็นการไม่เคารพในธรรม

พระโพธิสัตว์จึงกล่าวคาถาแก่พราหมณ์และพระราชา ให้เป็นผู้เคารพธรรมในฐานะอาจารย์

พระราชาจึงยกให้พระโพธิสัตว์เป็นพระราชาแทนพระองค์ ในช่วงเวลาตอนกลางคืน เพราะความเลื่อมใสในธรรมกถาของพระโพธิสัตว์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนบุตรคนจัณฑาลคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กาสิงควรรค มก. ๕๘/๔๓๐, มจ. ๒๗/๑๖๓, ปส. ๖๖/๑๙๒

๒.๔ จักกวัตติสูตร

ธรรมเป็นพระราชาของพระเจ้าจักรพรรดิ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๗.๓ หน้า ๑๓๙

๒.๕ ดูมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา

ข้อ ๒.๗ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเคารพพระสัทธรรม หน้า ๑๓๘

๒.๖ ดูมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม

ข้อ ๕ หลักเกณฑ์ความดี หน้า ๔๕๑

๒.๗ ดูมงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล

ข้อ ๔ วิธีการฟังธรรม หน้า ๗๐๕

๒.๘ ดูมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล

ข้อ ๔ หลักและวิธีการแสดงธรรม หน้า ๗๙๓

๓. ความเคารพในพระสงฆ์

๓.๑ อสัทธสูตร

ธรรมที่เป็นเหตุให้พระเถระน่าเคารพและไม่น่าเคารพ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า พระเถระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมไม่เป็นที่รักของเพื่อนพรหมจรรย์ คือ

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
๒. เป็นผู้ไม่มีหิริ
๓. เป็นผู้ไม่มีโอตตัปปะ
๔. เป็นผู้เกียจคร้าน
๕. เป็นผู้มีปัญญาทราม

ภิกษุผู้เป็นเถระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่ยกย่อง คือ

๒. เป็นผู้มีหิริ
๓. เป็นผู้มีโอตตัปปะ
๔. เป็นผู้ปรารภความเพียร
๕. เป็นผู้มีปัญญา

อัง.ปัญจก. เถรวรรค มก. ๓๖/๒๐๕, มจ. ๒๒/๑๕๒, ปส. ๓๙/๑๒

๓.๒ เสนาสนขันธกะ

ผู้ที่ภิกษุไม่ควรไหว้ และควรไหว้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ผู้ที่ภิกษุไม่ควรไหว้ คือ

๑. ภิกษุอุปสมบทก่อนไม่ควรไหว้ผู้อุปสมบททีหลัง
๒. ไม่ควรไหว้อนุปสัมบัน
๓. ไม่ควรไหว้ภิกษุนานาสังวาสผู้แก่กว่าแต่ไม่ใช่ธรรมวาที
๔. ไม่ควรไหว้มาตุคาม
๕. ไม่ควรไหว้บัณเฑาะก์
๖. ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้อยู่ปริวาส
๗. ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าหาอาบัติเดิม
๘. ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ควรแก่มานัต
๙. ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ประพฤติมานัต
๑๐. ไม่ควรไหว้ภิกษุผู้ควรแก่อัพภาน

ภิกษุที่ควรไหว้ ๓ จำพวก

๑. ภิกษุอุปสมบทภายหลังควรไหว้ภิกษุอุปสมบทก่อน

๒. ควรไหว้ภิกษุนานาสังวาสผู้แก่กว่าแต่เป็นธรรมวาที
๓. ควรไหว้ตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ

วิ.จู. เสนาสนะขันธกะ มก. ๙/๑๓๖, มจ. ๗/๑๒๖, ปส. ๗/๒๗๕

๓.๓ นครวินทเทยสูตร

สมณะที่ควรและไม่ควรเคารพ

พวกพราหมณ์และคฤหบดีรู้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมายังนครวินทะพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พราหมณ์ และคฤหบดีชาวบ้านนครวินทะว่า ถ้าปริพาชกเจ้าลัทธิอื่นถามว่า สมณพราหมณ์เช่นไรไม่ควรสักการะ ไม่ควรเคารพนับถือ ไม่ควรบูชา พึงพยากรณ์ว่า สมณพราหมณ์เหล่าใดยังมีความกำหนัด ความขัดเคือง ความลุ่มหลงในรูปที่รู้ได้ด้วยจักษุ ยังมีใจไม่สงบภายใน ประพฤติลุ่มๆ ดอนๆ ทางกาย วาจา ใจ สมณะเหล่านั้นไม่ควรสักการะเคารพ

สมณพราหมณ์ปราศจากความกำหนัด ความขัดเคือง มีจิตสงบแล้วภายใน ประพฤติสงบทางกาย วาจา ใจ สมณพราหมณ์เช่นนี้ควรสักการะเคารพ

ม.อุ. สฬายตนวรรค มก. ๒๓/๕๐๙, มจ. ๑๔/๔๙๔, ปส. ๒๒/๓๕๘

๓.๔ ดูมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา

ข้อ ๓ พระสงฆ์เป็นบุคคลที่ควรบูชา หน้า ๑๔๘

๓.๕ ดูมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน

ข้อ ๖ ทานที่มีผลมาก หน้า ๓๗๑

๓.๖ ดูมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ

ข้อ ๓ คุณสมบัติของภิกษุ หน้า ๗๔๖

๔. ความเคารพในการปฏิสันถาร

๔.๑ ประเภทการต้อนรับปฏิสันถาร

ปฏิสันถาร ๒ ประการ

๑. อามิสปฏิสันถาร
๒. ธรรมปฏิสันถาร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทั้ง ๒ ประการนี้ ธรรมปฏิสันถารเป็นเลิศ

อัง.ทุก. สันถารวรรค มก. ๓๓/๔๘๓, มจ. ๒๐/๑๒๓, ปส. ๓๕/๓๑๘

๔.๒ ตัวอย่างและอานิสงส์ของความเคารพในการต้อนรับปฏิสันถาร

๔.๒.๑ นางวิสาขา

จัดการรับเสด็จพระราชา เศรษฐีและบริวารได้ประทับใจ

พระเจ้าปเสนทิโกศลอยู่ในเมืองสาวัตถี เป็นดังพี่น้องกับพระเจ้าพิมพิสาร ได้ทูลขอเศรษฐีที่มีทรัพย์มากมาอยู่ในเมืองของพระองค์ ๑ ตระกูล

พระเจ้าพิมพิสารทรงให้ธนัญชัยเศรษฐีพาบริวารมาตั้งเมืองใหม่ ชื่อสาเกต อยู่ใกล้กรุงสาวัตถี มิคารเศรษฐีบิดาของปุณณะในเมืองสาวัตถี ส่งพราหมณ์มาหาภรรยาให้ลูกได้พบนางวิสาขาที่เมืองสาเกต มีลักษณะเบญจกัลยาณี

มิคารเศรษฐีได้ทราบข่าวจากพราหมณ์ จึงไปทูลพระราชาเพื่อเสด็จไปขอธิดาของธนัญชัยเศรษฐี

ธนญชัยเศรษฐีทราบข่าวการมาของพระราชา เศรษฐีและบริวาร จึงมอบหมายให้นางวิสาขาจัดการต้อนรับ

นางวิสาขาจัดสถานที่ต้อนรับพระราชา เศรษฐีและบริวารชน แม้กระทั่งคนเลี้ยงม้า ทาสและกรรมกรเป็นที่ประทับใจของทุกคน

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๘๔, มจ. ๒๕/๔๓, ปส. ๔๙/๑๐๗

๔.๒.๒ เวรัญชกัณฑ์

พระบรมศาสดาเสด็จนิเวศน์เวรัญชพราหมณ์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรียกพระอานนท์มารับสั่งว่า ตถาคตทั้งหลาย ถ้ามิได้บอกลาผู้ที่นิมนต์ให้อยู่จำพรรษาแล้ว จะไม่หลีกไปสู่ที่จาริกในชนบท แล้วได้ไปบอกลาเวรัญชพราหมณ์

เมื่อเวรัญชพราหมณ์รู้ว่า พระบรมศาสดาจะเสด็จกลับ จึงนิมนต์ไปรับภัตตาหาร

พระบรมศาสดาทรงชี้แจงให้เห็นแจ้งสมาทานอาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมีกถา

ครั้นเวลาเช้าเวรัญชพราหมณ์ก็ได้ถวายภัตอันประณีต และไตรจีวรแด่พระบรมศาสดา พระบรมศาสดาจึงเสด็จจาริกไป

วิ.มหา. มก. ๑/๑๖, มจ. ๑/๑๔, ปส. ๑/๔๐

๔.๒.๓ ประวัติพระโมคคลีบุตรติสสเถระ

ติสสมหาพรหมถือปฏิสนธิในเรือนของโมคคลีพราหมณ์

ฝ่ายพระสิคคาเถระรู้ว่า ติสสมหาพรหมเกิดในสกุลพราหมณ์ ก็ได้เข้าไปบิณฑบาตยังเรือนของพราหมณ์อยู่ ๗ ปี ไม่เคยได้ข้าวแม้แต่ทัพพีเดียว

วันหนึ่ง พราหมณ์กล่าวว่า นิมนต์ไปข้างหน้าเถิด

พระเถระนำความนี้ไปกล่าวยกย่องให้พราหมณ์คนอื่นฟัง

โมคคลีพราหมณ์ทราบ จึงเกิดความเลื่อมใส นิมนต์พระเถระมารับภัตตาหารที่จัดไว้ทุกวันจนคุ้นเคย

เมื่อติสสมาณพอายุได้ ๑๖ ปี ได้มีโอกาสถามมนต์พระเถระ

พระเถระตอบได้หมด แต่ติสสมาณพตอบคำถามพระเถระไม่ได้ ติสสมาณพจึงขอบิดาบวชเพื่อเรียนมนต์ เมื่อบวชแล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ สอนธรรมวินัยแก่ภิกษุเป็นอันมาก ในที่สุด ได้ทำให้พระเจ้าอโศกศรัทธาเลื่อมใสเข้าใจในธรรม

พระโมคคลีบุตรติสสเถระได้คัดเลือกภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป เป็นผู้ทรงปริยัติแตกฉานในพระไตรปิฎก สังคายนาธรรมและวินัย ได้ชำระมลทินในพระศาสนาทั้งหมด โดยมีพระเจ้าอโศกพระราชทานอารักขา

วิ.มหา. มก. ๑/๗๒

๔.๒.๔ เทวตาสูตร

ผลแห่งการต้อนรับพระสงฆ์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนภิกษุว่า เทวดาชั้นเลวทั้งหลาย เมื่อสมัยที่เป็นมนุษย์ ได้ทำการต้อนรับภิกษุสงฆ์ แต่การต้อนรับนั้นยังไม่สมบูรณ์ ทำไปแล้วมีความกินแหนงใจในภายหลัง โดยที่ทำการต้อนรับไม่ครบองค์ทั้งหลาย คือ

๑. ลุกรับ
๒. กราบไหว้
๓. ให้อาสนะ
๔. แบ่งปันสิ่งของ
๕. นั่งใกล้เพื่อฟังธรรม
๖. เงี่ยโสตฟัง
๗. ฟังแล้วทรงจำไว้ได้
๘. พิจารณาเนื้อความนั้น
๙. เมื่อรู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติตาม

แล้วตรัสเตือนภิกษุว่า อย่าประมาท ให้ทำความเพียร จะได้ไม่เป็นเหมือนเทวดาชั้นต่ำเหล่านั้น

อัง.นวก. สีหนาทวรรค มก. ๓๗/๗๗๒, มจ. ๒๓/๔๖๘, ปส. ๔๓/๑๘๗

๔.๒.๕ กุลสูตร

การประสบบุญโดยฐานะ ๕ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๒ ข้อ ๒.๑ หน้า ๓๓๓

๔.๒.๖ ปัจจุคมนิยเถราปทาน

อานิสงส์การต้อนรับพระพุทธเจ้า

พระปัจจุคมนิยเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

พระผู้มีพระภาค ผู้องอาจกว่านรชน กำลังเสด็จมาเหมือนพญาราชสีห์ท่องเที่ยวไปในป่า เหมือนม้า

อาชาไนยตัวองอาจ เหมือนต้นรกฟ้าที่งอกงาม ข้าพเจ้ามีใจผ่องใส ได้กระทำการต้อนรับพระพุทธเจ้าพระนามว่า สิทธัตถะ ผู้ส่องโลกให้สว่างไสว ทรงเยียวยาสัตว์โลกทั้งปวง

ในกัปที่ ๙๔ นับจากกัปนี้ไป ด้วยผลแห่งบุญนี้ ข้าพเจ้าจึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการต้อนรับ

ในกัปที่ ๒๗ นับจากกัปนี้ไป ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิองค์หนึ่งพระนามว่า ปริวาระ เป็นใหญ่ในหมู่มหาชน มีพลานุภาพมาก

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. ปัณณทายกวรรค มก. ๗๑/๗๒๔, ปส. ๘๒/๑๑๕

๕. ความเคารพในการศึกษา

๕.๑ ดูมงคลที่ ๗ เป็นพหูสูต หน้า ๒๖๓

๕.๒ ดูมงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล หน้า ๖๙๗

๕.๓ ดูมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ

ข้อ ๗ ภิกษุกับการศึกษาและการปฏิบัติ หน้า ๗๕๖

๕.๔ ดูมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล หน้า ๗๘๙

๖. ความเคารพในความไม่ประมาท

ดูมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม หน้า ๖๐๙

๗. ความเคารพในสมาธิ

ดูมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน

ข้อ ๕ บุญจากการเจริญสมาธิภาวนา หน้า ๑๙๑

๘. หลักการแสดงความเคารพ

๘.๑ ติตติรชาดก

เรื่องความเคารพของช้าง ลิง นกกระทา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ในนครเวสาลี สมัยนั้น ภิกษุอันเตวาสิกของพระฉัพพัคคีย์รีบไปล่วงหน้าก่อนภิกษุสงฆ์ เพื่อจองวิหารกันที่นอนไว้เป็นของอุปัชฌาย์ตนเอง

พระสารีบุตรไปถึงทีหลัง เมื่อไม่ได้ที่พัก จึงนั่งอยู่ใต้ต้นไม้

พระบรมศาสดาทรงถามภิกษุ และทรงติเตียนพระฉัพพัคคีย์ว่า ไม่ทำตัวให้คนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่งมีสัตว์ ๓ สหาย อาศัยอยู่ คือ ลิง ช้าง นกกระทา สัตว์ทั้ง ๓ ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงกัน ได้รับความเดือดร้อนเพราะเบียดเบียนกัน

ต่อมา ทั้ง ๓ จึงปรึกษากันว่า ใครมีอายุมากกว่ากัน โดยพิจารณาจากต้นไทรที่อาศัยอยู่

ช้างเล่าว่า เมื่อฉันยังเล็ก ฉันเดินคร่อมต้นไทรนี้ไว้ในระหว่างขาหนีบได้ ยอดไทรสูงพอระท้องฉัน

ลิงเล่าว่า เมื่อฉันยังเด็ก ฉันนั่งบนพื้นดิน เคี้ยวกินยอดไทรนี้

นกกระทาเล่าว่า ฉันกินผลจากต้นใหญ่ที่โน้น แล้วได้ถ่ายมูลไว้ ณ สถานที่นี้

ลิงกับช้างกล่าวว่า ท่านเป็นผู้ใหญ่กว่าโดยกำเนิด พวกเราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาท่านและจะตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน

พระบรมศาสดาตรัสพระคาถาแก่ภิกษุทั้งหลายว่า คนเหล่าใด ฉลาดในธรรม ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ย่อมเป็นผู้อันมหาชนเคารพสรรเสริญในปัจจุบันนี้ ทั้งสัมปรายภพของคนเหล่านั้นเป็นสุคติแล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ช้างในครั้งนั้นได้มาเป็นพระโมคคัลลานะ ลิงในครั้งนั้นได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนนกกระทาผู้เป็นบัณฑิตในครั้งนั้นมาเป็นเราตถาคต

วิ.จุ. เสนาสนขันธกะ มก. ๙/๑๓๒, มจ. ๗/๑๒๔, ปส. ๗/๒๗๔
ขุ.ชา. กุลาวกวรรค มก. ๕๕/๓๔๙, มจ. ๒๗/๑๕, ปส. ๖๕/๘๖

๘.๒ ปฐมอุรุเวลสูตร

คนไม่มีที่เคารพ ไม่มีที่ยำเกรงอยู่เป็นทุกข์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า เมื่อตรัสรู้ครั้งแรก พระองค์พักอยู่ที่ต้นอชปาลนิโครธ ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลา เกิดปริวิตกขึ้นว่า คนไม่มีที่เคารพ ไม่มีที่ยำเกรงอยู่เป็นทุกข์ พระองค์จะพึงสักการะเคารพพึ่งพิงสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด แต่ไม่มีสมณะหรือพราหมณ์ที่มีภูมิธรรมยิ่งกว่า ก็เลยตกลงใจว่า ธรรมใดที่พระองค์ตรัสรู้ พระองค์จะพึงสักการะเคารพพึ่งพิงธรรมนั้น เพราะเหตุนี้แลผู้รักตนจำนงความเป็นใหญ่ ระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงเคารพพระสัทธรรมเถิด

แม้สงฆ์ถึงพร้อมด้วยความเป็นใหญ่แล้ว เมื่อนั้นเราจะเคารพในสงฆ์ด้วย

ความเป็นใหญ่ ๔ อย่าง คือ

๑. เป็นรัตตัญญู รู้ราตรีกาล
๒. โดยความไพบูลย์
๓. โดยพรหมจรรย์
๔. โดยเป็นผู้เลิศด้วยลาภ

อัง.จตุกก. อุรุเวลวรรค มก. ๓๕/๕๒, มจ. ๒๑/๓๓, ปส. ๔๑/๑๐๓

๘.๓ วันทนาสูตร

การไหว้ ๓ ประการ

๑. ไหว้ด้วยกาย
๒. ไหว้ด้วยวาจา
๓. ไหว้ด้วยใจ

อัง.ติก. มงคลวรรค มก. ๓๔/๕๙๑, มจ. ๒๐/๓๙๙, ปส. ๓๖/๓๙๖

๙. อานิสงส์ของการมีความเคารพ

๙.๑ ปฐมอปริหานิยสูตร, ทุติยอปริหานิยสูตร

อปริหานิยธรรม ๖

เทวดาองค์หนึ่งเข้าไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้กราบทูลว่า ธรรม ๖ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ คือ

๑. เคารพในพระพุทธเจ้า
๒. เคารพในพระธรรม
๓. เคารพในพระสงฆ์
๔. เคารพในสิกขา
๕. เคารพในความไม่ประมาท
๖. เคารพในปฏิสันถาร

เทวดากล่าวดังนั้นแล้ว พระบรมศาสดาทรงพอพระทัย เพราะธรรม ๖ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ

อัง.ฉักก. เสขปริหานิยวรรค มก. ๓๖/๖๑๕, มจ. ๒๒/๔๗๘, ปส. ๔๑/๘๐

๙.๒ กิมมิลสูตร

เหตุให้สัทธรรมเสื่อมและเจริญ

พระกิมมิละเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสัทธรรมไม่ดำรงอยู่นานเมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้ว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า กิมมิละ เมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ในความไม่ประมาท ในปฏิสันถาร ย่อมเป็นเหตุให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ไม่นาน

ถ้าภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา มีความเคารพในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ในสิกขา ยำเกรงกันและกัน ย่อมเป็นเหตุให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้นาน

อัง.ปัญจก. กิมพิลวรรค มก. ๓๖/๔๔๖,๖๓๕,
อัง.สัตตก. อัพยากตวรรค มก. ๓๗/๑๘๑, มจ. ๒๒/๔๙๑, ปส. ๔๑/๑๐๓

๙.๓ สัทธรรมปฏิรูปกสูตร

เหตุที่ทำให้พระสัทธรรมไม่เลือนหาย

พระมหากัสสปเถระทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้ภิกษุตั้งอยู่ในอรหัตผล มีมากและน้อย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อหมู่สัตว์เลวลง พระสัทธรรมกำลังเลือนหายไป สิกขาบทจึงมีมากขึ้น ภิกษุที่ตั้งอยู่ในอรหัตผลจึงน้อย สัทธรรมปฏิรูปยังไม่เกิดขึ้นในโลกตราบใด ตราบนั้นพระสัทธรรมก็ยังไม่เลือนหาย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในธรรมวินัยจะต้องมีธรรม ๕ ประการ คือ ความเคารพยำเกรง

๑. ในพระพุทธเจ้า
๒. ในพระธรรม
๓. ในพระสงฆ์
๔. ในสิกขา
๕. ในสมาธิ

ธรรมเป็นเหตุ ๕ ประการ เหล่านี้ย่อมทำให้พระสัทธรรมไม่เลือนหาย

สัง.นิ. กัสสปสังยุต มก. ๒๖/๖๓๐, มจ. ๑๖/๒๖๓, ปส. ๒๖/๖๗

๙.๔ สักกัจจสูตร

แสดงความสัมพันธ์ของคารวะ ๖

เมื่อพระสารีบุตรออกจากที่หลีกออกเร้น อยู่ในที่ลับเกิดความปริวิตกแห่งใจว่า ภิกษุสักการะ เคารพ อาศัยอะไรอยู่ พึงละอกุศล เจริญกุศล ท่านได้คิดอีกว่า ภิกษุสักการะ เคารพ อาศัยพระพุทธเจ้า อาศัยพระธรรม อาศัยพระสงฆ์ อาศัยสิกขา อาศัยสมาธิ อาศัยความไม่ประมาท อาศัยปฏิสันถารอยู่ พึงละอกุศล เจริญกุศล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พระสารีบุตรว่า ภิกษุไม่เคารพพระบรมศาสดา จะเคารพในพระธรรมข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ภิกษุไม่เคารพพระบรมศาสดา ชื่อว่า ไม่เคารพในพระธรรมด้วย

อัง.ฉักก. มหาวรรค มก. ๓๗/๒๔๗, มจ. ๒๓/๑๕๐, ปส. ๔๑/๑๒

๙.๕ อัปปมาทสูตร

ธรรม ๗ ประการ เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า มีเทวดาตนหนึ่งกราบทูลพระองค์ว่า ธรรม ๗ ประการนี้ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ คือ

๑. เคารพในพระพุทธเจ้า
๒. เคารพในพระธรรม
๓. เคารพในพระสงฆ์
๔. เคารพในสิกขา

๕. เคารพในสมาธิ
๖. เคารพในความไม่ประมาท
๗. เคารพในปฏิสันถาร

เมื่อเทวดากราบทูลดังนี้แล้ว พระองค์ทรงพอพระทัย เทวดาจึงถวายอภิวาททำประทักษิณแล้วหายไป

อัง.สัตตก. เทวตาวรรค มก. ๓๗/๘๕, มจ. ๒๓/๕๐, ปส. ๔๒/๕๐

๙.๖ ปฐมอปริหานิยสูตร

ผู้มีธรรม ๖ ประการชื่อว่า อยู่ใกล้นิพพาน

เทวดาองค์หนึ่งเข้าไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้กราบทูลว่า ธรรม ๖ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ ธรรม ๖ ประการ คือ

๑. เคารพในพระพุทธเจ้า
๒. เคารพในพระธรรม
๓. เคารพในพระสงฆ์
๔. เคารพในสิกขา
๕. เคารพในความไม่ประมาท
๖. เคารพในปฏิสันถาร

พระบรมศาสดาทรงพอพระทัย เทวดาจึงถวายอภิวาทแล้วหายไป พระบรมศาสดาจึงนำมาตรัสแก่ภิกษุว่า ผู้มีธรรม ๖ ประการ ชื่อว่า เป็นผู้ใกล้นิพพาน

อัง.ฉักก. เสขปริหานิยวรรค มก. ๓๖/๖๑๕, มจ. ๒๒/๔๗๘, ปส. ๔๑/๘๐

๙.๗ ทุติยอปริหานิยสูตร

ธรรม ๖ ประการเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า มีเทวดามาเข้าเฝ้า และได้กล่าวกับพระองค์ว่า ธรรม ๖ ประการเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแก่ภิกษุ คือ ความเป็นผู้เคารพ

๑. เคารพในพระพุทธเจ้า
๒. เคารพในพระธรรม
๓. เคารพในพระสงฆ์
๔. เคารพในสิกขา
๕. เคารพในหิริ
๖. เคารพในโอตตัปปะ

เมื่อเทวดาได้กล่าวดังนี้แล้ว จึงทำประทักษิณแล้วหายไป

อัง.ฉักก. เสขปริหานิยวรรค มก. ๓๖/๖๑๗, มจ. ๒๒/๔๘๐, ปส. ๔๑/๘๑

๙.๘ ทุติยสุวจสูตร

ธรรม ๗ ประการเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระสารีบุตรถึงธรรม ๗ ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม คือ

๑. มีความเคารพในพระพุทธเจ้า กล่าวสรรเสริญความเป็นผู้มีความเคารพในพระพุทธเจ้า และกล่าวสรรเสริญภิกษุเหล่าอื่น ผู้มีความเคารพในพระพุทธเจ้าตามความเป็นจริง โดยกาลอันควร

๒. มีความเคารพในพระธรรม... ฯลฯ

๓. มีความเคารพในพระสงฆ์... ฯลฯ

๔. มีความเคารพในสิกขา... ฯลฯ

๕. มีความเคารพในสมาธิ... ฯลฯ

๖. เป็นผู้ว่าง่าย... ฯลฯ

๗. เป็นผู้มีมิตรดีงาม... ฯลฯ

อัง.สัตตก. เทวตาวรรค มก. ๓๗/๘๙, มจ. ๒๓/๕๓, ปส. ๔๒/๕๑

๙.๙ อายุวัฒนกุมาร

อานิสงส์ของการกราบไหว้ต่อท่านผู้เจริญ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๘.๒ หน้า ๑๖๕

๙.๑๐ ดูมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา หน้า ๑๑๕

๑๐. โทษของการจับผิด เพ่งโทษ

๑๐.๑ สัปปุริสสูตร

ธรรม ๔ ประการ ของอสัตบุรุษและสัตบุรุษ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๗.๕ หน้า ๗๕

๑๐.๒ เทวดาชื่อมโนปโทสิกะชอบเพ่งโทษกันและกันจนต้องจุติ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า มีเทวดาชื่อมโนปโทสิกะ เทวดาพวกนั้นมักเพ่งโทษกันและกัน จนเกินขอบเขต เมื่อเพ่งโทษกันแล้ว ย่อมคิดมุ่งร้ายกันและกัน จึงลำบากกายลำบากใจ พากันจุติจากหมู่นั้น

ส่วนเทวดาที่ไม่ใช่เหล่ามโนปโทสิกะ ไม่เพ่งโทษกัน ไม่คิดมุ่งร้ายกัน จึงไม่ลำบากกายไม่ลำบากใจ

ที.สี. มก. ๑๑/๒๖, ปส. ๑๑/๑๑๐

๑๐.๓ อรรถกถาสัพพาสวสังวรสูตร

อาสวะย่อมเจริญแก่ผู้เพ่งโทษ

อาสวะทั้งหลาย ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้ตามเห็นโทษของผู้อื่น ผู้มีปกติเพ่งโทษเป็นนิตย์นั้น เขาย่อมอยู่ห่างไกลจากธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะ

ม.มู. มูลปริยายาวรรค มก. ๑๗/๑๕๖, ปส. ๑๗/๓๒

๑๐.๔ พระอุชฌาณสัญญีเถระ

ชอบเพ่งโทษย่อมเป็นผู้ไกลจากความสิ้นอาสวะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพระเถระรูปหนึ่งชื่อ อุชฌาณสัญญี เพราะพระเถระรูปนี้ เที่ยวแสวงหาแต่โทษของภิกษุทั้งหลาย

พระบรมศาสดาตรัสว่า ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในข้อวัตรกล่าวสอนอยู่อย่างนี้ ใครๆ ไม่ควรติเตียน ส่วนภิกษุใดแสวงหาโทษของคนอื่น เพราะความมุ่งหมายในอันยกโทษ กล่าวอย่างนี้แล้วเที่ยวไปอยู่ บรรดาคุณวิเศษมีฌานเป็นต้น ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น ผู้คอยสอดส่ายหาโทษของบุคคลอื่น ผู้คอยเพ่งโทษอยู่เป็นนิตย์ บุคคลนั้นเป็นผู้ไกลจากความสิ้นไปแห่งอาสวะ

ขุ.ธ. มลวรรค มก. ๔๓/๖๐, มจ. ๒๕/๑๑๑, ปส. ๕๑/๒๕๘

มงคลที่ ๒๓
มีความถ่อมตน

๑. ประเภทของความถือตัว

๑.๑ วิธาสูตร

ความถือตัว ๓

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ควรเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อละความถือตัว ๓ ประการ คือ

๑. ถือตัวว่าเราดีกว่าเขา
๒. ถือตัวว่าเราเสมอเขา
๓. ถือตัวว่าเราเลวกว่าเขา

สัง.ม. เอสนาวรรค มก. ๓๐/๑๖๗, มจ. ๑๙/๙๔, ปส. ๓๐/๑๖๗

๑.๒ ความถือตัว ๔

บุคคลยังความถือตัวให้เกิดขึ้นเพราะ

๑. ลาภ
๒. ยศ
๓. สรรเสริญ
๔. ความสุข

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๔๓๗, มจ. ๒๙/๙๕, ปส. ๗๑/๔๙

๑.๓ ความถือตัว ๕

บุคคลยังความถือตัวให้เกิดขึ้น เพราะกามคุณ ๕ ที่ชอบใจ คือ

๑. รูป
๒. รส
๓. กลิ่น
๔. เสียง
๕. โผฏฐัพพะ

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๔๓๗, มจ. ๒๙/๙๕, ปส. ๗๑/๕๐

๑.๔ อรหัตตสูตร

ผู้ควรและไม่ควรบรรลุอรหัตผล

ภิกษุไม่ละธรรม ๖ ประการ ย่อมไม่ควรบรรลุอรหัตผล คือ

๑. ความถือตัว
๒. ความสำคัญว่าเราด้อยกว่าเขา
๓. ความดูหมิ่นเขา
๔. ความเข้าใจผิด
๕. ความหัวดื้อ
๖. ความดูหมิ่นตนเองว่าเป็นคนเลว

ภิกษุผู้ละธรรม ๖ ประการ มีลักษณะตรงกันข้าม ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อทำให้แจ้งอรหัตผล

อัง.ฉักก. อรหันตวรรค มก. ๓๖/๘๐๐, มจ. ๒๒/๕๙๙, ปส. ๔๑/๒๒๓

๒. เหตุให้เกิดความถือตัว และตัวอย่าง

๒.๑ เหตุแห่งความถือตัว ๑๒ ประการ

๑. เพราะชาติ
๒. เพราะโคตร
๓. เพราะความเป็นบุตรแห่งสกุล
๔. เพราะรูป
๕. เพราะทรัพย์
๖. เพราะการศึกษา
๗. เพราะหน้าที่การงาน
๘. เพราะขอบเขตศิลปะ
๙. เพราะวิทยฐานะ
๑๐. เพราะสุตะ
๑๑. เพราะปฏิภาณ
๑๒. เพราะวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๔๓๙, มจ. ๒๙/๙๗, ปส. ๗๑/๕๑

๒.๒ สุธัมมเถรวัตถุ

จิตตคฤหบดีมีความศรัทธาเลื่อมใสพระมหานามะ จึงถวายสังฆารามชื่อ อัมพาฏกวัน โดยให้พระสุธรรมเถระ เป็นเจ้าอาวาส จิตตคฤหบดีได้ฟังธรรมจากพระอัครสาวกจนบรรลุอนาคามิผล แล้วได้นิมนต์พระอัครสาวกพร้อมภิกษุพันรูป แต่ไปนิมนต์พระสุธรรมเถระในภายหลัง ทำให้พระสุธรรมเถระเกิดมานะและริษยาด่าว่า

คฤหบดีจึงกราบทูลพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ทรงปรับโทษพระสุธรรมเถระ ให้สงฆ์ลงปฏิสารณียกรรม

ต่อมา พระสุธรรมเถระระลึกถึงความผิด จึงขอให้คฤหบดีอดโทษ ภายหลัง ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระบรมศาสดาจนได้บรรลุอรหัตผล

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๒๔๖, มจ. ๒๕/๕๐, ปส. ๔๙/๒๓๑

๒.๓ ปฐมโอวาทสูตร

การให้โอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย

พระบรมศาสดาทรงกล่าวติเตียนภัณฑภิกษุ ผู้เป็นสัทธิวิหาริกของพระอานนท์และอาภิชชิกภิกษุ ผู้เป็นสัทธิวิหาริกของพระอนุรุทธะ ทั้งสองกล่าวล่วงเกินกันและกันด้วยสุตะว่า ใครจะกล่าวได้มากกว่ากัน ใครจะกล่าวได้ดีกว่ากัน ใครจะกล่าวได้นานกว่ากัน

ต่อมา พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงทรงกล่าวติเตียน ภิกษุทั้งสองสำนึกผิด จึงขอให้พระบรมศาสดาทรงอดโทษ

เมื่อพระบรมศาสดาทรงอดโทษให้แล้ว ได้ให้โอวาทแก่ภิกษุทั้งสองสำรวมระวังต่อไป

สัง.นิ. ลักขณสังยุต มก. ๒๖/๕๖๙, มจ. ๑๖/๒๔๓, ปส. ๒๖/๓๘

๒.๔ สัปปุริสสูตร

อสัปปุริสธรรมและสัปปุริสธรรม

พระบรมศาสดาตรัสว่า อสัตบุรุษในโลกนี้เป็นผู้ออกบวชจากสกุลสูง เป็นผู้ออกบวชจากตระกูล มีโภคะมาก เป็นคนเด่น เป็นผู้ได้ปัจจัย ๔ เป็นพหูสูต เป็นพระวินัยธร เป็นธรรมกถึก เป็นผู้ถือธุดงควัตร เป็นผู้ได้สมาบัติตั้งแต่ปฐมฌาน เนวสัญญานาสัญญายตนะ เธอเป็นผู้ถือตัวเพราะเหตุดังกล่าว จึงยกตนข่มผู้อื่น นี้ชื่อว่าอสัปปุริสธรรม

ส่วนสัตบุรุษพิจารณาเห็นอย่างนี้ว่า ธรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ ไม่ถึงความเสื่อมสิ้นไป เพราะเหตุดังข้างต้น ถึงแม้จะไม่มีเหตุให้ถือตัวดังข้างต้น แต่เธอก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นผู้ที่คนทั้งหลายควรบูชา ควรสรรเสริญในที่นั้นๆ จึงไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น นี้ชื่อว่า สัปปุริสธรรม

ม.อุ. อนุปทวรรค มก. ๒๒/๒๓๒, มจ. ๑๔/๑๒๕, ปส. ๒๑/๑๔๕

๒.๕ ภิกษุปรารถนาให้ผู้อื่นยกย่องด้วยการบิณฑบาต

ภิกษุรูปหนึ่งออกบิณฑบาตเป็นวัตร เพื่อที่จะให้คนอื่นยกย่องตัวเอง แล้วนึกว่า ตนต้องอาบัติปาราชิกแล้ว จึงไปกราบทูลถามพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุรูปนั้นว่า เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก เพราะเหตุที่ออกบิณฑบาตด้วยตั้งใจจะให้ผู้อื่นยกย่อง แต่เธอต้องอาบัติทุกกฏ

วิ.มหา. มก. ๒/๕๗๗, มจ. ๑/๒๑๒, ปส. ๒/๑๑๐

๒.๖ วิฑูฑภวัตถุ

เจ้าศากยะถือตัวเอาลูกนางทาสีให้เป็นมเหสีพระเจ้าปเสนทิโกศล

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงปรารถนาจะสร้างความคุ้นเคยกับภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงไปขอพระราชธิดาของเจ้าศากยะ มาเป็นมเหสีของตน

พระเจ้าศากยะทรงเกรงกลัวในอำนาจของพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงได้ให้พระราชธิดาที่เกิดแต่นางทาสี พระราชาทรงสถาปนาพระราชธิดาในตำแหน่งอัครมเหสี

ต่อมา ทรงมีพระราชโอรสชื่อวิฑูฑภะ เมื่อเจ้าชายวิฑูฑภะเติบใหญ่ ได้ไปกราบเจ้าศากยะ แต่ไม่มีใครยอมให้กราบไหว้หรือรับไหว้ตอบ เจ้าชายวิฑูฑภะทราบในภายหลังว่า ตนเกิดแต่ท้องของนางทาสี จึงอาฆาตเจ้าศากยะ ตั้งใจว่าเมื่อขึ้นครองราชย์ จะกลับมาฆ่าพวกเจ้าศากยะ

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๒๑, มจ. ๒๕/๔๑, ปส. ๔๙/๗๒

๒.๗ เสยยสูตร, อุปาทายสูตร

ความไม่ยึดมั่นเป็นเหตุให้คลายกำหนัด

พระบรมศาสดาทรงสนทนาธรรมกับภิกษุทั้งหลาย มีใจความสำคัญว่า เมื่อมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จึงยึดมั่นถือมั่นในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะยึดมั่นถือมั่น จึงสำคัญตนว่า ประเสริฐกว่าเขา เสมอเขา เลวกว่าเขา

ต่อมา พระบรมศาสดาตรัสถาม และตอบกับภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อจักษุไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ย่อมไม่ยึดมั่น จึงไม่สำคัญตนว่าประเสริฐกว่าเขา เสมอเขา เลวกว่าเขา อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในจักษุ ฯลฯ ทั้งในใจ เมื่อเบื่อหน่ายก็คลายกำหนัด เมื่อคลายกำหนัดจึงหลุดพ้น

สัง.สฬา. โยคักเขมีวรรค มก. ๒๘/๑๘๕, มจ. ๑๘/๑๑๘, ปส. ๒๘/๑๓๔

๒.๘ มหาสงคราม, ปรปักขาทิอวชานนะ

ภิกษุดูหมิ่นผู้อื่นด้วยเหตุต่างๆ

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ได้พรรคพวกบริวารแล้วดูหมิ่นผู้อื่น ย่อมแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม ย่อมแสดงธรรมว่าเป็นอธรรม แสดงอาบัติชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสุตะมาก ทรงจำสุตะมาก สั่งสมสุตะมากแล้วดูหมิ่นผู้อื่น ย่อมแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม ย่อมแสดงธรรมว่าเป็นอธรรม แสดงอาบัติชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้เป็นเถระ รู้ราตรีนานแล้วดูหมิ่นผู้อ่อนกว่า ไม่มีชื่อเสียงมีสุตะน้อย ย่อมแสดงอธรรมว่าเป็นธรรม ย่อมแสดงธรรมว่าเป็นอธรรม แสดงอาบัติชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ

วิ.ป. มก. ๑๐/๗๑๖, มจ. ๘/๕๖๕, ปส. ๑๐/๑๐๓

๒.๙ คังเคยยชาดก

รุกขเทวดาเห็นปลาไปถามเต่าว่าใครงามกว่ากัน

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุสองรูปที่ทุ่มเถียงกันว่า ใครงามกว่ากัน แล้วไปถามภิกษุผู้แก่กว่าว่า ใครงามกว่ากัน

ภิกษุแก่ตอบว่า ตัวเองงามกว่า ภิกษุสองรูปนั้นก็ด่าว่าภิกษุแก่รูปนั้น แล้วหลีกไป พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นรุกขเทวดาที่ฝั่งแม่น้ำ เห็นปลาตัวหนึ่งมาจากแม่น้ำยมุนา และปลาอีกตัวหนึ่งมาจากแม่น้ำคงคา กำลังทุ่มเถียงกันว่าใครงามกว่ากัน จึงไปถามเต่า

เต่าจึงตอบว่า ตนงามกว่าปลาทั้งสองตัว ปลาทั้งสองตัวจึงพ่นน้ำใส่เต่า แล้วก็หลีกไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ปลาทั้งสองตัวในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุหนุ่มสองรูปในครั้งนี้ เต่าได้เป็นภิกษุแก่ ส่วนรุกขเทวดาผู้เห็นเหตุการณ์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. นตังทัฬหวรรค มก. ๕๗/๒๙๖, มจ. ๒๗/๙๓, ปส. ๖๕/๕๐๐

๒.๑๐ กกัณฏชาดก

ติเตียนกิ้งก่าได้ทองจึงถือดี

กิ้งก่าตัวหนึ่ง ออกมาทำความเคารพพระเจ้าวิเทหราชทุกเช้า ด้วยความอ่อนน้อม

พระเจ้าวิเทหราชก็ให้อาหารทุกวัน วันหนึ่ง อาหารหมดจึงให้ทองแทน โดยแขวนทองกิ่งมาสกไว้ที่คอ

ต่อมา พระเจ้าวิเทหราชออกมา เห็นกิ้งก่าที่เสาระเนียด ไม่เห็นมันอ่อนน้อมทำความเคารพเหมือนแต่ก่อน จึงถามมโหสถบัณฑิต

มโหสถบัณฑิตจึงตอบว่า กิ้งก่าได้ทรัพย์กิ่งมาสก ซึ่งมันไม่เคยได้ จึงถือความกระด้างในพระองค์

ขุ.ชา. สัตตวรรค มก. ๕๗/๑๒๒, มจ. ๒๗/๗๓, ปส. ๖๕/๔๑๘

๒.๑๑ กูฏทันตสูตร

พราหมณ์กูฏทันตะจะไปเฝ้าพระบรมศาสดา พราหมณ์หลายร้อยคนไม่เห็นด้วย พวกพราหมณ์จึงหยิบยกข้อที่ควรถือตัวของกูฏทันตะ มาเป็นข้ออ้างไม่ให้ไปเฝ้าพระบรมศาสดา ดังนี้

๑. มีชาติบริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายบิดาและมารดา
๒. มีทรัพย์มาก
๓. เป็นผู้คงแก่เรียน
๔. มีรูปงาม
๕. มีวาจาไพเราะ
๖. เป็นอาจารย์ของคนหมู่มาก
๗. เป็นผู้แก่เฒ่า
๘. เป็นผู้ที่พระราชาเคารพนับถือ
๙. เป็นผู้ที่พราหมณ์ผู้ใหญ่เคารพนับถือ

ที.สี. มก. ๑๒/๔๐, มจ. ๙/๑๒๕, ปส. ๑๑/๔๕๓

๓. ตัวอย่างและโทษของการถือตัว การดูถูก

๓.๑ สุปปิยเถรคาถา

เคยเมาในชาติและยกตนข่มผู้อื่น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๕.๓.๒ หน้า ๕๐๖

๓.๒ ปลาชื่อกปิละ

มัวเมาปริยัติแล้วยกตนข่มผู้อื่น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๐.๓.๕ หน้า ๕๖๓

๓.๓ สุนีตเถรคาถา

เคยว่าพระปัจเจกพุทธเจ้า

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๕.๓.๓ หน้า ๕๐๖

๓.๔ สุมังคลเถรคาถา

ในอดีตชาติ ท่านสุมังคลเถระสั่งสมบุญไว้มากมายเพื่อความพ้นทุกข์ ครั้งหนึ่ง ในสมัยที่เป็นรุกขเทวดาเห็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งสรงน้ำทรงจีวรผืนเดียวยืนอยู่ มีใจโสมนัส ยินดีแล้วปรบมือ ด้วยบุญกรรมนั้นก็ท่องเที่ยวอยู่ในสองภูมิ คือ มนุษย์และเทวดา

ต่อมา ท่านเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูลเข็ญใจ และในภพชาติสุดท้าย ได้เกิดเป็นชาวนา มีเคียว มีไถ มีจอบ เป็นสมบัติเลี้ยงชีพ ครั้นเห็นพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์เกิดความเลื่อมใส จึงขอออกบวช

ต่อมา เมื่อบวชแล้วเป็นผู้กระสัน เมื่อมาเห็นชาวนาทำงานด้วยความยากลำบาก จึงเกิดความสลดใจ จึงปฏิบัติธรรมจนบรรลุอรหัตผล

ขุ.เถร. เอกนิบาต มก. ๕๐/๒๔๓, ปส. ๖๒/๑๘๐

๓.๕ ทาสกเถรคาถา

เกิดเป็นทาสเพราะเคยใช้พระขีณาสพช่วยกิจของตน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๕.๓.๑ หน้า ๕๐๕

๓.๖ จูฬปันถกเถรคาถา

เมื่อออกบวชก็เป็นคนเขลา

ในสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า พระจูฬปันถกเป็นภิกษุรูปหนึ่งมีความฉลาดมาก เห็นภิกษุรูปหนึ่งที่โง่เขลาในการเรียนอุเทศ จึงหัวเราะเยาะ ทำให้ภิกษุรูปนั้นเกิดความละอาย

ต่อมาในสมัยพุทธกาล เมื่อจูฬปันถกออกบวช ด้วยบุพกรรมนั้นจึงกลายเป็นคนเขลา ไม่อาจท่องจำคาถาได้ จนถูกพระพี่ชายประณาม เกิดความน้อยใจคิดจะลาสิกขา

พระบรมศาสดาทรงทราบจึงตรัสห้ามไว้ แล้วให้ผ้าขาวสะอาด ให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก แล้วลูบผ้านั้นพร้อมกับบริกรรมคำว่า รโชหรณ์ รโชหรณ์ ในที่สุดก็บรรลุอรหัตผล

ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๐/๓๒๓, มจ. ๒๕/๓๒, ปส. ๖๓/๑๙๑, ปส. ๔๘/๓๐๔

๓.๗ พระเจ้าวิฑูฑภะ

ฆ่าเจ้าศากยะด้วยความพยาบาท

พระเจ้าวิฑูฑภะเป็นราชโอรสของพระเจ้าปเสนทิโกศล ที่เกิดจากธิดานางทาสีที่เจ้าศากยะส่งมาให้

เมื่อพระเจ้าวิฑูฑภะเติบใหญ่ จึงกลับไปกราบเจ้าศากยะ แต่ไม่มีใครรับไหว้ พระเจ้าวิฑูฑภะจึงอาฆาตพวกเจ้าศากยะ

เมื่อพระเจ้าวิฑูฑภะขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ได้เสด็จเคลื่อนทัพไปฆ่าพวกเจ้าศากยะ ยกเว้นพระเจ้าตาที่เหลือฆ่าทิ้งหมดแม้แต่เด็กที่เกิดในวันนั้น เพราะด้วยวิบากกรรมที่พวกเจ้าศากยะเคยโปรยยาพิษฆ่าปลาในแม่น้ำ

ส่วนพระเจ้าวิฑูฑภะ และบริวารถูกน้ำท่วมตาย ณ ฝั่งแม่น้ำอจิรวดี ในระหว่างพักแรมค้างคืน ขณะเดินทางกลับ

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๑๑, มจ. ๒๕/๔๑, ปส. ๔๙/๗๔

๓.๘ สมิทธิสูตร

ผู้ถือตัวย่อมวิวาทกับผู้อื่น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๖.๑.๓ หน้า ๕๑๐

๓.๙ สตธรรมชาดก

พราหมณ์บริโภคอาหารของคนจัณฑาล

พระบรมศาสดาทรงปรารภการแสวงหาเลี้ยงชีพที่ไม่ถูกของภิกษุ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นคนจัณฑาล วันหนึ่ง ออกเดินทางไปธุระ ในกาลนั้น สตธรรมมาณพซึ่งเกิดในตระกูลพราหมณ์ออกเดินทางเช่นเดียวกัน ทั้งสองพบกันและเดินทางร่วมกัน

ในเวลาพัก พระโพธิสัตว์บริโภคอาหารที่เตรียมมา ส่วนสตธรรมมาณพไม่ได้เตรียมอาหารมา และไม่ยอมบริโภคอาหารของพระโพธิสัตว์ เพราะเป็นของคนจัณฑาล

เมื่อถึงเวลาเย็น พระโพธิสัตว์ก็บริโภคส่วนที่เหลือ

สตธรรมมาณพหิวมาก จึงแอบบริโภคอาหารที่เหลือจากพระโพธิสัตว์ หลังจากบริโภคแล้วกระวน-กระวายใจมาก ถึงกับกระอักเลือดและหนีเข้าไปตายในป่า

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุตรคนจัณฑาลในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กัลยาณธรรมวรรค มก. ๕๗/๑๖๑, มจ. ๒๗/๗๘, ปส. ๖๕/๔๓๙

๓.๑๐ อรหัตตสูตร

ผู้ควรและไม่ควรบรรลุอรหัตผล

เนื้อความเหมือนข้อ ๑.๔ หน้า ๖๕๕

๔. ตัวอย่างและโทษของการมักอวด โอ้อวด

๔.๑ สัปปุริสสูตร

ธรรม ๔ ประการ ของอสัตบุรุษและสัตบุรุษ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๗.๕ หน้า ๗๕

๔.๒ พระโลหุทายีเถระ

โอ้อวดจะแสดงธรรม แต่แสดงธรรมไม่ได้

พระโลหุทายีได้ยินคนทั้งหลาย กล่าวถึงคุณของพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ในการสนทนาธรรม

ท่านโลหุทายีจึงได้กล่าวอวดกับคนทั้งหลายว่า ขนาดฟังธรรมจากพระเถระทั้งสองยังรู้สึกขนาดนี้ ถ้าฟังธรรมจากท่านแล้วจะรู้สึกอย่างไร ทำให้คนทั้งหลายอยากฟังธรรมจากท่าน จึงนิมนต์ให้ท่านแสดงธรรม แต่ท่านก็ไม่สามารถแสดงธรรมได้ จึงบ่ายเบี่ยงขอเลื่อนออกไปเรื่อยๆ จนคนทั้งหลายเอือมระอา จึงไล่ท่าน

ท่านหนีไปจนกระทั่งไปตกหลุมคูถ

ขุ.ธ. มลวรรค มก. ๔๓/๒๑, มจ. ๒๕/๑๐๗, ปส. ๕๑/๒๑๘

๔.๓ ภิกษุหนุ่มชื่อติสสะ

ติเตียนคนอื่น โอ้อวดญาติของตน

พระติสสะชอบกล่าวติเตียนคนอื่นชมแต่ญาติของตน ติเตียนแม้กระทั่งอนาถบิณฑิกเศรษฐีและมหาอุบาสิกาวิสาขา

ภิกษุพวกหนึ่งจึงสอบถามถึงญาติของพระติสสะ แล้วไปตรวจดูยังถิ่นที่อยู่ของพระติสสะ ปรากฏว่าคนทั้งหลาย ในที่นั้นๆ ไม่รู้จักพระติสสะ แต่บอกว่า มีบุตรนายประตูคนหนึ่ง ได้บวชอยู่ในสำนักของพระบรมศาสดา

ภิกษุทั้งหลายจึงทราบว่า พระติสสะพูดโกหก

พระบรมศาสดาตรัสบอกว่า ไม่ใช่เฉพาะชาตินี้เท่านั้น แม้ในอดีตชาติพระติสสะก็ชอบโอ้อวด

ขุ.ธ. มลวรรค มก. ๔๓/๓๘, มจ. ๒๕/๑๐๗, ปส. ๕๑/๒๓๓

๔.๔ คูถปาณกชาดก

หนอนเมาสุราท้าช้างทำสงคราม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๐ สำรวมจากการดื่มน้ำเมา ข้อ ๒.๘ หน้า ๖๐๖

๔.๕ คังเคยยชาดก

ผู้ชอบโอ้อวด

เนื้อความเหมือนข้อ ๒.๙ หน้า ๖๕๘

๔.๖ ทัททรชาดก

ราชสีห์กับสุนัขจิ้งจอก

ครั้งหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นพหูสูตสวดบทภาณวารท่ามกลางสงฆ์ เหมือนราชสีห์บรรลือสีหนาท

พระโกกาลิกะอยากจะอวดภูมิ จึงเข้าไปประกาศขอกล่าวบทภาณวารบ้าง

พวกภิกษุให้โอกาสแก่พระโกกาลิกะ แต่เมื่อถึงเวลาฟังธรรม พระโกกาลิกะเกิดความกลัวครอบงำ แล้วกล่าวไม่ได้ ลงจากธรรมาสน์ ได้รับความอับอายกลับไป

ตั้งแต่นั้นมา ภิกษุทั้งหลายก็รู้ว่า พระโกกาลิกะเป็นคนเขลา ความทราบถึงพระบรมศาสดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์กำเนิดเป็นพญาราชสีห์ มีบริวารอาศัยอยู่ในถ้ำเงิน มีสุนัขจิ้งจอกอาศัยอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่งไม่ไกลจากถ้ำนั้น วันหนึ่ง เมื่อฝนหยุดตก พวกราชสีห์มาประชุมที่ปากถ้ำ บรรลือสีหนาทเล่นหัวกันอยู่ สุนัขจิ้งจอกตัวนั้นก็หอนขึ้น

พวกราชสีห์พากันนิ่งคิดว่า สุนัขจิ้งจอกหอนแข่งกับพวกตน ลูกของพญาราชสีห์โพธิสัตว์ก็ถามพระโพธิสัตว์ว่า ทำไมพวกราชสีห์พากันนิ่ง

พญาราชสีห์โพธิสัตว์ตอบว่า สุนัขจิ้งจอกเป็นสัตว์ชาติต่ำ เมื่อมันหอนอยู่ ราชสีห์ทั้งหลายรังเกียจชาติของมัน จึงพากันนิ่ง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกมาเป็นพระโกกาลิกะ ลูกราชสีห์มาเป็นพระราหุล พญาราชสีห์ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กัลยาณธรรมวรรค มก. ๕๗/๑๓๐, มจ. ๒๗/๗๕, ปส. ๖๕/๔๒๒

๕. ตัวอย่างและโทษของการไม่รู้จักประมาณตน

๕.๑ สูกรชาดก

ราชสีห์ยอมหนีสุกรเพราะเกลียดคูถที่เปื้อนตัวสุกร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๑.๖.๓ หน้า ๔๘๕

๕.๒ สีหโกฏฐกชาดก

เป็นราชสีห์ตัวเหมือนราชสีห์แต่เสียงไม่เหมือน

พระโกกาลิกะอยากจะอวดตัวเองด้วยการแสดงธรรม แต่ก็ไม่สามารถจะแสดงได้ เพราะตัวเองไม่มีความสามารถ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโกกาลิกะได้เกิดเป็นราชสีห์ แต่เสียงเหมือนสุนัขจิ้งจอก เนื่องจากมีพ่อเป็นลูกราชสีห์ แต่แม่เป็นสุนัขจิ้งจอก

คราวหนึ่ง ต้องการจะบรรลือสีหนาทเหมือนราชสีห์ตัวอื่นๆ แต่ก็ทำไม่ได้ กลายเป็นเสียงของสุนัขจิ้งจอก พญาราชสีห์จึงบอกว่า ต่อไปจงอย่าส่งเสียงดัง เพราะเขาจะรู้จักเจ้าจากเสียงที่ร้อง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ลูกราชสีห์แต่เสียงเหมือนจิ้งจอกในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระโกกาลิกะในครั้งนี้ พญาราชสีห์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. อสทิสวรรค มก. ๕๗/๒๑๓, มจ. ๒๗/๘๔, ปส. ๖๕/๔๖๑

๕.๓ จตุมัฏฐชาดก

ภิกษุแก่ผู้ไม่รู้จักประมาณ

ภิกษุแก่รูปหนึ่ง เดินเข้าไปในขณะที่พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะกำลังสนทนาธรรม อยากอวดภูมิรู้ของตนเองด้วยการถามปัญหา แต่พระอัครสาวกทั้งสองรังเกียจ จึงเดินหลีกไป

สาธุชนจึงไปเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลเล่าเรื่องให้ฟัง พระองค์จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ภิกษุแก่รูปนี้เคยเกิดเป็นสุนัขจิ้งจอก และอยากจะสนทนากับลูกหงส์สองตัว ซึ่งกำลังสนทนาธรรมอยู่กับรุกขเทวดา ลูกหงส์รู้สึกรังเกียจจึงบินหนีไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ภิกษุแก่ในครั้งนั้นได้มาเป็นสุนัขจิ้งจอกในครั้งนี้ ลูกหงส์ ๒ ตัวได้มาเป็นพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ส่วนรุกขเทวาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อสทิสวรรค มก. ๕๗/๒๐๙, มจ. ๒๗/๘๓, ปส. ๖๕/๔๕๙

๕.๔ สัพพทาฐิชาดก

สุนัขจิ้งจอกผู้ไม่รู้จักประมาณ

ภิกษุทั้งหลายสนทนากันถึงเรื่องพระเทวทัตเสื่อมจากลาภ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นปุโรหิตของพระราชา จบไตรเพทและรอบรู้มนต์กลับใจให้หลง

วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์นั่งสาธยายมนต์บนหินดาดที่เนินผา สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งอยู่ในโพรงแห่งหนึ่ง ได้ยินมนต์จึงท่องจำอย่างคล่องแคล่ว ออกจากโพรงบอกกับพระโพธิสัตว์แล้ววิ่งหนีเข้าป่าไป

สุนัขจิ้งจอกร่ายมนต์ กระทำสัตว์เป็นอันมากไว้ใต้อำนาจ ตั้งตัวเป็นพญาสัตว์ ให้ราชสีห์ยืนอยู่บนหลังช้างสองเชือก พญาสุนัขจิ้งจอกนั่งบนหลังราชสีห์กับนางสุนัขจิ้งจอก ซึ่งเป็นอัครมเหสี

พญาจิ้งจอกเกิดมานะคิดชิงราชสมบัติ พาสัตว์บริวารประมาณ ๑๒ โยชน์ เข้าไปล้อมเมือง ส่งสาสน์ไปถึงพระราชาว่า จะมอบราชสมบัติหรือจะรบ

ชาวเมืองพากันสะดุ้งหวาดกลัวปิดประตูเมือง

พระโพธิสัตว์เข้าเฝ้าพระราชา ขอเป็นภาระในการต่อสู้กับสุนัขจิ้งจอก พระโพธิสัตว์ขึ้นป้อมที่ประตูเมือง สอบถามสุนัขจิ้งจอกว่าจะชิงราชสมบัติอย่างไร

พญาสุนัขจิ้งจอกให้ราชสีห์เปล่งสีหนาทให้มหาชนสะดุ้งกลัวเสียง แล้วยึดราชสมบัติ พระโพธิสัตว์แจ้งให้ชาวเมืองอุดช่องหู

พระโพธิสัตว์ขึ้นป้อมแล้วท้าทายว่า พญาสุนัขจิ้งจอกไม่อาจทำให้ราชสีห์เปล่งสีหนาทได้

พญาสุนัขจิ้งจอกให้ราชสีห์แผดเสียง ช้างตกใจสลัดสุนัขจิ้งจอกตกไปที่โคนเท้า เหยียบจนหัวใจแหลกละเอียด สัตว์ทั้งหลายสะดุ้งตกใจกลัว เหยียบกันตาย ชาวเมืองเปิดประตูเมืองเก็บเนื้อสดมาเป็นอาหาร

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้นได้เป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ พระราชาได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนปุโรหิตได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. สิคาลวรรค มก. ๕๗/๔๗๔, มจ. ๒๗/๑๑๔, ปส. ๖๕/๕๗๔

๕.๕ กันทคลกชาดก

นกกระไนตายเพราะไม่รู้จักประมาณ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัตเลียนแบบพระองค์จนถึงความพินาศ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นนกหัวขวาน หาอาหารในป่าตะเคียน มีสหายเป็นนกกัลทคลกะหาอาหารตามไม้แห้งในป่าทองหลาง

เมื่อนกกระไนไปหานกหัวขวานโพธิสัตว์ นกหัวขวานโพธิสัตว์ใช้จะงอยเคาะลำตะเคียน หาอาหารมาให้สหาย

นกกัลทคลกะอยากทำบ้าง นกหัวขวานโพธิสัตว์ห้ามก็ไม่เชื่อ นกกัลทคลกะใช้จะงอยเคาะลำตะเคียนจนหัวแตก แล้วตกลงมาตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นกกัลทคลกะในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ ส่วนนกหัวขวานคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นตังทัพพวรรค มก. ๕๗/๓๑๗, มจ. ๒๗/๙๖, ปส. ๖๕/๕๑๑

๕.๖ ปาทัญชลิชาดก

พระโลหุทายีอวดตนในท่ามกลางพระอัครสาวก

วันหนึ่ง ขณะที่พระอัครสาวกทั้ง ๒ วินิจฉัยปัญหาอยู่ ภิกษุทั้งหลายที่นั่งฟังต่างก็สรรเสริญพระเถระทั้ง ๒

พระโลหุทายีก็ขัดคอขึ้นว่า พระอัครสาวกจะรู้อะไรทัดเทียมเรา

พระเถระทั้ง ๒ จึงลุกจากอาสนะหลีกไป บริษัทเลยแยกย้ายกันไป ความทราบถึงพระบรมศาสดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตของพระโลหุทายีมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโลหุทายีเกิดเป็นพระโอรสของพระเจ้ากรุงพาราณสี มีพระนามว่า ปาทัญชลีราชกุมาร ซึ่งมีพระทัยโลเลเชื่องช้า

ต่อมา พระเจ้ากรุงพาราณสีเสด็จสวรรคต พวกอำมาตย์ทั้งหลายปรึกษากันว่า จะอภิเษกพระโอรสขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน แต่พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นอำมาตย์ของพระราชากล่าวว่า ปาทัญชลีนี้มีพระทัยโลเล เชื่องช้า จึงให้ทดลองปัญญา โดยการแกล้งตัดสินความให้ผิด แล้วถามความเห็นพระโอรส พระโอรสนั่งเงียบตลอด

พวกอำมาตย์รู้ว่า พระโอรสเหลวไหล จึงอภิเษกอำมาตย์โพธิสัตว์ขึ้นครองราชสมบัติแทน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ปาทัญชลีในครั้งนั้นได้มาเป็นพระโลหุทายีในครั้งนี้ ส่วนอำมาตย์บัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. สิคาลวรรค มก. ๕๗/๕๑๐, มจ. ๒๗/๑๑๗, ปส. ๖๕/๕๘๗

๕.๗ วีรกชาดก

โทษของการเอาอย่างผู้อื่น

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัตเลียนแบบพระองค์จนถึงความพินาศ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นนกกาน้ำชื่อ วีรกะ ส่วนสวิษฐกะเป็นกาบก หาอาหารฝืดเคือง จึงย้ายถิ่นไปอยู่ร่วมกับกาน้ำ ให้กาน้ำหาอาหารจากสระมาให้

ต่อมา กาบกอยากหากินเองบ้าง กาน้ำเตือนแล้วก็ไม่เชื่อ กาบกดำลงไปหาอาหารในน้ำ ต้องติดสาหร่ายในน้ำเสียชีวิต

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กาสวิษฐกะในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ ส่วนกาวีรกะคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๗/๒๙๒, มจ. ๒๗/๙๓, ปส. ๖๕/๔๙๘

๕.๘ ชัมพุกชาดก

พระเทวทัตทำท่าทางอย่างพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัตตามคำบอกเล่าของพระสารีบุตรว่า พระเทวทัตทำท่าทางอย่างพระบรมศาสดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์กำเนิดเป็นราชสีห์ อาศัยอยู่ในถ้ำ ฆ่ากระบือแล้วกลับมา สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งพบราชสีห์แล้วหลบหนีไม่ทัน จึงนอนหมอบ บอกราชสีห์ว่า จะมาขออุปัฏฐากรับใช้

ราชสีห์จึงพาไปที่อยู่ของตน เมื่อราชสีห์ล่าเนื้อมาได้ ก็แบ่งให้กับสุนัขจิ้งจอกทุกครั้ง

ต่อมา สุนัขจิ้งจอกเกิดมีมานะขึ้น จึงบอกกับราชสีห์ว่า ตนจะไปล่าเนื้อช้างมาให้ราชสีห์บ้าง ราชสีห์ห้ามอย่างไรก็ไม่ยอมฟัง

เมื่อสุนัขจิ้งจอกไปพบช้างตัวหนึ่ง ก็กระโจนหมายจะขึ้นไปเกาะบนกระพองของช้าง แต่พลาดตกลงมาจึงโดนช้างเหยียบตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้นมาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ ส่วนราชสีห์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. โกกิลวรรค มก. ๕๘/๖๑๒, มจ. ๒๗/๑๘๕, ปส. ๖๖/๒๕๖

๖. เหตุแห่งการถ่อมตนและตัวอย่างของผู้ถ่อมตน

๖.๑ การนอบน้อมถ่อมตนที่จัดว่าเป็นสรณคมน์

การนอบน้อมนั้นมี ๔ อย่าง คือ

๑. เพราะเป็นญาติ

๒. เพราะกลัว

๓. เพราะเป็นอาจารย์

๔. เพราะถือว่าเป็นทักขิไณยบุคคล

ใน ๔ อย่าง การนอบน้อมเพราะถือว่าเป็นทักขิไณยบุคคล จัดเป็นสรณคมน์ นอกจากนี้ไม่ใช่ ผู้ใดไหว้พระพุทธเจ้าด้วยคิดว่า ผู้นี้เป็นญาติของเราย่อมไม่เป็นสรณะ

การไหว้ด้วยความกลัวว่า พระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระราชาทรงอานุภาพ ถ้าเราไม่ไหว้จะพึงทำความพินาศให้ ย่อมไม่ถือเป็นสรณะ

ที.สี. มก. ๑๑/๔๘๖

๖.๒ วุฏฐิสูตร, สีหนาทสูตร

พระสารีบุตรผู้เจริญกายคตาสติ

ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวหาว่า ท่านสารีบุตรกระทบตนแล้วไม่ยอมขอโทษก่อนจาริกไป

พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้ภิกษุรูปหนึ่งไปตามท่านพระสารีบุตรมา ในระหว่างนั้นท่านพระมหาโมคคัลลานะและ ท่านพระอานนท์ ได้ถือโอกาสเที่ยวประกาศเชิญชวนให้ประชาชนไปฟังท่านพระสารีบุตรบันลือสีหนาท ณ เบื้องพระพักตร์

ท่านพระสารีบุตรเข้ามาเฝ้าและทราบเรื่องแล้ว จึงบันลือสีหนาทว่า ภิกษุไม่ตั้งกายคตาสติไว้ในกายเท่านั้นที่กระทบเพื่อนพรหมจารีย์แล้วไม่ขอโทษก่อนจากไป แต่ท่านไม่มีความประพฤติเช่นนั้น แล้วกล่าวเปรียบเทียบว่าท่านเองมีจิตเสมอด้วยแผ่นดิน น้ำ ไฟ ลม ผ้าเช็ดธุลี มีความรู้สึกเจียมตัวเหมือนเด็กจัณฑาล มีความคิดไม่ทำลายใครๆ เหมือนโคผู้เขาหักมีความรู้สึกอ็ดอัด ระอา รังเกียจกายอันเปื่อยเน่า เหมือนหนุ่มสาวแต่งตัวเสร็จเรียบร้อยรังเกียจซากสัตว์ต่างๆ ต้องบริหารกายที่มีทวาร ๙ ช่อง ซึ่งมีการขับถ่ายของเสียออกมา เหมือนคนประคองถาดมันข้นที่มีช่องไหลเข้าออกได้

เมื่อท่านแสดงธรรมจบ ภิกษุนั้นรู้ว่าตนผิด จึงกราบขอโทษท่านพระสารีบุตร

ขุ.ธ. อรหันตวรรค มก. ๔๑/๓๘๔, มจ. ๒๕/๕๙, ปส. ๕๐/๑๘

อัง.นวก. สีหนาทวรรค มก. ๓๗/๗๓๘, มจ. ๒๓/๔๕๑, ปส. ๔๓/๑๗๗

๖.๓ เขมสุมนสูตร

ผู้หมดมานะ

พระขีณาสพผู้อยู่จบพรหมจรรย์ กิจควรทำก็ทำเสร็จแล้ว มีภาระที่ควรทำก็ทำเสร็จแล้ว บรรลุประโยชน์ตนแล้ว หมดสิ้นสังโยชน์ในภพแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ไม่มีความคิดว่า คนที่ดีกว่าเรามี คนที่เสมอเรามี คนที่เลวกว่าเรามี หรือคนที่ดีกว่าเราไม่มี คนที่เสมอเราไม่มี หรือคนที่เลวกว่าเราไม่มี

กุลบุตรกล่าวพยากรณ์อรหัตผล โดยกล่าวแต่เนื้อความ ไม่น้อมตนเข้าไป ส่วนโมฆบุรุษบางพวกในพระธรรมวินัยนี้ เหมือนจะร่าเริงพยากรณ์อรหัตผล เขาเหล่านั้น ย่อมถึงความทุกข์ในภายหลัง

อัง.ฉักก. ธรรมิกวรรค มก. ๓๖/๖๗๙, มจ. ๒๒/๕๑๖, ปส. ๔๑/๑๓๒

๖.๔ ปิยัญชหเถรคาถา

ข้อปฏิบัติของพระอริยเจ้าแยกออกจากปุถุชน

ในภัทรกัปที่ ๙๑ ก่อนพุทธกาลนี้ พระปิยัญชหเถระเกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ในป่าหิมวันต์ เป็นผู้มีอานุภาพน้อย ในคราวประชุมฟังธรรมของพระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ฟังธรรมแล้วมีความเลื่อมใส มีจิตศรัทธาระลึกถึงพระบรมศาสดา ทำให้ท่องเที่ยวอยู่ในเทวดาและมนุษย์

ต่อมาในสมัยพุทธกาล ท่านเกิดในตระกูลของพระเจ้าลิจฉวีเป็นที่เกรงขามของศัตรู เป็นผู้เลื่อมใสในพระบรมศาสดา ออกบวชแล้วบรรลุอรหัตผล ได้แสดงธรรมว่า เมื่อผู้อื่นยกตนควรถ่อมตน เมื่อผู้อื่นตกต่ำควรยกตนขึ้น เมื่อผู้อื่นไม่ประพฤติพรหมจรรย์ควรประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อผู้อื่นยินดีในกามคุณไม่ควรยินดีในกามคุณ

ขุ.เถร. เอกนิบาต มก. ๕๐/๓๗๘, มจ. ๒๖/๓๓๑, ปส. ๖๒/๒๔๓

๖.๕ ฆฏสูตร

ความถ่อมตนของพระอัครสาวก

พระสารีบุตรเปรียบตนเองกับพระโมคคัลลานะว่า ท่านเป็นเหมือนก้อนหินเล็กๆ ที่นำไปวางเทียบกับเขาหิมพานต์ เพราะพระโมคคัลลานะมีฤทธิ์มากมีอานุภาพมาก เมื่อต้องการอยู่ตลอดกัปก็สามารถอยู่ได้

พระโมคคัลลานะฟังแล้ว จึงเปรียบตนเองกับพระสารีบุตรว่า ท่านนั้นเปรียบเหมือนก้อนเกลือเล็กๆ ที่บุคคลหยิบไปวางเทียบกับหม้อเกลือใหญ่ เพราะพระสารีบุตรเป็นผู้ที่พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญว่า เปี่ยมด้วยปัญญา มีศีลและอุปสมะ

สัง.นิ. ภิกขุสังยุต มก. ๒๖/๗๕๗, มจ. ๑๖/๓๒๗, ปส. ๒๖/๑๑๖

๗. การพิจารณาข้อบกพร่องของตนเอง

๗.๑ สจิตตสูตร

ภิกษุพึงเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตนเอง

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุว่า หากไม่เป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่นไซร้ ก็ควรจะเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของตนเอง เปรียบเหมือนสตรีหรือบุรุษที่เป็นหนุ่มสาว มีปกติชอบแต่งตัว ย่อมส่องเงาหน้าของตนในกระจกคันฉ่อง อันบริสุทธิ์ หรือในภาชนะน้ำอันใส ถ้าเห็นธุลีหรือจุดดำ ก็พึงขจัดออกเสีย

ภิกษุผู้ฉลาด ย่อมกำจัดสิ่งที่ทำให้ใจขุ่นมัวเศร้าหมอง รุ่มร้อนออกจากตัว เหมือนบุคคลผู้มีผ้าอันไฟไหม้หรือมีศีรษะอันไฟไหม้ พึงทำความพยายาม ความอุตสาหะ ความขะมักเขม้นในการดับไฟนั้น ฉันใด

ภิกษุก็ควรทำความพยายามความอุตสาหะในการละอกุศลธรรม และตั้งอยู่ในธรรมที่เป็นกุศล ฉันนั้น

อัง.ทสก. สจิตตวรรค มก. ๓๘/๑๖๘, มจ. ๒๔/๑๑๐, ปส. ๔๔/๑๔๔

๗.๒ สมถสูตร

สิ่งที่ควรและไม่ควรเสพ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๗.๑ หน้า ๗๔

๗.๓ ปาฏิกาชีวก

อุบาสิกามีจิตฟุ้งซ่านไม่ฟังธรรม

หญิงแม่เรือนของอาชีวกคนหนึ่ง อยากไปฟังธรรม แต่อาชีวกห้ามไว้ นางจึงให้บุตรนิมนต์พระบรมศาสดามาแสดงธรรมที่บ้าน

อาชีวกไม่อาจห้ามบุตรได้ จึงบอกให้บุตรไปนิมนต์พระบรมศาสดา แต่ไม่ให้บอกหนทางและไม่ให้บอกบ้าน บุตรก็ทำตามนั้น

วันรุ่งขึ้น พระบรมศาสดาเสด็จมาที่บ้านได้ถูกต้อง นางนั่งฟังธรรมพลางกล่าวสาธุการ

อาชีวกอดทนไม่ไหว ออกมาด่านาง แล้วหนีไป

นางมีความละอายมีความฟุ้งซ่าน

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า บุคคลไม่ควรทำคำแสยงขนของคนเหล่าอื่นไว้ในใจ ไม่ควรแลดูกิจที่ทำแล้วและยังมิได้ทำของคนเหล่าอื่น พึงพิจารณากิจที่ทำแล้วและยังมิได้ทำของตนเท่านั้น

ในการจบพระธรรมเทศนา นางดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๖๐, มจ. ๒๕/๔๒, ปส. ๔๙/๑๐๐

๗.๔ เปสลาติมัญญนาสูตร

การนึกดูหมิ่นภิกษุผู้มีศีล

ขณะที่พระวังคีสะอยู่ที่อัคคาฬวเจดีย์ เมืองอาฬวีได้นึกดูหมิ่นภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รักเหล่าอื่น ด้วยปฏิภาณของตน มีความคิดว่า มิใช่ลาภของเรา ไม่เป็นลาภของเรา เราได้ชั่ว เราไม่ได้ดีเสียแล้วหนอ ที่นึกดูหมิ่นภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักของเหล่าอื่น หมู่สัตว์ผู้มีความลบหลู่ทำให้มัวหมองแล้ว ย่อมเป็นผู้มีความเดือดร้อนตลอดกาลนาน สัตว์ทั้งหลายผู้อันมานะกำจัดแล้ว ย่อมตกนรก ชนทั้งหลายผู้อันมานะกำจัดแล้ว เข้าถึงนรกแล้ว ย่อมเศร้าโศกตลอดกาลนาน

สัง.ส. วังคีสสังยุต มก. ๒๕/๓๑๑, มจ. ๑๕/๓๐๖, ปส. ๒๔/๒๕๘

๘. การแก้ไขผู้มีความถือตัว

๘.๑ มานัตถัทธสูตร

การทำความเคารพในบุคคล ๕ จำพวก

มานัตถัทธพราหมณ์อาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี เป็นผู้มีมานะมาก ไม่ไหว้บิดา มารดา พี่ชาย เมื่อเห็นพระ

บรมศาสดาแสดงธรรมอยู่ มีบริษัทหมู่ใหญ่แวดล้อมอยู่ มีความดำริในใจว่า เราจะเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดายังที่ประทับ ถ้าพระบรมศาสดาตรัสกับเรา เราก็จะตอบ ถ้าไม่ตรัสกับเรา เราก็จะไม่พูดกับท่าน แล้วเข้าไปหาพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ก็ไม่ได้ตรัสอะไรด้วย จึงคิดว่า สมณโคดมไม่รู้อะไรเลยคิดจะกลับ

พระพุทธองค์จึงตรัสกับพราหมณ์ พราหมณ์จึงหมอบลงกราบ แล้วจูบพระบาทของพระองค์

พระพุทธองค์ก็ให้โอวาทว่า ไม่ควรทำมานะในบุคคล ๕ จำพวก คือ บิดา มารดา พี่ชาย อาจารย์ และพระอรหันต์

สัง.ส. พราหมณสังยุต มก. ๒๕/๒๘๓, มจ. ๑๕/๒๙๑, ปส. ๒๔/๒๔๘

๘.๒ อัสสลายนสูตร

การลบล้างวรรณะ ๔ ของพราหมณ์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๕.๒.๒ หน้า ๕๐๔

๘.๓ มธุรสูตร

ปัญหาว่าด้วยวรรณะ ๔

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๕.๒.๔ หน้า ๕๐๕

๘.๔ พระธรรมทินนเถระตักเตือนศิษย์ ให้แสวงหาตนเอง

ภิกษุที่ตั้งอยู่ในโอวาทพระธรรมทินนเถระ ผู้อุปสมบทแล้วไม่นานก็ตั้งอยู่ในอรหัตผล

ภิกษุสงฆ์ชาวติสสมหาวิหารทราบพฤติกรรมนั้น ลงความเห็นว่า เป็นไปไม่ได้ จึงส่งภิกษุไปนำพระเถระมา เมื่อภิกษุไปถึง พระธรรมทินนะถามว่า ท่านจะมาแสวงหาตนหรือคนอื่น ภิกษุตอบว่า มาหาตนเอง จึงได้ให้กรรมฐาน ในที่สุดก็บรรลุอรหัตผล

ภิกษุสงฆ์สำนักติสสมหาวิหารส่งภิกษุไปถึงสามครั้ง ก็เป็นเหมือนนัยก่อน ในครั้งที่สี่ได้ส่งหลวงตาไป

พระธรรมทินนเถระก็มาในระหว่างทาง ได้แสดงฤทธิ์ยังให้พระมหาเถระ มีพรรษา ๖๐ มีทิฐิมาก ลดมานะลง แล้วได้ให้กรรมฐาน ท่านอยู่ในโอวาท ไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตผล และอีกรูปที่จิตตกลดาบรรพต ท่านก็แสดงฤทธิ์ลดทิฐิมานะพระเถระลง และให้กรรมฐาน ในที่สุดก็บรรลุอรหัตผล

ม.ม. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๔๙๓

๘.๕ กัณณกัตถลสูตร

ความแตกต่างของวรรณะ ๔

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๕.๒.๓ หน้า ๕๐๔

๘.๖ พระฉันนเถระ

ถือตัวว่าติดตามพระบรมศาสดาตั้งแต่ออกบวช

พระฉันนะเป็นภิกษุที่ตำหนิพระอัครสาวก แม้พระบรมศาสดาทรงว่ากล่าวตักเตือนถึง ๓ ครั้ง ก็ไม่เชื่อฟัง

พระบรมศาสดาตรัสบอกแก่ภิกษุทั้งหลายว่า หากพระองค์ยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ภิกษุทั้งหลายจะไม่สามารถทำให้พระฉันนะสำนึกผิดได้

เมื่อพระบรมศาสดาปรินิพพานแล้ว คณะสงฆ์ได้ลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะ ทำให้ท่านได้สำนึก ปรับปรุงแก้ไขตัวเอง ตั้งใจปฏิบัติธรรม ไม่นานก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๑/๒๙๖, มจ. ๒๕/๕๒, ปส. ๔๙/๒๖๑

๘.๗ อุทายีสูตร

อนุสสติ ๖ ภิกษุเจริญอสุภกรรมฐาน ย่อมถอนอัสมิมานะ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๙.๒ หน้า ๖๓๔

๘.๘ ฉลักยปัพพัชชากถา

กุมารทั้ง ๖ ออกบวชให้อุบาลีบวชก่อน

คนทั้ง ๗ คือ พระเจ้าภัททิยะ พระอนุรุทธะ พระอานนท์ พระภัคคุ พระกิมพิละ พระเทวทัต และอุบาลี นายภูษามาลา ปรารถนาออกบวชจึงออกเดินทาง เมื่อถึงชายแดน จึงเปลื้องเครื่องประดับออก แล้วให้นายอุบาลีนำกลับ

อุบาลีเดินสักครู่ได้คิดว่า หากกลับไปจะต้องถูกฆ่า จึงนำเครื่องประดับแขวนไว้บนต้นไม้ แล้วกลับมาเพื่อจะบวชด้วย

เจ้าชายทั้ง ๖ เห็นดังนี้ จึงให้นายอุบาลีบวชก่อน เพื่อจะได้ลดทิฐิมานะของตนลง ไม่ใช้อุบาลีเหมือนตอนเป็นฆราวาสอีก เมื่อบวชแล้วก็ได้ทำอภิวาท ลุกรับ อัญชลีและทำสามีจิกรรมแก่พระอุบาลี

วิ.จู. สังฆเภทขันธกะ มก. ๙/๒๗๐, มจ. ๗/๑๖๗, ปส. ๘/๔๖

๘.๙ ป่ามาตังคะ

มาตังคะเกิดในวรรณะจัณฑาลทรมานนางทิฏฐมังคลิกา

พระโพธิสัตว์เกิดในวรรณะจัณฑาลชื่อ มาตังคะ คราวหนึ่ง เดินทางเข้าเมือง

ในครั้งนั้น นางทิฏฐมังคลิกา ธิดาเศรษฐีนั่งยานจะไปเล่นน้ำที่แม่น้ำคงคา ผ่านมาพบมาตังคะ จึงรังเกียจเพราะความถือตัวในชาติตระกูล สั่งให้กลับรถไปยังคฤหาสน์ พวกคนใช้ผิดหวังที่ไม่ได้ไปเที่ยว จึงตามทำร้ายมาตังคะจนสลบ แล้วเอาไปโยนไว้ที่กองขยะ

เมื่อมาตังคะรู้สึกตัว ระลึกได้ว่า เหตุเกิดจากนางทิฏฐมังคลิกา จึงใช้อุบายทรมานนางให้ละทิฐิในชาติตระกูล จนได้นางมาเป็นหญิงรับใช้แล้ว มาตังคะก็ออกบวชทำอภิญญา ๕ สมาบัติ ๘ ให้เกิดขึ้น แล้วจึงกลับไปสงเคราะห์นางให้ได้รับความสุข ให้มีเกียรติ มียศ อยู่ในฐานะเป็นที่ยกย่องของชนทั้งหลาย

ม.ม. คหปติวรรค มก. ๒๐/๑๕๓

๘.๑๐ อปคตสูตร

การละมานะว่าเรา ว่าของเรา

พระบรมศาสดาตรัสอปคตสูตรแก่พระราหุล ณ พระเชตวันมหาวิหารว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ที่เป็นอดีตก็ดี ที่เป็นปัจจุบันก็ดี ที่เป็นภายในก็ดี ที่เป็นภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี ในที่ใกล้ก็ดี ในที่ไกลก็ดี พระอริยสาวกเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นั่นไม่ใช่เรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเราดังนี้ ย่อมหลุดพ้นไปเพราะการไม่ถือมั่น ใจจึงจะปราศจากความเย่อหยิ่ง ความถือตัวว่าเป็นเรา

สัง.นิ. ราหุลสังยุต มก. ๒๖/๖๙๗, มจ. ๑๖/๓๐๑, ปส. ๒๖/๙๑

๘.๑๑ มูลปริยายชาดก

ความทะนงตนของภิกษุ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๓.๒ หน้า ๖๑๔

๘.๑๒ ทหรสูตร

ของ ๔ อย่าง ไม่ควรดูหมิ่น

พระบรมศาสดาตรัสสนทนาธรรมกับพระเจ้าปเสนทิโกศล ณ พระเชตวันมหาวิหาร พระเจ้าปเสนทิโกศลกราบทูลว่า ได้เข้าไปถามสมณพราหมณ์ที่มีชื่อเสียง เช่น ปุรณกัสสปะ มักขลิโคศาล นิครนถนาฏบุตร สัญชัยเวลัฏฐบุตร ปกุธกัจจายนะและอชิตเกสกัมพลว่า ท่านสามารถปฏิญาณได้หรือไม่ว่า บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ สมณพราหมณ์เหล่านั้นก็ไม่สามารถปฏิญาณได้ แต่พระองค์ผู้เจริญวัยยังหนุ่มโดยกำเนิด และยังเป็นผู้ใหม่โดยบรรพชา ไฉนจึงปฏิญาณว่า บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ไม่ควรดูถูกดูหมิ่นว่าเล็กน้อยในของ ๔ อย่าง คือ

๑. ดูถูกกษัตริย์ว่ายังเยาว์
๒. ดูถูกงูว่าตัวเล็ก
๓. ดูถูกไฟว่าเล็กน้อย
๔. ดูถูกภิกษุว่ายังหนุ่ม

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๐๖, มจ. ๑๕/๑๒๗, ปส. ๒๓/๓๑๙

๘.๑๓ สุนทริกสูตร

การบูชาไฟ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๔.๖ หน้า ๑๕๕

๘.๑๔ ทัททรชาดก

ไม่ควรถือตัวในที่ที่เขาไม่รู้จัก

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้มักโกรธ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นโอรสของพญานาคราช ครองสมบัติในภพของนาค มีน้องชายเป็นผู้มักโกรธ มักประทุษร้ายนาคมาณพ

พญานาคราชพี่ชายรู้ว่าน้องหยาบคาย จึงสั่งให้ขับน้องออกจากภพของนาคภพ แต่น้องก็มาขอให้บิดาอดโทษ แม้ครั้งที่สองก็ยังเหมือนเดิม

พอครั้งที่สาม บิดาจึงให้ทั้งสองออกจากภพของนาค ไปอยู่พื้นที่เปื้อนคูถในนครพาราณสี ๓ ปี

นาคทั้งสองจับกบเขียดกิน ถูกพวกเด็กๆ ด่าว่า ด้วยคำหยาบคาย ถูกขว้างปาด้วยก้อนหินท่อนไม้

นาคผู้น้องคิดจะทำร้ายเด็กๆ แต่ถูกพี่ห้ามไว้ และให้โอวาทว่า บุคคลไปอยู่ถิ่นอื่น ควรทำฉางใหญ่ไว้เก็บคำหยาบคาย นาคทั้งสองอยู่ครบ ๓ ปี หมดมานะ สิ้นความถือตัว ได้กลับสู่ภพของนาคดังเดิม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นาคน้องชายในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้มักโกรธในครั้งนี้ ส่วนพญานาคพี่คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กาสิงควรรค มก. ๕๘/๔๐๐, มจ. ๒๗/๑๕๙, ปส. ๖๖/๑๘๑

๘.๑๕ อุทายีสูตร

อนุสสติฏฐาน ๖ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๙.๒ หน้า ๖๓๔

๙. การขอขมา

๙.๑ มาตุสูตร, ปิตุสูตร, ภาตสูตร, ภคินีสูตร, ปุตตสูตร, ธีตสูตร

สัตว์ที่ไม่เคยเป็นญาติกันหาได้ยาก

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ตรัสให้โอวาทแก่ภิกษุทั้งหลายถึงสังสารวัฏว่า กำหนดที่สุดเบื้องต้นและเบื้องปลายมิได้ สัตว์ทั้งหลายที่ได้เกิดมาแล้ว ไม่เคยเป็นมารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว บุตร ธิดานั้นมิใช่หาได้ง่ายเลย ก็เพราะเหตุที่สัตว์ทั้งหลายถูกอวิชชาและตัณหาครอบงำอยู่ ทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิด ได้รับทุกข์ทรมานอยู่ร่ำไป จึงควรที่จะเบื่อหน่ายคลายกำหนัด เพื่อหลุดพ้นจากสังสารวัฏนี้

สัง.นิ. วนมตัคคสังยุต มก. ๒๖/๕๒๙-๕๗๒, มจ. ๑๖/๒๒๗, ปส.๒๖/๑๖

๙.๒ อัจจยสูตร

คนพาลและบัณฑิต

ภิกษุ ๒ รูป โต้เถียงกัน ภิกษุรูปหนึ่งได้พูดล่วงเกินอีกรูปหนึ่ง ภิกษุผู้ล่วงเกินได้รับผิดและขอโทษแต่ภิกษุรูปที่ ถูกล่วงเกินไม่รับขอโทษ

ความทราบถึงพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ตรัสว่าคนพาลมี ๒ จำพวก คือ

๑. ผู้ไม่เห็นโทษโดยความเป็นโทษ

๒. ผู้ไม่รับตามสมควรแก่ธรรม เมื่อผู้อื่นแสดงโทษ

สัง.ส. สักกสังยุต มก. ๒๕/๕๒๓, มจ. ๑๕/๓๙๔, ปส. ๒๔/๓๓๐

๙.๓ อรรถกถาจุนทสูตร

พระสารีบุตรขอขมาพระบรมศาสดาก่อนปรินิพพาน

พระสารีบุตรพำนักอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ตรวจดูอายุสังขารทราบว่า จะมีอายุอยู่ได้อีก ๗ วัน ตรวจเห็นอุปนิสัยของมารดาจะบรรลุโสดปัตติมรรคด้วยธรรมเทศนาของตน แล้วตนจะปรินิพพานในห้องที่เกิด ณ บ้านพัก จึงเรียกให้พระจุนทเถระมาแจ้งแก่พุทธบริษัท ๕๐๐ รูป เตรียมเดินทางไปด้วยกัน

ครั้นแล้ว พระสารีบุตรและภิกษุบริษัทได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ขออนุญาตปรินิพพาน

พระบรมศาสดาตรัสให้พระสารีบุตรแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น

พระสารีบุตรแสดงฤทธิ์โดยพิสดาร แล้วจับที่ข้อพระบาททั้งสองของพระองค์กราบทูลว่า มโนรถของข้าพระองค์ถึงที่สุดแล้ว ถ้าว่าพระองค์ไม่ทรงพอพระทัยโทษใดๆ ของข้าพระองค์ที่เป็นทางกาย วาจา ขอพระองค์ทรงอด (งดเว้น) โทษนั้นด้วย

พระบรมศาสดาตรัสว่า สารีบุตร เราอดโทษต่อเธอ ก็โทษใดๆ ของเธอที่เป็นทางไปทางกาย หรือวาจาที่ไม่ชอบใจเราไม่มี บัดนี้ เธอจงสำคัญกาลอันสมควรเถิด

สัง.ม. นาฬนวรรค มก. ๓๐/๔๒๗, ปส. ๓๑/๔๙

๙.๔ ยโสธราเถรีอปทาน

พระยโสธราเถรีขอขมาพระบรมศาสดาก่อนปรินิพพาน

เมื่อพระยโสธราเถรีมีอายุ ๗๘ ปี ได้ปรารภถึงชราและมรณะของตน จึงพาบริวาร ๑,๑๐๐ องค์ เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลว่า เมื่อหม่อมฉันท่องเที่ยวไปในวัฏสังสาร หากมีความพลั้งพลาดล่วงเกินไปในพระองค์ ขอพระองค์ทรงโปรดอดโทษแก่หม่อมฉันเถิด

พระบรมศาสดาตรัสให้พระเถรีแสดงฤทธิ์เพื่อตัดความสงสัยของบริษัททั้งปวง

พระเถรีได้แสดงฤทธิ์แล้วเล่าถึงบุพกรรมย้อนไปเมื่อ ๔ อสงไขยเศษแสนกัป ตั้งแต่ครั้งสมัยพระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ถวายดอกบัวแก่สุเมธดาบสโพธิสัตว์ ๕ ดอก เพื่อบูชาพระบรมศาสดา แล้วตั้งความปรารถนาขอสร้างบารมีร่วมกับสุเมธดาบส

ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน นางได้สละทรัพย์ อวัยวะ และชีวิตเพื่อประโยชน์แก่การบรรลุโพธิญาณมาโดยตลอด

ขุ.อป. กุณฑลเกสีวรรค มก. ๗๒/๖๔๐, มจ. ๓๓/๔๙๖, ปส. ๘๓/๒๙๐

๙.๕ พระโสไรยเถระ

ขอขมาพระกัจจายนะที่คิดล่วงเกิน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๕.๖ หน้า ๓๗๑

๙.๖ พระติสสะเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว

พระติสสเถระฉันภัตตาหารในเรือนอุปัฏฐากของสกุลนายช่างแก้วมานานถึง ๑๒ ปี

วันหนึ่ง นายช่างเจียระไน รับแก้วด้วยมือที่เปื้อนเลือด เพราะกำลังหั่นเนื้ออยู่ แล้วหลีกออกไปล้างมือ ในระหว่างนั้น นกกระเรียนที่เลี้ยงไว้ก็มากินแก้ว เพราะคิดว่าเป็นชิ้นเนื้อ

เมื่อนายช่างกลับมา ไม่เห็นแก้วก็เข้าใจว่า พระเถระเอาไป แก้วนั้นเป็นแก้วของพระราชา ด้วยความกลัวต่ออาชญา หวังจะได้แก้วคืน นายช่างจึงทรมาน โดยนำเชือกมารัดศีรษะของพระเถระจนโลหิตไหลออกจากศีรษะ หู และจมูก

นกกระเรียนก็มากินเลือดนั้น นายช่างเตะนกนั้นตาย พระเถระจึงบอกความจริง นายช่างแก้วผ่าท้องนกกระเรียน พบแก้วจึงกราบขอขมาพระเถระ

พระเถระไม่ถือโทษ แต่นั้นมา พระเถระเห็นโทษของการเข้าชายคาเรือน จึงสมาทานธุดงค์บิณฑบาตเป็นวัตร ไม่นานนักก็ปรินิพพาน

นายช่างแก้วทำกาละไปเกิดในมหานรก

ขุ.ธ. ปาปวรรค มก. ๔๒/๕๐, มจ. ๒๕/๗๐, ปส. ๕๐/๑๙๐

มงคลที่ ๒๔
มีความสันโดษ

๑. ความหมายและลักษณะของความสันโดษ

๑.๑ สันโดษ ๓ ประการ ในปัจจัย ๔ รวมเป็น ๑๒

ความสันโดษมี ๓ ประการ คือ

๑. ยถาลาภสันโดษ
๒. ยถาพลสันโดษ
๓. ยถาสารุปปสันโดษ

ความสันโดษในปัจจัย ๔ ได้แก่

๑. จีวร
๒. บิณฑบาต
๓. เสนาสนะ
๔. เภสัช

เช่น ภิกษุได้จีวรดีหรือไม่ดี ก็มีความยินดีใช้จีวรนั้น เรียกว่า ยถาลาภสันโดษ

ภิกษุที่ได้จีวรที่เป็นผ้าหนา เมื่อจะเอามาใช้จะทำให้ตัวเองป่วย ก็เอาจีวรหนาไปเปลี่ยนกับเพื่อนภิกษุ ตัวเองก็รับเอาจีวรบางเบา ชื่อว่า ยถาพลสันโดษ

ภิกษุได้จีวรมามาก แต่ไม่สะสมไม่เก็บไว้ใช้เอง นำไปมอบให้พระเถระบ้าง เพื่อนภิกษุที่อาพาธบ้าง ชื่อว่า ยถาสารุปปสันโดษ

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๓๖๕, มจ. ๑๒/๒๗๔, ปส. ๑๘/๑๒๗

๑.๒ ความมักมากและความมักน้อย

ความมักมาก คือ การอวดคุณที่มีอยู่ เพื่อให้ผู้อื่นยกย่องสรรเสริญ และไม่รู้จักประมาณในการรับ

ส่วนความมักน้อย คือ การซ่อนคุณที่มีอยู่ในตน และรู้จักประมาณในการรับ ได้แก่

๑. มักน้อยในปัจจัย
๒. มักน้อยในธุดงค์
๓. มักน้อยในปริยัติ
๔. มักน้อยในอธิคม

มักน้อยในปัจจัย เช่น ผู้ให้จะถวายมาก แต่ไทยธรรมมีน้อย ให้รับน้อยตามกำลังของไทยธรรม
ถ้าผู้ให้ถวายน้อย ไทยธรรมมีมาก ให้รับน้อยตามความสามารถของผู้ให้
ถ้าผู้ให้และไทยธรรมมีจำนวนมาก ก็ให้รับตามกำลังของตัวเอง
ส่วนความมักน้อยในธุดงค์ มักน้อยในปริยัติ มักน้อยในอธิคม คือ ไม่ไปเที่ยวประกาศคุณความดี หรือคุณวิเศษให้ใครๆ รู้

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๓๖๔, ปส. ๓๓/๑๓๐,
อัง.เอกก. มก. ๓๒/๑๓๖

๑.๓ อรรถกถารถวินีตสูตร

ความปรารถนาไม่มีขอบเขต

ผู้ไม่อิ่มในลาภของตน มุ่งลาภของผู้อื่น ชื่อว่า ความเป็นผู้ปรารถนาไม่มีขอบเขต ย่อมมองเห็นขนมที่สุกแล้ว ในภาชนะเดียวกันที่ตกลงในบาตรของตนว่า เป็นเหมือนยังไม่สุกและเป็นของเล็กน้อย ของอย่างเดียวกันที่เขาใส่ลง ในบาตรของผู้อื่น ย่อมมองเห็นว่า เป็นเหมือนของสุกดีและเป็นของมาก

ความอวดอ้างคุณที่ไม่มีอยู่ และความที่ไม่รู้จักประมาณในการรับ ชื่อว่า ความเป็นผู้มีความปรารถนาลามก บุคคลผู้ประกอบด้วยความเป็นผู้ปรารถนาลามก ย่อมตั้งอยู่ในฐานะคนล่อลวง

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๓๖๒, ปส. ๑๘/๑๒๒

๑.๔ อติตตสูตร

สิ่งที่เสพไม่รู้อิ่ม ๓ อย่าง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ความอิ่มหนำในการเสพสิ่งทั้ง ๓ ไม่มี คือ

๑. ความหลับ
๒. การดื่มสุราเมรัย
๓. การประกอบเมถุนธรรม

ความอิ่มหนำในการเสพสิ่งทั้ง ๓ ไม่มี ความหลับจะเสพไปเท่าไร ก็ยังไม่พออยู่เท่านั้น เพราะฉะนั้น ชื่อว่าความอิ่มจึงยังไม่มี

ถ้าหากน้ำในมหาสมุทรจะกลายเป็นสุราและนักเลงสุราจะเกิดเป็นปลา เมื่อเขาแหวกว่ายอยู่ก็ดี นอนอยู่ก็ดีในน้ำนั้น ชื่อว่า ความอิ่มก็ไม่พึงมี

อัง.ติก. สัมโพธิวรรค มก. ๓๔/๕๑๗, มจ. ๒๐/๓๕๑, ปส. ๓๖/๓๒๖

๑.๕ ความสันโดษในปัจจัย ๔

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. สันโดษด้วยจีวรตามแต่จะได้ กล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามแต่จะได้ ไม่มีการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะจีวรเป็นเหตุ ไม่ได้จีวรก็ไม่กระวนกระวาย ครั้นได้แล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หมกมุ่น ไม่ลุ่มหลง มองเห็น

โทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกใช้สอยอยู่ และไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะความสันโดษในจีวรตามแต่จะได้นั้น ภิกษุใดขยันไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงในความสันโดษด้วยจีวรตามแต่จะได้นั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ที่รู้กันว่าล้ำเลิศเป็นของเก่า

๒. สันโดษด้วยบิณฑบาตตามแต่จะได้ ฯลฯ

๓. สันโดษด้วยเสนาสนะตามแต่จะได้ ฯลฯ

๔. มีปหานะ (การละ) เป็นที่ยินดี ยินดีในปหานะ มีภาวนาเป็นที่ยินดี ภิกษุใดขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงในปหานะและภาวนานั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ที่รู้กันว่าล้ำเลิศเป็นของเก่า

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๘๓, มจ. ๑๑/๒๘๒, ปส. ๑๖/๒๐๐

๒. ตัวอย่างของผู้มีความสันโดษ ผู้มีความมักน้อย

๒.๑ สันตุฏฐสูตร

ความสันโดษของพระมหากัสสปะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญพระมหากัสสปะว่า เป็นผู้มีความสันโดษด้วยปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช ไม่หลงติดใจในปัจจัย ๔ มองเห็นโทษและใช้ปัจจัย ๔ อย่างรู้คุณค่าด้วยปัญญา ทรงแนะนำให้ภิกษุทั้งหลายประพฤติปฏิบัติตามท่านพระมหากัสสปะ

สัง.นิ. กัสสปสังยุต มก. ๒๖/๕๓๘, มจ. ๑๖/๒๓๓, ปส. ๒๖/๒๐

๒.๒ พระติสสะผู้อยู่ในนิคม

กุลบุตรคนหนึ่งได้อุปสมบทแล้วชื่อว่า พระนิคมติสสเถระ เป็นผู้มักน้อยสันโดษ เที่ยวบิณฑบาตเฉพาะในบ้านญาติ แต่ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ญาติ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล นกแขกเต้าหลายพันตัว อาศัยอยู่ในป่ามะเดื่อแห่งหนึ่ง

มีพญานกแขกเต้าตัวหนึ่งอาศัยอยู่ที่ต้นมะเดื่อ แม้จะไม่มีผลแล้วก็ไม่ยอมหนี ยังกินเปลือกและขุยผงของต้นมะเดื่อ เป็นสัตว์ที่มีความปรารถนาน้อย

ท้าวสักกะแปลงเป็นพญาหงส์ลงมาสนทนาด้วยและให้พร ทำให้ต้นมะเดื่อกลับมีกิ่งก้านร่มรื่น มีผลรสหวานเหมือนน้ำผึ้ง

ในที่สุดแห่งชาดก พระบรมศาสดาตรัสพระคาถาว่า ภิกษุยินดีแล้วในความไม่ประมาท ย่อมตั้งอยู่ที่ใกล้พระนิพพาน

ขุ.ธ. อัปปมาทวรรค มก. ๔๐/๓๘๒, มจ. ๒๕/๓๔, ปส. ๕๑/๒๓๓

๒.๓ พระเพลฏฐสีสเถระ

สมัยหนึ่ง พระเพลฏฐสีสเถระเที่ยวบิณฑบาต ได้อาหารแล้วฉันภัตตาหารนั้น ต่อมา ท่านมีความคิดว่าการบิณฑบาตทุกวันเป็นทุกข์ จึงบิณฑบาตอีกถนนหนึ่ง ได้ข้าวมาตากแห้งเก็บไว้

ต่อมา เมื่อท่านเข้าฌานอยู่ มีความสุขในฌานนั้นออกจากฌานแล้ว จึงฉันข้าวตากนั้น

ภิกษุอื่นรู้เข้า จึงติเตียน แล้วกราบทูลพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท แล้วประกาศความไม่มีโทษของพระเพลฏฐสีสเถระ เนื่องจากทำเมื่อยังไม่บัญญัติสิกขาบท

ขุ.ธ. อรหันตวรรค มก. ๔๑/๓๗๔, มจ. ๒๕/๕๗, ปส. ๕๐/๘

๒.๔ จุลลสุวกราชชาดก

ผู้รักษาไมตรี

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า เวรัญชพราหมณ์นิมนต์พระองค์จำพรรษา ๓ เดือน ถูกมารดลใจไม่ได้อาหารแม้สักวันเดียว ดำรงอยู่ด้วยอาหารเลี้ยงม้าของพ่อค้าม้า การละความโลภในอาหารของตถาคตในบัดนี้ยังไม่น่าอัศจรรย์ แม้แต่กาลก่อน ตถาคตเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน ก็ได้ละความโลภในอาหารมาแล้ว จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ที่ป่าไม้มะเดื่อ มีนกแขกเต้าอาศัยอยู่ พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานกแขกเต้า เมื่อผลของต้นมะเดื่อที่ตนอาศัยหมดลง ก็ไม่ยอมหนีเพราะรักษาไมตรีไว้ดังก่อน คงกินเศษผงของต้นมะเดื่อแห้ง

ท้าวสักกะแปลงเป็นพญาหงส์มาสนทนากับนกแขกเต้า ในที่สุด ท้าวสักกะก็ประทานพรให้ต้นมะเดื่อมีร่มเงาร่มรื่น มีผลรสหวานเหมือนน้ำผึ้ง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ท้าวสักกเทวราชในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอนุรุทธะในบัดนี้ ส่วนพญานกแขกเต้าคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๖๓๙, มจ. ๒๗/๓๐๕, ปส. ๖๗/๘๗

๒.๕ ภิสชาดก

ลองใจฤาษี

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า พวกเธอบวชในศาสนาอันมีธรรมเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ เหตุไรยังจะอาศัยกิเลสกระสันอยู่ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาล เมื่อโตขึ้นได้เรียนศิลปะจากเมืองตักสิลา แต่ไม่ต้องการครองเรือน

เมื่อบิดามารดาตายแล้ว เอาสมบัติทั้งหมดบริจาคสร้างมหาทานแก่คนกำพร้าและคนขัดสน แล้วชวนน้องชาย น้องสาว และทาสชายหญิงออกบวช มีผลไม้และเหง้าบัวเป็นอาหาร

ท้าวสักกะมาทดลองว่า ฤาษีเหล่านี้น้อมไปในกามหรือไม่ แต่ในที่สุดฤาษีเหล่านั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีบาปอยู่ ท้าวสักกะจึงต้องขอขมา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เราตถาคต พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุทธะ พระปุณณะและพระอานนท์เป็น ๗ พี่น้องในครั้งนั้น อุบลวรรณาเป็นน้องสาว พระกาฬุทายีเป็นท้าวสักกะ

ขุ.ชา. ปกิณณกนิบาต มก. ๖๐/๔๐๒, มจ. ๒๗/๔๓๕, ปส. ๖๗/๓๔๗

๒.๖ อัฏฐิเสนชาดก

การขอของรักย่อมไม่เป็นที่รัก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ขึ้นชื่อว่า การขอของรัก ย่อมไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของชนเหล่าอื่น จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ชื่อว่า อัฏฐิเสนกุมาร เมื่อเจริญวัยได้เรียนศิลปะทุกอย่าง

ต่อมา เห็นโทษของกาม จึงออกบวชเป็นฤาษี เป็นผู้มักน้อยสันโดษ แม้พระราชาจะทรงปวารณาด้วยพระราชสมบัติ พระโพธิสัตว์ก็ไม่ทูลขอสิ่งใดๆ เลย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุกกุวรรค มก. ๕๙/๒๘๖, มจ. ๒๗/๒๖๔, ปส. ๖๖/๔๖๓

๒.๗ คันธารชาดก

พูดคำมีประโยชน์ เขาโกรธไม่ควรกล่าว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า บัณฑิตในกาลก่อน เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติ บวชเป็นนักบวชในลัทธิภายนอก มีแม้เพียงศีล ๕ ก็ไม่เก็บก้อนเกลือไว้ เพื่อประโยชน์แก่วันที่สอง และวันที่สาม ชื่อว่า เป็นสิ่งไม่สมควร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระโอรสของพระเจ้าคันธาระ ในคันธารรัฐ เมื่อพระบิดาสวรรคต ได้ทรงขึ้นครองราชย์โดยธรรม แม้ในมัชฌิมประเทศ พระเจ้าวิเทหะก็ทรงครองราชย์ในวิเทหรัฐ

พระราชาทั้ง ๒ ทรงเป็นสหายที่ไม่เคยเห็นหน้ากัน แต่ทรงมีความคุ้นเคยกันอย่างมั่นคง ไม่นานก็ออกบวชเป็นฤาษี ทั้ง ๒ ได้รู้จักกันในป่า

เมื่อวิเทหดาบสนำเกลือที่เหลือจากวันก่อนมาให้

พระโพธิสัตว์จึงทรงตำหนิ และกล่าวคาถาว่า ผู้มีปัญญาคนใดมักชี้โทษ มักพูดบำราบ คนควรมองให้เหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ ควรคบบัณฑิตนั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้าวิเทหะในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ ส่วนพระเจ้าคันธาระ คือเราตถาคต

ขุ.ชา. คันธารวรรค มก. ๕๙/๓๑๙, มจ. ๒๗/๒๖๙, ปส. ๖๖/๔๗๒

๒.๘ มหาสกุลุทายิสูตร

เหตุที่ทำให้พระบรมศาสดาเป็นที่เคารพ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ ข้อ ๑.๓ หน้า ๖๓๙

๒.๙ พระอานนท์ จัดการกับผ้าสาฎก ๑,๐๐๐ ผืน

พระราชามอบผ้าสาฎก ๕๐๐ ผืน แก่พระเทวี ๕๐๐ นาง พระเทวีเหล่านั้นนำไปถวายพระอานนท์ ตนเองนุ่งผ้าสาฎกเก่าๆ ไปเฝ้าพระราชาในตอนเช้า

พระราชาตรัสถามถึงผ้าสาฎกใหม่ เมื่อทราบว่าถวายพระอานนท์ไปทั้งหมด จึงทรงกริ้วพระเถระ เสด็จไปเฝ้าพระเถระ แล้วตรัสถามถึงการใช้ผ้าสาฎก ๕๐๐ ผืนนั้น

พระอานนทเถระตอบว่า พระบรมศาสดาอนุญาตให้ใช้ ๓ ผืน แต่มิได้ห้ามรับ ท่านจึงรับผ้านั้นไว้ถวายแก่ภิกษุที่มีจีวรเก่า จีวรที่เก่าแล้วก็ทำผ้าห่ม ผ้าห่มที่เก่าแล้วก็ทำผ้านุ่ง ผ้านุ่งที่เก่าแล้วก็ทำผ้าปูนอน ผ้าปูนอนที่เก่าแล้วก็ทำผ้าปูพื้น ผ้าปูพื้นที่เก่าแล้วก็ทำผ้าเช็ดเท้า ผ้าเช็ดเท้าที่เก่าแล้วนำไปโขลก ขยำกับโคลนแล้วฉาบฝากุฏิ

พระราชาทรงเลื่อมใสจึงถวายผ้าสาฎกอีก ๕๐๐ ผืน แก่พระเถระ

วิ.จู. สัตตสติกขันธกะ มก.๙/๕๒๒, มจ.๗/๓๘๗, ปส.๘/๒๔๐,
ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๔๔, มจ. ๒๗/๖๕, ปส. ๖๕/๓๙๑

๒.๑๐ ดูมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ

ข้อ ๑๐ ภิกษุกับปัจจัย ๔ หน้า ๗๖๔

๒.๑๑ ดูมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ

ข้อ ๓ คุณของธุดงค์ หน้า ๘๔๙

๓. อานิสงส์ของการมีความสันโดษ

๓.๑ พหุธิติสูตร

ความสุขจากความไม่มี

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ในป่าชัฏแห่งหนึ่งในโกศลชนบท พราหมณ์คนหนึ่งกำลังตามหาโคที่หายไป ผ่านมาพบพระพุทธองค์ เห็นว่าสมณะรูปนี้ผิวพรรณผ่องใสมาก เป็นผู้มีความสุขอยู่ โคของสมณะรูปนี้คงไม่มีเป็นแน่ เจ้าหนี้ของสมณะองค์นี้ก็คงไม่มี บุตรธิดาก็คงไม่มี

เมื่อพระพุทธองค์ได้แสดงธรรมตรัสรับรองว่า พระองค์มิได้มีสมบัติต่างๆ เหล่านั้น จึงมีความสุขอยู่

พราหมณ์เกิดความเลื่อมใสมาก จึงทูลขอบวช เมื่อบวชตั้งใจปฏิบัติธรรมไม่นาน ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งชื่อว่า พระภารทวาชะ

สัง.ส. พราหมณสังยุต มก. ๒๕/๒๓๔, มจ. ๑๕/๒๗๙, ปส. ๒๔/๒๒๔

๓.๒ ความสุข ๒ อย่าง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า บรรดาสุข ๒ อย่างนั้น คือ

๑. สุขของคฤหัสถ์

๒. สุขเกิดแต่บรรพชา

บรรดาสุข ๒ อย่างนี้ สุขเกิดแต่บรรพชาเป็นเลิศ
สุขเจือกิเลสกับสุขไม่เจือกิเลส สุขไม่เจือกิเลสเป็นเลิศ
สุขของพระอริยเจ้า กับสุขของปุถุชน สุขของพระอริยเจ้าเป็นเลิศ

อัง.ทุก. สุขวรรค มก. ๓๓/๔๓๒, มจ. ๒๐/๑๐๒, ปส. ๓๕/๒๕๔

๔. โทษของความไม่สันโดษ

๔.๑ ภิกษุคบภิกษุผู้เป็นฝ่ายผิดรูปใดรูปหนึ่ง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๑.๕ หน้า ๕๙

๔.๒ ดูมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม

ข้อ ๔ อาหารไม่เป็นที่สบาย หน้า ๑๗๖

๔.๓ ดูมงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี)

ข้อ ๔ ตัวอย่างภรรยา (สามี) ที่ชั่ว หน้า ๓๔๙

๔.๔ ดูมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป

ข้อ ๗ บาปจากการลักขโมย โกง หน้า ๕๕๐
ข้อ ๘ บาปจากการประพฤติผิดในกาม หน้า ๕๕๒
ข้อ ๑๓ บาปจากการมีความคิดโลภ หน้า ๕๗๗

มงคลที่ ๒๕
มีความกตัญญู

๑. หลักธรรมเกี่ยวกับความกตัญญู

๑.๑ ภูมิของอสัตบุรุษและสัตบุรุษ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภูมิของอสัตบุรุษ คือ ความเป็นคนอกตัญญู อกตเวที ภูมิของสัตบุรุษ คือ ความเป็นคนกตัญญู กตเวที

อัง.ทุก. สมจิตตวรรค มก. ๓๓/๓๕๖, มจ. ๒๐/๗๗, ปส. ๓๕/๒๑๗

๑.๒ ทุลลภสูตร

บุคคลหาได้ยาก ๓ จำพวก

๑. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. บุคคลที่แสดงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว
๓. บุคคลผู้กตัญญูกตเวที

อัง.ติก. อาปายิกวรรค มก. ๓๔/๕๒๘, มจ. ๒๐/๓๕๘, ปส. ๓๖/๓๑

๑.๓ พหุการสูตร

ผู้มีอุปการะมาก ๓ จำพวก

บุคคลผู้มีอุปการะมากต่อบุคคลหนึ่ง สมควรที่บุคคลนั้นจะตอบแทนคุณมี ๓ จำพวก คือ

๑. บุคคลผู้ช่วยให้ได้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ
๒. บุคคลผู้ช่วยให้รู้ความจริงเรื่องอริยสัจ ๔
๓. บุคคลผู้ช่วยให้สิ้นอาสวะ

อัง.ติก. ปุคคลวรรค มก. ๓๔/๗๘, มจ. ๒๐/๑๗๒, ปส. ๓๖/๔๐

๑.๔ บุคคลหาได้ยาก ๒ จำพวก

๑. บุพการีบุคคล
๒. กตัญญูกตเวทีบุคคล

อัง.ทุก. อาสาวรรค มก. ๓๓/๔๕๙, มจ. ๒๐/๑๑๔, ปส. ๓๕/๒๗๐

๒. ตัวอย่างและอานิสงส์ของความเป็นผู้กตัญญู

๒.๑ พระสารีบุตรเถระทำความเคารพพระอัสสชิในเวลานอน

ภิกษุทั้งหลายกล่าวหาพระสารีบุตรว่า เป็นมิจฉาทิฐิ นับถือเรื่องทิศในเวลานอน แต่แท้จริงแล้วที่พระสารีบุตรหันศีรษะไปทางทิศที่อยู่ของพระอัสสชิเถระ เนื่องด้วยเคารพในคุณที่พระอัสสชิแสดงธรรมให้ตนบรรลุโสดาปัตติผล แม้พระบรมศาสดาก็ทรงสรรเสริญการกระทำนี้

ขุ.ธ. พราหมณวรรค มก. ๔๓/๔๔๔, มจ. ๒๕/๑๕๖, ปส. ๕๒/๒๓๗

๒.๒ พระราธเถระ

พระสารีบุตรผู้รู้คุณข้าวทัพพีเดียวของพราหมณ์

ราธพราหมณ์ผู้ยากไร้อยากจะบวช แต่ไม่มีพระรูปใดยอมบวชให้

พระสารีบุตรผู้มีความกตัญญูกตเวที รู้คุณที่ราธพราหมณ์เคยใส่บาตรให้หนึ่งทัพพี จึงเป็นอุปัชฌาย์บวชให้

เมื่อบวชแล้ว พระราธเถระก็เป็นผู้ว่าง่าย ตั้งใจปฏิบัติตามคำที่พระสารีบุตรสอน จึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ภายในสองสามวัน

ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๑/๒๘๑, ปส. ๔๙/๒๕๕

๒.๓ พระปิณฑปาติยติสสเถระ

รู้คุณอุบาสกที่เอาค่าตัวลูกสาวมาแลกอาหารถวาย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๕.๔.๕ หน้า ๒๐๐

อัง.เอกก. ปสาทกรธัมมาทิบาลี มก. ๓๓/๒๕๐, ปส. ๓๕/๑๓๑

๒.๔ พระมหามิตตเถระ

รู้คุณอุปัฏฐายิกา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๕.๓.๑๕ หน้า ๑๙๘

ที.ม. มก. ๑๔/๓๓๘, ปส. ๓๕/๑๒๙

อัง.เอกก. ปสาทกรธัมมาทิบาลี มก. ๓๓/๒๔๗

๒.๕ ทุติยสิคาลสูตร

ความกตัญญูของสุนัขจิ้งจอก

ในอดีต มีพี่น้อง ๗ คน ไปทำนาอยู่ในที่แห่งหนึ่ง น้องคนสุดท้องไปเลี้ยงโคอยู่ปลายนา

วันหนึ่ง มีงูเหลือมตัวหนึ่งรัดสุนัขจิ้งจอก บุรุษนั้นเอาไม้ตีงูเหลือม งูเหลือมปล่อยสุนัขจิ้งจอก เลื้อยไปพันตัวบุรุษนั้น

สุนัขจิ้งจอกคิดว่า บุรุษนี้ให้ชีวิตเรา เราจักให้ชีวิตแก่บุรุษนี้ จึงวิ่งไปคาบมีดที่วางบนหม้อข้าวของพวกพี่ๆ มาให้บุรุษนั้น พวกพี่ๆ ไล่ตามสุนัขจิ้งจอก เพราะเข้าใจว่าสุนัขนั้นขโมยมีด สุนัขจิ้งจอกวางมีดไว้ใกล้ๆ บุรุษที่ถูกงูเหลือมรัดแล้ววิ่งหนีไป พวกพี่ๆ ของบุรุษที่วิ่งตามมาเห็นน้องถูกงูรัดจึงเอามีดตัดงูเหลือม

พระบรมศาสดาจึงทรงยกเอาความกตัญญูของสุนัขจิ้งจอกขึ้นมาสอนภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายควรมีความกตัญญู ในอุปการะที่ได้รับแม้จะน้อยก็ตาม

สัง.นิ. โอปัมมสังยุต มก. ๒๖/๗๕๐, มจ. ๑๖/๓๒๓, ปส. ๒๖/๑๑๓

๒.๖ กัณหชาดก

เป็นโคสนองคุณยายผู้เลี้ยง

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภยมกปาฏิหาริย์ ตรัสพระธรรมเทศนาแก่หมู่ภิกษุ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นลูกโคหนุ่มชื่ออัยยิกากาฬกะ หญิงแก่คนหนึ่งตั้งใจเลี้ยงลูกโคหนุ่มชื่อ อัยยิกากาฬกะเป็นอย่างดีเหมือนเป็นลูก เมื่อโคโตขึ้นด้วยสำนึกในบุญคุณ จึงตั้งใจทำงานรับจ้างเพื่อปลดหนี้ให้หญิงแก่ผู้นี้

วันหนึ่ง ขบวนพ่อค้ามีเกวียนจำนวน ๕๐๐ เล่ม ไม่สามารถข้ามท่าได้ โคอัยยิกากาฬกะจึงมีโอกาสได้รับจ้างพาเกวียน ๕๐๐ เล่ม ข้ามท่าไปได้ โดยได้เงิน ๑,๐๐๐ กหาปณะ เป็นค่าตอบแทน โคได้นำเงินทั้งหมดมาให้หญิงแก่ หญิงแก่ให้พระโพธิสัตว์อาบน้ำอุ่น เอาน้ำมันทาตัว ให้ดื่มน้ำ กินอาหารเป็นอย่างดี จนสิ้นชีวิตได้ไปตามยถากรรม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า หญิงแก่นั้นได้มาเป็นอุบลวรรณา ส่วนลูกโคอัยยิกากาฬกะได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กุรุงควรรค มก. ๕๕/๓๑๒, มจ. ๒๗/๑๒, ปส. ๖๕/๖๖

๒.๗ ทัฬหธัมมชาดก

อำมาตย์ทูลพระราชาว่าไม่ควรถอดยศมงคลหัตถี

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จเข้าไปยังเมืองโกสัมพีประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ทรงปรารภช้างพังชื่อภัททวดีของพระเจ้าอุเทน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นอำมาตย์ของพระราชา พระราชาชื่อทัฬหธรรมได้มอบยศ และบำรุงบำเรอช้างโอฏฐิพยาธิอย่างมากมาย เพราะทำคุณให้ในการศึกสงคราม แต่เมื่อช้างแก่ลง และทำคุณให้ไม่ได้แล้ว พระราชาก็ทอดทิ้งไม่ดูแล จนช้างไปร้องเรียนกับพระโพธิสัตว์ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นรัตนอำมาตย์

พระโพธิสัตว์จึงทูลให้พระราชาเห็นคุณความดีของช้าง แล้วให้มอบยศและทำการบำรุงช้างเช่นเดิม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ช้างโอฏฐิพยาธิในครั้งนั้นได้มาเป็นช้างภัททวดี พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนอำมาตย์ของพระราชาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. คันธารวรรค มก. ๕๙/๓๖๒, มจ. ๒๗/๒๗๓, ปส. ๖๖/๔๘๙

๒.๘ โคธชาดก

เขารักก็รักมั่ง เขาชังก็ชังมั่ง

เมื่อพระบรมศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภกุฏุมพีผู้หนึ่ง ผู้ไม่มีความรักในภรรยา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นอำมาตย์บัณฑิตของพระราชา พระราชบุตรกับพระราชธิดาเดินทางกลับจากป่าด้วยความอิดโรย ระหว่างทางนายพรานได้ถวายเหี้ยย่างให้ตัวหนึ่ง พระราชบุตรก็เสวยเพียงผู้เดียวจนหมด

ครั้งเมื่อพระราชบุตรได้ราชสมบัติเป็นพระราชา ทรงแต่งตั้งพระราชธิดาเป็นพระราชินี แต่ไม่ทำการบำรุงใดๆ จนบัณฑิตโพธิสัตว์ต้องทูลเตือน พระราชาจึงทรงเห็นค่าของพระราชินี แล้วมอบอำนาจความเป็นใหญ่ให้พระนาง และด้วยสำนึกในคุณของบัณฑิต จึงประทานอิสริยยศให้ด้วย

ในเวลาจบพระธรรมเทศนา กุฏุมพีและภรรยาได้บรรลุโสดาปัตติผล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาและพระราชินีในครั้งนั้นได้มาเป็นกุฏุมพีและภรรยาในบัดนี้ ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. โกลิลวรรค มก. ๕๘/๕๙๙, มจ. ๒๗/๑๘๓, ปส. ๖๕/๓๔๒

๒.๙ อลีนจิตตชาดก

กัลยาณมิตร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๕.๑๓ หน้า ๑๐๘

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๓๔, มจ. ๒๗/๖๔, ปส. ๖๕/๓๘๗

๒.๑๐ มหาอัสสาโรหชาดก

เป็นพระราชาทรงตอบแทนคุณชาวบ้าน

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระอานนทเถระ เรื่องอำนาจแห่งการอุปการะเกื้อหนุน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ได้เป็นพระราชานามว่า มหาอัสสาโรหะ พ่ายทัพหนีไปจนถึงชนบทแห่งหนึ่ง ได้รับความอุปการะเป็นอย่างดีจากบุรุษชาวบ้านและภรรยาคู่หนึ่ง ก่อนกลับวัง พระราชาทรงได้เชื้อเชิญบุรุษผู้นี้ให้ไปหา พระองค์ทรงรออยู่นานจนต้องใช้อุบายเก็บภาษีให้ชาวบ้านเดือดร้อน เป็นเหตุให้บุรุษผู้นั้นต้องไปหาพระราชา เมื่อไปถึง พระราชาทรงให้การต้อนรับเป็นอย่างดี และให้ครองราชสมบัติร่วมกันคนละครึ่ง เป็นการตอบแทนคุณที่ได้ช่วยชีวิตของพระองค์ไว้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุรุษชาวบ้านในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในบัดนี้ ส่วนพระราชาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กาลิงควรรค มก. ๕๘/๓๘๓, มจ. ๒๗/๑๕๗, ปส. ๖๖/๑๗๕

๒.๑๑ มหาวาณิชชาดก

พ้นอันตรายด้วยความกตัญญู

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพวกพ่อค้าชาวพระนครสาวัตถี จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าแก่พ่อค้าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นนายกองเกวียน มีวาณิชนำพวกพ่อค้าออกเดินทางผ่านแดนกันดารแห่งหนึ่ง ได้มานั่งพักที่โคนต้นไทรวิเศษ พวกพ่อค้าพากันตัดกิ่งไทรเพื่อรับทรัพย์สิ่งของอันเกิดจากการตัดนั้น จนถึงขั้นจะตัดลำต้น จึงได้ห้ามไว้ ในขณะนั้น นาคหลายตัวจึงขึ้นมาสังหารพ่อค้าผู้โลภมากทั้งหลาย เว้นไว้แต่นายกองเกวียนเพราะเป็นผู้รู้คุณของต้นไทร

ขุ.ชา. ปกิณณกนิบาต มก. ๖๐/๔๘๔, มจ. ๒๗/๔๕๒, ปส. ๖๗/๓๘๐

๒.๑๒ คุณชาดก

เป็นราชสีห์รู้จักคุณของสุนัขจิ้งจอกที่ช่วยตนให้พ้นจากหล่ม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๒.๗ หน้า ๑๐๐

๒.๑๓ คิชฌชาดก

สายตาแร้ง

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้เลี้ยงมารดา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสแก่ภิกษุนี้ว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาแร้ง เศรษฐีกรุงพาราณสีได้ช่วยเหลือแร้งฝูงหนึ่งที่ได้รับความลำบากจากพายุฝน

พญาแร้งจึงตอบแทน โดยพากันโฉบเฉี่ยวผ้าของชาวเมืองไปทิ้งไว้ที่บ้านเศรษฐี แต่เศรษฐีก็จัดเก็บไว้เป็นอย่างดี นานวันเข้าชาวเมืองก็ทนไม่ไหว พระราชาจึงมีคำสั่งให้จับแร้งฝูงนั้น

เมื่อจับได้แล้ว เศรษฐีไปพบเข้า จึงได้ร้องขอชีวิตแร้งจากพระราชา แล้วจัดการคืนผ้าทั้งหมดให้ชาวเมือง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ เศรษฐีกรุงพาราณสี ได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนพญาแร้งคือเราตถาคต

ขุ.ชา. สัตตรสรค มก. ๕๗/๙๔, มจ. ๒๗/๗๐, ปส. ๖๕/๔๐๖

๒.๑๔ สุวรรณกักกฏชาดก

ปูตัวฉลาด

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการเสียสละชีพของพระอานนทเถระเพื่อพระองค์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพราหมณ์หนุ่ม มีปูสีทองตัวโตใหญ่เป็นเพื่อนสนิทกันมานาน

วันหนึ่ง กาได้พางูมากัดพราหมณ์ แต่ปูได้หนีบตัวการทั้งสองไว้ แล้วยอมปล่อยให้งูถอนพิษ โดยหนีบกาไว้เป็นตัวประกัน เมื่อพราหมณ์ฟื้นแล้ว ด้วยความกลัวว่า งูและกาจะมาทำร้ายพราหมณ์ผู้เป็นสหายอีก ปูจึงใช้ก้ามหนีบคอของสัตว์ทั้งสองจนตาย

พระโพธิสัตว์ตรัสสรุปชาดกว่า กาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ ส่วนงูเห่าได้มาเป็นช้างนาฬาคีรี ปูได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนพราหมณ์หนุ่มคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ขุรปุตตวรรค มก. ๕๙/๑๕๐, มจ. ๒๗/๑๓๑, ปส. ๖๖/๔๑๓

๒.๑๕ ราธชาดก

เป็นนกแขกเต้าช่วยดูแลภรรยาของพราหมณ์

พระบรมศาสดาทรงปรารภการเล้าโลมของภรรยาเก่าแก่ภิกษุผู้กระสัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นนกแขกเต้าชื่อ โปฏฐะปาทะ มีน้องชื่อราธะ พราหมณ์ผู้หนึ่งในแคว้นกาสีได้เลี้ยงนกแขกเต้า ๒ ตัว ไว้ในฐานะลูก

คราวหนึ่ง เมื่อพราหมณ์ต้องไปทำธุระหลายวัน จึงฝากให้นกคอยดูแลความประพฤติของนางพราหมณี เนื่องจากเป็นหญิงที่มักประพฤตินอกใจ

วันที่พราหมณ์ออกจากบ้านไป นางพราหมณีก็ประพฤตินอกใจ

นกราธะจะกล่าวห้ามนางพราหมณี แต่นกโปฏฐปาทะห้ามน้องไว้

เมื่อพราหมณ์กลับมา นกโปฏฐปาทะได้บอกความจริงแก่พราหมณ์ และพาน้องบินหนีเข้าป่าไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พราหมณ์และพราหมณีในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุและภรรยาคู่นี้ นกราธะได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนนกโปฏฐะปาทะคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กกัณฏกวรรค มก. ๕๖/๕๗๘, มจ. ๒๗/๕๙, ปส. ๖๕/๔๘๕

๒.๑๖ ชุณหชาดก

การคบบัณฑิตและคบคนพาล

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๕.๕ หน้า ๗๑

๒.๑๗ ดูมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา

ข้อ ๒ ตัวอย่างและอานิสงส์ของผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดามารดา หน้า ๓๒๔

๓. ตัวอย่างและโทษของความเป็นผู้อกตัญญู

๓.๑ สีลวนาคชาดก

ช่วยพาพรานหลงป่ามาส่ง พรานนั้นกลับประทุษร้าย

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัตเป็นคนอกตัญญูแก่หมู่ภิกษุ จึงทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นช้างชื่อ สีลวนาคราช ได้ช่วยพรานผู้หลงทางอยู่ในป่าให้กลับเข้าเมืองได้ หลังจากนั้น พรานใจบาปกลับมาขอตัดงาช้างเพื่อนำไปขาย ช้างก็ยินยอม

พราหมณ์นั้นตัดงาจนเนื้อตรงสนับงาฉีก ในที่สุด แผ่นดินไม่สามารถรองรับพรานได้จึงแยกออก เปลวไฟจากมหานรกอเวจี ห่อหุ้มพรานไปสู่มหานรก

รุกขเทวาผู้สิงสถิตอยู่ที่ราวป่านั้น กล่าวคาถาว่า ถึงหากจะให้แผ่นดินทั้งหมดแก่คนอกตัญญู ผู้คอยมองหาช่องอยู่เป็นนิตย์ ก็ไม่ทำให้เขาพอใจได้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นายพรานในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต รุกขเทวามาเป็นพระสารีบุตร ส่วนพญาช้างสีลวนาคราชคือเราตถาคต

ขุ.ชา. วรุณวรรค มก. ๕๖/๑๘๒, มจ. ๒๗/๓๐, ปส. ๖๕/๑๘๐

๓.๒ มหากปิชาดก

ผลกรรมของผู้ทำร้ายผู้มีคุณ

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการกลิ้งศิลาของพระเทวทัตเพื่อปลงพระชนม์พระองค์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาวานร ได้ช่วยชีวิตพราหมณ์คนหนึ่งซึ่งพลัดตกเหว นอนอดอาหารจนตัวผอมเหลือง

เมื่อรอดมาได้ พราหมณ์กลับใช้หินทุบหัววานรหวังได้เป็นอาหาร แต่โชคดี วานรแค่บาดเจ็บ และยังบอกทางกลับเมืองแก่พราหมณ์ ด้วยกรรมนั้น เมื่อพราหมณ์ลงดื่มน้ำในลำธารก็พลันเกิดฝีผุดขึ้นเต็มตัว ทำให้ร่างกายอัปลักษณ์จะเดินไปทางไหนผู้คนก็รังเกียจ

พราหมณ์เสวยทุกขเวทนาอยู่ ๗ ปี เดินทางมาถึงพระราชอุทยาน กราบทูลกรรมชั่วถวายพระราชา ขณะนั้นแผ่นดินก็แยกช่องให้พราหมณ์จุติไปบังเกิดในอเวจีมหานรก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุรุษผู้ประทุษร้ายมิตรในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต พญาวานรได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ปกิณณกนิบาต มก. ๖๑/๔๓๔, มจ. ๒๗/๕๖๖, ปส. ๖๘/๕๔

๓.๓ สัจจังกิรชาดก

เป็นฤาษีช่วยพระราชกุมาร งู นก หนู ขึ้นจากแม่น้ำ

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึงพระเทวทัตที่ไม่รู้คุณของพระองค์และยังพยายามปลงพระชนม์อีก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นดาบส ได้ช่วยชีวิตพระราชกุมาร งู หนู นก ขึ้นจากแม่น้ำ

พระราชกุมารทรงผูกใจเจ็บที่ดาบสช่วยชีวิตสัตว์ก่อน ช่วยพระองค์ทีหลัง

เมื่อทั้ง ๔ แข็งแรง ต่างก็ได้ปวารณากับดาบสไว้ว่า หากดาบสต้องการทรัพย์ก็ให้ไปหาได้ทันที

กาลล่วงเลยไป ดาบสก็ไปลองใจทั้ง ๔ ชีวิต แต่ท้ายสุดก็โดนพระราชกุมาร ซึ่งได้เป็นพระราชาแล้วทำร้าย เพราะผูกใจเจ็บ

เมื่อชาวเมืองทราบและรู้คุณของดาบส จึงรุมฆ่าพระราชาผู้เนรคุณ แล้วสถาปนาดาบสเป็นพระราชาแทน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาผู้ร้ายกาจในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต งูได้มาเป็นพระสารีบุตร หนูได้มาเป็นพระโมคคัลลานะ นกได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. วรุณวรรค มก. ๕๖/๑๘๙, มจ. ๒๗/๓๐, ปส. ๖๕/๑๘๑

๓.๔ อกตัญญุชาดก

เป็นเศรษฐีช่วยเพื่อน แต่เพื่อนไม่ตอบแทนคุณ

เศรษฐีชาวปัจจันตชนบทส่งบริวารนำของไปขายแก่อนาถบิณฑิกเศรษฐี ซึ่งก็ได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดี แต่เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีส่งบริวารไปขายบ้าง กลับถูกขับไล่

ครั้นเศรษฐีชาวปัจจันตชนบทส่งบริวารเอาของมาขายให้อีก พวกบริวารของอนาถบิณฑิกเศรษฐีจึงไม่ทำการต้อนรับ บ้างก็ปล้นบริวารของเศรษฐีชาวปัจจันตชนบท จนไม่เหลืออะไรเลย พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เป็นเศรษฐีมีสมบัติมากในพระนคร เศรษฐีชาวปัจจันตชนบทผู้หนึ่งได้เป็นสหายของท่าน เรื่องในอดีตเป็นเหมือนเรื่องในปัจจุบัน (แปลกกันแต่ว่า) เมื่อคนของพระโพธิสัตว์ แจ้งให้พระโพธิสัตว์ทราบว่าพวกตนได้ทำงานชื่อนี้

พระโพธิสัตว์กล่าวว่า พวกเขาไม่รู้อุปการะที่เขาทำแก่ตนก่อน จึงได้รับกรรมเช่นนี้ จึงกล่าวคาถาว่า ผู้ใดอันทำดีให้ก่อนทำประโยชน์ให้ท่าน แต่ไม่รู้จักคุณผู้นั้น เมื่อมีกิจการเกิดขึ้นภายหลัง ย่อมไม่ได้ผู้ช่วยเหลือ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เศรษฐีชาวปัจจันตชนบทในครั้งนั้นได้มาเป็นเศรษฐีชาวปัจจันตชนบทในครั้งนี้ ส่วนเศรษฐีมีสมบัติมากในพระนครคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อปายิมหวรรค มก. ๕๖/๓๑๖, มจ. ๒๗/๓๗, ปส. ๖๕/๒๒๖

๓.๕ อัมพชาดก

เป็นปัณฑิตสอนมนต์แก่มาณพ ภายหลังมาณพลบหลู่

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัตบอกคืนอาจารย์จนถึงความพินาศ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มาณพผู้หนึ่งเรียนมนต์เสกมะม่วงจากอาจารย์ซึ่งเป็นคนจัณฑาล จนมีโอกาสรับใช้พระราชาเพราะมนต์นี้ แต่เมื่อพระราชาถามว่า เรียนมนต์มาจากใคร ด้วยความละอายว่าเรียนมาจากคนวรรณะต่ำ ก็โกหกว่า เรียนมนต์ในสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์ในเมืองตักสิลา จึงทำให้มนต์ที่เรียนมาเสื่อม

เมื่อพระราชารู้ความจริง จึงขับไล่เฆี่ยนตี

มาณพนั้นกลับไปขอเรียนมนต์ใหม่ อาจารย์ก็ไม่ยอมสอนให้อีก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มาณพผู้อกตัญญูในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนคนจัณฑาลคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เตรสนิบาต มก. ๖๐/๒๑๐, มจ. ๒๗/๕๑, ปส. ๖๗/๒๗๑

๓.๖ คุตติลชาดก

ลูกศิษย์คิดล้างครู

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัตบอกคืนอาจารย์จนถึงความพินาศ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นอาจารย์สอนศิลปะ ชื่อคุตติลคนธรรพ์ ผู้เป็นเลิศในการดีดพิณแห่งกรุงพาราณสี ต้องจำใจรับมุสิละผู้เป็นอสัตบุรุษไว้เป็นศิษย์ แต่ก็ยอมถ่ายทอดศิลปะวิชาให้จนหมด และยังช่วยให้ได้รับใช้พระราชาอีกด้วย แต่มุสิละไม่เคยคิดถึงบุญคุณ คิดตีตนเสมออาจารย์ ขอประลองการดีดพิณ โชคดีท้าวสักกะมาช่วยให้คุตติลคนธรรพ์ชนะ จากนั้นชาวเมืองก็ทุบตีลูกศิษย์ผู้คิดล้างครูจนตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มุสิละในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต ท้าวสักกะได้มาเป็นพระอนุรุทธะ พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนคุตลิคนธรรพ์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. สิคาลวรรค มก. ๕๗/๔๘๔, มจ. ๒๗/๑๑๕, ปส. ๖๕/๕๗๘

๓.๗ สัทธิวิหาริกของพระมหากัสสปเถระ

สมัยหนึ่ง พระมหากัสสปเถระจำพรรษาอยู่ในถ้ำปิปผลิ กรุงราชคฤห์ มีภิกษุสัทธิวิหาริก ๒ รูป เป็นอุปัฏฐาก มีการตั้งน้ำฉัน น้ำใช้ไว้ให้เป็นต้น รูปหนึ่งกระทำวัตรโดยเคารพ อีกรูปหนึ่งขี้เกียจแต่ก็คอยเรียนพระเถระว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้กระผมได้ทำเสร็จแล้ว เพื่อนภิกษุด้วยกันจึงใช้อุบายเพื่อให้พระเถระรู้ความจริง

พระเถระให้โอวาทสั่งสอน ภิกษุขี้เกียจก็โกรธ เมื่อได้รับการตักเตือนอีกด้วยเรื่องอื่นๆ จึงผูกอาฆาตในพระเถระ ได้ทุบภาชนะใช้สอยทิ้ง และเผาบรรณศาลาของพระเถระ ด้วยกรรมนี้ เมื่อตายแล้วไปเกิดในอเวจีมหานรก

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๑๗๔, มจ. ๒๕/๔๖, ปส. ๔๙/๑๗๓

๓.๘ อสัมปทานชาดก

อุปถัมภ์เพื่อนผู้ไม่รู้จักคุณ

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภแก่ภิกษุเรื่องพระเทวทัตเป็นคนอกตัญญู ไม่รู้คุณของพระบรมศาสดา จึงทรงนำเอาเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นเศรษฐี (ในรัชกาล) ของพระราชา ชื่อ สังขเศรษฐี

เศรษฐีคนหนึ่งชื่อปิลิยเศรษฐี ประสบภัยจนสิ้นเนื้อประดาตัว จึงไปพึ่งสังขเศรษฐีผู้เป็นสหาย

สังขเศรษฐีก็แบ่งทรัพย์ของตนให้ครึ่งหนึ่ง คือ ๔๐ โกฏิ

ในเวลาต่อมา สังขเศรษฐีก็ประสบภัยเช่นเดียวกัน จึงไปหาปิลิยเศรษฐีบ้าง แต่กลับถูกขับไล่ พวกทาสของปิลิยเศรษฐีทนดูไม่ได้ จึงไปทูลฟ้องพระราชา

พระราชารับสั่งให้แบ่งทรัพย์ ๔๐ โกฏิ ตามที่สังขเศรษฐีเคยช่วยเหลือปิลิยเศรษฐีเอาไว้คืนกลับไปสร้างตัวขึ้นมาได้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ปิลิยเศรษฐีในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต ส่วนสังขเศรษฐีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อสัมปทานวรรค มก. ๕๖/๕๑๔, มจ. ๒๗/๕๔, ปส. ๖๕/๓๒๕

๓.๙ อุปาหนชาดก

เป็นนายหัตถาจารย์สอนศิษย์ ภายหลังศิษย์คิดล้างครู

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัตบอกคืนอาจารย์ เป็นปฏิปักษ์ต่อพระบรมศาสดาจนถึงความพินาศ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นนายหัตถาจารย์ ถ่ายทอดวิชาฝึกช้างให้มาณพผู้หนึ่งจนหมดสิ้น และยังช่วยให้ได้รับราชการ แต่เมื่อมาณพรู้ว่า จะได้ค่าจ้างเพียงแค่ครึ่งหนึ่งของนายหัตถาจารย์ จึงขอประลองวิชากับอาจารย์ และต่อรองว่า หากชนะก็ควรได้ค่าจ้างเท่ากัน แต่ในที่สุดมาณพก็แพ้ และถูกชาวเมืองประหารถึงแก่ความตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มาณพในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ ส่วนอาจารย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. อุปาหนวรรค มก. ๕๗/๔๓๑, มจ. ๒๗/๑๐๘, ปส. ๖๕/๕๕๕

๓.๑๐ รุรุมิคชาดก

ช่วยบุตรเศรษฐีให้พ้นจากความตายแต่กลับถูกประทุษร้าย

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัตเป็นคนอกตัญญู จึงทรงนำอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญากวางทอง ได้ช่วยชีวิตบุตรเศรษฐีไว้ และช่วยส่งออกจากป่าเข้าเมืองไป โดยให้มาณพสัญญาว่า จะต้องไม่บอกที่อยู่ของกวางทองแก่ใคร แต่เมื่อพระราชาประกาศหากวางทอง

โดยจะให้ทรัพย์แก่ผู้นั้น มาณพผู้นี้ก็ผิดสัญญา พาพระราชาไปหาพญากวางทอง แต่เมื่อพระราชาทรงทราบว่ามาณพผู้นี้เป็นคนเนรคุณ จึงสั่งประหารชีวิต แต่พญากวางทองก็ได้ขอชีวิตไว้ เพราะไม่อยากประทุษร้ายใคร

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุตรเศรษฐีในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนพญากวางทองคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เตรสนิบาต มก. ๖๐/๓๑๓, มจ. ๒๗/๔๑๖, ปส. ๖๗/๓๑๖

๓.๑๑ ทุพภิยมักกฏชาดก

ติเตียนวานรชั่ว ถ่ายอุจจาระลงบนศีรษะ

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภความประทุษร้ายมิตรของพระเทวทัต จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ช่วยนำน้ำดื่มให้แก่ลิงผู้กระหายน้ำมาหลายวันตัวหนึ่ง ขณะนอนพักบริเวณนั้น

เจ้าลิงก็ได้มาทำท่าล่อหลอก

พระโพธิสัตว์ก็กล่าวติเตียน แต่ลิงกลับกระโดดขึ้นที่สูง แล้วถ่ายคูถลงศีรษะของพระโพธิสัตว์ผู้มีพระคุณ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ลิงในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต ส่วนพราหมณ์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กัลยาณธรรมวรรค มก. ๕๗/๑๓๙, มจ. ๒๗/๗๖, ปส. ๖๕/๔๒๖

๓.๑๒ ชวสกุณชาดก

ติเตียนราชสีห์ผู้ไม่รู้คุณที่เขาทำไว้กับตน

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภความอกตัญญูของพระเทวทัต จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นนกหัวขวาน ได้ช่วยเขี่ยกระดูกในคอราชสีห์ตัวหนึ่ง โดยเอาไม้ค้ำปากราชสีห์ไว้ด้วย เพื่อป้องกันตนเอง

วันหนึ่ง นกโพธิสัตว์อยากลองใจราชสีห์ว่า คิดจะตอบแทนคุณบ้างหรือไม่ แต่กลับได้รับคำตอบว่าตอนเข้าไปในปากของตนแล้วยังรอดชีวิตมาได้ก็นับว่าบุญแล้ว นกจึงกล่าวติเตียนราชสีห์ผู้ไม่รู้คุณแล้วบินจากไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ราชสีห์ในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต ส่วนนกคือเราตถาคต

ขุ.ชา. จตุกกนิบาต มก. ๕๘/๔๒๖, มจ. ๒๗/๑๖๒, ปส. ๖๖/๑๙๐

๓.๑๓ ทัททรชาดก

คนอกตัญญูไม่รู้จักบุญคุณคนอื่น

ในอดีตกาล อาจารย์ทิศาปาโมกข์คนหนึ่ง สอนศิลปะแก่มาณพ ๕๐๐ คน ในป่าที่ใกล้บรรณศาลา มีเหี้ยและลูกอ่อน ๒ ตัว ราชสีห์และเสือโคร่งมาสู่ที่อยู่ของอาจารย์นั้นอยู่เป็นประจำ พระโพธิสัตว์เกิดเป็นนกกระทามา ณ ที่นั้นเป็นประจำเช่นกัน

นกกระทาได้ฟังเสียงอาจารย์บอกมนต์แก่มาณพทั้งหลาย จนจำมนต์ได้

ต่อมา มาณพทั้งหลายยังไม่ทันสำเร็จการศึกษา อาจารย์ได้ตายเสียก่อน แต่นกกระทาจำมนต์ได้ มาณพทั้งหลายจึงเรียนมนต์กับนกกระทา นกกระทาจึงอยู่ในฐานะอาจารย์

ต่อมามีงานมหรสพ พวกมาณพทั้งหลายจึงพากันไปดูมหรสพ ดาบสชั่วคนหนึ่งมาถึงบรรณศาลา เหี้ยออกมาต้อนรับ แล้วออกไปหาอาหาร ดาบสชั่วฆ่าลูกเหี้ยสองตัว ฆ่านกกระทา ฆ่าลูกโค และแม่โคกินเป็นอาหาร และนอนหลับที่โคนต้นไม้

เหี้ยกลับมาไม่พบลูก รุกขเทวาจึงเล่าให้ฟังว่า ดาบสฆ่าลูกเหี้ย นกกระทา ลูกโคและแม่โค เหี้ยคิดว่า ดาบสชั่วตื่นขึ้นมา คงฆ่าเรา จึงหนีไป

ราชสีห์และเสือโคร่งมาเยี่ยมนกกระทา แต่ไม่พบนกกระทา พบแต่ขนนกกระทาติดอยู่ที่ชฎาและเห็นกระดูกของลูกโคและแม่โค เมื่อทราบว่าดาบสชั่วฆ่าเพื่อน จึงกัดดาบสจนตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ดาบสชั่วในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ นางเหี้ยได้มาเป็นนางกีสาโคตมี เสือโคร่งได้มาเป็นพระมหาโมคคัลลานะ ราชสีห์ได้มาเป็นพระสารีบุตร อาจารย์ทิศาปาโมกข์ได้มาเป็นพระกัสสปะ นกกระทาบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๗๔๒, มจ. ๒๗/๓๑๘, ปส. ๖๕/๔๒๒

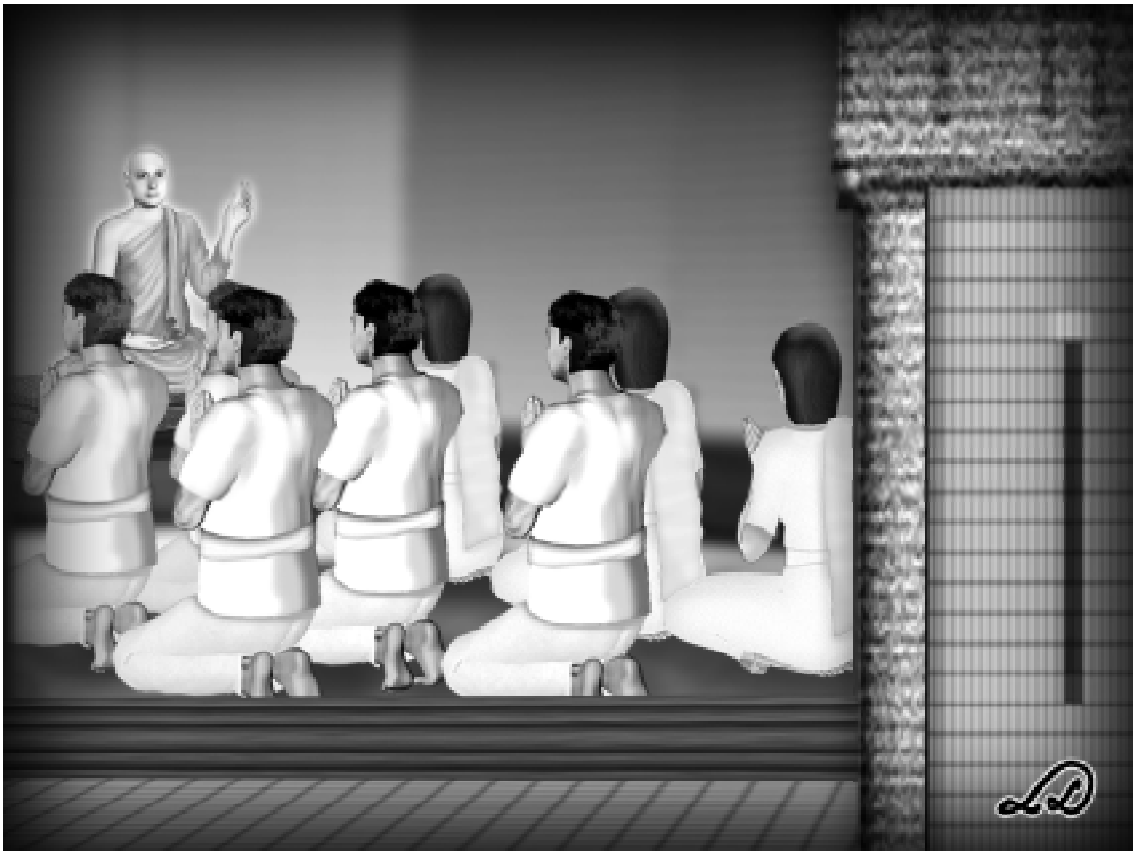
๓.๑๔ นิโครธชาดก

หลีกเลี่ยงคนอกตัญญู

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๑๐.๕ หน้า ๘๙

๓.๑๕ ดูมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา

ข้อ ๓ ตัวอย่างและโทษของผู้อกตัญญูต่อบิดามารดา หน้า ๓๒๗

มงคลที่ ๒๖
ฟังธรรมตามกาล

๑. ประเภทของผู้ฟังธรรม

๑.๑ คิลานสูตร

คนไข้และผู้เปรียบด้วยคนไข้ ๓ จำพวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงคนไข้และผู้เปรียบด้วยคนไข้ ๓ จำพวกว่า

๑. คนไข้ที่ไม่ว่าจะได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสมหรือไม่ก็ตาม ก็คงไม่หายจากอาพาธ

๒. คนไข้ที่ไม่ว่าจะได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสมหรือไม่ก็ตาม ก็คงหายจากอาพาธ

๓. คนไข้ที่ถ้าได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสม จึงหายจากอาพาธได้ แต่ถ้าไม่ได้อาหาร ยา และคนพยาบาลที่เหมาะสม ก็ไม่หายจากอาพาธ ดังนั้น เพราะรักษาคนไข้ประเภทนี้ จึงจำต้องรักษาคนไข้ประเภทอื่นด้วย

คนไข้ ๓ จำพวกนี้ก็เปรียบได้กับบุคคลที่มีอยู่ในโลกนี้ ๓ จำพวก คือ

๑. บุคคลที่ไม่ว่าจะได้พบตถาคต ได้ฟังธรรมวินัยหรือไม่ก็ตาม ก็ไม่ได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง

๒. บุคคลที่ไม่ว่าจะได้พบตถาคต ได้ฟังธรรมวินัยหรือไม่ก็ตาม ก็ได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง

๓. บุคคลที่ได้พบตถาคตได้ฟังธรรมวินัย จึงจะได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง แต่ถ้าไม่ได้พบตถาคต ไม่ได้ฟังธรรมวินัย ก็ไม่ได้ปัญญารู้ธรรมตามจริง ดังนั้น เพราะบุคคลประเภทนี้ จึงจำต้องแสดงธรรมแก่บุคคลประเภทอื่นด้วย

อัง.ติก. ปุคคลวรรค มก. ๓๔/๗๐, มจ. ๒๐/๑๖๙, ปส. ๓๖/๓๕

๑.๒ เทศนาสูตร, เขตตูปมสูตร

การแสดงธรรมเปรียบด้วยนา ๓ ชนิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ปาวาริกอัมพวันใกล้เมืองนาลันทา ผู้ใหญ่บ้านชื่อ อสิพันธกบุตรเข้าไปกราบทูลถามว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเอ็นดูมุ่งประโยชน์ต่อสรรพสัตว์มิใช่หรือ ทำไมจึงทรงแสดงธรรมโดยเคารพแก่คนบางพวก ไม่ทรงแสดงธรรมโดยเคารพแก่คนบางพวก

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ทรงเอ็นดูมุ่งประโยชน์ต่อสรรพสัตว์จริง คือทรงแสดงธรรมโดยเคารพต่อสรรพสัตว์เสมอกัน แต่ที่ทรงแสดงธรรมแก่คนบางพวกก่อน ก็ทรงเอ็นดูมุ่งประโยชน์ต่อคนเหล่านั้น ผู้พร้อมจะฟังธรรมเทศนาก่อน ทรงเปรียบให้ฟังว่า พระองค์เหมือนชาวนาที่ฉลาดเลือกหว่านพืชในนาชั้นดีก่อน แล้วหว่านในนา

ชั้นปานกลาง ส่วนนาชั้นเลวซึ่งมีดินแข็ง ดินเค็ม พื้นดินไม่ดีนั้น ชาวนาจะหว่านพืชบ้าง ไม่หว่านพืชบ้างก็ได้

นอกจากนี้ยังทรงอุปมาด้วยคนตักน้ำใส่โอ่ง ๓ ชนิด คือ

๑. โอ่งไม่ร้าว น้ำไม่ซึม

๒. โอ่งไม่ร้าว แต่น้ำซึมออกได้

๓. โอ่งร้าว และน้ำซึมออกได้

โอ่ง ๓ ชนิดนี้แม้คนตักน้ำจะใส่น้ำลงเท่าๆ กัน ก็ย่อมรับน้ำไว้ได้ไม่เท่ากัน ข้อนี้ฉันใด ผู้ฟังพระธรรมเทศนาก็รับธรรมไว้ได้ไม่เท่ากัน ฉันนั้น

สัง.สฬา. คามณิสังยุต มก. ๒๙/๑๙๓, มจ. ๑๘/๔๐๔, ปส. ๒๙/๒๓๙

๑.๓ อวกุชชิตสูตร, อวกุชชสูตร

ผู้มีปัญญา ๓ จำพวก

๑. บุคคลมีปัญญาดังหม้อคว่ำ คือ ขณะฟังธรรมหรือเมื่อเลิกฟังก็ไม่ใส่ใจ เหมือนราดน้ำลงไปบนหม้อคว่ำ น้ำย่อมไหลไปไม่ขังอยู่

๒. บุคคลมีปัญญาดังหน้าตัก คือ ขณะฟังธรรมก็ใส่ใจ แต่เมื่อเลิกฟังก็ไม่ใส่ใจ เหมือนวางของไว้บนตัก พอลุกขึ้นของนั้นก็ตกไป

๓. บุคคลมีปัญญามาก (เหมือนหม้อหงาย) คือ ขณะฟังธรรมหรือเลิกฟังก็ยังใส่ใจอยู่ เหมือนเทน้ำลงไปในหม้อ น้ำย่อมขังอยู่

อัง.ติก. ปุคคลวรรค มก. ๓๔/๙๘, มจ. ๒๐/๑๘๐, ปส. ๓๖/๕๕

๑.๔ ปริสาสูตร

บริษัท ๓ จำพวก

๑. บริษัทที่แนะนำยาก

๒. บริษัทที่แนะนำง่าย

๓. บริษัทที่แนะนำแต่พอประมาณก็รู้ได้

อัง.ติก. โยธาชีววรรค มก. ๓๔/๕๗๓, มจ. ๒๐/๓๘๔, ปส. ๓๖/๓๗๘

๑.๕ ทุกถาสูตร, ทุกกถาสูตร

พูดดีเป็นชั่ว และพูดดีเป็นดี

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้อยคำเป็นเรื่องไม่ดีสำหรับบุคคล ๕ จำพวก เมื่อเทียบบุคคลกับบุคคล คือ

๑. ถ้อยคำปรารภศรัทธา เป็นถ้อยคำไม่ดีแก่ผู้ไม่มีศรัทธา

๒. ถ้อยคำปรารภศีล เป็นถ้อยคำไม่ดีแก่ผู้ทุศีล

๓. ถ้อยคำปรารภพาหุสัจจะ เป็นถ้อยคำไม่ดีแก่ผู้ได้สดับน้อย

๔. ถ้อยคำปรารภจาคะ เป็นถ้อยคำไม่ดีแก่ผู้ตระหนี่
๕. ถ้อยคำปรารภปัญญา เป็นถ้อยคำไม่ดีแก่ผู้ทรามปัญญา

ถ้อยคำเป็นเรื่องดีสำหรับบุคคล ๕ จำพวก เมื่อเทียบบุคคลกับบุคคล คือ
๑. ถ้อยคำปรารภศรัทธา เป็นถ้อยคำดีแก่ผู้มีศรัทธา
๒. ถ้อยคำปรารภศีล เป็นถ้อยคำดีแก่ผู้มีศีล
๓. ถ้อยคำปรารภพาหุสัจจะ เป็นถ้อยคำดีแก่ผู้ได้สดับมาก
๔. ถ้อยคำปรารภจาคะ เป็นถ้อยคำดีแก่ผู้มีจาคะ
๕. ถ้อยคำปรารภปัญญา เป็นถ้อยคำดีแก่ผู้มีปัญญา

อัง.ปัญจก. สัทธัมมวรรค มก. ๓๖/๓๒๙, มจ. ๒๒/๒๕๘

๑.๖ ธัมมัสสวนวัตถุ

การฟังธรรม

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการฟังธรรม และตรัสพระธรรมเทศนาแก่ภิกษุทั้งหลายมีใจความว่า คนส่วนมากติดอยู่ในภพ มีเพียงส่วนน้อยที่จะได้ไปพระนิพพาน หากคนใดสามารถฟังธรรมแล้วปฏิบัติตามได้ ก็จะสามารถข้ามบ่วงมารที่ข้ามได้ยาก จนไปถึงพระนิพพานได้

ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๑/๓๕๗, มจ. ๒๕/๕๕, ปส. ๔๙/๓๑๔

๑.๗ อาวรณตาสูตร, โวโรปิตสูตร

ผู้ควรและไม่ควรเข้าถึงธรรม

บุคคลแม้ได้ฟังธรรม ก็ไม่เข้าถึงธรรม ๖ จำพวก คือ
๑. เป็นผู้ฆ่ามารดา
๒. เป็นผู้ฆ่าบิดา
๓. เป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์
๔. เป็นผู้ยังพระโลหิตของพระตถาคตให้ห้อขึ้น
๕. เป็นผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน
๖. เป็นผู้มีปัญญาทราม โง่เขลา

ส่วนบุคคลที่ฟังธรรมแล้วควรเข้าถึงธรรม มีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ฉักก. สีติวรรค มก. ๓๖/๘๑๕, มจ. ๒๒/๖๑๒, ปส. ๔๑/๒๔๓

๑.๘ ปัญจอุปาสกวัตถุ

อุบาสก ๕ คน มาฟังธรรมแต่มีพฤติกรรมที่ต่างกัน

เมื่อพระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภอุบาสก ๕ คน ที่มาฟังธรรมแต่มี

พฤติกรรมแตกต่างกัน จึงทรงแสดงธรรมแก่พระอานนท์ว่า อุบาสกที่มาฟังธรรม

คนหนึ่งหลับเพราะเป็นงูมา ๕๐๐ ชาติ

คนหนึ่งขีดแผ่นดินเพราะเป็นไส้เดือนมา ๕๐๐ ชาติ

คนหนึ่งเขย่าต้นไม้เพราะเป็นลิงมา ๕๐๐ ชาติ

คนหนึ่งแหงนดูอากาศเพราะเป็นหมอดูมา ๕๐๐ ชาติ

อีกคนหนึ่งฟังธรรมโดยเคารพ เพราะเคยเป็นพราหมณ์ผู้ท่องมนต์มา ๕๐๐ ชาติ

แล้วตรัสพระคาถาว่า ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี ผู้จับเสมอด้วยโทสะไม่มี ข่ายเสมอด้วยโมหะไม่มี แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี

จบพระธรรมเทศนา อุบาสกผู้ฟังธรรมโดยเคารพ ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. มลวรรค มก. ๔๓/๔๒, มจ. ๒๕/๑๑๐, ปส. ๕๑/๒๔๐

๑.๙ อุคฆฏิตัญญูสูตร

บุคคล ๔ จำพวกที่ได้ตรัสรู้ธรรม

๑. อุคฆฏิตัญญูบุคคล คือ บุคคลตรัสรู้ธรรม ขณะที่ท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง

๒. วิปจิตัญญูบุคคล คือ บุคคลตรัสรู้ธรรม ต่อเมื่อท่านแจกแจงความโดยพิสดาร

๓. เนยยบุคคล คือ บุคคลตรัสรู้ธรรมตามลำดับขั้นตอน ต้องเรียน ต้องสอบถาม ต้องใส่ใจโดยแยบคาย ต้องคบหาอยู่ใกล้กัลยาณมิตร

๔. ปทปรมบุคคล คือ บุคคลฟังมากก็ดี พูดมากก็ดี ทรงจำมากก็ดี สอนมากก็ดี ยังไม่ตรัสรู้ธรรมในชาตินั้น

อัง.จตุกก. ปุคคลวรรค มก. ๓๕/๓๕๐, มจ. ๒๑/๒๐๒, ปส. ๓๘/๘๐

๒. ธรรมที่ควรฟังและหลักในการตัดสินธรรมวินัย

๒.๑ อาณีสูตร

การตอกลิ่ม

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ พระเชตวันมหาวิหาร ความว่า ในอนาคตกาล ผู้คนจะไม่ชอบฟังคาถาของพระบรมศาสดา ไม่สนใจเล่าเรียน แต่จะชอบฟังคาถาของนักปราชญ์รุ่นใหม่มากกว่า ซึ่งเป็นหลักธรรมเพียงเปลือกนอก เหมือนสมัยหนึ่ง ตะโพนของพวกกษัตริย์นามว่า ทสารหะแตกก็นำลิ่มอื่นมาตอก ต่อมา แม้โครงตะโพนเก่าก็หายไป เหลือแต่โครงลิ่มใหม่

ดังนั้น ชนทั้งหลายพึงสนใจเล่าเรียนคาถาของพระตถาคตไว้ อย่าปล่อยให้สูญหาย เหมือนโครงของตะโพน เพราะคาถาของพระตถาคตจะนำไปสู่พระนิพพาน

สัง.นิ. โอปัมมสังยุต มก. ๒๖/๗๓๗, มจ. ๑๖/๓๑๗

๒.๒ สังขิตตสูตร

หลักตัดสินว่าสิ่งใดเป็นธรรมวินัย

พระนางปชาบดีโคตมีเข้าเฝ้าทูลถามพระบรมศาสดา ขอให้ทรงแสดงธรรมโดยย่อว่าสิ่งใดเป็นธรรมวินัย เป็นคำสอนของพระองค์ มีใจความว่า

ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด
ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อประกอบสัตว์ไว้ ไม่เป็นไปเพื่อพรากสัตว์ออก
ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อสั่งสมกิเลส ไม่เป็นไปเพื่อไม่สั่งสมกิเลส
ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อเป็นผู้มักมาก ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มักน้อย
ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความไม่สันโดษ ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้สันโดษ
ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไม่เป็นไปเพื่อความสงัด
ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ไม่เป็นไปเพื่อการปรารภความเพียร
ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงยาก ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นคนเลี้ยงง่าย
ท่านพึงทรงจำไว้ว่า นี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสอนของพระบรมศาสดา

อัง.อัฏฐก. สัปปุริสวรรค มก. ๓๗/๕๕๗, มจ. ๒๓/๓๓๘, ปส. ๔๓/๗๘

๒.๓ เภสัชชขันธกะ

พระพุทธานุญาตมหาประเทศ ๔

ภิกษุมีความสงสัยในพุทธบัญญัติในบางสิ่งบางอย่างว่า พระบรมศาสดาทรงอนุญาตหรือไม่ พระองค์ทรงประทานหลักสำคัญไว้เป็นข้ออ้าง ๔ ข้อ คือ

๑. สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามไว้ว่าสิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย

๒. สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามไว้ว่าสิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย

๓. สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่าสิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย

๔. สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่าสิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย

วิ.ม. เภสัชชขันธกะ มก. ๗/๑๖๑, มจ. ๕/๑๓๙, ปส. ๖/๗๗

๒.๔ มหาปรินิพพานสูตร

มหาประเทศ ๔

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับ ณ อานันทเจดีย์ในโภคนคร ทรงแสดงมหาปเทส ๔ (ข้ออ้างใหญ่) แก่ภิกษุสงฆ์เพื่อการตกลงใจ ตัดสินว่าอะไรเป็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า อะไรไม่ใช่ มีใจความสำคัญว่า

ถ้ามีใครมาอ้างพระบรมศาสดา อ้างสงฆ์ อ้างคณะ หรืออ้างบุคคลก็ดีว่า เขาได้รับฟังมาจากพระบรมศาสดา หรือจากสงฆ์ จากพระเถระเป็นจำนวนมากผู้เป็นพหูสูต ทรงธรรม ทรงวินัย (จากคณะ) หรือจากภิกษุเถระรูปเดียว ผู้เป็นพหูสูต ทรงธรรม ทรงวินัย (จากบุคคล) แสดงว่า นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระบรมศาสดา อย่ารีบรับ หรืออย่ารีบปฏิเสธข้ออ้างนั้น พึงสอบในพระสูตร พึงเทียบในวินัย

ถ้าลงกันไม่ได้ก็ขอให้เข้าใจว่า นั่นไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ไม่ใช่คำสอนของพระบรมศาสดา

ถ้าลงกันได้ก็ขอให้เข้าใจว่า นั่นเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระบรมศาสดา

ที.ม. มก. ๑๓/๒๙๓, มจ. ๑๐/๑๓๔, ปส. ๑๓/๓๖๔

๒.๕ สัตถุสาสนสูตร

ลักษณะตัดสินธรรมวินัย

ครั้งนั้นแล ท่านพระอุบาลีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้วจะพึงหลีกออกไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อุบาลี เธอรู้ธรรมเหล่าใดว่า ธรรมเหล่านี้ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้ให้ดีว่า นี้ไม่ใช่ธรรม นี้ไม่ใช่วินัย นี้ไม่ใช่สัตถุศาสน์ (คำสอนของพระบรมศาสดา)

แต่เธอรู้ธรรมเหล่าใดว่า ธรรมเหล่านี้เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายอย่างที่สุด เพื่อคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เธอพึงทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้ให้ดีว่า นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นสัตถุศาสน์

อัง.สัตตก. วินัยธรวรรค มก. ๓๗/๒๘๑, มจ. ๒๓/๑๗๘

๒.๖ มหาปเทสสูตร

มหาประเทศ ๔

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักพิจารณาว่า สิ่งใดควรหรือไม่ควร โดยใช้มหาประเทศ ๔

ตัวอย่างหลักการพิจารณาข้อหนึ่ง คือ ภิกษุหนึ่งกล่าวว่า ภิกษุผู้นี้เป็นเถระรูปหนึ่ง อยู่ในอาวาสชื่อโน้น เป็นพหูสูตชำนาญในนิกาย ทรงธรรม ทรงวินัย ข้าพเจ้าได้สดับมา รับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า นี้เป็นธรรม เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระบรมศาสดา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายไม่พึงยินดี ไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้ว พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วพึงเทียบเคียงในพระสูตร สอบสวนในพระวินัย หากเทียบเคียงได้ในพระสูตร สอบสวนได้ในพระวินัย ข้อนี้พึงสันนิษฐานได้ว่า นี้เป็นคำของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นแน่แท้

อัง.จตุกก. สัญเจตนิยวรรค มก. ๓๕/๔๓๑, มจ. ๒๑/๒๕๓, ปส. ๓๘/๑๓๔, วิ.ม. มก. ๑/๗๕๒

๒.๗ ปาสาทิกสูตร

วิธีสอบสวนพระธรรม

พระบรมศาสดาตรัสแนะวิธีการสอบสวนพระธรรม เมื่อพระสงฆ์เพื่อนพรหมจารีกล่าวธรรม

๑. ถ้ารู้สึกว่า ถือเอาอรรถะผิด ยกพยัญชนะผิด ก็ไม่พึงเห็นด้วยหรือคัดค้าน พึงกล่าวกะเธอว่า พยัญชนะนี้กับพยัญชนะอีกอันหนึ่งของอรรถะนี้ และอรรถะนี้กับอรรถะอีกอันหนึ่งของพยัญชนะนี้ อย่างไหนจะชอบด้วยอุบายกว่ากัน

ถ้าผู้กล่าวธรรมกล่าวว่า พยัญชนะนี้ อรรถะนี้ ชอบด้วยอุบายกว่า ก็ไม่พึงยกย่องหรือคัดค้าน พึงกำหนดหมายให้ดี เพื่อพิจารณาอรรถะและพยัญชนะนั้นๆ (คำว่าพยัญชนะ หมายถึง ตัวอักษรหรือถ้อยคำ อรรถะ หมายถึง ความหมายของตัวอักษรหรือถ้อยคำ)

๒. ถ้ารู้สึกว่า ถือเอาอรรถะผิด ยกพยัญชนะถูก ก็พึงสอบถามอรรถะของพยัญชนะ ๒ ฝ่าย ว่าอันไหนจะชอบด้วยอุบายกว่ากัน แล้วพิจารณา (เหมือนข้อ ๑)

๓. ถ้ารู้สึกว่า ถือเอาอรรถะถูก ยกพยัญชนะผิด ก็พึงสอบถามพยัญชนะ ๒ ฝ่าย ของอรรถะนี้ว่าอันไหนจะชอบด้วยอุบายกว่ากัน แล้วพิจารณา (เหมือนข้อ ๑)

๔. ถ้ารู้สึกว่า ถือเอาอรรถะถูก พยัญชนะถูก ก็พึงอนุโมทนา

ที.ปา. มก. ๑๕/๒๗๓, มจ. ๑๑/๑๓๘, ปส. ๑๕/๑๘๙

๓. ผู้ฟังธรรมที่ดีและเลว

๓.๑ ปฐมสัทธัมมนิยามสูตร

ธรรมของผู้เข้าถึงกุศลและไม่เข้าถึงกุศล

บุคคลผู้ควรเข้าถึงกุศลธรรม ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ

๑. บุคคลย่อมไม่พูดมาก

๒. บุคคลไม่พูดคำพูดที่ผู้อื่นพูดแล้วมาก

๓. บุคคลไม่พูดปรารภตน

๔. บุคคลเป็นผู้ไม่มีจิตฟุ้งซ่านฟังธรรม

๕. บุคคลเป็นผู้มีจิตแน่วแน่มนสิการโดยอุบายแยบคาย

บุคคลผู้ไม่ควรเข้าถึงกุศลธรรม ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ มีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. สัทธัมมวรรค มก. ๓๖/๓๑๙, มจ. ๒๒/๒๔๙, ปส. ๔๐/๑๕๗

๓.๒ ทุติยสัทธัมมนิยามสูตร

ธรรมของผู้เข้าถึงกุศลและไม่เข้าถึงกุศล

บุคคลผู้ควรเข้าถึงกุศลธรรม ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ

๑. บุคคลย่อมไม่พูดมาก

๒. ไม่พูดคำที่ผู้อื่นพูดแล้วมาก
๓. ไม่พูดปรารภตน (ไม่วิพากษ์วิจารณ์ตน)
๔. เป็นผู้มีปัญญา
๕. ไม่เป็นผู้มีความถือตัวว่า เข้าใจในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ
บุคคลผู้ไม่ควรเข้าถึงกุศลธรรม ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ มีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. สัทธัมมวรรค มก. ๓๖/๓๒๐, มจ. ๒๒/๒๕๐, ปส. ๔๐/๑๕๗

๓.๓ ตติยสัมธัมมนิยามสูตร

ธรรมของผู้เข้าถึงกุศลและไม่เข้าถึงกุศล

บุคคลผู้ควรเข้าถึงกุศลธรรม ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ
๑. ไม่เป็นผู้ลบหลู่คุณท่านเมื่อฟังธรรม
๒. เป็นผู้อันความลบหลู่ไม่ครอบงำ ไม่มีจิตแข่งดีฟังธรรม
๓. เป็นผู้ไม่แสวงโทษ ไม่มีจิตกระทบในผู้แสดงธรรม ไม่มีจิตกระด้าง
๔. เป็นผู้มีปัญญา ไม่โง่เขลา
๕. ไม่เป็นผู้มีความถือตัวว่า เข้าใจในสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ
บุคคลผู้ไม่ควรเข้าถึงกุศลธรรม ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ มีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. สัทธัมมวรรค มก. ๓๖/๓๒๒, มจ. ๒๒/๒๕๑, ปส. ๔๐/๑๕๘

๓.๔ พระเอกุทานเถระ

ผู้ฟังธรรมแล้วเห็นธรรมเป็นผู้ทรงธรรม

พระเอกุทานเถระอยู่ในป่าแห่งหนึ่งเพียงองค์เดียว ท่านเชี่ยวชาญธรรม เพียงอุทานเดียวซึ่งมีใจความว่า ความโศกทั้งหลายย่อมไม่มีแก่บุคคลที่มีจิตมั่นคง ไม่ประมาท เป็นมุนี ศึกษาในทางแห่งการปฏิบัติทางใจ ผู้คงที่ระงับแล้ว มีสติทุกเมื่อ

วันหนึ่ง มีภิกษุผู้ทรงพระไตรปิฎก ๒ รูป มีบริวารรูปละห้าร้อย ไปสู่ที่อยู่ของท่าน ท่านให้การต้อนรับแล้วบอกว่า ในวันฟังธรรมเมื่อท่านกล่าวธรรม มีเทวดาสาธุการบันลือลั่นเป็นเสียงอันเดียวกัน และขอฟังธรรม

เมื่อภิกษุทั้ง ๒ รูป แสดงธรรม พวกเทวดาไม่สาธุการ บริวารของภิกษุทั้งสองนั้นติเตียนพวกเทวดาว่าให้สาธุการด้วยเห็นแก่หน้ากัน แล้วกราบทูลความนั้นแด่พระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ทรงยกย่องผู้เรียนคาถาแม้เพียงคาถาเดียว แล้วแทงตลอดสัจจะทั้งหลายว่าเป็นผู้ทรงธรรม

ขุ.ธ. ธัมมัฏฐวรรค มก. ๔๓/๗๓, มจ. ๒๕/๑๑๓, ปส. ๕๑/๒๗๓

๓.๕ อตุลอุบาสก

ไม่ถูกใจผู้แสดงธรรม

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภอุบาสกชื่อ อตุลละ ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า อตุลละเป็นชาวกรุงสาวัตถี วันหนึ่งปรารถนาจะฟังธรรม จึงพาบริวารเข้าไปยังสำนักพระเรวตเถระ แต่พระเถระไม่กล่าวอะไรเลย เพราะท่านเป็นผู้ยินดีในการหลีกเร้น เขาโกรธจึงลุกขึ้น แล้วไปยังสำนักพระสารีบุตร

พระสารีบุตรแสดงอภิธรรมอย่างมากมาย ซึ่งล้วนละเอียดลึกซึ้งยิ่งนัก อตุลละกำหนดอภิธรรมไม่ได้จึงโกรธ แล้วเข้าไปยังสำนักพระอานนทเถระ

พระอานนท์แสดงธรรมแต่น้อยๆ ให้เข้าใจ แม้กระนั้นพวกเขาก็ยังโกรธว่า แสดงธรรมน้อยนัก จึงเข้าไปยังสำนักพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงทราบความที่เขาไปหาพระเถระทั้งหลาย จึงตรัสว่า การนินทาและสรรเสริญนั้นเป็นของเก่ามีมานาน ชนทั้งหลายย่อมนินทาทั้งผู้นิ่ง ทั้งคนพูดมาก และคนพูดน้อย ผู้ไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก การนินทาและสรรเสริญของคนพาลไม่เป็นประมาณ แต่การติเตียนและสรรเสริญของบัณฑิตนั้นควรใส่ใจ

ขุ.ธ. โกธวรรค มก. ๔๒/๔๖๒, มจ. ๒๕/๑๐๓, ปส. ๕๑/๑๙๖

๔. วิธีการฟังธรรม

๔.๑ สุสสูสาสูตร

เหตุที่พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้งและไม่แจ่มแจ้ง

เหตุที่บุคคลฟังพระธรรมเทศนาแล้วแจ่มแจ้ง คือ

๑. เมื่อบุคคลอื่นแสดงธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมฟังด้วยดี

๒. ย่อมเงี่ยโสตลงฟัง

๓. เข้าไปตั้งจิตเพื่อรู้ทั่วถึง

๔. ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์

๕. ละทิ้งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

๖. เป็นผู้ประกอบด้วยข้อพินิจที่เกื้อกูลแก่การบรรลุอริยสัจ ๔

เหตุที่บุคคลฟังพระธรรมเทศนาแล้วไม่แจ่มแจ้ง มีเนื้อความตรงกันข้าม

อัง.ฉักก. ลีติวรรค มก. ๓๖/๘๑๖, มจ. ๒๒/๖๑๓, ปส. ๔๑/๒๔๓

๔.๒ ปุณณิยสูตร

เหตุปัจจัยที่การฟังธรรมแจ่มแจ้งและไม่แจ่มแจ้ง

พระปุณณิยะเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลถามถึงเหตุปัจจัยที่บางครั้งพระธรรมเทศนาก็แจ่มแจ้ง บางครั้งก็ไม่แจ่มแจ้ง

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า เหตุปัจจัยที่ทำให้พระธรรมเทศนาแจ่มแจ้ง คือ

๑. ภิกษุเป็นผู้มีศรัทธา

๒. เข้าไปหา

๓. เข้าไปนั่งใกล้

๔. สอบถาม

๕. เงี่ยโสตลงสดับธรรม

๖. ฟังแล้วทรงจำไว้

๗. พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้

๘. รู้อรรถรู้ธรรมแล้วปฏิบัติสมควรแก่ธรรม

อัง.อัฏฐก. สติวรรค มก. ๓๗/๖๗๑, มจ. ๒๓/๔๐๖, ปส. ๔๓/๑๓๘

๔.๓ จังกีสูตร

การศึกษากับการบรรลุธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จไปยังโกศลชนบท จังกีพราหมณ์พร้อมด้วยพราหมณ์ทั้งหลาย จึงไปเข้าเฝ้า ขณะนั้นมีมาณพผู้หนึ่งชื่อ กาปทิกะ ทูลถามถึงการบรรลุสัจจะ (การทำให้แจ้งซึ่งผล)

พระบรมศาสดาตรัสตอบถึงธรรมมีอุปการะมากแก่การบรรลุสัจจะ ได้แก่

๑. ศรัทธา

๒. การเข้าไปหา

๓. การเข้าไปนั่งใกล้

๔. การเงี่ยโสตลง

๕. การฟังธรรม

๖. การทรงจำ

๗. ปัญญาใคร่ครวญเนื้อธรรม

๘. ธรรมที่ควรแก่การเพ่งพินิจ

๙. ฉันทะ

๑๐. ความอุตสาหะ

๑๑. ปัญญาเครื่องพิจารณา

๑๒. ความเพียร

และการบรรลุสัจจะนี้สามารถกระทำได้โดยการเสพจนคุ้น การเจริญและการทำให้มากซึ่งธรรม

ม.ม. พราหมณวรรค มก. ๒๑/๓๔๙, มจ. ๑๓/๕๔๒, ปส. ๒๐/๒๔๕

๔.๔ อานันทสูตร

เหตุที่ฟังธรรมแล้วไม่หลงลืม

พระสารีบุตรถามพระอานนท์ว่า ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ภิกษุฟังธรรมแล้วไม่หลงลืม ย่อมขึ้นใจ พระอานนท์ตอบว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เล่าเรียนธรรม
๒. แสดงธรรมที่เรียนมาโดยพิสดาร
๓. บอกสอนธรรมที่ได้ฟังได้เรียนมาโดยพิสดาร
๔. สาธยายธรรมที่ได้ฟังได้เรียนมาโดยพิสดาร
๕. ตรึกตรองเพ่งด้วยใจซึ่งธรรมที่ได้ฟังได้เรียนมา
๖. จำพรรษาอยู่ในอาวาสที่มีภิกษุผู้เป็นเถระผู้เป็นพหูสูต

อัง.ฉักก. ธรรมิกวรรค มก. ๓๖/๖๘๓, มจ. ๒๒/๕๑๙, ปส. ๔๑/๑๓๗

๕. การฟังธรรมกับอายุของพระศาสนา

๕.๑ ปฐมสัทธัมมสัมโมสสูตร

เหตุเสื่อมและเหตุไม่เสื่อมแห่งศาสนา

เหตุแห่งความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม เพราะภิกษุมีลักษณะดังนี้ คือ

๑. ไม่ฟังธรรมโดยเคารพ
๒. ไม่เล่าเรียนธรรมโดยเคารพ
๓. ไม่ทรงจำธรรมโดยเคารพ
๔. ไม่ใคร่ครวญอรรถแห่งธรรมที่ทรงจำไว้โดยเคารพ
๕. รู้อรรถรู้ธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมโดยเคารพ

เหตุแห่งความไม่ลบเลือนเสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม เพราะภิกษุมีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. สัทธัมมวรรค มก. ๓๖/๓๒๓, มจ. ๒๒/๒๕๒, ปส. ๔๐/๑๖๒

๕.๒ ทุติยสัทธัมมสัมโมสสูตร

เหตุเสื่อมและเหตุไม่เสื่อมแห่งศาสนา

เหตุแห่งความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม เพราะภิกษุมีลักษณะดังนี้ คือ

๑. ไม่เล่าเรียนธรรม
๒. ไม่แสดงธรรมตามที่ได้ฟังมา เล่าเรียนมา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร
๓. ไม่บอกธรรมตามที่ได้ฟังมา เล่าเรียนมา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร
๔. ไม่ทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังมา เล่าเรียนมา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร

๕. ไม่ตรึกตรองไม่เพ่งดูด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา เล่าเรียนมาโดยพิสดาร
เหตุแห่งความไม่ลบเลือนเสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม เพราะภิกษุมีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. สัทธัมมวรรค มก. ๓๖/๓๒๔, มจ. ๒๒/๒๕๓, ปส. ๔๐/๑๖๒

๕.๓ ตติยสัทธัมมสัมโมสสูตร

เหตุเสื่อมและไม่เสื่อมแห่งศาสนา

เหตุแห่งความลบเลือนเสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม เพราะภิกษุมีลักษณะดังนี้ คือ
๑. เล่าเรียนแล้วทรงจำไว้ไม่ดี
๒. เป็นผู้ว่ายาก
๓. ผู้เป็นพหูสูตไม่บอกพระสูตรแก่ผู้อื่นโดยเคารพ
๔. ผู้เป็นเถระ มักมาก ย่อหย่อน ไม่ปรารภความเพียร
๕. เมื่อสงฆ์แตกกัน ย่อมด่าแช่ง ทอดทิ้งกัน ผู้ที่ไม่เลื่อมใสย่อมไม่เลื่อมใส ผู้ที่เลื่อมใสย่อมเหินห่าง
เหตุแห่งความไม่ลบเลือนไม่เสื่อมสูญแห่งพระสัทธรรม เพราะภิกษุมีลักษณะตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. สัทธัมมวรรค มก. ๓๖/๓๒๖, มจ. ๒๒/๒๕๕, ปส. ๔๐/๑๖๗

๖. ตัวอย่างและอานิสงส์ของการฟังธรรม

๖.๑ ธัมมัสสวนสูตร

อานิสงส์แห่งการฟังธรรม ๕ ประการ

๑. ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๒. ย่อมเข้าใจชัดในสิ่งที่ได้ฟังแล้ว
๓. ย่อมบรรเทาความสงสัยเสียได้
๔. ย่อมทำความเห็นให้ตรง
๕. จิตของผู้ฟังย่อมเลื่อมใส

อัง.ปัญจก. กิมพิลวรรค มก. ๓๖/๔๔๘, มจ. ๒๒/๓๔๔

๖.๒ โสตานุคตสูตร

อานิสงส์ของการฟังธรรม ๔ ประการ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า การฟังธรรมโดยเคารพมีอานิสงส์ คือ
๑. เมื่อตายไปย่อมเกิดในเทวโลก เมื่อสติบังเกิดขึ้น ย่อมบรรลุคุณวิเศษโดยเร็วพลัน
๒. เมื่อตายไปย่อมเกิดในเทวโลก เมื่อภิกษุผู้มีฤทธิ์มาแสดงธรรมแก่หมู่เทพแล้ว ย่อมบรรลุคุณวิเศษโดยเร็วพลัน

๓. เมื่อตายไปย่อมเกิดในเทวโลก เมื่อเทพบุตรแสดงธรรมแก่หมู่เทพแล้ว ย่อมบรรลุคุณวิเศษโดยเร็วพลัน

๔. เมื่อตายไปย่อมเกิดในเทวโลก เมื่อเทพผู้เกิดก่อนกล่าวเตือนก็จะระลึกได้แล้ว ย่อมบรรลุคุณวิเศษโดยเร็วพลัน

อัง.จตุกก. มหาวรรค มก. ๓๕/๔๗๐, มจ. ๒๑/๒๗๖, ปส. ๓๘/๑๕๖

๖.๓ พระปิณฑปาติกเถระ

พระเถระถูกงูพิษกัดแต่ฟังธรรมจนจบ

เล่ากันว่า ภิกษุ ๓๐ รูป เข้าจำพรรษากำลังจะฟังธรรม พระปิณฑปาติกเถระผู้มานั่งฟังธรรมทีหลัง ถูกงูกัดจนเนื้อหลุดในขณะนั้น แต่มิได้บอกใคร จับงูใส่ย่ามแล้วนั่งฟังธรรมจนจบ

ในขณะรุ่งอรุณ พระเถระได้บรรลุอนาคามิผล ด้วยอานิสงส์แห่งการฟังธรรม ทำให้พิษของงูไหลออกจากแผล

อัง.ติก. มโนรถปูรณี มก. ๓๔/๑๙๖, ปส. ๓๖/๑๒๙

๖.๔ หญิงชาวบ้านกาหุมพระ

หญิงชาวบ้านเลือกฟังธรรมก่อนชีวิตของลูก

หญิงชาวบ้านกาหุมพระคนหนึ่ง ได้อุ้มลูกขึ้นสะเอวไปที่ภูเขาจิตตละ ด้วยคิดว่าจะฟังธรรม ให้ทารกนอนอยู่ใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง แล้วก็ยืนฟังธรรม

พอถึงเวลากลางคืน มีงูตัวหนึ่งมากัดทารกนั้นต่อหน้านาง แล้วงูก็หนีไป หญิงนั้นจึงคิดว่า ถ้าเราจะบอกว่า ลูกของเราถูกงูกัดก็จะเสียการฟังธรรม เมื่อเรายังเวียนตายเวียนเกิดอยู่ ลูกเราคนนี้ก็ได้เกิดเป็นลูกเราหลายครั้งหลายหนแล้ว เราจะฟังธรรม คิดดังนั้นแล้ว ก็ยืนฟังธรรมอยู่จนตลอดราตรี แล้วได้สำเร็จโสดาปัตติผล

พออรุณขึ้น ก็กำจัดพิษงูออกไปจากบุตรด้วยสัจกริยา แล้วก็อุ้มบุตรกลับบ้าน

อัง.ติก. มโนรถปูรณี มก. ๓๔/๑๙๘, ปส. ๓๖/๑๓๐

๖.๕ พระธัมมสัญญกเถระ

ผลแห่งการฟังธรรม

พระธรรมสัญญกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

ครั้งหนึ่ง ได้มีการฉลองต้นมหาโพธิ์แห่งพระผู้มีพระภาคพระนามว่า วิปัสสี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เจริญที่สุดในโลก ทรงองอาจกว่านรชน ปรากฏเหมือนว่าประทับอยู่ที่ต้นโพธิ์ สมัยนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้ามีหมู่ภิกษุแวดล้อม ทรงประกาศสัจจะ ๔

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ทรงทำลายกิเลสดุจหลังคาได้แล้ว ทรงแสดงโดยย่อ และทรงแสดงโดยพิสดาร ทรงช่วยมหาชนให้สงบเย็น

ข้าพเจ้าได้ฟังธรรมของพระองค์ผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้คงที่ ถวายอภิวาทแทบพระบาทของพระบรมศาสดาแล้วบ่ายหน้าหลีกไปทางทิศเหนือ

ในกัปที่ ๙๑ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ฟังธรรมในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการฟังธรรม

ในกัปที่ ๓๓ นับจากกัปนี้ไป ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิองค์หนึ่ง มีพระนามว่า สุตวา เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีพลานุภาพมาก

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. ปทุมเกสริยวรรค มก. ๗๑/๗๕๓, มจ. ๓๒/๔๖๔, ปส. ๘๓/๖๔

๖.๖ พระสัจจสัญญกเถระ

ผลแห่งการทรงจำธรรม

พระสัจจสัญญกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

พระผู้มีพระภาคพระนามว่า เวสสภู มีหมู่ภิกษุแวดล้อม ทรงแสดงอริยสัจช่วยมหาชนให้สงบเย็น

ข้าพเจ้าถึงความเป็นคนน่าสงสารอย่างยิ่ง ได้ไปสู่ที่ประชุม นั่งฟังธรรมของพระบรมศาสดา

ข้าพเจ้าครั้นได้ฟังธรรมของพระบรมศาสดานั้นละโลกแล้ว ได้ไปเกิดยังเทวโลก อยู่ในเทพบุรีนั้นตลอด ๓๐ กัป

ในกัปที่ ๓๑ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ความทรงจำไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งสัจจ-สัญญา (การได้ความทรงจำในสัจจะ)

ในกัปที่ ๒๖ นับจากกัปนี้ไป ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า เอกผุสสตะ ทรงเป็นใหญ่ในหมู่ชน มีพลานุภาพมาก

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. หัตถิวรรค มก. ๗๑/๖๓๐, มจ. ๓๒/๓๘๑, ปส. ๘๒/๙๐

๖.๗ พระโฆสสัญญาเถระ

ผลแห่งความเลื่อมใสในเสียงแสดงธรรม

พระโฆสสัญญกเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

เมื่อชาติก่อน ข้าพเจ้าเป็นนายพรานเนื้อเที่ยวอยู่ในป่าใหญ่ ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ปราศจากธุลี คือ กิเลส ซึ่งหมู่เทวดาห้อมล้อมแล้ว ทรงประกาศสัจจะ ๔ ทรงแสดงอมตบทอยู่

ข้าพเจ้าได้ฟังธรรมอันไพเราะของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ของโลก พระนามว่า สิขี จึงทำจิตให้เลื่อมใสในพระสุรเสียงและในพระองค์ ผู้หาใครเสมอเหมือนและเปรียบเทียบมิได้ ครั้นทำจิตให้เลื่อมใสแล้ว จึงได้ข้ามภพที่ข้ามได้ยาก

ในกัปที่ ๓๑ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้สัญญาในพระสุรเสียงในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งสัญญาในพระสุรเสียง กิเลสทั้งหลายข้าพเจ้าเผาได้แล้ว ข้าพเจ้าตัดกิเลสเครื่องผูกพันได้แล้ว อยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ ดุจพญาช้างตัดเครื่องพันธนาการได้แล้ว อยู่อย่างอิสระ

การที่ข้าพเจ้ามาในสำนักของพระพุทธเจ้า เป็นการมาดีแล้วโดยแท้ วิชชา ๓ ข้าพเจ้าได้บรรลุแล้วโดยลำดับ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. ผลทายกวรรค มก. ๗๒/๑๘๗, มจ. ๓๓/๒๐๙, ปส. ๘๓/๖๔

๖.๘ พระเสลาภิกษุณี

อานิสงส์ของการเล่าเรียนและการสอบถามธรรม

พระเสลาเถรี เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

ในภัทรกัปนี้ พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์ของพราหมณ์มีพระยศยิ่งใหญ่ พระนามว่า กัสสปะ ตามพระโคตร ประเสริฐกว่าเจ้าลัทธิทั้งหลาย เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว

ครั้งนั้น หม่อมฉันเกิดในตระกูลอุบาสก ในกรุงสาวัตถีซึ่งเป็นเมืองประเสริฐ เห็นพระชินเจ้าผู้ประเสริฐพระองค์นั้น และฟังพระธรรมเทศนาแล้ว ถึงพระวีระพระองค์นั้นเป็นที่พึ่งที่ระลึกและสมาทานศีล

ครั้งหนึ่งในสมาคมแห่งมหาชน พระมหาวีระพระองค์นั้น ผู้องอาจกว่านรชน ทรงประกาศอภิสัมโพธิญาณของพระองค์ ในธรรมที่ไม่เคยฟังมากาลก่อน และในอริยสัจมีทุกข์ เป็นต้นว่า เรามีจักษุ ญาณ ปัญญา วิชชา และแสงสว่าง แก่หม่อมฉัน

หม่อมฉันสดับ เล่าเรียนธรรมนั้นแล้ว จึงสอบถามภิกษุทั้งหลาย ด้วยกรรมที่หม่อมฉันได้ทำไว้ดีแล้วนั้น และด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่น หม่อมฉันละกายมนุษย์แล้ว จึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

บัดนี้ ภพนี้เป็นภพสุดท้าย หม่อมฉันเกิดในตระกูลมหาเศรษฐี ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้ฟังพระสัทธรรมอันประกอบด้วยมัจจุ บวชแล้ว ค้นคว้าอรรถธรรมทั้งปวง ทำอาสวะทั้งปวงให้สิ้นไปแล้ว ได้บรรลุอรหัตผลโดยกาลไม่นานเลย

ข้าแต่พระมหามุนี หม่อมฉันเป็นผู้มีความชำนาญในฤทธิ์ ในทิพโสตธาตุ และมีความชำนาญในเจโตปริยญาณ รู้ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทิพยจักษุหม่อมฉันก็ชำระให้หมดจดแล้ว อาสวะทั้งปวงก็สิ้นไปแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก อัตถปฏิสัมภิทาญาณ ธัมมปฏิสัมภิทาญาณ นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ และปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณของหม่อมฉันบริสุทธิ์ไม่มีมลทิน เพราะอำนาจของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด กิเลสทั้งหลายหม่อมฉันก็เผาได้แล้ว ภพทั้งหลายหม่อมฉันก็ถอนได้แล้ว หม่อมฉันตัดกิเลสเครื่องผูกพันได้แล้วอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ ดุจพญาช้างตัดเครื่องพันธนาการได้แล้วอยู่อย่างอิสระ

การที่หม่อมฉันมาในสำนักของพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด เป็นการมาดีแล้วโดยแท้ วิชชา ๓ หม่อมฉันได้บรรลุแล้วโดยลำดับ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หม่อมฉันก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. ขัตติยกัญญาวรรค มก. ๗๒/๖๙๗, มจ. ๓๓/๕๕๐

๖.๙ พระเอกธัมมัสสวนิยเถระ

ผลแห่งการฟังธรรม

พระเอกธัมมัสสวนิยเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า

พระชินเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ ทรงถึงฝั่งความสำเร็จแห่งธรรมทั้งปวง ประกาศสัจจะ ๔ ทรงช่วยชนจำนวนมากให้ข้ามพ้นดีแล้ว

สมัยนั้น ข้าพเจ้าเป็นชฎิลมีตบะแก่กล้า สะบัดผ้าเปลือกไม้ เหาะไปในท้องฟ้า

ในครั้งนั้น ข้าพเจ้าไม่สามารถจะเหาะผ่านไปเหนือพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดได้ ข้าพเจ้าเหาะไปไม่ได้เหมือนนกเข้าไปใกล้ภูเขาแล้วบินผ่านไปไม่ได้

ข้าพเจ้าพ่นลมหายใจออกเป็นไอน้ำลอยอยู่ในท้องฟ้า ด้วยคิดว่า เหตุที่ทำให้อิริยาบถของเราขัดข้องเช่นนี้ไม่เคยมี เอาละ เราจักค้นหาสาเหตุนั้น เผื่อจักได้ผล จึงลงจากอากาศ ก็ได้ฟังพระสุรเสียงของพระบรมศาสดา เมื่อพระบรมศาสดาตรัสถึงสังขารไม่เที่ยง ด้วยพระสุรเสียงที่น่ายินดี น่าฟัง ไพเราะ

ขณะนั้น ข้าพเจ้าได้เรียนอนิจจลักษณะนั่นแหละ ครั้นเรียนอนิจจลักษณะได้แล้ว ก็ได้ไปยังอาศรมของตน ข้าพเจ้าอยู่ในอาศรมนั่นแหละตราบเท่าสิ้นอายุ จึงได้ตาย เมื่อจุติซึ่งเป็นจิตดวงสุดท้ายกำลังจะเป็นไป ข้าพเจ้าก็ระลึกถึงการฟังพระสัทธรรมได้ ด้วยกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ดีนั้น และด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่น ข้าพเจ้าละกายมนุษย์แล้วจึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ รื่นรมย์อยู่ในเทวโลกตลอด ๓๐,๐๐๐ กัป ได้ครองเทวสมบัติตลอด ๕๑ ชาติ ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๓๑ ชาติ ได้เป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพบูลย์นับชาติไม่ถ้วน

ข้าพเจ้าเสวยบุญของตน มีความสุขในภพน้อยภพใหญ่ ข้าพเจ้าเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ ก็ยังระลึกถึงสัญญานั้นได้ ข้าพเจ้าหาได้แทงตลอดบทอันไม่จุติ คือ พระนิพพานด้วยธรรมใดๆ ไม่

ได้มีสมณะผู้อบรมอินทรีย์มานั่งที่เรือนบิดา ท่านได้แสดงธรรมกถา และยกอนิจจลักษณะในธรรมกถานั้นขึ้นว่า สังขารเหล่านั้นสงบระงับเป็นความสุข ขณะที่สดับคาถา ข้าพเจ้าได้ระลึกถึงสัญญาทุกอย่างนั่ง ณ อาสนะเดียว ก็ได้บรรลุอรหัตผลแล้ว

ข้าพเจ้าได้บรรลุอรหัตผลตั้งแต่อายุได้ ๗ ขวบ พระพุทธเจ้าจึงให้ข้าพเจ้าอุปสมบท นี้เป็นผลแห่งการฟังธรรม

ในกัปที่แสนนับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ฟังธรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการฟังธรรม กิเลสทั้งหลายข้าพเจ้าก็เผาได้แล้ว ภพทั้งปวงข้าพเจ้าก็ถอนได้แล้ว ข้าพเจ้าตัดกิเลสเครื่องผูกพันได้แล้ว อยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ ดุจพญาช้างตัดเครื่องพันธนาการได้แล้วอยู่อย่างอิสระ การที่ข้าพเจ้ามาในสำนักของพระพุทธเจ้าเป็นการมาดีแล้วโดยแท้ วิชชา ๓ ข้าพเจ้าได้บรรลุแล้วโดยลำดับ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว

ขุ.อป. สกิงสัมมัชชกวรรค มก. ๗๒/๔๑, มจ. ๓๓/๔๔, ปส. ๘๓/๑๑

๖.๑๐ มัณฑูกเทวบุตร

กบฟังธรรมตายแล้วไปเกิดเป็นเทพบุตร

ครั้งหนึ่ง พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมที่ริมฝั่งสระโบกขรณี ด้วยพุทธานุภาพ พระสุรเสียงของพระองค์จึงไพเราะเกินกว่าจะพรรณนา

กบตัวหนึ่ง ได้ฟังแม้เพียงครู่เดียว ก็เกิดความเลื่อมใสยิ่งนัก แต่พอดีคนเลี้ยงโคได้ปักไม้ลงบนหัวกบโดยไม่ตั้งใจ กบได้เสียชีวิต

ด้วยกรรมที่ยังจิตให้เลื่อมใสในพระสุรเสียง จึงไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีวิมานทอง ๑๒ โยชน์ และบริวารอีกมากมาย

เทพบุตรลงจากวิมานมากับบริวาร เข้ากราบแทบเท้าพระบรมศาสดา ได้สนทนาธรรมถึงอานิสงส์ของสัตว์ผู้ที่ได้ฟังธรรมของพระบรมศาสดา หากได้ฟังตลอดกาลนาน สัตว์นั้นก็เข้าพระนิพพานได้ จากนั้นก็ได้ฟังธรรมอีก จนบรรลุโสดาปัตติผล และทำให้สัตว์อีกแปดหมื่นสี่พันตรัสรู้ธรรมตามไปด้วย

ขุ.วิ. มหารถวรรค มก. ๔๘/๔๑๘, มจ. ๒๖/๑๐๐, ปส. ๖๐/๒๐๖

๖.๑๑ ตัมพทาฐิกโจรฆาตกวัตถุ

บุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง

ในอดีต นายตัมพทาฐิกะเป็นโจร เมื่อถูกราชบุรุษจับได้ ถูกให้รับหน้าที่เป็นเพชฌฆาตอยู่ถึง ๕๕ ปี เมื่อแก่แล้วกำลังถดถอย จึงเลิกอาชีพนี้

พระสารีบุตรออกจากสมาบัติ ได้ไปโปรดโดยรับภัตตาหารแล้วอนุโมทนา แต่เขามีจิตฟุ้งซ่าน ระลึกถึงกรรมที่เป็นเพชฌฆาตอยู่ถึง ๕๕ ปี

พระสารีบุตรจึงออกอุบายให้เขาตั้งใจฟังธรรม จนบรรลุโสดาปัตติผล เขาตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๑๘, มจ. ๒๕/๖๑, ปส. ๕๐/๕๑

๖.๑๒ เปสการธีตาวัตถุ, ธิดานายช่างหูก

ฟังธรรมแล้วเจริญมรณสติทำกาละแล้วเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๗.๓ หน้า ๖๓๑

๖.๑๓ ปาฏิกาชีวก

ไม่ควรดูกิจของคนอื่น ควรดูกิจของตนเอง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๗.๓ หน้า ๖๖๘

๖.๑๔ สัมพหุลภิกขุ

มารดาพระโสณะฟังธรรมโดยไม่ห่วงสมบัติ

พระโสณกุฏิกัณณะ แสดงธรรมในพระคันธกุฎีพระบรมศาสดา พระองค์จึงประทานสาธุการ เทวดาในเรือนของมารดาพระโสณะก็เปล่งสาธุการ

นางได้ทราบสาเหตุจากเทวดา จึงเกิดปีติ ปรารถนาจะฟังธรรมจากพระลูกชาย

เมื่อพระโสณะกลับไปที่วัดข้างบ้าน มารดาให้นางทาสีเฝ้าบ้านแล้วไปฟังธรรม

พวกโจรบุกเข้าไปขนสมบัติในบ้านของนาง เปิดห้องสมบัติทีละห้อง นางทาสีวิ่งมาแจ้งให้นางทราบถึง ๓ ครั้ง แต่นางไม่สนใจ ปรารถนาจะฟังธรรม

พวกโจรทราบถ้อยคำของอุบาสิกาแล้วมาขอขมา และขอบรรพชา

พระโสณะให้กรรมฐานแล้วต่างก็บำเพ็ญเพียร

พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงเปล่งพระรัศมีไปแล้วแสดงธรรม จบพระธรรมเทศนา ภิกษุเหล่านั้นบรรลุเป็นพระอรหันต์ พร้อมทั้งปฏิสัมภิทา เหาะมาเฝ้าพระบรมศาสดา

ขุ.ธ. ภิกขุวรรค มก. ๔๓/๓๖๙, มจ. ๒๕/๑๔๘, ปส. ๕๒/๑๙๙

๖.๑๕ สามีแห่งธิดาของกุฏุมพี

ภิกษุมีกลิ่นหอมออกจากปาก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๙.๔ หน้า ๒๒๕

มงคลที่ ๒๗
มีความอดทน

๑. โทษของความไม่อดทน และคุณของความอดทน

๑.๑ ปฐมอขันติสูตร

โทษของอขันติและคุณของขันติ

โทษของความไม่อดทนมี ๕ ประการ ได้แก่

๑. ย่อมไม่เป็นที่รัก ที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก

๒. ย่อมเป็นผู้มากด้วยเวร

๓. ย่อมเป็นผู้มากด้วยโทษ

๔. ย่อมเป็นผู้หลงกระทำกาละ

๕. เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

อานิสงส์ของความอดทนมี ๕ ประการ ได้แก่

๑. ย่อมเป็นที่รัก ที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก

๒. ย่อมเป็นผู้ไม่มากด้วยเวร

๓. ย่อมเป็นผู้ไม่มากด้วยโทษ

๔. ย่อมเป็นผู้ไม่หลงกระทำกาละ

๕. เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

อัง.ปัญจก. อักโกสกวรรค มก. ๓๖/๔๖๗, มจ. ๒๒/๓๕๗, ปส. ๔๐/๒๕๔

๑.๒ วิโรจนอสุรินทสูตร, เวโรจนอสุรินทสูตร

จอมอสูรกับท้าวสักกะแสดงประโยชน์ของขันติ

จอมอสูรและท้าวสักกะเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ได้กล่าวคาถาต่อกันเรื่องความอดทน

ท้าวสักกะตรัสว่า เป็นชายควรพยายามไปจนกว่าประโยชน์สำเร็จ ประโยชน์ทั้งหลายงดงามอยู่ที่ความสำเร็จ ประโยชน์ยิ่งกว่าขันติไม่มี

สัง.ส. สักกสังยุต ปฐมวรรค มก. ๒๕/๔๘๒, มจ. ๑๕/๓๗๑, ปส. ๒๔/๓๑๐

๑.๓ มงคลสูตร

คุณของความอดทน

ท่านสรภังคฤาษีกล่าวไว้ว่า คนฆ่าความโกรธได้แล้ว ย่อมไม่เศร้าโศกในกาลไหนๆ คนควรอดทนต่อคำหยาบที่คนทั้งปวงกล่าวแล้ว สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญขันตินั้นว่าสูงสุด ผู้ใดเป็นคนแข็งแรง อดกลั้นต่อคนอ่อนแอ สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญขันติของผู้นั้นว่าเป็นเยี่ยม ผู้ใดโกรธ อดกลั้นต่อการด่า การฆ่าและการจองจำได้ เราเรียกผู้นั้นซึ่งมีขันติเป็นกำลัง มีกองกำลังว่าพราหมณ์

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๒๐๕, ปส. ๔๗/๒๘๕

๒. ทำอย่างไรจึงจะอดทน

๒.๑ ปุณณสูตร

มนุษย์ชาวสุนาปรันตชนบท ผู้มีนิสัยดุร้าย

พระปุณณเถระกราบทูลลาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อขอไปอยู่จำพรรษาในปรันตชนบท

พระบรมศาสดาได้ตรัสถาม และพระปุณณะได้กราบทูลตอบดังนี้

๑. ถ้าชาวสุนาปรันตด่าหรือบริภาษ ท่านก็จะคิดว่า เขาด่าดีกว่าเขาทำร้ายด้วยมือ

๒. ถ้าเขาทำร้ายด้วยมือ ก็จะคิดว่า ดีกว่าเขาทำร้ายด้วยก้อนดิน

๓. ถ้าเขาทำร้ายด้วยก้อนดิน ก็จะคิดว่า ดีกว่าเขาทำร้ายด้วยท่อนไม้

๔. ถ้าเขาทำร้ายด้วยท่อนไม้ ก็จะคิดว่า ดีกว่าเขาทำร้ายด้วยอาวุธ

๕. ถ้าเขาทำร้ายด้วยอาวุธ ก็จะคิดว่า ดีกว่าเขาฆ่า

๖. ถ้าเขาฆ่า ก็จะคิดว่า พระสาวกทั้งหลายของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น อึดอัดระอาเกลียดชังอยู่ด้วยกายและชีวิต ย่อมคิดอยากฆ่าตัวตายก็มีอยู่ เมื่อมีผู้มาช่วยฆ่าก็ดีเหมือนกัน

พระบรมศาสดาทรงอนุญาตให้ท่านอยู่จำพรรษาที่หมู่บ้านนี้ ท่านได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในพรรษานั้นเอง

ม.อุ. สฬายตนวรรค มก. ๒๓/๔๓๖, มจ. ๑๔/๔๔๗, ปส. ๒๒/๒๖๘

๒.๒ เวปจิตติสูตร

พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญขันติธรรม

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสถึงสงครามระหว่างเทวดากับอสูร เพื่อจะสรรเสริญขันติธรรมและโสรัจจะของท้าวสักกะจอมเทพ คราวหนึ่ง เมื่ออสูรทำสงครามกับเทวดาแล้วพ่ายแพ้ ท้าวเวปจิตติจอมอสูรจึงถูกจับมัดแล้วนำมายังสุธรรมาสภา ได้ด่าบริภาษท้าวสักกะด้วยวาจาอันหยาบคาย

มาตุลีเทพบุตรจึงทูลถามท้าวสักกะว่า พระองค์ทรงกลัวหรือว่าไม่มีกำลัง ที่จะโต้ตอบกับจอมอสูร

ท้าวสักกะจอมเทพทรงตอบว่า ที่ไม่โต้ตอบเพราะ

๑. วิญญูชนไม่พึงโต้ตอบกับคนพาล

๒. ผู้ใดรู้ว่า คนอื่นโกรธแล้วเป็นผู้มีสติ สงบระงับได้ ผู้นั้นแล คือผู้กำราบคนพาล

๓. บุคคลผู้อดกลั้นต่อความโกรธของบุคคลอื่นได้ ผู้นั้นแล เป็นผู้ฉลาดในธรรม เป็นผู้รักษาประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย

สัง.ส. สักกสังยุต ปฐมวรรค มก. ๒๕/๔๖๘, มจ. ๑๕/๓๖๓, ปส. ๒๔/๓๐๔

๓. ตัวอย่างความอดทนเมื่อถูกผู้ด้อยกว่าล่วงเกิน

๓.๑ พระเมฆิยเถระ

ละทิ้งบาตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ครั้งเมื่อพระเมฆิยเถระยังเป็นพระอุปัฏฐากของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คราวหนึ่งเดินทางผ่านป่าอัมพวันอันสงบร่มรื่น เกิดความคิดอยากเข้าไปเจริญสมณธรรม ปลีกวิเวกแต่ผู้เดียวในป่านั้น พระเมฆิยะจึงทูลขออนุญาตพระบรมศาสดา พระองค์ตรัสห้ามถึงสามครั้งก็ไม่เชื่อฟัง ละทิ้งบาตรของพระบรมศาสดาเสีย แต่เมื่อเจริญสมณธรรมอยู่ก็ไม่อาจจะข่มใจให้สงบลงได้ ถูกวิตกทั้งสามครอบงำอยู่ จึงเดินทางกลับไปกราบทูลพระบรมศาสดา

พระองค์ทรงให้โอวาทมีใจความว่า

๑. ภิกษุไม่ควรเป็นผู้เร็ว ควรเป็นผู้รอบคอบ

๒. ธรรมชาติของจิตนั้นเร็ว มักตกไปในอารมณ์ตามความใคร่

๓. ควรยังจิตนั้นให้เป็นไปในอำนาจของตน

๔. จิตนี้ย่อมดิ้นรนเหมือนปลา อันพรานเบ็ดยกขึ้นจากน้ำ

อัง.เอกนิบาต มก. ๓๒/๔๕๒, มจ. ๒๕/๓๕, ปส. ๔๙/๑๖

๓.๒ พระเจ้าสุปปพุทธศากยะนั่งขวางทางบิณฑบาตพระบรมศาสดา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๖.๓.๘ หน้า ๕๔๗

๓.๓ ติตติรชาดก

พระสารีบุตรถูกแย่งเสนาสนะ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ ข้อ ๘.๑ หน้า ๖๔๖

๓.๔ สัทธิวิหาริกของพระมหากัสสปะเผากุฏิ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู ข้อ ๓.๗ หน้า ๖๙๒

๔. ตัวอย่างความอดทนเมื่อถูกล่วงเกินด้วยกาย

๔.๑ ป่ามาตังคะ

มาตังคะเกิดในวรรณจัณฑาล ทรมานนางทิฏฐมังคลิกา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๘.๙ หน้า ๖๗๐

๔.๒ ชุณหสูตร, ยักขปหารสูตร

พระสารีบุตรถูกยักษ์ทุบศีรษะ

เมื่อครั้งพระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะอยู่ที่กโปตกันทราวิหาร พระสารีบุตรปลงผมใหม่ๆ นั่งสมาธิเข้าสมาบัติอยู่ที่เนินกลางแจ้ง ในคืนเดือนหงาย ถูกยักษ์อันธพาลตนหนึ่งตีศีรษะ แม้ยักษ์ผู้สหายห้ามแล้วก็ไม่เชื่อ ยังผลให้ยักษ์ตนนั้นเร่าร้อนตกลงไปสู่อเวจีมหานรก

พระมหาโมคคัลลานะได้มาถามอาการของพระสารีบุตร ได้ความว่า ท่านไม่เป็นอะไร

พระบรมศาสดาทรงทราบด้วยพระญาณ จึงทรงอุทานว่า จิตที่ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ไม่กำหนัดในอารมณ์อันน่ากำหนัด ไม่โกรธเคืองในอารมณ์อันน่าโกรธเคือง ทุกข์ย่อมไม่มีแก่ผู้นั้น

ขุ.อุ. เมฆิยวรรค มก. ๔๔/๔๒๔, มจ. ๒๕/๒๓๙, ปส. ๕๓/๓๒๑

๔.๓ พระสารีบุตร

ถูกพราหมณ์ทุบหลังขณะบิณฑบาต

พราหมณ์มิจฉาทิฐิคนหนึ่ง ต้องการทดสอบขันติของพระสารีบุตร ขณะที่พระสารีบุตรกำลังบิณฑบาตอยู่ พราหมณ์เข้าไปทุบหลังของพระสารีบุตร แต่ท่านมิได้ถือโทษ พราหมณ์เกิดความทุกข์ใจ สำนึกผิดในการกระทำของตน หมอบลงแทบเท้า กล่าวขอให้พระเถระอดโทษ และนิมนต์ให้ท่านรับภิกษาในเรือนของตน

มหาชนที่ได้เห็นเหตุการณ์ จะเข้ามารุมทำร้ายพราหมณ์ แต่พระเถระขอให้มหาชนยกโทษ เพราะพราหมณ์สำนึกผิดแล้ว

ขุ.ธ. พราหมณวรรค มก. ๔๓/๔๓๗, มจ. ๒๕/๑๕๕, ปส. ๕๒/๒๓๔

๔.๔ พระมหาโมคัลลานะเถระ

ถูกโจรทำร้าย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา ข้อ ๓.๒ หน้า ๓๒๗

๔.๕ พระขานุโกณฑัญญะ

โจรเอาของทับขณะเข้าฌาน

พระขานุโกณฑัญญะเรียนพระกรรมฐานในสำนักพระบรมศาสดา แล้วไปอยู่ป่าประกอบความเพียรจนบรรลุอรหัตผล จึงเดินทางกลับไปเฝ้าพระบรมศาสดา ระหว่างทางได้แวะพักข้างทางบนศิลาดาด นั่งเข้าฌานสมาบัติ

ฝ่ายพวกโจร ๕๐๐ คน เดินทางเหน็ดเหนื่อยมา จึงแวะพักที่ศิลาดาดนั้นเช่นกัน ด้วยเข้าใจว่าพระเถระเป็นตอไม้ จึงเอาห่อของที่ปล้นมาได้วางสุมรวมกันไว้บนพระเถระ ตื่นขึ้นมาตอนเช้าก็ตกใจกลัว

เมื่อโจรทราบจากพระเถระว่า ท่านเป็นนักบวชจึงเลื่อมใสขอบวชด้วย

พระเถระพาไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อได้ฟังธรรมแล้ว ก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด

ขุ.ธ. สหัสวรรค มก. ๔๑/๔๘๐, มจ. ๒๕/๖๕, ปส. ๕๐/๑๑๒

๔.๖ โกสัมพีวาสีติสสเถรสามเณรวัตถุ

พระติสสเถระใช้พัดตีเสื่อถูกตาสามเณรผู้เป็นกัปปิยการก

พระติสสเถระจำพรรษาที่กรุงโกสัมพี อุปัฏฐากของท่านได้ให้ลูกชายอายุ ๗ ขวบ บวชเพื่อให้เป็นอุปัฏฐากรับใช้พระเถระ

สามเณรนั้นรับบทพิจารณากัมมัฏฐานเบื้องต้นจากพระอุปัชฌาย์ และเมื่อเวลาปลงผมเสร็จก็บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

พระเถระพาสามเณรไปเฝ้าพระบรมศาสดา ในระหว่างทางได้หยุดพักในวิหารแห่งหนึ่ง พระอุปัชฌาย์ใช้ปลายพัดตีเสื่อลำแพน เพราะเข้าใจว่า สามเณรนอนอยู่ ด้ามพัดแทงตาสามเณรบอด แต่สามเณรไม่โกรธและได้พูดให้พระอุปัชฌาย์สบายใจแล้วไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ก็ทรงยืนยันว่า ธรรมดาพระขีณาสพย่อมไม่โกรธ ไม่ประทุษร้ายใคร เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระติสสเถระก็บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ขุ.ธ. อรหันตวรรค มก. ๔๑/๓๘๙, มจ. ๒๕/๕๙, ปส. ๕๐/๒๑

๔.๗ อัญญตรภิกขุวัตถุ

ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางร่วมกับสตรี ถูกสามีของนางประทุษร้าย

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง แล้วตรัสพระธรรมเทศนาว่า ภิกษุรูปหนึ่งเรียนกัมมัฏฐานในสำนักของพระบรมศาสดา แล้วเข้าไปบำเพ็ญเพียรในป่า เมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วคิดว่า จะกลับไปเฝ้าพระบรมศาสดา จึงเดินทางออกจากป่านั้น

ระหว่างทาง มีหญิงคนหนึ่งทะเลาะกับสามี กำลังเดินทางจะไปสู่เรือน นางเห็นพระเถระนั้น จึงอาศัยเป็นที่พึ่ง เดินตามไปข้างหลัง

ครั้นสามีของนางมาพบนางและพระเถระ คิดว่า พระเถระพานางออกจากดง จึงเข้าทำร้ายพระเถระ แม้นางจะบอกว่า ไม่ใช่อย่างที่สามีคิด ก็ไม่ฟัง

พระเถระมิได้ถือโกรธ เพราะท่านเป็นพระอรหันต์ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องปรุงแต่งแล้ว

ขุ.ธ. พราหมณวรรค มก. ๔๓/๔๘๐, มจ. ๒๕/๑๖๑, ปส. ๕๒/๒๖๑

๔.๘ พระอุบลวรรณาเถรี

ถูกนันทมาณพข่มขืน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๘.๒.๑ หน้า ๕๕๒

๔.๙ พระนางสามาวดีกับบริวารถูกเผาทั้งเป็น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๖.๒.๒๑ หน้า ๕๔๒

๔.๑๐ มณิการกุลุปกติสสเถระวัตถุ

พระติสสเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๙.๖ หน้า ๖๗๔

๔.๑๑ ขันติวาทิชาดก

ถือมั่นในขันติไม่โกรธต่อพระเจ้ากลาปุ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้มักโกรธรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อบิดามารดาตายแล้ว ได้นำทรัพย์ ๘๐ โกฏิ ออกบริจาคทาน และบวชเป็นดาบสอยู่ในป่าหิมพานต์

วันหนึ่ง เข้าไปบิณฑบาตในพระนคร เสนาบดีท่านหนึ่งขอให้ท่านพัก และรับภัตตาหารในพระราชอุทยานนั้น

วันหนึ่ง ท่านนั่งอยู่โคนไม้ กล่าวธรรมแก่นางสนมของพระราชา พระราชาทรงโกรธด้วยเหตุที่ถูกทอดทิ้ง จึงสั่งให้เพชฌฆาตทำร้ายร่างกาย ตัดมือ เท้า หู และจมูกของท่าน

พระโพธิสัตว์ทูลว่า ขันติของอาตมาอยู่ภายในหทัย

พระราชาจึงใช้เท้ากระทืบยอดอกแล้วเดินจากไป ขณะนั้น แผ่นดินใหญ่ก็แยกออก รับพระราชาสู่มหานรก

ส่วนพระโพธิสัตว์เจริญเมตตาบารมีให้เต็มเปี่ยม ได้ทำกาละในวันนั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต ส่วนดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. จตุกกนิบาต มก. ๕๘/๔๕๗, มจ. ๒๗/๑๖๖, ปส. ๖๖/๒๐๐

๔.๑๒ กัจฉปชาดก

ถูกลิงโลเลแกล้ง แต่ก็อดทนและช่วยเหลือลิงให้พ้นภัย

พระบรมศาสดาทรงปรารภการสงบระงับความทะเลาะกันแห่งอำมาตย์ทั้ง ๒ ของพระเจ้าโกศล จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพราหมณ์ ออกบวชเป็นฤาษี มีลิงนิสัยไม่ดีตัวหนึ่ง เห็นฤาษีนั่งสมาธิอยู่ ได้เอาองคชาตสอดเข้าไปในช่องหูของท่าน

ฤาษีก็ไม่ห้าม วางเฉยเพราะเหตุว่า เพื่อบำเพ็ญอุเบกขาบารมี

วันหนึ่ง เต่าตัวหนึ่งขึ้นมาจากน้ำ นอนอ้าปากผึ่งแดดอยู่บนฝั่งแม่น้ำ ลิงตัวนั้นก็ทำอาการอย่างนั้นในปากเต่า เต่าจึงงับไว้ ลิงได้รับทุกขเวทนา จึงอุ้มเต่าเดินไปขอให้ฤาษีช่วย

ฤาษีก็พูดถึงความสืบเนื่องของโคตรแห่งลิงกับเต่า เต่าชอบใจในเหตุผลของฤาษีจึงยอมปล่อย

ลิงนั้นได้ไปอยู่ที่ภูเขาไม่มารบกวนฤาษีอีก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เต่าและลิงในครั้งนั้นได้มาเป็นอำมาตย์ทั้ง ๒ คน ส่วนฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ติกนิบาต มก. ๕๘/๑๗๔, มจ. ๒๗/๑๓๕, ปส. ๖๖/๗๓

๔.๑๓ ฉัททันตชาดก

เป็นพญาช้างถูกนายพรานยิง จับนายพรานได้แต่อดโทษ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุณีสาวรูปหนึ่ง หัวเราะแล้วร้องไห้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาช้างฉัททันต์ มีนางช้าง ๒ ตัว เป็นมเหสี นางช้างที่เป็นมเหสีรอง ผูกอาฆาตกับพญาช้างด้วยเรื่องเล็กน้อย แล้วอดอาหารตาย ด้วยบุญที่ถวายบิณฑบาตพระปัจเจกพุทธเจ้าเมื่อละอัตภาพนั้นแล้ว มาเป็นอัครมเหสีของพระราชาแคว้นมัททรัฐ

พระนางสั่งให้นายพรานช้างซึ่งมีกำลังเท่าช้าง ๕ เชือก ไปฆ่าและเอางาอันมีรัศมี ๖ ประการ ของพญาช้าง

นายพรานช้างใช้ลูกศรอาบยาพิษยิงพญาช้าง

เมื่อพญาช้างรู้เหตุก็ใช้งวงจับเลื่อยตัดงาตนเอง และฝากไปบอกพระนางสุภัททาว่า พญาช้างตายแล้ว จงรีบเอางาคู่นี้ไป ตั้งแต่พระนางสุภัททาเห็นงาของพญาช้าง ความเศร้าโศกได้เกิดขึ้นแก่พระนางจนพระหทัยแตกสวรรคตในที่นั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระนางสุภัททาในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุณีสาวในครั้งนี้ นายพรานได้มาเป็นพระเทวทัต ส่วนพญาช้างคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ติงสตินิบาต มก. ๖๑/๓๗๐, มจ. ๒๗/๕๕๔, ปส. ๖๘/๓๗

๔.๑๔ มหิสชาดก

ถือขันติ อดทนต่อการกระทำของวานรที่ล่วงเกิน

พระบรมศาสดาทรงปรารภลิงโลเลตัวหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นกระบือ มีศีลอันเต็มเปี่ยมอยู่ในใจ แม้จะถูกลิงแกล้งถ่ายอุจจาระปัสสาวะรดหลังก็ไม่โกรธ ไม่ทำร้ายตอบ ด้วยความปรารถนาที่จะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอนาคต แต่เพราะลิงนิสัยไม่ดี ได้ไปทำเช่นนั้นกับกระบือตัวอื่น จึงถูกขวิดตายในที่นั้นเอง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ลิงชั่วในครั้งนั้นได้มาเป็นลิงโลเลในครั้งนี้ ส่วนพญากระบือในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ติกนิบาต มก. ๕๘/๒๒๑, มจ. ๒๗/๑๓๘, ปส. ๖๖/๙๒

๔.๑๕ ดูมงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู

ข้อ ๓ ตัวอย่างและโทษของความเป็นคนอกตัญญู หน้า ๖๙๐

๕. ตัวอย่างความอดทนเมื่อถูกล่วงเกินด้วยวาจา

๕.๑ พระนางมาคันทิยา

จ้างนักเลงตามด่าพระบรมศาสดา

พระนางมาคันทิยาจ้างชาวเมืองที่เป็นมิจฉาทิฐิ ติดตามด่าบริภาษพระบรมศาสดา

พระอานนท์ทูลพระบรมศาสดาให้เสด็จไปเมืองอื่น

พระบรมศาสดาตรัสถามว่า ถ้ามนุษย์ทั้งหลายในที่นั้นด่า บริภาษ เราจักไปที่ไหนอีก

พระอานนท์ทูลตอบว่า ไปเมืองอื่นอีก

พระบรมศาสดาตรัสว่า การทำอย่างนี้ไม่ควร อธิกรณ์เกิดขึ้นในที่ใด เมื่อสงบแล้วในที่นั้นค่อยไปจึงควร ตรัสต่อไปว่า เราเป็นเช่นกับช้างที่เข้าสู่สงคราม การอดทนต่อลูกศรที่แล่นมาจาก ๔ ทิศ เป็นภาระของช้างที่เข้าสู่สงคราม ฉันใด การอดทนต่อถ้อยคำของผู้ทุศีล ก็เป็นภาระของพระองค์ ฉันนั้น

ในกาลจบพระธรรมเทศนา มหาชนผู้รับสินจ้างยืนด่าอยู่ในที่นั้นได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. นาควรรค มก. ๔๓/๒๒๖, มจ. ๒๕/๑๓๓, ปส. ๕๒/๘๗

๕.๒ นางจิญจมานวิกา

ใส่ร้ายพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๙.๒.๕ หน้า ๕๕๘

๕.๓ นางปริพาชิกาชื่อ สุนทรี

ใส่ร้ายพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๙.๒.๖ หน้า ๕๕๘

๕.๔ อักโกสกภารทวาชพราหมณ์

พระบรมศาสดาไม่รับคำด่าของพราหมณ์

อักโกสกภารทวาชพราหมณ์ได้ยินว่า พราหมณ์ญาติออกบวชเป็นบรรพชิต จึงโกรธ เข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาด่าว่าพระองค์

พระองค์ตรัสถามว่า เมื่อญาติสหายมาที่บ้านท่านแล้ว ท่านต้อนรับด้วยของควรเคี้ยวของควรบริโภค แต่พวกญาติสหายนั้นไม่รับ ของนั้นจะตกอยู่กับใคร

อักโกสกภารทวาชะตอบว่า ตกอยู่กับตน

พระพุทธองค์ตรัสว่า ไม่รับคำด่า ความโกรธ เป็นต้น คำด่า ความโกรธ ก็ตกอยู่กับท่านเพียงผู้เดียว แล้วตรัสต่ออีกว่า ผู้ไม่โกรธฝึกตนดีแล้ว หลุดพ้นแล้วย่อมไม่มีความโกรธ ผู้ใดโกรธตอบ ผู้นั้นลามกกว่า ผู้ใดรู้ว่าผู้อื่นโกรธแล้วมีสติสงบได้ ผู้นั้นชื่อว่า ทำประโยชน์แก่คนทั้งสองฝ่าย

อักโกสกะเกิดความเลื่อมใส ออกบวช หลีกเร้นอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีจิตมั่นคง ไม่ช้าก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

สัง.ส. พราหมณสังยุต มก. ๒๕/๒๐๑, มจ. ๑๕/๒๖๕, ปส. ๒๔/๒๑๓
ขุ.ธ. พราหมณวรรค มก. ๔๓/๔๖๑

๕.๕ อสุรินทกสูตร

อสุรินทกพราหมณ์ด่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อสุรินทกภารทวาชพราหมณ์ได้ยินว่า พราหมณ์ญาติออกบวช จึงโกรธ เข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา ด่าด้วยคำหยาบ

พระบรมศาสดาทรงนิ่ง

อสุรินทกพราหมณ์คิดว่า ตนชนะแล้ว

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า คนพาลกล่าวคำหยาบ คิดว่าตนชนะ แต่ความอดกลั้นได้เป็นชัยชนะของบัณฑิต ผู้ใดโกรธตอบ ผู้นั้นลามกกว่า ผู้ใดไม่โกรธตอบย่อมชื่อว่า ชนะสงคราม ผู้ใดรู้ว่าผู้อื่นโกรธ มีสติสงบได้ ชื่อว่า ทำประโยชน์แก่คนทั้งสองฝ่าย

อสุรินทกภารทวาชะได้ฟัง จึงเกิดความเลื่อมใสออกบวช ปลีกตัวอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีจิตมั่นคง ไม่นานก็บรรลุเป็นพระอรหันต์

สัง.ส. พราหมณสังยุต มก. ๒๕/๒๐๖, มจ. ๑๕/๒๖๘, ปส. ๒๔/๒๑๖

๕.๖ วิสวันตชาดก

พระสารีบุตรถูกลูกศิษย์พูดประชด

ครั้งหนึ่ง มีญาติโยมนำของเคี้ยวที่ทำด้วยแป้งมาถวาย และได้รอถวายพระที่กลับจากบิณฑบาตด้วย ส่วนภิกษุที่เป็นสัทธิวิหาริกของพระสารีบุตรยังไม่กลับมา เนื่องจากตอนนั้นเป็นเวลาสายแล้ว ญาติโยมจึงถวายแด่พระสารีบุตรแทน

เมื่อภิกษุนั้นกลับมา ได้รู้ความนั้นแล้ว จึงพูดประชดว่า พระสารีบุตรเห็นแก่ฉัน เพราะเป็นของอร่อย

พระเถระถึงความสลดใจ ตั้งจิตอธิษฐานตั้งแต่บัดนี้ไป จะไม่ฉันของเคี้ยวที่ทำด้วยแป้ง เรื่องนี้แพร่หลายไปในหมู่ภิกษุ พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลหมอรักษาพิษ ครั้งนั้นงูกัดชาวชนบทคนหนึ่ง พวกญาติรีบนำมาหาหมอ

หมอถามว่า จะให้พอกยาถอนพิษ หรือให้เรียกงูมาดูดพิษออก

พวกญาติให้เรียกงูมาดูดพิษ

หมอจึงเรียกงูมา ให้งูดูดพิษออก

งูไม่ยอมดูดพิษ

หมอให้คนหาฟืนก่อกองไฟขึ้น กล่าวกับงูว่า ถ้าไม่ดูดพิษออก ก็ต้องเข้ากองไฟ

งูตอบว่า เราจะเข้ากองไฟไม่ขอดูดพิษคืน แล้วกล่าวว่า พิษที่คายแล้วน่ารังเกียจนัก การที่เราต้องดูดพิษที่คายแล้ว เพราะเหตุแห่งความอยู่รอดนั้น ให้เราตายเสียยังดีกว่า

งูกล่าวแล้วก็เลื้อยเข้าสู่กองไฟ

หมองูจึงห้ามไว้ รักษาบุรุษให้หายจากพิษด้วยยาและมนต์ ให้ศีลแก่งู กล่าวสอน ไม่ให้เบียดเบียนใคร แล้วปล่อยไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า งูในครั้งนั้นได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนหมอได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. อิติถีวรรค มก. ๕๖/๑๖๒, มจ. ๒๗/๒๙, ปส. ๖๕/๑๗๒

๕.๗ สีหนาทสูตร

พระสารีบุตรถูกหลวงตาโจทก์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๖.๒ หน้า ๖๖๖

๕.๘ พระมหากัสสปเถระ

ถูกตำหนิว่าติดลาภ

เมื่อพระบรมศาสดากำลังเสด็จจาริกออกจากพระนครพร้อมด้วยหมู่ภิกษุสาวก ในระหว่างนั้น ได้ปริวิตกถึงชนทั้งหลาย เมื่อจะทำบุญกุศลทั้งหลายก็จะหาภิกษุไม่ได้ จึงให้พระมหากัสสปเถระ และลูกศิษย์กลับไปอยู่ในเมือง

ภิกษุกลุ่มหนึ่งเข้าใจว่า พระมหากัสสปเถระติดในลาภข้องในตระกูล

พระบรมศาสดาจึงตรัสบุรพจริตของพระมหากัสสปเถระว่า ท่านได้ตั้งความปรารถนาไว้ในสมัยพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงความไม่ข้องติดในลาภ ในตระกูล เที่ยวไปเหมือนพญาหงส์บินออกจากเปือกตมฉันนั้น

ขุ.ธ. อรหันตวรรค มก. ๔๑/๓๖๙, มจ. ๒๕/๕๗, ปส. ๕๐/๑

๕.๙ พระมหากัจจายนะ

ท้าวสักกะถูกตำหนิว่าลำเอียง

ในวันมหาปวารณา ภิกษุสงฆ์จำนวนมากมาประชุมกันเพื่อฟังธรรม แม้ท้าวสักกเทวราชและหมู่เทวดาก็เสด็จมาด้วย ภิกษุทั้งหลายเว้นที่ไว้ให้พระมหากัจจายนะซึ่งกำลังเดินทางมา ท้าวสักกะก็รอการมาของท่าน

ครั้นพระเถระมาถึงแล้ว ท้าวสักกะได้บูชาด้วยของหอมดอกไม้ แล้วนวดเท้าทั้งสองของท่านด้วยพระหัตถ์

ภิกษุทั้งหลายเข้าใจว่า ท้าวสักกะทำเช่นนั้นเพราะเห็นแก่หน้า

พระบรมศาสดาทรงทราบความแล้วจึงตรัสว่า ภิกษุผู้สำรวมอินทรีย์ทั้งหลายมีความสงบเยือกเย็น ย่อมเป็นที่รักของเหล่าเทพยดาทั้งหลาย

ขุ.ธ. อรหันตวรรค มก. ๔๑/๓๘๑, มจ. ๒๕/๕๘, ปส. ๕๐/๑๕

๕.๑๐ พระลกุณฏกภัททิยะ

ถูกล้อว่าร่างเล็ก

เนื่องจากพระลกุณฏกะมีร่างเล็กเหมือนสามเณร จึงถูกล้อเล่นจากภิกษุและสามเณรที่เป็นปุถุชนอยู่เสมอ ภิกษุทั้งหลายสนทนากันถึงว่า เหตุใดพระลกุณฏกะจึงไม่โกรธ ความทราบถึงพระบรมศาสดา

พระองค์ตรัสว่า ธรรมดาพระขีณาสพทั้งหลายย่อมไม่โกรธ ไม่ประทุษร้าย ไม่สะเทือน ไม่หวั่นไหว เป็นเช่นศิลาแท่งทึบไม่สะเทือนด้วยแรงลม

ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๑/๓๔๑, มจ. ๒๕/๕๓, ปส. ๔๙/๒๙๙
ขุ.ธ. ธัมมัฏฐวรรค มก. ๔๓/๗๖, มจ. ๒๕/๑๑๓, ปส. ๕๑/๒๗๖

๕.๑๑ มฆวัตถุ

ท้าวสักกะตอนเป็นมฆมาณพถูกใส่ร้าย

ในอดีตกาล มาณพชื่อมฆะ ได้ทำรัมณียสถาน (สถานที่น่ายินดี) แล้วพักอยู่ มีคนมาผลักเขาออกจากที่นั้น มฆะก็ไม่โกรธ แม้ไปทำรัมณียสถานที่อื่นก็ถูกผลักออกจากที่นั้น เขาก็ไม่โกรธ คิดว่า ชนทั้งหลายเป็นผู้ได้รับความสุขแล้ว กรรมนี้พึงเป็นกรรมให้ความสุขแก่เรา เขาคงทำรัมณียสถานต่อไปเรื่อยๆ

ในฤดูหนาว เขาได้ก่อไฟให้คนเหล่านั้น ในฤดูร้อน ได้ให้น้ำ

ต่อมาจึงคิดจะทำหนทางให้ราบเรียบ เที่ยวตัดรานกิ่งไม้ที่ควรตัด

บุรุษอื่นมาเห็นสอบถามว่า ทำอะไร

มฆะตอบว่า ทำหนทางเป็นที่ไปสวรรค์ของตน

บุรุษทั้งหลายอีก ๓๒ คน จึงมาขอทำด้วย

นายบ้านมาซักถาม แล้วไม่พอใจ จึงคิดให้บุรุษทั้งสามสิบสาม ฉิบหาย โดยกล่าวหาว่าเป็นโจร

พระราชาทรงสั่งจับโดยไม่พิจารณาแล้วให้ช้างเหยียบ

มฆมาณพให้โอวาทแก่ชนทั้งหลายว่า สหายเว้นแต่เมตตาแล้วที่พึ่งอื่นของพวกเราไม่มี ท่านทั้งหลายต้องไม่โกรธใครๆ จงเป็นผู้มีจิตเสมอด้วยเมตตาจิตในพระราชา ในนายบ้านและในช้างที่จะเหยียบ

ชนเหล่านั้นก็ได้ทำตาม

ช้างไม่อาจเข้าใกล้ได้เพราะอานุภาพแห่งเมตตาของชนทั้งหลาย แม้เอาเสื่อลำแพนมาคลุมคนทั้งหมดไว้ ช้างก็ไม่อาจเข้าใกล้ได้

เมื่อพระราชาเห็นเช่นนั้น จึงทรงดำริว่า เรื่องนี้ต้องมีเหตุ

มฆมาณพจึงกล่าวว่า พวกข้าพระองค์ไม่ใช่โจร แต่กำลังทำหนทางไปสวรรค์ จึงทำกรรมนี้ นายบ้าน

ชักนำให้พวกข้าพระองค์ทำอกุศล เมื่อไม่ทำตามจึงโกรธ

พระราชาตรัสว่า แม้สัตว์ดิรัจฉานนี้ยังรู้จักคุณของพวกเจ้า ไฉนเราเป็นมนุษย์ จึงไม่อาจรู้จักคุณของพวกเจ้า จงอดโทษแก่เราเถิด แล้วพระราชทานทรัพย์ บริวาร และช้างเชือกนั้นให้เป็นพาหนะสำหรับขับขี่

ขุ.ธ. อัปปมาทวรรค มก. ๔๐/๓๕๖, มจ. ๒๕/๓๔, ปส. ๔๙/๑, ปส. ๔๘/๓๒๘

๕.๑๒ สูกรชาดก

ราชสีห์ยอมหนีสุกรเพราะเกลียดคูถที่เปื้อนตัวสุกร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๑.๖.๓ หน้า ๔๘๕

๖. ตัวอย่างความอดทนต่อหมู่คณะ

๖.๑ ปรารภเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบท

พระสารีบุตรเถระมีความปริวิตกว่า ศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ไหนดำรงอยู่นาน ของพระองค์ไหนไม่ดำรงอยู่นาน จึงเข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทูลถามความนั้น เมื่อพระเถระทราบแล้ว จึงขอให้พระบรมศาสดาทรงบัญญัติสิกขาบท

พระบรมศาสดาเปรียบสิกขาบทเหมือนเชือกร้อยมาลัยไว้ ลมไม่อาจจะพัดดอกไม้ต่างพรรณนั้นให้กระจายไปได้ สิกขาบทจะพึงรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้นาน แต่พระบรมศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทจนกว่าพระสงฆ์มีจำนวนมาก ลาภสักการะเกิดขึ้นมาก และธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะปรากฏในสงฆ์

วิ.มหา. เวรัญชกัณฑ์ มก. ๑/๑๕, มจ. ๑/๑๓, ปส. ๑/๓๒

๖.๒ ภิกษุชาวโกสัมพี

ภิกษุชาวโกสัมพีทะเลาะวิวาทกัน พระบรมศาสดาเสด็จไปห้ามก็ไม่เชื่อฟัง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๖.๑.๘ หน้า ๕๑๓

๗. ตัวอย่างความอดทนเมื่อผู้เป็นที่รักถูกล่วงเกิน

๗.๑ ขันติวรรณชาดก

ทรงอดโทษแก่อำมาตย์ผู้ล่วงเกินนางสนม

อำมาตย์ของพระเจ้าโกศลผู้หนึ่งลอบเป็นชู้กับนางสนม พระเจ้าโกศลทรงทราบแต่อดกลั้นไว้ เพราะอำมาตย์มีอุปการะคุณต่อพระองค์ จึงทรงนำเรื่องไปกราบทูลพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงให้โอวาทว่า เรื่องเช่นนี้ในอดีตก็เคยมีมาแล้ว พระราชาสมัยนั้นก็ทรงอดกลั้น จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในกรุงพาราณสี อำมาตย์ผู้หนึ่งลอบเป็นชู้กับนางสนมของพระองค์ แม้คนใช้ของอำมาตย์ก็เป็นชู้ในครอบครัวของเขา เขาไม่สามารถอดกลั้นได้ จึงพาคนใช้เข้าเฝ้าพระราชา

เมื่ออำมาตย์ทูลเรื่องของคนใช้ที่มีอุปการะคุณต่อเขาเป็นชู้กับคนในครอบครัว พระราชาก็กล่าวกับอำมาตย์ว่า พระองค์ก็มีบุรุษเช่นนี้เหมือนกัน แต่ก็สู้อดกลั้น เพราะเขามีอุปการะต่อพระองค์

อำมาตย์รู้ว่าพระราชาตรัสหมายถึงตน จึงไม่กล้าเป็นชู้กับนางสนมอีก แม้คนใช้ก็เลิกเป็นชู้เช่นเดียวกัน อำมาตย์รู้ว่าพระราชากราบทูลพระบรมศาสดา ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ทำกรรมชั่วอีก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นมาเป็นเราตถาคตในครั้งนี้

ขุ.ชา. ทุกนิบาต มก. ๕๗/๔๐๓, มจ. ๒๗/๑๐๔, ปส. ๖๕/๕๔๒

๗.๒ ปัพพตูปัตถรชาดก

ทูลขอให้ยกโทษแก่อำมาตย์กับนางสนมที่ลอบรักกัน

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเจ้าโกศล จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลอำมาตย์ ครั้นเจริญวัย มีหน้าที่ถวายอรรถและธรรมแก่พระราชา

ครั้งนั้น อำมาตย์คนหนึ่งล่วงเกินสนมของพระราชา พระราชาทรงทราบเรื่องนั้นโดยถ่องแท้ จึงทรงดำริว่า อำมาตย์ก็มีอุปการะแก่เรามาก ทั้งหญิงก็เป็นที่รักของเรา เราจะไม่ทำลายคนทั้งสองนี้

พระโพธิสัตว์เปรียบน้ำในแม่น้ำกับหญิงว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมดื่มน้ำในแม่น้ำ แม่น้ำนั้นเป็นของสาธารณะแก่สัตว์ทั้งหลาย แม่น้ำที่ใครๆ ดื่มย่อมไม่เสียหาย ฉันใด แม้หญิงก็ฉันนั้น ล่วงละเมิดสามีด้วยอำนาจกิเลสจะชื่อว่ามิใช่หญิงก็หามิได้ หากว่าหญิงนั้นเป็นที่รักของพระองค์ และอำมาตย์นั้นเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พระองค์ ขอพระองค์จงอดโทษแก่เขาทั้งสองเถิด

พระราชาก็ทรงอดโทษแก่คนทั้งสอง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ ส่วนอำมาตย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. รุหกวรรค มก. ๕๗/๒๔๖, มจ. ๒๗/๘๘, ปส. ๖๕/๔๗๙

๗.๓ อนภิรติชาดก

สอนศิษย์ให้รู้เพิกเฉยในภรรยาที่ทุศีล

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุบาสกผู้หนึ่ง ที่คอยเฝ้าจับตาดูภรรยาที่ประพฤติชั่ว จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ได้เป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ศิษย์ได้เห็นโทษภรรยา จึงไม่มาปรนนิบัติอาจารย์ เพราะใจขุ่นมัว ท่านจึงได้กล่าวคาถาแก่ศิษย์ว่า ขึ้นชื่อว่าหญิงทั้งหลายในโลกนี้ มีอุปมาเหมือนแม่น้ำ หนทาง โรงน้ำดื่ม ที่พัก และบ่อน้ำ บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ถือโทษโกรธหญิงเหล่านั้น

เมื่อศิษย์ได้ฟังโอวาทแล้ว ก็วางใจเป็นกลาง แม้ภรรยาของเขา ก็คิดว่าอาจารย์รู้เรื่องของตนแล้ว ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ทำกรรมอันลามกอีก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า คู่ผัวเมียในครั้งนั้นได้มาเป็นคู่ผัวเมียในครั้งนี้ ส่วนพราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. อิติถีวรรค มก. ๕๖/๑๔๒, มจ. ๒๗/๒๗, ปส. ๖๕/๑๖๒

๗.๔ จุลลปทุมชาดก

พระราชทานอภัยแก่มเหสีที่นอกใจ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในครรภ์ของอัครมเหสี ประสูติแล้วทรงพระนามว่า ปทุมราชกุมาร มีพี่น้องรวมกัน ๗ พระองค์ เจริญพระชนม์ตามลำดับ มีพระชายาครองเรือนเช่นฆราวาส

พระราชาทรงระแวงว่า พระราชกุมารจะปลงพระชนม์ จึงให้ออกจากพระนคร รอจนสิ้นพระชนม์แล้วจึงให้กลับมารับราชสมบัติ

พระราชกุมารทั้งเจ็ดพร้อมพระชายาออกเดินทางไปถึงถิ่นกันดาร ไม่สามารถอดกลั้นความหิวโหยได้ จึงฆ่าพระชายาของพระอนุชาวันละ ๑ คน แล้วแบ่งเนื้อกันกิน

พระโพธิสัตว์เก็บเนื้อไว้ทุกวัน พอถึงวันที่ ๗ ก็ขอชีวิตพระชายาเอาไว้ แล้วเอาเนื้อที่เก็บไว้ ๖ วัน ออกแจกแก่น้องๆ

ในคืนนั้น พระโพธิสัตว์ก็พาพระชายาหนีไป ระหว่างทาง เมื่อพระชายากระหายก็เชือดพระชานุ(เข่า)เพื่อให้พระชายาดื่มโลหิต

ต่อมา บุรุษโจรถูกทรมานเดินทางมาถึงอาศรม พระชายาได้ประพฤติอนาจารกับโจร และหลอกฆ่าพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์รอดชีวิตมาได้

ต่อมา พระโพธิสัตว์ได้ขึ้นครองราชย์ ได้พบพระชายาแบกโจรอยู่ในกระเช้าใหญ่ เป็นคนขอทานอาภัพเข้ามาในเมือง จึงทรงรับสั่งให้มัดกระเช้าใหญ่ ขังโจรทูนไว้บนศีรษะพระชายา ห้ามมิให้ผู้ใดแก้ออก เนรเทศออกจากเมือง ต่อมา ชนทั้งสองก็สิ้นชีวิต

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พี่น้องทั้งหกในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเถระในครั้งนี้ พระชายาได้มาเป็นนางจิญจมานวิกา บุรุษโจรได้มาเป็นพระเทวทัต ส่วนปทุมราชกุมารคือเราตถาคต

ขุ.ชา. รุหกวรรค มก. ๕๗/๒๒๙, มจ. ๒๗/๘๖, ปส. ๖๕/๔๗๑

๗.๕ ทีฆาวุกุมาร

พุทโธวาทสมานสามัคคี

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๕.๑ หน้า ๓๖๘

มงคลที่ ๒๘
เป็นคนว่าง่าย

๑. ผู้ตักเตือนและผู้ถูกเตือน

๑.๑ การอยู่ร่วมของอสัตบุรุษและสัตบุรุษ

การอยู่ร่วมของอสัตบุรุษ แม้ภิกษุที่เป็นเถระ มัชฌิมะหรือเป็นนวกะ ว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่ปฏิบัติตาม ไม่ทำตามถ้อยคำที่ท่านแนะนำ

การอยู่ร่วมกันของสัตบุรุษ แม้ภิกษุที่เป็นเถระ มัชฌิมะหรือเป็นนวกะ ว่ากล่าวตักเตือนด้วยปรารถนาสิ่งที่เป็นประโยชน์ ก็ปฏิบัติตามการว่ากล่าวตักเตือนของกันและกัน

อัง.ทุก. ปุคคลวรรค มก. ๓๓/๔๒๖, มจ. ๒๐/๙๙, ปส. ๓๕/๒๑๗

๑.๒ กุสินาราสูตร

ภิกษุผู้จะโจทก์ผู้อื่น พึงพิจารณาธรรม ๕ ประการ

๑. มีกายอันบริสุทธิ์

๒. มีวาจาบริสุทธิ์

๓. ตั้งเมตตาจิตไว้ในเพื่อนพรหมจรรย์

๔. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ สดับมามาก ท่องไว้ขึ้นใจ มีทิฐิอันดีงาม

๕. จำปาติโมกข์ได้ดี จำแนกได้ดี ใช้ได้ดีโดยพิสดาร มีวินิจฉัยดี

ธรรม ๕ ประการ อันภิกษุผู้เป็นโจทก์พึงตั้งไว้ในตน

๑. กล่าวโดยกาลอันควร

๒. กล่าวด้วยคำจริง

๓. กล่าวด้วยคำอ่อนหวาน

๔. กล่าวคำอันประกอบด้วยประโยชน์

๕. กล่าวด้วยเมตตาจิต ไม่เพ่งโทษ

อัง.ทสก. อักโกสวรรค มก. ๓๘/๑๔๓, มจ. ๒๔/๙๖, ปส. ๔๔/๑๑๐

๑.๓ โจทนาสูตร

คุณสมบัติของภิกษุผู้เป็นโจทก์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต ข้อ ๓.๓ หน้า ๓๑๑

๑.๔ อัสสขฬุงกสูตร

ม้ากระจอกเทียบกับภิกษุ ๘ จำพวก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๓.๓ หน้า ๖๓

๑.๕ คันธารชาดก

พูดคำมีประโยชน์เขาโกรธ ไม่ควรกล่าว

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๔ มีความสันโดษ ข้อ ๒.๗ หน้า ๖๘๐

๑.๖ โปตลิยสูตร

การติชมและการชมของบุคคล ๔ จำพวก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๖.๔ หน้า ๑๖๒

๑.๗ อนุมานสูตร

ธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายากและว่าง่าย

ธรรมที่ทำให้เป็นผู้ว่ายาก ๑๖ ประการ

๑. เป็นผู้มีความปรารถนาลามก
๒. เป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่น
๓. เป็นผู้มักโกรธ ที่ความโกรธครอบงำแล้ว
๔. เป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธ
๕. เป็นผู้มักโกรธ มักระแวง
๖. เป็นผู้มักโกรธ เปล่งวาจาใกล้ต่อความโกรธ
๗. เมื่อภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับโต้เถียงโจทก์
๘. เมื่อภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับรุกรานโจทก์
๙. เมื่อภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับปรักปรำโจทก์
๑๐. เมื่อภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง กลับเอาเรื่องอื่นมากลบเกลื่อนพูดนอกเรื่อง แสดงความโกรธ ความมุ่งร้าย ความไม่เชื่อฟังให้ปรากฏ

๑๑. เมื่อภิกษุผู้เป็นโจทก์ฟ้อง ไม่พอใจตอบในความประพฤติ
๑๒. ภิกษุเป็นผู้ลบหลู่ ตีเสมอ
๑๓. ภิกษุเป็นผู้ริษยา ตระหนี่
๑๔. ภิกษุเป็นผู้โอ้อวด เจ้ามายา
๑๕. ภิกษุเป็นผู้กระด้าง ดูหมิ่นผู้อื่น
๑๖. ภิกษุเป็นผู้ถือแต่ความเห็นของตน ดื้อรั้นสอนได้ยาก
ธรรมที่ทำให้เป็นคนว่าง่าย มีลักษณะตรงกันข้าม

ม.มู. พรรณนาสีหนาทวรรค มก. ๑๘/๑๕๒, ๑๕๘, มจ. ๑๒/๑๘๖, ปส. ๑๘/๑๖

๒. ตัวอย่างและอานิสงส์ของความเป็นผู้ว่าง่าย

๒.๑ พระราธเถระ

บวชเมื่อแก่ แต่เป็นผู้ว่าง่าย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๕ มีความกตัญญู ข้อ ๒.๒ หน้า ๖๘๕

๓. ตัวอย่างของผู้ว่าง่ายเทียม

๓.๑ สันธิเภทชาดก

แสดงโทษของการเป็นคนหูเบา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๑.๓.๖ หน้า ๕๗๐

๓.๒ ทุททุภายชาดก

ช่วยชีวิตสัตว์ที่พากันแตกตื่นเพราะเชื่อกระต่าย

พระบรมศาสดาทรงปรารภพวกอัญเดียรถีย์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นราชสีห์ มีกระต่ายตัวหนึ่ง นอนอยู่ใต้ใบตาลใกล้โคนต้นมะตูม คิดอยู่ว่า ถ้าแผ่นดินถล่มจะหนีไปทางไหน

บังเอิญขณะนั้นมีผลมะตูมหล่นลงบนใบตาล กระต่ายคิดว่า แผ่นดินถล่ม จึงวิ่งหนีป่าวร้องจนหมู่เนื้อวิ่งตามไปด้วย

ราชสีห์เห็นเข้าเกรงว่า สัตว์ทั้งหลายจะพากันไปตกเหวตาย จึงบันลือสีหนาทขึ้น แล้วสืบสาวเรื่องราวจนพบว่า เป็นเพียงผลมะตูมหล่นลงบนใบตาล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ราชสีห์ในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. จตุกกนิบาต มก. ๕๘/๕๓๐, มจ. ๒๗/๑๗๕, ปส. ๖๖/๒๒๘

๓.๓ แม่บ้านชื่อเวเทหิกา

จากคนสงบเสงี่ยมกลายเป็นคนดุร้าย

นางเวเทหิกามีกิตติศัพท์อันงามว่า เป็นคนสงบเสงี่ยม

นางทาสีชื่อ กาลีเป็นคนขยัน อยากจะทดลองว่า นายของเราไม่โกรธเพราะเราจัดงานเรียบร้อย ถ้าจัดการงานไม่เรียบร้อยจะโกรธหรือไม่

นางกาลีจึงแกล้งนอนตื่นสาย จึงถูกนายด่าว่าด้วยคำหยาบคาย ความสงบเสงี่ยมหายไป

วันต่อมา นางกาลีก็แกล้งนอนตื่นสายอีก

นางเวเทหิกาก็โกรธ แผดเสียงด้วยวาจาที่ขัดใจ

วันต่อมา นางกาลีก็แกล้งนอนตื่นสายให้ยิ่งขึ้นไปกว่าเดิมอีก

คราวนี้นางเวเทหิกาคว้าลิ่มประตูปาศีรษะของนางกาลีแตกเลือดไหลโชม

นางกาลีจึงเที่ยวประจานนายของตน

ตั้งแต่นั้นมา นางเวเทหิกาจึงมีกิตติศัพท์อันชั่วว่า เป็นคนดุร้าย ไม่เยือกเย็น

พระบรมศาสดาจึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายภิกษุในธรรมวินัยก็เช่นกัน ถึงความเป็นคนว่าง่าย เพราะได้ปัจจัย ๔ เมื่อใดที่ไม่ได้ปัจจัย ๔ ก็จะไม่เป็นคนว่าง่าย ภิกษุรูปใดแลสักการะเคารพนอบน้อมพระธรรมอยู่ พระองค์เรียกภิกษุนั้นว่า เป็นคนว่าง่าย

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๒๕๗, มจ. ๑๒/๒๓๗, ปส. ๑๘/๘๒

๔. ตัวอย่างและโทษของความเป็นผู้ว่ายาก

๔.๑ ภิกษุว่ายากสอนยาก

ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

ในเขตพระนครโกสัมพี พระฉันนะมีความประพฤติและมารยาทไม่เหมาะสม เหล่าภิกษุจึงกล่าวตักเตือน แต่พระฉันนะสำคัญตนว่า เป็นผู้ไม่ควรถูกว่ากล่าว เพราะได้ตามส่งเสด็จพระพุทธเจ้าในวันออกบวช จึงมีความคิดว่าพระพุทธเจ้าก็เป็นของเรา พระธรรมก็เป็นของเรา เราต่างหากควรว่ากล่าวพวกท่าน

บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย สันโดษ มีความละอายต่างพากันเพ่งโทษ ติเตียน กราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระพุทธองค์ตรัสเรียกพระฉันนะมาตักเตือน แล้วทรงบัญญัติสิกขาบท ให้ภิกษุทำตนให้ว่ากล่าวตักเตือนได้โดยให้สวดสมนุภาสน์ครบสามจบแล้วสละกรรมนั้น หากไม่สละ ต้องอาบัติเป็นสังฆาทิเสส

วิ.มหา. เตรสกัณฑ์ มก. ๓/๖๐๐, มจ. ๑/๔๕๔, ปส. ๒/๓๒๘

๔.๒ ภิกษุชาวเมืองโกสัมพีทะเลาะกัน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๖.๑.๘ หน้า ๕๑๓

๔.๓ มหาปรินิพพานสูตร, นิทานกถา

สุภัททวุฑฒบรรพชิต

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑ ไม่คบคนพาล ข้อ ๔.๒ หน้า ๖๘

๔.๔ ทวิธาปถสูตร

พระนาคสมาละ อุปัฏฐากผู้ว่ายาก

พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปพร้อมกับพระนาคสมาละ ระหว่างทางพบทาง ๒ แพร่ง พระองค์ทรงแนะให้ไปทางนี้ แต่พระนาคสมาละจะไปอีกทางหนึ่ง

แม้ครั้งที่สอง และสาม พระนาคสมาละก็ยังยืนทางเดิม วางบาตรและจีวรของพระบรมศาสดา แล้วหลีกไปตามทางของตน ในระหว่างทางพบโจรจึงถูกทำร้าย กลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสสอน

ขุ.อุ. ปาฏลิคามิยวรรค มก. ๔๔/๓๘๐, มจ. ๒๕/๓๓๘, ปส. ๕๓/๗๐๖

๔.๕ เมฆิยสูตร

อกุศลวิตกและธรรมสำหรับแก้

พระเมฆิยะกลับจากบิณฑบาต ระหว่างทางเห็นป่าอัมพวันอันรื่นรมย์ มีความคิดอยากจะไปบำเพ็ญเพียร เมื่อฉันเสร็จแล้ว จึงไปทูลขอพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสให้รอภิกษุรูปอื่นมาแทนก่อน

พระเมฆิยะก็ยังทูลขออีกเป็นครั้งที่สองและสาม ในที่สุดพระเมฆิยะก็ไปยังป่าอัมพวัน บำเพ็ญเพียร ถูกอกุศลวิตกอันลามก คือ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก เข้าครอบงำ

พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนธรรม ๕ ประการ เป็นไปเพื่อความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุตติ

๑. ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี

๒. เป็นผู้มีศีล

๓. เป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ซึ่งกถาอันเป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลส

๔. เป็นผู้ปรารภความเพียร

๕. เป็นผู้มีปัญญา

พึงเจริญธรรม ๔ ประการ

๑. เจริญอสุภะเพื่อละราคะ

๒. เจริญเมตตาเพื่อละพยาบาท

๓. เจริญอานาปานสติเพื่อตัดวิตก

๔. เจริญอนิจจสัญญาเพื่อถอนอัสมิมานะ

อัง.นวก. สัมโพธวรรค มก. ๓๗/๗๐๕, มจ. ๒๓/๔๓๐, ปส. ๔๓/๑๔๕

๔.๖ พระฉันนะ

ถูกสงฆ์ลงพรหมทัณฑ์ภายหลังพุทธปรินิพพาน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๘.๖ หน้า ๖๗๐

๔.๗ สุกชาดก

ห้ามบุตรไม่ให้ไปกินมะม่วงที่เกาะกลางมหาสมุทร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๔.๒ หน้า ๑๗๖

๔.๘ ชรูทปานชาดก

ห้ามพ่อค้าเกวียนที่ได้รัตนมาก

พระบรมศาสดาทรงปรารภการมรณภาพของภิกษุ เพราะฉันมากจนอาหารไม่ย่อย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลพ่อค้า เป็นหัวหน้าพ่อค้าเกวียน นำพวกพ่อค้าเดินทางไปในที่กันดาร พวกพ่อค้าเห็นบ่อน้ำ จึงขุดบ่อได้ทรัพย์มากมาย

พระโพธิสัตว์ห้ามก็ไม่เชื่อ พญานาคผู้หวงแหนบ่อน้ำเห็นวิมานของตนถูกทำลาย จึงใช้ลมจมูกเป่าจนพ่อค้าเสียชีวิต

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พญานาคในครั้งนั้นได้มาเป็นพระสารีบุตรในครั้งนี้ ส่วนหัวหน้าพ่อค้าเกวียนคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ติกนิบาต มก. ๕๘/๔๖, มจ. ๒๗/๑๒๓, ปส. ๖๖/๑๖

๔.๙ เวทัพพชาดก

ศิษย์เตือนอาจารย์ห้ามใช้มนต์ในเวลาไม่ควร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภภิกษุผู้ว่ายาก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พราหมณ์คนหนึ่งเป็นอาจารย์มีมนต์เรียกฝนแก้วได้ พราหมณ์ชวนพระโพธิสัตว์ (ศิษย์) เดินทางไปด้วยกัน

ระหว่างทางพบโจร ๕๐๐ คน โจรจึงปล่อยศิษย์เพื่อให้หาเงินทองมาไถ่ตัวอาจารย์ ก่อนจากกัน ศิษย์เตือนอาจารย์ไม่ให้ใช้มนต์เรียกทรัพย์ แต่พราหมณ์ไม่เชื่อ ใช้มนต์เรียกทรัพย์ให้โจรพวกแรก

เมื่อโจร ๕๐๐ คน อีกพวกหนึ่งมาพบ ได้จับโจรพวกแรก และบังคับให้พราหมณ์ใช้มนต์เรียกทรัพย์มาอีก พราหมณ์ไม่สามารถทำได้ จึงถูกพวกโจรฆ่าตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เวทัพพะพราหมณ์ในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุว่ายากในครั้งนี้ ส่วนลูกศิษย์คือ เราตถาคต

ขุ.ชา. เอกนิบาต มก. ๕๖/๔๑, มจ. ๒๗/๒๐, ปส. ๖๕/๑๑๓

๔.๑๐ กโปตกชาดก

กาผู้ว่ายาก

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุที่มีนิสัยโลเล จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า
ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นนกพิราบ อาศัยอยู่ในครัวของเศรษฐี
กาตัวหนึ่งบินผ่านมาเกิดความโลภ จึงขออาศัยนกพิราบเข้าไปอยู่ในครัว
เมื่อมีคนนำปลาและเนื้อมาไว้ในครัว กาหวังจะกินเนื้อ
นกพิราบเตือนแล้วก็ไม่เชื่อ
กาพยายามขโมยปลาและเนื้อ ถูกพ่อครัวจับได้ จึงถูกถอนขน กาต้องนอนระทมด้วยความทุกข์จนตาย
พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กาในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุโลเลในครั้งนี้ นกพิราบคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เอกนิบาต มก. ๕๖/๑๖, มจ. ๒๗/๑๘, ปส. ๖๕/๑๐๓

๔.๑๑ คิชฌชาดก

พญาแร้งสอนบุตรไม่ให้บินสูงเกินไป แต่บุตรไม่เชื่อ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุว่ายากรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นนกแร้ง มีบุตรซึ่งมีกำลังมาก บิดาตักเตือนไม่ให้บินสูงเกินกำลังของตน บุตรไม่เชื่อ จึงต้องเสียชีวิต

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นกแร้งว่ายากในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุว่ายากในครั้งนี้ ส่วนนกแร้งผู้เป็นบิดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๖๐๕, มจ. ๒๗/๓๐๑, ปส. ๖๖/๗๘

๔.๑๒ วีรกชาดก

นกกาน้ำ ห้ามไม่ให้กาบกเลียนแบบ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๕.๗ หน้า ๖๖๕

๔.๑๓ กันทคลกชาดก

นกหัวขวานห้ามนกกระไนไม่ให้เอาอย่าง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๕.๕ หน้า ๖๖๔

๔.๑๔ เวฬุกชาดก

ดาบสโพธิสัตว์ห้ามดาบสบริวารไม่ให้เลี้ยงงูพิษ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุว่ายากรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นดาบส มีบริวาร ๕๐๐ มีดาบสดื้อรูปหนึ่งเลี้ยงลูกอสรพิษในกระบอกไม้ไผ่ ครั้นดาบสโพธิสัตว์ตักเตือนก็ไม่เชื่อ

เมื่อเหล่าดาบสไปหาอาหารสองสามวัน ดาบสดื้อกลับมาหวังจะให้อาหารแก่ลูกอสรพิษ แต่ถูกลูกอสรพิษกัดเสียชีวิต

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ดาบสดื้อในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุว่ายากในครั้งนี้ ส่วนดาบสหัวหน้าคือ เราตถาคต

ขุ.ชา. ทุกนิบาต มก. ๕๖/๒๓, มจ. ๒๗/๑๘, ปส. ๖๕/๑๐๖

๔.๑๕ อินทสมานโคตตชาดก

ฤาษีโพธิสัตว์ติเตียนฤาษีผู้ไว้ใจลูกช้าง

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุว่ายากรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นฤาษี มีบริวาร ๕๐๐ มีฤาษีดื้อรูปหนึ่งนำลูกช้างมาเลี้ยง

ฤาษีโพธิสัตว์ตักเตือนก็ไม่เชื่อฟัง

เมื่อเหล่าฤาษีไปหาอาหารสองสามวัน ฤาษีดื้อกลับมาหวังจะเอาอาหารไปให้ แต่กลับถูกลูกช้างฆ่าตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ฤาษีดื้อในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุว่ายากในครั้งนี้ ส่วนฤาษีหัวหน้าคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทุกนิบาต มก. ๕๗/๗๖, มจ. ๒๗/๖๙, ปส. ๖๕/๔๐๐

๔.๑๖ พระติสสเถระ

พระติสสะเป็นบุตรของพระเจ้าลุงของพระบรมศาสดา บวชเมื่อตอนมีอายุมาก จึงไม่ทราบประเพณีที่ปฏิบัติต่อภิกษุที่บวชก่อน แม้พระบรมศาสดาทรงกล่าวเตือนก็ไม่เชื่อฟัง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีดาบสชื่อ เทวละ ต้องการออกจากป่าไปสู่พระนคร โดยไปพักที่โรงนายช่างหม้อ

ดาบสอีกรูปหนึ่งชื่อนารทะ ไปขอพักที่แห่งเดียวกัน

นารทดาบสกำหนดที่นอนแล้วจึงนอน

ส่วนเทวลดาบสไม่ได้นอนในที่ของตน โดยนอนขวางประตูทางเดิน

เมื่อนารทดาบสออกไปข้างนอก จึงเหยียบชฎาของเทวลดาบส

เทวลดาบสจึงกลับทิศนอน

นารทดาบสเดินกลับเข้ามาก็เหยียบที่คอของเทวลดาบส

เทวลดาบสโกรธ จึงแช่งนารทดาบสให้ศีรษะแตกเป็น ๗ เสี่ยง

นารทดาบสมีอานุภาพมากกว่า รู้ว่าคำสาปจะเกิดแก่เทวลดาบส จึงห้ามอรุณไม่ให้ขึ้นด้วยฤทธิ์ ทำให้ประชาชนเดือดร้อน

พระราชาจึงเสด็จไปพบนารทดาบส สั่งให้จับเทวลดาบสแล้วให้ก้มลงที่บาทของนารทดาบส แต่เทวล-ดาบสทำโดยไม่สมัครใจ

นารทดาบสจึงให้เทวลดาบสแช่อยู่ในสระน้ำ ทูนก้อนดินเหนียวบนศีรษะ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้นให้ดำลงในน้ำแล้วโผล่ไปทางอื่น ก้อนดินเหนียวก็แตกเป็น ๗ เสี่ยง

เมื่อพระติสสเถระฟังจบ ก็กลับตัวกลับใจกลายเป็นคนว่าง่าย

พระบรมศาสดาสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ เทวลดาบสได้มาเป็นพระติสสะ ส่วนนารทดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๕๗, มจ. ๒๕/๒๔, ปส. ๔๘/๔๑

๔.๑๗ ภิกษุว่ายาก

ภิกษุรูปหนึ่งเด็ดหญ้า เมื่อมีความรังเกียจ จึงไปหาภิกษุอีกรูปหนึ่งเพื่อบอกกรรมที่ตนทำ แต่แล้วก็ยังถอนหญ้าขึ้นมาอีก

พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงตรัสพระคาถาว่า หญ้าคาที่บุคคลจับไม่ดี ย่อมตามบาดมือนั้น ฉันใด คุณเครื่องเป็นสมณะที่บุคคลลูบคลำไม่ดี ย่อมคร่าเขาไปนรก ฉันนั้น

เมื่อตรัสจบ ภิกษุดำรงอยู่ในความสังวรระวัง ภายหลังบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ขุ.ธ. นิรยวรรค มก. ๔๓/๒๐๙, มจ. ๒๕/๑๓๐, ปส. ๕๒/๗๓

๔.๑๘ อลีนจิตตชาดก

กัลยาณมิตร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๕.๑๓ หน้า ๑๐๘

๔.๑๙ มิคาโลปชาดก

คนหัวดื้อ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุว่ายากรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิด เป็นแร้ง มีบุตรซึ่งมีกำลังมากและต้องเลี้ยงดูบิดามารดา บิดากล่าวเตือนไม่ให้บินสูงเกินภูมิของนกแร้ง แต่บุตรไม่เชื่อ จึงตกลงมาตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า แร้งที่เป็นลูกในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้ว่ายาก ส่วนแร้งบิดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ฉักกนิบาต มก. ๕๙/๖๕, มจ. ๒๗/๒๓๔, ปส. ๖๖/๓๗๙

๔.๒๐ เภริวาทชาดก

ถูกโจรแย่งเอาทรัพย์เพราะบุตรไม่ตีกลองตามคำสอน

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุว่ายากรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลคนตีกลอง นำบุตรชายไปตีกลอง ได้เงินมาจำนวนหนึ่ง ระหว่างเดินทางกลับ บิดารู้ว่ามีโจรอยู่ในป่า

บิดาจึงห้ามบุตรว่า อย่าตีกลองไม่หยุดระยะ ให้ตีเป็นระยะ แต่บุตรไม่เชื่อ โจรจึงรุมแย่งทรัพย์ไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บุตรชายในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุว่ายากในครั้งนี้ ส่วนบิดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เอกนิบาต มก. ๕๖/๑๐๕, มจ. ๒๗/๒๕, ปส. ๖๕/๑๔๕

๔.๒๑ สกุณชาดก

แนะนำให้นกพ้นอันตราย นกที่ไม่เชื่อถูกไฟไหม้ตาย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๕.๙ หน้า ๑๐๗

มงคลที่ ๒๙
เห็นสมณะ

๑. ประเภทของสมณะ

๑.๑ ปุตตสูตร

สมณะ ๔ จำพวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สมณะ ๔ จำพวก ประกอบด้วย

๑. บุคคลเป็นสมณะผู้ไม่หวั่นไหว ได้แก่ พระเสขะ

๒. บุคคลเป็นสมณะเหมือนดอกปุณฑริก ได้แก่ ท่านผู้ได้เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ แต่ไม่ได้วิโมกข์ ๘

๓. บุคคลเป็นสมณะเหมือนดอกปทุม ได้แก่ ท่านผู้ได้เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ และได้วิโมกข์ ๘

๔. บุคคลเป็นสมณะผู้ละเอียดอ่อนในหมู่สมณะ ได้แก่ ท่านผู้สันโดษในปัจจัย ๔ เป็นที่รักของเพื่อนพรหมจารี มีโรคาพาธน้อย ได้ฌาน ๔ ได้เจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ

อัง.จตุกก. มจลวรรค มก. ๓๕/๒๕๒, มจ. ๒๑/๑๓๒, ปส. ๓๘/๒๑

๑.๒ นวสูตร, โปตถกสูตร

ภิกษุที่เปรียบกับผ้าเปลือกไม้ ๓ ชนิด

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ทรงเปรียบภิกษุกับผ้าเปลือกไม้ดังนี้

ผ้าเปลือกไม้ไม่ว่าจะใหม่หรือเก่าก็มีสีทราม เปรียบได้กับภิกษุผู้ทุศีล

สัมผัสหยาบ เปรียบกับผลที่เกิดจากการคบหากับภิกษุรูปนั้นว่า ก่อให้เกิดแต่ความทุกข์

ราคาถูก คือ บุคคลใดถวายของแด่พระภิกษุรูปนั้น จะได้ผลบุญน้อย

ผ้าเปลือกไม้เมื่อเก่าแล้ว เขาก็เอาไปทิ้งขยะคือ เมื่อกล่าวธรรมใดก็ไม่มีใครฟัง เมื่อถูกว่ากล่าวภิกษุนั้นก็โกรธ เป็นเหตุให้ถูกลงโทษ คือ ห้ามติดต่อเกี่ยวข้องกับภิกษุทั้งหลาย

อัง.ติก. โลณผลวรรค มก. ๓๔/๔๘๙, มจ. ๒๐/๓๓๔, ปส. ๓๖/๓๐๙

๑.๓ ปฐมธรรมวิหาริกสูตร

บุคคลผู้อยู่ในธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๕.๓.๖ หน้า ๑๙๔

๑.๔ ประวัติพระวักกลิเถระ

ผู้ใดเห็นธรรม ชื่อว่าเห็นเราตถาคต

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๖.๗ หน้า ๒๔๕

๑.๕ กกุธสูตร

ศาสดา ๕ จำพวก

๑. ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีศีลไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์

๒. ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีอาชีวะไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีอาชีวะบริสุทธิ์

๓. ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีธรรมเทศนาไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีธรรมเทศนาบริสุทธิ์

๔. ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีไวยากรณ์ไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีไวยากรณ์บริสุทธิ์

๕. ศาสดาบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีญาณทัสสนะไม่บริสุทธิ์ ปฏิญาณว่า เราเป็นผู้มีญาณทัสสนะบริสุทธิ์

อัง.ปัญจก. กกุธวรรค มก. ๓๖/๒๒๗,
วิ.จู. สังฆเภทขันธะ มก. ๙/๒๗๖, มจ. ๒๒/๑๗๐, ปส. ๔๐/๖

๑.๖ นิวาปสูตร

ฝูงเนื้อ ๔ ฝูง เทียบกับสมณพราหมณ์ ๔ ประเภท

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายถึงสมณพราหมณ์ ๔ ประเภท ที่ตกอยู่ในเงื้อมมือมาร ๓ ประเภท พ้นไปได้เพียง ๑ ประเภท เปรียบเหมือนเนื้อ ๔ ประเภท ที่ตกอยู่ในเงื้อมมือของนายพรานผู้เอาเหยื่อล่อ ๓ ประเภท พ้นไปเพียงประเภทเดียว ทรงเปรียบโลกามิส (รูป, เสียง, กลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ หรือ กามคุณ ๕) ด้วยเหยื่อล่อ เปรียบมารด้วยนายพราน เปรียบบริษัทของมารด้วยบริษัทของนายพราน เปรียบสมณพราหมณ์ด้วยหมู่เนื้อ

๑. สมณพราหมณ์พวกแรก ติดโลกามิส ไม่พ้นเงื้อมมือมาร จึงเปรียบเหมือนเนื้อพวกแรก ที่เห็นแก่เหยื่อล่อของนายพราน

๒. สมณพราหมณ์พวกที่สอง ไม่ติดตอนแรกแต่ไปติดตอนหลัง (ไม่อดทนต่อความอดอยาก) เปรียบเหมือนเนื้อพวกที่สอง ที่หนีเหยื่อตอนแรก แต่ทนอดไม่ได้ ต้องมาหาติดเหยื่อในภายหลัง

๓. สมณพราหมณ์พวกที่สาม ไม่ติดอามิส แต่ติดทิฐิความเห็นผิด เปรียบเหมือนเนื้อพวกที่สาม ไม่ติดเหยื่อล่อ แต่ถูกล้อมจับด้วยเครื่องมือจับสัตว์

๔. สมณพรามหณ์พวกที่สี่ ไม่ติดอามิส ไม่ติดทิฐิ ไม่ประมาท จึงพ้นจากเงื้อมมือมาร เปรียบเหมือนเนื้อพวกที่สี่ ซึ่งไม่ติดเหยื่อล่อและไม่ถูกล้อมจับได้

ตรัสแสดงข้อปฏิบัติ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ และ สัญญาเวทยิตนิโรธว่า มิใช่คติของมาร และบริษัทของมาร มารมองไม่เห็น

ม.ม. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๓๙๐, มจ. ๑๒/๒๘๔, ปส. ๑๘/๑๔๐

๑.๗ ดูมงคลที่ ๑๗ สงเคราะห์ญาติ

ข้อ ๑ ลักษณะผู้สงเคราะห์ตนเองและผู้อื่น หน้า ๔๖๓
ข้อ ๒ ลักษณะผู้สงเคราะห์ตนเอง แต่ไม่สงเคราะห์ผู้อื่น หน้า ๔๖๔
ข้อ ๓ ลักษณะผู้สงเคราะห์ผู้อื่น แต่ไม่สงเคราะห์ตนเอง หน้า ๔๖๕

๒. ลักษณะของสมณะและของภิกษุ

๒.๑ สามเณร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภเรื่องของสามเณร แล้วตรัสว่า เราย่อมเรียกบุคคลผู้ไม่เคียดแค้น ผู้ดับเสียได้ในบุคคลผู้มีอาชญาในตน ผู้ไม่ถือมั่นในบุคคลผู้ถือมั่นนั้นว่า เป็นพราหมณ์

เรื่องของสามเณรโดยย่อมีดังนี้ ครั้งหนึ่ง พราหมณีตั้งใจจะเลี้ยงภิกษุ ๔ รูป แต่นิมนต์แล้วได้สามเณร นางจึงไม่พอใจ ไม่ยอมถวายอาหารให้สามเณร ด้วยอานุภาพของสามเณร ทำให้ท้าวสักกเทวราชต้องลงมาสั่งสอนนางพราหมณี สุดท้ายนางจึงถวายทานแด่สามเณร

ขุ.ธ. พราหมวรรค มก. ๔๓/๔๘๓, มจ. ๒๕/๑๖๑, ปส. ๕๒/๒๖๒

๒.๒ พระลกุณฏกภัททิยเถระ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพระลกุณฏกภัททิยเถระ เนื่องด้วยท่านเป็นผู้มีรูปร่างเล็กคล้ายสามเณร จึงทำให้มีผู้เข้าใจผิด คิดว่าท่านเป็นสามเณร บางครั้ง ท่านก็ถูกหยอกล้อ จึงเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ตรัสสอนหมู่ภิกษุไว้หลายครั้ง เช่น เรื่องการดูว่าใครเป็นพระเถระหรือไม่ใช่พระเถระ ไม่ได้ดูที่รูปร่างภายนอก แต่ดูที่คุณธรรมภายในของผู้นั้น เป็นต้น

ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๑/๓๔๑, ขุ.ธ. ธัมมัฏฐวรรค มก. ๔๓/๗๖
ขุ.ธ. ปกิณณกวรรค มก. ๔๓/๑๖๕, มจ. ๒๕/๑๑๓, ปส. ๕๑/๒๗๖

๒.๓ ภิกขกสูตร

ความเป็นภิกษุ

มีอยู่คราวหนึ่ง พราหมณ์ทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ข้าพระองค์กับพระบรมศาสดาเป็นคนขอเหมือนกัน มีความแตกต่างกันตรงไหน

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า บุคคลใดชื่อว่า เป็นภิกษุเพียงด้วยการขอคนอื่นไม่ แต่บุคคลละบุญและบาปได้แล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยการพิจารณา ผู้นั้นแลเชื่อว่า ภิกษุ

สัง.ส. มก. ๒๕/๒๙๕, มจ. ๑๕/๒๙๘, ปส. ๒๔/๒๕๒

๒.๔ ภิกษุสูตร

ชื่อว่าเป็นภิกษุเพราะทำลายธรรม ๗ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า การที่ได้ชื่อว่าเป็นภิกษุ เพราะได้ทำลายธรรม ๗ ประการ คือ

๑. สักกายทิฐิ
๒. วิจิกิจฉา
๓. สีลัพพตปรามาส
๔. ราคะ
๕. โทสะ
๖. โมหะ
๗. มานะ

อัง.อัฏฐก. มโนรถปูรณี มก. ๓๗/๒๘๖, มจ. ๒๓/๑๘๑, ปส. ๔๒/๑๗๖

๒.๕ เกฬิสีลชาดก

ปัญญาสำคัญกว่าร่างกาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระลกุณฏกภัททิยะถึงเหตุที่ทำให้ท่านมีรูปร่างเล็กว่า เป็นเพราะบุพกรรมที่ท่านเคยทำไว้ในอดีต

ในสมัยท่านเกิดเป็นพระเจ้าพรหมทัต ท่านชอบรังแกคนชรา เบียดเบียนคนแก่ จนในที่สุดท้าวสักกเทวราชจึงต้องลงมาสั่งสอน

พระบรมศาสดาตรัสคาถามีใจความว่า ความเป็นผู้ใหญ่ขึ้นอยู่กับความเป็นผู้มีปัญญา ไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าผู้นั้นจะต้องมีร่างกายใหญ่โต

ขุ.ชา. ทุกนิบาต มก. ๕๗/๒๘๑, มจ. ๒๗/๙๑, ปส. ๖๕/๔๙๔

๒.๖ ปาสราสิสูตร

กิจที่ภิกษุควรทำ ๒ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อนั่งประชุมกันควรทำกิจกรรมสองอย่าง คือ สนทนาธรรม หรือนั่งนิ่งตามแบบพระอริยะ และตรัสถึงเรื่องการแสวงหาว่า มีสองอย่างคือ

๑. การแสวงหาที่ไม่ประเสริฐ คือ แสวงหาสิ่งที่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย สังกิเลส (ความเศร้าหมอง)
๒. การแสวงหาที่ประเสริฐ คือ การแสวงหาพระนิพพาน

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๔๑๐, มจ. ๑๒/๒๙๖, ปส. ๑๘/๑๔๘

๒.๗ ทุกกรสูตร

ธรรมที่ทำได้ยาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่เทวดาว่า คนพาลจะบำเพ็ญสมณธรรม ทำได้ยากลำบาก เขาจะขัดเคืองใจ เพราะไม่ได้ทำตามใจตนเอง

ส่วนภิกษุที่สามารถควบคุมใจตนเองได้ เปรียบเหมือนเต่าหดอวัยวะในกระดอง จะได้ปรินิพพาน

สัง.ส. นันทวรรค มก. ๒๔/๙๒, มจ. ๑๕/๑๕, ปส. ๒๓/๖๖

๒.๘ อรรถกถาเมฆิยสูตร

อาจาระ

อาจาระ คือ การเว้นอาจาระทั้งปวง ไม่ทำมิจฉาอาชีวะ ไม่คะนองกาย เคารพยำเกรงในพระบรมศาสดาและเพื่อนพรหมจารี ถึงพร้อมด้วยหิริโอตตัปปะ สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถ คุ้มครองในทวารอินทรีย์ รู้จักประมาณในโภชนะ ถึงพร้อมด้วยความเพียร มักน้อย สันโดษ และเคารพในอภิสมาจาริกวัตร

ขุ.อุ. เมฆิยวรรค มก. ๔๔/๓๙๔, มจ. ๒๕/๒๓๑, ปส. ๕๓/๒๙๔

๓. คุณสมบัติของภิกษุ

๓.๑ มหาโคปาลสูตร

องค์เป็นเหตุไม่เจริญและเจริญ ๑๑ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุประกอบด้วยองค์ ๑๑ ประการ จึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัย ดังนี้

๑. เป็นผู้รู้จักรูป หมายถึง รู้จักมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๔

๒. เป็นผู้ฉลาดในลักษณะ หมายถึง รู้จักคนพาล และบัณฑิตมีกรรมเป็นลักษณะ

๓. เป็นผู้เขี่ยไข่ขางออกเสีย หมายถึง ไม่รับ กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ที่เกิดขึ้น ละบรรเทาทำให้สิ้นสุด

๔. เป็นผู้ปิดแผล หมายถึง เห็นรูปด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ไม่ถือ ไม่แยก คือ สำรวมอินทรีย์

๕. เป็นผู้สุมไฟ หมายถึง แสดงธรรมตามที่ได้เล่าเรียนมาโดยพิสดาร

๖. เป็นผู้รู้จักท่าน้ำ หมายถึง เข้าไปหาภิกษุผู้เป็นพหูสูต ท่านผู้คงแก่เรียน เปิดเผย ทำให้ง่าย บรรเทาความสงสัยในธรรม

๗. เป็นผู้รู้จักให้ดื่ม หมายถึง ได้ความปลาบปลื้มในอรรถ ธรรม ซึ่งมีผู้แสดงธรรม

๘. เป็นผู้รู้จักทาง หมายถึง รู้อริยมรรคมีองค์ ๘

๙. เป็นผู้ฉลาดในโคจร หมายถึง รู้สติปัฏฐาน ๔

๑๐. เป็นผู้รีดมีส่วนเหลือ หมายถึง รู้จักประมาณในการรับปัจจัย ๔

๑๑. เป็นผู้บูชาภิกษุผู้เป็นเถระ หมายถึง เข้าไปตั้งเมตตาทางกาย วาจา ใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลังในเหล่าภิกษุผู้เป็นเถระ

ส่วนธรรมเป็นเหตุไม่เจริญ ๑๑ ประการ มีลักษณะตรงกันข้าม

ม.มู. มหายมกวรรค มก. ๑๙/๕๒

อัง.เอกทสก. ทุติยวรรค มก. ๓๘/๕๖๕, มจ. ๒๔/๔๓๒, ปส.๔๖/๑๒๗

๓.๒ ปฐมอาชานียสูตร

องค์ ๓ ของม้าต้นและของภิกษุ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า องค์ ๓ ของม้าต้นของพระราชา คือ สีงาม กำลังดี มีฝีเท้า เช่นเดียวกับองค์ ๓ ของภิกษุที่เป็นเนื้อนาบุญของโลก ต้องประกอบด้วย

๑. วรรณะงาม (มีศีล สมาทานศึกษาในสิกขาบท)

๒. เข้มแข็ง (มีความเพียร)

๓. มีเชาว์ (รู้ทั่วถึงตามจริงในอริยสัจ ๔)

อัง.ติก. โลณผลวรรค มก. ๓๔/๔๘๕, มจ. ๒๐/๓๓๐, ปส. ๓๖/๓๐๖

๓.๓ อัสสาชานิยสูตร, อาชัญญสูตร

องค์แห่งม้าอาชาไนยกับภิกษุ ๘ ประการ คือ

๑. เป็นม้ามีกำเนิดดีทั้งจากพ่อและแม่ เหมือนกับภิกษุมีศีล สำรวมในปาฏิโมกข์

๒. บริโภคไม่เรี่ยราด เหมือนกับภิกษุฉันโภชนาหารโดยเคารพ ไม่รังเกียจ

๓. ไม่นั่งนอนทับอุจจาระ เหมือนกับภิกษุเกลียดทุจริต ๓

๔. ยินดีอยู่ร่วมเป็นสุขไม่รบกวนม้าอื่น เหมือนกับภิกษุไม่รบกวนภิกษุอื่น

๕. เปิดเผยความพยศให้สารถีทราบ เหมือนกับภิกษุเปิดเผยความพยศให้พระบรมศาสดา หรือเพื่อนพรหมจรรย์ช่วยกำจัด

๖. นายสารถีปราบพยศได้ เหมือนกับพระบรมศาสดาหรือเพื่อนพรหมจรรย์ปราบพยศได้

๗. เข็นภาระแม้ม้าอื่นจะไม่เข็น เดินตรงทาง เหมือนกับภิกษุสำเหนียกจะศึกษา แม้ภิกษุอื่นจะไม่ศึกษาก็ตาม

๘. ทรงกำลังไว้จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต เหมือนกับภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียรด้วย จตุรงควิริยะจะไม่หยุดความเพียรเป็นอันขาด

อัง.อัฏฐก. มหาวรรค มก. ๓๗/๓๘๔, มจ. ๒๓/๒๓๕, ปส. ๔๒/๒๒๓

๓.๔ ปฐมอาชานิยสูตร

องค์ของม้าอาชาไนย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ม้าอาชาไนยประกอบด้วยองค์ ๖ ประการ ที่เหมาะแก่พระราชา คือ

๑. อดทนต่อรูป
๒. อดทนต่อเสียง
๓. อดทนต่อกลิ่น
๔. อดทนต่อรส
๕. อดทนต่อโผฏฐัพพะ
๖. ถึงพร้อมด้วยวรรณะ

เช่นเดียวกับภิกษุผู้ประกอบองค์ ๖ ประการ (ย่อมเป็นผู้ควรของคำนับ เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า) คือ

๑. อดทนต่อรูป
๒. อดทนต่อเสียง
๓. อดทนต่อกลิ่น
๔. อดทนต่อรส
๕. อดทนต่อโผฏฐัพพะ
๖. อดทนต่อธรรมารมณ์

อัง.ฉักก. อาหุเนยยวรรค มก. ๓๖/๕๒๒, มจ. ๒๒/๔๑๖, ปส. ๔๑/๑๓

๓.๕ ทุติยอุรุเวลสูตร

เถรกรณธรรม

ครั้งหนึ่ง เหล่าพราหมณ์เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และทูลปรารภกับพระองค์ว่า การที่พระองค์ไม่ให้การต้อนรับผู้แก่กว่า เป็นข้อบกพร่องของพระองค์

พระบรมศาสดาตรัสว่า การที่จะเป็นเถระหรือไม่นั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับอายุ แต่ขึ้นอยู่กับคุณธรรมของผู้นั้น

อัง.จตุกก. อุรุเวลวรรค มก. ๓๕/๕๘, มจ. ๒๑/๓๕, ปส. ๓๗/๗๐

๓.๖ ปฐมวุฑฒบัพพชิตสูตร, ปฐมทุลลภสูตร, ทุติยทุลลภสูตร

ภิกษุบวชเมื่อแก่

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายในปฐมทุลลภสูตรว่า ภิกษุบวชเมื่อแก่ ผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ หาได้ยาก คือ

๑. เป็นคนละเอียด
๒. มีมารยาทสมบูรณ์
๓. เป็นพหูสูต
๔. เป็นธรรมกถึก
๕. เป็นวินัยธร

และในทุติยทุลลภสูตร มี ๕ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ว่าง่าย

๒. เป็นผู้คงแก่เรียน

๓. เป็นผู้รับโอวาทด้วยความเคารพ

๔. เป็นธรรมกถึก

๕. เป็นวินัยธร

อัง.ปัญจก. นีวรณวรรค มก. ๓๖/๑๔๙, มจ. ๒๒/๑๐๘, ปส. ๓๙/๑๙๓

๓.๗ เสขปฏิปทาสูตร

ความเป็นผู้มีวิชชาและจรณะ

พระอานนท์แสดงธรรมถวายท้าวมหานาม เรื่องความเป็นผู้มีวิชชาและจรณะมีข้อปฏิบัติ ดังนี้

๑. ถึงพร้อมด้วยศีล

๒. คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

๓. รู้ประมาณในโภชนะ

๔. ประกอบด้วยความเพียร

๕. ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม ๗ ประการ

๖. ได้ไม่ยาก ได้ไม่ลำบากซึ่งฌาน ๔

๗. ระลึกชาติได้

๘. มีทิพยจักษุ

๙. ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

ม.ม. คหปติวรรค มก. ๒๐/๕๐, มจ. ๑๓/๒๔, ปส. ๑๙/๓๓

๓.๘ ทุติยสขาสูตร

กัลยาณมิตรธรรม ๗

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๒.๘ หน้า ๑๐๐

๓.๙ ทุกกรปัญหาสูตร

กัลยาณมิตรธรรม ๗

สมัยหนึ่ง พระสารีบุตรอยู่ ณ บ้านนาลคาม แคว้นมคธ ชัมพุขาทกปริพาชกเข้าไปหาท่านยังที่อยู่ แล้วถามถึงปัญหาเรื่อง สิ่งที่ทำได้ยากตามลำดับ

พระสารีบุตรตอบว่า การบรรพชาเป็นการยากที่จะกระทำได้ในธรรมวินัยนี้ ความยินดียิ่งเป็นสิ่งอันบุคคลผู้บวชแล้วกระทำได้โดยยาก การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมเป็นสิ่งอันภิกษุผู้ยินดียิ่งแล้วกระทำได้โดยยาก และภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมแล้ว จะพึงเป็นพระอรหันต์ได้โดยไม่ยากนัก

สัง.สฬา. ชัมพุขาทกสังยุต. มก. ๒๙/๑๐๔, มจ. ๑๘/๓๔๖, ปส. ๒๙/๑๓๖

๓.๑๐ ดูมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ

ข้อ ๑.๓ ลักษณะของนักรบที่ดีกับภิกษุ หน้า ๔๘๓

๔. ความปรารถนาและความหวังของภิกษุ

๔.๑ อกิตติชาดก

อกิตติดาบสขอพรท้าวสักกะ

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุบาสกผู้เป็นทานบดี จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล มีสมบัติ ๘๐ โกฏิ เมื่อบิดามารดาตาย ท่านเห็นว่าคนตายแล้วไม่สามารถนำสมบัติติดตัวไปได้ จึงอำลาพระราชา ประกาศบริจาคทรัพย์แก่ชาวเมือง แล้วออกบวช ชาวเมืองเป็นอันมากออกบวชตาม

อกิตติดาบส คิดว่า ลาภสักการะเกิดขึ้นมากมาย อยากอยู่ตามลำพัง จึงหลีกออกเร้นทำฌานและอภิญญาให้บังเกิดขึ้น เหาะไปยังเกาะ สร้างบรรณศาลาอยู่ใกล้ต้นหมากเม่าใหญ่ กินผลและใบหมากเม่า ด้วยเดชแห่งศีล ทำให้บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกเทวราชกระด้างร้อนขึ้น

ท้าวสักกะตรวจดูเห็นดาบส ต้องการลงมาทดลองว่า ท่านบำเพ็ญเพียรเพื่อต้องการตำแหน่งท้าวสักกะหรือไม่ ท้าวสักกะแปลงเป็นพราหมณ์ ลงมาขอภิกษาตลอดสามวัน ดาบสก็ให้ตลอดแม้ตนเองจะต้องอดอาหาร

เมื่อท้าวสักกะทราบว่า ดาบสปรารถนาพระนิพพาน จึงให้พรแก่ดาบส

อกิตติดาบสขอพรว่า

๑. ขออย่าให้มีความโลภ

๒. ขออย่าให้มีโทสะ

๓. ไม่ขอพบเห็น อยู่ร่วมกับคนพาล

๔. ขอฟังนักปราชญ์ อยู่ร่วมเจรจาปราศัยกับนักปราชญ์

๕. ขอให้ทำทาน มีศรัทธา มีจิตเลื่อมใส ทั้งขณะให้และหลังจากให้ทานแล้ว

๖. ขออย่าให้ท้าวสักกะเข้ามาใกล้อีก

ท้าวสักกะรับคำ แล้วหลีกไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ท้าวสักกเทวราชในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอนุรุทธะ ส่วนอกิตติดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เตรสนิบาต มก. ๖๐/๒๘๐, มจ. ๒๗/๔๐๙, ปส. ๖๗/๒๙๘

๔.๒ อากังเขยยสูตร

ความหวังของภิกษุ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสให้ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้มีศีลอันสมบูรณ์ เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบท และตรัสถึงความหวังของภิกษุ ๑๗ ประการ ตั้งแต่ขอให้เป็นที่ชอบใจที่เคารพของเพื่อนพรหมจรรย์

จนถึงที่ทำให้แจ้งเจโตวิมุตตินั้น ต้องกระทำให้บริบูรณ์ในศีล ประกอบธรรมเครื่องระงับจิตของตน ไม่ทำฌานให้เหินห่าง และประกอบวิปัสสนาเพิ่มพูน (การอยู่ในสุญญาคาร)

ม.มู. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๓๙๘, มจ. ๑๒/๕๖, ปส. ๑๗/๑๙๑

๔.๓ รถสูตร, รโถปมสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ย่อมมากด้วยความสุขโสมนัสอยู่ในปัจจุบัน และย่อมปรารภเหตุ เพื่อความสิ้นอาสวะทั้งหลาย ๓ ประการ คือ

๑. การคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

๒. การประมาณในโภชนะ

๓. การประกอบความเพียร

สัง.สฬา. อาสีวิสวรรค มก.๒๘/๓๙๔, มจ. ๑๘/๒๓๙, ปส. ๒๘/๓๑๔

๔.๔ สามัญญผลสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พระเจ้าอชาตศัตรู ถึงผลดีของความเป็นสมณะ ตั้งแต่ผลในขั้นต้น คือ ยกฐานะของตัวผู้บวชและได้รับการยกย่อง

ผลขั้นกลาง คือ ได้บรรลุปฐมฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน

ผลขั้นสูง คือ ได้วิชชา ๘ บรรลุวิปัสสนาญาณ หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ

ที.สี. มก. ๑๑/๓๐๕, มจ. ๙/๗๕, ปส. ๑๑/๒๒๓

๔.๕ ภิกขุสูตร, อาสังสสูตร

บุคคล ๓ จำพวก ในทางโลกและทางธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๒.๓ หน้า ๒๓๘

๔.๖ กัณหาชาดก

ความปรารถนาของฤาษี

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จผ่านมา ณ ที่แห่งหนึ่ง ทรงแย้มพระสรวล พระอานนท์ทูลถามพระพุทธองค์จึงตรัสเล่าเรื่องในอดีตชาติว่า

สมัยที่พระองค์เกิดเป็นลูกพราหมณ์ เมื่อบิดามารดาตายแล้วได้บริจาคทาน แล้วออกบวชเป็นฤาษีอยู่ใต้โคนไม้เป็นวัตร ถือธุดงควัตร เป็นผู้มักน้อย ร้อนถึงท้าวสักกะต้องลงมาทดสอบโดยแกล้งด่าว่าฤาษีตัวดำ

ฤาษีตอบว่า ผู้ที่มีตบะไม่ชื่อว่าดำ ส่วนผู้ที่ทำบาปจึงเป็นคนดำ

ท้าวสักกะเกิดความเลื่อมใสจึงให้ฤาษีขอพร

ฤาษีขอพร ๔ ข้อ คือ อย่าให้โกรธ อย่าให้มีโทสะ อย่าให้โลภ อย่าให้มีความสิเน่หา

ท้าวสักกะเกิดเลื่อมใสให้ขอพรอีก

ฤาษีขออย่าให้มีอาพาธร้าย ขอให้ใจ กาย อย่ากระทบกระทั่งใครๆ พระอินทร์บันดาลต้นไม้ให้มีผลหวานอร่อย ให้ฤาษีปราศจากโรคแล้วกลับไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ท้าวสักกะเทวราชนั้นได้มาเป็นพระอนุรุทธะ ส่วนฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๗๗๑, มจ. ๒๗/๓๒๒, ปส. ๖๗/๑๒๒

๕. สมณสัญญา

๕.๑ หัตถาจริยบุพพภิกขุวัตถุ

ภิกษุผู้เคยเป็นควาญช้าง

ครั้งหนึ่ง ภิกษุผู้เคยเป็นควาญช้างลืมตัวไปว่า ตัวเองเป็นภิกษุแล้ว ทำกิจไม่ใช่กิจสงฆ์ ไปแนะนำวิธีฝึกช้างให้คฤหัสถ์

พระบรมศาสดาทรงติเตียนเป็นอันมาก แล้วตรัสสอนมีใจความว่า ประโยชน์อะไรจากการฝึกช้าง ให้ฝึกตนเองดีกว่า จะได้บรรลุจุดมุ่งหมาย คือ มรรคผลนิพพาน

ขุ.ธ. นาควรรค มก. ๔๓/๒๓๑, มจ. ๒๕/๑๓๔, ปส. ๕๒/๙๒

๕.๒ พระสันตกายเถระ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพระสันตกายะผู้มีความสงบเสงี่ยม จนเป็นที่ชื่นชมของภิกษุทั้งหลาย จึงตรัสสอนหมู่ภิกษุความว่า ภิกษุผู้มีกายสงบ มีใจสงบ ผู้ตั้งมั่นดีแล้ว มีอามิสในโลกอันคายเสียแล้ว เราเรียกว่าผู้สงบระงับ

เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระเถระบรรลุเป็นพระอรหันต์

ขุ.ธ. ภิกขุวรรค มก. ๔๓/๓๘๖, มจ. ๒๕/๑๕๐, ปส. ๕๒/๒๐๖

๕.๓ อัคคิขันธูปมสูตร

บุคคลผู้ทุศีลกอดกองไฟดีกว่ากอดราชธิดา

ครั้งหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเห็นกองไฟกองใหญ่ จึงตรัสถามภิกษุทั้งหลายที่ตามเสด็จไปด้วยว่า การกอดกองไฟกับการกอดพระราชธิดาอย่างไหนดีกว่ากัน

ภิกษุตอบว่า กอดพระราชธิดา

พระบรมศาสดาตรัสเตือนว่าบุคคลผู้ทุศีลมีธรรมลามก กอดพระราชธิดาจะดีอย่างไร กอดกองไฟเสียดีกว่า เพราะอย่างมากก็แค่ตาย แต่ถ้ากอดพระราชธิดา ตายไปต้องตกอบายภูมิ ซึ่งต้องทุกข์ทรมานอีกเป็นเวลานาน

อัง.สัตตก. มหาวรรค มก. ๓๗/๒๖๐, มจ. ๒๓/๑๕๘, ปส. ๔๒/๑๖๕

๕.๔ อภิณหปัจจเวกขณธรรมสูตร, ปัพพชิตอภิณหสูตร

ธรรมที่ควรพิจารณาเนืองๆ ๑๐ ประการ คือ

๑. เรามีเพศต่างกันจากคฤหัสถ์แล้ว
๒. ความเลี้ยงชีพของเราเนื่องด้วยผู้อื่น
๓. อาการกาย วาจาอย่างอื่นที่เราต้องทำให้ดีขึ้นไปกว่านี้ยังมีอยู่
๔. ตัวของเราเอง ติเตียนตัวเราโดยศีลได้หรือไม่
๕. ผู้รู้ใคร่ครวญแล้ว ติเตียนเราโดยศีลได้หรือไม่
๖. เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น
๗. เรามีกรรมเป็นของตัว เราทำดีจักได้ดี เราทำชั่วจักได้ชั่ว
๘. วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่
๙. เรายินดีในที่สงัดหรือไม่
๑๐. คุณวิเศษของเรามีอยู่หรือไม่ ที่จะให้เราไม่เก้อเขิน ในเวลาเพื่อนบรรพชิตถามในกาลภายหลัง

อัง.ทสก. อักโกสวรรค มก. ๓๘/๑๕๗, มจ. ๒๔/ ๑๐๔, ปส. ๔๔/๑๒๗

๕.๕ สมณสัญญาสูตร

ภิกษุเจริญสมณสัญญา ๓ แล้วย่อมยังธรรม ๗ ประการ ให้บริบูรณ์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าเจริญสมณสัญญา ๓ ประการ คือ

๑. พิจารณาว่า เราเป็นผู้มีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว
๒. พิจารณาว่า ชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น
๓. พิจารณาว่า มรรยาทอย่างอื่นอันเราควรทำมีอยู่

ย่อมยังธรรม ๗ ประการ ให้สมบูรณ์ ดังนี้

๑. เป็นผู้มีศีลอยู่เป็นปกติ
๒. เป็นผู้ไม่โลภมาก
๓. เป็นผู้ไม่พยาบาท
๔. เป็นผู้ไม่ถือตัว
๕. เป็นผู้ใคร่ในการศึกษา
๖. เป็นผู้พิจารณาในปัจจัยแล้วจึงบริโภค
๗. เป็นผู้ปรารภความเพียร

อัง.ทสก. สมณสัญญาวรรค มก. ๓๘/๓๓๗, มจ. ๒๔/๒๔๒, ปส. ๔๕/๑๐๒

๕.๖ ธรรมิกสูตร, ธัมมิกสูตร

ธรรมของสมณะและศาสดาทั้ง ๖

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า สมณะย่อมดำรงอยู่ในสมณธรรมดังนี้

สมณะในธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่ด่าตอบบุคคลผู้ด่า ไม่เสียดสีตอบบุคคลผู้เสียดสี ไม่ประหารตอบบุคคลผู้ประหาร และจิตไม่ประทุษร้ายในท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกันกับตน

อัง.ฉักก. ธรรมิกวรรค มก. ๓๖/๖๙๔, มจ. ๒๒/๕๒๕, ปส. ๔๑/๑๔๖

๖. ภิกษุกับการตักเตือนและสอนตัวเอง

๖.๑ พระนังคลกูฏเถระ

เคยเป็นคนเข็ญใจออกบวชแล้วสอนตัวเอง

ก่อนที่พระนังคลกูฏเถระจะออกบวช ท่านเป็นคนเข็ญใจต้องรับจ้างทำงานหาเลี้ยงชีพ ต่อมา มีโอกาสบวช ทุกครั้งเมื่อท่านเกิดความกระสันอยากสึก ก็จะสอนตัวเอง โดยนึกถึงความลำบาก ที่ตนเองประสบตอนก่อนบวช สุดท้ายท่านบำเพ็ญสมณธรรมบรรลุเป็นพระอรหันต์

พระบรมศาสดาทรงปรารภท่าน จึงตรัสพระธรรมเทศนาสอนหมู่ภิกษุมีใจความว่า ให้สั่งสอนตักเตือนตัวเอง เพราะตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ใครปกครองตนได้จักอยู่สบาย

ขุ.ธ. ภิกขุวรรค มก. ๔๓/๓๘๘, มจ. ๒๕/๑๕๑, ปส. ๕๒/๒๐๘

๖.๒ สุขสามเณร

เห็นคนไขน้ำ ช่างศร ช่างไม้แล้วสอนตัวเอง

สุขสามเณร ได้ชื่อว่าสุขนั้น เพราะเมื่อบังเกิดในครรภ์มารดา ก็ทำให้คนในบ้านมีแต่ความสุข เมื่ออายุได้ ๗ ขวบ ก็ออกบวชในสำนักของพระสารีบุตร

วันหนึ่ง เดินเข้าไปบิณฑบาตกับพระสารีบุตร เห็นคนไขน้ำเข้าเหมือง ช่างศรดัดลูกศรให้ตรง ช่างไม้ถากไม้ จึงคิดว่า สิ่งของเหล่านี้ไม่มีจิตยังทำให้เป็นไปตามต้องการได้ ทำไมคนเรามีจิตจะฝึกไม่ได้ จึงกลับไปบำเพ็ญสมณธรรม จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

พระบรมศาสดาทรงปรารภสามเณรตรัสพระธรรมเทศนาสั่งสอนภิกษุทั้งหลายมีใจความว่า ผู้สอนง่ายทั้งหลายย่อมฝึกตน เมื่อจบพระธรรมเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลมีโสดาปัตติผล เป็นต้น

ขุ.ธ. ทัณฑวรรค มก. ๔๒/๑๒๖, มจ. ๒๕/๗๖ ปส. ๕๐/๒๕๖

๖.๓ สรีรัฏฐธรรมสูตร

ธรรมที่ตั้งอยู่ในสรีระ ๑๐ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนเหล่าภิกษุให้พิจารณาธรรมอันตั้งอยู่ในสรีระ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ความหนาว
๒. ความร้อน
๓. ความหิว
๔. ความกระหาย
๕. ความปวดอุจจาระ
๖. ความปวดปัสสาวะ
๗. ความสำรวมกาย
๘. ความสำรวมวาจา
๙. ความสำรวมอาชีพ
๑๐. ธรรมเป็นเครื่องปรุงแต่งภพเป็นเหตุให้เกิดในภพใหม่

อัง.ทสก. อักโกสวรรค มก. ๓๘/๑๖๒, มจ. ๒๔/๑๐๕, ปส. ๔๔/๑๓๓

๖.๔ จูฬธัมมสมาทานสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนเหล่าภิกษุว่า ธรรมสมาทาน มี ๔ ประการ คือ
๑. ธรรมสมาทานที่เป็นสุขในปัจจุบัน แต่ต่อไปให้ผลเป็นทุกข์
๒. ธรรมสมาทานที่เป็นทุกข์ในปัจจุบัน และต่อไปให้ผลเป็นทุกข์
๓. ธรรมสมาทานที่เป็นทุกข์ในปัจจุบัน แต่ต่อไปให้ผลเป็นสุข
๔. ธรรมสมาทานที่เป็นสุขในปัจจุบัน และต่อไปให้ผลเป็นสุข

ม.มู. จูฬยมกวรรค มก. ๑๙/๓๕๖, มจ. ๑๒/๓๘๔, ปส. ๑๘/๒๓๗

๖.๕ จูฬโคปาลสูตร

ครั้งหนึ่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ฝั่งแม่น้ำคงคาตรัสแก่ภิกษุว่า ภิกษุควรฉลาดต่อโลกนี้ ฉลาดต่อโลกหน้า ฉลาดต่อสิ่งที่อยู่ใต้อำนาจมาร ฉลาดต่อสิ่งที่อยู่เหนืออำนาจมฤตยู ชนเหล่าใดเชื่อฟังคำของภิกษุนี้ จะก่อให้เกิดสุข เหมือนกับนายโคปาลผู้ฉลาด ตรวจดูท่าขึ้น ท่าลง แล้วจึงต้อนฝูงโคข้ามแม่น้ำ

ม.มู. มหายกวรรค มก. ๑๙/๖๘, มจ. ๑๒/๓๘๔, ปส. ๑๘/๒๓๗

๖.๖ อภิณหปัจจเวกขณธรรมสูตร, ปัพพชิตอภิณหสูตร

เนื้อความเหมือนข้อ ๕.๔ หน้า ๗๕๓

๖.๗ ดูมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน

ข้อ ๗ การพิจารณาข้อบกพร่องของตน หน้า ๖๖๗

๗. ภิกษุกับการศึกษาและการปฏิบัติ

๗.๑ สามัญญผลสูตร

ผลของความเป็นสมณะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงข้อปฏิบัติเบื้องต้นของภิกษุให้พระเจ้าอชาตศัตรูฟัง ดังนี้

๑. สำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์ ฯลฯ สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ถึงพร้อมด้วยศีล

๒. คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

๓. ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ

๔. มีความสันโดษ ยินดีปัจจัย ๔ ตามมีตามได้

๕. ออกป่าบำเพ็ญสมาธิ ละนิวรณ์

๖. บรรลุฌานที่ ๑ - ๔

๗. บรรลุวิชชา ๘ สิ้นอาสวกิเลส

ที.สี. มก. ๑๑/๒๘๘, มจ. ๙/๔๘, ปส. ๑๑/๑๔๑

๗.๒ มหาโคปาลสูตร

องค์เป็นเหตุไม่เจริญและเจริญ ๑๑ ประการ

เนื้อความเหมือนข้อ ๓.๑ หน้า ๗๔๖

๗.๓ นครสูตร

สัทธรรม ๗ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า อริยสาวกประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ และเป็นผู้มีปกติได้ตามความปรารถนาโดยไม่ยาก ไม่ลำบากซึ่งฌาน ๔ อันมีในจิตเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

ในกาลนั้นเรากล่าวว่า มารผู้มีบาปทำอันตรายอริยสาวกไม่ได้ ธรรม ๗ ประการ คือ

๑. มีศรัทธา

๒. มีหิริ

๓. มีโอตตัปปะ

๔. เป็นพหูสูต

๕. ปรารภความเพียร

๖. มีสติ

๗. มีปัญญา

อัง.สัตตก. มหาวรรค มก. ๓๓/๒๒๓, มจ. ๒๓/๑๓๖, ปส. ๔๒/๑๔๔

๗.๔ มหาอัสสปุรสูตร

ธรรมที่ทำความเป็นสมณะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมทำความเป็นสมณะและทำความเป็นพราหมณ์ ประกอบด้วยความเป็นผู้มีหิริโอตตัปปะ มีกายสมาจารบริสุทธิ์ วจีสมาจารบริสุทธิ์ มโนสมาจารบริสุทธิ์ อาชีวบริสุทธิ์ อินทรียสังวร ประมาณในโภชนะ ประกอบเนืองๆ ในความเป็นผู้ตื่นอยู่ ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เสพเสนาสนะอันสงัดปราศจากนิวรณ์ ได้ฌาน ๔ ปราศจากกิเลสอาสวะ

ม.มู. มหายมกวรรค มก. ๑๙/๒๐๕, มจ. ๑๒/๔๕๑, ปส. ๑๘/๓๐๖

๗.๕ วิชชยสูตร

ภิกษุผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใส

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้ ย่อมเป็นผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสโดยรอบ และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง

๑. มีศรัทธา
๒. มีศีล
๓. เป็นพหูสูต
๔. เป็นธรรมกถึก
๕. เข้าสู่บริษัท
๖. แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท
๗. ทรงวินัย
๘. ระลึกชาติได้
๙. มีทิพยจักษุ
๑๐. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

อัง.ทสก. อานิสังสวรรค มก. ๓๘/๑๙, มจ. ๒๔/๑๕, ปส. ๔๔/๒๑

๗.๖ สันตสูตร

ภิกษุผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใส

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการนี้ ย่อมเป็นผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสโดยรอบ และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง

๑. มีศรัทธา
๒. มีศีล
๓. เป็นพหูสูต
๔. เป็นธรรมกถึก
๕. เข้าสู่บริษัท

๖. แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท
๗. ทรงวินัย
๘. อยู่ป่าเป็นวัตร
๙. ถูกต้องวิโมกข์
๑๐. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

อัง.ทสก. อานิสังสวรรค มก. ๓๘/๑๗, มจ. ๒๔/๑๔, ปส. ๔๔/๒๐

๗.๗ สัทธาสูตร, ฌานสูตร

ภิกษุผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใส

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมเป็นผู้ก่อให้เกิดความเลื่อมใสโดยรอบ และเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ๑๐ ประการ มีดังนี้

๑. มีศรัทธา
๒. มีศีล
๓. เป็นพหูสูต
๔. เป็นธรรมกถึก
๕. เข้าสู่บริษัท
๖. แกล้วกล้าแสดงธรรมแก่บริษัท
๗. ทรงวินัย
๘. อยู่ป่าเป็นวัตร
๙. อยู่ในเสนาสนะอันสงัด ได้ตามความปรารถนา โดยไม่ยากไม่ลำบากซึ่งฌาน ๔
๑๐. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

อัง.ทสก. อานิสังสวรรค มก. ๓๘/๑๖, มจ. ๒๔/๑๒, ปส. ๔๔/๑๙

๗.๘ คณกโมคคัลลานสูตร

การศึกษาและการปฏิบัติไปตามลำดับ

ครั้งหนึ่ง พราหมณ์คณกโมคคัลลานะเป็นอาจารย์สอนวิชาคำนวณ เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลถามถึงลำดับการศึกษาในพระธรรมวินัย

พระพุทธองค์ทรงลำดับการศึกษา และการฝึกสาวกของพระองค์ดังต่อไปนี้

๑. รักษาศีลสำรวมในปาติโมกข์ สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย
๒. สำรวมอินทรีย์
๓. รู้จักประมาณในโภชนะ
๔. ประกอบความเพียรเป็นเครื่องตื่นอยู่เนืองๆ
๕. ให้ประกอบสติสัมปชัญญะ

๖. เสพเสนาสนะอันสงัดเพื่อละนิวรณ์

๗. บรรลุฌานที่ ๑ - ๔

ทรงสรุปว่า ลำดับการปฏิบัติเหล่านี้ ทรงบัญญัติไว้สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ถ้าผู้เป็นพระอรหันต์ปฏิบัติตามลำดับเหล่านี้ ก็เพื่ออยู่เป็นสุข (มิใช่เพื่อกำจัดกิเลสอย่างปุถุชน)

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๒/๑๔๓, มจ. ๑๔/๗๘, ปส. ๒๑/๙๙

๗.๙ เขตตสูตร

กิจเบื้องต้นของชาวนาและภิกษุ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๖.๑.๒ หน้า ๓๗๒

๗.๑๐ วัชชีสูตร

เจริญไตรสิกขาเพื่อละอกุศลมูล

พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ กูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ภิกษุชาวบ้านวัชชีรูปหนึ่งกราบทูลพระบรมศาสดาว่า สิกขาบทที่สำคัญ ๑๕๐ สิกขาบทนี้มาก ไม่อาจศึกษาและรักษาปฏิบัติได้

พระบรมศาสดาจึงทรงให้ภิกษุนั้นศึกษาในสิกขา ๓ คือ อธิสีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เมื่อใดที่ภิกษุศึกษาก็อาจละราคะ โทสะ โมหะได้ กรรมใดเป็นอกุศลมูล ก็จะไม่ทำกรรมนั้น กรรมใดเป็นบาปก็จะไม่เสพกรรมนั้น

อัง.ติก. สมณวรรค มก. ๓๔/๔๕๐, มจ. ๒๐/๓๑๐, ปส. ๓๖/๒๙๙

๗.๑๑ ปฐมธรรมวิหาริกสูตร

บุคคลผู้อยู่ในธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๕.๓.๖ หน้า ๑๙๔

๘. ปริยัติที่ไม่ปฏิบัติ

๘.๑ ภิกษุสองสหาย

พระปริยัติจะเบียดเบียนพระปฏิบัติ

มีภิกษุ ๒ รูป เป็นเพื่อนกันบวชพร้อมกัน รูปหนึ่งชื่อวิปัสสกะ บวชแล้วเข้าป่าไปบำเพ็ญสมณธรรมจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ อีกรูปหนึ่งชื่อคันทิกะ บวชแล้วเรียนคันถธุระเป็นอาจารย์สอนธรรมแก่หมู่ภิกษุ

เมื่อเวลาผ่านไปลูกศิษย์ของพระวิปัสสกะมีโอกาสเข้าเยี่ยมพระคันทิกะ พระคันทิกะก็สงสัยว่า ทำไมสหายของเราจึงมีลูกศิษย์มาก ทั้งๆ ที่เคยเรียนคาถาแค่นิดเดียว จึงตั้งใจว่า ถ้าพบท่านจะถามปัญหา

วันหนึ่ง ทั้งสองได้พบกัน พระคันทิกะจะถามปัญหาแก่ท่านวิปัสสกะ

พระบรมศาสดาทรงทราบด้วยมหากรุณา กลัวว่าพระคันทิกะจะตกนรกเพราะเบียดเบียนพระอรหันต์ จึงเสด็จมาตรัสถามปัญหากับทั้งสองรูป

พระคันทิกะตอบไม่ได้เลย

ส่วนพระวิปัสสกะตอบได้

พระบรมศาสดาจึงตรัสสอนว่า ถึงจะรู้ธรรมมาก แต่ไม่ปฏิบัติก็ไม่สามารถเข้าถึงธรรมได้ แต่รู้น้อย แล้วไปปฏิบัติย่อมได้ผลแห่งการปฏิบัติ

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๒๐๙, มจ. ๒๕/๓๐, ปส. ๔๘/๒๑๔

๘.๒ ภิกษุสองสหาย

มีภิกษุ ๒ รูป เรียนกัมมัฏฐานในสำนักพระบรมศาสดาแล้วเข้าป่าไปบำเพ็ญสมณธรรม รูปหนึ่งเป็นผู้ไม่ประมาท ทำความเพียรจนบรรลุเป็นพระอรหันต์

ส่วนอีกรูปหนึ่ง ปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ ด้วยการนั่งผิงไฟคุยกับภิกษุหนุ่มและสามเณร เมื่อออกพรรษาไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสถามถึงผลการปฏิบัติธรรม เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้วจึงตรัสว่า ภิกษุที่ไม่ประมาทเหมือนม้าฝีมือดี ภิกษุที่ประมาทเหมือนม้าทุรพล

ขุ.ธ. อัปปมาทวรรค มก. ๔๐/๓๕๒, มจ. ๒๕/๓๓, ปส. ๔๘/๓๒๓

๘.๓ พระโปฐิลเถระ

พระใบลานเปล่า

พระโปฐิลเถระเป็นผู้ทรงพระไตรปิฎก แต่ท่านไม่มีคุณวิเศษ

พระบรมศาสดาจึงตรัสเรียกท่านว่า คุณใบลานเปล่า

ท่านจึงเกิดความสังเวช จึงเข้าป่าเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม แล้วเข้าไปสู่สำนักพระเถระผู้เป็นขีณาสพ พระเถระต้องการคลายมานะของพระโปฐิละ จึงส่งท่านต่อไปเรื่อยๆ จนถึงสามเณร สามเณรได้บอกให้ปิดทวารทั้ง ๕ และตั้งกัมมัฏฐานในมโนทวาร พระโปฐิละได้ปฏิบัติตามนั้น

พระบรมศาสดาจึงทรงแผ่พระรัศมีไปประหนึ่งตรัสต่อหน้าพระเถระ ในที่สุดแห่งคาถา พระโปฐิละก็บรรลุเป็นพระอรหันต์

ขุ.ธ. มรรควรรค มก. ๔๓/๑๑๘, มจ. ๒๕/๑๒๐, ปส. ๕๒/๑

๘.๔ พระเอกุทานเถระ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล ข้อ ๓.๔ หน้า ๗๐๔

๘.๕ ปลาชื่อกปิละ

ภิกษุเมาในปริยัติ บริภาษภิกษุทั้งหลาย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๐.๓.๕ หน้า ๕๖๓

๘.๖ อรรถกถาสักกปัญหาสูตร

พระอาจารย์ผู้เป็นดังแผ่นกระดาน

พระเถระสอนภิกษุสงฆ์ ๑๘ หมู่ รวม ๓๐,๐๐๐ รูป ให้ตั้งอยู่ในโอวาทบรรลุอรหัตผล

ภิกษุรูปหนึ่ง พิจารณาคุณของอาจารย์เห็นว่าเป็นปุถุชน จึงคิดว่าอาจารย์เป็นที่พึ่งของคนเหล่าอื่น แต่ไม่สามารถเป็นที่พึ่งของตน เราจะให้โอวาทแก่ท่าน จึงเหาะลงมาแล้วเข้าไปหาอาจารย์ ขอโอกาสอาจารย์อนุโมทนาคาถาสักบทหนึ่ง

อาจารย์ปฏิเสธว่า ไม่มีเวลา ไม่มีโอกาส ภิกษุรูปนั้นก็ขอเวลาในแต่ละช่วงของกิจวัตรประจำวัน อาจารย์ก็ยืนยันว่า ไม่มีเวลาไม่มีโอกาส ไม่ว่างตลอดวัน

ภิกษุรูปนั้นจึงกล่าวให้สติว่า ท่านจะไม่ได้เวลาแม้ขณะจะตาย ขอให้ท่านอาจารย์เป็นดังแผ่นกระดานเถิด จงเป็นที่พึ่งของคนอื่นเถิด ท่านไม่อาจเป็นที่พึ่งของตน

อาจารย์ได้สำนึก จึงหลีกออกเร้นประกอบความเพียร คิดว่า คนอย่างเราคงใช้เวลาสองสามวัน แต่เวลาผ่านไป ๓ ปี ก็ยังไม่บรรลุธรรม

ท่านจึงอธิษฐานว่า ถ้าไม่บรรลุอรหัตผล จะไม่เหยียดหลังบนเตียง ไม่ยอมล้างเท้า ท่านทำความเพียรถึงปีที่สามสิบ พระเถระเกิดความเสียใจจึงยืนยืดแผ่นกระดานร้องไห้

เทพธิดาองค์หนึ่งลงมายืนร้องไห้ พระเถระจึงเข้าไปถาม เทพธิดาบอกว่า คิดว่าถ้าร้องไห้แล้ว จะเกิดมรรคผล

พระเถระได้สติ จึงเจริญวิปัสสนาจนบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ที.ม. มก. ๑๔/๑๘๗

๙. ภิกษุผู้เป็นเถระ

๙.๑ เถรสูตร

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการ ย่อมอยู่สำราญ

๑. เป็นผู้รัตตัญญู

๒. มีศีล

๓. เป็นพหูสูต

๔. ทรงจำพระปาติโมกข์

๕. ฉลาดระงับอธิกรณ์

๖. รักการฟังธรรม และการแสดงธรรม

๗. สันโดษด้วยปัจจัย ๔
๘. ประกอบด้วยอาการน่าเลื่อมใส
๙. ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบากซึ่งฌาน ๔
๑๐. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ

อัง.ทสก. อุปาสกวรรค มก. ๓๘/๓๒๒, มจ. ๒๔/๒๓๑, ปส. ๔๕/๙๐

๙.๒ ทุติยอุรุเวลสูตร

เถรกรณธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๖.๒ หน้า ๔๕๔

๙.๓ เถระ ๓ จำพวก

พระอานนท์กล่าวตอนสังคายนาลงในหมวด ๓ ว่า มีเถระ ๓ จำพวก คือ

๑. ชาติเถระ พระเถระโดยชาติ
๒. ธรรมเถระ พระเถระโดยธรรม
๓. สมมติเถระ พระเถระโดยสมมติ

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๗๒, มจ. ๑๑/๒๖๙, ปส. ๑๖/๑๗๓

๙.๔ พระลกุณฏกภัททิยเถระ

เหตุที่บุคคลได้ชื่อว่าเป็นเถระ

พระลกุณฏกภัททิยะเถระ ท่านเป็นคนตัวเล็กคล้ายสามเณร ภิกษุที่ไม่รู้จักท่านมักจะเข้าใจผิดว่า ท่านเป็นสามเณรเสมอ

พระบรมศาสดาทรงปรารภท่าน จึงตรัสถามความเป็นเถระว่า เราไม่เรียกว่าเถระเพราะความเป็นคนแก่เพราะเหตุว่านั่งบนอาสนะพระเถระ ส่วนผู้ใดแทงตลอดสัจจะทั้งหลาย ตั้งอยู่ในความเป็นผู้ไม่เบียดเบียนมหาชน ผู้นี้ชื่อว่า เป็นเถระ

ขุ.ธ. ธัมมัฏฐวรรค มก. ๔๓/๗๖, มจ. ๒๕/๑๑๓, ปส. ๕๑/๒๗๖
ขุ.ธ. บัณฑิตวรรค มก. ๔๑/๓๔๑, ปส. ๕๒/๒๗๖

๙.๕ นิโรธสูตร

คุณธรรมของพระเถระที่น่าเคารพบูชา

พระอุปวาณะกราบทูลพระบรมศาสดาว่า ภิกษุผู้เป็นเถระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ ธรรม ๕ ประการ คือ

๑. เป็นผู้มีศีล
๒. เป็นพหูสูต
๓. มีวาจาไพเราะ
๔. ได้ตามความปรารถนาซึ่งฌาน ๔
๕. ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้

อัง.ปัญจก. อาฆาตวรรค มก. ๓๖/๓๔๙, มจ. ๒๒/๒๗๓, ปส. ๔๐/๒๐๐

๙.๖ รัชนียสูตร

ธรรมที่เป็นเหตุให้พระเถระน่าเคารพ

ภิกษุผู้เป็นเถระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่น่าพอใจ เป็นที่เคารพ ธรรม ๕ ประการ คือ ภิกษุผู้เป็นเถระ

๑. ย่อมไม่กำหนัด ในสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด
๒. ย่อมไม่ขัดเคือง ในสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง
๓. ย่อมไม่หลง ในสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความหลง
๔. ย่อมไม่โกรธ ในสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความโกรธ
๕. ย่อมไม่มัวเมา ในสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา

ภิกษุผู้เป็นเถระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ มีเนื้อความตรงกันข้าม ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพ

อัง.ปัญจก. เถรวรรค มก. ๓๖/๒๐๑, มจ. ๒๒/๑๔๙, ปส. ๓๙/๒๓๖

๙.๗ วีตราคสูตร

ธรรมที่เป็นเหตุให้พระเถระน่าเคารพ

ภิกษุผู้เป็นเถระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่น่าพอใจ เป็นที่เคารพ ธรรม ๕ ประการ คือ ภิกษุผู้เป็นเถระ

๑. ปราศจากความกำหนัด
๒. ปราศจากความขัดเคือง
๓. ปราศจากความหลง
๔. ไม่เป็นผู้ลบหลู่
๕. เป็นผู้ไม่ตีเสมอ

ภิกษุผู้เป็นเถระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ มีเนื้อความตรงกัน ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพ

อัง.ปัญจก. เถรวรรค มก. ๓๖/๒๐๒, มจ. ๒๒/๑๕๐, ปส. ๓๙/๒๓๗

๙.๘ กุหกสูตร

ธรรมที่เป็นเหตุให้พระเถระน่าเคารพ

ภิกษุผู้เป็นเถระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพของเพื่อนพรหมจรรย์ ธรรม ๕ ประการ คือ ภิกษุผู้เป็นเถระ

๑. ไม่เป็นผู้พูดหลอกลวง
๒. ไม่เป็นผู้พูดหวังลาภ
๓. ไม่เป็นผู้พูดเลียบเคียงหาลาภ
๔. ไม่เป็นผู้พูดคาดคั้นให้บริจาค
๕. ไม่เป็นผู้แสวงหาลาภด้วยลาภ

อัง.ปัญจก. เถรวรรค มก. ๓๖/๒๐๓, มจ. ๒๒/๑๕๑, ปส. ๓๙/๒๓๗

๙.๙ สีลวันตสูตร

ธรรมที่เป็นเหตุให้พระเถระน่าเคารพ

ภิกษุผู้เป็นเถระประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพของเพื่อนพรหมจรรย์ ธรรม ๕ ประการ คือ ภิกษุผู้เป็นเถระ

๑. เป็นผู้มีศีลพร้อมด้วยอาจาระและโคจร
๒. เป็นพหูสูต
๓. เป็นผู้มีวาจาไพเราะ
๔. ได้ตามความปรารถนาซึ่งฌาน ๔
๕. กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ

อัง.ปัญจก. เถรวรรค มก. ๓๖/๒๐๘, มจ. ๒๒/๑๕๕, ปส. ๓๙/๒๔๒

๑๐. ภิกษุกับปัจจัย ๔

๑๐.๑ สีลวันตสูตร

อริยวงศ์ ๔ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแสดงแบบแผนในการปฏิบัติของบรรพชิต ๔ ประการ คือ

๑. ความสันโดษด้วยจีวร
๒. ความสันโดษด้วยบิณฑบาต
๓. ความสันโดษด้วยเสนาสนะ
๔. เป็นผู้ยินดีในภาวนา

อัง.จตุกก. กุรุเวลวรรค มก. ๓๕/๘๕, มจ. ๒๑/๔๓, ปส. ๓๗/๙๗

๑๐.๒ ปิณโฑลยสูตร

เหตุที่ต้องดำรงชีพด้วยบิณฑบาต

ภิกษุทั้งหลายหากไม่ได้ออกบวช เพราะหนีราชทัณฑ์ ไม่ใช่เป็นโจร ไม่เป็นหนี้ ไม่ใช่คนมีภัย ไม่ใช่คนยึดอาชีพ แต่ออกบวชเพราะเห็นทุกข์ครอบงำ คิดว่า ไฉนจะทำที่สุดแห่งกองทุกข์ได้ แต่กุลบุตรออกบวชแล้ว เป็นผู้มีราคะกล้าในกามทั้งหลาย มีจิตพยาบาท ไม่สำรวมอินทรีย์ มีจิตหมุนไป ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวบุคคลผู้เสื่อมจากโภคะแห่งคฤหัสถ์ ไม่ทำประโยชน์แห่งความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ อุปมาเหมือนดุ้นฟืนเผาศพที่ไฟติดทั้ง ๒ ข้าง ตรงกลางเปื้อนคูถ ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้

ลัง.ข. ขัชชนิยวรรค มก. ๒๗/๒๐๗, มจ. ๑๗/๑๒๕, ปส. ๒๖/๒๒๒

๑๐.๓ สุจิมุขีสูตร

ความแตกต่างกันในการเลี้ยงชีพ

สุจิมุขีปริพาชิกาเห็นท่านพระสารีบุตรกำลังฉัน จึงเข้าไปถามปัญหาหลายข้อว่า ทำไมท่านจึงก้มหน้าฉัน เงยหน้าฉัน มองดูทิศใหญ่ฉัน มองดูทิศน้อยฉัน

พระเถระปฏิเสธทุกข้อ ทำให้นางแปลกใจ จึงถามวิธีฉันของพระเถระ

ท่านตอบว่า สมณพราหมณ์เลี้ยงชีพด้วยมิจฉาชีพเพราะเดรัจฉานวิชา คือ วิชาดูพื้นที่ เรียกว่า ก้มหน้าฉัน

เลี้ยงชีวิตด้วยวิชาดูดาวดูฤกษ์ เรียกว่า เงยหน้าฉัน

เลี้ยงชีพด้วยการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร เรียกว่า มองดูทิศใหญ่ฉัน

เลี้ยงชีพด้วยวิชาดูอวัยวะ เรียกว่า มองดูทิศน้อยฉัน

ส่วนตัวท่านไม่ประพฤติเช่นนั้น แสวงหาภิกษาโดยชอบธรรมแล้วฉัน

สุจิมุขีปริพาชิกาเกิดความเลื่อมใส จึงเข้าไปในกรุงราชคฤห์ แล้วชักชวนให้คนถวายบิณฑบาตแก่พระภิกษุในพระพุทธศาสนา

ลัง.ข. สารีปุตตลังยุต มก. ๒๗/๕๕๑, มจ. ๑๗/๓๔๗, ปส. ๒๗/๒๔๙

๑๐.๔ อปัณณกสูตร

สิกขาและอาชีพของภิกษุ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงสิกขาและอาชีพของภิกษุ ดังนี้

๑. ละการฆ่าสัตว์

๒. ละการลักทรัพย์

๓. ละกรรมอันเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์

๔. ละการพูดเท็จ

๕. ละคำส่อเสียด

๖. ละคำหยาบ
๗. ละคำเพ้อเจ้อ
๘. เว้นขาดจากการพรากพืชคามและภูตคาม
๙. ฉันหนเดียว งดการฉันในเวลาวิกาล
๑๐. เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง
๑๑. เว้นขาดจากการทัดทรง ประดับ และตกแต่ง
๑๒. เว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่
๑๓. เว้นขาดจากการรับทอง และเงิน
๑๔. เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ
๑๕. เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ
๑๖. เว้นขาดจากการรับสตรี และกุมารี
๑๗. เว้นขาดจากการรับทาสี และทาส
๑๘. เว้นขาดจากการรับแพะ และแกะ
๑๙. เว้นขาดจากการรับไก่ และสุกร
๒๐. เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา
๒๑. เว้นขาดจากการรับไร่นา และที่ดิน
๒๒. เว้นขาดจากการรับใช้
๒๓. เว้นขาดจากการซื้อและขาย
๒๔. เว้นขาดจากการฉ้อโกงด้วยตาชั่ง
๒๕. เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง
๒๖. เว้นขาดจากการปล้นทรัพย์

ม.ม. คหปติวรรค มก.๒๐/๒๔, มจ. ๑๓/๙๕, ปส. ๑๙/๑๐๖

๑๐.๕ อวัปปกาสสูตร, วปกาสสูตร

ธรรมของภิกษุผู้ควรและไม่ควรอยู่ผู้เดียว

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๗.๒ หน้า ๑๘๓

๑๐.๖ สมณทุกขสูตร

สิกขาและอาชีพของภิกษุ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงทุกข์ของสมณะมี ๕ ประการ คือ
๑. ไม่สันโดษด้วยจีวร
๒. ไม่สันโดษด้วยบิณฑบาต
๓. ไม่สันโดษด้วยเสนาสนะ

๔. ไม่สันโดษด้วยเภสัชบริขาร

๕. ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์

ส่วนสุขของสมณะมี ๕ ประการ มีเนื้อความตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. คิลานวรรค มก. ๓๖/๒๖๙, มจ. ๒๒/๒๐๘, ปส. ๔๐/๗๗

๑๐.๗ อัฏฐิเสนชาดก

แม้ปวารณาก็ไม่ขอ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๔ มีความสันโดษ ข้อ ๒.๖ หน้า ๖๘๐

๑๐.๘ จักกวากชาดก

นกจักรพรากบริโภคไม่เบียดเบียน

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุเหลาะแหละรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นนกจักรพราก มีกาเหลาะแหละตัวหนึ่ง เห็นนกจักรพรากมีสีสวยงาม จึงเข้าไปถามนกจักรพรากว่ากินอะไรจึงมีสีสวย

นกจักรพรากตอบว่า ที่มีสีสวยเพราะว่า บริโภคโดยไม่เบียดเบียนใคร แต่กาบริโภคอาหารไม่บริสุทธิ์ จึงมีวรรณะไม่สวยงาม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กาในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุเหลาะแหละในครั้งนี้ นกจักรพรากคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๖๙๗, มจ. ๒๗/๓๑๒, ปส. ๖๗/๑๐๔

๑๐.๙ จักกวากชาดก

นกจักรพรากบริโภคไม่เบียดเบียน

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุเหลาะแหละรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

มีกาตัวหนึ่ง เห็นนกจักรพราก ๒ ตัวผัวเมียมีสีสวยงาม จึงอยากจะมีสีสวยอย่างนี้บ้าง จึงไปถามนกจักรพรากว่า อาหารของท่านคืออะไร

นกจักรพรากตอบว่า อาหารของเราคือสาหร่ายและแหน

กาไม่เชื่อเพราะว่า ตัวเองได้กินอาหารที่ประณีต สีก็ยังไม่สวยงาม

นกจักรพรากจึงกล่าวว่า กาเป็นผู้เบียดเบียนคนอื่นหากิน จึงทำให้สีกายเศร้าหมอง ส่วนนกจักรพรากไม่ได้เบียดเบียนใครหากิน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า กาในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุเหลาะแหละในครั้งนี้ นกจักรพราก คือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๙๓๑, มจ. ๒๗/๓๔๕, ปส. ๖๗/๑๖๔

๑๐.๑๐ กาสาวชาดก

ผู้ควรนุ่งห่มผ้ากาสาวะ

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระเทวทัต จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาช้างมีบริวารมาก ครั้งนั้น นายพรานคิดโลภต้องการงาช้างเอาไปขาย จึงปลอมตัวนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ แอบฆ่าช้างวันละเชือก

ต่อมา พญาช้างวางอุบายจับนายพรานได้ จะฆ่านายพราน แต่ด้วยความเคารพในผ้ากาสาวพัสตร์ จึงพูดกับนายพรานว่า ท่านเป็นผู้มีกิเลสหนา ไม่ควรนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์เลย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พรานในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเทวทัต ส่วนช้างผู้เป็นหัวหน้าโขลงคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กาสาววรรค มก. ๕๗/๓๘๓, มจ. ๒๗/๑๐๒, ปส. ๖๕/๕๓๔

๑๐.๑๑ คุณชาดก

มิตรธรรม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๒.๗ หน้า ๑๐๐

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๔๔, มจ. ๒๗/๖๕, ปส. ๖๕/๓๙๑

๑๐.๑๒ สตธรรมชาดก

สตธรรมมาณพ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๓.๙ หน้า ๖๖๐

๑๐.๑๓ เสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร

ธรรมที่ควรเสพและไม่ควรเสพ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๑.๑ หน้า ๔๑๙

๑๐.๑๔ พระเจ้าอุเทนถวายผ้า ๕๐๐ ผืน แด่พระอานนท์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๔ มีความสันโดษ ข้อ ๒.๙ หน้า ๖๘๐

๑๐.๑๕ พระปิณโฑลภารทวาชเถระ

เหาะไปปลดบาตรไม้แก่นจันทร์

ครั้งหนึ่ง พระปิณโฑลภารทวาชเถระแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เหาะไปปลดบาตรไม้แก่นจันทร์บนยอดไม้ แล้วเข้าไปรับบิณฑบาตที่บ้านราชคหเศรษฐี มหาชนพากันเกรียวกราวเดินตามพระปิณโฑลภารทวาเถระ

พระบรมศาสดาทรงได้ยิน จึงทรงเรียกประชุมภิกษุสงฆ์ ทรงติเตียน และทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามภิกษุแสดงฤทธิ์ ใครแสดงต้องอาบัติทุกกฏ

วิ.จู. มก. ๙/๑๔, มจ. ๗/๑๖, ปส. ๗/๒๒๒

๑๐.๑๖ พระติสสะเถระ

ผูกใจในจีวร มรณภาพแล้วไปเกิดเป็นเล็น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๓.๔.๔.๑๑.๑ หน้า ๔๓๓

๑๐.๑๗ ดูมงคลที่ ๒๔ มีความสันโดษ หน้า ๖๗๕

๑๐.๑๘ ดูมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ หน้า ๘๔๑

๑๑. ภิกษุกับการเข้าไปสู่ตระกูล

๑๑.๑ กุลูปกสูตร

การเข้าไปสู่สกุลของภิกษุบางพวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีการเข้าไปสู่ตระกูลของพระมหากัสสปะ โดยไม่ยึดติดปัจจัย ๔ และทรงแสดงคุณสมบัติของภิกษุผู้สมควรเข้าไปสู่ตระกูล และภิกษุผู้ไม่สมควรเข้าไปสู่ตระกูล กล่าวคือ ภิกษุผู้มุ่งหวังลาภ หวังความเคารพนับถือจากทายก เป็นต้น ไม่สมควรเข้าไปสู่ตระกูล

ส่วนภิกษุผู้ไม่หวังลาภ ไม่หวังความเคารพนับถือ จึงสมควรเข้าไปสู่ตระกูล และพระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ภิกษุทั้งหลายปฏิบัติตามพระมหากัสสปะ

สัง.นิ. กัสสปสังยุต มก. ๒๖/๕๕๙, มจ. ๑๖/๒๓๙, ปส. ๒๖/๓๒

๑๑.๒ นาคสูตร

ภิกษุใหม่เปรียบด้วยช้าง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงการเข้าสู่สกุลของภิกษุว่า ควรระวังสำรวมให้ดี ต้องประเมินคุณธรรมของตัวเอง ไม่ใช่ว่า เห็นพระเถระท่านเข้าสู่สกุลแล้ว ก็คิดว่า พระเถระเข้าไปได้ ทำไมเราจะเข้าไปไม่ได้ เหมือนกับลูกช้างเห็นช้างทั้งหลายลงไปกินเหง้าบัวในสระอย่างเอร็ดอร่อย ก็ลงไปกินบ้าง โดยการกระโดดลงไปทำให้น้ำขุ่น แล้วก็คว้าเอาส่วนที่กินไม่ได้มากิน ต้องได้รับทุกขเวทนา

สัง.นิ. โอปัมมสังยุต มก. ๒๖/๗๔๔, มจ. ๑๖/๓๑๙, ปส. ๒๖/๑๑๑

๑๑.๓ วิหารสูตร

ภิกษุใหม่เปรียบด้วยแมว

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่ง ผู้เข้าไปในสกุลเกินเวลา โดยเปรียบเหมือนแมวซึ่งหิวโหยและด้วยความหิว จึงรีบกลืนลูกหนูที่จับได้ทันที ลูกหนูยังไม่ตาย จึงได้กัดลำไส้ของแมวนั้นจนตาย เช่นเดียวกับภิกษุผู้ไม่สำรวมกาย วาจา ใจ เข้าไปบิณฑบาต เห็นมาตุคามเกิดความกระสันแล้วสึกไป เท่ากับตายในอริยวินัย ภิกษุจึงต้องรักษากาย วาจา ใจ มีสติ สำรวมอินทรีย์ แล้วจึงเข้าไปสู่สกุลเพื่อบิณฑบาต

สัง.นิ.โอปัมมสังยุต มก. ๒๖/๗๔๗, มจ.๑๖/๓๒๑, ปส. ๒๖/๑๑๒

๑๑.๔ พระติสสเถระ

ผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๙.๖ หน้า ๖๗๔

๑๑.๕ จันทูปมสูตร

เปรียบภิกษุทำตัวเป็นดุจพระจันทร์

พระบรมศาสดาตรัสสอนภิกษุทั้งหลายให้ทำตัวเหมือนพระจันทร์ พรากกาย พรากจิตอยู่ เป็นผู้ใหม่เป็นนิตย์ และไม่คะนองในสกุลทั้งหลาย

พระบรมศาสดาทรงโบกพระหัตถ์ในอากาศ แล้วตรัสว่า ฝ่ามือนี้ไม่ข้องไม่ยึดติด ไม่พัวพันในอากาศ ฉันใด จิตของภิกษุผู้เข้าไปในสกุล ไม่ข้องไม่พัวพัน ฉันนั้นเหมือนกัน โดยตั้งใจว่า ผู้ปรารถนาลาภจงได้ลาภ ผู้ปรารถนาบุญจงได้บุญเป็นผู้พอใจในลาภของตน เป็นผู้พลอยดีใจด้วยลาภของชนเหล่าอื่น ภิกษุเห็นปานนี้ จึงควรเข้าสกุล

สัง.นิ. กัสสปสังยุต มก. ๒๖/๕๕๐, มจ. ๑๖/๒๓๗,ปส. ๒๖/๒๕

๑๑.๖ ปฐมกุลปกสูตร

ภิกษุเข้าไปสู่สกุลมีโทษ ๕ ประการ

โทษแห่งการเข้าสู่สกุลย่อมอาบัติ ๕ ประการ คือ

๑. ย่อมต้องอาบัติ เพราะเที่ยวไปโดยไม่บอกลา

๒. ย่อมอาบัติเพราะนั่งในที่ลับหูกับมาตุคาม

๓. ย่อมอาบัติเพราะนั่งในที่ลับตากับมาตุคาม

๔. เมื่อแสดงธรรมแก่มาตุคามเกินกว่าห้าหกคำ ย่อมต้องอาบัติ

๕. ย่อมมากด้วยความดำริในกาม

วิ.ป. เอกุตตริกะ มก. ๑๐/๔๙๗

อัง.ปัญจ. ทีฆจาริกวรรค มก. ๓๖/๔๗๘, มจ. ๒๒/๓๖๗, ปส. ๔๐/๒๕๕

๑๑.๗ ทุติยกุลุปกสูตร

ภิกษุผู้คลุกคลีอยู่ในตระกูลเกินเวลามีโทษ ๕

๑. เห็นมาตุคามเนืองๆ

๒. เมื่อมีการเห็นก็มีการเกี่ยวข้อง

๓. เมื่อมีการเกี่ยวข้องก็คุ้นเคย

๔. เมื่อมีความคุ้นเคยก็มีจิตกำหนัด

๕. เมื่อมีจิตกำหนัดก็หวังข้อนี้ได้คือ เธอจะไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ หรือจะต้องอาบัติที่เศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือจักบอกลาสิกขา

วิ.ป. เอกุตตริกะ มก. ๑๐/๔๙๗,
อัง.ปัญจ. ทีฆจาริกวรรค มก. ๓๖/๔๗๙, มจ. ๒๒/๓๖๘, ปส. ๔๐/๒๕๕

๑๑.๘ ภัคคชาดก

อายุ

พระบรมศาสดาทรงปรารภการจามของพระองค์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพราหมณ์ วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์และบิดาไปทำการค้าขาย ไปถึงแล้วไม่มีที่พัก จึงไปพักที่ศาลาที่มียักษ์อาศัยอยู่

ยักษ์ตนนี้ได้พรจากท้าวเวสสุวัณว่า ใครที่จามแล้วกล่าวคำว่า ขอท่านจงเป็นอยู่เถิด ผู้ใดกล่าวตอบโต้อย่างนี้ ให้ปล่อยไป ถ้าไม่กล่าวโต้ตอบให้จับกินได้ ยักษ์โปรยผงทำให้บิดาของพระโพธิสัตว์จาม แต่ทั้งพระโพธิสัตว์และบิดากล่าวว่า ขอท่านจงเป็นอยู่เถิด ยักษ์จึงกินไม่ได้

พระโพธิสัตว์ให้โอวาทแก่ยักษ์ ให้งดเว้นปาณาติบาต ขู่ด้วยภัยในนรก ให้ยักษ์รักษาศีล ๕ ได้ทำให้ยักษ์เป็นเหมือนคนรับใช้

ชาวเมืองทราบว่า พระโพธิสัตว์ทรามานยักษ์สำเร็จ จึงพากันไปกราบทูลพระราชา พระราชารับสั่งให้หาพระโพธิสัตว์ ทรงแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งเสนาบดี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ บิดาได้มาเป็นพระมหา-กัสสปะ ส่วนบุตรได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. ทัฬหวรรค มก. ๕๗/๒๘, มจ. ๒๗/๖๔, ปส. ๖๕/๓๘๓

๑๑.๙ สกุณัคฆิชาดก

เหยี่ยวนกเขา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๑.๔ หน้า ๑๖๙

๑๑.๑๐ กุลปกสูตร

ธรรมของภิกษุผู้เข้าไปสู่ตระกูล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุผู้เข้าไปสู่ตระกูล ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพ และไม่เป็นที่ยกย่องในตระกูลทั้งหลาย ธรรม ๕ ประการ คือ

๑. ทำความคุ้นเคยกับผู้ไม่คุ้นเคย
๒. สั่งการทั้งที่ตนไม่ได้เป็นใหญ่
๓. คบหาตระกูลที่แตกกัน
๔. พูดกระซิบที่หู
๕. ขอมากเกินไป

ส่วนภิกษุที่มีลักษณะตรงกันข้าม ย่อมเป็นที่รักเป็นที่พอใจ เป็นที่เคารพและเป็นที่ยกย่องในตระกูลทั้งหลาย

อัง.ปัญจก. อันธกวินทวรรค มก. ๓๖/๒๕๐, มจ. ๒๒/๑๘๙, ปส. ๒๖/๓๒

๑๒. ภิกษุกับความงาม

๑๒.๑ อรัญญสูตร

วรรณะของภิกษุย่อมผ่องใสด้วยเหตุใด

เทวดาทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ด้วยเหตุอะไรทำให้วรรณะของภิกษุผ่องใส

พระพุทธองค์ตรัสว่า ภิกษุไม่เศร้าโศกถึงปัจจัยที่ล่วงแล้ว ไม่ปรารถนาปัจจัยที่ยังมาไม่ถึง เลี้ยงตนด้วยปัจจัยที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า วรรณะของภิกษุย่อมผ่องใส

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๖๖, มจ. ๑๕/๑๐, ปส. ๒๓/๔๓

๑๒.๒ สังฆโสภณสูตร

บุคคลทำหมู่ให้งาม ๔ จำพวก

พระบรมศาสดาตรัสว่า บุคคล ๔ จำพวก ทำให้หมู่งาม คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่ฉลาด มีวินัย กล้าหาญ สดับมาก ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมยังหมู่ให้งาม

อัง.จตุกก. ภัณฑคามวรรค มก. ๓๕/๑๘, มจ. ๒๑/๑๒, ปส. ๓๗/๒๗

๑๒.๓ มหาโคสิงคสาลสูตร

ป่างามสำหรับภิกษุเช่นไร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๕.๔ หน้า ๑๘๑

๑๓. ภิกษุกับการยกย่องและสรรเสริญ

๑๓.๑ โสณสูตรที่ ๒

ผู้ควรยกย่องและไม่ควรยกย่อง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสยกย่องสมณพราหมณ์ที่ทราบแน่ชัดในรูป ทราบแน่ชัดในเหตุเกิดแห่งรูป ทราบชัดความดับแห่งรูป ทราบชัดข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งรูป ทราบชัดเวทนา ทราบชัดสัญญา ทราบชัดสังขาร ทราบชัดวิญญาณ ทราบชัดเหตุเกิดแห่งวิญญาณ ทราบชัดความดับแห่งวิญญาณว่าเป็นสมณะในหมู่สมณะ

สัง.ข. อัตตทีปวรรค มก. ๒๗/๑๐๔, มจ. ๑๗/๗๐, ปส. ๒๖/๑๗๗

๑๓.๒ นครวินเทยยสูตร

ความเป็นผู้ไม่ควรและควรสักการะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า สมณพราหมณ์ปราศจากความกำหนัด ความขัดเคือง ความลุ่มหลงในรูปที่รู้ได้ด้วยจักษุแล้ว มีจิตสงบแล้วภายใน ประพฤติสงบทางกาย วาจา ทางใจอยู่เช่นนี้ ควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา

ม.อุ. สฬายตนวรรค มก. ๒๓/๕๐๙, มจ. ๑๔/๔๙๓, ปส. ๒๒/๓๕๗

๑๓.๓ สิกขสูตร

ฐานะติเตียนและสรรเสริญของภิกษุและภิกษุณี

ภิกษุหรือภิกษุณีลาสิกขาเป็นคฤหัสถ์ ย่อมถึงฐานะอันน่าติเตียน ซึ่งถูกกล่าวหาอันชอบแก่เหตุ ๕ ประการ ในปัจจุบัน คือ

๑. ไม่มีแม้ศรัทธา
๒. ไม่มีหิริ
๓. ไม่มีโอตตัปปะ
๔. ไม่มีความเพียร
๕. ไม่มีปัญญาในกุศลธรรม

ภิกษุหรือภิกษุณีบางรูป แม้มีทุกข์โทมนัสมีหน้านองด้วยน้ำตาร้องไห้อยู่ แต่ประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ย่อมเข้าถึงฐานะอันน่าสรรเสริญที่ชอบแก่เหตุ ๕ ประการ ในปัจจุบัน คือ

๑. มีศรัทธา
๒. มีหิริ
๓. มีโอตตัปปะ
๔. มีความเพียร
๕. มีปัญญาในกุศลธรรม

อัง.ปัญจก. เสขพลวรรค มก. ๓๖/๗, มจ. ๒๒/๗, ปส. ๓๙/๑๒

๑๓.๔ ดูมงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม

ข้อ ๖ สรรเสริญ หน้า ๙๓๒

๑๔. ภิกษุผู้เป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก

๑๔.๑ ปฐมอัปปิยสูตร

ผู้ควรยกย่องและไม่ควรยกย่อง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุมีธรรม ๘ ประการ ทำให้เป็นที่รัก คือ

๑. ไม่สรรเสริญผู้ไม่เป็นที่รัก
๒. ไม่ติเตียนผู้เป็นที่รัก
๓. ไม่มุ่งลาภ
๔. ไม่มุ่งสักการะ
๕. มีความละอายบาป
๖. มีความเกรงกลัวบาป
๗. มักน้อย
๘. มีความเห็นชอบ

ส่วนธรรม ๘ ประการ ที่ทำให้ภิกษุไม่เป็นที่รัก มีเนื้อความตรงกันข้าม

อัง.อัฏฐก. เมตตาวรรค มก. ๓๗/๓๐๔, มจ. ๒๓/๒๐๐, ปส. ๔๒/๑๘๕

๑๔.๒ ทุติยอัปปิยสูตร

ผู้ควรยกย่องและไม่ควรยกย่อง

พระบรมศาสดาตรัสว่า ธรรม ๘ ประการ ทำให้ภิกษุเป็นที่รัก คือ

๑. ไม่มุ่งลาภ
๒. ไม่มุ่งสักการะ
๓. ไม่มุ่งความมีชื่อเสียง
๔. รู้จักกาล
๕. รู้จักประมาณ
๖. สะอาด
๗. ไม่ชอบพูดมาก
๘. ไม่บริภาษเพื่อนพรหมจรรย์

ส่วนธรรม ๘ ประการ ที่ทำให้ภิกษุไม่เป็นที่รัก มีเนื้อความตรงกันข้าม

อัง.อัฏฐก. เมตตาวรรค มก. ๓๗/๓๐๖, มจ. ๒๓/๒๐๑, ปส. ๔๒/๑๘๕

๑๔.๒ อัปปิยสูตร, ปฐมปิยสูตร

ภิกษุจะเป็นที่รักที่ชอบใจ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุที่จะเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ

๑. ไม่มุ่งลาภ
๒. ไม่มุ่งสักการะ
๓. ไม่มุ่งความมีชื่อเสียง
๔. มีหิริ
๕. มีโอตตัปปะ
๖. มีความปรารถนาน้อย
๗. มีความเห็นชอบ

ส่วนธรรม ๘ ประการ ที่ทำให้ภิกษุไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจ มีเนื้อความตรงกันข้าม

อัง.สัตตก. ธรรรรค มก. ๓๓/๑, มจ. ๒๓/๑, ปส. ๔๒/๑

๑๔.๔ อิสสรสูตร

สมณะนำของไป กลับเป็นที่รัก

เทวดาทูลถามปัญหาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า อะไรหนอเป็นใหญ่ที่สุดในโลก อะไรหนอเป็นสิ่งที่สูงสุดแห่งภัณฑะทั้งหลาย อะไรหนอเป็นดังสนิมศัสตราในโลก อะไรหนอเป็นเสนียดของโลก ใครหนอนำของไปย่อมถูกห้าม แต่ใครนำไปกลับเป็นที่รัก ใครหนอมาหาบ่อยๆ บัณฑิตย่อมยินดีต้อนรับ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า อำนาจเป็นใหญ่ที่สุดในโลก หญิงเป็นสิ่งที่สูงสุดแห่งภัณฑะทั้งหลาย ความโกรธเป็นดังสนิมศัสตราในโลก พวกโจรเป็นเสนียดในโลก โจรนำของไปย่อมถูกห้าม แต่สมณะนำไป กลับเป็นที่รัก สมณะมาหาบ่อยๆ บัณฑิตย่อมยินดี

สัง.ส. ฆัตวาวรรค มก. ๒๔/๓๑๐, มจ. ๑๕/๘๓, ปส. ๒๓/๒๐๓

๑๕. ภิกษุที่ควรและไม่ควรเคารพสักการะ

๑๕.๑ นครวินเทยยสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ความเป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากราคะ ความเป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากโทสะ ความเป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากโมหะ จะพิจารณาดูได้อย่างนี้ คือ อยู่ในเสนาสนะอันสงัด ไม่ยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส

ม.อุ. สฬายตนวรรค มก. ๒๓/๕๐๙, มจ. ๑๔/๔๙๓, ปส. ๒๒/๓๕๗

๑๕.๒ ภิกษุ ๗ จำพวก

เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุ ๗ จำพวก เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย เป็นเนื้อนาบุญ ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า มีดังนี้

๑. บุคคลพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ
๒. บุคคลพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ทำให้สิ้นอาสวะ และสิ้นชีวิตพร้อมๆ กัน
๓. บุคคลเป็นอันตราปรินิพพายี
๔. บุคคลเป็นอุปหัจจปรินิพพายี
๕. บุคคลเป็นอสังขารปรินิพพายี
๖. บุคคลเป็นสังขารปรินิพพายี
๗. บุคคลเป็นอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี

อัง.สัตตก. มก. ๓๗/๒๘๗, มจ. ๒๓/๑๘๖, ปส. ๔๒/๔๓

๑๕.๓ ดูมงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ

ข้อ ๓ ความเคารพในพระสงฆ์ หน้า ๖๔๒

๑๕.๔ ดูมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา

ข้อ ๓ พระสงฆ์เป็นบุคคลที่ควรบูชา หน้า ๑๔๘

๑๖. ภิกษุกับความเสื่อมและความเจริญ

๑๖.๑ อุปกิเลสสูตร, อุหกกิเลสสูตร

เครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า เครื่องเศร้าหมอง ๔ ประการ ซึ่งทำให้สมณพราหมณ์ไม่งามสง่า ไม่สุกใส ไม่รุ่งเรือง ประกอบด้วย

๑. การดื่มสุราเมรัย
๒. การเสพเมถุนธรรม
๓. ยินดีในทองและเงิน
๔. การเลี้ยงชีวิตโดยมิจฉาอาชีวะ

อัง.จตุกก. โรหิตัสสวรรค มก. ๓๕/๑๗๔, มจ. ๒๑/๘๑, ปส. ๓๗/๑๘๔

๑๖.๒ สามกสูตร

ธรรมที่ทำให้เสื่อม ๖ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสว่า ธรรมที่ทำให้เสื่อมทั้งในอดีต ปัจจุบัน อนาคต มี ๖ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ชอบการงาน
๒. เป็นผู้ชอบคุย
๓. เป็นผู้ชอบหลับ
๔. ชอบคลุกคลีกับหมู่คณะ
๕. เป็นผู้ว่ายาก
๖. มีมิตรชั่ว

อัง.ฉักก. อนุตตริยวรรค มก. ๓๖/๕๗๙, มจ. ๒๒/๔๕๐, ปส. ๔๑/๘๐

๑๖.๓ โรคสูตร

โรค ๒ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๒.๑.๑ หน้า ๔๘๗

๑๖.๔ คัทรภสูตร

ภิกษุไร้ไตรสิกขาเปรียบเหมือนลาในฝูงโค

ภิกษุทั้งหลาย ลาติดตามฝูงโคไปข้างหลังร้องว่า แม้ตัวเราก็เป็นโค แม้ตัวเราเป็นโค แต่มันไม่มีสีเหมือนโค ไม่มีเสียงเหมือนโค ไม่มีรอยเท้าเหมือนโค มันเพียงแต่ติดตามไปข้างหลังเท่านั้น ร้องว่า แม้ตัวเราก็เป็นโค แม้ตัวเราก็เป็นโค แม้ฉันใด

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ติดตามไปข้างหลังหมู่ภิกษุ ประกาศตนว่า แม้เราก็เป็นภิกษุ แม้เราก็เป็นภิกษุ แต่เธอไม่มีความพอใจในการสมาทานอธิสีลสิกขาเหมือนภิกษุอื่น ไม่มีความพอใจในการสมาทานอธิจิตตสิกขาเหมือนภิกษุอื่น ไม่มีความพอใจในการสมาทานอธิปัญญาสิกขาเหมือนภิกษุอื่น ภิกษุนั้นเพียงแต่ติดตามไปข้างหลังหมู่ภิกษุ ประกาศตนว่า แม้เราก็เป็นภิกษุ แม้เราก็เป็นภิกษุ เท่านั้น

เพราะเหตุนั้นแล เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า เราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทานอธิสีลสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทานอธิจิตตสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างยิ่งในการสมาทานอธิปัญญาสิกขา ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า สมณะหรือพราหมณ์รู้จักชรา มรณะ รู้จักเหตุเกิดแห่งชรา มรณะ รู้จักความดับแห่งชรา มรณะ รู้จักปฏิปทาเพื่อความดับชรา มรณะ รู้จักชาติ รู้จักภพ จึงได้ชื่อว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะ

อัง.ติก. สมณวรรค มก. ๓๔/๔๔๘, มจ. ๒๐/๓๐๙, ปส. ๓๖/๒๗๙

๑๖.๕ ปฐมสมยวิมุตตสูตร, ทุติยสมยวิมุตตสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรมเป็นเหตุให้เสื่อม คือ

๑. เป็นผู้ชอบการงาน
๒. ชอบคุย
๓. ชอบนอน
๔. คลุกคลีด้วยหมู่
๕. ไม่พิจารณาจิตที่หลุดพ้นแล้ว

ส่วนธรรมเป็นเหตุไม่เสื่อม มีเนื้อความตรงกันข้าม

อัง.ปัญจก. ติกัณฑกีวรรค มก. ๓๖/๓๑๕, ๓๑๗, มจ. ๒๒/๒๔๖, ปส. ๔๐/๑๕๑

๑๖.๖ ธรรมิกสูตร, ธัมมิกสูตร

ธรรมของศาสดาทั้ง ๖

เนื้อความเหมือนข้อ ๕.๖ หน้า ๗๕๔

๑๖.๗ ปฐมสมณพราหมณสูตร, สมณพราหมสูตร

เหตุแห่งความเป็นสมณะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า สมณะหรือพราหมณ์รู้จักชรา มรณะ รู้จักเหตุเกิดแห่งชรา มรณะ รู้จักความดับแห่งชรา รู้จักปฏิปทาเพื่อความดับชรา มรณะ รู้จักชาติ รู้จักภพ จึงได้ชื่อว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะ

สัง.นิ. อภิสมยสังยุต มก. ๒๖/๖๘, มจ. ๑๖/๕๖, ปส. ๒๕/๑๒๐

๑๖.๘ มุสิกชาดก, พิฬารวตชาดก

ความประพฤติของผู้เอาธรรมบังหน้า

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้หลอกลวงรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญาหนูมีบริวารหลายร้อย วันหนึ่ง เห็นสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งยืนขาเดียว กินลม มองดูดวงอาทิตย์ จึงเข้าไปถาม ได้ความแล้วเกิดความเข้าใจว่า สุนัขจิ้งจอกมีศีล จึงพากันไปบำรุง แต่แท้จริงแล้วเป็นสุนัขจิ้งจอกเจ้าเล่ห์ แอบจับหนูกินทุกวัน จนพญาหนูโพธิสัตว์เกิดความสงสัย เพราะจำนวนหนูน้อยลง

ต่อมา เมื่อทราบความจริง พญาหนูกับบริวารจึงรุมฆ่าสุนัขจิ้งจอกจนตาย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุหลอกลวงในครั้งนี้ ส่วนพญาหนูคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุสนาฬิวรรค มก. ๕๖/๕๐๑, มจ. ๒๗/๕๒, ปส. ๖๕/๓๑๘

๑๖.๙ ทุติยโอวาทสูตร

การให้โอวาทภิกษุทั้งหลาย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บุคคลมีศรัทธา มีหิริ มีโอตตัปปะ มีความเพียร มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย ตลอดคืนหรือวันของเขาที่ผ่านไป เป็นอันหวังได้แต่ความเจริญในกุศลธรรมทั้งหลายเช่นนั้น หวังความเสื่อมไม่ได้เลย เปรียบเหมือนพระจันทร์ข้างขึ้น

สัง.นิ. มก. ๒๖/๕๗๓, มจ. ๑๖/๒๔๕, ปส. ๒๖/๔๐

๑๖.๑๐ เสขสูตร, ปฐมปริหานิสูตร

ธรรมเป็นไปเพื่อความเสื่อมและไม่เสื่อมของภิกษุ

พระบรมศาสดาตรัสธรรม ๗ ประการ เป็นไปเพื่อความเสื่อม คือ

๑. ความเป็นผู้ชอบการงาน

๒. ความเป็นผู้ชอบคุย

๓. ความเป็นผู้ชอบหลับ

๔. ความเป็นผู้คลุกคลีด้วยหมู่

๕. ไม่สำรวมอินทรีย์

๖. ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ

๗. กิจของสงฆ์จะพึงทำมีอยู่ในสงฆ์ ไม่ตระหนักว่า พระเถระผู้เป็นรัตตัญญูจะเป็นผู้รับภาระต้องขวนขวาย เข้าไปรับผิดชอบด้วยตนเอง

ส่วนธรรม ๗ ประการ ที่เป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม มีเนื้อความตรงกันข้าม

อัง.สัตตก. วัชชีวรรค มก. ๓๗/๗๘, มจ. ๒๓/๔๓, ปส. ๔๒/๔๖

๑๖.๑๑ กรรมสูตร

ภิกษุที่หวังความเจริญไม่หวังความเสื่อม

พระบรมศาสดาตรัสว่า ภิกษุที่หวังความเจริญไม่หวังความเสื่อม ต้องประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ

๑. ไม่ยินดีในการงาน

๒. ไม่ยินดีในการคุย

๓. ไม่ยินดีในการหลับ

๔. ไม่ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่

๕. ไม่ปรารถนาลามก

๖. ไม่คบมิตรชั่ว

๗. ไม่ท้อถอย

อัง.สัตตก. วัชชีวรรค มก. ๓๗/๗๒, มจ. ๒๓/๔๔, ปส. ๔๒/๔๖

๑๖.๑๒ สัทธิยสูตร, ตติยสัตตกสูตร

ภิกษุที่หวังความเจริญ ไม่หวังความเสื่อม

พระบรมศาสดาตรัสว่า ภิกษุที่หวังความเจริญไม่หวังความเสื่อมต้องประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ คือ

๑. มีศรัทธา
๒. มีหิริ
๓. มีโอตตัปปะ
๔. เป็นพหูสูต
๕. ปรารภความเพียร
๖. มีสติ
๗. มีปัญญา

อัง.สัตตก. วัชชีวรรค มก. ๓๗/๗๕, มจ. ๒๓/๓๙, ปส. ๔๒/๔๔

๑๖.๑๓ ปฐมโกธสูตร, ปฐมโกธครุสูตร

บุคคล ๔ จำพวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุผู้หนักในความโกรธ มักลบหลู่คุณท่าน เห็นแก่ลาภและเห็นแก่สักการะ ทั้ง ๔ จำพวกนี้ ย่อมไม่เจริญงอกงามในพระธรรมวินัย

ส่วนภิกษุเหล่าใด หนักในพระสัทธรรมทั้งในอดีตและปัจจุบัน ย่อมเจริญงอกงามในพระธรรมวินัย

อัง.จตุกก. โรหิตัสสวรรค มก. ๓๕/๑๖๐, มจ. ๒๑/๗๑, ปส. ๓๗/๑๖๗

๑๖.๑๔ ทุติยโกธสูตร

อสัทธรรม ๔ ประการ

๑. ความเป็นผู้หนักในความโกรธ
๒. ความเป็นผู้หนักในการลบหลู่คุณท่าน
๓. ความเป็นผู้หนักในลาภ
๔. ความเป็นผู้หนักในสักการะ

ภิกษุใดประกอบด้วยอสัทธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมไม่งอกงามในพระสัทธรรม ดุจหว่านพืชในนาเลว

อัง.จตุกก. โรหิตัสสวรรค มก. ๓๕/๑๖๒, มจ. ๒๑/๗๒, ปส. ๓๗/๑๖๗

๑๖.๑๕ ปริหานสูตร, อปริหานสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ธรรม ๘ ประการ เป็นไปเพื่อความเสื่อมของภิกษุผู้เสขะ คือ

๑. ยินดีในการงาน
๒. ยินดีในการคุย

๓. ยินดีในการหลับ
๔. คลุกคลีด้วยหมู่
๕. ไม่สำรวมอินทรีย์
๖. ไม่ประมาณโภชนะ
๗. ยินดีในธรรมเครื่องข้อง
๘. ยินดีในธรรมเครื่องเนิ่นช้า

อัง.อัฏฐก. ยมกวรรค มก. ๓๗/๖๖๐, มจ. ๒๓/๓๙๙, ปส. ๔๓/๑๓๒

๑๖.๑๖ จตุตถอนาคตสูตร

ภัยในอนาคต ๕ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภัยในอนาคต ๕ ประการ ซึ่งยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จะเกิดขึ้นในอนาคต พึงรู้และพยายามละ คือ

๑. ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ชอบในจีวรงาม
๒. ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ชอบบิณฑบาตที่ดีงาม
๓. ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้ชอบเสนาสนะที่ดีงาม
๔. เป็นผู้คลุกคลีด้วยภิกษุณี นางสิกขมานาและสมณุทเทส
๕. เป็นผู้คลุกคลีด้วยอารามิกบุรุษ และสมณุทเทส

อัง.ปัญจก. โยธาชีววรรค มก. ๓๖/๑๙๘, มจ. ๒๒/๑๔๖, ปส. ๓๙/๒๓๓

๑๖.๑๗ เจโตขิลสูตร

กิเลสที่เปรียบเหมือนตอของจิต

พระบรมศาสดาตรัสถึงภิกษุผู้ไม่สามารถละตะปูตรึงใจ ๕ ประการ ย่อมไม่เจริญงอกงามในพระธรรมวินัย ตะปูตรึงใจ ๕ ประการ คือ

๑. ภิกษุไม่เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า
๒. ภิกษุไม่เลื่อมใสในพระธรรม
๓. ภิกษุไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์
๔. ภิกษุไม่เลื่อมใสในสิกขา
๕. ภิกษุเป็นผู้โกรธเคือง

ม.มู. สีหนาทวรรค มก. ๑๘/๑๗๐, มจ. ๑๒/๑๙๗, ปส. ๑๘/๓๑

๑๗. ภิกษุกับหมู่สงฆ์

๑๗.๑ ปริสาสูตร

บริษัท ๓ จำพวก

เนื้อหาเหมือนมงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล ข้อ ๑.๔ หน้า ๖๙๘

๑๗.๒ บริษัท ๒ จำพวก คือ ตื้นและลึก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บริษัทตื้น คือ บริษัทที่มีภิกษุฟุ้งซ่าน เชิดตัว มีจิตกวัดแกว่ง ปากกล้า พูดจาอื้อฉาว

บริษัทลึก คือ บริษัทที่มีภิกษุไม่ฟุ้งซ่าน ไม่เชิดตัว มีจิตไม่กวัดแกว่ง ปากไม่กล้า

พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญบริษัทลึกว่า เป็นเลิศ

อัง.ทุก. ปริสวรรค มก. ๓๓/๔๐๐, มจ. ๒๐/๘๗, ปส. ๓๕/๒๓๕

๑๗.๓ บริษัทที่แยกเป็นพวกและสามัคคีกัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บริษัทที่แยกออกเป็นพวก คือ ภิกษุหมายมั่นทะเลาะวิวาทกัน

บริษัทที่สามัคคีกัน คือ ภิกษุที่พร้อมเพรียงกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน

พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญบริษัทที่สามัคคีกันว่าเป็นเลิศ

อัง.ทุก. ปริสวรรค มก. ๓๓/๔๐๑, มจ. ๒๐/๘๘, ปส. ๓๕/๒๓๖

๑๗.๔ บริษัทที่ไม่มีอัครบุคคลและมีอัครบุคคล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บริษัทที่ไม่มีอัครบุคคล คือ บริษัทที่มีภิกษุเถระเป็นคนมักมาก ย่อหย่อน

ส่วนบริษัทที่มีอัครบุคคล คือ บริษัทที่มีภิกษุเถระ เป็นคนไม่มักมาก ไม่ย่อหย่อนปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง ประชุมชนภายหลังต่างเอาเป็นตัวอย่าง

พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญบริษัทที่มีอัครบุคคลว่าเป็นเลิศ

อัง.ทุก. ปริสวรรค มก. ๓๓/๔๐๒, มจ. ๒๐/๘๘, ปส. ๓๕/๒๓๘

๑๗.๕ บริษัทที่หนักในอามิสและไม่หนักในอามิส

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า บริษัทที่หนักในอามิสไม่หนักในสัทธรรม คือ ภิกษุต่างสรรเสริญคุณธรรมของกันและกันให้คฤหัสถ์ฟัง แล้วได้ลาภด้วยเหตุนั้น ได้แล้วกำหนัดยินดี

บริษัทที่หนักในสัทธรรมไม่หนักในอามิส คือ ภิกษุไม่สรรเสริญคุณธรรมของกันและกันให้คฤหัสถ์ฟัง ได้ลาภด้วยเหตุนั้น ได้แล้วก็ไม่กำหนัดยินดี

พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญบริษัทที่ไม่หนักในอามิสว่า เป็นเลิศ

อัง.ทุก. ปริสวรรค มก. ๓๓/๔๑๐, มจ. ๒๐/๙๒, ปส. ๓๕/๒๔๓

๑๗.๖ อานันทสูตร

ธรรมเป็นเหตุให้สงฆ์อยู่ผาสุก

๑. ถึงพร้อมด้วยศีล
๒. ไม่ติเตียนผู้อื่นเพราะอธิศีล
๓. ใส่ใจตนเอง
๔. ไม่ใส่ใจผู้อื่น
๕. ไม่มีชื่อเสียง
๖. ไม่สะดุ้งเพราะความไม่มีชื่อเสียง
๗. ได้ตามปรารถนาได้โดยง่ายซึ่งฌาน
๘. หลุดพ้นจากอาสวะ

อัง.ปัญจก. ผาสุวิหารวรรค มก. ๓๖/๒๔๒, มจ. ๒๒/๑๘๓, ปส. ๔๐/๒๗

๑๗.๗ ดูมงคลที่ ๒๒ มีความเคารพ

ข้อ ๓ เคารพในพระสงฆ์ หน้า ๖๔๒

๑๘. ภิกษุบวชใหม่

๑๘.๑ อันธกวินทสูตร

ธรรมของภิกษุใหม่ ๕ ประการ

๑. สำรวมในพระปาฏิโมกข์
๒. สำรวมอินทรีย์
๓. ไม่พูดมาก
๔. สงบกาย
๕. มีความเห็นชอบ

อัง.ปัญจก. อันธกวินทวรรค มก. ๓๖/๒๕๓, มจ. ๒๒/๑๙๒, ปส. ๔๐/๔๑

๑๘.๒ ทุติยภยสูตร

อันตรายของภิกษุใหม่ ๔ ประการ

๑. ความโกรธ ความคับแค้น เนื่องมาจากอดทนต่อคำสั่งสอนไม่ได้
๒. เป็นผู้เห็นแก่ปากแก่ท้อง
๓. เป็นผู้เพลิดเพลินในกามคุณ
๔. รักผู้หญิง

อัง.จตุกกก. ภยวรรค มก. ๓๕/๓๒๑, มจ. ๒๑/๑๘๑, ปส. ๓๘/๕๕

๑๘.๓ ทุติยทุลลภสูตร

ธรรมที่หาได้ยากสำหรับผู้บวชเมื่อแก่

ธรรม ๕ ประการที่หาได้ยากในภิกษุผู้บวชเมื่อแก่ คือ

๑. เป็นผู้ว่าง่าย
๒. เป็นผู้คงแก่เรียน
๓. เป็นผู้รับโอวาทด้วยความเคารพ
๔. เป็นธรรมกถึก
๕. เป็นวินัยธร

อัง.ปัญจก. นีวรรณวรรค มก. ๓๖/๑๕๐, มจ. ๒๒/๑๐๙, ปส. ๓๙/๑๙๔

๑๙. เจ้าอาวาส

๑๙.๑ อาวาสิกสูตร

ธรรมของเจ้าอาวาส ๕ ประการ

๑. ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและวัตร
๒. เป็นพหูสูต
๓. เป็นผู้ประพฤติขัดเกลา
๔. มีวาจาไพเราะ
๕. มีปัญญาควรยกย่อง

อัง.ปัญจก. อาวาสวรรค มก. ๓๖/๔๘๕, มจ. ๒๒/๓๗๓, ปส. ๔๐/๒๕๖

๑๙.๒ ปิยสูตร

ธรรมของเจ้าอาวาส ๕ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจ... ของเพื่อนพรหมจรรย์ คือ

๑. มีศีลสำรวมในพระปาฏิโมกข์ สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูต
๓. มีวาจาไพเราะ
๔. เป็นผู้ได้ตามปรารถนา ซึ่งฌาน ๔
๕. ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ

อัง.ปัญจก. อาวาสวรรค มก. ๓๖/๔๘๖, มจ. ๒๒/๓๗๔, ปส. ๔๐/๒๕๖

๑๙.๓ โสภณสูตร

โสภณธรรมของเจ้าอาวาส

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมยังให้อาวาสให้งาม คือ

๑. เป็นผู้มีศีลสำรวมในพระปาติโมกข์ สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย
๒. เป็นพหูสูต
๓. มีวาจาไพเราะ...ให้ทราบข้อความได้ชัด
๔. สามารถทำให้ผู้เข้ามาหา เห็นแจ้งในสมาทานให้อาจหาญร่าเริงด้วยธรรมิกถา
๕. เป็นผู้ได้ตามปรารถนาซึ่งฌาน ๔

อัง.ปัญจก. อาวาสวรรค มก. ๓๖/๔๘๗, มจ. ๒๒/๓๓๕, ปส. ๔๐/๒๕๖

๑๙.๔ พหุปการสูตร

อุปการธรรมของเจ้าอาวาส

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นภิกษุผู้มีอุปการะมาก คือ

๑. เป็นผู้มีศีล
๒. เป็นพหูสูต
๓. ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่หักพัง
๔. เมื่อภิกษุจากต่างแคว้นมา ก็ชักชวนให้คฤหัสถ์ทำบุญ
๕. เป็นผู้ได้ตามปรารถนา ซึ่งฌาน ๔

อัง.ปัญจก. อาวาสวรรค มก. ๓๖/๔๘๘, มจ. ๒๒/๓๓๖ ปส. ๔๐/๒๕๗

๑๙.๕ อนุกัมปสูตร

ธรรมของเจ้าอาวาส ๕ ประการ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ คือ

๑. ยังคฤหัสถ์ให้สมาทานในอธิศีล
๒. ให้ตั้งอยู่ในธรรมทัศนะ
๓. เมื่อคฤหัสถ์ป่วยให้สติ ให้ตรงต่อพระรัตนตรัย
๔. ยินดีในโภชนะที่คฤหัสถ์ถวาย
๕. ไม่ยังศรัทธาให้เสื่อมไป

อัง.ปัญจก. อาวาสวรรค มก. ๓๖/๔๘๙, มจ. ๒๒/๓๗๗, ปส. ๔๐/๒๕๗

๑๙.๖ ยถาภตอวัณณสูตร, ยถาตภเคธสูตร, ปฐมอวัณณารหสูตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการเหมือนถูกนำมาเก็บไว้ในนรก คือ

๑. ไม่ใคร่ครวญ ไม่พิจารณาก่อนแล้วกล่าวสรรเสริญผู้ควรตำหนิ
๒. ไม่ใคร่ครวญ ไม่พิจารณาก่อนแล้วกล่าวตำหนิผู้ควรสรรเสริญ
๓. ไม่ใคร่ครวญ ไม่พิจารณาก่อนแล้วแสดงความเลื่อมใสให้ปรากฏในที่อันไม่ควรเลื่อมใส
๔. ไม่ใคร่ครวญ ไม่พิจารณาก่อนแล้วไม่แสดงความเลื่อมใสให้ปรากฏในที่อันควรเลื่อมใส
๕. ย่อมยังศรัทธาไทยให้ตกไป

อัง.ปัญจก. อาวาสวรรค มก. ๓๖/๔๙๐,๔๙๑, มจ. ๒๒/๓๗๘, ปส. ๔๐/๒๕๗

๒๐. อานิสงส์ของการเห็นสมณะ

๒๐.๑ นกฮูกตัวหนึ่งมีจิตเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๘.๕ หน้า ๑๔๑

๒๐.๒ มัฏฐกุณฑลี

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๘.๖ หน้า ๑๔๑

๒๐.๓ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะบรรพชา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๕.๑๗ หน้า ๑๑๐

๒๐.๔ พระเจ้าอโศกมหาราชถวายนิตยภัตแก่นิโครธสามเณร

พระเจ้าอโศกมหาราชอยู่ที่สีหบัญชรเห็นสามเณรนิโครธ ผู้มีอินทรีย์สงบ ใจสงบ ทอดสายตาดูประมาณชั่วแอก เดินไปถึงพระลานหลวง คิดว่าภายในของท่าน น่าจะมีโลกุตตรธรรม จึงเกิดความเลื่อมใส สั่งพวกอำมาตย์ไปนิมนต์สามเณรเข้ามาพระราชวัง แล้วถวายภัตตาหาร พระองค์ได้ฟังธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธา

ต่อมา พระองค์ได้ให้พระราชโอรส พระราชธิดาออกบวช ช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นผู้อุปถัมภ์การสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่สาม

วิ.ม. พาหิรนิทานวรรณนา มก. ๑/๘๖

๒๐.๕ อรรถกถามงคลสูตร

การเห็นสมณะเป็นมงคลอย่างไร

เมื่อสมณะมาถึงเรือนกุลบุตรผู้ต้องการบุญ และต้องการประโยชน์ควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

๑. ถ้าไทยธรรมมีอยู่ พึงถวายไทยธรรม

๒. ถ้าไม่มี พึงไหว้เบญจางคประดิษฐ์

๓. ถ้าไม่พร้อม พึงอัญชลี นมัสการ

๔. ถ้าไม่พร้อม พึงยังจิตให้เลื่อมใส แลดูด้วยจักษุที่ปรารถนาดี

ด้วยบุญที่มีการแลดูนี้ โรคจักษุหรือต่อมต้อจะไม่มีในจักษุ จักษุทั้งสองจะผ่องใส และจะได้สมบัติในมนุษย์และเทวดา เป็นคนมีปัญญา

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๒๐๖, ปส. ๔๗/๒๘๘

๒๐.๖ ทัสสนานุตตริยะ

การเห็นอันประเสริฐ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ทัสสนานุตตริยะเป็นไฉน

บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไปเพื่อดูช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี หรือสมณพราหมณ์ผู้เห็นผิด ผู้ปฏิบัติผิด

พระพุทธองค์ตรัสว่า ทัสสนะนี้เป็นทัสสนะอันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน มิใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อพระนิพพาน

ส่วนบุคคลใดมีศรัทธาตั้งมั่น มีศรัทธาไม่หวั่นไหว มีความเลื่อมใสยิ่ง ย่อมเป็นไปเพื่อจะเห็นพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคต การเห็นนี้ยอดเยี่ยมกว่าการเห็นทั้งหลาย ย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ เพื่อก้าวล่วงความโศก เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

ข้อที่บุคคลผู้มีศรัทธาตั้งมั่น ได้เห็นพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตนี้เรียกว่าทัสสนานุตตริยะ

ขุ.ป. ญาณกถา มก. ๖๘/๑๙๓

มงคลที่ ๓๐

สนทนาธรรมตามกาล

๑. ประเภทของผู้แสดงธรรม

๑.๑ ธรรมกถิกสูตร

ธรรมกถึก ๔ จำพวก

๑. กล่าวธรรมน้อย และไม่ประกอบด้วยประโยชน์
๒. กล่าวธรรมน้อย แต่ประกอบด้วยประโยชน์
๓. กล่าวธรรมมาก แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
๔. กล่าวธรรมมาก และประกอบด้วยประโยชน์

อัง.จตุกก. ปุคคลวรรค มก. ๓๕/๓๕๗, มจ. ๒๑/๒๐๗, ปส. ๓๘/๘๔

๑.๒ วาทีสูตร

นักพูด ๔ จำพวก

๑. นักพูดยอมจำนนโดยอรรถ แต่ไม่ยอมจำนนโดยพยัญชนะ
๒. นักพูดไม่ยอมจำนนโดยอรรถ แต่ยอมจำนนโดยพยัญชนะ
๓. นักพูดยอมจำนนทั้งโดยอรรถ และโดยพยัญชนะ
๔. นักพูดไม่ยอมจำนนทั้งโดยอรรถ และโดยพยัญชนะ

อัง.จตุกก. ปุคคลวรรค มก. ๓๕/๓๕๘, มจ. ๒๑/๒๐๘, ปส. ๓๘/๘๔

๑.๓ โลหิจจสูตร

ศาสดา ๓ จำพวก ที่ควรทักท้วงได้

๑. ศาสดาที่ออกบวชแล้ว ไม่ได้บรรลุคุณธรรมแห่งผู้บวช กล่าวสั่งสอนศิษย์ ศิษย์ก็ไม่เชื่อฟังไม่ปฏิบัติตาม พยายามหลีกเลี่ยง เหมือนบุรุษรุกเข้าไปหาสตรีซึ่งกำลังถอยหนี

๒. ศาสดาที่ออกบวชแล้ว ไม่ได้บรรลุคุณธรรมแห่งผู้บวช กล่าวสั่งสอนศิษย์ในคุณธรรมนั้น ศิษย์ก็เชื่อฟังปฏิบัติตาม ไม่หลีกเลี่ยง ศาสดาเช่นนี้เปรียบเหมือนบุคคล ผู้ละเลยนาของตนเสีย แล้วตั้งหน้าตั้งตาทำนุบำรุงแต่นาของผู้อื่น

๓. ศาสดาที่ออกบวชแล้ว ได้บรรลุคุณธรรมแห่งผู้บวช กล่าวสั่งสอนศิษย์ แต่ศิษย์ไม่ตั้งใจฟัง ไม่ปฏิบัติตาม จึงไม่ได้รับประโยชน์จากการอาศัยอยู่ในสำนักของศาสดา

ศาสดาทั้ง ๓ พวกนี้ อันใครๆ อาจทักท้วงได้ เพราะไม่สมบูรณ์ทั้งฝ่ายศาสดาและฝ่ายศิษย์

ที.สี. มก. ๑๒/๒๕๐, มจ. ๙/๒๒๖, ปส. ๑๒/๓๘๒

๑.๔ พระโลหุทายีเถระ

โอ้อวดจะแสดงธรรม แต่แสดงธรรมไม่ได้

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๔.๒ หน้า ๖๖๑

๒. คุณธรรมของผู้แสดงธรรม

๒.๑ ธรรมกถิกสูตร

คุณธรรมของธรรมกถึก

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ถ้าภิกษุแสดงธรรมเพื่อความหน่าย คลายความกำหนัด ดับชราและมรณะ ควรกล่าวว่า ภิกษุธรรมกถึก

ถ้าภิกษุเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความหน่าย คลายกำหนัด ดับชราและมรณะ ควรกล่าวว่า ภิกษุปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ถ้าภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นแล้วเพราะความหน่าย คลายกำหนัด เพราะความดับ ไม่ถือมั่นในชราและมรณะ ควรกล่าวว่า ภิกษุนั้นบรรลุนิพพานในปัจจุบัน

สัง.นิ. อาหารวรรค มก. ๒๖/๗๖, มจ. ๑๖/๒๕, ปส. ๒๕/๕๑

๒.๒ ธรรมกถิกสูตร

เหตุที่เรียกว่า เป็นธรรมกถึก

ครั้งหนึ่ง มีภิกษุเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาแล้วทูลถามว่า ภิกษุเป็นธรรมกถึกด้วยเหตุเพียงเท่าไร

พระบรมศาสดาตรัสว่า ถ้าภิกษุแสดงธรรมเพื่อความหน่าย คลายกำหนัด ดับจักษุ ควรเรียกว่า ธรรมกถึก

ถ้าภิกษุปฏิบัติเพื่อความหน่าย คลายกำหนัด ดับจักษุ ควรเรียกว่า ภิกษุปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ถ้าภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะความหน่าย คลายกำหนัด เพราะไม่ถือมั่นจักษุ ควรเรียกว่า ภิกษุผู้บรรลุนิพพานในปัจจุบัน

สัง.ข. นวปุราณวรรค มก. ๒๘/๒๙๑, มจ. ๑๘/๑๙๑, ปส. ๒๘/๒๓๗

๒.๓ ภิกษุผู้เป็นที่รักแห่งภิกษุณีทั้งหลายหาได้ยาก

คุณสมบัติของภิกษุผู้กล่าวสอนภิกษุณี ๘ ประการ

พระฉัพพัคคีย์สมมติกันและกันให้เป็นผู้กล่าวสอนภิกษุณีด้วยติรัจฉานกถา พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียน

แล้วทรงอนุญาตให้สมมติภิกษุผู้กล่าวสอนภิกษุณี เป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ

๑. เป็นผู้มีศีล

๒. เป็นพหูสูต

๓. เป็นผู้ชำนาญปาติโมกข์ทั้งสอง

๔. มีวาจาไพเราะ

๕. เป็นที่รักของภิกษุณีโดยมาก

๖. เป็นผู้สามารถสอนภิกษุณีได้

๗. ไม่เคยล่วงละเมิดกับภิกษุณี นางสิกขมานา หรือสามเณรี

๘. มีพรรษาได้ ๒๐ หรือเกิน ๒๐

ชื่อว่าภิกษุผู้เป็นที่รักแห่งภิกษุทั้งหมดหาได้ยาก แต่ต้องเป็นที่รักเป็นที่จำเริญใจของพวกภิกษุณีผู้เป็นพหูสูต เป็นบัณฑิต เพราะความถึงพร้อมด้วยศีลและอาจาระ

วิ.มหา. มก. ๔/๓๖๑, มจ. ๒/๓๒๐, ปส. ๓/๓๓๗

๒.๔ โอวาทสูตร

คุณสมบัติของภิกษุผู้กล่าวสอนภิกษุณี ๘ ประการ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ สงฆ์พึงสมมติให้เป็นผู้สอนภิกษุณี

๑. เป็นผู้มีศีล... สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

๒. เป็นพหูสูต... แทงตลอดด้วยดีด้วยทิฐิ

๓. ทรงจำปาติโมกข์ทั้งสองได้โดยพิสดาร

๔. เป็นผู้มีวาจางามกล่าวถ้อยคำไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมืองอันสละสลวย ไม่มีโทษ

๕. เป็นผู้สามารถเพื่อชี้แจงภิกษุณีสงฆ์ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญร่าเริงด้วย ธรรมิกถา

๖. เป็นที่รัก เป็นที่พอใจของภิกษุณีทั้งหลายโดยมาก

๗. ไม่เคยต้องอาบัติหนักกับนางภิกษุณี ผู้บวชอุทิศเฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้า

๘. เป็นผู้มีพรรษา ๒๐ ขึ้นไป

อัง.อัฏฐก. ลันธานวรรค มก. ๓๗/๕๕๕, มจ. ๒๓/๓๓๗

๒.๕ องค์คุณ ๘ ของภิกษุผู้กล่าวสอนภิกษุณี

๑. เป็นผู้มีศีล

๒. เป็นพหูสูต

๓. ทรงจำพระปาติโมกข์ทั้งสองมาแล้วด้วยดีโดยพิสดาร

๔. เป็นผู้มีวาจาสละสลวย ชัดเจน

๕. เป็นที่นิยมชมชอบของภิกษุณีโดยมาก

๖. เป็นผู้สามารถกล่าวสอนภิกษุณีได้

๗. เป็นผู้ไม่เคยล่วงครุธรรมกับสตรีผู้ครองผ้ากาสายะบวชเฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้า
๘. มีพรรษาได้ ๒๐ ขึ้นไป

วิ.มหา. มก. ๔/๓๖๑, มจ. ๒/๓๒๐, ปส. ๓/๓๓๗

๒.๖ จันทูปมสูตร

การแสดงธรรมที่บริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์

ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งมีความคิดอย่างนี้ว่า ไฉนหนอ ชนทั้งหลายพึงฟังธรรมของเรา ครั้นฟังแล้วพึงเลื่อมใสในธรรม และผู้ที่เลื่อมใสแล้ว พึงทำอาการของผู้ที่เลื่อมใสต่อเรา จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น ธรรมเทศนาของภิกษุเช่นนี้ชื่อว่า ไม่บริสุทธิ์

ส่วนภิกษุรูปใดรูปหนึ่งมีความคิดอย่างนี้ว่า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ไฉนหนอ ชนทั้งหลายพึงฟังธรรมของเรา ครั้นฟังแล้วพึงรู้ทั่วถึงธรรม และครั้นรู้ทั่วถึงแล้ว พึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น เธออาศัยความที่ธรรมเป็นธรรมดี จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นอาศัยความกรุณาจึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความเอ็นดูจึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความอนุเคราะห์จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น ด้วยประการฉะนี้ ธรรมเทศนาของภิกษุเช่นนี้ชื่อว่า บริสุทธิ์

สัง.นิ. กัสสปสังยุต มก. ๒๖/๕๕๐, มจ. ๑๖/๒๓๗, ปส. ๒๖/๒๕

๒.๗ องค์แห่งภิกษุเมื่อพูดในสงฆ์ ๕ ประการ

๑. ไม่เป็นผู้อวดอ้าง
๒. ไม่เป็นผู้รุกราน
๓. ยึดถือธรรม
๔. ค้านอธรรม
๕. ไม่กล่าวถ้อยคำที่ไร้ประโยชน์

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระอุบาลีว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เมื่อพูดในสงฆ์ย่อมเป็นที่ปรารถนาเป็นที่พอใจ และเป็นที่ชอบใจของชนหมู่มาก

วิ.ป. นัปปฏิปัสสัมภนวรรค มก. ๑๐/๓๖๘, มจ. ๘/๕๙๘, ปส. ๑๐/๑๔๐

๒.๘ ติลมุฏฐิชาดก

การเฆี่ยนตีเป็นการสั่งสอน

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่งเป็นคนมักโกรธ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระเจ้าพาราณสีทรงปรารภจะส่งพระราชโอรสไปเรียนในสำนักพระโพธิสัตว์ เพื่อขจัดความเย่อหยิ่ง ให้อดทนต่อความหนาวและความร้อน และรู้จักประเพณีชาวโลก

เมื่อพระราชโอรสเสด็จไปหา อาจารย์โพธิสัตว์ก็รับไว้ กลางวันให้ทำงาน กลางคืนจึงจะได้เรียน

วันหนึ่ง พระราชโอรสเสด็จไปสรงสนาน ได้ขโมยเมล็ดงาของหญิงชรากิน หญิงชรานิ่งเฉย พระราชโอรสทรงขโมยกินต่อเนื่องถึง ๓ วัน หญิงชราร้องไห้มาฟ้องอาจารย์

อาจารย์จึงจับเฆี่ยนด้วยซีกไม้ไผ่ที่กลางหลัง ๓ ครั้ง พระราชโอรสทรงผูกอาฆาตอาจารย์ตั้งแต่นั้นมา เมื่อเรียนจบได้กลับมาที่เมือง ต่อมา ได้ขึ้นครองราชสมบัติ ทรงส่งทูตไปเชิญอาจารย์

อาจารย์รอจนให้พระราชาเข้าสู่มัชฌิมวัยแล้วจึงเดินทางมา และได้ถวายโอวาทแด่พระราชาว่า การลงโทษผู้ทำชั่วเป็นการสั่งสอน ไม่ใช่เป็นเวร

พระราชาทรงได้คิด ระลึกถึงคุณของอาจารย์ จึงทรงตั้งให้เป็นปุโรหิต ให้อยู่ในฐานะบิดา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปว่าพระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้มักโกรธในบัดนี้ ส่วนอาจารย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. สังกัปปวรรค มก. ๕๘/๑๒, มจ. ๒๗/๑๒๐, ปส. ๖๖/๕

๓. ผู้แสดงธรรมที่ไม่เจริญสมาธิภาวนา

ดูมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ ข้อ ๘ ปริยัติที่ไม่ปฏิบัติ หน้า ๗๕๙

๔. หลักและวิธีการแสดงธรรม

๔.๑ อภัยราชกุมารสูตร

องค์ประกอบในการตรัสของพระบรมศาสดา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต ข้อ ๑.๑ หน้า ๓๐๗

๔.๒ สุตสูตร

สิ่งที่ควรกล่าวและไม่ควรกล่าว

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต ข้อ ๑.๒ หน้า ๓๐๘

๔.๓ วาจาสูตร

องค์แห่งวาจาสุภาษิต ๕ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต ข้อ ๑.๔ หน้า ๓๐๙

๔.๔ ผู้ทำให้พระสัทธรรมอันตรธาน

ลักษณะของภิกษุผู้ทำให้พระสัทธรรมอันตรธาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพวกที่แสดงอนาบัติว่าเป็นอาบัติ ภิกษุพวกที่แสดงอาบัติว่าเป็นอนาบัติ

ภิกษุพวกที่แสดงลหุกาบัติว่าเป็นครุกาบัติ
ภิกษุพวกที่แสดงครุกาบัติว่าเป็นลหุกาบัติ
ภิกษุพวกที่แสดงอาบัติชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ
ภิกษุพวกที่แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ
ภิกษุที่แสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติไม่มีส่วนเหลือ
ภิกษุพวกที่แสดงอาบัติไม่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติมีส่วนเหลือ
ภิกษุพวกที่แสดงอาบัติทำคืนได้ว่าเป็นอาบัติทำคืนไม่ได้
ภิกษุพวกที่แสดงอาบัติทำคืนไม่ได้ว่าเป็นอาบัติทำคืนได้

ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่า เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อไม่เป็นสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทั้งย่อมประสบบาปเป็นอันมาก และย่อมทำให้พระสัทธรรมนี้อันตรธาน

อัง.เอกก. อนาปัตติวรรค มก. ๓๒/๑๗๘, มจ. ๒๐/๒๑, ปส. ๓๓/๑๕๔

๔.๕ คน ๒ จำพวก ที่กล่าวตู่และไม่กล่าวตู่พระตถาคต

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่กล่าวตู่พระตถาคตเจ้า ๒ จำพวก ได้แก่

๑. คนที่แสดงสิ่งที่พระพุทธองค์มิได้ภาษิตไว้ หรือมิได้ตรัสไว้ ไปกล่าวกับบุคคลอื่นว่า สิ่งนี้พระพุทธองค์ได้ภาษิตหรือได้ตรัสไว้

๒. คนที่แสดงสิ่งที่พระพุทธองค์ได้ภาษิตไว้ หรือได้ตรัสไว้ ไปกล่าวกับบุคคลอื่นว่า สิ่งนี้พระพุทธองค์มิได้ภาษิตหรือมิได้ตรัสไว้

บุคคลที่ไม่กล่าวตู่พระตถาคตเจ้า ๒ จำพวก ได้แก่

๑. คนที่แสดงสิ่งที่พระพุทธองค์มิได้ภาษิตไว้ หรือมิได้ตรัสไว้ไปกล่าวกับบุคคลอื่นว่า สิ่งนี้พระพุทธองค์มิได้ภาษิตหรือมิได้ตรัสไว้

๒. คนที่แสดงสิ่งที่พระพุทธองค์ได้ภาษิตไว้ หรือได้ตรัสไว้ ไปกล่าวกับบุคคลอื่นว่า สิ่งนี้พระพุทธองค์ได้ภาษิตหรือได้ตรัสไว้

อัง.ทุก. พาลวรรค มก. ๓๓/๓๔๗, มจ. ๒๐/๗๔, ปส. ๓๕/๒๑๑

๔.๖ สีหสูตร

พระบรมศาสดาแสดงธรรมดุจสีหะจับสัตว์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สีหมฤคราชออกจากที่อยู่ในเวลาเย็น แล้วย่อมเยื้องกรายด้วยท่าทางที่องอาจ สง่างาม พร้อมที่แสวงหาอาหาร แล้วเหลียวดูทิศทั้งสี่โดยรอบบันลือสีหนาท ๓ ครั้ง แล้วออกหากิน

สีหมฤคราชนั้น ถ้าแม้จะจับช้าง ย่อมจับโดยแม่นยำไม่พลาด ถ้าจะจับกระบือ โค เสือเหลือง โดยที่สุดแม้กระต่าย และแมว ย่อมจับโดยแม่นยำไม่พลาด ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสีหมฤคราชนั้นคิดว่า ทางหากินของเราอย่าพินาศเสียเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายคำว่า สีหะ นั้นเป็นชื่อแห่งตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ที่ตถาคตแสดงธรรมแก่บริษัทนี้แล เป็นสีหนาทของตถาคต ตถาคตย่อมแสดงโดยเคารพ ไม่แสดงโดยไม่เคารพ ถ้าแม้จะแสดงธรรมแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ปุถุชนทั้งหลาย ย่อมแสดงโดยเคารพ ไม่แสดงโดยไม่เคารพ โดยที่สุดแม้แก่คนขอทานและพรานนก เพราะตถาคตเป็นผู้หนักในธรรม เคารพในธรรม

อัง.ปัญจก. กกุธวรรค มก. ๓๖/๒๒๕, มจ. ๒๒/๑๖๘, ปส. ๔๐/๑

๔.๗ อุทายิสูตร

องค์คุณแห่งธรรมกถึก ๕ ประการ

๑. เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ

๒. เราจักแสดงอ้างเหตุผล

๓. เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู

๔. เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม

๕. เราจักไม่แสดงธรรมให้กระทบตนและผู้อื่น

อัง.ปัญจก. สัทธัมมวรรค มก. ๓๖/๓๓๓, มจ. ๒๒/๒๖๓, ปส. ๔๐/๑๘๓

๔.๘ โคตมสูตร

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม ๓ ประการ

๑. เราแสดงธรรมเพื่อความรู้ยิ่งเห็นจริง มิใช่เพื่อความไม่รู้ยิ่งเห็นจริง

๒. เราแสดงธรรมประกอบด้วยเหตุ มิใช่ไม่มีเหตุ

๓. เราแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ (ความอัศจรรย์ที่ผู้ปฏิบัติตาม ย่อมได้รับผลสมแก่การปฏิบัติ) มิใช่ไม่มีปาฏิหาริย์

อัง.ติก. กุลินารวรรค มก. ๓๔/๕๔๙, มจ. ๒๐/๓๗๓, ปส. ๓๖/๑๓๑

๔.๙ อาชีวสูตร

ความดี ๓ อย่าง

สมัยหนึ่ง พระอานนท์อยู่ที่วัดโฆสิตารามกรุงโกสัมพี ครั้งนั้น คฤหบดีสาวกของอาชีวกผู้หนึ่งเข้าไปหาพระอานนท์ คฤหบดีถามพระอานนท์ว่า เราสองพวก ธรรมของพวกใครเป็นสวากขาตะ (กล่าวดี) พวกใครเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้วในโลก พวกใครเป็นผู้ดำเนินดีแล้วในโลก

พระอานนท์กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ บุคคลเหล่าใดแสดงธรรมเพื่อละราคะ โทสะ โมหะ ธรรมของบุคคลเหล่านั้นเป็นสวากขาตะ ท่านทั้งหลายละได้แล้ว... ท่านทั้งหลายเป็นผู้ดำเนินดีแล้วในโลก

คฤหบดีกล่าวสรรเสริญว่า พระผู้เป็นเจ้าอานนท์บอกพระธรรมหลายปริยาย เหมือนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด คฤหบดีสาวกของอาชีวก ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไปตลอดชีวิต

อัง.ติก. อานันทวรรค มก. ๓๔/๔๑๐, มจ. ๒๐/๒๙๓, ปส. ๓๖/๒๕๓

๔.๑๐ เกสีสูตร

นายเกสีผู้ฝึกม้า

ครั้งหนึ่ง มีครูฝึกม้าคนหนึ่งชื่อ เกสี ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถวายบังคมแล้ว ได้นั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่งครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามเขาว่า ใครๆ ก็รู้ทั่วว่า ท่านเป็นครูฝึกม้าที่ดีคนหนึ่ง อยากจะถามท่านว่า ท่านฝึกม้าอย่างไร

นายเกสีได้กราบทูลว่า การฝึกม้านั้นใช้วิธีฝึก ๓ วิธี ด้วยกัน คือ

๑. ฝึกด้วยวิธีละม่อม

๒. ฝึกด้วยวิธีรุนแรง

๓. ฝึกผสมกันทั้งวิธีละม่อมและรุนแรง

พระผู้มีพระภาคตรัสถามต่อไปว่า ถ้าสมมติว่า ม้าที่นำมาฝึกนั้น ไม่อยู่ในข่ายของทั้ง ๓ วิธีนั้น ท่านจะทำอย่างไร

นายเกสีครูฝึกม้าได้ทูลตอบพระพุทธองค์ว่า ถ้าม้าไม่อยู่ในข่ายทั้ง ๓ วิธีนั้น เราก็จำเป็นต้องฆ่ามันเสีย เพราะว่าจะได้ไม่เสียชื่อครูฝึก

ครั้นแล้วนายเกสีได้กราบทูลย้อนถามพระพุทธองค์ว่า พระพุทธองค์นั้นก็ทรงเป็นสารถี ฝึกคนชั้นเยี่ยม พระองค์มีวิธีในการฝึกคนที่ควรฝึกอย่างไรบ้าง

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่ามี ๓ วิธี คือ

๑. ฝึกด้วยวิธีละม่อม

๒. ฝึกด้วยวิธีรุนแรง

๓. ฝึกผสมกันทั้งวิธีละม่อมและรุนแรง

แล้วพระองค์ทรงอธิบายให้นายเกสีทราบต่อไปว่า

วิธีละม่อม เป็นวิธีฝึกที่ทรงชี้เรื่องความดีและผลของการทำความดี ให้ผู้ที่ควรฝึกได้รู้และปฏิบัติตาม ซึ่งทรงเน้นการปฏิบัติชอบทางกาย ทางวาจา และทางใจ แล้วผลที่ได้รับก็คือ ความสุขในปัจจุบันและไปอุบัติในสุคติภพ มีความเป็นมนุษย์และความเป็นเทพเป็นต้น

วิธีรุนแรง เป็นวิธีฝึกที่ทรงชี้เรื่องความชั่วและผลของการทำชั่ว ให้ผู้ที่ควรฝึกได้รู้ ถ้าใครปฏิบัติชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจก็จะประสบความเดือดร้อนในปัจจุบัน และไปอุบัติในทุคติภูมิ คือ นรก ภูมิของเปรต กำเนิดของสัตว์เดียรัจฉาน และภูมิของอสุรกาย

วิธีผสมทั้งละม่อมและรุนแรง เป็นวิธีฝึกที่ทรงชี้ให้คนที่ควรฝึก ได้รู้ถึงความดีและการกระทำความดีว่าจะได้รับผลดี ทั้งชี้ถึงความชั่วและการกระทำความชั่วว่า จะได้รับผลชั่วสนอง อันเป็นการกล่าวถึงการกระทำทั้งสองอย่างนั้นว่า มีผลไม่เหมือนกัน

นายเกสีทูลถามต่อไปว่า ถ้าคนที่พระองค์ฝึกนั้นไม่อยู่ในข่ายของ ๓ วิธีนั้น พระองค์จะทำอย่างไร และคำตรัสที่พระพุทธองค์ทรงตอบนายเกสี คือ เราก็ฆ่าเขาเสียเลย คำตอบนั้นได้สร้างความฉงนให้แก่ครูฝึกม้าเป็นอย่างยิ่ง เขาจึงได้ย้อนทูลถามอีกว่า ก็พระองค์เป็นถึงพระพุทธเจ้า การฆ่าสัตว์เป็นการสมควรหรือ

พระพุทธองค์ได้ตรัสตอบนายเกสี ถึงการฆ่าสัตว์เป็นการไม่สมควรแก่พระองค์ แต่สำหรับวิธีฝึกคนนั้น

ถ้าไม่อยู่ในขอบข่ายของทั้ง ๓ วิธีนั้นแล้ว พระองค์ก็จะฆ่าคือ เฉยเสียโดยไม่ว่ากล่าวสั่งสอนนี้เป็นการฆ่าอย่างดีในวินัยของพระอริยะ

ในที่สุดนายเกสีครูฝึกม้าผู้เชี่ยวชาญ ทูลสรรเสริญพระพุทธองค์มากมายว่า ทรงกระทำการฝึกคนได้ยอดเยี่ยม ไม่มีบุรุษใดจะยิ่งไปกว่า จึงเกิดความเลื่อมใส แล้วประกาศตนเป็นอุบาสก ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

อัง.จตุกก. เกสีวรรค มก. ๓๕/๒๙๘, มจ. ๒๑/๑๖๙, ปส. ๓๘/๔๔

๔.๑๑ อรรถกถาอนังคณสูตร

เหตุตรัสบุคคลกถา ๘ ประการ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสบุคคลกถา (ถ้อยคำระบุบุคคล) ด้วยเหตุ ๘ ประการ

๑. เพื่อทรงแสดงถึงหิริและโอตตัปปะ
๒. เพื่อทรงแสดงถึงความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน
๓. เพื่อทรงแสดงถึงการกระทำของคนโดยเฉพาะตัว
๔. เพื่อทรงแสดงถึงอนันตริยธรรม
๕. เพื่อทรงแสดงถึงพรหมวิหารธรรม
๖. เพื่อทรงแสดงถึงบุพเพนิวาสานุสติญาณ
๗. เพื่อทรงแสดงถึงทักขิณาวิสุทธิ
๘. เพื่อไม่ทรงละทิ้งสมมติของโลก

ม.มู. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๓๖๐, ปส. ๑๗/๑๖๒

๔.๑๒ การแสดงธรรมของพระตถาคต ๒ อย่าง

๑. การแสดงธรรมแบบย่อ คือ ตรัสเฉพาะหัวข้อ
๒. การแสดงธรรมโดยพิสดาร คือ ตรัสแสดงแยกแยะหัวข้อธรรม

อัง.ทุก. อธิกรณวรรค มก. ๓๓/๓๑๓, มจ. ๒๐/๖๖, ปส. ๓๕/๑๘๖

๔.๑๓ พรหมชาลสูตร

ติรัจฉานกถา

พระบรมศาสดาเว้นขาดจากติรัจฉานกถา คือ เรื่องพระราชา โจร มหาอำมาตย์ กองทัพ ภัย สงคราม ข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน ดอกไม้ ของหอม ญาติ ยาน บ้าน นิคม นคร ชนบท สตรี บุรุษ คนกล้าหาญ ตรอก ท่าน้ำ คนที่ล่วงลับไปแล้ว เบ็ดเตล็ด โลก ทะเล ความเจริญและความเสื่อม

อัง.ทุก. อธิกรณวรรค มก. ๑๑/๑๐, มจ. ๙/๗, ปส. ๑๑/๕๐

๕. การถาม

๕.๑ เหตุแห่งการถาม ๕ อย่าง

๑. การถามถึงเนื้อความที่ยังไม่เห็น

๒. การถามเพื่อเทียบเคียงสิ่งที่เห็นแล้ว

๓. การถามเพื่อตัดความสงสัย

๔. การถามเพื่อเห็นตาม

๕. การถามเพื่อจะตอบเสียเอง

บรรดาการถามทั้ง ๕ อย่างนี้ สำหรับพระบรมศาสดาจะไม่ทรงถาม ๓ อย่างข้างต้น

สัง.นิ. พุทธวรรค มก. ๒๖/๑๕

๕.๒ ปัญหาปุจฉา

เหตุถามปัญหา ๕ ประการ

พระสารีบุตรกล่าวแก่เหล่าภิกษุว่า ภิกษุบางรูปถามปัญหากับภิกษุอื่น เพราะเหตุ ๕ ประการ ทั้งหมดหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุ ๕ ประการนั้น คือ

๑. ภิกษุบางรูปถามปัญหากับภิกษุอื่น เพราะโง่เขลา เพราะหลงลืม

๒. ภิกษุบางรูปถูกความปรารถนาลามกครอบงำ จึงถามปัญหากับภิกษุอื่น

๓. ภิกษุบางรูปดูหมิ่น จึงถามปัญหากับภิกษุอื่น

๔. ภิกษุบางรูปประสงค์จะรู้ จึงถามปัญหากับภิกษุอื่น

๕. ภิกษุบางรูปคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุอื่นหากถูกเราถามปัญหาก็จักแก้โดยชอบ

อัง.ปัญจก. อาฆาตวรรค มก. ๓๖/๓๔๗, มจ. ๒๒/๒๗๒, ปส. ๔๐/๑๙๘

๕.๓ เหตุแห่งการถามของพระบรมศาสดา ๒ ประการ

๑. จะทรงแสดงธรรม

๒. จะทรงบัญญัติสิกขาบท

วิ.มหา. เวรัญชกัณฑ์ มก. ๑/๑๑, มจ. ๑/๙, ปส. ๑/๒๖

๖. หลักและศิลปะในการตอบคำถาม

๖.๑ สีหสูตร

สีหเสนาบดีเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า

สีหเสนาบดีสาวกของนิครนถ์ ได้ฟังกษัตริย์ลิจฉวีประชุมกัน และตรัสสรรเสริญพระรัตนตรัยจึงคิดจะไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา แต่กลับถูกพวกนิครนถ์ห้ามถึง ๒ ครั้ง โดยยกเหตุผลว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้ากล่าวการไม่ทำ ทรงแสดงธรรมเพื่อการไม่ทำ และทรงแนะนำสาวกตามแนวนั้น

สีหเสนาบดีจึงแอบไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาเอง และกราบทูลปัญหาที่นิครนถ์พากันติเตียนพระพุทธองค์ว่า พระองค์เป็นอกิริยวาทะ ย่อมสอนสาวกด้วยอกิริยวาทะนั้นเป็นคำที่พระองค์ตรัสหรือว่าเป็นการกล่าวตู่พระองค์ด้วยคำที่ไม่เป็นจริง

พระบรมศาสดาได้ตรัสกับสีหเสนาบดี ถึงเหตุที่นักบวชลัทธิอื่นกล่าวหาดังต่อไปนี้

๑. พระสมณโคดมเป็นอกิริยวาทะ (การไม่ชอบทำ)

๒. พระสมณโคดมเป็นกิริยวาทะ (การชอบทำ)

๓. พระสมณโคดมเป็นอุจเฉทวาทะ (การขาดสูญ)

๔. พระสมณโคดมเป็นคนชอบเกลียด

๕. พระสมณโคดมเป็นคนชอบกำจัด

๖. พระสมณโคดมเป็นคนเผาผลาญ

๗. พระสมณโคดมเป็นคนไม่ผุดไม่เกิด

๘. พระสมณโคดมเป็นคนใจเบา

พระบรมศาสดาทรงกล่าวตอบเวรัญชพราหมณ์ ดังตัวอย่างข้อ ๘ ที่ว่า พระสมณโคดมเป็นคนใจเบา

พระบรมศาสดาทรงเห็นว่า คนที่กล่าวหานั้นกล่าวถูกต้อง เพราะพระองค์เป็นคนใจเบา ย่อมแสดงธรรมเพื่อความใจเบา เบาจากกิเลส มีราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ชื่อว่าคนที่กล่าวหานั้นกล่าวชอบแล้ว

ในที่สุดสีหเสนาบดีชื่นชมในธรรมภาษิตของพระพุทธองค์เป็นอย่างมาก ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิตตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา

วิ.ม. เภสัชชขันธกะ มก. ๗/๑๒๔, มจ. ๕/๑๐๘, ปส. ๔๒/๒๑๒
อัง.อัฏฐก. มหาวรรค มก. ๓๗/๓๖๐, มจ. ๒๓/๒๒๖, ปส. ๖/๕๗

๖.๒ เวรัญชสูตร

พระบรมศาสดาตรัสตอบข้อกล่าวหาของพราหมณ์

สมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ควงไม้สะเดา นเฬรุยักษ์สิงสถิตอยู่ใกล้กรุงเวรัญชา ครั้งนั้น เวรัญชพราหมณ์ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ แล้วได้ทูลถึงความข้องใจของตนที่ได้ยินข่าวมาว่า พระบรมศาสดานั้นไม่ลุกรับพวกพราหมณ์แก่ ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัย หรือไม่เชื้อเชิญให้นั่งอาสนะ และตัดพ้อว่าการที่พระบรมศาสดาทรงทำอย่างนั้นเป็นการไม่สมควรเลย

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบพราหมณ์นั้นว่า ดูกรพราหมณ์ ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เราไม่เล็งเห็นบุคคลที่เราควรไหว้ควรลุกรับ หรือควรเชื้อเชิญด้วยอาสนะ เพราะถ้าหากตถาคตไหว้ ลุกรับ หรือให้อาสนะ ศีรษะของคนคนนั้นพึงขาดกระเด็นไป

ในขณะเดียวกัน เวรัญชพราหมณ์ ได้กล่าวหาพระผู้มีพระภาคดังต่อไปนี้

๑. พระโคดมเป็นคนไม่มีรสชาติ

๒. พระโคดมเป็นคนไม่มีโภคทรัพย์

๓. พระโคดมชอบกล่าวถึงการไม่ทำ

๔. พระโคดมชอบกล่าวถึงการสูญ

๕. พระโคดมเป็นคนชอบเกลียด
๖. พระโคดมเป็นคนชอบกำจัด
๗. พระโคดมเป็นคนเผาผลาญ
๘. พระโคดมเป็นคนไม่ผุดไม่เกิด
๙. พระโคดมควรถูกเรียกว่า พี่ เพราะแก่กว่าเขา

พระบรมศาสดาได้ตอบข้อกล่าวหาของเวรัญชพราหมณ์เป็นข้อๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ข้อกล่าวหาที่ ๑ ที่ว่า พระโคดมเป็นคนไม่มีรสชาตินั้น พระบรมศาสดาตรัสว่า เป็นการกล่าวชอบแล้ว เพราะรสในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสเหล่านั้นพระองค์ละได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มี ไม่ให้เกิดอีกต่อไป แต่การกล่าวว่า พระโคดมเป็นคนไม่มีรสชาตินั้น มิใช่เหตุที่เวรัญชพราหมณ์มุ่งหมายกล่าว

ข้อกล่าวหาที่ ๙ ที่ว่า พระโคดมควรถูกเรียกว่า พี่ เพราะแก่กว่าเขานั้น พระบรมศาสดาถือว่าเขากล่าวชอบแล้ว เพราะบรรดาหมู่สัตว์ ผู้ตกอยู่ในอำนาจของอวิชชาเกิดในไข่ อันกระเปาะฟองหุ้มห่อแล้ว พระองค์ผู้เดียวเท่านั้นได้ทำลายกระเปาะฟอง คือ อวิชชา แล้วได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในโลก พระองค์เท่านั้นเป็นผู้เจริญที่สุด ผู้ประเสริฐที่สุด จึงควรเรียกว่า พี่ เพราะเกิดก่อนเขา

เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบคำกล่าวหาจบลง เวรัญชพราหมณ์ก็ได้กราบทูลว่า ท่านพระโคดมเป็นผู้เจริญที่สุด ประเสริฐที่สุด ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้ง เปรียบดังคนหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือเหมือนคนส่องประทีปโคมไฟในที่มืด ด้วยหวังว่า ผู้มีตาดีจักมองเห็น

อัง.อัฏฐก. มหาวรรค มก. ๓๗/๓๓๑, มจ. ๒๓/๒๑๙, ปส. ๔๒/๒๐๗

๖.๓ กถาวัตถุสูตร

ผู้ที่ควรพูดและไม่ควรพูดด้วย

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรื่องที่ควรพูด ๓ ประการ คือ ควรพูดถึงแต่เรื่องที่เป็นจริงในอดีต ที่จักเป็นจริงในอนาคต และที่กำลังเป็นจริงในปัจจุบัน ตรัสต่อไปว่า ชาวโลกพึงรู้จักบุคคลได้ด้วยการประชุมสนทนากันว่า

ถ้าบุคคลถูกถามปัญหา คือ ปัญหาที่ควรตอบแง่เดียว ควรแยกตอบ ควรย้อนถามแล้วตอบ หรือควรระงับไว้ไม่ตอบ ถ้าบุคคลไม่ตอบตามที่ควรก็ไม่ควรพูดด้วย ถ้าตอบตามที่ควรก็ควรพูดด้วย

ถ้าบุคคลถูกถามปัญหา ไม่ตั้งมั่นอยู่ในสิ่งที่มีเหตุและไม่มีผล ไม่ตั้งอยู่ในการถาม การตอบปัญหา คือ เมื่อถูกทักขึ้น จึงเลี่ยงไปถาม หรือตอบปัญหาอื่น ไม่ตั้งมั่นในเรื่องที่ควรรู้ ไม่ตั้งมั่นอยู่ในเรื่องปฏิบัติ เมื่อเป็นอย่างนี้ บุคคลนี้ชื่อว่า ไม่ควรพูดด้วย ถ้าตั้งมั่นในการถามตอบที่ตรงกันข้ามก็ควรพูดด้วย

ถ้าบุคคลถูกถามปัญหาแล้ว พูดกลบเกลื่อน พูดนอกเรื่อง แสดงอาการโกรธ ขัดเคือง และไม่พอใจ เมื่อเป็นอย่างนี้บุคคลนั้นชื่อว่า ไม่ควรพูดด้วย ถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามก็ควรพูดด้วย

ถ้าบุคคลทูลถามปัญหาแล้ว พูดฟุ้งเฟ้อ พูดย่ำยี พูดหัวเราะเยาะ คอยจับผิด เมื่อเป็นอย่างนี้ บุคคลนี้ชื่อว่า ไม่ควรพูดด้วย ถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามก็ควรพูดด้วย

อัง.ติก. มหาวรรค มก. ๓๔/๓๕๗, มจ. ๒๐/๒๗๐, ปส. ๓๖/๒๒๕

๖.๔ ปัญหาสูตร

ปัญหาพยากรณ์ ๔

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงปัญหาพยากรณ์ ๔ ประการ คือ

๑. พึงแก้โดยส่วนเดียว

๒. พึงจำแนกแก้

๓. พึงย้อนถามแล้วแก้

๔. พึงงดแก้

หากภิกษุใดทำได้ตามนี้ ท่านเรียกภิกษุนั้นว่า เป็นผู้ฉลาดในปัญหา ๔

อัง.จตุกก. โรหิตัสสวรรค มก. ๓๕/๑๕๙, มจ. ๒๑/๗๐, ปส. ๓๗/๑๖๖

๗. อานิสงส์ของการสนทนาธรรม

๗.๑ นันทกสูตร

อานิสงส์ของการแสดงธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยืนฟังพระนันทกะแสดงธรรมแก่ภิกษุ แล้วตรัสชมพระนันทกะว่าแสดงธรรมได้ดีและตรัสต่อว่า กุลบุตรเมื่อออกบวชด้วยศรัทธาแล้ว จงบำเพ็ญตนให้บริบูรณ์ ด้วยศีล เจโตสมาธิภายใน การเห็นแจ้งในธรรมด้วยปัญญาอันยิ่ง

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จกลับแล้ว พระนันทกะจึงแสดงอานิสงส์ของการฟังธรรมและสนทนาตามกาล ๕ ประการ คือ

๑. ภิกษุผู้แสดงธรรม ย่อมเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของพระบรมศาสดา

๒. ภิกษุผู้แสดงธรรม ย่อมซาบซึ้งอรรถ และธรรม

๓. ภิกษุผู้แสดงธรรม ย่อมแทงตลอดบทแห่งอรรถอันลึกซึ้ง

๔. เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญภิกษุผู้แสดงธรรม

๕. ภิกษุผู้ฟังธรรมแล้ว ที่ยังเป็นเสขะอยู่ ย่อมปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ

อัง.นวก. สัมโพธิวรรค มก. ๓๗/๗๑๓, มจ. ๒๓/๔๓๔, ปส. ๔๓/๑๕๗

๗.๒ ปเรสสูตร

เหตุให้เกิดการเจรจาธรรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมกถาย่อมเป็นไปได้ด้วย ๓ สถาน คือ

๑. ผู้แสดงธรรม ย่อมเป็นผู้ได้รสอรรถ ได้รสธรรม

๒. ผู้ฟังธรรม ย่อมเป็นผู้ได้รสอรรถ ได้รสธรรม

๓. ผู้แสดงธรรมและผู้ฟังธรรม ย่อมเป็นผู้ได้รสอรรถ และได้รสธรรมด้วยกันทั้งสองฝ่าย

อัง.ติก. จูฬวรรค มก. ๓๔/๒๐๐, ปส. ๓๖/๑๓๑

๗.๓ ลักขณสูตร

มีผิวหนังละเอียดอ่อนเพราะหมั่นสนทนาธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ได้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วซักถามว่า ท่านผู้เจริญ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ พึงเป็นไป เพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ พึงเป็นไป เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน เพราะตถาคตได้ทำสั่งสม พอกพูน กรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระฉวีละเอียด จนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะมีปัญญามาก บรรดากามโภคีบุคคล ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งมีปัญญาเสมอ หรือมีปัญญาประเสริฐกว่าพระองค์เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงมีปัญญามาก ทรงมีปัญญากว้างขวาง ทรงมีปัญญาร่าเริง ทรงมีปัญญาแล่นไป ทรงมีปัญญาเฉียบแหลม ทรงมีปัญญาชำแรกกิเลส บรรดาสรรพสัตว์ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งมีปัญญาเสมอ หรือมีปัญญาประเสริฐกว่าพระองค์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๙, มจ. ๑๑/๑๗๖, ปส. ๑๕/๒๖๑

๗.๔ พลสูตร

ธรรมทานเป็นเลิศของการประพฤติประโยชน์

พระบรมศาสดาตรัสว่า ธรรมทานเลิศกว่าทานทั้งปวง การแสดงธรรมบ่อยๆ แก่บุคคลผู้ต้องการเลิศกว่าการพูดถ้อยคำอันเป็นที่รัก การชักชวนผู้ไม่มีศรัทธาให้ดำรงอยู่ในศรัทธา ชักชวนผู้ทุศีลให้ดำรงอยู่ในศีล ชักชวนผู้ตระหนี่ให้ดำรงอยู่ในจาคะ ชักชวนผู้มีปัญญาทรามให้ดำรงอยู่ในปัญญา นี้เลิศกว่าการประพฤติประโยชน์ทั้งหลาย

อัง.นวก. สัมโพธิวรรค มก. ๓๗/๗๒๑, มจ. ๒๓/๔๓๙, ปส. ๔๓/๑๖๓

๘. ธรรมะในวันสำคัญประจำปี

๘.๑ วันขึ้นปีใหม่ (๑ มกราคม)

๘.๑.๑ การเปลี่ยนแปลงวันขึ้นปีใหม่ของประเทศไทย

วันขึ้นปีใหม่ของไทยได้เปลี่ยนแปลงมาแล้ว ๔ ครั้ง

ครั้งแรก คือ วันแรม ๑ ค่ำเดือนอ้าย โดยถือเป็นวันตรุษสงกรานต์ตามแนวคติโหร อันเกิดจากการสังเกตธรรมชาติและฤดูกาล เป็นการสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเอาฤดูหนาวเป็นการเริ่มต้นของปีโบราณ คิดว่าฤดูหนาวเป็นเวลาพ้นจากความมืด ฝนฟ้าสว่างขึ้น เปรียบเหมือนเวลาเช้า ฤดูร้อนเป็นเวลาสว่าง ร้อนเหมือนกลางวันจึงคิดว่าเป็นกลางปี ฤดูฝนเป็นเวลามืดครึ้มและฝนตกพรำ ไปไหนไม่ค่อยสะดวก จึงคิดว่าเป็น

เหมือนกลางคืน คนส่วนใหญ่ถือว่า เวลาเช้าเป็นต้นวัน กลางคืนเป็นปลายวัน ฉันใด คนโบราณก็เห็นฤดูหนาวเป็นต้นปี ฤดูร้อนเป็นกลางปี ฤดูฝนเป็นปลายปี ฉันนั้น เพราะเหตุนี้ จึงได้นับชื่อเดือน ๑ เป็นเดือนอ้าย

ครั้งที่ ๒ ได้ถือเอาวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนห้า เป็นวันขึ้นปีใหม่ (ตรุษไทย) ตามปฏิทินทางจันทรคติราวๆ เดือนเมษายน และยึดถือสืบทอดกันมา จนกระทั่งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่า ไทยติดต่อกับประเทศต่างๆ มากขึ้น การใช้ปฏิทินทางจันทรคติไม่เหมาะสมกับปฏิทินสากล จึงประกาศใช้วันทางสุริยคติตามแบบสากลแทน

ครั้งที่ ๓ กำหนดเอาวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นวันขึ้นปีใหม่ และใช้สืบเนื่องกันมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๒ คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเปลี่ยนแปลงวันขึ้นปีใหม่ โดยแต่งตั้งคณะกรรมการ ประกอบด้วยหลวงวิจิตรวาทการ เป็นประธานคณะกรรมการ ได้ประชุมในวันศุกร์ที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ ลงมติให้เปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่จากวันที่ ๑ เมษายน มาเป็นวันที่ ๑ มกราคม โดยถือเอาวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นปีสุดท้าย ปีนั้นจึงมีเพียง ๙ เดือน คือตั้งแต่ ๑ เมษายน ถึง ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

ครั้งที่ ๔ เริ่มใช้วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๔ ในรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี เหตุผลที่รัฐบาลไทยสมัยนั้นเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ เป็นวันที่ ๑ มกราคม คือ

๑. ไม่ขัดกับพระพุทธศาสนาในด้านการนับวัน เดือน และการร่วมฉลองปีใหม่ ด้วยการทำบุญสร้างกุศล
๒. เป็นการเลิกวิธีการนำเอาลัทธิพราหมณ์มาหลอมพระพุทธศาสนา
๓. ถูกต้องตามหลักวิชา ซึ่งถือเอาดินฟ้าอากาศเป็นสำคัญ
๔. ทำให้เข้าสู่ระดับสากลที่ใช้อยู่ในประเทศทั่วโลก
๕. เป็นการฟื้นฟูวัฒนธรรมคตินิยมและจารีตประเพณีของชาติไทย

๘.๑.๒ ประเพณีในวันขึ้นปีใหม่

๘.๑.๒.๑ การทำบุญที่ทำให้อายุยืน

เมื่อถึงวันขึ้นปีใหม่มีสิ่งที่ควรพิจารณาคือ ชีวิตที่อยู่รอดมาได้จนถึงปัจจุบัน ก็ด้วยอาศัยเหตุปัจจัยอย่างน้อย ๒ ประการ คือ มีบุญหล่อเลี้ยงใจและมีอายุสังขาร อุปมาเหมือนตะเกียงที่ยังติดไฟอยู่ได้ก็เพราะมีน้ำมันเปรียบเสมือนบุญหล่อเลี้ยงใจ และมีไส้ตะเกียงเปรียบเสมือนอายุสังขารรองรับ

ดังนั้น เราจึงควรสั่งสมบุญใหม่เพื่อทดแทนบุญเก่าที่เราใช้ไปทุกวัน เพื่อเป็นหลักประกันว่า ยังมีบุญใหม่ไปทดแทนบุญเก่าที่ใช้ไปเพื่อให้ชีวิตสืบต่อไปได้ และเป็นสิริมงคลในการสร้างความดีตั้งแต่วันแรกของปี

วิธีการทำบุญเป็นเหตุให้ได้อายุ มีเรื่องราวดังต่อไปนี้

ดูมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๒.๓ เหตุที่ทำให้อายุสั้นและอายุยืน หน้า ๔๙๐

๘.๑.๒.๒ การขอขมา

ในโอกาสสิ้นปีเก่าขึ้นปีใหม่ควรถือโอกาสปิดบัญชีบาป เปิดบัญชีบุญ ตลอดปีที่ผ่านมาอาจจะเคยพลาดพลั้งล่วงเกิน หรือกระทบกระทั่งกับคนรอบข้าง ซึ่งเป็นปกติวิสัยของปุถุชนเหมือนลิ้นกับฟัน ในวาระโอกาสปีใหม่นี้จึงควรถือโอกาสกราบขอขมาลาโทษอโหสิกรรมซึ่งกันและกัน

การขอขมาเป็นประเพณีของอริยเจ้ามาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล แม้พระอรหันต์ซึ่งสิ้นอาสวะกิเลสแล้ว ก่อนปรินิพพานยังมีประเพณีไปกราบทูลลาและขอขมากับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะพระอรหันต์ท่านทราบด้วยการระลึกชาติว่า ในวัฏสงสารอันยาวนาน สัตว์ทั้งหลายที่ไม่เคยเกิดเป็นญาติกันมาก่อนหาไม่ได้ง่ายเลย

ความเป็นมาและเรื่องราวการขอขมา มีดังต่อไปนี้

ดูมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๙ การขอขมา หน้า ๖๗๒

๘.๑.๒.๓ การให้พรที่ศักดิ์สิทธิ์

เมื่อมีลูกหลาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชามากราบขอขมา ในฐานะของผู้ใหญ่ เป็นธรรมเนียมที่ต้องให้ศีลให้พรให้ความปรารถนาดี

พร มาจากคำว่า วร ในภาษาบาลี แปลว่า ประเสริฐ การให้พรคือ การให้ความประเสริฐ ความดีงามทั้งหลาย พรที่ให้จะศักดิ์สิทธิ์ก็ตรงที่สัจจะของผู้ให้ การให้พรที่ศักดิ์สิทธิ์มีความเป็นมาดังต่อไปนี้

ดูมงคลที่ ๑๐ วาจาสุภาษิต ข้อ ๕ ตัวอย่างและอานิสงส์ของสัจจะ หน้า ๓๑๖

๘.๒ วันเด็กแห่งชาติ (วันเสาร์ที่ ๒ ของเดือนมกราคม)

๘.๒.๑ ความเป็นมาของวันเด็กแห่งชาติ

นาย วี เอ็ม กุลกานี ผู้แทนองค์การสหพันธ์เพื่อสวัสดิการเด็กระหว่างประเทศ เป็นผู้เสนอต่อกรมประชาสงเคราะห์ให้มีการจัดงานวันเด็กขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของเด็ก และเพื่อกระตุ้นเตือนให้เด็กได้ตระหนักถึงความสำคัญของตน

งานวันเด็กแห่งชาติในประเทศไทยครั้งแรกนั้น จัดขึ้นในวันจันทร์แรกของเดือนตุลาคม ๒๔๙๘ และจัดติดต่อกันมาเป็นประจำทุกปี จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๖ จึงมีความคิดว่า ควรจะเปลี่ยนไปจัดงานวันเด็กในวันเสาร์ที่สองของเดือนมกราคม เนื่องจากเห็นว่า เป็นช่วงที่พ้นจากฤดูฝนมาแล้ว และเป็นวันหยุดราชการ ทำให้เกิดความสะดวกด้วยประการทั้งปวง

แต่ในปีถัดมา คือปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ไม่สามารถจัดงานวันเด็กได้ทัน จึงเริ่มจัดในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ซึ่งถือเอาวันเสาร์ที่สองของเดือนมกราคม เป็นวันเด็กแห่งชาติมาจนบัดนี้

รัฐบาลได้จัดให้มีคณะกรรมการจัดงานวันเด็กแห่งชาติขึ้นมา คณะกรรมการทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจและเอกชน กำหนดให้มีการฉลองวันเด็กแห่งชาติทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค จุดประสงค์เพื่อให้เด็กทั่วประเทศทั้งในระบบโรงเรียน และนอกโรงเรียนได้รู้ถึงความสำคัญของตน เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ ระเบียบวินัยที่มีต่อตนเองและสังคม และมีความยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

๘.๒.๒ ธรรมะในวันเด็กแห่งชาติ

ดูมงคลที่ ๑๒ เลี้ยงดูบุตร หน้า ๓๓๓

๘.๓ วันครู (๑๖ มกราคม)

๘.๓.๑ ความเป็นมาของการจัดงานวันครู

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานกรรมการอำนวยการคุรุสภากิตติมศักดิ์ ได้กล่าวปราศรัยต่อที่ประชุมครูทั่วประเทศ ถึงความคิดที่กำหนดให้มีวันครู และเป็นการสอดคล้องกับความคิดเห็นของครูโดยทั่วไป

ดังนั้น ในวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙ คณะรัฐมนตรีได้มีมติกำหนดให้วันที่ ๑๖ มกราคม ของทุกปีเป็น วันครู โดยถือเอาวันที่ประกาศพระราชบัญญัติครู ในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นวันครู

วันครูได้จัดให้มีในครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐ สืบเนื่องมาจากการประกาศพระราชบัญญัติครูในราชกิจจานุเบกษาในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ซึ่งระบุให้มีสภาในกระทรวงศึกษาธิการเรียกว่า คุรุสภา เป็นนิติบุคคล ให้ครูทุกคนเป็นสมาชิกคุรุสภา โดยมีหน้าที่ในเรื่องของสถาบันวิชาชีพครู ในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ให้ความเห็นเรื่องนโยบายการศึกษา และวิชาการศึกษาทั่วไปแก่กระทรวงศึกษาธิการ ควบคุมจรรยาและวินัยของครู รักษาผลประโยชน์ส่งเสริมฐานะของครู จัดสวัสดิการให้ครูและครอบครัวได้รับความช่วยเหลือตามสมควร ส่งเสริมความรู้และความสามัคคีของครู

๘.๓.๒ คุณสมบัติของครู

๘.๓.๒.๑ ทุติยสขาสูตร, ทุติยมิตตสูตร

องค์คุณของกัลยาณมิตร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๒.๘ หน้า ๑๐๐

๘.๓.๒.๒ สากัจฉสูตร

คุณสมบัติของผู้ควรสนทนา ๕ ประการ

๑. ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล และเป็นผู้ตอบปัญหาที่มาในเรื่องสีลสัมปทาได้

๒. ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ และเป็นผู้ตอบปัญหาที่มาในเรื่องสมาธิสัมปทาได้

๓. ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา และเป็นผู้ตอบปัญหาที่มาในเรื่องปัญญาสัมปทาได้

๔. ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ และเป็นผู้ตอบปัญหาที่มาในเรื่องวิมุตติสัมปทาได้

๕. ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และเป็นผู้ตอบปัญหาที่มาในเรื่องวิมุตติญาณทัสสน-สัมปทาได้

ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เป็นผู้สมควรที่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายจะสนทนาด้วย

อัง.ปัญจก. สัญญาวรรค มก. ๓๖/๑๕๕, ๓๔๕, มจ. ๒๒/๑๑๓, ปส. ๔๐/๑๙๘

๘.๓.๓ ครูกับการฝึกตัว

๘.๓.๓.๑ คณกโมคคัลลานสูตร

การศึกษาและการปฏิบัติไปตามลำดับ

คณกโมคคัลลานพราหมณ์เข้าไปสนทนาธรรมกับพระผู้มีพระภาคในบุพพารามโดยตั้งประเด็นการสนทนาตามความถนัดของตนว่า ปราสาทของนางวิสาขามิคารมาตาหลังนี้ก็ดี พราหมณ์ก็ดี นักรบก็ดี แม้คณกโมคคัลลาน-พราหมณ์เองก็ดีต่างก็มีการศึกษาตามลำดับ มีการกระทำตามลำดับ มีการปฏิบัติตามลำดับ แล้วทูลถามว่า พระผู้มีพระภาคทรงสามารถบัญญัติการศึกษาตามลำดับได้บ้างไหม

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ทรงสามารถบัญญัติการศึกษาตามลำดับได้ คือ

ลำดับที่ ๑ ให้รักษาศีล สำรวมในพระปาฏิโมกข์

ลำดับที่ ๒ ให้สำรวมอินทรีย์

ลำดับที่ ๓ ให้รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร

ลำดับที่ ๔ ให้ประกอบความเพียรเครื่องตื่นอยู่เนืองๆ

ลำดับที่ ๕ ให้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ

ลำดับที่ ๖ ให้อยู่ในเสนาสนะอันสงัด เพื่อกำจัดนิวรณ์ ๕

ลำดับที่ ๗ ให้บรรลุฌานที่ ๑-๔

ทรงสรุปว่า ลำดับการปฏิบัติเหล่านี้ ทรงบัญญัติไว้สำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ ถ้าผู้เป็นพระอรหันต์ปฏิบัติตามลำดับเหล่านี้ ก็เพื่ออยู่เป็นสุข (มิใช่เพื่อกำจัดกิเลสอย่างปุถุชน)

คณกโมคคัลลานพราหมณ์ทูลถามว่า สาวกที่ทรงสอนให้ปฏิบัติตามลำดับ เช่นนี้ บรรลุนิพพานทั้งหมดหรือหรือว่าเพียงบางรูป ตรัสตอบว่า บางพวกบรรลุ บางพวกไม่บรรลุ ทรงยกอุปมาให้ฟังว่า เหมือนชาย ๒ คน จะไปกรุงราชคฤห์แต่ไม่รู้จักทางจึงมาขอคำแนะนำจากท่าน เมื่อท่านบอกแล้ว ชายที่จำทางผิดก็ไปไม่ถึงกรุงราชคฤห์ ส่วนชายที่จำทางถูกก็ไปถึง

ม.อุ. เทวทหวรรค มก. ๒๒/๑๔๓, มจ. ๑๔/๗๘, ปส. ๒๑/๑๗

๘.๓.๓.๒ ธัมมัญญูสูตร

คุณสมบัติของสัตบุรุษ ๗ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒ คบบัณฑิต ข้อ ๒.๑ หน้า ๙๗

๘.๓.๔ หน้าที่ของครูและศิษย์

๘.๓.๔.๑ สิงคาลกสูตร

หน้าที่ของครูและศิษย์

พระบรมศาสดาตรัสแก่สิงคาลกบุตรคฤหบดีว่า ดูก่อนคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา อันศิษย์บำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑. ด้วยลุกขึ้นยืนรับ

๒. ด้วยเข้าไปคอยรับใช้

๓. ด้วยการเชื่อฟัง

๔. ด้วยการปรนนิบัติ

๕. ด้วยการเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

ดูก่อนคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา อันศิษย์พึงบำรุงด้วยหน้าที่ ๕ ประการ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕ ประการคือ

๑. แนะนำดี

๒. ให้เรียนดี

๓. บอกศิษย์ด้วยดีในศิลปวิทยาทั้งหมด

๔. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง

๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

ดูก่อนคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา อันศิษย์บำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องขวานั้น ชื่อว่า อันศิษย์ปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการฉะนี้

ที.ปา. มก. ๑๖/๘๙, มจ. ๑๑/๒๑๓, ปส. ๑๖/๓๖

๘.๓.๕ ธรรมะในวันครู

ดูมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา หน้า ๑๑๕

ดูมงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล หน้า ๖๙๗

ดูมงคลที่ ๓๐ สนทนาธรรมตามกาล หน้า ๗๘๙

๘.๔ วันกองทัพไทย (๑๘ มกราคม)

๘.๔.๑ ความเป็นมาของวันกองทัพไทย

วันกองทัพไทย เป็นวันสำคัญยิ่งต่อทหารและกองทัพไทย วันกองทัพไทยมีความเป็นมาตามความบางตอนจากหนังสือพระราชพงศาวดาร ดังต่อไปนี้

พระนเรศวรเมื่อทรงหลั่งน้ำลงแผ่นดินด้วยสุวรรณภิงคาร ประกาศแก่เทวดาต่อหน้าที่ประชุมว่า ตั้งแต่วันนี้กรุงศรีอยุธยาขาดทางไมตรีกับกรุงหงสาวดี มิได้เป็นมิตรกันดังแต่ก่อนอีกต่อไป แล้วก็ยกทัพข้ามแม่น้ำสะโตงไปจนใกล้เมืองหงสาวดี ได้ความว่า พระเจ้าหงสาวดีไปรบพุ่งมีชัยชนะเมืองอังวะแล้ว จวนยกทัพกลับคืนมาพระนคร ทรงเห็นว่า จะตีเมืองหงสาวดีครั้งนั้นยังไม่ได้ จึงให้กองทัพแยกย้ายกัน เที่ยวบอกพวกครัวไทยที่พม่ากวาดต้อนไปแต่ครั้งก่อนให้อพยพกลับเมือง ได้ครอบครัวกลับมาตุภูมิเดิมถึงหนึ่งหมื่นเศษ

พระมหาอุปราชาได้ทราบข่าวก็จัดกองทัพสุกรรมา เป็นกองหน้า ส่วนพระมหาอุปราชาเป็นกองหลังยกติดตามพระนเรศวร กองหน้ามาทันกันที่แม่น้ำสะโตง เมื่อพระนเรศวรได้ข้ามฟากมาแล้ว จึงยิงต่อสู้กันที่ริมน้ำ

พระนเรศวรทรงยิงพระแสงปืนกระบอกหนึ่งยาว ๙ คืบ ถูกสุกรรมานายทัพหน้าของพม่าตายอยู่บนคอช้าง พวกลี้พลเห็นนายทัพตายก็พากันครั่นคร้ามเลิกทัพกลับไป

อันว่าพระแสงปืน ซึ่งพระองค์ยิงถูกสุกรรมาดับชีพครั้งนั้น ได้มีนามปรากฏว่า พระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง นับเป็นพระแสงอัษฎาวุธอันเป็นเครื่องราชูปโภค สำหรับแผ่นดินสืบต่อมาจนตราบเท่าถึงกาลปัจจุบันนี้

จากข้อความบางตอนในหนังสือพระราชพงศาวดารที่ยกมา ก็เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ตระหนักสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสถาบันพระมหากษัตริย์ของชาติไทย ที่ทรงทำนุบำรุงประชาราษฎร์ ทรงเสียสละทุกอย่างแม้กระทั่งพระชนม์ชีพของพระองค์ท่าน ก็เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนชาวไทย ตลอดจนชนชาติที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

วันที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถี มีชัยชนะต่อสมเด็จพระมหาอุปราชานั้น ตรงกับวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕ และทางกองทัพไทยได้กำหนดเอาวันที่ ๒๕ มกราคม ของทุกปีเป็นวันกองทัพไทย

ต่อมาคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ พบหลักฐานว่าวันดังกล่าวคลาดเคลื่อน จึงให้นายประเสริฐ ณ นคร ราชบัณฑิต ตรวจสอบและพบว่า วันยุทธหัตถีทางจันทรคติ ตามที่ระบุไว้ในพงศาวดาร คือวันจันทร์ เดือน ๒ แรม ๒ ค่ำ จุลศักราช ๙๕๔ ตรงกับวันจันทร์ที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๑๓๕

คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘ กำหนดให้วันที่ ๑๘ มกราคมของทุกปีเป็นวันยุทธหัตถีและเป็นวันรัฐพิธีแทนวันที่ ๒๕ มกราคมของทุกปี เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ถูกต้องสืบไป

๘.๔.๒ ธรรมะในวันกองทัพไทย

ดูมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๑ อาชีพทหารและนักรบ หน้า ๔๘๑

๘.๕ วันตรุษจีน (มกราคม-กุมภาพันธ์)

๘.๕.๑ ประเพณีเทศกาลตรุษจีน

ตรุษจีนหรือเทศกาลขึ้นปีใหม่ของชาวจีนนั้นมีวันงานแท้ๆ อยู่ ๓ วัน คือ ตั้งแต่วันที่ ๒๙ และวันที่ ๓๐ ของเดือน ๑๒ ถึงวันที่ ๑ เดือนอ้าย (หนึ่ง) ของจีนตามวันทางจันทรคติ ซึ่งจะตกอยู่ระหว่างเดือนยี่ไปจนถึงเดือนสามของไทย วันทั้งสามนี้เป็นวันแห่งพิธีต้อนรับปีใหม่

วันแรกคือวันที่ ๒๙ เรียกว่า วันจ่ายของ

วันที่สองคือวันที่ ๓๐ เรียกว่า วันไหว้ ซึ่งจะมีการไหว้สามครั้ง

ครั้งที่หนึ่ง เป็นการไหว้เจ้า จะไหว้ในตอนเช้ามืด

ครั้งที่สอง เป็นการไหว้บรรพบุรุษ คือ พ่อ แม่ ปู่ ยา ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว จะไหว้ในเวลาสาย

ครั้งที่สาม เป็นการไหว้บรรพบุรุษที่ห่างไกลออกไปจากครอบครัว ซึ่งจะรวมถึงญาติที่อยู่ในตระกูลเดียวกันและที่ไม่ใช่ญาติ โดยจะไหว้ในเวลาบ่าย

วันที่สาม คือวันที่ ๑ ของเดือนอ้าย (หนึ่ง) เรียกว่า วันปีใหม่ (วันตรุษจีน) จะมีการไหว้วันตรุษจีนเช่นกันซึ่งเรียกว่าวันชิวอิด โดยตอนเช้า เมื่อตื่นขึ้นมาในเช้าวันตรุษจีนจะไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งนิยมไหว้อาหารเจ ส้ม

และขนมอี๊ สำหรับผู้ที่เคร่งธรรมเนียมมากๆ จะไหว้ ไช้ซิ้งเอี๊ย หรือเทพเจ้าแห่งโชคลาภ โดยจะไหว้ตามฤกษ์ยามที่เทพเจ้าแห่งโชคลาภจะลงมายังโลกมนุษย์ในปีนั้นๆ การไหว้ไช้ซิ้งเอี๊ยนี้เพื่อขอพรท่านให้ครอบครัวประสบแต่ความโชคดีตลอดไป

อนึ่ง วันปีใหม่ (วันตรุษจีน) จะเป็นวันถือด้วย เพราะในวันนั้นจะไม่มีการทำงานใดๆ แต่จะออกไปเยี่ยมเยียนญาติมิตร ทำแต่สิ่งดีงาม ใส่เสื้อผ้าใหม่ แต่งตัวฉูดฉาด ไม่พูดสิ่งที่เป็นอัปมงคล ห้ามจับไม้กวาด เพราะอาจเป็นการกวาดสิ่งดีๆ ในบ้านออกไป และกวาดสิ่งไม่ดีเข้าบ้าน ไม่ทำสิ่งของตกแตก ฯลฯ

วันถือนี้ บางคนเรียกวันเที่ยว ซึ่งคงมาจากธรรมเนียมการแต๊ะเอีย ที่พอลูกหลานและลูกจ้างได้เงินแต๊ะเอียที่เปรียบได้กับโบนัสพิเศษก็ไปเที่ยวกัน เช่นเดียวกับเถ้าแก่บางท่าน ที่ทำงานหนักมาตลอดปีก็อาศัยช่วงหยุดยาวนี้ไปพักผ่อนหย่อนใจ

อย่างไรก็ตาม ในวันตรุษจีนถือเป็นธรรมเนียมที่จะต้องไปไหว้ญาติผู้ใหญ่ เรียกว่า ไป๊เจีย และมีการหิ้วส้มไปแลกเปลี่ยนกัน เพราะส้มนี้มีคำจีนเรียกว่า ได้กิก แปลว่า โชคดี การแลกส้มจึงมีความนัยว่า เอาความโชคดีมามอบให้แก่กัน พร้อมคำอวยพร

โดยนิยมกันว่า เอาส้ม ๔ ผล ใส่ผ้าเช็ดหน้าผืนใหญ่มาส่งให้เจ้าบ้าน เจ้าบ้านจะรับไว้ แล้วนำส้ม ๒ ผล ของแขกขึ้นมาเปลี่ยนเอาส้ม ๒ ผล ของที่บ้านให้แทน

บางบ้านที่ใช้ขนมอี๊ไหว้เจ้า ก็อาจมีการเตรียมขนมอี๊ไว้เลี้ยงแขกด้วย

อี๊ คือ ขนมบัวลอยจีน ใช้แป้งข้าวเหนียวนวดจนได้ที่ ผสมสีแดง ซึ่งเป็นสีแห่งมงคล แต่ใส่นิดเดียวพอให้เป็นสีชมพูดูน่ากิน ต้มใส่น้ำเชื่อม ความกลมนุ่มที่เคี้ยวง่ายของขนม มีความหมายว่าให้โชคดี คิดทำสิ่งใดก็ให้ง่ายและราบรื่น

ส่วนธรรมเนียมการแต๊ะเอียจะมีเฉพาะบ้านที่มีฐานะดีคือ นายจ้างให้ลูกจ้าง กับให้กันเองในครอบครัวเช่นพ่อแม่ให้ลูกหลาน แต่ถ้าลูกทำงานได้แล้วหรือออกเรือนแล้วก็จะเป็นฝ่ายให้พ่อแม่ ซึ่งพ่อแม่ที่ฐานะดีก็มักจะแต๊ะเอียกลับคืนมาในจำนวนที่เท่ากันหรือเพิ่มให้มากขึ้นได้ แต่จะให้เป็นเงินของพ่อแม่ ไม่ใช่เอาเงินที่ลูกให้มานั้นให้กลับคืนมา

ส่วนเขย สะใภ้ ตามธรรมเนียมก็ควรให้น้องสามีและน้องภรรยา

ส่วนคนที่มีศักดิ์เป็นลุง ป้า น้า อา ก็ควรมีแต๊ะเอียให้หลานๆ เช่นกัน

ธรรมเนียมการแต๊ะเอียนี้ ผู้ใหญ่ที่พิถีพิถันจะเอาเงินใส่ซองแดงอย่างมีเคร็ด คือให้เป็นเลขคู่ เพราะว่าเลขคู่ หมายถึง ความสำเร็จ ความดีงาม ความประเสริฐ เช่น ทำการค้าก็ให้มีคู่ค้า จะครองเรือนก็ให้มีคู่ชีวิตที่ดีที่ประเสริฐ จะร่ำรวยก็ให้ร่ำรวยทั้งเงินและทอง ในขณะที่ให้แต๊ะเอียผู้ใหญ่ก็จะให้พรว่า ขอให้สมหวังในสิ่งที่ดีงามทุกเรื่อง และทุกภพทุกชาติด้วย และที่พลาดไม่ได้ คือ การติดยันต์แผ่นใหม่ที่หน้าประตูบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลและคุ้มครองภัย

เทศกาลปีใหม่ในจีนนั้น ผู้ใหญ่ชาวจีนท่านหนึ่งเล่าว่า ก่อนจะถึงวันปีใหม่ราว ๑ อาทิตย์ เขาจะทำพิธีส่งเจ้าครัวไปสวรรค์เพื่อไปรายงานความประพฤติของคนในบ้าน ในการส่งเจ้าครัวขึ้นสวรรค์ จะต้องเตรียมอาหารสำหรับเซ่นเจ้าด้วยอาหารรสหวานและเหนียว เพื่อเป็นเคล็ดว่าเจ้าจะได้รายงานต่อเง็กเซียนฮ่องเต้แต่เรื่องที่ดีๆ และด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อีกทั้งต้องรายงานด้วยความระมัดระวัง อันความเหนียวของขนมนั้นจะช่วยมิให้เจ้าพูดมาก ดังนั้น ขนมเข่งจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการไหว้เจ้า และเมื่อครบ ๗ วัน คือในวันปีใหม่ก็จะทำพิธีรับเจ้ากลับเข้าสู่บ้าน

ดังนั้น ในคืนส่งท้ายปีเก่า สมาชิกในครอบครัวจึงต่างเฝ้าคอยต้อนรับเจ้ากันภายในบ้านที่ถูกปิดประตูหน้าบ้านไว้ด้วยกระดาษสีแดง ซึ่งเขียนคำอวยพรไว้ด้วย ครั้นถึงเวลาตี ๔ ตี ๕ ของวันปีใหม่ ประตูก็จะถูกเปิดกระดาษแดงที่ปิดไว้จะฉีดขาดออกเป็นเครื่องหมายแห่งการต้อนรับปีใหม่เข้ามา ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ทำพิธีต้อนรับปีใหม่โดยจุดธูปเทียนขึ้น เพื่อรับเจ้าครัวที่กลับจากสวรรค์ และจะจุดประทัดขว้างออกไปเพื่อขับไล่ความชั่วร้ายต่างๆ รวมทั้งภูตผีปีศาจให้ออกไปจากบ้าน และตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป บรรยากาศที่สงัดเงียบก็จะมีชีวิตชีวาขึ้นมาทันที

๘.๕.๒ การไหว้บรรพบุรุษ

๘.๕.๒.๑ การอุทิศส่วนกุศล

ในทางพระพุทธศาสนาการบูชาบรรพบุรุษ กระทำได้ ๒ ประการ คือ อามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

สำหรับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่สามารถจัดหาปัจจัย ๔ เครื่องอุปโภค บริโภคไปให้ท่านได้ เพราะท่านไม่สามารถรับของที่ใช้อยู่ในโลกนี้ ท่านรับได้แต่บุญที่ญาติมิตรอยู่ในโลกนี้กระทำและอุทิศไปให้

ส่วนการปฏิบัติบูชา คือ การปฏิบัติตามคำสั่งสอนอันดีงามที่ท่านแนะนำไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่

ดังนั้น เมื่อปรารถนาจะไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จึงควรบำเพ็ญบุญกุศลแล้วอุทิศส่วนบุญให้แก่บรรพบุรุษผู้มีอุปการคุณทั้งหลาย เมื่ออุทิศส่วนบุญแล้ว บุญจะถึงผู้รับหรือไม่ การอุทิศส่วนบุญนี้ จะทำให้บุญของผู้อุทิศหมดไปหรือไม่ และการอุทิศส่วนกุศลมีองค์ประกอบอะไรบ้าง ติดตามได้จากเรื่องราวดังต่อไปนี้

ดูมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๘ บุญจากการให้ส่วนบุญ หน้า ๒๒๐

๘.๕.๓ การไหว้วันตรุษจีน (เทพเจ้าแห่งโชคลาภ)

สำหรับผู้เคร่งธรรมเนียมมากๆ จะไหว้ ไช้ชิ้งเอี๊ย หรือเทพเจ้าแห่งโชคลาภ ในทางพระพุทธศาสนาผู้เป็นเลิศทางด้านมีลาภคือ พระสีวลีเถระ หากปรารถนาเป็นผู้มีโชคลาภก็ควรศึกษาและปฏิบัติตามปฏิปทาของท่าน

๘.๕.๓.๑ ประวัติพระสีวลีเถระ

ผู้เป็นเลิศในทางมีลาภ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๖.๒.๑๑ หน้า ๓๘๑

๘.๕.๔ ความเป็นมาของยันต์

จากพจนานุกรมฉบับราชบัญฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ยันต์ มีความหมายว่า รูปต่างๆ เขียนบนแผ่นโลหะหรือผ้า

ยันต์ มีวิวัฒนาการมาจากการทำ Short Note (ช็อตโน๊ต) เช่น อุ อา กะ สะ หัวใจเศรษฐี

อุ อุฏฐานสัมปทา ขยันแสวงหาทรัพย์

อา อารักขสัมปทา เก็บรักษาทรัพย์ที่แสวงหามา

กะ กัลยาณมิตตา คบคนดีเป็นมิตร

สะ สมชีวิตา รู้จักใช้จ่าย เลี้ยงชีวิตสมควรแก่ฐานะ

๘.๕.๕ ผู้เป็นใหญ่บนสวรรค์ (ตามความเชื่อของชาวจีนที่เรียกกันคุ้นหูชื่อ ท่านเง็กเซียนฮ่องเต้)

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า สวรรค์มี ๖ ชั้น แต่ละชั้นมีผู้เป็นใหญ่ปกครองทุกชั้น ดังนี้

สวรรค์ชั้นที่หนึ่งชื่อ จาตุมหาราชิกา มีเทวดา ๔ องค์เป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ชื่อ จาตุมหาราชา (จตุ แปลว่า ๔) อยู่ประจำทิศทั้ง ๔ ของภูเขาสิเนรุเป็นผู้ปกครอง คือ

๑. ท้าวธตรัฏฐะ อยู่ทิศตะวันออก ปกครองคนธัพพเทวดาทั้งหมด
๒. ท้าววิรุฬหก อยู่ทิศใต้ ปกครองครุฑเทวดาทั้งหมด
๓. ท้าววิรูปักขะ อยู่ทิศตะวันตก ปกครองนาคเทวดาทั้งหมด
๔. ท้าวกุเวระหรือท้าวเวสสุวัณ อยู่ทิศเหนือ ปกครองยักขเทวดาทั้งหมด

สวรรค์ชั้นที่สอง ชื่อดาวดึงส์ มีเทวราชที่ปกครองชื่อ สักกะหรือพระอินทร์

สวรรค์ชั้นที่สาม ชื่อยามา มีเทวราชที่ปกครองชื่อ สุยามะหรือยามะ

สวรรค์ชั้นที่สี่ ชื่อดุสิต มีเทวราชที่ผู้ปกครองชื่อ สันตุสสิตะ

สวรรค์ชั้นที่ห้า ชื่อนิมมานรตี มีเทวราชที่ปกครองชื่อ สุนิมมิตหรือนิมมิตะ

สวรรค์ชั้นที่หก ชื่อปรนิมมิตวสวัตตี มีเทวราชที่ปกครองชื่อ ปรนิมมิตะหรือวสวัตตีมารเทวบุตร

ผู้เป็นใหญ่บนสวรรค์ที่ชาวพุทธได้ยินคุ้นเคยกันมากคือ พระอินทร์ หรือท้าวสักกเทวราช ผู้เป็นใหญ่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นสวรรค์ชั้นที่สอง มีตำนานที่บันทึกในพระไตรปิฎกโดยย่อดังนี้

๘.๕.๕.๑ ปฐมเทวสูตร, ทุติยเทวสูตร, ตติยเทวสูตร

วัตตบท ๗ ข้อปฏิบัติให้เป็นท้าวสักกะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ท้าวมหาลิว่า พระองค์ทรงรู้จักท้าวสักกะ และธรรมที่ทำให้เป็นท้าวสักกะ ท้าวสักกะนั้นเมื่อเป็นมนุษย์ได้บำเพ็ญวัตตบท ๗ ประการ อย่างสมบูรณ์ คือ

๑. เลี้ยงบิดามารดาจนตลอดชีวิต
๒. ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลตลอดชีวิต
๓. พูดจาอ่อนหวานตลอดชีวิต
๔. ไม่พูดส่อเสียดตลอดชีวิต
๕. ยินดีในการแจกจ่ายทานตลอดชีวิต
๖. พูดคำสัตย์ตลอดชีวิต
๗. ไม่โกรธตลอดชีวิต

สัง.ส. ทุติยวรรค มก. ๒๕/๔๙๑, มจ. ๑๕/๓๗๙, ปส. ๒๔/๓๑๗

๘.๕.๕.๒ มฆวัตถุ, กำเนิดท้าวสักกะ

มฆมาณพกับสหาย ๓๓ คน ผู้เป็นใหญ่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๗.๑.๙ หน้า ๒๑๔

๘.๖ วันมาฆบูชา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓)

๘.๖.๑ ธรรมะในวันมาฆบูชา

๘.๖.๑.๑ อรรถกถาทีฆนขสูตร

สันนิบาตประกอบด้วยองค์ ๔

วันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๓ พระบรมศาสดาประชุมพระสาวก ณ พระวิหารเวฬุวันได้มีสันนิบาตประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. เป็นวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ ประกอบด้วยมาฆนักษัตร
๒. ภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกันโดยไม่มีใครนัดหมาย
๓. ภิกษุทั้งหมดเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา
๔. ภิกษุทั้งหมดเป็นผู้ได้รับการบวชแบบเอหิภิกขุ

ม.ม. ปริพาธกวรรค มก. ๒๐/๔๘๕, ขุ.พุทธ. มก. ๗๓/๒๙๓, ปส. ๘๔/๘๙

๘.๖.๑.๒ มหาปทานสูตร

ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์

พระวิปัสสีสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิโมกข์ ในที่ประชุมสงฆ์ที่กรุงพันธุวดีราชธานี ดังนี้

ความอดทน คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง
พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า นิพพานเป็นบรมธรรม
ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะ
การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
การไม่กล่าวร้ายผู้อื่น การไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความสำรวมในปาฏิโมกข์ ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร การอยู่ในเสนาสนะที่สงัด การประกอบความเพียรในอธิจิต นี้คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ที.ม. มก. ๑๓/๕๕, มจ. ๑๐/๕๐, ปส. ๑๓/๙๗

๘.๖.๑.๓ เรื่องปัญหาของพระอานนทเถระ

พระอานนท์นั่งในที่พักกลางวัน คิดว่า พระบรมศาสดาตรัสบอกเหตุแห่งพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ทุกอย่าง คือ พระชนกและพระชนนี การกำหนดพระชนมายุ ต้นไม้เป็นที่ตรัสรู้ สาวกสันนิบาต อัครสาวก อุปัฏฐาก แต่อุโบสถมิได้ตรัสบอก อุโบสถแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายเหมือนกันหรือไม่หนอ ท่านจึงเข้าไปทูลถาม

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ความแตกต่างแห่งกาลของอุโบสถมี เช่น พระวิปัสสีทรงกระทำอุโบสถทุกๆ ๗ ปี พระสิขีและเวสสภูทรงกระทำอุโบสถทุกๆ ๖ ปี พระกกุสันธะและโกนาคมนะทรงกระทำอุโบสถทุกๆ ปี พระกัสสปทศพลทรงกระทำอุโบสถทุกๆ ๖ เดือน แต่ความแตกต่างแห่งคาถาไม่มี

ขุ.อ. พุทธวรรค มก. ๔๒/๓๓๑, มจ. ๒๕/๙๐, ปส. ๕๑/๙๑

๘.๖.๒ อานิสงส์ของการจุดประทีปถวายเป็นพุทธบูชา

๘.๖.๒.๑ พระมังคลสัมมาสัมพุทธเจ้า

ผลแห่งการถวายชีวิตเป็นประทีป

เมื่อพระโกณฑัญญสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ศาสนาของพระองค์ดำรงอยู่แสนปี เพราะพระสาวกและอนุพุทธะอันตรธานหายไป ศาสนาของพระองค์จึงอันตรธานหายไป

ต่อจากสมัยนั้นไปอีกหนึ่งอสงไขยแต่อยู่ในกัปเดียวกัน ได้บังเกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาอีก ๔ พระองค์ คือพระมังคละ พระสุมนะ พระเรวตะ พระโสภิตะ

หนึ่งในสี่ของพระพุทธเจ้านั้นก็คือ พระมังคลสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งจะได้กล่าวถึงในที่นี้ ก่อนที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขยกับอีกแสนกัป บังเกิดอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต ทรงดำรงตลอดอายุในสวรรค์ชั้นนั้น

นับแต่พระมังคลมหาสัตว์ผู้เป็นมงคลของโลกทั้งปวงทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางอุตตรมหาเทวีพระรัศมีแห่งพระสรีระก็แผ่ไปตลอดเนื้อที่ประมาณ ๘๐ ศอก ทั้งกลางคืนกลางวัน แสงจันทร์และแสงอาทิตย์สู้รัศมีนั้นไม่ได้ พระรัศมีนั้นสามารถกำจัดความมืดโดยไม่ต้องใช้แสงสว่างอย่างอื่นเลย

เมื่อพระองค์ทรงบรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระรัศมีของพระมังคลสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นแผ่ตลอดหมื่นโลกธาตุเป็นนิจนิรันดร์ ต้นไม้ ภูเขา เรือน กำแพง หม้อน้ำ บานประตู ทุกสิ่งทุกอย่างเสมือนหุ้มไว้ด้วยแผ่นทอง พระองค์มีพระชนมายุถึงเก้าหมื่นปี คราวนั้นรัศมีของดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ หรือแม้แต่ดวงดาวไม่มีตลอดเวลา กลางวันและกลางคืนก็ไม่สามารถกำหนดได้ เพราะไม่มีความแตกต่างของแสง สัตว์ทั้งหลายอาศัยแสงสว่างแห่งพระพุทธองค์ในการประกอบการงาน โดยแยกกลางวันกลางคืนด้วยดอกไม้ยามเย็นและเสียงนกร้องในยามเช้า

ครั้งหนึ่งในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ได้เห็นพระเจดีย์ของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง คิดว่า ควรจะสละชีวิตเพื่อพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ จึงได้ให้เขาพันทั่วทั้งสรีระเหมือนกับพันด้ามประทีป ให้บรรจุถาดทองมีค่านับแสนซึ่งมีช่อดอกไม้ตูมขนาดศอกหนึ่ง เต็มด้วยของหอมและเนยใส จุดไส้เทียนพันไส้ไว้ในถาดทองนั้น ใช้ศีรษะเทินถาดทองนั้นแล้วให้จุดไฟทั่วทั้งตัว แล้วทำประทักษิณรอบพระเจดีย์ตลอดทั้งคืน เมื่อพระโพธิสัตว์พยายามอยู่จนอรุณขึ้นอย่างนี้ ไออุ่นจากไฟไม่จับแม้เพียงขุมขน

พระมหาสัตว์ได้ตั้งความปรารถนาว่า ด้วยผลแห่งทานของเรานี้ ในอนาคตกาล ขอรัศมีทั้งหลายจงแล่นออกโดยทำนองเดียวกันนี้

เมื่อพระองค์ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว รัศมีสว่างไสวไม่มีประมาณเปล่งออกจากสรีระแผ่ไปตลอดทุกสถานที่ มีนัยดังพรรณนามาแล้วข้างต้น

ขุ.พุทธ. มก. ๗๓/๓๓๕, มจ. ๓๓/๖๐๑, ปส. ๘๔/๑๐๒

๘.๖.๒.๒ พระอชิตเถระ

ผลแห่งการถวายดวงประทีป

ในสมัยของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ขณะนั้นอชิตมาณพเที่ยวแสวงหาอาหารอยู่ในป่า ได้พบพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งประทับอยู่ที่ภูเขาหิมวันต์ อชิตะนั้นไม่เคยเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้เสียงก็ไม่เคยได้ยิน เมื่อเห็นท่านนั่งอยู่เช่นนั้น ก็นึกแปลกใจ ทำไมหนอ บุรุษนี้จึงมีผิวพรรณผ่องใสงดงามยิ่งนัก เมื่อตรวจดูเห็นลักษณะมหาบุรุษอันประเสริฐดังเช่นที่เคยทราบก็รู้ว่า ต้องเป็นพระพุทธเจ้าบรมครูของโลก ซึ่งบัณฑิตทั้งหลายในกาลก่อนเคยกล่าวไว้ จึงคิดว่า ถ้าหากผู้นี้เป็นพระพุทธเจ้าจริง เมื่อเราสักการะพระองค์ พระองค์ก็จะบอกทางพระนิพพานแก่เรา จึงรีบกลับไปยังที่พัก แล้วถือเอาน้ำผึ้ง น้ำมัน และหม้อ แล้วกลับไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

อชิตมาณพได้ถือเอาท่อนไม้ ๓ ท่อน ไปวางไว้กลางแจ้ง ก่อไฟให้ลุกโพลง แล้วถวายบังคม ๘ ครั้ง ด้วยจิตเลื่อมใสโสมนัสยิ่ง

พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่ตลอด ๗ คืน ๗ วัน จึงเสด็จลุกขึ้น บริเวณภูเขาคันธมาทน์นั้นมีกลิ่นดอกไม้หอมฟุ้งไปทั่ว ดอกไม้บานสะพรั่ง นาคและครุฑทั้งสองพวกที่ภูเขาหิมวันต์มีประมาณเท่าไร พากันมาฟังธรรม พระสมณเทวละเป็นพระอัครสาวกพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หลายแสนรูปต่างเดินทางมาสู่สถานที่ประทับในป่านั้น

พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับท่ามกลางหมู่สงฆ์เหล่านั้นแล้ว จึงได้ตรัสถึงอชิตมาณพ ที่ได้ถวายประทีปให้ภิกษุสงฆ์ฟังว่า

ผู้ใดมีความเลื่อมใส ตามประทีปถวายเราด้วยมือทั้งสองของตน เราจักพยากรณ์ผู้นั้น เขาจักรื่นรมย์อยู่ในเทวโลกตลอดหกหมื่นกัป และจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ๑,๐๐๐ ครั้ง ได้เป็นท้าวสักกะ (พระอินทร์) ๓๖ ครั้ง เสวยราชสมบัติอันไพบูลย์ในปฐพี ๓๐๐ ครั้ง เป็นพระเจ้าประเทศราชคณานับมิได้ด้วยการตามประทีปถวายนี้ จะเป็นผู้ที่มีทิพยจักษุคือตาทิพย์ มีตาที่มองเห็นได้ไกล ๒๕๐ ชั่วธนูโดยรอบทุกเมื่อ

เมื่อบังเกิดเป็นมนุษย์จะมีผู้จุดประทีปให้ทั้งกลางวันและกลางคืน ด้วยบุญนั้น ทั่วพระนครจักโชติช่วงด้วยแสงสว่างแห่งดวงประทีป และด้วยบุญที่บำรุงพระพุทธเจ้า เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา ชนทั้งหลายจะตามประทีปถวายบำรุงผู้นี้

ในกัปที่แสนแต่กัปนี้ พระบรมศาสดานามว่า โคดม จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ผู้นั้นจักเป็นทายาทของพระบรมศาสดาพระองค์นั้น และจักได้เป็นสาวกมีนามว่า อชิตะ

ครั้งพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสพยากรณ์แล้ว อชิตมาณพเกิดปีติโสมนัส เบิกบานในบุญกรรมที่ได้กระทำถูกเนื้อนาบุญเช่นนั้น และได้สั่งสมบุญบารมีทุกอย่างมาโดยลำดับจนตลอดชีวิต เมื่อละโลกแล้วก็ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

เมื่อจุติจากเทวโลกชั้นดุสิต ลงสู่ครรภ์มารดา ครั้งถึงวันออกจากครรภ์ มีแสงสว่างเกิดขึ้น เมื่ออชิตมาณพมาเกิดในชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย มีรัศมีพุ่งโพลงออกไปในเทวโลกและมนุษยโลก ท่านระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐสุดแล้วยังความโสมนัสให้เกิดยิ่งขึ้นแล้ว ปรารถนาจักออกบวชเป็นบรรพชิตได้เข้าไปหาพราหมณ์พาวรี ขอเป็นศิษย์ และออกไปอยู่ภูเขาหิมวันต์ เมื่อได้ทราบข่าวการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า จึงได้ไปเข้าเฝ้า

พระองค์ตรัสบอกทางนิพพานอันเป็นทางออกพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ได้สำเร็จวิชชา ๓ ไปโดยลำดับ ในที่สุดท่านได้บรรลุอรหัตผล

ขุ.อป. ปิลินทวัจฉวรรค มก. ๗๑/๙๔๖, มจ. ๓๒/๖๔๘, ปส. ๘๒/๒๑๗

๘.๖.๒.๓ ประวัติพระอนุรุทธเถระ

ผู้เป็นเลิศด้านทิพยจักษุ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๒.๙.๓ หน้า ๑๔๕

๘.๖.๒.๔ พระปัญจทีปกเถระ

ผลแห่งการถวายประทีป

ในกาลแห่งพระผู้มีพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ ครั้งนั้น พระปัญจทีปเถระบังเกิดในตระกูลที่ดี ขณะอยู่ครองเรือน ได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วตั้งอยู่ในสัมมาทิฐิ มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธองค์

คราวหนึ่ง ท่านเห็นมหาชนทำการบูชาพระพุทธเจ้า จึงได้จุดประทีปแวดล้อมต้นโพธิ์บูชาพระพุทธเจ้าบ้าง จากการถวายประทีปเป็นพุทธบูชาด้วยจิตเลื่อมใสศรัทธาในครั้งนั้น ก่อให้เกิดอานิสงส์ตามมาอย่างจะนับจะประมาณมิได้ ดังต่อไปนี้คือ

ท่านถือกำเนิดในสองภพภูมิเท่านั้น คือ มนุษย์และเทวดา

ในการเกิดแต่ละครั้งของท่าน เทวดาทั้งหลายย่อมทรงดวงไฟไว้ในอากาศ ด้วยผลแห่งการถวายประทีปของท่าน

ท่านเป็นผู้มีตาทิพย์ สามารถมองเห็นได้ทะลุปรุโปร่ง และมองเห็นได้ไกลเป็นร้อยโยชน์ ย่อมมองเห็นได้ภายในฝาเรือน ภายในหินตลอดล่วงภูเขาในที่ร้อยโยชน์โดยรอบ

ในกัปที่สามพันห้าร้อยได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ มีพระนามว่า สตจักขุ มีพระเดชานุภาพและมีพละมากด้วยบุญกรรมที่เหลืออยู่ หลังจากเวียนว่ายตายเกิดรุ่งเรืองในภพในทุกสถานที่เกิดนั้นแล้ว

ในสมัยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านได้มาเกิดในเรือนที่มีตระกูลดีพรั่งพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ เมื่อเจริญวัยมีความเลื่อมใสศรัทธา บรรพชาในพระพุทธศาสนาและสามารถเข้าถึงธรรมได้โดยง่าย

คุณวิเศษคือปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ สามารถบรรลุได้หมดสิ้นตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนกระทั่งบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุด ด้วยอานิสงส์แห่งการบูชาประทีปด้วยจิตศรัทธาในครั้งนั้น ท่านจึงปรากฏนามว่า พระปัญจทีปกเถระ

ขุ.อป. วีชนีวรรค มก. ๗๑/๒๒๗, มจ. ๓๒/๑๙๕, ปส. ๘๑/๒๓๕

๘.๖.๒.๕ พระอุกกาสติกเถระ

ผลแห่งการทรงคบเพลิงไว้

พระอุกกาสติกได้กล่าวภาษิตคาถาว่า ในกัปที่ ๙๔ แต่กัปนี้ ข้าพระองค์ได้ทรงคบเพลิง ด้วยกรรมนั้น

ข้าพระองค์ไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการทรงคบเพลิงไว้ เหตุที่มาของคำกล่าวนี้ จากเรื่องราวในอดีตกาลของท่านดังต่อไปนี้

ในสมัยพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระนามว่า โกสิกะ พระองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาจิตตกูฏ พระองค์เป็นผู้เพ่งพินิจยินดีในฌาน เป็นผู้ตื่นแล้ว อภิรมย์ในวิเวก เป็นมุนี

ครั้งนั้น พระอุกกาสติกเถระเกิดเป็นชายหนุ่ม พร้อมด้วยหมู่นารีแวดล้อม เข้าไปในป่าหิมวันต์ได้เห็นพระโกสิกะพุทธเจ้าผู้ปานดังพระจันทร์ในคืนวันเพ็ญ เกิดจิตเลื่อมใสในพระองค์ได้ถือเอาคบเพลิงจำนวน ๑๐๐ ดวง ตามถวายแวดล้อมพระพุทธเจ้าอยู่ตลอด ๗ วัน ๗ คืน

ล่วงเข้าวันที่แปด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า โกสิกะ ผู้ไม่ทรงพ่ายแพ้อะไรๆ เสด็จออกจากสมาบัติ ชายหนุ่มนั้นจึงถวายอาหารอย่างหนึ่ง ด้วยจิตเลื่อมใสศรัทธา

ด้วยบุญทั้งสองประการดังกล่าว ส่งผลแก่ท่านอย่างต่อเนื่อง ดังที่ท่านได้กราบทูลต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งสัตว์เชษฐบุรุษของโลก ประเสริฐกว่านรชน ด้วยผลแห่งการถวายอาหารในครั้งนั้น ข้าพระองค์ได้ไปเกิดในหมู่เทพในสวรรค์ชั้นดุสิต แสงสว่างย่อมมีแก่ข้าพระองค์ทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืน ข้าพระองค์แผ่รัศมีไปได้โดยรอบ ๑๐๐ โยชน์

ในกัปที่ ๕๕ ข้าพระองค์ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นใหญ่ในชมพูทวีป มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต เป็นผู้ชนะแล้ว ครั้งนั้น พระนครของข้าพระองค์เป็นเมืองที่มั่งคั่งเจริญ สร้างสรรค์อย่างสวยงาม ยาว ๓๐ โยชน์ กว้าง ๒๐ โยชน์ อยู่ในพระนครชื่อ โศภณ อันวิสสุกรรมเทพบุตรนิรมิตให้ นครนั้นสงัดจากเสียง ๑๐ อย่าง หากประกอบด้วยกังสดาล(ระฆังวงเดือน) เสียงไพเราะ

ในพระนครนั้น ไม่มีเครือเถา ไม้ และดินเลย เพราะสำเร็จด้วยทองคำล้วนๆ ที่เปล่งประกายแสงโชติช่วงอยู่ตลอดกาลเป็นเนืองนิตย์ รายรอบพระนครนั้นล้อมด้วยกำแพง ๔ ชั้น ๓ ชั้น จากรอบนอกสำเร็จด้วยแก้วมณี ส่วนตรงกลางวิสสุกรรมเทพบุตรได้เนรมิตถ่องแถวต้นตาลไว้ สระโบกขรณีตั้งหมื่น ปกคลุมไปด้วยดอกปทุมและดอกอุบล ดารดาษไปด้วยบุณฑริก (บัวขาว) เป็นต้น หอมกรุ่นไปด้วยกลิ่นไม้หอมนานาชนิด

ในกัปที่ ๙๔ แต่กัปนี้ ข้าพระองค์ได้ทรงคบเพลิงใด ด้วยกรรมนั้นข้าพระองค์ไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งการทรงคบเพลิงไว้

ข้าพระองค์เผากิเลสทั้งหลายแล้ว คำสอนทั้งหลายทั้งปวงของพระพุทธเจ้า ข้าพระองค์ก็ได้ทำเสร็จสิ้นแล้ว

ขุ.อป. นฬมาลิวรรค มก. ๗๒/๑๐๓, มจ. ๓๓/๑๒๑

๘.๖.๒.๖ พระเอกทีปิยเถระ

ผลแห่งการถวายประทีป

เมื่อพระสุคตเจ้าผู้นำโลกพระนามว่า สิทธัตถะ ปรินิพพานแล้ว ชนทั้งปวงทั้งเทวดาและมนุษย์ต่างก็บูชาพระองค์ผู้ชื่อว่า สูงส่งกว่าสัตว์ทั้งหลาย และเมื่อเขาช่วยกันยกผู้นำโลกขึ้นบนเชิงตะกอนแล้ว ชนทั้งหลายได้พากันบูชาเชิงตะกอนของพระบรมศาสดาตามกำลังของตน

ครั้งนั้น พระเอกทีปิยะเถระ ก็เช่นเดียวกับชนทั้งหลาย คือมีจิตเลื่อมใสศรัทธา จึงตามประทีปไว้ไม่ไกลจากเชิงตะกอนนั้น ประทีป ๑ ดวง ของท่านลุกโพลงตลอดคืน จนกระทั่งพระอาทิตย์ขึ้นในเวลาเช้า

ด้วยกุศลผลบุญจากการจุดประทีปบูชาในครั้งนั้น ทำให้ท่านได้รับอานิสงส์มากมายอย่างต่อเนื่อง ด้วยจิตศรัทธาในพระพุทธองค์คือ

เมื่อละจากมนุษย์โลกได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ วิมานในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่ท่านไปเกิดนั้น มีประทีปถึงแสนดวงส่องสว่างอยู่รอบวิมานนั้น

ร่างกายของท่านรุ่งเรืองด้วยแสงสว่างตลอดเวลา อาทิตย์อุทัยมีแสงส่องสว่าง ฉันใด สรีระของท่านก็มีแสงสว่างด้วยรัศมีในกาลทุกเมื่อ ฉันนั้น

ท่านเป็นผู้มีจักษุเป็นทิพย์ สามารถเห็นได้ตลอด ทะลุฝา กำแพง หรือภูเขาโดยรอบถึงร้อยโยชน์

ท่านเป็นผู้มีความสุข รื่นรมย์อยู่ในเทวโลกถึง ๗๗ ครั้ง เสวยราชสมบัติในเทวโลก ๓๑ ครั้ง ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิราช ๒๘ ครั้ง เป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพบูลย์โดยคณานับมิได้

เมื่อละจากเทวโลกได้เกิดเป็นมนุษย์ เป็นผู้มีดวงตาแจ่มใสมองเห็นได้แม้อยู่ในครรภ์มารดา พออายุได้ ๔ ขวบ ก็ออกบวชเป็นบรรพชิต บรรลุพระอรหันต์ในเวลาไม่ทันถึงครึ่งเดือน ท่านชำระทิพยจักษุให้บริสุทธิ์แล้ว ถอนภพขึ้นได้ทั้งหมดแล้ว ตัดกิเลสทั้งปวงขาดแล้ว ทั้งหมดนี้เป็นอานิสงส์ผลบุญจากการที่ท่านได้ถวายประทีปเพียงดวงเดียวแก่พระพุทธเจ้าบนเชิงตะกอนนั่นเอง

พระเอกทีปิยะเถระได้กล่าวถึงอานิสงส์ อันมีตาทิพย์ เป็นต้น ของท่านว่า นอกฝา นอกกำแพงและภูเขาทั้งสิ้น เราก็เห็นทะลุไปได้ นี้เป็นผลแห่งประทีปดวงเดียว สำหรับเราภูมิภาคที่ขรุขระย่อมเป็นที่ราบเรียบ ความมืดย่อมไม่ปรากฏ เราไม่เห็นความมืด นี้เป็นผลแห่งประทีปดวงเดียว

ในกัปที่ ๙๔ แต่กัปนี้ เราได้ถวายประทีปใด ด้วยการถวายประทีปนั้น เราไม่รู้จักทุคติเลย นี้เป็นผลแห่งประทีปดวงเดียว เราเผากิเลสทั้งหลายแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้าเราได้ทำเสร็จแล้ว ดังนี้

ขุ.อป. ภัททาลิวรรค มก. ๗๒/๑๙, มจ. ๓๓/๑๙, ปส. ๘๓/๔

๘.๗ วันสงกรานต์ (๑๓ เมษายน)

๘.๗.๑ ความหมายของสงกรานต์

สงกรานต์ มาจากคำภาษาสันสกฤตว่า สंกฺรานฺติ แปลว่า ผ่าน หรือเคลื่อนย้ายเข้าไป ในที่นี้หมายถึง พระอาทิตย์โคจรหรือเคลื่อนย้ายจากราศี (กอง กลุ่ม หมู่ ในที่นี้หมายถึง กลุ่มดาวที่เป็นทางผ่านของดวงอาทิตย์) หนึ่งไปสู่อีกราศีหนึ่ง ซึ่งกินระยะเวลาประมาณ ๑ เดือน เรียกว่า สงกรานต์เดือน แต่ในวันและเวลาที่พระอาทิตย์โคจรเข้าสู่ราศีเมษ คือ ในเดือนเมษายนท่านเรียกเป็นพิเศษว่ามหาสงกรานต์ เพราะถือเป็นวันและเวลาที่ตั้งต้นปีใหม่

โบราณถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันสิ้นปีเก่าและขึ้นปีใหม่ เนื่องมาจากประชาชนที่อยู่เหนือเขตร้อนของโลก เช่น ประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรป จีน และอินเดียตอนเหนือ เมื่อถึงฤดูหนาวจัด อากาศมืดครึ้ม บางแห่งจะมีหิมะปกคลุม สัตว์บางชนิด เช่น กบ กระรอก กระแต ต้องหยุดหากินนอนนิ่งอยู่ในรูในโพรงชั่วคราว ต้นไม้ต้นหญ้าหยุดการเจริญเติบโต แม้แต่ใบไม้ก็ร่วงหมดราวกับธรรมชาติกำลังจะตาย

ครั้นสิ้นฤดูหนาวย่างเข้าฤดูใบไม้ผลิจัดเป็นฤดูกาลที่ดีที่สุด เพราะอากาศคลายความหนาว แจ่มใส และชุ่มชื้น ต้นไม้ผลิดอกออกช่อแตกใบเขียวชอุ่ม เขาจึงนับเอาต้นฤดูใบไม้ผลิเป็นวันขึ้นปีใหม่ แสดงความยินดีปรีดา เล่นนักขัตฤกษ์สงกรานต์กัน และบังเอิญสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของคนไทย ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพในทางกสิกรรม กำลังว่างจากทำไร่ไถนา จึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่ แล้วเล่นสนุกกัน

๘.๗.๒ ความเป็นมาของวันสงกรานต์

คติความเชื่อเรื่องประเพณีสงกรานต์ที่มีมาแต่โบราณ ในหนังสือประเพณีไทย ฉบับมหาราชครูสำนักพิมพ์ประจักษ์วิทยา พ.ศ. ๒๕๐๗ คุณอุรดินทร์ วิริยะบูรณะ รวบรวมไว้มีใจความว่า สงกรานต์ แปลว่า การเคลื่อนที่เป็นวันที่พระอาทิตย์ย่างเข้าสู่ราศีเมษ มี ๓ วัน คือ

๑. วันที่พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ (วันมหาสงกรานต์)

๒. วันเนา

๓. วันเถลิงศก

ใน ๓ วันนี้ จะอยู่ระหว่างวันที่ ๑๓ ถึง ๑๕ เมษายน แทบทุกปี มีปรากฏในศิลาจารึกวัดพระเชตุพนว่า

เมื่อต้นกัป (กัป คือ โลกที่เจริญมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานเหลือเกิน โบราณถือว่า โลกประลัยครั้งหนึ่งเป็นสิ้นกัปหนึ่ง เมื่อสิ้นกัป เชื่อกันว่า จะมีไฟบรรลัยกัลป์มาล้างโลก) มีเศรษฐีคนหนึ่ง ไม่มีบุตร ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้สำนักสุราซึ่งมีบุตร ๒ คน มีผิวพรรณเหมือนดั่งทอง

อยู่มาวันหนึ่ง นักเลงสุรากล่าวถ้อยคำหยาบคายต่อเศรษฐี เศรษฐีจึงถามว่าเหตุใดท่านจึงมาดูหมิ่นเรา ผู้มีทรัพย์สมบัติมาก

นักเลงสุราตอบว่า ท่านมีสมบัติมากแต่ท่านไม่มีบุตร เมื่อท่านตายสมบัติของท่านก็สูญเปล่า เรามีบุตรประเสริฐกว่า

ท่านเศรษฐีมีความละอายมาก จึงได้บวงสรวงต่อพระอาทิตย์ พระจันทร์อธิษฐานขอมีบุตรถึง ๓ ปี ก็ยังไม่มีบุตร

ต่อมาถึงวันสงกรานต์ พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ เศรษฐีจึงได้พาบริวารไปยังต้นไทรริมฝั่งน้ำ อันเป็นที่อาศัยของนกทั้งปวง เอาข้าวสารล้างน้ำ ๗ ครั้ง หุงข้าวบูชาพระไทรประโคมพิณพาทย์ตั้งจิตอธิษฐานขอบุตร พระไทรมีความกรุณาจึงเหาะไปเฝ้าพระอินทร์

พระอินทร์ให้ธรรมบาลเทพบุตรลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาเศรษฐี เมื่อคลอดแล้วจึงมีชื่อว่า ธรรมบาลกุมาร

เศรษฐีสร้างปราสาท ๗ ชั้น ให้อยู่ใกล้ๆ ต้นไทรริมฝั่งน้ำนั้น ธรรมบาลกุมารเจริญวัยขึ้นก็รู้ภาษานก เรียนจบไตรเพท เมื่ออายุ ๗ ขวบ เป็นอาจารย์บอกมงคลต่างๆ แก่มนุษย์ทั้งปวง

ในขณะนั้น โลกทั้งหลายนับถือท้าวมหาพรหมและท้าวกบิลพรหม ซึ่งเป็นผู้บอกมงคลต่างๆ แก่มนุษย์ ท้าวกบิลพรหมจึงได้ลงมาถามปัญหาต่อธรรมบาลกุมาร ๓ ข้อ คือ

ข้อ ๑ เวลาเช้าราศีอยู่ที่ใด

ข้อ ๒ เวลาเที่ยงราศีอยู่ที่ใด

ข้อ ๓ เวลาเย็นราศีอยู่ที่ใด

เมื่อถามปัญหาแล้วได้ให้สัญญาว่า ถ้าธรรมบาลกุมารแก้ปัญหาได้ ท้าวกบิลพรหมจะตัดศีรษะของตนบูชา ถ้าธรรมบาลแก้ปัญหาไม่ได้ ก็จะตัดศีรษะของธรรมบาลเสีย ธรรมบาลจึงขอผลัดเวลาไป ๗ วัน

ครั้นเวลาล่วงไป ๖ วันแล้ว ธรรมบาลกุมารนั้นก็ยังแก้ปัญหาไม่ได้ จึงนึกว่า พรุ่งนี้จะต้องตายด้วยอาญาท้าวกบิลพรหมเห็นไม่สมควร จำจะหนีไปซ่อนตัวตายเสียเองดีกว่า จึงลงจากปราสาทไปนอนอยู่ใต้ระหว่างต้นตาล ๒ ต้น ที่ยอดตาลนั้น มีนกอินทรีคู่หนึ่งทำรังอาศัยอยู่ ตกค่ำนางนกอินทรีถามสามีว่า พรุ่งนี้เราจะกินอะไร

สามีตอบว่า เราจะกินศพธรรมบาลกุมาร เพราะแก้ปัญหาท้าวกบิลพรหมไม่ได้

นางนกอินทรีถามว่า ปัญหาว่าอย่างไร

สามีตอบว่า เวลาเช้าราศีอยู่ที่แห่งใด เวลาเที่ยงราศีอยู่ที่แห่งใด เวลาเย็นราศีอยู่ที่แห่งใด แล้วปัญหาจะแก้ไขอย่างไร

สามีบอกว่า

เวลาเช้าราศีอยู่ที่หน้า เวลาตื่นขึ้นมาตอนเช้า มนุษย์จึงเอาน้ำล้างหน้า

เวลาเที่ยงราศีอยู่ที่อก มนุษย์ทั้งหลายจึงเอาเครื่องหอมมาประพรมที่อก

เวลาเย็นราศีอยู่ที่เท้า ก่อนที่มนุษย์ทั้งหลายจะเข้านอนจึงเอาน้ำล้างเท้า

เมื่อธรรมบาลได้ยินนกอินทรีพูดกันจึงจำไว้ แล้วกลับไปสู่ปราสาท รุ่งเช้า ท้าวกบิลพรหมลงมาถามปัญหา ธรรมบาลกุมารจึงแก้ตามที่ได้ยินมา

ท้าวกบิลพรหมจึงตรัสเรียกเทพธิดาทั้ง ๗ นาง ซึ่งเป็นบริจาริกา (คนใช้หรือนางบำเรอ) ให้มาพร้อมกันแล้วบอกว่า บิดาจะตัดศีรษะบูชาธรรมบาลกุมาร ศีรษะของบิดาถ้าจะตั้งไว้บนแผ่นดินไฟจะไหม้ทั่วโลก ถ้าโยนทิ้งในอากาศฝนจะแล้ง ถ้าจะทิ้งในมหาสมุทรน้ำจะแห้ง ให้ธิดาทั้ง ๗ เอาพานแว่นฟ้ามารองรับศีรษะ แล้วตัดศีรษะออกส่งให้นางทุงษะธิดาองค์ใหญ่

นางจึงเอาพานแว่นฟ้ามารองรับศีรษะบิดาไว้ แห่ทักษิณาวรรตรอบเขาพระสุเมรุ แล้วอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ในมณฑลถ้ำคันธุลีที่เขาไกรลาศ บูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่างๆ วิษณุกรรมได้นิรมิตโลงแก้ว ๗ ประการ ชื่อภควดี ให้เป็นที่ชุมนุมแห่งหมู่เทวดาทั้งปวง ก็ได้นำเอาเถาฉมูนาดลงล้างในสระอโนดาตถึง ๗ ครั้ง แล้วแจกแบ่งกันเสวยทุกๆ พระองค์

ครั้นเมื่อครบกำหนด ๓๖๕ วัน ซึ่งโลกสมมติว่าเป็นปีหนึ่ง วันสงกรานต์ นางเทพธิดาทั้ง ๗ นั้นก็ผลัดเปลี่ยนเวียนกันมาอัญเชิญพระเศียรท้าวกบิลพรหมผู้เป็นบิดาออกแห่ทักษิณาวรรต (การเวียนขวา) รอบเขาพระสุเมรุทุกๆ ปี แล้วก็กลับสู่เทวโลก

ธิดาทั้งเจ็ด เราสมมติเรียกว่า นางสงกรานต์ มีชื่อต่างๆ กัน ซึ่งมีเกณฑ์ดังนี้

ปีใดวันที่ ๑๓ เมษายน ซึ่งเป็นวันมหาสงกรานต์ตรงกับวันอาทิตย์ นางสงกรานต์ชื่อว่า ทุงษะ

วันมหาสงกรานต์ตรงกับวันจันทร์ นางสงกรานต์ชื่อว่า โคราด

วันมหาสงกรานต์ตรงกับวันอังคาร นางสงกรานต์ชื่อว่า รากษส

วันมหาสงกรานต์ตรงกับวันพุธ นางสงกรานต์ชื่อว่า มัณฑา

วันมหาสงกรานต์ตรงกับวันพฤหัสบดี นางสงกรานต์ชื่อว่า กิริณี

วันมหาสงกรานต์ตรงกับวันศุกร์ นางสงกรานต์ชื่อว่า กรกมิฑา

วันมหาสงกรานต์ตรงกับวันเสาร์ นางสงกรานต์ชื่อว่า มโหธร

๘.๗.๓ วันสงกรานต์

โดยปกติสงกรานต์จัดแบ่งเป็น ๓ วันคือ

๘.๗.๓.๑ วันมหาสงกรานต์

วันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันมหาสงกรานต์ ถือเป็นวันต้นของปีใหม่ ชาวบ้านจะนำอาหารที่เตรียมไว้ไปทำบุญตักบาตรเลี้ยงพระที่วัดประจำหมู่บ้านของตน

ส่วนทางภาคเหนือจะเรียกวันนี้ว่า วันสังขารล่อง ถือเป็นวันสิ้นปีเก่าหลังจากทำบุญแล้ว เขาจะช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือนของตนเป็นการใหญ่ กำจัดความสกปรกซึ่งถือว่าเป็นความไม่ดีของปีเก่าให้หมดสิ้นไป เพื่อต้อนรับปีใหม่ด้วยความบริสุทธิ์ เป็นมงคล ราษฎรภาคกลางก็ถือคติเช่นนี้เหมือนกันเป็นผลพลอยได้ประโยชน์ที่เพิ่มวันสาธารณสุขได้อีกวันหนึ่ง

๘.๗.๓.๒ วันเนา

วันที่ ๑๔ เมษายน เป็นวันเนา (วันที่พระอาทิตย์โคจรอยู่ระหว่าง ๒ ราศี คือ มีนและเมษ เรียกว่าวันเนาต่อจากวันมหาสงกรานต์ หน้าวันเถลิงจุลศักราช) หรือวันเน่า ทางภาคเหนือจะพักผ่อนอยู่แต่ในบ้านไม่ไปไหน เป็นแต่หุงต้มอาหาร จัดสำรับคาวหวาน เตรียมไปทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วในวันรุ่งขึ้น ขณะเดียวกันต้องระวังอย่าให้เกิดบาดแผลได้ มิฉะนั้นแผลจะเน่า รักษาให้หายได้ยาก เพราะแปลความหมายของคำว่าเน่า เอาตรงๆ นั่นเอง

๘.๗.๓.๓ วันเถลิงศก

วันที่ ๑๕ เมษายน เรียกว่า วันเถลิงศก เพราะเป็นวันเปลี่ยนศักราชใหม่แต่เป็นวัน พระยาวันของทางภาคเหนือ ชาวบ้านจะนำภัตตาหารคือสำรับคาวหวาน ผลไม้ และหมากเมี่ยงไปถวายพระที่วัด เรียกว่า ทานขันข้าว หรือทำบุญขันข้าว เพื่ออุทิศผลบุญให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

สำหรับภาคกลางนั้นมีการทำบุญตักบาตรตลอด ๓ วัน

๘.๗.๔ ประเพณีเทศกาลสงกรานต์

๘.๗.๔.๑ การทำบุญตักบาตร

ดูมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน หน้า ๓๖๑

๘.๗.๔.๒ บังสุกุลอัฐิ หรือกระดูกของผู้ตาย

ประเพณีแต่เดิม นิยมฝังอัฐิของญาติผู้ใหญ่ไว้ใต้ต้นโพธิ์ในวัด โดยกำหนดสถานที่เอาไว้ หากเป็นผู้มีฐานะดี มักก่อเป็นพระเจดีย์บรรจุอัฐิ แล้วนิมนต์พระไปบังสุกุลใกล้บริเวณนั้น

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงเกรงจะเป็นที่รังเกียจกลัวแก่ภิกษุสามเณรและสัปปุรุษทั้งปวง จึงทรงมีพระราชกำหนด จุลศักราช ๑๑๖๗ (พ.ศ. ๒๓๔๘) ให้เก็บอัฐิไว้ที่บ้าน จะนิมนต์พระมาบังสุกุลที่บ้าน หรือจะนำอัฐิไปทำที่วัดพร้อมๆ กับเพื่อนบ้านก็ได้ แล้วแต่สะดวก หากไม่มีอัฐิก็เขียนชื่อผู้ตายลงในแผ่นกระดาษ แล้วบังสุกุลได้เช่นเดียวกัน

ดูมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๘ บุญจากการให้ส่วนบุญ หน้า ๒๒๐

๘.๗.๔.๓ สรงน้ำ รดน้ำ และสาดน้ำ

ก่อนนี้ชาวบ้านนิยมประดิษฐานพระพุทธรูปที่วัด มากกว่าจะเอาไว้บูชาในบ้านที่ตนอยู่ด้วย นับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นของสูง เมื่อถึงวันสงกรานต์ จึงพากันนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาประพรมพระพุทธรูปด้วยน้ำอบเรียกว่า สรงน้ำพระ และอธิษฐานขอพรเพื่อความสุขสวัสดีปีใหม่

เมื่อหมดภารกิจทางศาสนาแล้ว ส่วนมากนิยมไปรดน้ำผู้ใหญ่ที่ตนเคารพนับถือ เพื่อขอศีลขอพรจากท่านตามประเพณี

การรดน้ำสมัยก่อน รดอาบให้ทีเดียว อาบแล้วผู้รดนำผ้าใหม่มาให้ผลัด มีผ้านุ่งห่มชุดหนึ่ง พร้อมทั้งดอกไม้ธูปเทียน จึงเป็นประเพณีที่ต้องจัดหาผ้านุ่งผ้าห่ม ไปในงานรดน้ำผู้ใหญ่สืบต่อกันมา ปัจจุบันนี้ทำพอเป็นสังเขป คือ เทรดลงที่มือท่านด้วยน้ำอบ น้ำหอม และที่สุดพวกหนุ่มๆ สาวๆ ก็สาดน้ำกันเอง เป็นการเล่นสนุกของชาวชนบทสมัยก่อนตามสภาพของท้องถิ่นและสังคม

เหตุที่มีสรงน้ำ รดน้ำ และสาดน้ำในวันสงกรานต์ เนื่องมาจากความเชื่อที่ว่า

๑. การสาดน้ำจะช่วยให้ฝนฟ้าตกบริบูรณ์ในฤดูปีเดือน

๒. น้ำเป็นเครื่องหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ เมื่อมีน้ำการเพาะปลูกทำไร่ไถนาก็ได้ผล

๓. ถือกันว่า น้ำเป็นเครื่องชำระมลทินให้สะอาด เหตุนี้น้ำจึงเป็นสิ่งใช้ในพิธีต่างๆ เช่น อาบน้ำหรือชัดน้ำ หรือรดน้ำเมื่อทำพิธีสมรส อาบเมื่อตาย อาบเมื่อโกนจุกหรือบวชนาค ฯลฯ การอาบน้ำในพิธีหรือการสาดน้ำนี้มิได้ทำกันในหมู่คนไทยเท่านั้น หากยังเป็นประเพณีของชนอีกหลายชาติ เช่น เยอรมัน พม่า ลาว ฯลฯ โดยมีคตินิยมคล้ายๆ กัน

ดูมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๙ การขอขมา หน้า ๖๗๒

๘.๗.๔.๔ ก่อพระเจดีย์ทราย

ไม่มีกำหนดแน่นอนว่าจะต้องก่อเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ วันอื่นๆ ที่ใกล้เคียงก็มีก่อกัน แต่ไม่จำเป็นจะต้องก่อในบริเวณวัด อาจก่อที่ริมทางเดิน กลางลานบ้าน หรือที่หาดทรายก็ได้ การขนทรายมาก่อพระเจดีย์นั้นนอกจากจะเป็นกุศลได้บุญแรงแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาท้องถิ่นอีกด้วย เพราะชาววัดชาวบ้านก็จะสามารถใช้ทรายนั้นให้เป็นประโยชน์ในการก่อสร้างและทำถนน

๘.๗.๔.๕ การปล่อยนก ปล่อยปลา

การปล่อยปลานั้น พอจะสันนิษฐานถึงเหตุได้บ้างว่า ก่อนหน้านี้เป็นหน้าน้ำ น้ำในแม่น้ำลำคลองไหลบ่าเข้าไปในทุ่ง ฝูงปลาก็ว่ายเข้าไปวางไข่ ลูกปลายังไม่ทันจะโต ก็ถึงหน้าน้ำลด น้ำขาดตอนเป็นห้วงๆ คงมีน้ำเหลือบ้างก็ที่แอ่งและหนองน้ำ ฝูงปลาหนีตามน้ำลงมายังแม่น้ำลำคลองไม่ทัน โดยเฉพาะลูกปลาก็ตกค้างอยู่ อีกไม่ช้าพอน้ำแห้งหมด ปลาเหล่านี้ก็จะตาย เหตุนี้ชาวบ้านจึงพากันไปจับปลา ถ้าเป็นลูกปลาก็เลี้ยงไว้ในตุ่มในไหเพื่อเอาบุญ และนำไปปล่อยในแม่น้ำลำคลองในวันสงกรานต์ ปลาที่รอดตายนั้นก็มีโอกาสขยายพันธุ์ได้ต่อไป นับว่าเพิ่มบุญกุศลขึ้นอีกจึงมีประเพณีปล่อยปลาและสืบเนื่องมาถึงปล่อยนกด้วย

ดูมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๒.๓ เหตุที่ทำให้อายุยืน หน้า ๔๙๐

๘.๘ วันครอบครัว (๑๔ เมษายน)

๘.๘.๑ ความหมาย

จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๔ ครอบครัว หมายถึง สถาบันสังคมที่ประกอบด้วย สามี ภรรยาและบุตร เป็นต้น

ครอบครัว แปลว่า เอาครัวมาครอบไว้ ครัวหมายถึงอาหารการกิน ครอบครัวจึงหมายถึง การทำมาหากินเพื่อเลี้ยงดูสมาชิกในบ้าน

ครอบครัวเป็นองค์ประกอบที่เล็กที่สุดของสังคม ในประเทศหรือชนชาติใดให้ความสำคัญกับครอบครัว อบรมดูแลคนในครอบครัวให้มีศีลมีธรรม มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ครอบครัวอบอุ่น เข้มแข็ง มีคุณภาพ ก็จะส่งผลให้สังคมและประเทศนั้นมีความสงบสุขเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย

ในวันครอบครัวนี้ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของวันครอบครัว การบำรุงบิดามารดา การเลี้ยงดูบุตร และการสงเคราะห์ภรรยา (สามี)

๘.๘.๒ ความเป็นมาของวันครอบครัว

สืบเนื่องจากคณะกรรมาธิการกิจการสตรีและเยาวชน สภาผู้แทนราษฎร ได้สรุปผลการศึกษาเรื่องปัญหาเด็กและเยาวชนว่า ปัญหาครอบครัวในปัจจุบันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ขึ้น จึงเห็นสมควรจัดให้มีวันแห่งครอบครัว ขึ้นเพื่อให้ทุกคนได้ตระหนักในความสำคัญของครอบครัว และช่วยกันสร้างครอบครัวให้เกิดความอบอุ่น ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาได้ระดับหนึ่ง

ต่อมา คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๓๒ อนุมัติให้หลักการตามข้อเสนอของคณะกรรมการรัฐมนตรีฝ่ายสังคม ที่จะกำหนดให้มี วันแห่งครอบครัว ขึ้น ส่วนการกำหนดให้วันใดเป็นวันแห่งครอบครัวและมีกิจกรรมใดบ้างนั้น รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์) ในขณะนั้น ได้นำกราบเรียน ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี (พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ) เพื่อพิจารณาอนุมัติและนำเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อรับทราบ พร้อมทั้งให้ถือเป็นมติคณะรัฐมนตรี โดยกำหนดให้วันที่ ๑๔ เมษายน ของทุกปี เป็นวันครอบครัว

เหตุที่รัฐบาลได้กำหนดให้วันที่ ๑๔ เมษายนเป็นวันครอบครัว เนื่องจากวันที่ ๑๓ เมษายน เป็นวันสงกรานต์ตามประเพณีไทย ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ประชาชนส่วนใหญ่จะเดินทางกลับไปสู่ครอบครัว

๘.๘.๓ ธรรมะในวันครอบครัว

ดูมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา หน้า ๓๒๒
ดูมงคลที่ ๑๒ เลี้ยงดูบุตร หน้า ๓๓๓
ดูมงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) หน้า ๓๔๑

๘.๙ วันคุ้มครองโลก (๒๒ เมษายน)

๘.๙.๑ ความเป็นมาของวันคุ้มครองโลก

ในปีพุทธศักราช ๒๓๔๑ โธมัส โรเบิร์ต มอลทัส และเดวิด ริคาร์โด สองนักนิเวศน์วิทยาชาวอังกฤษได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการผลิตอาหารให้เพียงพอกับความต้องการบริโภค เนื่องจากการเพิ่มจำนวนประชากรซึ่งกำลังทับทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งสองได้ชี้ว่า อีกไม่ช้าสังคมยุโรปซึ่งส่วนใหญ่เป็นสังคมแบบชนบท ประชาชนอาศัยอยู่กันอย่างหลวมๆ สบายๆ จะหนาแน่นไปด้วยผู้คน และจะกลายเป็นสังคมเมืองมากขึ้นไปเรื่อยๆ ผลจากการศึกษาดังกล่าว เป็นจุดเริ่มต้นให้หลายคนหันมาให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อมกันมากขึ้น

ต่อมา ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๔๓๓ ถึง ๒๔๖๓ ได้มีการจัดตั้งองค์กรคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติขึ้นหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาได้เกิดหน่วยงาน เช่น สำนักงานฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม หน่วยรักษาป่าอุทยานแห่งชาติ ฯลฯ ทั้งนี้ทั้งนั้น ต้องยกเครดิตให้กับประธานาธิบดี ธีโอเดอร์ รูสเวลท์ ที่มีนโยบายแข็งขัน และปลูกฝังความหวงแหนทะนุถนอมสิ่งอันเป็นมรดกทางธรรมชาติ เช่น ป่าเขา แหล่งน้ำ ฯลฯ ให้เกิดขึ้น

แรกๆ ปัญหาสิ่งแวดล้อมก็ยังไม่รุนแรงนัก ความพยายามในสมัยนั้น มักว่าด้วยการนำเอาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติหลายๆ ด้าน

หลังจากยุคนั้นมาแล้ว โลกก็เข้าสู่ภาวะสงคราม ในระหว่างเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง สภาพบ้านเมืองเศรษฐกิจอยู่ในภาวะคับขัน พร้อมๆ ไปกับการบีบบังคับให้แต่ละประเทศสร้างเทคโนโลยีที่อันตรายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมภายหลังสงคราม ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อมีการนำสารเคมีมาใช้เพิ่มขึ้น สถาบันการศึกษาและนักวิชาการต่างๆ ออกมาเคลื่อนไหวเกิดกระแสความตื่นตัวในเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย จนกระทั่งในวันที่ ๒๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๓ ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ประชาชนจำนวนมากได้ออกมาเดินขบวนตามท้องถนน เรียกร้องให้รัฐเพิ่มมาตรการในการรักษาสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น อันเป็นที่มาของการสถาปนาวันนั้นเป็นวันคุ้มครองโลก หรือ Earth Day

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ ผู้แทนมูลนิธิธรรมกายได้เข้าร่วมประชุมองค์กรพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก(พ.ส.ล.) มูลนิธิธรรมกายนำข้อเสนอสู่ที่ประชุมผู้แทนองค์กรพุทธศาสนาทั่วโลก ขอให้วันที่ ๒๒ เมษายน ซึ่งเป็นวันคุ้มครองโลกนั้น ชาวพุทธทั่วโลกน่าจะจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะการเจริญสมาธิภาวนา เพื่อกลั่นจิตกลั่นใจให้ใส อันจะเป็นการคุ้มครองโลกอย่างถาวร โดยใช้คำขวัญว่า Clean the World Clean the Mind พร้อมกับนำสาสน์จากพระเดชพระคุณพระราชภาวนาวิสุทธิ์ (หลวงพ่อธัมมชโย) เชิญชวนชาวพุทธจัดกิจกรรมในวันคุ้มครองโลกไปมอบให้กับผู้เข้าร่วมประชุม

ในครั้งนั้น ผู้แทนชาวพุทธทั่วโลก ได้อภิปรายในประเด็นนี้กันอย่างกว้างขวางและในที่สุดสมาชิกองค์กรพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ได้พร้อมใจกันมีมติเอกฉันท์ให้วันคุ้มครองโลกเป็นวันที่ชาวพุทธจะได้จัดกิจกรรมเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการรักษาใจให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ โดยการจัดกิจกรรมทำความสะอาดศาสนสถานและการเจริญสมาธิภาวนา กลั่นจิตกลั่นใจให้ใสควบคู่กันไป

๘.๙.๒ ธรรมะในวันคุ้มครองโลก

ดูมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๔ หิริ โอตตัปปะ หน้า ๕๓๑

๘.๑๐ วันแรงงานแห่งชาติ (๑ พฤษภาคม)

๘.๑๐.๑ ความเป็นมาของการจัดงานวันแรงงานแห่งชาติ

รัฐบาลได้กำหนดให้วันที่ ๑ พฤษภาคมของทุกปี เป็นวันแรงงานแห่งชาติ ตามที่คณะพรรคสังคมนิยมระหว่างชาติได้กำหนดตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๒

ในประเทศยุโรปส่วนมากก็กำหนดให้วันที่ ๑ พฤษภาคม เป็นวันแรงงานเช่นเดียวกัน และเรียกว่า วันกรรมกรสากล หรือวันเมย์เดย์ ยกเว้นประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศแคนาดา ที่ถือเอาเป็นวันจันทร์แรกของเดือนกันยายนเป็นวันแรงงาน

ประวัติความเป็นมาของการจัดงานวันแรงงานแห่งชาติในเมืองไทย เกิดเนื่องจากรัฐบาล ได้ประกาศให้กฎหมายมีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ประกาศบังคับใช้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ทำให้สมาคมสหอาชีวะกรรมกรแห่งประเทศไทย แม้ว่าจะเป็นองค์กรของกรรมกรอย่างแท้จริง ก็ไม่ได้รับการจดทะเบียน จึงเป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหว

ดังนั้น ทางสมาคมฯ จึงอยู่ในฐานะที่ผิดกฎหมาย ต้องหาทางจัดตั้งองค์กรขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ทำการเคลื่อนไหวได้อย่างเปิดเผย มีหนังสือเชิญประชุมผู้แทนกรรมกรทั่วประเทศขึ้น

สถานที่ที่ใช้ในการประชุมครั้งนั้นคือ โรงหนังศรีอยุธยา สี่กั๊กพระยาศรี อันมีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเข้าร่วมด้วย ส่วนผู้แทนกรรมกรที่มาเข้าร่วมประชุมมีประมาณ ๓๐๐ กว่าคน ที่ประชุมได้มีมติให้ชื่อองค์กรนี้ว่า กรรมกร ๑๖ หน่วย ซึ่งได้ทำการเคลื่อนไหวต่อสู้และผลักดันให้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกกฎหมายแรงงานในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ และได้มีพระบรมราชโองการให้ประกาศใช้เป็นกฎหมายเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙ มีชื่อว่า พระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ. ๒๔๙๙ ให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นไป

๘.๑๐.๒ ธรรมะในวันแรงงานแห่งชาติ

ดูมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๕ อาชีพผู้ใช้แรงงาน หน้า ๕๐๓

๘.๑๑ วันฉัตรมงคล (๕ พฤษภาคม)

๘.๑๑.๑ ความเป็นมาของวันฉัตรมงคล

วันฉัตรมงคล เป็นวันที่ระลึกในการครบรอบปีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงรับพระบรมราชาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทยโดยสมบูรณ์ กล่าวคือ พระองค์ได้เสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อจากสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาอยู่ ณ ทวีปยุโรป จนกระทั่งทรงบรรลุนิติภาวะ เสด็จนิวัตประเทศไทย รัฐบาลไทยได้น้อมเกล้าฯ จัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกถวายเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เหล่าพสกนิกรชาวไทยได้ถือเอาวันที่ ๕ พฤษภาคม ของทุกปี เป็นวันฉัตรมงคลรำลึกถึงประวัติความเป็นมาของการจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

การจัดพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็นพระราชพิธีที่จัดต้อนรับ หรือรับรองฐานะความเป็นประมุขของสังคมอย่างเป็นกิจลักษณะ ซึ่งมีตั้งแต่ครั้งพ่อขุนผาเมืองได้อภิเษกพ่อขุนบางกลางหาว หรือพ่อขุนบางกลางท่าวให้เป็นผู้ปกครองเมืองสุโขทัย ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกวัดศรีชุมของพญาลิไท

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี พระองค์ทรงฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติทุกสาขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฟื้นฟูพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้ถูกต้องสมบูรณ์

พระมหากษัตริย์ที่ยังมิได้ทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จะไม่ใช้คำว่า พระบาท นำหน้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และคำสั่งสอนของพระองค์ก็ไม่เรียกว่า พระบรมราชโองการ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือจะยังไม่มีการใช้นพปฎลเศวตฉัตร หรือฉัตร ๙ ชั้น

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ได้ทรงประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกตามแบบอย่างโบราณ ในวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นวันจุดเทียนชัย และวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นวันประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

๘.๑๑.๒ ธรรมะในวันฉัตรมงคล

ดูมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๖ กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ หน้า ๔๕๔

๘.๑๒ วันพืชมงคล (พฤษภาคม)

๘.๑๒.๑ ความเป็นมาของพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ มีมาแต่โบราณกาล คงจะเป็นพิธีที่มีความมุ่งหมายเพื่อบำรุงขวัญและเตือนให้เริ่มเพาะปลูกพืชผลโดยเฉพาะคือการทำนา ซึ่งเป็นธัญญาหารหลักสำคัญยิ่งของการดำรงชีวิตผู้ปกครองหรือผู้เป็นประมุขของประเทศ เมื่อถึงฤดูกาลที่ควรจะเริ่มลงมือเพาะปลูกพืช จึงต้องประกอบกรณียกิจเป็นผู้นำโดยลงมือไถ หว่าน พืชพันธุ์ธัญญาหารเป็นตัวอย่างเพื่อเตือนว่า ถึงเวลาประกอบการเพาะปลูกตามฤดูกาลแล้ว

ต่อมา กาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป ได้มีการจัดพิธีเรียกว่า จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าลัทธิส่งเสริมการให้มีอำนาจและความสวัสดีต่างๆ เป็นผู้แนะนำประกอบพิธีตามลัทธิไสยศาสตร์ของพราหมณ์ ในพิธีนี้พระมหากษัตริย์หรือประมุขของประเทศอาจจะทรงมีพระราชภารกิจอื่น จึงโปรดแต่งตั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดให้ทำแทนพระองค์ เรียกว่า พระยาแรกนา ทำหน้าที่ไถ หว่านธัญพืช พระมเหสีหรือชายาที่เคยร่วมการไถหว่าน ก็เปลี่ยนเป็นจัดให้นางใน คือท้าวนางในราชสำนักออกไปทำหน้าที่หาบกระบุงพันธุ์พืชช่วยพระยาแรกนาไถ หว่าน เรียกว่า เทพี

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญมีมานานนับพันๆ ปีและมีเกือบทุกชาติ เช่น จีน อินเดีย เป็นต้น สำหรับประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และสืบต่อกันมาในสมัยอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญที่ทำในรัชกาลที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๓ เป็นพิธีพราหมณ์ตามแบบในสมัยอยุธยา ไม่มีพิธีสงฆ์ประกอบ

ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระราชดำริโปรดให้มีพิธีสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาร่วมประกอบในพิธีด้วย เพื่อเป็นสิริมงคลแก่พืชพันธุ์ธัญญาหารที่นำเข้ามาตั้งในมณฑลพิธี แล้วจึงนำไปไถหว่านในการแรกนาขวัญ เรียกพระราชพิธีในตอนนี้ว่า พืชมงคล เมื่อรวม ๒ พิธีแล้ว เรียกว่า พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นพระราชประเพณีสืบมาโดยจัดเป็นงาน ๒ วัน วันแรกเป็นพระราชพิธีพืชมงคลซึ่งเป็นพิธีสงฆ์ วันรุ่งขึ้นเป็นพระราชพิธีมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเป็นพิธีสิริมงคล เพื่อบำรุงขวัญแก่เกษตรกร จึงเป็นวันที่มีความสำคัญ

โบราณจารย์จึงได้วางหลักเกณฑ์ให้ประกอบพิธีในวันดีที่สุดของแต่ละปี ประกอบด้วยขึ้นแรม ฤกษ์ยาม ให้ได้วันอันเป็นอุดมฤกษ์ตามตำราโหราศาสตร์แต่ต้องอยู่ในระหว่างเดือน ๖ โดยที่มีประเพณีต้องหาฤกษ์ตามจันทรคติ พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญจึงไม่ได้กำหนดวันเวลาไว้ตายตัว ตามปรกติแล้วจะตกอยู่ในระหว่างเดือนพฤษภาคม การที่ต้องกำหนดให้อยู่ในเดือน ๖ ก็เพราะเดือนนี้เริ่มจะเข้าฤดูฝนเป็นระยะเวลาเหมาะสมสำหรับเกษตรกร ชาวไร่ ชาวนา จะได้เตรียมทำนาอันเป็นอาชีพหลักสำคัญของชาวไทยแต่โบราณ

เมื่อโหรหลวงคำนวณได้วันอุดมมงคลพระฤกษ์ที่จะประกอบพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญแล้ว สำนักพระราชวังจะได้ลงไว้ในปฏิทินหลวงที่พระราชทานในวันขึ้นปีใหม่ทุกปี และได้ลงกำหนดไว้ว่าวันใดเป็นวันพืชมงคล วันใดเป็นวันจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

วันแรกนาขวัญเป็นวันสำคัญของชาติ คณะรัฐมนตรีมีมติให้ข้าราชการหยุดราชการ ๑ วัน และมีประกาศให้ชักธงชาติตามระเบียบทางราชการ

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญได้ปฏิบัติเป็นราชประเพณีตลอดมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๙ แล้วเว้นว่างไป ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๓ ทางรัฐบาลสั่งให้กำหนดมีการพระราชพิธีเฉพาะแต่พืชมงคล ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตามราชประเพณีที่เคยปฏิบัติมา

๘.๑๒.๒ ธรรมะในวันพืชมงคล

ดูมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๔ อาชีพเกษตรกร ชาวนา หน้า ๔๙๘

๘.๑๓ วันวิสาขบูชา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖)

๘.๑๓.๑ ความเป็นมาที่สหประชาชาติกำหนดให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากล

ในการประชุม Internation Buddhist Conference ณ กรุงโคลัมโบ ระหว่างวันที่ ๙- ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๑ ซึ่งมีผู้แทนจากประเทศที่นับถือศาสนาพุทธจำนวนมากเข้าร่วม อาทิ บังคลาเทศ จีน ลาว เกาหลีใต้ เวียดนาม ภูฐาน อินโดนีเซีย เนปาล กัมพูชา อินเดีย ปากีสถาน และไทย ได้ตกลงที่จะเสนอให้สมัชชาสหประชาชาติรับรองข้อมติประกาศวันวิสาขบูชาให้เป็นวันหยุดของสหประชาชาติ

ในการเยือนของประเทศต่างๆ ในอินโดจีนของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศศรีลังกา ในปี ๒๕๔๒ ก็ได้มีการหยิบยกเรื่องนี้ขึ้นหารือ และได้รับการสนับสนุนจากประเทศต่างๆ ด้วยดี

คณะทูตถาวรศรีลังกาประจำสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก ได้จัดเตรียมร่างข้อมติและได้ขอเสียงสนับสนุนจากประเทศต่างๆ เพื่อให้มีการรับรองข้อมติเรื่องการประกาศในวันวิสาขบูชาเป็นวันหยุดของสหประชาชาติในที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ ๕๔

โดยที่สหประชาชาติประกาศวันหยุดเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว และจะเป็นปัญหาในเรื่องงบประมาณและการบริหารแก่สหประชาชาติ หากประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันหยุด ศรีลังกาจึงได้ตัดสินใจที่จะเสนอร่างข้อมติขอให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากลที่สหประชาชาติ ทั้งที่สำนักงานใหญ่และสำนักงานต่างๆ แทนการเสนอให้เป็นวันหยุดซึ่งเอกอัครราชทูตผู้แทนถาวรประเทศต่างๆ รวม ๑๖ ประเทศ ได้แก่ ศรีลังกา บังคลาเทศ ภูฐาน กัมพูชา ลาว มัลดีฟส์ มองโกเลีย พม่า เนปาล ปากีสถาน ฟิลิปปินส์ เกาหลีใต้ สเปน อินเดีย ไทย และยูเครน ได้ร่วมลงนามในหนังสือถึงประธานสมัชชาฯ เพื่อให้นำเรื่องวันวิสาขบูชาเข้าเป็นระเบียบวาระการประชุมของสมัชชาฯ

ต่อมา เมื่อ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ General Committee ของสมัชชาฯ ได้พิจารณาเรื่องดังกล่าว โดยเอกอัครราชทูตผู้แทนถาวรศรีลังกา ได้กล่าวถ้อยแถลงสนับสนุนหนังสือร้องขอให้ที่ประชุมบรรจุระเบียบวาระดังกล่าวเข้าสู่การพิจารณาของที่ประชุมสมัชชาเต็มคณะ เอกอัครราชทูตผู้แทนถาวร ไทย อินเดีย สเปน บังคลาเทศ ปากีสถาน ไซปรัส ลาว และภูฐาน ได้กล่าวถ้อยแถลงสนับสนุน ซึ่งที่ประชุม General Committee ได้มีมติให้บรรจุเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของสมัชชาเต็มคณะ

เมื่อ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๒ ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ สมัยสามัญ ครั้งที่ ๕๔ ได้พิจารณาระเบียบวาระที่ ๑๗๔ International Recognition of the Day of Visak โดยการเสนอของศรีลังกา

ในการพิจารณา ประธานสมัชชาฯ ได้เชิญผู้แทนศรีลังกาขึ้นกล่าวนำเสนอร่างข้อมติและเชิญผู้แทนไทย สิงค์โปร์ บังคลาเทศ ภูฐาน สเปน พม่า เนปาล ปากีสถาน อินเดีย ขึ้นกล่าวถ้อยแถลง สรุปความว่า วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก เพราะเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มวลมนุษย์มีเมตตาธรรมและขันติธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพื่อให้เกิดสันติสุขในสังคมอันเป็นแนวทางของสหประชาชาติ จึงขอให้ที่ประชุมรับรองข้อมตินี้ ซึ่งเท่ากับเป็นการรับรองความสำคัญของพุทธศาสนาในองค์การสหประชาชาติ โดยถือว่าวันดังกล่าวเป็นวันที่สำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติและที่ทำการสมัชชาจะจัดให้มีการระลึกถึง (observance) ตามความเหมาะสม

ที่ประชุมฯ ได้รับรองร่างข้อมติโดยฉันทามติ

๘.๑๓.๒ ธรรมะในวันวิสาขบูชา

ดูมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา

ข้อ ๒.๑ เหตุการณ์สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับการประสูติ หน้า ๑๑๗

ข้อ ๒.๒ เหตุการณ์สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับการตรัสรู้ หน้า ๑๒๑

ข้อ ๒.๓ เหตุการณ์สำคัญอันเกี่ยวเนื่องกับการปรินิพพาน หน้า ๑๒๖

๘.๑๔ วันอาสาฬหบูชา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘)

๘.๑๔.๑ ความสำคัญของวันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชาตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน ในครั้งพุทธกาล วันอาสาฬหบูชานี้มีปรากฏการณ์สำคัญอย่างน้อย ๔ ประการ คือ

๑. เป็นวันแรกที่พระบรมศาสดาทรงแสดงปฐมเทศนา

๒. เป็นวันแรกที่พระบรมศาสดาทรงได้ปฐมสาวก

๓. เป็นวันแรกที่พระสงฆ์เกิดขึ้นในโลก

๔. เป็นวันแรกที่บังเกิดพระรัตนตรัยครบ คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ

๘.๑๔.๒ ธรรมะในวันอาสาฬหบูชา

๘.๑๔.๒.๑ พระบรมศาสดาเสด็จโปรดปัญจวัคคีย์

ในครั้งพุทธกาล หลังจากพระบรมศาสดาตรัสรู้ในวันเพ็ญเดือน ๖ แล้ว ทรงใช้เวลาเสวยวิมุตติสุข คือ ความสุขจากการหลุดพ้น ครั้นล่วงไป ๗ วัน ทรงพระปริวิตกว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นี้ลึกซึ้งมาก หมู่สัตว์ที่เวิ้งรมย์ด้วยอาลัยยากที่จะเห็นได้

ท้าวสหัมบดีพรหมทราบพระปริวิตก จึงมาทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเพราะสัตว์ที่มีธุลี (กิเลส) ในจักษุน้อยมีอยู่

พระพุทธองค์ทรงตรวจดูว่า จะแสดงธรรมแก่ใคร ทรงดำริถึงอาฬารดาบสกาลามโคตร และอุทก-ดาบสรามบุตรผู้มีธุลี คือ กิเลสเบาบาง ก็ทราบว่า สิ้นชีพไปเกิดในพรหมโลกแล้ว ครั้นแล้ว จึงทรงดำริถึงปัญจวัคคีย์ผู้มีอุปการะแก่พระองค์เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ก่อนตรัสรู้ จึงเสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี

วิ.ม. มหาขันธกะ มก. ๖/๒๙, มจ. ๔/๑๑, ปส. ๕/๑๖

๘.๑๔.๒.๒ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

พระบรมศาสดาทรงแสดงปฐมเทศนา

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ตรัสถึงสิ่ง ๒ อย่าง ที่บรรพชิตไม่พึงเสพ และปฏิปทาทางสายกลางที่ตถาคตได้ตรัสรู้ด้วยปัญญาอันยิ่งได้แก่ อริยมรรค ๘ และอริยสัจ ๔

เมื่อพระพุทธองค์ทรงประกาศธรรมจักรให้เป็นไปแล้ว บรรดาเทวดาทั่วทุกชั้นฟ้าก็บันลือเสียง ตั้งแต่ภุมมเทวดาไปจนถึงชั้นพรหมโลกว่า พระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม ทั่วทั้งหมื่นโลกธาตุได้ไหวสะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่างอันยิ่งใหญ่หาประมาณมิได้ก็สว่างรุ่งเรืองไปทั่ว เพราะอานุภาพของเหล่าเทวดาทั้งหลาย

จบพระธรรมเทศนา ท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุโสดาบันปัตติผลพระรัตนตรัยเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก

วิ.ม. มหาขันธกะ มก. ๖/๔๔, มจ. ๔/๒๐, ปส. ๕/๒๙

๘.๑๔.๒.๓ ประวัติพระอัญญาโกณฑัญญะ

บุพกรรมที่ทำให้บรรลุธรรมเป็นปฐมสาวก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๓.๒ หน้า ๓๖๕

๘.๑๕ วันเข้าพรรษา (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘)

๘.๑๕.๑ วัสสูปนายิกขันธกะ

ความเป็นมาของการเข้าพรรษา

ในสมัยที่พระบรมศาสดายังมิได้ทรงบัญญัติให้ภิกษุจำพรรษา ภิกษุทั้งหลายเที่ยวจาริกไปทั้ง ๓ ฤดู หมู่ชนก็พากันเพ่งโทษ ติเตียน ภิกษุเหล่านั้นว่า เที่ยวจาริกตลอดทั้ง ๓ ฤดู เหยียบย่ำพืชพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งสัตว์เล็กสัตว์น้อยทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน แม้กระทั่งฝูงนกก็ยังทำรังบนยอดไม้และพักอาศัยอยู่ตลอดฤดูฝน

เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินคนพวกนั้น เพ่งโทษ ติเตียน จึงไปกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติให้ภิกษุอยู่จำพรรษา คืออยู่ประจำ ณ วัดใดวันหนึ่งระหว่างฤดูฝนตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

วิ.ม. วัสสูปนายิกขันธกะ มก. ๖/๕๑๑, มจ. ๔/๒๙๒, ปส. ๕/๒๙๕

๘.๑๕.๒ นางวิสาขาทูลขอพร ๘ ประการ

ความเป็นมาของการถวายผ้าอาบน้ำฝน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๓.๓ หน้า ๓๖๖

๘.๑๕.๓ พระบรมศาสดาทรงอนุญาตสัตตาหกรณียะ

ทายกสร้างวิหารถวาย

อุบาสกชื่ออุเทน มีจิตศรัทธาได้สร้างวิหารถวายอุทิศแด่สงฆ์ไว้ในโกศลชนบท เขาได้ส่งทูตไปสำนักภิกษุทั้งหลาย กราบนิมนต์พระคุณเจ้ามาเพื่อถวายทานและฟังธรรม แต่ภิกษุเหล่านั้นปฏิเสธการนิมนต์เนื่องจากเวลา

นั้นเป็นช่วงของการจำพรรษา ไม่สามารถไปค้างแรมได้ อุบาสกอุเทนจึงเพ่งโทษ ติเตียน ภิกษุเหล่านั้นว่า อุตส่าห์ส่งทูตไปนิมนต์แล้วก็ไม่มาทั้งๆ ที่ตนก็เป็นทายก เป็นผู้ก่อสร้างวิหาร เป็นผู้บำรุงสงฆ์ ภิกษุทราบความจึงไปกราบทูลพระบรมศาสดา พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงอนุญาตให้ไปด้วยสัตตาหกรณียะได้

ต่อมา พระบรมศาสดาทรงมีพุทธานุญาตให้สัตตาหกรณียะได้ในกรณีดังต่อไปนี้

๑. ทายกปรารถนาจะถวายทานและฟังธรรม

๒. เพื่อนภิกษุและสามเณร อาพาธเกิดความกระสัน มีความเห็นผิด ต้องอาบัติหนักต้องการเข้าปริวาสให้มานัต ให้อัพภาน

๓. สามเณรต้องการอุปสมบท

๔. บิดา มารดา พี่น้อง หรือญาติของภิกษุป่วย

๕. ทำกิจของสงฆ์

วิ.ม. วัสสูปนายิกขันธกะ มก. ๖/๕๑๗, มจ. ๔/๒๙๕, ปส. ๕/๒๙๘

๘.๑๕.๔ พระบรมศาสดาเสด็จจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

แสดงธรรมโปรดเทพบุตรพุทธมารดา

เมื่อพระบรมศาสดาทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์แล้ว ทรงรำพึงว่า จะจำพรรษาที่ไหน ทรงตรวจดูแล้วเห็นว่าพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลายทำปาฏิหาริย์แล้วจำพรรษาในภพดาวดึงส์ พระบรมศาสดาทรงจำพรรษาที่บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกะ ประทับนั่งท่ามกลางเทวบริษัท ทรงแสดงพระอภิธรรมโปรดเทพบุตรพุทธมารดา

เมื่อทรงแสดงธรรมอยู่ ในเวลาภิกษาจาร ทรงนิรมิตพระพุทธนิมิตให้แสดงธรรมแทนพระองค์แล้วจึงเสด็จไปบิณฑบาตที่อุตตรกุรุทวีป เมื่อทรงทำภัตกิจเสร็จแล้ว เสด็จไปสู่เทวโลก ทรงแสดงธรรมเองต่อจากที่พระพุทธนิมิตแสดง ทรงแสดงธรรมโดยทำนองนี้ตลอด ๓ เดือน

เมื่อจบพระธรรมเทศนา เทพบุตรพุทธมารดาได้สำเร็จโสดาปัตติผล ธรรมาภิสมัยมีแก่เทวดาแปดหมื่นโกฏิ แล้วเสด็จลงที่ประตูเมืองสังกัสสะในวันมหาปวารณา ทรงเปิดโลกให้เทวดา มนุษย์ และสัตว์นรกได้เห็นซึ่งกันและกัน

ขุ.ธ. พุทธวรรค มก. ๔๒/๓๐๗, มจ. ๒๕/๘๙, ปส. ๕๑/๖๘

๘.๑๖ วันสมาธิโลก (๖ สิงหาคม)

๘.๑๖.๑ ความเป็นมาของวันสมาธิโลก

สงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๔๘๘ เป็นสงครามระหว่างฝ่ายอักษะกับฝ่ายสัมพันธมิตรโดยมีประเทศต่างๆ ทั่วโลกกว่า ๖๐ ประเทศ รวมทั้งประเทศไทยได้ถูกดึงเข้าร่วมสงครามด้วย ทำให้ชาวโลกพลอยได้รับความกระทบกระเทือนเดือดร้อนไปทั่วทุกหย่อมหญ้า ความเสียหายที่เกิดขึ้นก็รุนแรงยิ่งกว่าสงครามหรืออุบัติภัยครั้งใดๆ ที่เคยมีมา ประมาณว่ามีผู้เสียชีวิตจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ถึง ๔๕ ล้านคน ส่วนความเสียหายทางด้านทรัพย์สินนั้นก็มากมายสุดคณานับ

เช้าตรู่ของวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ เป็นวันที่อากาศเมืองฮิโรชิมาปลอดโปร่งแจ่มใส บนท้องฟ้าปราศจากเมฆหมอกใดๆ ประชาชนชาวญี่ปุ่นในเมืองนี้ซึ่งมีอยู่ราว ๓๒๐,๐๐๐ คน ต่างก็พากันประกอบภารกิจของตนตามปกติไม่มีใครรู้ตัวเลยว่ามหันตภัยกำลังใกล้เข้ามาทุกขณะ

เวลา ๘.๑๕ น. เครื่องบิน B 29 อันมีชื่อว่าอีโนลาเกย์ของสหรัฐอเมริกา ได้บินมาอยู่เหนือน่านฟ้าเมืองฮิโรชิมา พร้อมกับปล่อยร่มชูชีพลงมา ที่ปลายร่มมีวัตถุก้อนดำๆ ห้อยอยู่สิ่งนั้นก็คือ ระเบิดปรมาณูลิตเติ้ลบอย ซึ่งมีอานุภาพการทำลายร้ายแรงที่สุดเท่าที่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

๕๑ วินาทีต่อมา เจ้าลิตเติ้ลบอยก็ลอยลงมาสู่พื้นตรงกลางย่านชุมชน ผลก็คือ เมืองฮิโรชิมาถูกทำลายย่อยยับลงในชั่วพริบตา พายุปรมาณูได้หอบเอาทุกสิ่งที่ถูกหลอมละลายขึ้นไปบนท้องฟ้า แล้วโปรยตกลงมาครอบคลุมพื้นที่อันกว้างใหญ่คล้ายดอกเห็ดยักษ์เหนือเมืองฮิโรชิมา ทำให้เมืองทั้งเมืองมีสภาพเหมือนเตาไฟ ผู้คนล้มตายไปทันทีประมาณ ๘๐,๐๐๐ คน และได้รับบาดเจ็บอีกราว ๑๓๐,๐๐๐ คน ซึ่งครึ่งหนึ่งของผู้คนเหล่านี้ก็ได้เสียชีวิตภายในเวลาครึ่งปีต่อมา

วันที่ ๙ สิงหาคม ๒๔๘๘ หรืออีก ๓ วันถัดมา เมืองนางาซากิ ก็พังราบเรียบเป็นหน้ากลองด้วยอานุภาพจากระเบิดปรมาณูลูกที่สองของสหรัฐอเมริกา โดยมีจำนวนผู้เสียชีวิตและได้รับบาดเจ็บพอๆ กับที่เมืองฮิโรชิมา ทำให้ฝ่ายญี่ปุ่นตัดสินใจยอมจำนน เป็นผลให้สงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลงได้โดยสิ้นเชิง

ฉะนั้นน่าจะกล่าวได้ว่า ภัยที่ร้ายแรงที่สุดของมนุษยชาติก็คือ สงคราม สงครามที่มนุษย์เป็นผู้ก่อขึ้นมาเองและตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนานของโลกนี้ ก็ยังไม่เคยมียุคใดว่างเว้นจากสงครามอย่างเด็ดขาดได้เลย คำว่าสันติภาพ จึงเป็นสิ่งที่ชาวโลกพากันแสวงหามาโดยตลอด

บทเรียนอันเจ็บปวดจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทำให้ชาวโลกตระหนักถึงภัยอันใหญ่หลวงของสงคราม จึงได้พยายามร่วมมือกันจัดตั้งองค์การกลางขึ้นมาเพื่อรักษาสันติภาพให้แก่ประชาคมโลก เรียกว่า องค์การสหประชาชาติ คอยทำหน้าที่ทำนองเดียวกับสันนิบาตชาติ ที่เคยเกิดขึ้นเมื่อปลายสงครามโลกครั้งที่ ๑ ซึ่งทุกฝ่ายต่างก็หวังว่าองค์การกลางที่ตั้งขึ้นนี้จะสามารถทำให้ประเทศที่เป็นสมาชิกต่างๆ เคารพในกฎเกณฑ์แห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสันติมีความเคารพในสิทธิของมนุษยชน ดุลอำนาจและคอยช่วยไกล่เกลี่ยในกรณีที่เกิดข้อพิพาทระหว่างประเทศขึ้นมา นอกจากนี้ก็ยังมีองค์การอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากสนธิสัญญาร่วมมือกันของกลุ่มประเทศในภูมิภาคต่างๆ อีกมากมายเช่น องค์การนาโต้ องค์การซีโต้ องค์การอาสา ประชาคมยุโรป อาเซียน ฯลฯ

อย่างไรก็ดี เราคงต้องยอมรับความจริงว่า แม้จะมีองค์การระหว่างประเทศเกิดขึ้นมากมายเพียงใดก็ตาม แต่จนบัดนี้ก็ยังไม่เคยมีองค์การใดเลยที่สามารถหยิบยื่นสันติภาพที่แท้จริงให้แก่โลกได้ ทุกวันนี้สงครามในรูปแบบต่างๆ ยังคงเกิดขึ้นตลอดเวลา ที่โน่นบ้าง ที่นี่บ้าง มีทั้งสงครามเผชิญหน้า สงครามเย็น สงครามล้างเผ่าพันธุ์ สงครามกลางเมือง สงครามทางด้านเศรษฐกิจ ฯลฯ ทั้งประเทศเล็ก ประเทศใหญ่ต่างก็มุ่งหน้าที่จะสร้างแสนยานุภาพทางทหารมีการสะสมและพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ไว้สำหรับคอยรับมือกับสงครามที่อาจจะเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อทำให้สันติภาพที่หวังไว้ห่างไกลออกไปทุกที

ในการประชุมขององค์การยุวพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (ยพสล.) ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ วัดซีไหล ลอสแองเจลีส ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีศูนย์ภาคีจากทั่วโลกเข้าร่วมประชุมและมีมติว่า ในฐานะของชาวพุทธ ควรมีบทบาทในการให้ความคิดคำนึงบางอย่างแก่ชาวโลกด้านการปฏิบัติเพื่อสันติภาพที่แท้จริง ซึ่งที่ประชุมได้เห็นความ

สำคัญของการทำสมาธิ (Meditation) อันเป็นการประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างหนึ่งของชาวพุทธ ทั้งนี้เพราะสมาธิเป็นสาระธรรมเป็นแก่นสารของพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ล้วนทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณด้วยสมาธิบัลลังก์ทั้งสิ้น

ดังนั้นจึงกำหนดเอาวันที่ ๖ สิงหาคม ของทุกปี ซึ่งตรงกับวันที่มีการทิ้งลูกระเบิดปรมาณูในอดีต อันทำให้สูญเสียชีวิตมนุษยชาติอย่างใหญ่หลวง ให้เป็นวันรวมใจของชาวพุทธและชาวโลกทั้งหลายมานั่งสมาธิ เพื่อให้เป็นมรณสติเตือนใจและมุ่งที่จะให้เกิดสันติภาพของโลกที่แท้จริง ทั้งภายในและภายนอก

๘.๑๖.๒ ธรรมะในวันสมาธิโลก

๘.๑๖.๒.๑ ปโลภสูตร

เหตุที่ทำให้มนุษย์มีจำนวนน้อยลง

ในครั้งพุทธกาล พราหมณ์คนหนึ่งไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลถามว่า ข้าพระองค์ได้ฟังมาแต่บรรพบุรุษผู้เป็นอาจารย์ของอาจารย์ว่า ในกาลก่อน โลกนี้หนาแน่นไปด้วยมนุษย์ดุจอเวจีมหานรก หมู่บ้าน ตำบล ชนบท และเมืองหลวง มีทุกระยะไก่บินตก อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนุษย์เหลือน้อยลง

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า พราหมณ์ มนุษย์ทุกวันนี้ยินดีความไม่ชอบธรรม หมายถึง ยินดีในทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ถูกความโลภ (อยากได้โดยวิธีทุจริต) ครอบงำ ต่างหยิบฉวยศัสตราวุธเข่นฆ่ากันและกันเพราะเหตุนั้นมนุษย์จึงล้มตายเป็นจำนวนมาก นี้แลเป็นเหตุปัจจัยให้มนุษย์หมดไป เหลืออยู่น้อย

มนุษย์ทุกวันนี้ยินดีความไม่ชอบธรรม ถูกความโลภครอบงำ พวกยักษ์จึงปล่อยอมนุษย์ที่ร้ายกาจเอาไว้ (อมนุษย์ แปลว่า ไม่ใช่มนุษย์ เช่น โรคภัยไข้เจ็บที่มีเชื้อโรคทั้งหลาย) เพราะเหตุนี้มนุษย์จึงล้มตายเป็นจำนวนมาก นี้แลเป็นเหตุปัจจัยให้มนุษย์หมดไป เหลืออยู่น้อย

อัง.ติ. พราหมณวรรค มก. ๓๔/๒๒๔, มจ. ๒๐/๒๒๐, ปส. ๓๖/๑๔๖

๘.๑๖.๒.๒ บุญจากการเจริญสมาธิภาวนา

ดูมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๕ หน้า ๑๙๑

๘.๑๗ วันแม่แห่งชาติ (๑๒ สิงหาคม)

๘.๑๗.๑ ความเป็นมาของพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมีขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ เมื่อทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรีพระราชเทวี ทรงพระอิสริยศักดิ์เป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในพ.ศ. ๒๔๔๐

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๑ จึงมีพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และถือเป็นราชประเพณีสืบมา

๘.๑๗.๒ ความเป็นมาของวันแม่แห่งชาติ

วันแม่แห่งชาติหรือที่คนไทยทั่วไปนิยมเรียกสั้นๆว่า วันแม่ ทุกคนรับทราบและซาบซึ้งกันดี เนื่องจากวันสำคัญนี้ ตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ คือวันที่ ๑๒ สิงหาคม อันเป็นวันคล้ายวันเสด็จพระราชสมภพและถือว่าเป็นวันแม่ของชาติด้วย

แต่เดิมนั้น วันแม่ของชาติได้กำหนดเอาวันที่ ๑๕ เมษายน ของทุกๆ ปี ทั้งนี้เป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรีประกาศรับรอง เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๓ ซึ่งได้พิจารณาเห็นว่าการจัดงานวันแม่ของสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ผู้รับมอบหมายให้จัดงานวันแม่มาตั้งแต่วันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ เป็นครั้งแรกเป็นต้นมานั้น ได้รับความสำเร็จด้วยดี ด้วยประชาชนให้การสนับสนุนจนสามารถขยายขอบข่ายของงานให้กว้างออกไปได้ การจัดงานไม่เพียงแต่จัดพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังจัดให้มีการประกวดแม่ของชาติ ประกวดคำขวัญวันแม่ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกียรติแก่แม่ และเพื่อเพิ่มความสำคัญของงานวันแม่ให้ยิ่งๆ ขึ้น ด้วยเหตุนี้งานวันแม่จึงเป็นวันแม่ประจำปีของชาติตามประกาศของรัฐบาล ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม (สมัยนั้น) แต่ทั่วไปเรียกกันว่า วันแม่ของชาติ

ต่อมาถึง พ.ศ. ๒๕๑๙ ทางราชการได้เปลี่ยนใหม่ ให้ถือว่าวันเสด็จพระราชสมภพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ คือ วันที่ ๑๒ สิงหาคม เป็นวันแม่แห่งชาติ เริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา

๘.๑๗.๓ ธรรมะในวันแม่แห่งชาติ

ดูมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา หน้า ๓๒๑

๘.๑๘ วันมหาปวารณา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑)

๘.๑๘.๑ ปวารณาขันธกะ

ความเป็นมาและวิธีการปวารณา

ภิกษุจำพรรษาในแคว้นโกศล ตั้งกติกาไม่พูดกัน ใช้วิธีบอกใบ้ หรือใช้มือแทนคำพูด เมื่อออกพรรษาแล้วไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ตรัสถาม ทราบความแล้ว ทรงติเตียน และทรงอนุญาตการปวารณา คือ การอนุญาตให้ภิกษุอื่นว่ากล่าวตักเตือนกันได้

ภิกษุจำพรรษาแล้วปวารณาด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. โดยได้เห็น

๒. โดยได้ยิน ได้ฟัง

๓. โดยสงสัย

วิธีปวารณา ภิกษุเถระพึงห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลีแล้วกล่าวปวารณา ๓ ครั้ง เพื่อให้ภิกษุนวกะกล่าวปวารณาตอบ

ภิกษุนวกะก็ห่มผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่า นั่งกระโหย่งประคองอัญชลีแล้วกล่าวปวารณา ๓ ครั้ง

ต่อมา พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้นั่งกระโหย่งในระหว่างที่ยังปวารณา และทรงอนุญาตให้ภิกษุที่ปวารณาแล้วนั่งบนอาสนะ เพราะเคยมีภิกษุชราภาพนั่งกระโหย่งคอยนานจนเป็นลมล้มลง

วิ.ม. สมันตาปาสาทิกา มก. ๖/๕๖๘, มจ. ๔/๓๓๑, ปส. ๕/๓๐๘

๘.๑๘.๒ ปวารณาสูตร

พระบรมศาสดาทรงปวารณาแก่หมู่สงฆ์

คราวหนึ่งในพระวิหารบุพพาราม กรุงสาวัตถี พระบรมศาสดาประทับอยู่กับภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์ในวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ เพื่อจะทรงทำปวารณา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่เหล่าภิกษุนั้นว่า จะติเตียนการกระทำทางกาย ทางวาจา ของพระองค์บ้างหรือไม่

พระสารีบุตรทูลตอบปฏิเสธ เพราะพระองค์ยังทางที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น จากนั้นพระสารีบุตรก็กล่าวปวารณาให้พระบรมศาสดาติเตียนท่าน

พระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวปฏิเสธ เพราะพระสารีบุตรเป็นบัณฑิต เป็นผู้มีปัญญามาก

พระสารีบุตรทูลถามอีกว่า พระองค์จะไม่กล่าวติเตียนการกระทำทางกาย ทางวาจา ของเหล่าภิกษุบ้างหรือ

พระองค์กล่าวปฏิเสธ เพราะเหล่าภิกษุนี้ได้บรรลุวิชชา ๓ อภิญญา ๖ ได้อุภโต ภาควิมุตติ และได้ปัญญาวิมุตติเป็นพระอรหันต์

สัง.ส. วังคีสสังยุต มก. ๒๕/๓๒๕, มจ. ๑๕/๓๑๒, ปส. ๒๔/๒๖๒

๘.๑๘.๓ ธรรมะในวันมหาปวารณา

ดูมงคลที่ ๒๘ เป็นคนว่าง่าย หน้า ๗๓๑

๘.๑๙ วันออกพรรษา (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑)

๘.๑๙.๑ ความสำคัญของวันออกพรรษา

วันออกพรรษาตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นวันสุดท้ายที่พระภิกษุอธิษฐานอยู่จำพรรษา ณ วัดใดวันหนึ่งครบ ๓ เดือน ไม่ได้พักค้างคืนที่ใด โดยที่ไม่มีกิจจำเป็นตามพระบรมพุทธานุญาต

วันนี้ชาวไทยมีประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ ซึ่งแปลว่าการหยั่งลงจากเทวโลกของพระบรมศาสดา มีตำนานบันทึกในพระไตรปิฎกว่า

คราวหนึ่งในสมัยพุทธกาล พระบรมศาสดาเสด็จขึ้นไปจำพรรษาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อโปรดพุทธมารดาจนบรรลุโสดาปัตติผล เมื่อถึงวันออกพรรษาจึงเสด็จลงจากเทวโลก

๘.๑๙.๒ ความเป็นมาของประเพณีตักบาตรเทโวโรหณะ

เนื้อความเหมือนวันเข้าพรรษา ข้อ ๘.๑๕.๔ หน้า ๘๓๐

๘.๑๙.๓ ธรรมะในวันออกพรรษา

ดูมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๓.๙ สัตว์ที่เป็นโอปปาติกะมี หน้า ๔๔๔

๘.๒๐ วันทอดกฐิน (แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) (หลังออกพรรษา ๑ เดือน)

๘.๒๐.๑ ความหมายของกฐิน

กฐินเป็นประเพณีการทำบุญของพุทธศาสนิกชนที่กำหนดให้มีขึ้นระหว่างวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ โดยจะทำก่อนหรือหลังนี้ไม่ได้

คำว่า กฐินิ ตามภาษาบาลีแปลว่า ไม้สะดึง คือ กรอบไม้สำหรับขึงผ้า เพื่อเย็บจีวรของพระภิกษุให้สะดวกขึ้น เนื่องจากสมัยก่อนไม่มีเครื่องมือที่จะใช้เย็บได้สะดวกเหมือนปัจจุบัน การเย็บจีวรต้องเย็บผ้าหลายๆ ชิ้นต่อกัน และประสานกันให้มีรูปเหมือนคันนา จึงต้องอาศัยไม้สะดึงช่วยในการขึงผ้า

ฉะนั้นผ้าที่ทำด้วยไม้สะดึงในการนี้จึงเรียกว่า ผ้ากฐิน และยังมีความนิยมเรียกเช่นนี้ตามความหมายเดิมมาจนปัจจุบัน แม้จะมีกรรมวิธีเย็บผ้าแบบใหม่แล้วก็ตาม

แต่เดิมกฐินเป็นเรื่องของสงฆ์ โดยเฉพาะภิกษุสงฆ์ต้องไปหาผ้ามาเองจากที่ต่างๆ ที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของด้วยวิธีบังสุกุลแล้วนำผ้านั้นมาเย็บและย้อมเอง ต่อมาพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาประสงค์จะนำผ้ามาถวาย ในที่สุดพระบรมศาสดาทรงมีพระพุทธานุญาตให้รับผ้าจากผู้นำมาถวายได้

ในการถวายผ้ากฐินนั้นเรียกว่า ทอด คำว่า ทอด คือ การนำผ้าไปวางไว้ ดังนั้นการทอดกฐินจึงหมายถึงการนำผ้าไปวางไว้ต่อหน้าพระสงฆ์ ซึ่งมีจำนวนอย่างน้อย ๕ รูป โดยมิได้เจาะจงว่าจะถวายแด่พระภิกษุสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะ

๘.๒๐.๒ กฐินขันธกะ

ความเป็นมาของการถวายผ้ากฐิน

ภิกษุชาวเมืองปาไฐยรัฐ ๓๐ รูป เดินทางมาเฝ้าพระบรมศาสดา แต่ไม่ทันวันเข้าพรรษา จึงจำพรรษา ณ เมืองสาเกตุในระหว่างทาง พอออกพรรษาฝนยังตกชุกอยู่ ภิกษุเหล่านั้นก็เดินทางมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดาด้วยความลำบาก

พระบรมศาสดาตรัสถามถึงความเป็นอยู่และการเดินทาง จากนั้นทรงอนุญาตให้มีการถวายผ้ากฐินแก่ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาครบถ้วนไตรมาส และ ภิกษุผู้ได้กรานกฐินแล้วได้อานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑. เที่ยวไปไหนไม่ต้องบอกลา

๒. ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำรับ

๓. ฉันคณะโภชน์ได้ (ฉันอาหารรวมกันเป็นหมวดหมู่)

๔. ทรงอดิเรกจีวรไว้ได้ตามปรารถนา

๕. จีวรอันเกิดขึ้น ณ ที่นั้นจักได้แก่พวกเธอ

วิ.ม. มก. ๗/๑๙๔, มจ. ๕/๑๔๕, ปส. ๖/๘๑

๘.๒๐.๓ วิธีกรานกฐิน

ในการกรานกฐินทรงมีพุทธานุญาตเป็นเรื่องของสงฆ์ เมื่อคณะสงฆ์มาประชุมพร้อมกันในอุโบสถแล้ว สงฆ์พึงกรานกฐินอย่างนี้ คือ ให้ภิกษุผู้ฉลาดมีความสามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา

ญัตติที่ ๑ ญัตติตั้ง ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ผ้ากฐินผืนนี้เกิดแล้วแก่สงฆ์ ถ้าความพรั่งพร้อมของสงฆ์ถึงที่แล้ว ขอสงฆ์พึงให้ผ้ากฐินผืนนี้แก่ภิกษุชื่อนี้ เพื่อกรานกฐินต่อไป นี้เป็นญัตติ

ญัตติที่ ๒ ญัตติย้ำ ข้าแต่ท่านทั้งหลาย ผ้ากฐินผืนนี้เกิดแล้วแก่สงฆ์ สงฆ์ให้ผ้ากฐินผืนนี้แก่ภิกษุชื่อนี้เพื่อกรานกฐิน การให้ผ้ากฐินผืนนี้แก่ภิกษุชื่อนี้ ท่านผู้เห็นชอบด้วยพึงนิ่ง สำหรับท่านที่ไม่เห็นชอบ พึงพูดคัดค้านขึ้น

สรุปมติ ผ้ากฐินผืนนี้ สงฆ์ให้แก่ภิกษุชื่อนี้ เพื่อกรานกฐิน สงฆ์เห็นชอบแล้วจึงนิ่ง ข้าพเจ้าถือความนิ่งนี้เป็นข้อยอมรับของสงฆ์

วิ.ม. กฐินขันธกะ มก. ๗/๑๙๕, มจ. ๕/๑๔๗, ปส. ๖/๘๔

๘.๒๐.๔ กฐินทานมีความพิเศษแตกต่างจากทานอย่างอื่น คือ

๑. จำกัดประเภททาน คือ ต้องถวายเป็นสังฆทานเท่านั้น จะถวายเฉพาะเจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเหมือนทานอย่างอื่นไม่ได้

๒. จำกัดเวลา คือ ต้องถวายภายในระยะเวลา ๑ เดือน นับแต่วันออกพรรษาเป็นต้นไป

๓. จำกัดงาน คือ พระภิกษุที่กรานกฐินต้องตัด เย็บ ย้อม และครองให้เสร็จภายในวันที่กรานกฐิน

๔. จำกัดไทยธรรม คือ ผ้าที่ถวายต้องถูกต้องตามลักษณะที่สงฆ์กำหนดไว้

๕. จำกัดผู้รับ คือ พระภิกษุผู้รับกฐิน ต้องเป็นผู้ที่จำพรรษาในวัดนั้นโดยไม่ขาดพรรษา และมีจำนวนไม่น้อยกว่า ๕ รูป

๖. จำกัดคราว คือ วัดๆ หนึ่งจะรับกฐินได้เพียงปีละ ๑ ครั้ง เท่านั้น

๗. เป็นพระบรมพุทธานุญาต ทานอย่างอื่นทายกทูลขอให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอนุญาต เช่น มหาอุบาสิกาวิสาขาทูลขออนุญาตถวายผ้าอาบน้ำฝน แต่ผ้ากฐินนี้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเอง นับเป็นพระพุทธประสงค์โดยตรง

๘.๒๐.๕ ธรรมะในวันทอดกฐิน

ดูมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๓ กาลทาน หน้า ๓๖๕

๘.๒๑ วันลอยกระทง (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒)

๘.๒๑.๑ ความเป็นมาของประเพณีลอยกระทง

ประเพณีการลอยกระทงในประเทศไทยมีมานาน เท่าที่ปรากฏตามหลักฐานมีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา ตลอดจนมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน

ประเพณีการลอยกระทง เป็นคติของชนชาติที่ประกอบกสิกรรม ซึ่งต้องมีน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ เมื่อพืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ จึงมีการลอยกระทงไปตามกระแสน้ำ เพื่อขอบคุณพระแม่คงคาหรือเทพเจ้าแห่งน้ำ ทั้งเป็นการแสดงความคารวะขออภัย ที่ได้ลงอาบหรือปล่อยสิ่งปฏิกูลลงน้ำ ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งเป็นการบูชาสิ่งที่ตนนับถือ ตามคติความเชื่อ

๑. ตามลัทธิพราหมณ์

๑.๑ เพื่อบูชาแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ของอินเดีย

๑.๒ เพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้า คือพระนารายณ์ซึ่งบรรทมสินธุ์อยู่ในมหาสมุทร

๑.๓ เพื่อบูชาพกาพรหม บนพรหมโลก

๒. ตามคติของชาวพุทธ

๒.๑ เพื่อบูชารอยพระพุทธบาทที่หาดริมแม่น้ำนัมมทา เมื่อคราวเสด็จไปแสดงธรรมโปรดในนาคพิภพ

๒.๒ เพื่อบูชาพระจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ที่บรรจุพระเกศาของพระพุทธเจ้า

๒.๓ เพื่อต้อนรับพระพุทธเจ้าในวันเสด็จกลับจากเทวโลก เมื่อครั้งเสด็จไปจำพรรษาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดา

๒.๔ เพื่อบูชาพระอุปคุตตเถระ ซึ่งบำเพ็ญเพียรอยู่ในทะเลลึกตามความเชื่อของชาวเหนือและชาวพม่า

๘.๒๑.๒ ตำนานการลอยกระทง บูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๘.๒๑.๒.๑ อรรถกถาปุณณสูตร

ตำนานการลอยกระทงเพื่อบูชารอยพระพุทธบาท

พระบรมศาสดาพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป เสด็จไปวานิชคาม พวกพ่อค้าถวายทานแด่สงฆ์มีพระบรมศาสดาเป็นประธานแล้วนำพระบรมศาสดาไปยังกุฏาคาร มหาชนบริโภคอาหารเช้าแล้วถือของหอมดอกไม้กลับมายังอารามเพื่อฟังธรรมพระบรมศาสดาทรงแสดงธรรม ทรงประทับอยู่ในที่นั้นตลอด ๗ วัน เพื่อสงเคราะห์มหาชน แล้วเสด็จบิณฑบาตในวานิชคาม และเสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำนัมมทา

พระยานาคนัมมทากระทำการต้อนรับพระบรมศาสดา ให้เสด็จเข้าไปสู่ภพนาค ได้กระทำสักการะต่อพระรัตนตรัย พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมแก่พระยานาคนั้นแล้วออกจากภพนาค พระยานาคอ้อนวอนพระบรมศาสดาให้ประทานสิ่งที่ควรสละแก่พระยานาค

พระบรมศาสดาทรงประทับรอยพระบาทไว้ ณ ฝั่งแม่น้ำนัมมทา รอยพระบาทนั้นเมื่อคลื่นพัดน้ำหลากขึ้นมาย่อมปิด คลื่นกลับไปรอยพระบาทย่อมเปิด มหาสักการะได้เกิดขึ้นแล้ว พระบรมศาสดาเสด็จออกจากที่นั้นไปสู่สัจจพันธบรรพต

ส.สหา. ฉันนวรรค มก. ๒๘/๑๓๐, มจ. ๑๘/๘๔, ปส. ๒๘/๑๐๐

๘.๒๑.๒.๒ อวิทูเรนิทานกถา

ตำนานการลอยกระทงเพื่อบูชาพระจุฬามณี

เมื่อครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกจากพระนครกบิลพัสดุ์ในเวลากลางคืน ด้วยม้ากัณฐกะพร้อมนายฉันนะมหาดเล็กผู้ตามเสด็จ ครั้นรุ่งอรุณก็ถึงฝั่งแม่น้ำอโนมา เจ้าชายทรงขับม้ากัณฐกะกระโจนข้ามแม่น้ำไปโดยสวัสดี เมื่อทรงทราบว่า พ้นเขตกรุงกบิลพัสดุ์แล้ว เจ้าชายสิทธัตถะจึงเสด็จลงประทับเหนือหาดทรายขาวสะอาด ตรัสให้นายฉันนะนำเครื่องประดับและม้ากัณฐกะกลับพระนคร ทรงตั้งพระทัยปรารภจะบรรพชา โดยเปล่งวาจา สาธุโข ปพฺพชฺชา แล้วจึงทรงจับพระเมาลีด้วยพระหัตถ์ซ้าย พระหัตถ์ขวาทรงพระขรรค์ตัดพระเมาลี แล้วทรงอธิษฐานว่า ถ้าเราจักได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระเมาลีจงตั้งอยู่ในอากาศ แล้วทรงโยนขึ้นไปบนอากาศ

พระอินทร์ได้นำผอบแก้วมารองรับพระเมาลีไว้ และนำไปบรรจุยังพระจุฬามณีเจดียสถานในดาวดึงส์เทวโลก

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๑๓๐, มจ. ๓๒/๑, ปส. ๘๐/๙๒

๘.๒๑.๒.๓ พระบรมศาสดาเสด็จลงจากเทวโลก

ตำนานการลอยกระทงเพื่อต้อนรับพระบรมศาสดา

เนื้อความเหมือนวันเข้าพรรษา ข้อ ๘.๑๕.๔ หน้า ๘๓๐

๘.๒๒ วันพ่อแห่งชาติ ๕ ธันวาคม

๘.๒๒.๑ ความเป็นมาของพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา คือ พระราชพิธีเนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชพิธีนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระราชดำริจัดมีขึ้น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้ในหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนว่า

การทำบุญวันเกิดทุกๆ ปี ในเมื่อบรรจบรอบตามทางสุริยคติกาล เช่นทำกันอยู่ทุกวันนี้ เกิดขึ้นโดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทำเป็นต้นเดิมมาแต่ยังทรงผนวช ใช่ว่าจะตามอย่างจีนหรืออย่างฝรั่ง ด้วยทรงพระราชดำริเห็นว่าการซึ่งมีอายุมาถึงบรรจบครบรอบปีไม่ตายไปเสียก่อนเป็นลาภอันอุดมอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ควรยินดี เมื่อผู้มารู้สึกยินดีเช่นนั้นก็ควรจะบำเพ็ญกุศลซึ่งเป็นประโยชน์ตนและผู้อื่น สมกับที่มีน้ำใจยินดี และควรที่จะทำใจให้เป็นที่ตั้งแห่งความไม่ประมาทด้วยไม่สามารถที่จะรู้ได้ว่า จะอยู่ไปบรรจบรอบปีเช่นนี้อีกหรือไม่ ควรที่จะบำเพ็ญการกุศลและประพฤติหันหาสุจริตธรรม วันเกิดปีหนึ่งเป็นเครื่องเตือนใจครั้งหนึ่ง ให้รู้สึกว่าอายุล่วงไปใกล้ต่อมรณะอีกก้าวอีกขั้นหนึ่ง เมื่อรู้สึกมีเครื่องเตือนเช่นนี้ ก็จะได้บรรเทาความเมาในชีวิตซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเป็นตัวอกุศลธรรมนั้นเสีย

ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันเฉลิมพระชนมพรรษาตั้งแต่ยังทรงผนวชอยู่นั้น มีแต่สวดมนต์และเลี้ยงพระ ๑๐ รูป เมื่อเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วก็ยังทรงบำเพ็ญ

พระราชกุศลเพียงเจริญพระพุทธมนต์ และเลี้ยงพระเหมือนครั้งทรงผนวช เพิ่งจะทรงทำเป็นพิธีใหญ่เมื่อเจริญพระชนมายุครบ ๖๐ พรรษา เป็นงาน ๓ วัน มีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ที่ท้องพระโรง ๖๐ รูป เท่าพระชนมายุ ให้เจ้านายและข้าราชการทำบุญสวดมนต์เลี้ยงพระทุกวัง ทุกบ้าน เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคมคล้ายทรงออกแขกเมือง เจ้านายและขุนนางอ่านคำถวายพระพรชัยมงคล แล้วพระราชทานเหรียญทองคำตรามงกุฎแก่ข้าราชการ มีเทศนา ๕ กัณฑ์ และสรงมุรธาภิเษก

รัชกาลต่อๆ มาได้ถือเป็นราชประเพณีแต่ได้เปลี่ยนแปลงตามกาลสมัยของแต่ละรัชกาล ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชสมภพวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

๘.๒๒.๒ ความเป็นมาของวันพ่อแห่งชาติ

วันพ่อแห่งชาติได้จัดให้มีขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ โดยคุณหญิงเนื้อทิพย์ เสมรสุต นายกสมาคมผู้อาสาสมัคร และช่วยการศึกษาเป็นผู้ริเริ่ม

หลักการและเหตุผลในการจัดตั้งวันพ่อ

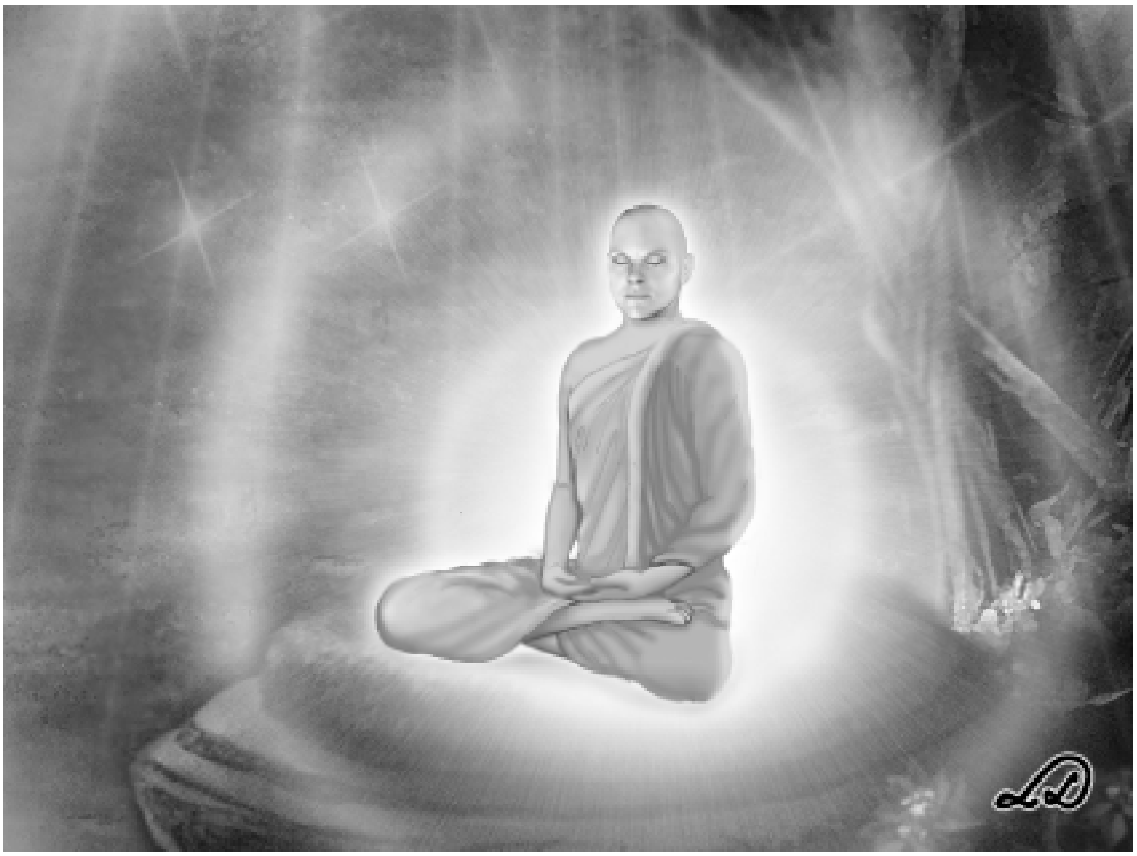
โดยที่พ่อเป็นผู้มีพระคุณมีบทบาทสำคัญต่อครอบครัวและสังคม สมควรที่ผู้เป็นลูกจะเคารพเทิดทูนตอบแทนพระคุณด้วยความกตัญญู และสมควรที่สังคมจะยกย่องให้เกียรติรำลึกถึงผู้เป็นพ่อ จึงถือเอาวันที่ ๕ ธันวาคมของทุกปี ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็น วันพ่อแห่งชาติ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทยอย่างนานัปการ ทรงเป็นพระราชบิดาของพระราชโอรสและพระราชธิดาทรงรักใคร่และห่วงใย ตั้งแต่ทรงพระเยาว์จนถึงปัจจุบัน พระองค์ทรงเป็น พ่อตัวอย่าง ของปวงชนชาวไทยที่เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตากรุณา ทรงห่วงใยอย่างหาที่เปรียบมิได้

วัตถุประสงค์ของการจัดวันพ่อแห่งชาติ

๑. เพื่อเทิดทูนพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
๒. เพื่อเทิดทูนพระคุณของพ่อ และยกย่องบทบาทของพ่อที่มีต่อครอบครัวและสังคม
๓. เพื่อให้ลูกได้แสดงความกตัญญูต่อพ่อ
๔. เพื่อให้ผู้เป็นพ่อสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของตน

๘.๒๒.๓ ธรรมะในวันพ่อแห่งชาติ

ดูมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา หน้า ๓๒๑
ดูมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๖ กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ หน้า ๔๕๔

มงคลที่ ๓๑
บำเพ็ญตบะ

๑. การสำรวมอินทรีย์และอานิสงส์

๑.๑ อินทรียสังวรสูตร

การสำรวมอินทรีย์

พระสัมมาพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ถ้าภิกษุไม่มีอินทรียสังวร ศีลย่อมวิบัติ สัมมาสมาธิย่อมวิบัติ ยถาภูตญาณทัสสนะย่อมวิบัติ นิพพิทาวิราคะย่อมวิบัติ วิมุตติญาณทัสสนะย่อมวิบัติไปตามลำดับ เหมือนต้นไม้ไม่มีกิ่งและใบ แม้สะเก็ด เปลือก กระพี้ของต้นไม้นั้นก็ไม่สมบูรณ์

ส่วนภิกษุรูปใดมีอินทรียสังวรอยู่ ศีล สัมมาสมาธิ ยถาภูตญาณทัสสนะ นิพพิทาวิราคะ และวิมุตติญาณ-ทัสสนะของภิกษุนั้น ย่อมสมบูรณ์ตามลำดับ

อัง.ฉักก. ธรรมิกวรรค มก. ๓๖/๖๘๒, มจ. ๒๒/๕๑๘, ปส. ๔๑/๑๓๒

๑.๒ พาหิสิโกปมสูตร, พาลิสิกสูตร

เบ็ด ๖ ชนิด

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุว่า พรานเบ็ดหย่อนเบ็ดที่มีเหยื่อลงในห้วงน้ำลึก ปลาที่เห็นแก่เหยื่อ กลืนกินเบ็ดนั้น ย่อมถึงความวิบัติถึงความพินาศฉันใด

ในโลกนี้มีเบ็ดอยู่ ๖ ชนิด สำหรับนำสัตว์ทั้งหลายไป สำหรับฆ่าสัตว์ คือ รูปอันพึงจะรู้แจ้งด้วยจักษุอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก อาศัยความใคร่ชวนให้กำหนัด เสียง... กลิ่น... รส... โผฏฐัพพะ... ธรรมารมณ์...

ถ้าภิกษุเพลิดเพลิน สรรเสริญ หมกมุ่นในรูป... เสียง... กลิ่น... รส... โผฏฐัพพะ... ธรรมารมณ์นั้น ภิกษุนี้เรียกว่า กลืนกินเบ็ดของมาร มารใจบาปพึงกระทำได้ตามใจชอบ ฉันนั้น

ถ้าภิกษุไม่เพลิดเพลิน ไม่สรรเสริญ ไม่หมกมุ่นในรูป... เสียง... กลิ่น... รส...โผฏฐัพพะ... ธรรมารมณ์นั้น เรียกว่า ไม่กลืนกินเบ็ดของมาร ได้ทำลายเบ็ด มารย่อมไม่สามารถทำอะไรได้

สัง.สฬา. สมุททวรรค มก. ๒๘/๓๔๒, มจ. ๑๘/๒๑๙, ปส. ๒๘/๒๖๔

๑.๓ ฉัปปาณโกปมสูตร, ฉัปปาณสูตร

ภิกษุผู้เป็นเสี้ยนหนามของชาวบ้าน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เปรียบภิกษุบางรูปอยู่ในบ้านหรืออยู่ในป่า ถูกบุคคลกล่าวท้วงว่า ภิกษุรูปนี้ไม่สะอาด เป็นหนามของชาวบ้าน เหมือนกับบุคคลที่มีแผลพุพองทั้งตัว เข้าไปในป่าหญ้าคา ถูกตำ ถูกบาดตามตัว และตรัสเรื่องอสังวรและสังวร โดยทรงเปรียบอสังวร และสังวรกับคนจับสัตว์ ๖ ชนิด

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเปรียบ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ ที่แล่นไปหา รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ที่น่าใคร่ และไม่น่าใคร่ด้วยใจ สุดแท้แต่ทางใดจะมีกำลังมากกว่า ทำให้ใจแกว่งไปทางนั้น เหมือนคนผูกสัตว์ ๖ ชนิด คือ งู จระเข้ นก สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก ลิง แล้วเอาปลายเชือกทั้งหก มาผูกรวมกัน สัตว์ตัวใดมีกำลังมากกว่า ก็จะดึงสัตว์ทั้งหลายไปในทางนั้น

ภิกษุที่ไม่อบรมกายคตาสติ ใจย่อมถูกดึงไปในทางอายตนะนั้นๆ ชื่อว่า อสังวร

ส่วนภิกษุที่อบรมกายคตาสติให้มาก ใจย่อมไม่ถูกชัดส่ายไปในทางใด เหมือนเอาปลายเชือกที่ผูกสัตว์ทั้งหก มาผูกรวมกันเข้ากับหลักที่ปักแน่น นี้ชื่อว่า สังวร

สัง.สฬา. อาสีวิสวรรค มก. ๒๘/๔๙๗, มจ. ๑๘/๒๖๒, ปส. ๒๙/๒๔

๑.๔ สารีปุตตสัทธิวิหารริกสูตร, สารีปุตตสูตร

ลักษณะประพฤติพรหมจรรย์ได้

พระสารีบุตรบอกถึงเหตุที่ภิกษุบวชตลอดชีวิตไม่ได้ เพราะไม่คุ้มครองทวารอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ไม่ประกอบความเพียร

ส่วนภิกษุที่สำรวมระวังในธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ย่อมสามารถบวชตลอดชีวิตได้

สัง.สฬา. โลกกามคุณวรรค มก. ๒๘/๒๑๓, มจ. ๑๘/๑๔๑, ปส. ๒๘/๑๔๙

๑.๕ พิหารสูตร, วิหารสูตร

ภิกษุเปรียบด้วยแมว

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ ข้อ ๑๑.๓ หน้า ๗๗๐

๑.๖ อาคันตุกภิกษุ

ภิกษุทั้งหลายจำพรรษาในปัจจันตนครอย่างมีความสุขในเดือนแรก พอเดือนที่สอง ปัจจันตนครถูกโจรปล้น ชาวเมืองจึงวุ่นวายอยู่กับการปฏิสังขรณ์ และการป้องกันทั้งภายใน และภายนอกนคร จนไม่มีเวลาบำรุงภิกษุเหล่านั้นให้มีความสุข

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงเตือนให้ภิกษุทั้งหลายรักษาตน เหมือนชาวเมืองที่ป้องกันนครทั้งภายในและภายนอก ใครล่วงขณะย่อมเกิดในนรก

ขณะ คือ การบังเกิดขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ขณะ คือ การเกิดในมัชฌิมประเทศ

ขณะ คือ การได้สัมมาทิฐิ

ขณะ คือ การมีสติคุ้มครองทวารทั้ง ๖ จากอายตนะภายนอก

ขุ.ธ. นิรยวรรค มก. ๔๓/๒๑๔, มจ. ๒๕/๑๓๑, ปส. ๕๒/๘๑

๑.๗ ภิกษุ ๕ รูป

ภิกษุ ๕ รูป รักษาทวารคนละทวาร แล้วเถียงกันว่า ตนรักษาทวารที่รักษาโดยยาก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ทวารทั้งหมดรักษาได้โดยยาก เธอไม่สำรวมในทวารทั้งห้า แม้ในอดีตก็ไม่สำรวม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ราชตระกูลถูกรากษสทั้งหลายจับกิน พระโพธิสัตว์พร้อมด้วยราชโอรสทั้งห้า (อดีตของภิกษุทั้งห้า) จึงเสด็จไปเพื่อยึดราชสมบัติในเมืองตักสิลา แต่ราชโอรสทั้งห้าถูกรากษสจับกินหมด เพราะไม่สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย

ส่วนพระโพธิสัตว์รอดพ้นจากรากษส เพราะความสำรวม และได้เป็นพระราชาในเมืองตักสิลา

ขุ.ธ. ภิกขุวรรค มก. ๔๓/๓๔๑, มจ. ๒๕/๑๔๖, ปส. ๕๒/๑๗๙

๑.๘ ถามถึงความต่างกันแห่งผู้เสวยรส

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ผู้ปราศจากราคะกับผู้ไม่ปราศจากราคะต่างกันอย่างไร

พระนาคเสนทูลตอบว่า ผู้ปราศจากราคะ ยังรับรสอาหาร ยังกินอาหาร แต่ไม่ยินดีในรสอาหาร ส่วนผู้ไม่ปราศจากราคะ ยังยินดีในรสอาหารอยู่

มิลิน. ๑๒๑

๑.๙ อาสีวิสสูตร

อสรพิษ ๔ จำพวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสอุปมาอุปไมยแก่ภิกษุทั้งหลายว่า มีบุรุษผู้หนึ่ง ถูกบังคับให้เลี้ยงดูอสรพิษ ๔ จำพวก บุรุษนั้นกลัวตายจึงหนีไป มีเพชฌฆาต ๕ คน ไล่ติดตามบุรุษนั้นไป หมายว่า ถ้าพบบุรุษนั้นเมื่อไร ก็จะฆ่าเสียบุรุษนั้นกลัวอสรพิษ และเพชฌฆาตทั้งห้า จึงหนีต่อไปอีก

เพชฌฆาตคนที่หก เหาะได้ ออกติดตามตั้งใจว่า หากพบบุรุษนั้น ณ ที่ใดก็จะฆ่าเสียในที่นั้น บุรุษนั้นก็หนีต่อไปเรื่อยๆ จนพบบ้านร้างหลังหนึ่ง จึงเข้าไปอาศัยหลบซ่อนอยู่ ภายหลังทราบว่า มีโจรร้ายเข้ามาในบ้านร้างหลังนี้เสมอจึงหนีไปอีก จนกระทั่งได้พบห้วงน้ำใหญ่แห่งหนึ่ง ทราบว่า ณ ฝั่งตรงข้ามเป็นที่ปลอดภัย จึงพยายามเกาะแพข้ามไปจนถึงฝั่งนั้น เมื่อขึ้นบกได้แล้ว จึงไปบวชเป็นพราหมณ์

คำว่าอสรพิษ ๔ เป็นชื่อของธาตุ ๔ เพชฌฆาต ๖ เป็นชื่อแห่งอุปาทานขันธ์ ๕ และนันทิราคะ บ้านร้างเป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖ โจรเป็นชื่ออายตนะภายนอก ๖ ข้ามฝั่งไปเป็นพราหมณ์เป็นชื่อของพระอรหันต์

สัง.สฬา. อาสีวิสวรรค มก. ๒๘/๓๖๖, มจ. ๑๘/๒๓๖, ปส. ๒๘/๒๙๔

๑.๑๐ ดูมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม

ข้อ ๓ อาหารเป็นที่สบาย หน้า ๑๗๒

๑.๑๑ ดูมงคลที่ ๓๒ ประพฤติพรหมจรรย์

ข้อ ๑๓ เหตุให้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้นาน หน้า ๙๐๒

๒. โทษของการไม่สำรวมอินทรีย์

๒.๑ ตัวอย่างและโทษของการไม่สำรวมระวังตา

๒.๑.๑ กิมปักกชาดก

โทษของกาม

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันจะสึก เพราะเห็นสตรีคนหนึ่งระหว่างบิณฑบาต พระพุทธองค์ทรงเปรียบกามคุณเหมือนผลกิมปักกะ (ผลไม้มีพิษชนิดหนึ่ง) เมื่อบุคคลกินเข้าไปแล้วย่อมถึงแก่ความตาย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นนายกองเกวียน เดินทางพร้อมบริวารมาถึงปากดง เตือนบริวารไม่ให้กินผลไม้ ถ้าจะกินให้มาถามก่อน เพราะผลไม้บางชนิดมีพิษ

บางพวกเห็นต้นกิมปักกะ คิดว่าเป็นต้นมะม่วง จึงพากันกิน แต่บางพวกไปถามพระโพธิสัตว์ก่อน จึงรอดตาย พวกที่เพิ่งกินได้รับการเยียวยารักษาจนหาย ส่วนพวกที่กินเข้าไปก่อนถึงแก่ความตาย จบพระธรรมเทศนาภิกษุรูปนั้นได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า บริษัทในครั้งนั้น ได้มาเป็นพุทธบริษัท ส่วนนายกองเกวียนคือ เราตถาคต

ขุ.ชา. อปายิมหวรรค มก. ๕๖/๒๙๓, มจ. ๒๗/๓๕, ปส. ๖๕/๒๑๕

๒.๑.๒ สังกัปปราคชาดก

ลูกศร คือกิเลส

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุผู้เห็นมาตุคามแต่งตัวไม่เรียบร้อย แล้วกระสันอยากสึก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ เกิดสลดใจที่บิดามารดาหาทรัพย์ไว้มาก ตายแล้วก็เอาอะไรไปไม่ได้ จึงออกบวชเป็นดาบสอยู่ที่ป่าหิมพานต์ ทำอภิญญาและฌานให้เกิด

วันหนึ่ง เหาะไปบิณฑบาตในเมือง พระราชาทรงนิมนต์ให้พักอยู่ในอุทยาน

ต่อมา พระราชาเสด็จออกไปปราบจราจล ดาบสเหาะมารับภิกษาผิดเวลาไปมาก จนมเหสีซึ่งนุ่งห่มผ้าอย่างหลวมๆ ทรงรอถวายภิกษุอยู่เผลอหลับไป เมื่อดาบสเหาะมาถึง มเหสีทรงตกพระทัยรีบลุกขึ้น ผ้าที่ห่มได้หลุดออก ดาบสเห็นจึงเกิดกามกิเลส ฌานเสื่อมลง ดาบสเกิดกามวิตกจนล้มป่วย

เมื่อพระราชาเสด็จมาเยี่ยม ดาบสเกิดสังเวช ทำฌานให้เกิดเหาะกลับไปป่าหิมพานต์

จบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้อยากสึกได้บรรลุอรหัตผล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ในครั้งนี้ ส่วนดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. สังกัปปวรรค มก. ๕๘/๑, มจ. ๒๗/๑๒๐, ปส. ๖๖/๒

๒.๑.๓ ปูติมังสชาดก

โทษของการมองในเวลาที่ไม่ควรมอง

พระบรมศาสดาตรัสสอนภิกษุทั้งหลายในเรื่องการมอง ไม่ให้ถือนิมิตในรูป ทรงสอนให้ภิกษุอยู่ในอารมณ์ คือ สติปัฏฐาน ๔ อริยมรรคมีองค์ ๘ โลกุตรธรรม ๙ จึงไม่เสื่อมจากอารมณ์ แต่ถ้ามองรูปโดยถือเอาสุภนิมิต ก็จะเสื่อมจากอารมณ์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่ สุนัขจิ้งจอกกับนางสุนัขจิ้งจอกเสื่อมจากอาหาร เพราะเมื่อมันกินแพะจนกระทั่งเหลือนางแพะตัวฉลาด

สุนัขจิ้งจอกให้นางสุนัขจิ้งจอกไปตีสนิทกับนางแพะ และตนเองทำเป็นตายให้นางสุนัขจิ้งจอกล่อนางแพะเข้ามา

ขณะที่นางแพะยังเข้ามาไม่ถึง สุนัขจิ้งจอกซึ่งรออย่างกระวนกระวายใจ ได้ผงกหัวขึ้นชำเลืองดู

นางแพะเห็นดังนั้น จึงวิ่งหนีไป เหมือนภิกษุที่มองในกาลที่มิควรมอง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า รุกขเทวดาผู้เห็นเหตุการณ์ในครั้งนั้น ได้เป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๗๓๐, มจ. ๒๗/๓๑๗, ปส. ๖๗/๑๑๑

๒.๑.๔ รูปของหญิงครอบงำจิต

ภิกษุชรารูปหนึ่งไม่สำรวม ยึดเอานิมิตของมเหสีของพระราชาพระองค์หนึ่ง จนถึงความเป็นบ้า แม้มเหสีนั้นทิวงคตแล้ว ภิกษุชรานั้นก็ไม่เชื่อ

ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งไม่สำรวม แลดูหญิงคนหนึ่ง หญิงนั้นก็แลดูภิกษุ ทั้งสองถูกไฟคือราคะ ตั้งขึ้นในทรวง แผดเผาจนสิ้นชีวิตไปด้วยกัน

ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งเข้าไปบิณฑบาต ไม่สำรวม ยึดเอานิมิตของหญิงคนหนึ่ง กลับมาที่อยู่ของตน ต่อมามีผู้นำผ้านุ่งของนางมาแจ้งให้ทราบว่า นางตายแล้ว ภิกษุนั้นคิดว่า หญิงนั้นตายเพราะตน จึงถูกไฟราคะตั้งขึ้นแผดเผาจนสิ้นชีวิต

อัง.เอกก. รูปาทิวรรค มก. ๓๒/๓๔, มจ. ๒๐/๑, ปส. ๓๓/๒๒

๒.๑.๕ มุทุลักขณชาดก

ฤาษีเหาะมาสู่วัง เห็นพระเทวีจึงเสื่อมจากฌาน

พระบรมศาสดาทรงปรารภสภาวธรรมที่ทำให้คนเศร้าหมอง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ออกบวชเป็นฤาษี ถึงพร้อมด้วยอภิญญาและสมาบัติ พระราชาแคว้นพาราณสีทรงเลื่อมใส อาราธนาให้ท่านพำนักในพระราชอุทยาน

คราวหนึ่ง พระราชาเสด็จไปปราบปรามปัจจันตชนบท จึงตรัสสั่งพระมเหสีให้ปรนนิบัติพระผู้เป็นเจ้าแทนพระองค์

วันหนึ่ง พระเทวีเตรียมอาหารสำหรับฤาษีเสร็จ ก็ประทับเอนกายรออยู่ พระฤาษีออกจากฌานเหาะไปสู่วัง

เมื่อพระเทวีทราบว่า ฤาษีมาแล้ว จึงรีบเสด็จลุกขึ้น ขณะนั้นผ้าทรงได้หลุดลง

ฤาษีแลเห็นพระเทวีตรงช่องพระแกล ยังให้กามกิเลสกำเริบ ฌานของท่านก็เสื่อม ไม่บริโภคอาหารที่พระนางถวาย นอนซมอยู่ในบรรณศาลาถึง ๗ วัน

เมื่อพระราชาทรงทราบ จึงพระราชทานพระนางพร้อมทั้งเรือนร้างให้ พระเทวีทรงแกล้งใช้ให้พระฤาษีทำการงานทุกอย่างในเรือน กล่าวว่า ท่านไม่รู้ตัวว่าเป็นสมณะหรือเป็นพราหมณ์เลยหรือ

ฤาษีโพธิสัตว์กลับได้สติ ละความปรารถนาในพระนางได้แล้ว จึงถวายพระเทวีคืนแด่พระราชา แล้วไปสู่ป่าหิมพานต์เจริญพรหมวิหารไม่เสื่อมจากฌาน ไปบังเกิดในพรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ พระเทวีได้มาเป็นพระอุบลวรรณาเทวี ส่วนฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อิตถีวรรค มก. ๕๖/๑๔๖, มจ. ๒๗/๒๗, ปส. ๖๕/๑๖๔

๒.๒ ตัวอย่างและโทษของการไม่สำรวมระวังหู

๒.๒.๑ มหาโมรชาดก

พญานกยูงได้ยินเสียงนางนกยูงจึงติดบ่วง

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญานกยูงมีขนสีทอง เมื่อเจริญวัย ได้หนีฝูงนกยูงไปอยู่ที่ภูเขาลูกหนึ่ง และได้สวดพระปริตรเพื่อคุ้มครองป้องกันตน ทั้งเวลากลางวันและกลางคืน

นายพรานมาคอยดักจับ เพื่อจะนำไปถวายพระราชา นายพรานไปดักจับอยู่ถึง ๖ ชั่วคน จนตายกันหมด ส่วนนายพรานคนที่ ๗ รอดักจับอยู่ ๗ ปี ไม่สามารถจับได้ นายพรานจึงไปดักนางนกยูงตัวหนึ่งมาฝึก

เมื่อพญานกยูงทองได้ยินเสียงของนางนกยูง กิเลสที่ราบเรียบตลอด ๗๐๐ ปี เกิดฟุ้งขึ้น พญานกยูงกระวนกระวายด้วยอำนาจกิเลสไม่สวดพระปริตร บินไปหานางนกยูง จึงติดบ่วงที่นายพรานดักเอาไว้

พญานกยูงทองแสดงธรรมให้นายพรานเกิดความสลดใจ และได้บรรลุปัจเจกโพธิญาณในที่สุด พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าในครั้งนั้นปรินิพพาน ส่วนพญานกยูงคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ปกิณณกนิบาต มก. ๖๐/๔๕๓, มจ. ๒๗/๔๔๕, ปส. ๖๕/๓๙๖

๒.๒.๒ อรรถกถามหาสกุลุทายิสูตร

สามเณรได้สมาบัติลาสิกขา

พระเถระผู้เป็นขีณาสพรูปหนึ่งไปไหว้พระมหาเจดีย์และมหาโพธิ์กับสามเณรผู้ถือภัณฑะ ผู้ได้สมาบัติ

พระเถระพยากรณ์ว่า สามเณรจะไม่อาจรักษาอิทธานุภาพไว้ได้ สามเณรครั้นเมื่อเสื่อมฤทธิ์ จะดื่มน้ำซาวข้าวด้วยมือของหญิงทอหูกตาบอดข้างเดียว

ต่อมา สามเณรได้ยินธิดาช่างหูกร้องเพลงอยู่ในสระน้ำก็มีจิตปฏิพัทธ์ จึงลาสิกขาไปอยู่กินกับหญิงธิดาช่างหูก อยู่ด้วยกันไม่นาน ก็ทำร้ายธิดาช่างหูก ด้วยการขว้างกระสวยโดนลูกตา

นายหนุ่มนั้นก็ร้องไห้เสียใจ นึกถึงคำทำนายของพระอุปัชฌาย์ เขาทำงานหนักจนตัวดำเหมือนถ่าน ทำให้ภิกษุสามเณรหัวเราะเขา เขาจึงกล่าวว่า เพราะตนประมาท จึงเสื่อมจากฤทธิ์พินาศถึงปานนี้

ม.ม. ปริพพาชกวรรค มก. ๒๐/๕๘๕

๒.๒.๓ มโนรถปูรณี

เสียงของหญิง

พระบรมศาสดาตรัสว่า เสียงของหญิงนั้นย่อมครอบงำจิตของบุรุษ และตรัสเรื่องปูทอง นกยูงทอง และภิกษุหนุ่มมีใจความว่า มีพญาช้างโขลงใหญ่ไปอาบน้ำในสระ และมีปูทองใหญ่ตัวหนึ่ง คอยเอาก้ามจับสัตว์ที่มาเล่นน้ำให้อยู่ในอำนาจของตน เมื่อปูทองหนีบเท้าพญาช้างได้ แต่พญาช้างผู้สมบูรณ์ด้วยกำลัง และมีสติจึงไม่ร้อง รอจนช้างทั้งหมดเล่นน้ำแล้วก็หนีไป ฝ่ายภรรยาช้างอ้อนวอนปูทอง เมื่อปูทองได้ยินเสียงหญิงก็คลายก้ามออก พญาช้างได้โอกาสกระทืบปูทองแหลกคาเท้า

อีกเรื่องหนึ่ง นกยูงทองมีอายุอยู่ ๗๐๐ ปี นกยูงสวดพระปริตรทุกวัน มีอยู่วันหนึ่ง ได้ยินเสียงของนางนกยูงที่นายพรานเอามาล่อ ไม่ยอมสวดพระปริตร จึงติดบ่วงนายพราน และภิกษุหนุ่มถูกเสียงของหญิงครอบงำจิตถึงกับย่อยยับ

อัง.เอกก. รูปาทิวรรค มก. ๓๒/๓๖, มจ. ๒๐/๑, ปส. ๓๓/๒๔

๒.๓ ตัวอย่างและโทษของการไม่สำรวมระวังจมูก

๒.๓.๑ อุปสิงฆบุปผชาดก

ภิกษุยืนดมกลิ่นดอกไม้ถูกรุกขเทวดาตักเตือน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๔.๙ หน้า ๕๓๓

๒.๓.๒ ปทุมปุปผสูตร

ภิกษุขโมยกลิ่นปทุม

ภิกษุรูปหนึ่งลงสู่สระโบกขรณี สูดดมดอกปทุม เทวดาผู้อยู่ในแนวป่ามีความเอ็นดู จึงตักเตือนภิกษุว่า การดมกลิ่นเป็นองค์แห่งขโมย

ภิกษุนั้นกล่าวว่า ไม่ได้หัก หรือนำดอกปทุมไป

เทวดาจึงบอกว่า จะไม่กล่าวถึงคนที่มากด้วยกิเลส แต่บาปเล็กน้อย ย่อมปรากฏเหมือนมากแก่ผู้แสวงหาไตรสิกขา

ภิกษุนั้นได้คิด เกิดความสลดใจ ปวารณาให้เทวดาว่ากล่าวได้ในโอกาสต่อไป

สัง.ส. วนสังยุต มก. ๒๕/๓๘๐, มจ. ๑๕/๓๓๕, ปส. ๒๔/๒๗๘

๒.๔ ตัวอย่างและโทษของการไม่สำรวมระวังลิ้น

ดูมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๔ อาหารไม่เป็นที่สบาย หน้า ๑๗๖

๒.๕ ตัวอย่างและโทษของการไม่สำรวมระวังความคิด

๒.๕.๑ สิคาลชาดก

สุนัขเข้าไปอยู่ในท้องช้าง

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป ที่เกิดกามวิตกว่า ไม่ให้ภิกษุตรึกถึง กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ให้ละเสียเพราะจะทำให้เกิดความเสื่อม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เป็นสุนัขจิ้งจอก ด้วยความโลภ จึงเข้าไปอาศัยอยู่ในท้องของซากช้างทางช่องทวาร กินเนื้อในท้องช้างเป็นอาหาร

พอฤดูแล้งมาถึง ซากช้างก็เหี่ยวแห้งหดตัว ช่องที่เข้าไปก็ปิดสนิทจนมืดมิด สุนัขจิ้งจอกออกจากท้องช้างไม่ได้ ได้รับความทุกข์ทรมานปางตาย เพราะอดอาหารหลายวัน

เมื่อฝนตกลงมาซากช้างก็ชุ่มน้ำ ช่องทางเข้าก็ขยายตัว สุนัขจิ้งจอกจึงออกมาได้ เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุ ๕๐๐ รูปนั้น ได้บรรลุอรหัตผล

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. กกัณฏกวรรค มก. ๕๖/๕๙๑, มจ. ๒๗/๕๘, ปส. ๖๕/๓๖๖

๒.๕.๒ พระนางมัลลิกาเทวี

ระลึกถึงกรรมชั่วตอนสิ้นใจไปเกิดในอบาย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๓.๔.๔.๑๑.๒ หน้า ๔๓๓

๒.๕.๓ พระติสสเถระ

มีจิตเยื่อใยในจีวร มรณภาพแล้วไปเกิดเป็นเล็น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๓.๔.๔.๑๑.๑ หน้า ๔๓๓

๒.๕.๔ พระโสไรยเถระ

เพศชายกลับเป็นหญิงเพราะคิดไม่ดีกับพระเถระ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๕.๖ หน้า ๓๓๘

๒.๕.๕ ดูมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ

ข้อ ๑๐ การตั้งตนไม่ชอบ หน้า ๒๕๖

๒.๕.๖ ดูมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม

ข้อ ๓.๔.๔.๑๑ กรรมใกล้ตายฝ่ายอกุศล หน้า ๔๓๓

๓. คุณของธุดงค์

๓.๑ คุณ ๑๐ ประการ ของการอยู่โคนไม้ โทษของบรรณศาลา ๘ ประการ

คุณ ๑๐ ประการ ของการอยู่โคนไม้ คือ

๑. เข้าอยู่ได้เลย
๒. รักษาน้อย
๓. ไม่ต้องถูกปลุกให้ลุก
๔. ไม่ปกปิดข้อครหา
๕. ไม่ทำร่างกายให้อืดอัด
๖. ไม่ต้องหวงแหนไว้
๗. ไม่อาลัยเมื่อจากไป
๘. ไม่มีการไล่เพราะทำความสะอาด
๙. ผู้อยู่มีปีติอิ่มเอิบใจ
๑๐. ไม่ห่วงใยเพราะโคนไม้หาได้ง่าย

โทษของบรรณศาลา ๘ ประการ คือ

๑. การเริ่มต้น (เข้าอยู่) ยาก

๒. ต้องซ่อมแซม

๓. ต้องถูกปลุกให้ลุกสำหรับพระผู้แก่กว่า

๔. ทำให้ร่างกายอ่อนแอ

๕. อาจทำชั่วเพราะมีที่ปกปิด

๖. เกิดการหวงแหน

๗. แสดงว่าต้องมีคู่

๘. เป็นของสาธารณะทั่วไปแก่คน สัตว์ มีเล็น เลือด ตุ๊กแก

ขุ.อป. พุทธวรรค มก. ๗๐/๒๙, ปส. ๘๐/๑๕

๓.๒ นาคสูตร

การหาความสงบของพญาช้างกับการปฏิบัติของภิกษุ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยเปรียบเทียบช้างตัวประเสริฐที่ปลีกออกจากหมู่ช้าง ซึ่งคอยแต่จะแก่งแย่งกันออกหาอาหาร และกระทบกระทั่งกัน เมื่อช้างตัวประเสริฐปลีกตัวออกมาอยู่ตัวเดียว ได้รับความสุขสบายทั้งกายและใจ

เช่นเดียวกับภิกษุซึ่งคลุกคลีกับภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ฯลฯ เมื่อภิกษุปลีกตัวออกจากหมู่ไปอยู่ผู้เดียว อยู่เสนาสนะอันสงัด ละความโลภ ความโกรธ ละนิวรณ์ ๕ ประการ ย่อมบรรลุฌานต่างๆ ตามลำดับ จนกระทั่งสิ้นอาสวกิเลส

อัง.นวก. มหาวรรค มก. ๓๗/๘๖๘, มจ. ๒๓/๕๒๐, ปส. ๔๓/๒๓๘

๓.๓ อารัญญิกสูตร

ภิกษุผู้อยู่ป่า ๕ จำพวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เรื่องภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตรว่า มี ๕ จำพวก คือ

๑. เพราะโง่เขลา หลงงมงาย

๒. เพราะปรารถนาลามก ถูกความอยากครอบงำ

๓. เพราะเป็นบ้าจิตฟุ้งซ่าน

๔. เพราะพระบรมศาสดาและพระสาวกทั้งหลายสรรเสริญ

๕. เพราะความปรารถนาน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงัด เพราะต้องการข้อปฏิบัติอันดีงาม

พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญการอยู่ป่าเป็นวัตรในข้อสุดท้าย

อัง.ปัญจก. อรัญญวรรค มก. ๓๖/๓๙๕, มจ. ๒๒/๓๐๙, ปส. ๔๐/๒๓๖

๓.๔ ปัตตปิณฑิกสูตร

ภิกษุผู้ถือฉันเฉพาะในบาตร ๕ จำพวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เรื่องภิกษุผู้ถือฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตรว่ามี ๕ จำพวก คือ

๑. เพราะโง่เขลาหลงงมงาย

๒. เพราะปรารถนาลามกถูกความอยากครอบงำ

๓. เพราะเป็นบ้าจิตฟุ้งซ่าน

๔. เพราะพระบรมศาสดาและพระสาวกทั้งหลายสรรเสริญ

๕. เพราะความปรารถนาน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความสงัด ความเป็นผู้มีข้อปฏิบัติอันงาม พระบรมศาสดาทรงสรรเสริญการฉันเฉพาะในบาตรในข้อสุดท้าย

อัง.ปัญจก. อรัญญวรรค มก. ๓๖/๓๙๙, มจ. ๒๒/๓๑๓, ปส. ๔๐/๒๓๗

๓.๕ คุณธุดงค์ ๒๘ ประการ องค์ ๑๘ ของผู้สมาทานธุดงค์ ผู้ควรแก่ธุดงคคุณ ๑๐

คุณของธุดงค์ ๒๘ ประการ คือ

๑. เลี้ยงชีพบริสุทธิ์

๒. ให้ผลเป็นสุข

๓. เป็นของไม่มีโทษ

๔. บำบัดความทุกข์

๕. เป็นของไม่มีภัย

๖. เป็นของไม่เบียดเบียน

๗. มีแต่เจริญฝ่ายเดียว

๘. ไม่มีมารยา หลอกลวง

๙. ไม่ขุ่นมัว

๑๐. เป็นเครื่องป้องกัน

๑๑. ให้สำเร็จสิ่งที่ปรารถนา

๑๒. กำจัดเสียซึ่งศัสตรา

๑๓. มีประโยชน์ในทางสำรวม

๑๔. สมควรแก่สมณะ

๑๕. สงบนิ่ง

๑๖. หลุดพ้น

๑๗. เป็นเหตุให้สิ้นราคะ

๑๘. ระงับโทสะ

๑๙. ทำให้โมหะพินาศ

๒๐. กำจัดมานะ
๒๑. เป็นเหตุตัดวิตกชั่ว
๒๒. ทำให้ข้ามสงสัย
๒๓. กำจัดความเกียจคร้าน
๒๔. กำจัดความไม่ยินดีในธรรม
๒๕. ทำให้อดทน
๒๖. เป็นของชังไม่ได้
๒๗. เป็นของหาประมาณมิได้
๒๘. ทำให้สิ้นทุกข์ทั้งปวง

องค์ ๑๘ ของผู้สมาทานธุดงค์ คือ
๑. มีมารยาทบริสุทธิ์
๒. มีปฏิปทาบริบูรณ์
๓. รักษากาย วาจาดี
๔. มีใจบริสุทธิ์ดี
๕. ประคองความเพียรดี
๖. ระงับความกลัว
๗. ปราศจากอัตตานุทิฐิ
๘. ระงับความอาฆาต
๙. มีจิตเมตตา
๑๐. รอบรู้อาหาร
๑๑. เป็นที่เคารพแห่งสัตว์ทั้งปวง
๑๒. เป็นผู้รู้จักพอดีในโภชนะ
๑๓. เป็นผู้ประกอบเนืองๆ ซึ่งความเพียร
๑๔. ไม่ห่วงที่อยู่
๑๕. อยู่ที่ไหนสบายก็อยู่ที่นั่น
๑๖. เกลียดชังความชั่ว
๑๗. ยินดีในวิเวก
๑๘. ไม่ประมาทเนืองๆ

ผู้ควรแก่ธุดงคคุณ ๑๐ คือ
๑. ผู้มีศรัทธา
๒. ผู้มีหิริ
๓. ผู้มีความอดทน
๔. ผู้ไม่คดโกง
๕. ผู้อยู่ในอำนาจเหตุผล
๖. ผู้ไม่ละโมบ

๗. ผู้ใคร่ต่อการศึกษา
๘. ผู้มีใจมั่นคง
๙. ผู้ไม่ชอบยกโทษผู้อื่น
๑๐. ผู้อยู่ด้วยเมตตา

มิลิน. ๔๐๙

๓.๖ คุณอันประเสริฐ ๓๐ ของผู้บำเพ็ญธุดงค์

๑. มีจิตเมตตาอ่อนโยน
๒. กำจัดกิเลส
๓. กำจัดมานะทิฐิ
๔. มีศรัทธาตั้งมั่น
๕. ได้ความร่าเริง ดีใจง่าย
๖. ได้สมบัติอันเป็นสุข
๗. อบรมด้วยกลิ่นหอมคือศีล
๘. เป็นที่รักของมนุษย์และเทวดา
๙. ได้กำลังแห่งพระขีณาสพ
๑๐. เป็นที่ปรารถนาของพระอริยบุคคล
๑๑. เป็นที่สรรเสริญของมนุษย์และเทวดา
๑๒. เป็นที่กราบไหว้ของพวกอสูร
๑๓. เป็นที่สรรเสริญของผู้หาค่ามิได้
๑๔. เป็นผู้ไม่ติดอยู่ในโลก
๑๕. เป็นผู้เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย
๑๖. เป็นผู้สำเร็จประโยชน์อันประเสริฐ
๑๗. เป็นผู้มีส่วนแห่งปัจจัยอันไพบูลย์
๑๘. เป็นผู้ไม่ห่วงใยในที่อยู่ ที่นอน
๑๙. เป็นผู้อยู่ฌานอันประเสริฐ
๒๐. เป็นผู้ตัดคติทั้งปวงเสียได้
๒๑. มั่นอยู่ในธรรมอันไม่กำเริบ
๒๒. บริโภคไม่มีโทษ
๒๓. เป็นผู้หลุดพ้นจากคติ
๒๔. เป็นผู้ข้ามความสงสัยทั้งปวง
๒๕. เป็นผู้เพ่งต่อวิมุตติ
๒๖. เป็นผู้เข้าถึงซึ่งเครื่องป้องกัน
๒๗. ตัดอนุสัยเสียได้
๒๘. สิ้นอาสวะทั้งปวง

๒๙. ได้สุขสมบัติอันประเสริฐ
๓๐. ประกอบด้วยสมณคุณ

มิลิน. ๔๑๗

๓.๗ ชิณณสูตร

ภิกษุผู้ชรากับการนุ่งห่มผ้าบังสุกุล

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่พระมหากัสสปะ ผู้ชรานุ่งห่มผ้าบังสุกุล ซึ่งหนักและไม่สบายกายให้ใช้ผ้าที่คฤหบดีถวาย

พระมหากัสสปะกราบทูลว่า ตนประพฤติและกล่าวสรรเสริญวัตรเหล่านี้ คือ การอยู่ป่าเป็นวัตร เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ทรงไตรจีวรเป็นวัตร มักน้อย สันโดษ สงัดจากหมู่ ไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ปรารภความเพียร

พระบรมศาสดาทรงถามถึงสาเหตุที่ประพฤติวัตรเหล่านี้

พระเถระทูลตอบว่า เพราะเห็นประโยชน์ ๒ ประการ คือ เล็งเห็นการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันที่อาศัยความสงบในป่า มีใจที่ปลอดกังวล และอนุเคราะห์ประชุมชนในภายหลังที่จะปฏิบัติตาม

สัง.นิ. กัสสปสังยุต มก. ๒๖/๕๖๑, มจ. ๑๖/๒๔๑, ปส. ๒๖/๒๐

๓.๘ ประวัติพระมหากัสสปเถระ

ผู้เป็นเลิศด้านธุดงค์

ในสมัยของพระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า อุบาสกชื่อ เวเทหะ ปรารถนาจะได้ตำแหน่งเอตทัคคะผู้เป็นยอดกว่าภิกษุทั้งหลาย ด้านธุดงค์และสอนเรื่องธุดงค์ เหมือนกับพระมหานิสภเถระ จึงบำเพ็ญมหาทานเพื่อตำแหน่งนั้น

พระบรมศาสดาทรงอนุโมทนา และประทานพร หลังจากละอัตภาพนั้น อุบาสกเวียนตายเกิดในโลกมนุษย์และสวรรค์ ทำบุญกุศลถวายทานทั้งหลายแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระปัจเจกพุทธเจ้าหลายพระองค์

มาถึงสมัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย อุบาสกเกิดในตระกูลพราหมณ์ ชื่อว่า ปิปผลิมาณพ ในกัสสปโคตร พอเจริญวัย ปิปผลิมาณพจำต้องแต่งงานกับนางภัททกาปิลานี ทั้งสองประพฤติพรหมจรรย์โดยตลอด เมื่อบิดามารดาตายไป ทั้งสองออกบวชในพระพุทธศาสนา ไม่นานก็บรรลุอรหัตผลทั้งคู่

ส่วนปิปผลิซึ่งเรียกอีกนัยว่า พระมหากัสสปะ ได้รับการแต่งตั้งจากพระบรมศาสดาในตำแหน่งเอตทัคคะทางด้านธุดงค์ และสอนเรื่องธุดงค์

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๒๗๕, มจ. ๒๐/๒๕, ปส. ๓๓/๒๒๓

๓.๙ ทุฏฐัฏฐกสุตตนิทเทสที่ ๓ ศีลและวัตร

ธุดงค์ ๑๓

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๙ มีวินัย ข้อ ๑.๑ หน้า ๒๘๑

มงคลที่ ๓๒
ประพฤติพรหมจรรย์

๑. ประเภทของผู้ผูกพันกับกาม

๑.๑ มหาสัจจกสูตร

อุปมาไม้ที่นำไปสีไฟ

พระบรมศาสดาตรัสแก่อัคคเวสสนะเรื่อง อุปมา ๓ ข้อ ไว้ว่า

๑. ไม้สดชุ่มยาง แช่น้ำ เอามาทำไม้สีไฟ สีไฟไม่ติด อุปมาดั่งสมณพราหมณ์ยังมิได้หลีกออกจากกาม พอใจในกาม ย่อมไม่ควรเพื่อการตรัสรู้ธรรม

๒. ไม้สดชุ่มยาง วางไว้บนบกไกลจากน้ำ เอามาทำไม้สีไฟ สีไฟไม่ติด อุปมาดั่งสมณพราหมณ์หลีกออกจากกามแต่ทางกาย แต่ยังมีความพอใจในกาม ย่อมไม่ควรเพื่อการตรัสรู้ธรรม

๓. ไม้ที่แห้งสนิท วางไว้บนบกไกลจากน้ำ เอามาทำไม้สีไฟ สีไฟติด อุปมาดั่งสมณพราหมณ์หลีกออกจากกาม ละความพอใจในกาม ย่อมควรเพื่อการตรัสรู้ธรรม

ม.มู. มหายมกวรรค มก. ๑๙/๑๑๗, มจ. ๑๒/๔๑๐, ปส. ๑๘/๒๗๒

๑.๒ นิวาปสูตร

ฝูงเนื้อกับสมณพราหมณ์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ ข้อ ๑.๖ หน้า ๗๔๓

๒. ภิกษุกับมาตุคาม

๒.๑ ปฐมโยธาชีวสูตร

นักรบอาชีพ ๕ จำพวก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๑.๒.๑ หน้า ๔๘๒

๒.๒ ทุติยโยธาชีวสูตร

นักรบและภิกษุ ๕ จำพวก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๘ ทำงานไม่มีโทษ ข้อ ๑.๒.๒ หน้า ๔๘๒

๒.๓ ปฐมพันธนสูตร, ทุติยพันธนสูตร

หญิงผูกชาย ชายผูกหญิง

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า หญิงย่อมผูกชายไว้ด้วยอาการ ๘ อย่าง คือ

๑. ด้วยรูป
๒. ด้วยการยิ้มแย้ม
๓. ด้วยคำพูด
๔. ด้วยเพลงขับ
๕. ด้วยการร้องไห้
๖. ด้วยอากัปกิริยา
๗. ด้วยของกำนัล
๘. ด้วยผัสสะ

หญิงย่อมผูกชายด้วยอาการอย่างนี้ และชายย่อมผูกหญิงด้วยอาการ ๘ อย่าง คือ

๑. ด้วยรูป
๒. ด้วยการยิ้มแย้ม
๓. ด้วยคำพูด
๔. ด้วยเพลงขับ
๕. ด้วยการร้องไห้
๖. ด้วยอากัปกิริยา
๗. ด้วยของกำนัล
๘. ด้วยผัสสะ

สัตว์ที่ถูกผูกด้วยอาการ ๘ อย่างนี้ ชื่อว่า ถูกผูกด้วยบ่วง

อัง.อัฏฐก. มหาวรรค มก. ๓๗/๓๙๗, มจ. ๒๓/๒๔๔, ปส. ๔๒/๒๔๕

๒.๔ สังโยคสูตร

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า สังโยคะ และวิสังโยคะ คือผู้หญิงสนใจสภาพแห่งหญิงในภายใน กิริยาท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียง และเครื่องประดับของหญิง เขาย่อมพอใจในสภาพของตนนั้นแล้ว ย่อมสนใจถึงสภาพของชายในภายนอก กิริยาท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียง เครื่องประดับของชาย ย่อมยินดีพอใจในสภาพของชายนั้นๆ แล้ว ย่อมมุ่งหวัง สมาคมกับชายและสุขโสมนัสที่เกิดเพราะสมาคมกับชายเป็นเหตุ

ส่วนชายย่อมสนใจสภาพแห่งชายในภายใน กิริยาท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียง และเครื่องประดับ เขาย่อมพอใจในสภาพของตนนั้นแล้ว ย่อมสนใจถึงสภาพของหญิงในภายนอก กิริยาท่าทาง ความไว้ตัว ความพอใจ เสียง เครื่องประดับของหญิง ย่อมยินดีพอใจในสภาพของหญิงนั้นๆ แล้ว ย่อมมุ่งหวังสมาคมกับหญิง และสุขโสมนัสที่เกิด เพราะสมาคมกับหญิงเป็นเหตุ

อัง.สัตตก. มหายัญญวรรค มก. ๓๗/๑๓๖, มจ. ๒๓/๘๕, ปส. ๔๒/๘๐

๒.๕ สังกิตสูตร

ธรรมที่ทำให้น่ารังเกียจ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นที่รังเกียจ สงสัยว่าเป็นบาป คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. ย่อมเป็นผู้คบหาหญิงแพศยา
๒. ย่อมเป็นผู้คบหาหญิงหม้าย
๓. ย่อมเป็นผู้คบหาสาวเทื้อ
๔. ย่อมเป็นผู้คบหาบัณเฑาะก์
๕. ย่อมเป็นผู้คบหาภิกษุณี

อัง.ปัญจก. ผาสุวิหารวรรค มก. ๓๖/๒๓๔, มจ. ๒๒/๑๗๖, ปส. ๔๐/๑๕

๒.๖ วิธีปฏิบัติต่อสตรี

พระบรมศาสดาตรัสวิธีปฏิบัติในสตรีแก่พระอานนท์ว่า

๑. ไม่ดู
๒. เมื่อมีการดู ก็ไม่พูด
๓. เมื่อมีการพูด พึงตั้งสติไว้

ที.ม. มก. ๑๓/๓๐๙, มจ. ๑๐/๑๕๑, ปส. ๑๓/๓๙๐

๒.๗ ทุติยกุลุปกสูตร

โทษแห่งการคลุกคลีในสกุลเกินเวลา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ ข้อ ๑๑.๗ หน้า ๗๗๑

๒.๘ ปฐมกุลุปกสูตร

ภิกษุเข้าไปสู่สกุลมีโทษ ๕ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ ข้อ ๑๑.๖ หน้า ๗๗๐

๒.๙ อมนาปสูตร

มาตุคามมีองค์ ๕ เป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจของบุรุษ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุว่า มาตุคามผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ย่อมไม่เป็นที่ชอบใจของบุรุษโดยส่วนเดียว คือ

๑. รูปไม่สวย
๒. ไม่มีโภคทรัพย์สมบัติ

๓. ไม่มีมารยาท
๔. เกียจคร้าน
๕. ไม่ได้บุตรเพื่อเขา

มาตุคามผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ย่อมเป็นที่ชอบใจของบุรุษ คือ

๑. มีรูปสวย
๒. มีโภคทรัพย์สมบัติ
๓. มีมารยาท
๔. ขยันไม่เกียจคร้าน
๕. ได้บุตรเพื่อเขา

สัง.สฬา. มาตุคามสังยุต มก. ๒๙/๖๖, มจ. ๑๘/๓๑๓, ปส. ๒๙/๙๖

๒.๑๐ มนาปสูตร, ปุริสสูตร

บุรุษมีองค์ ๕ เป็นที่ชอบใจและไม่ชอบใจของสตรี

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุว่า บุรุษผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ย่อมไม่เป็นที่ชอบใจของมาตุคามโดยส่วนเดียว คือ

๑. รูปไม่สวย
๒. ไม่มีโภคทรัพย์สมบัติ
๓. ไม่มีมารยาท
๔. เกียจคร้าน
๕. ไม่ได้บุตรเพื่อเขา

บุรุษผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ย่อมเป็นที่ชอบใจของมาตุคาม คือ

๑. มีรูปสวย
๒. มีโภคทรัพย์สมบัติ
๓. มีมารยาท
๔. ขยันไม่เกียจคร้าน
๕. ได้บุตรเพื่อเขา

สัง.สฬา. มาตุคามสังยุต มก. ๒๙/๖๘, มจ. ๑๘/๓๑๓, ปส. ๒๙/๙๖

๒.๑๑ มโนรถปูรณี

เสียงของหญิง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ข้อ ๒.๒.๓ หน้า ๘๔๗

๒.๑๒ โปสิยเถรคาถา

การไม่เข้าใกล้สตรี

เมื่อพระโปสิยเถระออกบวชแล้วไปอยู่ป่า บำเพ็ญกัมมัฏฐานภาวนาขวนขวายวิปัสสนา ไม่นานก็บรรลุอรหัตผล ครั้นพระเถระบรรลุอรหัตผลแล้ว จึงออกจากป่ามุ่งสู่นครสาวัตถีเพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ระหว่างทางได้แวะที่เรือนของญาติ เพื่ออนุเคราะห์ญาติ

ภรรยาเก่าไหว้ท่านแล้วแสดงวัตรเหมือนคนใกล้ชิดกัน และมีความประสงค์จะประเล้าประโลม

พระเถระคิดว่า หญิงนี้เป็นอันธพาล จึงลุกจากอาสนะกลับไปสู่ป่า

ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ป่าถามท่านว่า ทำไมถึงกลับมาเร็วนัก

พระเถระตอบแก่ภิกษุเหล่านั้นว่า ขึ้นชื่อว่าหญิง ไม่เข้าใกล้เป็นดี เพราะเข้าใกล้แล้วนำความฉิบหายมาให้

ขุ.เถร. เอกกนิบาต มก. ๕๐/๒๑๐, มจ. ๒๖/๓๑๕, ปส. ๖๒/๑๕๙

๒.๑๓ อัญญตรภิกขุวัตถุ

ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเดินทางร่วมกับสตรี ถูกสามีของนางประทุษร้าย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๗ มีความอดทน ข้อ ๔.๗ หน้า ๗๒๐

๒.๑๔ รูปของหญิงครอบงำจิต

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ข้อ ๒.๑.๔ หน้า ๘๔๕

๒.๑๕ องค์แห่งอพรหมจรรย์ มี ๔

๑. สิ่งที่พึงล่วงละเมิด

๒. จิตคิดเสพ

๓. พยายามเข้าถึง

๔. ยินดี

ขุ.ขุ. มก. ๓๙/๓๖, มจ. ๒๕/๒, ปส. ๔๗/๔๖

๒.๑๖ เมถุนสูตร

ความขาดทะลุ ด่างและพร้อยแห่งพรหมจรรย์

ชานุสโสณีพราหมณ์ ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าอะไรชื่อว่าขาด ทะลุ ด่าง และพร้อยแห่งพรหมจรรย์

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สมณะหรือพราหมณ์ในโลกนี้ ปฏิญาณว่า เป็นพรหมจารีโดยชอบ ไม่ร่วมความเป็นคู่ๆ แห่งมาตุคาม แต่ยังยินดีให้มาตุคามขัดสีลูบไล้ ให้อาบน้ำ นวดเฟ้น ถึงความพอใจ ชอบใจ ปลื้มใจใน

การบำเรอนั้น แม้ข้อนี้ก็ชื่อว่าขาด ทะลุ ด่าง และพร้อยแห่งพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์ ประกอบด้วยเมถุนสังโยค ไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส บุคคลพวกนี้ ไม่หลุดพ้นจากกองทุกข์ได้

อัง.สัตตก. มหายัญญวรรค มก. ๓๗/๑๓๐, มจ. ๒๓/๘๒, ปส. ๔๒/๗๔

๓. เครื่องผูก เครื่องจองจำ

๓.๑ กุฏิกาสูตร

มารดาเหมือนกระท่อม

เทวดาทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า อะไรคือกระท่อม อะไรคือรัง อะไรคือผู้สืบสกุล อะไรคือ เครื่องผูก พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า กระท่อมคือมารดา รังคือภรรยา ผู้สืบสกุลคือบุตร เครื่องผูกคือตัณหา

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๙๗, มจ. ๑๕/๑๗, ปส. ๒๓/๓๐

๓.๒ พันธนสูตร

เครื่องจองจำที่มั่นคง

ครั้งนั้น ภิกษุเข้าไปในกรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต เห็นมหาโจรถูกพระเจ้าปเสนทิโกศลจองจำไว้ บางพวกถูกจองจำด้วยเชือก บางพวกถูกจองจำด้วยขื่อคา บางพวกถูกจองจำด้วยโซ่ตรวน แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระองค์ตรัสพระคาถาว่า นักปราชญ์ทั้งหลาย ไม่กล่าวว่าเครื่องจองจำที่ทำด้วยเหล็ก ทำด้วยไม้ และทำด้วยหญ้าเป็นเครื่องจองจำที่มั่น นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า ความรักใครในแก้วมณี และกุณฑล ความอาลัยในบุตรและภรรยาทั้งหลายว่า เป็นเครื่องจองจำที่มั่นคง เป็นเครื่องจองจำที่หย่อน แต่แก้ยาก นักปราชญ์ทั้งหลายตัดเครื่องจองจำเช่นนั้น

สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๔๘, มจ. ๑๕/๑๓๙, ปส. ๒๔/๒๗

๓.๓ พาลิสิกสูตร, พาหิสิโกปมสูตร

เบ็ด ๖ ชนิด

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ข้อ ๑.๒ หน้า ๘๔๑

๓.๔ พันธนาคารชาดก

เครื่องผูกคือ บุตรและภรรยา

พระบรมศาสดาทรงปรารภเรือนจำ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลหนึ่ง ครั้นเจริญวัย บิดาถึงแก่กรรม พระโพธิสัตว์รับจ้างหาทรัพย์มาเลี้ยงมารดา

ต่อมา มารดาไปสู่ขอธิดาตระกูลหนึ่งมาให้เป็นภรรยา แล้วนางก็ถึงแก่กรรม

ฝ่ายภรรยาพระโพธิสัตว์ก็ตั้งครรภ์ แต่พระโพธิสัตว์ไม่รู้ว่านางตั้งครรภ์จึงกล่าวกับนางว่า จะออกบวช

นางขอไว้ว่า ให้นางคลอดบุตรก่อน

พอคลอดบุตรแล้ว พระโพธิสัตว์ขอออกบวช

นางบอกว่า ให้ลูกหย่านม ก่อนจนกระทั่งตั้งครรภ์คนที่สองก็บอกเหมือนครั้งแรกอีก

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์จึงไม่บอกนางตัดเครื่องจองจำ คือ บุตรและภรรยา ละกามออกบวชเป็นฤาษี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มารดาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระนางมหามายาในครั้งนี้ บิดาได้มาเป็นพระเจ้าสุทโธทนมหาราช ภรรยาได้มาเป็นมารดาพระราหุล ส่วนบุรุษผู้ละบุตรและภรรยาออกบวชคือ เราตถาคต

ขุ.ชา. นตังทัฬหวรรค มก. ๕๗/๒๗๕, มจ. ๒๗/๙๑, ปส. ๖๕/๔๙๒

๓.๕ เรือนจำ, พันธนาการวัตถุ

เครื่องจองจำ ๒ อย่าง

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุที่เข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เห็นพวกโจรที่ถูกเครื่องจองจำ ได้รับความทุกข์มาก ภิกษุเหล่านั้นทูลถามพระบรมศาสดาว่า ขึ้นชื่อว่า เครื่องจองจำชนิดอื่น ที่มั่นคงกว่าเครื่องจองจำเหล่านั้นมีอยู่หรือ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุว่า เครื่องจองจำคือ กิเลส กล่าวคือ ตัณหาในสวิญญาณกทรัพย์ และอวิญญาณกทรัพย์ทั้งหลาย มีทรัพย์ ข้าวเปลือก บุตรและภรรยา เป็นต้น เป็นเครื่องจองจำที่มั่นคงกว่าเครื่องจองจำคือ ขื่อ คูณด้วยร้อย คูณด้วยพัน คูณด้วยแสนเท่า

เครื่องผูกคือ บุตรและภรรยา เครื่องผูกคือ กิเลส อันบุคคลตัดได้โดยยาก

ขุ.ธ. ตัณหาวรรค มก. ๔๓/๒๙๓, มจ. ๒๕/๑๔๐, ปส. ๕๒/๑๔๐

๓.๖ เทวพราหมณวัตถุ

พราหมณ์ ๒ คน เอาโคแข่งกัน

พระบรมศาสดาทรงปรารภพราหมณ์ ๒ คน แล้วตรัสพระธรรมเทศนาว่า พราหมณ์ ๒ คนนั้น คนหนึ่งมีโคชื่อจูฬโลหิต คนหนึ่งมีโคชื่อ มหาโลหิต ทั้งสองเถียงกันว่าโคของใครแข็งแรงกว่ากัน จึงเอาเกวียนบรรทุกทรายให้เต็มแล้วเทียมโค พราหมณ์ทั้งหลายแข่งโคกันแล้ว เกวียนได้หยุดนิ่งอยู่ ส่วนชะเนาะ และเชือกทั้งหลายขาดหมด

ชะเนาะและเชือกนั้นเป็นแต่ของภายนอก คนใดคนหนึ่งก็ตัดชะเนาะและเชือกเหล่านั้นได้ทั้งนั้น

ภิกษุตัดชะเนาะ คือ ความโกรธ และเชือก คือ ตัณหา อันเป็นไปภายในจึงควร

ขุ.ธ. พราหมณวรรค มก. ๔๓/๔๕๙, มจ. ๒๕/๑๕๙, ปส. ๕๒/๒๔๗

๔. เหตุเกิดราคะ

๔.๑ ปัจจัยเกิดขึ้นแห่งราคะ ๒ ประการ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งราคะ ๒ ประการนี้ คือ

๑. สุภนิมิต

๒. อโยนิโสมนสิการ

ขุ.ทก. อาสาวรรค มก. ๓๓/๔๖๐, มจ. ๒๐/๑๑๕, ปส. ๓๕/๒๗๒

๔.๒ ติตถิยสูตร, อัญญติตถิยสูตร

ความแตกต่างแห่งอกุศลมูล ๓

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๔.๓.๕ หน้า ๕๘๕

๔.๓ ปัจเจกพุทธปทาน

ราคะเกิด ๕ ทาง

อนิตถิคันธราชกุมาร ทรงละความโศกจากการเสียชีวิตของหญิงที่จะมาเป็นคู่ครอง ทรงมนสิการโดยแยบคาย พรรณนาคาถาว่า ความเกี่ยวข้องมี ๕ อย่าง คือ อำนาจการเกี่ยวข้อง

๑. ด้วยการเห็น
๒. ด้วยการฟัง
๓. ด้วยกาย
๔. ด้วยการเจรจา
๕. ด้วยการกินร่วมกัน

ขุ.อป. ปัจเจกพุทธาปทาน มก. ๗๐/๒๙๗, มจ. ๓๒/๑๓, ปส. ๘๐/๑๗๑

๕. เหตุของการลาสิกขา

๕.๑ มาตุปุตติกสูตร

บ่วงแห่งมาร ๕ ประการ

ครั้งนั้นภิกษุจำนวนมากเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลว่า มารดาและบุตรสองคนออกบวชเป็นภิกษุและภิกษุณี เข้าจำพรรษาในนครสาวัตถี คนสองคนนั้น เป็นผู้ใคร่เห็นกันและกันเนืองๆ เพราะการเห็นกันเนืองๆ แห่งคนสองคนนั้น จึงมีความคลุกคลีกัน เมื่อมีความคลุกคลีกัน จึงมีการวิสาสะคุ้นเคยกัน เมื่อมีการวิสาสะกัน จึงมีจิตได้ช่องไม่บอกคืนสิกขา ได้เสพเมถุนธรรม

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บุคคลพึงสนทนากับเพชฌฆาต ปีศาจ ถูกอสรพิษกัดตาย ไม่ร้ายแรงเท่าสนทนากับหญิงสองต่อสอง พวกหญิงย่อมผูกพันชายผู้ลุ่มหลงด้วยการมองดู การหัวเราะ การนุ่งห่มลับล่อ และการพูดอ่อนหวาน มาตุคามนี้มิใช่ผูกพันเพียงเท่านี้ แม้ตายไปแล้ว ยังผูกพันชายได้ด้วยกามคุณ ๕ คือ รูป รส กลิ่น เสียง และโผฏฐัพพะ อันเป็นที่รื่นรมย์ใจ

อัง.ปัญจก. นิวรณวรรค มก. ๓๖/๑๓๒, มจ. ๒๒/๙๔, ปส. ๓๙/๑๗๕

๕.๒ จิตตหัตถิสาริปุตตสูตร

เหตุแห่งการลาสิกขา

พระเถระหลายรูปกลับจากบิณฑบาตนั่งสนทนาอภิธรรมกถากันอยู่ ระหว่างนั้น พระจิตตหัตถิสารีบุตรได้พูดสอดขึ้น

พระมหาโกฏฐิตะจึงกล่าวกับพระจิตตหัตถิสารีบุตรว่า ให้รอภิกษุผู้เถระสนทนาให้จบเสียก่อน ทำให้เหล่าภิกษุที่เป็นสหายของพระจิตตหัตถิสารีบุตรไม่พอใจ

พระมหาโกฏฐิตะจึงกล่าวว่า บุคคลในโลกนี้เป็นดุจสงบเสงี่ยม เป็นดุจอ่อนน้อม เป็นดุจเรียบร้อย ตลอดเวลาที่อาศัยพระบรมศาสดา เมื่อเขาออกไปจากพระบรมศาสดา เขาย่อมคลุกคลีด้วยหมู่ไม่สำรวมอินทรีย์ มีจิตถูกราคะรบกวนย่อมลาสิกขามาเป็นคฤหัสถ์

อัง.ฉักก. มหาวรรค มก. ๓๖/๗๔๑, มจ. ๒๒/๕๕๔, ปส. ๔๑/๑๘๖

๕.๓ อรรถกถามหาสกุลุทายิสูตร

สามเณรผู้ได้สมาบัติลาสิกขา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ข้อ ๒.๒.๒ หน้า ๘๔๗

๕.๔ สัตตมวรรค

ถามเรื่องพระลาสิกขา

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ศาสนาของพระตถาคตเป็นของใหญ่ เป็นของประเสริฐ ไม่มีอะไรเปรียบ เป็นของไม่มีโทษ เมื่อคฤหัสถ์บรรพชาแล้วสำเร็จมรรคผลอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงไม่ควรให้ลาสิกขา ควรให้บรรพชาต่อไป ปุถุชนบรรพชาในพระพุทธศาสนาอันบริสุทธิ์แล้วสึกออกมา คงจะมีผู้คิดว่า ศาสนาของพระสมณโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสนาว่างเปล่า เพราะพวกที่บวชแล้วสึกได้ จึงไม่สมควรให้ปุถุชนบรรพชา

พระนาคเสนทูลตอบเปรียบว่า มีสระใหญ่เปี่ยมด้วยน้ำใสสะอาด บุรุษผู้หนึ่งเปื้อนด้วยเหงื่อไคลลงไปอาบน้ำแล้วไม่ขัดสีเหงื่อไคล ขึ้นมาจากสระก็ยังเปรอะเปื้อน ควรจะติเตียนบุรุษนั้น หรือว่าติเตียนสระนั้น

อีกประการหนึ่ง มีบุรุษคนหนึ่งลงทุนขุดสระน้ำไว้ แล้วประกาศห้ามพวกที่มีร่างกายเปรอะเปื้อนลงไปอาบ ให้ลงได้แต่ผู้มีร่างกายสะอาดบริสุทธิ์เท่านั้น สระน้ำนั้นจะมีประโยชน์อะไร

การบรรพชาก็เช่นกัน เป็นไปเพื่อละกิเลส อบรมให้เกิดความบริสุทธิ์สำหรับผู้ที่ยังมีอาสวะกิเลส

มิลิน. ๓๑๖

๕.๕ จาตุมสูตร

ภัย ๔ อย่างของภิกษุ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า บุคคลกำลังลงน้ำพึงหวังได้ภัย ๔ อย่าง เมื่อเทียบกับบุคคลบางคนในโลกที่ออกบวชเป็นบรรพชิตในธรรมวินัย คือ

๑. ภัย คือ คลื่น เป็นชื่อของความคับใจ ด้วยความโกรธจากการถูกตักเตือน อบรม สั่งสอน
๒. ภัย คือ จระเข้ เป็นชื่อของความเป็นผู้เห็นแก่ปากท้อง
๓. ภัย คือ น้ำวน เป็นชื่อของกามคุณ ๕
๔. ภัย คือ ปลาร้าย เป็นชื่อของมาตุคาม

ม.ม. ภิกขุวรรค มก. ๒๐/๓๘๑, มจ. ๑๓/๑๘๒, ปส. ๑๙/๑๙๒

๕.๖ อินทรียชาดก

โทษของความไม่สำรวม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๔.๖ หน้า ๑๗๘

๕.๗ หริตจชาดก

กิเลสที่มีกำลังกล้า

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสัน จึงทรงนำเล่าเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นฤาษีตนหนึ่ง ได้ฌานมีฤทธิ์มาก เข้ามาบิณฑบาตในเขตพระราชวัง เมื่อพระราชาทรงเห็น จึงทรงนิมนต์ให้พักอยู่ในพระราชอุทยาน

ต่อมา ฤาษีได้ไปพบเห็นพระเทวีที่แต่งพระองค์ไม่เรียบร้อย กิเลสที่หมักดองอยู่นานจึงกำเริบขึ้น ได้เสพเมถุนกับพระเทวี ข่าวนี้แพร่ไปทั่วเมือง ความทราบถึงพระราชา

เมื่อพระราชาทรงถามถึง พระฤาษีก็ยอมรับว่าทำจริง แต่ก็สำนึกผิด ขอโอกาสกับพระราชา กระทำฌานที่เสื่อมให้เกิดขึ้นเหมือนเดิม แล้วจึงเหาะไปไม่กลับเข้าเมืองอีกเลย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ พระฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๖๔๗, มจ. ๒๗/๓๐๗, ปส. ๖๗/๙๐

๕.๘ จุลลนารถกัสสปชาดก

พิษเหว เปือกตม และอสรพิษ

พระบรมศาสดาทรงปรารภการประเล้าประโลมของสาวเทื้อ ตรัสพระธรรมเทศนาแก่ภิกษุผู้กระสันจะสึก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในสกุลพราหมณ์ เรียนศิลปะจบแล้วมีครอบครัว เมื่อภรรยาถึงแก่กรรม จึงคิดว่า อีกไม่นานความตายจะต้องมีแก่ตน จึงพาลูกชายออกบวชเป็นฤาษี มีผลไม้เป็นอาหาร

พระโพธิสัตว์ไปหาผลไม้กลับมา เห็นรอยเท้ามาตุคามที่มาชวนกุมารดาบสไปสู่บ้าน จึงถามลูกชายว่า ฟืนเจ้าก็มิได้หัก น้ำเจ้าก็มิได้ตักมา แม้กองไฟเจ้าก็ไม่ได้ก่อให้ลุกโพลง เหตุไรหนอ เจ้าจึงเหมือนคนโง่เขลานอนซมอยู่ และสอนกุมารดาบสว่า หญิงทั้งหลายในโลก ย่อมย่ำยีบุรุษผู้ประมาทแล้ว หญิงเหล่านั้นย่อมจูงจิตของบุรุษไปเหมือนลมพัดปุยนุ่นที่หล่นจากต้นไปฉะนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นเหวของพรหมจรรย์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มาตุคามในครั้งนั้นได้มาเป็นนางสาวเทื้อ ดาบสกุมารได้เป็นภิกษุผู้กระสัน ส่วนดาบสบิดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เตรสนิบาต มก. ๖๐/๒๔๕, มจ. ๒๗/๔๐๓, ปส. ๖๗/๒๘๖

๖. โทษของกาม

๖.๑ โปตลิยสูตร

อุปมาโทษของกาม ๗ อย่าง

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอุปมาโทษของกามว่า เปรียบเหมือนสุนัข ซึ่งอ่อนเพลียเพราะความหิวเบียดเบียนเข้าไปยืนอยู่ใกล้เขียงของนายโคฆาต

นายโคฆาตผู้ฉลาด โยนกระดูกที่เชือดชำแหละเนื้อออกจนหมด เปื้อนแต่เลือดไปยังสุนัข สุนัขนั้นแทะกระดูกเปื้อนแต่เลือด จะบำบัดความเพลียเพราะหิวได้บ้างหรือ

กามทั้งหลายเปรียบเหมือนกระดูก มีทุกข์มากมีความคับแค้นมาก กามนี้มีโทษอย่างยิ่ง อุปมาเหมือนบุรุษถือคบเพลิงหญ้าที่ไฟติดทั่ว แล้วเดินทวนลมไป ไฟย่อมติดหญ้า แล้วไหม้มือของบุรุษนั้น

ม.ม. คหปติวรรค มก. ๒๐/๘๑, มจ.๑๓/๔๓, ปส. ๑๙/๔๙

๖.๒ มหาทุกขักขันธสูตร, จูฬทุกขักขันธสูตร

โทษของกาม

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พระเจ้ามหานามะว่า อะไรเป็นโทษของกาม

กุลบุตรในโลกนี้เลี้ยงชีวิตด้วยความขยัน ประกอบศิลปะใด คือ ด้วยการนับคะแนนก็ดี ด้วยการคำนวณก็ดี ด้วยศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี ต้องตรากตรำต่อความหนาว ความร้อน งุ่นง่านอยู่ด้วยสัมผัสแต่เหลือบ ยุง แดด และสัตว์เลื้อยคลาน ต้องตายด้วยความหิวกระหาย แม้นี้ก็เป็นโทษของกาม เพราะเหตุแห่งกาม

ฝูงชนต่างประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ชนเหล่านี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ม.มู. สีหนาทวรรค มก. ๑๘/๑๑๕,๑๓๗, มจ. ๑๒/๑๗๙, ปส. ๑๘/๑

๖.๓ รัฐปาลสูตร

พระรัฐปาละกล่าวธัมมุเทส ๔ กับพระเจ้าโกรัพยะ

พระรัฐปาละกล่าวกับพระเจ้าโกรัพยะว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสธัมมุเทสในข้อที่ ๔ ว่า โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา

พระรัฐปาละรู้เห็นและได้ฟังแล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เพราะกามทั้งหลายวิจิตรมีรสอร่อยเป็นที่รื่นรมย์ใจ ย่อมย่ำยีจิตด้วยรูปประการต่างๆ ท่านเห็นโทษในกามทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นจึงบวชเสีย มาณพทั้งหลายทั้งหนุ่มทั้งแก่ ย่อมมีสรีระทำลายได้ รู้เหตุนี้จึงบวช ความเป็นสมณะเป็นข้อปฏิบัติอันไม่ผิด เป็นคุณอันประเสริฐแท้

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๓๘, มจ. ๑๓/๓๖๔, ปส. ๑๙/๓๘๕

๖.๔ ติสสเมตเตยสุตตนิทเทศ

เมถุนธรรม

เมถุนธรรมได้แก่ ธรรมของอสัตบุรุษ ธรรมของชาวบ้าน ธรรมของคนเลว ธรรมชั่วหยาบ ธรรมมีน้ำเป็นที่สุด ธรรมอันพึงทำในที่ลับ ธรรมคือความถึงพร้อมของคนคู่กัน เพราะเป็นธรรมของคนทั้งสอง ผู้กำหนัดกล้าชุ่มด้วยราคะ มีราคะกำเริบขึ้น มีจิตอันราคะครอบงำ เป็นเช่นเดียวกันทั้งสองคน เพราะเหตุดังนี้จึงเรียกว่าเมถุนธรรม

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๖๖๑, มจ. ๒๙/๑๖๘, ปส. ๗๑/๑๖๑

๖.๕ เรื่องหญิงฆ่าผัว

ผัวไปเกิดเป็นงู เป็นสุนัข เป็นโคก็ยังถูกฆ่า

ขึ้นชื่อว่า กิเลสราคะนี้ เมื่อจะคลายก็จะค่อยๆ คลาย จะติดตามอยู่นาน เสมือนผ้าที่ย้อมด้วยเขม่าเจือด้วยน้ำมัน ถึงจะไปสู่ภพอื่นสองสามภพ ก็ยังไม่จากไป เรื่องมีอยู่ว่า

บุรุษผู้หนึ่ง ประพฤติมิจฉาจารต่อภรรยาของพี่ชาย เขาเป็นที่รักของหญิงนั้นยิ่งกว่าสามีของตน ทั้งสองจึงได้ออกอุบายลวงพี่ชายไปฆ่า

เมื่อสามีถูกฆ่าแล้ว ไม่อาจสละความเสน่หาภรรยาได้ จึงไปเกิดเป็นงูเขียวใหญ่ที่เรือนของนาง เวลานางทำอะไรอยู่ที่ไหน งูก็จะตกลงใส่ตัวนาง นางจึงคิดฆ่างูนั้น เพราะคิดว่า ผัวนางเกิดเป็นงูด้วยความรักที่มีต่อนาง

งูนั้นได้ไปเกิดเป็นสุนัข ก็ถูกฆ่า เกิดเป็นโค ก็ถูกฆ่าอีก ถูกฆ่าถึง ๔ ครั้ง

ชาติสุดท้ายเกิดเป็นลูกชาย ระลึกชาติได้ว่า นางคนนี้เป็นศัตรู จึงไม่ยอมให้จับแตะต้องตัวเลย ถ้าแม่มาจับก็จะร้องไห้เสียงดังลั่น เว้นแต่ตาคนเดียว

เมื่อเด็กเล่าความจริงทั้งหมดให้ตาฟัง จึงหนีออกจากบ้านไปบวช ต่อมาก็ได้บรรลุอรหัตผล

ขุ.ติก. มหาวรรค มก. ๓๔/๓๗๒, ปส. ๓๖/๒๓๓

๖.๖ ทรีมุขชาดก

โทษของกาม

พระบรมศาสดาทรงปรารภมหาภิเนษกรมณ์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในพระครรภ์อัครมเหสีของพระราชาพระนามว่า มคธราช พระญาติให้ถวายพระนามว่า พรหมทัตกุมาร ประสูติวันเดียวกับบุตรของปุโรหิต บุตรของปุโรหิตชื่อว่า ทรีมุข เป็นสหายกัน เมื่อกุมารทั้งสองอายุได้ ๑๖ พรรษา ไปเรียนศิลปะทุกอย่าง

เมื่อพระโพธิสัตว์ได้ครองราชย์สมบัติ ทรงลืมสหายชื่อว่า ทรีมุขกุมาร เพราะความมียศมาก มัวเมาด้วยยศอยู่ถึง ๔๐ ปี จึงรำลึกถึงสหายทรีมุข

ส่วนทรีมุขออกบวช ตรัสรู้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ทรงรู้ด้วยพระญาณว่า พระโพธิสัตว์ทรงรำลึกถึง จึงไปแสดงธรรมแก่พระโพธิสัตว์ ชักชวนให้ออกบวชโดยแสดงโทษของกาม

พระโพธิสัตว์จึงมอบราชสมบัติให้ราชบุตร และละกามทั้งหลายออกผนวชเป็นฤาษี ยังอภิญญาและสมาบัติให้เกิดขึ้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อาวาสิยวรรค มก. ๕๙/๒๕, มจ. ๒๗/๒๓๐, ปส. ๖๖/๓๖๒

๖.๗ โลมสกัสสปชาดก

ตบะเป็นคุณธรรมอันประเสริฐ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันผู้หนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นฤาษีชื่อ โลมกัสสปะ มีตบะแก่กล้า จนภพของท้าวสักกเทวราชหวั่นไหว

ท้าวสักกะกลัวว่าดาบสนี้ จะทำให้พระองค์เคลื่อนจากความเป็นท้าวสักกะ จึงปรารถนาจะทำให้ดาบสนี้เสื่อมจากฌาน กล่าวยุยงพระราชาว่า ถ้าทำให้ฤาษีนี้เสื่อมจากฌานได้ จะมอบความเป็นใหญ่ในชมพูทวีปให้

พระราชาจึงให้พระธิดาไปประเล้าประโลมฤาษี ฤาษีเกิดจิตปฏิพัทธ์ แต่ต่อมา ฤาษีได้สติ ยังฌานให้เกิดขึ้นแล้ว จึงเหาะหนีไปไม่กลับคืนมาอีก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า โลมกัสสปะในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๖๘๔, มจ. ๒๗/๓๑๐, ปส. ๖๗/๙๙

๖.๘ กามชาดก

กามและโทษของกาม

พระบรมศาสดาทรงปรารภพราหมณ์ที่โศกเศร้าเพราะข้าวกล้าถูกทำลาย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระราชามีพระราชโอรส ๒ พระองค์ เมื่อกษัตริย์สิ้นพระชนม์ พวกอำมาตย์จึงอภิเษกพระราชโอรสองค์โตเป็นพระราชา

พระราชโอรสองค์โตไม่ยอมรับ เสด็จออกจากพระนครไปอยู่ชนบท อาศัยสกุลเศรษฐีทำงานเลี้ยงชีพ พระราชโอรสองค์น้องจึงขึ้นครองราชย์

ต่อมา เศรษฐีทราบว่า พระราชโอรสมาอาศัยอยู่ จึงให้อยู่ในฐานะพระราชกุมาร แล้วขอให้ส่งหนังสือให้พระราชาลดหย่อนภาษี จากนั้นลาภ สักการะ ยศเกิดขึ้นแก่พระราชโอรสองค์พี่เรื่อยๆ จนท่านกลับมาขอราชสมบัติคืนจากพระราชา เมื่อขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ยังคิดอยากได้ราชสมบัติ ๓ นคร

ต่อมา พระราชาองค์พี่ เกิดประชวรเพราะอำนาจตัณหา พระโพธิสัตว์เป็นมาณพหนุ่ม มาถวายการรักษา ถวายโอวาทบรรเทาตัณหาที่เกิดขึ้น จนหายจากอาการประชวรนั้นๆ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพราหมณ์ในครั้งนี้ ส่วนมาณพบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทวาทสนิบาต มก. ๖๐/๑๔๔, มจ. ๒๗/๓๘๐, ปส. ๖๗/๒๔๔

๖.๙ พระนางเขมาเถรี

เห็นนิมิตหญิงรูปงาม แก่ เจ็บ ตาย จึงสลดใจ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๖.๒๐ หน้า ๖๒๙

๖.๑๐ พระนางรูปนันทาเถรี

เห็นนิมิตหญิงรูปงาม แก่ เจ็บ ตาย จึงสลดใจ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๖.๒๑ หน้า ๖๒๙

๖.๑๑ มันธาตุราชชาดก

ไม่มีความอิ่มในกาม แม้ไปเสวยทิพยสมบัติ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันอยากจะสึก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

เมื่อครั้งปฐมกัป มีพระราชาพระนามว่า พระเจ้ามหาสมมุตราช มีพระโอรสพระนามว่า โรชะ

เมื่อกาลผ่านมาจนถึงพระเจ้าอุโบสถ มีพระโอรสพระนามว่า มันธาตุ ทรงมีรัตนะ ๗ อย่าง และอิทธิฤทธิ์ ๔ ครองราชย์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิอยู่ ๘๔,๐๐๐ ปี

วันหนึ่ง ทรงระอาพระทัย ไม่สามารถทำกามตัณหาให้เต็มได้ จึงทรงพุ่งจักรรัตนะไปยังชั้นจาตุมหาราชิกา พอเบื่อชั้นจาตุมหาราชิกาก็ขึ้นไปอยู่ชั้นดาวดึงส์ ท้าวสักกะจุติแล้ว ๓๖ พระองค์ แต่พระเจ้ามันธาตุยังครองราชสมบัติในร่างมนุษย์อยู่เทวโลก กามตัณหาก็ยังเกิดขึ้นแก่พระองค์ เมื่ออายุสังขารเสื่อมไป ความชราก็เบียดเบียนพระเจ้ามันธาตุ จึงพลัดตกจากเทวโลก และได้สวรรคตในที่สุด

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้ามันธาตุมหาราชในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. สังกัปปวรรค มก. ๕๘/๗๒, มจ. ๒๗/๑๒๔, ปส. ๖๖/๒๗

๖.๑๒ กัณหินชาดก

ติเตียนเนื้อป่าหลงนางเนื้อตามมาแดนมนุษย์จึงถูกยิงตาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันเพราะถูกภรรยาเก่าประเล้าประโลม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในสมัยข้าวกล้า (ผลิใบ) ของชนชาวมคธ มีเนื้อภูเขาตัวหนึ่งไปติดพันเนื้อตัวเมียของชาวบ้าน ลืมไปว่าตัวเองเป็นเนื้อภูเขา แม้ว่าจะถูกเนื้อตัวเมียบอกให้กลับไปสู่ที่อยู่ของตนก็ไม่ยอมกลับ เพราะติดในรสกาม จึงถูกนายพรานยิงตาย

พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นเทวดา ได้เห็นเหตุการณ์มาโดยตลอด จึงคิดว่า เนื้อโง่ตัวนี้ตายเพราะกามเป็นเหตุ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เนื้อภูเขาในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้กระสัน เนื้อตัวเมียได้มาเป็นภรรยาเก่า ส่วนเทวดาผู้เห็นโทษในกามคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ลีลวรรค มก. ๕๕/๒๔๖, มจ. ๒๗/๖, ปส. ๖๕/๓๐

๖.๑๓ มุทุลักขณชาดก

เสื่อมจากฌานเพราะหลงรักมเหสีของพระราชา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ข้อ ๒.๑.๕ หน้า ๘๔๖

๖.๑๔ หริตจชาดก

กิเลสที่มีกำลังกล้า

เนื้อความเหมือนข้อ ๕.๗ หน้า ๘๖๕

๖.๑๕ นฬินิกาชาดก

สั่งสอนบุตรที่หลงสตรีให้มีสติกลับได้ฌาน

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้ถูกการประเล้าประโลมจากนางปุราณทุติยิกา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลชื่อ อุทิจจะ เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาเล่าเรียนศิลปะจนจบ บวชเป็นฤาษี ได้ฌานและอภิญญาแล้ว

คราวหนึ่ง ฤาษีปัสสาวะรดหญ้า ทำให้แม่เนื้อที่กินหญ้าตรงนั้นตั้งครรภ์เป็นมนุษย์ เมื่อคลอดแล้วจึงได้ชื่อว่า อิสิสิงโค เมื่อเจริญวัย บวชแล้วไม่นานก็ได้ฌานและอภิญญา เป็นผู้มีตบะแก่กล้า จนภพท้าวสักกะหวั่นไหว

ท้าวสักกะจึงใช้อุบายทำลายศีลของดาบส โดยไม่ให้ฝนตก ๓ ปี ทำให้มนุษย์เดือดร้อน จึงไปขอให้พระราชาส่งพระธิดาปลอมเป็นดาบส เพื่อหลอกทำลายศีลของดาบส

ดาบสถูกพระธิดาทำลายศีล แต่ได้ฟังคำสั่งสอนของพระโพธิสัตว์ผู้เป็นบิดาก็กลับใจได้ ยังฌานและอภิญญาให้เกิดขึ้นอีกครั้ง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชธิดาในครั้งนั้นได้มาเป็นปุราณทุติยิกา อิสิสิงคดาบสได้มาเป็นภิกษุผู้ถูกประเล้าประโลม ส่วนพระโพธิสัตว์ผู้บิดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ปัญญาสนิบาต มก. ๖๒/๑, มจ. ๒๘/๑, ปส. ๖๘/๑๔๕

๖.๑๖ ภิสชาดก

เป็นฤาษีพาน้องชายน้องสาวไปบวช

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นบุตรคนโตของพราหมณ์มหาศาล มีสมบัติ ๘๐ โกฏิ พวกญาติขนานนามว่า มหากาญจนกุมาร

ต่อมา พราหมณ์มีบุตรอีก ๗ คน คนสุดท้องเป็นธิดาชื่อว่า กาญจนเทวี เมื่อโตขึ้นบิดามารดาปรารภจะให้ครองเรือน แต่ทุกคนไม่ต้องการครองเรือน รู้ว่าการครองเรือนเป็นเครื่องจองจำเหมือนเรือนจำ

เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตหมดแล้ว พระโพธิสัตว์ก็ชวนน้องชายหญิง ทาสชายหญิง ประพฤติพรหมจรรย์ออกบวชเป็นฤาษี ประพฤติธรรมอยู่ในป่า

ครั้งนั้น พิภพของท้าวสักกะหวั่นด้วยเดชแห่งศีลของฤาษีเหล่านั้น ท้าวสักกะจึงระแวงว่า ฤาษีนั้นยังปรารถนากามหรือไม่

ฤาษีทั้งแปดผลัดกันออกไปหาผลาผล และเหง้าบัวมาจัดแบ่งเป็นส่วนๆ แก่ฤาษีทั้งแปด

ท้าวสักกะได้เสด็จลงมา แล้วซ่อนอาหารของพระโพธิสัตว์ถึง ๓ วัน

พระโพธิสัตว์เรียกประชุมฤาษีทั้งเจ็ด

ฤาษีทั้งเจ็ดต่างก็สาบานว่า ถ้าตนเองเอาเหง้าบัวไป ขอให้พรั่งพร้อมด้วยทรัพย์ ภรรยา บุตร เครื่องประดับ ยศ เข้าถึงความเป็นกษัตริย์ อย่าได้คลายความยินดีจนตาย

เมื่อท้าวสักกะทราบแล้ว จึงแสดงตน แล้วถามฤาษีว่า เหตุใดจึงไม่ปรารถนากาม

พระโพธิสัตว์จึงกล่าวโทษของกาม

ท้าวสักกะจึงเสด็จกลับไปสู่เทวโลก

ฤาษีทั้งแปดพากันยังฌานและอภิญญาให้เกิดแล้ว ต่างได้เข้าถึงพรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พี่น้องทั้งเจ็ดในครั้งนั้นได้มาเป็นเราตถาคต พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระกัสสปะ พระอนุรุทธะ พระปุณณะ และพระอานนท์ ส่วนท้าวสักกะได้มาเป็นพระกาฬุทายี

ขุ.ชา. ปกิณณกนิบาต มก. ๖๐/๔๐๒, มจ. ๒๗/๔๓๕, ปส. ๖๗/๓๔๗

๖.๑๗ วิสสาสโภชนชาดก

หายาพิษทานางเนื้อที่ราชสีห์หลงรัก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๔.๗ หน้า ๑๗๘

๖.๑๘ มหาโมรชาดก

พญานกยูงมีกำหนัดจึงต้องติดบ่วงนายพราน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ข้อ ๒.๒.๑ หน้า ๘๔๖

๖.๑๙ กามวิลาปชาดก

ติเตียนโจรซึ่งคร่ำครวญถึงภรรยาในเวลาใกล้ตาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันจะสึกเพราะถูกภรรยาเก่าประเล้าประโลม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล มีหญิงผู้ยากจนผู้หนึ่ง อยากได้ผ้าที่ย้อมด้วยดอกคำมานุ่งห่ม เพื่อจะไปเที่ยวดูมหรสพ จึงใช้ให้สามีไปขโมยดอกคำในไร่ดอกคำของพระราชา แต่สามีถูกจับเสียก่อน

พระราชาสั่งให้เอาชายเข็ญใจนั้นไปเสียบหลาวประจาน แม้จะได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส แต่เขากลับไม่ใส่ใจถึงทุกขเวทนาแม้แต่น้อย กลับรำพึงถึงภรรยาที่จะพลาดโอกาสได้นุ่งผ้าย้อมด้วยดอกคำแทน เขาพร่ำเพ้ออยู่อย่างนั้นจนตายแล้วไปเกิดอยู่ในนรก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ภรรยาในครั้งนั้นได้มาเป็นภรรยาเก่าในครั้งนี้ เทวบุตรผู้เห็นเหตุการณ์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุมภวรรค มก. ๕๘/๓๔๙, มจ. ๒๗/๑๕๒, ปส. ๖๖/๑๕๕

๖.๒๐ เจ้าลิจฉวี

ประหารกันเอง เหตุเพราะหญิงโสเภณี

ณ เมืองเวสาลี พวกเจ้าลิจฉวีต่างประดับด้วยเครื่องประดับราวกับเทวดา มุ่งสู่อุทยานพร้อมกับหญิงนครโสเภณีคนหนึ่ง เพื่อไปดูมหรสพ

เวลานั้นพระบรมศาสดากำลังเสด็จเข้าสู่พระนครเพื่อบิณฑบาต ได้ชี้ให้ภิกษุทั้งหลายดูพวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นว่า ดุจดั่งเทวดา ครั้นทำภัตกิจเสร็จ ขณะเสด็จออกจากพระนคร ทอดพระเนตรเห็นเจ้าพนักงานหามศพเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น เพราะอาศัยหญิงโสเภณีนั้น จึงประหารกันเอง

ภิกษุทั้งหลายจึงทูลถามเหตุที่เกิดขึ้น พระพุทธองค์ตรัสถึงโทษแห่งความยินดีในกามว่า ความโศกก็ดี ภัยก็ดี เมื่อจะเกิด ย่อมอาศัยความยินดีในกามคุณ ๕ นั้น

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ชนเป็นอันมากบรรลุอริยผลมีโสดาปัตติผล เป็นต้น

ขุ.ธ. ปิยวรรค มก. ๔๒/๔๐๒, มจ. ๒๕/๙๙, ปส. ๕๑/๑๔๔

๖.๒๑ พระโสไรยเถระ

เพศชายกลับเป็นหญิง เพราะคิดไม่ดีกับพระเถระ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๕.๖ หน้า ๓๗๑

๖.๒๒ พระนางมัลลิกาเทวี

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๓.๔.๔.๑๑.๒ หน้า ๔๓๓

๖.๒๓ ปานียชาดก

ทำบาปแล้วรังเกียจบาปที่ทำ

พระบรมศาสดาทรงปรารภถึงการข่มกิเลส จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

สมัยหนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้า ๕ พระองค์ เหาะมาลงที่ประตูเมืองพาราณสีเพื่อภิกขาจาร

พระราชาทรงมีจิตเลื่อมใส นิมนต์เข้าไปสู่พระราชนิเวศน์ พระราชาตรัสถามถึงการบรรพชาในปฐมวัยของท่านเหล่านั้นว่า ต่างเล็งเห็นโทษในกามอย่างไร หรือมีอะไรเป็นอารมณ์ อันเป็นเหตุให้บรรพชาในวัยนี้

พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นทูลแด่พระราชาถึงบาปที่ตนกระทำ ต่อมาภายหลังรังเกียจบาปนั้น กระทำบาปนั้นให้เป็นอารมณ์แล้วบวช ดังนี้

องค์ที่ ๑ กระทำการขโมยน้ำของเพื่อนดื่ม

องค์ที่ ๒ เห็นภริยาของผู้อื่นแล้วมีความพอใจในกาม

องค์ที่ ๓ พูดมุสาวาท ตอบพวกโจรไปว่า ไม่ได้เป็นอะไรกันกับบิดา แกล้งพูดถึงบิดาเป็นอย่างอื่น

องค์ที่ ๔ อนุญาตให้มหาชนกระทำปาณาติบาต ด้วยการพลีกรรมแก่หมู่ยักษ์ มีการฆ่าเนื้อ

องค์ที่ ๕ อนุญาตให้มหาชนดื่มสุราในวันมีมหรสพ

พระราชาเลื่อมใสในธรรมนั้น ทรงเบื่อหน่ายไม่ยินดีวัตถุกาม ทรงติเตียนกาม โดยเห็นเป็นทุกข์ บรรลุฌานแล้วออกบวชเป็นฤาษี มีพรหมโลกเป็นที่ไป

พระบรมศาสดาตัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เอกาทสนิบาต มก. ๖๐/๕๑, มจ. ๒๗/๓๖๔, ปส. ๖๗ /๑๙๗

๗. โทษของการครองเรือน

๗.๑ วัจฉนขชาดก

ดาบสผู้มีเล็บงาม

พระบรมศาสดาทรงปรารภนักมวยปล้ำชื่อ โรชะ โรชะเป็นสหายกับพระอานนท์ วันหนึ่ง เขานิมนต์พระอานนท์ไปฉันภัตตาหาร และได้ชวนให้ไปบริโภคกามคุณ ไปอยู่ครองเรือน พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อเจริญวัยออกบวชเป็นฤาษี เศรษฐีเลื่อมใสได้พาไปยังเรือนให้บริโภค

อยู่มาวันหนึ่ง เศรษฐีเกิดความคุ้นเคย จึงกล่าวขึ้นว่า ชื่อว่าการบวชเป็นทุกข์ จึงชวนฤาษีโพธิสัตว์ให้สึกออกมาเป็นฆราวาส จะแบ่งสมบัติให้กึ่งหนึ่ง

ฤาษีโพธิสัตว์จึงกล่าวกับเศรษฐีว่า ท่านติดอยู่ในกาม ท่านกล่าวคุณของฆราวาส และโทษของบรรพชิต แล้วกล่าวโทษของฆราวาสแก่เศรษฐี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เศรษฐีในครั้งนั้นได้มาเป็นนักมวยปล้ำชื่อโรชะ ส่วนฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อุปาหนวรรค มก. ๕๗/๔๔๙, มจ. ๒๗/๑๑๐, ปส. ๖๕/๕๖๓

๗.๒ ลัยหชาดก

แสดงโทษของฆราวาส สรรเสริญอานิสงส์แห่งบรรพชา

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันจะสึก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในท้องนางพราหมณีของปุโรหิต คลอดวันเดียวกันกับพระโอรสของพระราชา เมื่อเจริญวัยทั้งสองไปเรียนศิลปะ เมื่อกลับมาแล้วคุ้นเคยก็แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

เมื่อพระราชาเสด็จสวรรคต พระราชโอรสก็ครองราชย์

ส่วนพระโพธิสัตว์คิดว่า ประโยชน์อะไรที่เราจะมารับตำแหน่งปุโรหิต และการครองเรือน จึงขออนุญาตบิดามารดาออกบวชเป็นฤาษี

เมื่อพระราชโอรสจะให้ไปรับตำแหน่งปุโรหิต

พระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า เราไม่ปรารถนา บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่กลับถือเอากิเลสทั้งหลายซึ่งละแล้วอีก สิ่งนี้ละทิ้งไปแล้ว เป็นเช่นกับก้อนเขฬะที่ถ่มไปแล้ว

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนบุตรของปุโรหิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กาลิงควรรค มก. ๕๘/๔๓๗, มจ. ๒๗/๑๖๔ ,ปส. ๖๖/๑๙๔

๗.๓ หัตถิปาลชาดก

ติเตียนโทษแห่งสมบัติพามหาชนออกบวช

พระบรมศาสดาทรงปรารภการออกมหาภิเนษกรมณ์ จึงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระราชานามว่า เอสุการี เป็นพระสหายกับพราหมณ์ปุโรหิต ทั้งสองเป็นผู้ไม่มีบุตรสืบสกุล จึงไปขอบุตรกับเทวาที่ต้นไทร

เทวาจึงไปขอบุตรกับท้าวสักกะ

ท้าวสักกะให้เทพบุตร ๔ องค์ จุติไปบังเกิดในครรภ์ของนางพราหมณี แต่ก่อนจะจุติลงมาได้ปรึกษากันว่า เมื่อโตเป็นหนุ่มเราจักออกบวช

เทพบุตรผู้เป็นพี่ จุติมาบังเกิดในครรภ์ของนางพราหมณีเมื่อคลอดออกมา ได้ชื่อว่า หัตถิปาลกุมาร เทพบุตรอีกสามองค์ ก็ทยอยกันมาเกิดตามลำดับ

ฝ่ายพระราชากับพราหมณ์ปุโรหิต ไม่ปรารถนาให้บุตรทั้งสี่คนออกบวช แต่ต้องการให้ครองราชสมบัติ จึงไม่ยอมให้เห็นบรรพชิตเลย เชิญบรรพชิตทั้งหลายออกไปนอกอาณาเขต

บุตรทั้งสี่นั้นเป็นผู้หยาบช้า ไปสู่ทิศใดก็แย่งชิงเอาสิ่งของของชนในทิศนั้น

ต่อมา เมื่อหัตถิปาลกุมารอายุได้ ๑๖ ปี พระราชาและพราหมณ์ปุโรหิตจึงคิดจะยกราชสมบัติให้ แต่เกรงว่า บุตรทั้งสี่จะหยาบช้าขึ้นกว่าเดิม ถ้าให้บรรพชิตทั้งหลายกลับเข้าเมืองก็เกรงว่าบุตรทั้งสี่จะออกบวช พระราชาและปุโรหิตจึงปลอมเป็นฤาษี เข้าไปหาหัตถิปาลกุมาร

บุตรทั้งสี่ทราบว่า พระราชบิดาและพราหมณ์บิดาปลอมมา จึงกล่าวว่า ไม่ปรารถนาสมบัติ ชี้โทษของการครองเรือนให้พระราชาทราบแล้วออกบวช ชนทั้งหลายจึงออกบวชตาม

พระราชาและพราหมณ์ปุโรหิตเห็นชนทั้งหลายออกบวช จึงสละราชสมบัติออกบวชกันทั้งหมด

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้าเอสุการีในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเจ้าสุทโธทนมหาราช หัตถิปาลกุมารคือเราตถาคต

ขุ.ชา. วีสตินิบาต มก. ๖๑/๒๓๙, มจ. ๒๗/๕๒๘, ปส. ๖๗/๔๖๒

๗.๔ อโยฆรชาดก

อำนาจของมัจจุราช

พระบรมศาสดาทรงปรารภการออกมหาภิเนษกรมณ์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในพระครรภ์พระเทวี เป็นโอรสของพระเจ้าพรหมทัต เจริญวัยอยู่ในตำหนักเหล็ก ต้องอยู่ในที่คุมขังอยู่ถึง ๑๖ ปี ไม่มีโอกาสได้ดูโลกภายนอก เพราะมีนางยักษ์มาคอยจับกิน แม้จะพ้นจากเงื้อมมือนางยักษ์มาได้ ก็ใช่ว่าจะไม่ตาย

เมื่อพระราชโอรสเห็นว่า ทุกคนไม่แก่ไม่ตายไม่มี ขึ้นชื่อว่า มฤตยูราช ไม่มีใครสามารถหนีพ้น จึงบอกคืนราชสมบัติแก่พระเจ้าพรหมทัต แล้วเสด็จออกผนวช แสดงธรรมแก่พระราชบิดา

ในที่สุดพระเจ้าพรหมทัต พระเทวีสละราชสมบัติ และพวกอำมาตย์ราชบริวาร ชาวพระนครออกบวชกันหมด เพราะเห็นโทษของกามและการครองเรือน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชมารดาบิดาในครั้งนั้นได้มาเป็นมหาราชสกุล ส่วนพระราชโอรสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. วีสตินิบาต มก. ๖๑/๒๗๓, มจ. ๒๗/๕๓๓

๗.๕ จุลลสุตโสมชาดก

พิจารณาเห็นโทษของฆราวาสแล้วออกบวช

พระบรมศาสดาทรงปรารภเนกขัมมบารมี จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในพระครรภ์แห่งอัครมเหสีของท้าวเธอ พระราชกุมารพระนามว่า โสมกุมาร พอรู้เดียงสาเป็นผู้สนใจในสุตะ ชาวประชาจึงถวายพระนามว่า สุตโสม ครั้นเจริญวัยได้เรียนศิลปศาสตร์ จบแล้วเสวยราชสมบัติโดยธรรม มีอิสริยยศยิ่งใหญ่พระองค์มีพระชายา ๗๐๐ คน นางสนมกำนัลหมื่นหกพันนาง มีพระโอรสพระธิดามากมาย จนไม่ทรงยินดีด้วยฆราวาสวิสัย มีประสงค์ที่จะเสด็จออกผนวช

วันหนึ่ง ทรงมีรับสั่งแก่ช่างตัดผมว่า ถ้าช่างตัดผมเห็นพระเกศาของพระองค์หงอก พึงกราบทูลพระองค์ด้วย

ต่อมา ช่างตัดผมเห็นพระเกศาของพระราชาหงอก จึงกราบทูลให้ทรงทราบ

พระเจ้าสุตโสมจึงทรงสละราชสมบัติออกผนวช เพราะเห็นโทษของการครองเรือน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้าสุตโสมในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. จัตตาฬีสนิบาต มก. ๖๑/๖๙๔, มจ. ๒๗/๖๒๗, ปส. ๖๘/๑๓๘

๗.๖ จุลลโพธิชาดก

ความโกรธ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุมักโกรธ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์จุติจากพรหมโลกมีชื่อว่า โพธิกุมาร มีนางกุมาริกาเป็นภรรยา ต่างก็จุติจากพรหมโลกเหมือนกัน ทั้งสองต่างไม่ปรารถนาเป็นสามีภรรยากัน ไม่ข้องเกี่ยวกันด้วยเมถุนธรรม

ครั้นมารดาบิดาของโพธิกุมารถึงแก่กรรม ทั้งสองจึงออกบวชเป็นฤาษี เที่ยวจาริกไปจนถึงพระราชอุทยานในพระนครพาราณสี

พระราชาเสด็จประพาสอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นนางปริพาชิกา มีจิตปฏิพัทธ์ ทรงรับสั่งให้นำนางไปยังพระราชนิเวศน์

ฤาษีโพธิสัตว์ห้ามความโกรธเสียได้

พระราชาไม่อาจผูกใจนางไว้ได้

นางพรรณนาโทษของยศและคุณของการบรรพชาอยู่เรื่อย จึงรับสั่งให้ขังนางไว้ แล้วย้อนกลับไปพระราชอุทยาน

ฝ่ายฤาษีโพธิสัตว์กล่าวว่า อาตมาห้ามความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วด้วยเมตตาภาวนา แล้วจึงประกาศโทษในความโกรธ

พระราชาทรงยินดีในธรรมีกถานั้น รับสั่งให้ปล่อยนางปริพาชิกา พระราชาขอขมา แล้วเชื้อเชิญให้อยู่ในพระราชอุทยานนั้น จนกระทั่งนางปริพาชิกาสิ้นชีวิต

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นางปริพาชิกาในครั้งนั้นได้มาเป็นมารดาพระราหุล พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๘๑๕, มจ. ๒๗/๓๓๐, ปส. ๖๗/๑๓๐

๘. โทษของหญิง

๘.๑ เรื่องหญิงฆ่าผัว

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๕ หน้า ๘๖๗

๘.๒ อสาตมันตชาดก

หญิงเลวทราม

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันแล้วตรัสแก่ภิกษุว่า ขึ้นชื่อว่าหญิง ส่วนมากไม่น่ายินดี ไร้สติ ลามก เป็นผู้มีเบื้องหลัง เธอจะกระสันปั่นป่วนเพราะหญิงเลวๆ เช่นนี้ทำไม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อเรียนจบไตรเพทและศิลปะทั้งปวง ได้เป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ มีมาณพหนุ่มคนหนึ่ง มารดาเคี่ยวเข็ญให้มาเรียนอสาตมนต์

พระโพธิสัตว์รู้ว่า มารดาของมาณพหนุ่ม คงจะต้องการให้เห็นโทษของหญิงเป็นแน่ จึงบอกมาณพหนุ่มให้ดูแลปรนนิบัติมารดาของพระโพธิสัตว์ ต้องพูดเอาอกเอาใจด้วย ไม่นานนักมารดาแก่ตาบอดอายุ ๑๒๐ ปี ก็เกิดจิตปฏิพัทธ์ต่อมาณพ ยอมที่จะฆ่าบุตรชายตัวเอง

อาจารย์จึงให้โอวาทว่า ขึ้นชื่อว่าหญิง ส่วนมากไม่รู้จักอิ่ม ลามก เมื่อมาณพหนุ่มเห็นดังนั้น จึงได้กราบลาบิดามารดาออกบวช มีพรหมโลกเป็นที่ไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มารดามาณพในครั้งนั้นได้มาเป็นพระภัททิกาปิลานี บิดาของมาณพได้มาเป็นพระมหากัสสปะ มาณพผู้เป็นศิษย์ได้เป็นพระอานนท์ ส่วนอาจารย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. อิตถีวรรค มก. ๕๖/๑๑๐, มจ. ๒๗/๒๖, ปส. ๖๕/๑๔๘

๘.๓ จุลลปโลภนชาดก

หญิงทำบุรุษให้งงงวย

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันจะสึกรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในครรภ์ของอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต พระนามว่า อนิตถิคันธกุมาร พระโพธิสัตว์ไม่ชอบมาตุคาม

เมื่ออายุได้ ๑๖ พรรษา พระราชาได้เอาหญิงฟ้อนรำมาให้พระโพธิสัตว์เสพกาม เมื่อได้เสพกามแล้วก็ยินดี ไม่ยอมให้ชายคนอื่นมาใกล้ แล้วเอาดาบไล่ฟันบุรุษทั้งหลาย ความทราบถึงพระราชา

พระราชาจึงขับออกให้ไปอยู่นอกพระนคร สร้างอาศรมระหว่างแม่น้ำคงคาและมหาสมุทร

มีดาบสผู้หนึ่งเหาะมาทางอากาศ กุมาริกาเห็นเข้า ไปเล้าโลมจนดาบสเสื่อมจากฌาน

เมื่อพระโพธิสัตว์เห็นดาบส คิดว่า เป็นศัตรู จะเข้าไปทำร้ายดาบส

ดาบสทำท่าจะเหาะหนี แต่เพราะฌานเสื่อม จึงตกลงที่มหาสมุทร

พระโพธิสัตว์เห็นดังนั้นแล้วคิดว่า จะเป็นที่พึ่งอาศัยของดาบส จึงกล่าวสอนดาบสว่า หญิงทั้งหลายเป็นผู้มีมายา ดุจพยับแดด ความโศก โรคและอันตราย ย่อมเกิดแก่ผู้สมาคมกับหญิง

ดาบสฟังคำของพระโพธิสัตว์แล้ว ทำฌานที่เสื่อมให้กลับเกิดขึ้น เหาะกลับไปสู่ที่อยู่ของตน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า อนิตถิคันธกุมารในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ปทุมวรรค มก. ๕๘/๑๐๘, มจ. ๒๗/๑๒๘, ปส. ๖๖/๔๓

๘.๔ มุทุปาณิชาดก

ความปรารถนาสมประสงค์ในเมื่อมีของ ๔ อย่าง

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในพระครรภ์ของอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต เมื่อเจริญวัยได้เล่าเรียนศิลปะทุกอย่าง ทรงครองราชสมบัติโดยธรรม

พระโพธิสัตว์ทรงเลี้ยงพระราชธิดา และพระราชภาคิไนย (หลาน) เพื่อคนทั้งสองจะได้ครองราชสมบัติต่อจากพระองค์ แต่ไม่นานก็เปลี่ยนใจ จะให้พระราชธิดาไปสู่ตระกูลอื่น แต่กุมารและกุมารีทั้งสอง เกิดมีจิตปฏิพัทธ์ต่อกันแล้ว จึงหาช่องทางที่จะหนีออกไปนอกวัง

ต่อมา เมื่อพระราชารู้ว่าทั้งสองพากันหนีไป จึงตรัสว่า แม้จับมือเที่ยวไป ก็ไม่อาจรักษามาตุคามไว้ได้ ขึ้นชื่อว่าหญิง ใครๆ ก็รักษาไว้ไม่ได้

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ปทุมวรรค มก. ๕๘/๙๙, มจ. ๒๗/๑๒๘

๘.๕ อัณฑภูตชาดก

ทรงสกาพนันปุโรหิต ปุโรหิตแพ้พนันเพราะภรรยานอกใจ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) ข้อ ๔.๔ หน้า ๓๕๐

๘.๖ มหาปโลภนชาดก

หญิงเป็นมลทินของพรหมจรรย์

พระบรมศาสดาทรงปรารภมาตุคามทำสัตว์ผู้บริสุทธิ์ให้เศร้าหมอง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์จุติจากพรหมโลกแล้ว มาเกิดเป็นพระโอรสของพระเจ้ากาสิกราช พระนามว่า อนิตถิคันธกุมาร พระกุมารไม่ชอบสตรี ทรงรังเกียจกาม

พระราชบิดาจึงตรัสสั่งให้สร้างฌานาคารไว้ภายในพระราชฐาน สำหรับให้พระราชกุมารบำเพ็ญฌาน พระเจ้ากาสิกราชทรงอัดอั้นพระทัย จึงออกอุบายว่า ถ้าหญิงคนใดสามารถทำให้พระราชกุมารยินดีในกามได้ ก็จะยกให้เป็นสามี

ต่อมา นางกุมารีสามารถทำให้พระราชกุมารทรงยินดีในกามได้ ครั้นบริโภคกามแล้ว ราชกุมารคิดว่าพระองค์เท่านั้นพึงได้บริโภคกาม บุรุษอื่นห้ามบริโภค จึงคว้าดาบไล่ฆ่าบุรุษทั้งที่ไม่มีความผิด พระราชกุมารจึงถูกเนรเทศออกไปนอกเมือง พานางกุมารีไปอยู่ริมมหาสมุทร

ครั้งนั้น ฤาษีเหาะมาเห็นนางกุมารี เกิดจิตปฏิพัทธ์ เสื่อมจากฤทธิ์

พระราชกุมารตรัสสอนฤาษีว่า ตัวท่านเองมาด้วยฤทธิ์ ครั้นระคนด้วยสตรีแล้ว ต้องจมลงในมหรรณพ ธรรมดาสตรีมีปกติหมุนเวียน มีมายามาก มักทำพรหมจรรย์ให้กำเริบ ย่อมทำนักพรตให้จมลง ท่านรู้แจ้งฉะนี้แล้ว พึงเว้นให้ห่างไกลสตรีทั้งหลาย

ฤาษีได้ฟังแล้วเกิดความเบื่อหน่าย ยังฤทธิ์ให้เกิดขึ้นแล้วเหาะกลับไป

พระราชกุมารเห็นฤาษีเหาะกลับไป จึงสลดใจออกบรรพชา ได้เข้าถึงพรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า อนิตถิคันธกุมารในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. วีสตินิบาต มก. ๖๑/๒๑๙, มจ. ๒๗/๕๒๐, ปส. ๖๗/๔๖๐

๘.๗ อลัมพุสาชาดก

อิสิสังคดาบส ถูกทำลายตบะ

พระบรมศาสดาทรงปรารภการประเล้าประโลมของนางปุราณทุติยกา จึงตรัสแก่ภิกษุผู้กระสันจะสึก ทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ณ กาลิกรัฐ เมื่อเจริญวัยสำเร็จศิลปศาสตร์ได้ออกบวชเป็นฤาษี

ครั้งนั้น มีแม่เนื้อตัวหนึ่ง เคี้ยวกินหญ้าอันเจือด้วยน้ำเชื้อ ในสถานที่ปัสสาวะของดาบส ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ มันมีจิตปฏิพัทธ์รักใคร่ในดาบสจนตั้งครรภ์

ต่อมา แม่เนื้อคลอดบุตรเป็นมนุษย์ พระมหาสัตว์จึงเลี้ยงทารกนั้นไว้ด้วยความรักใคร่ คิดว่าเป็นบุตร ให้ชื่อว่า อิสิสิงคกุมาร กุมารเมื่อรู้เดียงสาแล้วได้บวช เป็นผู้มีตบะแก่กล้า ทำให้พิภพของท้าวสักกะหวั่นไหวเพราะศีลของดาบส

ท้าวสักกะจึงได้ส่งนางอัปสรชื่อ อลัมพุสามาทำลายศีลของอิสิสิงคกุมาร เพื่อไม่ให้ไปสู่พรหมโลก

ครั้นนางทำให้ฤาษีกุมารเสื่อมจากฌานแล้ว อิสิสิงคกุมารนึกถึงคำที่พ่อสอนไว้ จึงได้ละกาม แล้วยังฌานที่เสื่อมให้เกิดอีกครั้ง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นางอลัมพุสาในครั้งนั้นได้มาเป็นนางปุราณทุติยกา อิสิสิงคกุมารได้มาเป็นภิกษุผู้กระสัน ส่วนดาบสบิดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. จัตตาฬีสนิบาต มก. ๖๑/๖๓๒, มจ. ๒๗/๖๑๑, ปส. ๖๘/๑๔๕

๘.๘ ตักกชาดก

ลักษณะธรรมดาของผู้หญิง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) ข้อ ๔.๓ หน้า ๓๕๐

๘.๙ จูฬธนุคคหบัณฑิต

สามีต่อสู้กับโจร ภรรยาส่งอาวุธให้โจรฆ่าตาย

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งที่เกิดความเสน่หาหญิงสาวคนหนึ่ง เพราะนางถวายข้าวและน้ำ เมื่อนางพูดว่า ท่านผู้เจริญ ในเรือนนี้อะไรๆ ชื่อว่าไม่มี ก็หามีไม่ ดิฉันยังไม่ได้แต่คนจัดการเท่านั้น เมื่อได้ฟังดังนั้น ถึงกับกระสัน

พระบรมศาสดาจึงตรัสแก่ภิกษุนี้ว่า กิริยาของนางนั้นไม่น่าอัศจรรย์ เพราะกาลก่อน นางได้บัณฑิตผู้เลิศในชมพูทวีป เมื่อเห็นโจรคนหนึ่งก็เกิดความเสน่หา และทำบัณฑิตผู้เลิศถึงสิ้นชีวิต จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล บุรุษคนหนึ่งชื่อ จูฬธนุคคหบัณฑิต เรียนจบศิลปะจากอาจารย์ทิศาปาโมกข์แล้วพาธิดาของอาจารย์ที่ยินดียกให้เป็นภรรยาไปสู่กรุงสาวัตถี ในระหว่างที่เขาต่อสู้กับโจร เมื่อเขาฆ่าโจรตาย ๔๙ คน ลูกศรหมดคนที่เป็นหัวหน้าโจรจึงไม่ถูกยิง เขาต้องสู้กับหัวหน้าโจร แล้วบอกให้นางนำดาบมา

นางเห็นโจรก็เกิดความเสน่หา จึงส่งดาบให้โจรฆ่าจูฬธนุคคหบัณฑิต เมื่อโจรพานางไปด้วย จึงคิดว่าหญิงนี้เห็นชายอื่นแล้ว ก็คงจะให้ชายอื่นฆ่าตนเช่นสามีเก่าของนาง จึงได้ข้ามน้ำแล้วหนีไป นางจึงไม่ได้ทั้งสามีเก่าและโจรเป็นสามี

ขุ.ธ. ตัณหาวรรค มก. ๔๓/๓๑๑, มจ. ๒๕/๑๔๒, ปส. ๕๒/๑๕๖

๘.๑๐ อัญญตรกุลปุตตวัตถุ

สตรีเปรียบเหมือนของ ๕ อย่าง

ในสมัยพุทธกาล มีมารดาและบิดาในตระกูลหนึ่ง นำกุลสตรีผู้มีชาติเสมอกันมาเพื่อกุลบุตรของตน นางมักประพฤตินอกใจสามี ตั้งแต่วันที่นำนางมา ทำให้กุลบุตรนั้นละอาย เพราะการประพฤตินอกใจของนาง ไม่อาจเผชิญหน้ากับใครได้ ถึงกับไม่ไปทำบุญกุศล

เมื่อไปเฝ้าพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ตรัสอุปมาสตรีเหมือนของ ๕ อย่าง ขึ้นชื่อว่า สตรีทั้งหลายเป็นเช่นกับแม่น้ำ หนทาง โรงสุรา ที่พัก และบ่อน้ำ บัณฑิตไม่ควรทำความโกรธกับสตรีนั้น

ขุ.ธ. มลวรรค มก. ๔๓/๒๖, มจ. ๒๕/๑๐๔, ปส. ๕๑/๒๒๐

๘.๑๑ ขุรปุตตชาดก

นางมาณวิกาผู้ไม่อิ่มในกามคุณ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้ถูกภรรยาเก่าประเล้าประโลมจนกระสันจะสึก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่า เสนกะ ช่วยนาคราชตัวหนึ่งไว้ ขณะที่กำลังจะถูกเด็กฆ่า

เมื่อนาคราชกลับไปยังนาคพิภพ เอานางมาณวิกาผู้ไม่อิ่มในกามคุณมาบำรุงพระราชา นาคราชถวายมนต์บทหนึ่งแด่พระราชา ให้สามารถเห็นสัตว์ได้

ครั้งนั้น นาคมาณวิกาเห็นงูน้ำ จึงแปลงอัตภาพเป็นงู เข้าไปเสพอสัทธรรมกับงูตัวนั้น

พระราชาจึงตีด้วยซีกไม้ไผ่

เมื่อนาคราชรู้ความจริง จึงถวายมนต์รู้เสียงของสัตว์ทุกชนิดแก่พระราชา แต่ถ้าให้มนต์นี้กับใคร จะต้องกระโดดกองไฟตาย

เมื่อพระมเหสีของพระราชาอยากได้มนต์นี้ ทรงรบเร้าบ่อยๆ จนพระราชาตัดสินพระทัยให้มนต์นี้แก่พระมเหสี แต่ท้าวสักกเทวราชมาช่วยไว้ แล้วทรงแนะนำว่า ถ้าใครจะเอามนต์นี้ต้องถูกเฆี่ยน ๑๐๐ ครั้ง โดยไม่ส่งเสียงร้อง

เมื่อมเหสีโดนเฆี่ยน สอง สาม ครั้ง นางก็ทนไม่ได้ ตั้งแต่นั้นมา นางก็ไม่กล้าทูลขออีกเลย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้กระสันอยากสึกในครั้งนี้ พระราชเทวีได้มาเป็นภรรยาเก่า ส่วนท้าวสักกเทวราชคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ขุรปุตตวรรค มก. ๕๙/๑๑๔, มจ. ๒๗/๒๔๒, ปส. ๖๖/๓๙๘

๘.๑๒ อัฏฐานชาดก

สิ่งที่เป็นไปไม่ได้

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นบุตรของเศรษฐี ชื่อว่า มหาธนกุมารเป็นสหายกับพระโอรสของพระเจ้าพรหมทัต ชื่อว่า พรหมทัตกุมาร เมื่อบิดาตาย บุตรเศรษฐีจึงได้ตำแหน่งเศรษฐีบุตร

ทุกวัน เศรษฐีบุตรจะต้องไปหานางวรรณทาสีแห่งนครโสเภณี ผู้มีรูปงาม โดยให้ทรัพย์นางวันละพัน

มีอยู่วันหนึ่ง นางไม่ได้ทรัพย์จากเศรษฐีบุตร จึงบอกให้พวกทาสี ลากตัวเศรษฐีบุตรออกจากเรือนของนาง

เศรษฐีบุตรจึงคิดว่า เราให้ทรัพย์แก่หญิงคนนี้ถึง ๘๐ โกฏิ ชื่อว่า มาตุคามเป็นผู้ลามก หมดละอายอกตัญญู คิดดังนี้ จึงคลายความรักจากนาง มองเห็นโทษของมาตุคาม แล้วออกบวชเป็นฤาษี

นางมาตามให้ไปเฝ้าพระราชา

พระโพธิสัตว์กล่าวคาถาถึงสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เปรียบกับการอยู่ร่วมกับนาง และไม่ตามนางไปเฝ้าพระราชา

นางขอขมาฤาษีโพธิสัตว์แล้วไปเข้าเฝ้าทูลขอชีวิตของตนกับพระราชา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กัจจานิวรรค มก. ๕๙/๕๘๕ มจ. ๒๗/๒๙๗, ปส. ๖๗/๗๒

๘.๑๓ สมุคคชาดก

เปรียบหญิงมีอาการคล้ายกับเหว

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ละจากกามออกบวชเป็นฤาษี ได้อภิญญาและสมาบัติ ใกล้ที่พักของฤาษี มียักษ์ตนหนึ่งชอบฟังธรรมอยู่เสมอ แต่ยักษ์นั้น มักจะจับมนุษย์ที่เดินผ่านดงนี้ไปกิน

เมื่อยักษ์จับนางกุลธิดาไปเป็นภรรยาเลี้ยงดูอย่างดี ให้นางนอนในสมุคมีสัณฐานเหมือนขวดแล้วกลืนสมุคนั้น รักษาไว้ในท้อง

วันหนึ่ง ยักษ์พานางไปอาบน้ำ เมื่อยักษ์คายนางออกมาจากท้องแล้วหลีกไป

ขณะนั้น นางเห็นวิทยาธรเหาะมาทางอากาศ จึงเรียกให้มาหาตน เมื่อยักษ์ตนนั้นไปนมัสการฤาษีจึงทราบว่า นางประพฤติล่วงอสัทธรรมกับวิทยาธร

ยักษ์จึงกล่าวกับดาบสว่า ผู้ตกอยู่ในอำนาจของมาตุคาม ย่อมถึงความพินาศใหญ่ ชนเหล่าใดไม่คลุกคลีกับมาตุคาม ชนเหล่านั้นย่อมเป็นผู้มีความสุข

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ดาบสผู้มีทิพยจักษุในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๗๑๘, มจ. ๒๗/๓๑๕, ปส. ๖๗/๑๐๙

๘.๑๔ กุณาลชาดก

อธิบายโทษของสตรี

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุ ๕๐๐ รูป ที่กระสันอยากสึก จึงทรงนำเรื่องเจ้าศากยวงศ์และโกลิยวงศ์ เกิดเหตุทะเลาะกันเพราะแย่งน้ำ พระบรมศาสดาจึงทรงไปห้ามการทะเลาะกัน โดยได้แสดงชาดกเรื่องการทะเลาะกันให้กษัตริย์ทั้งสองพระนครฟังจนกลับใจ ยกราชกุมารฝ่ายละ ๒๕๐ พระองค์ ให้บวช

เมื่อบวชไม่นาน ก็เกิดกระสันอยากสึก

พระบรมศาสดาจึงทรงพาไปป่าหิมพานต์ และเทศน์ชาดกเรื่องกุณาลชาดก พรรณนาโทษของหญิงโดยพิสดาร

จบพระธรรมเทศนา พระภิกษุราชกุมารเหล่านั้น ก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ทั้งห้าร้อยในวันนั้นเอง

ขุ.ชา. อสีตินิบาต มก. ๖๒/๕๑๔, มจ. ๒๘/๑๓๔, ปส. ๖๘/๓๔๒

๘.๑๕ มหาปทุมชาดก

โทษของหญิง

พระบรมศาสดาทรงปรารภนางจิญจมาณวิกา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในพระครรภ์อัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต พระญาติถวายพระนามว่า ปทุมกุมาร ครั้นเจริญวัย พระชนนีของพระองค์ก็สิ้นพระชนม์ พระราชาจึงแต่ตั้งพระมเหสีใหม่

ครั้งนั้น พระราชาออกไปรบนอกเมือง มเหสีชวนพระโพธิสัตว์ประพฤติผิดในกาม แต่พระโพธิสัตว์ไม่ทำตาม นางจึงแกล้งป่วย

เมื่อพระราชากลับมา นางจึงบอกว่า ปทุมกุมารจะประทุษร้ายนาง นางไม่ยอมจึงถูกทำร้าย

พระราชาจึงสั่งให้ทหารเอาตัวพระโพธิสัตว์ไปทิ้งที่เหวทิ้งโจร แต่รอดมาได้เพราะเทวดาช่วยเหลือ

พระโพธิสัตว์จึงบวชเป็นฤาษี ภายหลังพระราชามาพบเข้า สอบถามจึงทราบความจริง จึงจับมเหสีไปทิ้งที่เหวทิ้งโจร แล้วครองราชสมบัติอย่างเป็นธรรม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชมารดาเลี้ยงในครั้งนั้นมาเป็นนางจิญจมาณวิกา พระราชบิดาได้มาเป็นพระเทวทัต เทวดาได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนพระราชบุตรคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทวาทสนิบาต มก. ๖๐/๑๘๖

๘.๑๖ อนภิรติชาดก

สอนศิษย์ให้ทำเพิกเฉยในภรรยาที่ประพฤตินอกใจ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๗ มีความอดทน ข้อ ๗.๓ หน้า ๗๒๘

๘.๑๗ ทุรานชาดก

สอนศิษย์ให้รู้จักธรรมดาของหญิง

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุบาสกคนหนึ่ง ซึ่งดำรงมั่นในสรณะทั้งสาม ส่วนภรรยาของเขาเป็นหญิงทุศีล พูดหยาบคาย เขาจึงเอือมระอาภรรยา พระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ มีลูกศิษย์ ๕๐๐ คน ศึกษาศิลปะ มีมาณพผู้หนึ่งมาเรียนศิลปะในสำนักของท่าน เกิดรักหญิงนางหนึ่ง จึงได้นางเป็นภรรยา พำนักอยู่ในกรุงพาราณสี ไม่ได้ไปดูแลรับใช้อาจารย์

ภรรยาของเขามีนิสัยชั่วใฝ่ต่ำ วันไหนได้ประพฤตินอกใจสามีจะสดชื่น วันไหนไม่ได้ประพฤตินอกใจสามีจะดุร้ายหยาบคาย มาณพจึงเอือมระอา

พระโพธิสัตว์กล่าวให้โอวาทแก่เขาว่า อย่ายินดีเลยว่า นางปรารถนาเรา อย่าเสียใจเลยว่า นางไม่ปรารถนาเรา สภาพหญิงรู้ได้ยากเหมือนการไปของปลาในน้ำ

ตั้งแต่นั้นมา เขาจึงวางตัวเหนือภรรยา ภรรยาเขาจึงเลิกประพฤติชั่ว

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เมียผัวทั้งสองในครั้งนั้นได้มาเป็นสองเมียผัวในครั้งนี้ ส่วนอาจารย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. อิตถีวรรค มก. ๕๖/๑๓๗, มจ. ๒๗/๒๗, ปส. ๖๕/๑๖๐

๘.๑๘ อุทัญจนีชาดก

หญิงลวงบุตรของดาบสไปเป็นสามี

พระบรมศาสดาทรงปรารภการเล้าโลมของถุลลกุมาริกากับภิกษุผู้กระสัน ถึงความเสื่อมจากศีล จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ออกบวชพร้อมกับบุตรชาย วันหนึ่ง มีหญิงมาชวนดาบสบุตรชายให้ไปเป็นสามี อยู่ในถิ่นมนุษย์

เมื่อไปอยู่ในถิ่นมนุษย์ นางก็เล้าโลมด้วยคำอ่อนหวาน อยากได้สิ่งใดก็จะให้ดาบสหนุ่มไปหาสิ่งนั้นมาให้ ทำให้เป็นเหมือนทาสกรรมกร

ดาบสหนุ่มจึงกล่าวโทษของหญิง แล้วหนีกลับสู่สำนักของบิดา ยังอภิญญาสมาบัติให้เกิด เจริญพรหมวิหาร แล้วไปบังเกิดในพรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า หญิงในครั้งนั้นได้มาเป็นถุลกุมาริกา ดาบสน้อยได้มาเป็นภิกษุผู้กระสัน ส่วนดาบสผู้บิดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ปโรสตวรรค มก. ๕๖/๔๐๕, มจ. ๒๗/๔๔, ปส. ๖๕/๒๖๔

๘.๑๙ จุลลปทุมชาดก

การลงโทษหญิงชายทำชู้กัน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๗ มีความอดทน ข้อ ๗.๔ หน้า ๗๒๙

๘.๒๐ ปัพพตูปัตถรชาดก

สระที่เชิงเขาลาด

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๗ มีความอดทน ข้อ ๗.๒ หน้า ๗๒๘

๘.๒๑ คหปติชาดก

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันแล้วตรัสว่า ขึ้นชื่อว่า มาตุคาม ดูแลไม่ไหว ทำความชั่วช้าแล้วย่อมลวงสามีด้วยอุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในตระกูลคฤหบดี เมื่อเจริญวัยแล้วได้ภรรยาเป็นหญิงทุศีล เป็นชู้กับผู้ใหญ่บ้าน

พระโพธิสัตว์ทราบ จึงเที่ยวสืบดู เมื่อจับได้ว่า ผู้ใหญ่บ้านและภรรยาของตนเป็นชู้กัน ภรรยาได้ทำอุบายหวังหลอกพระโพธิสัตว์ แต่พระโพธิสัตว์ก็รู้อุบายของคนทั้งสอง จึงตบตีคนทั้งสอง ตั้งแต่นั้นมาภรรยาก็ไม่ประพฤติน่าใจอีก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า คฤหบดีผู้ลงโทษผู้ใหญ่บ้านคือเราตถาคต

ขุ.ชา. รุหกวรรค มก. ๕๗/๒๖๖, มจ. ๒๗/๘๙, ปส. ๖๕/๔๘๘

๘.๒๒ อุจฉิฏฐภัตตชาดก

นางพราหมณีหาชายชู้

พระบรมศาสดาทรงปรารภการเล้าโลมของภรรยาเก่ากับภิกษุผู้กระสัน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลคนฟ้อนรำที่ยากจน เที่ยวออกหาเลี้ยงชีพ ครั้นเติบใหญ่เป็นคนเข็ญใจ ไปขออาหารที่บ้านนางพราหมณี

ระหว่างนั้น พราหมณ์ออกไปธุระนอกบ้าน นางพราหมณีให้ชายชู้มากินข้าวที่บ้าน เมื่อพราหมณ์กลับมา นางจึงได้ให้ชายชู้ไปอยู่ในยุ้งข้าว

พระโพธิสัตว์เห็นเหตุการณ์ทั้งหมด และได้บอกพราหมณ์ พราหมณ์จึงลงโทษคนทั้งสองไม่ให้ทำชั่วเช่นนี้อีก

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุผู้กระสันก็บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นางพราหมณีในครั้งนั้นได้มาเป็นภรรยาเก่า พราหมณ์ได้มาเป็นภิกษุผู้กระสัน ส่วนบุตรคนฟ้อนรำคือเราตถาคต

ขุ.ชา. พีรณัตถัมภกวรรค มก. ๕๗/๓๒๖, มจ. ๒๗/๙๗, ปส. ๖๕/๕๑๕

๘.๒๓ หลิททราคชาดก

ลูกชายดาบสถูกสตรีลอบทำลายศีล

พระบรมศาสดาทรงปรารภการประเล้าประโลมของนางถูลกุมารีกับภิกษุรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล หญิงนางหนึ่งหนีจากโจรมา ครั้นพบดาบสบุตรชายพระโพธิสัตว์ นางชวนดาบสหนุ่มเสพกามคุณและบอกว่า ศีลที่รักษาอยู่ในป่าไม่มีผลมาก ศีลที่รักษาในหมู่มนุษย์มีผลมาก

ดาบสผู้เป็นบิดากล่าวสอนดาบสหนุ่มว่า ผู้ใดคุ้นเคยกับลูก อดทนต่อความคุ้นเคยของลูกได้ อดทนต่อคำพูด เมื่อลูกจากที่นี่จงคบผู้นั้น

ตั้งแต่นั้นมา ดาบสหนุ่มก็เชื่อฟังคำของดาบสผู้เป็นบิดา ต่อมา ได้อภิญญาและสมาบัติแล้วไปเกิดในพรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ดาบสหนุ่มในครั้งนั้นได้มาเป็นพระภิกษุผู้กระสัน นางกุมาริกาได้มาเป็นนางถูลกุมารี ส่วนดาบสผู้เป็นบิดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๗๑๐, มจ. ๒๗/๓๑๓, ปส. ๖๗/๑๐๖

๘.๒๔ โลมสกัสสปชาดก

ถูกล่อด้วยสตรีให้ฆ่าสัตว์บูชายัญ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโอรสของพระเจ้าพรหมทัตผู้ครองนครพาราณสีชื่อว่า พรหมทัตกุมาร ส่วนพระโพธิสัตว์เป็นบุตรของปุโรหิตชื่อว่า กัสสปะ เป็นสหายกัน

ต่อมา เมื่อพระราชบิดาเสด็จสวรรคต พรหมทัตกุมารขึ้นครองราชสมบัติ กัสสปกุมารจึงออกบวชเป็นฤาษีจนมีตบะแก่กล้า ยังให้ภพท้าวสักกเทวราชหวั่นไหว

ท้าวสักกะจึงบอกให้พระราชาส่งพระธิดาไปทำลายศีลของดาบส เพื่อให้ดาบสเสื่อมจากฌาน โดยหลอกให้ดาบสบูชายัญด้วยการฆ่าช้าง ม้า โค แล้วจะยกพระธิดาให้

ดาบสเกิดสลดใจ เพราะทำลงไปด้วยความโลภ กรรมนั้นมีกามเป็นเหตุ เป็นกรรมลามก จึงคิดว่าตบะธรรมเท่านั้นประเสริฐกว่ากามคุณทั้งหลาย จึงบำเพ็ญตบะที่เสื่อมให้เกิดขึ้นอีกครั้ง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า โลมกัสสปดาบสในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นวกนิบาต มก. ๕๙/๖๘๔, มจ. ๒๗/๓๑๐, ปส. ๖๗/๑๐๐

๘.๒๕ จุลลนารทกัสสปชาดก

สอนบุตรผู้ถูกสตรีเล้าโลมให้เสียศีลให้กลับใจ

พระบรมศาสดาทรงปรารภการประเล้าประโลมของสาวเทื้อ ที่จะทำให้ภิกษุผู้กระสันจะสึก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในสกุลพราหมณ์ มีสมบัติมากในแคว้นกาสี เรียนศิลปะสำเร็จตั้งหลักฐานได้ เมื่อภรรยาของท่านคลอดบุตรแล้ว ได้ถึงแก่กรรม

พระโพธิสัตว์ได้คิดว่า อีกไม่ช้าความตายก็จะมาถึงตัวท่าน จึงพาลูกชายเข้าสู่ป่าหิมพานต์แล้วบวชเป็นดาบส ยังฌานและอภิญญาให้เกิด

ต่อมา มีโจรจับหญิงคนหนึ่งไป นางใช้อุบายหนีจากเงื้อมมือของโจร ไปขออาศัยอยู่ที่อาศรมดาบส แล้วยั่วยวนดาบสหนุ่มให้มีความยินดีในกาม ทำลายศีลของดาบสหนุ่มจนตกอยู่ในอำนาจของตน

ดาบสหนุ่มเกิดโทมนัส ไม่ยอมทำการงานใดเหมือนแต่ก่อน

พระโพธิสัตว์ผู้เป็นบิดากล่าวสอน ให้ตั้งอยู่ในโอวาทของบิดา ยังฌานและอภิญญาให้เกิดแล้ว ไปบังเกิดในพรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นางกุมาริกาในครั้งนั้นได้มาเป็นสาวเทื้อ ดาบสกุมารได้มาเป็นภิกษุผู้กระสัน ส่วนดาบสผู้บิดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เตรสนิบาต มก. ๖๐/๒๔๕, มจ. ๒๗/๔๐๓, ปส. ๖๗/๒๘๖

๘.๒๖ จุลลกุณาลชาดก

อธิบายโทษของสตรี

เนื้อความเหมือนข้อ ๘.๑๔ หน้า ๘๘๒

๘.๒๗ กากาติชาดก

พญาครุฑลักพระราชเทวีไป พระนางไปมีชู้อีก

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันจะสึกรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในพระครรภ์ของอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต เมื่อเจริญวัยแล้ว พระราชบิดาสวรรคตก็ขึ้นครองราชสมบัติ พระอัครมเหสีของพระราชาโพธิสัตว์นั้นพระนามว่า กากาติ นางมีรูปโฉมงดงามดุจนางเทพอัปสร

ครั้งนั้น พญาครุฑตนหนึ่งแปลงเพศเป็นมนุษย์มาเล่นสกากับพระราชา เกิดมีจิตปฏิพัทธ์ในนางกากาติ จึงพาพระนางไปยังสุบรรณภพแล้วร่วมอภิรมย์อยู่กับพระนาง

ต่อมา พระราชาไม่พบพระเทวี จึงให้คนธรรพ์ค้นหาพระเทวี

คนธรรพ์แอบเข้าซ่อนที่ปีกของพญาครุฑ แล้วไปที่สุบรรณภพของพญาครุฑ คนธรรพ์ได้เคล้าคลึงด้วยกิเลสกับพระเทวี

เมื่อพญาครุฑรู้ว่า คนธรรพ์แอบขึ้นปีกตัวเองไปเป็นชู้กับเมียตัวเอง จึงคิดตำหนิตัวเองว่า เป็นผู้มีร่างกายใหญ่โต แต่ไม่มีความคิด ไม่รู้ความหนักความเบา พญาครุฑจึงนำพระนางกากาติไปถวายคืนแก่พระราชา แล้วไม่ไปเล่นสกาอีกเลย

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า คนธรรพ์ในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้กระสัน ส่วนพระราชาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุฏิทูสกวรรค มก. ๕๘/๕๖๓, มจ. ๒๗/๑๗๘, ปส. ๖๖/๒๓๘

๘.๒๘ อรรถกถามหาสกุลุทายิสูตร

สามเณรผู้ได้สมาบัติลาสิกขา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ข้อ ๒.๒.๒ หน้า ๘๔๗

๘.๒๙ พันธนโมกขชาดก

การหลุดพ้นจากเครื่องจองจำ

พระบรมศาสดาทรงปรารภนางจิญจมานวิกาว่า เคยกล่าวตู่พระองค์แม้ในกาลก่อน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดในเรือนปุโรหิต เจริญวัยแล้วได้เป็นปุโรหิตของพระราชา พระราชามีพระมเหสีที่ทรงโปรดปราน

คราวหนึ่ง พระราชาเสด็จออกไปปราบพวกโจรที่ชนบท

พระมเหสีขอให้พระราชาส่งราชบุรุษมาเพื่อทราบสุขทุกข์ของพระนางทุก ๑ โยชน์ พระมเหสีได้ประพฤติผิดศีลกับราชบุรุษ ๓๒ คน เมื่อเสด็จไปออกรบ และอีก ๓๒ คน เมื่อพระราชาเสด็จกลับ พระโพธิสัตว์เป็นคนสุดท้ายที่พระราชาส่งให้กลับมาตกแต่งบ้านเมืองต้อนรับ

พระมเหสีขอให้พระโพธิสัตว์ประพฤติอสัทธรรมกับพระนาง แต่พระโพธิสัตว์ปฏิเสธ

เมื่อพระราชากลับมา พระมเหสีจึงใส่ร้ายพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์วางอุบายแสดงความจริงให้ปรากฏ และทูลขอให้พระราชาพระราชทานอภัยโทษแก่ราชบุรุษทั้งหกสิบสี่กับพระมเหสี แล้วทูลลาออกบวช

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเทวีตัวร้ายในครั้งนั้นได้มาเป็นนางจิญจมานวิกา พระราชาได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนปุโรหิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. หังสิวรรค มก. ๕๖/๔๕๔ มจ. ๒๗/๔๙, ปส. ๖๕/๒๙๗

๘.๓๐ โปสิยเถรคาถา

คาถาของพระโปสิยเถระ

เนื้อความเหมือนข้อ ๒.๑๒ หน้า ๘๖๐

๙. การละกามราคะ

๙.๑ ธรรมทั้ง ๖ เป็นไปเพื่อละกามฉันทะ

๑. การเรียนอสุภนิมิต
๒. การประกอบเนืองๆ ในอสุภภาวนา
๓. ความเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์
๔. ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ
๕. ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร
๖. การกล่าวแต่ถ้อยคำที่เป็นสัปปายะ

เมื่อภิกษุเรียนอสุภนิมิตก็ดี เจริญอสุภภาวนาอยู่ก็ดี คุ้มครองในอินทรีย์ก็ดี รู้จักประมาณในโภชนะกลืนกินได้สี่ห้าคำก็ดื่มน้ำเสีย แล้วยังอัตภาพให้เป็นไปเป็นปกติก็ดี ท่านย่อมละกามฉันทนิวรณ์ได้

อัง.ฉักก. นิวรณปหานวรรค มก. ๓๒/๗๓, ปส. ๓๓/๖๐

๙.๒ ติตถิยสูตร, อัญญติตถินสูตร

ความแตกต่างแห่งอกุศลมูล ๓

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๔.๓.๕ หน้า ๕๘๕

๙.๓ อานันทสูตร

วิธีแก้จิตกระสัน

สมัยหนึ่ง พระอานนท์อยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร ในเวลาเช้า ท่านเข้าไปบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี โดยมีพระวังคีสะเป็นผู้ติดตาม

ขณะบิณฑบาตอยู่นั้น ความกำหนัดและความกระสันได้เกิดขึ้นกับพระวังคีสะ ท่านจึงบอกให้พระอานนท์ทราบ แล้วถามถึงวิธีการระงับราคะนี้

พระอานนท์จึงบอกว่า จิตของท่านรุ่มร้อน เพราะสัญญาวิปลาส ท่านจงละเว้นนิมิตอันสวยงามอันเกี่ยวด้วยราคะเสีย

ท่านจงเห็นสังขารทั้งหลาย โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยเป็นทุกข์ และอย่าเห็นโดยความเป็นอัตตา

ท่านจงดับราคะอันแรงกล้า

ท่านจงอย่าถูกราคะเผาผลาญบ่อยๆ

ท่านจงเจริญจิตในอสุภกัมมัฏฐาน ให้จิตมีอารมณ์เป็นอันเดียว ตั้งมั่นด้วยดีเถิด

ท่านจงมีกายคตาสติ จงเป็นผู้มากด้วยความหน่าย จงเจริญความไม่มีนิมิต และจงถอนมานานุสัยเสีย เพราะการรู้เท่าถึงมานะ ท่านจักเป็นผู้สงบระงับเที่ยวไป

สัง.ส. วังคีสสังยุต มก. ๒๕/๓๑๓, มจ. ๑๕/๓๐๗, ปส. ๒๔/๒๕๘

๙.๔ กามสุตตนิทเทส

กาม ๒ อย่าง

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เมื่อสัตว์ปรารถนากามอยู่ ถ้ากามนั้นสำเร็จแก่สัตว์นั้น สัตว์นั้นได้กามตามปรารถนาแล้วย่อมเป็นผู้อิ่มใจ

คำว่า กามในที่นี้ได้แก่กาม ๒ อย่าง คือ

๑. วัตถุกาม

๒. กิเลสกาม

วัตถุกามได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นที่ชอบใจ เครื่องใช้ อุปกรณ์ สิ่งของต่างๆ สัตว์ต่างๆ สถานที่ต่างๆ และวัตถุที่เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดอย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่า วัตถุกาม

อีกอย่างหนึ่งกามที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ทั้งภายใน ภายนอก ชนิดเลว ปานกลาง ประณีต เป็นสัตว์ผู้เกิดในภพภูมิต่างๆ ปรากฏเฉพาะหน้า เนรมิตเองหรือผู้อื่นเนรมิต ที่หวงแหนและไม่หวงแหน ที่ยึดถือและไม่ยึดถือว่าเป็นของเรา ธรรมที่เป็นกามาวจร รูปาวจร แม้ทั้งหมด ธรรมที่เป็นที่ตั้ง และเป็นอารมณ์แห่งตัณหา ชื่อว่ากาม เพราะบุคคลพึงใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดและความมัวเมา กามเหล่านี้เรียกว่า วัตถุกาม

กิเลสกามได้แก่ ความพอใจ ความกำหนัด หรือทั้งสองอย่าง ความดำริ ความกำหนัด หรือทั้งสองอย่าง ความพอใจ ความกำหนัด ความเพลิดเพลิน คือความใคร่ในกามทั้งหลาย ความปรารถนา ความเสน่หา ความเร่าร้อน ความหลง ความติดใจ ความประกอบ ความยึดถือในกามทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่า กิเลสกาม

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๑, มจ. ๒๙/๑, ปส. ๗๐/๑

๙.๕ ภิกขุณีสูตร

ภิกษุณีส่งบุรุษไปหาพระอานนท์

สมัยหนึ่ง พระอานนท์อยู่ ณ โฆษิตาราม กรุงโกสัมพี ภิกษุณีรูปหนึ่ง แสร้งทำเป็นอาพาธ และสั่งให้บุรุษไปนิมนต์พระอานนท์ โดยให้บอกว่า ตนอาพาธหนักและนิมนต์ให้ท่านกรุณาไปเยี่ยมนางด้วย

พระอานนท์รับนิมนต์แล้วเดินทางไปสู่สำนักภิกษุณีในตอนเช้า และกล่าวกับภิกษุณีนั้นว่า ร่างกายนี้เกิดมาด้วยอาหาร เธอพึงอาศัยอาหารละอาหารเสีย ร่างกายนี้เกิดมาด้วยตัณหา เธอพึงอาศัยตัณหาละตัณหาเสีย

ร่างกายนี้เกิดมาด้วยมานะ เธอพึงอาศัยมานะละมานะเสีย ร่างกายนี้เกิดมาด้วยเมถุนต้องละเมถุนนั้น เพราะเมถุนนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้ชักสะพานเสีย

ครั้งพระอานนท์กล่าวจบ ภิกษุณีนั้นก็ลุกจากเตียง ลงหมอบกราบขอขมาแทบเท้าพระอานนท์ และตั้งใจจะสังวรระวังต่อไป พระอานนท์ก็รับขมานั้น

อัง.จตุกก. อินทริยวรรค มก. ๓๕/๓๗๖, มจ. ๒๑/๒๑๙, ปส. ๓๘/๙๗

๙.๖ นิกขันตสูตร

บรรเทาความกระสัน

สมัยหนึ่ง เมื่อพระวังคีสะเพิ่งบวชใหม่ๆ นั้น ท่านรับหน้าที่เฝ้าพระวิหาร ครั้งนั้น มีสตรีซึ่งแต่งกายงดงามหลายคนเข้ามายังวิหารนั้น เมื่อพระวังคีสะเห็นสตรีเหล่านั้นแล้ว ก็เกิดความกำหนัดยินดี เกิดความกระสันอยากสึก

ต่อมา ท่านคิดว่า สิ่งนี้ไม่เป็นผลดีต่อท่าน ตอนนี้ ไม่มีใครที่จะสามารถบรรเทาความกระสันและยังความยินดีให้เกิดขึ้นกับท่านได้ เพราะฉะนั้นท่านจะทำด้วยตัวของท่านเอง ในที่สุด พระวังคีสะก็สามารถบรรเทาความกระสันลงและยังความยินดีให้เกิดขึ้นแก่ตัวเองได้

สัง.ส. วังคีสสังยุต มก. ๒๕/๓๐๓, มจ. ๑๕/๓๐๓, ปส. ๒๔/๒๕๖

๑๐. กายคตาสติ

๑๐.๑ คัณฑสูตร

ปากแผล ๙ แห่ง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ฝีที่เกิดขึ้นมาได้หลายปี ฝีนั้นพึงมีปากแผลที่ยังไม่แตก ๙ แห่ง สิ่งใดสิ่งหนึ่งจะพึงไหลออกจากปากแผลนั้น สิ่งนั้นเป็นของไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น น่ารังเกียจทั้งนั้น สิ่งใดสิ่งหนึ่งพึงไหลเข้า สิ่งนั้นเป็นของไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น น่ารังเกียจทั้งนั้น

คำว่า ฝี นี้แล เป็นชื่อของกายอันประกอบด้วยมหาภูตรูป ๔ นี้ มีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด เจริญขึ้นด้วยข้าวสุกและขนมสด มีความกระจัดกระจายเป็นธรรมดา กายนั้น มีปากแผลที่ยังไม่แตก ๙ แห่ง สิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมไหลออกจากปากแผลนั้น สิ่งนั้นเป็นของไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็นน่ารังเกียจทั้งนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแหละเธอทั้งหลายจงเบื่อหน่ายในกายนี้

อัง.นวก. สีหนาทวรรค มก. ๓๗/๗๖๕, มจ. ๒๓/๔๖๔, ปส. ๔๓/๑๘๔

๑๐.๒ วิชยสูตร

เรื่องร่างกาย

กระดูกและเอ็น ฉาบด้วยหนังและเนื้อ ปกปิดด้วยผิว เต็มด้วยไส้ มีก้อนตับ มูตร หัวใจ ปอด ม้าม ไต น้ำมูก อันปุถุชน คนพาลไม่เห็นตามความเป็นจริง

อนึ่งของสกปรกย่อมไหลออกจากช่องทั้งเก้า ศีรษะนั้นก็เป็นโพรงเต็มไปด้วยมันสมอง คนพาลถูกอวิชชาหุ้มห่อสำคัญว่า กายนั้นเป็นของสวยงาม

เมื่อใดเขาตายลง กายพองขึ้น ถูกนำไปทิ้งในป่า ญาติก็หมดห่วงใยในร่างนั้น สัตว์ต่างๆ หนอน กา แร้ง สุนัข ก็มารุมกัดกิน

ภิกษุในศาสนานี้ฟังพุทธพจน์แล้วย่อมรู้ชัด ย่อมเห็นตามความเป็นจริง ภิกษุพึงคลายความพอใจในกายนั้นเสีย ไม่ยินดีแล้วด้วยฉันทราคะ ได้บรรลุอมฤตบท

ขุ.สุ. อุรควรรค มก. ๔๖/๔๗๙, มจ. ๒๕/๕๔๖, ปส. ๕๗/๑๕๕

๑๐.๓ ทุติยเสทกสูตร, ชนปทกัลยาณีสูตร

กายคตาสติ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาชนมาประชุมกันมากมาย เพราะทราบข่าวว่า มีนางงามในชนบท ขับร้องฟ้อนรำได้ดียิ่งจะมาแสดงให้ดู แล้วบัณฑิตผู้หนึ่ง ได้บอกมหาชนเหล่านั้นว่า ให้ท่านนำภาชนะน้ำมันอันเต็มเปี่ยม ไปวางไว้ในที่เขาประชุมกัน โดยจะมีบุรุษกำลังเงื้อดาบ ตามท่านไปข้างหลัง และสั่งว่าห้ามทำน้ำมันนั้นหก ถ้าทำหกแม้หน่อยหนึ่ง จะตัดศีรษะของท่านให้ขาดกระเด็นในทันที

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คำว่า ภาชนะน้ำมันอันเต็มเปี่ยม เป็นชื่อของกายคตาสติ เพราะเหตุนี้เธอพึงศึกษาว่ากายคตาสติ เป็นของอันเราเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำไม่หยุด สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล

สัง.ม. นาฬันทวรรค มก. ๓๐/๔๕๖, มจ. ๑๙/๒๔๓, ปส. ๓๑/๖๑

๑๐.๔ มาคันทิยสุตตนิทเทส

เมถุนธรรม

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พราหมณ์ บิดามารดา และนางมาคันทิยาว่า แม้ความพอใจในเมถุนธรรมก็มิได้มีเพราะเห็นนางตัณหา นางอรดี และนางราคาเลย ความพอใจในเมถุนธรรม ฉันจะมีเพราะเห็นสรีระอันเต็มไปด้วยมูตร และกรีสนี้เล่า เราไม่ปรารถนาจะถูกต้องสรีระนั้นแม้ด้วยเท้า

มาคันทิยพราหมณ์ทูลถามว่า ถ้าท่านไม่ปรารถนานารีผู้เป็นอิตถีรัตน์เช่นนี้ ที่พระราชาเป็นอันมากผู้เป็นใหญ่อันนรชนปรารถนากันแล้วไซร้ ท่านย่อมกล่าวทิฐิ ศีล พรต ชีวิต และอุบัติภพว่าเป็นเช่นไร

พระผู้มีภาคเจ้าตรัสว่า การถึงความตกลงในธรรมทั้งหลาย แล้วถือมั่นว่า เรากล่าวสิ่งนี้ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เรานั้น และเราเห็นโทษในทิฐิทั้งหลาย ไม่ยึดถือ เมื่อเลือกเฟ้นอยู่ ได้เห็นแล้วซึ่งความสงบภายใน

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๘๐๑, มจ. ๒๙/๒๑๗, ปส. ๗๑/๒๑๓

๑๐.๕ สุภาชีวกกัมพวนิกาเถรีคาถา

ควักดวงตาให้นักเลงที่มาประทุษร้าย

พระสุภาภิกษุณีกล่าวไว้ว่า วันหนึ่ง ขณะที่ท่านกำลังเดินไปชีวกัมพวันวิหารนั้น มีชายนักเลงหญิงคนหนึ่ง มายืนขวางทางท่านไว้ และใช้ถ้อยคำต่างๆ นานา พรรณนาถึงความงามของท่าน

ท่านจึงถามว่า ในร่างกายอันเป็นของไม่เที่ยงนี้ ท่านชอบใจส่วนไหนจงบอกมา

ชายนักเลงหญิงก็กล่าวพร่ำพรรณนาความงามของดวงตาของท่าน

พระสุภาภิษุณีจึงกล่าวว่า ท่านต้องการข้าพเจ้าผู้เป็นบุตรพระบรมศาสดา ก็เหมือนกับการแสวงหาดวงจันทร์มาเป็นของเล่น ข้าพเจ้าถอนกิเลสเสียแล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะ ฟองที่อยู่กลางดวงตาประกอบด้วยน้ำตาและมูลตา มีหลายส่วนมารวมกัน ว่าแล้วท่านก็ควักดวงตาของท่านออกจากเบ้าตา แล้วส่งให้ชายนักเลงหญิงผู้นั้น

เมื่อเกิดเหตุการณ์อย่างนี้ขึ้น ความรู้สึกหลงใหลในดวงตาของชายนักเลงหญิงก็หายไปทันที เขาจึงกล่าวขอขมาพระเถรีและบอกว่า ต่อไปจะไม่ทำเช่นนี้อีก

พระสุภาภิกษุณีก็รับคำขอขมานั้น แล้วไปเฝ้าพระบรมศาสดา พอท่านเห็นพุทธลักษณะของพระพุทธองค์เท่านั้น ตาของท่านก็เกิดขึ้นเป็นปกติ

ขุ.ชา. ติงสนิบาต มก. ๕๔/๔๓๓, ปส. ๖๔/๑๙๙

๑๐.๖ สุเมธาเถรีคาถา

พรรณนาโทษของกายให้บิดามารดาฟัง

เมื่อครั้งพระนางสุเมธาจะออกบวช ไม่ยอมเข้าพิธีวิวาหะ พระนางกล่าวกับพระชนกและพระชนนีมีใจความตอนหนึ่งว่า กายนี้เน่าเปื่อย มีกลิ่นเหม็นน่าสะพรึงกลัว ดุจถุงหนังบรรจุซากศพที่คนเขลายึดถืออยู่ ลูกรู้จักซากศพนั้นว่าเป็นของปฏิกูล ฉาบด้วยเนื้อและเลือดเป็นที่อยู่ของหนอน ทำไมทูลกระหม่อมจึงพระราชทานซากศพแก่พระราชา อีกเล่า...

หมู่ชนยึดถืออยู่ในซากศพ ซึ่งประกอบไปด้วยกระดูกและเอ็น เป็นกายอันเน่าเปื่อย เต็มไปด้วยน้ำตาและอุจจาระ หากชำแหละร่างกายเอาข้างในมาไว้ข้างนอก ก็จะทนต่อกลิ่นเหม็นที่เกิดขึ้นไม่ได้ แม้มารดาของตัวเองก็เกลียด บัณฑิตทั้งหลายเลือกเฟ้นโดยอุบายแยบคายว่า ขันธ์ ธาตุ อายตนะ อันปัจจัยปรุงแต่งแล้วเป็นทุกข์มีชาติเป็นมูล ทำไมลูกจะปรารถนาวิวาหะเล่า...

ขุ.ชา. มหานิบาต มก. ๕๔/๕๐๑, มจ. ๒๖/๖๓๒, ปส. ๖๔/๒๑๑

๑๐.๗ กายอัปปิยปัญหา

ถามเรื่องร่างกายไม่เป็นที่รักของบรรพชิต

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ร่างกายเป็นที่รักของบรรพชิตทั้งหลายหรือ เหตุใดบรรพชิตจึงต้องอาบน้ำชำระร่างกาย ยังถือว่าร่างกายเป็นของเราอยู่หรือ

พระนาคเสนทูลตอบว่า ร่างกายไม่ได้เป็นที่รักของบรรพชิตทั้งหลาย แต่บรรพชิตทั้งหลายรักษาร่างกายไว้เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ อันว่ากายนี้เปรียบเหมือนแผล บรรพชิตรักษาร่างกายนี้ไว้เสมือนกับบุคคลรักษาแผล

มิลิน. ๑๑๕

๑๐.๘ ปสาทกรธัมมาทิบาลี

อานิสงส์ของการเจริญกายคตาสติ

ธรรมที่เป็นไปเพื่อความสังเวชใหญ่ เพื่อประโยชน์ใหญ่ เพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่ เพื่อสติและสัมปชัญญะ เป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ เป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เพื่อทำให้แจ้งซึ่งผล เมื่อเจริญแล้วแม้กายก็สงบ จิตก็สงบ วิตก วิจารก็สงบ อกุศลธรรมย่อมไม่เกิดขึ้น กุศลธรรมย่อมเกิดขึ้น ย่อมละอวิชชาเสียได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น ย่อมละอัสมิมานะเสียได้ อนุสัยย่อมถึงความเพิกถอน ย่อมละสังโยชน์เสียได้ ย่อมเป็นไปเพื่อความแตกฉานแห่งปัญญา ย่อมเป็นไปเพื่ออนุปาทิเสสนิพพาน แทงตลอดธาตุมากหลาย ธรรมข้อนั้นซึ่งบุคคลเจริญแล้วทำให้มากแล้วชื่อว่ากายคตาสติ

อัง.เอกก. มก. ๓๓/๒๑๙, มจ. ๒๐/๕๑, ปส. ๓๕/๑๕๕

๑๐.๙ นางสิริมา

พระบรมศาสดาให้เอาศพออกประมูล

พระบรมศาสดาทรงปรารภเรื่องนางสิริมา ผู้เป็นโสดาบันแล้วตรัสเล่าว่า นางทำบุญด้วยการถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์เป็นประจำ

ในครั้งนั้น หมู่ภิกษุที่ได้ไปรับภิกษาที่บ้านของนาง กลับมาพูดคุยถึงเรื่องความงามของนาง ทำให้ภิกษุรูปหนึ่งอยากจะไปบ้าง

ต่อมา นางสิริมาล้มป่วยลง ภิกษุรูปนั้นไปรับภิกษาที่บ้านของนาง เมื่อเห็นนางแล้วก็รู้สึกหลงใหลในความงามของนาง แม้เมื่อกลับมาถึงวัดแล้ว ก็ยังหลงใหลจนกินไม่ได้นอนไม่หลับ

ต่อมา นางสิริมาตายเพราะโรคนั้น พระบรมศาสดาทรงทราบแล้ว จึงตรัสให้ตั้งศพของนางไว้ในป่าช้า และให้พระราชาประกาศแก่ชาวเมืองให้มาดูศพของนาง

พระบรมศาสดาเสด็จไปพร้อมกับเหล่าภิกษุรวมทั้งภิกษุรูปนั้นแล้ว ทรงให้ตั้งราคาศพของนาง เพื่อให้ผู้ที่ต้องการซื้อไป โดยตั้งราคาศพตั้งแต่ ๑,๐๐๐ กหาปณะ เมื่อไม่มีใครอยากซื้อ ก็ลดราคาศพลงมาเรื่อยๆ แต่ก็ยังไม่มีใครสนใจ จนกระทั่งตรัสว่า จะยกให้เปล่าๆ ใครต้องการก็เอาไป ถึงกระนั้นก็ไม่มีใครอยากได้เลย

พระพุทธองค์จึงตรัสคาถา เพื่อให้เกิดความสังเวชใจ และไม่ยึดมั่นในร่างกาย พอจบพระคาถา มหาชนบรรลุธรรมกันมากมายรวมทั้งภิกษุรูปนั้นด้วย

ขุ.ธ. ชราวรรค มก. ๔๒/๑๔๘, มจ. ๒๕/๗๗, ปส. ๕๐/๒๖๔

๑๐.๑๐ กายคตาสติ

วิธีเจริญกายคตาสติที่มีผลมาก

กล่าวถึงวิธีการเจริญกายคตาสติแบบต่างๆ ได้แก่ การกำหนดรู้ลมหายใจ การเคลื่อนไหวอาการ ๓๒ ธาตุ ๔ ซากศพ กระดูก และความซาบซ่านด้วยปีติสุข อันเกิดขึ้นจากการได้เข้าถึง ตั้งแต่ปฐมฌานจนถึงจตุตถฌาน เมื่อเจริญให้มากแล้วชื่อว่า เป็นการทำให้เจริญซึ่งกุศลธรรม มารย่อมไม่ได้ช่อง เปรียบเหมือนดินเหนียวเปียกที่เกิดจากก้อนศิลา และสุดท้ายกล่าวถึงอานิสงส์ของการเจริญกายคตาสติ ได้แก่ ทำให้สามารถอดทนอดกลั้นต่อสิ่งต่างๆ ได้เป็นผู้ได้บรรลุซึ่งฌาน วิชชา และสิ้นกิเลสอาสวะในที่สุด เป็นต้น

ม.อุ. อนุปทวรรค มก. ๒๒/๓๘๕, มจ. ๑๔/๑๙๖, ปส. ๒๑/๒๖๒

๑๐.๑๑ อุทายีสูตร

การพิจารณาอาการ ๓๒ ละกามราคะ

พระอานนท์กราบทูลพระบรมศาสดาถึงอนุสติ ๖ ในข้อ ๓ ว่า

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้ เบื้องบนตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นไป เบื้องต่ำตั้งแต่เส้นผมลงมา มีหนังห่อหุ้มไปด้วยสิ่งไม่สะอาดมี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า สมอง ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ดังนี้

ภิกษุเจริญแล้ว ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อละกามราคะ

อัง.ฉักก. อนุตตริยวรรค มก. ๓๖/๖๐๒, มจ. ๒๒/๔๖๗, ปส. ๔๑/๗๖

๑๑. เหตุของการออกบวช

๑๑.๑ การแสวงหาอันไม่ประเสริฐ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อนริยปริเยสนา คือการแสวงหาอันไม่ประเสริฐ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ รู้ว่ามีความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความเศร้าหมองเป็นธรรมดา ย่อมแสวงหาสิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดา นี้คือการแสวงหาอันไม่ประเสริฐ

แต่การแสวงหาอันประเสริฐ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ รู้ว่ามีความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความเศร้าหมองเป็นธรรมดาแล้ว ย่อมแสวงหาพระนิพพาน ซึ่งไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ไม่เศร้าหมอง นี้คือการแสวงหาอันประเสริฐ

อัง.จตุกก. อภิญญาวรรค มก. ๓๕/๖๑๘, มจ. ๒๑/๓๗๒, ปส. ๓๘/๒๕๖

๑๑.๒ การแสวงหาสิ่งที่ประเสริฐและไม่ประเสริฐ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสพระธรรมเทศนาแก่ภิกษุ ณ อาศรมของพราหมณ์ว่า สิ่งเหล่าใดมีชาติ ชรา พยาธิ มรณะ โศก สังกิเลสเป็นธรรมดา

เหล่าภิกษุได้กราบทูลตอบว่า ทาสชาย หญิง บุตร ภรรยา สัตว์ สิ่งของ เหล่านี้ล้วนมีชาติ ชรา พยาธิ มรณะ โศก สังกิเลส เป็นธรรมดา

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ผู้ที่ยังติดพันเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ ชื่อว่ายังแสวงหาสิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดา แล้วตรัสต่อไปว่า บางคนเมื่อทราบว่า สรรพสิ่งในโลกมีสิ่งเหล่านี้เป็นธรรมดา และรู้โทษแล้วจึงแสวงหาพระนิพพาน ซึ่งไม่มีชาติ ชรา พยาธิ มรณะ โศก สังกิเลส

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๔๑๐, มจ. ๑๒/๒๙๖, ปส. ๑๘/๑๔๘

๑๑.๓ อุปกาชีวก

อุปกาชีวกเคยได้เฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้งหนึ่ง จำได้ว่า พระพุทธองค์ทรงมีพระนามว่า อนันตชิน แล้วไม่ได้พบกันอีกเลย โดยอุปกาชีวกไปอาศัยอยู่กับพรานล่าเนื้อ

พรานล่าเนื้อเชื่อว่าอุปกาชีวกเป็นพระอรหันต์ จึงบำรุงเสมอมา

วันหนึ่ง พรานไปล่าเนื้อในป่ากับลูกชายของตน แต่ทิ้งลูกสาวชื่อนางนาวาไว้คอยปรนนิบัติอุปกาชีวก

เมื่ออุปกาชีวกพบนางนาวา จึงเกิดหลงรัก มีความคิดว่า หากไม่ได้นางเป็นภรรยาจะขอตาย

เมื่อครบ ๗ วัน พรานกลับมา ทราบความว่า อุปกาชีวกหลงรักลูกสาวแต่ทำการงานอะไรไม่เป็น พรานจึงให้ลูกสาวพร้อมทั้งให้ช่วยแบกเนื้อ

เมื่อแต่งงานมีบุตร ๑ คน เมื่อบุตรร้อง นางนาวาก็พูดเย้ยอุปกาชีวก

อุปกาชีวกทนไม่ไหว จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อขอบวช

เมื่อบวชแล้วบรรลุอนาคามิผล ทำกาละแล้วบังเกิดในสุทธาวาส บรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๔๖๔, มจ. ๑๒/๓๑๐

๑๑.๔ อโยฆรชาดก

อำนาจของมัจจุราช

เนื้อความเหมือนข้อ ๗.๔ หน้า ๘๗๕

๑๑.๕ พระจิตตหัตถเถระ

บวชแล้วสึกๆ ถึง ๖ ครั้ง ครั้งที่ ๗ สลดใจเพราะเห็นกิริยาอันน่ารังเกียจของภรรยา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภถึงพระจิตตหัตถ์ว่า กุลบุตรผู้หนึ่งหาโคที่หายไปจนเหนื่อย จึงไปขอข้าวภิกษุกิน พบว่าเป็นภิกษุฉันแต่อาหารดีๆ จึงมีความคิดว่า เราทำงานทั้งวันยังไม่ได้อาหารดีเช่นนี้ จึงขอบวช

เมื่อบวชแล้ว เกิดความกระสันก็สึก เป็นเช่นนี้ถึง ๖ ครั้ง

จนกระทั่งวันหนึ่ง หลังจากสึกมาทำงาน พบภรรยานอนตอนกลางวัน มีกิริยาน่ารังเกียจ จึงคิดออกบวชเพราะความสังเวชนั้น ระหว่างทางไปขอบวชก็บรรลุโสดาปัตติผล เมื่อไปถึงเหล่าภิกษุ เหล่าภิกษุไม่ให้บวช แต่ท่านก็อ้อนวอนจนได้บวช

ต่อมาอีกสองสามวันก็บรรลุอรหัตผล พวกภิกษุไม่รู้จึงพูดล้อว่าจะสึกอีกเมื่อไร

ท่านกล่าวว่า เราตัดกิเลสได้แล้ว พวกภิกษุไม่เชื่อจึงไปกราบทูลถามพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า บัดนี้บุตรของเรานั้นละบุญและบาปได้แล้ว

ขุ.ธ. จิตตวรรค มก. ๔๐/๔๑๘, มจ. ๒๕/๓๗, ปส. ๔๙/๓๖

๑๑.๖ พระขทิรวนิยเรวตเถระ

น้องชายของพระสารีบุตรหนีพิธีหมั้นไปบวช

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๔.๒ หน้า ๖๑๖

๑๑.๗ สุสีมชาดก

พระเจ้าสุสีมะออกบวช

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๔.๗ หน้า ๖๑๗

๑๑.๘ คังคมาลชาดก

กามทั้งหลายเกิดจากความดำริ

พระบรมศาสดาทรงปรารภอุโบสถกรรม จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลคนจน รับจ้างในเรือนเศรษฐี มีศรัทธารักษาอุโบสถศีลครึ่งวัน ละจากอัตภาพนั้น แล้วมาเกิดในตระกูลกษัตริย์ชื่อว่า อุทัยราช ทรงแบ่งราชสมบัติให้บุรุษรับจ้างผู้เป็นสหายให้ครอบครองกึ่งหนึ่ง

บุรุษผู้สหายคิดปลงพระชนม์พระราชา หวังครอบครองราชสมบัติแต่ผู้เดียว ต่อมา เกิดความละอายใจ ยอมรับสารภาพผิด ขอให้พระราชางดโทษให้ เขาเห็นมูลรากแห่งกามคุณนั้นว่า เกิดจากความดำริแล้วจึงขอออกบวช

วันหนึ่ง นายช่างกัลบกชื่อว่า คังคมาล ขอพรจากพระราชา

พระราชาจึงตรัสเล่าถึงผลแห่งกรรมที่ทำให้พระองค์ถึงความเป็นใหญ่

คังคมาลฟังแล้วคิดว่า พระราชาได้ราชสมบัตินี้ด้วยการรักษาอุโบสถครึ่งวัน แม้เราก็ควรสร้างที่พึ่งของตน จึงขออนุญาตบรรพชาเป็นฤาษี ได้บรรลุเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า เสด็จมาโปรดพระราชา ถวายโอวาทแล้วเหาะกลับภูเขาคันธมาทน์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้าอุทัยราชในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กัจจานิวรรค มก. ๕๙/๕๑๐, มจ. ๒๗/๒๙๑, ปส. ๖๗/๔๕

๑๑.๙ ยุธัญชัยชาดก

เจ้าชายยุธัญชัยออกบวชเพราะเห็นหยาดน้ำค้าง

พระบรมศาสดาทรงปรารภการออกมหาภิเนษกรมณ์ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ยุธัญชัยกุมารพระโอรสของพระเจ้าสัพพทัต เสด็จไปในพระราชอุทยานแต่เช้าตรู่ ทอดพระเนตรหยาดน้ำค้างบนปลายยอดหญ้า ตรัสถามสารถีว่าอะไร

สารถีตอบว่า เขาเรียกกันว่าหยาดน้ำค้าง อันตกลงในฤดูหิมะ

พระโอรสทรงเล่นในพระอุทยานตลอดวัน เวลาบ่ายก็เสด็จกลับ มิได้เห็นหยาดน้ำค้างอีกจึงถามว่าไปไหนหมด

สารถีตอบว่า พอดวงอาทิตย์ขึ้นหยาดน้ำค้างก็ละลายหมด

พระกุมารทรงสลดพระทัย เห็นชีวิตและสังขารแห่งสัตว์โลกเหมือนหยาดน้ำค้างบนปลายยอดหญ้า จึงทรงกระทำหยาดน้ำค้างนั้นให้เป็นอารมณ์ กราบทูลวิงวอนพระราชบิดาและพระราชมารดาขอออกบรรพชา

เมื่อไม่อาจจะห้ามได้ พระราชบิดาและพระราชมารดาก็ทรงอนุญาต แม้ยุธิฏฐิลกุมารพระขนิษฐาก็ขอออกบรรพชาด้วย ทั้งสองชักชวนกันเสด็จเข้าป่าหิมพานต์ บวชเป็นฤาษี มีพรหมโลกเป็นที่ไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชบิดา พระราชมารดาในครั้งนั้นได้มาเป็นตระกูลมหาราช ยุธิฏฐิลกุมารได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนยุธัญชัยคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เอกาทสนิบาต มก. ๖๐/๖๒, มจ. ๒๗/๓๖๖, ปส. ๖๗/๒๐๒

๑๑.๑๐ จิตตสัมภูตชาดก

ดาบสถวายโอวาทแก่พระราชาจนออกบวช

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุสองรูป ซึ่งอยู่ร่วมกันอย่างสนิทสนม แม้จะท่องเที่ยวไประหว่างสองสามภพก็ไม่ละทิ้งความสนิทสนมกันฉันมิตร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล กุมารสองคน คือ จิตตกุมารและสัมภูตกุมารเกิดเป็นคนจันฑาล กระทำกรรมชั่วช้าปกปิดชาติกำเนิด หลอกลวงมหาชนว่าเป็นพราหมณ์ บริโภคอาหารในเรือน เขาละจากอัตภาพนั้นแล้ว ได้เกิดเป็นเนื้อสองตัว

ต่อมา เกิดเป็นนกเขาสองตัวพี่น้อง เมื่อละจากอัตภาพนั้นแล้ว จิตตกุมารมาเกิดเป็นพราหมณ์ออกบวชเป็นฤาษี ได้ฌานและอภิญญา

ส่วนสัมภูตกุมารเกิดเป็นกษัตริย์ กาลผ่านไป ๕๐ ปี

พระจิตตดาบสเข้าไปหาพระราชา กล่าวคาถาชักนำให้บรรพชาโดยระลึกชาติถอยหลังไป ๔ ชาติ ทูลเล่าเรื่องในอดีตครั้งเมื่อทั้งสองเกิดเป็นคนจัณฑาล

พระราชาเห็นผลแห่งความทุจริตในชาตินั้นแล้ว เกิดความสังเวชสลดพระทัย ออกบวชเป็นฤาษี เป็นผู้มีพรหมโลกเป็นที่ไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สัมภูตดาบสในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนจิตตดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. วีสตินิบาต มก. ๖๑/๓๑, มจ. ๒๗/๔๗๓, ปส. ๖๗/๔๐๕

๑๑.๑๑ ปานียชาดก

ทำบาปแล้วรังเกียจบาปที่ทำ

เนื้อความเหมือนข้อ ๖.๒๓ หน้า ๘๗๓

๑๑.๑๒ พันธนาคารชาดก

พระโพธิสัตว์ถูกภรรยาห้ามออกบวช

ครั้งหนึ่ง พวกราชบุรุษจับโจรมาถวายพระเจ้าโกศล พระราชารับสั่งให้จองจำพวกโจรด้วยขื่อคา เชือก และโซ่ ภิกษุชนบท ๓๐ รูป เห็นพวกโจรนั้น จึงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงเครื่องจองจำที่มั่นคง

พระบรมศาสดาตรัสว่า เครื่องจองจำคือกิเลสมั่นคงยิ่งกว่าเครื่องจองจำทั้งหลายร้อยเท่า พันเท่า จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลคฤหบดีตกยาก มารดาได้สู่ขอธิดาให้ ทั้งๆ ที่ท่านไม่ต้องการ

ต่อมา พระโพธิสัตว์คิดจะออกบวช แต่ภรรยากล่าวว่า ตนตั้งครรภ์ รอให้คลอดก่อนแล้วค่อยบวชเถิด เมื่อคลอดแล้วนางก็กล่าวว่ารอให้ลูกหย่านมก่อน จนกระทั่งตั้งครรภ์เป็นครั้งที่สอง พระโพธิสัตว์ก็ยังไม่ได้บวช ท่านจึงหนีไปบวช ถูกเจ้าหน้าที่จับได้ก็อ้อนวอนให้ปล่อยตนไป ครั้นเขาปล่อยแล้ว จึงเข้าป่าหิมพานต์ บวชเป็นฤาษี ได้อภิญญาและสมาบัติ เปล่งอุทานว่า ได้ตัดเครื่องจองจำคือ บุตรธิดาที่ตัดได้ยากแล้ว

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ภรรยาในครั้งนั้ได้มาเป็นมารดาพระราหุล ส่วนบุรุษผู้ละบุตรและภรรยาออกบวชคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นตังทัฬหวรรค มก. ๕๗/๒๗๕, มจ. ๒๗/๙๑, ปส. ๖๕/๔๙๒

๑๑.๑๓ โสณกชาดก

พระปัจเจกพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่พระราชาจนออกบวช

พระบรมศาสดาทรงปรารภถึงเนกขัมมบารมี จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลกษัตริย์ พระนามว่า อรินทมกุมาร มีพระสหายชื่อว่า โสณกกุมาร เป็นบุตรของท่านปุโรหิต ทั้งสองเที่ยวจาริกไปจนถึงเมืองพาราณสี

ครั้งนั้น พระเจ้ากรุงพาราณสีสวรรคต ไม่มีพระโอรสสืบราชตระกูล ชาวเมืองเทียมผุสยรถ (รถเสี่ยงทาย) ปล่อยไปด้วยคิดว่า ผุสยรถจะแล่นไปหาผู้ใด ผู้นั้นควรแก่พระราชสมบัติ

ผุสยรถแล่นมาถึงอรินทมกุมารขณะหลับอยู่ในอุทยาน ชาวเมืองจึงพากันอภิเษกท่านเป็นพระราชา

ส่วนโสณกะ นั้นออกบวช บรรลุเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ปรารถนาจะมาโปรดพระเจ้าอรินทมราช จึงเหาะมานั่งในอุทยาน

พระราชาเสด็จไปหาพระโสณกะ

พระโสณกะแสดงธรรมคือ ความเจริญแห่งสมณะ ๘ อย่าง เพื่อให้พระราชาละความยินดีในกาม เพื่อจะได้ทรงออกผนวช

พระราชาทรงละเลยถ้อยคำของพระโสณกะ ทรงมีพระทัยน้อมไปในกาม

พระโสณกะถวายโอวาทแล้วจึงเหาะกลับพร้อมกับโปรยธุลีบนพระเศียร เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้ากลับไปแล้ว พระราชาเกิดความสลดในพระทัย ดำริว่าพราหมณ์นี้มีชาติต่ำโปรยธุลีละอองเท้าลงบนศีรษะเราผู้เกิดในวงศ์กษัตริย์ ทรงละขัตติยมานะได้แล้ว ทรงมอบราชสมบัติแก่พระโอรสแล้วทรงผนวช

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้าอรินทมในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. สัฏฐินิบาต มก. ๖๒/๑๑๙, มจ. ๒๘/๓๕, ปส. ๖๘/๑๗๓

๑๒. เป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์

๑๒.๑ มหัทธนสูตร

ผู้ไม่ขวนขวายในโลก

เทวดาได้กล่าวว่า กษัตริย์ที่มีทรัพย์สมบัติมาก มีแว่นแคว้น แต่ไม่รู้จักพอในกามทั้งหลาย ยังแข่งขันซึ่งกันและกัน เมื่อกษัตริย์นั้นยังขวนขวายอยู่ ชื่อว่า ลอยไปตามกระแสแห่งภพ แต่จะมีบุคคลพวกไหนไม่ขวนขวาย ละความโกรธ และความโลภได้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า บุคคลทั้งหลายที่ละเรือน ละบุตรที่รัก บวชแล้วกำจัดราคะ โทสะ อวิชชา เป็นผู้มีอาสวะสิ้นแล้ว ไกลจากกิเลส บุคคลพวกนั้น เป็นผู้ไม่ขวนขวายในโลก

สัง.ส. สัตติวรรค มก. ๒๔/๑๔๓, มจ. ๑๕/๓๑

๑๒.๒ จูฬวสาโรปมสูตร

อุปมาผู้ต้องการแก่นไม้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบปัญหาปิงคลโกจฉพราหมณ์ โดยการอุปมาผู้ต้องการแก่นไม้ว่า บุคคลผู้มีความต้องการแก่นไม้ แต่ไปเอากิ่งไม้ สะเก็ดไม้ เปลือกไม้ กระพี้ไม้แทน แล้วถือไปโดยคิดว่า นั่นคือแก่นไม้ บุรุษผู้มีจักษุย่อมรู้ว่า บุคคลผู้นี้ยังทำกิจของตนไม่สำเร็จ

เปรียบเหมือนผู้ละเรือนออกบวช แต่คิดว่า ลาภสักการะ ศีล สมาธิ หรือญาณทัสสนะ นี้มีแล้วก็สำเร็จกิจของตน ไม่ยังฉันทะให้เกิด ไม่พยายามต่อ ยกตนข่มผู้อื่นว่า ทำไม่ได้เช่นตน เหล่านี้คือผู้ที่ยังอยู่ที่กิ่ง ที่สะเก็ด ที่เปลือก ที่กระพี้ ยังไม่ถึงแก่นของพระธรรม แล้วพระองค์ตรัสต่อไปว่า ภิกษุที่ทำถึงที่สุดของพรหมจรรย์ จึงเรียกว่า พบแก่นแล้ว และรู้ด้วยว่า นี้แหละคือแก่นที่แท้จริง

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๕๕๘, มจ. ๑๒/๓๔๘, ปส. ๑๘/๒๐๖

๑๒.๓ ปัพพัชชาปัญหา

ถามเรื่องประโยชน์ของบรรพชา

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า บรรพชามีประโยชน์อย่างไร อะไรเป็นประโยชน์เยี่ยมของพระคุณเจ้า

พระนาคเสนทูลตอบว่า ทุกข์นี้จะดับไปและทุกข์อื่นจะไม่เกิดขึ้นด้วย สิ่งใดบรรพชาก็เพื่อสิ่งนั้น อนุปาทิเสสนิพพานเป็นประโยชน์อย่างเยี่ยม บางพวกบวชเพื่อนิพพาน บางพวกบวชหนีราชภัย บางพวกบวชหนีโจรภัย บางพวกบวชเพื่อคล้อยตามพระราชา บางพวกบวชเพื่อหนีหนี้สิน บางพวกบวชเพื่อยศศักดิ์ บางพวกบวชเพื่อเลี้ยงชีพ บางพวกบวชด้วยความกลัว บุคคลเหล่าใดบวชโดยชอบ บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า บวชเพื่อนิพพาน

มิลิน. ๔๓

๑๒.๔ พรหมจริยสูตร

เหตุประพฤติพรหมจรรย์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้เราประพฤติมิใช่เพื่อหลอกลวงคน เพื่อลาภสักการะ ความสรรเสริญ มิใช่เพื่อเป็นเจ้าลัทธิหรือแก้ลัทธิ แต่ประพฤติเพื่อความละความกำหนัดยินดี เพื่อความดับทุกข์

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพรหมจรรย์อันเป็นการละเว้นสิ่งที่กล่าวตามกันมา เป็นทางหยั่งลงสู่พระนิพพาน ทางนั้นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ได้ดำเนินแล้ว

ชนเหล่าใดดำเนินตามทางที่พระองค์แสดงไว้แล้ว ชนเหล่านั้นชื่อว่า ทำตามคำสอนของพระบรมศาสดา จะกระทำถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้

อัง.จตุกก. อุรุเวลวรรค มก. ๓๕/๗๙, มจ. ๒๑/๔๑, ปส ๓๗/๘๗

๑๒.๕ อุปัสสุติสูตร

เบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์

ครั้งนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง ยืนแอบฟังพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสธรรมบรรยาย ว่าด้วยเหตุปัจจัยของความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งมวลอยู่

พระพุทธองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นภิกษุนั้นจึงตรัสถามว่า ดูก่อนภิกษุ เธอได้ฟังธรรมปริยายนี้แล้วหรือ

ภิกษุนั้นกราบทูลว่า ได้ฟังแล้วพระเจ้าข้า

พระพุทธองค์จึงตรัสต่อไปว่า ดูก่อนภิกษุเธอจงเรียน จงเล่าเรียน จงทรงจำธรรมปริยายนี้ไว้เถิด เพราะว่าธรรมนี้ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์

สัง.สฬา. โยคักเขมีวรรค มก. ๒๘/๑๙๐, มจ. ๑๘/๑๒๖, ปส. ๒๘/๑๓๖

๑๒.๖ กิมัตถิยสูตร

ประโยชน์แห่งการประพฤติพรหมจรรย์

พระสารีบุตรตอบชัมพุขาทกปริพาชก เรื่องการประพฤติพรหมจรรย์เพื่ออะไร โดยพระสารีบุตรตอบว่าเพื่อกำหนดรู้ทุกข์ และวิธีการกำหนดรู้ทุกข์ คือ การปฏิบัติตามอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘

ชัมพุขาทกะจึงยกย่องว่านี้เป็นสิ่งดี

สัง.สฬา. ชัมพุขาทกสังยุต มก. ๒๙/๙๒, มจ. ๑๘/๓๓๗, ปส. ๒๙/๑๔๗

๑๒.๗ กิมัตถิยสูตร

พรหมจรรย์เพื่อกำหนดรู้ทุกข์

ครั้งนั้น ภิกษุจำนวนมากไปกราบทูลถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า มีพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชก มาถามพวกข้าพระองค์ว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพื่ออะไร

พวกข้าพระองค์จึงตอบไปว่า เพื่อกำหนดรู้ทุกข์ พวกข้าพระองค์ตอบไปตามพระองค์เช่นนี้ จะถูกวิญญูชนติเตียนได้หรือไม่

พระองค์จึงตรัสว่า เธอทำถูกแล้ว และจะไม่ถูกติเตียน เพราะพวกเธอก็ปฏิบัติเพื่อกำหนดรู้ทุกข์อยู่ และพวกเธอจงบอกไปด้วยว่า หนทางนั้นมีอยู่ โดยการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ นี่คือหนทางเพื่อกำหนดรู้ทุกข์ เมื่อพวกเธอถูกถามพึงตอบเช่นนี้

สัง.ม. อวิชชาวรรค มก. ๓๐/๒๐, มจ. ๑๙/๘, ปส. ๓๐/๑๒๔

๑๒.๘ ปฐมภิกขุสูตร, ปฐมอัญญตรภิกขุสูตร

ที่สุดแห่งพรหมจรรย์

ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาถึงที่ประทับ แล้วกราบทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญที่เรียกว่า พรหมจรรย์นี้เป็นไฉน แล้วที่สุดแห่งพรหมจรรย์เป็นไฉน

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ คือ พรหมจรรย์ ส่วนความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ และความสิ้นโมหะ นี้คือที่สุดแห่งพรหมจรรย์

สัง.ม. อวิชชาวรรค มก. ๓๐/๒๒, มจ. ๑๙/๙, ปส. ๓๐/๓๖

๑๒.๙ วิราคสูตร, ราควิราคสูตร

ประพฤติพรหมจรรย์เพื่ออะไร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกอัญเดียรถีย์ ปริพาชกถามเธออย่างนี้ว่า ประพฤติพรหมจรรย์เพื่ออะไร พึงตอบไปว่า เพื่อสำรอกราคะ

ถ้าถูกถามว่า ข้อปฏิบัติมีอยู่หรือ พวกเธอพึงตอบว่า ข้อปฏิบัตินั้นมีอยู่ คือการปฏิบัติตามอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ นี้ คือข้อปฏิบัติเพื่อสำรอกราคะ ถ้าพวกเธอถูกถามพึงตอบเช่นนี้

สัง.ม. อัญญติตถิยวรรค มก. ๓๐/๖๙, มจ. ๑๙/๓๙, ปส. ๓๐/๑๒๔

๑๒.๑๐ พระนันทเถระ

ออกบวชแล้วปฏิบัติธรรมเพราะปรารถนานางอัปสร

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระนันทเถระ ผู้จำใจออกบวชเพราะความเคารพพระบรมศาสดา ครั้นบวชแล้วเกิดความกระสันอยากสึก เพราะหวนระลึกถึงนางชนบทกัลยาณี

พระบรมศาสดาจึงพาท่านไปยังดาวดึงส์เทวโลก

พระนันทะพอใจในความงามของนางอัปสรห้าร้อย

พระบรมศาสดารับประกันว่า ถ้าหากท่านยินดีในการประพฤติพรหมจรรย์ ก็จะได้นางอัปสรเหล่านี้

ข่าวว่าพระนันทะประพฤติพรหมจรรย์ เพราะเหตุแห่งนางอัปสรร่ำลือกันทั่วไป พระนันทะเกิดความละอาย จึงหลีกหนีออกไปบำเพ็ญเพียรจนบรรลุอรหัตผล

พระบรมศาสดาจึงตรัสเล่าบุพกรรมของพระนันทะว่า ครั้งหนึ่ง ท่านเกิดเป็นลาตัวผู้ ระหว่างเดินทางไปกับพ่อค้า พบนางลาตัวหนึ่งเกิดความกระสัน

พ่อค้าจึงออกอุบายว่า จะนำนางลาสาวตัวอื่นมาให้ ถ้าหากว่า เรายินดีนำนางลามาให้เจ้า แต่เราจะให้อาหารเพียงเฉพาะเจ้าผู้เดียว ลานั้นจึงเป็นผู้หมดหวัง

ขุ.ธ. ยมกวรรค มก. ๔๐/๑๕๕, มจ. ๒๕/๒๘, ปส. ๔๘/๑๒๒

๑๓. เหตุให้ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ได้นาน

๑๓.๑ ภารทวาชสูตร

เหตุปัจจัยที่ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์

สมัยหนึ่ง พระเจ้าอุเทนเสด็จไปหาท่านพระปิณโฑลภารทวาชะ ณ พระวิหารโฆสิตาราม ตรัสถามถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ภิกษุผู้ยังเป็นหนุ่มวัยรุ่น ประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์จนตลอดชีวิต

พระปิณโฑลภารทวาชะทูลตอบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า เธอจงตั้งจิตว่า เป็นมารดาในสตรีปูนมารดา จงตั้งจิตว่าเป็นพี่สาว น้องสาวในสตรีปูนพี่สาว น้องสาว และตั้งจิตว่า เป็นธิดาในสตรีปูนธิดา

หากยังมีความโลภเกิดขึ้นอีก ก็ให้พิจารณากายนี้ อันมีหนังหุ้มโดยรอบ โดยความเป็นของไม่สะอาด

หากทำไว้ในใจโดยความเป็นของไม่งามแล้ว แต่ยังมีอารมณ์เห็นว่างามอยู่ ก็จงเป็นผู้สำรวมอินทรีย์เถิด

พระเจ้าอุเทนตรัสว่า ภาษิตของท่านไพเราะนัก ประกาศตนเป็นอุบาสก ขอถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไปจนตลอดชีวิต

สัง.สฬา. คหปติวรรค มก. ๒๘/๒๓๐, มจ. ๑๘/๑๕๒, ปส. ๒๘/๑๗๒

๑๓.๒ สารีปุตตสูตร

ผู้คุ้มครองทวารอินทรีย์

สมัยหนึ่ง พระสารีบุตรอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปหาท่านถึงที่อยู่กล่าวว่า ภิกษุผู้เป็นสัทธิวิหาริกของพระสารีบุตรลาสิกขาเสียแล้ว

พระสารีบุตรกล่าวว่า ผู้ที่ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้ประมาณในโภชนะ ไม่ประกอบความเพียร ย่อมเป็นเช่นนี้แหละ จักประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ติดต่อกันไปจนตลอดชีวิตนั้น ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้

ภิกษุผู้สำรวมอินทรีย์ ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออนุพยัญชนะ ไม่ปล่อยให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชฌาและโทมนัสครอบงำ ชื่อว่า เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วจึงฉันอาหาร นี้ชื่อว่า เป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ

ภิกษุผู้ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากธรรมกั้นจิตทั้งหลาย ชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยความเพียร

สัง.สฬา. โลกกามคุณวรรค มก. ๒๘/๒๑๓, มจ. ๑๘/๑๔๑, ปส. ๒๘/๑๔๙

๑๓.๓ มลิตวัมภเถรคาถา

ที่ใดไม่มีความเสื่อมควรอยู่ในที่นั้น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๔ อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ข้อ ๑.๖ หน้า ๑๗๐

๑๓.๔ มุทุลักขณชาดก

ฤาษีเหาะมาสู่วัง เห็นพระเทวีจึงเสื่อมจากฌาน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ข้อ ๒.๑.๕ หน้า ๘๔๖

๑๓.๕ กุททาลชาดก

พระโพธิสัตว์ขว้างจอบทิ้งลงแม่น้ำ แล้วออกบวช

พระบรมศาสดาทรงปรารภพระจิตหัตถสารีบุตร ผู้ออกบวชด้วยอาศัยความเป็นสมณะเลี้ยงชีพ สึกแล้วบวชถึง ๖ ครั้ง ในความเป็นภิกษุครั้งที่เจ็ด ได้บรรลุอรหัตผล จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลคนปลูกผักมีชื่อว่า กุททาลบัณฑิต มีสมบัติคือจอบกุดๆ เพียงเล่มเดียว

วันหนึ่งคิดว่าจักบวช จึงซ่อนจอบไว้ในที่มิดชิดแล้วบวชเป็นฤาษี แต่ก็ไม่อาจตัดความโลภในจอบเล่มนั้นได้ บวชแล้วสึกบ่อยครั้ง ครั้งที่ ๗ จึงตัดความโลภนั้น ควงจอบขึ้นเหนือศีรษะ ๓ รอบ หลับตาขว้างทิ้งเสียในแม่น้ำใหญ่แล้วบันลือเสียงกึกก้อง ๓ ครั้งว่า เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว

ฝ่ายพระราชาทรงสดับเสียงนั้น รับสั่งให้เรียกมาถามว่า เราพึงชนะสงครามมา ส่วนเจ้าชนะอะไร

กุททาลบัณฑิตตอบว่า แม้พระองค์จะทรงชนะสงครามแสนครั้ง ก็ยังชื่อว่าชนะไม่เด็ดขาด เพราะยังชนะกิเลสของตนไม่ได้ แต่ข้าพระองค์ชนะกิเลสได้ กุททาลบัณฑิตโพธิสัตว์นั่งในอากาศแสดงธรรม ด้วยอำนาจฌานและสมาบัติมีอาโปกสิณเป็นอารมณ์

พระราชาสดับธรรมนั้น ละกิเลสได้ จึงพาบริวารติดตามพระโพธิสัตว์เข้าป่าหิมพานต์ ออกบวชเป็นฤาษี เจริญพรหมวิหารแล้ว มีพรหมโลกเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนกุททาลบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อิตถีวรรค มก. ๕๖/๑๖๖, มจ. ๒๗/๒๙, ปส. ๖๕/๑๗๔

๑๓.๖ สุเมธาเถรีคาถา

อุปมาที่ทำให้สลดใจในวัฏสงสาร

พระนางสุเมธา ธิดาของพระเจ้าโกญจะ กรุงมันตาวดี ทรงเลื่อมใสในพระศาสนา จึงกราบทูลขออนุญาตพระชนกและพระชนนีออกบรรพช พระบิดาปรารถนาจะยกให้เป็นมเหสีของพระเจ้าอนิกรัตตะ จึงทรงทัดทานเกลี้ยกล่อม

ในวันเข้าสู่วิวาหะพระนางให้พระขรรค์ตัดพระเกศา ประทับนั่งบนพื้นดิน ทรงพระกันแสง ประกาศถึงอาทีนพมิโทษมากด้วยข้ออุปมาน้อมนำมาเปรียบเทียบ โดยความยาวของสังสารวัฏว่า

ขอพระองค์ทรงโปรดระลึกถึงการสั่งสมแห่งกองกระดูกในกัปหนึ่งของบุคคลคนหนึ่งว่า เสมอด้วยภูเขาวิปุลบรรพต เมื่อทำแผ่นดินชมพูทวีปให้เป็นก้อนขนาดเท่าเมล็ดพุทรา ก็มากไม่เท่ากับจำนวนมารดาและยายทั้งหลายเม้ทำกิ่งไม้ ใบหญ้าแห้งทั้งหมดในโลกนี้ขนาดเท่า ๔ องคุลี ก็มากไม่เท่ากับจำนวนบิดาและปู่ทั้งหลายนี้คือข้ออุปมาระลึกถึงสงสารอันยืดยาว

เมื่อพระเจ้าอนิกรัตตะสดับธรรมีกถานั้น จึงทูลอ้อนวอนพระชนกและพระชนนีให้ปล่อยพระนางอนุญาตให้ทรงผนวช แล้วพระสุเมธาเถรีทำให้แจ้งอภิญญา ๖ บรรลุอรหัตผลในที่สุด

ขุ.เถรี. จัตตาฬีสนิบาต มก. ๕๔/๕๐๖,๕๒๒, มจ. ๒๗/๑๙๕, ปส. ๖๖/๒๘๖

๑๓.๗ อรัญญชาดก

การเลือกคบคน

พระบรมศาสดาทรงปรารภการประเล้าประโลมของกุมาริกาอ้วน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ เมื่อภรรยาถึงแก่กรรมแล้ว พาบุตรไปบวชเป็นฤาษีให้บุตรออยู่ในอาศรม ส่วนตนไปหาผลาผล กุมาริกาคนหนึ่ง หนีโจรไปถึงอาศรม เล้าโลมดาบสกุมารให้ศีลวิบัติแล้วชวนกันไปยังถิ่นมนุษย์ ดาบสกุมารขอรอพบบิดาก่อนแล้วจะไป กุมาริกานั้น จึงออกไปนั่งอยู่ที่ระหว่างทาง

เมื่อบิดามาแล้ว ทราบว่า บุตรจะออกจากป่าไปสู่บ้าน จึงให้โอวาทแก่บุตรว่า ลูกพึงคบหาบุคคลผู้คุ้นเคย ผู้ไม่รังเกียจลูก อดทนความคุ้นเคยนั้นได้ เชื่อถือคำพูดของลูก งดโทษให้ลูก เป็นผู้ไม่มีกรรมชั่วด้วยกาย วาจา และใจ อย่าคบหาคนผู้มีจิตกลับกลอก รักง่ายหน่ายเร็ว

ดาบสกุมารได้ฟังดังนั้นจึงกล่าวว่า ฉันจะได้บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณเหล่านี้ ณ ที่ไหน จึงตัดสินใจไม่ไป จะอยู่ในสำนักของบิดา ดาบสทั้งสองบริกรรมกสิน มีฌาณไม่เสื่อม มีพรหมโลกเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

ขุ.ชา จุลลกุณาลวรรค มก. ๕๘/๖๙๓, มจ. ๒๗/๑๙๕, ปส. ๖๖/๒๘๖

มงคลที่ ๓๓
เห็นอริยสัจ

๑. สังสารวัฏ

๑.๑ ติณกัฏฐสูตร

เหตุเบื้องต้นเบื้องปลายของสงสาร

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา แล้วให้โอวาทเกี่ยวกับวัฏสงสารว่า หาจุดเริ่มต้นและสิ้นสุดมิได้

พระองค์ทรงยกตัวอย่างเปรียบเทียบว่า พันธุ์ไม้น้อยใหญ่ทั่วทั้งชมพูทวีป เมื่อนำมามัดรวมเป็นมัดๆ ความยาวมัดละ ๔ นิ้ว สมมุติว่า แต่ละมัดคือ มารดาของมารดาบุรุษไปเรื่อยๆ จนกระทั่งพันธุ์ไม้น้อยใหญ่หมดสิ้นไปจากชมพูทวีป แต่มารดาของมารดานั้นยังไม่มีที่สิ้นสุด เพราะตราบใดที่สัตว์ทั้งหลายยังมีอวิชชาและตัณหาอยู่ ย่อมเวียนว่ายตายเกิดได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ จากการเกิดนั้น

สัง.นิ. อนมตัคคสังยุต มก. ๒๖/๕๐๖, มจ. ๑๖/๒๑๕, ปส. ๒๖/๑

๑.๒ ปฐมทารุขันธสูตร

การท่องเที่ยวในสังสารวัฏกับท่อนไม้ลอยน้ำ

สมัยหนึ่ง ขณะที่พระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่ริมฝั่งแม่น้ำคงคากับภิกษุทั้งหลาย พระองค์ทรงปรารถนาจะชี้ให้เห็นถึงการท่องเที่ยวไปของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่เวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร จึงทรงชี้ให้เหล่าภิกษุดูท่อนไม้ท่อนหนึ่งที่กำลังลอยมาว่า ในที่สุดของท่อนไม้นี้ย่อมลงไปสู่มหาสมุทร ถ้าไม่เข้ามาใกล้ฝั่งทั้งสอง ไม่จมลงระหว่างทาง ไม่เกยบก ไม่ถูกมนุษย์หรืออมนุษย์จับไว้ ไม่ถูกเกลียวน้ำวนๆ ไว้ และไม่เน่าภายใน

แม้ภิกษุก็เช่นเดียวกันที่สุดย่อมไปถึงฝั่งแห่งพระนิพพานได้ ถ้าไม่แวะเข้าฝั่งทั้งสอง คือ อายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ ไม่จมในท่ามกลางคือนันทิราคะ ไม่เกยบกคืออัสมิมานะ ไม่ถูกมนุษย์จับคือคลุกคลีอยู่กับคฤหัสถ์ ไม่ถูกอมนุษย์จับคือ ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อปรารถนาเป็นเทพหมู่ใดหมู่หนึ่ง ไม่ถูกเกลียวน้ำวนไว้คือ กามคุณ ๕ และไม่เป็นผู้เน่าในภายในคือ มีใจที่ชุ่มด้วยกาม

สัง.สฬา. ธาตุสังยุต มก. ๒๘/๔๐๙, มจ. ๑๘/๒๔๒, ปส. ๒๘/๓๓๗

๑.๓ เวปุลลปัพพตสูตร

ความเจริญและความเสื่อมของอายุมนุษย์

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เพราะเหตุที่วัฏสงสารอันยาวไกล หาที่เริ่มต้นและที่สุดมิได้นั้น สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ถูกอวิชชาและตัณหาครอบงำอยู่ ย่อมเวียนว่ายตายเกิดไม่มีที่สิ้นสุดเช่นเดียวกัน แล้วทรงยกตัวอย่างในกัปที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น อายุของมนุษย์มีเท่าใด อายุของพระองค์ก็มีแค่นั้นด้วย

ครั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ปรินิพพาน อายุของมนุษย์จะเสื่อมลงจนถึง ๑๐ ปี แล้วกลับเจริญขึ้นใหม่จนถึงอสงไขยปี แล้วค่อยๆ เสื่อมลงจนถึงกาลที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาบังเกิดอีก

สัง.นิ. อนมตัคคสังยุต มก. ๒๖/๕๓๒, มจ. ๑๖/๒๓๐, ปส. ๒๖/๑๗

๑.๔ ทุคตสูตร, สุขิตสูตร

เป็นคนเข็ญใจและผู้พร้อมด้วยความสุข

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงให้โอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงสังสารวัฏว่า กำหนดที่สุดเบื้องต้นและเบื้องปลายมิได้ เพราะเหตุที่สัตว์ทั้งหลายถูกอวิชชา และตัณหาครอบงำอยู่ จึงทำให้เวียนเกิดเวียนตายได้รับสุข ทุกข์ทรมานมานับชาติไม่ถ้วน แม้ตัวภิกษุทั้งหลายเองก็ตาม ได้เคยเกิดเป็นผู้ที่ขัดสนพิกลพิการได้รับทุกข์ทรมาน เคยเกิดมาแล้วเพียบพร้อมไปด้วยความสุข มีข้าทาสบริวารคอยรับใช้สะดวกสบายมาแล้วทั้งนั้น

ดังนั้น ควรที่จะเบื่อหน่าย คลายกำหนัด เพื่อจะหลุดพ้นจากวัฏสงสารนี้

สัง.นิ. อนมตัคคสังยุต มก. ๒๖/๕๒๔, มจ. ๑๖/๒๒๕, ปส. ๒๖/๑๓

๑.๕ มาตุสูตร, ปิตุสูตร, ภาตุสูตร, ภคินีสูตร, ปุตตสูตร, ธีตุสูตร

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ตรัสให้โอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงสังสารวัฏว่ากำหนด ที่สุดเบื้องต้นและเบื้องปลายมิได้

ดังนั้น สัตว์ทั้งหลายที่เกิดมาแล้วไม่เคยเป็นมารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง บุตร ธิดา นั้นหาได้ยาก ก็เพราะเหตุที่สัตว์ทั้งหลายถูกอวิชชาและตัณหาครอบงำอยู่ ทำให้ต้องเวียนเกิดเวียนตาย ได้รับทุกข์ทรมานร่ำไป จึงควรที่จะเบื่อหน่าย คลายกำหนัด เพื่อหลุดพ้นจากสังสารวัฏนี้

สัง.นิ. อนมตัคคสังยุต มก. ๒๖/๕๒๙-๕๓๒, มจ. ๑๖/๒๒๗-๒๒๙, ปส. ๒๖/๑๖

๑.๖ ปัพพตสูตร

เรื่องกัป

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๓.๖.๒.๓ หน้า ๔๔๑

๒. ความทุกข์

๒.๑ นขสิขาสูตร

เปรียบทุกข์ที่เหลือเท่าฝุ่นติดปลายเล็บ

ครั้งหนึ่ง พระบรมศาสดาทรงต้องการจะแสดงถึงความทุกข์ที่มีอยู่ของเหล่าพระอริยสาวก ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ พระองค์จึงทรงใช้ปลายเล็บช้อนเอาฝุ่นขึ้นมาเล็กน้อย เปรียบให้เห็นว่า ความทุกข์ของเหล่าพระอริยสาวกที่มีอยู่ มีเพียงเล็กน้อย ดุจดังฝุ่นที่ติดอยู่ปลายเล็บมีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับปริมาณฝุ่นทั้งแผ่นดิน เพราะเหตุที่การตรัสรู้ธรรม การได้ธรรมจักษุมีคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่

สัง.นิ. อภิสมยสังยุต มก. ๒๖/๓๙๓, มจ. ๑๖/๑๖๑, ปส. ๒๕/๒๓๕

๒.๒ สุปปวาสาสูตร

ทุกข์ของหญิงตั้งครรภ์นาน

พระนางสุปปวาสาทรงเป็นอุปัฏฐากใหญ่ของพระบรมศาสดา ต่อมา พระนางตั้งครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี ๗ วัน นำความทุกข์ทรมานมาให้พระนางเป็นอย่างมาก พระนางจึงให้พระสวามีไปกราบทูลเรื่องนี้แก่พระบรมศาสดาตามคำที่ทรงแนะนำไป

เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบแล้ว จึงตรัสแก่พระสวามีของพระนางว่า ขอให้พระนางสุปปวาสาจงเป็นผู้ที่มีความสุขปราศจากโรค ประสูติพระโอรสผู้หาโรคมิได้ ด้วยพุทธานุภาพ พระนางสุปปวาสาก็หายจากทุกข์ มีความสุข แล้วประสูติพระโอรสโดยง่าย

ครั้นพระโอรสอายุ ๗ พรรษา ได้ทูลนิมนต์พระบรมศาสดาพร้อมเหล่าภิกษุสงฆ์ มารับภัตตาหารตลอด ๗ วัน เมื่อครบ ๗ วัน จึงทรงนำพระโอรสไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระสารีบุตรสนทนาธรรมกับพระโอรสนั้น นำความชื่นชมยินดีแก่พระนางสุปปวาสาเป็นอย่างยิ่ง

พระบรมศาสดาทรงทราบความปรารถนาในบุตรของพระนาง จึงตรัสถามพระนางว่า ทรงประสงค์จะมีพระโอรสอีกไหม

พระนางทูลตอบว่า ทรงประสงค์จะมีอีก ๗ คน

พระบรมศาสดาทรงเปล่งอุทานว่า ทุกข์ย่อมครอบงำบุคคลผู้ประมาทโดยความเป็นสุข

ขุ.ธ. มุจจลินทวรรค มก. ๔๔/๒๐๒, มจ. ๒๕/๑๙๙, ปส. ๕๓/๑๕๗

๒.๓ พระวนวาสีติสสเถระ

เห็นมหาสมุทรแล้วนึกถึงน้ำตาที่เกิดจากทุกข์

พระวนวาสีติสสเถระ บวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ แล้วไปบำเพ็ญสมณธรรมที่ป่าแห่งหนึ่ง จนบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในพรรษาแรกนั้นเอง

วันหนึ่ง พระบรมศาสดาเสด็จไปเยี่ยมถึงสำนักของสามเณร ครั้นแล้วทรงพาสามเณรติสสะขึ้นสู่ยอดเขาที่สามารถมองเห็นมหาสมุทรได้โดยรอบ แล้วทรงถามว่า เมื่อเห็นมหาสมุทรแล้วมีความคิดอย่างไร

สามเณรทูลว่า น้ำตาของมนุษย์ที่เกิดจากความทุกข์นั้น มีมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้งสี่เสียอีก

พระพุทธองค์ทรงยกย่องและยืนยันในคำพูดของสามเณรว่า น้ำตาของผู้ที่มีความทุกข์ครอบงำแล้วนั้นมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้งสี่เสียอีก เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรประมาท

ขุ.ธ. พาลวรรค มก. ๔๑/๒๕๙, มจ. ๒๕/๕๑, ปส. ๔๙/๒๔๙

๒.๔ ความน้อยใจและการแก้ไข

๒.๔.๑ พระวักกลิเถระ

ตามดูพระบรมศาสดาจนถูกไล่ให้หลีกไป

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๖ ตั้งตนชอบ ข้อ ๖.๗ หน้า ๒๔๕

๒.๔.๒ พระจูฬปันถกเถระ

บวชแล้วเป็นคนเขลา

พระจูฬปันถกเถระบวชในสำนักพระบรมศาสดา โดยการชักชวนจากพระมหาปันถกเถระผู้เป็นพี่ชาย เมื่อบวชแล้ว พระจูฬปันถกเถระกลายเป็นคนเขลา ไม่สามารถจำคาถาเพียงคาถาเดียวได้ แม้จะใช้เวลาถึง ๔ เดือน จึงถูกพระมหาปันถกเถระไล่ออกจากวิหาร

ในขณะนั้น หมอชีวกโกมารภัจเข้ามาหาพระมหาปันถกเถระ เพื่อนิมนต์ภิกษุทั้งหมดไปรับภัตที่บ้านของตัวเอง

พระมหาปันถกเถระตอบรับ แต่ให้เว้นพระจูฬปันถกเถระ ๑ รูป

พระจูฬปันถกเถระยิ่งเกิดความน้อยใจมากขึ้น จึงคิดจะลาสิกขาในวันรุ่งขึ้น

เช้าวันรุ่งขึ้น พระบรมศาสดาทรงทราบด้วยพระญาณ จึงเสด็จมาห้าม แล้วประทานโอวาทแก่พระจูฬปันถกเถระพร้อมทรงมอบผ้าสะอาดผืนหนึ่ง ให้ใช้คำบริกรรมว่า รโชหรณ์ รโชหรณ์

ครั้นผ้าผืนนั้นหมองลงเพราะมือที่ลูบ พระจูฬปันถกเถระได้คิด แล้วพิจารณาถึงสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยงเช่นเดียวกัน ในที่สุดก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

ขุ.ธ. อัปปมาทวรรค มก. ๔๐/๓๒๓, มจ. ๒๕/๓๒, ปส. ๔๘/๓๐๗

๒.๔.๓ รัชชุมาลาวิมาน

นางทาสีโกนผม ถูกนายเอาเชือกมัดศีรษะ

นางรัชชุมาลาเป็นธิดาของคนรับใช้ในบ้านพราหมณ์ผู้หนึ่ง ตั้งแต่เล็กจนโต นางถูกธิดาของพราหมณ์ผู้นั้นกลั่นแกล้งมาตลอด ทั้งจิกผม ใช้มือและเท้าตบตี แม้นางรัชชุมาลาจะโกนผมจนหมดศีรษะ นางก็ถูกธิดาพราหมณ์เอาเชือกพันศีรษะแล้วเฆี่ยนตี ในที่สุด นางทนไม่ได้ น้อยใจในชีวิตของตนเอง จึงเข้าไปในป่าหวังจะผูกคอตาย

พระบรมศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโสดาปัตติผล จึงทรงไปปรากฏกายอยู่ใกล้นาง ตรัสเรียกให้เข้าไปหา นางเกิดความปีติเป็นอย่างยิ่ง ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ข้างหนึ่ง

พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมแก่นาง ในที่สุดนางก็ได้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล

ขุ.วิ. มัญชิฏฐกวรรค มก. ๔๘/๓๙๘, มจ. ๒๖/๙๕, ปส. ๖๐/๒๐๑

๓. เหตุแห่งทุกข์

๓.๑ ตัณหาสูตร

อวิชชาเป็นอาหารของภวตัณหา

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อก่อนนี้ภวตัณหายังไม่มี แต่เกิดขึ้นในภายหลัง เพราะอวิชชาเกิดขึ้น

พระพุทธองค์ตรัสอีกว่า อวิชชาเกิดขึ้น เพราะนิวรณ์ ๕ นิวรณ์ ๕ เกิดขึ้น เพราะความทุจริต ความทุจริตเกิดขึ้น เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์ การไม่สำรวมอินทรีย์เกิดขึ้น เพราะไม่มีสติสัมปชัญญะ การไม่มีสติสัมปชัญญะเกิดขึ้น เพราะการทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย การทำไว้ในใจโดยไม่แยบคายเกิดขึ้น เพราะไม่ได้ฟังพระสัทธรรม การไม่ได้ฟังพระสัทธรรมเกิดขึ้น เพราะการไม่คบสัตบุรุษ

ดังนั้น ภวตัณหาเกิดขึ้น เพราะอาการอย่างนี้

อัง.ทสก. ยมกวรรค มก. ๓๘/๒๐๑, มจ. ๒๔/๑๓๗, ปส. ๔๔/๑๙๔

๓.๒ ตัณหาสูตร, ตัณหามูลกสูตร

ธรรมที่ตัณหาเป็นมูล ๙ ประการ

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมอันมีตัณหาเป็นเหตุนั้นมี ๙ ประการ คือ

๑. การแสวงหาเพราะอาศัยตัณหา
๒. การได้เพราะอาศัยการแสวงหา
๓. การวินิจฉัยเพราะอาศัยการได้
๔. ฉันทราคะเพราะอาศัยการวินิจฉัย
๕. ความหมกมุ่นเพราะอาศัยฉันทราคะ
๖. ความหวงแหนเพราะอาศัยความหมกมุ่น
๗. ความตระหนี่เพราะอาศัยความหวงแหน
๘. การจัดการอารักขาเพราะอาศัยความตระหนี่
๙. ธรรมอันเป็นบาปอกุศลหลายประการ เช่น การจับศัสตรา การวิวาท เป็นต้น ย่อมเกิดขึ้น

อัง.นวก. สัตตาวาสวรรค มก. ๓๗/๗๙๘, มจ. ๒๓/๔๘๐, ปส. ๔๓/๒๐๓

๓.๓ นางลูกสุกร, สูกรโปติกาวัตถุ

ราคตัณหาให้โทษมาก

สมัยหนึ่ง ขณะที่พระบรมศาสดาทรงนำเหล่าภิกษุบิณฑบาต ทรงชี้ให้พระอานนท์ดูนางลูกสุกรตัวหนึ่ง แล้วตรัสว่า ในภพชาติก่อน นางลูกสุกรนี้เกิดในพรหมโลก หลังจากตายแล้วกลับมาเกิดเป็นลูกสุกร เพราะเหตุที่สับสนอยู่ด้วยอำนาจราคตัณหาที่ยังมีอยู่

เหล่าภิกษุเมื่อได้ฟังแล้ว จึงเกิดความสังเวชเป็นอันมาก

พระพุทธองค์จึงทรงเปรียบเทียบว่า เหมือนต้นไม้ที่ถูกตัดแล้ว แต่รากยังคงอยู่ ย่อมงอกขึ้นมาใหม่ได้ ตัณหาก็เช่นกัน หมู่สัตว์ทั้งหลายยังขจัดไม่หมด ย่อมทำให้เข้าถึงความทุกข์บ่อยๆ ในภพที่เกิดนั้นๆ

ดังนั้น ภิกษุผู้ที่หวังธรรมเป็นเครื่องกำจัดกิเลสของตน พึงตัดรากตัณหาให้ขาดด้วยอรหัตมรรค

ขุ.ธ. ตัณหาวรรค มก. ๔๓/๒๘๑, มจ. ๒๕/๑๓๘, ปส. ๕๒/๑๓๑

๓.๔ คันธภกสูตร

เหตุเกิดและดับแห่งทุกข์

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ คันธภกะ ชาวอุรุเวลกัปปนิคม แคว้นมัลละ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าทูลขอให้ทรงแสดงธรรม

พระพุทธองค์จึงทรงแสดงเหตุเกิดแห่งโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสว่า ได้แก่ ฉันทะ เช่น เพราะชาวอุรุเวลกัปปนิคมถูกประหาร ถูกจองจำ ถูกปรับไหม หรือถูกตำหนิโทษ คันธภกะในฐานะผู้ใหญ่บ้านก็มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เพราะคันธภกะ มีฉันทะในคนเหล่านั้น

สัง.สฬา. คามณิสังยุต มก. ๒๙/๒๑๕, มจ. ๑๘/๔๑๖, ปส. ๒๙/๒๕๑

๓.๕ ปฐมสุขสูตร

การเกิดเป็นเหตุแห่งทุกข์

ในสมัยพุทธกาล มีปริพาชกท่านหนึ่งเข้าไปถามพระสารีบุตร ถึงเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์และความสุข

พระสารีบุตรจึงบอกว่า เหตุของความทุกข์คือการเกิด เพราะเมื่อเกิดแล้วย่อมพบกับความทุกข์ต่างๆ เช่น ความร้อน ความหนาว ความหิว เป็นต้น

ส่วนเหตุของความสุขคือการไม่เกิด เพราะเมื่อไม่มีการเกิด ความทุกข์จากความร้อน ความหนาว ความหิว ย่อมไม่มี

อัง.ทสก. ยมกวรรค มก. ๓๘/๒๐๗, มจ. ๒๔/๑๔๓, ปส. ๔๔/๒๑๖

๓.๖ ทุติยสุขสูตร

ความไม่ยินดีเป็นเหตุแห่งทุกข์

ในสมัยพุทธกาล มีปริพาชกท่านหนึ่งเข้าไปถามพระสารีบุตรถึงคำสอนของพระบรมศาสดาว่า พระองค์ทรงสอนถึงเหตุความทุกข์และความสุขว่าอย่างไร

พระสารีบุตรตอบว่า พระบรมศาสดาทรงกล่าวถึงความไม่ยินดีเป็นเหตุแห่งความทุกข์นั้นๆ เพราะเมื่อไม่ยินดีเสียแล้ว แม้จะนั่ง นอน ยืน เดิน ก็ไม่เป็นสุข แต่ถ้ามีความยินดีในสิ่งนั้นๆ แล้ว จะนั่ง นอน ยืน เดิน ก็มีความสุข

อัง.ทสก. ยมกวรรค มก. ๓๘/๒๐๘, มจ. ๒๔/๑๔๔, ปส. ๔๔/๒๒๑

๓.๗ ทุกขตา ๓

สาเหตุของทุกข์ ๓ ประการ

๑. ความเป็นทุกข์เพราะทนได้ยาก
๒. ความเป็นทุกข์เพราะการปรุงแต่ง
๓. ความเป็นทุกข์เพราะความแปรปรวน

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๗๐, มจ. ๑๑/๒๖๖, ปส. ๑๖/๑๗๓

๔. ความดับทุกข์

๔.๑ นขสิขาสูตร

เปรียบทุกข์ที่เหลือเท่าฝุ่นติดปลายเล็บ

เนื้อความเหมือนข้อ ๒.๑ หน้า ๙๐๙

๔.๒ โปกขรณีสูตร

ทุกข์ที่เหลือเหมือนน้ำที่ปลายหญ้าคา

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาทรงต้องการแสดงความทุกข์ของเหล่าพระอริยสาวก ให้แก่ภิกษุทั้งหลายทราบว่า มีจำนวนมากน้อยเพียงใด

พระพุทธองค์ทรงยกตัวอย่างถึงปริมาณน้ำที่มีอยู่ในสระโบกขรณีที่เต็มเปี่ยม กว้าง ๕๐ โยชน์ ยาว ๕๐ โยชน์ ลึก ๕๐ โยชน์ว่า มีบุคคลผู้หนึ่งวิดน้ำขึ้นมาด้วยปลายหญ้าคา ปริมาณน้ำที่วิดขึ้นมาคือ ทุกข์ที่พระอริยสาวกยังหลงเหลืออยู่ ส่วนทุกข์ที่กำจัดได้แล้ว เหมือนกับปริมาณน้ำที่เหลือทั้งหมด เพราะผลจากการตรัสรู้ธรรม

สัง.นิ. อภิสมยสังยุต มก. ๒๖/๓๙๕, มจ. ๑๖/๑๖๒, ปส. ๒๕/๒๓๖

๔.๓ ปฐมสัมเภชอุทกสูตร

เปรียบความทุกข์กับแม่น้ำ ๕ สาย ที่ไหลมาบรรจบกัน

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาทรงต้องการแสดงความทุกข์ของพระอริยสาวก ให้ภิกษุทั้งหลายได้ทราบว่ามีมากน้อยเพียงใด

พระพุทธองค์ทรงยกตัวอย่างถึงแม่น้ำสายใหญ่ ที่เกิดจากแม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู และมหีไหลมารวมกัน ความทุกข์ของเหล่าพระอริยสาวกที่ยังคงหลงเหลืออยู่ เหมือนกับน้ำเพียงสองสามหยดที่บุคคลวิดขึ้นมา

ส่วนแม่น้ำที่เหลือนั้น เหมือนกับความทุกข์ที่พระอริยสาวกกำจัดได้แล้ว เพราะผลจากการตรัสรู้ธรรม

สัง.นิ. อภิสมยสังยุต มก. ๒๖/๓๙๖, มจ. ๑๖/๑๖๓, ปส. ๒๕/๒๓๗

๔.๔ ทุติยสัมเภชอุทกสูตร

เปรียบความทุกข์กับแม่น้ำ ๕ สาย ที่ไหลมาบรรจบกัน

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาทรงต้องการแสดงความทุกข์ของเหล่าพระอริยสาวก ให้แก่ภิกษุทั้งหลายทราบว่า มีมากน้อยเพียงใด

พระพุทธองค์ทรงยกตัวอย่างเปรียบเทียบว่า แม่น้ำสายใหญ่ที่เกิดจากการไหลรวมของแม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภูและมหิ แห้งเหือดไปเหลือเพียงสองสามหยด น้ำที่เหลือนี้ เปรียบเสมือนความทุกข์ที่ยังเหลืออยู่ของพระอริยสาวก ส่วนน้ำในแม่น้ำที่แห้งเหือดนั้น เหมือนความทุกข์ที่พระอริยสาวกกำจัดได้แล้ว เพราะผลจากการตรัสรู้ธรรม

สัง.นิ. อภิสมยสังยุต มก. ๒๖/๓๙๗, มจ. ๑๖/๑๖๓, ปส. ๒๕/๒๓๗

๔.๕ ปฐมปฐวีสูตร

บุรุษวางก้อนดิน ๗ ก้อน ไว้ที่แผ่นดินใหญ่

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาทรงต้องการแสดงความทุกข์ของพระอริยสาวก ให้เหล่าภิกษุทราบว่ามีจำนวนเท่าใด

พระองค์ทรงเปรียบเทียบระหว่างก้อนดิน ๗ ก้อน ขนาดเท่ากับเมล็ดกระเบากับแผ่นดินใหญ่ว่า ก้อนดินจำนวน ๗ ก้อน นั้น เปรียบเสมือนกับทุกข์ที่ยังหลงเหลืออยู่ของพระอริยสาวก ส่วนแผ่นดินใหญ่ เปรียบเสมือนความทุกข์ที่พระอริยสาวกกำจัดได้แล้ว เพราะผลจากการตรัสรู้ธรรม และได้ธรรมจักษุ

สัง.นิ. อภิสมยสังยุต มก. ๒๖/๓๙๘, มจ. ๑๖/๑๖๔, ปส. ๒๕/๒๓๘

๔.๖ ปฐมสมุททสูตร

บุรุษวักน้ำสองสามหยดขึ้นจากมหาสมุทร

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาทรงต้องการแสดงความทุกข์ของพระอริยสาวก ให้เหล่าภิกษุทราบว่ามีจำนวนเท่าใด

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบจำนวนน้ำในมหาสมุทร กับจำนวนน้ำที่บุคคลวิดขึ้นมาเพียงสองสามหยดว่า จำนวนน้ำในมหาสมุทร เปรียบเสมือนความทุกข์ที่พระอริยสาวกสามารถกำจัดได้แล้ว ส่วนน้ำสองสามหยด เปรียบเสมือนความทุกข์ที่ยังหลงเหลืออยู่ ทุกข์ที่พระอริยสาวกกำจัดได้นั้น เพราะผลจากการตรัสรู้ธรรม และได้ธรรมจักษุ

สัง.นิ. อภิสมยสังยุต มก. ๒๖/๔๐๑, มจ. ๑๖/๑๖๕, ปส. ๒๕/๒๓๘

๔.๗ ปฐมปัพพตูปมสูตร

วางก้อนหิน ๗ ก้อน ที่ภูเขาหิมวันต์

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาทรงต้องการแสดง ความทุกข์ของพระอริยะสาวกให้เหล่าภิกษุทราบว่า มีจำนวนเท่าใด

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบก้อนหิน ๗ ก้อน ขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดกับภูเขาหิมวันต์ทั้งลูกว่า ความทุกข์ที่พระอริยสาวกกำจัดได้แล้วนั้น เปรียบเสมือนภูเขาหิมวันต์ ส่วนความทุกข์ที่ยังหลงเหลืออยู่ เปรียบเสมือนก้อนหิน ๗ ก้อน ความทุกข์ที่กำจัดได้นั้น เพราะผลจากการตรัสรู้ธรรม และได้ธรรมจักษุ

สัง.นิ. อภิสมยสังยุต มก. ๒๖/๔๐๒, มจ. ๑๖/๑๖๖, ปส. ๒๕/๒๓๙

๕. วิธีปฏิบัติให้พ้นทุกข์

๕.๑ ทัณฑสูตร

ผู้ท่องเที่ยวไปในโลก เพราะไม่เห็นอริยสัจ

เมื่อพระบรมศาสดาทรงต้องการแสดง หนทางแห่งการพ้นทุกข์ของสรรพสัตว์ทั้งหลายให้เหล่าภิกษุได้ทราบ

พระองค์ทรงยกตัวอย่างถึงท่อนไม้ที่มีบุรุษโยนขึ้นไปในอากาศ เมื่อตกลงมา บางครั้งก็เอาโคนลงมาก่อน บางครั้งก็เอาตอนกลางลงมาก่อน บางครั้งก็เอาปลายลงมาก่อน เปรียบเสมือนสัตว์ทั้งหลายที่ถูกอวิชชาครอบงำอยู่ บางครั้งเมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วก็ไปสู่ปรโลก บางครั้งก็ละจากปรโลกมาสู่โลกนี้ สลับกันไปมาเช่นนี้ เพราะเหตุที่ยังไม่ตรัสรู้เห็นแจ้งในอริยสัจ ๔

สัง.ม. สีสปาปัณณวรรค มก. ๓๑/๔๕๒, มจ. ๑๙/๖๑๔, ปส. ๓๒/๓๒๔

๕.๒ เจลสูตร

ให้รีบทำความเพียร เหมือนรีบดับไฟบนศีรษะ

เมื่อพระบรมศาสดาทรงต้องการแสดง หนทางแห่งการพ้นทุกข์ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้เหล่าภิกษุได้ทราบ

พระพุทธองค์ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า บุคคลควรทำอย่างไร ถ้าผ้าที่สวมใส่อยู่ถูกไฟไหม้ หรือศีรษะกำลังถูกไฟไหม้

ภิกษุทั้งหลายทูลว่า ควรที่จะดับไฟที่ผ้าหรือที่ศีรษะนั้น ด้วยความพยายามอุตสาหะ ไม่ย่นย่อท้อถอย และมีสติสัมปชัญญะอย่างแรงกล้า

พระบรมศาสดาตรัสว่า บุคคลควรจะวางเฉยในสิ่งที่เกิดขึ้น แล้วรีบแสวงหาการตรัสรู้ธรรมให้เห็นอริยสัจ ๔ ด้วยความพยายามอุตสาหะ ไม่ย่นย่อท้อถอย และมีสติสัมปชัญญะ

สัง.ม. สีสปาปัณฑวรรค มก. ๓๑/๔๕๓, มจ. ๑๙/๖๑๕, ปส. ๓๒/๓๓๔

๕.๓ ดูมงคลที่ ๓๔ ทำพระนิพพานให้แจ้ง

ข้อ ๒ ปฏิปทาเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง หน้า ๙๒๐

๕.๔ ดูมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน

ข้อ ๕ บุญจากการเจริญสมาธิภาวนา หน้า ๑๙๑

๖. เห็นอริยสัจ

๖.๑ สัจจวิภังคสูตร

การจำแนกอริยสัจ

ครั้งหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า หลังจากที่พระองค์ประกาศธรรมจักรที่ป่าอิสิปตน-มฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสีแล้ว ยังไม่มีผู้ใดสามารถอธิบายอริยสัจ ๔ ให้เข้าใจได้โดยง่ายเลย แต่พระสารีบุตรนั้นสามารถอนุเคราะห์ผู้ร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ให้สามารถตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลได้

ครั้นพระบรมศาสดาตรัสจบ เสด็จหลีกไป พระสารีบุตรจึงแสดงธรรมขยายความอริยสัจ ๔ ให้แก่ภิกษุทั้งหลายโดยง่าย ครั้นจบแล้ว ภิกษุทั้งหลายต่างชื่นชมยินดีในภาษิตที่พระสารีบุตรแสดง

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๓๘๑, มจ. ๑๔/๔๑๖, ปส. ๒๒/๑๘๕

๖.๒ สัจจบรรพ ทุกขสัจจนิทเทส

ทุกขอริยสัจ

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออริยสัจ ๔ ว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุที่เกิดทุกข์ นี้ธรรมเป็นที่ดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงธรรมที่ดับทุกข์

ทุกข์นั้นได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส การประสบกับสิ่งที่ไม่ชอบ ปรารถนาในสิ่งที่ชอบแล้วไม่ได้ ความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก

สรุป คือ ขันธ์ ๕ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) เป็นทุกข์

ที.ม. มก. ๑๔/๒๓๒, มจ. ๑๐/๓๒๔

๗. อานิสงส์ของการเห็นอริยสัจ

๗.๑ สีวลีเถรคาถา

ผู้เป็นเลิศทางด้านมีลาภ

พระสีวลีได้ชื่อว่า เป็นภิกษุผู้เลิศในด้านเป็นผู้มีลาภมาก เพราะเหตุที่ได้กระทำและตั้งความปรารถนาไว้ดีแล้ว ตั้งแต่ภพชาติในอดีต จนมาภพชาติสุดท้ายนี้ ท่านเกิดในพระครรภ์ของพระราชธิดา ได้รับความทุกข์ทรมานอยู่ในพระครรภ์นานถึง ๗ ปี กับ ๗ วัน

ครั้นประสูติแล้ว พระราชบิดาและพระราชมารดาได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ มีพระบรมศาสดาทรงเป็นประมุขตลอด ๗ วัน

ในวันที่เจ็ดนั้นเอง พระสารีบุตรมาสนทนากับสีวลีกุมารแล้วชวนบวช ครั้นบวชแล้วเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ท่านระลึกถึงทุกข์ที่ประสบ ตั้งแต่อยู่ในพระครรภ์ตลอด ๗ ปี ๗ วัน ในที่สุดก็ทำอาสวกิเลสให้สิ้นไป บรรลุเป็นพระอรหันต์ สมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ

ขุ.เถร. เอกกนิบาต มก. ๕๐/๓๐๑, มจ. ๒๖/๓๒๕, ปส. ๖๒/๒๐๑

๗.๒ ประวัติพระนางปฏาจาราเถรี

เป็นยอดภิกษุณีผู้ทรงวินัย

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๙ มีวินัย ข้อ ๘.๔ หน้า ๓๐๕

๗.๓ นางกิสาโคตมี

นางกิสาโคตมีเป็นผู้มีบุญมาก สามารถจับถ่านให้เป็นทองได้ ต่อมา นางแต่งงานมีบุตร ๑ คน แต่บุตรของนางเสียชีวิตลงตั้งแต่พอเดินได้ ด้วยเหตุที่นางยังไม่เคยเห็นความตาย จึงอุ้มบุตรไปตามเรือนต่างๆ แล้วถามหายาเพื่อทำให้บุตรฟื้น แต่ก็หาไม่ได้ จนได้พบบัณฑิตท่านหนึ่ง แนะนำให้ไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงทราบเหตุของนาง จึงได้ออกอุบายให้ไปหายา คือ เมล็ดพันธุ์ผักกาดในเรือนที่ยังไม่มีคนตาย

นางเที่ยวถามหายาตั้งแต่เช้าจรดเย็น ก็ไม่ได้ยานั้น และยังทราบจากเจ้าของเรือนต่างๆ อีกว่าจำนวนคนตายนั้นมีมากกว่าคนเป็นเสียอีก

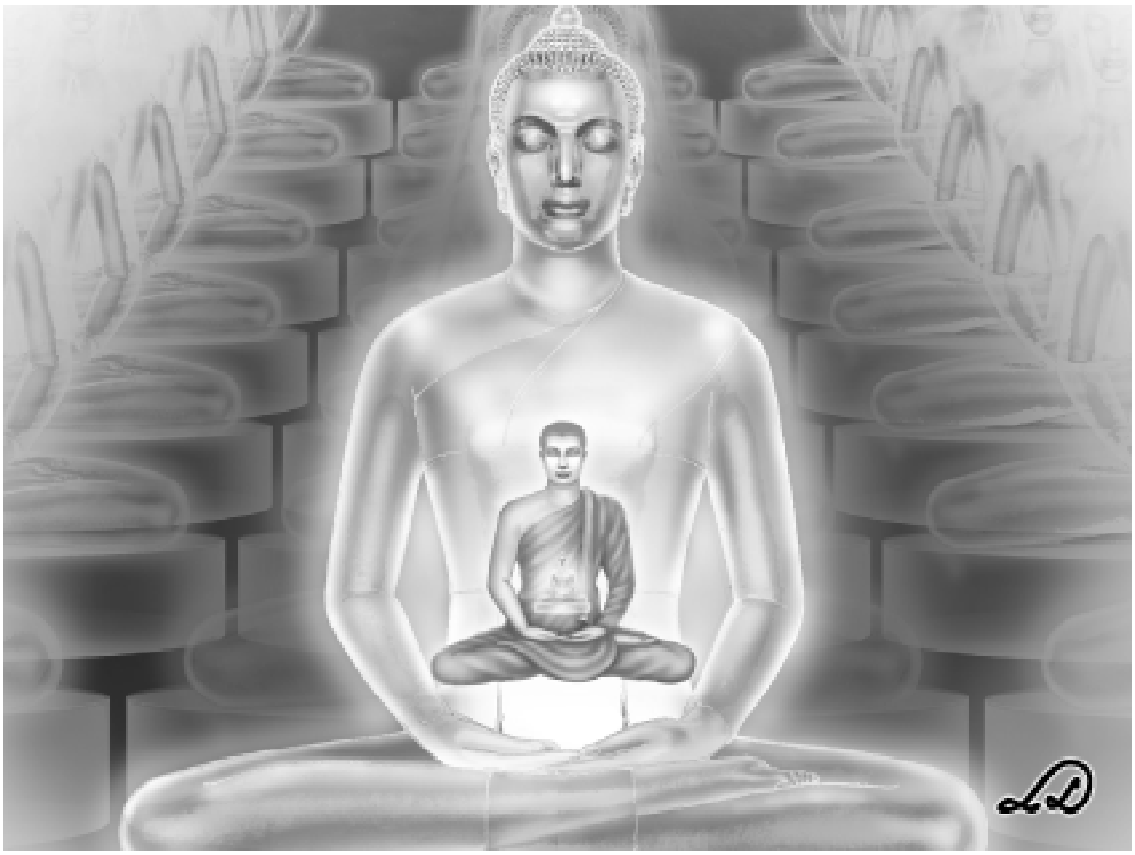
นางได้คิด หมดความอาลัยในบุตร จึงทิ้งศพบุตรไว้ในป่านั่นเอง แล้วไปเฝ้าพระบรมศาสดากราบทูลถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้น

พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมแก่นาง ในที่สุดได้บรรลุโสดาปัตติผล ขอบวชเป็นภิกษุณี

วันหนึ่ง นางถือเอาเปลวเทียนที่ลุกโพลงแล้วหรี่ลงเป็นอารมณ์ แล้วพิจารณาว่า แม้สัตว์ทั้งหลายก็เป็นอย่างนี้เช่นเดียวกัน

พระบรมศาสดาทรงทราบ จึงได้มาปรากฏกายต่อหน้าแล้วแสดงธรรม ครั้นจบพระธรรมเทศนา นางกิสาโคตมีก็บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา

ขุ.ธ. สหัสสวรรค มก. ๔๑/๔๙๙, มจ. ๒๕/๑๒๒, ปส. ๕๐/๑๒๕
ขุ.เถรี. เอกาทสก. มก. ๕๔/๓๐๐, มจ. ๒๖/๕๙๐, ปส. ๕๐/๑๓๕

มงคลที่ ๓๔
ทำพระนิพพานให้แจ้ง

๑. พระนิพพาน

๑.๑ พาหิยสูตร

พระบรมศาสดาตรัสถึงที่สุดแห่งทุกข์

พาหิยทารุจีริยะเดินทางด้วยเรือ ในระหว่างเดินทาง เรือแตกกลางมหาสมุทร ถูกคลื่นซัดมาถึงท่าสุปปารกะไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่

คนทั้งหลายเห็นแล้วเข้าใจว่า ท่านเป็นพระอรหันต์ ท่านสำคัญตนผิดไป คิดว่า ตนเองเป็นพระอรหันต์จริงๆ

มหาพรหมที่เคยเป็นเพื่อนกันมาในอดีต มาเตือนให้ท่านทราบความจริง แล้วแนะนำให้ไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านพบพระบรมศาสดาขณะบิณฑบาต แล้วทูลขอฟังธรรม

พระบรมศาสดาตรัสว่า เมื่อเห็นรูปจงสักแต่ว่าเห็น เมื่อฟังเสียงจงสักแต่ว่าฟัง เมื่อได้ยินจงสักแต่ว่าได้ยิน เมื่อรับรู้อารมณ์จงสักแต่ว่ารับรู้ เมื่อจบพระคาถาท่านได้บรรลุอรหัตผล แล้วขอบวช

ขณะที่กำลังหาเครื่องบริขารเพื่อใช้บวช ถูกวัวแม่ลูกอ่อนขวิดตาย ภิกษุทั้งหลายทูลถามถึงคติของพาหิยทารุจีริยะ พระบรมศาสดาตรัสว่า ท่านปรินิพพานแล้ว

ต่อมา พระบรมศาสดาทรงเปล่งอุทานว่า ดิน น้ำ ไฟ และลม ย่อมไม่หยั่งลงในนิพพานธาตุ ในนิพพานธาตุนั้น ดาวทั้งหลายย่อมไม่สว่าง พระอาทิตย์ทั้งหลายย่อมไม่ปรากฏ พระจันทร์ย่อมไม่สว่าง ความมืดย่อมไม่มี

เมื่อใดพราหมณ์ชื่อว่า เป็นมุนี เพราะรู้ (สัจจะ ๔) แล้วด้วยตน เมื่อนั้น พราหมณ์ย่อมหลุดพ้นจากรูปภพและอรูปภพ จากสุขและทุกข์

ขุ.อุ. โพธิวรรค มก. ๔๔/๑๒๔, มจ. ๒๕/๑๘๓, ปส. ๕๓/๘๗

๑.๒ ปฐมนิพพานสูตร

อายตนะคือนิพพาน

พระบรมศาสดาทรงแสดงธรรมให้ภิกษุทั้งหลายอาจหาญ ร่าเริง อันปฏิสังยุตด้วยนิพพานว่า ภิกษุทั้งหลายอายตนะนั้นมีอยู่ ไม่ใช่ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ ไม่ใช่โลกนี้ ไม่ใช่โลกหน้า พระจันทร์ พระอาทิตย์ ย่อมไม่มีในอายตนะนั้น ไม่มีการไป ไม่มีการมา มิใช่การตั้งอยู่ มิใช่การอุบัติ ไม่มีที่ตั้ง ไม่มีความเป็นไปในอารมณ์ นี้แหละเป็นที่สุดแห่งทุกข์

ขุ.ธ. ปาฏลิคามิยวรรค มก. ๔๔/๗๑๑, มจ. ๒๕/๓๒๑, ปส. ๕๓/๖๕๐

๑.๓ การปรินิพพานของพระโคธิกเถระ

มารหาปฏิสนธิวิญญาณไม่พบ

มารต้องการหาปฏิสนธิวิญญาณของพระโคธิกะผู้ปรินิพพานแล้ว แต่หาไม่พบ จึงเข้าไปทูลถามพระบรมศาสดาถึงที่เกิดของพระโคธิกะ

พระพุทธองค์จึงตรัสตอบว่า โคธิกะถอนตัณหาขึ้นพร้อมทั้งราก ปรินิพพานแล้ว มารแม้ตั้งพันก็ไม่อาจที่จะเห็นที่พระโคธิกะนั้นเกิด

ขุ.ธ. มก. ๔๑/๑๓๐, มจ. ๒๕/๔๔, ปส. ๔๙/๑๔๖

๒. ปฏิปทาเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง

๒.๑ เวสาลีสูตร

เหตุที่ทำให้สัตว์ปรินิพพานในปัจจุบัน

อุคคหคฤหบดีผู้เป็นเลิศในการให้ของที่ประณีต ทูลถามเหตุปัจจัยที่ทำให้สัตว์ปรินิพพาน

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า บุคคลที่ไม่ยินดีในรูปอันน่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ไม่หมกมุ่น วิญญาณอาศัยตัณหาย่อมไม่มี อุปาทานอันอาศัยตัณหาย่อมไม่มี ภิกษุผู้ไม่มีตัณหาและอุปาทานย่อมปรินิพพาน

สัง.สฬา. คหปติวรรค มก. ๒๘/๒๒๕, มจ. ๑๘/๑๕๐, ปส. ๒๘/๑๖๕

๒.๒ นิพพิทาสูตร

ธรรมที่อำนวยผลให้บรรลุนิพพาน

ธรรม ๕ ประการ อันบุคคลเจริญแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนัด เพื่อดับสนิท เพื่อเข้าไปสงบ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานโดยส่วนเดียว ธรรม ๕ ประการ คือ

๑. พิจารณาเห็นความไม่งามในกาย
๒. พิจารณาเห็นความเป็นปฏิกูลในอาหาร
๓. พิจารณาเห็นความไม่น่ายินดีในโลก
๔. พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในสังขาร
๕. เข้าไปตั้งมรณสัญญาไว้ภายใน

อัง.ปัญจก. สัญญาวรรค มก. ๓๖/๑๖๐, มจ. ๒๒/๑๑๗, ปส. ๓๙/๑๙๕

๒.๓ อาสวักขยสูตร

ธรรม ๕ ประการ อันบุคคลเจริญแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสิ้นอาสวะคือ

๑. พิจารณาเห็นความไม่งามในกาย
๒. พิจารณาเห็นความเป็นปฏิกูลในอาหาร
๓. พิจารณาเห็นความไม่น่ายินดีในโลก

๔. พิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในสังขาร
๕. เข้าไปตั้งมรณสัญญาไว้ภายใน

อัง.ปัญจก. สัญญาวรรค มก. ๓๖/๑๖๐, มจ. ๒๒/๑๑๘, ปส. ๓๙/๑๙๕

๒.๔ ทิฏฐิสูตร

ธรรมเป็นเหตุให้สิ้นอาสวะ ๔ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ชื่อว่า อปัณณกปฏิปทานี้เป็นเหตุแห่งความสิ้นอาสวะ ธรรม ๔ ประการ คือ

๑. เนกขัมมวิตก ความตรึกในการออกจากกาม
๒. อพยาบาทวิตก ความตรึกในความไม่พยาบาท
๓. อวิหิงสาวิตก ความตรึกในความไม่เบียดเบียน
๔. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ

อัง.จตุกก. อปัณณกวรรค มก. ๓๕/๒๒๗, มจ. ๒๑/๑๑๗, ปส. ๓๘/๑

๒.๕ นิททาตันทิสูตร

มรรคปรากฏและไม่ปรากฏ

อริยมรรคไม่ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ เพราะความหลับ ความเกียจคร้าน ความบิดกาย ความไม่ยินดี และความมึนเมาภัต เหล่านี้ล้วนเป็นอุปกิเลส และหากขับไล่ความหลับ ความเกียจคร้าน ความบิดกาย ความไม่ยินดี ละความมึนเมาเพราะภัตด้วยความเพียร อริยมรรคย่อมบริสุทธิ์ได้

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๘๙, มจ. ๑๕/๑๕

๒.๖ ภูมิชสูตร

ตั้งความหวังหรือไม่ตั้งความหวัง ประพฤติพรหมจรรย์

พระราชกุมารชยเสนะถามว่า การตั้งความหวัง ไม่ตั้งความหวัง แล้วประพฤติพรหมจรรย์ จะบรรลุผลต่างกันอย่างไร

พระภูมิชะทูลตอบว่า พระบรมศาสดาตรัสว่าบุคคลทั้งที่หวัง ที่ไม่หวัง หรือทั้งที่หวังและไม่หวัง หากประพฤติพรหมจรรย์ โดยไม่แยบคายก็ไม่อาจบรรลุธรรมได้ แต่หากปฏิบัติโดยแยบคายแล้วย่อมบรรลุธรรมได้

มุ.อุ. สุญญตวรรค มก. ๒๓/๙๙, มจ. ๑๔/๒๕๖

๒.๗ ปาริฉัตตกสูตร

เปรียบการบรรลุธรรมของภิกษุกับต้นปาริฉัตร

พระบรมศาสดาทรงเปรียบอริยสาวกกับต้นปาริฉัตรดังนี้ คือ

เมื่อพระอริยสาวกคิดออกบวช เปรียบเหมือนต้นปาริฉัตรมีใบเหลือง
เมื่อปลงผมและนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ เปรียบเหมือนผลัดใบใหม่
เมื่อสงัดจากกาม สงัดจากอกุศล บรรลุปฐมฌาน เปรียบเหมือนมีปุ่มดอก ปุ่มใบ
เมื่อบรรลุทุติยฌาน เปรียบเหมือนเป็นดอกเป็นใบ
เมื่อบรรลุตติยฌาน เปรียบเหมือนเป็นดอกตูม
เมื่อบรรลุจตุตถฌาน เปรียบเหมือนดอกแย้ม
เมื่อทำเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติทำอาสวะให้สิ้น เปรียบเหมือนดอกที่บานเต็มที่

อัง.สัตตก. มหาวรรค มก. ๓๗/๒๔๓, มจ. ๒๓/๑๔๗, ปส. ๔๒/๑๕๖

๒.๘ เหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไปแห่งกุศลธรรมและอกุศลธรรม

เหตุที่ทำให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมไป คือ

๑. ความไม่ประมาท
๒. ความเพียร
๓. ความมักน้อย
๔. ความสันโดษ
๕. การใส่ใจโดยแยบคาย
๖. ความเป็นผู้รู้สึกตัว

เหตุที่ทำให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมไป คือ

๑. ความประมาท
๒. ความเป็นผู้เกียจคร้าน
๓. ความมักมาก
๔. การไม่ใส่ใจโดยแยบคาย
๕. ความเป็นผู้ไม่รู้สึกตัว
๖. ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว

อัง.เอกก. อัจฉราสังฆาตวรรค มก. ๓๒/๑๐๗,
อัง.เอกก. วิริยารัมภาทิวรรค ๓๒/๑๒๘, มจ. ๒๐/๙, ปส. ๓๓/๘๙

๒.๙ ดูมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน

ข้อ ๕ บุญจากการเจริญสมาธิภาวนา หน้า ๑๙๑

มงคลที่ ๓๕
จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม

๑. โลกธรรม ๘

๑.๑ โลกธรรมสูตร, โลกวิปัตติสูตร

เรื่องราวประจำโลก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย โลกธรรม ๘ ประการนี้ ย่อมหมุนไปตามโลก และโลกย่อมหมุนไปตามโลกธรรม ๘ ประการ คือ

๑. ลาภ
๒. เสื่อมลาภ
๓. ยศ
๔. เสื่อมยศ
๕. นินทา
๖. สรรเสริญ
๗. สุข
๘. ทุกข์

โลกธรรม ๘ ประการนี้ มีสภาพไม่เที่ยง ไม่แน่นอน มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา แต่ท่านผู้เป็นนักปราชญ์ มีสติ ทราบธรรมเหล่านั้นแล้ว พิจารณาเห็นว่า มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา ธรรมอันน่าปรารถนา ย่อมย่ำยีจิตของท่านไม่ได้ ท่านย่อมไม่ยินร้ายต่ออนิฏฐารมณ์ ท่านกำจัดความยินดีและความยินร้ายได้จนไม่เหลืออยู่

อนึ่ง ท่านทราบทางนิพพานอันปราศจากธุลี ไม่มีความเศร้าโศก เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ

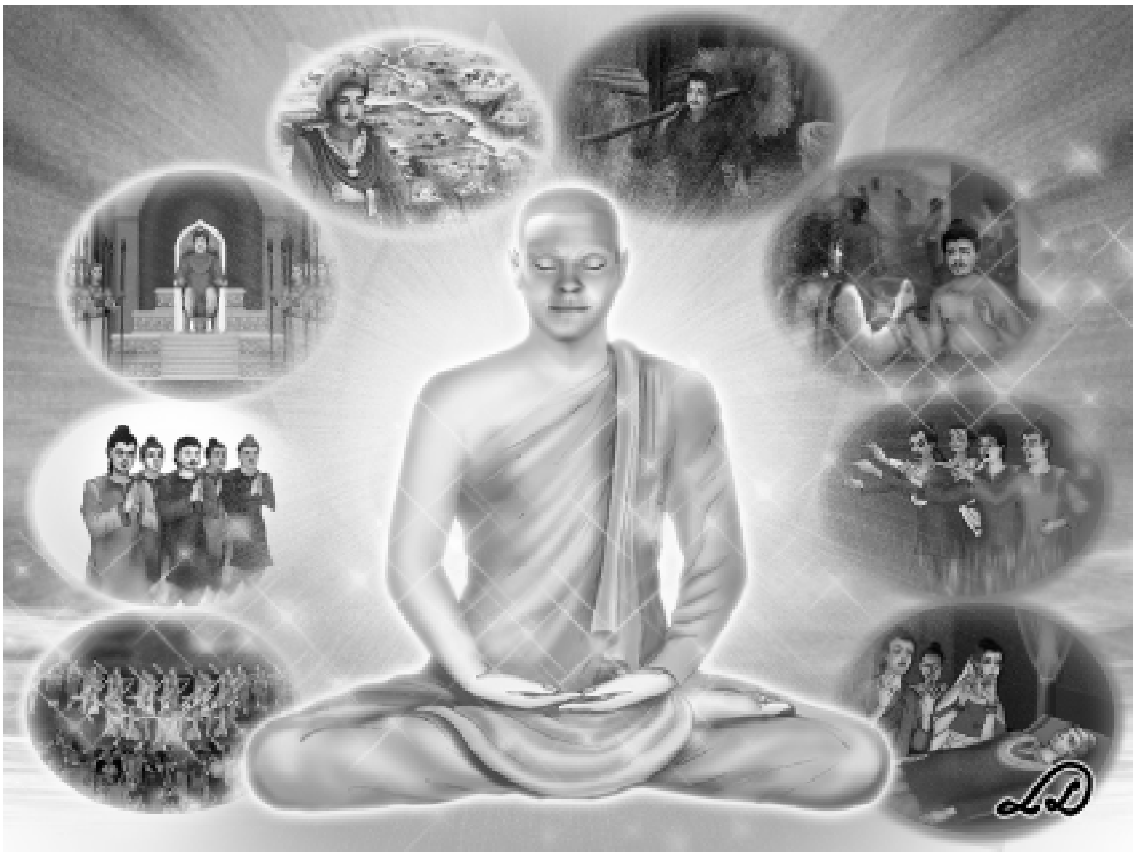
อัง.อัฏฐก. เมตตาวรรค มก. ๓๗/๓๐๘,๓๑๐, มจ. ๒๓/๒๐๒, ปส. ๔๒/๑๙๑

๒. ผู้ไม่ติดโลกธรรม

๒.๑ ติสสเถรคาถา

ในอดีตชาติ พระติสสเถระเกิดในตระกูลคนทำยานพาหนะ ท่านถวายแผ่นกระดานทำด้วยท่อนไม้จันทน์แด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง ด้วยผลแห่งบุญนี้ ทำให้ท่านได้เสวยสุขในสวรรค์

ต่อมา ในพุทธุปบาทกาลนี้ท่านมาเกิดเป็นพระราชาทรงพระนามว่า พระเจ้าโรรุวะแห่งโรรุวนคร โดยเป็นพระสหายกับพระเจ้าพิมพิสาร

วันหนึ่ง พระเจ้าโรรุวะส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายแด่พระเจ้าพิมพิสาร

พระเจ้าพิมพิสารก็ส่งเครื่องราชบรรณาการ พร้อมด้วยจิตรบัตรซึ่งจารึกพระพุทธจริยา และสุพรรณบัฏซึ่งจารึกปฏิจจสมุปบาทธรรมตอบกลับมา เมื่อพระเจ้าโรรุวะได้อ่านแล้ว บังเกิดความสลดพระทัยในลาภ ยศ ที่ตนครอบครองอยู่ จึงตัดสินพระทัยออกบวช โดยเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่เงื้อมผาสัปปโสณฑิกะ กรุงราชคฤห์ ได้ฟังพระธรรมเทศนา

ต่อมาไม่นาน ท่านก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ขุ.เถร. เอกกนิบาต มก. ๕๐/๔๕๒, มจ. ๒๖/๓๑๗, ปส. ๖๒/๑๖๘

๒.๒ พระมหากัสสปะ

ผู้ไม่ข้องในตระกูลและปัจจัยทั้งหลาย

ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำพรรษาอยู่ในกรุงราชคฤห์ ทรงมีพระประสงค์ว่า โดยกาลล่วงไปกึ่งเดือน จะเสด็จจาริกไปกับเหล่าภิกษุ รับสั่งให้แจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทำกิจต่างๆ มีการรมบาตร และย้อมจีวรของตนให้พร้อม แม้พระมหากัสสปเถระก็ซักจีวรทั้งหลาย

พวกภิกษุเห็นท่านซักจีวร พากันกล่าวโทษพระเถระว่า ท่านไม่อาจละญาติและอุปัฏฐากไปได้

เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จไปสู่ที่จาริก ทรงมีพระปริวิตกว่า เราไม่อาจทำวิหารให้ว่างเปล่าได้ ปรารถนาจะอนุเคราะห์มนุษย์ทั้ง ๑๘ โกฏิ ในพระนคร เผื่อว่าจะต้องการภิกษุในงานทำมงคลและอวมงคล จึงทรงมีรับสั่งให้พระเถระพาบริษัทของตนกลับ เพราะเห็นว่ามนุษย์เหล่านั้นเป็นทั้งญาติและอุปัฏฐากของพระมหากัสสปะ

ภิกษุทั้งหลายโพนทะนาว่า พระมหากัสสปเถระไม่ปรารถนาจะไปกับพระบรมศาสดา ข้องแล้วในตระกูลและปัจจัยทั้งหลาย

พระบรมศาสดาทรงชี้แจงเหตุที่พระมหากัสสปะกลับเพราะทำตามคำของพระองค์ แม้ในกาลก่อน พระเถระนี้ก็ตั้งความปรารถนาเป็นผู้ไม่ข้องในปัจจัย ๔ เหมือนพญาหงส์ร่อนลงในเปือกตม เที่ยวไปในเปือกตม แล้วบินละไปฉะนั้น

ขุ.ธ. อรหันตวรรค มก. ๔๑/๓๖๙, มจ. ๒๕/๕๗, ปส. ๕๐/๑

๒.๓ นางมัลลิกา

ไม่เสียใจเมื่อสามีและบุตรถูกฆ่า

เมื่อครั้งพันธุลเสนาบดีพร้อมบุตร ๓๒ คน ถูกลวงไปฆ่าที่นอกเมือง วันเดียวกันนั้น นางมัลลิกาผู้เป็นภรรยาได้นิมนต์พระอัครสาวกทั้งสองพร้อมทั้งภิกษุ ๕๐๐ รูป มาฉันที่บ้านของตนในวันรุ่งขึ้น

คนเดินทางนำหนังสือมาให้นางมีเนื้อความว่า โจรตัดศีรษะสามีพร้อมบุตรของท่านแล้ว พอนางทราบก็ไม่เสียใจอะไรเลย เก็บเรื่องนี้ไว้ยังไม่บอกใคร ยังคงอังคาสภิกษุสงฆ์เรื่อยไป

ขณะนั้น สาวใช้ของนางนำถาดเนยใสมาถวายภิกษุ แต่ทำถาดนั้นตกแตกตรงหน้าพระเถระเสียก่อน

พระธรรมเสนาบดีจึงกล่าวขึ้นว่า สิ่งของมีอันแตกเป็นธรรมดา เมื่อแตกไปแล้วใครๆ ก็ไม่ควรไปคิดถึงอีก

นางมัลลิกาจึงหยิบหนังสือออกจากชายพกผ้า แล้วเรียนพระเถระว่า ดิฉันได้รับหนังสือนี้มามีใจความ

ว่า โจรตัดศีรษะสามีพร้อมด้วยบุตรของดิฉันแล้ว ดิฉันอ่านแล้วก็ไม่รู้สึกอะไร เพียงแค่ถาดเนยใสแตก ดิฉันจะคิดอะไรเล่าเจ้าข้า

ขุ.ธ. ปุปผวรรค มก. ๔๑/๓๒, ปส. ๔๙/๗๙

๒.๔ พระลกุณฏกภัททิยเถระ

ไม่โกรธแม้ถูกล่วงเกิน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๗ มีความอดทน ข้อ ๕.๑๐ หน้า ๗๒๖

๓. ลาภ

๓.๑ ได้ลาภ

๓.๑.๑ ปสาทกรธัมมวรรค

คุณสมบัติเป็นส่วนหนึ่งลาภ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความเป็นผู้ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ความเป็นผู้ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ความเป็นผู้ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ความเป็นผู้ถือทรงไตรจีวร ความเป็นพระธรรมกถึก ความเป็นพระวินัยธร ความเป็นผู้มีพระพุทธพจน์อันได้สดับแล้วมาก ความเป็นผู้มั่นคง ความมีอากัปปสมบัติ ความมีบริวารสมบัติ ความเป็นผู้มีบริวารมาก ความเป็นกุลบุตร ความเป็นผู้มีผิวพรรณงาม ความเป็นผู้เจรจาไพเราะ ความเป็นผู้มักน้อย ความเป็นผู้มีอาพาธน้อย นี้เป็นส่วนหนึ่งของลาภ

อัง.เอกก. ปสาทกรธัมมาบาลี มก. ๓๓/๒๑๔, มจ. ๒๐/๔๖, ปส. ๓๕/๑๑๑

๓.๑.๒ อิจฉาสูตร

ภิกษุปรารถนาลาภ ๘ จำพวก

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ชอบความสงัด แต่ไม่ได้เจริญกรรมฐานอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความปรารถนาลาภขึ้นมา ๘ จำพวก ดังต่อไปนี้

จำพวกที่ ๑ เมื่ออยากได้ลาภ เธอจึงดำเนินการหาลาภ แต่ไม่ได้ลาภมา ทำให้เธอเศร้าโศกเดือดร้อนใจ แล้วเธอก็เคลื่อนจากพระสัทธรรม

จำพวกที่ ๒ เมื่ออยากได้ลาภ เธอจึงดำเนินการหาลาภ แล้วได้ลาภมา ทำให้เธอมัวเมาในลาภนั้น แล้วเธอก็เคลื่อนจากพระสัทธรรม

จำพวกที่ ๓ เมื่ออยากได้ลาภ เธอไม่ดำเนินการหาลาภ จึงไม่ได้ลาภมา ทำให้เธอเศร้าโศกเดือดร้อนใจ แล้วเธอก็เคลื่อนจากพระสัทธรรม

จำพวกที่ ๔ เมื่ออยากได้ลาภ เธอก็ไม่ดำเนินการหาลาภ แต่ได้ลาภมา ทำให้เธอมัวเมาในลาภนั้น แล้วเธอก็เคลื่อนจากพระสัทธรรม

จำพวกที่ ๕ เมื่ออยากได้ลาภ เธอจึงดำเนินการหาลาภ แต่ไม่ได้ลาภมา เธอก็ไม่เศร้าโศกไม่เดือดร้อนใจ แล้วเธอก็ไม่เคลื่อนจากพระสัทธรรม

จำพวกที่ ๖ เมื่ออยากได้ลาภ เธอจึงดำเนินการหาลาภ แล้วได้ลาภมา เธอก็ไม่มัวเมาในลาภนั้น แล้วเธอก็ไม่เคลื่อนจากพระสัทธรรม

จำพวกที่ ๗ เมื่ออยากได้ลาภ เธอไม่ดำเนินการหาลาภ จึงไม่ได้ลาภมา เธอก็ไม่เศร้าโศก ไม่เดือดร้อนใจ แล้วเธอก็ไม่เคลื่อนจากพระสัทธรรม

จำพวกที่ ๘ เมื่ออยากได้ลาภ เธอไม่ดำเนินการหาลาภ แต่ได้ลาภมา เธอก็ไม่มัวเมาในลาภนั้น แล้วเธอก็ไม่เคลื่อนจากพระสัทธรรม

อัง.อัฏฐก. จารวรรค มก. ๓๗/๕๗๘, มจ. ๒๓/๓๕๕, ปส. ๔๓/๘๙

๓.๑.๓ ประวัติพระสีวลีเถระ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๖.๒.๑๑ หน้า ๓๘๑

๓.๒ โทษของลาภ

๓.๒.๑ พหิสสูตร

ลาภสักการะเหมือนเบ็ด

พระบรมศาสดาตรัสอุปมาโทษของลาภสักการะ เหมือนปลาเห็นแก่เหยื่อ กลืนเบ็ดของพรานเบ็ดได้รับทุกข์ถึงความพินาศ คำว่าพรานเบ็ด เป็นชื่อของมารใจบาป เบ็ดเป็นชื่อของลาภ สักการะ และการสรรเสริญ

สัง.นิ. ลาภสักการสังยุต มก. ๒๖/๖๔๐, มจ. ๑๖/๒๖๖, ปส. ๒๖/๗๑

๓.๒.๒ กุมมสูตร

คนติดลาภสักการะเหมือนเต่าถูกเชือกมัด

พระบรมศาสดาตรัสโทษของลาภสักการะ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในถิ่นของเต่าแห่งหนึ่ง เต่าตัวหนึ่งเตือนเต่าอีกตัวหนึ่งไม่ให้ไปถิ่นมนุษย์ แต่เต่าตัวนั้นก็ยังไป จึงถูกนายพรานยิงด้วยลูกดอกติดมา

เต่าตัวนั้น กลับมาพร้อมกับลูกดอก และเชือกเส้นหนึ่ง เต่าตัวที่กล่าวเตือนจึงบอกว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ของเจ้าได้รับทุกข์ก็เพราะเชือกเส้นนี้ แล้วไล่เต่าตัวนั้นไป

คำว่าพราน เป็นชื่อของมารใจบาป ลูกดอก เป็นชื่อของลาภ สักการะและการสรรเสริญ เชือก เป็นชื่อของนันทิราคะ

สัง.นิ. ลาภสักการสังยุต มก. ๒๖/๖๔๒, มจ.๑๖/๒๖๗, ปส.๒๖/๗๕

๓.๒.๓ ทีฆโลมสูตร

คนติดลาภสักการะเหมือนแกะถูกหนามเกี่ยว

พระบรมศาสดาตรัสอุปมาโทษของลาภสักการะ เหมือนแกะขนยาวเข้าไปสู่ป่าหนาม มันข้องอยู่เพราะหนามเกี่ยวไว้ ติดอยู่ที่นั้นได้รับทุกข์ ถึงความพินาศ ฉันใด

ภิกษุบางรูปถูกลาภสักการะครอบงำ เข้าไปบิณฑบาต เธอข้องอยู่กับปัจจัย เกี่ยวไว้ ผูกไว้ ย่อมได้รับทุกข์ถึงความพินาศ ฉันนั้น

สัง.นิ. ลาภสักการสังยุต มก. ๒๖/๖๔๔, มจ. ๑๖/๒๖๘, ปส. ๒๖/๗๕

๓.๒.๔ เอฬกสูตร, มีฬหกสูตร

คนติดลาภสักการะเหมือนแมลงวัน

พระบรมศาสดาตรัสอุปมาโทษของลาภสักการะ เหมือนแมลงวันกินขี้เต็มท้อง และยังมีกองขี้ใหญ่อยู่ข้างหน้าอีก ฉันใด

ภิกษุบางรูปอันลาภสักการะครอบงำแล้ว เข้าไปบิณฑบาต ฉันที่บ้านจนอิ่มแล้ว ทายกนิมนต์วันรุ่งขึ้น เธอกลับไปอาราม อวดอ้างท่ามกลางหมู่ภิกษุว่า ผมฉันจนอิ่ม บาตรของผมก็เต็ม แล้วจะได้ปัจจัย ๔ อีก ทายกยังนิมนต์วันรุ่งขึ้น ส่วนภิกษุเหล่าอื่นมีบุญน้อยมีศักดิ์น้อย จึงไม่ได้ปัจจัย ๔ ลาภสักการะครองงำย่ำยีจิตของภิกษุแล้ว ย่อมดูหมิ่นภิกษุอื่นผู้มีศีลเป็นที่รัก ฉันนั้น

สัง.นิ. ลาภสักการสังยุต มก. ๒๖/๖๔๕, มจ. ๑๖/๒๖๘, ปส. ๒๖/๗๕

๓.๒.๕ สิคาลสูตร

คนติดลากสักการะเหมือนสุนัขจิ้งจอกแก่

พระบรมศาสดาตรัสอุปมาโทษของลาภสักการะแก่ภิกษุทั้งหลาย เหมือนสุนัขจิ้งจอกแก่ตัวหนึ่งเป็นโรคเรื้อน อยู่บนบกก็ไม่สบาย อยู่โคนไม้ก็ไม่สบาย อยู่ในที่แจ้งก็ไม่สบาย เดิน ยืน นั่ง นอนในที่ใดก็ไม่สบาย เป็นทุกข์ในที่นั้นๆ

สัง.นิ. ลาภสักการสังยุต มก. ๒๖/๖๔๙, มจ. ๑๖/๒๗๐, ปส. ๒๖/๗๖

๓.๒.๖ มาตุสูตร, ปิตุสูตร, ภาตุสูตร, ภคินิสูตร, ปุตตสูตร, ธีตุสูตร

พระบรมศาสดาตรัสว่า บุคคลในโลก เพราะเหตุแห่งบิดา มารดา พี่ชาย น้องชาย พี่สาว บุตร ธิดา ภรรยา ท่านผู้นี้ไม่จงใจพูดโกหก

สมัยต่อมา เมื่อเขาถูกลาภสักการะและสรรเสริญครอบงำย่ำยีจิตแล้ว ก็โกหกทั้งๆ ที่รู้ ลาภสักการะและการสรรเสริญ ทารุณ เผ็ดร้อน หยาบคาย เป็นอันตรายต่อการบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ

สัง.นิ.ลาภสักการสังยุต มก. ๒๖/๖๗๙, มจ. ๑๖/๒๘๗, ปส. ๒๖/๘๙

๓.๒.๗ สัมพหุลภิกขุวัตถุ

ภิกษุใดจะไปแสดงธรรม ขอให้ตนเป็นผู้ทดสอบ

ครั้งหนึ่ง พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ตรัสเล่าถึงภิกษุกลุ่มหนึ่งความว่า มีพระเถระบางพวกเห็นภิกษุหนุ่ม และสามเณรทำการอุปัฏฐากรับใช้อาจารย์ จึงคิดว่า เราเองก็ควรได้รับสักการะอย่างนี้บ้าง จึงคิดจะไปเฝ้าพระบรมศาสดาให้พระองค์ช่วยเหลือ โดยเตรียมคำพูดที่จะกราบทูลพระองค์ว่า พวกข้าพระองค์เป็นผู้มีความรู้ในธรรมเหมือนกัน ขอพระองค์ได้บอกกับภิกษุหนุ่มและสามเณรนั้นว่า เมื่อเรียนธรรมะกับอาจารย์ใดแล้ว ก่อนจะไปแสดงธรรมนั้น ให้มาทดสอบความรู้ในสำนักของข้าพระองค์ก่อน แล้วพากันไปเฝ้าพระบรมศาสดาและกราบทูลพระองค์ตามความนั้น

พระบรมศาสดาทรงสดับแล้ว ทรงมีพระดำริว่า ภิกษุเหล่านี้เป็นผู้มักมากในลาภสักการะ แล้วตรัสว่า เราไม่เรียกพวกเธอว่าคนดี เพราะเหตุว่าพูดจัดจ้าน ส่วนผู้ใดตัดธรรมมีความริษยาเป็นต้นเหล่านี้ได้แล้วด้วยอรหัตมรรคผู้นี้แหละชื่อว่า คนดี

ขุ.ธ. ธัมมัฏฐวรรค มก. ๔๓/๗๙, มจ.๒๕/๑๑๔, ปส. ๕๑/๒๘๒

๓.๒.๘ ลาภครหิกชาดก

ชี้โทษในการหาลาภแก่ศิษย์

วันหนึ่ง สัทธิวิหาริกของพระสารีบุตร มาถามพระสารีบุตรถึงเรื่องวิธีการปฏิบัติให้ลาภเกิดขึ้นแก่ตนเอง พระสารีบุตรตอบว่า ลาภสักการะย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. ไม่มีความละอาย ทำตัวเหมือนคนบ้า

๒. กล่าววาจาส่อเสียด

๓. ทำตัวเหมือนนักฟ้อนรำ

๔. ทำตัวเหมือนคนเอิกเกริกตื่นข่าว

เมื่อภิกษุรูปนั้นฟังจบแล้ว กล่าวติเตียนข้อปฏิบัตินั้น พระสารีบุตรนำเรื่องนี้กราบทูลต่อพระบรมศาสดา พระพุทธองค์ทรงปรารภการติเตียนลาภของภิกษุรูปนั้น จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เกิดเป็นอาจารย์ มีศิษย์เป็นบริวาร ๕๐๐ คน วันหนึ่ง มีศิษย์คนหนึ่งเข้ามาถามว่าต้องปฏิบัติตัวอย่างไร จึงจะได้มาซึ่งลาภ

ท่านก็บอกแก่ศิษย์ของตนอย่างที่พระสารีบุตรบอกกับภิกษุรูปนั้น

เมื่อศิษย์นั้นฟังแล้วกล่าวติเตียนลาภว่า ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง และเป็นการกระทำที่ไม่เป็นธรรม ท่านให้โอวาทแก่ศิษย์ เมื่อกล่าวจบ ศิษย์ผู้นั้นก็ออกบวชเป็นฤาษี ยังสมาบัติให้เกิดขึ้นได้ ทำกาละแล้วไปเกิดในพรหมโลก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มาณพในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้ติเตียนลาภ ส่วนอาจารย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. อัฬภัณฑวรรค มก. ๕๘/๒๙๗, มจ. ๒๗/๑๔๔, ปส. ๖๖/๑๒๘

๔. เสื่อมลาภ

๔.๑ กาฬพาหุชาดก

สั่งสอนน้องไม่ให้ดิ้นรนในเวลาเสื่อมลาภ

พระบรมศาสดาทรงปรารภเหตุที่พระเทวทัตเป็นผู้เสื่อมลาภ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นวานรเผือกชื่อ ราธะ มีน้องชายชื่อ โปฏฐปาทะ

วันหนึ่ง นายพรานจับวานรสองพี่น้องได้ แล้วนำไปถวายพระราชา พระราชาทรงเอาไปใส่ไว้ในกรงทองให้กินอาหารอย่างดีทุกวัน

ต่อมา นายพรานนำวานรดำตัวใหญ่ชื่อ กาฬพาหุ มาถวายพระราชา พระองค์ทรงจัดอาหารอย่างดีมากมายมาให้แก่วานรนั้น ทำให้ลาภสักการะของวานรเผือกสองพี่น้องเสื่อมลงไป

โปฏฐปาทะผู้น้องเห็นอย่างนั้น จึงชวนพี่ชายให้กลับไปอยู่ป่าเหมือนเดิม

ราธะพี่ชายจึงบอกน้องชายว่า ธรรมในหมู่มนุษย์ คือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขเป็นของไม่เที่ยง อย่าได้ทุกข์ใจไปเลย

โปฏฐปาทะวานรฟังแล้วก็กล่าวชื่นชมพี่ชายว่า เป็นบัณฑิตแท้ แต่ก็ยังอยากให้กาฬพาหุผู้ลามกถูกขับไล่ออกไป

ราธะก็ตั้งข้อสังเกตแล้วบอกน้องชายว่า กาฬพาหุนั้นมักชอบแสดงท่าทางดุร้ายต่อพระโอรสของพระราชา อีกไม่นานมันจะเดือดร้อนแน่นอน อย่าได้ริษยามันเลย

อีกสองสามวันต่อมา ลิงกาฬพาหุก็ทำอย่างนั้นอีก ในที่สุดมันจึงถูกพระราชาทรงขับไล่ออกไป ลาภสักการะของวานรทั้งสองก็กลับมาเหมือนเดิม

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ลิงกาฬพาหุในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัต วานรโปฏฐปาทะได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนวานรราธะคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุฏิทูสกวรรค มก. ๕๘/๕๗๗, มจ. ๒๗/๑๗๙, ปส. ๖๖/๒๔๓

๔.๒ พรหาฉัตตชาดก

ถวายโอวาทพระราชาไม่ให้เศร้าโศกถึงทรัพย์

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุโกหกรูปหนึ่ง จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

สมัยหนึ่ง พระโพธิสัตว์เป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพาราณสี ในครั้งนั้น พระเจ้าพาราณสีทรงยึดครองนครสาวัตถีได้ แต่พระโอรสของพระราชาผู้ครองนครสาวัตถีนามว่า ฉัตตกุมาร ทรงหลบหนีออกไปและบวชเป็นฤาษี ร่ำเรียนวิชาความรู้จนเจนจบ มีหมู่ฤาษีห้าร้อย เป็นบริวาร

วันหนึ่งพากันเข้าไปในเมืองพาราณสี ทำให้พระเจ้าพาราณสีเลื่อมใส และนิมนต์ให้ฤาษีทั้งหลายพักอยู่ในพระราชอุทยาน

ฉัตตดาบสผู้เป็นหัวหน้ารู้ด้วยฤทธิ์ของตนว่า พระเจ้าพาราณสีซ่อนสมบัติพระบิดาของตนไว้ในตุ่มและฝังไว้ในอุทยานนี้ จึงขุดตุ่มขึ้นมานำทรัพย์ออกแล้วเอาหญ้าใส่ไว้แทน พากันหลบหนีไปสร้างเมืองของตนขึ้นใหม่จนเข้มแข็ง

เมื่อพระเจ้าพาราณสีทรงทราบเรื่อง ก็เกิดความทุกข์ใจถึงกับทรงบ่นเพ้อออกมา

พระโพธิสัตว์ผู้เป็นอำมาตย์จึงปลอบโยน และให้ข้อคิดว่า การเศร้าโศกถึงสิ่งที่สูญเสียไปแล้วเป็นการกระทำที่ไม่มีประโยชน์อะไรเลย

พระเจ้าพาราณสี ทรงคลายความเศร้าโศกลง

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ฉัตตฤาษีในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุโกหกในบัดนี้ ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. โกกิลวรรค มก. ๕๘/๖๑๘, มจ. ๒๗/๑๘๕, ปส.๖๖/๒๕๘

๔.๓ นัจจชาดก

ธิดาพญาหงส์เลือกนกยูงเป็นคู่ นกยูงดีใจไม่รักษาสติ

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้สั่งสมบริขารรูปหนึ่งว่า ไม่มีความละอาย แม้จะถูกพระองค์ตักเตือนแล้ว กลับถอดจีวรทิ้งต่อหน้าพระบรมศาสดาแล้วลาสิกขาไป เป็นผู้เสื่อมจากพระรัตนตรัยแล้ว แม้ในกาลก่อน ก็เคยเสื่อมจากอิตถีรัตนะมาแล้ว จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

เมื่อครั้งพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นพญาหงส์ และมีลูกสาวผู้มีขนอันงดงาม วันหนึ่ง ซึ่งเป็นวันที่พญาหงส์จัดให้ลูกสาวของตนเลือกคู่ครอง มีสัตว์ปีกมากมายร่วมประชุมกัน

ลูกสาวพญาหงส์เลือกเอานกยูงหนุ่มตัวหนึ่ง ซึ่งมีขนหางอันวิจิตรกว่าสัตว์ตัวใด ด้วยความหยิ่งผยองไม่มีความละอายของนกยูงนั้น มันได้ชูคอและลำแพนหาง เพื่ออวดให้สัตว์ในที่นั้นเห็นถึงความงามของตัวเอง ทำให้พญาหงส์ได้รับความอับอายมาก จึงไม่ยอมยกลูกสาวของตนให้

นกยูงตัวนั้นเกิดความอับอายมาก จึงบินหนีไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นกยูงในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุผู้มีภัณฑะมาก ส่วนพญาหงส์คือ เราตถาคต

ขุ.ชา. กุลาวกวรรค มก. ๕๕/๓๓๒, มจ. ๒๗/๑๔, ปส. ๖๕/๗๔

๕. ยศ

๕.๑ ยศและเกียรติในกาลก่อนนั้นย่อมเสื่อมไป

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้อันชนทั้งหลายสักการะบูชานอบน้อม เป็นผู้ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย เภสัชบริขารในคราวเป็นสมณะ นี้เรียกว่า ยศ

ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้อันชนทั้งหลายสรรเสริญเกียรติคุณว่า เป็นบัณฑิต เป็นพหูสูต เป็นธรรมกถึก เป็นผู้ได้ฌานสมาบัติ เหล่านี้เป็นต้น นี้เรียกว่า เกียรติ

สมัยต่อมา เมื่อภิกษุนั้นบอกคืนสิกขา เวียนมาเป็นคฤหัสถ์ ชื่อว่า ยศและเกียรติ ในกาลก่อนของภิกษุนั้นย่อมเสื่อมไป

ขุ.ม. อัฏฐกวรรค มก. ๖๕/๖๗๔, มจ. ๒๙/๑๘๐, ปส. ๗๑/๑๗๐

๕.๒ ปฐมอคติสูตร, ทุติยอคติสูตร

ความลำเอียง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๔.๑ หน้า ๔๔๘

๖. สรรเสริญ

๖.๑ คนเหล่าอื่นกล่าวชมพระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุควรวางตัวอย่างไร

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดำเนินทางไกล ระหว่างกรุงราชคฤห์และเมืองนาลันทา พร้อมภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป ระหว่างทางสุปปิยปริพาชกกล่าวติพระพุทธเจ้า ติพระธรรม และติพระสงฆ์

ส่วนพรหมทัตตมาณพ ผู้เป็นอันเตวาสิก กล่าวชมพระพุทธเจ้า ชมพระธรรม ชมพระสงฆ์ ถ้อยคำของคนทั้งสองตรงข้ามกันอย่างนี้

พระบรมศาสดาตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่าอื่นจะพึงกล่าวชมพระพุทธเจ้า ชมพระธรรม และชมพระสงฆ์ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรเพลิดเพลิน เบิกบานใจ เพราะอันตรายจะพึงมีแก่เธอ แต่เธอทั้งหลายควรปฏิญาณให้เห็นโดยความเป็นจริงว่า นี้จริงแม้เพราะเหตุนี้ แม้ข้อนั้นก็มีในเราทั้งหลาย และในเราทั้งหลายก็มีข้อนี้

ที.สี. มก. ๑๑/๓, มจ. ๙/๒, ปส. ๑๑/๙

๖.๒ สุวรรณกักกฏกชาดก

ปูทองหนีบเท้าช้าง เพราะหลงเสียงจึงถูกเหยียบ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ข้อ ๒.๒.๓ หน้า ๘๔๗

๖.๓ ชัมพุขาทกชาดก

กาและสุนัขจิ้งจอกแกล้งโกหกยกยอกันเอง

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภพระเทวทัตและพระโกกาลิกะ ในคราวเสื่อมลาภสักการะ เข้าไปยังเรือนแห่งตระกูลทั้งหลาย กล่าวถ้อยคำพรรณนาคุณอันไม่มีจริงของกันและกันให้เขาเลื่อมใสแล้วได้ถวายภัตตาหาร จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ในป่าชมพู่ มีกาตัวหนึ่งจับอยู่ที่กิ่งกินผลชมพู่สุก สุนัขจิ้งจอกผ่านมาหวังจะได้กินชมพู่ จึงแกล้งชมกาว่า ช่างมีเสียงไพเราะดุจนกยูงหนุ่ม

ฝ่ายกาก็สรรเสริญสุนัขจิ้งจอกว่า เป็นผู้มีผิวพรรณคล้ายลูกเสือโคร่ง แล้วเขย่ากิ่งชมพู่ เชื้อเชิญให้สุนัขจิ้งจอกบริโภคผลชมพู่ที่หล่นตามต้องการ

เทวดาโพธิสัตว์เห็นเหตุการณ์จึงกล่าวว่า เราได้เห็นคนพูดมุสา คือ กาผู้เคี้ยวกินของที่คนอื่น คายแล้ว และสุนัขจิ้งจอกผู้กินซากศพมาประชุมกัน แล้วจึงแสดงรูปอันน่ากลัวให้กาและสุนัขจิ้งจอกหนีไปจากที่นั่น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุนัขจิ้งจอกในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัต กาได้มาเป็นพระโกกาลิกะ ส่วนรุกขเทวดาคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุมภวรรค มก. ๕๘/๓๓๗, มจ. ๒๗/๑๔๙, ปส. ๖๖/๑๔๙

๖.๔ ปทุมชาดก

บุตรเศรษฐี ๓ คน ขอดอกบัวจากชายจมูกแหว่ง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๐ มีวาจาสุภาษิต ข้อ ๔.๖ หน้า ๓๑๔

๖.๕ ดูมงคลที่ ๒๙ เห็นสมณะ

ข้อ ๑๓ ภิกษุกับการยกย่องและสรรเสริญ หน้า ๗๗๓

๗.นินทา

๗.๑ คนเหล่าอื่นติเตียนพระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุควรวางตัวอย่างไร

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จพร้อมภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ รูป เดินทางไกลระหว่างกรุงราชคฤห์และเมืองนาลันทา ระหว่างทางสุปปิยปริพาชกกล่าวติพระพุทธเจ้า ติพระธรรม และติพระสงฆ์

ส่วนพรหมทัตตมาณพกล่าวชมพระพุทธเจ้า ชมพระธรรม และชมพระสงฆ์ ถ้อยคำของคนทั้งสองตรงข้ามกันอย่างนี้

พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย คนเหล่าอื่นจะพึงกล่าวติพระพุทธเจ้า ติพระธรรม ติพระสงฆ์ก็ตาม เธอทั้งหลายไม่ควรขุ่นเคืองหรือน้อยใจ เพราะอันตรายจะพึงมีแก่เธอ แต่เธอทั้งหลายควรแก้ในคำกล่าวติที่ไม่จริงนั้น ให้เห็นว่าไม่จริง ไม่มีในเราทั้งหลาย และในเราทั้งหลายก็ไม่มีอย่างนั้น

ที.สี. มก. ๑๑/๓, มจ. ๙/๒, ปส. ๑๑/๙

๗.๒ พระมหากัจจายนเถระ

ภิกษุโจทท้าวสักกะว่าเห็นแก่หน้า

ในสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ บุพพาราม แวดล้อมด้วยพระสาวกหมู่ใหญ่ในวันมหาปวารณา

ครั้งนั้น พระมหากัจจายนเถระเดินทางไกลจากอวันตีชนบท เพื่อเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา ด้วยความที่ท่านเป็นผู้ยกย่องการฟังธรรม พระเถระผู้ใหญ่ทั้งหลายจึงเว้นอาสนะไว้เพื่อท่าน แม้ท้าวสักกเทวราชเมื่อเสด็จมาจากเทวโลก ทรงบูชาพระบรมศาสดาแล้ว ประทับยืนอยู่เฝ้ารอคอยหวังการมาของพระเถระ

เมื่อพระเถระมาถึง ท้าวสักกะจึงทำสักการะด้วยการนวดเท้าพระเถระด้วยพระหัตถ์ทั้งสอง บูชาด้วยของหอมและระเบียบดอกไม้ ไหว้แล้วประทับยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ภิกษุทั้งหลายโพนทะนาว่า ท้าวสักกะทรงเห็นแก่หน้า จึงทำสักการะเฉพาะพระมหากัจจายนะผู้เดียว

พระบรมศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีทวารอันตนคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย เช่นพระมหากัจจายนะผู้เป็นบุตรของเรา ย่อมเป็นที่รักของเหล่าเทพยดานั่นเทียว

ขุ.ธ. อรหันตวรรค มก. ๔๑/๓๘, มจ. ๒๕/๕๘, ปส. ๕๐/๑๕

๗.๓ พระมหากัสสปเถระ

ผู้ไม่ข้องในตระกูลและปัจจัย ๔

เนื้อความเหมือนข้อ ๒.๒ หน้า ๙๒๐

๗.๔ นางจิญจมาณวิกา

ใส่ร้ายพระบรมศาสดา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๙.๒.๕ หน้า ๕๕๘

๗.๕ ปริพาชิกาชื่อสุนทรี

ใส่ร้ายพระบรมศาสดา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๙.๒.๖ หน้า ๕๕๘

๗.๖ อตุลอุบาสก

ผู้ไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๖ ฟังธรรมตามกาล ข้อ ๓.๕ หน้า ๗๐๕

๗.๗ นามสิทธิชาดก

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภภิกษุชื่อ ปาปกะ ผู้หวังความสำเร็จโดยชื่อ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์ บอกมนต์แก่มาณพห้าร้อย ในนครตักสิลา

มาณพชื่อปาปกะ คิดว่า ชื่อของตนเป็นอัปมงคล จึงขอให้อาจารย์ตั้งชื่อให้ใหม่

อาจารย์แนะนำให้เที่ยวไปตามชนบท แล้วเลือกชื่อที่เป็นมงคลตามที่เขาชอบใจ

ในระหว่างทาง เขาเห็นคนกลุ่มหนึ่งกำลังหามศพบุรุษผู้ชื่อว่า ชีวกะ คิดได้ว่า จะชื่อว่าชีวกะหรืออชีวกะก็ต้องตายทั้งนั้น

ครั้นเดินทางกลับมาเมืองของตน เขาเห็นพวกนายทุนกำลังเฆี่ยนตีนางทาสีชื่อว่า ธนปาลี เพราะนางไม่อาจให้ดอกเบี้ยแก่พวกเขาได้

ปาปกะคิดไว้ว่า จะชื่อว่า ธนปาลี (คนรวย) หรือจะชื่อ อธนปาลี (คนจน) ก็ดี เป็นคนเข็ญใจได้ทั้งนั้น

ครั้นเดินออกจากเมืองพบคนหลงทางชื่อว่า ปันถกะ ทำให้เขาคิดได้ว่า ถึงจะชื่อว่าปันถกะ (ผู้ชำนาญทาง) หรือแม้จะชื่อว่า อปันถกะ (ไม่ชำนาญทาง) ก็หลงทางได้เหมือนกัน

ทั้งสามเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เขาสามารถวางเฉยในเรื่องชื่อ ได้กล่าวกับอาจารย์ว่า ชื่อเป็นเพียงบัญญัติสำหรับใช้เรียกกัน ความสำเร็จมิได้มีเพราะชื่อ แต่จะมีได้เพราะการกระทำเท่านั้น จึงขอใช้ชื่อเดิมของตนต่อไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มาณพผู้มุ่งความสำเร็จเพราะชื่อ ได้มาเป็นภิกษุชื่อปาปกะ ส่วนอาจารย์คือเราตถาคต

ขุ.ชา. ลิตตวรรค มก. ๕๖/๓๗๐, มจ. ๒๗/๔๐, ปส. ๖๕/๒๔๓

๗.๘ ปาฏิกาชีวก

หญิงแม่เรือนมีใจฟุ้งซ่านฟังธรรม เพราะระลึกถึงคำด่าของอาชีวก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๗.๓ หน้า ๖๖๘

๘. ความสุข

๘.๑ ดูมงคลที่ ๒๔ มีความสันโดษ

ข้อ ๓ อานิสงส์ของการมีความสันโดษ หน้า ๖๘๑

๘.๒ ดูมงคลที่ ๓๘ จิตเกษม หน้า ๙๖๙

๙. ความทุกข์

๙.๑ ดูมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม

ข้อ ๔ ไม่ประมาทในวัย (ความแก่) หน้า ๖๑๕

ข้อ ๕ ไม่ประมาทในความไม่มีโรค (ความเจ็บ) หน้า ๖๒๐

ข้อ ๖ ไม่ประมาทในชีวิต (ความตาย) หน้า ๖๒๑

๙.๒ ดูมงคลที่ ๓๓ เห็นอริยสัจ

ข้อ ๒ ความทุกข์ หน้า ๙๐๙

๙.๓ ดูมงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม

ข้อ ๔ เสื่อมลาภ หน้า ๙๓๐

ข้อ ๗ นินทา หน้า ๙๓๓

๙.๔ ดูมงคลที่ ๓๖ จิตไม่โศก

ข้อ ๑ เหตุแห่งความเศร้าโศก หน้า ๙๓๗

มงคลที่ ๓๖
จิตไม่โศก

๑. เหตุแห่งความเศร้าโศก

๑.๑ วิสาขาสูตร

รักมีเท่าไรทุกข์ก็มีเท่านั้น

มหาอุบาสิกาวิสาขามีหลานคนหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รักที่ชอบใจของนางเป็นอย่างมาก ต่อมาได้เสียชีวิตลง นางเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ไปเฝ้าพระบรมศาสดาโดยหวังว่า จะได้ฟังธรรมเพื่อคลายความทุกข์ลงบ้าง

พระบรมศาสดาทรงทราบถึงความยินดีในวัฏฏะของนาง เพื่อให้นางคลายจากความทุกข์ลง จึงทรงแสดงธรรมแก่นางว่า ขึ้นชื่อว่าทุกข์นั้นมีสิ่งที่รักเป็นเหตุ สิ่งที่รักมีประมาณเพียงใด ทุกข์ก็มีประมาณเพียงนั้น แต่ถ้าผู้ใดไม่มีสิ่งที่รัก ผู้นั้นก็ไม่มีทุกข์ หรือไม่มีความเศร้าโศกเลย

ขุ.อ. ปาฏลิคามิยวรรค มก. ๔๔/๗๘๕, มจ. ๒๕/๙๘, ปส. ๕๓/๗๑๖

๑.๒ ปิยชาติกสูตร

ความเศร้าโศกเกิดจากสิ่งที่เป็นที่รัก

ในนครสาวัตถี เมื่อบุตรคนเดียวของคฤหบดีผู้หนึ่งเสียชีวิตลง ยังความเศร้าโศกเสียใจแก่คฤหบดีอย่างมาก ไม่เป็นอันทำการงาน ไม่บริโภคอาหาร ร่างกายจึงทรุดโทรมลง คฤหบดีนั้นเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ตรัสถึงเหตุที่ทำให้คฤหบดีเป็นเช่นนี้ว่า เนื่องมาจากมีสิ่งอันเป็นที่รัก จึงทำให้เกิดโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส แต่คฤหบดีกลับคิดว่า ความยินดีต่างหากย่อมเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รัก จึงลุกหลีกไปจนกระทั่งไปพบพวกเล่นสกา จึงเล่าเรื่องที่ตนสนทนากับพระบรมศาสดา ซึ่งนักเลงสกาเหล่านั้นก็มีความเห็นเช่นเดียวกับคฤหบดี

ต่อมา เรื่องนี้แพร่ไปถึงพระราชวัง พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงตรัสเรียกพระนางมัลลิกามาถาม

พระนางทูลตอบว่า ถ้าพระบรมศาสดาตรัสจริงคำนั้นย่อมเป็นจริง แล้วพระนางก็ส่งพราหมณ์ผู้หนึ่งไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา เพื่อทูลถามความจริง

พระบรมศาสดาก็ทรงยืนยัน และทรงยกตัวอย่างเรื่องที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วให้พราหมณ์ฟัง

ฝ่ายพราหมณ์ทูลเรื่องที่สนทนากับพระบรมศาสดา ให้พระนางมัลลิกาทรงทราบ

พระนางก็ไปทูลพระเจ้าปเสนทิโกศลทำนองเดียวกับที่พระบรมศาสดาตรัสแก่พราหมณ์ พอจบลง พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเปล่งอุทาน ถึงความอัศจรรย์ในพระปัญญาของพระบรมศาสดา และทรงเปล่งอุทานขอนอบน้อมแด่พระบรมศาสดาถึง ๓ ครั้ง

ม.ม. ราชวรรค มก. ๒๑/๑๗๐, มจ. ๑๓/๔๓๓, ปส. ๒๐/๗๓

๑.๓ นันทิสูตร, นสันติสูตร

ผู้ไม่มีความยินดี

เทวดาเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า กล่าวคาถาโดยมีความเห็นว่า อุปธิ (กามคุณ ๕) เป็นความดีของคน นำมาซึ่งความยินดีทั้งหลาย ถ้าบุคคลใดไม่มีอุปธิ บุคคลนั้นย่อมไม่มีความยินดีเลย

พระผู้มีพระภาคเจ้ากลับทรงแสดงให้เห็นว่า อุปธินั้นย่อมนำมาแต่เรื่องเศร้าโศก บุคคลใดไม่มีอุปธิ บุคคลนั้นย่อมไม่มีความเศร้าโศกเลย

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๗๕, มจ. ๑๕/๔๓, ปส. ๒๔/๕๑

๑.๔ พระปฏาจาราเถรี

สามี บุตร บิดา มารดาและพี่ชายตายในวันเดียวกัน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๙ มีวินัย ข้อ ๘.๔ หน้า ๓๐๕

๑.๕ พระกุณฑลเกสีเถรี

ซื้อตัวโจรมาเป็นสามี ถูกสามีทรยศ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๓ สงเคราะห์ภรรยา (สามี) ข้อ ๔.๒ หน้า ๓๔๙

๑.๖ พระกิสาโคตรมีเถรี

แสวงหายาที่ทำให้บุตรที่ตายแล้วฟื้น

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๓ เห็นอริยสัจ ข้อ ๗.๓ หน้า ๙๑๗

๑.๗ กามสูตร

นาข้าวของพราหมณ์ถูกทำลาย

พระบรมศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโสดาปัตติมรรคของพราหมณ์ผู้หนึ่ง ขณะกำลังเสด็จบิณฑบาต จึงเสด็จเข้าไปทรงทักทาย แม้มหาสาวกทั้ง ๘๐ รูป ก็ทำเช่นเดียวกัน

พราหมณ์เกิดความปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง คิดว่า ถ้าเก็บเกี่ยวข้าวเมื่อใดจะถวายพระบรมศาสดาบ้าง

ครั้นถึงวันที่จะเก็บเกี่ยว เกิดฝนตกหนัก น้ำท่วมพัดพาเอาข้าวไปหมด พราหมณ์นั้นเกิดความเศร้าโศกอย่างมาก

พระบรมศาสดาทรงล่วงรู้วาระจิตของพราหมณ์ จึงทรงเสด็จไปสู่เรือนแล้วตรัสว่า ชื้นชื่อว่ากามทั้งหลาย ย่อมสมบูรณ์บ้าง ย่อมวิบัติบ้างเป็นธรรมดา

เมื่อจบพระธรรมเทศนา พราหมณ์ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.สุ. อัฏฐกวรรค มก. ๔๗/๖๙๔, มจ. ๒๕/๖๘๗, ปส. ๕๙/๙๕

๑.๘ อภัยราชกุมาร

เศร้าโศกเพราะการตายของหญิงนักฟ้อน

อภัยราชกุมารปราบปรามปจันตชนบทจนสงบแล้ว เป็นที่พอพระทัยของพระเจ้าพิมพิสารผู้ทรงเป็นพระราชบิดา จึงพระราชทานหญิงฟ้อนนางหนึ่ง พร้อมราชสมบัติให้ครอง ๗ วัน

อภัยราชกุมารทรงพอพระทัยในหญิงฟ้อนนั้นมาก แต่นางได้เสียชีวิตลง ขณะกำลังฟ้อนอยู่นั่นเอง ยังความเศร้าโศกเป็นอย่างมากแก่พระกุมาร คิดว่าพระบรมศาสดาเท่านั้นที่จะระงับความโศกได้ จึงเสด็จไปเฝ้าพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาทรงทราบเหตุแห่งความโศก ทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้จิตคลายโศก

พระกุมารน้อมนำใจตามพระธรรมเทศนานั้น ในเวลาจบพระธรรมเทศนา ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. โลกวรรค มก. ๔๒/๒๓๘, มจ. ๒๕/๘๖, ปส. ๕๑/๑๕

๑.๙ กุฏุมพีคนใดคนหนึ่ง

เศร้าโศกเพราะบุตรเสียชีวิต

บุตรของกุฏุมพีผู้หนึ่งเสียชีวิตลง กุฏุมพีไม่สามารถหักห้ามความโศกได้ เวลานั้น พระบรมศาสดาทรงพิจารณาดูสัตวโลก เห็นอุปนิสัยโสดาปัตติมรรคของกุฏุมพี จึงเสด็จไปสู่เรือน ตรัสให้เห็นถึงความตายว่า มิใช่มีจำเพาะแก่บุคคลเดียว ย่อมมีแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นสิ่งธรรมดา ตราบใดที่ยังมีภพอยู่ ความโศกก็ดี ภัยก็ดี ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยสิ่งที่เป็นที่รักนั่นเอง ความโศกย่อมไม่เกิดขึ้นกับผู้ที่เปลื้องจากสัตว์ หรือสังขารอันเป็นที่รักนั้นได้แล้ว

เมื่อจบพระธรรมเทศนา กุฏุมพีได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. ปิยวรรค มก. ๔๒/๓๙๗, มจ. ๒๕/๙๘, ปส. ๕๑/๑๔๐

๑.๑๐อนิตถิคันธกุมาร

เศร้าโศกเพราะคู่หมั้นตายในระหว่างเดินทางมา

อนิตถิคันธกุมารเป็นผู้ที่ไม่ปรารถนาจะมีคู่ครอง แต่ก็ทนการอ้อนวอนของมารดาบิดาไม่ได้ จึงให้ช่างทอง

ปั้นรูปจำลองหญิง ทำด้วยทองคำที่มีความสวยงามมาก ประกาศว่า ถ้าพบหญิงเหมือนรูปจำลองเท่านั้น จึงจะยอมแต่งงาน

ฝ่ายมารดาบิดาจึงให้พราหมณ์ออกไปสืบหาตามที่ต่างๆ จนพบกุมาริกาที่มีความสวยงามยิ่งกว่ารูปจำลองทองคำนั้นอีก จึงกลับไปแจ้งข่าวให้มารดาบิดาทราบ

ฝ่ายกุมารเมื่อทราบข่าวได้เกิดความรักขึ้น ใคร่ที่จะได้นางยิ่งนัก แต่นางสิ้นชีวิตขณะเดินทางมา กุมารจึงเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง

พระบรมศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งการบรรลุธรรมของกุมาร จึงเสด็จไปสู่เรือน

เมื่อพระองค์ตรัสชี้ให้เห็นว่า กามเป็นต้นเหตุแห่งความเศร้าโศกทั้งหลาย ในกาลจบเทศนา อนิตถิคันธกุมารได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. ปิยวรรค มก. ๔๒/๔๐๔, มจ. ๒๕/๙๙, ปส. ๕๑/๑๔๕

๑.๑๑ อัญญตรพราหมณวัตถุ

พราหมณ์เศร้าโศกเพราะนาข้าวถูกน้ำท่วม

พระบรมศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งการบรรลุธรรมของพราหมณ์มิจฉาทิฐิผู้หนึ่ง จึงเสด็จไปสู่สำนักของเขา ขณะกำลังถางนาอยู่ พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปตรัสทักทายแล้วเสด็จกลับ ทำเช่นนี้อยู่หลายวัน จนพราหมณ์ยอมรับเป็นสหาย แล้วทูลว่า จะแบ่งปันข้าวให้เมื่อได้ผล ถ้ายังไม่แบ่งให้ก็จะไม่ทานอาหาร

ครั้นถึงเวลาเก็บเกี่ยว พราหมณ์ตั้งใจจะเก็บเกี่ยวในวันรุ่งขึ้น ในคืนนั้นเอง ฝนตกหนักน้ำท่วมพัดพาข้าวกล้าไปจนหมด พราหมณ์มีความเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ครั้นนึกถึงคำพูดที่ได้ให้ไว้กับพระบรมศาสดา จึงยอมอดอาหารเอาแต่นอนตั้งแต่วันนั้นมา

พระบรมศาสดาทรงทราบจึงเสด็จไปสู่เรือนของพราหมณ์ ตรัสว่า ตัณหาเป็นเหตุแห่งความเศร้าโศกและภัย ในกาลจบพระธรรมเทศนา พราหมณ์ได้บรรลุโสดาปัตติผล

ขุ.ธ. ปิยวรรค มก. ๔๒/๔๐๙, มจ. ๒๕/๙๙, ปส. ๕๑/๑๔๘

๑.๑๒ ถามถึงความต่างกันแห่งน้ำตา

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า น้ำตาของบุรุษที่พ่อแม่ตายกับน้ำตาของผู้ชอบใจธรรม น้ำตาของใครเป็นยา

พระนาคเสนทูลตอบว่า น้ำตาของคนที่ร้องไห้เพราะราคะ โทสะ โมหะ เป็นน้ำตาร้อน น้ำตาของผู้ฟังธรรมร้องไห้ด้วยปีติ เป็นน้ำตาเย็น เป็นยา

มิลิน. ๑๒๑

๒. การกำจัดความโศก

๒.๑ สิวสูตร

การสมาคมกับสัตบุรุษ

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร สิวเทพบุตรมาเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา กล่าวว่า บุคคลควรคบแต่สัตบุรุษเท่านั้น เพราะเมื่อได้เรียนรู้ทั่วถึงพระสัทธรรมของท่านแล้ว ย่อมทำให้เป็นคนดี ไม่เป็นคนชั่ว ย่อมได้ปัญญา ย่อมไม่เศร้าโศก ย่อมมีความรุ่งเรืองของชีวิต และสุดท้ายย่อมได้สุคติเป็นที่ไป ครั้นสิวเทพบุตรกล่าวจบ

พระบรมศาสดาตรัสว่า เมื่อบุคคลคบกับสัตบุรุษทำความสนิทสนม และรู้ทั่วถึงธรรมของสัตบุรุษ ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

สัง.ส. เทวปุตตสังยุต มก. ๒๔/๓๖๕

๒.๒ เทวทหสูตร

การกำจัดฉันทราคะในขันธ์ ๕

ภิกษุจำนวนหนึ่ง ปรารถนาจะไปจำพรรษาที่ปัจฉาภูมชนบท จึงไปเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา กราบทูลถึงความประสงค์

พระบรมศาสดาทรงให้ไปบอกลาพระสารีบุตรก่อน

พระสารีบุตรให้โอวาทว่าในถิ่นต่างๆ จะมีบัณฑิตคอยทดลองถามถึงคำสอนของพระบรมศาสดา ทำอย่างไร ถึงไม่ให้วิญญูชนเหล่านั้นติเตียนได้

ภิกษุเหล่านั้นทูลขอให้พระสารีบุตรขยายความ ในการพูดโต้ตอบกับบัณฑิตเหล่านั้น

พระสารีบุตรกล่าวถึงการกำจัดฉันทราคะในขันธ์ ๕

ครั้นกล่าวจบ ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดีภาษิตของพระสารีบุตร แล้วกราบลาไป

สัง.ข. นกุลปิตุวรรค มก. ๒๗/๑๘, มจ. ๑๗/๖, ปส. ๒๖/๑๓๓

๒.๓ สังคามชิสูตร

ไม่ยินดีต่อบุตร ภรรยาเก่า

พระสังคามชิก่อนบวชมีภรรยาซึ่งกำลังตั้งครรภ์อยู่ วันหนึ่ง ไปฟังธรรมจากพระบรมศาสดาแล้วได้บรรลุโสดาปัตติผล จึงทูลขอบวช แล้วไปจำพรรษาในป่าแห่งหนึ่ง

ครั้นกลับมาเฝ้าพระบรมศาสดา มารดาบิดาทราบข่าว จึงมาอ้อนวอนให้ท่านลาสิกขา เพื่อให้สืบทอดสมบัติต่อ แต่ท่านไม่ปรารถนาจึงนิ่งเสีย

บิดามารดาจึงกลับไป ให้ภรรยาเก่าพร้อมบุตรมาอ้อนวอนอีกถึง ๓ ครั้ง แม้จะวางบุตรไว้บนตักของท่านแล้วก็ตาม พระสังคามชิก็ยังคงนิ่งเฉย ในที่สุดนางจึงพาบุตรกลับไป

พระบรมศาสดาทรงทราบแล้ว เปล่งอุทานถึงพระสังคามชิเป็นผู้ไม่มีความยินดี หรือไม่มีความโศกเศร้าเกิดขึ้น เพราะท่านพ้นแล้วจากธรรมอันเป็นเครื่องข้อง

ขุ.อุ. โพธิวรรค มก. ๔๔/๑๑๒, มจ. ๒๕/๑๘๐, ปส. ๕๓/๖๘

๒.๔ อัสสกชาดก

นางหนอนรักสามีที่เป็นหนอน

พระบรมศาสดาทรงปรารภการประเล้าประโลมของภรรยา ทำให้ภิกษุรูปหนึ่งกระสันจะลาสิกขา จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

พระราชาอัสสกะมีมเหสีชื่อ อุพพรี ซึ่งมีรูปงามเป็นที่รักโปรดปรานมาก ต่อมา นางสิ้นพระชนม์ จึงนำความทุกข์มาให้พระราชายิ่งนัก

พระราชาทรงนำพระสรีระของพระนางไว้ในรางใส่น้ำมันหล่อไว้ใต้พระแท่นไสยาสน์ ทรงกันแสงปริเทวนาการ ไม่ยอมเสวยพระกระยาหารจนถึงวันที่เจ็ด

ในกาลนั้นพระโพธิสัตว์เป็นดาบสเจริญอาโลกกสิณ เห็นพระราชาปริเวทนาการอยู่อย่างนั้น จึงมาโปรดได้บอกถึงภพใหม่ของนางอุพพรีว่า เกิดเป็นหนอน แต่พระราชาไม่ทรงเชื่อ

พระโพธิสัตว์จึงอธิษฐานขอให้หนอนสองตัว ชำแรกก้อนโคมัยออกมาเบื้องพระพักตร์ของพระราชา แล้วให้พูดด้วยอานุภาพของพระโพธิสัตว์

นางหนอนอุพพรีได้ทูลให้พระราชาฟังว่า เมื่อก่อนนั้นชื่นชมในพระราชาจริง แต่เมื่ออยู่ต่างภพแล้วก็ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกันอีก จึงกล่าวว่าหนอนสามีเป็นที่รักของข้าพเจ้ายิ่งกว่าพระเจ้าอัสสกะ เพราะเหตุความสุขและความทุกข์เก่าถูกความสุขและความทุกข์ใหม่ปกปิดไว้

พระราชาทรงแค้นพระทัย ณ ที่นั้น รับสั่งให้ย้ายศพพระเทวีออกไป เมื่อคลายโศกแล้วเสด็จกลับพระนคร อภิเษกสตรีอื่นเป็นอัครมเหสี ครองราชสมบัติโดยธรรมต่อไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเทวีอุพพรีในครั้งนั้น ได้เป็นภรรยาเก่าของภิกษุผู้กระสันในครั้งนี้ พระเจ้าอัสสกะได้เป็นภิกษุผู้กระสัน ดาบสคือเราตถาคต

ขุ.ชา. นตังทัฬหวรรค มก. ๕๗/๓๐๔, มจ. ๒๗/๙๔, ปส. ๖๕/๕๐๔

๒.๕ เอกปุตตสูตร

การขุดอามิสแห่งมัจจุราช

ในนครสาวัตถี อุบาสกท่านหนึ่งมีบุตรเพียงคนเดียว จึงเป็นที่รักและพอใจเป็นอย่างมาก

ต่อมา บุตรนั้นเสียชีวิตลง จึงนำความเศร้าโศกเสียใจมาให้อุบาสกผู้เป็นพ่อ และอุบาสกชาวสาวัตถีเป็นจำนวนมาก ทั้งหมดพากันเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา โดยหวังว่าจะได้ฟังธรรมเพื่อคลายโศกบ้าง

พระบรมศาสดาทรงทราบด้วยประการทั้งปวง จึงตรัสถึงเหตุแห่งความโศก ทุกข์และโทมนัส ซึ่งเกิดจากสิ่งอันเป็นที่รักว่า ถ้าผู้ใดยังข้องติดอยู่ในปิยรูปและสาตรูป (สภาวะที่น่ารักน่าชื่นใจ) ก็ยังนำมาซึ่งความทุกข์ แต่บุคคลใดเป็นผู้ไม่ประมาท หมั่นบำเพ็ญธรรม ชำระจิตใจให้สะอาด ละฉันทราคะได้แล้ว ย่อมล่วงจากความทุกข์ได้

ขุ.อุ. มุจจลินทวรรค มก. ๔๔/๑๙๗, มจ. ๑๕/๑๘๐

๒.๖ สุชาตชาดก

คำของคนฉลาด

พระบรมศาสดาทรงปรารภกุฏุมพีผู้เศร้าโศกเพราะบิดาตาย ไม่อาจบรรเทาความโศกได้ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นบุตรกุฏุมพี ชื่อ สุชาต ครั้นเมื่อเจริญวัยแล้วปู่เสียชีวิตลง นำความเศร้าโศกมาให้แก่บิดาเป็นอย่างมาก

ครั้นเผาศพแล้ว จึงนำกระดูกมาใส่ไว้ในสถูปที่สวนของตน คร่ำครวญเฝ้าบูชาอยู่ตลอด ไม่ยอมทำกิจทั้งปวง แม้แต่บริโภค

สุชาตกุมารจึงคิดช่วยให้บิดาคลายโศก จึงนำหญ้าและน้ำไปไว้หน้าโคตายตัวหนึ่ง เฝ้าคร่ำครวญให้โคนั้นฟื้นขึ้นมากิน

เมื่อบิดาเห็นเข้าจึงบอกว่า สุชาตกุมารเป็นบัณฑิตมิใช่หรือ ทำไมจึงทำเหมือนผู้ไม่มีความคิด โคที่ตายแล้วย่อมไม่ฟื้นขึ้นมาได้

สุชาตกุมารได้โอกาสจึงพูดว่า วัวที่ตายยังมีศีรษะ หาง หู และเท้าครบอยู่ แต่ศีรษะมือเท้าของปู่ไม่มีแล้ว ทำไมคุณพ่อจึงร้องไห้คร่ำครวญอยู่ คุณพ่อนั่นแหละ เป็นผู้ไร้ความคิดตั้งร้อยเท่าพันเท่า

เมื่อบิดาได้ฟังดังนั้น จึงคลายความเศร้าโศกลง สรรเสริญบุตรว่า เป็นผู้ที่มีปัญญา

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุชาตกุมารในครั้งนั้น ได้มาเป็นเราตถาคต

ขุ.ชา. มณิกุณฑลวรรค มก. ๕๘/๗๑๓, มจ. ๒๗/๒๐๐, ปส. ๖๖/๒๙๓

๒.๗ โสมทัตตชาดก

ความเศร้าโศกถึงผู้เป็นที่รัก

พระบรมศาสดาทรงปรารภหลวงตาเดินร้องไห้คร่ำครวญ เพราะสามเณรที่อุปัฏฐากมรณภาพ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นท้าวสักกะ ครั้งนั้น พราหมณ์ผู้หนึ่งละทิ้งบุตรภรรยาออกบวชเป็นฤาษีที่ป่าหิมพานต์ นำลูกช้างตัวหนึ่งมาเลี้ยงไว้ดูแลเหมือนบุตรตัวเอง และตั้งชื่อว่า โสมทัตตะ

ต่อมา ลูกช้างล้มตายลงเพราะกินอาหารมาก อาหารไม่ย่อย จึงนำความเศร้าโศกมาให้แก่ดาบสเป็นอย่างยิ่ง คร่ำครวญอยู่ที่ซากศพนั่นเอง

ท้าวสักกะเห็นเหตุการณ์นั้น จึงเสด็จมาโปรด ตรัสว่า ดาบสเป็นผู้อนาคาริก ไม่สมควรที่จะเศร้าโศกถึงสัตว์ที่ตายแล้ว เพราะสัตบุรุษทั้งหลายเรียกการร้องไห้ว่า เป็นโมฆะ ถ้าผู้ที่ตายแล้วกลับฟื้นขึ้นมาได้เพราะการร้องไห้นั้น ก็ควรร้องไห้เถิด

เมื่อดาบสฟังแล้วก็กลับได้สติลิ้นความเศร้าโศก แล้วกล่าวสรรเสริญคุณของท้าวสักกะ

ท้าวสักกะจึงเสด็จกลับสู่ที่ประทับของพระองค์

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ลูกช้างในครั้งนั้นได้มาเป็นสามเณรในครั้งนี้ ดาบสได้มาเป็นหลวงตา ส่วนท้าวสักกะคือเราตถาคต

ขุ.ชา. คันธารวรรค มก. ๕๙/๓๗๓, มจ. ๒๗/๒๗๔, ปส. ๖๗/๑

๒.๘ มัฏฐกุณฑลิชาดก

มัฏฐกุณฑลีเทพบุตรลงมาทรมานบิดาผู้ตระหนี่

พระบรมศาสดาทรงปรารภกุฏุมพีผู้หนึ่งเศร้าโศกเพราะลูกตาย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล บุตรของพราหมณ์ผู้มีสมบัติมากคนหนึ่ง ตายเมื่ออายุ ๑๕-๑๖ ปี เมื่อตายแล้วไปสู่เทวโลกเป็นเทพบุตร พราหมณ์ไปป่าช้าครั่ำครวญร้องไห้ ไม่ทำการงาน

เทพบุตรเห็นบิดา ปรารถนาจะระงับความโศก จึงแปลงเป็นบุตรของพราหมณ์มายืนร้องไห้ เมื่อพราหมณ์สอบถามถึงสาเหตุ

มาณพเทพบุตรบอกว่า มีรถทองคำ แต่ขาดล้อทั้ง ๒ ข้าง อยากได้ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์มาทำล้อรถ พราหมณ์จึงกล่าวตำหนิมาณพเทพบุตรว่า จะไม่ได้ในสิ่งที่ปรารถนา

มาณพเทพบุตร ตอบว่า เราปรารถนาในสิ่งที่ยังปรากฏ แต่พราหมณ์ปรารถนาบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้ว พราหมณ์จึงคลายโศก มาณพเทพบุตรจึงแสดงตน ให้โอวาทพราหมณ์ให้ทำทาน รักษาศีล รักษาอุโบสถ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า เทพบุตรผู้แสดงธรรมในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๙๐๓, มจ. ๒๗/๓๔๑, ปส. ๖๗/๑๕๕

๒.๙ ฆตบัณฑิตชาดก

ดับความโศก

พระบรมศาสดาทรงปรารภกุฏุมพีผู้เศร้าโศกเพราะลูกตาย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เกิดเป็นมาณพฆตบัณฑิตมีพี่น้อง ๑๐ คน ทั้งหมดเป็นผู้มีกำลังเรี่ยวแรงมาก หยาบช้าแข็งกระด้าง เที่ยวปล้นประชาชนทำความเดือดร้อนไปทั่ว ในที่สุดได้ปลงพระชนม์พระราชาแล้วยึดเอาราชสมบัติ ครั้นยึดได้แล้วก็คิดการใหญ่จะปกครองชมพูทวีปทั้งหมด ได้ปลงพระชนม์พระราชาทั้งสิ้น ๖๓,๐๐๐ นคร แล้วแบ่งสมบัติกัน เมื่อเวลาผ่านไป พระราชาทั้ง ๑๐ พระองค์ นั้นต่างมีบุตรธิดา

ต่อมา พระโอรสองค์หนึ่งของพระราชาได้สิ้นชีวิต นำความเศร้าโศกมาให้แก่พระราชา ฆตบัณฑิตจึงคิดช่วยให้พระราชาผู้พี่คลายโศก แสร้งทำอุบายเป็นคนบ้าแหงนดูอากาศ เดินบ่นไปทั่วเมืองว่า จงให้กระต่ายๆ

เมื่อพระราชาผู้พี่รู้ว่า ฆตบัณฑิตต้องการกระต่ายในดวงจันทร์จึงกล่าวว่า จะต้องตายลงเสียก่อน เพราะปรารถนาในสิ่งที่ผู้อื่นไม่พึงปรารถนา

ฆตบัณฑิตกล่าวตอบว่า ข้าพระองค์ปรารถนากระต่ายจากดวงจันทร์ซึ่งปรากฏอยู่แท้ๆ แต่เหตุใดเล่า เจ้าพี่จึงเศร้าโศกถึงโอรสที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว มิได้ปรากฏอยู่ให้เห็น

พระราชาฟังแล้วทรงสร่างจากความโศกเศร้า ทรงสรรเสริญถึงความเป็นบัณฑิตของมาณพนั้น

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ฆตบัณฑิตในครั้งนั้นคือเราตถาคต

ขุ.ชา. ทสกนิบาต มก. ๕๙/๙๖๑, มจ. ๒๗/๓๕๐, ปส. ๖๗/๑๗๑

๒.๑๐ ทสรถชาดก

ผู้มีปัญญาย่อมไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่เสียไปแล้ว

พระเจ้าทสรถมหาราชาปกครองนครพาราณสี มีโอรส ๒ พระองค์ ชื่อ รามบัณฑิตและลักขณกุมาร มีธิดาพระองค์หนึ่งชื่อ สีดาเทวี ครั้นเติบโตได้พากันไปอาศัยอยู่ที่ป่าแห่งหนึ่งตามรับสั่งของพระบิดา

ต่อมา พระเจ้าทสรถมหาราชสิ้นพระชนม์ลง เมื่อรามบัณฑิตทราบข่าวก็มิได้ทรงเศร้าโศก แต่ทรงรู้ว่าทั้งลักขณกุมาร และสีดาเทวียังเป็นเด็กอยู่ไม่สามารถระงับความเศร้าโศก หัวใจอาจจะแตกตาย จึงทรงใช้อุบายให้ทั้งสองลงไปแช่อยู่ในน้ำเสียก่อนแล้วจึงบอก

เมื่อทั้งสองพระองค์ได้ฟังแล้วถึงกับสลบไปถึง ๓ ครั้ง ไม่สามารถระงับความเศร้าโศกได้

รามบัณฑิตจึงให้โอวาทถึงความไม่เที่ยงในโลกธรรม ๘ อย่าง

ครั้นได้ฟังแล้ว ทั้งสองพระองค์จึงคลายความเศร้าโศก แล้วพากันเสด็จเข้านครพาราณสี

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้าทสรถมหาราชในครั้งนั้นได้มาเป็นพระเจ้าสุทโธทนะ สีดาเทวีได้มาเป็นพระมารดาพระราหุล ลักขณกุมารได้มาเป็นพระสารีบุตร ส่วนรามบัณฑิตคือเราตถาคต

ขุ.ชา. เอกาทสนิบาต มก. ๖๐/๗๒, มจ. ๒๗/๓๖๘, ปส. ๖๗/๒๐๖

๒.๑๑ มิคโปตกชาดก

คำพูดที่ทำให้คลายความโศก

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุแก่ผู้ร่ำไห้ เพราะการมรณภาพของสามเณรอุปัฏฐาก จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ครองความเป็นท้าวสักกะ มีบุรุษผู้หนึ่งออกบวชเป็นฤาษีอาศัยอยู่ในป่า เลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยผลไม้น้อยใหญ่

วันหนึ่ง นำลูกเนื้อตัวหนึ่งมาเลี้ยงไว้ ดูแลดั่งบุตรของตัวเอง ต่อมา ลูกเนื้อนั้นตายลงเพราะอาหารไม่ย่อย ทำให้ดาบสเที่ยวคร่ำครวญเสียใจถึงลูกเนื้อนั้น

ท้าวสักกะแลเห็น จึงเสด็จมาเพื่อยังดาบสให้คลายความเศร้าโศก ตรัสว่า ผู้ที่ตั้งใจหลีกออกจากกามไม่ควรที่จะมาเสียใจกับผู้ที่ตายแล้ว สัตบุรุษทั้งหลายจะไม่บ่นเพ้อถึงผู้ตาย แต่ถ้าบ่นเพ้อและร้องไห้แล้ว สามารถ

ทำให้คนตายกลับฟื้นขึ้นมาได้ ก็เป็นการสมควรอยู่

ดาบสได้ฟังดังนั้น จึงสร่างจากความเศร้าโศก กล่าวสรรเสริญคุณของท้าวสักกะ ท้าวสักกะจึงเสด็จกลับไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า ดาบสในครั้งนั้นได้มาเป็นภิกษุแก่ เนื้อในครั้งนั้นได้มาเป็นสามเณร ส่วนท้าวสักกะคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อัฑฒวรรค มก. ๕๘/๘๕๔, มจ. ๒๗/๒๒๑, ปส. ๖๖/๓๔๓

๒.๑๒ อนนุโสจิยชาดก

มั่นคงในธรรม พาภรรยาออกบวช

พระบรมศาสดาทรงปรารภกุฎุมพีคนหนึ่ง ซึ่งภรรยาตาย จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นกุมารไม่ปรารถนาจะมีคู่ครอง ต่อมา ถูกบิดามารดารบเร้าบ่อยๆ ท่านจึงยอม แต่ต้องหาหญิงที่มีรูปร่างดุจรูปปั้นทองคำ ในที่สุดก็พบ แม้กุมาริกานั้นก็ไม่ปรารถนาจะมีคู่ครองเช่นกัน แต่บิดามารดารบเร้าและจัดส่งนางให้ไปรับเอารูปปั้นทองคำนั้นไว้ ทั้งสองแม้แต่งงานกันแล้ว ก็ยังประพฤติพรหมจรรย์ จนกระทั่งบิดามารดาทั้งสองฝ่ายสิ้นชีวิตลง จึงออกบวชเป็นฤาษี ทั้งคู่ดำรงชีวิตอยู่ในป่า

วันหนึ่ง ได้พากันเข้าไปในเมืองเพื่อหาอาหารรสเค็ม รสเปรี้ยว เมื่อนางปริพาชิกาบริโภคแล้วล้มเจ็บลง และก็ถึงแก่ความตาย

มหาชนเห็นรูปสมบัติของนาง ต่างพากันร่ำไห้ แต่พระโพธิสัตว์กลับมีอาการนิ่งเฉยจนเป็นที่สงสัยของมหาชน

ฤาษีโพธิสัตว์จึงแสดงธรรมให้รู้ถึงความไม่เที่ยงของสังขารทั้งหลายนั้น แล้วกลับไปยังหิมวันตประเทศ

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า นางปริพาชิกาในครั้งนั้นได้มาเป็นมารดาพระราหุล ส่วนฤาษีคือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุฏิทูสกวรรค มก. ๕๘/๕๖๘, มจ. ๒๗/๑๗๙, ปส. ๖๖/๒๔๐

๒.๑๓ ธังกชาดก

แสดงเหตุแห่งความไม่เศร้าโศกของพระเจ้าโกศล

พระบรมศาสดาทรงปรารภอำมาตย์ผู้หนึ่งของพระเจ้าปเสนทิโกศล บรรลุโสดาปัตติมรรคขณะถูกขังในเรือนจำ จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ฆฏราชาโพธิสัตว์ครองราชสมบัติอยู่ในนครพาราณสี มีอำมาตย์ผู้หนึ่ง คิดร้ายต่อพระองค์ พระราชาจึงขับไล่อำมาตย์นั้นออกจากเมือง

อำมาตย์ไปอาศัยอยู่ในนครสาวัตถีทำหน้าที่คอยรับใช้พระเจ้าธังกราช ได้ยุยงให้พระเจ้าธังกราชมายึดเมืองพาราณสี ครั้นยึดได้แล้ว ก็คุมขังพันธนาการฆฏราชาโพธิสัตว์ไว้

ขณะที่ถูกคุมขังอยู่นั้น ฆฏราชาโพธิสัตว์ทรงทำฌานให้เกิดขึ้น นั่งขัดสมาธิอยู่ในอากาศ มีพระสรีระอันผ่องใส ทำความหวาดหวั่นให้กับพระเจ้าธังกราชอยู่ในใจ แต่ก็มีความสงสัยว่า ทำไมฆฏราชาโพธิสัตว์จึงไม่ทรงแสดงความเศร้าโศกเลย

ขณะที่มหาชนทั้งหลายต่างพากันร่ำไห้อยู่ ฆฏราชาโพธิสัตว์จึงตรัสถึงความไม่มีประโยชน์อันใดที่จะมัวเศร้าโศกอยู่ มีแต่จะนำความฉิบหายมาให้

เมื่อพระเจ้าธังกราชฟังจบ ทรงสลดพระทัย จึงขอขมา คืนราชสมบัติให้แล้วเสด็จไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า พระเจ้าธังกราชในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนพระเจ้าฆฏราชคือเราตถาคต

ขุ.ชา. มณิกุณฑลวรรค มก. ๕๘/๗๔๓, มจ. ๒๗/๒๐๔, ปส. ๖๖/๓๐๑

๒.๑๔ พรหาฉัตตชาดก

ถวายโอวาทแก่พระราชาไม่ให้เศร้าโศก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม ข้อ ๔.๒ หน้า ๙๓๐

๒.๑๕ โคณเปตวัตถุ

เกี่ยวหญ้าอ่อนให้โคตายกิน

พระบรมศาสดาทรงปรารภกุฏุมพีคนหนึ่ง บิดาตายไปแล้วเศร้าโศกร้องไห้เหมือนคนบ้า จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

บิดาของคฤหบดีคนหนึ่งตายไป เขาเดินไปยังเชิงตะกอนด้วยความเศร้าโศก บุตรของเขาชื่อ สุชาต (พระโพธิสัตว์) ยังเป็นเด็ก แต่สมบูรณ์ด้วยปัญญา คิดหาอุบายเครื่องกำจัดโศก

วันหนึ่ง เห็นโคตาย จึงนำหญ้าและน้ำไปวางไว้ที่หน้าโค สหายของบิดามาพบ ก็ว่าเด็กนั้นเป็นบ้าหรือ

ความทราบถึงกุฏุมพี เขาคลายโศกระลึกถึงบุตรว่า เป็นบ้าไปแล้ว จึงรีบมาตักเตือน

สุชาตกุมารก็ตอบว่า โคตัวนี้อวัยวะยังอยู่ครบ ข้าพเจ้าคิดว่า จะลุกขึ้นมากินหญ้าสักวัน ส่วนอวัยวะของคุณปู่ไม่ปรากฏ แต่คุณพ่อมาร้องไห้ถึงกระดูกที่บรรจุไว้ในสถูปดิน จะไม่เป็นคนโง่ไปหรือ

บิดาได้ฟังจึงคลายความโศก

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า สุชาตกุมารในครั้งนั้น ได้มาเป็นตถาคตในบัดนี้

ขุ.เปต. อุรุวรรค มก. ๔๙/๓๖, มจ. ๒๖/๑๓๕, ปส. ๖๑/๗๓

๒.๑๖ ดูมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม

ข้อ ๖ ไม่ประมาทในชีวิต (ความตาย) หน้า ๖๒๑

ข้อ ๗ การเจริญมรณสติ หน้า ๖๓๐

๒.๑๗ ดูมงคลที่ ๓๕ จิตไม่หวั่นไหวในโลกธรรม

ข้อ ๒ ผู้ไม่ติดโลกธรรม หน้า ๙๒๓

ข้อ ๔ เสื่อมลาภ หน้า ๙๓๐

๓. เหตุให้เกิดความรัก

๓.๑ กลหวิวาทสูตร

เหตุเกิดจากของที่รัก

พระบรมศาสดาทรงแสดงพระสูตรนี้แก่เทวดาทั้งหลาย มีใจความว่า ธรรมอันเป็นเครื่องเศร้าหมอง ๘ ประการ ได้แก่ ความทะเลาะ ความวิวาท ความร่ำไรรำพัน ความเศร้าโศก ความตระหนี่ ความถือตัว ความดูหมิ่นผู้อื่น และคำส่อเสียด

คำส่อเสียดนั้น เกิดจากของที่รักเป็นเหตุ ความรักเกิดจากความพอใจเป็นเหตุ ความพอใจเกิดจากความยินดีและไม่ยินดีเป็นเหตุ ความยินดีและไม่ยินดีมีผัสสะเป็นเหตุ ผัสสะอาศัยนามและรูปจึงเกิดขึ้น

ขุ.สุ. อัฏฐกวรรค มก. ๔๗/๗๘๗, มจ. ๒๕/๗๐๘

๓.๒ สาเกตชาดก

เหตุให้เกิดความรัก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๑ บำรุงบิดามารดา ข้อ ๕.๔ หน้า ๓๓๐

๓.๓ ชราสูตร

อดีตของพราหมณ์ที่เคยเกิดเป็นญาติของพระโพธิสัตว์

ในอดีตกาล พราหมณ์สามีภรรยาคู่หนึ่ง เห็นพระบรมศาสดาแล้วเกิดความรักเสมือนดังเป็นบุตรของตน ฝ่ายพราหมณ์ได้ร่ำไห้โอบกอดพระบรมศาสดา นิมนต์พระบรมศาสดาเสด็จไปที่บ้านของตน แม้นางพราหมณีก็ร่ำไห้จับที่พระบาทของพระองค์

พระพุทธองค์ก็มิได้ทรงห้ามแต่อย่างใด ครั้นพระอานนท์ทูลถาม

พระองค์จึงตรัสว่า ในอดีต พราหมณ์และนางพราหมณีนั้น เคยเป็นมารดาเป็นบิดาของพระองค์ ๕๐๐ ชาติ เป็นลุงเป็นป้ามา ๕๐๐ ชาติ เป็นอาเป็นน้ามา ๕๐๐ ชาติ ด้วยเหตุความรักในชาติก่อนๆ นั้นเอง พราหมณ์สามีภรรยาคู่นี้ จึงกล่าวว่า พระองค์เป็นบุตรของพราหมณ์

ขุ.สุ. อัฏฐวรรค มก. ๔๗/๗๔๐, มจ. ๒๕/๖๙๕, ปส. ๕๙/๑๓๐

๓.๔ เหตุที่พระเจ้าอโศกเอ็นดูสามเณรนิโครธ

เมื่อสามเณรนิโครธสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว วันหนึ่ง เข้าไปในเมืองเพื่อโปรดโยมมารดา ขณะเดินทางอยู่นั่นเอง พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเห็นอากัปกิริยาในการเดินของสามเณรมี อินทรีย์สงบ จึงเกิดความเลื่อมใส เกิดความรักความเอ็นดูขึ้น ทรงนิมนต์สามเณรให้มารับภัตตาหาร และนิตยภัตจากพระองค์

สาเหตุที่พระราชาทรงเกิดความรักต่อสามเณร เพราะในชาติก่อน สามเณรเคยเกิดเป็นพ่อค้า ผู้เป็นพี่ชายใหญ่ของพระราชา

วิ. มหา. มก. ๑/๘๓

๓.๕ เปมสูตร

ธรรมชาติ ๔ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงธรรมชาติ ๔ ประการว่า ย่อมเกิดขึ้นแก่ปุถุชนทั้งหลาย คือ

๑. ความรักย่อมเกิดเพราะความรัก หมายถึง ผู้เห็นคนอื่นประพฤติต่อคนที่ตนรักด้วยอาการดี
๒. โทสะย่อมเกิดเพราะความรัก หมายถึง ผู้เห็นคนอื่นประพฤติต่อคนที่ตนรักด้วยอาการไม่ดี
๓. ความรักย่อมเกิดเพราะโทสะ หมายถึง ผู้เห็นคนอื่นประพฤติต่อคนที่ตนชังด้วยอาการไม่ดี
๔. โทสะย่อมเกิดเพราะโทสะ หมายถึง ผู้เห็นคนอื่นประพฤติต่อคนที่ตนชังด้วยอาการดี

อัง.จตุกก. มหาวรรค มก. ๓๕/๕๔๔, มจ. ๒๑/๓๑๔, ปส. ๓๘/๒๐๐

๓.๖ กกจูปมสูตร

พระบรมศาสดาตรัสเตือนภิกษุคลุกคลีกับภิกษุณี

พระโมลิยผัคคุนะชอบอยู่คลุกคลีกับภิกษุณีจนเกินขอบเขต ภิกษุทั้งหลายต่างพากันติเตียน

เมื่อท่านถูกติเตียนต่อหน้าภิกษุณี ภิกษุณีก็โกรธ เมื่อภิกษุณีถูกติเตียนต่อหน้าท่าน ท่านก็โกรธ ต่างพากันก่ออธิกรณ์ เมื่อพระบรมศาสดาทรงทราบ จึงเรียกพระโมลิยผัคคุนะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วประทานโอวาท ทรงยกตัวอย่างภิกษุสมัยก่อนซึ่งไม่ต้องสอน เพียงแนะให้เกิดสติเท่านั้น เสมือนรถที่เทียมด้วยม้าอาชาไนยที่แล่นไปแล่นมา โดยไม่ต้องเฆี่ยนตี

พระพุทธองค์ตรัสให้ละซึ่งอกุศลทั้งหลาย บำเพ็ญเพียรในกุศลธรรมให้ยิ่งขึ้นไป ไม่เปล่งวาจาที่หยาบคาย ให้เป็นผู้มีจิตเมตตา ให้มีจิตใจที่เข้มแข็งไม่ปรวนแปรไปตามสิ่งที่มากระทบต่างๆ แม้ว่าจะถูกตัดอวัยวะน้อยใหญ่ก็ตาม ใจก็ไม่คิดประทุษร้ายต่อผู้นั้น อย่างนี้จึงจะได้ชื่อว่า ทำตามคำสอนของพระพุทธองค์

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๒๕๔, มจ. ๑๒/๒๓๓, ปส. ๑๘/๗๙

๔. รักตนยิ่งกว่ารักคนอื่น

๔.๑ ราชสูตร, มัลลิกาสูตร

บุคคลที่จะรักคนอื่นยิ่งไปกว่าตนไม่มี

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสถามพระนางมัลลิกาว่า มีใครเป็นที่รักยิ่งกว่าตนเองไหม พระนางทูลตอบว่าไม่มี

พระเจ้าปเสนทิโกศลตรัสว่า คนอื่นจะเป็นที่รักยิ่งไปกว่าตนก็ไม่มี พระราชาจึงไปเฝ้าพระบรมศาสดาทูลถามถึงเรื่องดังกล่าว

พระบรมศาสดาตรัสยืนยันคำของพระนางมัลลิกาเทวีว่า ไม่มีผู้ใดหรือสัตว์เหล่าใดที่จะรักผู้อื่นยิ่งกว่าตนเอง ดังนั้นแล้ว ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น

ขุ.อุ. โสณเถรวรรค มก. ๔๔/๔๘๐, มจ. ๒๕/๒๕๓
สัง.ส. โกสลสังยุต มก. ๒๔/๔๓๕, มจ. ๑๕/๑๓๗, ปส. ๒๔/๑๔

๔.๒ นัตถิปุตตสมสูตร

สิ่งที่ไม่มีอะไรเปรียบ

เทวดากล่าวคาถาในสำนักพระบรมศาสดาว่า ความรักเสมอด้วยบุตรไม่มี

พระบรมศาสดาตรัสว่า ความรักเสมอด้วยตนไม่มี

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๘๐, มจ. ๑๕/๑๓, ปส. ๒๓/๕๔

๔.๓ ปิยสูตร

ผู้รักษาตนและไม่รักษาตน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๖ ประพฤติธรรม ข้อ ๑.๓ หน้า ๔๑๙

มงคลที่ ๓๗
จิตปราศจากธุลี

๑. ประเภทของธุลี (กิเลส)

๑.๑ ธรรมที่ต้องละ ๑๔ ประการ คือ

๑. โกรธ
๒. ผูกโกรธ
๓. ลบหลู่คุณท่าน
๔. ตีเสมอ
๕. ริษยา
๖. ตระหนี่
๗. มายา
๘. โอ้อวด
๙. หัวดื้อ
๑๐. แข่งดี
๑๑. ถือตัว
๑๒. ดูหมิ่นท่าน
๑๓. มัวเมา
๑๔. ประมาท

กล่าวถึงลักษณะ หน้าที่ และผลที่ปรากฏของธรรมที่ต้องละ ๑๔ ประการ

ม.มู. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๒๕๓, ปส. ๑๗/๑๑๘

๑.๒ มลสูตร

มลทินภายใน ๓ ประการ

พระบรมศาสดาตรัสว่า อกุศลธรรม ๓ ประการ เป็นมลทินของจิต เป็นศัตรู เป็นเพชฌฆาต เป็นข้าศึก คือ

๑. โลภะ
๒. โทสะ
๓. โมหะ

โลภะ โทสะ โมหะ ให้เกิดความฉิบหาย ครอบงำนรชนใด ย่อมทำให้มืดตื้อ ไม่เห็นอรรถ ไม่เห็นธรรม

โลภะที่ละได้แล้ว เปรียบเหมือนหยดน้ำที่ตกจากใบบัว

โทสะที่ละได้แล้ว เปรียบเหมือนผลตาลสุกหลุดจากขั้ว

โมหะที่ละได้แล้ว เปรียบเหมือนพระอาทิตย์อุทัยกำจัดความมืด

ขุ.อิติ. ติกนิบาต มก. ๔๕/๕๓๙, มจ. ๒๕/๔๐๓, ปส. ๕๕/๒๐๑

๑.๓ ติตถิยสูตร, อกุศลมูลสูตร

ความแตกต่างแห่งอกุศลมูล ๓

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๔.๓.๕ หน้า ๕๘๕

๑.๔ สังคีติสูตร

นิวรณ์ ๕

สิ่งที่ขัดขวางไม่ให้บรรลุความดี ๕ ประการ คือ

๑. กามฉันทะ ความพอใจในกาม
๒. พยาบาท ความพยาบาท คิดร้าย
๓. ถีนมิทธะ ความที่จิตหดหู่ เคลิบเคลิ้ม เซื่องซึม
๔. อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านและรำคาญ
๕. วิจิกิจฉา ความลังเล สงสัย

ที.ปา. มก. ๑๑/๓๒๑, มจ. ๙/๗๔, ปส. ๑๑/๒๑๑

๑.๕ สามัญญผลสูตร

อุปมานิวรณ์ ๕

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอุปมานิวรณ์ ๕ แก่พระเจ้าอชาตศัตรูว่า

เปรียบเหมือนคนกู้หนี้มาลงทุนจนประสบผลสำเร็จ ใช้หนี้เก่าที่เป็นต้นทุนจนหมด เก็บกำไรที่เหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา เขาคิดว่า เมื่อก่อนเรากู้หนี้มาลงทุน การงานสำเร็จผลดี ได้ใช้หนี้เก่าที่ยืมมาลงทุนหมดแล้ว กำไรก็ยังมีเหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา เพราะความไม่มีหนี้สินเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจ และความสุขใจ

เปรียบเหมือนคนไข้อาการหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ ไม่มีกำลัง ต่อมาหายป่วย บริโภคอาหารได้ กลับมีกำลัง เขาคิดว่า เมื่อก่อนเราป่วยอาการหนักบริโภคอาหารไม่ได้ ไม่มีกำลัง เวลานี้หายป่วย บริโภคอาหารได้ มีกำลังเป็นปกติ เพราะการหายจากโรคเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

เปรียบเหมือนคนต้องโทษถูกคุมขังในเรือนจำ ต่อมา พ้นโทษออกจากเรือนจำโดยสวัสดิภาพ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เขาคิดว่า เมื่อก่อนเราต้องโทษถูกคุมขังในเรือนจำ เวลานี้พ้นโทษออกจากเรือนจำโดยสวัสดิภาพ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เพราะการพ้นจากเรือนจำเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุข

เปรียบเหมือนคนที่ตกเป็นทาส พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งผู้อื่น จะไปไหนตามใจชอบไม่ได้ ต่อมา พ้นจากความเป็นทาส พึ่งตัวเองได้ ไม่ต้องพึ่งผู้อื่นเป็นไทแก่ตัวเอง จะไปไหนก็ได้ตามใจชอบ เขาคิดว่า เมื่อก่อนเราเป็นทาส พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งผู้อื่น จะไปไหนตามใจชอบก็ไม่ได้ เวลานี้พ้นจากความเป็นทาส พึ่งตัวเองได้ ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทแก่ตัวเอง จะไปไหนก็ได้ตามใจชอบ เพราะความเป็นไทแก่ตัวเองเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

เปรียบเหมือนคนมีทรัพย์สมบัติ เดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า ต่อมา ข้ามพ้นทางกันดาร ถึงหมู่บ้านอันสงบร่มเย็นปลอดภัย โดยสวัสดิภาพ เขาคิดว่า เมื่อก่อนเรามีทรัพย์สมัติ เดินทางไกลกันดาร หาอาหารโดยยาก มีภัยเฉพาะหน้า เวลานี้ข้ามพ้นทางกันดารถึงหมู่บ้านอันสงบร่มเย็น ปลอดภัยโดยสวัสดิภาพ เพราะการพบภูมิสถานอันร่มเย็นเป็นเหตุ เขาจังได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๐๐, มจ. ๑๑/๓๐๑, ปส. ๑๖/๓๕๑
ที.สี. มก. ๑๑/๓๒๑, มจ. ๙/๗๔, ปส. ๑๑/๒๑๑

๑.๖ วัตถูปมสูตร

ธรรมเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เรื่องจิตที่เศร้าหมองและไม่เศร้าหมอง โดยเปรียบเทียบกับผ้าที่เขาย้อม ย่อมมีสีเศร้าหมองและไม่เศร้าหมอง

พระพุทธองค์ตรัสว่าธรรมที่ทำให้จิตเศร้าหมอง คือ อภิชฌาวิสมโลภะ(ละโมบด้วยจิตเพ่งเล็ง) โทสะ(คิดประทุษร้าย) โกธะ(โกรธ) อุปนาหะ(ผูกโกรธ) มักขะ(ลบหลู่คุณท่าน) ปลาสะ(ตีเสมอ) อิสสา(ริษยา) มัจฉริยะ(ตระหนี่) มายา(หลอกลวง เจ้าเล่ห์) สาเถยยะ(โอ้อวด) ถัมภะ(หัวดื้อ) สารัมภะ(แข่งดี) มานะ(ถือตัว) อติมานะ(ดูหมิ่นท่าน) มทะ(มัวเมา) ปมาทะ(เลินเล่อ)

ม.มู. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๔๓๓, มจ. ๑๒/๖๒, ปส. ๑๗/๒๒๐

๑.๗ สังโยชนสูตร

สังโยชน์ ๑๐

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงเรื่องสังโยชน์ ๑๐ ประการ ดังนี้

สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ คือ

๑. สักกายทิฐิ
๒. วิจิกิจฉา
๓. สีลัพพตปรามาส

๔. กามฉันทะ
๕. พยาบาท

ส่วนสังโยชน์เบื้องสูง ๕ ประการ คือ
๑. รูปราคะ
๒. อรูปราคะ
๓. มานะ
๔. อุทธัจจะ
๕. อวิชชา

อัง.ทสก. นาถกรณวรรค มก. ๓๘/๒๗, มจ. ๒๔/๒๑, ปส. ๔๔/๒๖

๑.๘ ดูมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน

ข้อ ๙ ความตระหนี่ หน้า ๔๐๙

๑.๙ ดูมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป

ข้อ ๑๓ บาปจากการมีความคิดโลก หน้า ๕๗๗
ข้อ ๑๔ บาปจากการมีจิตพยาบาท หน้า ๕๘๓
ข้อ ๑๕ บาปจากการมีความเห็นผิด หน้า ๕๙๐

๑.๑๐ ดูมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน

ข้อ ๑ ประเภทของความถือตัว หน้า ๖๕๓

๒. อานิสงส์ของความไม่โกรธ

๒.๑ ตติยเทวสูตร

วัตตบท ๗ เหตุให้เข้าถึงความเป็นท้าวสักกะ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๗.๑.๙ หน้า ๒๑๔

๒.๒ จูฬกัมมวิภังคสูตร

เหตุที่ทำให้ผิวพรรณงาม

พระบรมศาสดาตรัสตอบ สุภมาณพโตเทยยบุตรที่เข้ามาทูลถามถึงเหตุที่ทำให้บุคคลในโลกแตกต่างกันว่า ดูก่อนมาณพ บุคคลในโลกนี้ เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่

โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้ายกาจและความขึ้งเคียดให้ปรากฏ เขาตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เพราะกรรมนั้น หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ ณ ที่ใดในภายหลังจะเป็นผู้มีผิวพรรณผ่อง

ม.อุ. วิภังควรรค มก. ๒๓/๒๕๑, มจ. ๑๔/๓๔๙, ปส. ๒๒/๘๑

๒.๓ มัลลิกสูตร, มัลลิกาเทวีสูตร

ตรัสเหตุที่ทำให้มาตุคามรูปงาม รูปทราม

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน ข้อ ๑๓.๑.๒ หน้า ๒๒๘

๒.๔ มัตวาสูตร, มาฆสูตร

เทวดาปัญหา ๓ ข้อ

เทวดากราบทูลปัญหาแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ฆ่าอะไรหนอจึงอยู่เป็นสุข ฆ่าอะไรหนอจึงไม่เศร้าโศก พระองค์ชอบฆ่าอะไรซึ่งเป็นธรรมอันเดียว

พระบรมศาสดาตรัสตอบว่า ฆ่าความโกรธเสียได้จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธเสียได้จึงไม่เศร้าโศก พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญการฆ่าความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษมียอดหวาน เพราะฆ่าความโกรธนั้นเสียแล้วย่อมไม่เศร้าโศก

สัง.ส. มัตวาวรรค มก. ๒๔/๒๙๖,๓๒๕, ปส. ๒๓/๑๘๗

๒.๕ ธนัญชานีสูตร

ผลของการฆ่าความโกรธ

นางพราหมณีชื่อ ธนัญชานี เลื่อมใสยิ่งในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในเวลาที่นางนำอาหารไปให้พราหมณ์ผู้เป็นสามี ได้ก้าวเท้าพลาด ด้วยความตกใจจึงเปล่งอุทานขึ้น ๓ ครั้ง ว่าขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

สามีของนางซึ่งไม่เลื่อมใสพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงโกรธด่าว่านาง แล้วจึงเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา กล่าวว่า บุคคลฆ่าอะไรเป็นสุข

พระบรมศาสดาตรัสว่า บุคคลฆ่าความโกรธได้ย่อมนอนเป็นสุข ฆ่าความโกรธได้ย่อมไม่เศร้าโศก

พราหมณ์ได้ฟังเกิดความเลื่อมใสจึงออกบวช เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีจิตมั่นคง ไม่นานก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

สัง.ส. พราหมณสังยุต มก. ๒๕/๑๙๕, มจ. ๑๕/๒๖๓, ปส. ๒๓/๑๘๘

๒.๖ ลักขณสูตร

อานิสงส์ของความไม่โกรธ

ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน เป็นผู้ไม่โกรธ ไม่คับแค้นใจ แม้ถูกคนหมู่มากว่ากล่าวไม่ขัดใจ เป็นผู้ให้เครื่องปูลาดและผ้าห่มอันมีเนื้อละเอียดประณีต เมื่อตายไปเกิดในสวรรค์

เมื่อจุติจากสวรรค์มาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมได้ลักษณะมหาบุรุษ คือ มีผิวพรรณดั่งทองคำ ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ และได้ผ้าเนื้อดีประณีตชนิดต่างๆ ถ้าออกบวชจะได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และจะได้เครื่องลาด ผ้านุ่งห่มอันละเอียดประณีต

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๐, มจ. ๑๑/๑๗๗, ปส. ๑๕/๒๔๔

๓. ตัวอย่างของผู้ไม่โกรธ

๓.๑ ชุณหสูตร, ยักขปหารสูตร

ยักษ์ประหารศีรษะพระสารีบุตร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๗ มีความอดทน ข้อ ๔.๒ หน้า ๗๑๙

๓.๒ อักโกสกสูตร

พระบรมศาสดาไม่รับคำด่าของพราหมณ์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๗ มีความอดทน ข้อ ๕.๔ หน้า ๗๒๓

๓.๓ อสุรินทกสูตร

อสุรินทกพราหมณ์ด่าพระบรมศาสดา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๗ มีความอดทน ข้อ ๕.๕ หน้า ๗๒๔

๓.๔ ดูมงคลที่ ๒๗ มีความอดทน หน้า ๗๑๕

๔. การบรรเทา ระงับความโกรธ ความอาฆาต

๔.๑ อาฆาตปฏิวินัย ๙

อุบายเป็นเครื่องกำจัดอาฆาต ๙

พระบรมศาสดาตรัสถึงเหตุกำจัดความอาฆาต ๙ อย่าง คือ ให้คิดว่า

๑. ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๒. ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๓. ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๔. ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนที่เป็นที่รักที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๕. ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๖. ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๗. ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๘. ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

๙. ผู้นี้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน

ที.ปา. มก. ๑๖/๒๔๗, มจ. ๑๑/๓๕๓, ปส. ๑๖/๒๙๔

๔.๒ กายสูตร

ธรรมที่ละด้วยกายวาจาไม่ได้ แต่ละได้ด้วยปัญญา

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ธรรมบางอย่างละด้วยกายได้ ด้วยการกระทำกายสุจริต ละด้วยวาจาได้ ด้วยการกระทำวจีสุจริต แต่ธรรมบางอย่างละด้วยกาย ด้วยวาจาไม่ได้ แต่ละได้ด้วยปัญญา ธรรมเหล่านี้ คือ โลภะ โทสะ โมหะ โกธะ อุปนาหะ มักขะ ปลาสะ มัจฉริยะ ความริษยา ความปรารถนาอันชั่วช้า ธรรมเหล่านี้เกิดขึ้นรู้ได้ด้วยตนเอง ละได้ด้วยปัญญา

อัง.ทสก. มหาวรรค มก. ๓๘/๗๕, มจ. ๒๔/๕๐

๔.๓ โอวาทของพระบรมศาสดา

การระงับความโกรธ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้โอวาทแก่ภิกษุทั้งหลายว่า แม้หากว่าพวกโจรที่มีใจต่ำช้า เอาเลื่อยมีคมสองข้างตัดอวัยวะน้อยใหญ่ ผู้ใดพึงยังใจให้ประทุษร้ายแม้ในโจรนั้น ไม่ชื่อว่า ทำตามคำสอนของพระบรมศาสดา

พระองค์ตรัสต่อไปว่า ผู้ใดย่อมโกรธตอบต่อผู้โกรธแล้ว ผู้นั้นเลวเสียกว่าผู้โกรธก่อนนั้นอีกเพราะเหตุที่โกรธตอบเขานั้น

ผู้ที่ไม่โกรธตอบต่อผู้ที่โกรธตนแล้ว ชื่อว่า ย่อมชนะสงครามซึ่งชนะได้ยาก ผู้ที่รู้ว่าผู้อื่นโกรธแล้ว เป็นผู้มีสติสงบเสงี่ยม ชื่อว่าประพฤติประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งฝ่ายตนและผู้อื่น

ขุ.สุ. อุรควรรค มก. ๔๖/๒๔, มจ. ๒๕/๔๙๙, ปส. ๕๖/๗

๔.๔ ปฐมอาฆาตวินยสูตร

ธรรมระงับความอาฆาต ๕ ประการ

๑. พึงเจริญเมตตาในบุคคลนั้น
๒. พึงเจริญกรุณาในบุคคลนั้น
๓. พึงเจริญอุเบกขาในบุคคลนั้น
๔. พึงไม่ทัก ไม่ใส่ใจในบุคคลนั้น
๕. พึงนึกถึงบุคคลนั้นว่า มีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

อัง.ปัญจก. อาฆาตวรรค มก. ๓๖/๓๓๗, มจ. ๒๒/๒๖๗, ปส. ๔๐/๑๙๒

๔.๕ ทุติยอาฆาตวินยสูตร

ธรรมระงับความอาฆาต ๕ ประการ

พระสารีบุตรกล่าวแสดงอุบายกำจัดอาฆาต ๕ ประการ ในบุคคล ๕ ประการ คือ

๑. กำจัดอาฆาตในผู้มีความประพฤติทางกายไม่บริสุทธิ์ แต่มีวาจาบริสุทธิ์ โดยมิให้ใส่ใจความประพฤติทางกายของเขาในเวลานั้น ให้ใส่ใจแต่ทางวาจา

๒. กำจัดอาฆาตในผู้มีความประพฤติทางวาจาไม่บริสุทธิ์ แต่มีทางกายบริสุทธิ์ โดยมิให้ใส่ใจความประพฤติทางวาจาของเขาในเวลานั้น ให้ใส่ใจแต่ทางกาย

๓. กำจัดอาฆาตในผู้มีความประพฤติทางกายและวาจาไม่บริสุทธิ์ แต่ได้ช่องทางให้วิปัสสนาจิตเกิดขึ้น ได้ความเลื่อมใสทางใจตามกาลอันควร โดยมิให้ใส่ใจความประพฤติทางกายและวาจาของเขาในเวลานั้น ให้ใส่ใจแต่ความประพฤติทางใจของเขา

๔. กำจัดอาฆาตในผู้มีความประพฤติทางกาย วาจา และใจไม่บริสุทธิ์ โดยตั้งความปรารถนาอันประกอบด้วยความกรุณา ความเอ็นดู ความคิดจะอนุเคราะห์เขาว่า ขอให้เขาละความประพฤติเช่นนั้นเสีย

๕. กำจัดอาฆาตในผู้มีความประพฤติทางกาย วาจา และใจบริสุทธิ์ โดยให้ใส่ใจความประพฤติชอบเหล่านั้นของเขา

อัง.ปัญจก. อาฆาตวรรค มก. ๓๖/๓๓๙, มจ. ๒๒/๒๖๗, ปส. ๔๐/๑๙๒

๔.๖ ติตถิยสูตร, อัญญติตถิยสูตร

ความแตกต่างแห่งอกุศลมูล ๓

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๔.๓.๕ หน้า ๕๘๕

๔.๗ กกจูปมสูตร

สอนให้ภิกษุระงับความโกรธ

พระโมลิยผัคคุนะคลุกคลีกับภิกษุณีทั้งหลาย แม้ใครๆ จะติเตียนฝ่ายใด อีกฝ่ายก็โกรธขัดใจและกระทำเรื่องให้เป็นอธิกรณ์ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบ

พระพุทธองค์ทรงตักเตือนไม่ให้พระโมลิยผัคคุนะโกรธ ให้ตั้งจิตเมตตาถึงแม้เขาจะด่าว่าหรือทุบตีเราก็ตาม ทรงยกตัวอย่างและเรื่องอุปมาอุปไมย แล้วตรัสว่า ทางแห่งถ้อยคำที่บุคคลพึงกล่าวกับเธอทั้งหลายมี ๕ ประการ คือ

๑. กล่าวในกาลอันควรหรือไม่ควร
๒. กล่าวเรื่องจริงหรือไม่จริง
๓. ด้วยคำอ่อนหวานหรือหยาบคาย
๔. มีประโยชน์หรือไร้ประโยชน์
๕. มีจิตเมตตาหรือมีโทสะภายใน

เธอทั้งหลายพึงทำจิตไม่ให้แปรปรวน ไม่เปล่งวาจาชั่ว จะมีเมตตา แผ่เมตตา ไม่มีโทสะภายใน

ม.มู. โอปัมมวรรค มก. ๑๘/๒๕๔, มจ. ๑๒/๒๓๔, ปส. ๑๘/๘๘

๔.๘ เอกปัณณชาดก

เปรียบคนมักโกรธกับใบของหน่อสะเดา

เนื้อความเหมือน มงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๔.๔.๗ หน้า ๕๘๗

๔.๙ ทีฆาวุกุมาร

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๕.๑ หน้า ๓๖๘

๔.๑๐ ดูมงคลที่ ๕ มีบุญวาสนามาก่อน

ข้อ ๕.๖ อานิสงส์ของการเจริญเมตตาภาวนา หน้า ๒๐๒

๕. เหตุให้เกิดความริษยา

๕.๑ อนังคณสูตร

เหตุแห่งความโกรธและคามไม่แช่มชื่น ๑๙ ประการ

พระโมคคัลลานะถามความหมายของอังคณกิเลส (กิเลสเพียงดังเนิน)

พระเถระตอบว่า อังคณกิเลส คือ อิจฉาวจรที่เป็นบาปอกุศล และกล่าวเหตุแห่งความโกรธ และความไม่แช่มชื่น ๑๙ ประการ คือ

๑. ภิกษุอื่นรู้ว่าตนต้องอาบัติ
๒. ถูกภิกษุโจทอาบัติในท่ามกลางสงฆ์

๓. ถูกบุคคลไม่เสมอกันโจทอาบัติ
๔. พระบรมศาสดาทรงซักถามผู้อื่น ไม่ซักถามเรา
๕. ภิกษุทั้งหลายแวดล้อมภิกษุอื่นเข้าบ้านเพื่อภัตตาหาร แต่ไม่แวดล้อมเรา
๖. ภิกษุอื่นได้อาสนะ น้ำ บิณฑบาตอันเลิศในโรงฉัน แต่ตนไม่ได้ของอันเลิศ
๗. ภิกษุอื่นได้อนุโมทนาหลังฉัน แต่ตนไม่ได้อนุโมทนา
๘. ภิกษุอื่นแสดงธรรมแก่ภิกษุ แต่ตนไม่ได้แสดง
๙. ภิกษุอื่นแสดงธรรมแก่ภิกษุณี แต่ตนไม่ได้แสดง
๑๐. ภิกษุอื่นแสดงธรรมแก่อุบาสก แต่ตนไม่ได้แสดง
๑๑. ภิกษุอื่นแสดงธรรมแก่อุบาสิกา แต่ตนไม่ได้แสดง
๑๒. ภิกษุอื่นได้รับการสักการบูชาจากภิกษุ แต่ตนไม่ได้
๑๓. ภิกษุอื่นได้รับการสักการบูชาจากภิกษุณี แต่ตนไม่ได้
๑๔. ภิกษุอื่นได้รับการสักการบูชาจากอุบาสก แต่ตนไม่ได้
๑๕. ภิกษุอื่นได้รับการสักการบูชาจากอุบาสิกา แต่ตนไม่ได้
๑๖. ภิกษุอื่นได้จีวรประณีต แต่ตนไม่ได้
๑๗. ภิกษุอื่นได้บิณฑบาตอันประณีต แต่ตนไม่ได้
๑๘. ภิกษุอื่นได้เสนาสนะอันประณีต แต่ตนไม่ได้
๑๙. ภิกษุอื่นได้คิลานปัจจัยบริขารอันประณีต แต่ตนไม่ได้

ม.มู. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๓๓๙, มจ. ๑๒/๔๔, ปส. ๑๗/๑๕๙

๕.๒ สักกปัญหสูตร

ทรงแก้ปัญหาท้าวสักกะ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก้ปัญหาของท้าวสักกะว่า สัตว์ทั้งหลายไม่หวังเป็นผู้มีเวรแต่ก็ยังมีเวร เพราะยังมีความริษยาและความตระหนี่ แล้วตรัสว่า ความริษยาและความตระหนี่มีอารมณ์อันเป็นที่รัก และไม่เป็นที่รัก เป็นเค้ามูล เป็นสมุทัย เป็นชาติ เป็นแดนเกิด

ท้าวสักกะทูลถามถึงปฏิปทาอันควรของภิกษุ

พระพุทธองค์ตรัสตอบเรื่องโสมนัส โทมนัสและอุเบกขา โดยยึดการทำให้กุศลเจริญเป็นที่ตั้ง แล้วทรงตอบปัญหาเรื่องข้อปฏิบัติเพื่อความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ความสำรวมในอินทรีย์ ท้าวสักกะชื่นชมอนุโมทนา

ที.ม. มก. ๑๔/๑๓๒, มจ. ๑๐/๒๗๓, ปส. ๑๔/๑๖๗

๕.๓ พระสุธรรมเถระ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๓ มีความถ่อมตน ข้อ ๒.๒ หน้า ๖๕๕

๖. ตัวอย่างและโทษของความริษยา

๖.๑ ตโยธรรมชาดก

เป็นบุตรวานร บิดาเป็นจ่าฝูงคิดฆ่า

พระบรมศาสดาทรงปรารภการตะเกียกตะกาย ฆ่าพระองค์ของพระเทวทัต จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล ครั้งเมื่อพระเทวทัตเกิดเป็นลิงจ่าฝูง เมื่อลูงลิงเกิดมาจ่าฝูงจะกัดอวัยวะสืบพันธุ์ เพื่อกันไม่ให้เป็นจ่าฝูง

เมื่อลิงโพธิสัตว์ใกล้คลอด แม่ลิงแอบหนีไปคลอดที่อื่น หลังจากคลอดแล้ว ลิงโพธิสัตว์ให้พาตนไปหาจ่าฝูงผู้เป็นพ่อ

เมื่อจ่าฝูงเห็น คิดจะกอดรัดให้ตาย แต่ลิงโพธิสัตว์มีกำลังรัดจ่าฝูงจนกระดูกแทบแตก

จ่าฝูงหาอุบายให้ลิงโพธิสัตว์ไปเอาดอกบัวในสระที่มีผีเสื้อน้ำ ลิงโพธิสัตว์เป็นผู้ฉลาดสามารถเอาดอกบัวจากสระโดยไม่ต้องลงในสระ

ผีเสื้อน้ำเกิดเลื่อมใสในคุณธรรม ๓ ประการ ของลิงโพธิสัตว์ คือ ความขยัน ความแกล้วกล้ามีปัญญา จึงอาสานำดอกบัวตามมาส่ง

จ่าฝูงเห็นผีเสื้อน้ำตามลิงโพธิสัตว์มา ด้วยความกลัว ทำให้หัวใจแตกเป็น ๗ เสี่ยง ถึงแก่ความตาย ลิงโพธิสัตว์จึงได้เป็นจ่าฝูงต่อไป

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า วานรนายฝูงในครั้งนั้น ได้มาเป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ ส่วนบุตรของลิงจ่าฝูงคือเราตถาคต

ขุ.ชา. อาสิงสวรรค มก. ๕๖/๑๐๐, มจ. ๒๗/๒๔, ปส. ๖๕/๑๔๒

๖.๒ นางปริพาชิกาชื่อสุนทรี, สุนทรีปริพาชากาวัตถุ

โทษของการใส่ร้ายพระบรมศาสดา

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๙.๒.๖ หน้า ๕๕๘

๖.๓ ชัมพุกาชีวก

เคยริษยาพระขีณาสพ ทำลายลาภของท่าน

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๐.๓.๑๑ หน้า ๕๖๖

๖.๔ อัฑฒกาสีเถรีคาถา

โทษของการด่าภิกษุณีผู้เป็นพระอรหันต์

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๙ งดเว้นบาป ข้อ ๑๐.๓.๒ หน้า ๕๖๒

๖.๕ โลสกชาดก

คนที่ต้องเศร้าโศก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทาน ข้อ ๙.๒.๑๓ หน้า ๔๑๕

๗. ตัวอย่างการแก้ไขความริษยา

๗.๑ มุณิกชาดก

เสวยพระชาติเป็นโคสั่งสอนน้องไม่ให้อิจฉาสุกร

พระบรมศาสดาทรงปรารภภิกษุผู้กระสันจะสึก เพราะการประเล้าประโลมของหญิงอ้วน จึงทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัสเล่าว่า

ครั้งเมื่อพระโพธิสัตว์เกิดเป็นโค และมีโคน้องชายอาศัยอยู่ด้วยกันในบ้านหลังหนึ่ง มีหมูตัวหนึ่งชื่อมุณิกะ

วันหนึ่ง มีคนมาสู่ขอลูกสาวบ้านหลังนั้น เจ้าของบ้านตั้งใจว่า จะเอาหมูมุณิกะมาทำอาหารเลี้ยงในวันแต่งงานจึงให้อาหารอย่างดีแก่หมู

โคน้องชายเห็นจึงคิดอิจฉา

โคโพธิสัตว์เตือนไม่ให้อิจฉาและบอกถึงเหตุนั้น เมื่อถึงวันแต่งงานหมูมุณิกะจึงถูกฆ่ามาเป็นอาหาร

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ภิกษุรูปนั้นได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

พระบรมศาสดาตรัสสรุปชาดกว่า มุณิกสุกรในครั้งนั้น ได้มาเป็นภิกษุผู้กระสันจะสึก ลูกสาวบ้านนั้นได้มาเป็นหญิงอ้วน โคน้องชายได้มาเป็นพระอานนท์ ส่วนโคพี่คือเราตถาคต

ขุ.ชา. กุรุงควรรค มก. ๕๕/๓๑๗, มจ. ๒๗/๑๒, ปส. ๖๕/๖๘

๘. วิธีการกำจัดธุลี (กิเลส)

๘.๑ สัพพาสวสังวรสูตร

อาสวะที่พึงละได้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อภิกษุมีมนสิการโดยไม่แยบคาย อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเจริญ เมื่อภิกษุมีมนสิการโดยแยบคาย อาสวะทั้งหลายที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วเธอย่อมละเสียได้ อาสวะพึงละได้ด้วยเหตุต่างๆ ดังนี้

๑. ละได้เพราะการเห็น

๒. ละได้เพราะการสังวร

๓. ละได้เพราะการเสพ

๔. ละได้เพราะความอดกลั้น

๕. ละได้เพราะการเว้นรอบ
๖. ละได้เพราะการบรรเทา
๗. ละได้เพราะการอบรม

ม.มู. มูลปริยายวรรค มก. ๑๗/๑๓๘, มจ. ๑๒/๑๗, ปส. ๑๗/๓๐

๘.๒ อปัสเสนะ ๔

พระสารีบุตรแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
๑. พิจารณาแล้วเสพ
๒. พิจารณาแล้วอดกลั้น
๓. พิจารณาแล้วเว้น
๔. พิจารณาแล้วบรรเทา

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๘๓, มจ. ๑๑/๒๘๑, ปส. ๑๖/๑๙๑

๘.๓ นิสสยสูตร

นิสัยและอุปนิสัย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสตอบคำถามของภิกษุรูปหนึ่ง ถึงเรื่องผู้ถึงพร้อมด้วยที่อาศัยว่า ถ้าภิกษุอาศัย ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา ละอกุศล เจริญกุศล อกุศลนั้นเป็นอันเธอละได้แล้ว

ภิกษุตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้ พึงอบรมอุปนิสัย ๔ ประการ คือ
๑. พิจารณาแล้วเสพ
๒. พิจารณาแล้วอดกลั้น
๓. พิจารณาแล้วเว้น
๔. พิจารณาแล้วบรรเทา

อัง.นวก. สัมโพธวรรค มก. ๓๗/๗๐๓, มจ. ๒๓/๔๒๙

๘.๔ ทุติอริยวสสูตร

ธรรมเป็นที่อยู่แห่งพระอริยะ ๑๐ ประการ

๑. ภิกษุเป็นผู้ละองค์ ๕ (นิวรณ์ ๕)
๒. ประกอบด้วยองค์ ๖ (วางอุเบกขา เมื่อรับรู้ทางทวารทั้ง ๖)
๓. รักษาแต่อย่างเดียว (รักษาใจด้วยสติ)
๔. มีธรรมเป็นที่พักพิง ๔ (พิจารณาแล้วเสพ อดกลั้น เว้น บรรเทา)
๕. มีปัจเจกสัจจะบรรเทาได้แล้ว (รู้เรื่องโลกและชีวิต)
๖. มีการแสวงหาอันสละแล้วด้วยดี
๗. มีความดำริไม่ขุ่นมัว

๘. มีกายสังขารอันสงบระงับแล้ว
๙. มีจิตหลุดพ้นแล้วด้วยดี
๑๐. มีปัญญาอันหลุดพ้นแล้วด้วยดี

อัง.ทสก. นาถกรณวรรค มก. ๓๘/๔๙, มจ. ๒๔/๓๙, ปส. ๔๔/๔๖

๘.๕ เหตุเกิดและธรรมสำหรับละถีนมิทธะ

ถีนมิทธะ คือ ความเกียจคร้าน ความที่จิตหดหู่ เกิดด้วยการไม่ใส่ใจโดยแยบคายในธรรมทั้งหลาย มีความเกียจคร้าน ความมึนเพราะอาหาร ความย่อหย่อนแห่งจิต

ธรรมสำหรับละถีนมิทธะ ๖ ประการ คือ

๑. การกำหนดนิมิตในโภชนะส่วนเกิน
๒. การผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ
๓. การใส่ใจถึงอาโลกสัญญา
๔. การอยู่กลางแจ้ง
๕. ความมีกัลยาณมิตร
๖. การเจรจาแต่เรื่องเป็นที่สบาย

ที.ม. มก. ๑๔/๓๒๒, มจ. ๑๐/๓๑๖, ปส. ๑๔/๒๗๑

๘.๖ เหตุเกิดและธรรมสำหรับละอุทธัจจกุกกุจจะ

อุทธัจจกุกกุจจะ คือ ความไม่สงบแห่งใจ

เมื่อภิกษุทำความไม่ใส่ใจโดยแยบคายให้เป็นไปมากๆ ในความไม่สงบแห่งใจ อุทธัจจกุกกุจจะย่อมเกิด

ธรรมสำหรับละอุทธัจจกุกกุจจะ ๖ ประการ คือ

๑. ความสดับมาก
๒. ความสอบถาม
๓. ความชำนาญในวินัย
๔. คบหาผู้เจริญ
๕. ความมีกัลยาณมิตร
๖. เจรจาแต่เรื่องเป็นที่สบาย

ที.ม. มก. ๑๔/๓๒๔, มจ. ๑๐/๓๑๖, ปส. ๑๔/๒๗๒

๘.๗ เหตุเกิดและธรรมสำหรับละวิจิกิจฉา

วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย

เมื่อภิกษุทำความไม่ใส่ใจโดยแยบคายให้เป็นไปมากๆ ในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งวิจิกิจฉา วิจิกิจฉาย่อมเกิด

ธรรมสำหรับละวิจิกิจฉา ๖ ประการคือ

๑. ความสดับมาก
๒. ความสอบถาม
๓. ความชำนาญในวินัย
๔. ความมากด้วยความน้อมใจเชื่อ
๕. ความมีกัลยาณมิตร
๖. การเจรจาแต่เรื่องเป็นที่สบาย

ที.ม. มก. ๑๔/๓๒๕, มจ. ๑๐/๓๑๖, ปส. ๑๔/๒๗๒

๘.๘ ปังสุโธวกสูตร, สังฆสูตร

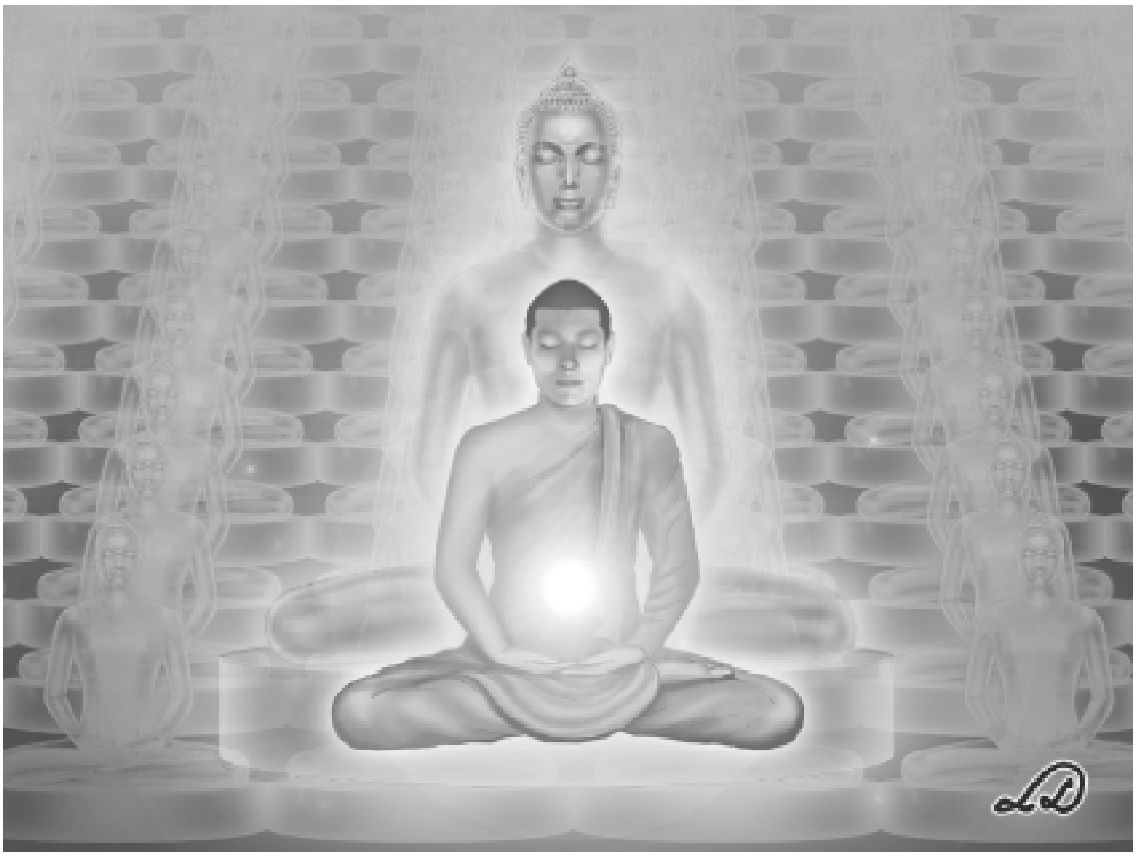
อุปมาคนล้างฝุ่นที่ทอง

คนล้างฝุ่นที่ซึ่งมีมลทินอย่างหยาบให้หลุดไปจากทองแล้ว ก็ยังมีมลทินอย่างกลางต้องล้างต่อไปอีก

เมื่อมลทินอย่างกลางหลุดไปหมดแล้ว ก็ยังมีมลทินอย่างละเอียดอยู่อีก ได้แก่ เขม่าทอง ช่างทองต้องนำทองนั้นใส่เบ้าแล้วหลอมและเป่าซ้ำๆ จนทองนั้นได้ที่ เป็นทองก่อน เหมาะสำหรับทำทองรูปพรรณใดๆ ก็ได้ ฉันใด

ภิกษุผู้มีอุปกิเลสอย่างหยาบ (กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต) อย่างกลาง (กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก) อย่างละเอียด (ความนึกถึงชาติ ชนบท) ก็ควรขจัดให้ออกไปเป็นชั้นๆ ฉันนั้น

อัง.ติก. โลณผลวรรค มก. ๓๔/๔๙๙, มจ. ๒๐/๓๔๑, ปส. ๓๖/๓๑๔

มงคลที่ ๓๘
จิตเกษม

๑. ภัย ความกลัว และวิธีระงับ

๑.๑ ภยสูตร

อมาตาปุตติกภัย ๓ อย่าง

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๒.๒ หน้า ๖๑๑

๑.๒ อันตราย ๒ ประการ

อันตราย ๒ ประการ คือ อันตรายที่ปรากฏกับอันตรายที่ปกปิด

อันตรายที่ปรากฏ คือ อันตรายที่เกิดจากสัตว์ร้ายและโรคทางกายต่างๆ

อันตรายที่ปกปิด คือ กิเลสต่างๆ อันบั่นทอนจิตใจ

ที่ได้ชื่อว่าเป็นอันตราย เพราะเป็นไปเพื่อความเสื่อม เพราะถูกครอบงำ เพราะเป็นที่อยู่แห่งอกุศลธรรมทั้งปวง

ขุ.ม. มก. ๖๕/๑๘, มจ. ๓๐/๔๒๔, ปส. ๗๐/๕๗

๑.๓ อาสีวิสสูตร

อสรพิษ ๔ จำพวก

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓๑ บำเพ็ญตบะ ข้อ ๑.๙ หน้า ๘๔๓

๑.๔ พลสูตร

กำลัง ๔ กับภัย ๕

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงกำลัง ๔ อย่าง อันทำให้ไม่เกรงกลัวต่อภัยทั้ง ๕

กำลัง ๔ อย่าง คือ กำลังปัญญา กำลังความเพียร กำลังในการทำการงาน กำลังในการสงเคราะห์ผู้อื่น เมื่อทำได้ ๔ ข้อนี้แล้ว ย่อมไม่เกรงกลัวต่อภัย ๕ ประการ คือ

๑. ภัยที่เป็นไปในชีวิต

๒. ภัยจากการติเตียน
๓. ภัยคือความครั่นคร้ามในบริษัท
๔. มรณภัย
๕. ทุคติภัย

อัง.นวก. สัมโพธิวรรค มก. ๓๗/๗๒๑, มจ. ๒๓/๔๓๙, ปส. ๔๓/๑๖๒

๑.๕ ธรรม ๔ ประการ เป็นไปในส่วนข้างเสื่อม

โยคะ ๔ คือ

๑. กาม
๒. ภพ
๓. ทิฐิ
๔. อวิชชา

ที.ปา. มก. ๑๖/๑๙๓,๔๑๐, สัง.ม. โอหวรรค มก. ๓๐/๑๓๕,
อัง.จตุกก. ภัณฑคามวรรค มก. ๓๕/๒๘, มจ. ๑๙/๑๐๑, ปส. ๓๐/๑๘๑

๑.๖ ปฐมอนาคตสูตร

ภิกษุอยู่ป่าเห็นภัยในอนาคต ๕ ประการ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๒๑ ไม่ประมาทในธรรม ข้อ ๖.๖ หน้า ๖๒๓

๑.๗ ภยเภรวสูตร

ความขลาดกลัวและวิธีระงับ

ชาณุสโสณิพราหมณ์ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เจาะจงท่านพระโคดม ท่านพระโคดมเป็นหัวหน้าของกุลบุตรเหล่านั้นทรงมีอุปการะ แนะนำให้ทำตาม และชุมชนนั้นก็ถือปฏิบัติตามแบบอย่างของท่านพระโคดมหรือ

พระผู้มีพระภาคทรงรับว่า เป็นเช่นนั้น

ชาณุสโสณิกราบทูลว่า เสนาสนะป่าอยู่ลำบาก ทำให้สงบได้ยาก ในการอยู่โดดเดี่ยว ก็หาความรื่นรมย์ได้ยาก ป่าทั้งหลายมักจะชักนำจิตของภิกษุผู้ไม่ได้สมาธิให้เกิดความหวาดหวั่นได้

พระผู้มีพระภาคทรงรับว่า ในสมัยที่พระองค์ยังไม่ได้ตรัสรู้ ก็ทรงเห็นอย่างนั้นแล้วทรงอธิบายเหตุสะดุ้งกลัวของการอยู่ในเสนาสนะป่า ๑๐ ประการ ของสมณพราหมณ์พวกอื่น เปรียบเทียบกับเหตุไม่สะดุ้งกลัวของการอยู่ในเสนาสนะป่าของพระองค์ และพระอริยะทั้งหลาย มีใจความดังนี้

สมณพราหมณ์พวกอื่นสะดุ้งกลัวเพราะ

๑. มีกายกรรมไม่บริสุทธิ์

๒. มีวจีกรรมไม่บริสุทธิ์

๓. มีมโนกรรมไม่บริสุทธิ์

๔. มีอาชีพไม่บริสุทธิ์

๕. มีปกติเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น

๖. มีจิตวิบัติ คิดชั่วร้าย

๗. มีจิตถูกถีนมิทธะ (ความหดหู่และความเซื่องซึม) กลุ้มรุม

๘. เป็นผู้ฟุ้งซ่าน จิตไม่สงบ

๙. เป็นผู้เคลือบแคลงสงสัย

๑๐. เป็นผู้ยกตนข่มผู้อื่น

๑๑. เป็นคนมักขลาดมักกลัว

๑๒. ปรารถนาลาภสักการะ

๑๓. เป็นคนเกียจคร้าน ไม่มีความเพียร

๑๔. เป็นคนขาดสติสัมปชัญญะ (หลงลืม)

๑๕. มีจิตไม่ตั้งมั่น มีจิตกวัดแกว่ง

๑๖. เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญา

ส่วนพระองค์และพระอริยะทั้งหลายไม่สะดุ้งกลัวการอยู่ในเสนาสนะป่า เพราะเหตุ ๑๖ ประการ มีนัยตรงกันข้าม

ทรงอธิบายต่อไปว่า ขณะที่พระองค์ยังไม่ได้ตรัสรู้ ทรงเลือกการอยู่ในเสนาสนะป่า และเมื่อความกลัวความขลาดเกิดขึ้นในขณะที่ทรงอยู่ในอิริยาบถใด ก็ทรงพิจารณากำจัดความกลัวความขลาดให้หมดไปในอิริยาบถนั้น เช่น เกิดขึ้นขณะจงกรม ก็ทรงกำจัดให้หมดไปในขณะจงกรมนั้นเอง ไม่ทรงเปลี่ยนอิริยาบถจนกว่าจะทรงกำจัดได้แล้วทรงบำเพ็ญเพียรต่อไปจนได้ฌาน ๔ และวิชชา ๓ ตามลำดับ

แม้หลังจากได้ตรัสรู้แล้ว พระองค์ก็ยังทรงอยู่ในเสนาสนะป่าเป็นประจำทรงให้เหตุผลว่า ไม่ใช่เพื่อกำจัดความกลัวความขลาด แต่เพราะทรงเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ คือ

๑. เพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันของพระองค์

๒. เพื่อการอนุเคราะห์ชนรุ่นหลัง (ให้ถือปฏิบัติตาม)

เมื่อทรงอธิบายจบลง ชาณุสโสณิพราหมณ์เกิดความเลื่อมใสประกาศตนเป็นอุบาสก

ม.มู. มก. ๑๗/๒๖๐, มจ. ๑๒/๓๓, ปส. ๑๗/๑๒๖

๒. อาการของผู้มีจิตเกษม

๒.๑ พระภัททิยะ

ครั้งนั้น พระภัททิยะเข้าไปสู่ป่า สู่โคนไม้ เรือนว่าง แล้วอุทานว่า สุขหนอๆ

ภิกษุอื่นเมื่อได้ยินเข้าจึงคิดว่า ท่านภัททิยะคงคิดถึงความสุขในราชสมบัติ จึงไปกราบทูลพระบรมศาสดา พระพุทธองค์จึงทรงให้พระภัททิยะมาเข้าเฝ้า

เมื่อเข้าเฝ้าแล้ว พระองค์ทรงซักถาม จึงได้ความว่า ที่เปล่งวาจาว่าสุขหนอๆ เพราะไม่ต้องกลัวผู้ใดมาทำร้ายตนเหมือนเมื่อครั้งเป็นกษัตริย์

วิ.จู. สังฆเภทขันธกะ มก. ๙/๒๗๒, มจ. ๗/๑๗๒, ปส. ๘/๔๗

๒.๒ พระมหากัปปินเถระ

ในอดีตชาติ พระมหากัปปินะได้ตั้งความปรารถนาเป็นภิกษุผู้เลิศทางให้โอวาทแก่ภิกษุ ได้ทำกุศลใหญ่จนภพชาติสุดท้าย เป็นผู้รักการแสวงหาความรู้ เมื่อพบพ่อค้านำข่าวการเกิดขึ้นของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงไปเฝ้าพระบรมศาสดา ได้ฟังธรรมแล้ว จึงบรรลุอรหัตผล

เมื่อเป็นพระอรหันต์แล้วมักเปล่งคำว่า สุขจริงหนอๆ

ภิกษุอื่นคิดว่า ท่านคิดถึงสุขเมื่อเป็นกษัตริย์ จึงไปกราบทูลพระบรมศาสดา

พระบรมศาสดาตรัสตอบไปว่า ท่านมีความสุขในมรรคผล

ภายหลังท่านให้โอวาทแก่ภิกษุตามที่พระบรมศาสดาทรงรับสั่ง เมื่อให้โอวาทเสร็จภิกษุทั้ง ๑,๐๐๐ รูป ก็บรรลุอรหัตผล จึงได้รับแต่งตั้งเป็นผู้เลิศทางให้โอวาทแก่ภิกษุ

อัง.เอกก. เอตทัคควรรค มก. ๓๒/๔๘๓, ขุ.เถร. ทสกนิบาต มก. ๕๒/๓๔๘, ขุ.อป. กัจจายนวรรค มก. ๗๒/๒๓๐, มจ. ๓๓/๒๔๖, ปส. ๓๔/๒๒๙, ปส. ๘๓/๘๗

๒.๓ ถามเรื่องปรินิพพาน

พระเจ้ามิลินท์ตรัสถามพระนาคเสนว่า ผู้ไม่เสวยทุกขเวทนาแล้ว เหตุใดจึงไม่ปรินิพพาน

พระนาคเสนทูลตอบว่า พระอรหันต์อาจเสวยทุกขเวทนาทางกาย แต่ไม่เสวยทุกขเวทนาทางใจ ความยินดีหรือยินร้ายไม่มีแก่พระอรหันต์ ดังที่พระสารีบุตรกล่าวว่า เราไม่ยินดีต่อมรณะ ไม่ยินดีต่อชีวิต เรารอเวลาอยู่เหมือนลูกจ้างที่รอเวลารับค่าจ้างเท่านั้น

มิลิน. ๖๖

๒.๔ สกมานสูตร

เหตุเดียวแต่ความรู้สึกต่างกัน

ในเวลาพักกลางวัน สัตว์ต่างๆ จะมาประชุมกันแล้วส่งเสียงร้อง มีเทวดาองค์หนึ่งไม่ชอบเสียงนี้ เพราะรำคาญ

พระบรมศาสดาตรัสว่า เมื่อสัตว์ทั้งหลายพักกลางวันแล้วส่งเสียงนั้น พระองค์มีความสุข เพราะหลังจากบิณฑบาตเสร็จแล้ว ฉันเสร็จแล้วเป็นเวลาปฏิบัติสมณธรรม

สัง.ส. เทวตาสังยุต มก. ๒๔/๘๖, มจ. ๑๕/๑๕, ปส. ๒๓/๖๑

๓. คุณวิเศษของผู้มีจิตเกษม

๓.๑ ทสุตธารสูตร, ทสุตตรสูตร

วิชชา ๓

พระสารีบุตรกล่าวแก่ภิกษุหมู่ใหญ่ถึงหัวข้อธรรมแต่ละหัวข้อ ดังเช่นธรรมหมวด ๓ ว่าด้วยธรรม ๓ อย่าง ควรทำให้แจ้ง ได้แก่ วิชชา ๓ คือ

๑. การระลึกชาติได้

๒. รู้การไปเกิดมาเกิดของสัตว์

๓. รู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

ธรรม ๓ อย่างนี้ ควรทำให้แจ้ง เพราะจริงแท้แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น

ที.ปา. มก. ๑๖/๔๐๙, มจ. ๑๑/๓๓๗๕, ปส. ๑๖/๓๓๖

๓.๒ สังคารวสูตร

ปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแสดงพระธรรมเทศนาแก่สังคารวพราหมณ์เรื่องปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง ได้แก่

๑. การแสดงฤทธิ์

๒. การพูดดักใจ

๓. การเทศนาสั่งสอน

พระพุทธองค์ตรัสตอบพราหมณ์ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยปาฏิหาริย์ ๓ นี้ มีเป็นจำนวนมาก

พราหมณ์เกิดความเลื่อมใสในพระบรมศาสดา จึงปวารณาตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยไปตลอดชีวิต

อัง.ติก. พราหมณวรรค มก. ๓๔/๒๕๕, มจ. ๒๐/๒๓๒, ปส. ๓๖/๑๖๓

๓.๓ โพชฌงคสูตร

ภิกษุเจริญโพชฌงค์ ๗

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุว่า หากภิกษุรูปใดเจริญโพชฌงค์ ๗ ให้มากแล้ว ย่อมยังวิชชา ๓ ให้บริบูรณ์

โพชฌงค์ ๗ ประการ คือ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมยังวิชชา ๓ ให้สมบูรณ์ ได้แก่

๑. การระลึกชาติ

๒. รู้การไปเกิดมาเกิดของสัตว์

๓. การกำจัดอาสวะให้สิ้นไป

นี้สำเร็จได้ด้วยโพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญให้มากแล้ว

อัง.สัตตก. สมณสัญญาวรรค มก. ๓๘/๓๓๘, มจ. ๒๓/๔๐

๓.๔ ทุติยอาหุเนยยสูตร

คุณธรรมของภิกษุผู้เป็นนาบุญ

เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๓ บูชาบุคคลที่ควรบูชา ข้อ ๓.๘ หน้า ๑๕๐

๓.๕ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสงสัยในพระโมคคลีบุตรติสสเถระ

พระราชาใคร่จะทดลองว่า พระโมคคลีบุตรติสสเถระ จะเป็นผู้ที่สามารถจะยกพระศาสนาได้หรือไม่ จึงตรัสแก่พระเถระว่า ต้องการเห็นปาฏิหาริย์แผ่นดินไหวบางส่วน

พระเถระให้จอดรถ จัดวางม้าและบุรุษไว้กลางเขตแดน ๑ โยชน์ โดยรอบแล้วแสดงปาฏิหาริย์ให้แผ่นดินไหวข้างหนึ่งของล้อรถ ของเท้าม้าและเท้าบุรุษ ส่วนอีกด้านหนึ่งไม่ให้แผ่นดินไหว

วิ.มหา. มก. ๑/๑๐๑

๓.๖ การระลึกชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวก

พระอสีติมหาสาวก ๘๐ องค์ ระลึกชาติได้ ๑๐๐,๐๐๐ กัป
พระอัครสาวกทั้ง ๒ องค์ ระลึกชาติได้หนึ่งอสงไขยกับแสนกัป
พระปัจเจกพุทธเจ้า ระลึกชาติได้สองอสงไขยกับอีกแสนกัป
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ระลึกชาติได้ตราบเท่าที่ทรงปรารถนา

วิ.มหา. มก. ๑/๒๘๙, ปส. ๑/๒๓

๓.๗ สามัญญผลสูตร

ผลของความเป็นสมณะ

พระบรมศาสดาตรัสแก่พระเจ้าอชาตศัตรู ถึงสามัญผลที่ดียิ่งกว่าสามัญผลข้อก่อนๆ คือ เมื่อภิกษุมีจิตเป็นสมาธิกำจัดอาสวักขยญาณ ย่อมรู้ชัดอริยสัจ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ อุปมาเหมือนสระน้ำบนยอดเขาใสสะอาดไม่ขุ่นมัว บุรุษยืนบนขอบสระ ย่อมเห็นสัตว์ที่อยู่ในสระน้ำนั้น

ที.สี. มก. ๑๑/๓๓๔, มจ. ๙/๔๘, ปส. ๑๑/๑๔๑

๓.๘ หิมวันตสูตร

ธรรมที่ทำลายอวิชชาได้

ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๖ ประการ พึงทำลายเขาหิมวันต์ได้ คือ

๑. เป็นผู้ฉลาดในการเข้าสมาธิ
๒. ฉลาดในการตั้งอยู่แห่งสมาธิ
๓. ฉลาดในการออกแห่งสมาธิ

๔. ฉลาดในความพร้อมมูลแห่งสมาธิ
๕. ฉลาดในอารมณ์แห่งสมาธิ
๖. ฉลาดในอภินิหารแห่งสมาธิ

อัง.ฉักก. อนุตตริยวรรค มก. ๓๖/๕๘๕, มจ. ๒๒/๔๕๕, ปส. ๔๑/๖๗

๓.๙ ติงสภิกขุวัตถุ

ภิกษุ ๓๐ รูป ฟังธรรมจนบรรลุอรหัตผลแล้วเหาะกลับ

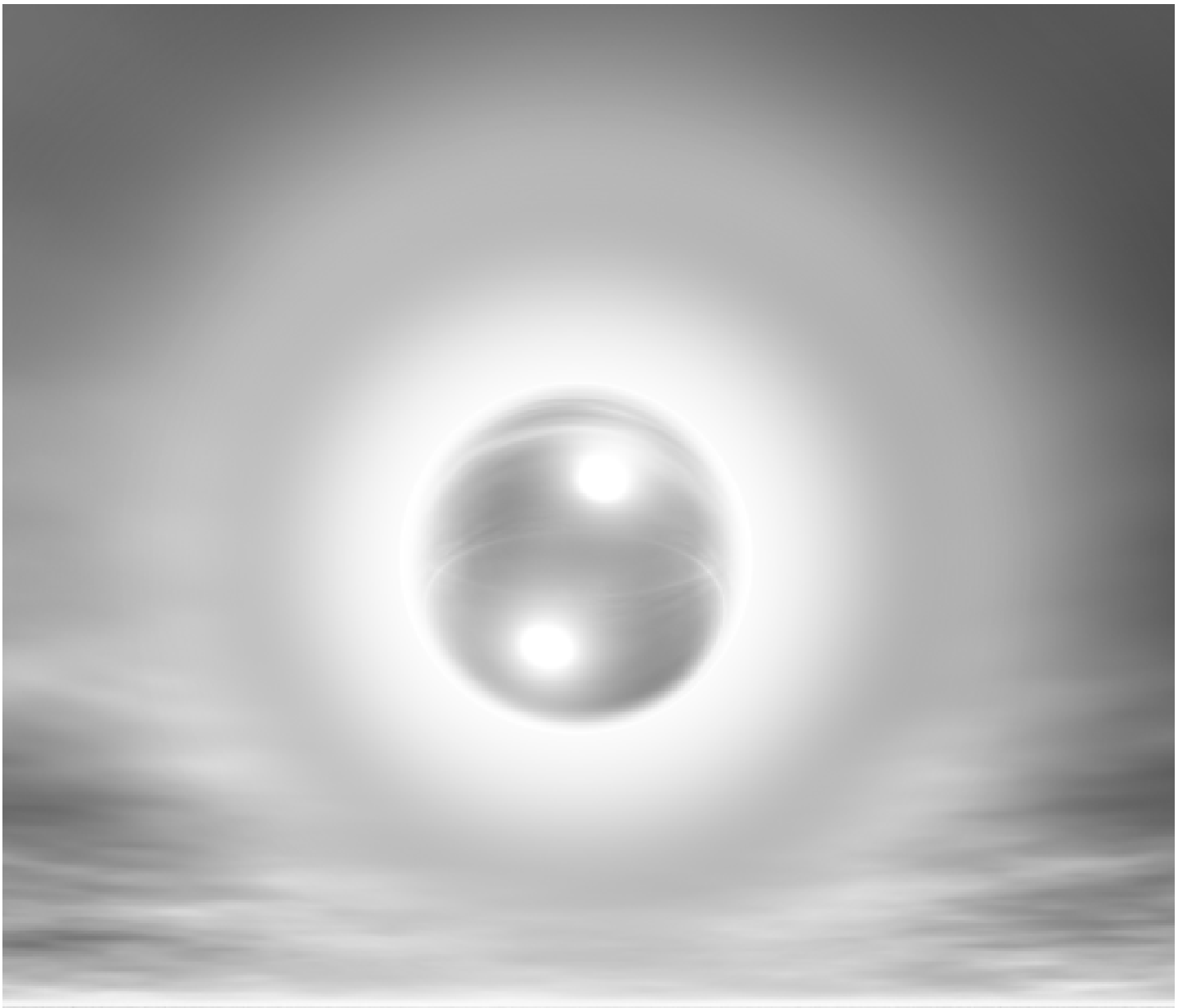
เนื้อความเหมือนมงคลที่ ๑๔ ทำงานไม่คั่งค้าง ข้อ ๑.๘ หน้า ๓๕๕

๓.๑๐ อรรถกถาสุปปวาสาสูตร

ปฏิสัมภิทา ๔

๑. อัตถปฏิสัมภิทา ญาณอันถึงความแตกฉานในอรรถ
๒. ธัมมปฏิสัมภิทา ญาณอันถึงความแตกฉานในธรรม
๓. นิรุตติปฏิสัมภิทา ญาณอันถึงความแตกฉานในภาษา
๔. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ญาณอันถึงความแตกฉานในปฏิภาณ

ขุ.อุ. มุจจลินทวรรค มก. ๔๔/๒๒๙, ขุ.ป. ปส. ๗๘/๒๐๕,
ขุ.อิติ. ทุกนิบาต มก. ๔๕/๒๔๓, ขุ.ป. มาติกา มก. ๖๘/๑๒

ตารางเปรียบเทียบพระไตรปิฎก

บรรณานุกรม

วิธีฝึกสมาธิเบื้องต้น

คณะผู้จัดทำหนังสือ

รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์

ประวัติผู้เรียบเรียง

ตารางเทียบเคียงพระไตรปิฎกฉบับต่าง ๆ

ลำดับ	อักษรย่อ	ชื่อคัมภีร์	ฉบับมหามกุฏ เล่ม	ฉบับสังคายนา เล่ม / หน้า	ฉบับมหาจุฬา เล่ม / หน้า	ฉบับปุ้ย แสงฉาย เล่ม / หน้า	ฉบับประชาชน หน้า	ฉบับเยาวชน เล่ม / หน้า
		วินัยปิฎก						
๑	วิ.มหา.	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	๑	๑/๑	๑/๑	๑/๑	๑๓๗	๑/๑
๒		วินัยปิฎก มหาวิภังค์	๒	๑/๓๐๖	๑/๗๔	๑/๑๓๓	๑๔๒	๑/๓๑
๓		วินัยปิฎก มหาวิภังค์	๓	๑/๕๗๘	๑/๒๔๙	๒/๑๔๕	๑๔๖	๑/๘๔
๔		วินัยปิฎก มหาวิภังค์	๔	๒/๒๓๐	๒/๑๘๔	๓/๑	๑๖๒	๑/๑๓๖
๕	วิ.ภิกขุนี.	วินัยปิฎก ภิกขุนีวิภังค์	๕	๓/๑	๓/๑	๔/๒๔๖	๑๘๔	๒/๙๐
๖	วิ.ม.	วินัยปิฎก มหาวัคค์	๖	๔/๑	๔/๑	๕/๑	๒๑๑	๒/๑๖๐
๗		วินัยปิฎก มหาวัคค์	๗	๕/๑	๕/๑	๖/๑	๒๓๔	๓/๑
๘	วิ.จุ.	วินัยปิฎก จุลวัคค์	๘	๖/๑	๖/๑	๗/๑	๒๔๘	๓/๗๑
๙		วินัยปิฎก จุลวัคค์	๙	๗/๑	๗/๑	๗/๒๑๖	๒๕๙	๓/๑๐๓
๑๐	วิ.ป.	วินัยปิฎก ปริวาร	๑๐	๘/๑	๘/๗	๙/๑	๒๘๕	
		สุตตันตปิฎก						
๑๑	ที.สี.	ทีฆนิกาย สีลขันธวัคค์	๑๑	๙/๑	๙/๑	๑๑/๑	๒๘๘	๔/๑
๑๒		ทีฆนิกาย สีลขันธวัคค์	๑๒	๙/๑๕๕	๙/๑๑๑	๑๑/๓๔๕	๒๙๘	๔/๑๓

ลำดับ	อักษรย่อ	ชื่อคัมภีร์		ฉบับมหามกุฏ เล่ม	ฉบับสังคายนา เล่ม / หน้า	ฉบับมหาจุฬา เล่ม / หน้า	ฉบับปุ้ย แสงฉาย เล่ม / หน้า	ฉบับประชาชน หน้า	ฉบับเยาวชน เล่ม / หน้า
๑๓	ที.ม.	ทีฆนิกาย	มหาวัคค์	๑๓	๑๐/๑	๑๐/๑	๑๓/๑	๓๑๕	๔/๔๑
๑๔		ทีฆนิกาย	มหาวัคค์	๑๔	๑๐/๒๒๖	๑๐/๒๒๗	๑๔/๖๘	๓๓๒	๔/๖๙
๑๕	ที.ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวัคค์	๑๕	๑๑/๑	๑๑/๑	๑๕/๑	๓๔๒	๔/๙๒
๑๖		ทีฆนิกาย	ปาฏิกวัคค์	๑๖	๑๑/๑๕๗	๑๑/๑๖๓	๑๕/๒๔๔	๓๖๑	๔/๑๑๒
๑๗	ม.มู.	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	๑๗	๑๒/๑	๑๒/๑	๑๗/๑	๓๖๘	๔/๑
๑๘		มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	๑๘	๑๒/๑๒๐	๑๒/๑๓๓	๑๗/๓๓๔	๓๗๔	๔/๑๓๖
๑๙		มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	๑๙	๑๒/๓๖๗	๑๒/๓๕๗	๑๘/๒๑๔	๓๙๐	๔/๑๖๗
๒๐	ม.ม.	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	๒๐	๑๓/๑	๑๓/๑	๑๙/๑	๔๑๓	๖/๑
๒๑		มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	๒๑	๑๓/๓๒๗	๑๓/๓๓๗	๑๙/๓๕๑	๔๔๒	๖/๓๘
๒๒	ม.อุ.	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	๒๒	๑๔/๑	๑๔/๑	๒๑/๑	๔๕๙	๖/๕๘
๒๓		มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	๒๓	๑๔/๒๓๔	๑๔/๒๑๕	๒๑/๒๗๗	๔๗๐	๖/๘๐
๒๔	สัง.ส.	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	๒๔	๑๕/๑	๑๕/๑	๒๓/๑	๔๘๕	๖/๑๑๐
๒๕		สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	๒๕	๑๕/๑๖๙	๑๕/๑๗๕	๒๔/๙๐	๔๘๕	๖/๑๓๕
๒๖	สัง.นิ.	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค	๒๖	๑๖/๑	๑๖/๑	๒๕/๑	๔๘๖	๖/๑๗๐
๒๗	สัง.ข.	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค	๒๗	๑๗/๑	๑๗/๑	๒๗/๑๒๖	๔๘๗	๕/๑
๒๘	สัง.สฬา.	สังยุตตนิกาย	สฬายตนวรรค	๒๘	๑๘/๑	๑๘/๑	๒๘/๑	๔๘๘	๕/๒๙
๒๙		สังยุตตนิกาย	สฬายตนวรรค	๒๙	๑๘/๒๗๓	๑๘/๒๗๐	๒๙/๓๘	๔๘๘	-

ดาวน์โหลดจากเว็บไซต์ www.watnapp.com

ลำดับ	อักษรย่อ	ชื่อคัมภีร์	ฉบับมหามกุฏ เล่ม	ฉบับสังคายนา เล่ม / หน้า	ฉบับมหาจุฬา เล่ม / หน้า	ฉบับปุ้ย แสงฉาย เล่ม / หน้า	ฉบับประชาชน หน้า	ฉบับเยาวชน เล่ม / หน้า
๓๐	สัง.ม.	สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	๓๐	๑๙/๑	๑๙/๑	๓๐/๑	๔๘๙	๕/๕๖
๓๑		สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	๓๑	๑๙/๒๘๘	๑๙/๒๘๒	๓๑/๗๖	๔๘๙	๕/๕๖
๓๒	อัง.เอกก.	อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	๓๒	๒๐/๑	๒๐/๑	๓๓/๑	๔๙๐	๕/๘๕
๓๓	อัง.ทุก.	อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต-ทุกนิบาต	๓๓	๒๐/๓๕	๒๐/๓๐	๓๔/๒๖๒	๔๙๕	๕/๙๓
๓๔	อัง.ติก.	อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	๓๔	๒๐/๑๓๖	๒๐/๑๓๙	๓๖/๑	๕๐๔	๕/๑๐๗
๓๕	อัง.จตุกก.	อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	๓๕	๒๑/๑	๒๑/๑	๓๗/๑	๕๒๐	๗/๑
๓๖	อัง.ปัญจก.	อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ฉักกนิบาต	๓๖	๒๒/๑	๒๒/๑	๓๙/๑	๕๓๙	๗/๒๖
๓๗	อัง.สัตตก.	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต-อัฏฐก -นวกนิบาต	๓๗	๒๓/๑	๒๓/๑	๔๒/๑	๕๖๓	๗/๕๓
๓๘	อัง.ทสก.	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต-เอกทสกนิบาต	๓๘	๒๔/๑	๒๔/๑	๔๔	๕๘๔	๗/๘๒
๓๙	ขุ.ขุ.	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	๓๙	๒๕/๑	๒๕/๑	๔๗/๑	๕๙๖	๘/๑
๔๐	ขุ.ธ.	ขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา	๔๐	๒๕/๑๗	๒๕/๒๓	๔๘/๑	๕๙๗	๘/๖
๔๑		ขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา	๔๑	๒๕/๒๗	๒๕/๔๐	๔๙/๖๐	๕๙๗	๘/๘
๔๒		ขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา	๔๒	๒๕/๔๓	๒๕/๖๗	๕๐/๑๔๗	๕๙๗	๘/๑๒

ลำดับ	อักษรย่อ	ชื่อคัมภีร์	ฉบับมหามกุฏ เล่ม	ฉบับสังคายนา เล่ม / หน้า	ฉบับมหาจุฬา เล่ม / หน้า	ฉบับปุ้ย แสงฉาย เล่ม / หน้า	ฉบับประชาชน หน้า	ฉบับเยาวชน เล่ม / หน้า
๔๓		ขุททกนิกาย ธัมมปทคาถา	๔๓	๒๕/๖๘	๒๕/๑๐๕	๕๑/๒๐๓	๕๙๗	๘/๒๐
๔๔	ขุ.อุ.	ขุททกนิกาย อุทาน	๔๔	๒๕/๑๐๙	๒๕/๑๗๑	๕๓/๑	๕๙๘	๘/๓๒
๔๕	ขุ.อิติ.	ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	๔๕	๒๕/๒๖๙	๒๕/๓๔๕	๕๔/๑	๖๐๑	๘/๗๓
๔๖	ขุ.สุ.	ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	๔๖	๒๕/๔๑๓	๒๕/๔๙๙	๕๖/๑	๖๐๔	๘/๑๐๒
๔๗		ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	๔๗	๒๕/๔๖๘	๒๕/๕๕๓	๕๗/๑๙๙	๖๐๖	-
๔๘	ขุ.วิ.	ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ	๔๘	๒๖/๑	๒๖/๑	๖๐/๑	๖๑๑	๘/๑๒๘
๔๙	ขุ.เปต.	ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	๔๙	๒๖/๑๕๑	๒๖/๑๖๗	๖๑/๑	๖๑๑	๘/๑๓๘
๕๐	ขุ.เถร.	ขุททกนิกาย เถรคาถา	๕๐	๒๖/๒๔๙	๒๖/๓๐๓	๖๒/๑	๖๑๑	๘/๑๔๔
๕๑		ขุททกนิกาย เถรคาถา	๕๑	๒๖/๒๘๖	๒๖/๓๔๘	๖๒/๓๑๐	๖๑๑	๘/๑๔๗
๕๒		ขุททกนิกาย เถรคาถา	๕๒	๒๖/๓๑๔	๒๖/๓๘๓	๖๓/๘๐	๖๑๑	๘/๑๔๗
๕๓		ขุททกนิกาย เถรคาถา	๕๓	๒๖/๓๗๘	๒๖/๔๖๐	๖๓/๒๔๒	๖๑๑	๘/๑๕๑
๕๔	ขุ.เถรี.	ขุททกนิกาย เถรีคาถา	๕๔	๒๖/๔๕๗	๒๖/๕๕๑	๖๔/๑	๖๑๓	๘/๑๕๗
๕๕	ขุ.ชา.	ขุททกนิกาย ชาดก	๕๕	๒๗/๑	๒๗/๑	๖๕/๑	๖๑๔	๘/๑๖๐
๕๖		ขุททกนิกาย ชาดก	๕๖	๒๗/๑๘	๒๗/๑๗	๖๕/๙๗	๖๑๔	๘/๑๖๐
๕๗		ขุททกนิกาย ชาดก	๕๗	๒๗/๖๓	๒๗/๖๒	๖๕/๓๗๒	๖๑๔	๘/๑๖๐
๕๘		ขุททกนิกาย ชาดก	๕๘	๒๗/๑๒๔	๒๗/๑๒๐	๖๖/๑	๖๑๔	๘/๑๖๐
๕๙		ขุททกนิกาย ชาดก	๕๙	๒๗/๒๓๐	๒๗/๒๒๗	๖๖/๓๕๓	๖๑๔	๘/๑๖๐

ลำดับ	อักษรย่อ	ชื่อคัมภีร์	ฉบับมหามกุฏ เล่ม	ฉบับสังคายนา เล่ม / หน้า	ฉบับมหาจุฬา เล่ม / หน้า	ฉบับปุ้ย แสงฉาย เล่ม / หน้า	ฉบับประชาชน หน้า	ฉบับเยาวชน เล่ม / หน้า
๖๐		ขุททกนิกาย ชาดก	๖๐	๒๗/๓๕๘	๒๗/๓๕๔	๖๗/๑๗๘	๖๑๔	๘/๑๖๐
๖๑		ขุททกนิกาย ชาดก	๖๑	๒๗/๔๗๓	๒๗/๔๖๙	๖๗/๓๙๕	๖๑๔	๘/๑๖๐
๖๒		ขุททกนิกาย ชาดก	๖๒	๒๘/๑	๒๘/๑	๖๘/๑๔๕	๖๑๔	๘/๑๖๐
๖๓		ขุททกนิกาย ชาดก	๖๓	๒๘/๑๔๓	๒๘/๑๘๓	๖๙/๑	๖๑๗	๘/๑๙๘
๖๔		ขุททกนิกาย ชาดก	๖๔	๒๘/๒๓๙	๒๘/๓๐๕	๖๙/๒๗๗	๖๑๘	๘/๒๑๕
๖๕	ขุ.ม.	ขุททกนิกาย มหานิทเทส	๖๕	๒๙/๑	๒๙/๑	๗๐/๑	๖๒๐	-
๖๖		ขุททกนิกาย มหานิทเทส	๖๖	๒๙/๒๕๙	๒๙/๒๔๖	๗๒/๑	๖๒๐	-
๖๗	ขุ.จู.	ขุททกนิกาย จูฬนิทเทส	๖๗	๓๐/๑	๓๐/๑	๗๔/๑	๖๒๐	-
๖๘	ขุ.ป.	ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค	๖๘	๓๑/๑	๓๑/๑	๗๖/๑	-	-
๖๙		ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค	๖๙	๓๑/๑๖๓	๓๑/๑๘๘	๗๙/๖	๖๒๖	-
๗๐	ขุ.อป.	ขุททกนิกาย อปทาน	๗๐	๓๒/๑	๓๒/๑	๘๐/๑	๖๒๗	๘/๒๔๒
๗๑		ขุททกนิกาย อปทาน	๗๑	๓๒/๙๐	๓๒/๑๐๒	๘๑/๖๗	๖๓๑	-
๗๒		ขุททกนิกาย อปทาน	๗๒	๓๓/๑	๓๓/๑	๘๒/๒๙๔	๖๓๑	-
๗๓	ขุ.พุทธ.	ขุททกนิกาย พุทธวงศ์	๗๓	๓๓/๔๒๔	๓๓/๕๕๓	๘๔/๑	๖๓๔	๘/๒๕๓
๗๔	ขุ.จริยา.	ขุททกนิกาย จริยาปิฎก	๗๔	๓๓/๕๔๒	๓๓/๗๒๗	๘๕/๑	๖๓๗	๘/๒๕๙

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙ **พระไตรปิฎกภาษาไทย พระวินัยปิฎก.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙ **พระไตรปิฎกภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๒๕ **พระวินัยและอรรถกถาแปล.** กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๒๕ **พระสูตรและอรรถกถาแปล.** กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

พระเทพมุนี (วิลาศ ญาณวโร). **ศาสตร์ว่าด้วยการเป็นพระพุทธเจ้า (มุนีนาถทีปนี).** กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมผาสุข

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). ๒๕๓๕ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). ๒๕๓๓ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** กรุงเทพนคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธทาส ภิกฺขุ (มูลนิธิธรรมทาน ไชยา). ๒๕๓๑ **ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์** : หจก.การพิมพ์พระนคร

พระภาวนาวิริยคุณ. ๒๕๔๕ **คัมภีร์ปฏิรูปมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทกราฟิคอาร์ตพริ้นติ้ง จำกัด

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ. ฉบับปรับปรุงใหม่ ๒๕๔๒ **มงคลชีวิต ฉบับ "ธรรมทายาท"** กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธศาสตร์สากล ในอุปถัมภ์สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์

พระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโล. ๒๕๔๐ **ดรรชนีธรรมมงคลสูตร ฉบับที่ ๑/๒๕๔๐.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด

พระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโลและคณะ. ๒๕๔๓ **ดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทฐานการพิมพ์ จำกัด

พระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโลและคณะ. ๒๕๔๕ **ดรรชนีธรรม ฉบับธรรมะในวันสำคัญประจำปี.** กรุงเทพมหานคร : หจก. เอส.พี.เค.เปเปอร์ แอนด์ ฟอร์ม

อุบาสิกาถวิล (บุญทรง) วัติรางกูล. ๒๕๓๐ **เราคือใคร.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ

ปุ้ย แสงฉาย. ๒๕๒๐ **พระไตรปิฎก พระวินัยปิฎกมหาวิตถารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์.** กรุงเทพมหานคร

ปุ้ย แสงฉาย. ๒๕๒๐ **พระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎกมหาวิตถารนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์.** กรุงเทพมหานคร

สุชีพ ปุญญานุภาพ. ๒๕๒๕ **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย

ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๒๕ **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศ จำกัด

พระไตรปิฎกสำหรับเยาวชน เล่ม ๑-๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด , ๒๕๓๓

วิธีฝึกสมาธิเบื้องต้น

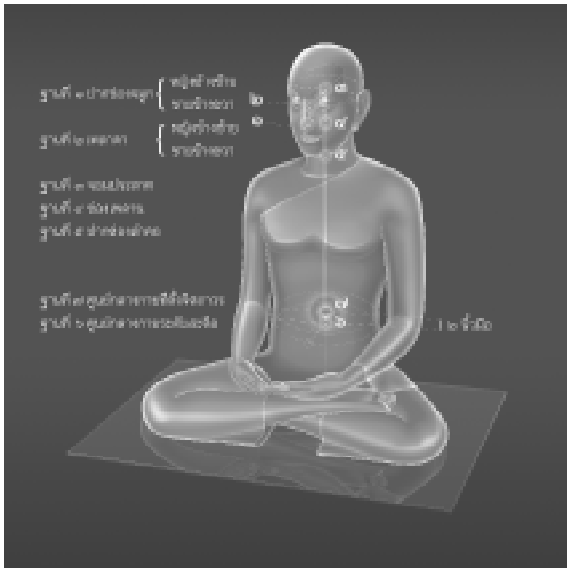
สมาธิ คือความสงบ สบาย และความรู้สึกเป็นสุขอย่างยิ่งที่มนุษย์สามารถสร้างขึ้นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนากำหนดเอาไว้เป็นข้อควรปฏิบัติ เพื่อการดำรงชีวิตทุกวันอย่างเป็นสุข ไม่ประมาท เต็มไปด้วยสติสัมปชัญญะและปัญญา อันเป็นเรื่องไม่เหลือวิสัย ทุกคนสามารถปฏิบัติได้ง่ายๆ ดังวิธีปฏิบัติที่พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้เมตตาสั่งสอนไว้ ดังนี้

๑. กราบบูชาพระรัตนตรัย เป็นการเตรียมตัวเตรียมใจให้นุ่มนวลไว้เป็นเบื้องต้น แล้วสมาทานศีลห้า หรือศีลแปด เพื่อย้ำความมั่นคงในคุณธรรมของตัวเอง

๒. คุกเข่าหรือนั่งพับเพียบสบายๆ ระลึกถึงความดี ที่ได้กระทำแล้วในวันนี้ ในอดีต และที่ตั้งใจจะทำต่อไปในอนาคต จนราวกับว่าร่างกายทั้งหมด ประกอบขึ้นด้วยธาตุแห่งคุณงามความดีล้วนๆ

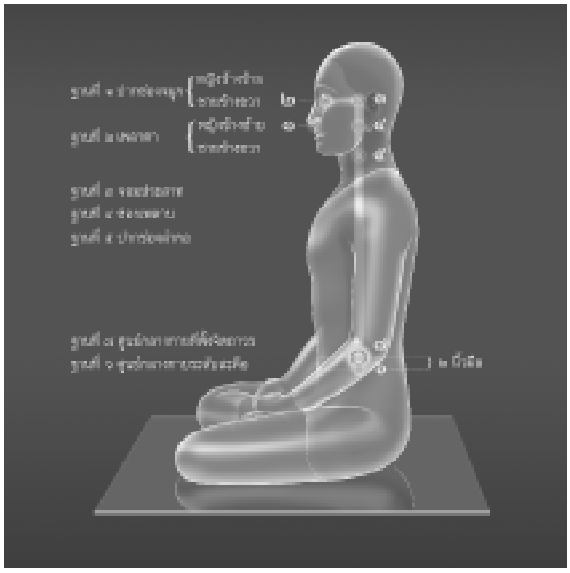
๓. นั่งขัดสมาส เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย นิ้วชี้ขวาจรดหัวแม่มือซ้าย นั่งให้อยู่ในจังหวะพอดี ไม่ฝืนร่างกายมากจนเกินไป ไม่ถึงกับเกร็ง แต่อย่าให้หลังโค้งงอ หลับตาพอสบายคล้ายกับกำลังพักผ่อน ไม่บีบกล้ามเนื้อตาหรือว่าขมวดคิ้ว แล้วตั้งใจมั่น วางอารมณ์สบาย สร้างความรู้สึกให้พร้อมทั้งกายและใจ ว่ากำลังจะเข้าไปสู่ภาวะแห่งความสงบสบายอย่างยิ่ง

๔. นึกกำหนดนิมิต เป็น **"ดวงแก้วกลมใส"** ขนาดเท่าแก้วตาดำ ใสสนิท ปราศจากราคี หรือรอยตำหนิใดๆ ขาวใส เย็นตาเย็นใจ ดังประกายของดวงดาว ดวงแก้วกลมใสนี้เรียกว่า บริกรรมนิมิต นึกสบายๆ นึกเหมือนดวงแก้วนั้นมานิ่งสนิทอยู่ ณ ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ นึกไปภาวนาไปอย่างนุ่มนวลเป็นพุทธานุสติว่า สัมมาอะระหัง หรือค่อยๆ น้อมนึกดวงแก้ว กลมใส ให้ค่อยๆ เคลื่อนเข้าสู่ศูนย์กลางกายตามแนวฐาน โดยเริ่มต้นตั้งแต่ฐานที่หนึ่งเป็นต้นไป น้อมด้วยการนึกอย่างสบายๆ ใจเย็นๆ ไปพร้อมๆ กับคำภาวนา

ภาพแสดงที่ตั้งจิตทั้ง ๗ ฐาน

วิธีฝึกสมาธิเบื้องต้น

อนึ่ง เมื่อนิมิตดวงใส และกลมสนิทปรากฏแล้ว ณ กลางกาย ให้วางอารมณ์สบายๆ กับนิมิตนั้น จนเหมือนกับว่า นิมิตเป็นส่วนหนึ่งของอารมณ์ หากดวงนิมิตนั้นอันตรธานหายไป ก็ไม่ต้องนึกเสียดาย ให้วางอารมณ์สบาย แล้วนึกนิมิตนั้นขึ้นมาใหม่แทนดวงเก่า หรือเมื่อนิมิตนั้นไปปรากฏที่อื่น ที่มิใช่ศูนย์กลางกาย ให้ค่อยๆ น้อมนิมิตเข้ามาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่มีการบังคับ และเมื่อนิมิตมาหยุดสนิท ณ ศูนย์กลางกาย ให้วางสติลงไปยังจุดศูนย์กลางของดวงนิมิต ด้วยความรู้สึกคล้ายมีดวงดาวดวงเล็กๆ อีกดวงหนึ่งซ้อนอยู่ตรงกลางดวงนิมิตดวงเดิม แล้วสนใจเอาใจใส่แต่ดวงเล็กๆ ตรงกลางนั้นไปเรื่อยๆ ใจจะปรับจนหยุดได้ถูกส่วน แล้วจากนั้นทุกอย่างจะค่อยๆ ปรากฏให้เห็นได้ด้วยตนเอง เป็นภาวะของดวงกลม ที่ทั้งใสทั้งสว่างผุดซ้อนขึ้นมาจากกึ่งกลางดวงนิมิต ตรงที่เราเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ

ดวงนี้เรียกว่า ดวงธรรม หรือ ดวงปฐมมรรค อันเป็นประตูเบื้องต้น ที่จะเปิดไปสู่หนทางแห่งมรรคผลนิพพาน การระลึกนึกถึงนิมิต หรือดวงปฐมมรรคสามารถทำได้ในทุกแห่งทุกที่ ทุกอิริยาบถ เพราะดวงธรรมนี้คือที่พึ่งอันเป็นที่สุดแล้วของมนุษย์

ข้อแนะนำ คือ ต้องทำให้สม่ำเสมอเป็นประจำ ทำเรื่อยๆ ทำอย่างสบายๆ ไม่เร่ง ไม่บังคับ ทำได้แค่ไหน ให้พอใจแค่นั้น อันจะเป็นเครื่องสกัดกั้นใจมิให้เกิดความอยากจนเกินไป จนถึงกับทำให้ใจต้องสูญเสียความเป็นกลาง และเมื่อการปฏิบัติบังเกิดผลแล้ว ให้หมั่นตรึกระลึกนึกถึงอยู่เสมอจนกระทั่งดวงปฐมมรรค กลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับลมหายใจ หรือนึกเมื่อใดเป็นเห็นได้ทุกที อย่างนี้แล้ว ผลแห่งสมาธิจะทำให้ชีวิตดำรงอยู่บนเส้นทางแห่งความสุข ความสำเร็จ และความไม่ประมาทได้ตลอดไป ทั้งยังทำให้สมาธิละเอียดอ่อนก้าวหน้าไปเรื่อยๆได้อีกด้วย

ข้อควรระวัง

๑. อย่าใช้กำลัง คือไม่ใช้กำลังใดๆ ทั้งสิ้น เช่น ไม่บีบกล้ามเนื้อตา เพื่อจะให้เห็นนิมิตเร็วๆ ไม่เกร็งแขน ไม่เกร็งกล้ามเนื้อหน้าท้อง ไม่เกร็งตัว ฯลฯ เพราะการใช้กำลังตรงส่วนไหนของร่างกายก็ตาม จะทำให้จิตเคลื่อนจากศูนย์กลางกายไปสู่จุดนั้น

๒. อย่าอยากเห็น คือทำให้ใจเป็นกลาง ประคองสติมิให้เผลอจากบริกรรมภาวนาและบริกรรมนิมิต ส่วนจะเห็นนิมิตเมื่อใดนั้น อย่ากังวล ถ้าถึงเวลาแล้วย่อมเห็นเอง การบังเกิดของดวงนิมิตนั้น อุปมาเสมือนการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ เราไม่อาจเร่งเวลาได้

๓. อย่ากังวลถึงการกำหนดลมหายใจเข้าออก เพราะการฝึกสมาธิ เจริญภาวนาวิชชาธรรมกาย อาศัยการเพ่ง อาโลกกสิณ คือกสิณความสว่าง เป็นบาทเบื้องต้น เมื่อเกิดนิมิตเป็นดวงสว่าง แล้วค่อยเจริญวิปัสสนาในภายหลัง จึงไม่มีความจำเป็นต้องกำหนดลมหายใจเข้าออก แต่ประการใด

๔. เมื่อเลิกจากนั่งสมาธิแล้ว ให้ตั้งใจไว้ที่ศูนย์กลางกายที่เดียว ไม่ว่าจะอยู่ในอริยาบถใดก็ตาม เช่น ยืน เดิน นั่งหรือนอน อย่าย้ายฐานที่ตั้งจิตไปไว้ที่อื่นเป็นอันขาด ให้ตั้งใจบริกรรมภาวนา พร้อมกับนึกถึงบริกรรมนิมิตเป็นดวงแก้วใสควบคู่กันตลอดไป

๕. นิมิตต่างๆ ที่เกิดขึ้น จะต้องน้อมไปตั้งไว้ที่ศูนย์กลางกายทั้งหมด ถ้านิมิตที่เกิดขึ้นแล้วหายไป ก็ไม่ต้องตามหา ให้ภาวนาประคองใจต่อไปตามปกติ ในที่สุดเมื่อจิตสงบ นิมิตย่อมปรากฏขึ้นใหม่อีก

สำหรับผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาเพียงอาภรณ์ประดับกาย หรือเพื่อเป็นพิธีการชนิดหนึ่ง หรือผู้ที่ต้องการฝึกสมาธิเพียงเพื่อให้เกิดความสบายใจ จะได้เป็นการพักผ่อนหลังจากการปฏิบัติหน้าที่ภารกิจประจำวัน โดยไม่ปรารถนาจะทำให้ถึงที่สุดแห่งกองทุกข์ ยังคิดอยู่ว่าการอยู่กับบุตรภรรยา การมีหน้ามีตาทางโลก การท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏสงสาร เป็นสุขกว่าการเข้านิพพาน เสมือนทหารเกณฑ์ที่ไม่คิดจะเอาดีในราชการต่อไปอีกแล้ว

การฝึกสมาธิเบื้องต้นเท่าที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็พอเป็นปัจจัย ให้เกิดความสุขได้พอสมควร เมื่อซักซ้อมปฏิบัติอยู่เสมอๆ ไม่ทอดทิ้ง จนได้ดวงปฐมมรรคแล้ว ก็ให้หมั่นประคองรักษาดวงปฐมมรรคนั้นไว้ตลอดชีวิต และอย่ากระทำความชั่วอีก เป็นอันมั่นใจได้ว่าถึงอย่างไรชาตินี้ ก็พอมีที่พึ่งเกาะที่ดีพอควร คือเป็นหลักประกันได้ว่าจะไม่ต้องตกนรกแล้วทั้งชาตินี้ และชาติต่อๆ ไป

ประโยชน์ของการฝึกสมาธิ

๑. ผลต่อตนเอง

๑.๑ ด้านสุขภาพจิต

- ส่งเสริมให้คุณภาพของใจดีขึ้น คือ ทำให้จิตใจผ่องใส สะอาด บริสุทธิ์ สงบ เยือกเย็น ปลอดโปร่ง โล่ง เบา สบาย มีความจำและสติปัญญาดีขึ้น

- ส่งเสริมสมรรถภาพทางใจ ทำให้คิดอะไรได้รวดเร็ว ถูกต้อง และเลือกคิดแต่ในสิ่งที่ดีเท่านั้น

๑.๒ ด้านพัฒนาบุคลิกภาพ

- จะเป็นผู้มีบุคลิกภาพดี กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า มีความองอาจสง่าผ่าเผย มีผิวพรรณผ่องใส

- มีความมั่นคงทางอารมณ์ หนักแน่น เยือกเย็นและเชื่อมั่นในตนเอง

- มีมนุษยสัมพันธ์ดี วางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะ เป็นผู้มีเสน่ห์ เพราะไม่มักโกรธ มีความเมตตากรุณาต่อบุคคลทั่วไป

๑.๓ ด้านชีวิตประจำวัน

- ช่วยให้คลายเครียด เป็นเครื่องเสริมประสิทธิภาพในการทำงานและการศึกษาเล่าเรียน

- ช่วยเสริมให้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง เพราะร่างกายกับจิตใจย่อมมีอิทธิพลต่อกัน ถ้าจิตใจเข้มแข็ง ย่อมเป็นภูมิต้านทานโรคไปในตัว

๑.๔ ด้านศีลธรรมจรรยา

- ย่อมเป็นผู้มีสัมมาทิฐิ เชื่อกฎแห่งกรรม สามารถคุ้มครองตนให้พ้นจากความชั่วทั้งหลายได้ เป็นผู้มีความประพฤติดี เนื่องจากจิตใจดี ทำให้ความประพฤติทางกายและวาจาดีตามไปด้วย

- ย่อมเป็นผู้มีความมักน้อย สันโดษ รักสงบ และมีขันติเป็นเลิศ

- ย่อมเป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ย่อมเป็นผู้มีสัมมาคารวะและมีความอ่อนน้อมถ่อมตน

๒. ผลต่อครอบครัว

๒.๑ ทำให้ครอบครัวมีความสงบสุข เพราะสมาชิกในครอบครัวเห็นประโยชน์ของการประพฤติธรรม ทุกคนตั้งมั่นอยู่ในศีล ปกครองกันด้วยธรรม เด็กเคารพผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่เมตตาเด็ก ทุกคนมีความรักใคร่สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

๒.๒ ทำให้ครอบครัวมีความเจริญก้าวหน้า เพราะสมาชิกต่างก็ทำหน้าที่ของตนโดยไม่บกพร่อง เป็นผู้มีใจคอหนักแน่น เมื่อมีปัญหาครอบครัวหรือมีอุปสรรคอันใด ย่อมร่วมใจกันแก้ไขปัญหานั้นให้ลุล่วงไปได้

๓. ผลต่อสังคมและประเทศชาติ

๓.๑ ทำให้สังคมสงบสุข ปราศจากปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสังคมอื่น ๆ เพราะปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการฆ่า การข่มขืน โจรผู้ร้าย การทุจริตคอรัปชั่น ล้วนเกิดขึ้นมาจากคนที่ขาดคุณธรรม

เป็นผู้ที่มีจิตใจอ่อนแอ หวั่นไหวต่ออำนาจสิ่งยั่วยวนหรือกิเลสได้ง่าย ผู้ที่ฝึกสมาธิย่อมมีจิตใจเข้มแข็ง มีคุณธรรมในใจสูง ถ้าแต่ละคนในสังคมต่างฝึกฝนอบรมใจของตนให้หนักแน่น มั่นคง ปัญหาเหล่านี้ก็จะไม่เกิดขึ้น ส่งผลให้สังคมสงบสุขได้

๓.๒ ทำให้เกิดความมีระเบียบวินัย และเกิดความประหยัด ผู้ที่ฝึกใจให้ดีงามด้วยการทำสมาธิอยู่เสมอ ย่อมเป็นผู้รักความเป็นระเบียบวินัย รักความสะอาด มีความเคารพกฎหมายบ้านเมือง ดังนั้นบ้านเมืองเราก็จะสะอาดน่าอยู่ ไม่มีคนมักง่ายทิ้งขยะลงบนพื้นถนน จะข้ามถนนก็เฉพาะตรงทางข้าม เป็นต้น เป็นเหตุให้ประเทศชาติไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณ เวลา และกำลังเจ้าหน้าที่ที่จะไปใช้สำหรับแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากความไม่มีระเบียบวินัยของประชาชน

๓.๓ ทำให้สังคมเจริญก้าวหน้า เมื่อสมาชิกในสังคมมีสุขภาพจิตดี รักความเจริญก้าวหน้า มีประสิทธิภาพในการทำงานสูง ย่อมส่งผลให้สังคมเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย และจะสละความสุขส่วนตน ให้ความร่วมมือกับส่วนรวมอย่างเต็มที่ และถ้ามีผู้ไม่ประสงค์ดีต่อสังคม จะมายุแหย่ให้เกิดความแตกแยก ก็จะไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะสมาชิกเป็นผู้มีจิตใจหนักแน่น มีเหตุผล และเป็นผู้รักสงบ

๔. ผลต่อศาสนา

๔.๑ ทำให้เข้าใจพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง และรู้ซึ้งถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนา รวมทั้งรู้เห็นด้วยตัวเองว่า การฝึกสมาธิไม่ใช่เรื่องเหลวไหล หากแต่เป็นวิธีเดียวที่จะทำให้พ้นทุกข์เข้าสู่นิพพานได้

๔.๒ ทำให้เกิดศรัทธาตั้งมั่นในพระรัตนตรัย พร้อมที่จะเป็นทนายแก้ต่างให้กับพระศาสนาอันจะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่การปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง ให้แพร่หลายไปอย่างกว้างขวาง

๔.๓ เป็นการสืบอายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดไป เพราะตราบใดที่พุทธศาสนิกชนยังสนใจปฏิบัติธรรมเจริญภาวนาอยู่ พระพุทธศาสนาก็จะเจริญรุ่งเรืองอยู่ตราบนั้น

๔.๔ จะเป็นกำลังส่งเสริมทะนุบำรุงศาสนา โดยเมื่อเข้าใจซาบซึ้งถึงประโยชน์ของการปฏิบัติธรรมด้วยตนเองแล้ว ย่อมจะชักชวนผู้อื่นให้ทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนาตามไปด้วย และเมื่อใดที่ทุกคนในสังคมตั้งใจปฏิบัติธรรม ทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เมื่อนั้นย่อมเป็นที่หวังได้ว่า สันติสุขที่แท้จริงก็จะบังเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์ หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร

กิตติมศักดิ์

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)
พระราชภาวนาวิสุทธิ์ (หลวงพ่อธัมมชโย)
พระปลัดสุธรรม สุธมฺโม และศูนย์ปฏิบัติธรรมโอเรวา ประเทศนิวซีแลนด์
พระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโล
พระถาวร ถาวโร และกองพระกัลยาณมิตร
คณะสงฆ์ - เจ้าหน้าที่ - ผู้นำบุญวัดภาวนานิวเจอร์ซี่ ประเทศสหรัฐอเมริกา
คุณอนันต์ อัศวโภคิน
คุณบุญชัย - คุณวรรณา เบญจรงคกุล และครอบครัว
ดร.ประกอบ - คุณวรรณา จิรกิติ
คุณพรจันทร์ ลูกอินทร์
คุณวรเศรษฐ์ - คุณเพ็ญสินี สุวรรณทวีโชติ
คุณสรธัญ จุฑาวนิชกุล และครอบครัว

รายชื่อเจ้าภาพอุปถัมภ์

มหาปูชนียาจารย์ โดยสถาบันธรรมกายนานาชาติ
วัดภาวนาเถายวน
วัดภาวนาฮ่องกง
วัดหนองกินเพล
ธุดงคสถานจันทปุระ
ธุดงคสถานปราจีนบุรี
ศูนย์ปฏิบัติธรรมกัวลาลัมเปอร์
ศูนย์อบรมเยาวชนนครราชสีมา
คณะพระอาจารย์ และสามเณรนวกะ ๒ ปี ๒๕๔๙
พระภิกษุรุ่น ๑๖ ปฐมสมโภช
พระภิกษุรุ่น ๑๘ - ๑๙
พระภิกษุรุ่น ๒๐ ลูกพระธัมฯ
พระภิกษุ - สามเณรธุดงคสถานพิษณุโลก
พระภิกษุ - สามเณรสถาบันธรรมกายนานาชาติ
พระกิตติ กิตฺติพนฺธุ
พระขจรศักดิ์ ปุญญากโร - พระภิกษุรุ่น ๑๖ ปฐมสมโภช
วัดถ้ำเขาวง
วัดภาวนาโทชิหงิ (ประเทศญี่ปุ่น)
วัดเมืองคง
วัดหนองไผ่ล้อม
ธุดงคสถานประจวบคีรีขันธ์
ศูนย์การศึกษาเขาแก้วเสด็จ
ศูนย์ปฏิบัติธรรมปีนัง
ศูนย์อบรมเยาวชนผาสุกวานิช จ.ราชบุรี
พระภิกษุรุ่น ๑๓
พระภิกษุรุ่น ๑๗ “สำเร็จวิชชา”
พระภิกษุรุ่น ๑๕ ปี ๒๕๔๒
พระภิกษุรุ่น ๗ ปี ๒๕๓๔
พระภิกษุ - สามเณรวัดบ้านขุน
พระอาจารย์ และสามเณรแก้วดวงบุญ ปี ๒๕๔๙
พระเกรียงไกร สุสนฺโต และคณะญาติ - คุณพรเพ็ญ คุณาพรสุจริต
พระคำดี เตชพโล

รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์ หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร

พระจรินทร์ รตนวณฺโณ
พระจำนงค์ อภิวณฺโณ
พระจีระศักดิ์ สตฺติสุโภ และคณะญาติ
พระเจียง เต่อเหอปภากโร และคณะญาติมิตร
พระชัยณรงค์ เอกคฺคจิตฺโต
พระชัยยศ สามตฺถิโก และกองบริการงานบุญ
พระชาญจิตร์ ญาณยุตฺโต
พระณฐพล ณฏฺจวโร และชมรม YWC
พระณัฐภูมิ ปญฺญาวุฑฺโฒ
พระณิรัญ เวปุลฺโล
พระทนงศักดิ์ กตสาโร
พระทรงวุฒิ ชยวุฑฺโฒ
พระทวี พุรหฺมเทโว
พระทวีศักดิ์ ธมฺมสรโณ และกลุ่มทวีบุญ บุญทวี
พระธนพล กิตฺติวีโร และครอบครัววิสุทธาพงศ์ชัย
พระธีรพล คุเณสโน
พระธีรพัฒน์ กุลธีโร และหมู่คณะ
พระนภดล คมฺภีรธมฺโม และครอบครัวเสนา
พระบัญชา สุปติฏฺจิโต
พระบุญช่วย จนฺโทภาโส
พระประชิต กิตฺติสาโร
พระประภาส จนฺทาโภ พร้อมโยมพ่อ-แม่-พี่-น้อง
พระประสิทธิ์ เวปุลฺโล
พระปิยะ จิรปิโย และครอบครัวเทพกลาง
พระผจญ เถรธมฺโม
พระผดุงวิทย์ คุตฺตวิชฺโช และครอบครัวอนุกูล
พระพรเทพ ญาณคุโณ
พระพันธ์ศักดิ์ วรสทฺโธ และครอบครัวเอี่ยมกำชัย
พระพิเชฐ อคฺคโรจโน และคณะฯ
พระพีระ อคฺควีโร
พระภคนันท์ เขมานนฺโท
พระมหาจตุรงค์ จตฺตมโล และครอบครัวกัมพลพาณิชวงค์
พระจันทร์แก้ว ฉนฺทธมฺโม
พระจิระศักดิ์ จรณสมฺปนฺโน
พระเจษฎา กิตฺติจาโน
พระเฉลิมพล สนฺตมโน
พระชัยยง อตฺถชโย
พระชัยสิทธิ์ อริยวโส
พระเชิดศักดิ์ สตฺติโชโต
พระณรงค์ ทนฺตจิตฺโต
พระณัฐวุฒิ วุฑฺฒินนฺโท
พระต่อพงษ์ ฉนฺทธมฺโม
พระทรงพล ขนฺติธมฺโม
พระทรงสกล กนฺตวิชฺโช
พระทวีศักดิ์ จานารโห
พระทานากะ สุทฺธาโส และครอบครัวโอสายไทย
พระธรณิศ จารุวโส และคณะญาติมิตร
พระธีรพล พลธโร และญาติมิตร
พระธีระยุทธ์ สิริคุตฺโต และคณะญาติมิตร
พระนิพนธ์ จิรวฑฺฒโน และครอบครัวไพรัช สัคคสกุล
พระบัณฑิต วรปณฺโฑ
พระบุญส่ง ปุณฺญพโล
พระประทีป ปทีโป และพระศิริมงคล ศิริมงฺคโล
พระประสิทธิ์ อนงฺคโณ
พระปฤษฎางค์ สมงฺคิโก
พระปิยะ ปิยวาจโก
พระผดุงเกียรติ์ อตฺตานุรกฺโข
พระพงษ์สันติ์ จิตคุโณ
พระณรงค์ศักดิ์ ปณฺณาพโล
พระพิชิต สุวิชิโต
พระพิสิฐ ปริชณฺโณ
พระไพบูลย์ ธมฺมวโร และครอบครัว
พระมนัส ติกฺขมโน
พระมหาจำเนียร ธมฺมวโร และคณะญาติมิตร

รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์ หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร

พระมหาจำรัส ภสฺสรญาโณ
พระมหาชัยฟ้า ธญฺญกุโล และกลุ่มมหาทานบารมี ๑ เดือน ๑๑
พระมหาทศพร ปุญฺญงฺกุโร
พระมหาธงชาติ โอภาโส
พระมหาธเนศร์ จานรโต และครอบครัวทรัพย์สมบูรณ์
พระมหาบุญญฤทธิ์ อิทฺธิปุญฺโญ และครอบครัวตันรัตนานนท์
พระมหาประสิทธิ์ ทิตฺติชโย
พระมหาพรหมพินิจ โกวิทธมฺโม
พระมหาไพบูณ โสภณชโย
พระมหาวิเชียร นาถกโร
พระมหาวิสิฐ ปญฺญาวโร - คุณยุทธชัย วรวรุณศาสตร์ และครอบครัว
พระมหาวีรวัฒน์ วีรวฑฺฒโก
พระมหาศรายุทธ จิตคุโณ
พระมหาเศวตอมร จิตวโส และคณะญาติมิตร
พระมหาสมบัติ ปภาโส และกลุ่มบุญนิรันดร์
พระมหาโสพล สุพโล และครอบครัว
พระมหาอภิรักษ์ ยโสธโร และคณะญาติมิตร
พระมิญช์ พุทฺธิวฑฺโฒ
พระรณรวี รวิปโภ
พระรัศมี รสิธมฺโม และคุณจันทร์วัฒนา พิษณุประชา
พระเลิศชัย อคฺคชโย
พระวัยวุฒิ และครอบครัวนิโครสหเกียรติ์
พระวิเชียร จนฺทปญฺโญ - พระชัยวัฒน์ อตฺตทนฺโต
พระวิวัฒน์ พลวฑฺฒโก
พระวีระชัย สนฺติธมฺโม
พระวุฒิ อภิวุฑฺโฒ และผู้นำบุญชลบุรี
พระสมชาย วิมลจิตฺโต
พระสมนึก ปิยธมฺโม
พระสมเพชร วชิรธมฺโม
พระสรรชย นาคชโย และคณะเพิ่มพูนบุญบารมี
พระสิปปภาส พฺรหฺมสโร
พระสุชิน สุชิโน
พระมหาเฉลิม ปญฺญาภรโณ
พระมหาชาคริต ชาครธมฺโม
พระมหาเทอดศักดิ์ จิตฺตานุรกฺโข และคณะญาติมิตร
พระมหาธนา เตชธมฺโม
พระมหาธรรมรัตน์ ธมฺมรตโน และคณะญาติมิตร
พระมหาประยูร มหาปุญฺโญ
พระมหาประเสริฐกิจ สุเมโธ และกลุ่มบุญอัศจรรย์อนันตกาล
พระมหาพูลศักดิ์ ปุณฺณสกฺโก
พระมหาภูมิฤกษ์ จตฺตมโล และกลุ่มบุญนิรันดร์
พระมหาวุฒิชัย วุฑฺฒิชโย
พระมหาศักดา มเหสกฺโข
พระมหาสมคิด ฉนฺทิสฺสโร
พระมหาสุธรรม สุรตโน
พระมหาอนุสรณ์ สรณงฺกโร
พระมหาอำนาจ ปฏิภาโณ
พระยุทธนา ชุตินฺธโร และครอบครัวธานินทร์ธราธาร
พระรวี ธมฺมจิโต และครอบครัวแซ่ลิ้ม
พระเรืองศักดิ์ เตชวโร และกลุ่มแก้วพุทธจักร
พระวันชัย สุขวโส และคณะ
พระวิชิต สิริปุณฺโณ
พระวิษณุ อุตฺตมกิจฺโจ และคณะญาติมิตร
พระวิสิฐ ปญฺญาวโร
พระวีระพงษ์ นิมฺมโล และกัลยาณมิตร
พระวุฒิพงศ์ วุฑฺฒิวโส พร้อมคณะญาติมิตร
พระสมชาย สตฺติสิทฺโธ
พระสมพร ฉนฺทวโร และกัลยาณมิตร
พระสมศักดิ์ ปภากโร
พระสิทธิพร สุทฺธมานโส
พระสิรวิชญ์ ปุญฺญสิริโก และญาติมิตร
พระสุทธิพันธ์ วิสุทฺธิโก และคณะญาติมิตร

รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์ หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร

พระสุธรรม สิริสุโข
พระสุภัสร์ ปภสฺสโร
พระสุรสิทธิ์ สุรสิทฺโธ
พระอดุลย์ จิตานุรกฺโข
พระอนันต์ ตโมนุโท
พระอภิชาติ ฌานวโร และครอบครัวลักษณ์ธนากุล
พระอรรถกร ภทฺทธมฺโม และคณะญาติมิตร
พระอารักษ์ ภูริวฑฺโก และคณะญาติมิตร
พระอุกฤษฏ์ วสฺธโร
พระอุดมชัย สนฺติรโต
พระเอกมล ปญฺญาชโย - พระณัฐ คุณวิปุโล
สามเณรฉัตรดนัย ตระกูลคูศรี
สามเณรธนากร กสิกรรม และญาติมิตร
สามเณรนพดล ลิ้มเลิศ
สามเณรพรหม ขันแก้ว
สามเณรวัน ศรีชัย
สามเณรอดิศักดิ์ บุบผา
สามเณรอรรถพล ใจดี
พระสุพจน์ จตฺตมโล และคณะญาติมิตร
พระสุรศักดิ์ กิตฺติสกฺโก
พระสุรัตน์ อคฺครตโน
พระอธิการมานพ อคฺคมาณโว และวัดห้วยตองสัก
พระอนุชา อคฺคจิตฺโต
พระอภิเดช จิตฺตทนฺโต
พระอัษฎางค์ สิริปุญฺโญ - โยมแม่อำภา บุญศิริ
พระอารีพงศ์ ธมฺมิโก
พระอุดม ยติสฺสโร
พระอุทัย อุทโย และครอบครัวศุภวิทิตพัฒนา
พระโอภาส ปญฺญาโภ
สามเณรทรงพล ดีเกษม
สามเณรธีรพล ขำต้นวงศ์
สามเณรนฤดม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา
สามเณรวรวุฒิ สุดจิตร์ และญาติมิตร
สามเณรสิทธิ เวสานุชาติ และญาติมิตร
สามเณรอนุรักษ์ คำปิคา และญาติมิตร

ชมรมปล่อยปลาบูชาเจดีย์
ทีมการ์ตูนประกอบฝันในฝัน
บุคลากร รุ่นที่ ๑๙
ศูนย์ประสานงานสาขาภายในประเทศ
อุบาสิกา รุ่น ๒
CHAN POI KOUN & FAMILY
กลุ่มมหัศจรรย์วันพระ
ครอบครัวโชคโภคาสมบัติ
ครอบครัวแซ่ฉั่ว - เพชรมาลัยกุล - กัลฯ ธีระภาพ เพชรมาลัยกุล
ครอบครัวตรงเป็นนิจ
ครอบครัวธรรมค้ำจุน
ครอบครัวปะวะภูชะโก
ครอบครัวมัณฑะจิตร
ชมรมครูแก้ว (ครุรตนำ)
ทีมงานห้องบรมจักรพรรดิ
พนักงานสำนักสาธารณูปโภค ฝ่ายงานอาคารหลัก
สมาชิกอาศรมอุบาสก
อุบาสิกาถวิล วัติรางกูล
กลุ่มดวงบุญบอสตัน
ครอบครัวกนิษฐา บุญอาจินต์
ครอบครัวจงวัฒน์ผล
ครอบครัวตรีทิพย์วาณิชย์
ครอบครัวบุญนำสุข
ครอบครัวฟักมณี และหอพักดวงแก้ว
ครอบครัวลีวิริยะเลิศ และบรรพบุรุษ

รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์ หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร

ครอบครัวศิริโวหาร
ครอบครัวศุภวิทิตพัฒนา
ครอบครัวสุจริตธรรมกุล
ครอบครัวแสงทองพินิจ และบริษัทสัปปวยะ
คุณกชกร เรืองสมบัติ - คุณสุวัฒน์ ยุทธนากรกุล
คุณกนกกร บุญจรัสวงศ์
คุณกนกนันท์ เลิศนิติพงศ์ และครอบครัว
คุณกนกอร แซ่แต่ และครอบครัว
คุณกมลชนก วัฒนศิลป์
คุณกรรณิกา บุญจรัสวงศ์
คุณกรรณิกา ปัทธวรรธ
คุณกษิดิศ รัตนวงศ์พิทักษ์
คุณกฤตยะ กฤตมโนรถ
คุณกฤตธี ลิขสิทธิพันธุ์ และครอบครัว
คุณกัญญา สุวรรณเสม
คุณกัญรัตน์ บุญคุณศักดิ์และครอบครัว
คุณกัณหา อรรณพเพ็ชร
คุณกันตรัตน์ - คุณเกรียงศักดิ์ - คุณกฤติการ - คุณกษิดิศ ชัยกล้าหาญ
คุณกันยารัตน์ ชลวัฒน์
คุณกิมกู้ แซ่อุ่ย และลูกหลาน
คุณกีรติกานต์ ลำดับวงศ์
คุณกุลยาภร พรศิริอนันต์
คุณเกยูร - คุณชลดา - คุณณัชวินท์ วิลาวรรณ์ และครอบครัว
คุณเกรียงศักดิ์ - คุณศิริพร - คุณนิรมล เตียงพิทยากร
คุณเกษม แสงทองพินิจ
คุณขวัญใจ วสุธานนท์ คุณคัทลิยา เนียวกุล
คุณจงจิตต์ - คุณไทยรัตน์ วรพจน์ธนพงศ์
คุณจรัสพร - คุณพฤกษากร - คุณมัณชิมา วัชรนาวิก
คุณจรัสศรี ธรรมริยา
คุณจวงจันทร์ ทิชากรสกุล
คุณจักรวัฏ สันถวะคุปต์ และครอบครัว
คุณจันทนา นาทีทอง - คุณสันติ วโนทยานชัย
คุณจันท์พิม - คุณสวย ศรีวิรันต์
คุณจิดาภา ไชยสุข
คุณจิตชนก - คุณสรชัย - ด.ช.ณัฐพงศ์ นวพิทยารัตน์
คุณจิตตวุฒิ ลิ้มศิริเศรษฐกุล และครอบครัว
คุณจิตติมา ณรงคะชวนะ
คุณจิรพล - คุณอาณา - ด.ญ.ปฏิมา วัชรินทราวุธ
คุณจิระนันท์ - คุณจตุพร เนื่องจำนงค์
คุณจุฑาทิป โกมารภัจกุล - คุณเจษฎา - คุณฑาฎา - คุณทารฎา เมินทุกข์
คุณใจทอง โชคฐิติอำนวย และครอบครัว
คุณฉลอง - คุณมณีรัตน์ ศรียอดแส
คุณฉวีวรรณ คำธนะ
คุณชยาศรี อรรณพเพ็ชร
คุณชยุต - คุณวิภาดา - ด.ญ.บุญณดา ชุ่มเชื้อ
คุณชลรัฐสร - คุณประพันธ์ อิ่มสุขสมวงษ์
คุณชลอ - คุณบุษรารัตน์ เกิดเพิ่มพูล
คุณชัยวัฒน์ - คุณสุรีรัตน์ อดิเรก
คุณชาตรี - คุณสุกัลยา ศรีพลแผ้ว
คุณชุติเพ็ญจันท์ พิริยะกฤต และครอบครัว
คุณชุติมันต์ คูรัตนเวช และครอบครัวกิจวรานันท์
คุณชูพงษ์ - คุณบรรจบ โรจนวานิช และครอบครัว
คุณชูศักดิ์ - คุณจุรีรัตน์ - คุณรัชต์ อนุตตรางค์กูล
คุณโชติกา เชิญศิริดำรงค์
คุณชิ้วเพ็ง แซ่จอง
คุณฐิติพร คิดสวย และครอบครัว
คุณฐิติรัตน์ ตั้งสัมพันธ์ และครอบครัว
คุณณัฐวรา - คุณพดด้วง มีลาภ
คุณณิชา - คุณธีรชัย เลาก่อสกุล
คุณเด่นพงษ์ - คุณสุนิดา ชาวงษ์

รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์ หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร

คุณไตรภพ จันทร์พร
คุณทวี - คุณวรรณา ปัตทวีคงคา ครอบครัว และหมู่ญาติ
คุณทินหย่ง แซ่เหลี่ยง
คุณทิพอาภา แสงมุกดา และครอบครัว
คุณธงชัยพัฒน์ วศินบรรเจิดและครอบครัว
คุณธนกฤต - คุณพรรณวณี - คุณกชมน - คุณบุญญิศา บุญปัญญา
คุณธนวินทร์ ศิริคุรุรัตน์
คุณธมนวรรณ บุญเลิศวณิชย์ และครอบครัว
คุณธรรมรักษา อ่อนนาค
คุณธวัชชัย - คุณจิดามณี - ด.ญ.กัญจนพร - ด.ช.จิตติภัทท์ ทองประเสริฐ
คุณธัญญรัตน์ ตันรัตนานนท์ - คุณพ่อกำพล แซ่ตัง
คุณธัญญลักษณ์ ราชวัตร
คุณธารารัตน์ วนิชยางกูรานนท์
คุณธารีรัฐ ทองฉีม และครอบครัว
คุณธิดา ศรวณียารักษ์ และคุณบูญพินิจ ลีลาทะสิงห์
คุณธีรศักดิ์ พัฒนพนัชธำรงค์
คุณนคร - คุณพรพิมล วานิชจำเริญกุล
คุณนนทิรัฐ มณีธีรกุล
คุณนพดล - คุณปวีณา เข็มทอง
คุณนราภัทร วงศ์ดาว - คุณจีรภา จองลีพันธ์
คุณนวลน้อย ลีพัฒนะพันธ์
คุณนันทพร ดีดอม
คุณนาถฤดี บุณยรัตพันธุ์
คุณนิตยา เตชะพิลิษฐ์
คุณนิลุบล ประมาณพล และครอบครัวศิริโวหาร
คุณบงกช มัณฑะจิตร
คุณบุญเกิด - คุณกาญจนี ธรรมพิพัฒนกุล
คุณบุญพิน นัยน์พาณิช - คุณพรชนก บุญอุ้มสม
คุณบุญเลิศ คำยางเครือ
คุณบุญศรี - คุณสงวน สมานไทย
คุณบุญส่ง - คุณสุพร พันธุ์โกศล
คุณเบญจมาภรณ์ ศิลารมย์ และครอบครัว
คุณเบญจวรรณ สว่าง และครอบครัว
คุณปณิตา ตันศิริสิทธิกุล
คุณปรวรรณ วรรณตุง
คุณประจวบ ขันทอง
คุณประณต - คุณวีระเดช - คุณวิรินทร์ - คุณเคน เลิศดำรงค์ลักษณ์
คุณประดิษฐ์ แดนประกรณ์
คุณประไพ สุขประสงค์ผล และครอบครัว
คุณประวัติ แห่งตระกูล
คุณประสงค์ รักสินเจริญศักดิ์
คุณประสิทธิ์ - คุณนงลักษณ์ - คุณณัฏฐาทิพย์ - คุณสุกัญญา พงศ์ไพบูลย์
คุณประเสริฐ - คุณพลอยนภัส หลายศิริโรจน์ และครอบครัว
คุณปรีชา มหารันต์
คุณปัญญา ห่านสิงห์
คุณปาริฉัตร - ด.ญ.บุณยานุช อันมหาพงษ์
คุณผกามาศ บุญธรรม
คุณพงษ์ศักดิ์ - คุณพัฒนวดี - คุณพัชราวดี - คุณพัชรีพร ศุภพิพัฒน์
คุณพรชนก บุญอุ้มสม - คุณบุญพิน นัยน์พานิช
คุณพรทิพย์ - คุณจารุพร วิมลสุขนพรัตน์
คุณพรทิพา ประเสริฐธนะกิจ และครอบครัว
คุณพรนภา สิริพงศ์เลิศ
คุณพรพัฒน์ เกิดพิทักษ์ และครอบครัว
คุณพรพิมล สุเมธาวัฒนะ
คุณพรรณวดี เจียมจรัสกุล
คุณพรรณี วนิชยางกูรานนท์ และครอบครัว
คุณพรสวรรค์ กัณหะกิติ และครอบครัว
คุณพวงเพ็ญ ทิสยากร

รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์ หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร

คุณพ่อขาบ สืบจากโกสีย์
คุณพ่อนวน - คุณแม่นับ - คุณปิยธรรม มาสิง และครอบครัว
คุณพ่อมนต์ศักดิ์ - คุณแม่นุ้ย พันธุ์วิริยรัตน์
คุณพัชรา ศุภพงศ์
คุณพัชรินทร์ - คุณฤทธิรงค์ - คุณเสริมศักดิ์ จ้อยศิริ
คุณพันธ์ณรงค์ - คุณนิดา ชัยประภา
คุณพิมพ์นิภา ร่วมมงคล และคณะนักเรียนชั้น ป.๑
คุณพิมพ์พา ดีประสิทธ์ปัญญา อุทิศให้คุณเรวัฒน์ จ้อยศิริ
คุณพิมลพรรณ ตรีเพ็ชร
คุณพิมพ์ใจ แซ่เจีย
คุณพิสิทธิ์ - คุณภัคชลี - คุณธรรมาภรณ์ อังค์สุธาสาวิทย์
คุณเพชรรัตน์ งามเจริญ และครอบครัว
คุณเพ็ญจมาส ศิริกิจวัฒนา - คุณอมร ลังเมือง
คุณเพ็ญจันทร์ - คุณเกียรติชัย - คุณชวิน ล้อจักรชัย
คุณเพ็ญจันทร์ แซ่ตั้ง - คุณสุวารี แซ่ลี้
คุณเพ็ญพิมล ประเสริฐนพคุณ
คุณเพ็ญศรี วิมลสุขนพรัตน์
คุณเพียรเพ็ญ พุทธจันทรา และครอบครัว
คุณไพลิน - คุณอรรณพ - คุณศิริเพ็ญ - น้องจุ๋น องค์สุพรรณ
คุณภัทรชัย - คุณสุนันทา - คณสุนันทา - คุณภัทรียา - คุณภารุจีย์ พรสุขสว่าง
คุณภานุพันธ์ ลิมปพัฒนชัย และครอบครัว
คุณภาวนา แซ่แต่
คุณมาณี แซ่เจีย
คุณมาโนช - คุณสมลักษณ์ ปานโต และครอบครัว
คุณมาริษา - คุณชาย - คุณปัณฑิตา ศรหิรัญ
คุณมาลีวรรณ เลี้ยงกอสกุล พร้อมครอบครัว
คุณแม่ลีเทียมอิม และครอบครัวกรวิจิตต์ศิลป์
คุณยุพดี นันทจินดาวัฒน์ และครอบครัว
คุณยุพิน เลาหะวิสุทธิ์
คุณยุวศรี อักกะวิเนต และครอบครัว
คุณโยธิน - คุณจรัสศรี ลีนานนท์
คุณรสริน ศิริบุรี - คุณบังอร อมรวงศ์บัณฑิต
คุณระพีพันธุ์ สมรรถานันท์ และครอบครัว
คุณรักบุ๋น แซ่โง้ว และครอบครัว
คุณรักสิน กุ้งแก้ว
คุณรัชนีย์ แซ่เตียว
คุณรัตนา ส้นทัดพานิช
คุณรัตนา อรัมสัจจากุล
คุณรัตนา - คุณรัศมี - คุณลภัส เจริญพงษ์
คุณรัตนาภรณ์ แก่นแก้ว และครอบครัว
คุณรุ่งรัตน์ - คุณพงษ์อินทร์ - คุณธมน ชัยสำเร็จ
คุณลมูน - คุณชมศจี มีลาภ
คุณลักษมน บุญคุณชนก
คุณลาวัลย์ ธนาสว่างกุล
คุณลินดา - คุณอาทิตย์ โยชิโมโต้
คุณวงษ์ - คุณพะเยาว์ - คุณศิริพร - คุณฟ้าใส ปิ่นนาม
คุณวชิร พัฒนพานิชธำรงค์
คุณวธัท รัตนวงศ์พิทักษ์
คุณวรเทวี - คุณวิราวดี - คุณวีระวัฒน์ - คุณณพล - คุณศุภวัฒก์ ชลวณิช
คุณวรนุช โคสนาวิทย์
คุณวรรวิไล เติมเต็มทรัพย์
คุณวราฤทธิ์ - คุณภรณี - คุณภูริชญา สฤษฎ์วานิช
คุณวริศรา รัตนวงศ์พิทักษ์
คุณวไลพร เหรียญศรีวงศ์
คุณวันชัย - คุณกิตติยา - คุณวันธิดา - คุณกฤติณ วงศ์ณิชกานต์
คุณวันชัย - คุณฉันทนี เตวียนันท์ และครอบครัว
คุณวันทนา ธนโชค
คุณวันทนา สุธาชีวะ และครอบครัว
คุณวัลลภา อนันตพฤทธิ์ - คุณชูศักดิ์ ล้ำประเสริฐ
คุณวาริน - คุณโอภาส ปราณีตพลกรัง
คุณวาสนา วีระผาสุก

รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์ หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร

คุณวิชัย - คุณกาญจนา สุวิชชโยวงศ์
คุณวิเชียร - คุณอารีย์รัตน์ กิตติวรรธนกุล
คุณวิโรจน์ - คุณสมจิตต์ หัสสวรพันธุ์ และครอบครัว
คุณวีณา เพิ่มพานิช
คุณศราวรรณ วะโส
คุณศรีสอาด วัชรโกสิทธิ์
คุณศิริกิจ สร้างเอี่ยม และครอบครัว
คุณศิริมาศ จินศิริวานิชย์
คุณศุภกิจ นันทโรจนาพร
คุณศุภชาติ เอื้อจริยกุล
คุณสนิท - คุณวลี ศิริขวัญชัย บุตร - ธิดา และญาติมิตร
คุณสมบัติ จันทร์เขียว
คุณสมบูรณ์ พานอนันต์
คุณสมรวย ศิริลิขิตชัย
คุณสมศักดิ์ - คุณรัตนา - คุณพิชญาภา ซึ้งหทัยพร
คุณสมใจ นิจภากร
คุณสำอางค์ ทองระอา - คุณพิทักษ์ - คุณอังคณา - คุณสุภัคภูมิ - คุณพงษ์รพี สมนึก
คุณสิทธิพนธ์ กิตติสถากุล
คุณสิรินุช บุสโร
คุณสุจินดา - คุณเอมอร ศรีสัจจากุล
คุณสุชีพ - คุณสมศรี - คุณกิตติพันธุ์ รอดเกื้อ
คุณสุทธิจิตร จิรธรรมรัตน์ - คุณปิยิน แซ่อึ้ง
คุณสุนันท์ - คุณทวี ผลเจริญ และครอบครัว
คุณสุพจน์ ชัยวงศ์ และครอบครัว
คุณสุภัทรา วงษ์ศรีจันทร์
คุณสุรกิติ์ - คุณผานิต - คุณดำรัส - คุณอาทิตย์ ธรรมริยา
คุณสุริวรรณ จันทร์คำ และครอบครัว
คุณสุรเทพ - คุณอุดม - คุณสุภัทรา เกียรติศิลป์
คุณสุวลักษณ์ - คุณสุวณี แซ่คู
คุณเสาวนีย์ กาญจนกวิน และครอบครัวกาญจนกวิน
คุณเสาวลักษณ์ คเณสุข และครอบครัว
คุณอดิเศรษฐ์ นัฐกรานต์นุวัฒน์

คุณวิชัย - คุณจรรยา พุฒิทร และครอบครัว
คุณวินัย จุฑาธิป
คุณวิโรจน์ วัฒนกิจรุ่งโรจน์
คุณวีระชัย ปริญญาวิวัฒน์กุล
คุณศรีนวล พฤกษ์วิบูลย์
คุณศศิลักษณ์ - คุณจิรพรรษ - คุณพรรษ อภิมาศ
คุณศิริพรรณ ศรีพลแผ้ว และครอบครัว
คุณศุทธิจิตร จิรธรรมรัตน์ และคุณปิยน แซ่อึ้ง
คุณศุภชัย ศรีศุภอักษร และครอบครัว
คุณสนั่น - คุณมาริสา - คุณธีรดา บำรุง และครอบครัว
คุณสมชัย เตชะศรินทร์ คุณสมชาย - คุณหอมปราง วงศ์สมุทร
คุณสมบูรณ์ ผาติพิพัฒน์ และครอบครัว
คุณสมพร บุญคุณชนก
คุณสมศรี - คุณจตุพร เมืองรักษ์
คุณสมศักดิ์ เพชรแสงทิพย์
คุณสันทัด - คุณภัค - ด.ญ.ณัฏฐ์วิกร - ด.ญ.กริษา หรรษาพันธุ์
คุณสิน - คุณกิมมุ้ย - คุณก้องเกียติ ทองปลูก และครอบครัว
คุณสุกิจ - คุณวิไล มั่นในธรรม
คุณสุชญา กาญจนกามล
คุณสุชาติ ตั้งเลิศผลานนท์
คุณสุนทร ตระกูลตั้งมั่น
คุณสุนิสา สมานไทย
คุณสุพัตรา แสงทอง และเพื่อน
คุณสุภาพ กระจ่างโฉม และครอบครัว
คุณสุรชัย รวีอร่ามวงศ์ และหมู่คณะ
คุณสุรเกียรติ์ - คุณพิมพ์พร ธนากิจบริสุทธิ์
คุณสุวภา สุขคตะ
คุณเสริมพันธ์ รัตนวงศ์พิทักษ์
คุณเสาวภาค - คุณสุวิมล วิจิตรสกลธ์
คุณแสงชัย - คุณมาลี ตั้งไพศาลกิจ
คุณอภิชาติ - คุณนงกรณ์ จิวัจฉรานุกูล และครอบครัว

รายนามเจ้าภาพผู้ร่วมจัดพิมพ์ หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร

คุณอรวรรณ ศิริสมพลกุล
คุณอังคณา - คุณภาวีญาน์ ศรีวรรณวัฒน์
คุณอัปสร สิงคาลวณิช
คุณอาทิตยา โชคโภคาสมบัติ และครอบครัว
คุณอาริยา ชาครียสกุล และครอบครัว
คุณอารุณี นิลแสง และครอบครัว
คุณอินทร์พร อินทร์แหยม
คุณอุดมศักดิ์ เฉอศิริกุล - คุณอำนวย วามนยุตร - คุณจินตนา เจิดรังษี
คุณอุดร - คุณวิมลวรรณ ตันติสุนทร
คุณอุทัย ทวีโชติ
คุณอุบลทิพย์ สุพรรณานนท์ และครอบครัว
คุณอุรุพงษ์ - คุณากร วิมลสุขนพรัตน์
คุณอุษณีย์ ธนินกิติวงศ์ และครอบครัว
คุณเอนกชัย สมานไทย
คุณเอนกพร - คุณกรรณิการ์ สมานไทย
โครงการเศรษฐีถาวรล้านนา
ด.ญ.แก้วชนก แก้วประสิทธิ์
ด.ญ.ปางบารมี - ด.ช.ปางบุญ บุญแต่ง - ด.ญ.ภัทริดา วนะชีวนาวิน - ด.ญ.พลอย ตัจฉกวิทย์
ด.ญ.วิชชา รัตนจรัสโรจน์
ด.ญ.วิชญา รัตนจรัสโรจน์
ดร.กำจัด - คุณอุไร อรรณพเพ็ชร
ดร.สมศักดิ์ จงวัฒน์ผล
ดร.โสภิต พิสิษฐบรรณกร และครอบครัว
ท.ญ.คนึงสุข เจิดรังษี และครอบครัว
ท.ญ.ฐิตินาถ - เพ็ญศรี ธรรมรักษ์
ทพ.ญ.บงกช สุวรรณปัทม
ท.ญ.วิไล - ทพ.สุวัฒน์ - คุณนภัสสร - คุณสารัช - คุณสาริทธิ์ สุริยาแสงเพ็ชร์
น.พ.นคร - คุณกรทิพย์ สุขสวัสดิ์
น.พ.นิยม เกษจำรัส
น.พ.พรชัย พิญญพงษ์
น.พ.วาทิต - คุณจตุพร วัฒนศัพท์
นายก อบต.วิระศักดิ์ ฮาดดา
บริษัท คริสตัลสตาร์ จำกัด
บริษัท ไทยรัตน์ยานยนต์ จำกัด
พ.ญ.พจนีย์ พงษ์ประภาพันธ์
พ.ต.ธนพงษ์ จันทร์ทอง และชมรมบารมีทวีคูณ
พ.ท.ธนา ลิ้มธนากุล
พ.อ.องอาจ - พ.ต.ท.กมลเดช อนุกูล
พอ.น.พ.วิเชษฐ์ - พต.พญ.นุชภา รัตนจรัสโรจน์
ภญ.ทัญภมร บุญแข็งเก่ง
ร.ต.บุญส่ง - คุณสุพร พันธุ์โกศล
สหกรณ์เครดิตยูเนียน “มงคลเศรษฐี”
หัวหน้าชั้น และด.ญ.ANIKA ANDERSEN
หัวหน้าชั้น และนักเรียนอนุบาลฝันในฝันวิทยา
อาจารย์เสาวลพ - คุณฐากร ทวีศิลป
อาสาสมัครต้อนรับบริการ
คุณแม่เตียว แซ่เล็กและครอบครัวธัญญสาธุกุล

กราบขอบพระคุณ ขอขอบคุณ และอนุโมทนาบุญกับผู้มีส่วนช่วยให้ “หนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร (รวมเล่ม)” นี้สำเร็จบริบูรณ์

พระธีระยุทธ์ ธมฺมารกฺโข

พระธีรพัฒน์ กุลธีโร

พระนิพนธ์ จิรวฑฺฒโน

พระวีรวิทย์ อุตฺตมวีโร

พระประคอง ภทฺทวีโร

อภิเชษฐ์ มุทุจิตฺโต

คุณพัชรา วนะชีวนาวิน

คุณพรพิมล สุเมธาวัฒนะ

คุณเปรมจิต จงเจียมใจ

คุณทิพอาภา แสงมุกดา

อาจารย์เสาวลภ ทวีศิลป

คุณภัทรัตน์ นารักษ์

พร้อมทั้งผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรเชิญชวนหมู่ญาติร่วมบุญสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือนี้
และท่านผู้มีคุณูปการทุกท่านที่มิได้กล่าวนาม ณ ที่นี้

คณะผู้จัดทำหนังสือดรรชนีธรรม ฉบับมงคลสูตร (รวมเล่ม)

ISBN 974 - 85120 - 3 - 7

ที่ปรึกษา

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙ ราชบัณฑิต)

บรรณาธิการ

พระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโล

ฝ่ายจัดทำต้นฉบับ

พระนิสิตสถาบันธรรมกายนานาชาติ ชั้นปี ๑,๒,๓ ปีการศึกษา ๒๕๔๘
พระภิกษุอุปสมบทอุทิศชีวิต รุ่นวิสาขบูชา ปี ๒๕๔๘

พระวิษณุ อุตฺตมกิจฺโจ	พระมหาศักดา มเหสกฺโข
พระเพทาย อาภารโณ	พระมหาธรรมรัตน์ ธมฺมรตโน
พระอภิชาติ ฌานวโร	พระชัยณรงค์ เอกคฺคจิตฺโต
พระมหาบันเจตร์ ถิรจิตฺโต	พระมหาเศวตอมร จิตวโส
นันทพร ดีดอม	วรรณา ภัทรนุรักษ์
ละม่อม พรมโณภาส	อารีย์ ปิยะวัชร์
สมปอง พรหมวิชัย	ภควรรณ เจียสุวรรณ
ทัศนา คำกลัด	ณิศารัสมิ์ ยิ้มละม้าย
เปรมจิต จงเจียมใจ	ธัญญามาศ มากขุนทด
นุจรี ไชยแก้ว	มาลี วันดี
ทิพอาภา แสงมุกดา	สุนิสา ศรีนวล

ประสานงานการผลิต

พระสมบัติ รกฺขิตจิตฺโต

รูปเล่ม

สุชาติ นิทัศน์พัฒนา อนุสรณ์ ทองทา

ออกแบบปก-กราฟฟิก

วัลลภ นิลถนอม

ภาพประกอบ พุทธศิลป์
พิมพ์ครั้งที่ ๔
จำนวน ๒,๕๐๐ เล่ม
พิมพ์ที่ บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด
ลิขสิทธิ์ มูลนิธิพัฒนาการศึกษาเพื่อศีลธรรม

ประวัติผู้เรียบเรียง

ฉายา ธมฺมวิปุโล ภิกฺขุ (พระไพบูลย์ ธมฺมวิปุโล)

นามเดิม นายไพบูลย์ ธรรมค้ำจุน อุตสาหกรรมศาสตร์บัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการผลิต รุ่นที่ ๕
คณะวิศวกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตพระนครเหนือ

ประวัติ เกิดวันอังคารที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๒
เป็นบุตรคนที่ ๓ ในจำนวนบุตร ๔ คน ของ นายกิมฮะ แซ่เอ็ง และนางบุหงา ธรรมค้ำจุน
เกิดที่บ้านเลขที่ ๑๑๘ ถนนมหาจักรพรรดิ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา
ป.๑ - ป.๗ โรงเรียนปัญจพิทยาคาร จังหวัดฉะเชิงเทรา
ม.ศ.๑ - ม.ศ.๓ โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา
ปวช. - ปวส. วิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตพระนครเหนือ
ปริญญาตรี คณะวิศวกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตพระนครเหนือ

อบรมธรรมทายาท
ภาคฤดูร้อน รุ่นที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๒๕
ภาคเข้าพรรษา รุ่นที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๒๘

กิจกรรม พ.ศ.๒๕๒๑ หัวหน้านักศึกษา แผนกช่างเครื่องจักรกลงานไม้
พ.ศ.๒๕๒๔ นักกีฬารักบี้ฟุตบอลของสถาบันฯ

การงาน พ.ศ.๒๕๒๖ วิศวกรฝ่ายโรงงาน บริษัทบูติกนิวซิตี้ จำกัด กรุงเทพฯ
พ.ศ.๒๕๒๗ รองผู้จัดการฝ่ายผลิต บริษัท ซีเอ เลเทอร์ จำกัด จังหวัดปทุมธานี

อุปสมบท วันเสาร์ที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ ณ อุโบสถ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม กรุงเทพฯ
พระอุปัชฌาย์ คือ พระพุทธิวงศมุนี
พระกรรมวาจาจารย์ คือ พระโสภณพุทธิธาดา
พระอนุสาวนาจารย์ คือ พระกิตติวงศ์เวที

การศึกษา นักธรรมเอก

หน้าที่ พ.ศ. ๒๕๓๓ - ๒๕๓๕
- เป็นผู้ดูแลผู้รับการอบรมธรรมทายาท และอุปสมบทหมู่ภาคฤดูร้อนและภาคเข้าพรรษา
- เป็นผู้ดูแลการเผยแผ่ธรรมะและการอบรมหน่วยงานและสถาบันต่างๆ ที่เข้ารับการอบรม ณ วัด พระธรรมกาย พ.ศ. ๒๕๓๖
- เป็นผู้ดูแลงานการศึกษาและการพัฒนาบุคลากร

พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๔๓

- เป็นผู้ดูแลงานบุคลากร
- เป็นผู้ดูแลพระภิกษุที่อยู่ประจำ ณ อาคารที่พักสงฆ์วัดพระธรรมกาย
- เป็นผู้ดูแลการจัดงานบุญใหญ่

พ.ศ. ๒๕๔๔

- เป็นผู้ดูแลงานสัมมนาพระสังฆาธิการ

พ.ศ. ๒๕๔๕

- เป็นผู้ดูแลงานอบรมพระกัลยาณมิตร

ผลงานที่ผ่านมา

ดรรชนีธรรม ๑ ฉบับมงคลสูตร

รวบรวมเนื้อหาธรรมะในพระไตรปิฎก เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวกับมงคลชีวิต ๓๘ ประการ ในแต่ละเรื่องเป็นการสรุปย่อ พอให้จับประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับมงคลชีวิตได้ โดยบอกหลักฐานอ้างอิง เพื่อให้สามารถสืบค้นรายละเอียดต่อไป

ดรรชนีธรรม ๒ ฉบับธรรมะในวันสำคัญประจำปี

รวบรวมความเป็นมาของวันสำคัญประจำปีในสังคมไทย เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันเด็กแห่งชาติ วันครู วันกองทัพไทย วันตรุษจีน วันมาฆบูชา เป็นต้น และอ้างอิงถึงธรรมะในพระไตรปิฎกเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวกับวันสำคัญประจำปี รวมทั้งหมด ๒๒ วัน

ดรรชนีธรรม ๓ ฉบับผลของบุญและบาป

รวบรวมเนื้อหาธรรมะในพระไตรปิฎก เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวกับผลของบุญ (บุญกิริยาวัตถุ ๑๐) และผลของบาป (อกุศลกรรมบถ ๑๐) ในแต่ละเรื่องเป็นการสรุปย่อ พอให้จับประเด็นสำคัญที่สอดคล้องกับผลของบุญและบาปได้

ร่าเริงบันเทิงใจ ด้วยสัมโมทนียกถา

รวบรวมบทสัมโมทนียกถาที่พระภิกษุใช้กล่าวก่อนสวดมนต์ให้พร หลังจากได้รับถวายไทยธรรมหรือปัจจัย ๔ อันควรแก่สมณบริโภค

ภิกขุปาฏิโมกข์ บาลี แปล

รวบรวมพระปาฏิโมกข์ ๒๒๗ สิกขาบท เพื่อให้พระภิกษุใช้สวดทบทวน ทั้งภาษาบาลี และภาษาไทย ในแต่ละสิกขาบท

สอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ ศูนย์ประสานงานสัมมนาพระสังฆาธิการ
วัดพระธรรมกาย ต.คลองสาม อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี ๑๒๑๒๐
โทร. ๐๘-๕๑๖๒-๐๘๙๑, ๐-๒๘๓๑-๒๓๔๐-๒